ἀρκετὰ ἀνόητον ὅπως εἰσέλθῃ ἐν τῷ κόλπῳ διὰ τοιούτου στενοῦ περάσματος. Ὁ ναύαρχος τῶν Ἑλλήνων διὰ σημείου εἰδοποίησε πάραυτα τὰ ὑπόλοιπα πλοῖα τῆς μοίρας ὅπως κυβερνηθῶσιν οὕτως, ὥστε νὰ δυνηθῶσι νὰ ἱστιοδρομήσωσιν ἐπωφελούμενοι τοῦ ἀνέμου τῶν νήσων, κατὰ τῆς ὀπισθοφυλακῆς τῶν ἐχθρῶν. Τὸ πυροβόλον ἠκούσθη καὶ ἡ μάχη ἤρξατο κατὰ τμήματα, ταὐτοχρόνως πυρπολικὸν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐξακοντισθὲν, προσέβαλε Τουρκικὴν φρεγάταν παρὰ τὴν πρύμναν. Ἤρξατο καιομένη, πεντηκοντὰς δὲ ναυτῶν ριφθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἐφολκίου τούτου κατώρθωσεν νὰ θραύσῃ τὰς ἁρπάγας αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ πῦρ τόσον σφοδρὸν ὑπῆρξεν ὥστε πάντες οὗτοι ἢ ἐκάησαν ἢ ἐπνίγησαν, ἐνῷ ἀπεναντίας οἱ Ὑδραῖοι, δύο μόνον ἔσχον πληγωμένους ἐκ τοῦ πυροβολισμοῦ. Ἐμάχοντο μετὰ ζωηρότητος ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ καὶ τὸ πυροβολικὸν τοῦ φρουρίου τῶν Σπετζῶν ἦτο τόσον καλῶς ἐφωδιασμένον, ὥστε οἱ βάρβαροι ἀφεύκτως θὰ κατεστρέφοντο ἐὰν μὴ τοῦ ἀνέμου κοπάσαντος δὲν ἐμποδίζετο πᾶσα κίνησις τῶν πλοίων τῶν προωρισμένων ὅπως θέσωσιν αὐτοὺς μεταξὺ δύο πυρῶν.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ὑδρας ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἅγιον ἐπίσκοπον Αἰγίνης, συναθροισθέντες ἐπὶ τῆς παραλίας μετ' ἀγωνίας περιέμενον τὸ ἀποτέλεσμα μάχης ἐξ ἧς ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἐκρέματο, ὅτε περιπέτειά τις ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας ἀδύνατον νὰ προΐδῃ τις ἐλύπησε τὰ βλέμματα πάντων. Πλειστάκις ἐτέθην εἰς πειρασμὸν ν' ἀποκρύψω τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐκ τῆς ἱστορίας, ἀποκρύπτων τὴν διαγωγὴν τῆς φρεγάτας ἐκείνης ἥτις τόσον ἀτυχῶς ἐξετέθη εἰς λυπηρὸν διάβημα, ὅτε αὕτη προσέβαλλεν ὑπὸ τὸ φρούριον τῆς Ὑδρας γολέτταν πεπληρωμένην ἐκ τῶν Τούρκων ὁμήρων τοῦ Ναυπλίου, ἐφ' ἧς οὐδὲν εἶχε δικαίωμα οὔτε ἐξέλεγξιν νὰ ἐνασκήσῃ. Σφαῖρά τις ριφθεῖσα ἐκ τοῦ καταστρώματος αὐτοῦ διεπέρασε τὸ εὔθραυστον ἐκεῖνο πλοῖον, ἐπλήγωσε καθ' ἃ λέγουσι δύο ναύτας, καὶ ἔγγυόν τινα γυναῖκα εὑρισκομένην ἐπὶ τῆς παραλίας, ἐπὶ τῷ συμβάντι δὲ τούτῳ οἱ Ἕλληνες ὥρμησαν πρὸς τὰς κανονοστοιχίας των. Ἀλλὰ πάραυτα πειθόμενοι εἰς τὴν φωνὴν τῶν γερόντων των σταματῶσι! Ἐφείσθησαν τοῦ αἵματος τῶν ἀθώων· καὶ ἡ μόνη ἐκδίκησις ἣν ἡ Γερουσία τῆς Ὑδρας ἔλαβε κατὰ τῆς προσβολῆς ταύτης ἦτο ἡ ἀναγραφὴ πέριξ τῆς ὀπῆς τῆς σφαίρας, τῆς χρονολογίας γεγονότος ὅπερ οἱ Ἕλληνες ἀναμφιβόλως ταχέως θὰ λησμονήσωσιν ἀναλογιζόμενοι ὅτι παρόμοια σφάλματα φέρουσι πάντοτε ἰδιωτικὸν χαρακτῆρα.

Μετὰ μάχην διαρκέσασαν περὶ τὸ ἑξάωρον, οἱ Τοῦρκοι ἀπεσύρθησαν χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ ἐκβιάσωσι τὴν δίοδον καὶ οἱ δύο στόλοι προσεῖχον ἀλλήλους μέχρι τῆς 3ης Μ. Μ. Τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ Καπετὰν πασσᾶς πλησίστιος εἰσήρχετο ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἄργους παρακάμψας τὸ νότιον μέρος τῶν Σπετσῶν, ἐνῷ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα εἰσήρχοντο ἐν αὐτῷ διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Ἑρμιόνης ὅπερ τόσον ἀνδρείως τὴν προτεραίαν εἶχον ὑπερασπίσει. Οἱ δύο στόλοι ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴ συναντηθῶσι· καὶ προσήγγισαν τόσον, ὥστε Ἑλληνικόν τι πυρπολικὸν παρὰ τὸ ἄκρον τῆς νήσου σταθμεῦον, εὑρέθη τόσον πλησίον τῶν Τούρκων ὥστε διέφυγεν ὡς ἐκ θαύματος τῶν κανονοβολισμῶν αὐτῶν.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εὑρίσκοντο, ὅτε ἡ φρεγάτα ἥτις εἶχε προσβάλλει τὴν γολέτ-

ταν τὴν πλήρη ὁμήρων, εὑρισκομένη εἰς τὸ δυτικὸν τοῦ κόλπου μέρους ἔσπευσε νὰ ἐξαποστείλῃ ἀξιωματικὸν εἰς τὸν Τοῦρκον ναύαρχον ὅπως συγχαρῇ αὐτὸν καὶ κανονίσῃ μετ' αὐτοῦ τὸν συνήθη τρόπον τοῦ χαιρετισμοῦ. Τότε αἰθίωψ τις, ἐξ Ὕδρας διαφυγὼν ὅπου ἦτο αἰχμάλωτος, κατέστησε γνωστὸν εἰς τὸν Καπετὰν πασσᾶν τὰς πρὸς πυρπόλησιν αὐτοῦ ἐνεργουμένας ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν παρασκευὰς ἀλλ' ἡ ἀποκάλυψις αὕτη μᾶλλον ἐπιζήμιος ἢ ὠφέλιμος ἐγένετο εἰς αὐτόν. Εἴτε πτοηθεὶς ἐκ τούτου εἴτε μή, ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πορείαν του παρεκάλεσε πάραυτα τὸν ἀρχηγὸν τῆς ξένης φρεγάτας ὅπως εὐαρεστούμενος λάβῃ ὑπὸ τὴν συνοδίαν του Αὐστριακόν τι πλοῖον πλήρες σιτηρῶν προωρισμένον πρὸς τροφοδότησιν τοῦ Ναυπλίου, μὴ τολμῶν ὁ ἴδιος νὰ τὸ συνοδεύσῃ καίτοι ἄγων τὰ 84 πλοῖα ἅτινα τῷ ἐνεπιστεύθησαν ἀποκλειστικῶς ὅπως σώσῃ τὸ προπύργιον ἐκεῖνο ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξήρτητο ἡ κατοχὴ τοῦ Μωρέως. Εἶχον πάρα πολλὰ ἐνεργήσει χάριν τῶν Τούρκων καὶ τὴν φορὰν ταύτην ἡ χάρις ἂν τοῖς ἐζήτουν ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς ἰσότητος, ἐπομένως ἠρνήθησαν τὴν ἱκανοποίησιν αὐτῆς, ἂν καὶ οἱ Τοῦρκοι κατῆλθον μέχρις ἱκεσιῶν. Ἡ ξένη φρεγάτα ἱστιοδρόμησε πρὸς τὸ Ἄστρος, καὶ τοῦ ἀνέμου καταπεσόντες, ἡ γαλήνη, ἣν διεδέχθησαν οἱ ἄνεμοι οἱ ἐκ τοῦ βάθους τοῦ κόλπου πνέοντες, ἐμπόδισε τὴν πορείαν τῶν Ὀθωμανῶν, τῶν Ἑλλήνων ἀνακωχευσάντων. Διαρκούσης τῆς ἑσπέρας σταγόνες βροχῆς διεδέχοντο ἀλλήλας, τὰ νέφη συμπυκνωθέντα ἐξηκόντιζον λαίλαπας, ἡ καταιγὶς πανταχόθεν ἐξερράγη ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ ὁ πυρακτούμενος οὐρανὸς ἐφαίνετο ἀναγγέλλων εἰς τοὺς βαρβάρους ὅτι ἐναντιοῦτο εἰς τὰ σχέδια αὐτῶν.

Τὴν πρωΐαν τῆς 24, μετὰ θυελλώδη νύκτα ὁ ἥλιος ἀνυψούμενος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἄνευ νεφῶν ὁρίζοντος ἀπεκάλυψε τὰ δύο στρατεύματα ἀντιμέτωπα ἀλλήλων. Ὁ κόλπος τοῦ Ἄργους παρίστα τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ ὡραιότερον θέαμα, ὅπερ πρὸ καιροῦ αἱ Ἑλληνικαὶ θάλασσαι εἶχον νὰ ἐπιδείξωσιν εἰς τὰ βλέμματα τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἔχων ἰσχυρὰ 84 πλοῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἠριθμοῦντο 7 πλοῖα γραμμῆς, 15 φρεγάται, μονόκροτα, βρίκια, καὶ 2 μπουμπάρδαι, φέρων ἄνω τῶν 2000 ὁρειχαλκίνων κανονίων, ὑπὸ εὐνοϊκωτάτης αὔρας βοηθούμενος προέβαινε κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς μοίρας ἀποτελουμένης ἐξ 60 πλοίων εὐθραύστων καὶ 15 πυρπολικῶν. Ἔβλεπέ τις ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἰσχὺν κάμπτουσαν τὰ κύματα διὰ τῶν πλοίων αὐτῆς πεπληρωμένων στρατιωτῶν καὶ πυροβολικοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐπιτήρησιν μετὰ τῆς ἐνεργητικότητος παρακολουθοῦσαν ἅπαντα τὰ κινήματα τῶν ἀπίστων τοὺς ὁποίους ἐπιθυμεῖ νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου. Οἱ Τοῦρκοι μόλις ἀπεῖχον 10 μίλια ἐκ τοῦ Ναυπλίου, οἱ πολιορκούμενοι προσήγγιζον εἰς τὴν στιγμὴν τῆς ἀπελευθερώσεώς των, ὅτε ὁ στόλος αὐτῶν αἰφνιδίως σταματᾷ καὶ ἐκπέμπει τὸ αὐτρι ακὸν βρίκιον ὅπερ ἀφοῦ διῆλθεν ὑπὸ τὴν πρύμνην τοῦ Καπετὰν Πασᾶ ἀναπετάννυσι τὰ ἱστία καὶ οὐριοδρομεῖ πρὸς τὴν παραλίαν τῆς Τίρυνθος. Ἐκ τοῦ πλοίου τούτου ἡ τύχη τοῦ Ναυπλίου ἐκρέματο, οἱ Τοῦρκοι τὸ παρηκολούθουν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ὅτε δύο Ἑλληνικὰ πλοῖα, τοῦ ἑνὸς χρησιμεύοντος ὡς φυλακίδος τοῦ μικροῦ φρουρίου καὶ τοῦ ἑτέρου ὄντος πυρπολικοῦ κεκρυμμένου ὄπισθεν τῆς νήσου Πιτυούσης, τὸ καταδιώκουσι καὶ τὸ αἰχμαλωτίζουσιν ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν βαρβάρων.

Ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ ὁ Καπετὰν Πασᾶς συσκευάσας τὰ ἱστία του δίδει τὸ σύν-

θημα τῆς ὀπισθοχωρήσεως εἰς τὸν στρατόν του, καὶ τὰ πλοῖα του καταπληχθέντα κυβερνῶνται ἐν ἀταξίᾳ ὅπως ἐξέλθωσι τοῦ λιμένους τοῦ Ἄργους. Οἱ Ἕλληνες ἀφίνουσι ταὐτοχρόνως τὴν φωνήν: *Ὁ σταυρὸς ἐνίκησε!* Θριαμβεύουσι, ἔχουσι κηρυεύση τὸ αὐστριακὸν πλοῖον ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξηρτᾶτο τοῦ Ναυπλίου ἡ ὑποδούλωσις. Εὑρίσκουσι κατ' ἀρχὰς ἐν αὐτῷ προμήθειαν σιτηρῶν καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Μωαμεθανοῦ Ναυάρχου (1) μνημεῖον κατάλληλον ὅπως ἀποδείξῃ εἰς ἐκείνους οἵτινες ἀναζητοῦσι τὰ κατάλληλα πρὸς συγγραφὴν τῆς ἱστορίας ἔγγραφα, τὴν πίστιν ἣν πρέπει ν' ἀποδίδωσιν εἰς ταῦτα.

---

(1) Πρώτη ἐπιστολὴ εὑρεθεῖσα ἐν τῇ συλληφθείσῃ ἀλληλογραφίᾳ.

Ὁ Καπετὰν πασσᾶς τῷ Διοικητῇ τοῦ Ναυπλίου.

Εἴθε ὁ πολυεύσπλαγχνος νὰ τῷ εἶνε βοηθός!

Χάρις εἰς τὸν παντοδύναμον Ἀλλάχ, πρὸ μηνὸς περίπου αἱ ὑποθέσεις τῆς Ἠπείρου ἤρξαντο λαμβάνουσαι τροπὴν εὐνοϊκήν, τὸ φρούριον τὸ καλούμενον Σοῦλι κατελήφθη ὑπὸ τῆς Α. Υ. τοῦ Πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων Ὀμὲρ Βρυώνη. Ἐκ τῶν ἀπίστων οἵτινες ἐς εὑρίσκοντο ἐν αὐτῷ μέρος μὲν ἐθανατώθη μέρος δὲ διεσώθη εἰς τὰ ὄρη. Ἀπέναντι τῶν Πατρῶν πλεῖστοι Βεζύραι εἰσῆλθον εἰς τὸ μέρος τὸ καλούμενον Μεσολόγγι, ἀφοῦ προηγουμένως ἐγένοντο κύριοι ὅλων τῶν πέριξ χωρῶν· εἶναι δύο ἡμέραις ἀφ' ὅτου ἔχομεν τὴν εἴδησιν ταύτην ἥτις εἶναι βεβαία.

Ὁ Α. Ε. ὁ μέγας Σερασκέρης Χουσεὶτ Πασσᾶς διευθύνεται κατὰ τοῦ Μωρέως ἄγων ἀξιόλογον στρατόν. Ὁ ἀκατανίκητος ἡμῶν στρατὸς τῆς Κορίνθου οὐδὲν ὑπέστη ἄχρις ὥρας, καὶ ἑτοιμάζεται νὰ κατέλθῃ πρὸς τὸ Ναύπλιον, ὅτως σᾶς προμηθεύσῃ μὲ ἀφθόνους ζωοτροφίας. Ἐξήλθομεν τῶν Πατρῶν μὲ τὸν ἀήττητον στόλον ἡμῶν τὴν 13ην λήξαντος μηνὸς, ἀλλ' οἱ ἐναντίοι ἄνεμοι δὲν μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ εἰσέλθωμεν ἐντὸς τοῦ Κόλπου τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν παρὰ τὴν 5ην τρέχοντος Μουχαρέμ. Τὴν ἡμέραν ταύτην, ἰδὼν 80 πλοῖα τῶν γκιαούρηδων τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν πρὸ τοῦ ἀηττήτου στόλου ἡμῶν ἅτινα ἐτυθύνοντο μετὰ θράσους ἐναντίον μας ἐσχηματίσαμεν γραμμὴν μάχης· τῶν δὲ ἀπίστων ἐπιμενόντων νὰ ἀντισταθῶσιν, ἐπολεμήσκμεν κατ' αὐτῶν περὶ τὰς 6 περίπου ὥρας. Χάρις εἰς τὸν παντοδύναμον Ἀλλάχ καὶ εἰς τὴν εὔνοιαν τοῦ Προφήτου ἡμῶν αἱ κανονοστοιχίαι μας κατεβύθισαν ἓξ ἐκ τῶν πλοίων αὐτῶν, μετὰ ἑτέρων 10 ἐξ ὧν καὶ 1 Βρίκιον καὶ 1 μονόκροτον ἐπυρπολήθησαν παρ' ἡμῶν.

Χάρις εἰς τὸν παντοδύναμον Ἀλλὰχ εὐχαρίστους ἔχομεν εἰδήσεις πανταχόθεν. Θὰ ἔχετε πληροφορηθῆ ταύτην τὴν στιγμὴν, ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τὴν ὁποίαν σήμερον μετὰ τοῦ ἀνικήτου στόλου μας κατὰ τῶν Ὑδραίων συνεκροτήσαμεν, ἐντελῶς κατεβάλομεν αὐτούς. Ἡ καταδίωξις αὐτῶν θὰ ἐξακολουθήσῃ μέχρις ὅτου ἐντελῶς ἐξαφανισθῶσι, καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην σᾶς ἀποστέλλομεν πλοῖον πλῆρες ζωοτροφιῶν.

Τὴν 9ην Μουχαρέμ.

Δευτέρα ἐπιστολή.

Πληροφορηθέντες τὴν κακὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὑρίσκετο τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου δι' ἔνδειαν τροφῶν, σᾶς ἀποστέλομεν Αὐστριακὸν πλοῖον φορτομένον μὲ 7000 κοιλὰ ἀλεύρων ἐξ ἀραβοσίτου, καὶ εἴθε νὰ σᾶς φθάσῃ! Μόλις εἰσέλθῃ ἐν τῷ λιμένι, ἀποβιβάσατε τὸ φορτίον καὶ ἐπαληθεύσατε τὴν ποσότητα αὐτοῦ ἐγχειρίζοντες εἰς τὸν πλοίαρχον πιστωτικὴν ἐπιστολὴν ὅπως πληρωθῇ κατὰ τὰς συμφωνίας μας ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορικῆς τοῦ Σουλτάνου κυβερνήσεως. Θὰ ἐξοφλήσετε τὸν ναῦλον καὶ θὰ ἀποβιβάσητε τὰς προμηθείας οὐδεμίαν πληρώνοντες ἀμοιβήν.

Ὁ ἀνίκητος στόλος μας δυστυχῶς δὲν δύναται νὰ εἰσέλθῃ ἐν τῷ βάθει τοῦ κόλπου ὡς ἐκ τῆς μὴ ἐπαρκούσης βαθύτητος τῶν ὑδάτων· ἄλλως τε ἐπληροφορήθημεν ὅτι, παρὰ τὸ μικρὸν

Ὁ τουρκικὸς στόλος καθ' ὅλην τὴν νύκτα τῆς 24πρὸς τὴν25 ἐλοξοδρόμει ὅπως ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ Ἄργους ἐγκαταλείπων μάλιστα ἓν ἐκ τῶν βρικίων του πυρποληθὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οὗτοι μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας κατώρθωσαν νὰ συγκροτήσωσι μεμονωμένας μάχας καὶ εἶχον ἐπιτύχει νὰ προσελκύσωσι πλείστας φεργάτας εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῶν Σπετσῶν, ὅτε πυρπολικόν τι ἐφάνη. Ἐσκόπευε νὰ διακόψῃ τὴν ὀπισθοχώρησιν τῶν βαρβάρων ἀλλ' ἔπλευσε πολὺ βραδέως, διότι μόλις εἶδον αὐτὸ προκύπτον, ἐπέστρεψαν τὸ πλοῖον κανονοβολοῦντες ἐκ τῆς πρύμνης κατὰ τοῦ μέρους ἐξ οὗ ἤρχετο πρὸς καταδίωξιν. Οὕτω πρὸ εὐθραύστου τινὸς σκαφίδος φεύγοντες οἱ Τοῦρκοι ἀπεμακρύνθησαν τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος εἰς ἃ ἀνεφάνησαν μόνον ὅπως βεβαιώσωσιν ἐνώπιον τοῦ κόσμου τὴν ἀνικανότητα, τὴν ἀναν-δρίαν καὶ τὸ αἰώνιον αἶσχος τῆς ἡμισελήνου.

Τὴν 27ην Σεπτεμβρίου ὁ ναύαρχος τοῦ ἀνικήτου στόλου τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος τοῦ Σουλτάνου ἀνεπέτασε τὰ ἱστία ὅπως ἀπομακρυνθῇ τῶν παραλίων τῆς Ἀργολίδος, ὅτε μανιώδης καταιγὶς ἐκ τοῦ κόλπου τῶν νερῶν ἄτινα περιέβαλλον τὸν ὁρίζοντα προελθοῦσα προσέβαλλε πανταχόθεν τὰ πλοῖα αὐτοῦ.

Ὁ ἄνεμος τὰ διασκορπίζει καὶ τὰ ἐξαγριωμένα κύματα, ἡ θύελλα, οἱ κεραυνοί, τὸν τρόμον ἐνσπείροντες συντελοῦσιν ὅπως ἀπολεσθῇ πᾶν θάρρος ἐκ τῶν ναυτῶν οἵτινες ἐταξείδευον εἰς τὴν τύχην πλέον.

Οἱ μὲν παρασύρονται πρὸς τὴν Σικελίαν, ὅπου ῥθάνουσι πλήρεις βλάβης, ἐνῷ οἱ ἕτεροι ἐναυάγουν εἰς τὸ βάθος τῆς μεγάλης Σύρτυος, καὶ ὁ ὑπερήφανος Καπετὰν πασσᾶς, παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατοῦ του κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπολέσας τοὺς ἱστούς του, εἰσήρχετο ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας. Κατὰ τὸ πρὸ ἀμνημονεύτου χρόνου ἔθιμον τοῦ ἔθνους αὐτοῦ μόλις εὑρέθη ἐν ἀσφαλείᾳ, τάχιστα ἀνήγγειλεν εἰς τὸν στρατὸν τῆς Αἰγύπτου διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Χασὰν ἀντιστρατήγου τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ὅτι εἶχεν ἐπισείσει τὸ Ναύπλιον νικήσας περιφανῶς τοὺς Ἕλληνας.

Ἐπίστευσαν τοὺς λόγους του· διότι ἐν Τουρκίᾳ οὐδέποτε συζητοῦσι τὰ δελτία τῶν στρατηγῶν ἢ τῶν ὑπουργῶν, ἐφ' ὅσον εὑρίσκονται ἐν ἐνεργείᾳ. Ὁ κύριος τὸ εἶπε. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἔκφρασις τῶν ὑποδούλων· ἀλλ' οὐδέποτε εἴδησις ἠδύνατο νὰ φθάσῃ καταλληλότερον πρὸς καθησύχασιν τοῦ Χασὰν πασσᾶ. Ὁ Σερασκέρης οὗτος τοῦ φιλανθρώπου ἀντιβασιλέως, ὅστις ἀνενέωσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῶν Φαραὼ, καταλαμβάνων πάντα τὰ ἔγγεια κτήματα, οἰκειοποιούμενος τὸ μονοπώλιον τοῦ

φρούριον τοῦ Ναυπλίου ὑπάρχουσιν 6 πυρπολικὰ τῶν Γκιαούριδων καὶ παρὰ τὰς Σπέτσας πλέον τῶν 10 ἄλλων πυρπολικῶν ἕτοιμα ὅπως μᾶς καύσωσιν.

Ἐξακολούθει, ἔνδοξε κυβερνῆτα, τὴν αὐτὴν ἣν καὶ μέχρι τὴν σήμερον ἐτήρησας διαγωγήν. Τὸ καθ' ἡμᾶς θὰ διπλασιάσωμεν τὰς προσπαθείας μας ὅπως σᾶς ἀποστείλωμεν ζωοτροφίας. Τοῦτο σκοπεύομεν γράφοντες πρὸς ὑμᾶς τὴν παροῦσαν.

Τῇ 9η τρέχοντος μηνὸς Μουχαρέμ.

Τρίτη τις ἐπιστολὴ ἦτο σχετικὴ πρὸς δύο ἄλλα πλοῖα Αὐστριακὰ πλήρη ζωοτροφιῶν ἅτινα οἱ ἐναντίοι ἄνεμοι ἠνάγκασαν νὰ προσορμισθῶσιν εἰς Σούδαν τῆς Κρήτης.

ἐμπορίου, ἐνεργῶν τὴν διόρυξιν διὰ τοῦ αἵματος τριάκοντα χιλιάδων φελάχων ἀποθανόντων ὑπὸ τὴν ῥάβδον, διόρυγος φερούσης τὰ ὕδατα τοῦ Νείλου εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ κοσμουμένης διὰ δρυφράκτων γενομένων ἐκ τῶν ὀστῶν τῶν ἀτυχῶν χειρωνάκτων τοῦ ἔργου τούτου. Ὁ Χασὰν, γεννηθεὶς καθὼς λέγουσιν, ὅπως καὶ ὁ ἔνδοξος κύριός του ἐξ ἀρχηγοῦ τινος λῃστῶν τῆς πέραν τοῦ Ἀξιοῦ Μακεδονίας, εἰς ἀπεπλπιστικὸν μέλλον ἀπέβλεπεν. Ὁ λοιμὸς, ὅστις εἶχεν ἐκραγῇ εἰς Μέμφιδα, μετεδόθη ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ διὰ τῶν πλοίων τῶν ἐπιφορτισθέντων νὰ τῷ προμηθεύσωσι ζωοτροφίας. Ἐκ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν μετ' αὐτοῦ ἐλθόντων ἐπί τινος στολίσκου ἐκ πέντε πλοίων ἀποτελουμένου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἠριθμοῦντο καὶ οἱ σεμπὲξ τῆς Βαρβαρίας, μόλις τὸ ἥμισυ τῷ ἀπέμενε. Τὸ μίασμα ἐβασίλευεν εἰς τὰ Χανιὰ, εἰς τὴν Κρήτην, εἰς τὴν Ρέθυμνον, εἰς τὴν Σούδαν, καὶ ἐπεχείρει πόλεμον τόσον ἀτυχῆ ἐναντίον τῶν ἐπαναστησάντων Κρητῶν, ὥστε ὑπεχρεώθη νὰ ζητήσῃ νέας ἐπικουρίας παρὰ τοῦ κυρίου του.

Δὲν ἠδύνατο, μιμούμενος τὸ παράδειγμα τοῦ ναυάρχου τοῦ σουλτάνου, ν' ἀποκρύψῃ τὰ ἀτυχήματα αὐτοῦ, διότι μόλις ἠρίθμει ἐκ τῶν τόσων στρατιωτῶν, οἵτινες τὸν εἶχον ἀκολουθήσει, ἑνὸς μόνον χιλιάδας ἀνδρῶν πραγματικῶς διαμενόντων ὑπὸ τὰς σημαίας του. Οἱ γενναιότεροι ἐξ αὐτῶν εἶχον ἀπολεσθῇ εἰς τὰς κατὰ μέρος συμπλοκὰς, αἵτινες συνίσταντο εἰς τὸ νὰ καταλαμβάνωσι τὴν πεδιάδα, τὴν ὁποίαν ἐπαναστάται ἐπανέκτων σχεδὸν πάραυτα καὶ ἐκ τῆς ὁποίας πάλιν κατώρθουν νὰ τοὺς ἀπωθήσωσιν εἰς τὰ ὄρη των. Οὐδέποτε εἶχε κατορθώσει νὰ διαβῇ τὰ στενὰ τοῦ ὄρους Ἴδης τὰ ὁδηγοῦντα εἰς Σφακιὰ, ἂν καὶ εἶχε προκηρύξει ἀξιοσημειώτους ἀμοιβὰς εἰς τοὺς στρατιώτας του, ὅπως τὰ καταλάβωσι. Συνετρίβοντο, ὅπως οἱ Τιτᾶνες οἱ κατὰ τοῦ Ὀλύμπου ὁπλισθέντες, ὑπὸ τοὺς βράχους, οὓς οἱ Κρῆτες ἐκύλιον κατὰ τῶν ὁρδῶν των· καὶ σῶμά τι Τούρκων ἐξελθὸν ἐκ τοῦ φρουρίου τῆς Κρήτης καὶ ἐντελῶς ἐξαφανισθὲν ἐνέσπειρε τὸν τρόμον μεταξὺ τῶν Μωαμεθανῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ θέᾳ αὐτοῦ εἶχον τραπῇ εἰς φυγὴν, ὅπως κυνηγηθῶσι καὶ οὕτως εἶχον προσελκύσει αὐτοὺς εἰς μιᾶς καὶ ἡμισείας λεύγας ἀπόστασιν μακρὰν τοῦ φρουρίου, ὁπόθεν ἀποκόψαντες τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν, ἐκ τῶν χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν ἐξ ὧν συνέκειτο τὸ σῶμα τοῦτο, οὐδένα ἀφῆκαν, ὅπως ἀναγγείλῃ τὸ ὀλέθριον τοῦτο συμβάν.

Οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες σπανίως μανθάνουσι τὰ ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν των, ἐγνώριζον, καὶ τοῦτο ἀφοῦ εὑρέθησαν πρὸ αὐτῶν, ὅτι εἶχον συμπλακῇ κατὰ τὰς διαφόρους ταύτας μάχας πρὸς τὸν Ἀστιζὲ, εἰς Καμποδόρον καὶ πρὸς τὸν γενναῖον Κουμουρλῆ, οὗτινος ἡ ἀνάμνησις τοὺς ἐξηγρίωνεν, ἀφ' ὅτου ἀπορρίπτων τὸ προσωπεῖον τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἡ οἰκογένειά του εἶχε διαιωνισθῇ πρὸ δύο ἑκατονταετηρίδων ἐν τῇ νήσῳ τῆς Κρήτης, ἐκηρύχθη ὑπέρμαχος τοῦ Σταυροῦ. Ἐγνώριζον ἐπίσης τὸ ὄνομα τοῦ Κομνηνοῦ Ἀφεντουλιὲφ, ἀλλ' ὅπως τὸ καταφρονῶσι, καθότι ὁ αἱρετικὸς οὗτος, ἀμφίβιον τῆς Ἑταιρίας καὶ κρυφίας τινὸς δυνάμεως, μόνον διὰ τῶν προκηρύξεών του τοὺς ἐπολέμησεν. Ἔζη ἤδη, ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς πύργου, ὅντινα ἠρνεῖτο νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Κρῆτας ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι εἶχε καταλάβει τοῦτον ἐπ' ὀνόματι τῶν δυνάμεων, *τοῦ ἀντιβασιλέως τῶν Ἑλλήνων* εἰς μόνον τὸν ὁποῖον ἦτο

ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του· ἀλλὰ ἡ ἀμφίβολος αὐτη συμπεριφορά του ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ τελειώσῃ. Ἀναμένων τὸν σερασκέρην τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, κατέτριβεν ὅλας τὰς δυνάμεις του, ὅτε Αὐστριακόν τι πλοῖον ἐκ Δαμιέττης προερχόμενον, τῷ ἀνεκοίνωσεν, ὅτι δὲν ἔπρεπε πλέον νὰ ἐλπίζῃ ἐπὶ τῶν βοηθειῶν τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ τῷ πέμψωσιν ἐκ τοῦ λιμένος τούτου.

Οἱ Κάστιοι, ἐξοργισθέντες διὰ τὴν ἀπώλειαν τινῶν ἐκ τῶν λέμβων των, ἀναγκασθέντες νὰ ναυαγήσωσι παρὰ τὴν νῆσον τῆς Κρήτης ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στολίσκου ἐν τῇ θαλάσσῃ τοῦ Αἰγαίου, δὲν ἤργησαν νὰ ἐκδικηθῶσι τὴν ὕβριν ταύτην. Αἱ εἰκοσάκωποι αὐτῶν λέμβοι πάραυτα εἶχον ἀναχθῇ εἰς τὸ πέλαγος· αἱ δὲ πολυάριθμοι συλλήψεις ἃς ἐξετέλεσαν, ἔφερον εἰς τὴν ἀνάγκην τὰ τουρκικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, ὅπως ταξειδεύωσι πάντοτε ἐν συνοδείᾳ. Μὴ εὑρίσκοντες ἐπομένως λείαν τινὰ πρὸς σύλληψιν, ἀπεφάσισαν ν' ἀναζητήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἐντὸς αὐτῶν τῶν λιμένων του καὶ πληροφορηθέντες, ὅτι ἐν Δαμιέττῃ προητοιμάζετο ἀποστολὴ σίτου διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Χασὰν πασᾶ, διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Πηλουσιακὴν ἀκτὴν τοῦ Νείλου. Τέσσαρα τῶν οὕτως ἐξηρτημένων πλοίων φθάσαντα τὴν 17ην Σεπτεμβρίου ἐν τῇ παραλίᾳ ταύτῃ, διῆλθον τὸ Μπογὰζ καὶ ἐκυρίευσαν 19 μεταγωγικὰ πλήρη ὀρύζης καί τι ταγυδρομικόν, ἐφ' οὗ ἀνεῦρον θησαυρὸν ἀνερχόμενον εἰς ἓν ἑκατομμύριον πιάστρων Ἱσπανίας (περὶ τὰ 5.400.000 φράγκων). Κύριοι τῆς λείας ταύτης γενόμενοι οἱ Κάσιοι, τοὺς ὁποίους μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἶχον χαρακτηρίσει ὡς πειρατὰς, ἐπίσης ζηλότυποι τῆς ἰδίας αὐτῶν φιλοτιμίας ὅσον καὶ φίλοι πάσης τῶν Τούρκων καταστροφῆς, ἐπλήρωσαν πλοῖόν τι, ὅπερ καὶ ἐγκατέλειψαν ἐν τῷ ὅρμῳ, ἐκ δερμάτων καὶ λοιπῶν ἐμπορικῶν φορτίων φέροντων τὸ σῆμα τῶν Εὐρωπαϊκῶν πρακτορείων, διότι ταῦτα δυνατὸν ν' ἀνῆκον εἴς τινα ἐμπορικὸν γαλλικὸν οἶκον ἰδρυμένον ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἀπεστύρθησαν ἄγοντες τὴν λείαν αὐτῶν ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν Τούρκων διασωθέντων ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Νείλου.

Ἡ ἔκθεσις αὕτη, καταλλήλως ὅπως καταπλήξῃ τὸν Χασὰν πασὰν, διεβιβάσθη πάραυτα εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Καπετὰν πασᾶ ὅστις κατεμήνυεν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην τὸ θάρσος τῶν Κασίων, εὑρίσκων τοῦτο πολὺ εὐκολώτερον ἀπὸ τῆς καταστολῆς τούτων καὶ τῶν Σαμίων. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, ἔγραφε πρὸς τὸν Χαλὲτ Ἐφένδην, μὴ εὐχαριστούμενοι ἐκ τῶν σχεδὸν καθημερινῶν ἐπιδρομῶν των ἀνὰ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, προέβαινον εἰσέτι εἰς τὴν ὀχύρωσιν τοῦ λιμένος τοῦ Βαθέος ὀρύσσοντες κατὰ τὴν εἴσοδον στενοὺς χάνδακας ἑξήκοντα πόδας τὸ μῆκος καὶ εἴκοσι πέντε τὸ βάθος, ὅπως ὑπερασπισθῶσι κατὰ τὴν προσέγγισιν ἐχθρικῶν δυνάμεων. Τοιοῦτον ἦτο τὸ περιεχόμενον τῆς ἀναγγελίας τοῦ Καπετὰν πασᾶ ἀνώτερον καὶ τοῦ γελοίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεκρίθησαν διατάσσοντες ὅπως *μὴ εἰσέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ διαμένῃ ἐν θαλάσσῃ ἐρχόμενος ὅσον τὸ δυνατὸν βραδύτερον νὰ διαχειμάσῃ εἰς Δαρδανέλλια καὶ παρουσιαζόμενος ἐνώπιον τῆς ἐκ δόξης φωτοβολούσης μορφῆς τοῦ Σουλτάνου, εὐθὺς ὡς ἀποτεφρώσῃ τὴν Σάμον, τὰ Ψαρρὰ, τὴν Ὕδραν καὶ τὰς Σπέτσας.*

Ἡ Πύλη μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην, ἔστρεψεν ἅπασαν τὴν προσοχὴν αὐτῆς πρὸς τὴν Περσίαν, ὁπόθεν ὁ βασιλικὸς πρίγκηψ Ἀβὰς Μιρζα εἶχεν ἐξέλθει περὶ τὰ

τέλη τοῦ Ἰουλίου μετὰ τὰς ἀκάρπους διαπραγματεύσεις τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας Βίλωχ, ὅπως διευθυνθῇ κατὰ τῆς Ἐρζερούμ. Τὴν 3ην Αὐγούστου κατενίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἄνευ τῆς θανατηφόρου γολέρας ἥτις κατεμάστιζε τὸν στρατόν του, θὰ καταλάμβανε τὸ Βαγδάτιον. Ἂν καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ὀλίγον ἔβλαπτε τὸ μέρος τοῦτο τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐν τούτοις ἐκρίθη κατάλληλον νὰ συνθηκολογήσωσι. Καὶ τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας προσφερθείσης ὡς μεσητρίας, ἐκρίθη κατάλληλον ὅπως ἀποσταλῇ ἐκ νέου εἰς Περσίαν ὁ πρέσβυς αὐτῆς πρὸς συμφιλίωσιν δύο μοναρχῶν οἵτινες οὐδὲν εἶχον καλῶς διακεκριμμένον συμφέρον ὅπως μάχωνται.

Χάριν τῆς ἀγάπης τοῦ Σουλτάνου ὁ Βίλωχ, πληρεξούσιος ὑπουργὸς τῆς Αὐτοῦ Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος παρὰ τῷ Σάχῃ τῆς Περσίας, ἀνελάμβανε τὴν πρὸς τὸ Τεχεράν ἄγουσαν ὅπως διαπραγματευθῇ ἐν αὐτῇ εὐνοϊκὴν διὰ τοὺς ὀσμανλίδας συνθήκην, καὶ ὁ λόρδος Στράφωρ μετὰ τοῦ ἀντιπρέσβεως τῆς Αὐστρίας ὅστις ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ συγχαρῇ τὸν σουλτάνον εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν, ἐπορεύοντο ὁμοίως ὅπως συνηγορήσωσιν ὑπὲρ τῶν δικαίων τῶν βαρβάρων παρὰ τοῖς βασιλικοῖς δικασταῖς τῆς Βερώνης, ὅτε ἡ προμνημονευθεῖσα διαταγὴ ἀπεστάλη πρὸς τὸν Καπετὰν πασᾶ.

Ἡ Πύλη ἦτο ἐξωργισμένη ἐναντίον του· ἡ ἀνικανότης αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀμφισβητηθῇ, ἂν καὶ δικαίως ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος ἔπρεπε ἀντὶ νὰ τιμωρῶσιναὐτὸν νῦν, νὰ ἐξήταζον προηγουμένως τὴν ἐμπειρίαν αὐτοῦ διὰ σφάλμα ἀποδοτέον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἰς τοὺς Ὑπουργούς. Τὸ Ναύπλιον οὐδόλως ἐπισιτίσθη. Ὁ Δράμαλης ἐνικήθη, ὁ στρατὸς τοῦ Χουρσὶτ διεσκορπίσθη· πλεῖσται Τουρκικαὶ οἰκογένειαι τοῦ Μωρέως πιστεύσασαι τὰ Δελτία τὰ δημοσιευθέντα παρ' αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου εἶχον πέσει θύματα τῆς σπουδῆς αὐτῶν ὅπως ἐπανίδωσι τὴν πατρίδα των. Ὁ στρατὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως δυσανασχέτει κατὰ τοῦ Χαλὲπ ἐφένδη ὅστις ὥρισε πρὸς τὸν Γεντσάραγα τὸν ὁποῖον καθήρεσαν πρὸ τοῦ φθάσωσι μέχρι τοῦ εὐνοουμένου τῆς ἡμέρας. Οὗτος, ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἀπέτρεπε τὴν καταιγίδα ἐπιρρίπτων τὴν αἰτίαν τῶν κοινῶν δυστυχημάτων ἐπ' ἐκείνων οἵτινες ὑπεκίνησαν τὸν πόλεμον προγράφοντες τὸν Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐνεθυμήθη τότε τὸν Ἰσμαὴλ Πασόβεην, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐξορίσει εἰς Διδυμότειχον. Κατὰ τὸ ἔθος ἐκατηγορήθη, ἐδικάσθη, κατεδικάσθη, χωρὶς ν' ἀκουσθῇ, χωρὶς νὰ παρασταθῇ, ἁπλῶς διότι τὸ ἐπεθύμησεν ὁ Μονάρχης καὶ ἡ κεφαλή του ἦτις ἐπεδείχθη τὴν 1ην Νοεμβρίου ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς θύρας τοῦ παλατίου, καθίστα γνωστὸν εἰς τὸ κοινὸν τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου αὐτοῦ διὰ τοῦ Γιαφτὰ ὄντινα εἶχον ἐπ' αὐτῆς προσκολλήσει. (1)

---

(1) Μετάφρασις τοῦ Γιαφτὰ τοῦ κεφηλωθέντος ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ Ἰσμαὴλ Πασόμβεη τῇ ἐκτεθείσῃ ἐν τῇ πύλῃ τοῦ παλατίου τοῦ Σουλτὰν Μαχμοὺτ.

Ὁ πρώην διοικητὴς τῶν Ἰωαννίνων Πασόμβεης, ἐξορισθεὶς πρό τινος καιροῦ εἰς τὸ Διδυμότειχον γενόμενος ὑπαίτιος τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Κακοσουλίου καὶ καταπεισθεὶς νὰ καλλιεργήσῃ σχέσεις ἐν Ἀλβανίᾳ ὅπως ἐξεγείρῃ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, εἶχεν ἐξεγείρει κατ' αὐτοῦ τὴν ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου. Ἐν παντὶ καιρῷ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἐμηχανορράφει συνεπῶς ὅπως ἡ κοινωνία ἀπαλλαγῇ ἐκ τοῦ φιλοταράχου τούτου· θανατικὴ ἀπόφασις ἐξεδόθη ἐναντίον του δυνάμει τῆς ὁποίας ἀπεκεφαλίσθη εἰς Διδυμότειχον.

ΚΑΙ ΑΥΤΗ ΕΙΝΕ Η ΚΕΦΑΛΗ ΤΟΥ ΙΣΜΑΗΛ ΠΑΣΟΒΕΗ

Τὸ αἷμα τῶν Σουλιωτῶν, τοῦ ἐπισκόπου Ἱερομερίου, ὄντινα εἶχε καταμηνύσει, καὶ τῶν Ἠπειρωτῶν χριστιανῶν, εἶχεν ἐκδικηθῇ διὰ τοῦ ἀντιχριστιανικοῦ λαοῦ τὸν ὁποῖον ἡ πρόνοια ἐπιφυλάττει ἐν τῇ αἰγίδι αὐτῆς δικαιοσύνην, ὅπως διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν διασχισθῇ ἐν ἐλλείψει ἄλλων ἐκδικητῶν ὅπως περιορίσωσιν αὐτὸν εἰς τὰς χέρσους γαίας τῆς Ταρταρίας.

Δύσκολον εἶναι νὰ σταματήσῃ τις ἐν τῷ ἐγκληματικῷ σταδίῳ! Τὴν θανάτωσιν τοῦ Ἰσμαὴλ Πασόμπεη ἐπηκολούθησαν ἕτεραι, πλείστων συμβούλων τοῦ ἀρχαίου Βεζύρου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ Πασσᾶ, καὶ τὸ μᾶλλον καταπληκτικὸν εἶνε ὅτι ἠρκέσθησαν νὰ ἐγκλείσωσι μόνον ἔν τινι ἰδιωτικῇ οἰκίαν τὴν Βασιλικὴν, (ὅπου ζῇ εἰσέτι ἐξ ἐλεήμονος ἄρτου,) ἐνῷ ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Σίμων εὑρίσκετο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπαναστατῶν ἐν Πίνδῳ. Οἱ Γιαννίτσαροι ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν καρτερημήσεων τούτων καθησύχασαν· ἡ τιμὴ τοῦ ἄρτου ἠλαττώθη, καὶ τὸ φλωρίον τῶν δέκα (10) γροσίων διά τινος φιρμανίου τοῦ Σουλτάνου ἀνεβιβάσθη εἰς γρόσια (12) δώδεκα, πλουσίων γενομένων οὕτω διὰ μιᾶς καὶ τοῦ Δημοσίου Ταμείου καὶ τῶν ἰδιωτῶν, οἵτινες οὐχὶ ἀργὰ ἐπλήρωνον τὰ τρόφιμα κατὰ ἓν τέταρτον περισσότερον τῆς τιμῆς εἰς ἣν τὰ ἠγόραζον πρὸ τοῦ Ταμειακοῦ τούτου πραξικοπήματος.

Ἐνῷ τοιαῦτα μέτρα διοικήσεως ἀναρχικῆς ἐλαμβάνοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ Ὑδραῖοι οἵτινες εἶχον ἀφήσῃ ἐλεύθερον τὸ Αὐστριακὸν πλοῖον τὸ θελήσαν νὰ διαρρήξῃ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ναυπλίου, μηδ' αὐτὸ τὸ φορτίον του ἐγγίσαντες, ἀπέσπασαν ἐκ τοῦ στόλου αὐτοῦ 15 ταχύπλοα μονόκροτα πρὸς καταδίωξιν τοῦ ναυάρχου. Οἱ διοικοῦντες ταῦτα ἀφοῦ κατεσκόπευσαν τοῦτον μέχρι τοῦ ὅρμου τῆς Σούδας, ἀνήχθησαν παρ' αὐτὰ πρὸς τὴν νῆσον τῆς Σαμοθράκης ὅπου εἶχον ἀφήσῃ, ὅπως ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ἱστορίας ταύτης ἀνεφέραμεν ἤδη, μέρος τῶν μοναχῶν τοῦ ὄρους Ἄθω ἐκ τῶν διαφυγόντων τὴν σπάθην τοῦ Ἀμπουλουμοὺτ Πασσᾶ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ μέριμνα αὐτῶν διὰ τοὺς πατέρας τῆς Θηβαΐδος καὶ ἕτερός τις σκοπὸς θρησκευτικώτερος προσείλκυεν αὐτοὺς πρὸς τὴν μυστηριώδη ταύτην νῆσον, ἥτις ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν τὸ θυσιαστήριον τῶν μυσταγωγιῶν τὰς ὁποίας οὐδεὶς θνητὸς ἐτόλμα νὰ ἀποκαλύψῃ. Εἶχον καταθέσει ἐν αὐτῇ τὸν σταυρὸν τὸν δοθέντα ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῶν Βλαχερνῶν οἵτινες μετὰ πάροδον χρόνου τὸν μετέφερον εἰς τὸ ὄρος Ἄθως.

Ὁ Ναύαρχος Ἀνδρέας Βῶκος Μιαούλης καὶ οἱ ναῦται αὐτοῦ φιλόθρησκοι ὄντες οὐδόλως ὑπερηφανεύοντο διὰ τὰς ναυτικὰς ἐπιτυχίας των. Δὲν ἠδύναντο νὰ ἀπονείμωσι ταύτας εἰς ἄλλα περιστατικὰ, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν πανίσχυρον προστασίαν τῆς Θείας Προνοίας, ἥτις κατήσχυνε τὴν ἀλαζονίαν τῶν Τούρκων, καὶ ἐπειδὴ ἐκ Θεοῦ προήρχετο, ἀπεράσισαν νὰ ἀπονείμωσι τὰς τιμὰς τοῦ θριάμβου εἰς τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, μεταφέροντες αὐτὸν ἐν μέσῳ τῆς Ἑλληνικῆς Μοίρας διὰ τῶν νήσων τοῦ

Αἰγαίου ἐν Ὕδρᾳ. Πρόσκοπός τις, ἀπεσταλη παρ' αὐτὰ ὅπως ἀναγγείλῃ τὴν ἀπόφασιν ταύτην εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ εἰς τὸ Ναυαρχεῖον τῶν Ὑδραίων, οἵτινες προητοιμάσθησαν διὰ νηστειῶν καὶ ἐξαγνισμῶν νὰ ὑποδεχθῶσι τὸ ἀθάνατον παλλάδιον τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος φεῦ! μὴ ἀναζωογονηθεῖσης εἰσέτι, διότι χειμάρρους δακρύων ἔμελλε ἀκόμη νὰ χύσῃ ὅπως φθάσῃ εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν ἀναγέννησιν.

Οὐδέποτε ἡ Δῆλος ἀνέμενε μετὰ τοσαύτης ἀδημονίας τοὺς θεωροὺς οἵτινες προσήγγιζον τὰ παράλια αὐτῆς κομίζοντες ἑκατόμβας τελείας· οὐδέποτε ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐστέναξε μετὰ περισσοτέρου θρησκευτικοῦ ζήλου κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Λευιτῶν, τῶν ἐπιφορτισθέντων τὴν ἐπαναφορὰν τῆς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὑψίστου, ὅσον οἱ χριστιανοὶ τῆς Ὕδρας ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ πλοίου τοῦ φέροντος τὸ θεῖον σύμβολον τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν. Ἔμελλον νὰ γνωρίσωσι τοῦτο ἔκ τινος ἐρυθροῦ ἐπισείοντος, ἀναπεπταμένου ἐκ τοῦ μεγάλου ἱστίου τῆς ναυαρχίδος. Οἱ σκοπιωροὶ μὲ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ὁρίζοντα ἔφρισσον ἐξ ἀνυπομονησίας, καὶ ἀφ' ἧς σπιγμῆς ἐσημείωσαν τὴν ἱερὰν ναῦν, ἡ βροντὴ τοῦ πυροβολικοῦ τῶν προπυργίων καὶ τῶν Φρουρίων συνεκλόνουν τὰς ἠχοὺς τῆς Ἀργολίδος. Ἐμέτρων τὰς στιγμὰς, καὶ τοῦ τηλεγράφου ἀναγγείλαντος τὴν ἄφιξιν τῆς μοίρας, Κύριλλος ὁ ἐπίσκοπος Αἰγίνης, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς Γερουσίας, τοῦ Ναυαρχείου τῶν Δικαστῶν, τῶν Ἑρώων, ὑπὸ πλήθους ἀναριθμήτου μετὰ τοῦ Λαβάρου προηγουμένου τῆς πομπῆς κατῆλθεν εἰς τὸ παράλιον ὑπὸ τοῦ κλήρου περικυκλούμενος.

Ἡ ἀγκυρα ἔπιπτεν, ὅτε μοναχοὶ τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῶν ναυτῶν κατήρχοντο ἐντὸς λεμβῶν διὰ ταπήτων κεκοσμημένων καὶ ἐσχημάτιζον τιμητικὴν συνοδίαν πέριξ τῆς ἀκάτου τοῦ ναυάρχου ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡγούμενός τις κρατῶν τὸν σταυρὸν μεταξὺ τῶν βραχιόνων του ἐφέρετο πρὸς τὴν πρωτοκαθεδρίαν. Ὁ λαός, οἱ ἄρχοντες, καὶ πλῆθος γυναικῶν προσκυνοῦσι καὶ ἐγγίζουσι τὸ μέτωπον ἐπὶ τῆς γῆς, ἐνῷ οἱ ἱερεῖς πληροῦσι θυμιάματος τὰ πέριξ. Τὸ ἱερὸν παλλάδιον παρεδόθη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Κυρίλλου καὶ ἡ λιτανεία λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Παντοκράτορος, ἥτις εἶναι γνωστοτέρα ὑπὸ τὸ ὄνομα *μοναστῆρι*, ψάλλουσα τὸ τρισάγιον.

Δεδοξασμένοι οἱ τρισάγιοι, ἔλεγον ὁ Κύριλλος καὶ οἱ λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου, *δεδοξασμένος ὁ ἀθάνατος*, ἀπήντουν οἱ γέροντες· *ἄστρον τῶν μητέρων, ὦ Μαία!* ἔψαλλον αἱ γυναῖκες· καὶ τὰ παιδία: *ἔσο εὐμενὴς πρὸς τοὺς ναύτας ἡμῶν! Ἄστρον τηλαγὲς προηγούμενον καὶ συνοδεῦον τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν τοῦ ἡλίου, ὁδήγουν πάντοτε τὰ πλοῖα καὶ τὰ πληρώματα αὐτῶν πρὸς τὴν νίκην!*

Εἴη δεδοξασμένη ἡ ἡμέρα αὕτη εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων, εἶπεν ὁ ἐπίσκοπος Κύριλλος, μετὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ Σταυροῦ ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ τοῦ λαοῦ εἰς τοῦτο ἀπαντήσαντος ἀμήν, ἐγένετο σιωπὴ, ὅπως ἀκούσωσιν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ τὸν ἐπικήδειον τῶν μαρτύρων τῆς Χίου, περατουμένης οὕτω τῆς ἱερᾶς ἐκείνης τελετῆς.

Ἀπομάσσων τοὺς πλήρεις δακρύων ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους ἐπὶ πολὺ εἶχε πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνυψώσει, ἤρξατο ὁ Κύριλλος τοῦ λόγου αὐτοῦ, λαμβάνων ὡς βάσιν

τῆς ὁμιλίας του τοὺς λόγους τοῦ προφήτου εἰπόντος: *Κατέθλιψαν, κύριε, τὸν λαόν σου, κατεπίεσαν τὴν κληρονομίαν, σου ἐθανάτωσαν τὴν χήραν καὶ τὸν ξένον, ἐφόνευσαν τὰ ὀρφανά!*

Ἐπιλαμβανόμενος εἶτα τοῦ θέματος αὐτοῦ δι' ὅλου τοῦ ὕψους τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν τὰς ὁποίας ἡ ἐπίσημος ἐκείνη στιγμὴ τῷ ἀνεκάλει, ἀφοῦ παρέστησεν ὁ ἱεράρχης εἰς τοὺς ἀκροατάς του τὰς χάριτας τῆς Χίου, τὸν βαλσαμώδη αὐτῆς ἀέρα, τὰ τερπνότερα αὐτῆς πεδία, τὴν τερπνὴν καὶ ἄνετον τῶν κατοίκων αὐτῆς ζωὴν ἣν πρὸς ἀναμνήσεις ὀνείρου παρέβαλεν, ἀνεγείρων αἴφνης τὸ σάβανον τὸ καλύπτον 40 χιλιάδας μαρτύρων πεσόντων ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν βαρβάρων, ἀνέκραξεν ἐν ἀπαραμίλλῳ ἀποστροφῇ: «Ἰδού, ἀδελφοί μου, ὁ θάνατος ἐκεῖνος ἢ μᾶλλον ὁ θρίαμβος ὅστις »ἀποσπῶν αὐτοὺς ἐκ τοῦ φθαρτοῦ κόσμου μετέφερε τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν εἰς πατρίδα »ἔνθα οὐκ ἔστι πόνος οὐδ' ὀδυρμός. Θεωρήσατε τὰς 40 χιλιάδας ταύτας ἀνδρῶν, γυ»ναικῶν, παιδίων, τέκνων καὶ παρθένων. Ὦ θάνατε! Πόσον εἶσαι ὡραῖος διὰ »τὸν χριστιανόν! Σεβαστὰ μνημεῖα, χαίρετε, χαίρετε ψυχαὶ τῶν μαρτύρων! Δώματα »τοῦ οὐρανοῦ ἀνοίξατε τοὺς θαμβωτικοὺς οὐρανίους ὑμῶν περιβόλους· οἱ νικηταὶ αὐτῶν »προχωροῦσιν! Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου προσκαλῶν τοὺς ἐστεμμένους μάρτυρας ὅπως »εἰσέλθωσιν ἐν τῇ οὐρανίῳ Ἱερουσαλήμ, λέγει πρὸς αὐτούς: Ἔλθετε γέροντες, παρθέ»νοι ἄοπλοι, περιστεραὶ τοῦ κυρίου, τέκνα παρὰ τοῦ πατρός μου εὐλογηθέντα εἰς τὸ »αἰώνιον φῶς· ἠξιώθητε τῆς δάφνης τοῦ ἀγῶνος».

Φθάσας ὁ ῥήτωρ εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ λόγου του καὶ μὴ δυνάμενος νὰ συγκρατήσῃ τοὺς λυγμοὺς τοῦ ἀκροατηρίου του ἔπαυσεν ὅπως καὶ ὁ ἴδιος χείμαρρον δακρύων χύσῃ, καὶ καταστὰς ἄνθρωπος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων οἵτινες τὸν περιεκύκλουν, ἐπανέφερε τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ τῆς αἱματηρᾶς τῆς Ἑλλάδος θέσεως ὅπως εἰδοποιήσῃ καὶ προπαρασκευάσῃ αὐτοὺς διὰ νέους κινδύνους.

»Ὁ Θεὸς ὅστις ἐξήγειρεν ἡμᾶς ἐν τῇ σοφίᾳ τῶν ἀνεξιχνιάστων αὐτοῦ σχεδίων, »θὰ χειραγωγήσει ἡμᾶς ἐναντίον ἀσπόνδων ἐχθρῶν τοῦ ὀνόματός του. Δὲν συναινεῖ »νὰ ἔρχηται εἰς συμβιβασμοὺς μετὰ τοῦ Μολὸχ ὁ ζηλότυπος οὗτος Θεὸς ὅστις ἡμέραν »τινὰ θὰ συνενώσῃ πέριξ τοῦ θρόνου του ἅπαντα τὰ τέκνα αὐτοῦ. Ἤδη θὰ παρεχώρει »εἰς ἡμᾶς τὴν συνδρομὴν τῶν Βασιλίων τῶν ποιμενόντων τοὺς λαοὺς τῆς Χριστια»νωσύνης, ἐὰν δὲν ἐπεθύμει νὰ ὑποβάλλῃ αὐτοὺς εἰς δοκιμασίαν κατὰ τὴν στιγμὴν »ταύτην, διότι νέφος κρύπτει ἀπ' αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν. Ἐκ τῶν καπνῶν τῆς συκο»φαντίας σχηματισθὲν ὑπέδειξεν ἡμᾶς διὰ μέσου τοῦ ἀπατηλοῦ τούτου πρίσματος »εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς γῆς ὑπὸ τὰ ψευδῆ χρώματα ἀναρχικῶν ἐπαναστατῶν. Ἀλλ' »ἡ κατηγορία αὕτη θὰ καταπέσῃ πρὸ τῶν μοναρχῶν καθ' ἣν στιγμὴν οὗτοι θὰ ἴδω»σιν ὅτι, μαχόμενοι διὰ τὸν σταυρόν, ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ ἔχομεν νικήσει τὸν »ἀντιχριστιανικὸν λαὸν δι' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ.

«Ἤδη, ἀδελφοί, οἱ βουλευταὶ οἱ εἰς Ἄστρος συναθροισθέντες ἐξέλεξαν ἄνδρας ἀξιο»λόγους ὅπως φέρωσι τὰς εὐχὰς τῆς Ἑλλάδος εἰς γνῶσιν τῶν μοναρχῶν οἵτινες πρό»κειται νὰ συναθροισθῶσιν εἰς Βερώνην. Εἰς σᾶς ἀπόκειται νὰ καταστῆτε ἄξιοι τῆς εὐ»νοίας αὐτῶν περιζωνύμενοι τὴν σπάθην τῆς ἀνδρείας. Οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν τῆς Αἰτωλίας

»μᾶς καλοῦσιν· ἡ θάλασσα νέας δάφνας σᾶς ὑποδεικνύει καὶ ὁ Θεὸς σᾶς προστάττει »νὰ πολεμήσετε τούς ἐχθρούς.

»Εἰς μάχας, εἰς δόξαν, εἰς μαρτύρια, πορευθῆτε ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ βασιλέως »τῶν βασιλέων!»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1822. — Ἡ Κῶς. — Μοναχοὶ ἐπισαχθέντες καὶ χαλιωθέντες ἐν Κύπρῳ. — Εὐπορία Σάμου καὶ Ψαρῶν. — Συζητήσεις ἐν Ἄστρει. — Ἀπροκάλυπτοι ἐπαναστάσεις.— Σχέδιον ἀποστολῆς βουλευτῶν εἰς Βερώνην.— Συζήτησις τῆς πρωτάτεως. — Σύνταξις καὶ ἀποδοχὴ τῆς πρὸς τοὺς χριστιανοὺς μοναχοὺς ἐκκλήσεως. — Οἱ ἐπιφορτισθέντες νὰ κομίσωσιν αὐτήν. — Ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς Ἀφεντούλης ἀντικαλεῖται ἐκ τῆς Κρήτης. — Ἀντικαθίσταται ὑπό τινος ἁρμοστοῦ καὶ συμβιβαστοῦ. — Ἀξιοσημείωτος οἰκονομικὴ συζήτησις. — Ὁ Ἀνδρέας Λουριώτης στέλλεται εἰς Λονδῖνον ὅπως συνομολογήσῃ δάνειον. — Ἔγγεια γραμμάτια. — Σχέδιον ἐκστρατείας τοῦ φθινοπώρου. — Διάστασις Ὀμὲρ Βριώνη καὶ Χουρσὶτ Πασᾶ. — Ὀλέθριαι ῥαδιουργίαι τοῦ Ἄγγλου πρόξενου ἐν Πρεβέζῃ. — Προσελκύει πλείστους ὁπλαρχηγοὺς Ἀκαρνᾶνας.—Ἄτιμος προδοσία Γεωργίου Βαρνακιώτη. — Ἐγκύκλιος Μαυροκορδάτου.—Μάχη τῆς 4ης Νοεμβρίου ἡρωϊκὴ διαγωγὴ τοῦ Μάρκου Βότσαρη. — Ἐπιβιβάζει τὴν οἰκογένειάν του δι' ἀγῶνα. — Πολιορκία Μεσολογγίου ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν νικηταί· ἀλλ' ὅπου καὶ ἐὰν ἔστρεφον τὰ βλέμματα αὐτῶν ἀπήντων χώραν πανταχόθεν λεηλατημένην. Ἡ Ἀργολὶς ἀπελευθερωθεῖσα τῶν βαρβάρων οὐδὲν ἄλλο παρουσίαζεν ἐπὶ μακρὸν διάστημα εἰμὴ χώρια πυρποληµένα. Ἡ Μεγαρὶς, ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Βοιωτία πλήρεις ἦσαν ἐρειπίων. Ἡ Εὔβοια ἦτο ἐπαναστατημένη, ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον τὰ ἰσχυρότερα φρούρια καὶ ἐξηκολούθουν νὰ τρομοκρατῶσιν ἐν αὐτῇ τῶν χριστιανῶν ἐκδιωχθέντων ἐκ τῶν πεδιάδων καὶ μεμονωμένως ζώντων εἰς τὰ ὄρη. Εἶχον ἀπολέσει τὴν Ἀκροκόρινθον καὶ ἡ μαύρη σπεῖρα τῆς Ζακύνθου ἀποτελουμένη ἐξ ἀτίμων ἀνθρώπων ἐχόντων πίστωσιν ἀνοικτὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Ταμείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅπως ἐφοδιάζωσι μὲ τὰ ἀναγκαιοῦντα τὰ ἰσχυρὰ φρούρια τοῦ Μωρέως τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενα παρέτεινε τὴν αἱματοχυσίαν. Ὁ Σουλτάνος ὤφειλεν εἰς τούτους τὴν διατήρησιν τοῦ φρουρίου τῆς Ναυπάκτου καὶ τῶν πέριξ ὀχυρωμάτων αὐτῆς τῆς Ἀκροπόλεως, τῶν Πατρῶν, τῆς Κορώνης, τῆς Μεθώνης, καὶ φόβος ὑπῆρχεν ἀκόμη μήπως πλοῖά τινα σιτοφόρα εἰσέδυον ἐν Ναυπλίῳ ἂν καὶ ἦσαν κύριοι τοῦ φρουρίου ὅπερ σχηματίζει τὴν κλεῖδα τοῦ λιμένος.

Αἱ ἐκθέσεις τῶν ἐξωτερικῶν ὧν ἡ Γερουσία τῶν Ἑλλήνων ἀργότερα ἔλαβε γνῶσιν ὡμίλουν περὶ Χίου παραβάλλοντες αὐτὴν πρὸς ὀστεοθήκην πλήρη σκελετῶν ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς. Ἡ Κῶς καὶ ἡ Ρόδος ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων ῥίτινες εἶχον κατασφάξει μέρος τῶν κατοίκων αὐτῶν. Τὰ αὐτὰ διέπραξαν καὶ ἐν

Κύπρῳ 62 κώμας καὶ χωρία ἐντελῶς ἐξαφανίσαντες. Οἱ Τοῦρκοι, ἐξηκολούθουν κατὰ τὴν συνήθη αὐτῶν ἔκφρασιν νὰ κυνηγῶσι Χριστιανούς. Πλεῖσται ἐκκλησίαι μετετράπησαν εἰς Τζαμία, ἕτεραι εἰς ἀχερῶνας καὶ ὁ Πασσᾶς τῆς Καισαρείας ὑπερακοντίζων τοὺς ὁμοίους αὐτῷ πασσάδες, ὑπὸ τῆς παραφροσύνης καὶ τῆς ἀπανθρωπίας ὁδηγούμενος, διέταξε νὰ ἐπισάξωσι καὶ χαλινώσωσι τοὺς μοναχοὺς τοῦ Μοναστηρίου Ἁγίου Παντελεήμονος Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐλάμβανον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ διατρέχωσι τὰς παιδιάδας φερόμενοι ἐπὶ τῶν νώτων τῶν ἀτυχῶν τούτων ὧν οἱ πλεῖστοι ἀπέθανον ἐκ τῆς κοπώσεως, ἐκ τῶν μαστιγώσεων ἢ ἐπνίγησαν ἐκ τῶν χαλινῶν τοὺς ὁποίους ἐντὸς τοῦ στόματός των ἔθραυον μὲ τοὺς ὀδόντας των. Εἰς πλεῖστα μέρη τῆς νήσου εἶχον καύσει τὰς ἀμπέλους, εἶχον κατακόψει τὰ ὁπορωφόρα δένδρα, εἶχον ἐμπρήσει τὰ δάση καὶ ἡ εὐδαίμων νῆσος τῆς Κύπρου τῶν δασῶν αὐτῆς ἀποστερηθεῖσα, σκηνὴν ἐρειπίων καὶ μνημάτων παρίστα.

Παρὰ τὴν εἰκόνα ταύτην ὑπὸ τοῦ κόμητος Μεταξᾶ χαραχθεῖσαν ἐδεικνύετο ἡ Σάμος, ὁ φόβος τῶν βαρβάρων, κατὰ περιόδους τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον φέρουσα ἐν τῷ κέντρῳ τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κτήσεων αὐτῶν, τὰ Ψαρὰ νικηφόρα κατὰ τοῦ Καπετὰν Πασσᾶ Καρᾷ Ἀλῇ. Ἀλλὰ ἡ Λέσβος δούλη ἀπὸ ἀκμῆς, καὶ ἡ Σῦρος μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς τὸ νὰ διαμείνῃ ξένη εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ Σταυροῦ ἀγῶνα, κατέστη τὸ κέντρον τῆς κατασκοπείας τῆς κυβερνήσεως τῶν Ὀθωμανῶν.

Πᾶν στοιχεῖον ἐχθρῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἐφαίνετο ἐν αὐτῇ συναθροισθέν. Συνωμότουν ἐλεύθεροι κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἐπέχαιρον κατὰ τὰς δυστυχίας των· εἶχον πανηγυρίσει τὰς ἑκατόμβας τῆς Χίου διὰ χορῶν, αἱ δὲ τερπναὶ διασκεδάσεις τότε μόνον διεκόπτοντο, ὅτε νίκη τις τῶν Ἑλλήνων ἀνεφέρετο, πένθος προξενοῦσα εἰς τοὺς Συριανούς.

Οἱ δὲ Κάσιοι μὲ τὰς σκαμπαβίας των[1] αἴτινες ἀπετέλουν τὴν δόξαν τοῦ Ναυτικοῦ τῶν Κυκλάδων, πρὸ πολλοῦ θὰ ἐτιμώρουν τὴν τοσην ἀναισχυντίαν αὐτῶν, ἐὰν πολιτικοὶ λόγοι δὲν ὑπεχρέουν τὴν Γερουσίαν νὰ προσπαιζεται ἄγνοιαν τῆς διαγωγῆς των ταύτης.

Ἡ Κρήτη ἥτις ἐκάλει πρὸ πολλοῦ τὴν προσοχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, δὲν ἀπῄτει οὔτε ἄνδρας οὔτε χρήματα, ἀλλὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Μιχαὴλ Κομνηνοῦ Ἀφεντούλιεφ καὶ τὴν ἀντίληψιν πεφωτισμένου ἄρχοντος κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑποθέσεών της. Τέλος οἱ Ἕλληνες πληροφορηθέντες τὴν διὰ Βερώνην ἀναχώρησιν τῶν πρέσβεων Στάφορ καὶ Λούτσωφ, πεπεισμένοι δὲ ὅτι ἡ εὐθύτης τῶν μοναρχῶν οὐ-

(1) Σκαμπαβία ἤτοι πλοῖον καταδιώξεως ἐν χρήσει ἐν Κάσῳ καὶ ἤδη εἰς Ψαρὰ ὅπου ἔχουσι κατασκευάσει ἐξ αὐτῶν ἀριθμὸν ἀξιόλογον, εἶναι εἶδος ἡμιλέμβου κανονιοφόρου ὁπλισμένη δι' ἑνὸς ἢ δύο πυροβόλων, κατάλληλον νὰ προσεγγίσῃ πᾶν παράλιον, νὰ εἰσδύσῃ εἰς πάντα κόλπον καὶ δι' αὐτῆς νὰ διαπράττονται τὰ τολμηρότερα πραξικοπήματα. Ἕκαστον πλοῖον τοῦ εἴδους τούτου εἶνε ἐξηρτημένον δι' εἴκοσι ζευγῶν κωπῶν ἐφοδιασμένον δι' ἱστίων τριγωνοειδῶν ὁμοίων πρὸς πτέρυγα πτηνοῦ καὶ φέρει πλήρωμα ἐξήκοντα ἕως ἑκατὸν ἀνδρῶν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κυβερνήσεως τοῦ πλοίου, τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῆς τουφεκοβολίας. Τὸ εἶδος τῆς προσβολῆς ἣν συνήθως ἐνεργεῖ εἶνε ἡ ἐμβολή.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

δέποτε θὰ ἔπειθε τούτους ὅπως ἀποφανθῶσι περὶ τοῦ ζητήματος αὐτῶν χωρὶς ν' ἀκουσθῇ ἡ ἱκετευτικὴ φωνὴ, ἀπεφάσισε ν' ἀποστείλωσι παρ' αὐτοῖς πρεσβείαν. Συνέλαβον συγχρόνως τὴν ἰδέαν ὅπως ἀποστείλωσι εἰς Λονδῖνον ἐπίτροπον αὐτῶν καταστήσοντα γνωστὴν τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν φιλελληνικὴν ἑταιρίαν, καὶ ὅπως συσκεφθῇ περὶ τῶν μέσων διὰ τῶν ὁποίων, τῇ παρεμβάσει αὐτῆς, θὰ κατωρθοῦτο ἡ σύναψις δανείου ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν βακουφικῶν ἀκινήτων ἢ ἰδιοκτησιῶν αἵτινες ἀνήκων εἰς Τζαμία. Τὰ βακούφια ταῦτα ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐσχημάτιζον τὸ κληροδότημα τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς προτοῦ προσαρτηθῶσιν εἰς τὰς προσόδους τῶν χριστιανικῶν μητροπόλεων παρὰ τῶν ὁποίων οἱ Μωαμεθανοὶ τὰς εἶχον ἀφαιρέσῃ ὅπως προικίσωσι δι' αὐτῶν τὰς συναγωγὰς τῆς ψευδοῦς αὐτῶν θρησκείας· οὕτω ἡ ἐπανάκτησις τῶν ἀκινήτων τούτων ἦτο νόμιμος.

Ὡς βλέπει τις, οἱ ἐν Ἄστρῳ συνηθροισμένοι ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, δὲν ἐβάσιζον σοφιστικὰς ἀποφάσεις ἐπὶ ἀφηρημένων ἰδεολογιῶν. Οἱ πρὸς συζήτησιν κληθέντες ἄνδρες οὐδόλως ἦσαν ὀνειροπόλοι, παραπλανώμενοι ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς καταρτησιν σχεδίων χιμαιρικῶν ζητοῦντες τάξιν ὅπου δὲν ὑφίσταται, ἀλλ' ἄνδρες ὑπὸ τῆς κακοπραγίας διδαχθέντες, σπεύδοντες δὲ νὰ βαδίσωσιν ἐναντίον ἀτυχημάτων ἅτινα δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποφύγωσιν· ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι ἐὰν ἦναι εὔκολον νὰ προσβάλωσι τὰ ἰσχυρὰ πάθη, καθ' ὅτι ταῦτα δύναταί τις νὰ πολεμήσῃ κατὰ πρόσωπον, ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ματαιώσωσι τὰς σκοτεινὰς σκευωρίας, διότι αὗται παρασκευάζονται ὅπως τὰ δηλητήρια, μακρὰν τῶν ὀφθαλμῶν ἐκείνων οἵτινες ὑπ' αὐτῶν θὰ προσβληθῶσιν. Ἡ πεῖρα ἐξ ἴσου τοῖς εἶχε καταδείξῃ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς συνταγματικῆς πράξεως τῆς Ἐπιδαύρου, ὅτι αἱ μεταβολαὶ, ὅπως ἡ κυβέρνησις ἑνὸς κράτους ἐπωφελεστέρα γένηται, ἀνάγκη μετὰ βραδύτητος νὰ ἐπέρχωνται καὶ ὅτι ἡ ὡριμότης τῶν σχεδίων ἀποτελεῖ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν.

Αἱ παρατηρήσεις αὗται διὰ προσφάτων παραδειγμάτων ἐνισχύθησαν. Αἱ σκευωρίαι τοῦ Θεοδώρου Νέγρη, ὅστις εἶχε παρασύρει τὴν οἰκογένειαν τῶν Δεληγιαννέων ἐκ Καρυταίνης, ἡνωμέναι μετὰ τῶν μνησικακιῶν τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου ἐκ Λεβαδείας κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως, εἶχον διακινδυνεύσει τὴν σωτηρίαν τῆς πατριδος. Εἶχον ἀπολέσει τὴν Ἀκροκόρινθον ἕνεκα τυφλώσεως ὀλεθρίας καὶ πεποιθήσεως κενοδόξου ἐπὶ τῶν μέσων τῆς ἀμύνης ἅτινα δὲν εἶχον, ὅπως ἀντιστῶσιν εἰς τοὺς Τούρκους, τοὺς ὁποίους καινόσπουδοι ῥήτορες ἕτοιμοι νὰ φεύγωσι πρὸ τοῦ κινδύνου παρίστων ὡς ἀνικάνους πρὸς ἐκστρατείαν. Οἱ ἑταιρισταὶ οὗτοι δημαγωγοὶ εἶχον ἤδη καταφύγει εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ὅπου οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἀλλάζοντες ἐπάγγελμα εἶχον ναταθέσει τὰ ὅπλα ἅτινα ἦσαν ἀνάξιοι νὰ φέρωσιν ὅπως περιβληθῶσι τὸ τριβώνιον **des scholars** καὶ καταστῶσι ῥήτορες ἢ γραμματοδιδάσκαλοι. Συμφώνως ὡμολογήθη ὅτι εἶχον ἀπονείμει μεγίστην ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Δ. Ὑψηλάντην ὅστις ἐπιμένων νὰ πιστεύηται ὡς πρίγκηψ καὶ πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ του αἰχμαλώτου τῆς Αὐστρίας ἀπηξίωσε τὸν τίτλον ὄντινα τῷ εἶχον ἀπονείμει ὅπως ἀναλάβῃ τὸν τίτλον **τοῦ πατριώτου** τὸν ὁποῖον ὅμως ἡ ἀλαζονεία αὐτοῦ οὐδόλως ἐδικαιολόγει. Τέλος ὡμολόγουν ὅτι λίαν εὐκόλως ἀπεφάσισαν τὴν κατὰ τῆς Ἠπείρου ἐκστρατείαν, ἥτις ἐπροξένησε τὴν καταστροφὴν τῶν Σουλιωτῶν καταστήσασα προβληματικὴν τὴν τύχην

τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ἔπρεπεν ἀπὸ τοῦδε νὰ προλάβωσι πᾶσαν παρομοίαν καταστροφήν· ἀλλὰ προτοῦ σκεφθῶσι περὶ τούτου συνεζήτησαν κατὰ πόσον ἤρμοζεν ἀποστολὴ πρεσβείας ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν σύνοδον τῆς Βερώνης.

Ἐξετάζων τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο ζήτημα, ὁ κόμης Μεταξᾶς, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ προλάβῃ τὰς ἀντιρρήσεις αἵτινες θὰ ἤγειροντο ἐπὶ τῷ διαβήματι ὅπερ προσεκάλει, καὶ ἐπειράθη ν' ἀποδείξῃ ὅτι κατ' ἀρχὴν αὐστηρὰν τοῦ δικαίου οἱ σεπτοὶ Μονάρχαι δὲν θὰ ἠρνοῦντο νὰ ἔλθωσιν εἰς σχέσεις μετὰ κράτους μὴ ἀναγνωρισμένου, διότι ἐκ τοῦ ὅτι ἀκούει τις ἔκθεσιν οἱανδήποτε, ὅταν τὴν ὑποβάλλητε μετὰ σεβασμοῦ, δὲν ἔπεται ὅτι συγκατατίθεται εἰς τὰ ἐν αὐτῇ. Ἐνόμιζεν ὅτι ἐὰν εἶναι κινδυνῶδες τὸ νὰ εὐνοῶνται αἱ ἐπαναστάσεις, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπωφεληθῶσι τοῦ ἀξιώματος τούτου ὅπως προσβάλλωσι τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, διότι αὕτη εἶχε κατορθώσει ν' ἀποκτήσῃ τακτικὴν Κυβέρνησιν καὶ νὰ καταστήσῃ διὰ τῶν νικῶν αὐτῆς τὴν ἐπανίδρυσιν τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀρχαίου κυριάρχου, πλέον ἢ προβληματικήν. Τοιαύτη ἦτο ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Σουλτάνος, μακρὰν τοῦ ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων βοηθείας κατὰ τῶν ἄλλοτε ὑπηκόων αὐτοῦ, διότι οὐδεμία ὑφίστατο ὑποχρεωτικὴ συνθήκη πρὸς τοῦτο, ἀπέρριπτε τοὐναντίον τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Ρωσσίας ἐπισυμβάντων. Δὲν ὑπῆρξεν ἀνάγκη λόγων τόσον ἀναμφισβητήτων ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὸν Κρόμβιλ καὶ πλείστας ἄλλας εὐτυχεῖς ἰδιοποιήσεις.

Ἀναμφιβόλως ἀκόμη, ἔλεγεν, ἐκεῖνο ὅπερ εἶνε ἀποδεδειγμένον ὡς δίκαιον ὑποχρεοῖ καὶ τοὺς μονάρχας καὶ τοὺς λαούς, τὸ παράγγελμα τοῦτο ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως προέρχεται. Οὐδὲν ἀτομικὸν πλεονέκτημα ὀφείλει νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν καταπάτησιν αὐτοῦ, διότι εἶνε πολὺ σπουδαιότερον διὰ τὴν ἀνθρωποτητα ὅπως ἡ δικαιοσύνη θριαμβεύει ἢ ὅπως τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον κράτος διαμένει διατηρούμενον καὶ ἐξάγων ἐντεῦθεν τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸν Βάκωνα ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς ὁ *Λαὸς ὁ ἐκτὸς τοῦ κοινοῦ νόμου*, συνεπέρανεν ὅτι διετέλουν ἀποκεκλεισμένοι, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων τῆς χριστιανικῆς Ἀμφικτυονίας· δὲν ἠδύναντο λοιπὸν νὰ ἐπιτιμήσωσι τοὺς χριστιανοὺς δι' ἐπανάστασιν σύμφωνον πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Θρησκείας, ἂν καὶ αἱ Ἅγιαι Γραφαὶ ἔχουσιν ἀντικείμενον μᾶλλον τὴν ἠθικὴν παρὰ τὴν νομοθεσίαν τῶν ἐξωτερικῶν πράξεων τῶν Κυβερνήσεων, διότι ἄλλως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ θὰ ἦσαν ἀχώριστοι. Δὲν δύναταί τις, ἔλεγεν ὁ ῥήτωρ, νὰ εἶνε Χριστιανὸς καὶ Μωαμεθανός. Καὶ τί δύναταί τις νὰ φοβηθῇ ἐκ λαοῦ πίπτοντος κατὰ χιλιάδας, ὑπὸ τὸ φάσγανον τῶν δημίων αὐτοῦ, κατὰ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἄλλο ἀντέταξεν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰμὴ θρησκευτικὴν ἀνοχήν; Ἡ σοφία τοῦ θείου ἡμῶν νομοθέτου εἶνε τοιαύτη, ἐν τῇ τάξει ἣν τινα καθιέρωσε μεταξὺ τῶν βασιλέων τῶν ἐχόντων τὴν τιμὴν νὰ ὑπηρετῶσιν αὐτὴν, ὥστε οὐδέποτε ἡ τήρησις τῶν κανόνων ἐγένετο ἐπιζήμιος εἰς ἔθνος τι οὐδὲ ἐπροξένησε τὴν καταστροφήν του, ἐνῷ ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἐπὶ τῆς ὕβρεως καὶ τῆς λῃστείας ἱδρυμένη φέρει τὸ σπέρμα τῆς καταστροφῆς. Ἐὰν ἐσφαλμένοι συλλογισμοὶ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης εἶχον ἐπιτρέψει εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς τὴν ὕπαρξιν, εἶνε ἤδη ἀδύνατον εἰς Μονάρχας οἵτινες παρεδέχθησαν κατ' ἀρχὴν τὴν ὑποστήριξιν τῆς

Χριστιανικῆς ἠθικῆς ἐν τῷ σύμπαντι, νὰ μὴ ἀνακηρύξωσι τὸ θεῖον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ θρήσκευμα ἓν τινι μέρει τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ μὴ ἀναγνωρίσωσιν ὡς ὑφιστάμενα ἐν τῇ Ἀνατολῇ μόνον τὰ δικαιώματα τοῦ καλιφάτου τοῦ ἱδρυθέντος διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Μωάμεθ.

Τῆς αἰτιολογίας ταύτης ἀκουσθείσης ἀνεγνώσθη ἡ πρὸς τοὺς ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Βερώνης συναθροισθέντας Μονάρχας ἀπευθυνθεῖσα προκήρυξις συνταχθεῖσα ὡς ἀκολούθως.

«Δεκαοκτὼ διέρρευσαν μῆνες, ἀφ' ὅτου ἡ Ἑλλὰς εὑρίσκεται εἰς μάχας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος. Ἅπασαι αἱ δυνάμεις τοῦ Μωαμεθανισμοῦ κατευθύνθησαν ἐναντίον της. Ἡ Μουσουλμανικὴ Εὐρώπη, ἡ Ἀσία καὶ ἡ Ἀφρικὴ ὁπλίζονται, ὅπως ὑποβοηθήσωσι τὴν σιδηρᾶν χεῖρα ἥτις ἐπὶ τόσον χρόνον κατεπίεσε λαόν, ὃν τινα ἐπιθυμεῖ ἤδη νὰ ἐξαφανίσῃ. Δύο ἤδη φορὰς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος ἡ Ἑλλὰς ὕψωσε φωνὴν διὰ τῶν νομίμων αὐτῆς ἀντιπροσώπων, ὅπως ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν ἢ ὅπως ἐπιτύχῃ τοὐλάχιστον αὐστηρὰν οὐδετερότητα ἐκ μέρους τῶν Δυνάμεων τῆς Χριστιανωσύνης. Σήμερον ὅτε ἡ συνάθροισις τῶν κυριωτέρων μοναρχῶν ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ συγκροτουμένη συζητεῖ ἐπισήμως ἐπὶ τῶν μεγίστων τῆς ἀνθρωπότητος συμφερόντων, ὅτε ἅπαντα τὰ ἔθνη ἀναμένουσι τὴν συντήρησιν τῆς εἰρήνης, τὴν ἐξασφάλισιν καὶ ἀσφαλῆ διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ ὑπελείπετο τῶν καθηκόντων της, ἐὰν μὴ ἐξέθετεν ἅπαξ ἔτι ἐνώπιον τῶν συνηνωμένων σεπτῶν μοναρχῶν τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους, ὅπερ ἀντιπροσωπεύει τὰ δίκαια αὐτοῦ, τὰς εὐχάς του, ὡς καὶ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων, τοῦ νὰ ἐπιτύχωσι δικαιωσύνην ἐκ μέρους τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, ὅπως εὗρον μέχρι τοῦδε χάριν ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου διαιτητοῦ τῶν Μοναρχιῶν ἢ ἀποθάνωσιν ἅπαντες Χριστιανοὶ καὶ ἐλεύθεροι.

«Χείμαρροι αἱμάτων ἐξεχύθησαν· ἀλλὰ ἡ σημαία τοῦ σταυροῦ νικηφόρος παντταχοῦ ἀναδειχθεῖσα κυματίζει ἐν Πελοποννήσῳ, Ἀττικῇ, Εὐβοίᾳ, Βοιωτίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ Αἰτωλίᾳ, Ἠπείρῳ, ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ μέγα μέρος ἐπὶ τῆς Ἴδης ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν τῷ κόλπῳ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τοιαῦται ἐγένοντο αἱ πρόοδαι καὶ τοιαύτη εἶνε ἡ θέσις τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων.

«Τῶν πραγμάτων οὕτως εὑρισκομένων πρόδηλον εἰς πάντα γνωρίζοντα τὴν Τουρκίαν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα προτοῦ κατακτήσουν ἢ ἐπιτύχουν τὰς ἐγγυήσεις πολιτικῆς ὑπάρξεως διακεκριμένης, ἀνεξαρτήτου καὶ ἐθνικῆς, τοῦ μόνου ἐχεγγύου τῆς προστασίας τῶν ἱερῶν τῆς ζωῆς, τῆς ἀσφαλείας, τῶν ἰδιοκτησιῶν καὶ τῆς τιμῆς τῶν πολιτῶν. Μετὰ τῶν δήλωσιν ταύτην τῶν προθέσεων τῆς Ἑλλάδος ἐὰν ἡ Εὐρώπη, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ διατηρήσῃ τὴν εἰρήνην, συγκατετίθετο νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως συμπεριλάβῃ τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἐντὸς τοῦ συστήματος τῆς γενικῆς εἰρηνοποιήσεως, ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις θὰ ἔσπευδε νὰ δηλώσῃ ἐπισήμως διὰ τοῦ παρόντος ἐγγράφου ὅτι δὲν θὰ συγκατετίθετο εἰς οὐδένα συμβιβασμὸν ὅσον ἐπωφελὴς καὶ ἂν ἤθελεν εἶσθαι, κατὰ τὸ φαινόμενον, προτοῦ οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτῆς γίνωσι δεκτοὶ πρὸς ὑπεράσπισιν

τοῦ ἀγῶνός της, πρὸς ἔκθεσιν τῶν δεινῶν αὐτοῦ καὶ πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῶν δικαιωμάτων ἀναγκῶν καὶ σπουδαιοτέρων συμφερόντων αὐτοῦ.

«Τὰ αἰσθήματα τοῦ οἴκτου, τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς δικαιοσύνης ὑφ' ὧν ἡ συνέλευσις τῶν σεπτῶν Μοναρχῶν ἐμφορεῖται, δίδουσι τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὅτι ἡ δικαία αὐτῆς αἴτησις γενήσεται δεόντως ἀποδεκτή. Ἐὰν παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἡ πρότασις αὐτῆς μέλλει ν' ἀπορριφθῇ, ἡ παροῦσα διακήρυξις θὰ ἐξισωθῇ πρὸς ἐπίσημον διαμαρτυρίαν, τὴν ὁποίαν ἱκετεύουσα ἡ Ἑλλὰς καταθέτει τὴν ἡμέραν ταύτην παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου τῆς θείας δικαιοσύνης· διαμαρτύρησις τὴν ὁποίαν λαὸς χριστιανικὸς ἀπευθύνει μετ' ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν Εὐρώπην καὶ πρὸς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῆς Χριστιανωσύνης.

«Ἀσθενεῖς καὶ ἐγκαταλελειμμένοι οἱ Ἕλληνες θὰ ἐλπίζουσι πρὸς τὸν Παντοδύναμον καὶ ὑπὸ τῆς πανισχύρου χειρὸς αὐτοῦ ὑποστηριζόμενοι, δὲν θὰ καμφθῶσι πρὸ τῆς τυραννίας.

«Μάρτυρες καὶ καταδιωκόμενοι πρὸ τεσσάρων αἰώνων, ὅπως διαμείνωμεν πιστοὶ πρὸς τὸν λυτρωτὴν καὶ Κύριον ἡμῶν, θὰ ὑπερασπίσωμεν μέχρι τελευταίας πνοῆς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ τὰς ἑστίας καὶ τοὺς τάφους ἡμῶν. Εὐτυχεῖς ἐὰν κατέλθωμεν ἐν αὐτοῖς ἐλεύθεροι καὶ χριστιανοί, ἢ ἂν νικήσωμεν ὅπως ἐνικήσαμεν μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης, τοὺς ἐχθροὺς τῆς πρὸς αὐτὸν λατρείας διὰ μόνης τῆς ἰσχύος καὶ τῆς βοηθείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἄστρος, 29 *Αὐγούστου* (10 *Σεπτεμβρίου*) 1822.

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ προέδρου τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας

Ὁ ἀντιπρόεδρος
ΑΘ. ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ

Ὁ γραμματεὺς τοῦ κράτους ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν
Θ. ΝΕΓΡΗΣ

Τῆς πρὸς τοὺς χριστιανοὺς μοναρχας ἐκκλήσεως οὕτω συνταχθείσης καὶ ἀποδεκτῆς γενομένης προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τριῶν πληρεξουσίων ἐπιφορτισθέντων ὅπως φέρωσι ταύτην εἰς τὸν τόπον τῆς Συνόδου καὶ θὰ διαπραγματευθῶσι, περὶ αὐτῆς, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἐγένοντο δεκτοί. Ἐξέλεξαν ἑπομένως πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης τὸν Γερμανὸν Ἀρχιεπίσκοπον Πατρῶν, τὸν κόμητα Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ἕνα ἐκ τῶν ὑπουργῶν τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως καὶ τὸν Γεώργιον τὸν υἱὸν τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη οἵτινες καὶ ἀπεβιβάσθησαν δι' Ἀγκῶνα. Αἱ ὁδηγίαι αὐτῶν ἀνέφερον, ὅπως γνωστοποιήσωσιν ἅμα τῇ ἀφίξει των εἰς τὸν λιμένα ἐκεῖνον τὸ αἴτιον τοῦ ταξειδίου αὐτῶν ἐν Ἰταλίᾳ, ν' ἀπευθύνωσι ἐπ' ὀνόματι τῆς Γερουσίας τῶν Ἑλλήνων ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον πρὸς τὸν Πάπαν Πῖον τὸν 7ον διὰ τὴν φιλοξενίαν ἣν εὑηρεστήθη νὰ παραχωρήσῃ ἐντὸς τῶν Κρατῶν αὐτοῦ εἰς τοὺς χριστιανοὺς τοὺς ἐκ Χίου καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Ταῦτα μόνα ἐγνώσθησαν σχετικῶς ὡς πρὸς τὴν Πρεσβείαν ταύτην, καὶ εἶνε εἰσέτι ἀδύνατον νὰ εἴπῃ τις μετὰ θετικότητος ἐὰν διεταχθη ἀληθῶς ὅπως διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν Ἱπποτῶν τῆς Μάλτας καὶ ὑποκινήσῃ αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ρόδου καὶ Κύπρου. Σχε-

τικῶς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο μόνον ἐπὶ ἱκασιῶν δύναταί τις νὰ στηριχθῇ ὅπως καὶ διὰ τὴν συνένωσιν τῶν ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως αἴτινες ὤφειλον πρὸ πολλοῦ μίαν καὶ μόνην ν' ἀποτελῶσιν οἰκογένειαν.

Εἰς οὐδεμίαν ἐποχὴν οἱ Ἕλληνες ἠσχολήθησαν ἐπὶ σπουδαιοτέρων θεμάτων κατὰ τὰς συζητήσεις αὐτῶν, ἐν ταῖς ὁποίαις θὰ ἐκπλαγῇ τις ἀναμφιβόλως τόσον διὰ σκέψεις ὑψηλῆς πολιτικῆς ὅσον καὶ τὸ νὰ βλέπῃ τις αὐτοὺς ἀναγεννωμένους ἐν τῷ κόσμῳ, πλήρους τοῦ ἐκ τῆς νίκης μεγαλείου ἀξίου τῶν προγόνων αὐτῶν. Οὕτω κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου ἐσκέφθησαν διαδοχικῶς περὶ τῶν μέσων δι' ὧν θὰ καθίστατο στενοτέρα ἡ πολιορκία τῆς Κορίνθου καὶ θὰ ἐφωδιάζετο ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν τῆς ὁποίας πρὸ ὀλίγου ἐνίσχυσαν τὰ ὀχυρώματα. Ἀπεφάσισαν ἀκολούθως ν' ἀνακαλέσωσι ἐκ Κρήτης τὸν Μιχαὴλ Κομνηνὸν Ἀφεντούλην καὶ νὰ θέσωσιν αὐτὸν ὑπὸ δίκην καὶ τὸν ἀντικαταστήσωσι διὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ναυάρχου Τομπάζη, ὅστις περιεβλήθη τὸν τίτλον τοῦ ἁρμοστοῦ ἢ συμφιλιωτοῦ ἐπιφορτισμένου τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν τῆ πατρίδος τοῦ Μίνωος.

Δὲν εἶχον ἀκόμη οὐδόλως σκεφθῇ περὶ οἰκονομικῶν, ὅπως συγκρίνωσι τὰ ἔξοδα πρὸς τὰ ἔσοδα, καὶ ἔπρεπε νὰ προβλέψωσι τὸ μέλλον κινοῦντες τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐξωτερικοῦ διά τινος τῶν τραπεζητικῶν ἐκείνων ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας θεωροῦσι κατὰ τὰς ἡμέρας μας ὡς τὴν εὐτυχίαν τῶν κρατῶν.

Διετείνοντο ἄλλοτε, εἶπεν ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, ὅτι κράτος τι δανείζεται κοινῶς ὅπως διατηρήσῃ ἢ ἱδρύσῃ μεγάλα καταστήματα· καὶ προσθέτουσιν, ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ μέτρον τοῦτο εἶνε πάντοτε φύσει κακόν. Πράγματι, τὸ δανείζεσθαι δὲν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ καλεῖν εἰς βοήθειαν καὶ δὲν ὑποδεικνύει ὅτι εὑρίσκεταί τις ἐν τῇ ἀνάγκῃ εἰς τρόπον ὥστε ἡ κυρίαρχος δύναμις, παρὰ τῆς ὁποίας πᾶς νόμος πρέπει νὰ παρέρχεται, νὰ δέχηται τὸν νόμον, ὃν ἐπιβάλλουσιν εἰς αὐτὴν οἱ δημοσιῶναι; Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες μὴ εὑρισκόμενοι ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, δὲν δύναταί τις οὔτε νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν πρὸ τοῦ δανείου, θὰ ἦσαν ἀκόμη ὀλιγώτερον ἱκανοὶ ν' ἀποδώσωσι τὰ δανεισθέντα μᾶλλον ἀπηυξημένα ὡς ἐκ τῶν τόκων. Δὲν σκοπεῖται ὅπως ἐπέλθῃ θεραπεία εἰς δυστυχήματα, ὅπως ἐξαλειφθῶσι τὰ ἴχνη πολέμου, λοιμοῦ, ἢ κατακλυσμοῦ, ἀλλὰ πρόκειται διὰ τοῦ δανείου νὰ ἀποτρέψῃ τις ὅλα τὰ δυνατὰ ταῦτα· τὸ χρῆμα δὲν πρέπει νὰ ἐξέρχηται ἐκ τοῦ βαλαντίου τῶν πολιτῶν, ὅπως χρησιμεύσῃ πρὸς καταπίεσιν αὐτῶν. Οὐδεμία ὑφίσταται ἀνάγκη νὰ ἐπιβληθῶσι νέοι φόροι ὅπως οἰκονομηθῶσιν οἱ τόκοι· διότι οἱ τόκοι καὶ τὸ κεφάλαιον εἶνε ἐνυπόθηκα ἐπὶ τῶν βακουφίων ἢ τῶν κτημάτων τῶν Τζαμίων. Αἱ ἰδιοκτησίαι αὗται δὲν εἶνε λεία ἀποσπασθεῖσα ἐκ τῆς χήρας, ἢ τοῦ ὀρφανοῦ, ἀλλ' ἔρημοι γαῖαι ἀποσπασθεῖσαι ἐκ τῶν χριστιανῶν ὅπως προικισθῶσι δι' αὐτῆς οἱ ναοὶ τοῦ Μωάμεθ, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπανέρχονται οὗτοι ὡς κύριοι διὰ τῆς νίκης. Κατὰ ταῦτα, δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη, ἄτινα τρόπον τινὰ ὡμολόγησαν τὰ δάνεια τῶν Ἱσπανικῶν βουλῶν καὶ πλήθους ἀποικιῶν, θὰ δεχθῶσι προτάσεις, οἷαι αἱ τῶν Ἑλλήνων; Ἡ γερουσία τῶν Ἑλλήνων παρουσιάζει πολὺ θετικώτερα τῶν ὅσων αἱ

βουλαὶ τῆς Ἱσπανίας καὶ τουρβίλες. Ὑπέδειξαν λοιπὸν τὸν Ἀνδρέαν Λουριώτην ἐξ Ἄρτης, ὅπως μεταβῇ εἰς Λονδῖνον καὶ σκεφθῇ περὶ τῶν μέσων, δι' ὧν θὰ ἐτίθεντο αἱ βάσεις ἐθνικοῦ δανείου.

Εἶχον πειραθῇ νὰ τακτοποιήσωσι τὸν πολιτικὸν ὀργανισμὸν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν οἰκονομιῶν, ἀλλ' εἶχον ἐμποδισθῇ κατὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν ἐσόδων ὑπὸ τῶν τοπικῶν διοικήσεων ἑκάστης ἐπαρχίας καὶ ἑκάστου χωρίου. Πάντες ἦσαν ἀφωσιωμένοι τῇ πατρίδι· ἀλλ' ἐπέρριπτον τὰ κοινὰ βάρη οἱ μὲν ἐπὶ τῶν δὲ, καὶ εἶπεν ν' ἀνταποκριθῶσι πρὸς τὰς δαπάνας διὰ ἐγγείων γραμματίων.

Ἐνησχολήθησαν ἀκολούθως περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Φθινοπώρου, ἐπιφορτίζοντες τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην, Νικήταν καὶ πλείστους ἄλλους ἀρχηγοὺς νὰ ἐπιβλέπωσιν ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου. Τὸ ναυαρχεῖον τῆς Ὕδρας, ἐκ συμφώνου πρὸς τὸ τῶν Χπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, ὑπεσχέθησαν νὰ τηρῶσι ναυτικοὺς σταθμοὺς ἐν τῇ θαλάσσῃ. Οἱ μὲν θὰ ἐπέβλεπον τὰ κινήματα τοῦ Καπετὰν Πασσᾶ περιπλέοντες διαρκῶς ἐις τὰ ὕδατα αὐτοῦ, ὅπως ἐπιπέσωσιν αἰφνιδίως κατ' αὐτοῦ, καὶ οἱ ἕτεροι θὰ διηυθύνοντο πρὸς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας, ὅπως βοηθήσωσι τὸν πρόεδρον Μαυροκορδάτον, ὅστις δὲν θὰ ἤρχετ νὰ συμπλακῇ πρὸς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην. Τέλος, λήγοντος Ὀκτωβρίου, ἀπεφάσισεν ἡ κυβέρνησις, ὡς ἐκ τῆς δριμύτητος τοῦ ψύχους, ὅπερ αἰσθάνονται κατὰ τὸν χειμῶνα ἐν Κυνουρίᾳ διὰ τὴν ἔλλειψιν οἰκημάτων καὶ χάριν τῆς εὐκολωτέρας συγκοινωνίας πρὸς τὴν Ὕδραν, ὅπως μεταφερθῇ εἰς Κρανίδιον ἢ Ἐρμιόνην, πολίχνην κειμένην εἰς τὴν νότιον ἄκραν τῆς Ἀργολίδος.

Ἡ Αἰτωλία, ἣν ἐπροτίθεντο νὰ βοηθήσωσιν, προεκάλει εἰδικῶς τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τῆς ὀλεθρίας ἡμέρας τοῦ Πέττα, ὁ Μαυροκορδάτος, συναθροίσας ὡς εἴπομεν ἤδη τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς Λαγκάδαν ἐκίνησε διὰ Βραχῶρι ἀφίνων διὰ τὴν φυλακὴν τῶν στενῶν τοῦ Μακρινόρους τοὺς ἁρματωλοὺς Ἴσχον Λεπενιώτην καί τινας ὁπλαρχηγοὺς τῆς Ἀγραΐδος. Ἦτο πεπεισμένος καὶ λίαν δικαίως ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἀφ' ἧς κατέστη κύριος τῆς θαλασσοπλοΐας τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν κανονιοφόρων λέμβων τοῦ Πασάνα, δὲν θὰ συνεπλέκετο πλέον ἐντὸς τῶν στενῶν ἐκείνων, καὶ ἠδύνατο ἤδη μετὰ τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ παρασκευῶν νὰ διευθυνθῇ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Βονίτσης καὶ τοῦ Λουτρακίου, νὰ ἐνεργήσῃ ἀποβίβασιν εἰς αὐτοὺς καὶ ἐκεῖθεν νὰ εἰσδύσῃ ἐντὸς τῆς Ἀκαρνανίας. Ἔπρεπεν ἀπὸ τοῦδε νὰ λάβῃ ἀμυντικὴν θέσιν, καταλαμβάνων θέσεις τινὰς ὅπως δι' αὐτῶν παρεμποδίσῃ τὴν εἴσοδον.

Ἐπείσθησαν περὶ τῆς γνώμης ταύτης ἐκ τῶν εἰδήσεων τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ἔλαβε τὸν κόπον νὰ στείλῃ πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Ζηλοτύπως βλέπων, ἐνῷ οὗτος διεπραγματεύετο μετὰ τῶν Σουλιωτῶν, τὸν Ρουτσὴτ Πασᾶν διατεινόμενον ὅτι εἰς αὐτὸν μόνον ὑπετάγη ἡ Ἀκαρνανία, προσεπάθει ὄχι μόνον νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδια αὐτοῦ καθιστῶν ταῦτα γνωστὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμποδίσῃ ἀκόμη καὶ τοὺς Σκιπετάρους τοῦ νὰ βοηθήσωσιν αὐτόν. Τὸ πρᾶγμα ἦτο εὔκολον, διότι οἱ στρατιῶται ἐκεῖνοι μισθοφόροι ὄντες ὑπελόγιζον ὅτι συμφέρον αὐτῶν ἦτο νὰ παρατείνηται ὁ πόλεμος ὅπως κερδίζωσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τοὺς ὁποίους ἐνόμιζον ὅτι οἱ Ὀσμανλῆδες εἶχον ἁφαρ-

πάσει· καὶ ἐὰν εἶχον χρήματα ὅπως τοῖς προσφέρωσιν εὐκόλως θὰ διέφθειρον αὐτούς. Ἄλλως ἐγνώριζον ὅτι ἐὰν ἡ Ἤπειρος ἐπανέπιπτεν ὑπὸ τὴν χεῖρα τοῦ Σουλτάνου θὰ διώριζεν ἐν αὐτῇ πασάδες ἀσιανοῦ γένους, καὶ ὅτι θὰ ὑπεδουλοῦντο οὕτω διὰ παντός.

Τὰ πράγματα εὑρίσκοντο εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὅτε ὁ Ὀμὲρ Βριώνης, μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τοῦ Σουλίου, κατῆλθεν εἰς Ἄρταν, ἱκανοποιηθεὶς διὰ τὴν παρεμπόδισιν τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του, ἀλλὰ διαταράξας καὶ διακυβεύσας κατὰ βάθος τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐκστρατείας ἣν οὗτος προηγουμένως εἶχεν ἀποφασίσει. Πράγματι, ἓξ ἑβδομάδας ἐνωρίτερον, ὅτε ὁ Δράμαλης εἰσέβαλεν εἰς Ἀργολίδα, ὅτε ὁ Τουρκικὸς στόλος ἠγκυροβόλει εἰς Πάτρας ἡ ἐκτέλεσις παρομοίου σχεδίου οὐδὲν θὰ ὑρίστατο ἐμπόδιον. Ἔπρεπε μετὰ τὴν ἥτταν τῶν Ἑλλήνων εἰς Πέταν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν πλοίων τοῦ Πασάνα νὰ πορευθῶσι κατευθεῖαν πρὸς τὸν Ἀχελῶον· οἱ χριστιανοὶ ἦσαν καταπεπληγμένοι· θὰ ἐγκατελίμπανον τὸ Μεσολόγγι· οὕτως εἶχον ἀπολέσει εὐκαιρίαν τῆς ὁποίας τὴν σπουδαιότητα οὔτε Τοῦρκοι εἶχον κατανοήσει οὔτε οἱ Ἄγγλοι οἱ συμβουλεύοντες αὐτούς. Τέλος ἐνόμισαν καταλληλον νὰ μετέλθωσι τὸν δόλον, αἰσχρὸν μέσον ἀνθρώπων ἐστερημένων τῶν πάντων· ἀλλ' ἐντελῶς ἠπατήθησαν.

Ὁ Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας, ἂν καὶ ἀπεπέμφθη ὑπὸ τοῦ Χουρσὶτ, ἀρνηθέντος ὡς εἴπομεν τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ἦτο ἐν τούτοις λίαν εὐχαριστημένος ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν του, ὅτι ἔπειθεν τοὺς Σουλιώτας δολίως ὅπως μὴ σπεύσωσι νὰ κατέλθωσιν εἰς Ἄρταν, ἵνα καταπαύσωσιν ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ἐπελθοῦσαι διχόνοιαι μεταξὺ Ὀμὲρ Βριώνη καὶ Ρουστὶτ Πασᾶ. Συνεφωνήθη ἤδη μετὰ τοῦ τελευταίου τούτου ὅπως ποιήσωσιν ἔναρξιν διαπραγματεύσεων πρὸς τὸν Γεώργιον Βαρνιακιώτην ἀρχηγὸν τῶν ἁρματωλῶν τοῦ Ξηρομέρου· καὶ προσέφερε τὸ μέσον τῆς καθυποταγῆς σχεδὸν ἁπάσης τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς μωαμεθανούς.

Ἐνόμιζεν ὅτι εἶχεν ἐξαπατήσῃ τοὺς ἐπαναστάτας· ἀλλ' οἱ τελευταῖοι οὗτοι, τοὺς ὁποίους ὁ Ὀμὲρ Βριώνης εἶχεν εἰδοποιήσει κρυφίως, ἀποκαλύπτων τὰ σχέδια τοῦ Ρουτσὶτ Πασᾶ, εὑρίσκοντο ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν σκευωρίων αἵτινες ὑφαίνοντο ἐναντίον αὐτῶν. Πρὸ πολλοῦ ὄντες προειδοποιημένοι κατὰ τοῦ Βαρνακιώτη, εἶχον συλλάβει ἐπιστολάς του διὰ τῶν ὁποίων τῷ ἐζήτουν ἀνταλλαγὴν αἰχμαλώτων καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο περὶ ἀμνηστείας. Δὲν ἐχρειάζετό τι περισσότερον ὅπως τοὺς ἐξοργίσῃ. Πάραυτα μεταβάντες πρὸς τὸν στρατηγὸν τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν ὅρκον ὅτι οὐδέποτε θὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ ὅτι θὰ παρέδιδεν εἰς τὸ φάσγανον τῶν νόμων πάντα ὅστις θὰ ἐτόλμα νὰ παραδεχθῇ παρομοίαν πρότασιν. Ἐψήφισαν πάραυτα γενικὴν στρατολογίαν· ἀλλ' ἦτο ἤδη πολὺ ἀργά.

Ὁ Βαρνακιώτης, ἐνδιδων εἰς τὰς ὑποβολὰς τοῦ Ἄγγλου προξένου, ὅστις εὑρίσκετο παρὰ τῷ Πασᾷ τῆς Ἄρτης, πληρεστέραν εἶχε διαπράξει τὴν προδοσίαν αὐτοῦ παρασύρας τὸν Ἰωάννην Ράγγον καὶ πλείστους ἄλλους Ἀκαρνᾶνας ὁπλαρχηγούς. Μὴ εὐχαριστούμενος ἐκ τῆς ἀνάνδρου ταύτης ἀποστασίας εἶχε διασπείρει προκηρύξεις συνταχθείσας πρὸ καιροῦ. Οἱ Ἀγρινιῶται εἶχον καταφύγει εἰς τὰς ὀρεινὰς κοιλάδας τοῦ Ἀχελώου, ἐνῷ μέρος Ξηρομεριτῶν μετηνάστευε πλαγίως αὐτῶν

ὅπως καταφύγῃ εἰς Καλάμαν καὶ Μεγανήσι. νήσους ἐξαρτωμένας ἐκ τῆς Ἰονικῆς Ἐπαρχίας.

Ἐδέησε πάραυτα νὰ σκεφθῶσι περὶ τῆς ἐκκενώσεως τοῦ Ἀγρίλου παρὰ τὴν μεγάλην λίμνην τοῦ Ὄζερού, τοῦ Παπαδάτου, τοῦ Μαχαλᾶ, τῆς Κατούνας, ἐγκαταλείψεως τοῦ Βάλτου καὶ συμπτύξεως αὐτῶν πέραν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχελώου. Ἐν τούτοις προσεποιήθησαν ὅτι ἐπεθύμουν νὰ διατηρήσωσι τὴν θέσιν τοῦ Στράτου, πόλεως γειτονικῆς τῆς διόδου τῆς Λεπαινοῦς, ἐνῷ ὁ ὁπλαρχηγὸς Μακρῆς μετ' ὀκτακοσίων ἀνδρῶν ἐγκαθιδρύετο εἰς Ἀγγελόκαστρον ἀποφασίσας νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν δίοδον ταύτην, τοῦ Ἀχελώου διαβατοῦ ὄντος μόναν διὰ πορθμείου ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου μέχρι θαλάσσης. Ἀλλὰ θὰ κατεστρέφοντο οἱ Ἕλληνες ἐὰν προσεβάλλοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς συγχύσεως· καὶ ἀφεύκτως θὰ προσεβάλλοντο ἐὰν ἡ πανώλη δὲν ἐξερρήγνυτο ἐν Ἄρτῃ καὶ δὲν ἠναγκάζοντο οἱ πασάδες νὰ εἰσέλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις χάριν εἰς τὰς ὁποίας ἔλαβον οἱ χριστιανοὶ καιρὸν ὅπως ἀνανήψωσιν, ἀναγνωρίζοντες τὴν θέσιν των.

Ἀπὸ τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης μάχης τῆς δεκάτης ἕκτης Ἰουλίου, ὁ πρόεδρος Μαυροκορδάτος, ἐπανελθὼν εἰς Βραχῶρι, ὅπερ οὐδέποτε ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψῃ, καὶ πεισθεὶς ὅπως ὁ στρατηγὸς Νόρμαν καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἀξιωματικοὶ ὅτι θὰ ἦτο εὔκολον νὰ ὑπερασπισθῇ χώραν ὀρεινὴν, δασώδη καὶ κατοικουμένην ὑπὸ πληθυσμοῦ ἐντελῶς ὑπὸ τὰ ὅπλα διατελοῦντος καὶ ζῶντος ὑπὸ ἀτίθασσον ἐλευθερίαν εἰθισμένου εἰς διαρπαγὰς εἶχεν ἐνασχοληθῇ νὰ διοργανώσῃ αὐτὸν ἀναλόγως. Ἡ ἀκούραστος δραστηριότης του παρώτρυνεν αὐτὸν ὅπως διατρέξῃ ὅλα τὰ χωρία καὶ ὅλα τὰ μᾶλλον ἀπρόσιτα μέρη τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, ἐξημερώνων ἀφ' ἑνὸς τοὺς ὑπερηφάνους ἁρματωλοὺς τῶν Ἀγράφων, ἐξεγείρων ἀφ' ἑτέρου τοὺς νεναρκωμένους πληθυσμοὺς τοὺς ἀλλαχοῦ ἀπαντῶντας, κατώρθωσε δὲ χάρις εἰς τὴν ἱκανότητα, τὴν γλυκύτητα καὶ τὴν ὑπομονὴν ἢ ν' ἀποσβέσῃ τὰ μίση καὶ τὰς ἀντιπαθείας τῶν ὁπλαρχηγῶν, ἢ νὰ καταστήσῃ αἰσθητὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας προϋχοντας ὀλιγώτερον καταπιεστικὴν διὰ τοὺς χωρικοὺς, νὰ κατασκευάσῃ εἰς ἕκαστον μέρος τὰ τῆς ἀμύνης μέσα καὶ νὰ φέρῃ τὴν ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν μέχρι τότε ἀσυμφωνούντων.

Χάριν εἰς τὸ ἀνεκτικὸν αὐτοῦ ὕφος εἶχε κατορθώσῃ νὰ ὀργανίσῃ στρατὸν ἐκ πέντε χιλιάδων νεοσυλλέκτων οἵτινες εὑρίσκοντο ἐστρατοπεδευμένοι παρὰ τὸ χωρίον Παραδῆσι πλησίον τῆς Βονίτσης, ὅτε ὁ Βαρνακιώτης, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναθέσῃ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ, ἀνάνδρως ἐπρόδωκε καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην ἧς ἐκρίθη ἄξιος. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ Μαυροκορδάτος ὅστις εὑρίσκετο εἰς τὸ Ἀνατολικὸν, πληροφορηθεὶς ὅτι τὰ στρατεύματα ταῦτα ἤρξαντο διαλυόμενα καὶ ὅτι τὰ στενὰ ἦσαν ἀνεωγμένα πρὸ τοῦ ἐχθροῦ, συναθροίσας πάντα δυνάμενον νὰ ὁπλοφορῇ, ἐχώρισε πρὸς τὰ ἔμπροσθεν τὴν δεκάτην ἐννάτην Σεπτεμβρίου τὴν δεκάτην ὥραν τῆς ἑσπέρας. Συγκρατῶν τοὺς πανταχόθεν ἀποχωροῦντας φυγάδας καὶ λιποτάκτους, ἔφθασεν εἰς Βραχώριον τὴν 24, καὶ ἡ δημοσία τάξις ἀποκατέστη ἐπὶ τῇ θέᾳ του.

Τῶν ὁπλαρχηγῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀποστείλῃ διαταγὰς, ἐλθόντων παρ' αὐτῷ, ἀφῆκε πάραυτα τὸ Βραχῶρι ὅπως ἔλθῃ εἰς Ζυγότικα Καλύβια, μικρὸν χωρίον κείμενον πέραν τοῦ Ἀγγελοκάστρου ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀχελώου. Τὸ

μέρος τοῦτο ἦτο ὁ προορισθεὶς τόπος διὰ τὴν διοργάνωσιν τῶν στρατευμάτων ὅπου μαθὼν ἅμα τῇ ἀφίξει τὰ περὶ τῆς ἀμνηστείας προταθέντα ὑπὸ τῶν Πασσάδων, προέτρεψε τοὺς ἀρχηγοὺς νὰ προσποιηθῶσιν ὅτι ἀποδέχονται αὐτοὶ ὅπως κερδίσῃ τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον πρὸς διοργάνωσιν τῶν μέσων τῆς ὑπερασπίσεως.

Τῆς γνώμης ταύτης δεκτῆς γενομένης ὁμοψήφως ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ, ὁ ὁπλαρχηγὸς Μακρῆς ὅστις εἶχε τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν στρατευμάτων, αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην ἀντιδράσεώς τινος κατὰ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν προκηρύξεων τοῦ λιποτάκτου Βαρνακιώτου, καὶ ἀπαντῶν εἰς ἐπιστολὴν ἣν τὰ διασκορπισθέντα στρατεύματα τῷ εἶχον ἀποστείλη, τοὺς ἀπηύθηνε ἐγκύκλιον περιέχουσαν τὰ ἑξῆς: «Ἀκαρνᾶνες ἀδελφοί μου, διὰ τῆς ἀδελφικῆς ταύτης ἐπιστολῆς σᾶς καθιστῶ γνωστὸν ὅτι ἔλαβον ἐκείνην τὴν ὁποίαν μοῦ ἀπεστείλατε. Κάλλιστα κατεννόησα τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, καὶ μετὰ χαρᾶς παρατηρῶ ὅτι ἔχομεν πάντες τὴν αὐτὴν γνώμην· νὰ προσβάλλωμεν δηλ. ἀπὸ κοινοῦ τοὺς ἐχθρούς μας. Οἱ ἐκ Κραβάρων ἀδελφοὶ ἡμῶν, οἱ ἐξ Ἀπονέρου, Ἰμβολούκου καὶ Ζυγοῦ συνενοῦνται τὴν στιγμὴν ταύτην εἰς Βραχῶρι. Πάντες συναθροίζονται περὶ τὸν πρόεδρον Μαυροκορδάτον, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς 1300 ἀνδρῶν εὑρίσκομαι ἐνταῦθα εἰς Καστρούνια. Αὔριον, Θεοῦ βοηθοῦντος, ἀναχωροῦμεν ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοί· θὰ ἐπέλθωμεν κατὰ τῶν Τούρκων τοὺς ὁποίους ἕκαστος ἐξ ἡμῶν πρέπει νὰ ἐδελύσσεται ὅπως τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ, καὶ οὐδέποτε νὰ φοβῆται. Θὰ διαμείνωμεν πιστοὶ εἰς τὸν ὅρκον ὃν ὡμόσαμεν μετ' εἰλικρινοῦς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως, καὶ ἂν παραστῇ ἀνάγκη νὰ ἀποθάνωμεν, θὰ πράξωμεν τοῦτο ὡς ἄνδρες καὶ οὐχὶ ὡς πεφοβισμέναι γυναῖκες. Τέλος, ἂν ὁ Θεὸς εὐδοκῇ, πρέπει ἅπαντες νὰ συνενωθῶμεν αὔριον.

«Σᾶς συνιστῶ νὰ μὴ συμπαραλάβετε οὐδεμίαν ἀποσκευήν, λάβετε τὰ ὅπλα σας καὶ ἐκκινήσατε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὅπως θὰ πράξω καὶ ἐγὼ τοῦτο μετὰ τοῦ φίλου μου Ζούγκου.»

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΑΚΡΗΣ

Ὁ Πρόεδρος Μαυροκορδάτος, ὄχι ὀλιγώτερον δραστήριος τοῦ Μακρῆ, ὀχυρύνων τὴν τοποθεσίαν τῆς Τουζουίας καὶ τὰς γεφύρας τοῦ Πριμικοῦ καὶ τοῦ Νέτσιου, εὑρισκομένας ἐπὶ τῆς ἐκβολῆς τῆς λίμνης Τριχωνα ἢ Σουδίου ἐν τῷ Ἀχελώῳ, κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ καὶ δύο χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ ἀπεφάσισε διὰ τούτων νὰ κλείσῃ εἰς τὸν ἐχθρὸν τὰ στενὰ τῆς Λάσπης καὶ τοῦ Μαχαλᾶ. Ὑπολογίζων τὴν γραμμὴν ἣν θὰ ἐτήρει ὀπισθοχωρῶν ἐν περιπτώσει ἀτυχίας, διέταξε νὰ περιχαρακωθῇ ἡ κεφαλὴ τοῦ εὐρέος λιθοστρωτοῦ ὅπερ διαχωρίζει τὴν μεγάλην λίμνην εἰς δύο μέρη, καὶ ἐτοποθέτησε εἰς Δουγρὶ παρὰ τὰ ἐρείπια τῶν Δερμπῶν, σῶμα Κραβαριτῶν ἐπιφορτισμένον νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν δίοδον τοῦ δάσους Κουδούνια ὅπερ ἀνάγκη νὰ διέλθῃ τις ὅπως εἰσδύσῃ εἰς Ἀποκοῦρον, χώραν κειμένην παρὰ τὸν Εὔηνον· ἐξέπεμψε ταυτοχρόνως εἰς ὅλα τὰ χωρία ἀπεσταλμένους ἐντολὴν ἔχοντας νὰ καθησυχάσωσι τὰ πνεύματα, νὰ συναθροίσωσι τοὺς ἱκανοὺς δι' ὅπλα καὶ νὰ διευθύνωσιν αὐτοὺς συμφώνως πρὸς τὸ ἀποδεκτὸν γενόμενον σύστημα τῆς ἀμύνης. Ἔστειλεν ἀφ' ἑτέρου εἰς νήσους καὶ εἰς Μωρέαν ἀπεσταλμένους ὅπως ζητήσωσιν ἐπικουρίας εἴτε ἐξ ἀνδρῶν εἴτε

ἐκ πλοίων· τέλος πᾶν ὅ,τι ἡ ἀνθρωπίνη σύνεσις, πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ ὑπαγορευθῇ ὑπὸ τοῦ πατριωτισμοῦ ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου πρὸς θεραπείαν τῆς ἀπέλπιδος καταστάσεως εἰς ἣν εὑρίσκοντο τὰ πράγματα τῶν ἐπαναστατησάντων χριστιανῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ματαία ἐλπίς! Ὁ Μαυροκορδάτος εἶχεν ἐχθρὸν ἐπίσης δραστήριον ὅπως οὗτος, οὗτινος ἡ πρόνοια ἐπὶ μικρὸν καθυστερήσασα, ἀφυπνίσθη πάραυτα ὑπὸ τῶν Ἄγγλων πρακτόρων διεγείρασα ἐνταῦτῳ τὴν ἀπόφασιν ὅπως τεθῇ εἰς πορείαν προτοῦ οἱ Ἕλληνες καταλάβωσι τὰ στενὰ τῆς Λάσπης καὶ τοῦ Μαχαλᾶ. Τὰ σχέδια αὐτῶν εἶχον ἀνακοινωθῇ εἰς τὸν ἐχθρὸν ὑπὸ τοῦ ἀτίμου Γεωργίου Βαρνακιώτη, λαβόντος γνῶσιν τῆς ἐγκυκλίου ἣν ἀπηύθηνε ὁ Μακρῆς πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας· αἱ διαπραγματεύσεις περὶ ἀμνηστείας ἀποτόμως διεκόπησαν. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον Ὁμὲρ Βριώνης λαβὼν τὴν προμήθειαν πυρίτιδος καὶ πολεμεφοδίων ἐκ τῶν ὁπλοστασίων τῆς Κερκύρας προερχόμενα, διὰ τοῦ μονοκρότου τῆς Α. Βρεττ. Μ. τῆς *Μεδίνας* εἰς Πρέβεζαν ἀπεβιβάσθη, καὶ ἀμέσως ἐξεστράτευσεν.

Ὁ στρατὸς αὐτοῦ συγκείμενος ἐκ 12 χιλιάδων Σκιπετάρων, τῶν καλλιτέρων τῶν Τουρκικῶν στραμευμάτων, ἔχων πυροβολικὸν κάλλιστα ἐφοδιασμένον καὶ πολυάριθμον ἱππικὸν ὁδηγούμενον ὑπὸ τοῦ προδότου Βαρνακιώτου, διέβη τὰ στενὰ ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν χωρικῶν, οὓς ὁ Δ. Μακρῆς ἐξήγειρε, καταφυγόντων εἰς τὰ μᾶλλον ἀπόκρημνα μέρη τῆς Ἀγραΐδος. Τῶν ὑδάτων τοῦ Ἀχελώου εὑρισκομένων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὅλως ἠλαττωμένων, ἦτο τότε ἐποχὴ φθινοπώρου ὁ τουρκικὸς στρατὸς διέβη εὐκόλως τοῦτον κατὰ τὴν δίοδον τοῦ Στράτου, καὶ ὁ Ρουσχὶδ Πασᾶς ὅστις διώκει τὸ ἱππικὸν κατέκλυσεν ἐν μιᾷ στιγμῇ τὴν πεδιάδα τῶν Τολπακῶν, τῶν Διβρῶν. Ταὐτοχρόνως οἱ Ἕλληνες, οἵτινες εἶχον ἀποστείλει τὰς οἰκογενείας των εἰς τὰ δάση τοῦ ὄρους Καλλιδρομίου ἐπυρπόλησαν τὸ Βραχῶρι καὶ ὅλα τὰ χωρία τοῦ Βλόχου, πανηγυρισθείσης οὕτω τῆς ἀφίξεως τῶν βαρβάρων δι' ἐκτεταμένης πυρκαϊᾶς. Ἐκθαμβοι ἐκ τοῦ θεάματος τούτου εἶχον σταματήσει, ὅτε ὁ Μ. Βότσαρης καὶ τὰ παλληκάρια αὐτοῦ ἅτινα εἶχον διευθύνει τὴν πυρπόλησιν ἀφίνοντες κραυγὴν γοερὰν, ἀνήγγελλον εἰς τὰ τέκνα τῆς Ἄγαρ ὅτι ἐπάτουν γῆν ἥτις ἔμελλε νὰ καταστῇ τὸ μνῆμα αὐτῶν.

Ἑξακόσια παλληκάρια ὑπὸ τοῦ ἥρωος τοῦ Σουλίου διοικούμενα, ὀπισθοχωροῦσι πάραυτα πρὸς τὸ στενὸν τοῦ Γούζη, χωρὶς οἱ τοῦρκοι νὰ τολμήσωσι νὰ τοὺς καταδιώξωσιν. Ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ ὁ Δ. Μακρῆς, καταπτοηθεὶς ἐκ τῶν διατρεχόντων καὶ ἐκ τοῦ πάντοτε αὐξάνοντος ἀριθμοῦ τῶν ἐχθρῶν ἐγκατέλειψεν ἀπροσδοκήτως τὴν θέσιν ἣν κατεῖχεν ὅπως ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἀρακίσθου ριφθῇ. Ἡ θέσις Καλύβια Ζυγόκια ἐκενώθη ἐξ ἴσου, ἐπὶ τῇ ψευδεῖ εἰδήσει ὅτι οἱ Τοῦρκοι διῆλθον τὸν Ἀχελῶον κάτωθι τοῦ Στάμμα. Τὸ ἐπισκοποῦν τὸν ἐχθρὸν σῶμα ὅπερ ὑπερήσπιζε τὴν εἴσοδον τοῦ λιθοστρώτου τῆς λίμνης Τριχωνίας, μόλις λαμβάνει τὸν καιρὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ στενὸν τοῦ Κερασόβου· καὶ ἂν ὁ ἐχθρὸς εἶχε παρατηρήσει τὴν ἀταξίαν ἥτις ἐν τῷ Ἑλληνικῷ στρατῷ διεσπάρη, κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην παντελὴς τῶν Ἑλλήνων καταστροφὴ θὰ ἐπήρχετο.

Ὁ Μαυροκορδάτος, κατενόησεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἀπώλεσαν πλέον τὴν καταλληλον πρὸς καταστροφὴν των στιγμὴν, καὶ διῆλθε τὴν νύκτα σχεδιάζων τὰ μέσα δι' ὧν,

θὰ διημφισβήτει βῆμα πρὸς βῆμα τὸ ἔδαφος, καὶ θὰ ὑπερήσπιζε τὰ ἀδιέξοδα τοῦ Ἀρακίνθου στενά. Εἶχεν ἤδη πλείστας παρασκευὰς ἐνεργήσει, ὅτε παρετήρησε τὴν πρωΐαν τῆς 24 Ὀκτωβρίου τὰς Ἑλληνικὰς οἰκογενείας ἐγκαταλειπούσας τὴν ὑπὸ τῶν Ἐχινάδων σχηματιζομένην κοιλάδα, αἵτινες εὑρίσκοντο ἤδη συννηωμέναι μετὰ τῆς Ἠπείρου, ριπτομένας πρὸς τὰς λιμνοθαλάσσας ὅπως καταφύγωσιν εἰς Ἀνατολικὸν καὶ εἰς τὰς νήσους τῶν ἐκτεταμένων τούτων τόπων ἁλιείας. Ἦτο τὸ σημεῖον τῆς προσεγγίσεως τοῦ ἐχθροῦ ἡ φυγὴ αὕτη, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν ἰδέαν τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ μεγάλου τῆς λίμνης λιθοστρώτου ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπέσπασάν τινας ἐκ τῶν ἀψίδων καὶ ἀπεσύρθησαν πρὸς τὴν Δερβέντιστα, ὅπου ὁ Μαυροκορδάτος συνηνώθη μετὰ τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

Ἐν τούτοις τὸ ἐχθρικὸν ἱππικόν, πρὸ τοῦ ὁποίου εἶδον φεύγοντας τοὺς χωρικούς, ἐπροχώρει κατακτοῦν ἔδαφος. Ὑπερέβη τὴν θέσιν Στάμμα, καὶ ἐκτὸς τῆς ἀπωλείας τῆς Ἀκαρνανίας, ἔπρεπε ν' ἀποφασίσωσι τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Ζυγοῦ, τοῦ τελευταίου τῆς Αἰτωλίας σταθμοῦ, ὅπως μὴ εὑρεθῶσι περικυκλωμένοι ἐν Ἀρακίνθῳ. Ἡ προδοσία συνηνοῦτο πρὸς τὰ δυστυχήματα ἅτινα δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποτρέψωσι! Ἤδη, πλεῖστοι Ἕλληνες ὁπλαρχηγοὶ ἀποπλανηθέντες παρὰ τοῦ ἀποστάτου Βαρνακιώτη, μὴ ἀρκεσθέντος εἰς τὴν ἐρήμωσιν ἣν ἐπέφεραν εἰς τὰς σημαίας τοῦ στρατοῦ, συνηνώθησαν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀνάγκη ἐπείγουσα ἦτο ὅπως γείνῃ ἐκλογὴ τοῦ σημείου τῆς ὀπισθοχωρήσεως καὶ ληφθῇ περὶ τούτου ἀπόφασις αὐτοστιγμεί. Προδήλως διεκινδύνευον ἐὰν κατήρχοντο εἰς τὴν πεδιάδα· καὶ τῆς ἀποπείρας ταύτης μὴ ἐπιτυγχανούσης πᾶσα ἐλπὶς σωτηρίας θὰ ἀπώλλυτο. Μία μόνη ὁδὸς ἐφαίνετο μένουσα ἀνοικτή· τὸ νὰ διέλθωσι δῆλον ὅτι τὸν Εὔηνον καὶ νὰ εὑρεθῶσιν ἐπὶ τῶν ὀρέων τῶν Κραβάρων. Φθάνοντες εἰς τὰ μετέωρα ταῦτα τῆς Λοκρίδος, θὰ ἠδύναντο ἢ ν' ἀπασυρθῶσι πρὸς τὸ μέρος ὅπου εὑρίσκετο ὁ Ὀδυσσεὺς ἢ νὰ ἐκλέξωσιν εὐνοϊκήν τινα στιγμὴν ὅπως εἰσέλθωσιν εἰς Μωρέαν.

Ὁ πρόεδρος ἐφάνη κλίνων πρὸς τὴν γνώμην ταύτην, ὅτε εἶδον αὐτὸν διασχίζοντα τὴν πεδιάδα τῶν Λιλαντίων καὶ πρὸς τὸν Εὔηνον κατευθυνόμενον· ἀλλὰ τὸ κίνημα τοῦτο ἐσκόπει τὴν ἐξαπάτησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ὀπισθοχωρῶν πάραυτα διά τινος πρὸς τὰ πλάγια πορείας καὶ ἐξαπατήσας ταὐτοχρόνως καὶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδικούς του ἐπανῆλθεν εἰς τὸ χωρίον Κεράσοβον, καὶ τὴν 27ην Ὀκτωβρίου εἰσέρχεται περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰς Μεσολόγγιον μὲ ἀστραπιαίαν ταχύτητα.

Τὸν πιέζουσιν, ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν ταύτην, ὅπως μὴ ἐπιμείνῃ ὑπερασπιζόμενος τὴν Αἰτωλίαν· ἀλλὰ, καθὼς εἰς τῶν γάλλων ἀξιωματικῶν τῶν περικυκλούντων αὐτὸν ἀναφέρει, ὁ Μαυροκορδάτος, μᾶλλον λυπούμενος διὰ τὴν προδοσίαν τῶν Ἀκαρνάνων παρὰ διὰ τὰ ἀτυχήματα τοῦ παρόντος, ἀπήντησεν: «Οἱ κάτοικοι »τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, ὀλίγον ἀξίζουσι, ὅπως θυσιασθῶμεν ὑπὲρ αὐτῶν· ἀλλὰ, ἐὰν »ἀπομακρυνθῶ ἐντεῦθεν θὰ ὑποταγῶσι πάραυτα, καὶ αἱ Ἀλβανικαὶ ὁρδαὶ θὰ διέλ»θωσιν εἰς Πάτρας· ἡ Πελοπόννησος, ἥτις μόλις δύναται ν' ἀντιστῇ εἰς τὸν Ὀθω»μανικὸν στρατόν, θὰ καταβληθῇ ὑπὸ τῶν νέων τούτων ἐχθρῶν, καὶ ὁ ἀγὼν τῶν »Ἑλλήνων κατεστράφη· ὀφείλομεν ν' ἀποθάνωμεν ἐνταῦθα».

Ἐνῷ τοιαῦτα συνέβαινον, ὁ Μάρκος Μπότσαρης μεθ' ἑξακοσίων παλληκαρίων ὑφι-

στατο, τὸ βάρος τῶν ἐγχειρημάτων τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη καὶ Ρουσχίτ πασσᾶ διοικουμένου! Αἱ Θερμοπύλαι θὰ ὠχριάσωσιν ἡμέραν τινὰ ἐπὶ τῇ διηγήσει ταύτῃ! Ὠχυρωθέντες παρὰ τὸ Κρυονέρι, πηγὴν κειμένην εἰς τὴν δυτικὴν γωνίαν τοῦ ὄρους Ἀρακίνθου ἀπέναντι τοῦ Ἀνατωλικοῦ, οἱ γενναῖοι οὗτοι ἀφοῦ διέλυσαν τὰς κόμας αὐτῶν κατὰ τὸ πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐπικρατοῦν ἔθος τῶν στρατιωτῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν διατηρηθέν, ἐλούσθησαν εἰς τὰ ὕδατα τῆς ἀρχαίας Ἀρεθούσης, καὶ περιβληθέντες τὰ πλουσιώτερα τῶν κοσμημάτων αὐτῶν, ζητοῦσι νὰ ἑνωθῶσι διὰ τῶν δεσμῶν τῆς ἀδελφοποιήσεως, διακηρυττόμενοι *βλάμηδες*. Ἱερεὺς τοῦ Ὑψίστου προχωρεῖ πάραυτα! Πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Σταυροῦ κλίνοντες, ἀνταλλάσσουσι τὰ ὅπλα αὐτῶν· δίδουσιν ἀκολούθως τὴν χεῖρα σχηματίζοντες μυστηριώδη ἅλυσσον· καὶ πρὸ τοῦ Λυτρωτοῦ Θεοῦ συναθροιζόμενοι ἀπαγγέλλουσι τὰς μυσταγωγικὰς λέξεις: *ἡ ζωή μου εἶνε ζωή σου, καὶ ἡ ψυχή μου ψυχή σου.* Ὁ ἱερεὺς τότε τοὺς ηὐλόγησε καὶ τούτου δοθέντος τὸν ἀσπασμὸν τῆς εἰρήνης εἰς τὸν Μάρκον Μπότσαρην, ὅστις ἀποδίδει αὐτὸν εἰς τὸν ὑπαρχηγόν του, οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, ἀμοιβαίως ἐναγκαλισθέντες, παρουσιάζουσι ἀπειλητικὸν μέτωπον πρὸς τὸν ἐχθρόν.[1]

Ἦτο πρωΐα τῆς 4 Νοεμβρίου 1822· ἐκ τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Ἀνατωλικοῦ παρετήρουν τὸ πῦρ τοῦ ἀθανάτου τάγματος, ὅπερ περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐξησθένισεν. Ἐπανελήφθη μετὰ νέας ζωηρότητος δύο ὥρας μετὰ τὴν μεσημβρίαν καὶ ἠλαττώθη ἀνεπαισθήτως κατὰ τὴν ἑσπέραν. Κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν πρώτων ἀστέρων παρετήρησαν μακρόθεν τὰ πυρὰ τῆς ἐν ὑπαίθρῳ διανυκτερεύσεως τοῦ ἐχθροῦ ἀνὰ τὴν πεδιάδα ἁπλούμενα. Ἡ νὺξ παρῆλθεν ἤρεμος καὶ τὴν πρωΐαν τῆς πέμπτης, ὁ Μάρκος Μπότσαρης εἰσήρχετο εἰς Μεσολόγγιον ὑπὸ εἴκοσι δύο Σουλιωτῶν ἀκολουθούμενος, τὸ ὑπόλοιπον ὅπερ ἐκ τῶν γενναίων τούτων εἶχεν ἐπιζήσει.

Χάρις εἰς τὴν ἡρωϊκὴν αὐτῶν ἀντίστασιν ὁ πρόεδρος Μαυροκορδάτος, ὅστις δὲν εἶχε δυνηθῇ νὰ βοηθήσῃ αὐτούς, ἐνησχολήθη νὰ ἐφοδιάσῃ τὸ φρούριον διὰ ζωοτροφιῶν καὶ κτηνῶν, ἅτινα εὗρε τὸ μέσον νὰ συναθροίσῃ. Εἶχε ταυτοχρόνως φροντίσει περὶ τῆς σωτηρίας τῶν κατοίκων ἐπιβιβάζων εἰς Πελοπόννησον τοὺς γέροντας, τὰς γυναῖκας, τὰ παιδία καὶ τοὺς ἱκανοὺς μόνον διὰ νὰ τρώγωσιν.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης, σύζυγος, πατὴρ καὶ ἀρχηγὸς οἰκογενείας, μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ὡς στρατιώτου, ἦτο ἐπίσης ἀνάγκη νὰ λάβῃ μέτρα ἀσφαλιστικὰ διὰ πρόσωπα, ἅτινα τῷ ἦσαν προσφιλέστερα καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ἅμα τῇ πρώτῃ φήμῃ τῆς προδοσίας τοῦ Βαρνακιώτη καὶ τῶν συνενόχων αὐτοῦ, τοὺς ἀπέστειλεν εἰς Μεσολόγγιον· καὶ ἡ ἀδελφή του, σύζυγος οὖσα ἑνὸς τῶν ἀποστατῶν, οἵτινες εἶχον καταταχθῇ ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς ἡμισελήνου, μὴ θέλουσα νὰ φέρῃ ἐπὶ πλέον ἀτιμασθὲν ὄνομα, ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ διάζευξιν. Ἀνέβαλλον μέχρι τῆς

---

1. Ἀγνοῶ πόθεν ἐτυμολογεῖται ἡ λέξις βλὰμ ἢ βλάμια εἰς τὸν πληθυντικόν· ἀλλ' ἡ τελετὴ αὕτη εἶνε γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀδελφοποιΐα ἢ ἀδελφοποίησις adoptio in frattrem, παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. (Ἴδε Δημητρίου Χωματιανοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας σελ. 135 καὶ τῶν εὐχολόγων σελὶς 898. Λέοντα γραμματικὸν παρὰ Μιχαὴλ Θεόφιλον Φ. Π. 460.

ἡμέρας ἐκείνης ν' ἀναγγείλωσι τὴν φοβερὰν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας θραύονται οἱ δεσμοί, οὓς ὁ Ὕψιστος συνέδεσεν, ἀλλὰ τοῦ ἀνωτέρου λόγου τῆς ὑψίστης προδοσίας καταδήλου γενομένου, τὸ διαζύγιον παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἄρτης Ποφυρίου, ὅστις στενὸς φίλος τοῦ ἁγῶνος τῶν χριστιανῶν γενόμενος, ἀφ' ἧς εἶδεν αὐτοὺς καταπροδιδομένους καὶ δυστυχεῖς, ἐζήτει παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν ἐξιλασμὸν τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῦ διὰ τῆς μέχρι τελευταίας ρανίδος τοῦ αἵματος τοῦ ἐνθέρμου ὑποστηριξέως τοῦ Σταυροῦ.

Ἐλεύθερος καταστὰς διὰ τῆς πράξεως ταύτης, καὶ ἐντὸς τῶν κόλπων του δεχόμενος τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιβιβάσῃ ταύτην καὶ τὴν οἰκογένειάν του ἐπὶ πλοίου ἑτοίμου ὅπως δι' Ἀγκῶνα ἀποπλεύσῃ. Ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ, θέλουσα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ταχύτερον γῆν ἥτις τῇ ἐπενθυμίζει τὸ αἶσχος ὀνόματος ὅπερ πρὸ ὀλίγου ἀπηρνήθη ἐζήτει ν' ἀναχωρήσωσι· ἀλλὰ οὐδόλως συνεφώνει ἡ τρυφερὰ καὶ γλυκεῖα Χρυσῆ!

Διὰ πόσων εὐφώνων περιστροφῶν προσεπάθησε νὰ κάμψῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ συζύγου της! Τῷ ἐπρότεινεν ἄλλοτε μὲν ν' ἀποστείλῃ αὐτὴν εἰς Ἰθάκην, ἄλλοτε εἰς Κεφαλληνίαν ὅπου θὰ εὕρισκε τὸν πολεμάρχην θεῖον της. Θὰ κατανικήσω, ἔλεγε »τὴν τραχύτητα καὶ τὸ ἀπότομον τῶν Ἄγγλων, θ' ἀφοπλίσω τοὺς βαρβάρους τού»τους, τοὺς ἔχοντας καρδίαν σιδηρᾶν! Θὰ ἠδύναντο οὗτοι ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὰ δά»κρυα μητρός; — Φιλτάτη Χρυσῆ, τί λέγεις, νὰ ἐξευμενίσῃς τοὺς Ἄγγλους; Εἶ»σκληροὶ ὡς ὠκεανός. Ἐπώλησαν τὴν Ἤργαν, τὸ ἔχεις λησμονήσει; Τὸ συμφέ»ρον, εἶνε ὁ Θεός των, καὶ ἂν τὸ ἀπήτει, θὰ σὲ ἐπώλουν μετὰ τῶν τέκνων μας.—Τὰ »θέλγητρά μου εἶνε κοινά, προσφιλέστατε Μάρκε, καὶ σὺ μόνος δύνασαι νὰ εὑρίσκῃς »ὡραίαν τὴν Χρυσῆν σου· τὰ πτωχὰ ταῦτα ἀθῶα τέκνα, ἀδύνατον ν' ἀποχωρισθῶσι »τῆς μητρός των. — Καὶ εἶνε δυνατὸν ἡ μήτηρ αὐτῶν νὰ κατοικήσῃ εἰς τόπον διοι»κούμενον ὑπ' ἐκείνων οἵτινες παρεσκεύασαν τὸν ὄλεθρον τοῦ Σουλίου, τὴν προδοσίαν »τοῦ Βαρνακιώτη;—Ὄχι οὐδέποτε, βασίλισσα ἐστεμμένη, Παρθένος μήτηρ τοῦ Θεοῦ, »ἀνέκραξεν ἡ Χρυσῆ, ἡ σύζυγος τοῦ Μάρκου οὐδέποτε θὰ ὀφειλῇ φιλοξενίαν εἰς »τοὺς ἐχθροὺς τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλ' εἰς ποῖον τόπον θά με ἀποστείλῃς; ὑπὸ ποῖον »οὐρανὸν κεῖται ἡ Ἀγκῶνα; — Ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τοῦ σεπτοῦ πατριάρχου τῆς Ρώ»μης, φιλτάτη, τοῦ κοινοῦ πατρὸς τῶν πιστῶν· καὶ ἂν ὁ σύζυγός σου . . . — Μὴ προχωρεῖς, προφύλαξον ἑαυτὸν χάριν τῶν τέκνων σου. Ὑπακούω, ἀναχωρῶ.

Ταῦτα εἶπε καὶ παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ προσπιπτόντων τῶν ἀσθενῶν ἐκείνων πλασμάτων ἄτινα ἐκάλουν αὐτὸν πατέρα καὶ κύριον, ὁ Μάρκος Μπότσαρης εὔχεται ταῦτα ἐπικαλούμενος τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀντίληψιν τοῦ Θεοῦ τῶν μαχῶν. Συνοδεύει ἀκολούθως τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ εἰς τὸν λιμένα· παρακολουθεῖ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ πλοῖον οὗτινος τὰ ἱστία ἐξογκοῦσι πάραυτα νότιοι ἄνεμοι, τὴν ἀποχαιρετᾷ, ἐπὶ μακρὸν ποιεῖ σημεῖα ἀποχαιρετισμοῦ τείνων ἀκόμη τοὺς βραχίονας. Οἴμοι! τὴν ἐγκατέλειπε διὰ τελευταίαν φοράν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ κλῆρος ἐκήδευεν ἐν σιωπῇ τὸν στατάρχην Κυριάκον οὗτινος τὸ λείψανον οἱ στρατιῶται εἶχον ἀποβιβάσει παρὰ τὸ ὀχύρωμα τοῦ Βασιλάδι κείμενον κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν λιμνοθαλασσῶν. Τὸν εἶχον οὕτω μεταφέρει ἐν τῇ πόλει

ὅπου ἐφαίνετο ἐγκαθιστάμενος ὡς μία ἐκ τῶν μεγαλοψύχων ἐκείνων σκιῶν τῶν αὐτοχθόνων ἡρώων τῶν πάντοτε εὐνοϊκῶν εἰς τὴν πατρίδα ὅπως ἐμπνέωτιν εὐγενῆ πρὸς τοὺς Ἕλληνας αἰσθήματα. Τὴν ὅην οἱ βάρβαροι ἔφθασαν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ λιθοστρώτου τοῦ ἀρχομένου κάτωθέν τῆς Πλευρῶνος· τοῦ δὲ Γιουσοὺφ πασᾶ ἐκ τῆς Ναυπάκτου ἀποστείλαντος δύο πολεμικὰ ἡμίκροτα, τὸ Μεσολόγγιον εὑρέθη καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν περικυκλωμένον.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Προπαρασκευαὶ Πελοποννησίων πρὸς ὑποστήριξιν Μεσολογγίου. — Ἀφιλοκέρδεια Νικήτα. — Σχέδια ναυαρχείου Ὕδρας. — Τόλμη τῶν Τηνίων. — Ἀποβιβάσεις τῶν βαρβάρων εἰς Μύκωνον. — Νικῶνται ὑπὸ τῆς Μοδένας Μαυρογένη. — Δουλοπρέπεια Συριανῶν. — Μεταφορὰ τῆς κυβερνήσεως εἰς Ἑρμιόνην. — Ἄφιξις τῆς Ὑδραϊκῆς μοίρας εἰς Ψαρρᾶ. — Ἀπόφασις καταστροφῆς τοῦ ἐν Τενέδῳ ἀγκυροβολοῦντος ὀθωμανικοῦ στόλου. — Ἀναχώρησις τῶν πυρπολικῶν ὑπὸ τῶν Κωνσταντίνου Κανάρη καὶ Κυριάκου κυβερνωμένων. — Πυρπόλησις πλοίου γραμμῆς. — Ναυάγιον καὶ διασκόρπισις τῆς ναυτικῆς τουρκικῆς δυνάμεως. — Ταραχαὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. — Δυσαρέσκεια γενιτσάρων. — Βασανιστήρια Κωνσταντίνου Νέγρη. — Ἔκπτωσις βεζύρου καὶ μουφτῆ. — Ἐξανάστασις ἐν τῷ στρατηγείῳ. — Κάθειρξις καὶ μαστίγωσις τοῦ Χασναντὰρ Οὐστά. — Δυσμένεια τοῦ κουρέως τῆς Α. Υ. τοῦ Σουλτάνου. — Ἐξορία τοῦ Χαλὲτ Ἐφενδῆ. — Θάνατος αὐτοῦ. — Γιαφτάς, ἡ ἀπόφασις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του προσκολληθεῖσα. — Δηλητηρίασις τοῦ Σερασκέρη Χουρσὶτ πασᾶ. — Γνώμη περὶ τοῦ βεζύρου τούτου. — Πολιτικοὶ χλονισμοί. — Ἀρνοῦνται εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπεσταλμένους τὴν εἴσοδον ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Βερώνης, καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀξιώσεων τοῦ τάγματος τῶν Ἱπποτῶν τῆς Μάλτας. — Σκέψεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. — Ἀνωφελεῖς ἀπόπειραι χρηματιστῶν τινων πρὸς ἐπισιτισμὸν τοῦ Ναυπλίου. — Ἅλωσις τοῦ φρουρίου τούτου. — Προκήρυξις τῆς γερουσίας. — Ἧττα τοῦ τελευταίου σώματος τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη. — Προκήρυξις τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ σχετικὴ πρὸς τὴν σύγκλησιν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ ταχυδρόμοι οἱ φέροντες τὰς περὶ Μαυροκορδάτου εἰδήσεις, ἀνήγγειλαν εἰς Ἄστρος, τὴν ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ ἐπιδρομὴν ἐν τῷ μεταξὺ τῶν συμβάντων τούτων. Μακρὰν τοῦ νὰ καταβληθῶσιν ἐκ τῆς διηγήσεως τῶν δυστυχημάτων τούτων τὰ ὁποῖα ὁ πρόεδρος τοῖς κατέστησε γνωστά, τοὐναντίον ἕκαστος μετὰ περισσοτέρου ζήλου ἐπεδόθη πρὸς ἀνόρθωσιν αὐτῶν. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ὁ Κανέλλος ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Δεληγιαννάιων ἐκ Καρυταίνης, ὁ ἐκ Καλαβρύτων Ζαΐμης, ὁ Λάνδος τῆς Βοστίτσης, πάντες προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των δεκτὰς γενομένας, καὶ πάντες ἡτοιμάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσι συμφωνήσαντες ὅπως συναντηθῶσιν εἰς Ἀνδραβίδαν, παρὰ τὸν κόλπον τῆς Κυλλήνης, ὁπόθεν Ἑλληνικὰ πλοῖα θὰ μετέφερον αὐτοὺς εἰς Μεσολόγγιον.

Ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἀπεφασίσθη οὕτως ἄνευ οὐδεμιᾶς δυσκολίας· ἀλλὰ ὅσον ἀφο-

ρᾷ τὰ πλοῖα ἀπηντήθησαν πλεῖστα προσκόμματα· οἱ ναῦται ἐζήτουν τὸν μισθὸν αὐτῶν ὅπως διαθρέψωσι τὰς οἰκογενείας των κατὰ τὴν ἀπουσίαν των· εἶχον ἀνάγκην προμηθειῶν ὅπως ἀναχθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος, τὸ ἀποχωρίζον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς διατροφούσης τοὺς ἀνθρώπους γῆς· καὶ πλέον ἄσωτοι δεικνυόμενοι τοῦ αἵματος αὐτῶν ἢ τοῦ χρήματος, ἂν καὶ γενικῶς ἦσαν πλούσιοι ὡς ἐκ τῶν λαφύρων τῶν Τούρκων, ἵσταντο μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας παρατηροῦντες ἀλλήλους. Ὅλοι ἦσαν πτωχοί, τὸ πρᾶγμα ἦτο εὔκολον ν' ἀποδειχθῇ, καὶ ἐστάθμιζον τὸ ζήτημα κατὰ πόσον ἔπρεπε νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς θυσίας, ὅτε ὁ Νικήτας προχωρεῖ ἐν τῷ μέσῳ τῆς συνελεύσεως καὶ καταθέτων σπάθην μεγάλης ἀξίας ἀποσπασθεῖσαν κατὰ τὰς τελευταίας μάχας ἐκ τινος Τούρκου στρατηγοῦ, λέγει, *ἰδοὺ πᾶν ὅ,τι κατέχω τὸ προσφέρω ὑπὲρ τῆς πατρίδος*! Οἱ φυλαργυρότεροι ἐρυθρίασαν καὶ πάντες, ἀρχηγοί, ναύαρχοι, ὁπλαρχηγοί, σπεύδουσι νὰ καταθέσωσι τὰς αὐθορμήτους δωρεάς των καὶ οὕτως ἡ ἐξάρτισις ἐπετελέσθη τῶν πλοίων.

Ἀκολούθως τὸ ναυαρχεῖον τῆς Ὕδρας ὑπέβαλε τὰ σχέδια αὐτοῦ εἰς τὸ συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων. Πληροφορήθη ὅτι ὁ Καπετὰν πασᾶς παρεσκευάζετο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ὅρμον τῆς Σούδας ὅπως εἰσέλθῃ εἰς Δαρδανέλια ἀπεφάσισε νὰ τὸν παρακολουθήσῃ, νὰ τὸν παρενοχλήσῃ καὶ ἀξιοσημειώτους, εἰ δυνατόν, νὰ τῷ ἐπιφέρῃ ἀπωλείας ὅπως ἐνδόξως περατωθῇ ἡ ἐκστρατεία τοῦ 1822. Οὗτος ἦτο ὁ κυριώτερος σκοπὸς αὐτῆς, διότι οὐδὲν εἶχον νὰ φοβηθῶσιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων διὰ τὰς Κυκλάδας. Τὰ πνεύματα ἦσαν αὐτόθι ἐν ὑπερτάτῃ ἐξάψει καὶ αἱ ἐλάχισται νῆσοι ἠδύναντο τρομερὰν ν' ἀντιτάξωσιν ἀντίστασιν. Οὕτω, ἐπὶ τῇ ἁπλῇ εἰδήσει, ἣν λέμβος τις ἐρχομένη ἐκ Σύρου ἔφερεν, ὅτι ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος περιέπλεε τὰ παράλια ἐκεῖνα, οἱ κάτοικοι τῆς Τήνου, τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου αὐθορμήτως ἔτρεξαν ὑπὸ τὰ ὅπλα, καὶ ἑπτὰ χιλιάδων ἀποφασιστικῶν ἀνδρῶν παρέπλεον τὰ παράλια τοῦ λιμένος τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἀπὸ τῆς ψευδοῦς ταύτης εἰδήσεως εἶχον ὀχυρώσει τὸν λιμένα τοῦτον διὰ δύο προπυργίων, ἅτινα οἱ Ἕλληνες μετ' εὐρωπαϊκῆς ἀκριβείας ἐφρούρουν, ἂν καὶ ἡ μάστιξ τοῦ λοιμοῦ καθ' ὅλον τὸ θέρος τοὺς εἶχε ταλαιπωρήσει.

Ἡ Μύκωνος διεκρίθη ὡσαύτως.- Τὴν 22αν Ὀκτωβρίου καθ' ἣν στιγμὴν ὁ τουρκικὸς στόλος διήρχετο πρὸ αὐτῆς, οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀνυψώσει τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ πυροβολήσει κατὰ βρικίου Ἀλγερινοῦ ὅπερ παρέπλεε τὴν νῆσον ἐν μικρᾷ ἀποστάσει, συνοδεύοντες τὸν πυροβολισμὸν δι' ᾀσμάτων πατριωτικῶν καὶ χειμάρρου ὕβρεων κατὰ τοῦ Προφήτου αὐτῶν Μωάμεθ. Ὁ Καπετὰν πασᾶς, ἐν τῇ σπανίᾳ συνέσει εὗρεν ἀνάξιον αὐτοῦ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τοιαύτας προκλήσεις· ἀλλὰ τὸ βαρβαρικόν, ἐξοργισθὲν ἔκρινεν ἄλλως. Μετὰ πλείστας ἀνωφελεῖς βολὰς εἰς τὸν ἦχον τῶν ὁποίων ἕτερα Ἀφρικανικὰ πλοῖα συνήνωσαν τὰς πρασίνους σημαίας των, ἠθέλησαν νὰ ἐκδικηθῶσιν ἐπιχειροῦντες ἀποβίβασιν...Καταβιβάζουσι τὰς λέμβους, πλησιάζουσι τὸ παράλιον καὶ διακόσιοι ἐθελονταὶ βαδίζουσιν ἐπ' αὐτοῦ ἀλλαλάζοντες: *Ἀλλάχ! Μωχαμέτ! θάνατος εἰς τοὺς Γκιαούρηδες*! Ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ ἡ εὐγενὴς κόρη τοῦ Στεφάνου Μαυρογένη, Μοδένα, ἥτις ὡρκίσθη ἄλλοτε ἐνώπιον τῶν μνηστήρων αὐτῆς νὰ νυμφευθῇ *ἄνθρωπον ἐλεύθερον*, συναθροίζουσα τὸν ἐκλεκτὸν λόχον, ὅνπερ αὕτη ἐσχημάτισεν ἅμα τῇ ἐπαναστάσει, ὁρμᾷ πρὸς συνάντησιν τῶν Βαρβάρων. Ἐπιπίπτουσα

κατ' αὐτῶν μετὰ ταχύτητος ἀετοῦ, τοὺς προσβάλλει, τοὺς ὠθεῖ, τοὺς κατανικᾷ καὶ τοὺς ἐξαναγκάζει νὰ ἐπιβιβασθῶσιν ἀφίνοντες μέρος τῶν ὅπλων αὐτῶν, δέκα ἑπτὰ νεκροὺς καὶ ἑξήκοντα τραυματίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μυκωνιατῶν. Κατόπιν τρέχει τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν βαρβάρων, τὴν ὁποίαν περιφρονητικῶς διὰ τοῦ ποδὸς ἀπορρίπτει ἀνακράζουσα: *δόξα εἰς τοὺς γενναίους! ἐνίκησεν ὁ Σταυρός! Νίκη εἰς τὸ αἷμα τῶν ἡρώων*, ἀπαντῶσι: *δόξα εἰς τὴν Μοδέναν Μαυρογένη, κόρην τοῦ μάρτυρος Στεφάνου, ἔστω δεδοξασμένη αἰωνίως!*

Ἐνῷ ταῦτα συνέβαινον εἰς Μύκωνον, ὁ Καπετὰν πασᾶς, παραπλεύσας μακρόθεν τὴν Πάρον καὶ Νικαρίαν, ἐδέχετο τὴν συγχαρητήριον ἐπίσκεψιν τῶν προὔχόντων τῆς Σύρου εἰς τοὺς ὁποίους παρεχώρει τὰς τιμὰς τοῦ Καφτανίου ἑρωτῶν αὐτοὺς συγχρόνως, ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς Χίου, ἐφ' ἧς τὸ αἷμα τῶν Χριστιανῶν ἤχνιζεν ἀκόμη, διατί οἱ κάτοικοι τῆς νήσου τοῦ Αἰγαίου δὲν κατέθετον τὰ ὅπλα των ὑπὸ τοὺς πόδας του; Ἐπεθύμει νὰ λησμονήσῃ τὰς ἀδικίας αὐτῶν, καὶ ἦτο ὅλος ἐπιείκεια μετὰ τὴν ἀνωφελῆ ἀπόπειράν του πρὸς ἐπισίτισιν τοῦ Ναυπλίου. Οἱ Συριανοὶ τῷ ἀπήντησαν κολακεύοντες αὐτόν· καὶ τῶν Ἀλγερινῶν συνενωθέντων μετ' αὐτοῦ, κατόπιν τῆς ὑπὸ τῆς Μαυρογένους ἥττης των, ἀπέπλευσε διὰ Τένεδον· **statio male fida carinis.**

Ἦτο ἡ πέμπτη Νοεμβρίου. Ἡ γερουσία τῶν Ἑλλήνων πρὸ 8 ἡμερῶν εἶχε μεταφερθῆ εἰς Ἄστρος τῆς Ἐρμιόνης παρομοία πρὸς τὰ μεταβατικὰ ἐκεῖνα πτηνά, ἅτινα ἀκολουθοῦσι τὴν μέσην θερμοκρασίαν, καταφεύγοντα εἰς τὰ ἔσχατα ἀκρωτήρια τῆς Πελοποννήσου, καθ' ὃν χρόνον αἱ χιόνες καλύπτουσι τὰς χώρας τοῦ Παρνασσοῦ. Οὕτω καὶ οἱ κινητοὶ νομοθέται τῆς Ἑλλάδος ἔφθανον ὅπως τὰ ὀρτύκια τῆς Ὕδρας, ἐν στιγμῇ, καθ' ἣν τρεῖς ναυτικαὶ μοῖραι τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ φέρουσαι, ἡτοιμάζοντο ὅπως ἀποπλεύσωσι πρὸς τὰ παράλια τῆς Κρήτης καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, ἐνῷ ναυτικὴ δύναμις ἀνεχώρει πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου.

Τοῦ ἤχου τῶν κωδώνων, τοῦ κρότου τοῦ κανονίου καὶ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ πλήθους ἀναφωνοῦντος ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατὸν νὰ ἀκουσθῇ παυσάντων, αἱ συνήθεις ἀσχολίαι ἐπανελήφθησαν. Τὰ πάντα ἦσαν ἥσυχα, ὅτε τὴν 11 Νοεμβρίου πλοῖα ἐκ Κάσου ἐρχόμενα ἀνέφερον ὅτι εὗρον μὲν ἐνώπιον αὐτῶν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν, ἀλλὰ διαρκούσης τῆς νυκτὸς εἶχον παρατηρήσει κατὰ τὸ ἡλιοστάσιον τοῦ θέρους φωτεινόν τι μετέωρον σημεῖον πυρκαϊᾶς. Τὸ τεκμήριον ἦτο ἀόριστον· ἀλλὰ μόλις οἱ τὴν φύλαξιν ἐπιτετραμμένοι, ἀνήγγειλαν τὴν εἴδησιν ταύτην ἀνακοινωθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν Κασιωτῶν, εἴς τινας ἐκ τῶν γνωστῶν εἰς αὐτούς, ὁ λαός, ὅστις δὲν εἶχεν ἀκόμη τὸν καιρὸν ὅπως γνωρίσῃ τὴν εἴδησιν, συγκινηθεὶς ἔκ τινος τῶν αἰφνιδίων ἐκείνων ἐμπνεύσεων, τὰς ὁποίας δὲν θὰ ἠδύνατό τις νὰ καθορίσῃ, συνηθροίσθη θορυβωδῶς ἀναφωνῶν, *ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐκάη καὶ διελύθη.*

Πράγματι, οἱ Ὑδραῖοι μόλις εἶχον προσεγγίσει τὰ Ψαρά, ὅτε ἐψήφισαν ὁμοθύμως τὴν καταστροφὴν τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου, ὅστις εὑρίσκετο εἰς τὴν Τένεδον ναυτική τις μοῖρα, ἐκ 12 βρικίων Ψαριανῶν συγκειμένη καὶ τὴν παρακολούθησιν τοῦ ἐχθροῦ ἐπεφορτισμένη, εἶχε παρατηρήσει τὰ κινήματα καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ. Ἡ ἐπιχείρησις ἦτο δύσκολος· οἱ Τοῦρκοι πάντοτε κατασκοποῦντες, ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Χίου, προεφυλάσσοντο μετὰ μοναδικῆς μερίμνης ἐξετάζοντες καὶ τὰ

παραμικρότερα πλοῖα. Ἐν τούτοις, ἕνεκα τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης ἣν τὸ Ναυαρχεῖον εἶχε πρὸς τοὺς ναυτικοὺς καὶ ἰδίως πρὸς τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη, ὅστις προσεφέρθη ἐκ νέου ὅπως ἐκπληρώσῃ τὴν κινδυνώδη ταύτην ἀποστολήν, ἀπεφάσισαν νὰ διακινδυνεύσωσι.

Προσέθηκαν πυρπολικόν τι εἰς ἕκαστον ὅπερ ὁ ἀτρομητότερος τῶν ἀνδρῶν τοῦ αἰῶνος μας ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβῇ, καὶ μεθ' ὅλην τὴν κακοκαιρίαν, τὰ δύο πλοῖα ἀπέπλευσαν τὴν 9 Νοεμβρίου περὶ τὴν 7ην ὥραν τῆς ἑσπέρας συνοδευόμενα ὑπὸ δύο ἀρίστων πολεμικῶν βρικίων. Τὴν ἑπομένην φθάσαντες εἰς τὰ σκοπούμενα ὑπ' αὐτῶν μέρη, οἱ ἀκταιωροὶ τῆς Τενέδου εἶδον ταῦτα ἄνευ ὑπονοίας τινος ὑπερβαίνοντα ἐν ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων τῆς νήσου ὑπὸ ὀθωμανικὴν σημαίαν. Ἐφαίνοντο καταδιωχθέντα ὑπὸ τῶν βρικίων τῆς μοίρας αὐτῶν, ἅτινα ἐπετίθεντο κατὰ τῆς σημαίας τοῦ Σταυροῦ, καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ στολὴ τῶν πληρωμάτων τῶν πυρπολικῶν συνεπλήρου τὸ ψευδὲς τῆς ἐντυπώσεως, ὅτε δύο Τουρκικαὶ φρεγάδες ὡς προφυλακίδες εὑρισκόμεναι εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος διεσήμανον πρὸς αὐτὰ, ὅπως διευθυνθῶσι πρὸς τὸ μέρος ὅπερ ἐζήτουν.

Ἡ ἡμέρα ἔκλινε, καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ διακρίνῃ τις τὴν ναυαρχίδα ἐν μέσῳ δάσους ἱστῶν, ὅτε ἡ τελευταία αὕτη ἀπήντησεν εἰς τὰ σημεῖα τῶν φρεγάδων διὰ 3 κανονοβολισμῶν. *Εἶνε ἰδικός μας*, εἶπε πάρευτα ὁ Κανάρης πρὸς τὸ πλήρωμά του· *θάρρος, σύντροφοι! τὸν κρατοῦμεν.* Διευθυνόμενος κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ σημεῖον ὁπόθεν ἐρρίφθη ὁ κανονοβολισμὸς, πλησιάζει τὸ τρομερὸν κινητὸν φρούριον προκολλῶν τὸν ἱστὸν τοῦ δώλονός του εἴς τι τῶν κανονοθυρίδων αὐτοῦ, καὶ τὸ πλοῖον καίεται μετὰ τοιαύτης ταχύτητος, ὥστε ἐκ τῶν 2 χιλιάδων ἀτόμων ἅτινα ἐπέβαινον αὐτοῦ, μόνον ὁ Καπετὰν πασσᾶς καὶ 30 ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι τὸν θάνατον.

Ταυτοχρόνως δεύτερόν τι πλοῖον ἐπυρπολήθη ὑπὸ τοῦ Κυριάκου, καὶ ὁ ὅρμος παρουσιάζει σκηνὴν ἀξιοθρήνητον σφαγῆς, ἀταξίας καὶ συγχύσεως. Τὰ θερμανθέντα κανόνια πυροβολοῦσιν ἀλληλοδιαδόχως ἢ συγχρόνως ἢ μεμονωμένως, πεπληρωμένα δὲ ὄντα ἐξ ὀβίδων ἐκρηκτικῶν διαδίδουσι τὸ πῦρ, ἐνῷ τὸ φρούριον τῆς Τενέδου, νομίσαν ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰσῆλθον ἐν τῷ λιμένι, κανονοβολεῖ τὰ ἴδια αὐτῶν πλοῖα. Ἀποκόπτουσι τοὺς κάλως, σπεύδουσι, συνωθοῦνται, ἀποβάλλουσι τὰ ἱστία των, ἀποσπῶσιν ἀμοιβαίως τὰς ἐπενεγκίδας των ἢ ἐξοκείλουσι, καὶ τὸ μεγαλείτερον μέρος τούτων κατορθῶσαν ν' ἀπομακρυνθῇ, μεθ' ὅλην τὴν σύγχυσιν τὴν ἐπακολουθοῦσαν εἰς παρομοίας καταστροφὰς, μόλις εἶχεν ἐξέλθη εἰς τὸ πέλαγος, προσβάλλεται ὑπό τινος τῶν καταιγίδων ἐκείνων αἵτινες καθιστῶσι τὰς στενὰς θαλάσσας τόσον τρομερὰς ὅσον καὶ ἐπικινδύνους κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου. Τὰ πλοῖα θαλασσοπλοοῦσιν ἀσκόπως, συγκρούονται ἐν τῷ σκότει καὶ ἀμοιβαίως βλάπτονται. Πλεῖστα καταστρέφονται αὐτάνδρα· 12 βρίκια ναυαγοῦσιν ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Τρωάδος 2 φρεγάται καὶ μία κορβέτα ἐγκατελειφθεῖσαι ἄγνωστον πῶς, ὑπὸ τῶν πληρωμάτων του φέρονται ὑπὸ τῶν ρευμάτων μέχρι τῶν προσόρμων τῆς Πάρου.

Ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι ἠγωνίζοντο ἐν τῷ μέσῳ τῶν φλογῶν καὶ τῶν καμάτων, τὸ πλήρωμα τῶν πυρπολικῶν, μόλις ἐκ 17 ἀνδρῶν ἀποτελούμενον, παρέμεινεν ἡσύχως θεώ-

μενον τὴν καταστροφὴν τῶν στόλων τοῦ Σουλτάνου. Εἶδον ἀλληλοδιαδόχως ἀναπηδῶσαν τὴν ναυαρχίδα, καὶ τὴν Α. Ὑψηλότητα τὸν ναύαρχον μετὰ τρόμου σωζόμενον ἐπί τινος πλοιαρίου, αὐτὸν ἐκεῖνον ὅστις πρό τινων στιγμῶν ἐπέβαινε τοῦ ὡραιοτέρου πλοίου τῶν θαλασσῶν τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ δεύτερον πλοῖον κατεβυθίσθη ἀκολούθως μεθ' ἑξακοσίων ἀνδρῶν, χωρὶς νὰ σωθῶσιν ἐξ αὐτῶν εἰμὴ 2 μόνον ἄτομα ἡμικεκαυμένα ἅτινα προσεκολλήθησαν ἐπὶ τῶν συντριμμάτων τῶν ριφθέντων ὑπὸ τοῦ κύματος πρὸς τὴν παραλίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκειντο δύο ὡραιόταται φρεγάται.

Ὦ Τένεδος, Τένεδος! τὸ ὄνομά σου, περιβόητον καταστὰν διὰ τῆς λύρας τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Βιργιλίου, δὲν εἶνε δυνατὸν πλέον νὰ λησμονηθῇ ὅταν περὶ τῆς δόξης τῶν τέκνων τῶν Ἑλλήνων γίνεται λόγος. Ὁ ποιητὴς τῶν Μεσσηνιακῶν Κασιμίρ-Δελαβίνι ἀνέφερε τὰς θλίψεις καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν αὐτῶν· ἀλλὰ τίς θὰ καταστήσῃ διάσημον τὸν θρίαμβον αὐτῶν διηγούμενος πῶς τὰ βρίκια τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ παρέλαβον τὸν Κ. Κανάρην, τὸν Κυριάκον καὶ τοὺς ἥρωας αὐτῶν, ἔχοντα τὰ ἱστία πρὸς τὸν ἄνεμον καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν κυμάτων θαλασσοπλοοῦντα, ἀνεφάνησαν τὴν 12 Νοεμβρίου ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν;[1] Οἱ ἔφοροι ἀκολουθούμενοι ὑπὸ πλήθους λαοῦ, στρατιωτῶν, ναυτῶν, ἐπορεύθησαν πρὸς συνάντησίν των εὐθὺς ἅμα ἡ προσέγγισις αὐτῶν ἐσημειώθη. Χίλιαι φωναὶ χαρᾶς ἐκρήγνυνται καθ' ἣν στιγμὴν ἀποβιβάζονται: *Δόξα καὶ τιμὴ εἰς τοὺς ἀνθρείους! Χαίρεται ὦ νικηταὶ τῆς Τενέδου!* — *Ἡ πατρὶς εὐγνωμονοῦσα*, λέγει ὁ πρόεδρος τῶν Ἐφόρων, θέτων στέφανον δάφνης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Κανάρη, *τιμᾷ ἐν τῷ προσώπῳ σου τὸν νικητὴν τῶν δύο ἐχθρῶν ναυάρχων.*

Ταῦτα εἶπε· καὶ ἡ συνοδεία ἧς προηγεῖτο ὁ Κανάρης, ἀναβαίνουσα πρὸς τὴν πόλιν εἰσέρχεται ἐν τῷ ναῷ. Ἐκεῖ ὁ ἥρως ἀποθέτων τὸν στέφανον αὐτοῦ πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς Ἀειπαρθένου, τὸ μέτωπον πρὸς τὴν γῆν ἐγγίζων, ὁμολογῶν ὅτι πᾶσα νίκη ἐκ τοῦ Θεοῦ προέρχεται, ταπεινοῖ ἑαυτὸν πρὸ τοῦ Ὑψίστου. Ἐξομολογεῖται τὰ ἁμαρτήματα τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας πρὸ τῶν ποδῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἀφοῦ μετέλαβε μετριόφρων, ὅπου καὶ μέγας ὁ νικητὴς τῶν δύο ναυάρχων, ἀποσύρεται ἐν τῷ κόλπῳ τῆς οἰκογενείας του.

Ἀλλὰ μάτην ἐπεθύμει ν' ἀποφύγῃ τὰς τιμάς· τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ τόσης ἀντήχησε δόξης ὥστε ἀδύνατον νὰ μείνῃ οὕτως ἐν ἀφανείᾳ. Ὁ πλοίαρχος τοῦ Ἀγγλικοῦ πλοίου *Καμπριὰν* ὅπερ ἔρθανεν εἰς Ψαρὰ, τὸν ἐξετάζει καὶ τὸν ἐρωτᾷ θέλει νὰ μάθῃ πῶς οἱ Ἕλληνες προπαρασκευάζουσι τὰ πυροπολικὰ των ὅπως τοιαῦτα ἐπιτυγχάνωσιν ἀποτελέσματα; — *Ὅπως καὶ σεῖς, ἀρχηγέ· ἀλλὰ ἔχομεν μυστικὸν ὅπερ τηρῶμεν κεκρυμμένον ἐδῶ*, εἶπε δεικνύων τὴν καρδίαν του, *ὁ ἔρως τῆς πατρίδος μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ*[2]. Γολέτα τις συνοδεύσασα τὸν Gambrian

---

(1) Ὁ Κος Λεμερσιέ, ὄντινα πρέπει πάντοτε ν' ἀναφέρῃ τις προκειμένου περὶ μεγάλης ἰδέας, κατέστησε διασήμους τοὺς Σουλιώτας, σεπτὰ ἐρείπια τῆς Ἑλλάδος παρέχοντα περισσότερον ἐνδιαφέρον ἐκείνων ἅτινα οἱ ἡμέτεροι σοφοὶ ἐρευνῶσι· καὶ ταύτην τὴν στιγμὴν μανθάνομεν ὅτι ὁ κ. Λεμπροὺν ἐνασχολεῖται εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ διασήμους τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων.

(2) Διὰ τῶν λέξεων τούτων καὶ δι' ἄλλων ἐπίσης ἁπλῶν ἐκφράσεων διηγεῖτο ὁ Κανάρης πρὸς τὸν πλοίαρχον Κλότς κυβερνήτην τῆς κορβέτας τῆς Α. Β. Μ τὸ «Ρόδον», τὰ δύο μᾶλλον ἀξιοσημείωτα ναυτικὰ κατορθώματα τοῦ αἰῶνος ἡμῶν.

ἀναπετάσασα τὰ ἱστία ἀποπλέει πάραυτα δι' Ὕδραν καὶ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ παρὰ τὴν Ἀγγλικὴν ὑψώσασα ἅμα τῇ εἰσόδῳ αὐτῆς ἐν τῷ λιμένι ὁ πλοίαρχος προτοῦ ἀγκυροβολήσῃ ἀναγγέλλει τὴν εἴδησιν τῆς νίκης τοῦ Κανάρη εἰς Τένεδον. Ὁ λαὸς παμπληθὴς τρέχει πρὸς τὰς ἐκκλησίας εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν διὰ νίκην ἣν ἡ πανίσχυρος δεξιά του ἐπέφερε. Συγχαίρουσιν ἀλλήλους· καὶ ἡ εἴδησις ἀνὰ τὰς κοιλάδας διαδοθεῖσα φέρει γενικὴν ἀγαλλίασιν· ὁ Σταυρὸς θριαμβεύει· οἱ Ἕλληνες διαδίδουσι μέχρις αὐτῶν τῶν ἐχθρικῶν παραλίων τὴν διήγησιν τῶν κατορθωμάτων τοῦ ναυτικοῦ αὐτῶν. Διὰ κανονοβολισμῶν καθιστῶσι γνωστὴν τὴν εἴδησιν εἰς τὸν ἀγῶ τῶν Κλαζομενῶν, οὗτινος, ὑπὸ τὰς ὄψεις αὐτοῦ ἁρπάζονται αἱ πλήρεις

Ὁ Κ. Κανάρης λέγει ὁ μοίραρχος, ἄγει τὸ 29 ἢ 30 ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ὁ κ. Κλότς ἐπισκεφθεὶς τὴν κατοικίαν εὗρε τὴν γυναῖκα του μετά τινων εἰτονισῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν κατασκευὴν φυσικίων· τῇ λέγει· Ἔχετε σύζυγον γενναῖον.—Ἂν ἐὰν ἦτο τοιοῦτος δὲν τὸν ἐνυμφευόμην. Ταυτοχρόνως εἰσῆλθεν, καὶ λίαν ἐξεπλάγη ὁ μοίραρχος ἰδὼν μικρόν τινα ἄνθρωπον ἄνευ παρουσιαστικοῦ τινος, ἔχοντα ζωηρὸν καὶ διαπεραστικὸν τὸ βλέμμα καὶ μελαγχονικὸν τὸ ὕφος. Τῷ ἐζήτησε λεπτομερείας σχετικὰς πρὸς τὰς δύο ἐκστρατείας αὐτοῦ καὶ οὗτος μεθ' ἁπλότητος ἐδιηγήθη ταύτας

«Εἴμεθα, εἶπε, δύο πυρπολικὰ διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Χίου. Ἡ γαλήνη μᾶς κατέλαβε «πρὸ τῶν νήσων Σταλιμαδώρων ὑπὸ τὴν ὄψιν δύο ἐχθρικῶν κορβετῶν αἵτινες κατεσκόπευον. Οἱ «ναῦταί μου ἐφοβήθησαν μήπως ἀναγνωρισθῶμεν καὶ χρεουργηθῶμεν, ἐξηγέρθησαν ἐναντίον μου. «Τότε εἶπον εἰς αὐτούς: τί θέλετε; Ἐὰν φοβῆσθε, ριφθῆτε εἰς τὴν θά«λασσαν καὶ ἐπανέλθητε εἰς Ψαρά, ἐγὼ θὰ μείνω. Ἀπεφάσισαν τότε νὰ «μείνωσιν. Ἂς μὴ σᾶς ἀνησυχεῖ ἡ γαλήνη αὕτη, τοὺς εἶπον· ἐμποδίζει «τοὺς ἐχθροὺς μας ὅπως καὶ ἡμᾶς· εἰς τὰς 9 θὰ ἔχωμεν ἄνεμον. Πράγματι, κατὰ τὰς 9 καὶ 1)2 ἠγέρθη ἄνεμος ὠθήσας ἡμᾶς εἰς τὸ στενὸν τῆς Χίου καὶ 1)2 ὥραν μετὰ τὸ μεσοτύκτιον ἡ Τουρκικὴ ναυαρχὶς ἐπυρπολεῖτο.

Ὁ Κανάρης ἐξακολουθῶν τὴν διήγησίν του εἶπε πρὸς τὸν Κλότζ. Εἴμεθα ἐπίσης 2 πυρπολικὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τενέδου, ἕνα Ὑδραϊκὸν καὶ ἐγώ. Οἱ ἀκταιωροὶ τῆς Τενέδου ἄνευ ὑπονοίας μᾶς εἶδον χάμπτοντας ἓν ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων τῆς νήσου: Ἐφέρομεν Τουρκικὴν σημαίαν καὶ ἐφαινόμεθα φεύγοντες τὴν καταδίωξιν Ἑλληνικῶν τινων πλοίων. Ἀναγκασθεὶς νὰ διέλθω διὰ μέσον τῆς ξηρᾶς καὶ τῶν Τουρκικῶν πλοίων δὲν ἠδυνήθην ὅπως κατὰ τὴν πρώτην φορὰν νὰ προσκολληθῶ εἰς τὸν ὄλωνα τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος. Ἐπωφελήθην λοιπὸν τοῦ κύματος ὅπως προσκολλήσω τὸν ὄλωνα τοῦ πλοίου μου εἴς τινα τῶν κανονοθυρίδων τοῦ Τουρκικοῦ πλοίου, καὶ καθὼς εἶδον αὐτὸ οὕτω προσκεκολλημμένον πρὸς τὸ ἐχθρικόν, ἔθεσα πῦρ κραυγάζων πρὸς τοὺς ὀθωμανούς. Καίεσθε ὅπως καὶ εἰς τὴν Χίον! Ὁ φόβος διεδόθη πάραυτα μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἠδυνήθην ν' ἀποσυρθῶ ἐπὶ τῆς λέμβου μου ἄνευ οὐδενὸς κινδύνου καθ' ὅτι οὔτε ἕνα πυροβολισμὸν ἔρριψαν.

Ὁ πλοίαρχος Κλότζ ἀπέτεινεν εἶτα πλείονας ἐρωτήσεις πρὸς τὸν Κανάρην πρὸς τὰς ὁποίας οὗτος ἀπήντησε μετὰ σαφηνείας, καὶ τῷ προσέφερε τὸ ἐγχειρίδιόν του ὅπερ οὗτος ἐδέχθη.

Μετά τινα χρόνον ἀπὸ τῆς συνεντεύξεως ταύτης, τὸ ναυτικὸν Διευθυντήριον τῆς Ὕδρας ἀπένειμεν εἰς τὸν Κανάρην ἀξιοσημείωτον ἀνταμοιβήν, τὴν ὁποίαν οὗτος ἠρνήθη, καὶ τοι πτωχὸς ἀρκεσθεὶς νὰ ζητήσῃ βοηθήματα ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος αὐτοῦ. Τῷ προέτειναν ἀκολούθως νὰ τῷ ἀποδώσωσι τὸν βαθμὸν τοῦ Ναυάρχου, ἐμπιστευόμενοι εἰς αὐτὸν ἀρχηγίαν τινὰ ἀλλ' ἠρνήθη ν' ἀποδεχθῇ τὰς θέσεις ταύτας ἀποκρινόμενος ὅτι ἦτο πλοίαρχος καὶ δὲν ἠσθάνετο ἐν ἑαυτῷ τὰ ἀναγκαιοῦντα προτερήματα πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑψηλῶν ἐκείνων καθηκόντων.

καρπῶν λέμβοι ἃς ἀπέστελλεν εἰς Σμύρνην. Οἱ ἐν τῇ νήσῳ Μυτιλήνῃ ἐγκατεστημένοι Τοῦρκοι κατατρομάζουσι, καὶ τὸ Σαράγιον τῶν Σουλτάνων ὑπὸ στάσεων ταρασσόμενον εὑρίσκεται ἐν τρόμῳ.

Προσήγγιζε μία τῶν κρίσεων ἐκείνων τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα δύσκολον εἶναι νὰ προϊδῃ τις. Ἀπό τινος χρόνου ἄσματα καὶ στασιαστικὰ φυλλάδια ἐκυκλοφόρουν εἰς τοὺς στρατῶνας τῶν Γενητσάρων. Μάτην ἠθέλησαν νὰ δώσωσιν ἀλλοίαν τροπὴν εἰς τὰς σκέψεις των ταύτας προσφέροντες εἰς αὐτοὺς τὸ θέαμα τῆς θανατώσεως τοῦ Κωνσταντίνου Νέγρη, ἀρχαίου ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, ἀδίκως κατηγορηθέντος ἐπὶ ἐγκληματικῇ συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Θεοδώρου γραμματέως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως· ἡ στρατιωτικὴ ὀχλοκρατία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπεζήτει πολυτιμότερον αἷμα, καὶ μὴ θέλουσα νὰ θυσιάσῃ τὸν Κυρίαρχον αὐτὸν ὄντινα σέβεται μόνον διότι ἐστερεῖτο διαδόχου ὡρίμου ἡλικίας, εἶχεν ὁμῶσει τὴν καταστροφὴν τοῦ Χαλέτ Ἐφένδη.

Ὁ εὐνοούμενος οὗτος τῆς ἡμέρας, μεγάλην πεποίθησιν τρέφων ἐπὶ τῆς προστασίας τοῦ Σουλτάνου, κατηγορήθη ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν τῆς αὐτοκρατορίας φθονούντων τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, ὡς θέλων ν' ἀντικαταστήσῃ τὰς Γιανητσαρικὰς ὀρδὰς διὰ τακτικοῦ στρατοῦ. Ὁ Μέγας Βεζύρης Σαλὶχ Πασᾶς, ὅστις ἦτο δημιούργημα αὐτοῦ, ὑπεβοήθει καθὼς ἔλεγον μετὰ δραστηριότητος τὸ σχέδιον τοῦτο ἐκ συμφώνου ἐνεργῶν μετὰ τοῦ Μουφτῆ ἤ τοῦ Σεϊχλ Ἰσλάμη. Τοιοῦτον ἦτο κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἀναρχικοῦ ἐκείνου ὄχλου τὸ ἔγκλημα ἀνθρώπων ἐχόντων μὲν τὰς καλλίστας προθέσεις, μὴ κατανοησάντων ὅμως, πόσον ἐπικίνδυνος εἶναι ἡ θέσις τῶν ἀναμορφωτῶν ἐν χώρᾳ πασχούσῃ ἐκ τῆς γαγγραίνης τῶν καταχρήσεων, πόσον τὰ ἀναμορφωτικὰ ταῦτα σχέδια ἀποβαίνουσιν ὠφέλιμα εἰς τοὺς ἀνωτέρους λειτουργοὺς τοὺς περικυκλοῦντας καὶ πολιορκοῦντας τὸν θρόνον ἀπολύτου ἄρχοντος.

Τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου ἡ δυσαρέσκεια τῶν Γενητσάρων ἐξερράγη διὰ φωνῶν καὶ ἀπειλῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὅλως ξένων πρὸς πᾶσαν πολιτικὴν ὑπόθεσιν. Συνηθροίσθησαν μετὰ θορύβου πέριξ τοῦ Σεραγίου, καὶ ὁ Χαλὲτ Ἐφένδης κατώρθωσε διασπείρων τὸν χρυσὸν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ν' ἀναβάλῃ μόνον τὴν ἔκρηξιν τῆς καταιγίδος, ἐνῷ ἐξήγειρε τὴν μανίαν των, ἀπειλῶν αὐτοὺς διὰ τῶν Ἀσιατικῶν στρατευμάτων τῶν παρὰ τὸ Σκούταρι συνηθροισμένων. Ἡ ἀπώλεια αὐτοῦ ἀπεφασίσθη καὶ οἱ Γενήτσαροι συντάξαντες ἀναφορὰν δι' ἧς ἐζήτουν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ εὐνοουμένου, ἐπεφόρτισάν τινα ὀνόματι Ἀβδουλὰν ὅπως ἐπιδώσῃ ταύτην τῷ Σουλτάνῳ συνοδεύοντες αὐτὴν δι' ὑπομνήματος τῆς ἀρεσκείας του.

Τὸ διάβημα τοῦτο, καί τινες ἐπισυμβᾶσαι πυρκαϊαί, σύνηθες σημεῖον κοινῆς δυσαρεσκείας, ἔπεισαν τὸν Σουλτάνον ὅπως αὐτοπροσώπως πληροφορηθῇ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς πόλεως. Τὴν θην Νοεμβρίου παραμονὴν τῆς καταστροφῆς τοῦ στόλου ἐν Τενέδῳ, διέτρεξε τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ δύο μόνον δημίων συνοδευόμενος κεκρυμμένων ὅπως αὐτὸς ὑπὸ τὸν πέπλον τοῦ **incognito**. Εἰσῆλθεν εἰς καφφενεῖα, συνωμίλησε μετὰ διαφόρων προσώπων, καὶ αἱ πληροφορίαι τὰς ὁποίας συνέλεξεν ἦσαν τόσον πειστικαὶ ὥστε ἀπεφάσισε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς εὐχὰς τῶν Πραιτωριανῶν αὐτοῦ φυλάκων.

Ἐπανελθὼν εἰς τὸ παλάτιον ἀνήγγειλε τὴν ἔκπτωσιν τοῦ μεγάλου βεζύρου καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀβδουλᾶ, δημιουργήματος τῶν γενιτσάρων· ἤλλαξεν ἐπίσης τὸν Μουφτῆν, ἀντικαταστήσας αὐτὸν διὰ τοῦ Σιντὶκ Ζαντὲ, ἀντιπροσώπου τῶν Οὐλεμάδων καὶ ὑποκινητοῦ τῆς δυσαρεσκείας τῶν Γενιτσάρων. Ἐν τῇ κατ' ἔθος ἀπευθυνομένῃ ἐπιστολῇ, ἀνήγγειλεν ὁ Σουλτάνος εἰς τὸν Ἀβδουλᾶ ὅτι ἀπέβαλε τὸν προκάτοχον αὐτοῦ διὰ τὸν ἄπληστον καὶ ἰσχυρογνώμονα χαρακτῆρά του καὶ συνίστα εἰς αὐτὸν ὅπως εἰς τὸ μέλλον συμπράξῃ μετὰ τῶν Οὐλεμάδων καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ὀτσακρήδων (Γενιτσάρων) ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς θρησκείας καὶ τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ὕφος τοῦ πρωτοκόλλου τούτου, ἀρκετὰ ὑπεδείκνυε τὴν ἐπιρροὴν ὑφ' ἣς ὑπαγορεύθη. Τέλος ὁ εὐγενὴς κουρεὺς ἀπώλεσε τὸ ἀξίωμα τοῦ νὰ κείρῃ τὴν κεφαλὴν καὶ νὰ τηρῇ τ' ἀρχεῖα τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἀπέπεμπον ταυτοχρόνως ἐκ τοῦ αὐλαρχείου πλῆθυν γραφέων καὶ ὑπαλλήλων, ἡ Χασναδὰρ-Οὐστὰ παρεδόθη πρὸς μαστίγωσιν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Αἰθίοπων εὐνούχων μετὰ πλήθους ὀδαλισκῶν αἵτινες ἀκολούθως ἐνεκλείσθησαν εἰς τὰ σωφρονιστήρια τοῦ χαρεμίου.

Ἐφκίνετο ὅτι οὐδέποτε ἐπανάστασις τοῦ σεραγίου ἐξετελέσθη μετὰ τόσης μετριοπαθείας ὅσον ἡ παροῦσα, καθότι οὐδὲ σταγὼν αἵματος ἐχύθη. Πρὸ πάντων ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Χαλὲτ ἐφέκτη ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου αὐστηροῦ μέτρου συνωδεύθη. Δὲν ἤγγισαν οὔτε τὴν περιουσίαν οὔτε τὰς ἰδιοκτησίας του. Τῷ προσδιώρισαν τὸ Ἰκόνιον ὡς τόπον ἐξορίας· ἐξῆλθε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν καὶ δούλων αὐτοῦ, οὐχὶ ὡς προγεγραμμένος τις, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἀποστελλόμενος εἰς μίαν ἐκ τῶν τόσον φιλοδοξουμένων σατραπιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπίστευον μάλιστα ὅτι προσεχῶς θὰ ἐπανήρχετο, ἀλλὰ δὲν ἤγγισε ν' ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ μακρὰν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Κυρίου του εὑρισκόμενος εὐνοούμενος, τάχιστα ἐκπίπτει τῆς ἀγάπης του. Μόλις εἶχε διατρέξει ἡμερῶν τινων πορείαν, οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ γνωρίζοντες τὴν ἀπληστίαν τοῦ Σουλτάνου, ἔπεισαν αὐτὸν ὅπως κατὰ πρῶτον σφραγίσῃ τὰ ἔγγραφα, κατάσχῃ εἶτα ἅπασαν τὴν περιουσίαν του, καὶ τέλος ἐκδώσῃ τὸ φιρμάνιον τῆς θανατώσεως αὐτοῦ τὴν ὁποίαν Ἀρὶφ τις, ἀγὰς τῶν Γενιτσάρων ἐπεφορτίσθη νὰ ἐκτελέσῃ, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ὁ Ἰουδαῖος τραπεζίτης αὐτοῦ Χαζακὴλ μετὰ τῶν υἱῶν τῆς οἰκογενείας καὶ ὅλων τῶν ὑπαλλήλων του, ὁδηγῆτο εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Μποσταντζῆ Μπασῆ.

Ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ Χαλὲτ ἐρένδης μετ' ἀξιοσημειώτου συνοδείας ὁδεύων ἐπροχώρει πρὸς τὸν τόπον τῆς ἐξορίας του· μολονότι δὲ προηγεῖτο τοῦ Ἀρὶφ κατὰ δωδεκα ἡμέρας, οὗτος φέρων τὸ φιρμάνιον τῆς θανατικῆς του ἐκτελέσεως, κατώρθωσε νὰ φθάσῃ πρὸ αὐτοῦ εἰς Μπλαβουντσὺμ ἀκολουθῶν διαφόρους περιελιγμούς. Πάραυτα συναντᾷ τὸν Καδδὴν τῆς πόλεως ταύτης ὅπως τῷ γνωστοποιήσῃ τὴν ἐντολήν του καὶ ἐν ἀνάγκῃ τῷ ζητήσῃ συνδρομὴν στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ἀκολούθως ἀπεσύρθη, καὶ τοῦ Χαλὲτ ἐρένδη φθάσαντος εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως, πλῆθος δερβισῶν τοῦ Ἰκονίου ὑπεδέχθη αὐτὸν ἐν συγχαρητηρίοις εὐχαῖς. Τὸν συνώδευσαν εἰς τὴν προετοιμασθεῖσαν οἰκίαν του καὶ ἡτοιμάζετο ν' ἀναπαυθῇ ὅτε εἰσήγαγον παρ' αὐτῷ τὸν Ἀρὶφ, ὅστις τῷ ἐπέδειξε τὸ φιρμάνιον τῆς θανατικῆς ἐκ-

τελέσεως προτρέπων αὐτὸν νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν τύχην του καὶ νὰ προετοιμασθῇ διὰ τὸν θάνατον.

Μάτην ὁ Χαλὲτ ἐφένδης, προσβληθεὶς διὰ τῆς χειρὸς ἡγεμόνος ὃν ὑπερεφίλει καὶ παρ' οὗ ἐνόμιζεν ὅτι ἠγαπᾶτο, ἠθέλησε νὰ στηριχθῇ ἐπί τινος αὐτογράφου τοῦ Σουλτάνου δι' οὗ οὗτος ἠγγυᾶτο περὶ τῶν ἡμερῶν του κατὰ πάσης ἐναντίας διαταγῆς. Ὁ Ἀρὶφ ἐπέμεινε ζητῶν τὴν κεφαλήν του. Θέτων τότε τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν πιστολίων του ἐζήτησε νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτόν, ὅτε ὁ ἀγᾶς τῶν γενιτσάρων, ριπτόμενος ἐπ' αὐτοῦ τὸν καταβάλλει καὶ κατορθώνει μετὰ βίαιον ἀγῶνα ν' ἀπαγχονίσῃ αὐτὸν διὰ τοῦ μεταξίνου κορδονίου τῆς σπάθης του. Ἀποκόπτει τὴν κεφαλὴν τοῦ εὐνουμένου, ἁρπάζει αὐτὴν καὶ τὴν 4ην Δεκεμβρίου εὑρίσκετο αὕτη ἐκτεθειμένη ἐπὶ ἀργυροῦ πινακίου εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐφάνη καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀλῆ Τεπινλῆ οὗτινος ἅπαντες οἱ ἐχθροὶ προωρισμένον φαίνεται ἦτο ν' ἀποθάνωσι διὰ βιαίου θανάτου ὅπως αὐτὸς, ὑφιστάμενοι τὴν ὕβριν τοῦ Γιχρτᾶ. (1)

Ὁ Γιχφτὰς τοῦ εὐνουμένου ἦτο ἀκόμη ἐξηρτημένος παρὰ τὴν θύραν τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ὅτε οἱ Οὐλεμάδες μετὰ τῶν γενιτσάρων ἐνωθέντες παρουσίασαν πρὸς ἐπικύρωσιν εἰς τὸν σουλτάνον κατάλογον προγραφῆς ὅλων τῶν ὀπαδῶν καὶ φίλων τοῦ Χαλὲτ ἐφένδη. Ὁ Χουρσὶτ πασσᾶς ἦτο πρῶτος. Ὁ στρατὸς διελύθη οὐδένα εἶχε δώσει λογαριασμὸν τῆς διαχειρίσεως τῶν θησαυρῶν τοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἐλησμόνησαν ὅτι αὐτὸς εἶχε καταβάλει τὴν ἔδραν ταύτην, ὅπως διδῶσιν εἰς τὸν γηραιὸν τοῦτον λειτουργὸν τοῦ κράτους, εὐτελῆ κατακραστήν. Ἡ θανατικὴ ἀπόφασις ἐξετελέσθη ἐναντίον του, καὶ ἂν ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ δὲν ἐξετέθη ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς τοῦ σουλτάνου θύρας, αἴτιον τοῦτο ὑπῆρξε τὸ δηλητήριον ὅπερ προέλαβε τὴν εἰς Λάρισσαν ἄφιξιν τοῦ Καπιτσὶ Μπασῆ τοῦ ἐνταλέντος νὰ θανατώσῃ τὸν νικητὴν τοῦ Ἀλῆ Τεπελένη.

---

(1) Γιχφτὰς προσκολληθεὶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Χαλὲτ ἐφένδη.

Ἡ κεφαλὴ αὕτη ἡ ἐκτιθεῖσα ὑπὸ τὰ βλέμματα τοῦ κοινοῦ ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς παράδειγμα, εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ Χαλὲτ ἐφένδη, πρώην Νισαντζῆ. Ἐὰν ἀνυψώθη εἰς τὰ πρῶτα ἀξιώματα τοῦ κράτους καὶ ἐνεπλήσθη εὐεργετιῶν παρὰ τοῦ κυριάρχου αὐτοῦ, σκοτὸς τῆς τοιαύτης εὐνοίας ἦτο ἡ μετὰ εὐθύτητος καὶ πιστότητος ἐξυπηρέτησις τοῦ κράτους καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ διατήρησις τοῦ πνεύματος ἐκείνου τῆς ὁμονοίας διὰ μέσου τοῦ ὁποίου, κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις, θὰ ἐσχηματίζετο ἓν καὶ μόνον σῶμα πιστῶν, θὰ ἀπετρέπετο ἡ πρὸς τὴν πολυτέλειαν ἀχαλίνωτος αὐτῶν κλίσις, ἡ ὅλως ἀντιβαίνουσα πρὸς τὸν νόμον τοῦ προφήτου, καὶ θὰ ἐνεπνέετο εἰς αὐτοὺς ὁ ζῆλος πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς πίστεως διὰ θυσίας τῶν ἀτομικῶν αὐτῶν παθῶν.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ ἱεραὶ ὑποχρεώσεις τοῦ διεστραμμένου τούτου ἀνθρώπου. Ἀντὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς ἐκπλήρωσιν αὐτῶν, τοὐναντίον παρεδόθη εἰς τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ ἀπίστου χαρακτῆρος του. Μετεχειρίσθη πλῆθος πανουργιῶν αἵτινες ἐπέφερον τὸν θάνατον πλείστων ἀτυχῶν. Ἔσπειρε τὰ ζιζάνια καὶ τὴν διχόνοιαν μεταξὺ τῶν πιστῶν, ἐνῷ ἐξωτερικῶς περιεβάλλετο δι' εὐθύτητος καὶ σταθερᾶς πίστεως ἀπεριορίστου, ἰδιότητος ἄστινας ὡς προσωπεῖον μεταχειρίζετο πρὸς συγκάλυψιν τοῦ ὑπερτάτου ἐγωισμοῦ καὶ μοχθηρίας αὐτοῦ. Ἡ διαγωγή του αὕτη, ἡ τόσον ἀντικειμένη πρὸς τὰς προθέσεις τοῦ μονάρχου ἐγένετο κατάδηλος. Παρόμοιος προδότης δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ μακροτέραν τιμωρίαν τῆς θανατώσεως ἐκτελεσθείσης συνεπείᾳ διαταγῆς τοῦ Σουλτάνου.

ΚΑΙ ΑΥΤΗ ΕΙΝΕ Η ΚΕΦΑΛΗ ΧΑΛΕΤ ΕΦΕΝΔΗ

'Ο Χουρσὶτ ἀπέθανε, καθὰ λέγουσι, μὴ θλιβεὶς μεγάλως διὰ τὴν στέρησιν ζωῆς, ἥτις πάντοτε ἐπότισεν αὐτὸν πικριῶν. Ἐκ Γεωργίας καταγόμενος, ἐκ τῶν κόλπων τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἀποσπασθεὶς, ὡς δοῦλος πωληθεὶς, εὐνοούμενος τοῦ ζναυάρχου Κουτσούκ Χουσεὶν καταστὰς, προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πασᾶ τῷ 1803 τῇ συστάσει τοῦ Μαχμὲτ Χορσὲφ ἢ Χορὲφ πασᾶ. Οὗτος σκλάβος ὤν, ὑπὸ σκλάβου συμπατριώτου του εὐνοήθη καὶ ὑπὸ σκλάβου πάλιν ἐπροστατεύθη, διότι ὁ Χουσεὶν καὶ ὁ Χορσὲφ, οἱ συμπατριῶται, του ἦσαν δοῦλοι καὶ ὅπως αὐτὸς, τέκνα τοῦ λαοῦ. Βεζύρης τοῦ Καΐρου γενόμενος, ἀμφεταλαντεύθη μεταξὺ τῆς μερίδος τῶν Σκυπετάρων διοικουμένων ὑπὸ τοῦ 'Ομὲρ Μπέη, (γνωστοτέρου ὑπὸ τὸ ὄνομα 'Ομὲρ Βριώνης), τῶν Μαμελούκων καὶ τῶν 'Οσμανλίδων, τῶν ὁποίων ἀλληλοδιαδόχως ὑπέστη τὴν ἀχαριστίαν ἐφ' ὅσον ἦτο ἐπιφορτισμένος τὴν ἀναρχικὴν κυβέρνησιν τῆς Αἰγύπτου. Ἐπίσης ἀτυχὴς καὶ εἰς Χαλέπιον ἐφάνη, ὅτε ἡ τύχη προσεμειδίασεν αὐτῷ ἐπὶ στιγμὴν ἐν Ἠπείρῳ μόνον ὅπως τῷ καταστήσῃ ἐπαισθητοτέραν τὴν ἀπώλειαν τῆς εὐνοίας αὐτῆς. Κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον πλήρης πικρίας διὰ τὴν ἀτιμίαν συζύγου ἣν ὑπερηγάπα, καὶ, μᾶλλον εὐνοηθεὶς τοῦ 'Αλῆ πασᾶ, οὐτινος ἐφθόνησε τὴν τύχην, οὐδεμίαν προεκάλει θλῖψιν. Ἐνεταφιάσθη ὑπὸ τῶν δούλων αὐτοῦ ἐν τῷ σαβάνῳ[1] ὅπερ ἔφερε κατὰ τὸ παράδειγμα ὅλων τῶν ἐξεχόντων Τούρκων, οἵτινες ἀδιακόπως ἔχουσι ζῶσαν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν εἰκόνα τραγικοῦ τέλους, χωρὶς οὐδεὶς φίλος νὰ κλαύσῃ ἐπὶ τοῦ ἀψύχου λειψάνου του.

Οἱ ὑπάλληλοι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροῦ φθάσαντες εἰς Λάρισσαν κατέλαβον τὴν περιουσίαν τοῦ Χουρσὶτ ἐν ὀνόματι τοῦ σουλτάνου, κυρίου γενομένου τῶν ἰδιοκτησιῶν αὐτοῦ, καὶ ἡ ἄπιστος τῶν γενιτσάρων φατρία μετὰ τῶν Οὐλεμάδων ἡνωμένη ἐχειροκρότει τὸ νέον τοῦτο κακούργημα.

Τὰ πάντα ὑπέκυπτον εἰς τὴν τόλμην των! Αἱ ἀπατηλαὶ ἐφημερίδες τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Βιέννης, ἄλλοτε ἐγκωμιάζουσαι τὴν σοφίαν τοῦ Χαλὲτ ἐφένδη καὶ τ' ἀνδραγαθήματα τοῦ Χουρσὶτ, εἶχον ἤδη ἀλλάξει ὅπως καὶ ἡ τύχη ἐκείνων. Μὴ εὐχαριστούμεναι εἰς τὴν ἐξύβρισιν τῆς μνήμης αὐτῶν, ἐφαίνοντο ὑποβοηθοῦσαι τὴν ἄκαμπτον ἰσχυρογνωμοσύνην τῆς Πύλης, ἥτις ἠρνήθη νὰ μετάσχῃ τῶν ἐν Βερώνῃ διαπραγματεύσεων ἕνεκα τοῦ μίσους πρὸς τὴν Ρωσσίαν ἣν τινα ἐξηκολούθει πεισμόνως νὰ θεωρῇ ὡς αἴτιον τῆς 'Ελληνικῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τῶν ἀπεσταλμένων ἐκ Κωνσ)πόλεως εἰς Βερώνην ὅπως καταστήσῃ γνωστὴν ἐν αὐτῇ τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῶν 'Ανατολικῶν ὑποθέσεων, ἐφαίνετο δικαιολογῶν τὴν βαρβαρότητα τῶν Τούρκων διὰ τῆς ἐκθέσεως ἣν πρὸ τῆς γερουσίας τῶν χριστηανῶν βασιλέων ἐποίησε. *Ἡ ἐπανάστασις*, ἔλεγε, *κατεστράφη*! «'Η στρατιὰ τοῦ Δράμαλη ἐπόρθησε τὴν Πελοπόννησον. »'Ο Καπετὰν πασᾶς, διὰ φοβεροῦ στόλου ὑποστηρίζει τὴν ἐπιχείρησίν του καὶ δὲν θ' »ἀργήσῃ νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὸ 'Αρχιπέλαγος ἐκ τῶν ἀτιμωρήτων ἄχρις ὥρας πειρατῶν, «οἵτινες τολμῶσι νὰ ληῄζωνται αὐτό. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἠγοράσθησαν, »ἐκεῖνοι οἵτινες φαίνονται ἀκόμη ἀνθιστάμενοι εὑρίσκονται εἰς διαπραγματεύσεις καὶ

(1) Ἔθος σταθερὸν ὑφίσταται μεταξὺ τῶν ἐξεχόντων Τούρκων ὅπως ἐφοδιάζωνται διὰ σαβάνου ὡς ἐκ τῆς πεποιθήσεως ἣν τρέφουσιν ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὸν ἕνα πόδα του ἐντὸς τοῦ τάφου.

»οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ θὰ ἐπιφέρωσι τελείαν εἰρηνοποίησιν. Μεγάλη ἐδόθη »σημασία εἰς παρομοίαν ὀχλαγωγίαν!

Τὰ πνεύματα οὕτως ἦσαν προκατειλημμένα ἐν τῷ συνεδρίῳ, ὅτε ἔμαθον τὴν εἰς Ἀγκῶνα ἄφιξιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ, τοῦ κόμητος Ἀνδρέα Μεταξᾶ καὶ τοῦ Γεωργίου, υἱοῦ τοῦ Μαυρομιχάλη. Ἀστυνομία αἰνιγματώδης ἀπηγόρευσεν εἰς αὐτοὺς νὰ διέλθωσι τὸν Ρούβικον, καὶ μακρὰν τῆς Βερώνης ἐκρατήθησαν. Ἀπέστειλον τὴν ἀναφορὰν αὐτῶν· ἀλλὰ ὕψωσαν τοὺς ὤμους ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς συγκινητικῆς ταύτης αἰτήσεώς των, καθ' ὑπαγόρευσιν γραφείσης θρησκευτικωτάτων ἰδεῶν καὶ ἐτέθη κατὰ μέρος ἐπὶ τῇ αἰτήσει πληρεξουσίου τινὸς ἀποδείξαντος κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον του ὅτι οἱ Ἕλληνες *ἦσαν ὕποπτοι μήπως γενῶσιν ὕποπτοι ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν.* Διὰ τοιούτου τρόπου κατεδικάσθη ἀγών, ἐξαγιασθεὶς διὰ τοῦ θανάτου τοῦ μάρτυρος πατριάρχου Γρηγορίου, τῆς συνόδου αὐτοῦ, τοῦ μεγαλειτέρου μέρους τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τῆς δολοφονίας ἐν τῇ νήσῳ τῆς Χίου τεσσαράκοντα χιλιάδων Χριστιανῶν.

Αἱ αἰτήσεις τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλὴμ πρὸς ἐπανίδρυσιν τοῦ τάγματος τῆς Μάλτας, προορισμὸς τοῦ ὁποίου ἀνέκαθεν ἦτο κατὰ τοὺς κανονισμοὺς αὐτοῦ, ἡ ἐμπόλεμος πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Χριστιανικοῦ ὀνόματος κατάστασις, ἐπέτυχον ὅπως καὶ αἱ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Ἀγγλία εἶχε συμφέρον ν' ἀπομακρύνῃ τοιαύτην διαπραγμάτευσιν, ἥτις ἐν τούτοις δὲν ἀφῆκε τὴν Εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν ἄνευ ὀπισθοβουλιῶν εὐκόλων μᾶλλον νὰ συζητηθῶσιν, ἢ ν' ἀποδειχθῶσι, καὶ τὰς ὁποίας θ' ἀναφέρωμεν οὐδένα χαρακτῆρα αὐθεντικότητος ἀποδίδοντες εἰς ταύτας ὡς ἓν ἐκ τῶν ριψοκινδύνων ἐκείνων σχεδίων ἅτινα συνεζήτουν οἱ Ἕλληνες.

Τὸ τάγμα τῆς Μάλτας παρίστατο πρὸ τοῦ συνεδρίου μετὰ τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ ἀναμνήσεων καὶ τῶν ἀνεγνωρισμένων καθιδρυμάτων του, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ἐπανορθώσεως ἥτις ἔδει ὅλως ἐκ νέου νὰ σχηματισθῇ. Αἱ πρόσοδοι αὐτῶν αἱ ἀνεπιστρεπτεὶ ἀπαλλοτριωθεῖσαι, ἡ ἕδρα τῆς κυβερνήσεως αὐτῆς ἀπὸ τῆς Βρεττανικῆς Αὐτοκρατορίας περιβαλλομένης, ἔθετον τοὺς ἱππότας πρὸ τοῦ διλήμματος ἢ νὰ δεχθῶσιν ἔδαφος ὅπερ προσέφερον εἰς αὐτοὺς εἰς πᾶσαν κυριαρχίαν ὅπως ἀνεγείρωσι τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν σημαίαν ἢ νὰ ἱδρύσωσι κράτος διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων. Ἡ τελευταία αὕτη πολιτικὴ ἦτο ἡ συμφωνοτέρα πρὸς τὴν δόξαν τῶν γραιῶν ὑπερμάχων τοῦ Σταυροῦ· ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἦτο ἀνάγκη νὰ βοηθηθῶσι κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπιχειρήσεώς των, τὴν ὁποίαν ἤρμοζε νὰ διαμφησβητήτωσιν ἄνευ φιλοδόξων προκαταλήψεων, ἀποβλέποντες μόνον εἰς τὸ παρελθὸν ὅπως ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν ἡρώων αὐτοῦ, ταπεινώσωσι τὴν ἡμισέληνον.

Τὸ ζήτημα τοῦτο, παρεπόμενον πρὸς τὰ μέσα τὰ δοθησόμενα διὰ τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ, ὤφειλε νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτοῦ ὅπως ἐξετάσωσι πρὸς ποῖον μέρος θὰ ἔστρεφον τὰ ὅπλα των. Ἓν, ἐξ αἰσθήματος δικαιοσύνης, ὅπερ θὰ ἦτο ὡραιότατον νὰ προήρχετο ἐξ Ἀγγλίας πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς καταλήψεως τῆς Μάλτας, ἥτις οὐδέποτε ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν νομίμων αὐτῆς μοναρχῶν, ἡ Ἀγγλία, ἥτις τὴν προστασίαν τῶν Ἰονίων νήσων ἔχει μόνον, θὰ ἀντιπαρεχώρει τὰ δικαιώματα αὐτῆς ἐπὶ τῆς θρησκείας ἐπαρχίας ἀνω-

πομόνου ὑπὸ τὸν ζυγόν της, οἱ ἱππόται θὰ εὑρίσκοντο πάραυτα καὶ δι' ὀλίγων ἐξόδων εἰς θέσιν νὰ δείξωσι τὸν κατὰ τῶν ἀπίστων ζῆλόν των, νὰ ἀποκτήσωσι διὰ τῆς νομιμοτέρας τῶν κατακτήσεων ἀνεξαρτησίαν λίαν διαφέρουσαν ἐκείνης ἣν κατὰ τοὺς ὡραιοτέρους αἰῶνας τοῦ τάγματος αὐτῶν ἔσχον.

Ἀνακοινώσαντες, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πάπα, τὰς καθολικὰς ἀποστολὰς τῆς Ἄνω Ἀλβανίας, βοηθούμενοι ὑπό τινος Λάγκη Ρόυς καταχθέντος εἰς τὸ τάγμα ἀπὸ τῆς βασιλείας Παύλου τοῦ Α΄., οἱ ἱππόται θὰ ἠδύναντο νὰ ἐκπληρώσωσι τὸν σκοπὸν τῶν κανονισμῶν αὐτῶν, καὶ νὰ φέρωσι θανάσιμον κτύπημα κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας χωρὶς νὰ διαταράξωσι τοὺς Ἕλληνας τῶν ὁποίων τὸ ἀρχαῖον κράτος οὐδέποτε ὑπερέβη τὴν ψυχρὰν τῆς Δωδώνης χώραν. Ἀνήγειρον τῇ βοηθείᾳ τῶν Μυρτηδῶν, τῶν Πουλάτης, τῶν Κλεμεντῶν καὶ τῶν Λατινικῶν λαῶν τὰς κομητείας, βαρωνείας καὶ μαρκησάτα τοῦ Σκόδρα, τῆς Ἀντιβάρεως, τοῦ Ἀλεσίου, τοῦ Δουβλίνου, τῆς Αὐλῶνος, τοῦ Δυρραχίου, τῆς Μουζακίας, ἅτινα ὑπῆρξαν αἱ κληρονομίαι τῶν Νορμανδῶν μεγιστάνων καὶ τῶν εὐπατριδῶν τῶν προσκεκλημένων εἰς τοὺς οἴκους τοῦ Ἀνζοῦ καὶ τοῦ Ρογήρου, βασιλέως τῆς Σικελίας. Τίς θὰ ἐγνώριζε ποῦ θὰ τοὺς ἔφερε τοιαύτη τις ἐπιχείρησις, ἐὰν ἐσκέπτοντο ὅτι ἡ Ἑρζεγοβίνη καὶ Βοσνία βάσιν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν ἔχουσι χριστιανοὺς καθολικούς, καὶ ὅτι οἱ Σκυπετάραι δὲν εἶναι ἴσως τόσον μακρὰν ὅσον θὰ τὸ ἐπίστευον ὅπως ἐπανέλθωσιν ἐν τῷ κόλπῳ ἐκκλησίας τῆς ὁποίας ἡ βιαιότης μόνον ἀπέσπασε τοὺς προγόνους αὐτῶν.

Ἐὰν οἱ ἱππόται ἔστρεφον τὰ ὅπλα τοὐναντίον πρὸς ἀνατολάς, οὔτε νὰ σκεφθῶσι κἂν ἠδύναντο περὶ καταλήψεως τῆς Κρήτης, καθότι ἡ νῆσος αὕτη ἀπελῶς ὑπετάχθη εἰς τοὺς Βενετοὺς, οἱ δὲ Κρῆτες δὲν θὰ ὑπέφερον ἑκουσίως ξένον ζυγόν. Ἠδύναντο νὰ ἐπανακτήσωσι τὴν Ρόδον, νὰ καταλάβωσι τὴν Κῶ, τὴν Χίον καὶ αὐτὴν τὴν Λέσβον· ἀλλὰ τὸ τάγμα διὰ τῶν κατακτήσεων τούτων ἵδρυε πρόσκαιρον καθίδρυμα, ἐνόσῳ δὲν κατελάμβανε σατραπείας τινὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ δὲν μετεποίει ταύτας εἰς προσοδοφόρα κτήματα.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ σκέψεις τὰς ὁποίας ἐπροξένησεν εἰς τὸ κοινὸν ἡ αἴτησις τοῦ τάγματος τῆς Μάλτας ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Βερώνης· καίτοι δὲ ἡ αἴτησις τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἀμεσωτέρα καὶ ἁπλουστέρα, διελύθησαν μὴ θελήσαντες οὐδὲ ν' ἀκούσωσι περὶ τῶν διαθέσεών των. Οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Ἑλλήνων διέμενον εἰς Ἀγκῶνα, ἐνῷ ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ὅστις τὴν 7ην Δεκεμβρίου εὑρίσκετο εἰς Τεργέστην, παρεσκευάζετο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπουλιν. Θὰ ἐγνώριζεν ἀναμφιβόλως ὅτι αἱ διαβεβαιώσεις τὰς ὁποίας εἶχεν ἐκφέρει ἐν τῷ συνεδρίῳ ἦσαν πλέον ἢ παρακεκινδυνευμέναι· ἀλλὰ ποία θὰ ἦτο ἡ ἔκπληξις αὐτοῦ, διότι δέον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἶχον ὁμιλήσει καλῇ τῇ πίστει, ὅτε ἔμαθε παρὰ τὰς Ἰονίους νήσους εὑρισκόμενος ὅτι ὁ Δράμαλης ὅστις εἶχε *πορθήσει τὴν Ἀργολίδα*, εὑρίσκετο πολιορκημένος ἐν Ἀκροκορίνθῳ· ὅτι ὁ *ὑπερήφανος στόλος τοῦ Καπετὰν πασᾶ* εἶχε καταστραφῇ ἢ διαλυθῇ, ὅτι τὸ Ναύπλιον ἤνοιγε τὰς πύλας αὐτοῦ *εἰς τοὺς πωληθέντας ἐκείνους Ἕλληνας* ἢ *εἰς τοὺς ἐν διαπραγματεύσει εὑρισκομένους περὶ προδοσίας*, καὶ ὅτι ἡ σημαία τοῦ Σταυροῦ τροπαιοῦχος ἐδέσποζε τοῦ Αἰγαίου;

Οἱ Ἕλληνες, ὑπὸ τοῦ Νικήτα καὶ τοῦ Σταΐκου Σταϊκοπούλου διοικούμενοι εἶχον

ἐπαναλάβει τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου ἀφ' ὅτου ὁ Δράμαλης εἶχεν ἐγκαταλίπει τὴν Ἀργολίδα, καὶ οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἤργησαν νὰ μεταμεληθῶσι διὰ τὴν διάρρηξιν τῆς συνθήκης τὴν ὁποίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων εἶχον διακανονίσει. Μάρτυρες τῆς ἐπονειδίστου φυγῆς τοῦ Κιπετὰν πασᾶ, ὅστις δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπισιτήσῃ αὐτούς, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα παρίσταντο· ἐνώπιον αὐτῶν εὗρε δίκτυον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔπιπτον πᾶσαι αἱ βοήθειαι τὰς ὁποίας προσεπάθουν ἀκόμη νὰ τοὺς ἀποστείλωσι. Μάτην ὁ ζῆλος τῶν Γάλλων τῶν ἐν Σμύρνῃ διατελούντων λαμπρῶς εἶχεν ἐκδηλωθῇ πρὸς βοήθειαν θέσεως μεθ' ὡς ἦτο συνδεδεμένη ἡ πολιτικὴ τύχη τοῦ Μωρέως· τὸ αὐστριακὸν βρίκιον ὁ *Εἰλικρινὴς* πλοιαρχούμενον ὑπὸ τοῦ Παλίνα, ὅπως ὁ *Παλέμων* πλοιαρχούμενον ὑπὸ τοῦ Καλβῆ, πλήρη ζωοτροφιῶν, φρουρούμενα ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ πλοίου *Ραπίντ* κυβερνωμένου ὑπὸ τινος πλοιάρχου ὀνόματι Μπουρδάβιτσ, εἶχον συλληφθῇ καὶ καταληφθῇ ὑπὸ τὰς ὄψεις αὐτῶν κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τοῦ Ναυπλίου.

Ἡμέρας τινὰς κατόπιν παρέστησαν μάρτυρες συλλήψεως ἥτις τοὺς κατέπληξε καθ' ὁλοκληρίαν. Γολέτα τις φορτωθεῖσα εἰς Ἄνκωνα διὰ λογαριασμὸν τοῦ Ἄγγλου προξένου Πατρῶν διαμένοντος ἐν Ζακύνθῳ, κυβερνωμένη ὑπὸ δύο ἀδελφῶν τοῦ πράκτορος ἐκείνου, ἱκανῶν ὅπως τὰ πάντα κινήσωσι ὅπως καταστῶσι πλούσια, εἶχε προσπαθήσει δὶς νὰ ὑπερβῇ τὴν κατὰ θάλασσαν πολιορκητικὴν γραμμήν, ὅτε οἱ Ἕλληνες μάτην παραγγείλαντες αὐτοὺς ὅπως ἀπομακρυνθῶσιν ἀνέπτυξαν μέσα βίαια ὅπως τοὺς ἐκδιώξωσι. Συνήφθη ναυμαχία καθ' ἣν τὸ Ἀγγλικὸν πλοῖον ὑπεχρεώθη νὰ καταβιβάσῃ τὴν σημαίαν. Ὁδηγηθὲν εἰς Ὕδραν ἐκηρύχθη ὡς νομίμως συλληφθέν, τὸ φορτίον αὐτοῦ κατεσχέθη, καὶ ὁ ναύαρχος Γκράχαμ Μοὺρ ἐξοργισθεὶς ἐκ τῶν ἀνάνδρων πειρατειῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀτιμωρήτων, ἀρῆκεν ἐλευθέραν τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνην ἥτις ἀφῄρει παρὰ τῶν Τούρκων καὶ τὰς τελευταίας βοηθείας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπίσης ἀναφέρεται ματαβολὴ τις τοῦ συστήματος τῆς ὑπερβολικῆς αὐστηρότητος τῶν πρακτόρων τῆς Α. Β. Μεγαλειότητος τῶν Ἰονίων νήσων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες δὲν ἤργησαν νὰ θεωρήσωσιν ὡς αἰτίαν τούτου τὸν θάνατον τοῦ λόρδου Κάστελ Ρεὶδ, καὶ ἐφάνησαν πληρέστατα πεπεισμένοι, ὅταν ἔμαθον ὅτι ἀρνοῦντο ν' ἀπελευθερώσωσι τὰς ἀποστολὰς τῶν πλοίων τῶν ἐπιφορτισμένων τὴν ἐπισιτισιν τῶν φρουρίων τῶν ἀληθῶς πολιορκουμένων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐπέφερε βεβαίως ἀλλαγὴν εἰς τὰ σχέδια τῆς μαύρης σπείρας τῶν ἐν Σμύρνῃ καὶ Ζακύνθῳ ἐδρευόντων οἵτινες δὲν εἶχον πλέον νὰ ἐμπορευθῶσιν εἰμὴ τὰς ἰσχυρὰς πόλεις τῆς Κρήτης. Ἐν τῇ μανίᾳ αὐτῶν ἐνήργησαν ὥστε ν' ἀκουσθῇ ἡ φωνὴ τῆς ἀπελπισίας τῶν πολιορκουμένων ἐν Ναυπλίῳ.

Εἰς τὰς θλιβερὰς ταύτας κραυγὰς, ὁ Δράμαλης, ὅστις εἶχε λάβει ἐνίσχυσιν καὶ ἐπικουρίας προσεπάθησε ν' ἀποστείλῃ τινας ἐξ αὐτῶν εἰς Ναύπλιον. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ ἀπόπειραι ἀπέβησαν μάταιαι, καὶ τὰ στρατεύματα ἅτινα προσεπάθησαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατεκερματίσθησαν. Ἡ θέσις τῆς Τουρκικῆς προφυλακῆς ἦτο ἀπελπιστική· διότι δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπικαλεσθῶσι οὔτε τὴν ἐπιείκειαν ἐχθροῦ τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀπατήσει. Αἱ τελευταῖαι τροφαὶ ἔλειψαν ἐν τῷ φρουρίῳ τὴν 28ην Νοεμβρίου (10 Δεκεμβρίου.) Ἡ φρουρὰ τοῦ Παλαμηδίου ὑπὸ τῆς πείνης πιεσθεῖσα κατῆλθε ἐν τῇ πόλει καὶ δὲν ἀνῆλθε τὴν ἑσπέραν. Τοῦρκός τις καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ,

ἐξελθόντες ἐκ τοῦ φρουρίου νύκτωρ, ἔφθασαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων ὅπως ἐπικαλεσθῶσι τὴν εὐσπλαχνίαν αὐτῶν. Παρέστησαν εἰς τὴν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν τῶν πολιορκουμένων ὑπὸ τῆς πείνης ἐξασθενισθέντων, εἰς πᾶσαν ἀσθένειαν παραδοθέντων καὶ ἐν γένει τόσον ἐξαδυνατισθέντων, ὥστε εἶχον ἐγκαταλείψει τὸ Παλαμήδιον ὅπως συγκεντρωθῶσιν ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς κάτω πόλεως, ὅπου εἶχον ἀποφασίσει νὰ περιμείνωσι τὴν τύχην των.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων θέλοντες νὰ ὠφεληθῶσιν ἐξ εἰδήσεως τὴν ὁποίαν ἐνόμιζον ἀληθῆ, καθ' ὅσον δὲν εἶχε προκληθῇ, ἀπεφάσισαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐξ αὐτῆς ἀναβαίνοντες μετὰ προσοχῆς τοὺς βράχους τοῦ Παλαμηδίου ἐκ μέρους τῶν ὀρέων. Τὴν νύκτα τῆς 29 πρὸς τὴν 30ὴν Νοεμβρίου, βοηθούμενοι ὑπὸ σκότους βαθυτάτου, ἐνῷ ἄνεμος σφοδρὸς ἔπνεε, ἀνήρχοντο οἱ Ἕλληνες ἀψοφητὶ τείνοντες τὸ οὖς, καὶ ἔφθασαν κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἰς τὴν θύραν τοῦ φρουρίου, ἥτις ἦτο ἀνοικτή. Ἐγκαθιδρύθησαν ἐν αὐτῷ, καὶ ἀφοῦ ἀλληλοδιαδόχως κατέλαβον ὅλας τὰς θέσεις εἰς ἃς δὲν εὗρον εἰμὴ μικρόν τινα ἀριθμὸν στρατιωτῶν μηδόλως ἀντιστάντων, ἀνέμενον τὴν ἡμέραν ὅπως προσβάλλωσι τὴν φρουρὰν τὴν καταφυγούσαν εἰς τὴν κάτω πόλιν· ἀλλὰ αὕτη παρεδόθη ἅμα τῇ προσκλήσει μηδὲ ῥανίδος αἵματος χυθείσης.

Ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς ἡμέρας, τὸ τηλεβόλον τοῦ Παλαμηδίου ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ἀργολίδος τὴν ἅλωσιν τοῦ σποδαιοτάτου φρουρίου τοῦ Ναυπλίου. Ἦτο ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, προστάτου Ἁγίου τῆς Πελοποννήσου· δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἑορτασθῇ καταλληλότερον ἡ ἡμέρα αὕτη παρὰ διὰ τῆς διπλῆς λάμψεως τῆς νίκης καὶ τῆς ἐπιεικείας. Ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Τούρκους συνθήκην, δυνάμει τῆς ὁποίας ἠγγυῶντο εἰς αὐτοὺς τὴν ζωὴν καὶ μεταφορὰν αὐτῶν εἰς Σκάλαν Νόβαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δίδοντες ὡς ἐγγύησιν τῆς ἀσφαλείας, ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἤθελον ἐπιφορτίσει τὴν ἐντολὴν ταύτην, τοὺς 2 Πασάδες τοὺς ὁποίους παρ' αὐτὰ μετέφερον εἰς Τρίπολιν μετὰ τῶν χαρεμίων των. Συνεφώνησαν δὲ ὅτι θ' ἀπέδιδον αὐτοὺς διὰ λίτρων, καὶ εὐχαρίστως οἱ Ἕλληνες ἀπένειμον εἰς ἕκαστον Τοῦρκον ποσὸν 20 φράγκων, ὑποκάμισον καὶ σκέπασμα ὅπως προφυλάττῃ αὐτοὺς κατὰ τὸν πλοῦν. Τέλος τῶν ὅρων τούτων ἐπικυρωθέντων ὑπὸ τῆς συνόδου, προκήρυξις τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνε εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀναγγέλουσα τὸ μέγα συμβεβηκὸς τῆς ἡμέρας, διέσπειρε τὴν χαρὰν εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως καὶ τῶν ἐξοχῶν.[1]

1.) ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ διακηρύττει

Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός! ὦ θαύματα! Ὥσπερ ἐν τῷ Ἰσραηλιτικῷ λαῷ δεικνύουσιν ἐν τῇ ἐποχῇ ἡμῶν.

Εἰς τὰς 12 Ἰουνίου ἐδέχθησαν οἱ Ὀθωμανοὶ συνθήκας, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται ἐπὶ χεῖρας τῆς διοικήσεως, βουλομέναι μὲ 14 βούλας τῶν προκρίτων ἐξουσιαστικῶν καὶ ἀγάδων τοῦ Ναυπλίου.

Αἱ τότε τυπόμεναι διακηρύξεις των ἔλεγον ὅτι. Ἡ σταθερότης εἶναι ἡ ἀπόδειξις τῶν μεγαλοφρόνων ἀνδρῶν. Ἰδοὺ ἡ σταθερότης τῆς διηκοίσεως· ἡ γενναιότης τῶν στρατιωτῶν της. Ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ φρόνησις τοῦ γενναιοτάτου χιλιάρχου μας Σταΐκου Σταϊκοπούλου, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν θεία χάρις τὸν ἀνέδειξαν πορθητήν. Ἐκυρίευσε τὸ Παλαμήδιον τοῦ Ναυπλίου μὲ ἔφοδον, εἰς τὰς 6 ὥρας τῆς νυκτὸς, ἐξημερόνουντας παρ' αὐτὰ ἡ ἑορτὴ τοῦ Πρωτοκολήτου Ἀποστόλου Ἀν-

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

Οἱ Ἕλληνες, ὅπως βοηθήσωσι τοὺς ἡττηθέντας, διηγωνίζοντο τίς θὰ μετέφερεν αὐτοὺς εἰς Ἀνατολήν, ὅτε ἡ Ἀγγλικὴ φρεγάτα **Cambrian** ὑπὸ τοῦ Χάλμιτον πλοιαρχουμένη ἐζήτησε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸ γενναιόφρον τοῦτο ἔργον. «Δὲν προτίθεμαι, εἶπεν εἰς τὸν Τομπάζην, νὰ ἐξασφαλίσω τὴν ὑγείαν τῶν αἰχμαλώτων, οἵτινες μοῦ ἐσυστήθησαν ὑπὸ τοῦ Παπᾶ τῆς Σμύρνης· ἀλλ' ἐπιθυμῶ νὰ μεταφέρω τοὺς Τούρκους τούτους ὅπως μὴ λέγωσιν ὅτι ζητῶ νὰ φανῶ χρήσιμος μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας.» Ἐπίστευσαν εἰς τοὺς λόγους τούτους· καὶ ὅτι δύναται νὰ παραστήσῃ τὴν ἀγριότητα ἐκείνων τοὺς ὁποίους οὐδεμία εὐεργεσία συνεκίνησε ποτέ, εἶνε ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ Τοῦρκοι, οἱ οὐδέποτε ἀπονείμαντες χάριν εἰς δυστυχῆ τινα, μόλις ἐπάτησαν τὸ ἔδαφος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, προσεπάθησαν ματαίως νὰ φονεύσουν τοὺς Ὑδραίους οἵτινες τοὺς μετέφερον ἐπιπεσόντες εὐθὺς ὡς ἐπανέκτησαν τὰ ὅπλα των κατὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς Σκάλας Νόβας ἐκ τῶν ὁποίων ἐφόνευσαν πᾶν ὅ,τι ἡ ἐπιτόπιος ἐξουσίου δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποκρύψῃ τῆς μανίας αὐτῶν.

Τῆς ἁλώσεως τοῦ Ναυπλίου ἐν τῷ μεταξὺ γνωστῆς γενομένης εἰς Κόρινθον, ὁ Δράμαλης οὐδένα ἔχων ἐπὶ πλέον περισπασμὸν νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ἀπεφάσισε νὰ ἀποστείλῃ σχεδὸν ὁλόκληρον τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς Πάτρας. Ἐνεπιστεύθη τὴν διοίκησιν αὐτοῦ εἰς ἔμπειρόν τινα ἀρχηγόν, ὅστις ἀνεχώρησεν, ἐλπίζων ὅτι τὰ στενὰ θὰ ἦσαν ἐλεύθερα, ἀφ' ἧς ὁ Κολοκοτρώνης ὑπὸ τῆς ἀπληστίας του ἀγρόμενος, εἶχε μεταβῇ εἰς Ναύπλιον, ἐλπίζων νὰ ἀποκτήσῃ πολλὰ ὅπως καὶ εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς ἔπραξε τοῦτο.

Ἀλλ' ὁ Γενναῖος Νικήτας, εἰς δάφνας μόνον ἀποβλέπων, πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀναλάβει τὴν διοίκησιν τῆς Κορινθίας καὶ προειδοποιηθεὶς περὶ τῶν σχεδίων τοῦ ἐχθροῦ

δρέου. Εὑρέθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ Παλαμῆδι, κυριεύσαντες αὐτό, καὶ στήσαντες καὶ τροπαιοφόρους σημαίας τοῦ Σταυροῦ. Χαίρετε λοιπόν, νέοι Ἕλληνες, χαίρετε.

Δείξατε τὴν μετ' ἀνδρείας φρόνησίν σας. Ἡ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εὐσπλαχνία εἶναι σημεῖον γενναιότητος. Εἴδετε τὸν νέον Ἀχιλλέα, καὶ ἑλλήνων στρατηγὸν Νικήταν, ὅστις, καθὼς τότε ὁ Ἀχιλλεύς, ἔδειξεν τέρατα καὶ σημεῖα εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τρωάδος, οὕτω καὶ ὁ γενναῖος τῶν ἑλλήνων στρατηγός, ἤτοι Νικήτας, βαστάσας καθὼς ἔτρεπεν εἰς τὸν χαρακτῆρά του τὰ περάματα, καὶ καταστρώτας τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, ἄλλους Γρώας Ὀθωμανοὺς, ἠνάγκασε τοὺς ἐν Ναυπλίῳ ἐλλείψει τροφῶν παραδοθῶσιν. Ἄσατε τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Ἂς συνοδεύει πάντοτε ὁ Σταυρὸς τὴν δικαιοσύνην. Φυλάξατε δικαιοσύνην, φιλανθρωπίαν, εὐσπλαγχνίαν, φρόνησιν. Ἂς λείψουν αἱ δουλεῖαι καὶ αἱ γυναικωδεῖς μικροψυχίαι. Δείξατε τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ ἀνδρείαν σας· πρὸς τοῦτο σᾶς τὴν εὐταξίαν, μὴ φέρεσθε σκληροὶ πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους σας, τοιαῦτα πράττοντες θέλομεν δείξει εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης ὅτι εἴμεθα Ἕλληνες ἀγαθοί, τακτικοὶ καὶ φρόνιμοι, οἱ δὲ χριστιανικώτατοι Βασιλεῖς αὐτῶν θὰ μᾶς κηρύξωσιν ἔθνος ἀνεξάρτητον, καὶ θ' ἀπολαύσωμεν τὴν ποθητὴν ἡμῶν ἐλευθερίαν.

Ἐρμιόνῃ τῇ 1 Δεκεμβρίου 1822 καὶ δευτέρῳ τῆς ἀνεξαρτησίας.

Ὁ Ἀντιπρόεδρος

Α. ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας

Θ. ΝΕΓΡΗΣ

ἔκρινε καταλληλον νὰ προσβάλῃ αὐτοὺς μόνον ὅτε θὰ εἶχον ἀρκετὰ προχωρήσῃ, καὶ τοῦτο ὅπως μὴ δυνηθῶσι νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν εὐκόλως.

Τὸ ἀρκτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου, ὅπερ οἱ Τοῦρκοι θὰ διέτρεχον ὅπως φθάσωσιν εἰς Πάτρας, εἶνε καταλληλότατον ὅπως ἀνὰ πᾶν βῆμα διαφιλονικηθῇ ἡ κατοχή του, ἰδίως ὅταν ἀναχωρῶν τις ἐκ Κορίνθου ἐγκαταλείπῃ τὸ ἔδαφος τῆς Συκυωνίας, διότι τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο διακόπτεται ὑπὸ στενῶν καὶ χειμάρρων σχηματιζομένων ἐκ τῶν ὀχετῶν τῶν ἀποκρήμνων ὀρέων. Οὕτως οἱ Τοῦρκοι, διαπεράσαντες τὰς πεδιάδας τοῦ Ἀσπροχώματος καὶ τῶν Βασιλικῶν, μόλις ἔφθασαν εἰς Μαῦρα Λιθάρια ὅπερ κλείει τὰ ἀνατολικὰ ὅρια τῆς Ἀχαΐας, εὑρέθησαν ἠναγκασμένοι νὰ πολεμήσωσι μετὰ τῆς προφυλακῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ συμπλοκὴ ὑπῆρξε αἱματηρὰ, καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ κατωρθωσαν νὰ ἐκβιάσωσι τὴν φάραγγα ταύτην τὴν ὑπὸ 150 Ἑλλήνων ὑπερασπιζομένην, χάνοντες ἀριθμὸν ἀνδρῶν ἴσον τῶν χριστιανῶν. Παρόμοια ὑπέστησαν κατὰ τὴν δίοδον τῆς γεφύρας τοῦ Κράθεως, ποταμοῦ ὁρμητικοῦ ἔχοντος ὡς πρώτην πηγὴν τὴν Στύγα, καὶ ἐκ τῶν πάγετῶν τοῦ ὄρους Κυλλήνης καταρράκτην. Ὀχυρώθησαν ἐν αὐτῷ τοποθετοῦντες 400 ἄνδρας εἰς τὸ Καραβὰν Σεράϊ τῆς Ἀκράτας.

Οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἐβάδιζον διὰ τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν, ἀφῆκαν τοὺς Τούρκους ἀνενοχλήτους νὰ ὀχυρωθῶσιν εἰς Ἀκράταν. Τοτε ἐπέτρεψαν νὰ ὑπερβῶσιν ἡσύχως τὴν κοιλάδα τῆς Ζακούλας, ὅπως καὶ τὸ στενὸν τῆς Κακῆς Σκάλας σχηματιζόμενον ἐξ ὁδοῦ ἀποτόμου χαραγμένης ἐπὶ βράχου φοβεροῦ καθέτου ὕψους. Ἐξελθόντες ἐκ τοῦ στενοῦ τούτου, οἱ βάρβαροι προχώρουν εἰς σύδενδρόν τι διάστημα κατευθυνόμενοι πρὸς Βοστίτσαν, ὅτε ταξιάρχου τινος εἰδοποιήσαντος περὶ τῆς προσεγγίσεως του τὸν Νικήτα, οὗτος τὴν στιγμὴν ἐκείνην κατερχόμενος τὸ στενὸν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἐπῆλθε πάραυτα ἐναντίον των, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες κατελάμβανον τὴν Κακὴν Σκάλαν τὴν ὁποίαν ὁ ἐχθρὸς παρημέλησε νὰ διατηρήσῃ.

Κύριοι τῶν θέσεων, οἱ ἐπαναστάται προσκαλοῦσι τοὺς Μωαμεθανοὺς ὅπως παραδοθῶσι, καὶ τῆς ἀπωλείας 600 ἀνδρῶν ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεως ταύτης πεισάσης τοὺς Σκυπετάρας περὶ τῆς ἀνωφελείας τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν, 300 ἐξ αὐτῶν κατέθεσαν τὰ ὅπλα ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ ὁδηγηθῶσιν εἰς Τρίπολιν. Μάτην ἐπίεσαν τοὺς Ὀσμανλίδας ὅπως μιμηθῶσι τοὺς Σκυπετάρους. Ἀπήντησαν δι' ὑβριστικῶν λόγων καὶ εἴτε διότι ἐκρίθησαν λίαν ἔνοχοι ὅπως συγχωρηθῶσιν, εἴτε ὀλεθρία ἀλαζονία ἐτύφλωσεν αὐτοὺς, ἐκόπησαν ἅπαντες μηδενὸς ἐξαιρουμένου. Οὕτως ἔληξεν ἡ μάχη τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ χριστιανοὶ ἀπώλεσαν 260 νεκροὺς, 300 τραυματίας· καὶ τῆς ἁλώσεως τοῦ Χανίου τῆς Ἀκράτας, στοιχισάσης εἰς τοὺς Τούρκους ἄνδρας 300, ὑπελόγισαν τὰς τελευταίας των ταύτας ἀπωλείας περὶ τὰς 3 χιλιάδας ἀνδρῶν, τῶν ἐκλεκτοτέρων τοῦ στρατοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ Δράμαλη πασσᾶ διοικουμένου.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκστρατείας ταύτης, τῆς πομπωδῶς ἀναγγελθείσης ὡς μελλούσης νὰ καταστρέψῃ *τὴν παράφρονα τῶν Ἑλλήνων ἐπανάστασιν*, τὴν ὁποίαν ὁ οὐρανὸς, ἐν ἐλλείψει ἄλλης τινὸς βοηθείας ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν, προφανῶς ἐπροστάτευσε. Κατέστρεψαν τὸ ἄνθος τοῦ ἐξολοθρευτικοῦ στρατοῦ τοῦ κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκπεμφθέντος. *Τὸ λάβαρον* ἐκυμάτιζεν ἐπὶ τοῦ Παλα-

μιδίου· εἶχον εὑρει ἐν Ναυπλίῳ 180 πυροβόλα καὶ πλέον τῶν 15,000 ὅπλα μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν ὑπὸ τῆς φρουρᾶς παραδοθέντων, καὶ ἦσαν κύριοι τοῦ ἰσχυροτέρου φρουρίου τῆς Πελοποννήσου. Ἐπὶ τῆς κατακτήσεως τούτου ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠδύνατο νὰ καυχηθῇ, ὡς ἀποκτήσασα σταθερὸν σημεῖον διαμονῆς, ὁπλοστάσιον καὶ φρούριον ἀσφαλέστατον, ἐκ τοῦ ὁποίου βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ὕδρας, θὰ ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπανορθώσωσι τὰ μεγαλείτερα ἀτυχήματα.

Μετὰ τὰς ἐπισήμους δοξολογίας αὐτῶν πρὸς τὸν λυτρωτὴν Θεὸν, ὅστις οὐδέποτε ἐπέτρεψε τῆς δυνάμεως τῶν ἀπίστων τὸ ἀμετάβλητον, ἡ Γερουσία ἡ ἐν Ἑρμιόνῃ ἑδρεύουσα ἤς ἡ ἐξουσία ἤγγιζε νὰ ἐκπνεύσῃ, ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς Ἕλληνας προκήρυξιν σκοποῦσαν τὴν σύγκλησιν τῶν ἐκλογικῶν συνελεύσεων τῆς Ἑλλάδος· αὕτη εἶχε ψηφισθῇ ἀπὸ τῆς 9|21 Νοεμβρίου καὶ ἐδημοσιεύθη διὰ τοῦ κλήρου ἐπιφορτισθέντος τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ἀπὸ πάσας τὰς ἐκκλησίας. Ἦτο συντεταγμένη διὰ τῶν ἀκολούθων φράσεων, τὰς ὁποίας, ἱστορικὸν μνημεῖον ἀποτελούσας, μεταφέρομεν ἐνταῦθα:

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ Ἀντιπρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ διακηρύττει

Ἐπλησίασε τὸ τέλος τῆς πρώτης ἐνιαυτίου περιόδου τῆς διοικήσεως, καὶ κατὰ τοὺς νόμους, νέαι ἐκλογαὶ πρέπει νὰ γίνωσι διὰ τὴν ἐρχομένην δευτέραν περίοδον αὐτῆς, ἡ ὁποία ὠνομάσθη προσωρινὴ, πρὸς διαστολὴν ἐκείνης τῆς σταθερᾶς καὶ ἀμετακινήτου, τὴν ὁποίαν ἂν δὲν ἀπελαύσαμεν κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος, ἐλπίζομεν νὰ ἴδωμεν κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος, Θεοῦ θέλοντος, καὶ ἡ ὁποία θέλει συσταθῇ μὲ γενικὴν συνέλευσιν τοῦ ἔθνους. Διότι τὸ ἔθνος μόνον ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ κατὰ τὴν θέλησίν του διοίκησιν. Ὅταν φθάσῃ ἡ αἰσία ἐκείνη ὥρα, θέλομεν προσκληθῇ ὅλοι κατὰ τὸ εἰκὸς, καὶ εἰς τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην ἐθνικὴν συνέλευσιν μέλλει ν' ἀποφασισθῇ τῆς Ἑλλάδος ἡ τύχη. Ἐν τοσούτῳ ὅμως πρέπει νὰ διοικῶνται οἱ λαοὶ, καὶ ἡ διοίκησις αὐτῶν νὰ ὀνομάζεται προσωρινὴ. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐκλέξητε βουλευτὰς ἀξίους τῆς ἐμπιστοσύνης σας καὶ ἱκανοὺς νὰ ἐκτελῶσι τὰ ἱερὰ χρέη τῶν διοικητῶν.

Εἰς τὴν ἐκλογὴν, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ, πάσης τάξεως καὶ καταστέως ἄνθρωποι ἐν ἑνὶ λόγῳ, ὁ λαὸς ὁλόκληρος ἔχει τὴν ψῆφον του. Ἐπειδὴ δὲ ὅλος ὁ λαὸς μιᾶς ἐπαρχίας νὰ συναχθῇ εἰς ἕν καὶ τὸ αὐτὸ μέρος οὔτε δυνατὸν εἶναι, οὔτε εὔλογον, διότι ἄλλοι σήμερον δὲν εὐκαιροῦσι, καὶ ἄλλοι αὔριον, διότι ὁ κατὰ τῶν ἐχθρῶν πόλεμος δὲν ἐπιτρέπει τοὺς βεβαίους· ὁ νόμος, τὸ δυνατὸν μὲ τὸ συμφέρον, καὶ ταῦτα μὲ τὸ δίκαιον συμβιβάσας, προσδιορίζει εἰς τὸν λαὸν ἑκάστου χωρίου νὰ ἐκλέγῃ ἐναρέτους γέροντας ἀναλόγως μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκογενειῶν (φαμελιῶν.)

Ὁ νόμος διορίζει, νὰ μὴν ἐκλέγετε ἄλλον παρὰ ὅστις εἶνε γεννημένος εἰς τὴν ἐπαρχίαν σας, ἢ ἄνθρωπον, ὅστις νὰ ἔχῃ τὴν κατοικίαν του αὐτόθι· ἄνθρωπον δηλονότι, τὸν ὁποῖον νὰ γνωρίζητε, καὶ νὰ ἐμπιστεύεσθε καὶ ὁ ὁποῖος νὰ σὰς γνωρίζῃ καὶ νὰ σᾶς πονῇ.

Ἔχετε ὅμως τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν νόμον, ἢ τῶν πόλεων βουλευτήν σας νὰ τῆς κυρώσητε διὰ τὸ ἐρχόμενον, ἢ τὸν περιουσιαστὴν σας, ἢ Ἀρειοπαγίτην νὰ ἐκλέξητε

βουλευτὴν, ἤ ὁποιονδήποτε ἐπαρχιώτην σας. Ἀρκεῖ μόνον νὰ εἶναι Ἕλλην, καὶ αὐτόχθων, ἤ σταθερὸς κάτοικος, τὴν δὲ ἡλικίαν τριακοντούτης· μάλιστα νὰ εἶνε ἄνθρωπος μὲ ἀρετὴν καὶ μὲ φρόνησιν, διοτι χωρὶς αὐτὰ τὰ δύο, καλὸν δὲν ἐλπίζεται ἀπ' αὐτὸν βεβαιότατα.

Ταῦτα προσδιορίζει ὁ νόμος, καὶ βλέπετε καθαρώτατα πόσην φροντίδα ἔχει ἡ σημερινὴ διοίκησις εἰς τὸ νὰ μὴν στερηθῆτε κανὲν ἀπὸ τὰ ὅσα σᾶς ἀνήκουσι δικαιώματα, διὰ τῶν ὁποίων τὴν ἀπόλαυσιν τὰ ὅπλα ἐλάβατε εἰς χεῖρας, καὶ χωρὶς αὐτὰ εἶναι ἀδύνατον ν' ἀσφαλισθῇ ἡ ἐλευθερία σας. Κάθε ἄλλη διοίκησις, παρ' αὐτὴν, εἶναι ξένη εἰς τὸ ἔθνος μας. Μόνη ἡ παραστατικὴ διοίκησις, ἐκείνη δηλαδὴ, ἡ ὁποία φέρει πρόσωπον λαοῦ, ἀνήκει εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες διὰ ἀν διοικῶνται καλῶς ὥρμησαν κατὰ τοῦ τυράννου, κάμνοντες τόσας καὶ τόσας θυσίας. Μάθετε ὅμως ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν φέρουσι κανένα καρπὸν ἄν δὲν εὐπειθῆτε εἰς τοὺς νόμους, μηδὲ ὑποτάττεσθε εἰς τὴν διοίκησιν· ἄν δὲν ἔχετε ὁμόνοιαν πρὸς ἀλλήλους καὶ προθυμίαν εἰς τὸν πόλεμον.

Τοῖς πᾶσι γνωστὸν εἶνε, ὅτι λαοπλάνοι τινὲς διὰ τὰ ἴδιά των συμφέροντα περιφερόμενοι εἰς τὰς ἐπαρχίας σας, μὲ ὑπόκρισιν πατριωτισμοῦ, ἐπάσχισαν νὰ σᾶς ἐξαγριώσωσι κατά τινων βουλευτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὅσοι ἐσυλλογίζοντο ὀρθῶς, οὐδ' ἔδωκαν ὅλως ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους των, ὅσοι δὲ εὐήθως, ἐπλανήθησαν, καὶ ἴδοὺ τὰ ὅσα καλὰ ἐπροξένησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα· παρέβησαν τοὺς νόμους, ἀργοπόρησαν τὴν πρόοδον τοῦ καλοῦ, ἔπαυσεν ἡ εὐταξία, καὶ ἐπροχώρησεν ἡ ἀναρχία. Ὁ δὲ ἐχθρὸς ὠφελούμενος ὑπὸ τοιαύτης ἀταξίας, ἔγινε τρόπον τινα ἰσχυρότερος.

Ἄνδρες Ἕλληνες, μόνος ὁ μεγαλόφρων ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ τὴν ἐλευθερίαν· μεγαλόφρων δὲ εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις δὲν ὑποφέρει νὰ ζῇ εἰς τὴν ἀναρχίαν, ὡς θηρίον εἰς τὰ δάση, ἀλλ' ἔχει διὰ καύχημά του νὰ ζῇ ὑπὸ νόμους καὶ ἐν εὐταξίᾳ· μεγαλόφρων εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις δὲν προσπαθεῖ νὰ ὑπερβῇ τοὺς συμπολίτας του κατὰ τὴν δύναμιν διὰ νὰ περιφρονῇ τὸν νόμον, τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' εὐχαριστεῖται νὰ ζῇ ὡς ἀδελφὸς ἐν ἰσοτιμίᾳ καὶ εἰς ὅποιον βαθμὸν ἤθελεν εὑρεθῇ, νὰ προσέχῃ μήπως σφάλλῃ εἰς τοὺς νόμους καὶ τιμωρηθῇ ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης· μεγαλόφρων τέλος πάντων εἶνε ἐκεῖνος ὅστις ὄχι μόνον αὐτὸς εἶνε καθαρὸς πάσης δολιότητος καὶ ραδιουργίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκαθάρτους αὐτῶν βδελύττεται.

Φροντίσατε λοιπὸν, φίλοι ὁμογενεῖς, χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ, καὶ χωρὶς κανεὶς ἀπὸ σᾶς ν' ἀμελήσῃ τὰ περὶ τὸν πόλεμον, καὶ τὰς οὐσιωδεστέρας του ἐργασίας, ἀλλὰ μὲ ἡσυχίαν καὶ ὁμόνοιαν νὰ ἐκλέξητε τὸν βουλευτὴν τῆς ἐπαρχίας σας, καὶ νὰ τὸν διευθύνετε εἰς τὴν διοίκησιν, διότι εἶνε καιρὸς ν' ἀναδεχθοῦν ἄλλοι τοὺς χαλινοὺς τῆς διοικήσεως καὶ νὰ διοικῶσι τοὺς λαοὺς κατὰ τοὺς ἐπικρατοῦντας νόμους, παραλαμβάνοντες ἀπὸ τὴν παροῦσαν διοίκησιν τοὺς λογαριασμοὺς τούτου τοῦ ἔτους, οἱ ὁποῖοι ὅταν δημοσιευθῶσι, καὶ τοὺς γνωρίσητε, θέλετε εὐχαριστηθῆ βέβαια, καὶ θέλετε ἐπαινέσει τὴν διοίκησιν διὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν ἐξόδων, τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίσθη, μὴ θέλουσα νὰ σᾶς βαρύνῃ διόλου, καὶ θέλετε ἰδῆ ὅτι ἔχετε βουλευτὰς καθαρᾶς συνειδήσεως, καὶ οἱ ὁποῖοι φιλοτιμοῦνται ν' ἀναδειχθῶσιν ἄξιοι τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ, μὲ τὸν ὁποῖον ἔζησαν καὶ θέλουν ζήσει εἰς τὸ ἑξῆς, μὴ προσμένοντες καμμίαν

ἄλλην ἀνταμοιβὴν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας διὰ τοὺς μεγάλους ἀγῶνας των καί τὴν ἄοκνον ἐπιμέλειάν των, παρὰ τὸ νὰ σέβωνται καὶ νὰ πείθωνται εἰς τὴν κατὰ καιρὸν εὔνομον καὶ πατριωτικὴν διοίκησιν των, διὰ τὴν πρόοδον εἰς τὰ καλὰ, καὶ εὐτυχίαν ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν Ἑρμιόνῃ, τὴν 9 Νοεμβρίου 1822 καὶ δεύτερον τῆς ἀνεξαρτησίας.

Ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ

ΑΘ. ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ

Ὁ ἀ·χιγραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας καὶ λειτουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων

Θ. ΝΕΓΡΗΣ

Ἡ ἔκκλησις αὕτη εὐνοϊκῶς ἐγένετο δεκτὴ· ἀλλὰ μεγαλήτερα συμφέροντα ἐπροσκάλουν τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἐνδιεφέροντο περὶ τῆς Αἰτωλίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Μαυροκορδάτος εἶχε μετὰ τῶν Τούρκων συμπλακῇ. Τὸ φρούριον τοῦ Μεσολογγίου ἀπήτει βοηθείας ἐκ μέρους τῆς Πελοποννήσου καὶ ἄπαξ ἔτι ἐξηναγκάσθησαν ν' ἀναβάλωσι τὰ νομοθετικὰ ἔργα μέχρι τῆς ἐκβάσεως γεγονότος ὅπερ μεταξὺ ἐλπίδος καὶ φόβου ἐκράτει ἀπαιωρημένα τὰ πνεύματα.

Οὕτως ἡ εὐημερία, τὴν ὁποίαν χριστιανός τις ῥήτωρ ἀποκαλεῖ συνεχῆ καταδίωξιν τῆς πίστεως, ἐκτὸς ἂν ἀντιτάξῃ τις εἰς αὐτὴν τὴν γενναιοψυχίαν τῶν μαρτύρων, ἐδείχθη πρὸς τοὺς Ἕλληνας μόνον ὅπως προκαλέσῃ τούτους εἰς νέους ἀγῶνας. Ὁ Ὕψιστος ἠθέλησε νὰ ὑποβάλλῃ εἰσέτι εἰς δοκιμασίας ἐκείνους οἵτινες διῆλθον ἐπὶ τῆς γῆς ἡμέρας πένθους καὶ νύκτας κοπιώδεις, ἀπαύστως εὐλογοῦντες Αὐτὸν κατὰ τὰς θλίψεις των καὶ ἐπικαλούμενοι ἐν τῇ ἀποθαρρύνσει των. Ἀλλ' ἐγνώριζον ὅτι ὁ Κύριος πάντοτε ἔπνεεν ὀργὴν κατὰ τῶν ἀπίστων· ὅτι τὰ ἐξ ἀργίλλου σκεύη ἐντὸς τῶν χειρῶν τοῦ Ὑψίστου ἐργάτου, καθίστανται ἐντὸς ὀλίγου σκεύη δόξης καὶ μεγαλοπρεπείας καὶ ὅτι πᾶς Χριστιανὸς ἐγεννήθη μέγας, διότι γεννώμενος προωρίσται διὰ τὸν οὐρανόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η νέα ἐφημερὶς τῶν Ἑλλήνων.—Ὁ Μαυροκορδάτος ἀναλαμβάνει τὴν ὑπεράτπισιν τοῦ Μεσολογγίου.—Κατάστασις τοῦ φρουρίου.—Τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ.—Τῶν ὀχυρωμάτων του.—Τῶν μέσων τῆς ἀμύνης.—Προσβάλλεται ὑπὸ ἑνδεκα χιλιάδων Τούρκων.—Διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη ἐτοιμοθανάτως.—Ὁ Μάρκος Βότζαρης συντείνει εἰς τὴν ἐξαπάτησιν αὐτοῦ.—Βελτίωσις μέσων ὑπερασπίσεως.—Ὁ Γιουσοὺφ πασσᾶ παρεμποδίζει τὰς ὑπὸ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη διεξαγομένας διαπραγματεύσεις.—Ὠφελήματα τοῦ Μαυροκορδάτου ἐκ τῶν ἐμπελθουσῶν μετὰ τῶν πασσάδων ἀντιζηλιῶν.—Βομβαρδισμὸς Μεσολογγίου.—Ἀγωνία πολιορκουμένων.—Ἐμφάνισις ναυτικῆς Ἑλληνικῆς μοίρας.—Διαλύει τὴν κατὰ θάλασσαν πολιορκίαν τῶν Τούρκων.—Ἄφιξις τῶν ἐκ Πελοποννήσου ἀναμενομένων βοηθειῶν.—Θάνατος τοῦ στρατηγοῦ Νόμαν Βύκορ.—Εὐνοϊκὰ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων μέτρα ὑπὸ τῶν Ἄγγλων πρακτόρων λαμβάνονται, νομίζονται ὡς βλαβερά.—Οἱ πρὸς βοήθειαν τοῦ Μεσολογγίου προσδραμόντες Ἕλληνες ἀρχηγοί.—Ἔξοδος τῶν πολιορκουμένων.—Δυσκρασία, βροχή, ἀσθένεια καὶ ἀθλιότης Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ.—Ἱπαναστατικὸς κλονισμὸς Ἀκαρνάνων καὶ Αἰτωλῶν.—Ἀντιπερισπασμὸς ὑπὸ τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη ἐνεργηθείς.—Ἀποκάλυψις σχεδίων Ὀμὲρ Βριώνη—Ἔφοδος Τούρκων κατὰ τὴν 25 Δεκεμβρίου 1822 ἕως Ἰανουαρίου 1823.—Νικῶνται.—Θλῖψις Ὀμὲρ πασᾶ.—Φρονιμωτάτη χρονοτριβὴ Μαυροκορδάτου.—Ὑπόθεσις τοῦ βιβλίου. Μοντεκούκουλη.—Ὁ Βαρναλιώτης προειδοποιεῖ τὸν σεράσκερην περὶ τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως.—Ἄρτης τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.—Οἱ Ἕλληνες κυριεύουσι τὸ πυροβολικόν, τὰς σκηνὰς καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν Μωαμεθανῶν.—Ἀνωφελὴς ἀπόπειρα αὐτῶν πρὸς διάβασιν τοῦ Ἀχελῴου.—Νικῶνται κατὰ τὴν γέφυραν τοῦ Κόρακα, καὶ ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ Καλλιδρομίου ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ἴσκου.—Κατορθοῦσι νὰ διέλθωσι τὸν Ἀχελῷον.—Φθάνουσι εἰς Ἀμβρακίαν.—Ἡ ὀπισθοφυλακὴ των κατατεμαχίζεται ὑπὸ τοῦ Μάρκου Βότζαρη.—Ὁ Ὀμὲρ Βριώνη καταφεύγει εἰς Πρέβεζαν.—Ὁ Ρουσχὶδ πασᾶ εἰσέρχεται εἰς Ἄρταν.—Ταραχαὶ ἐν Ἀλβανίᾳ.—Ὁ Μάρκος Βότσαρης διορίζεται στρατάρχης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.—Ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος Μεταξᾶ ἀναφέρουσα περὶ τῶν ἐν Βριώνῃ διαπραγματεύσεων.—Ἐπάνοδος τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Πελοπόννησον.

Ἐν ᾗ θέσει εὑρίσκεται σήμερον ὁ νεώτερος πολιτισμὸς ἡμῶν, οἱ στρατοὶ ἐν γένει ἀποτελοῦνται ἐξ ἀνδρῶν, οἵτινες μάχονται καὶ θνήσκουσιν ὑπὲρ συμφερόντων, ἅτινα οὐδόλως γνωρίζουσι. Ἐντεῦθεν προέρχονται αἱ ὅλως προσωπικαὶ ἐκεῖναι φιλοδοξίαι, αἱ ἐμπνέουσαι εἰς τοὺς στρατιώτας τὴν ἰδέαν ὅτι ἐν τῷ θανάτῳ τῶν ὁμοίων αὐτῶν συστρατιωτῶν ὑπάρχει εἴδός τι προόδου προαγούσης αὐτούς, καὶ ὅπως τὰ κύματα τὰ ὑπὸ τῆς καταιγίδος διεγειρόμενα ὑπὸ τῆς ἄμμου τῆς παραλίας τερματίζονται οὕτω καὶ τούτων ἡ σφαῖρα τῆς ἐνεργείας των ἐκτείνεται, μέχρι τῆς γῆς τῆς μελλούσης νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μνῆμα. Δὲν συνέβαινε ὅμως τὸ αὐτὸ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων οἵτινες κάλλιστα γνωρίζοντες τὸν σκοπὸν τῶν ἀγώνων των, ἐθλίβοντο δεινῶς διὰ τὴν ἀπώλειαν καὶ τοῦ τελευταίου τῶν στρατιωτῶν, ὅσον μεγάλως ὑψηφοῦν τὴν ἰδίαν ζωὴν προκειμένου νὰ ὑπερασπισθῶσι τὸν Σταυρόν. Ὑπερήφανοι διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς πτωχείας των, διάδημα αὐτῶν εἶχον, τὰ εἰς τὸ αἷμα τῶν ἐν Χίῳ σφαγέντων ἀδελφῶν των

ἐμβαπτισθέντα μανδύλια· τὰ τεμάχια τῆς ἐνδυμασίας τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν μαρτυρησάντων διὰ τοῦ θανάτου των τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· τὰς διαταγὰς τῶν ἀξιωματικῶν αὐτῶν—τεμάχιον τοῦ σαββάνου, δι' οὗτινος τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου περιετυλίχθη, διεγεῖρον εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνάμνησιν εὐλογίας λειτουργοῦ τοῦ Ὑψίστου, καὶ ὡς μόνην φιλοδοξίαν των τὸ μαρτύριον ἢ τὴν ἐλευθερίαν.

Τοιοῦττον ἰσχυρὸν ἐλατήριον ἀπῃτεῖτο ὅπως ὁ Μαυροκορδάτος, ἀποφασίσῃ νὰ ἐγκλεισθῇ ἐντὸς τοῦ βορβορώδους Μεσολογγίου καὶ ν' ἀντιμετωπίσῃ μετὰ ψυχραιμίας τὴν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐνεπλέχθη παρὰ τὴν γνώμην τῶν ξένων ἀξιωματικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν τοὺς κ. κ. Βουτιέ, Γκρεγιὰρ καὶ Μπλοντέλ, διότι ὁ στρατηγὸς Νόρμαν ἠσθένει ἐπικινδύνως. Ἡ πόλις, ἐὰν δύναται οὕτως νὰ ὀνομασθῇ ἄθροισμα οἰκιῶν κειμένων ἐπὶ ἐδάφους χαμηλοτέρου τῆς θαλάσσης, καθ' ἃς αἱ διαρκεῖς τοῦ Ἀχελῴου προσχύσεις τῇ χρησιμεύουν ὡς προχώματα, ἐνέκλειε πληθυσμὸν συνήθως τεσσάρων ἕως πέντε χιλιάδων ψυχῶν αἵτινες σχεδὸν ἅπασαι κατέφυγον εἰς Μωρέαν, ἐκτὸς 300 ἁλιέων πτωχῶν, ὡς οἱ ὑπὸ τοῦ Θεοκρίτου ἀναφερόμενοι.

Ἐσχημάτισαν λόχους τινας ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ ἐκ τῶν ναυτῶν ὅπως μεταχειρισθῶσι 14 σιδηρᾶ κανόνια διὰ τὴν κατὰ ξηρὰν ἄμυναν προορισθέντα τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ φρουρίου ἐκ τῆς ξηρᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ἠδύναντο νὰ προσβάλλωσιν αὐτὸ μόνον ἐκ τῆς γραμμῆς ταύτης, κειμένης ἀπέναντι τῆς ἀρχαίας Πλευρῶνος εἶχον ἐγείρει ἐπ' αὐτῆς παρὰ πάντα τῆς τέχνης κανόνα ὀχυρώματα τόσον ἐκτεταμένα ὥστε πρὸς περιφρούρησιν αὐτῶν θὰ ἀπῃτοῦντο ἄνω τῶν τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν. Τάφρος τις 6 ποδῶν πλάτους καὶ 5 βάθους, εἰς πλεῖστα μέρη μὴ ἀποτελεσθεῖσα εἰσέτι, περιέβαλλε λίθινον τοιχίον ἀνδρόμητες ὑψωθὲν 4 πόδας ἄνωθεν, ἡ δὲ στερεότης αὐτοῦ ἦτο τοιαύτη ὥστε μόλις παρίστα πάχος 2 ποδῶν καὶ ἡμίσεως. Τοιοῦτα ἦσαν τὰ ὀχυρώματα ὄπισθεν τῶν ὁποίων ἀνέμενον τοὺς Τούρκους! Εἶχον πυρίτιδα δι' ἕνα μῆνα καὶ ἄλευρον ἀραβοσίτου διὰ πολὺν χρόνον, διότι ἡ ἐν ἐνεργείᾳ φρουρὰ ἡ ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου διοικουμένη ἀρίθμει πράγματι 380 μόνον ἄνδρας.

Ἐτέθησαν ἀμέσως εἰς ἔργον πρὸς ἐπισκευὴν τῶν ῥηγμάτων τοῦ ἀνδρομήκους τοιχίου, ἅτινα αἱ βροχαὶ εἶχον προξενήσει, μὴ ἔχοντες καιρὸν πρὸς συζητήσεις. Ἐτοποθέτησαν τρία σιδηρᾶ κανόνια ἀπέναντι τοῦ λιθοστρώτου ὅπερ καταλήγει πρὸς τὴν ξηρὰν, ἐσχημάτισαν βλήματα διὰ τῶν βομβῶν τὰς ὁποίας ἔθραυσαν ἄνευ κόπου ὡς ἐκ τῆς μεγίστης ὀξειδώσεως. Παμπάλαιαι μπαγιονέται εὑρεθεῖσαι εἰς τὴν ἀποθήκην, ἀντὶ πασσάλων χρησιμεύσασαι, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ὀχυρώσωσι τὸν τοῖχον καὶ νὰ ὁπλισθῶσι τινὲς χωρικοί· καὶ εἰργάζοντο εἰς περισυναγωγὴν τοῦ ἀναγκαιοῦντος ἐλαίου διὰ τὸν φωτισμὸν, ἐπὶ τοῦ προπέδου τοῦ Ἀρακίνθου, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἐφάνησαν παρὰ τὰς λιμνοθαλάσσας, τὴν πρωΐαν τῆς 7ης Νοεμβρίου. Ὁ Ὀμὲρ Βριώνης καὶ ὁ Ρουσχὶδ πασσᾶς ἔχοντες ἕνδεκα χιλιάδας ἀνδρῶν, ἐπεδόθησαν ἀμέσως εἰς πολιορκητικὰς ἐργασίας, τῶν πολιορκουμένων μὴ ὄντων εἰς θέσιν νὰ διαμφισβητήσωσιν οὔτε τὸν λαιμὸν τοῦ λιθοστρώτου, οὔτε τὴν δίοδον τῶν ἁλατοποιείων. Οὕτως τριακόσιοι ὀγδοήκοντα ἐπαναστᾶται εὑρέθησαν πάραυτα περικυκλομένοι καὶ ἠναγκασμένοι νὰ ἀντιτάξωσι μέσα ὑπερασπίσεως, οὐδεμίαν περιμένοντες ἐξ ἄλλου μέρους

βοήθειαν, διότι εἶχον πολιορκηθῇ καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης ὑπὸ δύο βρικίων καὶ μιᾶς πολεμικῆς γολεττας ἐκ Ναυπάκτου ἐξελθόν-ων κατὰ διαταγὴν τοῦ Γιουσοὺφ πασσᾶ.

Πράγματι οὐδὲν εἶχον νὰ φοβηθῶσι περὶ ἀποβιβάσεως, διότι τὸ ἀβαθὲς τῶν ὑδάτων δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὰς λέμβους νὰ πλησιάσωσι τὸν Μεσολόγγιον· ἀλλὰ ἦτο δυνατὸν νὰ καταβληθῶσιν ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς ἐὰν ἐχθρός τις ἐπιχειρηματικώτερος ἐγνώριζε νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν ἐκ τῆς θέσεως ταύτης πλεονεκτημάτων. Αὐτὸς ὁ Ὁμὲρ Βριώνης ἀνέλαβε νὰ διακυβεύσῃ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Ἀντὶ νὰ προσβάλλῃ ἐκ διαφόρων μερῶν ταυτοχρόνως τὸν περίβολον διηύθυνε τὴν προσβολὴν αὐτοῦ κατὰ τῆς θύρας, ὅπου οἱ τριακόσιοι ἐγδοήκοντα ἄνδρες συννενωθέντες, ἀντέταξαν πῦρ τόσον σταθερὸν ὥστε ἐφαντάσθη ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦτο πολὺ πλέον ἀξιόλογος. Ἡ θέα τῶν ὁπλισμένων πασσάλων δι' ὧν τὸ τεῖχος ἦτο διακεκοσμημένον κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, ὁ θόρυβος τοῦ τυμπάνου ὅπερ οἱ Ἕλληνες ἀδιακόπτως ἔκρουον, ἀπεθάρρυνον αὐτὸν τόσον, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ προτείνῃ συνθηκολογίας φανταζόμενος ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου, ὅπως καὶ εἰς τὸ Σοῦλι θὰ ἐπετύγχανε περισσότερον παρὰ διὰ τῆς ἰσχύος.

Ὁ Βαρνακιώτης ἐκολάκευσε τὴν ἰδέαν του ταύτην ὑποστηρίζων ὅτι, ἐὰν ὑπεχρέουν τοὺς Ἄγγλους νὰ παρεμβῶσιν ὡς ἐγγυηταί, εὐκόλως θὰ ἐκυρίευον τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀμέσως θὰ εἰσήρχοντο εἰς Πελοπόννησον. Ἡ ἰδέα αὕτη προταθεῖσα ἐν τῷ συμβουλίῳ ἐγένετο δεκτή, μεθ' ὅλην τὴν ἐναντιότητα τοῦ Ρουσχὶτ πασᾶ καὶ ἴσως μάλιστα ἕνεκα αὐτῆς· διότι ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκστρατείας διχόνοια ἐβασίλευε μεταξὺ τῶν Σκυπετάρων καὶ τῶν Μωαμεθανῶν οἵτινες πάντοτε ὑπὸ διάφορον ἔποψιν ἀντελαμβάνοντο τῶν πραγμάτων. Κῆρυξ ἐστάλη πρὸς τοὺς πολιορκουμένους καὶ τούτων προσποιηθέντων ὅτι δέχονται τὰς προτάσεις ὧν ἦτο κομιστής, συνεφωνήθη ἀνακωχὴ ἑξαήμερος πρὸς ἐνέργειαν τῶν διαπραγματεύσεων. Εἷς τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ Ὁμὲρ Βριώνη, ὅστις εἶχεν ἄλλοτε γνωρίσει τὸν Μάρκον Βότσαρην, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ του, ὅπως δελεάσῃ τοῦτον· ὁ πολεμιστὴς τοῦ Σουλίου, ὅστις ἦτο τόσον γενναῖος ὅσον καὶ ὀξυδερκής, ἐπωφελήθη τῆς περιστάσεως ὅπως ἐξαπατήσῃ τὸν ἐχθρὸν ὅσον ἀφορᾷ τὰς δυνάμεις τῶν πολιορκουμένων. «Ἔχω, ἔλεγεν ὁ Μάρκος, ὀκτακοσίους ἄνδρας ὑπὸ τὰς διαταγάς μου· ὁ Μακρῆς ἀριθμεῖ ἄλλους τόσους· οἱ Γάλλοι οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται ἐδῶ σχηματίζουσιν ἐκλεκτὸν σῶμα ἑξακοσίων στρατιωτῶν, γνωρίζεις δὲ πόσον εἶναι ὑπερήφανοι! Ἀπαιτεῖται ὑπομονὴ καὶ ἐπιτηδειότης ὅπως πείσωμεν αὐτοὺς νὰ συνθηκολογήσωσιν. Ἂς μὴ βιάζωμεν τὰ πράγματα, διότι ἐν ἀπελπισίᾳ θὰ ἠδυνάμεθα, ὁπλίζοντες τὸν λαὸν τοῦ Μεσολογγίου ν' ἀντιτάξωμεν τέσσαρας χιλιάδας ὅπλα κατὰ τοῦ κυρίου σου· ἂς παρατείνωμεν ὅθεν τὸν χρόνον τῶν συνθηκολογιῶν». Καὶ ἑκάστην ἡμέραν ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ Ὁμὲρ Βριώνη, ἐπανερχόμενος ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἔπειθε τὸν κύριόν του ὅπως παρατείνῃ τὸν χρόνον τῆς συνθηκολογίας.

Ὁ Μαυροκορδάτος, ἱκανὸς ἐπίσης εἰς τὸ νὰ κολακεύῃ τὸν Ὁμὲρ πασᾶν, ἔπεισεν αὐτὸν ἀκόπως ὅτι διὰ περισκέψεως θὰ ἠδύνατο νὰ πείσῃ τὴν φρουρὰν, ἀπελπισθεῖσαν ἐκ τῆς ἀπιστίας τῶν Αἰτωλῶν, ὅπως ἐκκενώσῃ τὸ φρούριον συνθηκολογοῦσα, δίδων τὴν γνωστὴν νόμιμον ἐγγύησιν, ἣν πρὸς τοὺς Σουλιώτας μετεχειρίσθη. Συνεχῶς συνδιεσκέπτοντο περὶ τούτου, ἐνῷ χάρις εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, οἱ πολιορκούμενοι ἐξηκολούθουν τὰ ἀμυντικὰ αὐτῶν ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ἐχθροὶ οὐδεμίαν ἐφαίνοντω

δίδοντες προσοχήν. Ὥπλισαν οὕτω διὰ τοῦ πυροβολικοῦ τουρκικοῦ βρικίου πρό τινος χρόνου συλληφθέντος δύο λέμβους προωρισμένας ὅπως περιφρουρῶσι τὸ τεῖχος τὸ ἀπέναντι τοῦ λιθοστρώτου κείμενον, ὅπερ ἠδύναντο νὰ περικυκλώσωσιν ἐκ τῶν ἄκρων αὐτοῦ εἰς τὰ ὁποῖα ἡ θάλασσα καὶ ἡ ἰλὺς ὀλίγην εἶχον βαθύτητα. Δύο παρεκκλήσια κείμενα ὄπισθεν τῆς θύρας τῆς εἰσόδου ὠχυρώθησαν καὶ διά τινος τάφρου ἡνώθησαν οὕτως, ὥστε ἐν ᾗ πε,ιπτώσει ὁ πρῶτος περίβολος ἐκυριεύετο, νὰ ἐχρησίμευον ταῦτα ὡς μία ἀμυντήριος θέσις. Τέλος κατώρθωσαν νὰ λάβωσιν ἐπικουρίαν πεντακοσίων ἀνδρῶν ἐκ τοῦ Ἀνατολικοῦ τῆς μόνης πόλεως τῆς Αἰτωλίας, τὴν ὁποίαν οἱ βάρβαροι δὲν εἶχον κυριεύσει ὡς ἐκ τῶν πέριξ αὐτῆς εὑρισκομένων τόπων ἁλιείας.

Αἱ διαπραγματεύσεις μεθ' ὅλην τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἕτοιμοι ἦσαν νὰ διακοπῶσιν. ὅτε τὴν δεκάτην Νοεμβρίου ὁ Γιουσουὺφ πασᾶς φθονῶν τὸν Ὀμὲρ Βριώνην τόσον, ὅσον καὶ οὗτος ἐζηλοτύπει τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Ρουσχιδ πασᾶ, παρ' οὗ ἐξ ἴσου ἐφθονεῖτο, εἰσῆλθεν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἡ κεφαλὴ τοῦ προέδρου ἦτο διὰ τοὺς συναγωνιστά του ἀντικείμενον ζωηρᾶς φιλοδοξίας καὶ λίαν ἐπεθύμουν νὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀπέστελλον ταύτην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ βάρβαρος, μετὰ πολλὰς περὶ ἐπιεικείας διαβεβαιώσεις, ἀπήτησεν ὡς ὅρον τῆς συνθήκης τὴν παράδοσιν εἴκοσιν ἀτόμων καὶ τὴν ἐξορίαν ἴσου ἀριθμοῦ αὐτῶν, ὧν ἔστειλε καὶ τὸν κατάλογον. Ἦσαν δὲ οὗτοι ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ καὶ αὐτὸς ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ὁ Μαυροκορδάτος.

Ἡ περίστασις ἦτο εὐνοϊκωτάτη. Ὁ Πρόεδρος ἔσπευσε ν' ἀνακοινώσῃ τὰς προτάσεις τοῦ Γιουσοὺφ πασᾶ εἰς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην καὶ τὸν Ρουσχίδ,ὡς ἐὰν ἦτο ἕτοιμος νὰ δεχθῇ ταύτας. Οὗτοι ὑπερβαλόντως δυσηρεστήθησαν καὶ ἐν τῇ δυσαρεσκείᾳ των ταύτῃ συνῆνεσαν εἰς νέαν ἀνακωχήν· διότι ἀνεξαρτήτως τούτου,βροχαὶ ὅμοιαι τῶν ἐπισυμβαινόντων εἰς τοὺς Τροπικοὺς ἠμπόδισαν πᾶσαν ἐνέργειαν αὐτῶν. Τὸ συμβὰν τοῦτο ἂν καὶ εὐνοϊκὸν, διὰ τὸν χρόνον ὅντινα ἔλαβον ὅπως προετοιμασθῶσι, δὲν καθησύχασεν αὐτοὺς ἐντελῶς, καθ' ὅτι οἱ Τοῦρκοι νέας προετοιμασίας ἐνήργουν. Ἐλάμβανον καθ' ἑκάστην πυροβόλα Ὀβουζιέρας, ἵδρυον κανονιστοιχίας, ἐξ ὧν ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι δὲν ἐσκέπτοντο πλέον περὶ ἐφόδου, εἰς τὴν ὁποίαν δύσκολον ἦτο νὰ ἀνθίσταντο· ἐσκέφθησαν ἐπομένως, ὅπως καταστήσωσι παχύτερον τὸ πρόχωμα κατὰ πέντε πόδας πάχους αὐξάνοντες οὕτω τὴν στερεότητά του.

Μόλις εἶχον ἐπιτύχει τοῦτο οἱ πολιορκούμενοι, ὅτε ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἀποκαλύπτων τὰς κανονοστοιχίας του, ἤρξατο πυρὸς διὰ βλημάτων τῶν εἴκοσι τεσσάρων ἐξ ὧν τὴν μεγαλειτέραν ἐπιτυχίαν ἤλπιζεν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἐμπειροπόλεμοι καὶ εἰθισθέντες ἐντὸς ὀλίγου πρὸς τὸν θόρυβον αὐτῶν ἐθεώρουν ταῦτα ὡς τερπνὰ πυροτεχνήματα. Ἦτο δι' αὐτοὺς θέαμα νέον καὶ διασκεδαστικὸν νὰ βλέπωσι πιπτούσας τὰς βόμβας, τὰς ὁποίας σχεδὸν ὅλας καταστέλλοντες συνέλεγον, ἵνα πωλῶντες ταύτας μετὰ τῶν σφαιρῶν τῶν πυροβόλων, ὄπισθεν τῶν ὁποίων ἔτρεχον, λάβωσι τὴν εὐτελῆ τιμὴν ἣν τοὺς ἐπλήρων. Καθ' ἑκάστην ἀνέμενον τὸν κανοβολισμὸν μετ' ἀνυπομονησίας· καὶ γάλλος τις ἀξιωματικὸς ἐν τῇ πολιορκίᾳ εὑρισκόμενος, ἀναφέρει ὅτι εἶδεν ὀρεινόν τινα ὅστις οὐδέποτε ἴσως εἶχεν ἀκούσει τὸν κρότον πυροβόλου, τρέχοντα πρὸ

μιᾶς βόμβας καὶ λιθοβολοῦντα τὸ ἠναμμένον βομβίδαπτρον, μέχρις ὅτου εἰδοποιηθεὶς ἐκ τῶν φωνῶν τῶν ἰδικῶν του, ἠδυνήθη νὰ ἀπομακρυνθῇ πρωτοῦ ἀκόμη νὰ ἐκραγῇ (1).

Ἐνῷ αἱ συμπλοκαὶ αὗται ἐλάμβανον χώραν, ὁ Πρόεδρος, προσποιούμενος ὅτι προσεγγίζει μᾶλλον πρὸς τὰς προτάσεις τοῦ Γιουσοὺφ πασᾶ, κατόρθωσε νὰ διεγείρῃ τοιαύτην ἀντιζηλίαν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Ὁμὲρ Βριώνη καὶ τοῦ Ρουσχιδ πασᾶ, ἐξοργισθέντων ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι ὁ ἀνταγωνιστὴς αὐτῶν διά τινων πλοίων μόνον θὰ τοὺς ἀφήρπαζε τὴν δόξαν, ἐνῷ οὗτοι εὑρίσκοντο πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ Μεσολογγίου, ὥστε συγκατετέθησαν διὰ τρίτην φορὰν ὅπως παύσωσιν αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ ἐνεργηθῶσιν αἱ διαπραγματεύσεις.

Τοῦτο ἐπεθύμει καὶ ὁ Μαυροκορδάτος· ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο ν' ἀνακαλύψῃ τὸν δόλον αὐτοῦ διὰ τοῦ ὁποίου ἐσκόπει νὰ χρονοτριβήσῃ μέχρι τῆς ἀφίξεως τῶν ἐκ Πελοποννήσου ἐπικουριῶν. Μετὰ ποίας ἀγωνίας ἐπεθύμουν ταύτας! *Τὰ βλέμματα ἡμῶν*, λέγει ὁ ἀντισυνταγματάρχης τοῦ μηχανικοῦ Γκρεγιὲρ, ἀνεζήτουν[2] ἐν τῷ ὁρίζοντι σημεῖόν τι ὅπερ θὰ ἠδύνατο νὰ νομίσωσιν ὡς ἱστίον. Ποσάκις ἐν ψευσθείσῃ ἐλπίδι δὲν ἐξελάβομεν τὴν διαβατικὴν θεὰν νεφῶν ὡς πλοῖα! Τέλος τὴν πρωΐαν τῆς 20ης Νοεμβρίου εἴδομεν τὴν τουρκικὴν γολέταν τὴν ἀποτελοῦσαν μέρος τῶν δυνάμεων τοῦ Ἰουσούφ πασᾶ κατευθυνομένην πρὸς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν ἐνῷ ἐν τῶν ἑλληνικῶν βρικίων, λίαν μεμακρυσμένον, ἐν τῇ θαλάσσῃ εὑρεθὲν ὅπως ἀκολουθήσῃ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἕνεκα τοῦ ἐναντίου ἀνέμου, ἱστιοδρόμει πρὸς τὴν Ἰθάκην. Εἶχον παρατηρήσει τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ κυματίζουσαν εἰς τὰ ἱστία ἐξ Ὑδραϊκῶν πλοίων ἅτινα ἔφθανον μετὰ ταχύτητος Ἀλκυόνων ὠθούμενα ὑπὸ τοῦ Νότου.

«Στρέφουσι τὴν πρῷραν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, τὸν καταδιώκουσι, τὸν πλησιάζουσιν, «ἡ φλὸξ λάμπει, τὸ κανόνιον βρέμει, ἡ μάχη ἄρχεται· τὸ τουρκικὸν βρίκιον μάχεται «πλοῖον πρὸς πλοῖον μετὰ τοῦ Ὑδραϊκοῦ καὶ μετ' ἀπωλειαν τοῦ ἡμίσεως πληρώμα«τὸς του ἐξοκέλλει ἐπὶ τῆς ὄχθης τῆς Ἰθάκης. Παρηκολουθοῦμεν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν «τὴν μοῖραν ἥτις θ' ἀπελευθέρου ἡμᾶς ἀλλ' ὁ ἄνεμος πίπτει, καὶ ἡ ἐπελθοῦσα νὺξ μᾶς «ἀποκρύπτει αὐτὴν.

«Μεταξὺ φόβων τινῶν καὶ τῆς εὐτυχίας τόσον ἐπιθυμητῆς ἐπικουρίας εὑρισκό«μενοι, μετὰ ποίας ἀνυπομονησίας διήλθομεν τὴν νύκτα! Τὴν πρωΐαν τῆς 21 Νοεμ«βρίου εἴδομεν τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἀγκυροβολοῦντα παρὰ τὸ φρούριον Βασιλάδι Ποία «παραφορά! ὁποία στιγμὴ εὐτυχίας! Ἐνομίσαμεν ὅτι εἴδομεν τὸ προστατευτικὸν τῆς «Ἑλλάδος πνεῦμα ἀνερχόμενον ἐκ τοῦ κόλπου τῶν ὑδάτων ὅπως δεσπόσῃ κατὰ «ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.»

Ἡ Ἑλληνικὴ ναυτικὴ μοῖρα μόλις καταστήσασα ἐλευθέραν τὴν θαλασσοπλοΐαν μεταξὺ Αἰτωλίας καὶ Πελοποννήσου, ἀπέστειλε τέσσαρα πλοῖα ὅπως παραλάβωσιν ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Κυλλήνης τὰ στρατεύματα ἅτινα ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπέστειλλε πρὸς βοήθειαν τοῦ Μεσολογγίου. Ἦτο ἡ 23 Νοεμβρίου, πλὴν ἡ ἡμέρα αὕτη τῆς γενικῆς χαρᾶς διεταράχθη ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ στρατηγοῦ Νόρμαν τὸν ὁποῖον διαπρ-

(1) Ἀπομνημονεύματα συνταγματάρχου Βουτέ.

(2) Χειρόγραφος ἔκθεσις τῆς ἀμύνης τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ κ. Γκρεγιὲρ χρονολογουμένη ἀπὸ 22 Ἰανουαρίου 1823.

λείπων τις πυρετὸς, ἀποτέλεσμα τῆς ὀλεθρίας ἐκδρομῆς αὐτοῦ εἰς Ἤπειρον, εἶχε φέρει εἰς τὸν τάφον. Ὁ ἀτυχής! ἠτθάνετο ἐγγίζοντα τὸν θάνατον μίαν καὶ μόνην ἔχων θλῖψιν ὅτι ἐκπνέει μακρὰν πολυφιλήτου νεαρᾶς συζύγου· διότι διέβλεπε βεβαίαν τὴν νίκην εὐθὺς ὡς ἔμαθε τὴν ἄφιξιν τῆς Ὑδραϊκῆς μοίρας. Ὁ πρόεδρος ἔχανε φίλον, οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ ἀδελφὸν καὶ οἱ στρατιῶται ἀρχηγὸν ἀτρόμητον. Ἀπέδωκαν τὰς εἰς τὸν βαθμόν του νενομισμένας τιμὰς καὶ ἐνεταφιάσθη παρὰ τὸν Κυριάκην Γιατράνην, ἀπολέσαντος καὶ τούτου τὴν ζωὴν πρότινων μηνῶν εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἀχέρωνα συμπλοκάς.

Ἦτο ἡ τελευταία ἀπώλλεια ἣν θὰ ὑφίστατο ὁ στρατὸς ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ. Ταὐτοχρόνως εἶδον εἰσερχόμενον ἐν τῷ λιμένι πλοῖον πλῆρες πολεμοφοδίων ἐκ Λιβόρνου προερχόμενον διὰ λογαριασμὸν τοῦ κ Βιτάλη, εὐγενοῦς Ζακυνθίου. Εἶχεν ἀποπλεύσει διὰ Μεσολόγγιον ἅμα τῇ εἰδήσει τῆς πολιορκίας αὐτοῦ. Ἡ τύχη ἤρξατο μειδιῶσα εἰς τοὺς Χριστιανούς. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις εἶχε κατορθώσει, χάρις εἰς τὴν διχόνοιαν ἣν διήγειρε μεταξὺ τῶν πασάδων, νὰ ἐπιτύχῃ τὸν ἀναγκαιοῦντα χρόνον ὅπως ἔλθωσιν αἱ ἐκ Πελοποννήσου βοήθειαι, ζωηρῶς ἐμισήθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων πρακτόρων τῶν Ἰονίων νήσων.

Ἐλέχθη μετὰ ποίας σκληρᾶς χαρᾶς οἱ πράκτορες τῆς Βρεττανικῆς κυβερνήσεως τῆς Κερκύρας εἶχον διακηρύξει τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη ἐν Μωρέᾳ· ποῖα τὰ ἐπιχειρήματα ἅτινα ἤντλησαν ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ὅπως ἐξαπατήσωσι τοὺς Σουλιώτας· ποῖον τὸ μέρος ὅπερ ἔλαβεν ὁ τῆς Πρεβέζης πρόξενος πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν Βαρβάρων ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ, συνεργαζόμενος πρὸς διαφθορὰν τοῦ Βαρνακιώτη καὶ τῶν συνενόχων τοῦ ἐγκλήματος τούτου ἀρνησιπάτριδος. Πληροφορηθέντες οὗτοι, ὅτι πλῆθος Ἀκαρνάνων καὶ Αἰτωλῶν εἶχε καταφύγει ἅμα τῇ προσεγγίσει τῶν Τούρκων εἰς Λευκάδα, εἰς Ἰθάκην, εἰς Μεγανῆσι καὶ Καλαμᾶν, ἀνωτέρα τις διαταγὴ ἐκάλεσεν αὐτοὺς ὅπως ἐκβάλωσι τῶν νήσων τοὺς πρόσφυγας ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Ἤπειρον. Ἀπέμειναν κωφοὶ πρὸς τὰς αἰτήσεις αὐτῶν, ἀπορρίψαντες ταύτας· ὁ λόρδος ἁρμοστὴς Μαίτλαν, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ πνίγῃ ἐντὸς τῶν δακρύων ἅτινα ἐπροξένησεν εἰς τοὺς Χριστιανούς, εἶχε διατάξει, καθὼς ἔλεγον, ὅπως ἐντὸς διαστήματος τριῶν ἡμερῶν ἅπαντες ἀναχωρήσωσι διὰ τὸν λιμένα τοῦ Δραγομέστρου.

Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ Μαυροκορδάτος ἀποστέλλει Ὑδραϊκόν τι πλοῖον ἐκ Δραγομέστρου ὅπως ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς Ἀκαρνάνας αὐτοὺς τὴν ἀποστολὴν βοηθείας τακτικῆς καὶ ἱππαστικῆς. Χίλιοι ἑκατὸν Ἀκαρνᾶνες εἰσδύουσι πάραυτα εἰς τὰ δάση ὅπου ἀνευρίσκοντες τὰ ἐντὸς αὐτῶν κρυφθέντα ὅπλα, ἀφιεροῦνται ὁμοθύμως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος, ἀφοῦ προηγουμένως αἱ οἰκογένειαί των ἐξησφαλίζοντο εἰς τ' ἀπόκρημνα ὕψη τοῦ ὄρους Βεργάνδη. Διορίζουσιν ἀρχηγούς, καὶ μόνον σύμβολον τὴν ἀπελπισίαν τῶν ἐχόντες, καθαρίζουσι τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀχελώου ἐν διαστήματι ὀκτὼ ἡμερῶν ἀπὸ τοὺς Τουρκικοὺς σταθμοὺς τοὺς ὁποίους οἱ Τοῦρκοι στρατάρχαι Ὀμὲρ Βριώνης καὶ Ρουσχίτ πασᾶς εἶχον καταλάβει ἀπὸ τοῦ περάσματος τῆς Κατοχῆς μέχρι τῆς διόδου τοῦ Στράτου. Τέλος στῖφος αὐτῶν κατακόψαν Τουρκικήν τινα συνωδείαν, ὁδηγοῦσαν πέντε ὁμήρους ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων Αἰτωλῶν εἰς Ἄρταν διαταγῇ τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ, ἀπέστειλε τούτους εἰς τὸν Μαυροκορδάτον. Ἐτοποθέτησαν

προσέτι ἐντὸς τῆς λέμβου ἐφ' ἧς ἐπεβιβάσθησαν οἱ πρόκριτοι καὶ ἑπτὰ βέηδες οὓς ἠχμαλώτισαν, καθιστῶντες αὐτῷ γνωστὰς τὰς λεπτομερείας. Τῶν ἐνεργειῶν των.

Ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῶν συμβάντων τούτων, κατεβόων προδοσίαν ἐν τῷ ὀθωμανικῷ στρατοπέδῳ! Κατηγόρουν τοὺς Ἄγγλους, κατηγόρουν τὸν Βερνακιώτην ἐπὶ ἀπιστίᾳ καὶ προδοσίᾳ! Ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Αἰτωλία εἶχον μὲν διαπερασθῇ ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, ἀλλ' οὐδόλως αἱ ἐπαρχίαι αὗται εἶχον ὑποταχθῇ. Ὁ λαὸς αὐτῶν εἶχεν ἀποσυρθῇ εἰς τὰ ὄρη μὴ θέλων νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα καταφρόνος τοὺς ἀρχηγοὺς οἵτινες τόσον ἀνάνδρως εἶχον ταχθῇ ὑπὸ τὴν ἡμισέληνον. Οἱ Ἀκαρνᾶνες, ἐκ τῶν Ἀγγλοϊονικῶν νήσων ἐκδιωχθέντες καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἀναλαβόντες, εἶχον γράψει πρὸς πάντας τοὺς ἁρματωλοὺς νὰ συνενωθῶσιν ὅπως ἐπιπέσωσιν αἰφνιδίως κατὰ τῶν νότων τοῦ ἐχθροῦ. Ἱερεῖς, ἔφοροι, προὔχοντες, σύνδικοι, ἕκαστος ἐξηγείρετο κατὰ τῶν ἀπίστων. Αὐθόρμητόν τι κίνημα διωργανίζετο, ὅτε τὰ Ὑδραϊκὰ πλοῖα, ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Κυλλήνης ἐπανελθόντα, φέρουσι τὰ πρῶτα στρατεύματα ἄτινα ἡ Πελοπόννησος ἔπεμπεν εἰς τὸν πρόεδρον Μαυροκορδάτον.

Ἡ εὐγενὴς αὐτοῦ διαγωγή, προσείλκυε τοὺς ἐκλεκτοτέρους πολεμιστὰς τῆς Πελοποννήσου. Εἶδον οὕτω κατερχομένους ἐκ τῶν Ὑδραϊκῶν καὶ Σπετσιωτικῶν πλοίων, τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην, γηραιὸν τῆς Μάνης βέην, οὐδόλως ἐκ τῆς ἡλικίας του ἐμποδισθέντα, ὅπως τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Λακώνων του· τὸν Κανέλλον Δηλιγιάννην διοικοῦντα τοὺς Ἀρκάδας, τὸν ἐκ Καλαβρύτων Ζαΐμην, ὁδηγοῦντα τοὺς στρατιώτας τῶν πλουσίων κοιλάδων τοῦ Λάδωνος καὶ τοῦ Κυρηνήτου καὶ τὸν ἐκ Βοστίτσης Ἀνδρέαν Λόνδον ἄγοντα τοὺς ὀρεινοὺς τοῦ Κράθυος καὶ τῆς Κυλλήνης. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης δὲν ἔπαυσαν φθάνουσαι εἰς Μεσολόγγιον ἀποστολαὶ στρατευμάτων ἐκ τῶν διαφόρων πληθυσμῶν τῆς Χερσονήσου, ὅπως οὕτω ἀνανεωθῇ Βοιωτία τις ἐπίσης ἔνδοξος, ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ Μελεάγρου προσκληθεῖσα ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὀχθῶν πρὸς καταδίωξιν τῆς Κάπρου τῆς Καλυδωνίας συμβόλου τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῶν βαρβάρων, οἵτινες κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἠρήμουν τὴν Αἰτωλίαν.

Οἱ Πελοποννήσιοι, περὶ τὰς δύο χιλιάδας, ὑπερήφανοι διὰ τὰς προσφάτους νίκας αὐτῶν, ἐθισθέντες νὰ πολεμῶσι κατὰ πρόσωπον τὸν ἐχθρὸν, μετ' ὀργῆς ἔβλεπον τὸ θάρρος αὐτῶν παρεμποδιζόμενον ἐκ τῶν τειχῶν. Ἐξάπτοντες καὶ τὰ δειλότερα πνεύματα διὰ τῆς διηγήσεως τῶν μαχῶν τοῦ Ἄργους καὶ τῆς ἁλώσεως τοῦ Ναυπλίου, ἅμα τῷ ὄρθρῳ ἀνήρχοντο ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων ψάλλοντες τὴν δόξαν καὶ τοὺς θριάμβους τοῦ Σταυροῦ. Εἰς ὑπονοίας ἐμβάλλοντες τοὺς Τούρκους ὡς ἐκ τῶν ἐξευτελιστικωτάτων ὕβρεων, τὰς ὁποίας ἀπηύθυνον κατὰ τοῦ Προφήτου καὶ τῆς λατρείας αὐτοῦ, χωρὶς οὐδένα ν' ἀνταλλάξωσιν ὑβριστικὸν λόγον μεταξὺ τῶν Γκέγκηδων καὶ τῶν Τοξιδῶν, τοὺς ὁποίους ὑπελήπτοντο τόσον, ὅσον καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐξετιμῶντο, προεκάλουν ἀδιακόπως τοὺς ῥαθύμους καὶ ἀνάνδρους Ἀσιανούς. Ἐπὶ τέλους μετὰ τὴν λῆψιν πυροβόλου τινὸς ἐκ Ναυαρίνου ἀποσταλέντος καί τινων πολεμεφοδίων, ὁ Μαυροκορδάτος, μὴ δυνάμενος νὰ συγκρατήσῃ ἐπὶ πλέον τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς τὴν πρωΐαν τῆς 10ης Δεκεμβρίου ἔξοδον ἐκ τῆς ὁποίας οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀπώλεσαν ἑκατὸν κεφαλὰς, οἱ δὲ Ἕλληνες δεκαπεντάδα τινῶν μαχητῶν, φονευθέντων ἢ πληγωθέντων.

Μετὰ τὴν πολεμικὴν ταύτην ἔκρηξιν αἱ μάχαι συνήπτοντο συχνότεραι. Οἱ μωαμεθανοί, ἐξοργισθέντες διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἑκατὸν κεφαλῶν, τὰς ὁποίας ἔβλεπον ἐμπηχθείσας ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ Μεσολογγίου, ἀδιακόπως ἐπεχείρουν νυκτερινὰς προσβολάς, ὅπως βεβαιωθῶσι περὶ τῆς ἀγρυπνίας τῶν πολιορκουμένων, οἵτινες καὶ πάλιν παρετήρησαν τὴν μεγίστην διαφορὰν τὴν ὑπαρχούσαν μεταξὺ τοῦ θάρρους τῶν Σκυπετάρων καὶ τῶν Τούρκων Ὀσμανλιδῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἅμα τῷ πρώτῳ πυροβολισμῷ ἀπεδειλίων συνήθως καὶ ἦτο ἀρκετὰ σπάνιον νὰ μὴ ὀπισθοχωρήσωσιν ἀτάκτως. Ὑφίσταντο ὅπως καὶ οἱ πολιορκούμενοι τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν τῶν ἄνευ διακοπῆς καὶ μετὰ βιαιότητος ἐπερχομένων βροχῶν. Διαρκῶς ἐν τῷ βορβόρῳ μέχρι γονάτων εὑρισκόμενοι, ἔχοντες ὡς στέγασμα σκηνὰς ἢ καλύβας ἐκ καλάμων, βεβαρυμένοι ἐκ τοῦ κόπου, ἄϋπνοι, τοσοῦτον ὑπὸ τῶν πυρετῶν κατεβλήθησαν, ὥστε ὁ σερασκέρης Ρουσχὶτ πασᾶς ἠναγκάσθη νὰ μεταφέρῃ τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐήνου.

Ἐπισταθμεύσας παρὰ τὰ χωρία Γαλατᾶ καὶ Ὑποχῶρι, κείμενα εἰς τὰ ἄκρα τῆς πάντοτε εὐφόρου Λιλαντικῆς πεδιάδος, ἐσκόπει ὁ Ρουσχὶτ πασᾶς νὰ διαχειμάσῃ, ἐν αὐτῇ, ὑφισταμένος τὰς βροχὰς ἐνῷ θὰ ἐπέβλεπεν ἀφ' ἑτέρου τὰς κινήσεις τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Αἰτωλίας. Ἵδρυε ταυτοχρόνως συγκοινωνίαν μετὰ τῆς Ναυπάκτου, Πατρῶν καὶ τῶν φρουρίων τῶν μικρῶν Δαρδανελλίων ἔνθα διῴκουν ὁ Γιουσοὺφ πασᾶς, ὁ Δερβὶς ἀγᾶς καὶ ὁ Ἀτζέμογλους, υἱὸς ταταρου τινὸς ἡγεμόνος γεννηθέντος ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου, καὶ ἔκρινε καταλληλον νὰ μεταφέρῃ εἰς ταῦτα τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τὴν γενικὴν ἀποθήκην τοῦ στρατοῦ. Θὰ ἠδύνατο οὕτω ἐκ τῆς θέσεως ταύτης ἐν περιπτώσει ἀτυχήματος ν' ἀποβιβάσῃ καὶ ἀποκρύψῃ τούτους ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐλάμβανον ἀπειλητικωτέραν στάσιν.

Πράγματι οἱ ἁρματωλοὶ τοῦ Βάλτου, ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὰς παρακελεύσεις τῶν Ἀκαρνάνων, οὓς αἱ Ἄγγλοι πρὸ ὀλίγου ἐξεδίωξαν ἐκ τῶν νήσων τῆς Ἰονικῆς ἐπταρχίας, εἶχον διαδόσει τὸν πολεμικὸν ἐνθουσιασμὸν μέχρι τῶν ὀρεινῶν κοιλάδων τοῦ Ἀχελώου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Στουρνάρας, στρατηγὸς τῶν περὶ τὸν Πίνδον, εἶχεν ἀποσπάσει τὸν ὑπαρχηγὸν του Χρῆστον Τζαβέλαν, ὅπως καταλάβῃ τὴν γέφυραν τοῦ Κόρακος, ὥστε ἡ συγκοινωνία εἶχε διακοπῆ ἐκ τοῦ μέρους τούτου μετὰ τῆς Ἀθαμανίας καὶ τοῦ Ραδοβικίου. Εἶδον ταυτοχρόνως ἁρματωλικὰ στίφη κατερχόμενα τοῦ Καλλιδρόμου καὶ τοῦ Τυμφρηστοῦ, περιελαύνοντα τὴν λεκάνην τῶν Θερμῶν καὶ ἐξυβρίζοντα τοὺς Τουρκικοὺς σταθμοὺς τοὺς ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῆς Τριχωνίας ἐγκατεστημένους. Ἦτο ἀφ' ἑτέρου γνωστὸν ὅτι οἱ Κραβαρῖται καὶ ἄλλα τινὰ ἀποσπάσματα ἐκ Σαλώνων ἀναχωρήσαντα ἦσαν ἕτοιμα νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Ἀπόκορον Ἀποδοτίαν. Καθ' ἑκάστην ἑσπέραν τὸ ὄρος Κόραξ ἐφωτοβόλει ἐκ τῶν πυρῶν ἅτινα οἱ ἐπαναστᾶται ἀνῆπτον, διατηροῦντες οὕτω τοὺς Τούρκους εἰς ζωηρὰν ἀνησυχίαν.

Ὁ στρατὸς ὅστις εὑρίσκετο πρὸ τοῦ Μεσολογγίου ἐξηκολούθει ἐν τούτοις νὰ βομβοβολῇ αὐτό, ὅτε σφαῖρά τις ἐκ τῶν κανονοστοιχιῶν τῶν πολιορκουμένων ριφθεῖσα κατὰ τῆς σκηνῆς τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη καὶ τὸν Τσιμπουκτζῆ αὐτοῦ φονεύσασα καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος τῷ παρουσίαζε τὸν ἀργιλέν, ἐπτόησεν αὐτὸν τόσον, ὥστε ἀπεφάσισε ν' ἀπομακρυνθῇ ἐκ τοῦ ὀχυρώματος. Ταυτοχρόνως ἐμάνθανε τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ

Χουρσὶτ πασᾶ. Εἶχεν ὑπηρετήσει ὑπὲρ καὶ κατὰ τοῦ Σερασκέρη, ὅντινα προηγουμένως ἀνεφέραμεν, ἐν Αἰγύπτῳ· διότι ἀνήκων εἰς ὅλας τὰς μερίδας, ὑπὸ τῆς εὐτελοῦς ἐκείνης φιλοδοξίας ὡδηγεῖτο ἥτις τὸ χρῆμα μόνον κίνητρον καὶ σκοπὸν εἶχε. Ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του ἐνθυμούμενος ὅτι ὁ Χουρσὶτ ηὐχήθη ν' ἀοθάνῃ ὡς ὁ Ἀλῆ πασᾶς. Ἡ ἀνάμνησις αὕτη, ἡ τοῦ Ἀλῆ Τεπελέν, ὁ φόβος μήπως ὑποκύψῃ θῦμα τῆς ἀπιστίας τῆς Πύλης, ἐσχημάτισαν παρ' αὐτῷ τὴν ἀπόφασιν ἢ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπαραίτητόν τι πραξικόπημα κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Αἰτωλίας, ἢ νὰ παραιτηθῇ της ἐπιχειρήσεώς του.

Ἐν τούτοις ὅπως ἐξαπατήσῃ τοὺς πολιορκουμένους, τοὺς ὁποίους διαρκῶς ἐνεθυμεῖτο, ἐπανήρχισεν ὁ Ὁμὲρ Βριώνης τὰς μετὰ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη διαπραγματεύσεις αὐτοῦ. Ἐπανετέδον ἀλλήλους. Ὁ Τοῦρκος ὑπασπιστής, ὅστις πάντοτε ὡμίλει μεθ' ὑπερβολῆς περὶ τῶν δυνάμεων τοῦ πασᾶ αὐτοῦ, εἶχεν ἀναφέρει περὶ τῆς προσεχοῦς ἀφίξεως στρατιᾶς ἧς ἡ προφυλακὴ εὑρίσκετο εἰς τὸ στενὸν τοῦ Στράτου, καὶ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη μὴ δυνηθέντος νὰ κρατήσῃ τὸν γέλωτα.—Ἀμφιθάλλης, φίλε μου περὶ ὅσων σοῦ λέγω; ἐὰν θέλῃς λοιπὸν νὰ στείλῃ δύο ἀνθρώπους τῆς ἐμπιστοσύνης σου, θὰ δώσω εἰς αὐτοὺς διαβατήριον ὅπως φθάσαντες εἰς Ἄρταν ἴδωσιν ἅπαντα τὰ στενὰ κατεχόμενα ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μας. Φιλε, γνωρίζω ὅτι ὁ πασᾶς σου ἔστειλεν ἑπτὰ μπέηδες ὅπως ἀναλάβωσι τὴν διοίκησιν τῶν στρατευμάτων ἅτινα δὲν ὑφίστανται πλέον, καὶ ὅτι ὡδήγουν οὗτοι πέντε ἐκ τῶν προϋχόντων ἡμῶν ἁλυσοδέτους εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Ἄρτης. Λοιπὸν οἱ Χριστιανοὶ δοῦλοι εἶνε ἐλεύθεροι· καὶ οἱ μπέηδες, τοὺς ὁποίους κατωνόμασεν, εὑρίσκονται ἐνταῦθα δέσμιοι! Ἑπομένως ἐγὼ δικαιοῦμαι νὰ σοὶ δώσω ἄδειαν ἐπιστροφῆς ὅπως ἐξέλθῃς ἐκ τῆς Αἰτωλίας. Εἰς τὰς λέξεις ταύτας ὁ Σουλιώτης ἔτυψε τὸ μέτωπον, ἀρᾶς τὸν Βότσαρη, καὶ πᾶσα σχέσις διεκόπη μεταξὺ τοῦ στρατοπέδου καὶ τοῦ Μεσολογγίου.

Ἦτο τότε ἡ εἰκοστὴ ὀγδόη Δεκεμβρίου, οἱ καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ ἤνοιξαν χειμάρρους βροχῆς ῥίψαντες, καὶ ὁ Ὁμὲρ Βριώνης πληροφορηθεὶς περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ πέρας εἰς ταῦτα. Συνενοήθη ἐκ νέου μετὰ τοῦ Ρουσχὶδ πασᾶ καὶ διεβολαὶ ἀχώριστοι εἰς τὰς διασκέψεις τῶν Τούρκων, ἐπέφερον τὸ ἀποτέλεσμα ὅπως, συμφωνῶν πρὸς τὴν γνώμην τῶν περικυκλούντων αὐτῶν, ὁρήσει τὴν ἕκτην Ἰανουαρίου 1823 ἡμέραν προσβολῆς κατὰ τοῦ Μεσολογγίου.

Ἡ ἡμέρα αὕτη ἥτις ἀντιστοιχεῖ κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἡμερολόγιον πρὸς τὴν εἰκοστὴν πέμπτην Δεκεμβρίου ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ Ὁμὲρ πασσᾶ, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἑορτάζοντες τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, δὲν θὰ ἦσαν πιθανῶς τόσον ἄγρυπνοι εἰς τὰς φρουρᾶς αὐτῶν, ὅσον ἄλλην τινὰ ἡμέραν. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ πολιορκούμενοι, οἵτινες δὲν εἶχον ἐγκαταλείψει τὸ πρόχωμα πρὸ δύο μηνῶν, θὰ ἄφηνον τοῦτο ὅπως ἀνὰ τὰς ἐκκλησίας προσέλθωσι, καὶ θὰ εὕρισκεν οὔτε ἢ μικρὰν ἢ ἐλαχίστην ἀντίστασιν. Εἶχε πρὸ πολλοῦ ἑτοιμάσει σάκκους ἄμμου καὶ ἄλλα παρόμοια, ὅπως πληρώσῃ τὴν τάφρον καὶ κλίμακας ὅπως ἀναβῶσι τὰ τείχη, ὅτε Ἕλλην τις αἰχμάλωτος κατορθώσας νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου κατέστησε γνωστὰς εἰς τὸν Μαυροκορδάτον τὰς προετοιμασίας ταύτας. Τῷ ἐβεβαίωσε πᾶν ὅ,τι οὗτος συγκεχυμένος ἐγνώριζεν· ὅτι δηλαδὴ οἱ

ΣΑΝΤΑ ΡΟΖΑ

ΛΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ὀρεινοὶ Ἕλληνες συνελθόντες ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, πανταχόθεν ἐξηγείροντο ἐμψυχούμενοι ὑπὸ τοῦ προδοτέρου πατριωτισμοῦ. Οἱ Ἀκαρνᾶνες ἐπανελθόντες εἰς τὸ Ξηρομέριον εἶχον ἐπαναστατήσῃ τὸν Βάλτον καὶ ἐπαναφέρει τὸ θέατρον τῶν ἐχθροπραξιῶν μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Μάτην ὁ Βαρνακιώτης προσεπάθει νὰ σταματήσῃ τὴν πρόοδον τοῦ ἐπαναστατικοῦ πυρός. Ἐξ ἴσου περιφρονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων, εἶχεν ἀπολέσει πᾶσαν ἐπιρροήν. Ἡ συγκοινωνία μεταξὺ Ἄρτης, Πρεβέζης, Βονίτσης καὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατηγείου εἶχε διακοπῆ καὶ οἱ ἐπαναστάται εἶχον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν τὰ στενά.

Τὸ πᾶν ἦτο εὔνουν! Ὁ Δράμαλης πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀποθάνει ἐν Κορίνθῳ. Ἡ Πύλη ὅπως τιμωρήσῃ αὐτὸν διὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἐν Ἀργολίδι ἐκστρατείας του, ὑποπτευομένη δὲ ἀφ' ἑτέρου μετὰ τοῦ Χουρσὶτ πασᾶ ὡς ἅρπαγας τῶν θησαυρῶν τοῦ Ἀλῆ Τεπελὲν, εἶχεν, ἐν ἐλλείψει Κκπουτσὶ μπασὶ ἐνεργήσοντα τοῦτον τὸν στραγγαλιασμὸν αὐτοῦ, ἀποστείλῃ πράκτορα παρ' οὗ ἐδηλητηριάσθη. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ πενθεροῦ τοῦ Πασόμπεη, οὗτινος ὁ θάνατος μεγίστην δυσαρέσκειαν ἐπέφερε καὶ ἐν τῷ στρατῷ του καὶ παρὰ τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων τῶν εἰς Αἰτωλίαν εὑρισκομένων.

Ὁ Μαυροκορδάτος ὅστις ἐγνώριζε τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον ἅτινα μεταξὺ τῶν Τούρκων ἐβασίλευον, δι' ἑνὸς καὶ μόνου βλέμματος κατανοήσας τὸ στρατιωτικὸν ζήτημα, ὅπερ ἐπρόκειτο νὰ ἐπιλύσῃ, ἀπεφάσισεν ἐπιχείρησιν ἧς ἡ ἀνακοίνωσις ἐξέπληξε κατ' ἀρχὰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἀφοῦ ἐφάνη ἀναφέρων εἰς αὐτοὺς τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ αἰχμαλώτου τοῦ διαφυγόντος ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη, μετ' εὐκολίας ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Σερασκέρης οὗτος εὑρίσκετο εἰς δυσαρεστον θέσιν. Αἱ ἐπαναστάσεις αἵτινες ἐξηδηλοῦντο ταχιστα θὰ ἐκράτουν αὐτὸν πολιορκημένον ἐντὸς τῶν ἰδίων του γραμμῶν. Ἓν καὶ μόνον μέσον τοῦ ἀπέμεινε, νὰ καταλάβῃ ἐξ ἐφόδου τὸ Μεσολόγγιον καὶ νὰ διασκορπίσῃ ἀκολούθως τοὺς ἁρματωλοὺς, διαιρῶν τὸν στρατὸν αὐτοῦ ὅπως ἐνεργήσῃ τὴν καταδίωξιν ταύτην, ἀφ' ἧς θὰ ἄφινε φρουρὰν ἐν τῷ φρουρίῳ ὅπερ θὰ ἐκυρίευεν. Βεβαίως οὕτω θὰ ἐσυλλογίζετο.

Ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀναχωρῶν ὁ Πρόεδρος Μαυροκορδάτος, ἀποδείξας ὅτι εἶχεν ἐπαρκοῦντα τὰ μέσα ὅπως ὑποστηριζῇ προσβολὴν ἰσχυρὰν διὰ μέρους τινος τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του συνενωθέντων συνταγμάτων, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ ἐχθρὸς ἤλπιζεν ἐπὶ τῷ αἰφνιδίῳ τῆς ἐπιθέσεως ἥτις ἦτο γνωστὴ εἰς αὐτοὺς, προέτεινεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀρχηγοὺς ὅπως ἀποσπάσῃ στρατιωτικήν τινα μοῖραν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν Ἀκαρνάνων. Ἡ ἀφ.ξις ταύτης, παρέχουσα ἐπικουρίαν ἧς τοὺς εἶχον δώσει τὴν ἐλπίδα, θὰ ἀνεπτέρου τὸ θάρρος τῶν ἁρματωλῶν, συνταχθησομένων ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ. Τέλος ὁ ἐχθρὸς ἀποτυγχάνων ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ἣν ἐσχεδίαζεν, εὑρισκόμενος ἐν τῇ ἀνάγκῃ νὰ ὀπισθοχωρήσῃ θὰ περικυκλοῦτο, θὰ παρενοχλεῖτο καὶ ἴσως θὰ ἐξωλοθρεύετο ἀνὰ τμήματα. Εἰσερχόμενος εἰς τὰς τοπικὰς λεπτομερείας τοῦ σχεδίου, ὁ πρόεδρος ἀπέδειξε, τόσον σαφῶς τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ ὃν προέτεινε, ὥστε εἰς τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην ἀνετέθη ἡ διεύθυνσις αὐτοῦ.

Συνεπῶς, ὁ γηραιὸς τῆς Μάνης Βέης ἐπεβιβάσθη μετὰ χιλίων διακοσίων ἀνδρῶν

τὴν πέμπτην Ἰανουαρίου, ὅπως ἀνερχόμενος τὸν Ἀχελῶον ἐκ τῆς ἐκβολῆς τῶν Ἐνιαδῶν φθάσῃ εἰς Κατοχήν, ὑπὸ τῶν Ἀκαρνάνων κυριευθεῖσαν.

Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Μαυρομιχάλη ἄφηνεν ἐν Μεσολογγίῳ χιλίους ἐννεακοσίους μόνον ἄνδρας, ὅπως ἀντιστῶσι κατὰ Τούρκων, ἀνερχομένων πλέον τῶν δέκα χιλιάδων καὶ θὰ εἶχον θανασίμους ἀνησυχίας, ἐὰν ὑπέθετον ὅτι θὰ προσεβάλλοντο ἀμέσως. Ὁ Πρόεδρος, κάλλιον πληροφορημένος, εὐτυχῶς εἶχε γνώμην ἐναντίαν τῶν σκέψεων πλείστων ἀξιωματικῶν, θεωρούντων τὸ πρᾶγμα ὡς μεμακρυσμένον, καὶ οὐδόλως ἀμφέβαλλε περὶ τοῦ σχεδίου του πλέον ἅμα τῇ ἀφίξει πλοίου ἐξ Ἀνατολικοῦ. Ὁ ναύκληρος, ὅστις ἐπέβαινε τούτου, εἶχε προσφωνηθῇ ὑπό τινος ἀγνώστου χριστιανοῦ, ὅστις τῷ εἶχεν εἰπεῖ ὅτι ὁ ἐχθρὸς θὰ προσέβαλλε τὸ Μεσολόγγιον δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἅμα τῷ συνθήματι γενικοῦ κανονοβολισμοῦ καὶ ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐπεχείρουν τὴν ἔφοδον.

Ὁ Πρόεδρος ἔλαβε συνεπῶς τὰ ἀμυντικὰ αὐτοῦ μέτρα, ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς εἰκοστῆς τετάρτης, ἀπαγορεύων διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πορφυρίου τὴν κωδωνοκρουσίαν καὶ ἀπαλλάττων τοὺς Χριστιανοὺς τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ παρευρεθῶσι κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν. Ἕκαστος διε ἀχθη ταὐτοχρόνως, ὅπως καταλάβῃ τὴν θέσιν του. Ἐδιπλασίασαν τὸν ἀριθμὸν τῶν φρουρῶν καὶ τῶν περιπόλων. Οὗτος δὲ διατρέχων ὅλην τὴν γραμμὴν, ἐξήγει εἰς ἕκαστον τὸ τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ, ὑπενθύμιζε εἰς τοὺς ὁπλαρχηγοὺς καὶ τοὺς στρατιώτας τὰ καθήκοντα αὐτῶν, πείθων ἅπαντας ὅτι οὐδὲν εἶχον νὰ φοβηθῶσι παρ' ἐχθροῦ ὅστις εἶχεν ὑπὲρ αὐτοῦ μόνον τὴν τύχην, καὶ ταύτην λίαν ἀμφίβολον, τῆς τελευταίας ταύτης προσβολῆς, ἐὰν ἀνθίσταντο εἰς αὐτὸ, ὅπερ ἡ θρησκεία καὶ τὸ καθῆκον ὑπηγόρευε.

Διῆλθον τὴν νύκτα, λέγει ὁ κ. Γκρεγιὰρ, παρὰ τοῦ ὁποίου μέρος τῶν λεπτομερειῶν τούτων παρέλαβον, ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων καὶ τῶν κανονοστοιχοιῶν. Ἦτο πέμπτη ὥρα τῆς πρωΐας ὅτε ὁ ἐχθρὸς ἐτέθη εἰς κίνησιν· ἡ ὠχρότης τῆς σελήνης, κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ νεφῶν κεκαλυμμένης, ἐφαίνετο εὐνοοῦσα τὴν τόλμην τῶν Τούρκων. Ἤδη ὀκτακόσιοι ἄνδρες ἐκ τῶν ἀποφασιστικωτέρων κατώρθωσαν χωρὶς οὐδόλως νὰ παρατηρηθῶσι νὰ διολισθήσωσιν ἐν τῇ τάφρῳ φέροντες κλίμακας καὶ σάκκους πλήρεις ἄμμου. Διακόσια βήματα ὄπισθεν εὑρίσκοντο δύο χιλιάδες ἀνδρῶν ἐκ τοῦ πεζικοῦ των, ἕτοιμοι νὰ βοηθήσωσιν αὐτούς, διευθύνοντες τὰ πυρά των κατὰ τοῦ ἀνδρομήκους τοιχίου, οὕτως ὥστε νὰ διαιρέσωσι τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων προσελκύοντες αὐτοὺς εἰς μέρος ἀντίθετον ἐκείνου εἰς ὃ θὰ ἐξετελεῖτο ἡ προσβολὴ, καὶ τοῦτο ὅπως εὐκολύνωσι τὴν ἔφοδον τῶν μελλόντων νὰ ἐπιχειρήσωσιν αὐτήν. Ὁ Ὁμὲρ Βριώνης, ὁ Ροσχὶδ καὶ δύο ἕτεροι πασάδες θὰ ἐπετίθεντο ταυτοχρόνως, μετὰ τοῦ ὑπολοίπου τῶν στρατιωτῶν αὐτῶν, κατασφάζοντες τοὺς χριστιανούς. Ἡ ἐπιτυχία ἐφαίνετο ἄφευκτος· ὁ Ὁμὲρ εἶχεν ἐκ τῶν προτέρων εἰδοποιήσει περὶ αὐτῆς τὸν Βαρνακιώτην ὅντινα εἶχεν ἐξηναγκάσει νὰ μεταβῇ εἰς τὰ σύνορα τοῦ Ξηρομέρου, ὅπως καθησυχάσῃ τοὺς δυσαρεστηθέντας, γράφων εἰς αὐτὸν: *αὔριον γευματίζω εἰς Μεσολόγγιον.*

Τὴν πέμπτην ὥραν ἀκριβῶς, τοῦ σημείου δοθέντος διὰ γενικοῦ κανονοβολισμοῦ τῶν τουρκικῶν πυροβόλων, ἡ προσβολὴ ἄρχεται καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν μετ' ἀπερι-γράπτου μανίας. Ὁ τουφεκοβολισμὸς ἐκρήγνυται ἀμφοτέρωθεν καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν

μερῶν τὸ πῦρ τῶν πυροβόλων μετὰ ζωηρότητος ἀνταποκρίνεται. Γῆ καὶ θάλασσα στένουσιν. Οἱ ἐν τῇ τάφρῳ ἐνεδρεύοντες Τοῦρκοι ἐπιχειροῦσι τὴν ἔφοδον ἀφίνοντες φρικώδεις ὀρυγάς. Τὴν σπάθην καὶ τὰ ἐγχειρίδια μόνον φέροντες ὅπως ὦσιν ἐλαφρότεροι κατὰ τὴν προσβολήν, φθάνουσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὀχυρώματος, ὅπου οἱ Ἕλληνες, προσεκτικοὶ εἰς τὴν φωνὴν τοῦ παραγγέλματος καὶ πεπεισμένοι ὅτι ἡ κρίσιμος στιγμὴ ἔφθασε, συμπλέκονται μετ' αὐτῶν ἐνίοτε σῶμα πρὸς σῶμα καὶ τοὺς καταβάλλουσιν·ἐκ τῶν δύο Τούρκων σημαιοφόρων οἵτινες εἶχον ἐμπήξει τὰς σημαίας αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ὀχυρώματος, ὁ εἷς πίπτει διατρυπηθεὶς ὑπὸ σφαίρας, ὁ δὲ ἕτερος αἰχμαλωτίζεται ἐντὸς τοῦ φρουρίου ὅπου εἶχεν εἰσέλθη· οἱ βάρβαροι ἀνετράπησαν. Ἡ σφαγὴ ἄρχεται! Οὐλαμός τις, κατορθώσας νὰ ὑπερβῇ τὸ τεῖχος, σφάζεται ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων τοῦ ὄρους τῆς Κυλλήνης.Οἱ στρατιῶται τοῦ Κανέλλου ἐννωθέντες μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, κατασυντρίβουσι τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἐντὸς τῆς τάφρου διαγωνίζονται. Βλήματα πυροβόλων κεδραυνοβολοῦσι τὰς δύο χιλιάδας ἀνδρῶν τὰς προχωρούσας πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐπιτιθεμένων, καὶ ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους θρησκευτικὸς ζῆλος ὠθεῖ ὅπως ἀγαλάβωσι τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς τραυματίας αὐτῶν, πίπτουσι θύματα τοῦ φανατισμοῦ αὐτῶν, ὑπὸ τὰ προχώματα τοῦ φρουρίου. Ἀλλ' ἡ ἡμέρα προχωρεῖ, τὰ πέριξ φωτίζονται, καὶ αἱ πρῶται τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες ἀποκαλύπτουσαι τὴν νυκτερινὴν ἐκείνην σκηνὴν ἀποδεικνύουσιν εἰς τοὺς Τούρκους τὸ μέγεθος τῶν ἀπωλειῶν των,ἐνῷ εἰς τοὺς Ἕλληνας καθιστῶσι γνωστὸν τὸ σπουδαῖον τῆς νίκης αὐτῶν. Χίλιοι ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων στρατιωτῶν τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη κατέκειντο ἐπὶ τοῦ βορβόρου, δέκα σημαῖαι ἁρπρέθησαν ἐκ τῶν ἀπίστων· τοιαῦτα ἦσαν κατὰ τὴν ὀγδόην πρωινὴν ὥραν τὰ ἀποτελέσματα νίκης εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Μαυροκορδάτου ὀφειλομένης. Εἶχε καταστῇ ἄξιος αὐτῆς ὡς ἐκ τῆς σπανίας περισκέψεώς του ἀφ' ἑνὸς καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἑτέρου· καὶ γεγονὸς, ὅπερ θὰ ἐφαίνετο ἀπίστευτον, ἐὰν Γάλλοι ἀξιωματικοὶ αὐτόπται τῆς μάχης ταύτης δὲν τὸ ἐπεβεβαίουν, οἱ χριστιανοὶ μόνον ἓξ ἄνδρες ἀπώλεσαν ἐν τῇ ἀξιομνημονεύτῳ ταύτῃ συμπλοκῇ.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐμάνθανον ἔκ τινων Ἑλλήνων αἰχμαλώτων διαφυγόντων ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου χάριν εἰς τὴν ἀταξίαν ἥτις ἐν αὐτῷ ἐβασίλευεν, ὅτι οὗτοι ἦσαν κατάπληκτοι ἐκ τῶν ἀπωλειῶν των. Ὁ Ὀμὲρ Βριώνης εἶχε κλαύσῃ· καὶ ἀντὶ νὰ προσβάλλωσιν αὐτὸν ὅπως τινὲς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ἐζήτουν, ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις εἰς ἀνώτερα πάντοτε ἀπέβλεπεν, ἔκρινε τόσον ἐπάναγκες ὅπως ἀναλάβῃ ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ὥστε ἀπηγόρευσε πᾶσαν ἔξοδον. Ἐμάνθανε πρὸ ὀλίγου ὅτι ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης εἶχε φθάσει εἰς Κατοχὴν αἰσίως ὅπου ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἀνεχώρει ὅπως τὸν συναντήσῃ,καὶ ὅτε οἱ Σουλιῶται οἱ εὑρισκόμενοι ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀπὸ τῆς ἀπωλείας τοῦ Σουλίου, συγκατένευον νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν πολεμάρχου. Εἶχον ἐπιτύχει περὶ τούτων, τὴν ἄδειαν τῶν Ἄγγλων, ἐπικαλούμενοι τὸ ἄρθρον τῆς συνθήκης, τὴν ὁποίαν εἶχον συνάψῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν καὶ παριστῶντες ὅτι ὄντες λαὸς στρατιωτικὸς, δὲν ἠδύναντο νὰ θρέψωσι τὰς οἰκογενείας των ἄλλως πως εἰμὴ πολεμοῦντες τοὺς φυσικούς των ἐχθρούς.Ἡ Βρεττανικὴ πολιτικὴ ἦτο σύμφωνος πρὸς τοὺς λόγους τούτους, καὶ τοῦ δευτέρου μέρος τῆς μεγάλης καταστροφῆς ἦν ὁ Μαυροκορδάτος παρεσκεύαζε μελλούσης νὰ ἐκπληρωθῇ ἐν συνεννοήσῃ μετὰ

τῶν ἐπαναστατῶν ἀπεφάσισε νὰ χρονοτριβήσῃ. Ἀλλὰ πῶς νὰ μετριάσῃ τις τὴν ὁρμὴν τῶν ἀτρομήτων λεόντων οἵτινες πρὸ ὀλίγου ἔτι εἶχον νικήσει τοὺς βαρβάρους ;

Τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν ἐπεφορτίσθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν μεσολάβησιν ταύτην. Διά τινος τῶν ἰδιοτροπιῶν ἐκείνων αἵτινες τοῖς εἶνε ἀρκετὰ συνήθεις, οἱ Ἄγγλοι, οἵτινες εἶχον προβῆ εἰς συνθηκολογίας ὅπως ἐξασφαλίσωσι τὴν κατὰ ξηρὰν ἐπιτυχίαν τῶν Τούρκων, ἐφαίνοντο ἐγκαταλείποντες αὐτοὺς εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐμπορικῶν βρικίων, ὁ τρόμος τῆς Ἡμισελήνου καταστάντων. Τὸ ὑπουργεῖον τῆς Α. Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν πολιορκίαν τῶν φρουρίων ἅτινα οἱ Ἕλληνες περιεκύκλωνον· καὶ οὗτοι πληροφορηθέντες, ὅτι ἡ *Μαύρη Μοῖρα* ἡ ἐπιφορτισθεῖσα τὴν ἐπισίτισιν αὐτῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἀστυνομίας Ζακύνθου εὑρισκομένη, ἀνέμενε ξένον πολεμικὸν πλοῖον, ὅπως περιφρουρήσῃ ἀποστολὴν ζωοτροφιῶν εἰς Πάτρας ἀποστελλομένων, ἀπεφάσισαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀποστολὴν ταύτην. Ἄγνωστον πῶς ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἐμπορικῆς ταύτης δολοπλοκίας περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ Ἕλληνος ναυάρχου, καὶ θὰ εἶνε δύσκολον νὰ ἐξηγήσῃ τις διατί ἡ αὐτὴ ἀστυνομία εἷς τινα στρατιωτικῶν ἐπιμελητῶν τῶν ἐπαναστατῶν ἐπέτρεψε ν' ἀγοράσῃ φάρμακα καὶ μητὸν διὰ τοὺς τραυματίας, ἐκτὸς ἐὰν παραδεχθῇ τις ὅτι ὑπάρχουσιν ἡμέραι χάριτος διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ οὐρανοῦ.

Ὁ ναύαρχος, πληροφορηθεὶς περὶ τῆς σχεδιαζομένης ὑπὸ τῶν χρηματιστῶν τῆς Ζακύνθου ἐκστρατείας, μόλις ἐξῆλθε τοῦ ἀκροατηρίου τοῦ Ἀράξου, ὅτε οἱ σκοπιωροὶ αὐτοῦ ἀνήγγειλαν βρίκιον ὕποπτον συνοδεῦον ἀποστολήν τινα. Στρέφεται παρ' αὐτὰ πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἐκείνην καὶ φθάσαν εἴς τινα ἀπόστασιν, βεβαιοῖ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ διὰ κανονοβολισμοῦ, εἰς ὃν τὸ ἄγνωστον πλοῖον ἀποκρίνεται δι' ἀνυψώσεως τῆς σημαίας του. Πλησιάζουσιν αὐτό· ἦτο βρίκιον φέρον 14 πυροβόλα, τὸ *Μόντε Κούκουλη*, τῷ ὑποδεικνύουσιν ὅτι τῆς πολιορκητικῆς γραμμῆς ἐκτεινομένης μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου δὲν ἠδύνατο νὰ θαλασσοπλέῃ ἐντὸς αὐτῆς. Ἐπέμενε νὰ διέλθῃ, διισχυριζόμενον ὅτι ἦτο πολεμικόν! Τῷ ἀπήντησαν ὅτι ἦτο ἐμπορικὸν ἐπιδεικνύοντες τὸν κατάλογον τῶν ἐμπορευμάτων ἅτινα εὑρίσκοντο ἐν αὐτῷ. Τὸ περικυκλοῦσι, κατάσχουσι τὴν ἀποστολήν, τοῦτο δὲ ἀποστερήσαντες τῶν ναυτῶν του τὸ ὁδηγοῦσιν εἰς Μεσολόγγιον ὁπόθεν τὸ ἐξαναγκάζουσιν ἐν συνοδείᾳ τριῶν ἄλλων πλοίων νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, εἰς ὃν ἐπαίσχυντον εἰσῆλθεν ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν Ἄγγλων συγχαιρομένων τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν ὑποστήριξιν δικαιωμάτων τόσον ἐνδόξως ἀποκτηθέντων.

Τοῦ γεγονότος τούτου καταστείλαντος ἐπ' ὀλίγον τὴν ἀνυπομονησίαν τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Μαυροκορδάτος εὗρε τὸ μέσον ἀκολούθως ὅπως ἐξαπατήσῃ ταύτην διὰ τῶν ἐνεδρῶν τὰς ὁποίας ἐπεχείρει μέχρι τῆς ἑνδεκάτης Ἰανουαρίου (30 Δεκεμβρίου), ὅτε ὁ Ὁμὲρ Βριώνης λαβὼν ἐπιστολὴν ἐκ τοῦ Βαρνακιώτου ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ πάραυτα ὁριστικὰ μέτρα. Τῷ ἐμήνυον οὗτοι, ὅτι ὁ Ράγκος λησμονῶν τὸν δοθέντα ὅρκον κατὰ τὸν προηγηθέντα Ὀκτώβριον περὶ τῆς πρὸς τὸν Σουλτάνον ἀφοσιώσεώς του, ἐτάχθη ἐκ νέου πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων Ἀκαρνάνων τῶν ἐπανελθόντων ἐκ τῆς Ἠπείρου. Μετὰ σφοδρὰν λογομαχίαν μετὰ τοῦ γηραιοῦ Γόγου Μπάκολη ὁπλαρχηγοῦ τῆς Ἀθωμανίας,

λίαν ἀμφιβόλου πίστεως, ἐκήρυξε δημοσίως ὅτι ἀπὸ τοῦδε θὰ ἐμάχετο καὶ θὰ ἀπέθνησκεν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ Σταυροῦ. Ὅτι ἐβάδιζε διὰ τῆς Λαγκάδας ἐπὶ κεφαλῆς 300 παλληκαρίων, ὅπως τῷ κόψῃ τὴν ὀπισθοχώρησιν παρὰ τὸ Μακρυνόρος (Θύαμον). Τέλος τὸν προειδοποιεῖ περὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη εἰς Κατοχὴν, κατορθώσαντος νὰ συναθροίσῃ ἤδη ἄνω τῶν 2,500 ἀνδρῶν ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ· περὶ τῆς καταλήψεως τῶν στενῶν τῆς λίμνης Ὀζεροῦ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τῶν Ἀγράφων(Ἀγραΐδος),περὶ τῆς γενικῆς στρατολογίας τῶν χωρικῶν τοῦ Βάλτου καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ προΐδῃ περὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, προτοῦ πᾶσα ὀπισθοχώρησις τῷ καταστῇ ἀδύνατος.

Τὴν ἐπομένην νύκτα ἀπὸ τῆς λήψεως τῆς εἰδήσεως ταύτης οἱ Τοῦρκοι εὑρίσκοντο ἐν μεγίστῃ ταραχῇ, χωρὶς οἱ πολιορκούμενοι νὰ γνωρίσωσι τὴν αἰτίαν.Τὴν πρωΐαν τῆς 13 Ἰανουαρίου, δὲν ἤκουσαν οὔτε τὸν χρεμετισμὸν τῶν ἵππων οὔτε ἀπομακρυσμένον τινὰ θόρυβον· ὁ καπνὸς τῶν στρατοπεδευόντων δὲν ὑψοῦτο πλέον ἀνὰ τὸν ἀέρα. Ὁ Ὀμὲρ Βριώνης εἶχεν ἐκινήσει περὶ τὴν 2αν ὥραν τῆς πρωΐας, καὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐν ἀταξίᾳ πρακολουθοῦντος, δὲν ἐτόλμων νὰ πιστεύσωσιν ὀπισθοχώρησιν τόσον ἐσπευσμένην· ἐροβοῦντο στρατήγημά τι καὶ μόλις ἅμα ἐπέστρεψαν κατοπτευταί τινες ἀποσπασθέντες πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἔμαθον ὅτι τοῦτο ἦτο ἔρημον.

Μέρος τῆς φρουρᾶς ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου ἐδηγούμενον ἄγεται πάραυτα πρὸς τὰ ἐγκαταλειφθέντα μέρη· κυριεύουσι 8 ὀρειχάλκινα τηλεβόλα, ἐπὶ ὑποστατῶν ἐκστρατείας εὑρισκόμενα, τὰ κιβώτια αὐτῶν, 2 ὀβουζιέρα, 1 βομβοβόλον καὶ πλείστας ζωοτροφίας. Ἀνευρίσκουσι τὸν τόπον ὅπου ἦτο ἱδρυμμένη ἡ σκηνὴ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη ἥτις ἦτο ἤδη ἀνατετραμμένη· βλέπουσι τὰς τραπέζας τὰς ὁποίας δὲν ἠδυνήθη νὰ συμπαραλάβῃ καὶ μέρος τῶν ὑποσκευῶν του. Ἐπισκέπτονται τὸ μέρος τοῦ στρατοπέδου τῶν Τοξυδῶν, τῶν Γκέγκιδων, καὶ τῶν Ἀσιανῶν οἵτινες πολυτελεῖς εἶχον ἱδρύσει σκηνάς. Εἰς ἕκαστον βῆμα ἀνακαλύπτουσιν ὅπλα, ἐφίππια, ἀποσκευὰς, κατασφάζουσι καθυστεροῦντας τινὰς στρατιώτας ἀφοῦ ἔλαβον παρ' αὐτῶν πληροφορίας περὶ τῆς ὁδοῦ ἣν ἠκολούθησεν ὁ ἐχθρὸς ὀπισθοχωρῶν.

Πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ἀπεσύρετο διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Κλεισούρας, ἐνῷ ὁ Ρουσχὶτ πασᾶς, διασχίζων τὸ δάσος τοῦ Κουδουνίου ἐπορεύετο πρὸς τὸ Κεράσοβον, ἀπέσπασεν 500 ἄνδρας πρὸς καταδίωξιν αὐτῶν. Πετῶσιν ὑπὸ τὰ ἴχνη των περῶντες ἐν στόματι μαχαίρας τοὺς πίπτοντας εἰς τὰς χεῖράς των φυγάδας· καὶ, φθάσαντες εἰς Κλεισούραν, ἁφαιροῦσι καὶ τὸ τελευταῖον κανόνιον τῶν Τούρκων πρὸ τῆς Τριχωνίας λίμνης μόνον ἐγκαταλείψαντες αὐτούς. Ἐπανήρχοντο εἰς τὸ στρατόπεδον συγχρόνως μετὰ τοῦ ἄλλου ἀποσπάσματος τοῦ ἀποσταλέντος εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐήνου, ὅπου ὁ Ρουσχὶτ πασᾶς ἵδρυσε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ. Πληροφορηθεὶς ἐν καιρῷ περὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ συστρατηγοῦ του, εἶχεν ἀποστείλει τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας εἰς Ναύπακτον· καὶ εἶχον κυριεύσει πλείστας ἀποσκευὰς ἐγκαταλειφθείσας εἰς τὰ χωρία τοῦ Γαλατᾶ. Καὶ ὑπεχώρει. Οἱ Ἕλληνες ἔφερον ἐν θριάμβῳ 2 πυροβόλα καὶ μία βομβοβόλον τὰς ὁποίας εἶχον κυριεύσει. Ἡ εὐτυχία αὐτῶν ἦτο τὸ ἔπακρον· ἦσαν ἤδη ἀήττητοι· ἐθρυάμβευον κατὰ τοῦ ὑπερηφάνου Ὀμὲρ

Βριώνη, ἐπρόκειτο πλέον νὰ ἐξολοθρεύσωσι τὸν στρατόν του, καὶ ἀφ' ἧς ὁ Μαυροκορδάτος εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν καταδίωξιν, οἱ Χριστιανοὶ ἔλαβον τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸ Βραχῶρι, πρὸς τὸ ὁποῖον ὁ ἐχθρὸς ὠπισθοχώρει.

Ἦτο ἡ 14 Ἰανουαρίου. Ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ὀπισθοχώρει καθ' ἣν στιγμὴν ἀνεκάλυψαν τὰς προφυλακὰς αὐτοῦ ἀπομακρυνόμενος τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀχελώου. Ὁ ποταμὸς ἐξογκωθεὶς ἐκ τῆς ἀδιακόπως πρὸ ἓξ ἤδη μηνῶν καταπιπτούσης βροχῆς, δὲν εἶχεν ἐπιτρέψει νὰ διαβῇ αὐτὸν κατὰ τὸν πόρον τοῦ Στράτου. Ἐν τούτοις πρόσκοποί τινες διαβάντες τὸν ποταμὸν διὰ ἵππων ἐπισαχθέντων ἐπίτηδες τὸν εἶχον πληροφορήσει ὅτι ἡ θέσις τῆς Λεπαινοῦς ὅπως καὶ τὰ κυριώτερα τῶν στενῶν εἶχον καταληφθῇ ὑπὸ ἐπαναστατικῶν σωμάτων. Συνέλαβεν ἀμέσως τὸ σχέδιον νὰ ἐφελκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων εἰς διάφορα σημεῖα καὶ οὕτω νὰ κατορθώσῃ ἀνοίγων δίοδον νὰ εἰσελθῇ ἐν Ἠπείρῳ.

Τὴν ἀπόφασιν ταύτην σχηματίσας κατεσκήνωσεν ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων τοῦ Βραχωρίου, ὅπως ἀναλάβῃ ἐπ' ὀλίγον, διαμείνας ἐκεῖ μέχρι τῆς 2 Φεβρουαρίου, ὅτε, μαθὼν ὅτι τὰ ὕδατα τοῦ Ἀχελώου ἐπαισθητῶς ἠλαττώθησαν, ἠθέλησε νὰ πειραθῇ ἐκ νέου τὴν δίοδον τοῦ πόρου τοῦ Στράτου. Τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ τὸν εὐκολύνῃ εἰς τὴν πραγματοποίησίν του, ἐὰν ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ἑκάστου ἵππου μετεφέρετο καὶ εἷς στρατιώτης ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ. Οὗτοι ὤφειλον νὰ σχηματίσωσι κεφαλὴν γεφύρας, ἐνῷ οἱ ἱππεῖς θὰ μετέφερον διαδοχικῶς τοὺς πεζούς· καὶ ὅλοι ἀναχωροῦντες ἐκεῖθεν ἐν σώματι, θὰ εἶχον ἀρκετὰς δυνάμεις ὅπως ἐκβιάσωσι τὰς ὄχθας τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου· ἀλλὰ τὸ σχέδιον καίτοι λογικὸν δὲν εἶχεν ἐντούτοις ἐπιτύχει.

Μόλις οἱ πρῶτοι αὐλαμοὶ τοῦ τουρκικοῦ πεζικοῦ ἐπάτησαν τὴν ἀντίθετον ὄχθην τοῦ Ἀχελῴου, ὅτε οἱ λόχοι τῶν Λεπενιωτῶν, ἐνωθέντες πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας καὶ πρός τινα ἀποσπάσματα τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μαυρομιχάλη ἐπυροβόλησαν καταρρίψαντες αὐτοὺς ἐν τῷ ποταμῷ, μετὰ τοῦ προσδραμόντος πρὸς βοήθησιν αὐτῶν ἱππικοῦ. Οἱ ἵπποι οἵτινες δὲν ἐπρόφθανον ν' ἀναπνεύσωσι, ὑποχρεούμενοι νὰ ἐπαναπίπτωσιν εἰς τὸ ὕδωρ, ὑπὸ τῆς ταχύτητος τῶν ρευμάτων παρασυρθέντες ἐπνίγησαν. Ἦτο φρικῶδες νὰ βλέπῃ τις τοὺς ἱππεῖς δράττοντας, τὴν ἄκραν τῶν πέριξ δαφνῶν ἀφοῦ κατώρθουν ν' ἀπαλλαχθῶσι τοῦ ἐφιππίου, ν' ἀγωνίζωνται κατὰ τοῦ θανάτου ὅπως καταστῶσιν ἀντικείμενα σκοποβολῆς τῶν Ἑλλήνων οἵτινες διετρύπων αὐτοὺς διὰ τῶν σφαιρῶν. Ἡ καρδία τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη ἂν καὶ σκληρυνθεῖσα ἐν τῇ τέχνῃ τῶν ὅπλων δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ εἰς τὸ θέαμα τοῦτο· καὶ μετὰ τὴν θέαν τῆς ἀπωλείας χιλίων πεντακοσίων ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων στρατιωτῶν του ἀπεσύρθη πρὸς τὸ Ζαπάντι, χύνων δάκρυα.

Ἐκεῖ ἔμαθε, διαρκούσης τῆς νυκτὸς, ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς τινων Ταπήγων (Σκυπεταρων)τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀποστείλει πρὸς κατόπτευσιν ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ, ὅτι ὅσοι ἐκ τῶν στρατιωτῶν του κατώρθωσαν,διαβαίνοντες τὸν ποταμὸν,ν' ἀναβῶσιν εἰς τὰ ὄρη ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τῷ ἐπεβεβαίωσαν τὴν εἴδησιν τῆς ἀποσκιρτήσεως τοῦ Ράγκου, ὅστις κατεῖχε μετὰ δυνάμεως τὰ στενὰ τοῦ Θυάμου (Μακρυνόρους) καὶ ὅτι ἅπασαι αἱ ὁδοὶ μέχρι τῆς Ἄρτης εἶχον καταληφθῇ ὑπὸ τῶν ἐπα-

ναστατῶν. Οὕτως, ἔπρεπεν ἢ ν' ἀποθάνῃ ἢ νὰ νικήσῃ, διότι ὁ Βλόχος ἐξ ὅλων τῶν μερῶν παρουσίαζε χωρία κεκαυμένα καὶ ἀγροὺς λεηλατημένους· καὶ αἱ ἀσθένειαι τοιαύτας καταστροφὰς μεταξὺ τῶν Τούρκων ἐπέφερον, ὥστε ὅπως διασώσῃ τοὺς ἐξ ἀνάγκης ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς ἡμισελήνου διαμένοντας, δὲν εἶχεν οὔτε στιγμὴν νὰ χάσῃ.

Οὕτως, ἀφοῦ καθύβρισε τὸν Ρουσχὶτ πασᾶν μετὰ τῶν Ὀσμανλίδων τοὺς ὁποίους διώκει, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἀπέδιδε τὰ ἀτυχήματα ἐκστρατείας ὑπὸ τόσῳ καλοὺς οἰωνοὺς ἀρξαμένης, ἀπεφάσισεν ὁ Ὀμὲρ Βριώνης νὰ πειραθῇ τὴν δίοδον τῆς γεφύρας τοῦ Κόρακος. Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος κατὰ τὴν τρίτην ταύτην ἀπόπειραν. Προειδοποιηθέντες, ὑπὸ τοῦ Ἴσκου καὶ τοῦ Χρίστου Τζαβέλα στρατοπεδευόντων πρὸ 15 ἡμερῶν ἐν τοῖς πέριξ τῆς Βετερνίτσας, οἱ ἁμαρτωλοὶ τοῦ ὄρους Φρισίας οἵτινες συνηγωνίζοντο μετ' αὐτῶν, μόλις εἶδον τὴν Ἀλβανικὴν προφυλακὴν, περιεκύκλωσαν αὐτὴν τοῦ Ὀμὲρ διασωθέντος ἐκ τῆς καταδιώξεως διὰ τῆς ἀπωλείας πεντακοσίων ἐκ τῶν Τοξιδῶν του.

Ἀπωθηθεὶς οὕτω πέραν τοῦ Καρπενησίου, καὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εὑρεθέντος εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ φάγῃ τοὺς ἵππους αὐτοῦ, ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ἐξέπεμψε πρὸς τὸ μέρος τοῦ Εὐήνου τοῦ Ἀσλὰν βέη τὸν ἐξ Ἀργυροκάστρου ἕνα ἐκ τῶν ἀνδρειοτέρων ἀξιωματικῶν αὐτοῦ διαδίδων ὅτι προὐτίθετο νὰ διέλθῃ τὸ Καλλιδρόμιον ὄρος καὶ νὰ εἰσδύσῃ διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Σπερχειοῦ εἰς Θεσσαλίαν. Ἤρκεσε τοῦτο ὅπως προσελκυσθῇ μέρος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην, εἰς ἣν ὁ Γεώργιος Ἴσκος ἀδελφὸς τοῦ Ἀνδρέου, χιλιάρχου ἐν Ἀγράφῳ, ἔσπευσε μετὰ σπουδῆς· καὶ τῶν ἐπαναστατῶν τῶν τηρούντων τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀχελώου ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἀναχωρησάντων, ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ἐπραγματοποίησε τὴν δίοδον τὴν νύκτα τῆς 27ης Ἰανουαρίου ἐν αὐτῷ τῷ στενῷ τοῦ Στράτου τὸ ὁποῖον οὐδέποτε θὰ διέβαινεν ἄνευ τοῦ διαπραχθέντος ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν σφάλματος. Τὴν 28ην διῆλθε τὸ Νοζερὸν ἢ λίμνην τῆς Ἀκαρνανίας καὶ μέρος τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἐγκαταλειψάντων καὶ ὅπλα καὶ ἀποσκευὰς ὅπως εὐκολώτερον τρέξωσι, ἔφθασε τὴν 5ην Μαρτίου εἰς Βόνιτσαν μετὰ τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν, λαμπρῶν συντριμμάτων ἀκμάζοντος ποτὲ στρατοῦ ἐκ δέκα τὰ χιλιάδων μαχητῶν περίπου συγκειμένου, ὅτε τὸν προηγηθέντα Ὀκτώβριον εἶχε κινηθῇ πρὸς ἐκστρατείαν. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔμεινεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀναμένων τὰ πλοιάρια ἅτινα δὲν εἶχον εἰσέτι δεχθῇ ὅλους τοὺς στρατιώτας του, ὅτε ἡ ὀπισθοφυλακὴ αὐτοῦ προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ὅστις ἐφόνευσε καὶ ἐκυρίευσε μέρος τοῦ σώματος τούτου μετὰ τῶν ἀποσκευῶν του.

Καταβεβλημένος ἐκ τῆς ἀτυχίας εἰς ἣν εὑρίσκετο, ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ἔσπευσε νὰ καταφύγῃ εἰς Πρέβεζαν παρὰ τῷ ἀρχαίῳ φίλῳ του Μπεκὴρ Τζογαδὸρ, τὸν ὁποῖον εὗρε παίζοντα ἡσύχως κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ τὰ χαρτιὰ μετά τινος ἐκ σῶν διεφθαρμένων ἐκείνων οἵτινες ἀπετέλουν τὴν συνήθη συναναστροφὴν αὐτοῦ. Ὁ Ρουσχὶτ πασᾶς ἐπεβιβάσθη ἐκ τοῦ μέρους αὐτοῦ ὅπως εἰσέλθῃ εἰς Ἄρταν· καὶ οἱ Σκυπετάραι, ἀφοῦ ἐβλασφήμησαν Ὀμὲρ, Ρουσχὶτ, Σουλτάνον, ὅπως καὶ ὅλας τὰς παρούσας, παρελθούσας καὶ μελλούσας δυναστείας τῶν ὀθωμανῶν, ἐλεηλάτησαν τὴν Βόνιτσαν. Ἀποσπῶντες ἐκ τῶν Ὀσμανλίδων τὰ ὅπλα ἅτινα δὲν ἐγνώριζον νὰ μεταχει

ρισθῶσι, ἐφωδιάσθησαν δι' ὅλων τῶν ἀπαιτουμένων μὲ ἔξοδα αὐτῶν· καὶ εὐθὺς ὡς διέβησαν τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, ἠδυνήθησαν τόσῳ καλῶς ν' ἀποζημιωθῶσι δι' ἐξόδων τῶν χωρικῶν τῆς κάτω Ἀλβανίας, ὥστε ἐπανῆλθον εἰς τὰ ὄρη των μᾶλλον εὐποροι παρ' ὅτι ἀπ' αὐτῶν ἐξῆλθον.

Ἐν τούτοις ἡ Μουζουκιὰ, (Τυλαντίας) βλέπουσα ἀναφαινόμενα τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων αὐτῆς λόχων τῶν Τοξιδῶν, ἐβυθίσθη εἰς λύπην. Αἱ γυναῖκες καταρώμεναι τὸν Ὁμὲρ Βριώνην καὶ τὴν μεγαλειότητα τῶν Σουλτάνων ἐποίουν τὰς κοιλάδας τοῦ ὄρους Ἴσμαρος ν' ἀντηχῶσιν ἐκ τῶν ρωνῶν των. Ἐξεδίωξαν πάντα Ὀσμανλῆν εὑρισκόμενον εἰς Βεράτιον· ἡ Αὐλὼν παρεδόθη εἰς τοὺς ἄρχοντας αὐτῆς καὶ ἡ Τοσκαρία ἀπηύθυνεν αἴτησιν δι' ἧς ἐζήτει τὸν υἱὸν τοῦ Ἰμβραὴμ ὡς βεζύρην δηλοῦσα ὅτι θὰ ἔπαυεν ἡ ἐν τοῖς τζαμίοις προσευχὴ ἐὰν δὲν ἐπραγματοποίουν τὰς αἰτήσεις τοῦ λαοῦ. Ἀπέστειλαν δερβίσας τινὰς ὡς ἀπεσταλμένους εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ' ἡ μηχανορραφία ἥτις πρὸ πολλοῦ ἠμπόδιζε τὴν φωνὴν τῆς ἀληθείας νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ θρόνου τῆς Α. Υ. τοῦ σουλτάνου, κατώρθωσε νὰ συγκρατήσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν.

Ὁ Ὁμὲρ πασᾶς ἔκλεισεν αὐτὸς αὐτὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τῶν ταραχῶν τῆς μέσης Ἀλβανίας· τοῦτο ἦτο τὸ καλλίτερον μέσον ὅπως κατευνάσῃ ταύτας. Ἀλλὰ, ὅσας προσπαθείας καὶ ἂν κατέβαλεν οὗτος ὡς καὶ ὁ Ἀγγλος πρόξενος τῆς Πρεβέζης, δὲν κατώρθωσαν νὰ διασωσωσιν ἐκ τῆς κοινῆς καταρρονήσεως τὸν Βαρνακιώτην καὶ τοὺς συνενόχους αὐτοῦ. Ὁ προδότης, ὑποχρεωθεὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀκαρνανίαν, ἐπέτυχεν ἄδειαν διαμονῆς ἐν Ζακύνθῳ, ὅπου εἶδον αὐτὸν ἐμφανιζόμενον μετὰ τόσης εὐχαριστήσεως μεθ' ὅσης θὰ ἔβλεπον τὸν λόρδον ἁρμοστὴν Μαίτλαν. Ἀλλὰ μὴ ὑπαρχόντων φρουρῶν ὅπως ἀπομακρύνωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὸ κοινὸν, ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ ἐξ αὐτῆς, καὶ μετὰ περιπλάνησιν εἰς διαφόρους νήσους τῆς Ἑπταρχίας ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὰς ὑψίλους τοῦ Καλαμᾶ ὅπου ὑπάρχει ἀκόμη ἐξόριστος καὶ πλήρης τοῦ ἀναθέματος τῆς ἐκκλησίας, ἥτις τὸν ἀπέρριψεν ἐκ τοῦ κόλπου αὐτῆς.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκστρατείας τῶν Τούρκων ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ, ὅπου ὁ Μαυροκορδάτος διώριζε τὸν Μάρκον Μπότσαρην στρατάρχην τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὅτε ἔλαβεν εἰδήσεις ἐκ τοῦ κόμητος Μεταξᾶ, εἰδοποιοῦντος αὐτὸν περὶ τῆς ἀποτυχίας του ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Βερώνης.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ, γραφεῖσα ἐξ Ἀγκῶνος τὴν 15ην Ἰανουαρίου 1823, περιεῖχε μεταξὺ πλήθους κοινοτοπιῶν, παρατηρήσεις τινὰς ἀξίας ν' ἀναγραφῶσι. «Ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ μου μετὰ τῶν ὑπουργῶν τῶν σεπτῶν μοναρχῶν τῶν ἐν Βερώνῃ συναθροισθέντων, ἔγραφε, ἀναφέρων περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος ὅπως καὶ περὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν Ἑλλήνων μαχομένων ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ, ἀπέφυγον ἐπιμελῶς πᾶσαν ἔκφρασιν στασιαστικὴν ἢ ἐπαναστατικήν. Ἡ γερουσία μὲ ἐπεφόρτισε, νὰ ἐκθέσω τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων, νὰ ὑπερασπίσω τὰ δικαιώματα αὐτῶν, καὶ ὑποστηριξω τὸν καλὸν αὐτῶν ἀγῶνα. Δυστύχημα δι' ἐμὲ θὰ ἦτο ἐὰν τὴν ὑπεστήριζον δι' ὅπλων συμφώνως πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτην· ὤφειλον νὰ μαρτυρήσω, καὶ ἐμαρτύρησα

τὴν ἀλήθειαν. Ἐνήργησα ὅσον ἠδυνάμην ἀποτελεσματικώτερον, διότι δὲν ἐδόθη εἰς ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ νὰ φθάσω τὸ ὕψος τοῦ θέματός μου. Τί δὲν θὰ ἔδιδαν ὅπως ἀποκτήσω τὴν εὐφυΐαν καὶ εὐγλωττίαν τῶν ἀρχαίων ἡμῶν ρητόρων, ἔστω καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ χάσω τὰ λαμπρὰ ταῦτα δῶρα μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πολιτικοῦ μου τούτου καθήκοντος. Ἐν ἐλλείψει τῶν μέσων τούτων, θὰ ἐπετύγχανον ἀναμφιβόλως, ἐὰν ζωηρὰ ἐπιθυμία πρὸς ἐξυπερέτησιν τῆς πατρίδος ἠδύνατο νὰ ἀναπληρώσῃ ταῦτα.

«Δὲν ἔχει ὅμως οὕτω. Ἂς ἐπιδοκιμάσῃ τὴν διαγωγήν μου, ὅστις θέλει. Ἀρκοῦμαι εἰς τὴν μαρτυρίαν τῆς συνειδήσεώς μου, αὕτη μ' ἐπιβεβαιοῖ ὅτι ἐντίμως ἐξεπλήρωσα τὴν ἐντολήν μου· τοῦτο μὲ ἀρκεῖ.

«Τὸ νὰ ἀπωθῇ τις συκοφαντίαν εἶναι δικαίωμα παντὸς ἀτόμου Ἡ ὑπεράσπισις εἶνε δικαίωμα φυσικὸν· καὶ ἂν ἡ προσβολὴ εἶνε ἄδικος, ἐὰν ἡ ἀλήθεια, ἐὰν ἡ πατρίς, ἐὰν ἡ θρησκεία διεκυβεύθησαν, ἐξαφανίζομαι πρὸ τῶν ἀντικειμένων τοσαύτης σπουδαιότητος. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ ἐμοῦ· ἡ ἀτομικότης παύει· πρόκειται περὶ τῶν σπουδαιοτέρων συμφερόντων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ χριστιανοῦ. Λίαν τιμηθείς, λίαν εὐτυχὴς τοιαῦτα γεγονότα περικλείων, γίνομαι ἐπιθετικὸς ἀρχόμενος χειρῶν ἀδίκων.

«Καὶ τί ἄτομα! Διότι κατέχουσιν ἐπιφανεῖς τινας θέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἕτοιμοι ὅπως οὗτοι καταστῶσιν ἡ τροφὴ τῶν σκωλήκων, χωρὶς νὰ λογισθῶσιν ὅτι θὰ ἀπολογηθῶσι πρὸς τὸν Θεὸν περὶ τῆς ἐπιγείου ταύτης διαβάσεώς των, ἐτόλμησαν νὰ παραστήσωσιν ἡμᾶς πρὸ τῶν χριστιανῶν Μοναρχῶν ὡς Καρμπονάρους! Οἴμοι! ὁ Θεὸς εἶνε μάρτυς τούτου· μόλις τριάκοντα ἴσως πρόσωπα ἐν Ἑλλάδι γνωρίζουσιν, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἥτις ἀποδίδεται εἰς τὴν λέξιν, τί εἶνε ἡ ἑταιρία αὕτη, τῆς ὁποίας ὁ λαὸς ἀγνοεῖ καὶ τὸ ὄνομα.

«Δὲν ἀνήρεσα τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην· ἦτο λίαν ἀνόητος· δὲν ὑφίστανται παρ' ἡμῖν τὰ ἀνήσυχα ἐκεῖνα πνεύματα ἅτινα τὰ πάντα δύνανται νὰ ὑποστῶσιν ἐκτὸς τῆς ἀναπαύσεως, καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ταράξωσι τὴν δημοσίαν τάξιν τῶν Κρατῶν! Ἀλλὰ ὀφείλω νὰ σᾶς ἀναγγείλω τὰς συνωμοσίας τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οἵτινες θέλουσι νὰ ἁρπάσωσιν ἀφ' ἡμῶν, ὅπως ἔπραξαν ἤδη τοῦτο πρὸς τοὺς Παργίους, καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν παρηγορίαν τοῦ νὰ ἑνώσωμεν τὰς τέφρας ἡμῶν πρὸς τὰς τῶν προγόνων. Χάρις εἰς τὰς συκοφαντίας των, κατώρθωσαν νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς βασιλεῖς τῶν χριστιανικῶν λαῶν ὅπως τείνωσιν εἰς ἡμᾶς χεῖρα βοηθείας μὴ σκεπτόμενοι ὅτι ὀλίγης ἀξίας κυβερνηταὶ εἶναι, ὅταν δὲν γνωρίζωσι νὰ ἐκτιμήσωσι τοὺς ἀνθρώπους. Θὰ τολμήσωσιν ἔτι περισσότερον, φρίξατε! Θὰ συρράψωσι ραδιουργίας παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ὅπως προσπαθήσωσι νὰ σᾶς ἐπιφέρωσι τὸ τελευταῖον κτύπημα.

«Ἐὰν δυνηθῶσι νὰ νικήσωσι τὴν ἀλαζονίαν τοῦ Σουλτάνου, σᾶς προτείνουσιν ἀμνηστείαν· θὰ σᾶς δώσωσι χρήματα, γαίας, ὑποσχόμενοι ἐγγυήσεις ἀσφαλεῖς διὰ τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν περιουσίαν Σας. Ἐὰν δεχθῆτε, ἐχάθητε! . . . . Μόλις οἱ τύραννοί σας ἐπαναλάβουσι τὴν ἐξουσίαν, δὲν θὰ δυνηθῆτε πλέον νὰ ἐξελθητε τῆς Ἑλλάδος· καὶ, πᾶν ὅ,τι σᾶς ἔχουσι δώσει, θὰ τὸ ἐπαναλάβωσιν ὀπίσω μετὰ τόκου. Ἁρπασθέντες ἐκ τῶν οἰκογενειῶν σας, μετ' οὐ πολὺ θέλετε μεταφερθῆ ὡς δοῦλοι ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀφίνοντες ἐπὶ τοῦ πατρικοῦ ἐδάφους τὰ τέκνα σας ὅπως ἀνατραφῶσιν ἐν τῇ βδελυροτέρᾳ δουλείᾳ ὅπως μανδρώσωσι καὶ μεταχειρισθῶσι ταῦτα ὡς

μαύρους τῶν ἀποικιῶν. Τὰ ἀτυχῆ ταῦτα πλάσματα, ἅτινα θὰ σχηματίσωσι φυλὴν ἐξουθενωμένην, θὰ καταστῶσιν ἰδιοκτησία τῶν βαρβάρων, καὶ θὰ ταχθῶσι μεταξὺ τῶν ζώων τῶν ἀποκλειστικῶς ὡρισμένων διὰ τὸ ἔδαφος τῆς γῆς.

« Τοιοῦτον εἶνε τὸ σχέδιον ὅπερ μελετῶσιν ἀνηλεεῖς κύριοι, καὶ τοιαύτη εἶνε ἡ τύχη ἥτις σᾶς ἀναμένει ἐὰν ἐνδώσητε. Δὲν φρικιᾶτε πρὸ τοιαύτης ἰδέας; Καὶ, ὅπως σᾶς καταστήσω ταύτην αἰσθητοτέραν, εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς θέσω εἰς τὴν σκληρὰν δοκιμασίαν τοῦ νὰ ἴδητε τὴν θλιβερὰν εἰκόνα τῶν δεινῶν, ἅτινα ὑπέστητε: ὁ ἀνθρωπισμὸς ἐξαχρειούμενος ὑπὸ τῆς δουλείας· ἡ ζωὴ, σχεδὸν βάρος καθισταμένη ὑπὸ τῆς βαρβαρότητος τῶν κυρίων σας, ἡ πολυτέλεια, ἡ κατάπτωσις τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων Μωαμεθανῶν· τὸ αὐθαίρετον τῶν Πασάδων αὐτῶν, αἱ λῃστεῖαι αὐτῶν! . . .

« Ὦ Ἑλλὰς! πῶς ἠδυνήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἀρχαῖον σκάφος Σου ν' ἀντισταθῇ εἰς τόσον μακρὰν καταγίδα; Ἐκλονίσθη, ἐταράχθη, θὰ ἔπιπτεν ἡ ἀγαπητὴ πατρὶς μας, ἐὰν ὁ Ὕψιστος, ὁ πάντοτε φιλεύσπλαγχνος δὲν τὴν ὑπεστήριζε

«Εὐλογεῖτε τὸν ἰσχυρὸν αὐτοῦ βραχίονα· καὶ ἐνθυμούμενοι τί ὑπήρξατε χθὲς, κρίνεται περὶ τῶν εὐεργετημάτων τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς καταστάσεως, εἰς ἣν σήμερον εὑρίσκεσθε. Ὑπήρξατε δοῦλοι, καὶ σᾶς κατέστησεν ἐλευθέρους. Θὰ ἐπιθυμεῖτε λυιπὸν, δι' ἐνόχου ἀποστασίας νὰ συνδιαλλαγῆτε μετὰ τῶν ἀρχαίων κυρίων σας δοῦλοι αὐτῶν γενόμενοι ἐκ νέου;

«Ἐξ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, δι' ὧν ὁ Ὕψιστος ἐπροίκισε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα αὐτοῦ πλασθέντος, τὸ πρῶτον, εἶνε ἡ ἐλευθερία, καὶ ἡ ἐνάσκησις αὐτῆς εἶνε ἡ ἐπιτακτικωτέρα ἀνάγκη του. Τὸ ἐδοκιμάσατε ἀνθιστάμενοι, ὄχι εἰς ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰς αἱμοβόρους τίγρεις τὰς ἐξολοθρευσάσας τὴν νῆσον τῆς Χίου. Τί λέγω; οὔτε τὸ αἷμα ὅπερ οἱ Τοῦρκοι ἔχυσαν, οὔτε αἱ πληγαὶ τὰς ὁποίας διὰ τῶν ἀπίστων χειρῶν ἐπέφεραν κατὰ τῆς πατρίδος μας, μαρτυροῦσι τόσον τὴν βαρβαρότητα αὐτῶν, ὅσον αὐτοὶ οὗτοι!

«Τοὺς βλέπετε; σχίζονται· στρατιῶται, στρατηγοὶ, ὑπουργοὶ, μοναρχης, σφάζονται· πλέουσιν ἐντὸς θαλάσσης αἵματος· δὲν διακρίνει τις τὰς φυσιογνωμίας των, εἰμὴ ὑπὸ τὴν λάμψιν τῶν πυρκαϊῶν. Περιξ αὐτῶν, μεταξὺ αὐτῶν, ἐντὸς τῶν πόλεων, εἰς τὸ μέσον τῶν πεδιάδων, τὸ πᾶν εἶνε λῃστεία, φόνος, ἀνηθικότης, ἀναρχία καὶ ἐπικαλοῦνται τὸν οὐρανὸν, προσεύχονται μόνον ὅπως τὸν θάνατον τῶν Χριστιανῶν ζητήσωσιν. Ἀλλὰ, θὰ εἴπωσιν οἱ καλοθελῆται οἵτινες θὰ σᾶς πλησιάσωσιν, οἱ Τοῦρκοι ὑπερέβησαν πᾶν μέτρον μόνον, διότι εὗρον ἀντίστασιν. Ἐὰν δὲν ἐφοβοῦντο δι' ἑαυτοὺς, ἐὰν ἡ ἐπιτυχία . . . Ὡς ἐὰν ἡ θεία πρόνοια ἠδύνατο νὰ προδώσῃ τὸν ἀγῶνα τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ;

«Οὕτως οἱ σεπτοὶ Μοναρχαι, ὑπὸ ψευδῶν ἐκθέσεων ἀπατηθέντες, διότι εἶνε πιθανὸν αἱ ἐπιστολαί μας νὰ μὴ ἤλθον εἰς γνῶσιν αὐτῶν, μᾶς ἐγκαταλείπουσιν εἰς τὰς ἰδίας ἡμῶν δυνάμεις. Ἂς παραχωρήσουν τοὐλάχιστον εἰς ἡμᾶς αὐστηρὰν οὐδετερότητα. Ἐνικήσαμεν μέχρι τοῦδε τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ· καὶ πλήρεις πεποιθήσεως ἐπὶ τὴν ἁγιότητα τοῦ ἀγῶνος ἡμῶν, θὰ θριαμβεύσωμεν κατὰ τῶν βαρβάρων.»

Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως ταύτης, ὅπερ νέους κινδύνους προήγγελλε, καὶ ἡ

ἐκδίωξις τῶν Τούρκων πέραν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, κατέστησαν περιττὴν πλέον τὴν παρουσίαν τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγιον, δι' ὃ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πελοπόννησον.

Ἡ σειρὰ τῶν γεγονότων, ἅτινα ἐπισυνέβησαν διαρκούσης τῆς ἀπουσίας τοῦ Προέδρου, ἠνάγκασεν ὅλους τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους νὰ ἐπιμακρύνωσι τὴν ἄσκησιν τῶν λειτουργημάτων αὐτῶν πέραν τοῦ χρόνου τοῦ ὁρισθέντος διὰ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου, ὅπερ ἀπεῖχε τοῦ νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς διοικήσεως· τέλος, καθίστατο ἀναπόφευκτον, ὡς ἐν τῷ προηγηθέντι κεφαλαίου εἴδομεν, διὰ τῆς προκηρύξεως τοῦ ἀντιπροέδρου Ἀθανασίου Κανακάρη, καὶ ἐπεῖγον νὰ συγκληθῶσιν αἱ ἐκλογικαὶ συνελεύσεις, ὅπως δοθῇ χαρακτὴρ νόμιμος εἰς πάσας τὰς συσταθείσας ἐξουσίας.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ ὕπαρξις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καθίσταται προβληματική πως. — Καταστροφὴ τοῦ ὁπλοστασίου Τοπχανέ. — Φετφᾶς ἐπιτρέπων τὴν ἀπουσίαν τοῦ Σουλτάνου κατὰ τὰς πυρκαϊάς. — Προφητεῖαι τοῦ Σεΐχ Ἀχμέτ. — Φιρμάνιον ἐκδοθὲν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. — Τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα καταστρέφουσι τὸ Τουρκικὸν ἐμπόριον. — Σπουδαιότης καὶ ἰσχὺς τῆς νήσου τῶν Ψαρρῶν. — Ἔτισης καὶ τῆς Σάμου — Ἐρήμωσις τῆς Χίου. — Ὠμότητες τοῦ Ἀβουλλουρδοῦ πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης. — Συνομωσία τὴν ὁποίαν πλάττει. — Ἡ ἐξ αὐτῆς ὠφελιμά του. — Ἡ ἐγκριθεῖσα διαταγή του. — Ἕλληνες εἰσπράκτορες σταλέντες ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει. — Συλλήψεις γενόμεναι ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. — Τὰ ἐν Κρήτῃ συμβαίνοντα. — Τρομερὰ μέτρα ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν γενόμενα δεκτὰ ὅπως διαφυλαχθῶσι ἐκ τοῦ λοιμοῦ. — Ἀμηχανία τῶν Τούρκων τῶν ἐντὸς ἰσχυρῶν φρουρίων εὑρισκομένων. — Κατάστασις τῶν ἐπαναστατῶν ἐν τῇ Εὐβοίᾳ. — Βοήθειαι τὰς ὁποίας προσάγει εἰς αὐτοὺς ἡ Μοδένα Μαυρογένη — Κατασκόπευσις ἐνεργουμένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μέχρι τῶν ὀχθῶν τῆς Ἀφρικῆς. — Σταθερότης αὐτῶν ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τῆς θαλάσσης. — Ναυτικὴ θέσις τῶν Ἑλλήνων. — Ἀποκλείουσι διαρκῶς τὴν Κωνσταντινούπολιν. — Σοβαρὰ πολιτικὴ παρατήρησις. — Νέα τοῦ Σεραγίου ἐπανάστασις. — Γάμοι καὶ διχόνοιαι ἐσωτερικαὶ τῶν Πελοποννησίων. — Γελοῖαι διαπλοκαὶ τοῦ Αὐστριακοῦ προξένου ἐν Ζακύνθῳ — Σύνοδος τοῦ Ἄστρους. — Σύντομος θεώρησις τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. — Νόμος σχετικὸς πρὸς τὴν διοργάνωσιν τῆς δημοσίας διοικήσεως, καὶ πρὸς τὰ μέτρα τῆς κοινῆς σωτηρίας ἅτινα ἀποδέχεται. — Μισὰ καὶ σχέδια στρατιωτικὰ τῶν Τούρκων. — Διορισμὸς τῶν στραταρχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. — Προκήρυξις ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τοὺς ὁρεινοὺς τῆς Ἑλλάδος. — Ἐμμανουὴλ Τομαζῆς διορίζεται ἁρμοστὴς τῆ νήσου Κρήτης. — Νομοθετικαὶ ἐξαιρέσεις ὑπὲρ τῆς νήτου ταύτης καὶ τῆς Εὐβοίας. — Προκήρυξις τοῦ συνεδρίου. — Ἐγκατάστασις τῆς Κυβερνήτεως ἐν Τριπόλει. — Τουρκικὸν ναυτικόν. — Ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. — Ἀναρχία τῶν Ἠπειρωτῶν Σκιπετάρων. — Ὁ Γιουσοὺφ πασᾶς στέλλεται ὅπως τοὺς διοικήσῃ· — Οἱ Νησιῶται τῆς Νάξου καὶ τῆς Θήρας ἀναγκάζονται εἰς πληρωμὴν τῶν φόρων. — Ὑποτιθεμένη διαῤῥήξις τοῦ Συνεδρίου τῆς Βερώνης διαδοθεῖσα ἐν Ἑλλάδι. — Ἀναχώρησις τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου.

Ὁ ἥλιος, ὅστις διαχέει τὴν ζωὴν ἐν τῷ σύμπαντι, ἀκολουθεῖ ὡς πιστὸς ὑπηρέτης τὴν ὁδὸν ἣν ὁ Ὕψιστος τῷ ἐχάραξε· τὸ σύμπαν ἔχει τὰ ὅρια αὐτοῦ, ἡ θάλασσα ἔχει τὰ ἄκρα αὐτῆς ἅτινα δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ, μόνον τὸ ἄφρον πνεῦμα οἱ Δεσπότου τῆς Ἀνατολῆς ἠδυνήθη νὰ σχηματίσῃ τὴν ἀλαζόνα σκέψιν, λέγον: εἶμαι τὸ πᾶν «dixit impius in corde suo, non est Deus». «Τὸ πᾶν πρέπει νὰ κύπτῃ πρὸ τῆς ἐξουσίας μου», ἐπανελαμβάνεν ἀδιακόπως ὁ διάδοχος τῶν καλιφῶν, Μαχμοὺτ Β΄., βλέπων τὴν καταστροφὴν τῶν στόλων καὶ στρατειῶν αὐτοῦ. Εἰθισμένος ν' ἄρχῃ ἐπὶ δούλων, διότι ἡ ἀνατολή, συμφώνως πρὸς τὴν ἔκφρασιν τῆς θείας προνοίας, οὐδέποτε ἀπέκτησεν ἔθνη, ἀλλὰ φυλὰς δεδουλωμένας, ἐπὶ μᾶλλον ὑφίσταται ἥττας ἡ ἐπὶ μᾶλλον ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ ματαιοφροσύνη ταπεινουμένη ἐσχημάτιζε σχέδια ἐκδικήσεως.

Ἐν τούτοις, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ταραχῆς τῆς Τουρκίας, δὲν ἦτο πλέον ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος προβληματική· ἀλλὰ ἐναντίον ὅλων τῶν στρατηγημάτων, προβληματικὴ ἡ ὕπαρξις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τὴν ὁποίαν ἡ παραφροσύνη τοῦ κυριάρχου αὐτῆς ἔθετεν εἰς ἀμφισβήτησιν. Ὁ οὐρανὸς ἐπεφορτίσθη νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς χριστιανοὺς δίδων εἰς τοὺς Τούρκους μοναρχην ὅμοιον πρὸς τὰ ὀλέθρια ἐκεῖνα φυτὰ ἅτινα βλαστάνουσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν προσχύσεων τοῦ ποταμοῦ. Γεννηθεὶς ἐν τῷ μέσῳ αὐλῆς ἐν τῇ ὁποίᾳ αἱ ἀρεταὶ εἶχον πρὸ πολλοῦ λησμονηθῇ, περικυκλούμενος ὑπὸ συκοφαντῶν οἵτινες δὲν ἔπαυον, ἐν τῷ μέσῳ τῶν κοινῶν δυστυχημάτων, νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνωσι τὸ σύνηθες τῶν αὐλικῶν ἀπόφθεγμα: *τὰ πάντα ἔχουσι καλῶς*, ἡ ἀντεύρωπαϊκὴ πολιτικὴ αὐτοῦ προήγγειλε καταστροφὴν τῆς ὁποίας ἠδύναντο μὲν νὰ ἀναβάλωσι τὴν λύσιν διά τινων περιπετειῶν μακαβελικόν, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἀποτρέψῃ. Οὕτως, τοὐλάχιστον ὅπως συμμερισθῇ τὴν τύφλωσιν τῆς ὑψηλῆς Πύλης, ἡ ἀκολουθήσις τὴν γνώμην της, ὁ Κ. Στράφορ ὤφειλε νὰ πεισθῇ, ἐπανερχόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτι ὁ Σουλτάνος, ἀδιάφορος πρὸς πᾶν ὅ,τι συνέβαινεν ἐν Βερώνῃ, συνήνει νὰ δεχθῇ προτάσεις, μόνον ὅπως κερδίσῃ χρόνον καὶ δυνηθῇ νὰ ἐνεργήσῃ ὅπως αὐτὸς ἤννόει, κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀποφασίσας νὰ βασιλεύσῃ διὰ τῆς βομβαίας, ὑπέσχετο ἀμνηστείας, μὲ τὴν πρόθεσιν ὅπως οὐδεμίαν σεβασθῇ. Πρὸς τοῦτο ἦτο τόσον συνεπὴς ὅσον καὶ περὶ τῆς ἐπιθυμίας του νὰ συνδιαλλαχθῇ μετὰ τῆς Ρωσσίας, ἀπαιτῶν ὅπως ἡ δύναμις αὕτη τῷ ἀποδώσῃ τὰ φρούρια τοῦ Φάσιδος, καὶ θὰ ἄρησῃ τὸ ἐμπόριον τῆς Μαύρης θαλάσσης ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς καλῆς θελήσεως τῶν τελωνειακῶν ὑπαλλήλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Εὔξεινος Πόντος θὰ ἦτο πλέον κεκλεισμένη τις λεκάνη, τῆς ὁποίας ὁ Σολτάνος θὰ ἐκλειεν ἢ θὰ ἤνοιγε τὴν εἴσοδον εἰς ἐκείνους οἵτινες θὰ προσελίπαρουν τὴν εὔνοιαν του.

Ἀλαζὼν ὅσον καὶ ἄπιστος, ὁ ἀρχηγὸς τῶν πιστῶν καὶ οἱ σύμβουλοι αὐτοῦ, προσέχοντες ὅπως δυσαρεστῶσι τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων, δὲν εἶχον δείξει περισσοτέραν ἐπιφύλαξιν πρὸς τὴν Γαλλίαν, καὶ ὁ πρέσβυς αὐτῆς πρὸ ὀλίγου ἐζήτει τὰ διαβατήρια αὐτοῦ ὅπως ἀποσυρθῇ, ἀφίνων ἐπιτετραμμένον τινα πρὸς ἀντικατάστασίν του, ὅτε φοβερὰ πυρκαϊὰ ἐξέρραγη τὴν 1ην Μαρτίου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τριάκοντα τζαμία, οἱ στρατῶνες τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ Τὸπ χανέ, τὸ συνώνυμον προάστειον, τὸ χυτήριον, αἱ συνοικίαι τοῦ Κομπατὰς καὶ Φουντουκλῆ, αἵτινες ἐνέκλειον ἄνω τῶν δώδεκα χιλιάδων οἰκιῶν, κατέστησαν ἡ λεία τῶν φλογῶν χωρὶς οὐδεμία τῶν χριστιανικῶν οἰκιῶν νὰ ὑποστῇ τὴν ἐλαχίστην βλάβην.

Ἀπέδωσαν, κατὰ τὸ σύνηθες, τὸ γεγονὸς τοῦτο εἰς τυχαίαν τινα σύμπτωσιν, ἂν καὶ εἶχον παρατηρήσει, ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχύσεως δαβλοὺς, ἐκσφενδονισθέντας ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων, οἵτινες συνεκινήθησαν μόνον ἐκ τῆς χαρᾶς ἣν ἠσθάνοντο θερμαινόμενοι διὰ τοῦ ἐμπρησμοῦ τῆς πόλεώς των. Στασιαστικαὶ φωναὶ ἠκούσθησαν ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχύσεως, ὅπου ἐξεπλάγησαν μὴ βλέποντες ἐμφανιζομένον τὸν Σουλτάνον, ὅστις ὑποχρεοῦται νὰ παρίσταται αὐτοπροσώπως εἰς τὸν τόπον ὅπου ἐκρήγνυται πυρκαϊά της. Ἔτι μᾶλλον ἀνησύχησαν ὅτε ἔμαθον ὅτι ἀπηλλάγη τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ Μουφτῆ [1]. Ὁ Φετρὰς ἢ ὁ χρησμὸς τοῦ μεγάλου ἱερέως τοῦ Ἰσμαὶλ

(1) Ἴδε τὴν Τουρκικὴν ἐφημερίδα τῆς Σμύρνης ἢ Θεατὴν τῆς Ἀνατολῆς ἀριθμὸς 96.

ἠτιολογεῖτο ὡς ἑξῆς: *Ἀπὸ τῆς γνώσεως ἐγκληματικῶν τινων συνομωσιῶν ἐξυφανθεισῶν κατὰ τῶν πολυτίμων ἡμερῶν τοῦ Σουλτάνου, δὲν ἔπρεπε ποτὲ νὰ διακυβεύωνται αὗται*, συνεπέρανον ὅτι ὁ Σουλτάνος ἐφοβεῖτο, ὡς ὁ Τιβέριος, *τὴν πληθὺν, ὅσον ὀλίγοι καὶ ἂν ἦσαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτήν.*

Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ἀρχαία ὑπάρχει συνήθεια ὅπως μὴ ἐπέρχωνται ἀλλαγαὶ ἀτιμωρητί, ὁ λαὸς ταραχθεὶς ἐκ τοῦ μέτρου τούτου ἐψιθύρησε κατὰ τῆς Πύλης, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπε πλέον, ἐν τῇ πορείᾳ τῶν γεγονότων, εἰ μὴ σημεῖα θείας ὀργῆς πληττούσης τοὺς Μουσουλμάνους. Τὰ διατρέχοντα καὶ προφητεία τις ἐξ αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς Μέκκας προελθοῦσα, τὴν ὁποίαν τὸ Διβάνιον ἐπισημοποίησε, διέδωσαν τὸν φόβον μεταξὺ τῶν Ἰσμαϊλιτῶν, χωρὶς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς.

Εἷς ἐκ τῶν ἐνθουσιαστῶν ἐκείνων οἵτινες λίαν κοινοὶ ἐν Τουρκίᾳ εἶνε, ὁ Σεὶκ Ἀχμὲτ, θεωρούμενος ὡς ὁ φίλος τοῦ Ἀλλὰχ καὶ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὑπὸ λαοῦ ἀμαθοῦς καὶ προληπτικοῦ, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ἀποσυρθεὶς ἐν τῷ ναῷ τῆς Μέκκας, προσηύχετο μόνος πρὸ τῆς μελανῆς λίθου ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Ἀβραὰμ προσέφερε τὸν Ἰσαὰκ θυσίαν εἰς τὸν Ὕψιστον, ὅτε ἄγγελός τις ἐσταμάτησε τὸν βραχίονά του· ὁ Ἀχμὲτ εἶχεν ἀκούσει τὴν φωνὴν τοῦ Μωάμεθ, ὅστις παρεπονεῖτο πρὸς αὐμὸν διὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν Μουσολμάνων. *Δὲν τολμῶ πλέον νὰ παρουσιασθῶ*, ἔλεγε *πρὸ τοῦ Ἀλλάχ· οἱ ἄλλοι προφῆται μὲ περιπαίζουσι. Οἱ πιστοὶ δὲν εἶνε πλέον ἄξιοι τῶν ἁγίων νόμων τοὺς ὁποίους ἔδωκα εἰς αὐτούς. Μεταξὺ τῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα χιλιάδων οἵτινες ἀπωλέσθησαν εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο ἐτῶν, μόλις δέκα χιλιάδες ηὐτύχησαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν παράδεισον τὸν ὑποσχεθέντα εἰς τοὺς πιστούς. Ἐγείρου, Σεὶκ Ἀχμὲτ, ὕπαγε, ἀναζωπύρησον τὴν πίστιν τοῦ Λαοῦ μου· ἀπόσπασον αὐτὸν ἐκ τῆς διαφθορᾶς, ὅπως καταστῇ ἄξιος ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἀλλάχ.*

Ἡ Πύλη, μετὰ μακρὸν σχόλιον ἐπὶ τῆς προφητείας ταύτης, καὶ μετὰ ἐπαχθῆ ἀπαρίθμησιν, τῶν ἡδονῶν τοῦ παραδείσου τοῦ Μωάμεθ, ἐπαγγελομένων εἰς ὅσους ἀποθνήσκουσιν ἐν ταῖς μάχαις ὑπὲρ τῆς πίστεως, συνῆψε φιρμάνιον ἐπίσης ἀξιοθαύμαστον οὗτινος διετάχθη ἡ ἀνάγνωσις εἰς ὅλα τὰ τζαμία. Παρηγγέλθη ὅπως ἕκαστος Τοῦρκος δώσῃ πλήρη πίστιν εἰς τὴν προφητείαν τοῦ Σεὶκ Ἀχμὲτ, προμηθευθῇ ἀντίγραφον ὅπερ θὰ φέρῃ ἐπὶ τῆς καρδίας του, καὶ ὅπως ἐπιμελῶς ἀποσβένουσι τὰ μαγκάλια διὰ τῶν ὁποίων θερμαίνονται ἐν Κωνσταντινοπόλει, πρὸς πρόληψιν πάσης ἐν τῷ μέλλοντι πυρκαΐᾶς. Ἠλάττωσεν ταυτοχρόνως τὴν τιμὴν τοῦ ἄρτου κατά τι, καὶ ἡ στρατιωτικὴ ὀχλοκρατία τοῦ Σταμπούλ ἤρχισε πάραυτα δοξάζουσα τὸν ἀήττητον Σουλτάνον, τοὺς στόλους καὶ τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ, ὑποσχομένη ὅτι ἡ ἐκστρατεία τοῦ 1823 θὰ ἔφερε τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν, διαμεῖναν κύριον τῆς θαλάσσης, ἀπέσπα ἐκ τῆς Τουρκικῆς ἐφημερίδος τῆς Σμύρνης σκέψεις, αἵτινες οὐδὲν εὐοίωνον ἀνήγγειλον ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν βαρβάρων. Ἀνέκραξε διὰ τοῦ γελοίου ἐκείνου ὕφους της, *ὁ ὁρίζων μας εἶνε σκοτεινὸς καὶ βρονταὶ ἀκούονται πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον, χωρὶς ἀκόμη ἐντελῶς νὰ εἶνε καθαρισμένος πρὸς βορρᾶν. Τὸ μεγαλείτερον*

400 Ἱερολοχίται πρόδρομοι τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος πίπτουσι περὶ τὸ Δραγατσάνιον.

ΔΕΣΜΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

μέρος τοῦ ἀρχιπελάγους εὑρίσκετο ἐν πυρκαϊᾷ, ἡ Κρήτη καὶ ὁ Μωρέας ἐν ἡφαιστειώδει διατελοῦσι καταστάσει.

Πράγματι, τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα περιέφερον τὴν σημαίαν αὐτῶν μέχρι τοῦ Ἑρμιονικοῦ κόλπου, ἂν καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα οἱ χοροὶ τῆς Σμύρνης, ὅπου ἐχόρευον **inter coedes et funera**, ὑπῆρξαν λίαν ζωηροί, ὁ δὲ πασᾶς ἐνίσχυεν ὅσον ἠδύνατο τὰ πέριξ τῆς πόλεως, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ἐπαναστάται ἠδύναντο ν' ἀποπειραθῶσιν ἀποβιβάσεις. Οἱ Τοῦρκοι, τῶν ὁποίων ἡ φαντασία ἦτο ἀκόμη κατάπληκτος ἐκ τῶν τελευταίων γεγονότων τῆς Τενέδου, εἶχον ἐπανακτήσει τὴν δραστηριότητά των ὅπως ὀχυρώσωσι τὸ φρούριον· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν ὑπερήσπιζε τοὺς Μωαμεθανοὺς τῶν Κλαζομενῶν καὶ τῶν παραλίων τῆς Καρίας, πλεῖστοι εἶχον μεταφέρει τὰς οἰκογενείας αὐτῶν εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Οὐχὶ ἄνευ λόγου· διότι οἱ Ψαριανοί, τῶν ὁποίων ἡ νῆσος ἦτο πλήρης προπυργίων, μετεμόρφωσαν τὴν θέσιν ταύτην εἰς ὁπλοστάσιον, τὸ ὁποῖον ἡ Ἀνατολικὴ φαντασία παρέβαλλε πρὸς τὸν τρομερὸν βράχον τῆς Μάλτας. Ἀνεξαρτήτως τοῦ φρουρίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπερ ἦτο ὠχυρωμένον διὰ 36 κανονίων ἐκ τῆς μεγαλειτέρας ὁλκῆς, ἔθεσαν ἐσχάτως εἰς κανονοστοιχίας τεσσαράκοντα ἄλλα ὀρειχάλκινα πυροβόλα, ἅτινα συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ὀγδοήκοντα τῶν προερχομένων ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ πλοίου τοῦ καέντος εἰς Σίγριον ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου, παρουσίαζον μέτωπον ἀμύνης τοιοῦτον, ὥστε οἱ Τοῦρκοι οὐδέποτε θὰ ἐσκέπτοντο πλέον νὰ προσβάλωσι τὴν φοβερὰν ταύτην θέσιν. Πρὸς ἐπαύξησιν τῆς ἀπογοητεύσεως ἐβασίλευε τάξις τόσον τελεία εἰς Ψαρὰ καὶ ἀστυνομία τόσον ἄγρυπνος, ὥστε οἱ Ἕλληνες καλῶς πληροφορημένοι ὄντες περὶ ὅλων τῶν κινημάτων τῶν Τούρκων, συνελαβον κατάσκοπόν τινα τοῦ πασᾶ τῆς Σμύρνης, ἀφοῦ ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολήν του. Εὗρον ἐπ' αὐτοῦ σχέδια, μητρῶον λεπτομερὲς τῶν πλοίων καὶ κατάστασιν τῶν ἀποθηκῶν· καὶ ἀφοῦ ἔκαυσαν αὐτὸν ζῶντα, τιμωρίᾳ ἱκανῇ νὰ ἀποτροπιάσῃ πάντας ἐκείνους οἵτινες θὰ ἐπεθύμουν νὰ τὸν μιμηθῶσιν, οἱ Ψαριανοὶ εἶχον, καθὰ λέγουσιν, ἀποφασίσει νὰ ἐνεργήσωσιν ἀποβίβασιν εἰς Μυτιλήνην. Τὸ πᾶν ἐφαίνετο προητοιμασμένον δι' ἐκστρατείαν ἧς ἠγνόουν τὸν σκοπόν. Γενικὴ ἀπαγόρευσις ἔκπλου παντὸς πλοίου διετάχθη. Ἀνεξαρτήτως τῶν πυρπολικῶν, ἅτινα οἱ Ψαριανοὶ κατεῖχον πρὸ ὀλίγου, εἶχον κατασκευάσει εἴκοσι τέσσαρα ἐξ αὐτῶν μὲ μικρὰν τρόπιδα, ἐλαφρᾶς κατασκευῆς καὶ καταλλήλα ὅπως πλησιάζωσι τὰ παράλια, πρὸς πυρπόλησιν ὅλων τῶν πλοίων ἐκείνων ἅτινα θὰ ἐπεζήτουν νὰ προφυλάξωσι ταῦτα.

Ἡ Σάμος εἶχε τὸ αὐτὸ πολεμικὸν πνεῦμα ὅπερ καὶ τὰ Ψαρὰ· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν Χῖον, δὲν ἀπέμεινε πλέον ἐν τῇ ἐρημωμένῃ ταύτῃ νήσῳ εἰμὴ μία καὶ μόνη ἐκκλησία, ἐπὶ τοῦ Πυργίου κειμένη, καὶ δύο ἱερεῖς ἑβδομηκοντούτεις, προωρισμένοι νὰ παρηγορῶσι πληθυσμὸν ἐξ ἑπτακοσίων ἀτόμων, ὄντινα ἠνάγκαζον νὰ ἐργάζεται πρὸς συλλογὴν τῆς μαστίχης, δεσμίους κρατοῦντες αὐτοὺς καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἐπὶ τῷ φόβῳ μὴ δραπετεύσωσι. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς τουρκικῆς ἀστυνομίας συλλαβὼν πλοῖον ὑπὸ δύο αὐστριακῶν κυβερνώμενον, ἀπεκεφάλισε τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν ἐξ ἀπροσεξίας· ἀλλ' ἐπειδὴ ἔσπευσε νὰ ἀποδώσῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀτόμου τούτου εἰς τὸν ὑποπρόξενον τῆς Α.Μ.Α ἡ φιλία τῶν δύο τούτων πρακτόρων θερμοτέρα ἐγένετο. Τοιαύτη ἦτο ἡ

ἀξιοθαύμαστος τάξις, ἡ ὑπὸ τοῦ *Θεατοῦ τῆς Ἀνατολῆς* ἐξυμνουμένη καὶ ἡ κατάστασις τῶν ἀτυχῶν ἐφ' ὧν εἶχεν ἐκταθῇ ἡ φιλανθρωπικὴ ἀμνηστεία τοῦ σουλτάνου . . . **quis temperit a lachrymis!** Πρὸ μικροῦ ἔπεμψαν διακοσίους κανονιοφόρους πρὸς δικτύρησιν τοῦ ὡραίου τούτου ἰδανικοῦ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως.

Ἡσυχία ἐβασίλευεν ἐπίσης εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἐν τοῖς πέριξ, ὅπου ὁ Ἀμπουλουμποὺτ πασᾶς ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ, ἔλεγεν ὁ *Αὐστριακὸς Παρατηρητὴς*, ἐξαίρετον ἀστυνομίαν. Ὁ τύραννος, κατορθώσας διὰ τῶν χρημάτων νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ θέσει ἣν ἐρρύπανε δι' αἱμάτων μόλις εἶχε δημοσιεύσει τὰς νέας ἐπιστολάς, δι' ὧν διωρίζετο ὅτε κατάπληξις γενικὴ διεχύθη. Εἶχεν ἐπιβουλευθῇ ὅλας τὰς περιουσίας καὶ μετὰ φόβου ἠτένιζον τὸ μέλλον, σκεπτόμενοι ὅτι θὰ ἔθετε τὸ πᾶν εἰς ἐνέργειαν, ὅπως διαιωνισθῇ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ. Ἐξ ἴσου φοβούμενος μήπως σταλῇ εἰς τὸν στρατὸν καὶ προαχθῇ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ρωμηλῆ βαλισὶ ὁ Ἀμπουλουμποὺτ, ἀδιακρίτως ἐπικρίνων τοὺς στρατηγοὺς οἵτινες εὑρίσκοντο ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ πρὸ τῶν ἐπαναστατῶν, προσεποιεῖτο ὅτι ἀνησύχει διὰ τὰς προόδους τῶν Ἑλλήνων, λέγων ὅτι ἦτο ὁ μόνος ἱκανὸς νὰ περιορίσῃ τὴν πυρκαϊὰν εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ Ἀξιοῦ. Ἐνασχοληθεὶς ἡμέραν καὶ νύκτα ὅπως ὀχυρωθῇ, *ἐθρήνει διὰ τὴν ἀνάγκην εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο νὰ ἐπιβαρύνῃ διὰ φόρων τοὺς ὑπ' αὐτοῦ διοικουμένους ὅπως ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας του. Ἠσθάνετο τὴν δυσχέρειαν τῶν περιστάσεων.* Ἔλεγε πρὸς πληθυσμὸν ὃν τινα κατέθλιβε· διότι τὸ πᾶν ἔτρεμε πρὸ τῆς τυραννίας του. Ἕλληνες, Ἰουδαῖοι, Τοῦρκοι, ἐξ ἴσου ἦσαν θύματα αὐτοῦ. Ἐκάστην νύκτα ῥαπτὰ καὶ τάφροι, ἐκ τῶν προτέρων ἀνορυσσόμεναι, ἐπληροῦντο θυμάτων τῆς μανίας αὐτοῦ. Τέλος ὥθησε τὴν ὑποκρισίαν μέχρι τῆς δημοσιεύσεως ἐν τῷ μέσῳ τῶν δολοφονιῶν αὐτοῦ, ἐνὸς ἐκ τῶν φιρμανίων ἐκείνων ἅτινα ἔχουσι πάντοτε ὡς ἐφόδιον οἱ θέλοντες νὰ ἐξαπατήσωσι τὰ πλήθη, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέτασσε τὸν πρὸς τοὺς ἀθῴους Ἕλληνας σεβασμὸν καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀπαγόρευσιν πάσης αἰκίας πρὸς τοὺς δούλους ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐξαναγκασθῶσιν εἰς τὸν μωαμεθανισμόν. Ἀλλὰ πανουργία ἥτις μόνον ἐκ τῆς κεφαλῆς τελείου κακούργου ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ, ὑπῆρξεν ἡ ἰδανικὴ ἀνακάλυψις συνωμοσίας ἥτις ἔμελλε νὰ πλουτίσῃ καὶ διατηρήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ θέσει τῆς Θεσσαλονίκης, μεταχειριζόμενον πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων του ἀνταγωνιστὴν τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ τῶν αὐτῶν ἐγκλημάτων.

Ὁ Γιουσοὺφ πασᾶς τῆς Ναυπάκτου καὶ τῶν Πατρῶν, περὶ τοῦ ὁποίου συχνάκις ὡμιλήσαμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ, ὅστις ἦτο εἷς τῶν πλουσιωτέρων κατόχων τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς Μακεδονίας, ὅπερ οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀμφιαξίας, δὲν θὰ εἶδεν ἄνευ ἀπαρεσκείας καὶ ἴσως ἄνευ ῥθόνου, ὅτι ὁ Ἀμπουλουμποὺτ πασᾶς ἐγένετο πλούσιος δι' ἐξόδων τῆς ἐπαρχίας ταύτης, καταστάσης τὸ θέατρον τῶν λεηλασιῶν αὐτοῦ. Τὰ παράπονά του ἐπὶ τούτῳ ἔφθασαν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε ὁ Ἀμπουλουμποὺτ ἀπροσδοκήτως ἀνεκάλυψε συνωμοσίαν σκοποῦσαν τὴν ἐκ τῶν Σερρῶν ἔξωσιν τοῦ Μουσταφᾶ, υἱοῦ τοῦ Γιουσοὺφ, ὅστις εἶχεν ἀντικαταστήσει τὸν πατέρα αὐτοῦ εἰς τ' ἀξιώματα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ὅλοι οἱ βέηδες οἱ ὑποκινηταὶ τῆς ἐπιβουλῆς ταύτης, τῆς ὁποίας οὐδεμίαν εἶχεν ἀνάγκην νὰ προσαγάγῃ τὰς ἀποδείξεις, μετεκλήθησαν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου, μόλις εἶχον ἀποβιβα-

σθῆ, συνελήφθησαν, ἀπεγυμνώθησαν, ἐδέθησαν δι' ἁλύσεων καὶ παραδοθέντες εἰς τοὺς ραβδισμοὺς τῶν Ἰουδαίων, ἐξηφανίσθησαν ἐντὸς τοῦ βάθους εἱρκτῶν. Οὕτως ὁ Ἀμπουλουμπούτ, ἀνακτῶν τὴν εὔνοιαν τοῦ Γιουσούφ, ὅστις τότε ἦτο ἰσχυρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκέρδισε τὴν ἐπιδοκιμασίαν αὐτοῦ τόσον ὥστε οὔτε ζήτημα ἠγέρθη πλέον περὶ τῆς ἐκ Θεσσαλονίκης ἀπομακρύνσεώς του.

Ἡ γενικὴ κακουχία, προερχομένη ἐκ τοσούτων συγκρούσεων, ἦτο ἄλλως τε καὶ συνέπεια ἐκστρατείας ἀτυχοῦς διὰ τοὺς ὀθωμανούς, οἵτινες ἠρίθμουν ὡς ἐπιτυχίαν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1821 ὅτε κατέστρεψαν τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν τοῦ Γαλαξειδίου, τὴν σφαγὴν μόνον τοῦ ἀθώου πληθυσμοῦ τῆς Χίου. Πόσον διάφορος ἦτο ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ὑφίσταντο μόνον τὴν σύγκρουσιν τῶν παθῶν ἀνθρώπων ξένων πρὸς τὸν ζυγὸν τῶν νόμων πρὸς τοὺς ὁποίους μετὰ κόπου συνεμορφοῦντο, ὄχι τόσον ἐκ πνεύματος ἀντιστάσεως, ὅσον ἐκ τοῦ φόβου μήπως ὑπερβαίνοντες τὴν τυραννίαν, περιπέσωσιν εἰς τὴν δικτατορίαν. Μεθ' ὅλας τὰς ψευδεῖς ταύτας ἀνησυχίας, ἡ διοίκησις ἀνεπαισθήτως ἔβαινε πρὸς καλλιτέραν τινὰ τάξιν πραγμάτων.

Ἀπὸ τῆς 23ης Ἰανουαρίου, ὁ Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς, ἀδελφὸς τοῦ Ἀνδρέου, διέτρεχε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πρὸς σύναξιν φόρων ὁμοίων πρὸς τοὺς πληρωνομένους ἄλλοτε εἰς τὸν σουλτάνον, ἀλλὰ μετὰ τῶν τροποποιήσεων ἐκείνων τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν ἀλλαχοῦ. Ἦκει οἱ πλούσιοι νὰ συνεμορφοῦντο, ὅπως τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἀκολουθήσωσιν οἱ πολῖται οἱ ὀλιγώτερον πλούσιοι. Οὕτως ἡ Μῆλος, ἡ Τῆνος, ἂν καὶ ἡ μία πτωχὴ καὶ ἡ ἑτέρα κατεστραμμένη, ἡ Κέα, ἡ Ἄνδρος, ἡ Μύκωνος, ἡ Σέριφος, ἡ Ἀμοργός, ἡ Πάρος, ἡ Νάξος καὶ ὅλαι αἱ Κυκλάδες εἶχον πληρώσει τοὺς ἐνιαυσίους φόρους των μετὰ σπουδῆς· ἀλλὰ δὲν συνέβη τὸ αὐτὸ καὶ εἰς Σαντορίνην ὅπου παρέστη ἀνάγκη νὰ γείνῃ χρῆσις τῆς δημοσίας δυνάμεως ὅπως ἐξαναγκασθῶσιν οἱ καθολικοὶ νὰ ἐξοφλήσωσι τὸ ἐπιβάλλον εἰς αὐτοὺς μέρος.

Σὺν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ τῶν Ζητητῶν ἢ εἰσπρακτόρων, ἦτο συνημμένη ἐπιστολή τις ἐκ Σάμου ἀναφέρουσα ὅτι ὁ Λυκοῦργος Λογοθέτης, ὅστις εἶχε διαφύγει τὴν αὐστηρότητα τῶν νόμων, ἐκδιώξας *Μοράλην* ἢ Μωραΐτην τινὰ, ἀνταγωνιστήν του, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ ἐκ νέου ἐξουσίαν τινὰ ἣν ἀνάξιος ἦτο νὰ ἐνασκήσῃ. Εἶχεν ἀρνηθῆ τοὺς φόρους τοὺς ὀφειλομένους εἰς τὴν κυβέρνησιν, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ἐπιφορτίσωσιν ἐν καταλλήλῳ καιρῷ καὶ τόπῳ τοὺς Ψαριανοὺς ὅπως ἐπανορθώσωσι τὴν ζημίαν ταύτην.

Ἐπανήρχοντο κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην οἱ Ψαριανοί, πλήρεις λαφύρων, ἐκ δύο ἐκστρατειῶν τὰς ὁποίας εἶχον ἐνεργήσει ἐν Μυτιλήνῃ καὶ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἀδραμυτίου. Εἶχον ἁρπάσει ἐκ τοῦ Μοσχονησίου ζωοτροφίας καὶ ἐμπορεύματα ἀνήκοντα εἰς τοὺς Τούρκους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐτίθεντο εἰς θέσιν νὰ φροντίσωσι περὶ τῆς ἀμύνης τῆς νήσου των, ὡς ἐκ τῶν χρημάτων ἅτινα προσεπορίζοντο ἐξ αὐτῶν. Δὲν ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον εὐτυχεῖς εἰς Λέσβον. Εἴκοσιν ἐξ τῶν πλοίων αὐτῶν κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχωσιν ἀπόβασιν ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Πλωμαρίου, καὶ διηυθύνθησαν κατὰ τοῦ χωρίου τούτου, ὅπερ κατεῖχετο σχεδὸν ἐκ Μουσουλμάνων ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Κατορθώσαντες νὰ κυριεύσωσιν αὐτό, μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν

τῶν Τούρκων, οἵτινες εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη, τὸ ἐλήστευσαν κενοῦντες τὰς ἀποθήκας, καὶ εἶχον ἐπιβιβασθῆ ἐπὶ τῶν πλοίων των γράφοντες πρὸς τὸν βεζύρην, ἐστρατοπεδευμένον ὄντα εἰς τὸν λιμένα τῶν Ὀλιβίων, *ὅτι θὰ ἐλάμβανον τὴν τιμὴν νὰ τὸν ἐπισκεφθῶσιν ἐκ νέου τὴν τρίτην τοῦ ἐρχομένου Μαρτίου.*

Οἱ ἓξ ἀδελφοὶ Δελιγιαννάκη, ἐκ Σφακίων, οἵτινες πρῶτοι εἶχον καταπατήσει τὰς διαταγὰς τοῦ Κομνηνοῦ Ἀφεντουλφιὲ, Θεόδωρος Σβίνιας καὶ Ἀναγνώστης Παππαδάκης, εἶχον, διὰ πλείστων ἀνδραγαθιῶν, ἐξαναγκάσει τοὺς Τούρκους νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῶν ἰσχυρῶν φρουρίων ὅπως τοὺς προσελκύσωσι καὶ τοὺς πολεμήσωσιν εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα. Ὁ Χασὰν πασᾶς, ὑπασπιστὴς τοῦ βεζύρου τῆς Αἰγύπτου Μεχμὲτ Ἀλῆ, εἶχε προχωρήσει κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων Κρητῶν ὅπως μετατοπίσῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς θέσεως τῆς Σπίνα-Λόγγας· ἀλλ' εἶχεν ἀποτύχει εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην. Ἀναγκασθεὶς ν' ἀποσυρθῇ μετ' ἀπωλείας δύο χιλιάδων ἀνδρῶν, μετὰ θλίψεως εἶδε τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ τοὺς νεκροὺς ἢ τραυματίας συσσωρευομένους ἐντὸς ἐκτεταμένων ξυλαποθηκῶν καὶ καιομένους ὑπὸ τῶν Κρητῶν, οἵτινες προσήγγιζον τοὺς Τούρκους ἐν ἀποστάσει βολῆς μόνον, ὅπως μὴ μολυνθῶσιν ἐκ τῆς πανώλης, ὑπὸ τῆς ὁποίας οἱ ἄπιστοι κατεμαστίζοντο. Οὕτως ἡ βαρβαρότης τῶν Κρητῶν, οἵτινες δὲν εἶχον λοιμοκαθαρτήριον ὅπως ἐγκλείσωσι τοὺς αἰχμαλώτους τοὺς πίπτοντας εἰς τὴν ἐξουσίαν των, καθίστα τούτους σκληροὺς, χωρὶς ὄψεως, αὐστηρῶς κρίνων τις τὰ πράγματα, νὰ δύναται ν' ἀποδῶσῃ ἔγκλημα εἰς παρομοίαν διαγωγήν.

Ἀπὸ τῶν φρικωδῶν τούτων θανατώσεων, ὁ Χασὰν πασᾶς, ὅπως καὶ οἱ Τοῦρκοι διοικηταὶ τῆς Σούδας, τοῦ Ἡρακλείου, τῆς Ρεθύμνου καὶ τῶν Χανίων, ἔζων ἔγκλειστοι ἐντὸς τῶν ἰσχυρῶν φρουρίων ὅπου ἡ πανώλη μεγίστας ἐνήργει καταστροφάς. Πίνοντες ἀκάθαρτον ὕδωρ, οἱ στρατιῶται οἱ μὴ προσβληθέντες ὑπὸ τῆς ἐπιδημίας ἀπέθνησκον ἐκ δυσεντερίας, ἢ προσεβάλλοντο ἀπὸ τεταρταίων πυρετόν. Πάντες ἔπασχον· καὶ ὄχι μόνον οἱ μαῦροι τοὺς ὁποίους ἀπέστελλον πρὸς προμήθειαν τῆς πρὸς θέρμανσιν ἀναγκαιούσης ξυλείας δὲν ἀνεφαίνοντο πλέον, ἀλλὰ ἀποστολαὶ ὁλόκληροι σίτου, ἐκ τῶν ὀχθῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ἀναχωροῦσαι, συχνάκις συνελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν πλοίων τῆς Κάσου. Ἡ τελευταία ἐλπὶς τοῦ Χασὰν πασᾶ, ἐκρέματο ἐπὶ τῶν στόλων τοὺς ὁποίους προητοίμαζον εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ πρὸ πάντων εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἡ πανώλη ἐνέσκηψε μετὰ τόσης σφοδρότητος ὅσης καὶ ἐν Κρήτῃ. Ἀναμένων τούτους, ὁ Σερασκέρης ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις ὅπως ἀπελευθερώσῃ τὸν Πασᾶν τῆς Ρεθύμνης, καὶ πλείστους ἀξιωματικοὺς διακεκριμένους, συλληφθέντας εἰς τὰς προτέρας μάχας. Τόσον εἶχε καταπτοηθῆ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ στρατιῶται του, ἐκ τῆς ἀγριότητος τῶν Κρητῶν, τῆς ὁποίας δὲν ἠδύναντο νὰ κατανοήσωσιν ὅτι αἴτιον ἦτο ὁ φόβος τοῦ λοιμοῦ εἰς τὸν ὁποῖον ἐξετίθεντο ἄνευ οὐδεμιᾶς προφυλάξεως.

Ἡ νῆσος τῆς Εὐβοίας, ὑπὸ Ἑλληνικῶν πολεμικῶν φυλακίδων περιπλεομένη, δὲν ἦτο διὰ τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν εἰς θέσιν πλέον ἐνθαρρυντικὴν τῆς Κρήτης. Ἡ Χαλκὶς, ὑπερασπιζομένη ὑπὸ φρουρᾶς ἐκ χιλίων ὀκτακοσίων ἀνδρῶν περιλαμβανομένων καὶ ἐκείνων οἵτινες εἶχον ἐγκλεισθῆ ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Καρὰ Μπαμπᾶ, κειμένου ἐπὶ τῆς ἠπείρου, ὑφίστατο σκληρὰς στερήσεις. Ἡ νῆσος ὁλόκληρος, ὑπὸ Ἑλλήνων

κατοικουμένη, τόσον τελείως ἦτο ἐπαναστατημένη ὥστε ὁ Βάσσος καὶ ὁ Διαμάντης, οἱ διοικοῦντες τοὺς Χριστιανούς, εἶχον ἱδρύσει ἐν αὐτῇ προσωρινὴν κυβέρνησιν. Ὁ πρῶτος εἶχε διαφύγει διὰ δόλου ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Τούρκων, τοῦς ὁποίους ἔκαμε νὰ πληρώσωσι λίαν ἀκριβὰ τὰ δεινὰ ἅτινα εἶχεν ὑποστῆ. Ἐνήργει, ὡμίλει καὶ διῴκει ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλληνικῆς Γερουσίας μετὰ τοιούτου κύρους, ὥστε ἡ ἐξουσία τοῦ Σουλτάνου ἦτο πλέον ὀνομαστική, ὅπως καὶ τὰ δύο φρούρια τῆς Χαλκιδος καὶ τῆς Καρύστου, καθ' ὅλην τὴν ὡραιοτέραν νήσον τοῦ Ἀρχιπελάγους· ὅτε εἶδον ἀποβιβαζομένην τὴν Μοδέναν Μαυρογένους.

Εἰς ἀρχαίους χρόνους οἱ Ἕλληνες θὰ ἐνόμιζον ὅτι ἐμφανίζεται ἡ Παλλὰς ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ἀττικῆς ἐρχομένη, ἀλλ' ὁ ἀδαμάντινος σταυρὸς τοῦ ἀτυχοῦς πατρός της, ὁ σταυρὸς ἐκεῖνος τοῦ Ἁγίου Βλαδιμήρου, ὁ ἐκ Τούρκων ἀφαιρεθείς, ὅτε οὗτοι ἀπέκοπτον τὴν σεβασμίαν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἐξήγγελλε χριστιανικὴν πολεμίστριαν, κόρην μάρτυρος, ὁπλισθεῖσαν διὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πατρίδα. Ἀναίσθητος πρὸ τῶν δακρύων τῆς μητρὸς αὐτῆς, λησμονοῦσα τὴν ἀδυναμίαν τοῦ φύλου, καλοῦσα παρ' ἑαυτῇ ἄνδρας ζηλοτύπους ὅπως μερισθῶσι τὴν δόξαν της, κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ δεκαὲξ λόχους ἐκ πεντήκοντα στρατιωτῶν, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἐβάδιζεν ὡπλισμένη διὰ τοῦ ξίφους ὅπερ ὁ Μαυρογένης ἔλαβεν ἄλλοτε ἐκ τῆς Αἰκατερίνης, αὐτοκρατείρας τοῦ Βορρᾶ. Εἶχεν ἤδη αὕτη βαφῇ δι' αἵματος Ἀλγερινῶν, καὶ νέας ἐπεζήτει εὐκαιρίας ὅπως δοξάσῃ αὐτήν.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν οὕτω νικηταὶ καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὅτε τὸ Ναυαρχεῖον τῆς Ὕδρας ἐξέλεξεν ἐκ νέου καὶ ὁμοψήφως τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην Βῶκον γενικὸν ναύαρχον διαρκούσης τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1823. Ἔμελλε νὰ συνενώσῃ ὑπὸ τὰς διαταγάς του, ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν πλοιάρχων τῆς Ἑνώσεως τεσσαράκοντα ὀκτὼ Ψαριανὰ πλοῖα, τριάκοντα πέντε Ὑδραϊκά, δώδεκα Σπετσιώτικα, ἐνῷ στολίσκος ἐκ τεσσαράκοντα πλοιαρίων μὲ πανία καὶ μὲ κώπας ἐκ τῆς Κάσου ἐξερχόμενος, θὰ περιέπλεε τὰ παράλια τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἤδη πειραταὶ, ἀνὰ τὰς θαλάσσας ταύτας διεσκορπισμένοι, εἶχον συλλάβει Ἀλγερινὴν κορβέταν παρὰ τὰ παράλια τῆς Κῶ, ἕτερα εἶχον ἁρπάσει πλεῖστα μεταφορικὰ Ὀθωμανικὰ εἰς Φωλιέρι, εἰς Τσεσμὲ, πρὸ τῶν παραλίων τῆς Τρωάδος πλησίον σχεδὸν τῶν Δαρδανελλίων. Ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων, οἱ Ὑδραῖοι ἐξέπεμψαν δέκα ἓξ ἐλαφρὰ πλοῖα προωρισμένα νὰ τεθῶσιν εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Σουλεϊμὰν πασσᾶ τῆς Πτολεμάδος, ὅστις εἶχεν ἐπαναστατήσει κατὰ τοῦ Σουλτάνου. Ἑτέρα ναυτικὴ μοῖρα ἐξεπέμφθη πρὸς κατασκόπευσιν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Μπόν, ἄλλη τις παρὰ τὸ ἀκροατήριον Γουάρδια, καὶ ἀμφότεραι ηὐτύχησαν ν' ἀπελευθερώσωσι πλείστους Ἕλληνας ἐκ Χίου, τοὺς ὁποίους οἱ κερδοσκόποι τῆς Σμύρνης ἀπέστελλον πρὸς πώλησιν εἰς τὰς βαρβαρικὰς χώρας.

Διὰ τῶν ἔργων τούτων καὶ διὰ τῆς σταθερότητος αὐτῶν ὅπως θαλασσοκρατῶσι καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα προητοιμάζοντο οἱ Ἕλληνες ὅπως νέων ναυτικῶν δαφνῶν ἀξιωθῶσι. Εἶχον κατανοήσει τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν κάλλιον ἐκείνων οἵτινες ἠρώτων ἐὰν εἶχον δημόσια καθιδρύματα, συντάγματα ἐξασκηθέντα ἐν τῇ πειθαρχίᾳ κατὰ τὴν τακτικὴν ἡμῶν, δημοσίαν πίστιν καὶ οἰκονομικά. Μόλις ἔθραυσαν

τὰ δεσμὰ αὐτῶν, ἔθετον τὰς βάσεις δυνάμεως προωρισμένης ν' ἀνατρέψῃ μετὰ πολλὰς μάχας καὶ πολὺν χρόνον τὸν θρόνον τῶν Ὀθωμανῶν. Ἡ πεῖρα εἶχεν ἀποκαλύψει εἰς αὐτοὺς ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις, τὸ ἀντικείμενον τῆς ζηλοτυπίας τῶν ἐθνῶν, ἄνευ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου εἶνε λιμὴν ἐν καταστάσει διαρκοῦς πολιορκίας εὑρισκόμενος. Δὲν ἐπρόκειτο διὰ τοῦτο νὰ καταλάβωσι τὴν Κύπρον, τὴν Ρόδον, τὴν Χίον, οὔτε τὴν Τένεδον· θὰ ἤρκει εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅπως καὶ εἰς τοὺς Ἄγγλους οἵτινες κρατοῦσιν ὑπὸ τὴν τριαιναν αὐτῶν τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου, νὰ ἔχωσι ναυτικὸν καὶ θέσεις τοιαύτας ὁποῖαι ἡ Γιβραλτὰρ καὶ Μάλτα[1] ὅπως ὦσι κύριοι τοῦ Ἀρχιπελάγους. Οὕτω, μὲ τὴν νῆσον τῶν Ψαρῶν, ἥτις ἔχει ἤδη ὀκτακόσια πυροβόλα εἰς κανονοστοιχίας, οἱ Ἕλληνες εἶνε κύριοι τῆς θαλασσοπλοίας τοῦ Σμυρναϊκοῦ κόλπου καὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, χωρὶς νὰ φοβηθῶσι τίποτε διὰ τὴν θέσιν ταύτην ἐφοδιασμένην οὖσαν μὲ δυνάμεις ἰσχυροτέρας τῶν τοῦ Σουλτάνου.

Οἱ Ἕλληνες ὡμίλουν μετὰ τόσης ὑπερηφανείας περὶ τῶν βράχων τῆς Κάσου, σχετικῶς πρὸς τὴν μεγάλην ἀκτοπλοΐαν τὴν διενεργουμένην μεταξὺ τῶν νήσων τῆς Κρήτης, τῆς Κῶ, τῆς Ρόδου, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς πρωτευούσης τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, διότι οἱ θαλασσοπόροι οὗτοι, κεκρυμμένοι ἐν τῷ μέσῳ τῶν βράχων τῆς Καρπαθιανῆς θαλάσσης, δύνανται κατὰ βούλησιν νὰ παρεμποδίσωσι τὰς συγκοινωνίας, χωρὶς νὰ φοβηθῶσιν οὐδεμίαν ἐκβίασιν ἐν τῷ κρυσφηγέτῳ αὐτῶν. Ἡ Κύμη παρίστα ἐπίσης σημεῖον ἀπόπλου καὶ ὀπισθοχωρήσεως ὄχι ὀλίγον εὐνοϊκοῦ διὰ τοὺς καταδρομεῖς καὶ ἡ Σάμος, κειμένη ὡς κεφαλὴ γεφύρας τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δὲν ἐπέτρεπε πλέον εἰς τοὺς Τούρκους νὰ κατοικῶσι σταθερῶς ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῆς Λυκίας καὶ τῆς Καρίας.

Τέλος ἠδύνατό τις νὰ πεισθῇ περὶ τῆς πραγματικότητος τοῦ ναυτικοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ῥίπτων βλέμμα πρὸς τὰ ὄπισθεν τῶν θέσεων τούτων, ὅπου παρατηρεῖ τις πλῆθυν νήσων τὰς ὁποίας οἱ βάρβαροι δὲν δύνανται νὰ προσβάλωσι χωρὶς νὰ διατρέξωσι τὸν κίνδυνον τῶν Ἑλληνικῶν πυρπολικῶν, ἅτινα ἡ ἀπειρία αὐτῶν οὐδόλως θὰ ἠδύνατο ἐν θαλάσσῃ ὑπὸ πορθμῶν διατεινομένῃ. Αἱ Κυκλάδες, τῇ ἀληθείᾳ, θὰ ἦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἱστίων τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ μέχρις ὅτου καταλάβωσι καὶ ὠχυρώσωσι τὴν Σύρον ἥτις θᾶττον ἢ βράδιον ἔπρεπε νὰ λάβῃ θέσιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὁμοσπονδίᾳ. Ἐκ τοῦ μέρους τούτου θ' ἀνεχώρουν ὅπως κατακτήσωσι τὴν Λῆμνον καὶ τὴν Τένεδον, αἵτινες ἔπρεπεν ἀκόμη ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ κατέχωνται ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐὰν ἡ φρόνησις προεδρεύῃ ἐν τοῖς συμβουλίοις τῶν Ἑλλήνων.

Αἱ γνῶμαι αὗται ἐπιτάσσουσιν εἰς αὐτοὺς ὅπως βαδίσωσιν ὡς συνετοὶ ναυτικοὶ οἵτινες θαλασσοπλοοῦσι μὲ τὴν βολίδα ἀνὰ χεῖρας πρὸ ἐχθρικῆς γῆς· διότι τὸ μέλλον ὅπως καὶ οἱ στόλοι εἰσὶν ἄστατοι· καὶ ἡ Τύχη, θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ, φο-

---

1. Οἱ Ἄγγλοι ἔχοντες τὰς δύο ταύτας θέσεις θὰ ἠδύναντο ν' ἀφήσωσι τὰς Ἰονίους νήσους, τὰς ὁποίας ἐφιλοδόξησαν κινούμενοι μόνον ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ὅπως ἀπομακρύνωσιν ἐξ αὐτῶν τοὺς Ρώσσους. Ἡ Κέρκυρα οὐδόλως εἶνε ὅπως τὴν φαντάζονται εἰσέτι, ἡ κλεὶς τοῦ Ἀδριατικοῦ· τοιοῦτος θὰ ἦτο ὁ λιμὴν τοῦ Βρινδησίου, ἐὰν ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ καὶ συντηρήσῃ στόλον·

βεῖται τὰ ναυάγια. Μὲ τὴν Ὕδραν, ἤδη πλήρη κανονοστοιχιῶν, οἱ Ἕλληνες ὤφειλον νὰ ἐκταθῶσι ὀλίγον κατ' ὀλίγον, καὶ μὲ τὰ μέσα ὅπως διατηρήσωσι πᾶν ὅ,τι θὰ ἔχωσι κατακτήσει. Διότι δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ὀπισθοχωρῶσι πρὸ τῶν βαρβάρων. Τὸ παράδειγμα τῆς Χίου ἦτο λίαν πρόσφατον ὅπως μὴ χρησιμεύσῃ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὡς κανὼν διαγωγῆς. Ἀκολουθοῦντες τὴν γραμμὴν ταύτην, (ἐπειδὴ τοιαύτη ἦτο ἡ σκέψις τῶν ναυτικῶν τοῦ Αἰγαίου), ἐγνώριζον ὅτι ἀνεξαρτήτως τῶν πλεονεκτημάτων ἅτινα θὰ εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν, θὰ ἐπετύγχανον θᾶσσον ἢ βράδιον τὴν συναίνεσιν τῶν ναυτικῶν δυνάμεων, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους δύναται νὰ κατανοήσῃ πᾶς πολιτικὸς, χωρὶς νὰ παραστῇ ἀνάγκη ὅπως τῷ ὑποδειχθῶσι.

Τὰ σχέδια ταῦτα, εἴτε ἐξετιμήθησαν ὑπὸ τῆς Πύλης εἴτε ὄχι, ἐπροξένησαν εἰς αὐτὴν ἀνησυχίας τοιαύτας ὥστε ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς συνήθους εἰς αὐτὴν ληθαργίας, ἀναγκασθεῖσα νὰ σκεφθῇ περὶ τῶν μέσων δι' ὧν θὰ ἐπεχείρει τρίτην τινὰ ἐκστρατείαν. Ἀλλὰ ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία δὲν ἠδύνατο νὰ μεταπείσῃ τὸν Σουλτάνον. Ἐπέμενε εἰς ὅ,τι εἶχεν εἰπῇ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν ταραχῶν. «Ἂς κάμῃ ἡ Ρωσσία τὸ πρῶτον βῆμα στέλλουσα πρεσβευτὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τότε θὰ ἐξηγηθῶσι σχετικῶς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις της. Ὅσον διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἡ ἀπόλυτος θέλησίς μου οὐδέποτε θὰ συναινέσῃ νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς ἄλλο τι ἐκτὸς ἀμνηστείας ἄνευ ἐγγυήσεως. Ἐπειδὴ ἡ μία τῶν ἀξιώσεων τούτων ἦτο εὐκολώτερον νὰ ἱκανοποιηθῇ παρὰ ἡ ἑτέρα, ἔπρεπε διευκολύνοντες τὰ μέσα προσεγγίσεως μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Πύλης νὰ προμηθεύσωσιν εἰς ταύτην τὰ μέσα ὅπως ἀναπτύξῃ ὅλας τὰς δυνάμεις αὐτῆς κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ Σταυροῦ.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἦτο ἀνάγκη νὰ συμφιλιωθῇ ὁ Σάχης τῆς Περσίας μετὰ τῶν Τούρκων· ἔπρεπε νὰ λάβωσιν ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς τελευταίους τούτους, διότι εἶχον κατὰ κράτος νικηθῇ εἰς τὰ πέριξ τοῦ Μεντουλῆ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Φὲθ Ἀλῆ. Τὸ ἐμπόριον τῆς Σμύρνης ἀπῄτει ἄλλως τε τὸ θεάρεστον τοῦτο ἔργον τῶν Ἄγγλων, οἵτινες διετήρουν στολίσκον ἐξ ἐλαφρῶν πλοίων ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ, ὅπου κατεῖχον τὴν νῆσον Κισμέ. Ἐνδιεφέροντο ὅπως καταπαύσωσι πόλεμον ὁ ἀντίκτυπος τοῦ ὁποίου θὰ ἐγένετο αἰσθητὸς ἐπὶ τέλους μέχρι Δαμασκοῦ, οὗτινος τὸ καραβάνιον ἐληστεύθη ὑπό τινος βεδουΐνου ὀνόματι Ἀπταλὰχ, ἀρχηγοῦ τῶν Ἀναζῆς, καταδιωχθέντος κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ἐκ τῆς Μεσοποταμίας. Ἀγνοοῦμεν ἐὰν κατηγορήθη ὡς μετὰ τῶν Ἑλλήνων συνεννοούμενος, διότι οἱ Φράγγοι τὸν εἶχον περιλάβει ἐντὸς τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν ἀναθεμάτων· ἀλλ' ὅ,τι εἶναι θετικόν, ἡ Βρεττανικὴ Πρεσβεία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐδιπλασίασε τὸν ζῆλον αὐτῆς ὅπως ἐπιφέρῃ τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῆς Περσίας καὶ Τουρκίας.

Ἀναμένουσα τὸ ἀποτέλεσμα τῶν διαπραγματεύσεων τὰς ὁποίας ἡ Ἀγγλία διεξῆγεν ὑπὲρ τῶν Τούρκων, ἡ Αὐτοῦ Ὑψηλότης ὁ Σουλτάνος ἀνενέου τὸ ὑπουργεῖον αὐτοῦ ἐξοριζων καὶ ἐντὸς ὀλίγου στραγγαλίζων τὸν μέγαν αὐτοῦ βεζύρην Ἀπτουλᾶ, ὅπως καὶ τὸν Γενιτσὰρ Ἀγᾶ, αὐτοὺς ἐκείνους οἵτινες συνηνώθησαν, μῆνάς τινας πρότερον, ὅπως καταστρέψωσι τὸν Χαλὲτ Ἐφένδην. Ἀντικατέστησεν αὐτοὺς κατὰ τὸ σύνηθες διὰ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ κορδονίου· διότι πᾶς πρὸς τὰ ὑψηλότερα ἀξιώματα τοῦ κράτους τείνων τοιαύτην τύχην ἔχει ὑπ' ὄψιν, καὶ ἐνθυμήθησαν τὸν Χουσ-

ρούφ ἡ Χορέμπ πασᾶν ἀντιβασιλέα ποτὲ τῆς Αἰγύπτου καὶ βεζύρην τῆς Βοσνίας, ὅπως καταστήσωσιν αὐτὸν ναύαρχον. Αἱ ἐκλογαὶ αὗται, χειροκροτηθεῖσαι ὅπως πᾶσα προαγωγὴ ἀνθρώπων ἐκ τῆς εὐνοίας τῶν ὁποίων προέρχονται ὠφέλειαι, εἶχον ὡς ἐπακόλουθον ἔκτακτα κινήματα ἐν τῷ ναυσταθμῷ, ὅπως παρασκευασθῇ στόλος προορισθεὶς νὰ ἐκπλεύσῃ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀνοίξεως. Ἠδύνατο κατὰ τὰς συμβουλὰς τῶν Τούρκοφίλων, οἵτινες εἶχον χαράξει εἰς τὸ Δολμάνιον σχέδια ἐκστρατείας τόσον ἐξαπατῶντα καὶ τόσον ἐπιδεξίως συνηρμοσμένα, ὅσον καὶ τὰ τοῦ περιφήμου ἀρχιστρατήγου Μὰκ τὰ εὐτυχέστερα νὰ ἔχωσι ἀποτελέσματα. Ὁ στόλος συνεκροτεῖτο ἐκ φρεγάδων, κορβετῶν καὶ βρικίων πολεμικῶν· ἦτο τὸ μόνον μέσον ὅπως συμπλακῶσι πλοῖον πρὸς πλοῖον μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου· ἡ ἐκστρατεία αὕτη προεκηρύχθη ὡς τὸ τέρμα τῶν εὐτυχιῶν τῶν αὐθαδῶν ἐκείνων δούλων, οἵτινες ἐτόλμων ν' ἀποβλέψωσιν εἰς ἀνεξαρτησίαν.

Ταῦτα συνέβαινον κατὰ Φεβρουάριον μῆνα, ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες οἱ ἐπιστρέψαντες ἐξ Αἰτωλίας, ὅπως καὶ οἱ νικήσαντες τοὺς βαρβάρους εἰς τὰς Θερμοπύλας, εἰς τὸν Ἰσθμόν, εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Ἄργους καὶ παρὰ τὰ ὄρια τῆς Ἀχαΐας, ἐώρταζον διὰ γάμων τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἔαρος. Αἱ οἰκογένειαι τῶν γενναίων ἐσχημάτιζον νέους δεσμούς, ὅτε ἡ Θεὰ ἔρις κινοῦσα τὰς δᾷδας αὐτῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ συμβουλίου τῶν Ἑλλήνων, ἀπέδειξεν ὅτι, ἐὰν συνηνώθησαν πρὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐφάνησαν εὐαίσθητοι πρὸς τὴν δόξαν, ἦσαν δυστυχῶς ἀκόμη οἱ ἀπόγονοι τῶν αὐτῶν ἐκείνων ἀνθρώπων τοὺς ὁποίους ἡ ἀρχαιότης μᾶς παριστᾷ, μετὰ τὴν νίκην, ἔρμαιον τῶν φατριῶν αἵτινες ἐπροξένησαν τὴν δυστυχίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Κολοκοτρώνης, κατηγορηθεὶς πρὸ πολλοῦ δι' ἁπλοϊκότητα, μόλις ἠνώθη μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν ἐκ Καρυταίνης Δηλιγιαννάιων, διὰ τὸν γάμον ἑνὸς ἐκ τῶν υἱῶν του, ἀπεριόριστον ἔδειξε τὴν φιλοδοξίαν. Ὑπερήφανος διὰ τὰς ἐπιτυχίας τὰς ὁποίας ἐπέφερε κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν, καὶ ἀκούων τὰς εἰσηγήσεις τοῦ Θεοδώρου Νέγρη, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀπομακρύνει ἐκ τῶν συμβουλίων τῆς κυβερνήσεως, ὁ γηραιὸς ἀρχηγός, ὅστις πάντοτε εἶχε τὸ χρῆμα ὡς Θεόν του, ἐφαίνετο θέλων νὰ βιάσῃ τοὺς συμπατριώτας του ὅπως ἐκλέξωσιν αὐτὸν εἰς τὰς προσεχεῖς ἐκλογὰς πρόεδρον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Καταβοῶν μὲ τὸ ὕφος τῶν δημαγωγῶν, οἵτινες ὁμιλοῦσι περὶ ἐλευθερίας ὅπως καταλάβωσι τὴν ἐξουσίαν, δὲν ἔπαυε παραπονούμενος κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῶν Φαναριωτῶν, οἵτινες ἐθεώρουν τὴν Ἑλλάδα ὡς τὸ κληροδότημα τῶν δῆθεν ἱστορικῶν οἰκογενειῶν τῶν ὁποίων ἐσφετερίσθησαν τὸ ὄνομα. Ἠδύνατο ν' ἀναφέρῃ δικαίως τὸν Μιχαὴλ Κομνηνὸν Ἀφεντουλιέφ, ὅστις ὡμίλει ἀτελῶς τὴν Ἑλληνικήν· τὸν Καντακουζηνόν, τὸν ὁποῖον εἶδον νὰ γίνῃ ἄφαντος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἔτους· τὸν Δ. Ὑψηλάντην, ὄντινα γελοία ματαιότης ἐτύφλου· ἀλλὰ ἐτόλμα νὰ διασπείρῃ ὑβριστικὰς ὑπονοίας κατὰ τῆς τιμῆς τοῦ Μαυροκορδάτου· καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ φιλοδόξου ἐξεδηλώθη. Ἐφάνη μάλιστα προδιδὼν ἑαυτὸν ὅτε ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θὰ ἀπέδιδε τὸ ῥοῦριον τοῦ Ναυπλίου, ὅπου ἐτήρει φρουράν, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ὑπὸ τὸν ὅρον μόνον ὅτι θὰ ἱκανοποιῇ τὴν αἴτησιν αὐτοῦ τοῦ νὰ γίνῃ πρόεδρος, ὅπερ θὰ ἰσοδυνάμει πρὸς τὸ νὰ ἐμπιστευθῶσι τὴν φροντίδα τῆς διοικήσεως εἰς τὸν Θεόδωρον Νέγρην· διότι ὁ Κολοκοτρώνης ὅστις μόλις ἐγνώριζε νὰ

θέτῃ τὴν ὑπογραφήν του, ὑπῆρξε πάντοτε ξένος πρὸς τὴν διαχείρησιν τῶν δημοσίων.

Χωρὶς νὰ δώσωσι μεγίστην σπουδαιότητα εἰς τὰς ἀξιώσεις ἀνθρώπου ὅστις ἦτο ἀνίκανος νὰ ὑποκριθῇ τὸ πρόσωπον, ὅπερ ἐφιλοδόξει, συνήθροισαν τὰς ἐκλογικὰς συνελεύσεις τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων αἱ ἐκλογαὶ μόλις ἐγένοντο γνωσταὶ καὶ ἡ προηγουμένη κυβέρνησις ἔσπευσε ν' ἀναγγείλῃ τὴν παῦσιν τῆς διοικήσεως αὐτῆς. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης εἶχε διορισθῇ πρόεδρος συνελεύσεως ἥτις ἔμελλε νὰ διαδεχθῇ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν, τὴν διοργανισθεῖσαν ἐν τῇ συνόδῳ τῇ συνελθούσῃ ἐν Ἐπιδαύρῳ κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1822. Ἤδη πλείονες τῶν τριακοσίων βουλευτῶν εἶχον συναθροισθῇ εἰς Ἄστρος, ἐν Κυνουρίᾳ, ὅπου εἶχον ὁρίσῃ τὴν ἕδραν τῶν συνεδριάσεων, ὅτε ἔλαβον τὰς προτάσεις τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅστις ἐξηγεῖτο ἄρθρον πρὸς ἄρθρον ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ.

Πᾶσαι ἀπεκρούσθησαν· καὶ παραγγελθείς νὰ παραδώσῃ τὰς κλεῖδας τοῦ Ναυπλίου, ἐξεκένωσε τὸ φρούριον τοῦτο, ὅπου ἔθεσαν πάραυτα φρουρὰν, ὠνόμασαν ἀκολούθως αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου, ὁ Ὀδυσσεὺς διωρίσθη ἐπίσης ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ Μάρκος Μπότσαρης εἰς τὴν τῆς Δυτικῆς.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀπατηλὴ γαλήνη τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐσχημάτιζε τότε κατάδηλον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σκολιὰν πορείαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Ταυτοχρόνως συνελάμβανεν αὕτη εἰς Ἰάσιον καὶ εἰς Βουκουρέστιον τοὺς Μπογιάρους οἵτινες εἶχον εἰσέλθει ἐν αὐτῷ δυνάμει τῆς ἀμνηστείας της, ὁ Αὐστριακὸς πρόξενος τῆς Ζακύνθου κατεπλημμύρει τὸν Μωρέαν καὶ τὰς παρακειμένας ἐπαρχίας ἐκ ψευδῶν διακηρύξεων των συμμάχων δυνάμεων πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἀπευθυνομένων, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ πείσωσιν αὐτοὺς ὅπως οἰκειοθελῶς ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν καταπιεστῶν. Αἱ ἀπατηλαὶ αὗται προκηρύξεις ἀνέφερον, ὅτι συνεπείᾳ τῆς μεσολαβήσεως τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, αἱ ἔριδες αἱ ὑφιστάμεναι μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας φιλικῶς ἐκανονίσθησαν, ὅτι αἱ χριστιανικαὶ δυνάμεις, πάντοτε ὑπὸ τῶν πλέον θρησκευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν αἰσθημάτων ἐμπνεόμεναι, εἶχον ἐπέμβῃ παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, ὅπως συγχωρήσῃ ἐκείνους οἵτινες θὰ ἐπανήρχοντο ταχέως εἰς εἰλικρινῆ ὑποταγὴν, ἐνῷ οἱ ἀνυπότακτοι μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην τῆς ἐπιεικείας θὰ παραδοθῶσιν εἰς ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῶν ποινῶν τῶν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἐπιβαλλομένων.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἀντήχουν ἐν ἐρήμῳ[1], διότι τὸ πᾶν ἐξεγείρετο ὅπως καταδείξῃ

1). Ὁ Αὐστριακὸς πρόξενος, θαυμάζων διὰ τὴν ἐντελῆ ἀποτυχίαν τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ, ἠρώτα περὶ τούτου βουλευτήν τινα τῆς συνελεύσεως, ὅστις εὑρίσκετο εἰς Ζάκυνθον. — «Οἴμοι ! Κύριε, γνωρίζομεν ποίαν πίστιν πρέπει νὰ δίδῃ τις εἰς τὴν λήθην τοῦ παρελθόντος καὶ εἰς τοὺς λόγους τῶν Τούρκων ! Ἴδατε τ' ἀποτελέσματα τῆς ἀμνηστείας τῆς Χίου καὶ τῶν ἐγγυήσεων ἃς ἔδωσαν, πρόξενοι ἐπίσης ἀμερόληπτοι ὡς σεῖς. Μάθετε, ὅπως θεραπευθῆτε ἐκ τῆς μανίας τῶν παρεμβάσεων, ὅτι ἡ Πύλη, μὴ ἀμφιβάλλουσα, ἐν ἀρχῇ τῆς τελευταίας ἐκστρατείας, ὅτι θὰ κατέκτα ἐκ νέου τὸν Μωρέαν εἶχε διατάξει τὸν Γιουσοὺφ πασᾶν νὰ δημοσιεύσῃ ἀμνηστείαν, καὶ νὰ περάσῃ ἐκ στόματος μαχαίρας ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς εὐθὺς ὡς ἤθελεν ἐπιτύχει τὸν ἀφοπλισμὸν αὐτῶν. Φείσθητε λοιπὸν τοῦ κόπου σας διανέμοντες διακηρύξεις καὶ πρὸ πάντων μὴ ἀποδίδετε σημασίαν ἀνωφελῆ τούτων παρὰ τῇ κυβερνήσει σας, ἐκτὸς ἐὰν κρίνῃ καταλλήλον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀπατωμένη εἰς τὸν λογαριασμὸν τῶν Ἑλλήνων.»

τὴν ἀνοησίαν αὐτῶν· δὲν ἦτο πλέον καιρὸς προκηρύξεως ὁμιλίας πρὸς λαὸν ὅστις, βαρυνθεὶς ν' ἀναμένῃ τὸν πολιτικὸν μεσίαν ὅν τινα τῷ εἶχον ὑποσχεθῇ, ἤλλαξε τὴν προσωρινὴν διὰ σταθερᾶς κυβερνήσεως.

Ἂν καὶ τὸ διάταγμα τῆς συγκλήσεως, ὅπερ ὑπεδείκνυε τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας τῶν νέων ἐκλογῶν, ἐπιμένον ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐκλογῆς ἀνδρῶν διακρινομένων διὰ τὰς ἀρετὰς αὐτῶν, προσδιώριζεν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ὁρισθέντων διὰ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου, ὁ ζῆλος τῶν δήμων πρὸς ἐγκατάστασιν ὁμοσπονδίας ἱκανῆς, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὸ γενικὸν καλὸν ἦτο τοιοῦτος, ὥστε τριακόσιοι περίπου βουλευταὶ ἦσαν, ὅπως ἀνεφέραμεν ἤδη, συνηθροισμένοι κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος εἰς Ἄστρος[1]. Εὑρίσκετο ἐκεῖ ἐπίσης ἀξιόλογον σῶμα στρατοῦ, πλῆθος στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν καὶ τινες χιλιάδες ξένων. Αἱ συνεδριάσεις καὶ αἱ συζητήσεις τῆς συνελεύσεως ἐγίνοντο ὑπὸ τὴν σκιὰν ἄλσους λεμονεώνων καὶ πορτοκαλεώνων, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου μέχρι μεσημβρίας, ἐνῷ τὸ ἀκροατήριον καὶ οἱ θεαταὶ ἵσταντο ἀπομεμακρυσμένοι ὑπὸ τὴν σκιὰν ἐλαιῶνος.

Ἡ πρώτη φροντὶς τοῦ οὕτω συγκροτηθέντος συνεδρίου, ἦτο ἡ ἐπιθεώρησις καὶ διόρθωσις ἄρθρων τινῶν τοῦ συντάγματος τῆς Ἐπιδαύρου. Οἱ βουλευταὶ λαμβάνοντες ὡς ὑπόδειγμα τὰς γνωστὰς νομοθεσίας, καὶ ζητοῦντες εἰς αὐτὰς πᾶν ὅ,τι ἦτο ἐφαρμόσιμον, εἶχον διορίσει ἐπιτροπὴν τῆς ὁποίας ἡ ἔκθεσις περιέλαβε πλῆθος θεμάτων, ἅτινα θὰ ἤρκει νὰ μνημονεύσῃ τις, ὅπως καταδείξῃ τὴν σπουδαιότητα ταύτης. Διεκήρυξεν ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτῆς, ὅτι αἱ διάφοροι τοπικαὶ γερουσίαι θὰ διελύοντο, ἕνεκα τῶν ἐμποδίων, ἅτινα ἡ σύστασις αὐτῶν ἐπέφερεν εἰς τὴν πορείαν τῆς κυβερνήσεως, ὁρίζουσα ὅτι εἰς τὸ μέλλον αἱ ἐπαρχίαι ὅπως καὶ αἱ νῆσοι θὰ ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, νομίμως ἱδρυθείσης ὑπὸ τῆς ψήφου τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Δυνάμει ἄλλου ψηφίσματος, ὡρίσθη ὅτι ὁ ἀρχιναύαρχος καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος εἶχον ἐξουσίαν προσωρινὴν, διαρκοῦσαν ὅσον καὶ ἡ ἐκστρατεία αὐτῶν· ἕκαστος τῶν ἀρχηγῶν τούτων ἐπανήρχετο μετὰ τὴν ἐκστρατείαν, εἰς τὸν πρῶτον αὐτοῦ στρατιωτικὸν βαθμὸν, τῆς γενικῆς διοικήσεως τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων ἀνηκούσης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν.

Ἀνεκινήθη τὸ ζήτημα ὅπως εἰσαχθῇ τὸ ὁρκωτὸν σύστημα ἐν τῇ νομίμῳ διαδικασίᾳ, ἀλλ' ἠρκέσθησαν εἰς τὸν γαλλικὸν ποινικὸν κώδηκα, ἐπιφορτίζοντες ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐξ ἐννέα νομομαθῶν, ὅπως διορθώσῃ τὰς δρακοντίους διατάξεις αὐτοῦ διὰ τῶν Βασιλικῶν, ἅτινα διεδέχθησαν τὰς εἰσηγήσεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Ἑλληνορρωμαϊκοῦδικαίου.

Ὑπέβαλον ἀκολούθως εἰς τὴν συνέλευσιν σχέδιον ψηφίσματος ἐκκλησιαστικοῦ διοργανισμοῦ, ὅπερ παρεπέμφθη εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ὅπως μελετηθῇ καὶ συζητηθῇ ὑπὸ τῶν ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων καὶ λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς

1). Ἴδε τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἱππότου Ἐδουάρδου Μπλακὲρ ἀπὸ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἐπὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς χριστιανωσύνης πρὸς βοήθειαν καὶ ἐνίσχυσιν αὐτῆς ἀναγνωσθεῖσαν ἐνώπιον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιτροπῆς ἐν Λονδίνῳ τὴν 13 Σεπτεμβρίου 1823· μεταφρασθεῖσαν καὶ ἐκδοθεῖσαν εἰς Παρισίους, τὸ 1823.

Ἑλλάδος. Κατήργησαν, ἐν τῷ μεταξύ, τὴν φυλάκισιν καὶ τοὺς ραβδισμούς, τοὺς ὁποίους τὸ ἀνώτερον ἱερατεῖον ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ὑποδεεστέρους ἱερεῖς, πρὸ τοῦ χρόνου ἀκόμη τῆς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τῶν Ἑλλήνων, διακηρύττοντες τὰ συστήματα ταῦτα *βάρβαρα καὶ τυραννικά*. Ὁ εὐσεβὴς Θεόκλητος, ἐπίσκοπος Βρεσθενίων ἐν τῇ Ἐλευθέρᾳ Λακωνίᾳ, (Μάνῃ) ὅστις ἦτο ἀντιπρόεδρος τοῦ συνεδρίου, ἐπεφορτίσθη νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μέτρων τούτων, μετριάζων κατὰ τὸ δυνατὸν πᾶν ὅ,τι ὑπερέβαινε τὸ μέτρον κατὰ τοὺς ἀφορισμοὺς καὶ διαφόρους ἄλλας θρησκευτικὰς συνηθείας τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας.

Συνεζήτησαν ἀκολούθως τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα, καὶ παρετήρησαν πάραυτα ὅτι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἐννοήσωσί τι ἐξ αὐτῶν· διότι, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, τὸ πᾶν ἤλλαξεν ἐν τῷ κόσμῳ μετὰ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ· καὶ ἡ πολιτικὴ εἶναι, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, τόσον εὐμετάβολος, ὅσον τὰ χρηματιστικὰ δελτία τῆς Εὐρώπης. Ὑπῆρξεν ἀδύνατον νὰ κανονίσωσι τοὺς λογαριασμούς. Οἱ στρατιωτικοὶ εἶχον τὰ πάντα καταβροχθίσει ὑπὸ τὰς μᾶλλον κούφους προφάσεις, καὶ ἐζήτουν ἀκόμη ἀποζημιώσεις. Τόσον ἡ ἁπληστία τῶν διαδόχων τούτων τοῦ Νεμρώδ, ὅστις δὲν ἦτο μέγας πρὸ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἁπληστίαν του, εἶναι καταστρεπτικὴ εἰς πάντα τόπον· πόσα δεινὰ δὲν προπαρεσκευάζουν εἰς τὴν πατρίδα!

Ἄλλη ἐξήτασαν ἐπίσης ἄνευ ἀποτελέσματος τὸν νόμον ὅστις ἐπέτρεπε τὴν διανομὴν μέρους τῶν ἐθνικῶν κτημάτων μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν. Δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψει ὅτι, τὰ δέκα ἐννέα εἰκοστὰ τοῦ ἐδάφους, ἀποσπασθέντα ἐκ τῶν σφετεριστῶν, ἦτο δίκαιον εἰς ἐκείνους, οἵτινες διῆλθον τὴν ζωὴν αὐτῶν εἰς ἔργα γεωργικὰ ὡς δοῦλοι, ν' ἀποδοθῶσιν ὅπως ἔχωσιν εἰς τὴν κατοχὴν τεμαχίου γῆς, ὅσον μικρὸν καὶ ἂν ἦτο καὶ ὅπερ θὰ ἠδύναντο νὰ καλῶσιν ἰδιοκτησίαν αὐτῶν. Ἡ σύνοδος εἶχεν, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, καλλιτέρας διαθέσεις· ἀλλὰ τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ ἀναφυεῖσαι δυσκολίαι ἐν τῇ συζητήσει, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ ἐξετάσωσι τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῶν ἐθνικῶν γαιῶν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς στρατιώτας, τῶν ἐμποδίων προερχομένων ἐκ τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως πρὸς ἀμερόληπτον διανομήν, καὶ πρὸ παντός, ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος ὅπερ θὰ παρήγετο σχετικῶς πρὸς τὴν δημοσίαν πίστιν τῆς ὁμοσπονδίας, ὅτε ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία θὰ ἐπεφορτίζετο τὴν σύναψιν ξένου δανείου, ὥστε, ἀνέβαλον ζήτημα γενικῆς συναινέσεως, μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ πεῖρα τῶν ὑποθέσεων θὰ ἐπέχυνε περισσοτέραν σαφήνειαν εἰς διάταξιν τόσῳ οὐσιώδη.

Ἡ συνέλευσις προέβη ἀκολούθως εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ναυτικῶν καὶ πεζικῶν δυνάμεων τῆς ὁμοσπονδίας, ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ νὰ παραδεχθῇ τὰ μᾶλλον ἀποτελεσματικὰ σχέδια πρὸς ἀπώθησιν ἐν τῷ μέλλοντι πάσης προσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ. Αἱ διάφοροι ἐπιτροπαὶ τοῦ πολέμου, τῶν ναυτικῶν, τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν, ἠκούσθησαν ἀναφέρουσαι πᾶν ὅ,τι ἀφεώρα αὐτάς.

Ἔμαθον συνεπῶς, διὰ τῶν συνηνωμένων ὑπουργείων τῆς ἀστυνομίας καὶ τῶν ἐσωτερικῶν, ὅτι ὁ Σουλτάνος προητοίμαζεν ὅπως ἐξέλθωσιν ἐκ τῶν Δαρδανελλίων, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ καπετὰν πασᾶ, ἑξήκοντα ὀκτὼ φρεγάται, κορβέται ἢ βρίκια ἄτινα συνηνωμένα εἰς μοίρας, θὰ παρουσίαζον δύναμιν πραγματικὴν ἑκατὸν δώδεκα πολε-

μικῶν, μὲ πλήρωμα ἄνω τῶν εἴκοσι χιλιάδων ναυτῶν καὶ μὲ πυροβολικὸν ἄνω τῶν δύο χιλιάδων πυροβόλων πάσης ὁλκῆς. Ἡ ἀνωτάτη διοίκησις τῶν φοβερῶν τούτων δυνάμεων, εἰς ἄλλας χεῖρας διδομένη καὶ οὐχὶ εἰς τὰς τοῦ Χορεὺ πασᾶ ὅστις οὐδεμίαν εἶχε γνῶσιν τῶν ναυτικῶν, θὰ ἦτο μᾶλλα ταῦτα μᾶλλον ἀνησυχητικὴ τῶν στόλων τῶν προηγουμένων ἐτῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουσιν *ἐλαφρὰ σκάφη διὰ Τούρκους ναυτικοὺς* ἀφῆκαν τὴν φροντίδα εἰς τοὺς Ἕλληνας ναυάρχους ὅπως ἀντιμετωπίσωσι τοὺς ἀπίστους κατὰ θάλασσαν, ἐνῷ θὰ ἀνθίσταντο κατ' αὐτῶν κατὰ ξηρὰν ἐπὶ τῶν μεθορίων.

Ἔκθεσίς τις τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, στρατάρχου τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐπληροφόρει τὴν συνέλευσιν ὅτι τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη καὶ τοῦ Ρουσχὶτ πασᾶ ἐπανήρχοντο εἰς Ἤπειρον, ὅτε διαταγαὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπέταξαν ὅπως συνταχθῶσιν ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Σουλτάνου μετὰ τῶν νεωστὶ στρατολογηθέντων Τὰ πολεμικὰ φιρμάνια, δημοσιευθέντα εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Ἀλβανίας, διὰ τῶν ὁποίων ὑπέσχοντο μισθὸν εἴκοσι πέντε ἀργυρῶν νομισμάτων κατὰ μῆνα εἰς τοὺς Σκυπετάρας, δὲν ἀντεστάθμιζον κατ' αὐτοὺς τὴν τιμὴν τοῦ αἵματος τοῦ χυθέντος εἰς πόλεμον ὄντινα ὑπεστήριζον ἄνω τῶν τριῶν ἐτῶν. Ὁ βράχος τοῦ Σουλίου ἐστοίχισεν εἰς αὐτοὺς ἕνδεκα χιλιάδας ἀνδρῶν, ἡ τελευταία ἐκστρατεία ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ ἄλλους τόσους ἐπίσης: «Καὶ τὸ βλέμμα τοῦ περιηγητοῦ «ἔλεγον οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Τοζιδῶν, δὲν διέκρινε πλέον εἰμὴ γυναῖκας εἰς «τὰ ὄρη ἐκεῖνα ἅτινα κατῴκει ποτὲ λαὸς γενναῖος καὶ ἀκμάζων.»

Τὸ προηγηθὲν ἔτος, ἡ Ὀθωμανικὴ Πύλη μάτην εἶχε καλέσει τοὺς Βοσνίους εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ θρόνου, καὶ ἦτο πιθανὸν ὅτι θὰ ἐφαίνοντο ἐπίσης ἀδιάφοροι πρὸς τὸν ἀγῶνα αὐτῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Δὲν θὰ συνέβαινεν ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ, ἐν ᾗ περιπτώσει θὰ ἠσύχαζον αὐτὸν σχετικῶς πρὸς τὰς διαθέσεις τῶν Μαυροβουνίων, ἔργον τὸ ὁποῖον ἡ συνέλευσις ἐγνώριζεν ὅτι δύναμις ὅμορος τῇ Τζέρνα-Χόρᾳ (Μαυροβουνίου) ἐπεδίωκε. Ἦτο λοιπὸν πιθανὸν ὅτι ὁ νέος οὗτος βεζύρης θὰ κατήρχετο εἰς Ἤπειρον καὶ ὅτι οἱ κυριώτεροι τῶν Ὀθωμανῶν ἀγῶνες, σκοπὸν θὰ εἶχον τὴν Αἰτωλίαν. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης εἰργάζετο ἑπομένως ὅπως καταστήσῃ τὸ Μεσολόγγιον φρούριον εἰς ὃ θὰ ἠδύνατο νὰ καταφύγῃ ὅλος ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐπαρχίας ταύτης. Ἤδη κατόρθωσε νὰ ὀρύξῃ τάφρον 40 ποδῶν πλάτους καὶ 25 βάθους πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἠπείρου, ὅπου ἵδρυσαν εἰς κανονοστοιχίας ἑβδομήκοντα δύο πυροβόλα. Ἐνησχολήθησαν ὡσαύτως εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς νήσου Ἀνατολικοῦ, κειμένης κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν ἁλιευτικῶν μερῶν· ἀλλ' ὁ Μπότσαρης παρεκάλει, ἐν περιπτώσει ἐπικειμένου κινδύνου, νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν πάντοτε τὸ Μεσολόγγιον, πρὸς τὴν τύχην τοῦ ὁποίου συνεδέετο ἡ ἄμυνα καὶ ἡ ἀσφάλεια τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τοσοῦτον ἐφ' ὅσον δὲν ἐγίνοντο κύριοι τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν, τῶν μικρῶν Δαρδανελλίων, τῆς Ναυπάκτου, καὶ τῆς πόλεως ταύτης, ἅτινα πάντοτε ἦσαν κατειλημμένα ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν ἐκθέτων ταῦτα κατέστησε φανερὸν εἰς τὴν συνέλευσιν ὅτι ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θεσσαλία, ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ κείμεναι, δὲν εἶχον τὴν δύναμιν ὅπως προμηθεύσωσι στρατόν. Αἱ ἐπαρχίαι αὗται, ἐξαντληθέντος τοῦ Τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐκ τριετῶν διαδοχικῶν

πολέμων, εἶχον ἀπ' ἐναντίας ἀνάγκην ξένων βοηθειῶν ὅπως ἐξασφαλισθῶσιν ἐξ ἐπιδρομῆς ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Σαντσάκ Μπέηδων, ἢ τῶν ἀρχόντων, οἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξοπλίσωσι τοὺς εὐγενεῖς Μωαμεθανοὺς πολεμιστάς, 27 ἐπωλήθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους δημοσίους πλειστηριασμοὺς τῆς Τριπόλεως, ὅπου εὑρίσκοντο δοῦλοι, καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶχον ἀποθάνει.

Ἡ στρατολογία νέων στρατιῶν ἐν τῇ πέραν τοῦ Ἀξιοῦ Μακεδονίᾳ ἦτο ὡς ἔγγιστα δανικὴ, διότι ἡ θέσις ἐν τῇ ὁποίᾳ εὑρίσκετο ὁ Ἀμπολουμποὺτ πασᾶς τῆς Θεσσαλονίκης ἀπέναντι τῆς κυβερνήσεως του προανήγγειλε ὅτι θὰ παρέλυε τὰς δυνάμεις τοῦ πασαλικίου του. Ἤρχισαν μάλιστα νὰ πιστεύωσιν ὅτι μετὰ τὴν συνομωσίαν ἣν πάσῃ δυνάμει ἐδημιούργησαν εἰς Σέρρας, ὅπως δοθῇ μεγίστη σπουδαιότης εἰς ταύτην δὲν ἦτο ξένος τῶν ταραχῶν αἵτινες ἐσχάτως ἐξεδηλώθησαν εἰς Φιλιππούπολιν καὶ εἰς πλείστας ἄλλας πόλεις τῆς Βουλγαρίας ὅπου ἐξηγέρθησαν κατὰ πάσης ἐπιβεβλημένης στρατολογίας. Τέλος, ἦτο θετικὸν ὅτι οἱ Γενίτσαροι, οἵτινες εἶχον πυρπολήσει τὸν Ναύσταθμον τοῦ Τὸπ χανὲ, ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὸν πόλεμον ἀλλὰ καὶ θὰ ἐνησχολοῦντο νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν ἀντιδημοτικὸν, καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν συμφωνοῦντος πρὸς τὴν ἀπάθειαν τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Σουλτάνος δὲν θὰ κατώρθου οὔτε ἕνα λόχον Γενιτσάρων ν' ἀποστείλῃ ἐκ τῆς πρωτευούσης πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἐπαναστατῶν.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὑπουργικῆς ἐκθέσεως· ἀλλὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ σκεφθῶσι περὶ τῶν μέτρων ἅτινα θὰ ἐλάμβανον πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Σελὶμ Πασᾶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, κατωρθώσαντος νὰ συναθρίσῃ σῶμα ἐκ 12 χιλ. ἀνδρῶν. Ὁ Βεζύρης οὗτος, διορισθεὶς Σερασκιέρης, ἐξεκίνησε ὅπως πολεμήσῃ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου, συναθροίσας ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ τὸ ἀναλογοῦν μέρος στρατιωτῶν ἐκ τῆς πέραν τοῦ Ἀξιοῦ Μακεδονίας. Διερχόμενος ἐκ Θεσσαλονίκης ἐνισχύθη διὰ σώματος 3600 ἀνδρῶν καὶ 1000 πυροβολητῶν, οἵτινες εἶχον μεθ' ἑαυτῶν 60 πυροβόλα ἐκστρατείας. Αἱ προσβολαὶ τὰς ὁποίας ἐμελέτων κατὰ τῆς πατρίδος θὰ ἐπήρχοντο ἐκ Λαρίσσης· καὶ οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἐγνώριζον ἐντελῶς τὰ σχέδια τῶν ἐχθρῶν των, ἐπεφόρτισαν δυνάμει ἀποράσεως χρονολογουμένης ἀπὸ 7)19 Ἀπριλίου τὸν στρατηγὸν Πανουργιᾶν νὰ μεταβῇ εἰς Φωκίδα καὶ νὰ δώσῃ τὸ σημεῖον τῆς ἐξεγέρσεως εἰς τοὺς ὀρεινοὺς διὰ τῆς προκειμένης προκηρύξεως ἐκ τυῦ κέντρου τῆς συνελεύσεως ἐκδοθείσης.

«Ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, κάτοικοι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις, ζωηρῶς συγκινηθεῖσα ἐκ τῶν νέων προπαρασκευῶν τῶν καταπιεστῶν τῆς Ἑλλάδος, σᾶς ἀναγγέλλει τὴν ἐπανάληψιν τῶν μαχῶν. Ἂν καὶ οὐδεμία ἀνησυχία ὑπάρχει περὶ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτῶν, διότι οἱ Ἄλληνες δὲν δύνανται νὰ νικηθῶσι πλέον ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐν τούτοις οἱ βουλευταί σας γνωρίζοντες ὅτι δὲν θὰ εἶσθε εἰς θέσιν ν' ἀπωθήσητε τὸν ἐχθρὸν, σᾶς προτείνουσι, ὅπως ἀναμένοντες τὰς βοηθείας αἵτινες θὰ σᾶς ἀποσταλῶσι, ὑποδεχθῇ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Βοστίτσας, τῆς Κορίνθου, καὶ τῶν Καλαβρύτων, τὰς γυναῖκας, τοὺς γέροντας καὶ τὰ παιδία ἅτινα θὰ κρίνητε κατάλληλον νὰ ἀπομακρύνητε ἐκ τῆς χώρας σας. Ὅσον διὰ σᾶς, προστρέξατε εἰς τὰ ὅπλα. Ἔχομεν ἤδη ἐπιτύχει μεγάλα καὶ πολυάριθμα τρόπαια κατὰ τῶν ἐχθρῶν μας,

ὀλίγαι ἀκόμη θυσίαν ἀπαιτοῦνται, ὅπως ὁ θρίαμβος τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν βέβαιος καταστῇ.»

Ὡς ἐκ τῶν παρασκευῶν τὰς ὁποίας διηνήργησαν, συνεπείᾳ τῆς προκηρύξεως ταύτης ὁ Ὀδυσσεὺς ὁ Γκούρας, ὁ Πανουριᾶς καὶ οἱ ἀδελφοὶ Γιολδάση ὠνομάσθησαν στρατάρχαι τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Βοιωτάρχης Διαμάντης καὶ ὁ Καρατάσος τοῦ Ὀλύμπου, διετάχθησαν νὰ προφυλάξωσι τὸ Τρίκερι μετὰ τῆς Μαγνησίας· καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Μεταξᾶ διορισθέντος ἔπάρχου τοῦ Μεσολογγίου ἡ συνέλευσις ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐπὶ θεμάτων σπουδαιότητος οὐχὶ ἀμέσου.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης εἶχε διορισθῇ ἁρμοστὴς ἐν τῇ Κρήτῃ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέτρεψαν νὰ διατηρήσῃ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς κυβέρνησιν. Ἀφότου ἀπελευθερώθη ἐκ τῆς ὀλεθρίας ἐπιρροῆς τοῦ Μιχαὴλ Κομνηνοῦ Ἀφεντουλιέφ, οἱ ἐπαναστάται εἶχον καταλάβειτὸ φρούριον τοῦ Σελίνου. Συνεπείᾳ τῆς ἁλώσεως τοῦ φρουρίου τούτου ὑπῆρξε ἡ ἐλευθέρωσις τῶν γειτονικῶν μερῶν τῶν πόλεων τοῦ Ἡρακλείου, ἐντὸς τῆς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι ὑπεχρεώθησαν νὰ κλεισθῶσιν, καὶ ὅπου εὑρέθησαν πάραυτα ὑπὸ τὴν μάστιγα τῆς πανώλης.

Παρόμοιαι σκέψεις ἔπεισαν τὴν συνέλευσιν ὅπως ἐπιτραπῇ καὶ ἐν Εὐβοίᾳ, ἥτις εἶναι μία τῶν ἑπτὰ κυριωτέρων νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, διοίκησις ὅλως ἰδιαιτέρα διὰ Γερουσίας. Ἔθεσαν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς γερουσίας ταύτης τὸν Θεόκλητον Φαρμακίδην, ἀρχιμανδρίτην τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας, καὶ συντάκτην τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑρμοῦ ὅστις ἐτυπώνετο ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Διώρισαν ἀκολούθως πρόεδρον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην, καὶ τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην ἐξ Ὑδρας πρόεδρον τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας· τέλος τῆς συνελεύσεως ἀπορασισάσης ὅτι ἕδρα τῆς κυβερνήσεως θὰ ἦτο ἡ Τρίπολις, μέχρις ὅτου συμφώνως πρὸς τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἐγκαθιδρυθῇ εἰς Ἀθήνας, ἡ τελευταία νομοθετικὴ πρᾶξις τῆς συνελεύσεως ὑπῆρξε ἡ ἀκόλουθος προκήρηξις ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.

«Τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου ὅπερ διεξήγομεν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας, ἤρξατο. Ὁ ἐχθρὸς, πανταχόθεν νικηθείς, ὡς ἀντίτιμον τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ, ὑπέστη, ταπεινώσεις καὶ διαρκεῖς ἀπωλείας· ἐνῷ οἱ στρατοὶ ἡμῶν νικηταὶ ἀναδεικνύμενοι ἐδόξαζον τὰ ὅπλα ἡμῶν. Ἡ δόξα αὐτῶν ἀντήχει μέχρι τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅτε οἱ Ἕλληνες ἐν Ἐπιδαύρῳ συνεπλήρουν τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν καθορίζοντες τὸ πολίτευμά των· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ κυβέρνησις τὰ πάντα μετῆλθε πρὸς παγίωσιν τῆς ἀναγεννήσεως.»

«Δεκαὲξ μῆνες παρῆλθον ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν νέα ἐθνικὴ συνέλευσις συνεκλήθη εἰς Ἄστρος, καὶ λεπτομερὴς ἀναθεώρησις τῶν θεμελιωδῶν ἡμῶν νόμων ἐγένετο τὸ ἀντικείμενον τῶν πρώτων αὐτῆς συζητήσεων. Ἡ συνέλευσις ἀκολούθως ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐπὶ τῆς ὡς ἔγγιστα καταστάσεως τῶν δαπανῶν τοῦ ἔτους, κανονίσασα τὰ σχετικὰ ἔξοδα τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων. Συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῆς Ἐπιδαύρου, καταθέτει σήμερον τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐντεταλμένους συνιστῶσα εἰς αὐτοὺς τὴν ὑψίστην σπουδαιότητα τῶν καθηκόντων αὐτῶν.

Α. ΠΑΠΟΥΤΑΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

«Πρὸ του διαλυθῇ ἡ συνέλευσις, ὄργανον νόμιμον τοῦ ἔθνους ὅπερ ἀντιπροσωπεύει, διακηρύττει καὶ δευτέραν φορὰν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν ὕπαρξιν καὶ *πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων*. Ἰσχυροὶ ἐν τῇ συναισθήσει τῶν ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων αὐτῶν, θὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν ἀγῶνα ὃν ἤρξαντο σταθερῶς θέλοντες νὰ ἀποσπάσωσι ἐκ τοῦ σφετεριστοῦ τὰ ἀναπαλλοτρίωτα αὐτῶν προνόμια τῶν ὁποίων διὰ τῆς βίας ἐστερήθησαν, μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς ἁγίας χριστιανικῆς πίστεως, ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τοῦ ἔθνους εἰς ὃ ἀνήκουσι, ὑπὲρ τῆς ἀπολύτου ἀνεξαρτησίας των, ἀποφρασισμένοι νὰ νικήσωσι ἢ νὰ κατέλθωσι μέχρι τοῦ τελευταίου εἰς τὸν τάφον χριστιανοὶ καὶ ἐλεύθεροι. Τοιοῦτος εἶναι ὁ ἀγὼν τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἀνέλαβον ὅπως ἐπιτύχωσιν ἀνεξαρτησίαν ἥτις οὐδόλως εἶναι ἡ χίμαιρα ξένης προτροπῆς, ὡς ἠθέλησαν νὰ τὸ καταστήσωσι πιστευτὸν, ἀλλὰ αἴσθημα ἐθνικὸν ἔμφυτον καὶ τοὺς πάντας ἐμπνέον. Ἡ κλασικὴ γῆ τὴν ὁποίαν κατοικοῦσι ὑπενθυμίζει εἰς αὐτοὺς ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι πατρῷος κλῆρος καὶ αἱ ἀναμνήσεις ἃς αὕτη ὑποτυπεῖ ἐξαγγέλλουσι ἀνὰ πᾶν βῆμα τοὺς ἀγῶνας τῶν προγόνων αὐτῶν τοὺς ἐς ἀεὶ ἀξίας μνήμης νίκας, τὰς ὁποίας κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπετύχον.

«Ἀνεξαρτήτως τῶν νομοθετικῶν ἐργασιῶν εἰς τὰς ὁποίας ἡ συνέλευσις ἐνησχολήθη, ἀπαραίτητον ἦτο ὅπως οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ διακηρύξωσι ἅπαξ ἔτι πρὸ σύμπαντος τοῦ κόσμου, τὴν ἀνεξαρτησίαν χάριν τῆς ὁποίας τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὡπλίσθη. Εἶναι ἡ ἁπλῆ ἔκφρασις τῆς θελήσεως ὅλων τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος. Ὁ σκοπὸς αὐτῶν εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἡ ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἐπανίδρυσις τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου ὅστις διαχέει τὰς εὐεργετικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας ἐπὶ τῶν εὐνομουμένων τῆς Εὐρώπης κρατῶν, τῶν ὁποίων ἐλπίζουσιν ὑπὲρ ποτὲ τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν βοήθειαν ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἡ θρησκεία καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτοῦσι ἐν ὀνόματι τῶν Ἑλλήνων.

«Ἡ συνέλευσις, ἐπὶ πλέον ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τῶν ἐντολέων αὐτῆς ὅπως εὐχαριστήσῃ τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, διὰ τῶν εὐγενῶν προσπαθειῶν τοῦ ὁποίου πρὸ δεκαὲξ ἤδη μηνῶν ὑπεστηρίχθη μετὰ τόσης δόξης ὁ ἱερὸς τῆς πατρίδος ἀγών. Ἐκ τῶν ἀναριθμήτων λαῶν, οἵτινες ἐκ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἐν ἑνὶ σώματι προσέδραμον, πλέον τῶν ἐννενήκοντα χιλιάδων ἀπωλέσθησαν ἤδη ἐπὶ ἐδάφους ὅπερ ἑτοίμησαν διὰ τῆς παρουσίας των νὰ μιάνωσι. Τέλος, ἡ συνέλευσις ἀπονέμει εὐχαριστίας εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ εἰς τὰς διακυμένας γερουσίας συγχαίρουσα διὰ τὰς ὑπηρεσίας, ἃς παρέσχον τῇ πατρίδι.

«Ἡ συνέλευσις λήγουσης τῆς περιόδου αὐτῆς, ἐπικαλεῖται ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τὴν εὔνοιαν καὶ τὸ αἰώνιον ἔλεος τοῦ Ὑψίστου, οὗτινος τὴν θρησκείαν ὑπερασπίζει κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ὀνόματος Αὐτοῦ.»

Ἐν Ἄστρει, τῇ 18)30 *Ἀπριλίου* 1823 *τῷ τρίτῳ τῆς ἀνεξαρτησίας.*

ΠΕΤΡΟΣ Μ. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ πρόεδρος τῆς συνελεύσεως
ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ ἐπίσκοπος Βρεσθένων ἀντιπρόεδρος
Θ. ΝΕΓΡΗΣ πρῶτος γραμματεὺς

Τῆς συνελεύσεως διακηρυξάσης τὴν λήξιν τῆς ἐκτάκτου συνόδου, τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως, μετὰ τὴν ἔκδοσιν νόμου σχετικοῦ πρὸς τὴν διοργάνωσιν τῆς δημοσίας διοικήσεως,[1] ἐξεκίνησαν πάραυτα διὰ Τρίπολιν.

---

1. ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἄρθρον 16 *τοῦ κώδικος τῶν νόμων*

Ὁ Πρόεδρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας

Λαβόντες ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ κυριώτερον συμφέρον παντὸς κράτους εἶναι σοφὴ καὶ δικαία διοίκησις αὐτοῦ κτλ. κτλ.

Τὸ ἐκτελεστικὸν συμβούλιον ἐψήφισε, καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐκύρωσε τὰ ἑπόμενα.

I Πρὸς διακανόνισιν τῶν δημοσίων λειτουργιῶν, ἐνομίσαμεν ἐπάναγκες τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἑπομένου ὀργανισμοῦ.

II Ὁ ὀργανισμὸς οὗτος ἔσεται ὁ αὐτὸς δι' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τὰς ὀργανισθείσας ἤδη ἢ μελλούσας νὰ ὀργανισθῶσι.

III Τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος μὴ ἐπιτρεπούσης τὸν καθορισμὸν τῶν ὁρίων τῶν ἐπαρχιῶν ἀναβάλλεται ὁ προσδιορισμὸς αὐτῶν.

IV. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσια θὰ ὑποδείξῃ τὰ προσωρινὰ ὅρια

Κόρινθος, τῇ 30 *Ἀπριλίου* 1822.

Δυνάμει τοῦ ἀνωτέρω νόμου, ἐψηφίσθησαν τὰ ἑπόμενα.

Διοργανισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν.

I Τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος διαιρεῖται εἰς ἐπαρχίας.

II Αἱ ἐπαρχίαι ὑποδιαιροῦνται εἰς κώμας καὶ χωρία.

III Ἑκάστη ἐπαρχία ἔχει ἔπαρχον, γραμματέα, ταμίαν, εἰσπράκτορα, ἀστυνόμων ἀναπληροῦντα τὰ καθήκοντα λιμενάρχου εἰς τὰς παραλίους πόλεως.

IV Ἕκαστον χωρίον ἔχει ἀντιπροσώπους τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰς οἰκογενείας ἢ τὰς οἰκίας αἵτινες τὸ συγκροτοῦσι· ἤτοι τὰ ἀποτελούμενα ἐξ ἑκατὸν οἰκιῶν ἐκλέγουσιν ἕνα βουλευτήν· τὰ ἐκ διακοσίων ἐκλέγουσι δύο· ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ὑπερβαίνει τὰς τετρακοσίας οἰκογενείας δὲν δύνανται νὰ ἐκλέξωσι περισσοτέρους τῶν τεσσάρων.

V Ἑκάστη πόλις ἢ κώμη ἐκλέγει τοὺς βουλευτὰς αὐτῆς τηροῦσα τὴν ἀνωτέρω ἀναλογίαν.

Περὶ Ἐπάρχων.

VI Ὁ ἔπαρχος διορίζεται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Δὲν δύναται νὰ ἐκλεχθῇ μεταξὺ τῶν ἀτόμων τῆς ἐπαρχίας εἰς ἣν *ἐγεννήθη*, καὶ κάτοικος τῆς ἐπαρχίας ταύτης δὲν δύναται νὰ εἶνε ἔπαρχος ἐκείνης εἰς ἣν ὁ πρῶτος ἐξελέγη.

VII. Ὁ ἔπαρχος παριστῶν τὴν κυβέρνησιν διοικεῖ τὴν ἐπαρχίαν.

VIII Ὀφείλει νὰ συνενοεῖται μετὰ τῆς κυβερνήσεως διὰ μέσου τῶν ὑπουργῶν περὶ παντὸς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ.

IX Θὰ ἐπιβλέπῃ ἀγρύπνως τὴν διαγωγὴν τῶν ὑπαλλήλων.

X. Ἔχει ἐξουσίαν ἐκτελεστικὴν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπαρχίας του. Τὰ δύο τρίτα τῶν δυνάμεων τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τεθειμένων διο-

Πλέον των δέκα χιλιάδων ἀνθρώπων προεχώρησαν εἰς συνάντησίν των εὐθὺς ὡς εἰσῆλθον ἐπὶ τοῦ ὁροπεδίου τῆς Τεγεάτιδος, καὶ προηγουμένων σημαιῶν, φοινίκων, δαφνῶν, οἱ πρῶτοι τῆς πατρίδος εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν πυροβόλων καὶ τὰς ἐπευφημίας πλήθους λαοῦ ἐστεφανωμένου δι' ἀνθέων, μεθύοντος ἐξ εὐτυχίας, ἥτις ἀνεγεννᾶτο ὑπὸ τοὺς νόμους καὶ ὑπὸ τὴν ἐλπίδα μέλλοντος, δόξης καὶ ἐλευθερίας.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ Ὀσμανλίδες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠθύμουν. Τὴν 22 Ἀπριλίου, συμπυροκρότησις γενικὴ ἣν ἐπηκολούθησαν πυροτεχνήματα ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ὑπὸ τὸν λαμπρότερον ἥλιον, ἀνήγγειλον τὴν γέννησιν πρίγκηπος ὀνομασθέντος Ἀμπτοὺλ Μετζίτ. Οἱ μιναρέδες ἐφωταγωγήθησαν τὴν ἑσπέραν· καὶ ὁ Σουλτάνος ὅστις εἶχε ἀπογυμνώσει τὸν Ἰουδαῖον Χαζακίλ,, ταμπεζίτην τοῦ Χαλὲτ ἐφένδη ὅπως καὶ τὸν Βεζύρην καὶ τοὺς ὑπουργοὺς τοὺς ἐσχάτως ἐκπεσόντας τῆς εὐνοίας αὐτοῦ, χάριν τοῦ εὐτυχοῦς συμβεβηκότος τῆς γεννήσεως τοῦ νέου τούτου πρίγκηπος, ὄντινα τῷ ἔφερεν εἰς φῶς Κιρκασιανὴ τις δούλη, μετέβη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μπεσικτὰς ὅπως παραδοθῇ καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰς ἡδονάς. Ἡ γέννησις τοῦ Ἀμτοὺλ Μετζίτ ἐπαρηγόρει αὐτὸν διὰ τὴν μωρίαν τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου του, ὅστις προσεβάλλετο ὑπὸ ἐπιληψίας, ἀσθενείας θεωρουμένης ὡς τιμωρίας πεμπομένης ἄνωθεν ἐν τῷ προσώπῳ ἐκείνων τοὺς ὁποίους καταθλίβει.

ρίζονται ἀμέσως ὑπὸ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως, ὅπως καὶ ὁ διοικῶν αὐτὰς, τὸ δὲ ἕτερον τρίτον λαμβάνεται ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας.

XI. Παρέχει συνδρομὴν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποράσεων.

XII. Βοηθεῖ ἐπίσης διὰ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ τοὺς ἀρχηγοὺς, ὑπαλλήλους, προκρίτους, ἀστυνόμους, εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων των.

XIII. Ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν βουλευτῶν ἡ προκρίτων, κρίνει τὰς δίκας, ἐκτελεῖ τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως καὶ θέτει εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὑποδειχθέντος ἀρχηγοῦ, τὰ νεοσυλλεχθέντα στρατεύματα.

Περὶ γραμματέως.

XIV Ὁ γραμματεὺς διορίζεται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως.

XV. Διευθύνει τὸ γραφεῖον.

XVI Προσυπογράφει πάντα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, ἅτινα ὑπογράφει ὁ ἔπαρχος.

XVII Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἐπάρχου ἀναπληροῖ αὐτόν.

Περὶ βουλευτῶν

XVIII. Οἱ βουλευταὶ ἐκλέγονται μεταξὺ τῶν μᾶλλον σεβαστῶν καὶ μᾶλλον διακεκριμένων προσώπων τῆς ἐπαρχίας, διὰ τοῦ ἀκολούθου τρόπου.

XIX. Ἕκαστον χωρίον διορίζει ἕνα ἢ πλείονας ἐκλογεῖς, ὅπως καὶ αἱ πόλεις καὶ ἡ πρωτεύουσα ἐν σχέσει πρὸς τὸν πληθυσμὸν αὐτῶν. 1ον. Οἱ ἐκλογεῖς μεταβαίνουσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὅπως ἐκλέξωσι τοὺς βουλευτάς. 2ον. Τὰ δύο τρίτα τῶν ψήφων τῶν ἐκλογέων ἀρκοῦσι διὰ τὸ ἔγκυρον τῆς ἐκλογῆς.

Περὶ ταμίου.

XX. Ὁ ταμίας εἰσπράττει τοὺς φόρους τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, τηρῶν ἀκριβῆ λογαριασμόν. Οὐδεμίαν ἐνεργεῖ πληρωμὴν ἄνευ ἐγγράφου διαταγῆς τοῦ ἐπάρχου.

Ὁ Σουλτάνος, ὅστις ἐθεώρει τὴν γέννησιν διαδόχου ὡς προσωπικὴν ἀσφάλειάν του, μετ' ἴσης χαρᾶς ἔστρεφε τὰ βλέμματα πρὸς τὸν ἕτοιμον ν' ἀποπλεύσῃ στόλον τὸν καλύπτοντα, τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸν Κρήτιον κόλπον. Δεκαπέντε φρεγάται, πρώτης τάξεως, δέκα τρεῖς κορβέται καλλίστης κατασκευῆς, 12 βρίκια, τεσσαράκοντα καὶ ἓν μεταφορικὰ ὡπλισμένα ὡς πειρατικὰ καὶ ὡς ἐμπορικά, εἴκοσι πλοῖα πεφορτωμένα σίτου πρὸς ἐπισίτισιν τῶν φρουρίων τῆς νήσου Εὐβοίας καὶ Πελοποννήσου, παρίστων θέαμα ἀξιοθαύμαστον. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐκστρατείας δὲν ἐφαίνετο ἀμφίβολος. Τὸ σχέδιον αὐτῆς διεγράφη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ ὑπηρετικοῦ ἐκείνου ἀνακτοβουλίου, ὅπερ διισχυρίζετο ὅτι τὰς ὑποθέσεις τῶν Ἑλλήνων μόνον διὰ τοῦ ξίφους ἔπρεπε νὰ διαπραγματευθῶσιν. Ὁ Μουσταὶ Πασᾶς τῆς Σκόδρας, ἐξασφαλισθεὶς περὶ τῶν διαθέσεων τῶν Μαυροβουνίων, τῶν ὁποίων εἶχον τὸν λόγον, ὤφειλε νὰ βαδίσῃ ἐπὶ κεφαλῆς τεσσαράκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν συλλεχθέντων ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτοῦ, ἐκ τῆς ἄνω καὶ κάτω Δαρδανίας, (Δίβρη) ἐκ τῆς Ὀχριδος καὶ ἐκ τῆς Ἰλλυρικῆς Μακεδονίας ἥτις γειτνιάζει πρὸς τὸν Ἀλιάκμονα. Ὁ Ὀμὲρ Βριώνης καὶ ὁ Ρουσχὶδ Πασᾶς συνενοῦντες ἅπαξ ἔτι τοὺς Τοξίδας, τοὺς Χαμιδας καὶ τοὺς Ἰαπίγους, εἶχον διαταγὴν νὰ εἰσδύσωσι, παραπλέοντες τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, εἰς Ἀκαρνανίαν, ἐνῷ ὁ στρατὸς, ἐν Ἀαρίσσῃ συνηθροισμένος θὰ ἐπήρχετο κατὰ τῶν Θερμοπυλῶν. Ἑκατὸν χιλιάδες ἀνδρῶν θὰ ἦσαν οὕτω ἕτοιμοι πρὸς ἐνέργειαν τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἰουνίου ἐν στιγμῇ

XXI. Ἀνὰ διμηνίαν παρουσιάζει τοὺς λογαριασμοὺς αὐτοῦ διὰ τοῦ ἐπάρχου, εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν οἰκονομικῶν.

XXII. Δέχεται τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν διὰ τοῦ ἐπάρχου, μεθ' οὗ καὶ συνεννοεῖται.

(Ἕπονται πλεῖσται τοπικαὶ διατάξεις.)

Περὶ τοῦ ἀστυνόμου.

XXIII. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀστυνομίας διορίζεται κατ' εὐθεῖαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἥτις διευθύνει αὐτὸν κατὰ τὰς ἐνεργείας του.

XXXIV. Τὸ ὑπουργεῖον τῆς ἀστυνομίας τῷ διαβιβάζει τὰς διαταγάς του διὰ τοῦ ἐπάρχου, μεθ' οὗ καὶ συνενοεῖται.

Περὶ Γερόντων, Προεστῶν ἢ Προκρίτων.

XXV. Ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ. (Ἕπεται ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς).

XXVI. Ἐκτελοῦσι τὰς διαταγὰς τοῦ ἐπάρχου.

XXVII. Ἐπαληθεύουσι τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα.

XXVIII. Παρουσιάζουσι κατὰ μῆνα τοὺς λογαριασμοὺς αὐτῶν εἰς τὸ νομοθετικὸν σῶμα.

XXIX. Ἐκπληροῦσι καθήκοντα εἰρηνοδικῶν.

Ἐν Κορίνθῳ, 30 *Ἀπριλίου* (*Τ. Σ.*) 1882.

Ἄρθρον XXXI τῶν πράξεων τῆς συνελεύσεως τοῦ Ἄστρου.

Διατάσσεται ὅπως ὁ παρὼν νόμος δημοσιευθῇ καὶ ἐκτελεσθῇ.

Ἄστρος, 15 *Ἀπριλίου* (*Τ. Σ.*) 1823.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ ποέδρος
Θ. ΝΕΓΡΗΣ ἀρχιγραμματεὺς

καθ' ἣν τὸ σύνθημα θὰ ἐδίδετο διὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ Καπετὰν Πασᾶ ἐν τῷ λιμένι τῶν Πατρῶν.

Τοῦτο ἦτο ἐν συντόμῳ τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατείας τὸ ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης παραδεχθέν. Ὑπελείπετο μόνον νὰ λάβωσι τὴν ἀπάντησιν τῶν ἀστρολόγων ὅπως γνωρίσωσι τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τὴν κατάλληλον διὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στόλου· διότι, ὅπως ὁ Πλούταρχος παρατηρεῖ, οἱ δεσπόται τῆς ἀνατολῆς πάντοτε προστρέχουσι εἰς τὰς μαντείας ὅπως κανονίσωσι τὰς ἐνεργείας αὐτῶν, ἐλλειπούσης παρ' αὐτῆς τῆς συνέσεως καὶ τῆς κρίσεως. Ἄλλως τε, αἱ μαντικαὶ ῥάβδοι, τὰ ῥητὰ τοῦ Κορανίου ἄτινα κατὰ τύχην ἀνέσυρον, ὡς καὶ αἱ ἀπαντήσεις τοῦ Σεὶχ Ἀχμὲτ τῆς Μέκκας, τοῦ ὁποίου ἀνερέραμεν τὰς μυστηριώδεις ἐκστάσεις ἀνήγγελλον τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Μωαμεθανῶν διὰ τὸ ἔτος 1239 τῆς Αἰγύρας, ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὸ 1823 καὶ τὸ πρᾶγμα ἦτο τόσον ἀποδεδειγμένον ὥστε ὁ Θεατὴς τῆς Ἀνατολῆς, ὅστις δὲν καθυστέρει οὐδενὸς Τούρκου κατὰ τὸ διορατικὸν, ἀνήγγελλε τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸ τέρμα μηνός, ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν αἱ ἐχθροπραξίαι θὰ ἤρχιζον ἀνὰ τὴν χερσόννησον τοῦ Πέλοπος. Ὁ Αὐστριακὸς παρατηρητὴς ὁμοφώνει καθ' ὅλα πρὸς τὸν ἐν Σμύρνῃ συνάδελφον αὐτοῦ, καὶ ἡ Εὐρώπη, προσεκτικὴ εἰς τὰ γεγονότα, θὰ ἐμάνθανεν ἐντὸς ὀλίγου ὅτι δὲν ἀπέμενε πλέον ἐν τῇ ἐπαναστατησάσῃ Ἑλλάδι εἰ μὴ τέφρα καὶ κονιορτὸς πλήρης ἐρειπίων καὶ αἱμάτων. Ἐν τούτοις ἄπιστοι τινὲς, ὡς οἱ Ἕλληνες, ἐγνώριζον ὅτι οἱ δύο Πασάδες Ὀμὲρ Βριώνης καὶ Ρουσχὶδ Μεχμὲτ ὄχι μόνον δὲν θὰ κατώρθουν νὰ συναθροίσωσι τὸν φόρον τοῦ αἵματος τῆς Ἠπείρου ἀλλὰ μόλις ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσι εἰς τὰς πρώτας ἀνάγκας χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν τοὺς ὁποίους ἠρίθμουν ὑπὸ τὰς σημαίας των. Τὰ θλιβερὰ ταῦτα ὑπόλοιπα στρατοῦ ὅστις εἶχεν ἐπιζήσει τῆς τελευταίας ἐκστρατείας ἐν Αἰτωλίᾳ ἔμεινον εἰς αὐτοὺς προσηλωμένα μόνον ὅπως λάβωσι τὸν καθυστεροῦντα μισθόν των καὶ τὸν ὁποῖον μετ' ἀπειλῶν ἐζήτουν. Εἶχον ἐσχάτως θέσει ὑπὸ φύλαξιν τὸν Ρουσχὶτ Πασᾶν, κληθέντα εἴς τινα ἰδιαιτέραν διοίκησιν ἐν τῷ στρατῷ ὄντινα συνήθροιζον ἐν Λαρίσσῃ, διακηρύττοντες εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν θὰ ἀνεχώρει πρὸ τοῦ τοὺς πληρώσει. Μάτην ἐζήτησε νὰ ἐνεχυριάσῃ τὰ πολυτιμότερα αὐτοῦ σκεύη ὅπως προμηθευθῇ χρήματα, μόνη ἡ εἴδησις τῆς ἀφίξεως τοῦ Γιουσοὺφ Πασᾶ ἐκ Ναυπάκτου, ὄντινα ἔλεγον ἀρκούντες πλούσιον, ἠδυνήθη νὰ ἡσυχάσῃ τὸν ἀναβρασμὸν τοῦ στρατιώτου καὶ τὴν ἀπληστίαν αὐτοῦ.

Εἰς μέσα τόσον τυχαῖα ἀνετίθετο ἡ δημιούργησις καὶ συντήρησις νέου στρατοῦ ἐν τῇ κάτω Ἀλβανίᾳ, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες πλήρεις ἐνεργείας, νέας ἡμέρας δόξης προέβλεπον. Ἤδη τὰ πλοῖα αὐτῶν νέας ἀνεκόμιζον λείας ἢ συνέλλεγον τοὺς φόρους τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, αἵτινες δὲν ἔσπευδον ἅπασαι μετ' ἴσου ζήλου νὰ ἐξοφλήσωσι τοὺς ἐνιαυσίους φόρους τοὺς διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἔθνους ἐπιβληθέντας. Ἠγέρθησαν μάλιστα ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην λίαν δυσάρεστοι φιλονεικίαι ἐν Σαντορίνῃ. Ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τοῦ ναυαρχείου τῆς Ὕδρας, εἰς ὃν εἶχον ἀναθέσει τὴν φροντίδα τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων τοῦ Ἀρχιπελάγους, εἶχεν εὕρει τοὺς Ἕλληνας καθολικοὺς τῆς νήσου ταύτης τόσον δυσηνίους πρὸς πληρωμήν, ὅσον οἱ ὀρθόδοξοι ἐδείχθησαν πρόθυμοι ὅπως συμμορφωθῶσι. Καθ' ἑκάστην νέαι δυσχέ-

ρειαι ἀγεφύοντο ἐκ μέρους τῶν Λατίνων, οἵτινες ἀνέμενον ὁτὲ μὲν διαταγὰς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὅπως λύσωσι τὸ βαλάντιόν των, ὁτὲ δὲ ἐπεκαλοῦντο προστασίαν ξένην ἣν οὔτε οὗτοι εἶχον δικαίωμα νὰ ἐπικαλεσθῶσι, οὔτε αὕτη ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἐπεμβαίνουσα εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἦτο πρόδηλον ὅτι ὅλαι αὗται αἱ ἀναβολαὶ εἶχον σκοπὸν τὴν ἄφιξιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ὅπως οὕτω ἀρνηθῶσι πᾶν εἶδος πληρωμῆς. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν Νάξῳ, ὅπου ἡ αὐτολεγομένη ἀριστοκρατία τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφόρων, εἶχε δηλωθῇ, καθ' ἃ λέγουσι, ὑπὲρ τῆς νομιμότητος τοῦ Τούρκου, ὅτε Ὑδραϊκὸν πλοῖον ἀνεφάνη πρὸ τῆς τελευταίας ταύτης νήσου τὴν 27 Ἀπριλίου, διὰ σημείων διατάξαν ν' ἀποσταλῇ τις ἐκ τῆς πόλεως ὅπως τῷ ὁμιλήσωσι, εἰς τὸν ὅρμον τοῦ ἁγ. Προκοπίου ὅπου καὶ ἠγκυροβόλησε.

Ἔσπευσαν νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν λακωνικὴν ταύτην πρόσκλησιν καὶ ἐπιτροπῆς τινὸς ἐκ δύο προκρίτων φθασάσης εἰς τὸν ὅρμον, δὲν ἤργησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν ἐν τῇ πόλει συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Λαζάρου Λάλα Ὑδραίου. Τῆς γερουσίας συναθροισθείσης πάραυτα, ὁ ναύαρχος διεκήρυξεν εἰς αὐτοὺς διὰ καθαρῶν ἐκφράσεων, ὅπως ὅλοι οἱ ναυτικοὶ ἐκφράζονται, ὅτι ὤφειλον νὰ ἔχωσιν ἑτοίμους ἐν διαστήματι δύο ἡμερῶν, διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ὅστις θὰ ἔφθανεν εἰς τὸν ὅρμον τοῦ ἁγίου Προκοπίου, ἑκατὸν βόας καὶ ἄλλα τόσα πρόβατα, ἑξακοσίας ὀκάδας ἐλαίου, τριακόσια βαρέλια οἴνου, τεσσαράκοντα καντάρια τηροῦ καὶ τριάκοντα τέσσαρας χιλιάδας γροσίων.

Ὁ πρόεδρος τῆς Γερουσίας, Μιχαὴλ Μαρκοπολίτης, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες ἄρχοντες, πιεζόμενοι μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τοῦ ὄχλου, τὸν ὁποῖον οἱ ἐνάντιοί των εἶχον ἐξεγείρει, εἰς τὰς αἰτήσεις ταύτας τὰς νομίμους καὶ μετρίας συνήνεσαν. Κατέστρωσαν κατάστασιν διανομῆς, καὶ τῆς μοίρας ἐκ δώδεκα πολεμικῶν ἀναφανείσης τὴν ὡρισμένην ἡμέραν, ἕκαστος ἐπλήρωσεν, ἐκτὸς Φραγκοπούλου τινὸς καὶ Φραγγίσκου Σουμαρίππα. Διισχυρίζοντο, ὅτι ὡς ἐκ τῆς ἰδιότητός των, τοῦ μὲν ὄντος προξενικοῦ πράκτορος τῆς Ἀγγλίας, τοῦ δὲ τῆς Ὁλλανδίας, ἔδει νὰ ἐξαιρεθῶσι τῆς πληρωμῆς τῶν φόρων τοὺς ὁποίους ὤφειλον νὰ πληρώσωσιν ὡς αὐτόχθονες ἰδιοκτῆται καὶ ἐδέησε νὰ προστρέξωσιν εἰς αὐστηρὰ μέτρα, ὅπως πείσωσιν αὐτοὺς περὶ τοῦ ἐναντίου. Τὸ παράδειγμα ὑπῆρξε σωτήριον, διότι οἱ καθολικοὶ τῆς Σαντορίνης ὅπως καὶ οἱ τῆς Πάτμου, εὐθὺς ὡς ἔμαθον ταῦτα ἐπλήρωσαν ἀλλ' ἔπρεπε ν' ἀναβάλλωσι τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν λογαριασμῶν των μετὰ τῶν Συριανῶν, οἵτινες ἔδιδον ἑορτὰς καθ' ὃν καιρὸν ἔσφαζον τοὺς κατοίκους τῆς Χίου.

Μόλις ἐκανονίσθησαν αἱ ὑποθέσεις αὗται, ὅτε παρετήρησαν μοῖραν ἐκ τῆς Ὕδρας ἀναχθεῖσαν, καὶ πρὸς τὴν Κρήτην κατευθυνομένην. Εἶχον διορίσει διοικητὴν αὐτῆς τὸν ναύαρχον Σκούρτην ἐξ Ὕδρας, ἐπιφορτισθέντα τὴν συνοδείαν δύο χιλιάδων ἀνδρῶν τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀποστείλει ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἐμμανουὴλ Τομπάζη, διορισθέντος ἀρμοστοῦ τῶν πολεμικῶν λαῶν τῆς πατρίδος τοῦ Μίνωος. Ἐντὸς ὀλίγου ἔμελλον νὰ προσβληθῶσιν ὑπὸ νέας τινὸς μοίρας τὴν ὁποίαν ὁ Βεζύρης τῆς Αἰγύπτου προητοίμαζε πρὸς ἀποστολὴν ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὁ Τουρκικὸς στόλος εἶχε ταυτοχρόνως ἐπιφορτισθῇ ὅπως ἐπισιτίσῃ τὰ φρούρια τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους τῆς νήσου, καὶ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐκδιώξωσιν ἔκ τινων στρα-

τιωτικῶν θέσεων τοῦ ἐσωτερικοῦ τοὺς Τούρκους οἱ ὁποῖοι τὰς κατεῖχον ὅπως ἀποθήσωσι αὐτοὺς ἐντὸς τῶν φρουρίων ὅπου ἡ πανώλη κατεμάστιζε τοὺς πάντας.

Ἐπίσης ἐπεῖγον ἦτο νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς νησιώτας τοῦ Αἰγαίου κατὰ τῶν πολιτικῶν μηχανορραφιῶν τὰς ὁποίας προσεπάθουν νὰ ὑφάνωσι διά τινων προτάσεων ἀμνηστείας αἵτινες ἠδύναντο ἀκόμη νὰ ἐκπτοήσωσι μερονωμένους τινὰς πληθυσμούς. Ἤδη ὁ Μαυροκορδάτος κατώρθωσε νὰ ἀποτύχωσι παρόμοιαι ἀπόπειραι ὑπὸ τὰς ἀνωτέρας ἀστυνομίας τῶν Ἰονίων νήσων διευθυνόμεναι, ἥτις διέδιδεν ἐν Αἰτωλίᾳ προκήρυξίν τινα δῆθεν ἐκ τοῦ συνεδρίου τῆς Βερώνης προερχομένην[1].

Ἡ Πύλη, ἀφ' ἑτέρου, πρός τινας ἀνυπεράσπιστους νήσους ἀπευθυνθεῖσα εἶδεν ἀποτυγχάνοντα τὰ σχέδια τῆς γηραιᾶς αὐτῆς πολιτικῆς· ἀλλ' ἦτο ἀνάγκη νὰ σπεύσωσι καὶ νὰ ἐπιδείξωσι τὰς δυνάμεις των ὅπως καταιώσωσιν ἁπάσας τὰς ἐπιβουλάς. Οὕτως ἡ Ἑλληνικὴ μοῖρα ἐκινήθη πρὸς συνάντησιν τοῦ Καπετὰν Πασᾶ.

Οἱ οἰωνοὶ ἦσαν εὐνοϊκοί· ὁ ναύαρχος ἐξεκίνησε τέλος ἐκ τοῦ Κερατίου κόλπου ὑπὸ τὸν ἦχον τοῦ κανονίου καὶ τὰς ζητωκραυγὰς τῶν ναυτῶν του, ὅπως δὲ προσ-

---

(1) Ἰδοὺ ἡ πιστὴ ἀνάλυσις τοῦ μοναδικοῦ τούτου ἐγγράφου, ὅπερ μετὰ δαψιλείας διέδωσαν ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει καὶ ἐν τῇ Ἠπείρῳ.

Βερώνη, 14 Δεκεμβρίου 1822.

Ἐν στιγμῇ καθ' ἣν τὸ συνέδριον τοῦ Λάϊμπαχ ἔμελλε νὰ παύσῃ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, νέον συμβὰν ἐπῆλθεν. Τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα ὅπερ ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ εἶχεν ἐκδηλωθῇ, καὶ ὡρθωσε νὰ φανῇ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ. Ὅτε τὰ στρατεύματα τὰ ἐν Νεαπόλει καὶ Τουρίνῳ ἐδρεύοντα ὑπεδούλουν τὰς δυνάμεις καὶ τῆς κάλλιον συνοψισμένης τακτικῆς, τὸ ἐπαναστατικὸν πῦρ ἐξερρήγνυτο ἐν τῷ κέντρῳ τῶν τουρκικῶν ἐπαρχιῶν. Τὰ κινήματα ταῦτα ταυτοχρόνως ἀναφανέντα, ἀποδεικνύουσι ὅτι προέρχονται ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πηγῆς, διότι τὰ αὐτὰ ἀτυχήματα ἅτινα ἔπληξαν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τόσους διαφόρους τόπους, καὶ ἅτινα συνωδεύοντο διὰ τῶν αὐτῶν τύπων καὶ λόγων, ἂν καὶ πραγματικῶς, τὸ αἴτιον ὑπῆρξε διάφορον, ἀπέδειξαν ὅτι προήρχοντο ἐκ κοινῆς αἰτίας.

Οἱ ἄνθρωποι οἱ ὑποκινήσαντες τὴν μηχανορραφίαν ταύτην ἤλπιζον ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου θὰ ἐπέφερον εὐκολώτερον τὴν διαίρεσιν ἐν τῇ συ ελεύσει τῶν μοναρχῶν, καὶ θὰ ὑφήρπαζον δυνάμεις τῶν ὁποίων ἡ βοήθεια θὰ ἦτο σήμερον ἀναγκαία εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης ὅπως ἀποκρουσθῶσι νέοι κίνδυνοι, ἀλλ' εὑρέθησαν ἠπατημένοι. Οἱ μονάρχαι ἐνασχολοῦνται εἰς ἐξολόθρευσιν τῆς ἀρχῆς πηγῆς πάσης ἐπαναστάσεως εἰς οἱονδήποτε τόπον καὶ ὑφ' οἱονδήποτε σχῆμα καὶ ἂν ἐξερίγνυτο, σπεύσαντες ὁμοθύμως νὰ καταδικάσωσιν αὐτάς. Ὑπὸ της αὐτῆς ἐπιθυμίας συγκινούμενοι, καὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς εὐχῆς ἥτις παρ' αὐτῶν ἐξεφράσθη, ἀπώθησαν πᾶσαν ἰδέαν ἥτις θὰ ἀπέτρεπεν αὐτοὺς τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπιδιώκουσιν· ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἀκούοντες τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν ἱερῶν καθηκόντων, ὑπερασπίζονται ἐκείνους οἵτινες ἀθῶα ὑπῆρξαν θύματα τῆς ἀσυνέτου καὶ ἀξιοκατακρίτου ἐκείνης ἐπιχειρήσεως.

Τὰ διάφορα ζητήματα ἅτινα ἀνεκινήθησαν μεταξὺ τῶν πέντε μεγάλων αὐλῶν, ἐν τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι ὅπερ ὑπῆρξε τὸ ἐνδοξότερον τῆς συμμαχίας αὐτῶν, ἐπεκύρωσαν πασιδήλως τὴν πλήρη ἁρμονίαν τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τῶν μοναρχῶν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν Ἀνατολικῶν ἐθνῶν. Κατὰ συνέπειαν, τὸ συνέδριον τῆς Βερώνης κατ' ἀνάγκην ἔμελλε νὰ ἐπικυρώσῃ ἐντόνως τὰς ὡς ἄνω ἀναγγελθείσας προθέσεις. Οὕτως αἱ φιλικαὶ δυνάμεις τῆς Ρωσσίας δύνανται νὰ κολακευθῶσιν ὅτι, διὰ τῆς κοινῆς αὐτῶν συμπράξεως θὰ ὑπερπηδήσωσιν ὅλα τὰ ἐμπόδια ἅτινα θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιβραδύνωσι τὴν πραγματοποίησιν τῶν εὐχῶν αὐτῶν.

δώσῃ περισσοτέραν σπουδαιότητα εἰς τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ, εἶχεν ἀγκυροβολήσει ἀκολούθως καὶ εἰς Κιοὺμ Καπὶ ὅπου ὁ Σουλτάνος ἐντὸς πομπικῆς λέμβου μετέβη πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ναυτικῶν του δυνάμεων. Περιέβαλε τὸν Χουρὲβ Πασᾶ διὰ σισύρας ἐξόχου, ἀποδιδὼν δὲ τὸν δι' ἀδαμάντων πλουσίως κεκοσμημένον ἀκινάκην αὐτοῦ, εἶχε δικνείμει χρήματα εἰς τὰ πληρώματα δηλώσας δι' ὡραίου λόγου, ὅτι εἰς χεῖρας αὐτῶν ἀνετίθετο ἡ ἄμυνα καὶ ἡ δόξα τῆς τύχης τοῦ Ὀθωμανικοῦ Θρόνου.

ΝΕΑ ΣΧΟΛΗ ΠΛΟΙΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Γνῶμαι καὶ σχέδια δοθέντα εἰς τοὺς Τούρκους.—Προπαρασκευαὶ τῶν Ἑλλήνων ναυάρχων.—Ἀμυντικὰ μέτρα τῶν Ψαριανῶν.—Ἀνέκδοτον τόλμης ἑνὸς τῶν πλοιάρχων αὐτῶν.—Πολεμεφόδια σταλέντα ὑπὸ τῆς Πύλης καὶ ὑπὸ τῶν Σαμίων καταληφθέντα εἰς Σκάλα-Νόβα.—Σύλληψις πλείστων Ὀθωμανικῶν πλοίων.—Ἄφιξις Ἐμμανουὴλ Τομπάζη ἐν Κρήτῃ.—Συνθήκη ἣν συνάπτει μετὰ τῶν Τούρκων τοῦ Καστέλλου.—Παραδιοζεται ὑπὸ τούτων. Ἐμφάνισις Τουρκικῆς ναυτικῆς μοίρας.—Ὁ Καπετὰν πασᾶς παρέχει ζωοτροφίας καὶ ἐπικουρίας εἰς τὰ φρούρια τῆς Καρύστου καὶ τῆς Χαλκίδος.—Ἀπειλὴ τῷ Τρικέρη.—Φθάνει εἰς Πάτρας.—Συνάθροισις Τουρκικοῦ βανικοῦ στρατοῦ εἰς Βόνιτζαν.—Στρατιωτικαὶ ἐπιδείξεις τοῦ Πασᾶ τῆς Σμύρνης. Ἀπόβασις τῶν Ψαριανῶν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Σαντερλὶ καὶ τῆς Μιτυλήνης.—Ἐπιδρομὴ τῶν Σαμίων εἰς Κλαζομενὰς καὶ εἰς Καρὰ Μπουρνοῦ.—Ζηλοτυπία τοῦ Ὁμὲρ Βριώνη κατὰ Γιουσοὺφ Πασᾶ.—Ἀντιπράττει εἰς τὰ σχέδια αὐτοῦ συνεννοούμενος μετὰ τοῦ Μάρκου Βότζαρη· κατορθώνει τὴν ἀποτυχίαν αὐτῶν.—Ἀποστασία τῶν Σκυπετάρων.—Διασκορπίζονται.—Ἐκστρατεία τοῦ Σουλτζὶ Γκόρτζα κατὰ τῶν Βλάχων ποιμένων.—Προσβάλλεται καὶ νικᾶται ὑπὸ τοῦ Καραϊσκου.—Τρόμος τῶν Τούρκων ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἀναχωχὴ συνομολογηθεῖσα μεταξὺ τοῦ Βεζύρου τῆς Λαρίσσης καὶ τῶν Ἑλλήνων ὁπλαρχηγῶν τῶν Ἀγράφων.—Ἄφιξις τοῦ ἱππότου Ἐδουάρδου Μπλακὲρ ἐν Πελοποννήσῳ.—Ἀπόσπασμα τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν φιλελληνικὴν ἑταιρίαν τοῦ Λονδίνου.—Ἀφορμὴ διχονοιῶν μεταξὺ Μαυροκορδάτου καὶ Κολοκοτρώνη.—Σχέδιον ἐκστρατείας τοῦ Ὀδυσέως.—Ἄφιξις τοῦ Σελὴμ πασᾶ εἰς Θαυμακόν.—Μοῖρα δώδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν ἣν ἀποστέλλει ἐν τῇ Μαγνησίᾳ.—Κατανικᾶται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.—Θάνατος τοῦ διοικοῦντος αὐτὴν Ἀβδουλᾶ πασᾶ.—Ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων εἰς Φωκίδα· νικῶνται ὑπὸ τοῦ Πανουργιᾶ, παρὰ τὴν Κασταλίαν.—Καίουσιν τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ.—Προσβάλλονται καὶ νικῶνται ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Περμέσης.—Εἰς Δαβραίναν ἀπωθοῦνται ἐν τῇ Βοιωτίᾳ.—Σφάζουσι τριακοσίας γυναῖκας καὶ παιδιά.—Συνεχεῖς ἥτται τὰς ὁποίας ὑφίστανται παρὰ τοῦ Νικήτα, τοῦ Διαμάντη, τοῦ Καραϊσκου καὶ Σκαλτζοδήμου.—Ἐπανέρχονται εἰς Θεσσαλίαν.—Θάρρος Μοϊσέως Μαυρογένους.—Ἀπάθεια τοῦ Καπετὰν πασᾶ.—Μοναπώλιον ὅπερ ἐξασκεῖ.—Λοιμὸς ἐν τῷ στόλῳ αὐτοῦ, ὃν δύναται νὰ ἐπισιτίσῃ τὴν Ἀκροκόρινθον. Ἀποτυχία ἣν ὑφίσταται ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Κυλλήνης.—Ἔνδεια χρημάτων παρὰ τοῖς Ἕλλησι.—Κακὴ διοίκησις τῶν ἀρχόντων αὐτῶν.—Ὁ Πρόεδρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἀναχωρεῖ διὰ τὸν στρατόν.—Διχόνοιαι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει.—Φόνοι.—Ἀναρχία.—Λόγος Α. Μαυροκορδάτου.—Παραιτεῖται τῆς Προεδρίας τοῦ Νομοθετικοῦ σώματος.—Ἀλαζονεία Κολοκοτρώνη.—Ἀποτυχία ἣν ὑφίσταται ὁ Χορὲπ πασᾶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλυδῶνος.—Θάνατος τοῦ Ρεαλάβεη.—Μεμονωμέναι ἐπιτυχίαι τῶν Ἑλλήνων.—Τόλμη τεσσάρων γυναικῶν τῆς Ἰωλκοῦ, αἵτινες κυβερνῶσι πειρατικά.—Ταραχὴ τοῦ Καπετὰν πασᾶ.—Δευτέρα καὶ φοβερὰ ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων εἰς Ἑλλάδα.—Ἀποταξία τοῦ ναυάρχου Χουρὶμ πασᾶ.—Εἰδήσεις τὰς ὁποίας διαδίδει ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

«Κατακτήσατε τὴν Πελοπόννησον, ἔλεγε πρὸς τὴν Πύλην ἡ ἐπίτροπὴ ἡ διευθύ»νουσα τὰ σχέδιά της, διότι προσβάλλοντες τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους, οἱ πλη»θυσμοὶ αὐτοῦ θὰ συνέρρεον εἰς τὸ ὑφαστειῶδες τοῦτο μέρος τῆς ἠπείρου καὶ τὰ ἀτυ»χήματα αὐτῶν θὰ ἐστρέφοντο εἰς ὄφελος τῆς ἐπαναστάσεως τὴν ὁποίαν πρέπει τις »νὰ καταπνίξῃ ἐν τῷ αἵματι τῶν ὑποκνητῶν της.»

Αἷμα, πάντοτε αἷμα! Ἡ ἐκ Σμύρνης φωνὴ αὕτη καὶ ὁ ἀπειλητικὸς τόνος, ἂν καὶ ἀμφίβολος, τῆς δῆθεν προκηρύξεως τοῦ συνεδρίου τῆς Βερώνης, ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι μόνον διὰ τῆς νίκης θὰ ἐσώζοντο. Ἤδη τὰ καταδρομικὰ αὐτῶν τὰ διεσπαρμένα συνηθροίζοντο ἐκ τοῦ Ἀρχιπελάγους, ὅπως στρατηγός τις κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν μεγάλης μάχης συναθροίζει τοὺς προσκόπους. Οἱ χριστιανοὶ ναύαρχοι ἐγνώριζον ὅτι ὁ στόλος τοῦ Καπετὰν πασᾶ κατὰ Μαΐον μῆνα θὰ συνέκειτο, περιλαμβανομένων καὶ τῶν βαρβαρικῶν μοιρῶν ἐξ ἑκατὸν εἴκοσι πολεμικῶν.

Κατὰ τὰς παρασκευὰς τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἡτοιμάσθησαν ὅπως ἀντιτάξωσιν εἰς τὰς δυνάμεις ταύτας ὄχι πλοῖα κατασκευῆς παρομοίας πρὸς τὰ Τουρκικά, διότι δὲν εἶχον, ἀλλὰ τὰ ἐλαφρὰ ἐκεῖνα πλοῖα καταλληλα διὰ θάλασσαν διακοπτομένην ὑπὸ νήσων αἵτινες εἶχον ἀπαθανατίσει μέχριτῆς στιγμῆς ἐκείνης τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ. Οἱ Ὑδραῖοι εἶχον συνεπῶς ὁπλίσει τεσσαράκοντα πλοῖα πρώτης τάξεως μὲ ὀκτακόσια κανόνια καὶ πλήρωμα τεσσάρων χιλιάδων ὀκτακοσίων ἀνδρῶν, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον προσθέσει δώδεκα πυρπολικά. Τὰ Ψαρὰ ἐφώπλιζον εἴκοσι τέσσαρα πλοῖα ἐπίσης πρώτης τάξεως, ἐρωδιασμένα μὲ τετρακόσια ὀγδοήκοντα κανόνια, καὶ μὲ πλήρωμα δύο χιλιάδων ὀκτακοσίων ἀνδρῶν, τῶν ἐκλεκτοτέρων τοῦ ναυτικοῦ των καὶ μὲ ἓξ πυροβολικά. Αἱ Σπέτσαι ἐπρομήθευον τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν πλοίων, ναυτῶν, πυροβολικοῦ καὶ πυρπολικῶν, ὥστε, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν ἄλλων πλοίων τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος θὰ συνέκειτο ἐξ ὀγδοήκοντα ὀκτὼ πολεμικῶν φερόντων χίλια ἑπτακόσια ἑξήκοντα πυροβόλα καὶ δέκα χιλιάδας πεντακοσίους ἑξήκοντα ναύτας.

Μεθ' ὅλα τὰ ἀμυντικὰ ταῦτα μέτρα, οἱ Ψαριανοί, οἵτινες ἐνόμιζον τὴν νῆσον αὐτῶν ἀπειλουμένην, γνωρίζοντες ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ ἐν γραμμῇ ὡς ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς τῶν φρεγατῶν του, ἐδιπλασίαζον τὴν ἐνεργητικότητα αὐτῶν ὅπως δυνηθῶσι νὰ ἀντιστῶσι καθ' ὅλον τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ἀδιακόπως ἐνησχολοῦντο εἰς τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα ἐμψυχούμενοι δι' ἀσμάτων πολεμικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἅτινα ἐθέρμανον τὰ πνεύματα τοῦ πλήθους διὰ τοῦ σφοδροτέρου ἐνθουσιασμοῦ, ὅτε ἕν ἐκ τῶν πλοίων των ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ στόλος τῶν βαρβάρων εὑρίσκετο εἰς Δαρδανέλλια. Εἶχε διαφύγει ὡς ἐκ θαύματος ἐκ τοῦ μέσου τῆς Ἀλγερινῆς μοίρας ἐντὸς τῆς ὁποίας περιέπεσεν. Ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν τῶν Ψαρῶν εἶχον παρατηρήσει τὰς κινήσεις αὐτοῦ, ὅτε κανονοβολούμενον καὶ καταδιωκόμενον, αἴφνης εὑρέθη ἐν τῷ μέσῳ πυκνοῦ καπνοῦ, προελθόντος ἐκ μεγάλης ποσότητος φυκῶν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος αὐτοῦ ἐκτεθειμένων, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον θέσει πῦρ. Τὸ ὑπεδέχθησαν ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν καὶ δὲν ἀμφέβαλλον πλέον ὅτι ἡ θεία πρόνοια ἠγρύπνει ἐπὶ τῆς σωτηρίας τῶν Ψαρῶν, τῶν ὁποίων συνεπλήρωσαν τὰ ἀμυντικὰ ἔργα διὰ τῆς ἱδρύσεως δύο τηλεγράφων οἵτινες θὰ ἐχρησίμευον πρὸς μετάδοσιν εἰδήσεων τῶν ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τοῦ φρουρίου συμβαινόντων.

Τὰ μέτρα ταῦτα ἐσχετίζοντο πρὸς τὴν κατὰ θάλασσαν προσβολήν, διότι τὰ νέα στρατεύματα ἅτινα ἠθροίζοντο τότε ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἶχον σπουδαιότητα μόνον διὰ τὸν «Θεατὴν τῆς Ἀνατολῆς», ὅστις ἐμφαντικῶς ἀνήγγειλε τὴν ἄφιξιν εἴκοσιν ἓξ κα-

μήλων, μὲ πολεμεφόδια προωρισμένα ν' ἀποτελέσωσι τὴν βάσιν νέας ἐκστρατείας κατὰ τῆς Σάμου. Ἀγνοοῦμεν ἐὰν ὁ Αὐστριακὸς παρατηρητὴς ἐδημοσίευσε τὴν ἐνδιαφέρουσαν ταύτην λεπτομέρειαν· ἀλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ οὐδεὶς τῶν ἡρωικῶν συνηγόρων τοῦ Τουρκικοῦ ἀγῶνος ἐτόλμησε νὰ δημοσιεύσῃ, εἶνε ὅτι οἱ Σάμιοι μόλις ἐπληροφορήθησαν τὴν ἄφιξιν τῶν εἴκοσιν ἓξ τούτων καμήλων εἰς Σκάλαν-Νόβαν, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὰ τελωνεῖα τοῦ λιμένος τούτου, ἁφαιρέσαντες τὰ πολεμεφόδια, ἅτινα ἦσαν προωρισμένα πρὸς καταστροφὴν αὐτῶν.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, πλοῖον Σπετζιώτικον κατελάμβανε ζωοτροφίας προωρισμένας διὰ τὸ φρούριον τοῦ Ἡρακλείου. Εἶχε παρατηρήσει προσορμιζόμενον εἰς Σταντίαν δύο Ὀθωμανικὰ βρίκια ἐνασχολούμενα εἰς μεταφορὰν ζωοτροφιῶν ἐπὶ τριῶν Ἀγγλικῶν πλοίων, ἅτινα ἔμελλον νὰ παραδώσωσι ταῦτα εἰς τὸν Σερασκέρην Χασὰν πασᾶν. Κατέλαβε ταῦτα, (ἂν καὶ αἱ φορτωτικαὶ ἦσαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀγγλικοῦ οἴκου Μπρὶγξ τῆς Ἀλεξανδρείας) ὅπως καὶ τὰ ἐχθρικὰ μεταγωγικὰ δίδων καὶ ναῦλον εἰς τὰ ξένα πλοῖα, τόννους τινὰς ἐμπορευμάτων, καὶ τοὺς Τούρκους σκλάβους τοὺς ὁποίους τοῖς ἐγκατέλειψε. Ὁ δημόσιος κῆρυξ τῶν ἀγορῶν τῆς Σμύρνης, ἀναγγέλων τὸ ἀτύχημα, ἀπεζημιοῦτο διὰ τοῦτο ἀναφέρων ὅτι ἀνεχωρήσαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δεκαοκτὼ λόχοι ἐκ πεντήκοντα ἀνδρῶν ἕκαστος ἀποτελούμενος ὅπως συμπολεμήσωσι μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ προορισθέντος ν' ἀπέλθῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἦσαν τὸ ἀναλογοῦν μέρος τῆς στρατολογίας τῶν τόσων Ντερεμπέηδων ἢ ἀρχόντων τῶν κοιλάδων τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες ἐξηγόρασαν διὰ χρημάτων τὴν τιμὴν τοῦ νὰ δρέψωσιν αὐτοπροσώπως δάφνας ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τὴν ὁποίαν ὤφειλον νὰ κατακτήσωσι.[1]

Οἱ φοίνικες τῆς Ὕδρης δὲν προσείλκυον πλέον τοὺς ἐξ Ἀσίας Μωαμεθανούς, πληροφορηθέντας ὅτι οἱ Κρῆτες ἔκαιον πᾶν τὸ Τουρκικόν, φοβούμενοι μήπως οἱ στρατιῶται τῶν κυριεύοντες τὰ λάφυρα τῶν ἡττηθέντων διαδώσωσι τὴν πανώλην εἰς τὰ στρατόπεδα. Ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὑγειονομικῶν τούτων μέτρων, αἱ Ὀθωμανικαὶ φρουραὶ καταπτοηθεῖσαι καὶ μὴ τολμῶσαι νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῶν φρουρίων ἐξωλοθρεύοντο ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Καθ' ἑκάστην ἡ θνησιμότης ηὔξανεν, ὅτε ἡ σύσσωμος ἐξέγερσις τῶν κατοίκων τοῦ Κισάμου καὶ τοῦ Σελίνου, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον ἀποστείλει ὅπλα, ἀφ' ἧς κατέλαβον τὸ ὁπλοστάσιον τοῦ Ναυπλίου, ἐπηύξησε τὴν γενικὴν τῶν Τούρκων κακουχίαν, διὰ τῆς συμπυκνώσεως τῶν ὑπολειπομένων ἐκ τῶν βαρβάρων ἐντὸς τῶν φρουρίων τῆς Σούδας καὶ τῆς Σπίνας-Λόγκας.

Τὰ πράγματα εὑρίσκοντο εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Κυδωνιῶν ἀποβιβασθεὶς μετὰ δύο χιλιάδων Πελοποννησίων ἵδρυσε τὸ στρατηγεῖόν του εἰς Ἅγιον Θεόδωρον. Θέλων ἀναμφιβόλως νὰ δικαιώσῃ τὸν τίτλον τοῦ συμφιλιωτοῦ ὅντινα περιεβλήθη, ἔσπευσε νὰ προτείνῃ συνθηκολογίαν εἰς τοὺς 1800 Τούρκους τοὺς ἐγκεκλεισμένους εἰς Καστέλλαν, φρούριον κείμενον ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Σπάδα, πρὸς δυσμὰς τῶν Χανίων καὶ εἰσῆλθεν εἰς δια-

1. Ἐκ τῶν δεκαοκτὼ τούτων Μπαϊρακίων ἢ λόχων, ἔφθασαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἑβδομήκοντα δύο ἄνδρες, φέροντες ἐπ' ἀληθείᾳ καὶ δεκαοκτὼ σημαίας· τῶν λοιπῶν λιποτακτησάντων χθ' ὁδόν· (Σημείωσις τοῦ Μ. Βουτιέ).

πραγματεύσεις περὶ τούτου. Συνεφώνησαν ἀντὶ παντὸς ἄλλου ὅρου, ἐπειδὴ οὐδόλως ἦτο δύσκολον νὰ συνενωθῶσι περὶ τῆς ἀμέσου παραδώσεως τοῦ φρουρίου εἰς τοὺς Κρῆτας καὶ περὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν αἵτινες εὑρίσκοντο εἰς τὰ Χανιὰ καὶ εἰς Ρέθυμνον μετὰ τῶν Τούρκων τῶν εἰς Καστέλλαν ἐγκεκλεισμένων. Τοῦ Ἐμμανουὴλ Τομπάζη ἀρκεσθέντος εἰς τέσσαρας ὁμήρους διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως ταύτης, οἱ πολιορκούμενοι πάραυτα ἐπεβιβάσθησαν ἐπί τινων Ἀγγλικῶν πλοίων, ἅτινα μετέφερον αὐτοὺς εἰς Χανία.

Αἱ ὑποθέσεις δὲν διεξήγοντο μετὰ τῆς αὐτῆς ἡσυχίας καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Σελίνου. Μωαμεθανικὸς πληθυσμὸς ἐξ ὀκτὼ χιλιάδων ψυχῶν, ὑφίστατο ἀπὸ τῆς γενικῆς στρατολογίας τῶν χωρικῶν, ὅτε πληροφορηθέντες οἱ Τοῦρκοι τῶν Χανίων περὶ τῆς δυσχεροῦς θέσεως ἐν ᾗ εὑρίσκοντο οἱ ὁμόθρησκοι αὐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ διαρρήξωσι τὰς ἐχθρικὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ὅπως ἀπελευθερώσωσιν αὐτούς. Ἐγνώριζον, ὅτι ὁ Γεώργιος Πολυγιαννάκης ὅστις διώκει ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, περιώδευεν ἀνὰ τὰ ὄρη, καὶ ὅτι οἱ Κουμορλίδες ἐλησχολοῦντο εἰς ἔργα ἐκστρατείας. Βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ εἴδους ἐκείνου τῆς ἀνακωχῆς ὅπερ ἡ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν ἐπιφέρει, ἀνεκοίνωσαν σχέδιον ἀποδράσεως εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Οὗτοι ὤφειλον ν' ἀναχωρήσωσιν ἐν ὡρισμένῃ ἐποχῇ συνενούμενοι καθ' ὁδὸν μετὰ τῶν Τούρκων Κρητῶν, οἵτινες θὰ ὑπεστήριζον τὴν ὀπισθοχώρησίν των.

Τὸ σχέδιον τοῦτο, τεθὲν εἰς ἐνέργειαν εὐθὺς ἅμα τῇ συλλήψει, θὰ ἐπετύγχανε πληρέστατα, ἐὰν οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔκαιον χάριν διασκεδάσεως Ἑλληνικὸν χωρίον κείμενον κατὰ τὴν διάβασιν αὐτῶν. Ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς πυρκαϊᾶς ἥτις κατέστρεψε τὰς οἰκίας των, οἱ Κρῆτες μεγάλως κραυγάσαντες ἐξεγείρουσι τὸν ἁρμοστὴν Ἐμ. Τομπάζην καὶ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ ὑπερασπισθέντας καὶ καταλαβόντας τὴν θέσιν. Ῥίπτονται κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ ἀναγκάζουσιν αὐτοὺς νὰ ὀπισθοχωρήσωσι πρὸς τὰ Χανιὰ, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπαναστατῶν ἐγκαταλείψαντες ἄνω τῶν δύο χιλιάδων γυναικῶν καὶ παιδίων. Παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς κατασκηνώματα καθότι ἤρχοντο ἐξ ἐπαρχίας τὴν ὁποίαν ὁ λοιμὸς δὲν εἶχε πρόσβαλει, καὶ ὁ ἁρμοστὴς κατέπεισε τὴν Γερουσίαν τῆς Κρήτης ὅπως φεισθῇ τῶν αἰχμαλώτων ἐγκαθιστῶσα αὐτοὺς εἰς τὰ ὄρη, ὅπου ἔσπευσαν νὰ ἀνέλθωσιν οἱ Σελινιῶται.

Μέρος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐξελθὸν τῶν Δαρδανελίων ἐγένετο ὁρατὸν τὴν 3)15 Ἰουνίου, καὶ οἱ Τοῦρκοι τῶν Χανίων, λησμονοῦντες τὰ ὅσα ὡρκίσθησαν, εἶχον ἀποστείλει πάραυτα βομβάρδαν ὅπως ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Τομπάζη τοὺς τέσσαρας ὁμήρους, χωρὶς οὐδὲν νὰ ἀναφέρωσι περὶ τῶν Χριστιανικῶν οἰκογενειῶν τὰς ὁποίας κατεκράτουν. Προσέφερον λύτρα ἅτινα ἀπέρριψαν, καὶ τόσον θρασεῖς ὅσον καὶ οἱ ἔνοχοι ἐτόλμησαν νὰ ἀπευθύνωσιν ἀπειλὰς τὰς ὁποίας τὴν ἑπομένην ἀκριβὰ ἐπλήρωσαν. Θρασυνθέτες ἔκ τινος ἐπικουρίας ἐκ τριακοσίων πυροβολητῶν τὴν ὁποίαν ἐσχάτως ἔλαβον, ἐτόλμησαν νὰ ἐνεργήσωσιν ἔξοδον τὴν πρωΐαν τῆς 16ης, ἀλλὰ τόσον τελείως κατετροπώθησαν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Δηλιγιαννάκη ἐκ Σφακίων, ὥστε οὔτε νὰ σκεφθῶσι κἂν ἐτόλμησαν ὅπως εἰς τὸ μέλλον ριψοκινδυνεύσωσιν ἐκτὸς τῶν ὀχυρωμάτων τῶν Χανίων. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἐκδίκησις τὴν ὁποίαν οἱ πολιορκοῦντες κατὰ τῶν ἀπίστων ἐπεχείρησαν, ἐνῷ μετὰ θλίψεως των ἔβλεπον ἐπισιτιζόμενα τὰ Χανιὰ

τὴν Ρέθυμνον, καὶ Ἡράκλειον, τὰ ὁποῖα Αἰγυπτιακὸς στόλος δὲν θὰ ἤργει νὰ ἐνισχύσῃ διὰ νεῶν φρουρῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ ἀρχιναύαρχος Χορὲπ πασᾶς ἐνίσχυε τὴν Κάρυστον δι' ὀκτακοσίων ἀνδρῶν, ἐπρομήθευε τὰ ἀναγκαιοῦντα εἰς τὰ φρούρια τῆς Χαλκιδος, ἤπλει τὸ Τρικέρι, καὶ ἔφθανεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς Πάτρας, ὅπως ὑποβοηθήσῃ τὰ κατὰ ξηρὰν στρατεύματα τὰ ὁρισθέντα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Ἐνόμιζε, καθ' ἣν στιγμὴν ἠγκυροβόλει ἐν τῷ λιμένι τούτῳ, ὅτι ὁ μὲν στρατὸς τοῦ Γιουσοὺφ πασᾶ καὶ τοῦ Ὁμὲρ Βριώνη εὑρίσκετο ἐστρατοπεδευμένος πρὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀχελώου, ὁ δὲ τοῦ Μουσταὶ Πασᾶ τῆς Σκόδρας πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, καὶ ὅτι ὁ Σερασκέρης τῆς Λαρίσσης, Ντζελαντὶν Πασᾶς, ἦτο κύριος τῶν Θερμοπυλῶν. Τῷ εἶχον ἀναγγείλει καθ' ἣν στιγμὴν ἐγκατέλειπε τὴν πόλιν του ὅτι ὅλα τὰ στρατεύματα τῶν Ἀρναούτιδων καὶ τῆς Ρουμελίας ἦσαν ἐν πλήρει ἐκστρατείᾳ. Οἴμοι! Οὐδεὶς ἐφαίνετο, καὶ αἱ ἐκθέσεις τῶν δύο ἀλγερινῶν φρεγατῶν, τὰς ὁποίας ὁ ναύαρχος εἶχεν ἀφήσει κατὰ τὸ στενὸν τῆς Χίου, τῷ ἀπέδειξεν ἀρκετὰ ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀναλάβει νέαν ἐνέργειαν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας.

Ἐνῷ ὁ Πασᾶς τῆς Σμύρνης ἐπολέμει χάριν ἁπλῆς τέρψεως πέριξ τοῦ κόλπου Χερμεί-νου οἱ Ψαριανοί, ἐξελθόντες τῆς νήσου αὐτῶν μὲ ἑκατὸν πεντήκοντα πλοῖα φέροντα Σκυπετάρους χριστιανοὺς τοὺς ὁποίους εἶχον προσλάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των, ἐνήργησαν ἀπόβασιν εἰς Σαντερλί, λιμένα τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ἡ Πύλη εἶχε μέρος τῶν ἀπο-θηκῶν της τῶν προωρισμένων διὰ τὰς προμηθείας τοῦ στρατοῦ ὄντινα προὐτί-θετο νὰ ἀποστείλῃ κατὰ τοῦ Μωρέως. Αἴφνης ἀποβιβασθέντες εἰς τὸ βάθος τοῦ Ἐλιανοῦ κόλπου, οἱ Ἀλβανοί, βοηθούμενοι ὑπό τινων πυροβόλων ἐκστρατείας, κατέ-λαβον τὴν πόλιν τοῦ Σαντερλῆ, ὅπου ἐκυρίευσαν μέρος τῶν θησαυρῶν μετὰ γυναι-κῶν καὶ τῶν τέκνων τοῦ ἄρχοντος τῆς Φρυγίας, Καρᾶ Ὀσμὰν Ὀσμάνογλου, κυρίου τῆς Περγάμου. Διαχυνόμενοι ἀκολούθως εἰς τὰς πεδιάδας, κατεδίωξαν ἐξ αὐτῶν τοὺς Τουρκικοὺς πληθυσμούς, ἐπυρπόλησαν τὰ χωρία αὐτῶν, καὶ ἀπέπλευσαν μετ' ἀξιολόγων λαφύρων. Εἶχον ἁρπάσει ἐπίσης ἐκ τῶν Μοσχονησίων νήσων, πᾶν ὅ,τι εὑρίσκετο ἐκ τῶν Χριστιανῶν· τέλος ἐπιθυμοῦντες ν' ἀποδώσωσι τὴν ἐπίσκεψιν τὴν ὁποίαν εἶχον προαναγγείλει εἰς τὸν Πασᾶν τῆς Μυτιλήνης πρὸ τοῦ ἐπανέλθωσιν εἰς Ψαρρᾶ, προσήγγιζον εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ὁπόθεν πλεῖστα ἀφήρπασαν.

Αἱ αὐταὶ ἐπιστολαὶ ἀνέφερον ὅτι οἱ Σάμιοι, μιμούμενοι τοὺς Ψαριανούς, εἶχον ἀποβιβασθῆ εἰς Καρᾶ Βουρνοῦ καὶ εἰς Κλαζομενάς, ὅπου συνέλαβον Τούρκους, ζωο-τροφίας καὶ ποίμνια. Οὕτως πᾶσα ἐλπὶς τοῦ νὰ λάβῃ βοήθειάν τινα ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐξηλείφετο καὶ τὰ γεγονότα ἅτινα διέτρεχον ἐν Ἠπείρῳ προανήγγελον εἰς τὸν Καπετὰν Πασᾶ ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐκστρατείας αὐτοῦ ἦτο λίαν ἀμφίβολος.

Ὁ Ὁμὲρ Βριώνης μετὰ ζηλοτυπίας βλέπων τὸν Γιουσοὺφ Πασᾶ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἀλβανικοῦ στρατοῦ ὅστις διωργανίζετο ἐν Ἠπείρῳ, μετὰ πλείστης ἀπαρεσκείας ἔμαθε τὴν προαγωγὴν τοῦ Χορέμπ ἢ Χουσροὺφ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Καπετὰν Πασᾶ. Διότι ἂν ἦτο ἀντίπαλος τοῦ ἑνὸς ἐν τῷ στρατιωτικῷ σταδίῳ, ὁ ἕτερος ἦτο ἀρχαῖος ἐχθρός του. Εἶχε ζωηρῶς συντελέσει ὅπως τὸν ἀποστερήσῃ τῆς ἀντιβασιλείας τῆς Αἰ-γύπτου, καὶ ἐγνώριζεν ὅτι ὁ ἐκθρονισθεὶς Φαραὼ τὸν ἐμίσει ὅσον καὶ οὗτος. Τέλος πρὸς

ἔπακρον τῶν πολιτικῶν περιπλοκῶν μεταξὺ τῶν Τούρκων ἀρχηγῶν τῶν διηρημένων ὑπὸ παλαιῶν ῥθόνων, ὁ Χορέμπ ἦτο ὁ Καπετὰν Πασᾶς ὅστις κατὰ τὸ 1816 ἐπεφορτίσθη ν' ἀποκεφαλίσῃ τὸν ἐξ Ὑδρας Κουντουριώτην, ὅστις πρὸ ὀλίγου διωρίσθη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τοῦ Ἄστρους πρόεδρος τοῦ Νομοθετικοῦ Σωματείου τῆς Ἑλλάδος. Οὕτως οὐδέποτε πλείονα ἀντίθετα συμφέροντα καὶ πλείονες προσωπικαὶ ἀντιπάθειαι εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι, ὅσον κατὰ τὸν μέλλοντα νὰ συγκροτηθῇ ἀγῶνα μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σάλου τούτου τῶν ἀντιπαθειῶν, ὁ Γιουσοὺφ Πασᾶς, δυνάμει φιρμανίων καὶ χρήματος, εἶχε κατορθώσει νὰ συναθροίσῃ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Μαΐου περὶ τὰς ὀκτὼ χιλιάδας ἀνδρῶν στρατοπεδευόντων εἰς Βόνιτσαν. Εἶχεν ἐκλέξει τὸ μέρος τοῦτο, ὅπως ἀποχωρήσῃ τούτους ἐκ τοῦ Ἀμφιλοχίου διὰ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, καὶ τὸν παρεμποδίσῃ πάσης λιποταξίας, κλείων τὴν γραμμὴν διὰ σώματος δύο χιλιάδων Ἀσιανῶν τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐγκαθιδρύσει παρὰ τὴν Ἀμβρασκίαν, θέσιν κειμένην κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν στενῶν τοῦ Σπάρτωνος. Ἵδρυε ταυτοχρόνως πλουσίας ἀποθήκας σίτου, διπύρου καὶ φορβῆς ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἀκτίου, καὶ ἀνέμενε τὴν ἄφιξιν πλοίων τινῶν τοῦ Καπετὰν Πασᾶ ὅπως μεταφέρῃ τὰ στρατεύματα ταῦτα εἰς Πάτρας, συμπράττων κατὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐπιδρομήν. Ταῦτα διεχάραττε τὸ σχέδιον τὸ δοθὲν ὑπὸ τῆς Πύλης· ἀλλὰ καὶ αἱ προετοιμασίαι αὗται ἔμελλον νὰ πάθωσιν ὅ,τι καὶ αἱ τῆς Σκάλας Νόβας καὶ τοῦ Σανδερλῦ.

Ὁ Ὀμὲρ Βριώνης, ὅστις δὲν ἐπεθύμει τοιοῦτον ἀνταγωνιστήν, μετεχειρίσθη πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν σχεδίων τοῦ Γιουσοὺφ Πασᾶ, τὴν παρέμβασιν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ ἐκείνου ὅστις ἀπέμεινεν ὁ σταθερὸς φίλος τοῦ ΜάρκουΒότσαρη, καὶ ὄντινα κατεστήσαμεν γνωστὸν ἐκθέτοντες τὰ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Τακτικῶς τηρῶν διὰ τοῦ προσώπου τούτου ἐνήμερον τὸν στρατάρχην τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν διατρεχόντων, ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῶσι ἀπὸ κοινοῦ πρὸς διάλυσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐν Βονίτσῃ συναθροισθέντος. Ὁ Ὀμὲρ, ὅστις ἔζη σχεδὸν ὡς ἰδιώτης παρὰ τῷ φίλῳ Μπεκίρ Ντζιζαδὺρ, τινος ἡ κεφαλὴ, ὡς καὶ ἡ ἰδική του, εἶχε προγραφῇ **in petto** ὑπὸ τοῦ Καπετὰν Πασᾶ, ἐγνώριζεν ὅτι οἱ Σκυπιτάροι ἀπῄτουν τὸν μισθὸν ὅστις τοῖς ὠφείλετο ὑπὸ τοῦ Ρουσχὶθ Πασᾶ. Ἀνυπομονοῦντες νὰ λάβωσιν πᾶν ὅ,τι τοῖς ὠφείλετο ὡς καὶτὰς συμφωνηθείσας προκαταβολὰς ὅπως ἐπιχειρήσωσι ἐκστρατείαν, ἐπωφθαλμίων τὸ στρατιωτικὸν ταμεῖον τοῦ Γιουσοὺφ Πασᾶ ὅπερ ἐνέκλειε ἄνω τῶν ἓξ ἑκατομυρίων γροσίων. Θὰ ἐπληρώνοντο πρὸ πολλοῦ αἱ δαπάναι αὐτοῦ· ἀλλὰ, καθὼς ἐλέχθη, ὑπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου πιεζόμενοι ἀφ' ἑνὸς καὶ ὑπὸ δύο χιλιάδων Ὀσμανλίδων φρουρούμενοι ἀφ' ἑτέρου, οὐδὲν εἶχον μέσον ἀσφαλοῦς ὑποχωρήσεως ὅπως εἰσέλθωσι εἰς τὰ ὄρη αὐτῶν, ὅτε θὰ ἦσαν ἐπαναστατημένοι, καὶ ἔμενον ὑποτεταγμένοι παρὰ τὴν θέλησίν των ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Γιουσοὺφ Πασᾶ.

Ἐν τούτοις ὁ πρὸς ἐκστρατείαν χρόνος ἤγγιζε καὶ ἦτο ἀνάγκη νὰ ληφθῇ ἀπόφασίς τις, ὅτε ὁ Μάρκο Βότσαρης ἀνεκοίνωσε εἰς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην σχέδιον ὅπερ συνεβίβαζε τὰ ἀτομικὰ αὐτοῦ συμφέροντα πρὸς τὰ τῶν Σκυπετάρων. Ἀνελάμβανε νὰ διευκολύνῃ τὴν ὀπισθοχώρησιν αὐτῶν ἀπωθῶν τοὺς Ὀσμανλίδας οἵτινες ἐφύλαττον τὸ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΕΡΕΒΟΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Σπάρτον ὄρος, καὶ ἠγγυᾶτο εἰς αὐτοὺς ἀσφάλειαν διὰ μέσου τοῦ Μακρυνόρους ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ὄρη των· ἀπέκειτο εἰς αὐτὸν νὰ σκεφθῇ περὶ τῶν μέσων δι' ὧν θὰ κατώρθου ὅπως οὗτοι ἐπαναστατήσωσι καὶ λιποτακτήσωσι.

Τὸ πρᾶγμα ὑπῆρξεν εὔκολον διὰ τῶν ἐγκαθέτων τοῦ Ὁμὲρ Βριώνη τῶν ἐπιφορτισθέντων τὴν ἐπαύξησιν τῆς δυσαρεσκείας τῶν Σκυπετάρων καὶ ἡ καταστροφὴ ἐξερράγη ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ἐμάνθανον, ὅτι ὁ Μάρκος Βότσαρης εἶχε προσβάλλει κατὰ τὴν νύκτα τῆς 7 Μαΐου τοὺς Τούρκους τοὺς παρὰ τῷ Καρκὸν Σεράϊ ἐστρατοπεδευμένους, ὅτι εἶχε νικήσει καὶ τρέψει εἰς φυγὴν αὐτούς. Πλοιάρια τινα πλήρη φυγάδων διαφυγόντων τὴν σφαγὴν τῶν Ἑλλήνων ἔφερον τὴν εἴδησιν εἰς τὸν λιμένα τῆς Βονίτσης ὅπου πάραυτα ἐξεδηλώθη ὀχλαγωγία ἐν τῷ στρατῷ. Οἱ Ἀλβανοὶ ἤρξαντο ζητοῦντες τοὺς μισθούς, λέγοντες ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταφέρωσιν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄχθης τοῦ κόλπου ἢ εἰς Πρέβεζαν, ὁπόθεν θὰ ἐπεβιβάζοντο εὐκολώτερον εἰς Πάτρας παρὰ εἰς χώραν ὅπου ἠδύναντο ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ προσβληθῶσι καὶ καταστραφῶσιν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἀκαρνάνων.

Ὁ Γιουσοὺφ πασᾶς, συνειθισμένος εἰς τὰς στάσεις αἵτινες εἶναι ὁ κλῆρος τῶν ἀναρχικῶν στρατοπέδων τῶν Μωαμεθανῶν, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ καθησυχάσῃ τοὺς Σχηπετάρας δι' ὑποσχέσεων· ἀλλὰ μόλις ἐπῆλθεν ἡ νύξ, ὅτε παρετήρησαν αἴφνης ἐκτεταμένην πυρκαϊὰν ἐν ἀπόπτῳ. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἔθετε πῦρ εἰς τὰς ἀποθήκας καὶ εἰς τὰς θημωνίας τὰς ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἀκτίου ἐπισωρευθείσας. Ἐπὶ τῷ συνθήματι τούτῳ, οἱ Σκυπετάροι ἐπιπίπτουσι κατὰ τῆς σκηνῆς τοῦ σερασκέρου των Γιουσοὺφ πασᾶ, ἡ φρουρὰ αὐτοῦ κατασφάζεται, ὁ ταμίας του δολοφονεῖται, τὸ ταμεῖον λεηλατεῖται, καὶ οὗτος μόλις προφθάνει ἐπιβαίνων πλοιαρίου τινὸς ν ἀναχθῇ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῷ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐπιτελείου αὐτοῦ κατέφευγον, χωρὶς οὐδεμία νὰ δοθῇ προσοχὴ εἰς αὐτοὺς εἰς τὸ φρούριον τῆς Βονίτσης. Οἱ στασιάσαντες διῆλθον τὴν νύκτα διαμαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους τὰ λάφυρα τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν, καὶ τὴν 11ην Μαΐου εἶχον ἀπέλθει ἐκ Βονίτσης ὅπως ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰ ὄρη των, ὅπου ὁ Μάρκος Μπότσαρης πιστὸς εἰς τὸν λόγον ὃν εἶχε δώσει ἀφῆκεν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσι, χωρὶς νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὰ παλληκάρια του, ἅτινα λίαν ἐπεθύμουν νὰ ληστεύσωσι τοὺς συλήσαντας τὸν Γιουσοὺφ πασᾶν, οὔτινος τὰ πλούτη προερχόμενα ἐκ τῆς διαρπαγῆς τῶν Πατρῶν ἦσαν ὁ καρπὸς ληστείας.

Ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τις ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ πυκνὸν τοῦ φανατισμοῦ κάλυμμα, ὅπως μὴν ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτῇ τῇ ἐναρξει τῆς ἐκστρατείας, ὅτι ἡ ἀνηθικότης τῶν τουρκικῶν στρατῶν δὲν ἐπέτρεπε νὰ στηριχθῇ οὐδεμία ἐλπὶς πιθανῆς ἐπιτυχίας κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τοιαύτη εἶναι ἡ δεσπόζουσα συνήθεια τῶν Μωαμεθανῶν, ὥστε ἡ κυριαρχία αὐτῶν θὰ περιωρίζετο ἐν τῇ χώρᾳ τῇ περιεχομένῃ μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς τὰ ὁποῖα ἔληγεν ἡ αὐτοκρατορία τῶν τελευταίων Κωνσταντίνων, οἵτινες θὰ ἐνομίζοντο ἀκόμη ὁ πρῶτος λαὸς τοῦ κόσμου. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὁ Χορὲμπ πασᾶς, κύριος τῆς θαλάσσης ὡς ἐκ τοῦ ὄγκου τῶν δυνάμεων αὐτοῦ τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ διευθύνῃ ὅπου ἐνόμιζε κατάλληλον, ἀνεξαρτήτως τῆς πεποιθήσεως τὴν ὁποίαν ἔτρεφεν εἰς τὰς ναυτικὰς ἑαυτοῦ ἀρετὰς, ἔβασισε τὴν ἐλπίδα του ἐπὶ τοῦ στρατοῦ ὅστις εὑρίσκετο εἰς Θεσσαλίαν· ἐπιτυχία τις συμβᾶσα κατὰ

τὸν μῆνα Μαΐου ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ πέριξ τῶν Τρικκάλων τὸν ἔκαμε νὰ λησμονήσῃ τὴν λειποταξίαν τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐν Βονίτσῃ ἠθροισμένου, τοσοῦτον μᾶλλον, κἄθοσον ὁ Ὀμὲρ Βριώνης τῷ ἀνήγγειλεν, ὅτι ἐπρόκειτο ν' ἀνασυνθέσῃ αὐτὸν ἰσχυρότερον καὶ κάλλιον πειθαρχούμενον παρ' ὅ,τι ἦτο πρὸ τῆς κακῆς ἐκείνης συνεννοήσεως τὴν ὁποίαν πρέπει ν' ἀποδώσῃ τις εἰς τὴν ἀνικανότητα τοῦ Γιουσοὺφ πασᾶ.

Ὁ Σοὺλτσι Γκιόρτσας, ἀνατραφεὶς εἰς τὰ Κανταβιανὰ ὄρη, παρατηρήσας ὅτι οἱ Μεγαλοβλαχῖται βοσκοί, οἵτινες κατ' ἔτος κατέρχονται τὰς πεδιάδας τῆς Θεσσαλίας, ἡτοιμάζοντο νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὰς θερινὰς αὐτῶν βοσκὰς, εἶχε καταλάβει δέκα χιλιάδας τῶν ὁμάδων τούτων μετὰ τῶν ποιμένων των. Ἐπελθὼν ἐπίσης πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀχελώου, ὅπου ἤλπιζε νὰ αἰχμαλωτίσῃ ἐπίσης τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ χώρᾳ περιπλανωμένους βοσκοὺς, ἠμποδίσθη κατὰ τὴν ἐπιχείρησίν του ὑπὸ τοῦ Στουρνάρα καὶ Χρήστου Τζαβέλα οἵτινες τόσον ἐντελῶς τὸν κατενίκησαν εἰς τὰ πέριξ τοῦ Κλεινόβου, ὥστε ἐπανῆλθεν εἰς Τρίκκαλα μετὰ ἐλαχίστου ἀριθμοῦ ὁπαδῶν.

Αἱ πληροφορίαι αὗται ἦσαν τὸ ὠφελιμώτερον μέρος τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, καὶ εἶχον παρηγορήσει τὸν καπετὰν πασᾶν διὰ τὰ συμβάντα τῆς Βονίτσης. Δὲν ἐγνώριζε, ἢ μᾶλλον ἠθέλησε νὰ πληροφορηθῇ πᾶν ὅ,τι ἦτο εὐνοϊκὸν διὰ τοὺς Τούρκους, διότι καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Σοὺλτσης ἐξήρχετο τῶν ὀρέων, ὁ Καραΐσκος εἶχεν ἐκδικηθῇ τοὺς χριστιανούς. Ἐπιπεσὼν κατὰ σώματος Τούρκων Κονιάρων, οἵτινες ἐβάδιζον ᾄδοντες ἄσματα δι' ὧν παρεκάλουν Ἀλλὰχ καὶ Μωάμεθ ὅπως *παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀμαχητὶ τὸν Μωρέαν ἵνα ἐπαναλάβωσιν ὅσον τάχιον εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν τὴν Βιέννην, Ρώμην, τὴν Πετρούπολιν καὶ τὴν Μόσχαν* κατέκοψε τοὺς ἀγαθοὺς τούτους πιστούς. Κατόπιν ἀκολούθως τὴν μικρὰν πόλιν τῆς Καρδίτσης, ἥτις εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῶν ἀρχαίων τούτων φυλῶν τοῦ Ἰκονίου, τοιοῦτον διέσπειρε τρόμον ἀνὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ, ὥστε ὁ σερασκέρης τῆς Λαρίσσης, Τζελαντὶν πασᾶς, ὡς μόνον μέσον καθησυχάσεως τῶν πνευμάτων εὗρε τὴν ἀνακωχήν.

Ὁ πρῶτος ὅρος τῶν προτάσεων τοῦ Τζελαντὶν πασᾶ, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀλῆ, ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Βλάχων νομάδων, ἡ ἀπόδοσις εἰς αὐτοὺς τῶν ποιμνίων των, καὶ ἡ πλήρης ἐλευθερία τοῦ νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὰ θερινὰ αὐτῶν βοσκήματα. Ἀνεγνώριζεν ἀκολούθως αὐθορμήτως τὴν δεσποτείαν τοῦ Στουρνάρα καὶ τοῦ Ἴσκου, ὡς ἀνεξαρτήτων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν τῶν ὁρίων τῆς Θεσσαλίας, μετὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ νὰ δύνανται νὰ βοηθῶσι τοὺς Αἰτωλοὺς, παντοῦ ὅθεν θὰ ἐζητεῖτο ἡ βοήθειά των, ἐκτὸς τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Θεσσαλίας. Ἡ συνθήκη αὕτη, λίαν ἐπικερδὴς, οὐδεμίαν κρύπτουσα παγίδα, ἐπεκυρώθη καὶ τὰ Ἄγραφα ἐσχημάτισαν οὕτω στρατιωτικὴν αὐτονομίαν ἥτις δὲν ἦτο πλέον οὔτε Ἑλληνικὴ οὔτε Τουρκικὴ, ἂν καὶ διετήρει φαινομενικόν τινα σύνδεσμον μετὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ εἴδησις ἀνακωχῆς συνομολογηθείσης ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς, ὑπὸ τοῦ σερασκέρου Σελὶμ πασᾶ διοικούμενος, συνηθροίζετο εἰς Θκυμακὸν, διαδοθεῖσα ἀνὰ τὴν Τρίπολιν, γενικὴν παρήγαγε δυσαρέσκειαν. Συνωμολόγησις παρομοίας συνθήκης χωρὶς οὐδεὶς νὰ γίνηται ἐν αὐτῇ λόγος περὶ Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἦτο πολιτικὴ ἐπιβουλὴ τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύναντο νὰ ἐγκρίνωσι. Ὑπωψιάσθησαν τὴν πίστιν τοῦ Στουρνάρα, ὅστις οὐδέποτε εἶχεν ἐνεργήσει μετὰ δεδηλωμένης

εἰλικρινείας, καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ Χρήστου Τζαβέλα, ὅντινα ἐγνώριζον δ·ϊστάμενον πρὸς τὸν Μάρκον Μπότσαρην δι' ἀρχαίας οἰκογενειακὰς ἀντιζηλίας ἀναγομένας εἰς τοὺς ἀρχαίους πολέμους τοῦ Σουλίου. Ἐν τούτοις ἀπεφάσισαν ν' ἀναβάλωσι τὴν ἔρευναν τῆς διαγωγῆς τοῦ Στουρνάρα, τὸν ὁποῖον δίκαιον ἦτο ν' ἀκούσωσι πρὸ τοῦ κρίνωσι, καθότι ἐπιέζοντο ὑπὸ τῆς περιστάσεως ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ Καπετὰν Ηκσὰς εὑρίσκετο εἰς Πάτρας, καὶ ἀφ' ὅτου ὁλέθριαι διχόνοιαι εἶχον ἐγερθῇ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου.

Προσεῖχον τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τὸ γεγονὸς τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀνδρέου Λουριώτη, ὅστις ἐπανήρχετο ἐκ Λονδίνου μετὰ τοῦ ἱππότου Ἐδουάρδου Μπλακιέρ, ἀπεσταλμένου τῆς φιλελληνικῆς ἐν Λονδίνῳ Ἑταιρίας. Ὁ ἀπεσταλμένος οὗτος τῶν φιλελλήνων τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἀπεβιβάσθη τὴν πρωΐαν τῆς 30 Μαΐου εἰς λιμένα τινὰ παρὰ τὸν Πύργον. Ἡ θέα τῆς Πελοποννήσου εἶχε καταθέλξει αὐτὸν[1]. «Τὰ πρῶτα ἀντικείμενα, ἔλεγεν ἀκολούθως εἰς τοὺς ἐντολεῖς του, ἅτινα ἔπληξαν τὴν ὅρασίν μου, ὑπῆρξαν πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀσχολουμένων εἰς γεωργικὰ ἔργα, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἔβλεπέ τις πολυάριθμα ποίμνια βόσκοντα εἰς πεδιάδα περιφερείας δέκα πέντε περίπου μιλλίων, περικυκλουμένην ὑπὸ σειρᾶς λοφίσκων, κεκαλυμμένην ἐξ ἐλαιώνων καὶ ἄλλων ὀπωροφόρων δένδρων. Φθάσας εἰς Πύργον, πόλιν κυκλουμένην ἐξ ἀμπελώνων, ἐκ πεδιάδων εὐφόρων καὶ κήπων, πεπληρωμένην ἐκ μορεῶν, ἔβλεπον συμπλέγματα γυναικῶν καὶ παιδίων πέριξ τῶν ῥεάτων, ὑδρευομένων ἢ ποτιζόντων, ὡς ἐὰν πλήρης ἀσφάλεια ἐβασίλευε. Παρηκολουθήσαμεν μετ' ὀλίγον τὸν ῥοῦν τοῦ Ἀλφειοῦ, θαυμάζοντες τὰ ἀξιοθαύμαστα αὐτοῦ τοπεῖα, καὶ διετρέξαμεν διάστημα ἄνω τῶν ἑξήκοντα μιλλίων, τὰς ὡραιοτέρας παρουσιάζον τοποθεσίας, πρωτοῦ ὑπερβῇ τις τὴν ἄλυσσον τῶν ὀρέων ἅτινα καλύπτουσι τὸ κέντρον τοῦ Μωρέως. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἡ ὁδὸς καθίσταται ἀπόκρημνος πλήρης φαράγγων σχηματιζουσῶν, στενὰ σχεδὸν ἀπρόσιτα. Διερχόμενοι ἀκολούθως ἐν χώρᾳ κεκαλυμμένῃ διὰ μεγαλοπρεπῶν ἐλατῶν, διήλθομεν ὁροπέδιον κάλλιστα καλλιεργημένον, πρὸ τοῦ πλησιάσωμεν εἰς τὸ ὁροπέδιον τῆς Τεγεάτιδος ὅπου εὑρίσκεται ἡ Τριπολις.

«Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐγκατασταθῇ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, εἷς τῶν πλουσιωτέρων τῆς Ἑλλάδος, ἦτο πρόεδρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης, πρόεδρος τοῦ Νομοθετικοῦ. Ἡ ἐπιτυχία θριάμβων τινῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγαλειτέρων κινδύνων, τῶν μᾶλλον ἀκατανικήτων δυσκολιῶν καὶ στερήσεων αἵτινες θὰ κατεπτόουν τὰς καρδίας τῶν μᾶλλον ἀτρομήτων[2], ἐφαίνετο δικαίως ἔργον τοῦ Παντοδυνάμου μᾶλλον οὗτινος τὴν προστασίαν ἡ προκήρυξις τοῦ Ἄστρους εἶχεν ἐπικαλεσθῇ, ἢ λαοῦ ἀόπλου διεσκορπισμένου, ἐγκαταλελειμμένου ἢ κατακρινομένου ὑπὸ τοῦ σύμπαντος.

---

(1) Ἔκθεσις τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς ὁμοσπονδίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ. Παρίσιοι, 1823.

(2). Ὁ συγγραφεὺς θὰ ἠδύνατο νὰ προσθέσῃ καὶ τοῦ τρόμου, διότι αἱ γυναῖκες καὶ αἱ κόραι τῆς Πελοποννήσου εὐρέθησαν, ὡς ἐκ τῶν γεγονότων, ἐστερημέναι πάραυτα τῶν σημείων τῆς γονιμότητος, ἅτ να ἀνεφάνησαν μετὰ τὰς νίκας, ὡς ἐὰν ὁ οὐρανὸς εἶχε προορίσει ταύτας νὰ φέρωσι εἰς φῶς ἄνδρας ἐλευθέρους.

«Οἴμοι! Τὰ πάντα ἐν τούτοις εἶχον πράξει ὅπως ἀξιωθῶσι τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Χριστιανωσύνης. Ἐπεκαλοῦντο τὴν βοήθειαν αὐτῆς, καὶ οὐδέποτε δικαιότερον καὶ νομιμώτερόν τι ἐζητήθη ποτέ. Ἡ ἐπίκλησις αὐτῶν ἐβασίζετο ἐπὶ τῶν γεγονότων τῶν γνωστοτέρων καὶ τῶν μᾶλλον ἀδιαφιλονεικήτων· διότι δὲν ὑπάρχει οὔτε εἰς Ἕλλην, ὅσον ἀμαθὴς καὶ ἀπαίδευτος, καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅστις νὰ μὴ γνωρίζῃ ὅτι ἡ λαμπὰς τῶν φώτων, ἡ πρὸ τοσούτων χρόνων ὑπὸ τῆς τυραννίας ἐσβεσθεῖσα, καὶ ἥτις φωτίζει ἤδη τὸ μεγαλείτερον μέρος τῶν δύο ἡμισφαιρίων, ἔχει τὸ φῶς αὐτῆς πρῶτον ἐν Ἑλλάδι, καὶ ὅτι πᾶν ὅ,τι κατέχομεν πρὸς καθωραΐσιν καὶ βελτίωσιν τῆς ὑπάρξεώς μας προέρχεται ἐκ τῶν προγόνων αὐτῶν.

«Ποῖον ἕτερον αἴσθημα ἐκτὸς τῆς ἐμφύτου ἐκείνης ψυχικῆς δυνάμεως, ἡνωμένης πρὸς τὴν ἡρωϊκωτάτην τῶν ἀποφάσεων, θὰ καθίστα τοὺς Ἕλληνας ἱκανοὺς ὄχι μόνον νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν τιμὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀγαπήσωσι καὶ καλλιεργήσωσι τὰς ἰδιότητας καὶ τὰ χαρίσματα ἐκεῖνα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν δόξαν καὶ τὸ κόσμημα τῶν ἄλλων ἐθνῶν; Ἔρως πρὸς τὴν θρησκείαν, ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, ἀμοιβαία φιλανθρωπία, συνδρομὴ ἐν τῇ δυστυχίᾳ, γενναιότης καὶ ἀφοβία προσωπική, ἀφοῦ καὶ αἱ γυναῖκες ἔχουσι περιφρονήσει τοὺς κινδύνους τῶν μαχῶν, τόσαι ἀρεταὶ θὰ ἤξιζον ν' ἀναγραφῶσι δι' ἀνεξιτήλλων γραμμάτων, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε πάθος τι ἰσχυρότερον ἐρριζωμένον ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ Ἕλληνος τῆς πολεμικῆς δόξης, *ἡ δίψα τῆς ἐκπαιδεύσεως.*

«Ἡ ἀνάγκη αὕτη ἐπιβλητικωτέρα τῶν ἄλλων, εἶχεν ὑποχρεώσει τὴν κυβέρνησιν νὰ φροντίσῃ μετ' ἐπιμελείας διὰ τὴν ἵδρυσιν τῶν Λαγκαστριανῶν σχολῶν, ἐνῷ ὁ ἐχθρὸς ἦτο ἐγγίτατα καὶ τὰ στρατεύματα συχνάκις ἐστεροῦντο τῶν ἐπιτηδείων. Μετέτρεψαν ἓν τῶν μεγαλειτέρων τζαμίων τῆς Τριπόλεως εἰς ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, ὅπου ἑβδομήκοντα παιδία, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἡλικίας κάτω τῶν δέκα ἐτῶν ἐλάμβανον ἀνατροφὴν θρησκευτικὴν καὶ μορφωτικήν. Ὁ Ἀλεξάνδρος Μαυροκορδάτος εἶχεν ἱδρύσει δύο τοιαῦτα σχεδὸν ἀπέναντι τῶν Μωαμεθανικῶν στρατευμάτων ἐν Γαστούνῃ.»

Τοιαύτη εἶναι συντόμως ἡ διήγησις τοῦ ἱππότου Ἐδουάρδου Μπλακιὲρ, ὅστις ἐχάραττε τὰς ἀψευδεῖς ταύτας σημειώσεις, ἐνῷ ὁ πρέσβυς αὐτοῦ ἀνεσκεύαζε μὲ διαλεκτικὴν Βυζαντινοῦ τὰς φιλοδόξους ἀξιώσεις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης[1]). Ἐὰν τὸ διπλωματικὸν τοῦτο ἔγγραφον καὶ ἡ ἔκθεσις τὴν ὁποίαν ἀνεφέραμεν διαμείνωσιν ἐν τῷ μέλλοντι, θὰ ἐπαρκέσωσι σχεδὸν ταῦτα καὶ μόνον ὅπως ἀποδείξωσι τὴν ἀντίθεσιν τῶν γνωμῶν μεταξὺ ἀνακτοβουλίων καὶ λαῶν οἵτινες ἔζων ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνος.

Ἡ εἰκὼν τῆς καταστάσεως τῆς Πελοποννήσου, τὴν ὁποίαν ἐχάραττεν ὁ ἱππότης Ἐδουάρδος Μπλακὲρ ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν ἀπατηλὴν ἐκείνην γαλήνην ἥτις προηγεῖται συχνότατα τῆς καταιγίδος εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας. Ἡ διχόνοια, ἥτις εἶχε κατευνασθῇ μόνον, ἔμελλε νὰ ἐκραγῇ ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συμφωνήσωσι σχετικῶς πρὸς τὴν διαίρεσιν τῶν ἐξουσιῶν μεταξὺ τοῦ πο-

(1) Ἴδε σημείωσιν τοῦ λόρδου Στράφορδ ἀπευθυνθεῖσαν εἰς τὸν Ράϊς Ἐφέντην διὰ μέσου τοῦ κυρίου Σκμπέρ. Κωνσταντινουπόλις, 23 Μαΐου 1828.

λιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ μέρους. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις ἐπεθύμει τὴν κατίσχυσιν τῶν νόμων, ἀντεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη, οὗτινος ἡ γνώμη ἦτο ὅτι οἱ στρατηγοὶ ἔπρεπε νὰ συνενῶσι τὴν δοικητικὴν ἐξουσίαν μετὰ τῆς στρατιωτικῆς. Δὲν ἀπητεῖτο, κατὰ τὸ λέγειν αὐτοῦ, εἰ μὴ χρυσὸς, σίδηρος καὶ στρατιῶται. Ἐν τῇ πλάνῃ ταύτῃ ἐνισχυόμενος ὑπὸ τοῦ κόμματος τῶν ἐκ Καρυταίνης Δελιγιαννέων τοὺς ὁποίους ὁ Θεόδωρος Νέγρης παρώξυνε διὰ τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ ἀντιπαθειῶν, ὁ γηραιὸς ἀρχηγὸς δὲν ὑπέκρυπτε τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ διὰ τὴν ἐξουσίαν, ἂν καὶ πεπεισμένος περὶ τῆς ἀνικανότητός του πρὸς διεύθυνσιν τῆς κυβερνήσεως. Φιλόδοξος ἄνευ ὑψηλοφροσύνης, ἐπεθύμει τὴν ἀλλαγὴν τῶν πραγμάτων, μόνον ὅπως ἀντικαταστήσῃ τοὺς Τούρκους· τὸ ὡραιότερον ἰδανικὸν τῶν σκέψεων αὐτοῦ ἦτο νὰ διαδραματίσῃ ἐν Πελοποννήσῳ τὸ πρόσωπον, τὸ τόσον ὀλεθρίως ἐν τῇ Ἠπείρῳ δράσαν πρόσωπον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἐν ἐλλείψει ἄλλου κατηγορητηρίου τὸ κείμενον τῶν φωνασκιῶν αὐτοῦ βάσιν εἶχε διαρκῆ τὴν φιλοδοξίαν τῶν πριγκήπων τοῦ Φαναρίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο τίποτε ν' ἀποδείξῃ κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑποθέσῃ παρ' αὐτῷ ἐγκληματικὴν ὑστεροβουλίαν.

Τὸ πρᾶγμα ἦτο δύσκολον· διότι ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ ὡς ἀρχηγοῦ κυβερνήσεως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, καὶ ἡ ἄρνησις αὐτοῦ ὅπως ἐκλεχθῇ ἐκ νέου πρόεδρος, ἔθετον τὸν Μαυροκορδάτον ὑπεράνω πάσης ὑπονοίας παντὸς εἴδους φιλοδόξων σχεδίων. Κατηγόρησαν τότε τὴν μετριοφροσύνην αὐτοῦ, δισχυριζόμενοι ὅτι ἐνήργησε πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου μόνον ὅπως κυβερνήσῃ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ἐξουσίας αὐτῶν. Εἶχεν ἀνάγκην, ἔλεγε, τὸ στρατιωτικὸν κόμμα, ὄχι ἰδιελόγων, ἀλλὰ δικτάτορος, ὅπως ἀντιμετωπισθῶσιν οἱ κίνδυνοι. Οἱ λόγοι οὗτοι διαρκῶς ἀντήχουν καὶ δημοσίως καὶ ἰδιωτικῶς εἰς Τρίπολιν, ὅτε ἔμαθον ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς συνεπείᾳ πολεμικοῦ συμβουλίου συγκροτηθέντος εἰς Ἀθήνας, εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐκ τῶν Θερμοπυλῶν, ἀφίνων ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον εἰς Βοιωτίαν τοῦ Μωαμεθανικοῦ στρατοῦ συνηνωμένου ἐν Θαυμακῷ τῆς Θεσσαλίας.

Ἐνόμισαν ὅτι ἀνεγνώριζον ἐν τῷ κινήματι τούτῳ τὴν τακτικὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους τὴν σκοποῦσαν νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν Πελοποννησίων, ὅτε ὁ Ὀδυσσεὺς ἔγραφεν εἰς τὸν ἀντιπρόεδρον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας Ἀθανάσιον Κανακάρην σεβαστὸν γέροντα, ὅντινα ὁ θάνατος ἀφήρπασε ἐκ τῶν Ἑλλήνων: *Σᾶς στέλλω τριάντα χιλιάδας Τούρκων, κάμετέ τους ὅ,τι δυνηθῆτε· ἀναλαμβάνω τὸν Κουρσὶτ Πασᾶν καὶ τοὺς ἐπιλοίπους τοὺς μένοντας ἐν Θεσσαλίᾳ.* Τὰ πράγματα εἶχον λίαν μεταβληθῆ· διότι ἡ Ἀκροκόρινθος, τὴν ὁποίαν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐθεώρει τότε ὡς ἀρκετὴν, (ἂν καὶ τὰ γεγονότα ἀπέδειξαν τὸ ἐναντίον) πρὸς ἐπίσχεσιν τῆς ἐπιδρομῆς, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἤδη τῶν Τούρκων εὑρισκομένη, θὰ ἔφερε διὰ μιᾶς τὸν στρατὸν αὐτῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀργολίδος. Ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ ἐστηρίζετο ἐπὶ αἰτίας πολὺ σπουδαιοτέρας.

Ἡ ἀνακωχὴ ἡ συνομολογηθεῖσα μεταξὺ Στουρνὰρα, Καραΐσκου καὶ Τζελατὶν Πασᾶ τῆς Λαρίσσης, θὰ ἐπέφερε τὴν εἰσβολὴν ὅλων τῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων τῶν ἠθροισμένων ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἑπομένως

δὲν ἔπρεπε νὰ περιμείνωσιν, ὅπως τοὺς προσελκύσωσιν ἐν κεκλεισμένῳ πεδίῳ, τὴν ἄφιξιν τοῦ Μουσταὶ Πασᾶ τῆς Σκόδρας, ὅστις ἐβάδιζεν ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ ἄνω τῶν εἴκοσι χιλιάδων μαχητῶν περιλαμβάνοντος. Εἶχον πληροφορηθῆ (διότι οἱ Ἕλληνες ἀπαύστως εἰσέδυον εἰς τὰς σκέψεις τῶν τουρκικῶν συμβουλίων) ὅτι ὁ Καπετὰν Πασᾶς, θέλων νὰ ἁφαρπάσῃ ἐκ τοῦ βεζύρου τῆς Σκόδρας τὴν δόξαν τῆς ἐπανακτήσεως τῆς Πελοποννήσου, εἶχε σπεύσει διὰ τοῦτο καὶ μόνον νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ὅρμον τῶν Πατρῶν ὅπως προλάβῃ αὐτὸν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του. Ἤδη ὁ Χορὲμπ Πασᾶς ἔσχε τὴν δυσαρέσκειαν νὰ ἴδῃ διαψευδομένας τὰς ἐλπίδας τὰς ὁποίας ἐβάσιζεν ἐπὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ Γιουσοὺφ Πασᾶ καὶ τοῦ Ὁμὲρ Βριώνη τοὺς ὁποίους ἐσκόπευε νὰ ἀποκεφαλίσῃ ἐὰν κατώρθου νὰ προσελκύσῃ ἐπὶ τῶν πλοίων του, ὅπως πληρώσῃ τὸν στρατὸν διὰ τῶν θησαυρῶν αὐτῶν· διότι τοιοῦτον ἦτο τὸ κείμενον τῶν ὁδηγιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐπεθύμει νὰ ἐνεργήσῃ μετὰ τῶν διαθεσίμων Τουρκικῶν δυνάμεων τῶν εὑρισκομένων ἐν Θεσσαλίᾳ.

Αὐτοκρατορικῆς τινος διαταγῆς θεσάσης τὸν Σελὶμ Πασᾶν τὸν ἀρχηγόν των ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Χορὲμπ, οὗτος παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν νὰ ἀποφύγῃ τὴν Ἀττικὴν καὶ τὸν Ἰσθμὸν ὅπου οἱ Ἕλληνες εἶχον ὀχυρωθῆ, διευθύνων τὸ στράτευμα διὰ Βοιωτίας καὶ Φωκίδος πρὸς τὸν κόλπον τῶν Σαλόνων ὅπου θὰ ἀπεβίβαζεν αὐτὸν ὅπως τὸν μεταφέρῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Σικυῶνος ἢ Βασιλικῶν. Τοιοῦτον ἦτο τὸ σχέδιον τοῦ Καπετὰν Πασᾶ, καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ στρατὸς οὗτος ἀνήρχετο εἰς δεκαοκτὼ χιλιάδας μαχητῶν συνεφώνησε μετὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἑλλάδος ὅπως καταστρέψωσιν αὐτὸν εἰς τὰ στενὰ ἄτινα ἐπρόκειτο νὰ διέλθῃ. Ἀνεξαρτήτως τοῦ πλεονεκτήματος τοῦ πολεμεῖν τὸν ἐχθρὸν μεμονωμένως, οἱ Ἕλληνες εὑρισκον ἐν τῷ τρόπῳ τούτῳ τοῦ πολεμεῖν ἀποτέλεσμα ὅπερ ἐκ τοῦ πλησίον ἀφεώρα αὐτούς. Οὐδέποτε οἱ στρατιῶται αὐτῶν ὑπῆρξαν τόσον ἐστερημένοι τῶν πάντων. Στερούμενοι συγχνάκις ἄρτου, ἄνευ ἐνδυμάτων καὶ ἄνευ χρήματος διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας των ἀνέμενον τὴν ἄφιξιν τῶν ἀπίστων μετὰ μεγαλειτέρας ἀνυπομονησίας τῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐστρατοπεδευμένων ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀναμενόντων τὴν δίοδον τῶν ὀρτυκίων, διότι ἐπὶ τῶν τουρκικῶν ἀποθηκῶν καὶ λαφύρων ἐστήριζον πᾶσαν ἐλπίδα προμηθείας ζωοτροφίων, χρημάτων καὶ ἐνδυμάτων.

Ὑπὸ τῶν σκέψεων τούτων παρωρμήθησαν οἱ στρατάρχαι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὅπως ἀφήσωσιν ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς βαρβάρους. Ἐγνώριζον ὅτι ὁ Σερασκέρης Σελὴμ πασᾶς, εἶχε φθάσει εἰς Λάρισσαν μετὰ πλείστων πασάδων καὶ ἀγάδων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔλεγον ὅτι ἦτο ὁ Βούλγαρος Ἀβδουλᾶ ἐκ Σμοκόβου, ὁ φιβερὸς βεζύρης τῆς Προκοβίτσας, ὁ περιβόητος Μπίμπασης Ἀλῆ τοῦ Ὀρβελίου ὄρους καὶ ὁ Ἰσμαὴλ Πότας ἢ Ποτὲζ, ἀρχαῖος σιλικτάρης τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ εἶχεν ἀποσπάσει δώδεκα χιλιάδας ἀνδρῶν ὅπως καταστρέψωσι καὶ ἐρημώσωσι τὸν Βῶλον, τὸ Τρίκκερι καὶ Ξηροχῶρι, χώραν ἥτις ἄλλοτε ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαία πατρικὴ κληρονομία τοῦ Ἀδμήτου, ποιμένος τῶν Λαῶν, οὑτινος ἡ αὐλὴ ἦτο τὸ ἄσυλον τῶν προγεγραμμένων.

Οὐδόλως ἐκπληττόμενοι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βαρβάρων, ὁ Διαμάντης καὶ ὁ Καρατάσος, βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς ὡραίας Μοδένας Μαυρογένη καὶ ὑπὸ πλήθους γεν-

ναίων μαχητῶν τῆς Εὐβοίας, ἐνισχυθέντες κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν στενῶν τοῦ Πηλίου ὄρους, ἐδέχθησαν τὸν ἐχθρὸν μετὰ τοσαύτης δυνάμεως, ὥστε, ὁ Ἰσμαὴλ Πότας δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ἐπαινέσῃ τὴν ἀνδρείαν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Ἀβδουλᾶς, τοὐναντίον, ἐξοργισθεὶς ἐκ τῆς ἀντιστάσεως *τῶν ραγιάδων ἐκείνων ἐπαναστατῶν*, ἀδιακόπως ἐδιπλασίαζε τὰς προσπαθείας του ὅπως θριαμβεύσῃ κατὰ τῶν ἐμποδίων ἅτινα τοῦ ἀντετάσσοντο, καὶ κατορθώσας νὰ εἰσχωρήσῃ ἐντὸς τῶν στενῶν, ἐξύβριζε τοὺς Σκεπετάρας. Κατηγόρει αὐτοὺς διὰ τὴν ὀπισθοδρόμησίν των πρὸ τῶν ἐπαναστατῶν οἵτινες τὴν ἀπελπισίαν εἶχον ὡς μόνον θάρρος των, ὅτε περικυκλωθεὶς καὶ καταβληθεὶς, ἐπλήρωσε τήν θρασύτητά του διὰ τριῶν χιλιάδων Κεσαρλίδων, τοὺς ὁποίους οἱ ἐπαναστάται ἐν στόματι μαχαίρας ἐπέρασαν. Καταπτοηθέντες ἐκ παρομοίας σφαγῆς, οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἀπώλεσαν ἤδη κατὰ τὰς διαφόρους συμπλοκὰς περὶ τὰς πέντε χιλιάδας ἀνδρῶν, ἔσπευσαν νὰ σωθῶσιν εἰς Λάρισσαν, ἐγκαταλείποντες εἰς τοὺς νικητὰς ἀποσκευὰς, ζωοτροφίας καὶ πολεμεφόδια.

Οἱ Ἕλληνες ἐφυλάχθησαν ὅπως μὴ τοὺς καταδιώξωσι, φοβούμενοι μήπως ὁ Σερασκέρης προσβάλῃ αὐτοὺς διὰ στρατευμάτων νέων· ἀλλ' οὗτος βεβαίαν θεωρῶν τὴν ἐπιχείρησιν ἐκίνησε πρὸς τὰ ἔμπροσ. Φθάσας εἰς Ζειτοῦνι, ἐξεσφενδόνισε τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐντὸς τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Φωκίδος διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Πέτρας, οὗτινος ἡ ἔξοδος κατέληγεν εἰς δίοδον.

Ἡ πεδιὰς ἦτο ἔρημος· τὸ ἔδαφος τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀβῆς, πεφημισμένης διὰ τὸ μαντεῖον αὐτῆς τῆς Ἰαμπόλεως, τῆς Πανοπαίδος τῆς Φιλοβοιωτίας καὶ τῆς Δαυλίδος, ἦτο παντελῶς ἔρημον σποράς· καὶ εὑρίσκοντες χωρία παραδοθέντα εἰς τὴν πυρκαϊὰν, οἱ Τοῦρκοι διέτρεχον τὴν Φωκίδα τὸ πῦρ ἀνὰ χεῖρας ἔχοντες. Ὁ Σερασκέρης Σελὴμ ἔκαυσεν ἐπίσης τὴν Ἀράχωβαν τὴν κλεῖδα τῆς Τριόδου, τὸ Καστρὶ χωρίον κείμενον παρὰ τοὺς Δελφοὺς, ὅτε προσεγγίζων τὴν κοιλάδα τῆς Ἀμφίσσης, ἐπεφάνη ὁ Πανουργιᾶς, ἄγων τοὺς Κρισσαίους, τοὺς ὁποίους εἶχε κατορθώσῃ νὰ συναθροίσῃ. Συνήνωσε πᾶν ὅ,τι ἀπέμεινεν ἐκ τῶν μαχητῶν τῆς χώρας ἐκείνης, λέγων: *Ὅτι δὲν ἔφευγον μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας.* Πειστικὸς τὸν λόγον, ἰσχυρὸς τὴν θέλησιν, μέγας κατὰ τὸ θάρρος, εὐθὺς ὡς οἱ ὀρεινοὶ τοῦ Παρνασσοῦ συνήντησαν αὐτόν, εἶχεν ἐγκατασταθῇ εἰς ἐνέδραν ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ στενοῦ ὅπου εὑρίσκεται ἡ πηγὴ τῆς Κασταλλίας.

Αἱ πηγαὶ ἔχουσι διατηρήσει τὸ θεῖον ἐν τῇ Ἑλλάδι· ὁ ταπεινὸς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἱερεὺς ὅστις προστατεύει τὸ ἁγίασμα τοῦτο, μόλις ηὐλόγησε τὰ ὕδατα ταύτης καὶ ἐρράντισε δι' αὐτῶν τοὺς στρατιώτας τοῦ σταυροῦ κηρύττων αὐτοὺς καθαροὺς παντὸς ρύπου, εἶδε πάραυτα τοὺς πτωχοὺς τούτους χωρικοὺς ἐμψυχωθέντας ὑπὸ ζήλου ὑπερφυσικοῦ. Ἔβλεπον κατὰ πρώτην φορὰν Γενιτσάρους, τακτικοὺς, ἐνδεδυμένους δι' ἀμφίων ἐκ δέρματος Ῥωσσικοῦ, διὰ τολπακίων. Συγκροτοῦσι τὴν μάχην αὐτοὶ πεντακόσιοι καὶ ἐκεῖνοι στίφη ὁλόκληρα ἀποτελοῦντες, ἀνθίστανται ἄνω τῶν τριῶν ὡρῶν, ὅτε ὁ χιλίαρχος Σκαλτσοδῆμος φθάνει εἰς βοήθειαν μετὰ τριακοσίων πεντήκοντα Δωριέων. Φωνάζει· ὁ *Σταυρὸς νικᾷ* καὶ συνενούμενοι ἅπαντες ἐπετίθενται καὶ τρέπουσι εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους οἵτινες ὀπισθοχωροῦσι πρὸς τὰς κοιλάδας τῆς Βοιωτίας ὅπου τὸ ἱππικὸν αὐτῶν ἐμποδίζει τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὸ νὰ τοὺς καταδιώξωσι.

Ἐνεργοῦντες τὴν ὀπισθοχώρησιν αὐτῶν συγκεντροῦνται, καὶ φθάσαντες εἰς τὸν

κόλπον τῶν Ἀντικήρων χωρὶς νὰ πρατηρήτωσιν οὐδὲν τῶν πλοίων τοῦ Καπετὰν πασᾶ, ἐζήτουν νὰ εἰσχωρήσωσι πρὸς τὴν Δοβραίνην, τὸν κύριον τῆς Λεβαδείας λιμένα. Ἀνήρχοντο πρὸς τὸ μέρος τῆς μικρᾶς ταύτης κώμης τὴν ὁποίαν οἱ πρόσκοποι αὐτῶν εἶχον κατὰ τὸ ἥμισυ καταστρέψει ἡμέρας τινὰς πρότερον, ὅτε διελθόντες τὴν Ἀσκρέαν, ἔστησαν πρὸ τοῦ μεγάλου μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ. Ἡ μανία αὐτῶν ἀνεζωπυρήθη ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς Μονῆς ταύτης. ὑπερασπιζομένης ὑπὸ τετρακοσίων, μοναχῶν οἵτινες ἠμπόδιζον αὐτοὺς ἀρκετὸν χρόνον ὅπως δώσωσι καιρὸν εἰς τὸν Ὀδυσσέα νὰ συναντήσῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐκδικηθῇ αὐτούς· διότι δὲν θὰ ὑφίσταντο οὗτοι πλέον ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν θὰ ἔρθανεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Περμέσι.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου Ὀδυσσεὺς, ἔλαβε γνῶσιν τῆς εἰσόδου τῶν Ἰσλαμιτῶν ἐν τῇ Φωκίδι, ἐξῆλθε τῶν Ἀθηνῶν διευθυνόμενος διὰ Θηβῶν καὶ Λεβαδείας ὅπως κόψῃ τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν ἐκ τῶν ὀρέων ἅτινα θὰ περικλείσωσι τὸ λεκανοπήδιον τοῦ Κηφισσοῦ. Σκοπός του, διὰ τῆς κινήσεως ταύτης, ἦτο ὅπως ταυτοχρόνως ἐπιβλέπῃ τὰς κινήσεις Μπερκοζερλή τινος, Βεζύρου τῆς Εὐβοίας, ὅστις ἀπαλλαχθεὶς τῶ καλλιτέρων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων τῶν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ στρατοπεδευμένων, ἅτινα εἶχον ἀποστείλει πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Βώλῳ καὶ Τρικέρι ἐπαναστησάντων, ἠδύνατο νὰ εἰσβαλῃ αἰφνιδίως ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ἐροβεῖτο λοιπὸν μετὰ λόγου μήπως εὑρεθῇ μεταξὺ δύο πυρῶν, ἐνῷ οἱ ἀνδρεῖοι ὁδηγούμενοι, ὡς θὰ εἴπωμεν, ὑπὸ τοῦ Διαμάντη καὶ Μοδένας Μαυρογένη, θὰ ἐπολέμουν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς εὐφόρου καὶ πολυάνδρου Φθιώτιδος, χώρας κυκλουμένης ὑπὸ σκιερῶν ὀρέων καὶ περιβρεχομένης ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς ἀντηχούσης θαλάσσης[1]. Θὰ ἦτο οὕτως ἠναγκασμένος νὰ ἀποσυρθῇ ἐκ πρώτης ὄψεως ἐν τῇ Μεγαρίδι. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχεν ὑπολογίσει τὰς συνεπείας τῶν κινημάτων αὐτοῦ, ὅτε ἔμαθεν ὅτι δύο χιλιάδες Πελοποννήσιοι ὁδηγούμενοι ὑπὸ Νικήτα τοῦ Τουρκοφάγου, ἐξήρχοντο τοῦ Ἰσθμοῦ ὅπως τὸν βοηθήσωσιν. Ἐξησφαλισμένος ἐκ τῶν βοηθειῶν τούτων αἵτινες δὲν θὰ ἤργουν νὰ προσέλθωσι, καὶ βλέπων ὅτι οὐδὲν ἐκινεῖτο εἰσέτι ἐκ τοῦ μέρους τῆς Χαλκίδος, ἐπῆλθε κατὰ τῶν Πλαταιῶν ὅπου εἶχεν ἱδρύσει τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ τὴν 19ην Ἰουνίου (πρώτη Ἰουλίου), ὅτε χωρικοί τινες τῷ ἀνήγγειλον ὅτι οἱ βάρβαροι προσέβαλον τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ.

Διερχόμενος πάραυτα τοὺς γηλόφους τῶν Βοιωτικῶν κυνοκεφάλων καὶ τὰ ὕψη τοῦ ὄρους Σφύγγης, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔφθασεν ἀπέναντι τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ ἐν στιγμῇ καθ' ἣν αἱ φλόγες ἀπετέφρωνον τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, δικαίως ἀποκληθὲν τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐνεπιγράφων μαρμάρων, ἅτινα μετεχειρίσθησαν πρὸς οἰκοδόμησιν αὐτοῦ. Ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ, ἥτις κατέστησεν αὐτοὺς μανιώδεις, οἱ Ἕλληνες ἐπιτιθέμενοι μετὰ ψυχοᾶς σφοδρότητος κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀπωθοῦσιν αὐτοὺς διαδοχικῶς ἐξ ὅλων τῶν θέσεων τὰς ὁποίας κατεῖχον ἄνευ οὐδενὸς οἴκτου. Τοὺς καταδιώκουσιν ἀπὸ κοιλάδος εἰς κοιλάδα, ἀπὸ ὀροπεδίου εἰς ὀροπέδιον, κερατυνοβολοῦντες αὐτοὺς πανταχόθεν ὅθεν ἠδύναντο χωρὶς νὰ ἐκτίθενται εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ ἱππικοῦ των. Τοὺς στενοχωροῦσι, τοὺς πιέζουσι, τοὺς

(1) Ὁμήρου Ἰλιὰς βιβλίον.

τουφεκίζουσιν ὁτὲ μὲν ἀποκόπτοντες τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν ὁδὸν, ὅτε δὲ ἀμφισβητοῦσιν ἔδαφος ὑπὸ δενδρυλλίων κατάφυτον. Ἄνευ διακοπῆς, μὴ παραχωροῦντες εἰς αὐτοὺς οὔτε στιγμὴν ἀναπαύσεως, ἡμέραν καὶ νύκτα ὑπὸ τὸν καυστικώτατον τῆς μεσημβρίας ἥλιον, ὡς καὶ κατὰ τὸν ὄρθρον, τοὺς κατατρύχουσι· καὶ ἠναγκασμένοι νὰ κενώσωσι τὴν Δομβραίνην, νικημένοι πρὸ τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ στενοῦ τῆς Πέτρας, ὅπερ μεταξὺ Βοιωτίας καὶ Φωκίδος ἀνοίγεται, οἱ Ἕλληνες τότε μόνον παύουσι τῆς καταδιώξεως τῶν βαρβάρων, ὅτε οὗτοι εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς κοιλάδος τῆς Λεβαδείας. Ἂν καὶ καταβεβλημένοι ἐκ τοῦ καμάτου, σπεύδουσι νὰ διέλθωσι ταύτας, ὅπως καταλάβωσι τὸ μέγα στενὸν τοῦ Παρνασσοῦ, εἰς ὃ μετὰ δεκαημέρους μάχας προσήγγιζον ἐπὶ τέλους, ἱκανοποιημένοι διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ τεταρτου μόνον τοῦ στρατοῦ αὐτῶν καὶ μέρος τῆς ἀκολουθίας του, ἤλπιζον δὲ νὰ σωθῶσιν, ὅτε προκατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Σκαλτσοδήμου εἰς τὴν θέσιν Φορντάνα.

Ἠναγκασμένοι ὄντες νὰ κατέλθωσιν ἐκ νέου εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου ὑπερεῖχον τῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ ἱππικοῦ των, οἱ Τοῦρκοι, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ Βεζύρη τῆς Προκοβίτσας, ἐστρατοπέδευον παρὰ τὴν Χειρωνείαν, ὅπου κατὰ πρῶτον ἠδυνήθησαν ν' ἀναπνεύσωσιν ἐλευθέρως. Εὐχαριστηθέντες ἐκ τῆς βοσκῆς ἣν εὗρον διὰ τοὺς ἵππους των, ἐπαρκῶς εἰσέτι ἐφοδιασμένοι διὰ ζωοτροφιῶν, ἐκολακεύοντο ὑπὸ τῆς ἰδέας ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐβοηθοῦντο ὑπὸ τοῦ Βεζύρου τῆς Χαλκίδος. Ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τούτου, ἐθανάτωσαν γέροντάς τινας τοὺς ὁποίους εἶχον αἰχμαλωτίσει, καὶ ἀνευρόντες παρὰ τὴν ὄχθην τῆς λίμνης Κωπαΐδος τριακοσίας ἢ τετρακοσίας γυναῖκας ἢ παιδία, αἵτινες εἶχον καταφύγει αὐτόσε ἅμα τῇ προσεγγίσει των κατέσφαξαν ταῦτα ἀνοικτιρμόνως. Αὕτη ἦτο ἡ πλέον ἐπαισθητὴ ἀπώλεια τῶν Ἑλλήνων· διότι μέχρι τοῦδε πεντήκοντα πέντε νεκροὺς καὶ τὸν διπλάσιον ἀριθμὸν τραυματιῶν εἶχον ἀπολέσει.

Οἱ Τοῦρκοι, μετὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, εἶχον ἐπανέλθει ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτῶν παρὰ τὴν Χειρώνειαν ὅπου ὁ Σερασκέρης Σελὴμ εἶχε μείνει, ὅτε κατὰ τὴν νύκτα τῆς 16ης πρὸς τὴν 17ην Ἰουνίου, ὁ Ὀδυσσεὺς καταλαβὼν αὐτοὺς ὑπνώττοντας, ἐφόνευσε τετρακοσίους, ἥρπασεν ἑκατὸν καμήλους, τετρακοσίους ἡμιόνους καί, τοιαύτην εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ἐπέφερε σύγχυσιν, ὥστε διῃρέθησαν εἰς δύο στήλας, χωρὶς νὰ γνωρίζωσι πρὸς ποῖον μέρος διηυθύνοντο. Μία ἐξ αὐτῶν λαβοῦσα τὴν πρὸς τὸν Ἑλικῶνα ἄγουσαν ὅπως εἰσδύσῃ ἐν Ἀττικῇ, συνηντήθη πρὸς τὸν Γκούραν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει τῶν Ἀθηνῶν καὶ τόσον ἐντελῶς ἐνικήθη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 20ῆς Ἰουνίου, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ. Ἐπανελάμβανεν ἐκ νέου τὴν πρὸς τὴν Βοιωτίαν ἄγουσαν, ὅτε προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Τουρκοφάγου Νικήτα, φονεύσαντος διὰ τῆς ἰδίας του χειρὸς τὸν Βεζύρην τῆς Προκοβίτζης. Χίλιοι πεντακόσιοι ἀπωλέσθησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, καὶ δύο ἡμέρας ὕστερον τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τούτου συναντηθέντα πρὸς τὸν στραταρχην Διαμάντην ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὀλύμπου ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ἐπιχείρουν νὰ εἰσέλθωσιν ἐν Εὐβοίᾳ μετὰ τόσης ὁρμῆς προσεβλήθησαν ὥστε μόλις πεντακόσιοι ἐκ τῶν καλλιτέρων ἱππέων κατώρθωσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ ἰσχυρὸν Τουρκικὸν φρούριον τοῦ Καρᾶ Μπαμπᾶ τὸ ὑπερασπίζον τὴν εἴσοδον τοῦ Εὐρίππου.

Ἐν τούτοις ἡ δευτέρα Ὀθωμανικὴ μοῖρα, ἥτις συνέκειτο ἀκόμη ἐκ μαχητῶν ἄνω τῶν ἓξ χιλιάδων, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Σερασκέρη Σελὴμ, ἔμενεν ἡσύχως ἐστρατοπεδευμένη παρὰ τῷ Καλόμῃ, χωρίον κείμενον ἐν τῷ μέσῳ τῆς μεγάλης κοιλάδος τῆς Λεβαδείας, ὅπου οἱ ἐπαναστᾶται δὲν προσέβαλλον αὐτὴν ἕνεκα τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἱππικοῦ, ὅπερ ἀπετέλει τὴν κυριωτέραν δύναμιν αὐτῆς, ὅτε τοῦ πυρὸς μεταδοθέντος εἰς τὰ πολεμεφόδια, ἐπέτυχον ἀποτέλεσμα ὅπερ δὲν ἤλπιζον νὰ κατορθώσωσι. Τετρακόσιοι Τοῦρκοι ἐκάησαν ζῶντες, καὶ ὁ φόβος ἐβασίλευε μεταξὺ τῶν τάξεων αὐτῶν, ὅτε εἶδον πλῆθος χωρικῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἐκ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Μεγαρίδος, τῆς Ἀττικῆς διώκοντας σμήνη ἵππων, ὄνων καὶ ἡμιόνων οἵτινες ἔτρεχον πρὸς διανομὴν τῶν λαφύρων αὐτῶν. Ἐξεκίνησαν ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῶν πρώτων ἐπιτυχιῶν τοῦ Ὀδυσσέως εἰς Ἀσκρὲ, καὶ τῶν ὀρεινῶν τοῦ Παρνασσοῦ, φθασάντων ἐκ τοῦ μέρους αὐτῶν ὑπὸ τῆς δίψης τῆς διαρπαγῆς ὁδηγούμενοι, ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ἀνεφάνη.

Οἱ Τοῦρκοι, ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ τρέπονται εἰς φυγήν, νομίζοντες ὅτι βλέπουσι τοὺς ἀγροὺς, τοὺς ὑπὸ τοῦ Κάδμου σπαρέντας διὰ τῶν ὀδόντων τοῦ δράκοντος Πλειθωνος, παράγοντος ἅπαξ ἔτι τάγματα ὡπλισμένα. Ἐγκαταλείπουσι σκηνάς, ἀποσκευάς, πολεμεφόδια, πυροβολικὸν, χρήματα καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχύσεως τῆς προξενηθείσης ἐκ τῆς ἀφίξεως τῶν λεηλατῶν, πέντε χιλιάδες Σπαχίδων καλλίστων ἱππέων κατορθώνουσι νὰ φθάσωσιν εἰς Θεσσαλίαν.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ δευτέρου σώματος τοῦ στρατοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ Ὀθωμανικὴ Πύλη ἐστήριζε τὰς ἐλπίδας της πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Τὰ συντρίμματα αὐτοῦ εἶχον τραπῇ εἰς φυγὴν, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες νικηταὶ, ἄπληστοι ὅσον καὶ γενναῖοι, διημφισβήτουν τὰ λάφυρα αὐτῶν πρὸς τοὺς πληθυσμοὺς τοὺς προστρέξαντας ὅπως διανεμηθῶσι ταῦτα. Διήρπαζον σκηνὰς, ἐφίππια, ὅπλα, ἵππους, κιδάρεις καὶ διφθέρας ἀντὶ νὰ καταδιώκωσι τὸν ἐχθρόν. Συνεπλάκησαν μάλιστα εἰς πλεῖστα μέρη διά τινα μικρᾶς ἀξίας ὑφάσματα, καὶ ἑκάστου λαβόντος τὸ ἐκ τῶν λαφύρων μέρος του, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διελύθη καὶ ἀνελύθη οὕτως εἰπεῖν τόσῳ ταχέως, ὥστε ὁ Ὀδυσσεὺς, ὁ Νικήτας, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ, μετὰ κόπου ἠδυνήθησαν νὰ συγκρατήσωσι τὸ δέκατον τῶν στρατιωτῶν αὐτῶν, ἑκάστου θέλοντος νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐν τῷ χωρίῳ του τὴν κυριευθεῖσαν λείαν. Οὕτως ἐπέτυχον ἀποτελέσματα οὐδόλως ὠφελοῦντα τὸν κοινὸν ἀγῶνα· λίαν εὐτυχεῖς μάλιστα ἐὰν δὲν ὑφίσταντο τὴν ἐκ νέου ἀπώλειαν τῶν ἤδη κτηθέντων ὠφελημάτων· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι οὔτε ἐπειθάρχουν, οὔτε διωκοῦντο κάλλιον τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Καπετὰν πασᾶς, ὅστις ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ ἤδη καταστραφέντος στρατοῦ, δὲν εἶχε κάμει, καθὼς θὰ παρετηρήθη ἤδη, οὐδεμίαν ἀπόπειραν ὅπως χρησιμοποιήσῃ τοῦτον, ὅτε ἐφάνη πρὸ τῶν κόλπων τῶν Σαλώνων, τῶν Ἀντικύρων καὶ τῆς Δοβραίνης, ὅπου ἔπρεπε νὰ εὑρεθῇ. Θεωρῶν ἑαυτὸν ἱκανοποιημένον ἐπὶ τῇ ἐπιδείξει τῆς ὑπερηφάνου αὐτοῦ σημαίας ἐν τῷ μέσῳ στόλου ἐξ ἐννενήκοντα δύο πολεμικῶν συγκειμένου, ἠγυροβόλει ὑπὸ τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν, ἐνασχολούμενος εἰς ἀγοραπωλησίας μετά τινων ἐμπορικῶν, ἅτινα ἐπρόκειτο ν' ἀγοράσωσι σταφίδας ἐκ Κορίνθ-

θου εἰς Βοστίτσαν, Ἀκράταν, Ξυλόκαστρον καὶ ἐπὶ τοῦ βορείου μέρους τῆς Πελοποννήσου ὅπου οἱ Ἕλληνες ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀμπελῶνας αὐτῶν ὡς ἐν πλήρει εἰρήνῃ.

Οὐδόλως ἀνησυχῶν ἐκ τῶν ὠφελειῶν ἃς τινας οἱ ἐπαναστάται ἐκ τοῦ ἐμπορίου τούτου ἐπορίζοντο, ἢ μᾶλλον σπεύδων ὅπως ὠφεληθῇ ἐξ αὐτοῦ, ὁ Χορὲβ πασᾶς τὸ ἐνεψύχου διὰ φόρου δέκα ἓξ ταλλήρων (84 φρ.) κατὰ χιλιάδα, ἄτινα ἐπλήρωνον εἰς τὸ ταμεῖον του. Ὅπως δὲ ἐκμεταλλευθῇ πάσας τὰς ἤδη ὑπαρχούσας πηγὰς πλούτου ἐπέβαλε φόρον ἐπὶ τῶν πολεμεφοδίων, ἄτινα οἱ ξένοι ἐπρομήθευον εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς δέκα τοῖς ἑκατόν. Οὕτως ἐπειδὴ ἡ Α Υ. ἐγνώριζεν ἐκ πείρας ὅτι ἐν Τουρκίᾳ πρέπει νὰ ζῇ τις καὶ νὰ πλουτίζῃ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός του, οὐδὲν ἐλπίζων ἐπὶ τῆς μεγαλοδωρίας πρίγκηπος τοῦ ὁποίου οἱ ὑπουργοὶ οὐδὲν ἔχουσι σχεδὸν νὰ περιμείνωσιν ἐκτὸς τῶν χρυσῶν σιριτίων, ἐφυλάχθη καλῶς ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσδύσῃ ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Ἀλκιόνων ὅπου ἡ παρουσία τοῦ στόλου του θὰ ἦτο ἐπιβλαβὴς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ τόσον νομίμου ἐμπορίου ὅπερ ἐνεθάρρυνε.

Ἐν τούτοις ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι εὑρίσκετο εἰς ἐχθροπραξίας, διετήρει ὁ ἀρχινάυαρχος καταδρομικόν τι πρὸ τοῦ Μεσολογγίου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δέον τις τοὐλάχιστον νὰ διατηρῇ τὴν ἐξωτερικὴν εὐπρέπειαν τῆς θέσεώς του καὶ ἔκαιε πυρίτιδα· ἀλλὰ δὲν παρήρχετο σχεδὸν ἡμέρα χωρὶς αἱ σκαμπαβίαι τῶν Αἰτωλῶν τῆς Αὐλίδος νὰ μὴ τῷ φονεύσωσι πληθὺν κόσμου ἢ νὰ μὴ καταλάβωσι τὰς ἀποστολὰς σίτου τὰς ἀποστελλομένας ἐκ Πρεβέζης Ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἔποψιν ὁ Γιουσοὺφ πασᾶς καὶ ὁ Ὁμὲρ Βριώνης ἔσπευδον ν' ἀποζημιώσωσιν αὐτὸν διὰ τὰς ἀπωλείας των. Ἐλεηλάτουν τὴν Ἀμφιλοχίαν ὅπως προβλέψωσι τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὸν στόλον του· ἀλλὰ δὲν ἐφρόντισαν νὰ μεταβῶσιν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ὅπως συμφωνήσωσι μετὰ τοῦ ναυάρχου περὶ τῶν στρατιωτικῶν μέτρων τῆς ἐκστρατείας. Ἦσαν πλουσιώτατοι καὶ ἂν ἐγνώριζον πῶς εἰσέρχεταί τις ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ἑνὸς καπετὰν πασᾶ, δὲν ἠγνόουν διὰ τίνος τρόπου ἐξέρχεται. Δὲν ἔπαυον ἐπίσης νὰ πληρώσωσιν αὐτὸν δῶρων ὅπως ἀπαλλαχθῶσι τῆς τιμῆς, ἣν τοῖς ἐποίει, ἐπιθυμῶν νὰ συμβουλευθῇ τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐμπειρίαν αὐτῶν.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι οὐδεὶς τῶν μεγιστάνων τούτων οἵτινες ἐζήτουν ν' ἀπατήσωσιν ἀλλήλους, ἠπατᾶτο περὶ τῶν διατρεχόντων, ὅτε ὁ Χορὲβ πασσᾶς οὗτινος τὰ πληρώματα ὑπὸ τοῦ λιμοῦ ἤρξαντο λυμαινόμενα, ἀπεφάσισε νὰ ἐφοδιάσῃ μὲ τ' ἀναγκαιοῦντα τὴν Ἀκροκόρινθον. Ἡ φρουρὰ τοῦ τρομεροῦ τούτου φρουρίου ὑφίστατο δεινὰς στερήσεις. Ὁ ναύαρχος χωρὶς ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως νὰ ἐπέλθῃ εἰς βοήθειάν του, ἐσχημάτισεν ὅσον ἠδυνήθη βραδύτερον ἀποστολὴν συγκειμένην ἐκ τριῶν πολεμικῶν καὶ ἐξ ἴσου ἀριθμοῦ ἐμπορικῶν μὲ ζωοτροφίας, ἄτινα καὶ εἰσῆλθον ἐν τῷ κόλπῳ. Φθασάντων, μετά τινας ὥρας, εἰς Τολέχιον, τὸ φρούριον ἀνύψωσε τὴν σημαίαν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν διὰ δύο κανονοβολισμῶν ἐπεβεβαίωσε. Ὁ πασᾶς ὅστις διῴκει ταῦτα διέταξε ταυτοχρόνως ὅπως ἀποβιβασθῶσιν ἑκατὸν τριάκοντα ἱππεῖς ἐπιφορτισθέντες νὰ ὑποστηριξωσι τὴν ἀποβίβασιν καὶ μεταφορὰν τῶν ζωοτροφιῶν καὶ πολεμεφοδίων μέχρι τοῦ φρουρίου, ἀπέχοντος τῆς θαλάσσης ἓν καὶ ἥμισυ μίλλιον.

Οἱ ἱππεῖς ἀπεβιβάσθησαν μὲ τὰς ὁδηγίας ταύτας, καί, Ἑλλήνων τινῶν τραπέντων εἰς φυγὴν ἐπὶ τῇ προσεγγίσει των, ἐνόμισαν ἑαυτοὺς ἐν ἀσφα-

λείᾳ. Ἐπέσπευσαν ἐν τούτοις τὴν ἀποβίβασιν, καὶ διετίθεντο νὰ πραγματοποιήσωσι τὴν μεταφορὰν τῶν ζωοτροφιῶν ὑπὸ τὴν φρούρησιν τῶν ἱππέων, ὅτε δύο χιλιάδες ἐπαναστατῶν, κατελθόντων ἀποτόμως ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ὄρους Πεντεσκοῦφι, προσέβαλον αὐτοὺς τόσον βιαίως, ὥστε τὸ τρίτον μόλις τοῦ σώματος τούτου κατώρθωσε νὰ τοῖς διαφύγῃ. Οἱ Τοῦρκοι μόλις ἐπρόφθασαν νὰ ἐπιβιβασθῶσιν, αἱ δὲ προμήθειαι τὰς ὁποίας εἶχον θέσει κατὰ γῆς ἔμενον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἠδυνήθησαν ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης νὰ ὑπολογίσωσι τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ Ἀκροκόρινθος θὰ ἐπανέπιπτεν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν.

Τῆς εἰδήσεως τῆς ἀποτυχίας ταύτης γνωστῆς γενομένης εἰς τὸν ναύαρχον Χορὲβ πασᾶν, ὡρκίσθη εἰς τὸν Ἀλλὰχ καὶ Μωάμεθ ὅπως ἐκδικηθῇ. Διατάξας πάραυτα μοῖραν τινὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ ὅπως ἀποπλεύσῃ, παρήγγειλε νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Κυλλήνης κείμενον ἀπέναντι τῆς Ζακύνθου, καὶ ν' ἀνορθώσῃ τὴν προσβολὴν ἥτις ἐγένετο κατὰ τῆς ἡμισελήνου, καταστρέφουσα τὰ χωρία τῆς Ἤλιδος τὰ κατὰ τὴν παραλίαν ταύτην κείμενα καὶ ὑπεδούλου τοὺς κατοίκους τούτων.

Στρέφουσι πάραυτα τὴν πρύμνην πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἐκείνην, καὶ δέκα πέντε πολεμικὰ ἀντιπαρακαθίσαντα ἀπέναντι τῆς παραλίας τοῦ λιμένους τῆς Κιαρέντσας ἀρχίζουσι τὸν κανοβολισμὸν μικρᾶς τινος ἐκκλησίας καί τινων ἀποθηκῶν κειμένων παρὰ τὸ ἀγκυροβόλιον τοῦ Καλοσκόπη καὶ καθιστῶσι γνωστὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι οἱ βάρβαροι ἠπείλουν τὴν Ἀνδραβίδαν. Ἐν μιᾷ στιγμῇ δύο χιλιάδες Ἑλλήνων τοποθετοῦνται μεταξὺ τῶν βραχων καὶ βλέποντες ὅτι ἀποβίβασίς τις δὲν ἐπραγματοποιεῖτο μεθ' ὅλον τὸν θόρυβον τοῦ ὀθωμανικοῦ πυροβολικοῦ, ἀπεφάσισαν νὰ προκαλέσωσιν αὐτήν. Παρουσίασαν ἑπομένως ἀπέναντι τῶν ἐχθρικῶν πλοίων ποίμνιον προβάτων ὁδηγούμενον ὑπό τινος ποιμένος, καὶ τὸ πείραμα ἐπέτυχε.

Οἱ Τοῦρκοι, κωπηλατοῦντες πάραυτα πρὸς τὴν παραλίαν μὲ τέσσαρας λέμβους πλήρεις στρατιωτῶν, ἀποβιβάζονται μεγάλως κραυγάζοντες. Οἱ Ἕλληνες, λίαν σπεύδοντες ὅπως προσβάλωσιν αὐτοὺς, ἐπιτίθενται αὐτοστιγμεί· καὶ οἱ βάρβαροι, τῶν ὁποίων θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀποκόψωσι τὴν ἀποχώρησιν βραδύνοντες ἐπ' ὀλίγον, ἐπιβιβάζονται ἀφίνοντες δέκα πέντε νεκροὺς καί τινας τραυματίας ἐπὶ τῆς παραλίας.

Εἰς τοιοῦτον ἔνδοξον κατόρθωμα ἀπέληξαν αἱ ἀπόπειραι τὰς ὁποίας ὁ καπετὰν πασᾶς ἐπιχείρησε κατὰ τῆς Πελοποννήσου, ἂν καὶ ὁ ἀτρόμητος αὐτοῦ ὑπέρμαχος, ὁ Θεατὴς τῆς ἀνατολῆς τῆς Σμύρνης, κατὰ φαντασίαν ἀνέγραφεν ὅτι αἱ φάλαγγες αὐτοῦ διῆλθον τὴν μεταξὺ Πατρῶν καὶ Κορώνης διάμετρον τῆς χερσονήσου, ἔργον ὅπερ λίαν εὐκόλως δύναται νὰ κατορθώσῃ τις ἐπὶ τοῦ χάρτου, ὑπερβαίνων τὸν Ἀλφειὸν, τὰς λίμνας καὶ τὰς ψάμμους τῆς Τριφυλλίας ὅπως καὶ τὸ ἀπόκρημνον ἔδαφος τοῦ Γερηνίου, ἀλλὰ οὐδεὶς στρατὸς θὰ ἐπεχείρει ἀτιμωρητὶ νὰ διέλθῃ ταῦτα. Οἴμοι ! χωρὶς νὰ προστρέξῃ εἰς ψεῦδος, ὁ Τοῦρκος δημοσιογράφος θὰ ἠδύνατο, χωρὶς νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν ἐπονείδιστον παρῳδίαν τῶν συμβαινόντων εἰς Τρίπολιν, νὰ παράσχῃ θλιβερὰν καὶ ἀψευδῆ εἰκόνα τῆς διχονοίας ἥτις διέσπα τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ συνέλευσις τοῦ Ἄστρους, ἥτις ἐπεθύμει νὰ ἐπουλώσῃ τὰς πληγὰς τῆς πατρίδος, τουναντίον ἐξηρέθισε ταύτας ἐντελλομένη εἰς τὴν κυβέρνησιν τὴν ἔρευναν τοῦ

βάθους αὐτῶν. Εὐθὺς ὡς ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία καὶ ἡ νομοθετικὴ ἐγκατεστάθησαν εἰς Τρίπολιν, ἡ προσοχή των ἐστράφη εἰς τὰ οἰκονομικά. Ἐγνώριζον ὅτι ἡ Πελοπόνησος ἐπλήρωνε, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, εἴκοσιν ἑκατομμύρια φράγκων εἰς τὴν Πύλην. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατήργησαν τὸ χαράτζι ἢ τὸν κεφαλικὸν φόρον, ὅπως καὶ τὰς αὐθαιρέτους τῶν πασάδων φορολογίας· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχον συμψηφίσει τὴν κατάργησιν τῶν φόρων τούτων διὰ τῆς προσθήκης τινος φόρου ἐπὶ τῶν ὠνίων, τὸ ποσὸν ἔμεινε αὐτό, καὶ ἠδύναντο νὰ ἐλπίζωσι ὅτι θὰ ἐκάλυπτον τὰ ἔξοδα τῆς ἐκ στρατείας. Δύο καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια εἰσεπράχθησαν διαρκούσης τῆς πρώτης τριμηνίας τοῦ ἔτους 1823, ὅτε ἔμαθον ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τῆς Θεσσαλίας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Φωκίδα.

Διέταξαν νὰ ἀναχωρήσῃ ὁ Νικήτας, στρατηγὸς γενναῖος καὶ ἀφιλοκερδής· ἀλλὰ τοῦ ὅμαιτος τοῦ Κολοκοτρώνη λίαν ἐξαγριωθέντος, δὲν εὗρον μέσον ὅπως καταπραΰνωσι τὸν γηραιὸν ἀρχηγὸν ἄλλως πως εἰμὴ διορίζοντες αὐτὸν ἀντιπρόεδρον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Εἶχον ἐπίσης ἀποστείλει τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἥτις θὰ ἦτο τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, τῆς Πελοποννήσου εὑρισκομένης μακρὰν πάσης προσβολῆς. Ὁ Μαυροκορδάτος εἰθισμένος νὰ μὴ θεωρῇ οὐδεμίαν θέσιν κατωτέραν τῆς ἀξίας αὐτοῦ, προσεφέρθη νὰ συνοδεύσῃ αὐτὸν ὡς Γενικὸς Γραμματεύς, ὅτε παρετήρησαν ὅτι τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο ἐντελῶς ἐξηντλημένον. Οἱ στρατηγοὶ οἱ εὑρισκόμενοι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ εἶχον καταβροχθίσει ὅλα τὰ χρήματα, ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῶν προκαταβολῶν τὰς ὁποίας ἐνήργησαν πρὸς συντήρησιν τῶν στρατευμάτων του.

Ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ Πρόεδρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ὅστις εἶχε κατὰ πρῶτον ἑδρεύσει εἰς Μέγαρα, ἠναγκάσθη νὰ μετατεθῇ διαμένων εἰς τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου ἐν Σαλαμῖνι. Μόλις ἠρίθμουν δύο χιλιάδας ἀνδρῶν ἐπφορτισμένων τὴν ἄμυναν τοῦ Ἰσθμοῦ, δύο χιλιάδας πεντακοσίους πρὸς ἐπισκόπησιν παρὰ τῶν Πατρῶν· καὶ τῆς πορείας τῶν στρατευμάτων, τὴν ὁποίαν ἡ μεγίστη ἀχρηματία ἠρπάδιζε, μὴ ἐπιτρεπούσης τὴν ἀποστολὴν βοηθειῶν τὰς ὁποίας ἐζήτουν πανταχόθεν, ἡ δημόσιος ὑπηρεσία εἶχε διακινδυνεύσει. Μάντην ὁ Μαυροκορδάτος, ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ προέδρου καὶ τῶν μελῶν τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, προσεπάθει νὰ εὕρουν μέσα δι' ὧν θὰ ἐπληροῦτο τὸ ἔλλειμμα, δύο τάγματα, τὸ ἓν ἐκ Σπαρτιατῶν ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ τὸ ἕτερον ἐξ Ἀρκάδων ὑπὸ πλείστων ὁπλαρχηγῶν διευθυνόμενον, ἐπηύξησαν τὴν ἀνωμαλίαν εἰς ἣν εὑρίσκοντό !

Τὰ δύο ταῦτα σώματα, ἅτινα ὤφειλον νὰ βαδίσωσι, τὸ ἓν πρὸς τὴν Κόρινθον καὶ τὸ ἕτερον πρὸς τὸ μέρος τῶν Πατρῶν, παροξυνθέντα ὑπὸ τοῦ μίσους τὸ ὁποῖον οἱ ἀρχηγοί των ἔτρεφον, μόλις συνηντήθησαν, συνεπλάκησαν μετὰ τοιαύτης σφοδρότητος, ὥστε εἴκοσιν ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Τριπόλεως. Τότε ὁ Διοικητὴς τῆς πόλεως ὅστις ἦτο ἀδελφὸς τοῦ χιλιάρχου Γιατράκου, φοβούμενος τὰς συνεπείας κινήματος ὅπερ δὲν ἠδυνήθη οὔτε νὰ προλάβῃ οὔτε νὰ καταστείλῃ, κατέφυγεν εἰς Λακωνίαν, ἐγκαταλείψας τὴν θέσιν του. Ἐντὸς ὀλίγου ἠκολούθησεν αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθενῶν ἀντιπρόεδρος τοῦ Νομοθετικοῦ σώματος· καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Νομοθετικῆς Γερουσίας παραιτηθέντος, ἡ μερὶς τοῦ Κολοκοτρώνη ἔμεινε κυρία τοῦ ἐδάφους.

Ἐν τούτοις τὸ Νομοθετικὸν σῶμα, πεπεισμένον περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν λειτουργῶν ἐκείνων οἵτινες μέχρι τοῦδε ἀπεσκίρτησαν πρὸ τῆς πολιτικῆς ταύτης καταιγίδος, ἀπεφάσισε νὰ ἐκλέξῃ νέον πρόεδρον. Τῶν βουλευτῶν συναθροισθέντων, κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ νόμου ἅπαντες ἑνὸς μόνον ἐξαιρουμένου ἐψήφισαν τὸν Μαυροκορδάτον ὅστις οὕτω ἀνεκηρύχθη Πρόεδρος· τῷ ἐγνωστοποίησαν τὴν ἐκλογὴν τὴν ὁποίαν ἐνήργησαν ἀλλ' ἠρνήθη νὰ ὑπακούσῃ, παριστῶν πόσον θὰ ἦτο ἐπικύνδυνον νὰ ἐξερεθίσῃ τὰ πάθη ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ἔμελλον νὰ ὑποστῶσι τὴν προσβολὴν τῶν τουρκικῶν ὅπλων, καὶ τὸ σπουδαῖον συμφέρον ὅπερ ἀπῄτει ἡ παροῦσα περίστασις ὅπως ἐξοικονομηθῶσιν αἱ φιλοτιμίαι τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν. Ἤδη ἡ ὑποχώρησις τοῦ Γιατράκου καὶ τοῦ ἐπισκόπου Βρεσθενῶν καθίστα ἐπίφοβον σχίσμα πολιτικὸν· καὶ αἱ φωνασκίαι τοῦ Κολοκοτρώνη, διαδιδόμεναι κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀναγνώστου Δηλιγιάννη, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἐπέτρεπον ὅτι τὸ ἀξίωμα ὅπερ τῷ ἀπένεμον θὰ ἀπέβαινε ὀλέθριον εἰς τὴν πολιτείαν.

Οὐδόλως ἐκτιμῶν τὰς σκέψεις ταύτας, τὸ Νομοθετικὸν σῶμα ἀπήντησεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον δι' ἐπισήμου κοινοποιήσεως τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Προεδρείαν· καὶ ἐπὶ τῇ ἐγγράφῳ ἀρνήσει του νὰ ἀποδεχθῇ τοῦτον, παρηγγέλθη νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸ σῶμα. Παρουσιάσθη καὶ ἀπειληθεὶς ὅτι θὰ ἐθεωρεῖτο ἀντάρτης ἐν ᾗ περιπτώσει θὰ ἐπέμεινεν, ἠναγκάσθη νὰ ἀποδεχθῇ τὸ ἀξίωμα, ὅπερ ἡ πολιτεία τῷ ἐπέβαλε.

Οἴμοι! ἡ Ἑλλὰς ἤλλαξε μόνον κυρίους· τὸ συμφέρον καὶ ἡ ἀπληστεία ἦσαν τὰ μόνα ἐλατήρια τοῦ κόμματος, ὅπερ ἀπετέλει τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, καὶ ὅλα τὰ μέλη αὐτῆς ἐξαιρουμένου τοῦ ἐκ Καλαβρύτων Ζαΐμη, ἐφαίνοντο ὡς ἄλλοι πασάδες Χριστιανοὶ συνενωθέντες ὅπως καταστρέψωσι τὸ κληροδότημα τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Μαυροκορδάτος κατεχόμενος ὑπὸ τῆς θλιβερᾶς σκέψεως ὅτι οἱ στρατιωτικοὶ εἶνε ἐπίσης ἐπικίνδυνοι εἰς ἐλεύθερον κράτος ὅσον τῷ εἶνε χρήσιμοι ἐν πολέμῳ, πεπεισμένος ἄλλως τε ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ τι καλὸν, συνεκάλεσε τὴν Γερουσίαν τὴν 14 Ἰουλίου, τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν εἴσοδόν του ἐν τῇ ἐξουσίᾳ, καὶ ὡμίλησε διὰ τῶν ἑξῆς φράσεων, ζητήσας σὺν τῇ ἀποδοχῇ τῆς παραιτήσεώς του ὅπως ὁ ἑπόμενος λόγος ὃν ἀπήγγειλε καταχωρηθῇ εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς.

«Κύριοι, . . .

«Αἰσθάνομαι τὸ καθῆκον ὅπως ἐκθέσω πρὸς ὑμᾶς τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν κοινὴν ἡσυχίαν σκέψεις μου, καὶ ἀμυνθῶ ὑπὲρ ἀγαθοῦ ὅπερ μοὶ εἶναι προσφιλέστερον τῆς ζωῆς τῆς τιμῆς μου, τὴν ὁποίαν τόσον σκληρῶς ἠθέλησαν νὰ διακυβεύσωσι.

«Γνωρίζω κάλλιστα πόσον εἶναι δύσκολον νὰ ὁμιλῇ τις περὶ ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἠναγκασμένος ὢν, ὅπως πράξω τοῦτο ἐν ταῖς περιστάσεσι εἰς ἃς εὑρίσκομαι, νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ἐπιείκειάν σας, παρακαλῶ ὅπως μὲ συγχωρήσητε, καὶ ἀκούσετε προσεκτικῶς τοὺς λόγους μου.

«Ἐὰν ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπάτησα τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, δὲν ἐξεπλήρωσα τὰ καθήκοντά μου· ἐὰν, ὡς πολίτης καὶ ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ, δὲν ἔπραξα πᾶν ὅ,τι ἐξηρτᾶτο παρ' ἐμοῦ διὰ τὸ ἀγαθὸν τῆς πατρίδος· ἐὰν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τούτου, δὲν

Ι. ΚΥΡΙΑΚΟΥ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΟΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ἐξετέθην εἰς τοὺς μεγαλειτέρους τῶν κινδύνων. ἀναφέρομαι εἰς ὅλους ἐκείνους οἵτινες κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εὑρέθησαν πλησίον μου εἰς τὰ στρατόπεδα καὶ εἰς τὰ δημόσια πράγματα, ὅπου ἠδυνήθησαν νὰ ἐξετάσωσι καὶ κρίνωσι τὴν διαγωγήν μου· εἰς τούτους ἀπευθύνομαι ὅπως καταθέσωσιν ἀκόμη τὴν αὐστηροτέραν των μαρτυρίαν.

«Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω, κύριοι, ἐὰν, ἐκ συστήματος διέμεινα μακρὰν πάσης φατρίας, τηρῶν τὴν οὐδετερότητα ἐν τῷ μέσῳ τῶν μερίδων, ἀσχολούμενος μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἑνώσεως καὶ τῆς ὁμονοίας, ἅτινα θεωρῶ ὡς τὰ πρῶτα μέσα τῆς κοινῆς σωτηρίας, εἶνε ὅτι θὰ ἦτο τόσον ἀνόητον ὅσον καὶ μὴ πολιτικὸν ἡ ἀλλαγὴ διευθύνσεως, εἰς ἐκεῖνον ὅστις εἶνε ἐντελῶς ἀφιερωμένος εἰς τὴν ἄμυναν τῶν ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν.

«Ὅτε, κύριοι, μοὶ ἀνηγγείλατε τὴν ἐκλογήν δι' ἧς μὲ ἐτιμήσατε ἀνυψοῦντές με εἰς τὴν προεδρείαν τοῦ Νομοθετικοῦ σώματος, εἶχον τὴν τιμὴν νὰ ἀναπτύξω εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους ὑμῶν τοὺς λόγους οἵτινες μὲ ὑπεχρέουν νὰ ἀρνηθῶ ταύτην. Παρεκάλουν τὴν συνέλευσιν ὅπως σκεφθῇ καλῶς ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τὴν ὁποίαν ἐνήργησε· ὑπεσχέθην δὲ νὰ σκεφθῶ ἐπίσης καὶ νὰ ἀνακοινώσω ἐγγράφως τὰς ἰδέας μου ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Οὕτως, τῶν σκέψεών μου ὅλων εὑρισκομένων εἰς συμφωνίαν πρὸς τὴν πρώτην ἀπόφασίν μου, ἐπέμεινα παρακαλῶν ὑμᾶς ὅπως ἐκλέξητε ἕτερον πρόσωπον ὅτε ἐκλήθην πρὸ ὑμῶν.

«Ἐξέθετον ὅλους τοὺς καταλλήλους λόγους ὅπως σᾶς πείσωσιν ὅτι δὲν εἶμαι ἐκεῖνος ὅστις ἥρμοζε νὰ ἐκπληροῖ τὰ σχέδια τῆς συνελεύσεως, ἥτις μοὶ ἀπεκρίθη, τὴν 11 Ἰουλίου, ὅτι μετὰ τὰς ὡριμοτέρας σκέψεις, ἐπέμεινεν αὐτὴ εἰς ἀπόφασιν ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔβλεπε πλεῖστα ὀφελήματα καὶ οὐδὲν ἄτοπον. Διεμαρτυρήθητε ἐκ τῶν προτέρων κατὰ τῶν λόγων τοὺς ὁποίους ἠδυνάμην νὰ φέρω πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀρνήσεώς μου, καὶ ἐφάνην πρὸ ὑμῶν ὅπως ὑπακούσω εἰς τοὺς πατέρας τῆς πατρίδος.

«Προσεπάθουν ἀκόμη καὶ τώρα, κύριοι, ὅπως τὸ γνωρίζητε, νὰ ἐπενθυμίσω τοὺς λόγους οἵτινες ὑφίσταντο πρὸς μετατροπὴν τῆς ἐκλογῆς σας. Ἐζήτουν τὸν λόγον, ὅτε ἀνεκράξατε ἅπαντες ὅτι *ἔμελλον νὰ προξενήσωσι τὴν διάλυσιν τῆς Κυβερνήσεως μὴ εἰσακούων τὰς εὐχάς σας, καὶ ὅτι θὰ εἶμαι ὑπόλογος ἡμέραν τινὰ ἐνώπιον τῆς πατρίδος διὰ τὴν παρακοήν μου.* Ἐνέδιδον λοιπὸν, ἀλλὰ μετὰ στενοχωρίας καὶ παρὰ τὴν θέλησίν μου, δηλῶν ὅτι ὑπήκουον εἰς τὰς διαταγάς σας, μόνον ὅπως μὴ μὲ κατηγορήσωσιν ἡμέραν τινὰ ὡς αἴτιον μεγάλης καταστροφῆς.

«Ἐὰν αἱ ἀρνήσεις μου, κύριοι, ἦσαν εἰλικρινεῖς ἢ ὄχι, τὰ γεγονότα αὐτὰ θὰ καταδείξωσι. Θὰ ἀφήσω λοιπὸν κατὰ μέρος τὰς κατηγορίας τὰς φερομένας ἐναντίον μου ὅτι *προεκάλεσα τὴν ἐκλογήν σας.* Ὁ Θεὸς, ἡ συνειδησίς μου καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι γνωρίζετε καὶ δύνασθε νὰ διακηρύξητε ἐάν ποτε ἐπεζήτησα εἰς τὴν περίστασιν ταύτην τὴν τιμὴν τῆς ψήφου σας· ἐάν, ὅτε σᾶς ἐπροτάθην εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ Ἄστρους ὅπως ἀποτελέσω μέλος τοῦ ἐκτελεστικοῦ συμβουλίου, δὲν ἠρνήθην τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἀρκούμενος εἰς τὴν θέσιν τοῦ Γενικοῦ γραμματέως τὸν ὁποῖον ἀπεδέχθην.

«Μάτην θὰ εἴπωσιν ὅτι ἐξησθένισα τὴν κυβερνητικὴν ἐνέργειαν ἀπομακρυνόμενος τῶν κοινῶν· θὰ εὕρητε ἐξ ἐναντίας, κύριοι, ὅτι ἐνεργῶν ἀντιθέτως, θὰ ἀφύπνιζον τὰς ἀντιπαθείας τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ τῶν δύο πρώτων τοῦ κράτους σωματείων, ἡ

μεταξὺ τῶν ὁποίων ἁρμονία εἶνε οὐσιωδέσταττος ὅρος τῆς ὑπάρξεως τῆς πολιτείας. Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ εἶμαι οὔτε ἐμμέσως οὔτε ἀμέσως ἡ αἰτία οὐδενὸς ἐθνικοῦ σκανδάλου. Πιστὸς εἰς τὸ σύστημά μου, καὶ σπεύδων νὰ καθησυχάσω καὶ ἀπομακρύνω τὰ αἴτια τῶν διχονοιῶν, παραιτοῦμαι τοῦ ἀξιώματος τοῦ προέδρου διὰ τοῦ ὁποίου ἠθέλετε νὰ μὲ περιβάλητε. Ὁ πρεσβύτερος ἐξ ὑμῶν, ὅπως τοσάκις συνέβη, δύναται νὰ προεδρεύσῃ· καὶ εἶνε καθῆκον ὑμῶν νὰ διατηρήσητε κυβέρνησιν τὴν ὁποίαν ὡρκίσθητε νὰ ὑπερασπισθῆτε. Τὸ καθῆκον τοῦτο ἀνήκει εἰς ὑμᾶς, ὅπως καὶ εἰς ἐμὲ τὸ νὰ παραιτηθῶ λειτουργήματος ὅπερ ἡ πατρὶς μοὶ ἐπιβάλλει ν' ἀρνηθῶ».

Τρίπολις 14|26 *Ἰουλίου*

«Προσυπογ. Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
Α. ΠΟΛΥΖΩΪΔΗΣ

Ἡ πατριωτικὴ φωνὴ τοῦ Μαυροκορδάτου μόλις ἐξέφερε τὰ εὐγενῆ ταῦτα αἰσθήματα, ὅτε ἡ κυβέρνησις ἐλάμβανε τὴν εἴδησιν τελευταίας τινὸς ἀποπείρας τοῦ Καπετὰν πασᾶ κατὰ τῆς Αἰτωλίας. Τῶν ζωοτροφιῶν αἵτινες τῷ ἀπεστέλλοντο ἐκ Πρεβέζης μὴ ἐπαρκουσῶν εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, ἂν καὶ ἐξησθενισμένου ἐκ τῆς ἐπιδημίας, ὁ Χορεὺβ ἀπεφάσισε νὰ ἱδρύσῃ κινητὸν στρατόπεδον συγκείμενον ἐκ δύο χιλιάδων ἀνδρῶν τοὺς ὁποίους θ' ἀπέσπα ἐκ τῆς φρουρᾶς τῆς Ναυπάκτου, τῶν μικρῶν Δαρδανελλίων καὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πλοίων, ὅπερ προὔτιθετο νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλυδόνος ὅστις νῦν καλεῖται Καβουρολίμνη. Ὁ Ρεαλάβεης ἢ ἀντιναύαρχος θὰ εἶχε τὴν διεύθυνσιν. Θ' ἀπέστελλεν ἐκ τοῦ σημείου τούτου στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ὅπως ἁρπάσῃ κτήνην αἰχμαλωτίσῃ καὶ διαρπάσῃ τὰ χωρία ἅτινα κατείχοντο ἀκόμη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τοιοῦτον ἦτο τὸ μελετώμενον σχέδιον ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀρχηγῶν· ἀλλ' οἱ Αἰτωλοὶ ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ στόλου αὐτοῦ εἰς τὰ παράλιά των, ὑποψιαζόμενοι ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀποβάσεις τινὰς εἰς τὰ μέρη των, συνηνώθησαν εἰς ἀριθμὸν ἀρκετὸν ὅπως ἀντισταθῶσι. Οὕτως οἱ Αἰτωλοὶ πολεμισταί, μόλις εἶδον τὴν Ὀθωμανικὴν μοῖραν ἀποσπωμένην ἐκ τῆς Ἀχαϊκῆς παραλίας τῶν Πατρῶν καὶ προσεγγίζουσαν εἰς τὴν Καλυδονίαν πηγὴν κειμένην εἰς τὸ βάθος τοῦ λιμένος αὐτῆς, ἐπέπεσαν κατὰ τῶν πρώτων στρατευμάτων ἅτινα ἀπεβιβάσθησαν, ἅμα δοθέντος τοῦ συμπεφωνημένου συνθήματος. Ταῦτα, ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ τῶν λέμβων ἅτινα τοὺς μετέφερον, ἤλπισαν ἐπὶ στιγμὴν ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ διατηρηθῶσι. Ἀλλὰ, οὐδεμίαν προσοχὴν δίδοντες εἰς τὰς σφαίρας τῶν κανονίων, μετὰ τὸν φόνον ἑκατὸν πεντήκοντα Τούρκων καὶ σύλληψιν ἀξιολόγου ἀριθμοῦ τραυματιῶν, ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ ἐπιβιβασθῶσιν ἐκ νέου ἀποφέροντας τὸν Ρεαλάβεη πληγωθέντα ἔκ τινος σφαίρας εἰς τοὺς νεφροὺς, καὶ ἐκπνεύσαντα εὐθὺς ὡς ἐπιβίβασαν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πλοίου του.

Τῆς τύχης οὕτως κατὰ πάντα ἐναντιουμένης πρὸς τὸν καπετὰν πασᾶ, οὗτος τὰ πληρώματα μετὰ ταχύτητος ἐξωλόθρευον ἡ πανώλη, ἐσκέφθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ἀρχιπέλαγος, ὁπόθεν ἐλάμβανεν εἰδήσεις τόσον ἐνθαρρυντικὰς ὅσον καὶ τὰ γεγονότα ἅτινα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του διεδραματίζοντο. Ἂν καὶ ἐπληροφορήθη περὶ τῶν ὀλε-

θρίων διαιρέσεων αἵτινες ὑφίσταντο μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν, καὶ τὰς ὁποίας δὲν ἠγνόει ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης ἐπὶ πολὺν χρόνον θὰ ὑπέθαλπε, καθότι ἀπέβλεπεν εἰς τὸ ν' ἀναπληρώσῃ τοὺς πασάδες τοὺς ὁποίους ἐπὶ τόσον χρόνον ἐμίσησε μόνον διότι κατεῖχον ἐξουσίαν τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ, ἐγνώριζε ταυτοχρόνως ὅτι εἰς τὸ παραμικρότερον σημεῖον ἐξεγέρσεως, ὅλοι οἱ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τοῦ Μωρέως θὰ ἐξεγείροντο ὅπως καταπολεμήσωσι τοὺς Ὀσμανλίδας. Εἰς τὴν πρώτην τυμπανοκρουσίαν, τεσσαράκοντα χιλιάδες ἀνθρώπων ἀπαρνούμενοι ἁπάσας τὰς διχονοίας αὐτῶν θὰ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ πολεμήσωσι, καὶ ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐν περιπτώσει πραγματικοῦ κινδύνου, θὰ ἐσχημάτιζε σύνολον ἄνω τῶν ἑξήκοντα χιλιάδων ὅπλων, ἅτινα ἂν καὶ ὑπὸ ἀδεξίων χειρῶν χειριζόμενα, δὲν ἔφερον διὰ τοῦτο κτυπήματα ὀλιγώτερον ἀνθρωποκτόνα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἕκαστος ἦτο ἕτοιμος νὰ τρέξῃ εἰς τὰ ὅπλα· καὶ αἱ γυναῖκες τῆς Ἀρκαδίας ὅπως καὶ αἱ κόραι τοῦ Ταϋγέτου, τοῦ ὁποίου οἱ θήλεις πολεμισταὶ δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἐπίφοβοι τῶν ἀρχαίων προγόνων δείγματα ἀνδρείας ἀποδείξασαι, τὸ καλλίτερον μέσον πρὸς ἐξασθένησιν τῶν Ἑλλήνων των ἦτο τὸ ν' ἀφεθῶσιν οὗτοι εἰς τὰς πολιτικὰς ἐμπαθείας των.

Ἐν τούτοις ἐσχηματίσθη ἀνακωχή τις ἐν Τριπόλει ἀφ' ἧς ὁ Μαυροκορδάτος ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τῆς προεδρείας τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, καὶ οἱ ἀληθεῖς τῆς πατρίδος φίλοι εἶχον ἐπωφεληθῆ τῆς περιστάσεως ὅπως ἀποστείλωσι στρατεύματά τινα πρὸς τὸ μέρος τῆς Κορώνης καὶ Μεθώνης. Ἡ Κωνσταντία Ζαχαριᾶ, ἀναλαμβάνουσα τὸ κράνος καὶ τὸ ξίφος, ἀπῆλθε εἰς τὰ μέρη ταῦτα κείμενα εἰς τὴν μεσημβρινὴν ἐσχατιὰν τῆς χερσονήσου τοῦ Πέλοπος. Ἐγνώριζον ὅτι αἱ φρουραὶ αὐτῶν ἦσαν τοσοῦτον ἐξησθενημέναι, ὥστε ἔκτισαν αὐταὶ μέρος τῶν πυλῶν τὰς ὁποίας δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ φυλάξωσι καὶ ὅτι διὰ τοῦ ξίφους μόνον ἐπρομηθεύοντο τ' ἀναγκαιοῦντα ζῶα. Ἐπεχείρουν τοιαύτην τινὰ ἐκδρομὴν τὴν πρωΐαν τῆς 12ης Αὐγούστου ὅτε συνηντήθησαν μετὰ τῆς Κωνσταντίας Ζαχαριᾶ, ἥτις ἐφόνευσε τεσσαράκοντα πέντε ἐξ αὐτῶν, καὶ ἠχμαλώτισε ἓξ, καταδιώκουσα αὐτοὺς μέχρι φρουρίου τῆς Μεθώνης πρὸ τοῦ ὁποίου ἠναγκάσθη νὰ σταματήσῃ. Ἔθεσεν ἐνέδρας πέριξ τοῦ φρουρίου τούτου καὶ τῆς Κορώνης κατὰ τῶν ὁποίων ἐπῆλθε μετ' ὀλίγον. Ταῦτα ἦσαν πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ πράξῃ, διότι ἡ μαύρη σπεῖρα τῶν χρηματιστῶν τῆς Ζακύνθου ἦτο, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπιφορτισμένη τὴν ἐπισίτισιν τῶν ναυτικῶν τουρκικῶν φρουρίων, ἅτινα ἄνευ τῆς βοηθείας ταύτης θὰ εἶχον πρὸ πολλοῦ συνθηκολογήσει. Αὐστριακὰ καὶ Ἀγγλοϊωνικὰ πλοῖα, διότι τὰ δύο ταῦτα μόνον ἔθνη ἐχρησίμευσαν ὡς φροντισταὶ τῶν Μωαμεθανῶν, διενήργουν τὸ βέβηλον ἐμπόριον διὰ τοῦ ὁποίου παρετείνετο ἡ χύσις ἀνθρωπίνου αἵματος. Τὰ κέρδη αὐτῶν ἀνήρχοντο κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν πολιορκουμένων, τοὺς ὁποίους εἶχον τὴν ἐπιτηδειότητα ν' ἀφίνωσι νήστεις ἀπό καιροῦ εἰς καιρόν, εἰς 100, 200 καὶ 300 τοῖς ἑκατόν. Δὲν ἦσαν τῇ ἀληθείᾳ καθαρὰ τὰ κέρδη των ταῦτα, διότι πληρωνόμενοι διὰ συναλλαγματικῶν εἰς βάρος τοῦ σουλτανικοῦ ταμείου, ἠναγκάζοντο νὰ μερίζωνται τὰ τοκογλυφικά των κέρδη μετὰ τῶν τραπεζιτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες ὑπεχρεοῦντο πάλιν εἰς μεγάλας θυσίας πρὸς ἐξαργύρωσιν γραμματίων, ἅτινα οὐδεὶς ἦτο διατεθειμένος νὰ διαπραγματευθῇ.

Ἔγραφον ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὅτι ὁ τραπεζίτης τοῦ σουλτάνου εἶχεν ἀρνηθῇ ἤδη τὴν ἀποδοχὴν πολλῶν ἐκ τῶν συναλλαγματικῶν τούτων, καὶ ὅτι στασιαστικόν τι πνεῦμα ὅπερ δὲν ἔπαυσεν ἐκδηλούμενον μεταξὺ τῶν γενιτσάρων, ἠπείλει ἀπαίσια. Ἡ κοινὴ δυστυχία, ἡ ἀπόλυτος τῶν ἐμπορικῶν ἐργασιῶν στάσις, ἡ αἰφνιδία ἀνύψωσις τοῦ χρυσοῦ ἥτις ἠλλάτωνε τὸ τουρκικὸν γρόσιον εἰς πεντήκοντα πέντε λεπτὰ (τοῦ βενετικοῦ τσεκινίου ἀναλογοῦντος πρὸς εἴκοσι δύο γρόσια,) διετάρασσον ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις, ὅτε πυρκαϊά τις ἐκορύφωσε τὴν σύγχυσιν.

Ἄγνωστον πῶς τὸ πῦρ μετεδόθη εἰς τὸ ὁπλοστάσιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ ἐφάνη πάραυτα ἀναφλεχθέν. Ἀλλ' ὁ φόβος γενικὸς κατέστη ὅτε εἶδον φρεγάταν πρώτης τάξεως πυρπολουμένην, ν' ἀποσπᾶται εὐθὺς ὡς οἱ κάλω αὐτῆς εἶχον ἐνδώσει καὶ νὰ μεταδίδῃ τὸ πῦρ, εἰς πολεμικὸν καὶ τινα πλοῖα ἄτινα εὑρίσκοντο ἐν ἀφοπλισμῷ. Ὠθουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, χωρὶς οὐδεὶς νὰ τολμήσῃ νὰ πλησιάσῃ ὅπως τὴν καταστρέψῃ, διέτρεξεν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν τὰ διάφορα μέρη τοῦ λιμένος, ἀπειλοῦσα ὁτὲ μὲν τὸ σεράγιον, ὅτε δὲ τὴν πόλιν, καὶ διαδοχικῶς πλεῖστα δημόσια κτίρια. Ἀνέμενον μετ' ἀγωνίας τὸ τέλος συμβεβηκότος ὅπερ κατεπτόει τὸν λαὸν, ὅτε ἄνεμός τις ἐγερθεὶς ἔφερε τὴν φρεγάταν πρὸς τὸ μέρος τῶν ἀβαθῶν ὑδάτων, ὅπου καὶ ἐξώκειλε.

Τὸ συμβὰν τοῦτο, ὅπερ κατετρόμαξε τὸν σουλτάνον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν λαὸν ὅπως εἴπῃ ὅτι ὁ οὐρανὸς ἐκηρύσσετο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ θορύβου τοῦ συμβάντος τούτου διαδοθέντος μέχρι τῶν Πατρῶν, ὅπου ὁ καπετὰν πασᾶς ἔμαθε ταυτοχρόνως ὅτι ὁ Χασὰν πασᾶς, στρατηγὸς τοῦ βεζύρου τῆς Αἰγύπτου ἀπέθνησκεν ἐκ πανώλης, ἀπεφάσισε οὗτος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος. Συναθροίσας ὅλους τοὺς Ρεΐς αὐτοῦ, διεκήρυξεν ἐν πλήρει συμβουλίῳ τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ ὅπως ἀναχθῇ εἰς τὸ πέλαγος. Ἀλλὰ, ἐκτὸς τῶν λόγων τούτων, ἰσχυρότερα αἴτια παρεκίνουν αὐτὸν ὅπως ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν.

Εἴδομεν προηγουμένως, πῶς τοῦ Χορὲβ πασᾶ εἰσελθόντος ἐν τῇ Ἰονικῇ θαλάσσῃ, οἱ Ψαριανοὶ καὶ Σάμιοι εἶχον καταστρέψει τὰς ἀποθήκας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ διασκορπίσει τοὺς νεοσυλλέκτους τοὺς μέλλοντας νὰ συνεργήσωσιν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, στολίσκος ἐξ Ὕδρας καὶ Σπετσῶν ὁρμηθεὶς ἐπεχείρησεν ἀποβιβάσιν ἐν τῷ λιμένι τῆς Καρύστου· καὶ οἱ Ἕλληνες κατελθόντες ἐκ τῶν ὀρέων, καὶ ἑνωθέντες πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Κύμης, ἥτις εἶχε πυρποληθῇ ὑπὸ τῶν βαρβάρων, τοὺς εἶχον ἀπωθήσει ἐντὸς τῆς πόλεως, ὅπου ἐτήρουν αὐτοὺς ἐν πολιορκίᾳ.

Ἕτερα στρατεύματα, μεταβιβασθέντα ὑπὸ τῶν Ὑδραίων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Βώλου, ἔφθασαν ἐν καιρῷ εἰς Τρίκερι, ὅπως βοηθήσωσι τὸν Καρατάσον ὅστις διῴκει ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ νικήσωσι τὸν Ἰσμαὴλ Πόταν, ἕνα τῶν ἀνδρειοτέρων ἀρχηγῶν τοῦ Δζελαντὶν πασᾶ τῆς Λαρίσσης. Συνεπείᾳ τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων, τέσσαρες ἡρωΐδες, τῶν ὁποίων λυποῦμεθα ἀγνοοῦντες τὸ ὄνομα, ὁρμηθεῖσαι ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Ἰωλκοῦ μετ' ἴσου ἀριθμοῦ πλοίων φερόντων τοὺς ἀτρομητοτέρους ναυτικοὺς τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον φέρουσαι ἐπὶ τῶν πραλίων τοῦ Ὀλύμπου, διέσπειρον τὸν τρόμον μέχρι Θεσσαλονίκης· Ἕκαστος λαὸς τοῦ Αἰγαίου καὶ αὐτὰς

τὰς ἁλιευτικὰς ἀκόμη λέμβους μετεχειρίσθη ὅπως διασπαρῇ ἐφ' ὅλων τῶν παραλίων εἰς ἃς εὑρίσκοντο Τοῦρκοι ἢ Τουρκικαὶ ἰδιοκτησίαι καὶ ἡ τόλμη τῶν ἐπιδρομέων ἦτο τοιαύτη ὥστε κατώρθωσαν νὰ καταστρέψωσιν ἀποθήκην ζωοτροφιῶν ἀνήκουσαν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ σουλτάνου καὶ εὑρισκομένην ἐπὶ τῆς Ἴμβρου, νήσου κειμένης πρὸ τοῦ Ἑλλησπόντου. Τέλος ἀνηγγέλλετο ἡ προσεχὴς ἐμφάνισις Ἑλληνικοῦ στόλου ἑβδομήκοντα πέντε πλοίων ἀναχωροῦντος ἐξ Ὕδρας τὴν 24ην Αὐγούστου, ὅπως καταπλεύσῃ εἰς τὴν θάλασσαν τῶν Πατρῶν.

Τὰ γεγονότα ταῦτα ἀναμφιβόλως ἦσαν ἱκανὰ ὅπως προσελκύσωσι τὴν προσοχὴν τοῦ κκπετὰν πασᾶ· ἀλλὰ ἐν στιγμῇ καθ' ἣν τόσα συμβεβηκότα ἐφαίνοντο συνενούμενα ὅπως τὸν καταβάλωσι, ἡ τύχη ἐφάνη ἄπαξ ἔτι ἐναντία εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ Διαμάντης καὶ ὁ Καρατάσος οἵτινες ἐμάχοντο ἐν τῇ Φθιώτιδι πρὸς τοὺς Τούρκους, ἀφοῦ ἐξώθησαν αὐτοὺς ἐκ τῶν πέριξ τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, ἔμελλον νὰ αἰχμαλωτίσωσι τὸν Μπερκοφεζλῆ πασᾶν τῆς Χαλκίδος, ὅτε στῖφος ἱππέων ὁδηγούμενον ὑπὸ τοῦ Ἰσμαὴλ Πότα ἐφάνη αἴφνης ἐπὶ τῶν πλευρῶν των. Πρόμοιοι τότε, ὅπως ὁ Ὅμηρος, διηγεῖται πρὸς κυνηγοὺς, ἀκολουθουμένους ὑπὸ τῶν κυνῶν των ἑτοίμων νὰ ἐπιπέσωσι καθ' ὑψικεράτου ἐλάφου, οἵτινες ταράσσονται καὶ διασκορπίζονται ἐπὶ τῇ θέᾳ λέοντος δασυχαίτου προστρέξαντος εἰς τὰς φωνάς των, οἱ Ἕλληνες καταπτοηθέντες πάραυτα, κατελήφθησαν ὑπὸ φρίκης καὶ πᾶσα ἡ δύναμίς των μετετέθη εἰς τοὺς πόδας των.

Μάτην ὁ Ὀλύμπιος Τάσσος καὶ ὁ Βοιωτάρχης Διαμάντης προσπαθοῦσι νὰ τοὺς συγκρατήσωσι· ἡ φωνή των δὲν εἰσακούεται πλέον. Οἱ Ἕλληνες διασκορπίζονται· ἔμαθον ὅτι ὁ Μουσταὶ πασᾶς τῆς Σκόδρας, ἐπὶ κεφαλῆς τριάκοντα χιλιάδων Γκέκηδων, εἰσέβαλεν ἐν Θεσσαλίᾳ, καὶ ὅτι στρατὸς ἐξ εἴκοσι χιλιάδων Θρᾳκῶν, Μακεδόνων καὶ Βοσνίων ἐπροχώρει πρὸς τὰς Θερμοπύλας ἐκ Λαρίσσης.

Ἡ εἴδησις νέας ἐπιδρομῆς τῶν Μωαμεθανῶν διαδίδεται πάραυτα καὶ εἰς τὴν Εὔβοιαν, τὴν ὁποίαν οἱ κάτοικοι τῶν πεδιάδων σπεύδουσι νὰ ἐγκαταλείψωσιν ὅπως καταφύγωσιν εἰς τὰς γειτονικὰς νήσους, ἐνῷ οἱ Ὑδραῖοι ἀναχωροῦντες ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Καρύστου, διευθύνονται ἐκ νέου εἰς Ἀργολίδα. Ὁ Ὀδυσσεὺς συναθροίζει τὰ στρατεύματά του παρὰ τοὺς βράχους τοῦ Παρνασσοῦ. Ὁ Τάσσος καὶ ὁ Διαμάντης ἐπανέρχονται εἰς τὰ δάση τοῦ ὄρους Πηλίου καὶ ὁ Γκούρας, ὅστις εἶχε προχωρήσει πρὸς τὰς Θήβας ὀπισθοχωρεῖ ἐσπευμένως εἰς Ἀθήνας, ἀκολουθούμενος ὑφ' ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Φωκίδος τὸν ὁποῖον πάραυτα ἐπιβιβάζει διὰ Σαλαμῖνα, ὅπου εὑρίσκουσι τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην καὶ μέρος τῆς αὐτόθι ἐγκατεστημένης Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως.

Ἦτο ἡ καταλληλος στιγμὴ ὅπως ὁ Κκπετὰν πασᾶς ἐπανακτήσῃ τὴν νίκην. Ἡ σύμπραξις αὐτοῦ, ἐνουμένη μετὰ τόσων ἄλλων νέων στοιχείων ἐπιτυχίας, θὰ ἦτο θανάσιμος εἰς τοὺς Ἕλληνας· ἀλλὰ ἔχων συμβούλους τοὺς ἀτίμους ξένους οἵτινες εἶχον μερισθῇ τὸ μονοπώλιόν του καὶ τινας ὑποδεεστέρους ραδιούργους, ἠρκέσθη ὅπως ἐπιφορτίσῃ τὴν Ἀλγερινὴν μοῖραν νὰ πολιορκήσῃ τὸ Μεσολόγγιον, ἐνῷ ὁ Μουσταῆ πασᾶς θὰ ἐπολιόρκει κατὰ ξηρὰν τὴν αὐτὴν θέσιν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ αὐτόν, ὅστις δὲν ἐπεθύμει νὰ βλέπῃ ἐπιτυγχάνοντας τοὺς ὑπὸ τῆς Πύλης ἀποστελλομένους στρατάρ-

χας, ἱκανοποιηθεὶς ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν χρηματικῶν εἰσπράξεων τὰς ὁποίας εἶχεν ἐνεργήσει, ἀνεπέτασε τὰ ἱστία ὅπως ἐγκαθιδρύσῃ τὸ κέντρον τῶν ἐπιδρομῶν αὐτοῦ εἰς τὸ στενὸν τῆς Χίου, ὅπου ἔφθασε τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Σεπτεμβρίου.

Ὅπως ἐνθαρρύνῃ τοὺς κατατρομαχθέντας Ἀσιανοὺς ἐκ τῶν ἀποβάσεων τὰς ὁποίας οἱ Σάμιοι ἐπεχείρησαν ἐπὶ τῶν παραλίων των καύσαντες πέντε χωρία καὶ ἀπαγαγόντες πλείστους αἰχμαλώτους, ὁ Καπετὰν πασᾶς διέδωσε τὴν εἴδησιν τῆς ἐντελοῦς καταστροφῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Ἀττικὴ ἦτο, ἔλεγε, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Βεζύρου Μπερκοφεζλῆ Γιουσούφ· ὁ Μουσταῆ πασᾶς κατέλαβε τὸ Μεσολόγγιον· τὸ μεγαλείτερον μέρος τοῦ Μορέως κατεκλείσθη ὑπὸ τῶν στρατιῶν τοῦ Σουλτάνου· ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐώρταζε τοὺς γάμους ἑνὸς τῶν υἱῶν του μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη, εἶχε δολοφονηθῆ εἰς Μέγαρα ὑπό τινος γυναικὸς τὴν ὁποίαν παρίστανεν ὡς τυρραννοκτόνον· ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις ἠθέλησε νὰ πωλήσῃ τὴν Πελοπόννησον εἰς τοὺς Ἄγγλους, ἔμελλε ν' ἀπογχονισθῆ.

Ὁποία χαρὰ διὰ τὰ τέκνα τοῦ Ἰσλάμ! Ὁποία εὐθυμία μεταξὺ τῶν Τουρκοφίλων! Ὁ Πασᾶς τῆς Σμύρνης, πιστὸς διερμηνεὺς τῶν κοινῶν αὐτῶν αἰσθημάτων, ἐνόμισε ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ δωρήσῃ τι μᾶλλον εὐάρεστον εἰς τὸν μέγαν ναύαρχον Χορὲβ ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἀφίξει του, εἰμὴ ἀποστέλλων εἰς αὐτὸν ἁλυσσοδέτους εἴκοσι δύο Ἕλληνας ναύτας οἵτινες παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ Χριστιανοῦ πλοιάρχου ξένου πολεμικοῦ σκάφους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Κατάστασις τῆς Ἑλλάδος συγκρινομένη πρὸς ἐκείνην καθ' ἣν εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μαρδονίου.— Ἀναρχία τῶν στραταρχῶν τῆς Πελοποννήσου.— Ἀποχώρησις τοῦ Μαυροκορδάτου. — Μεταβαίνει εἰς Ὕδραν.— Ὀργὴ τῶν κατοίκων τοῦ Ἀρχιπελάγους κατὰ τῶν Πελοποννησίων.— Ὁ Μαυροκορδάτος ὑποχρεοῖ τοὺς Ὑδραίους νὰ βοηθήσωσι τὴν Αἰτωλίαν.—Ἐπιδέξιος πολιτικὴ τοῦ Μουσταῆ πασᾶ.— Γοητεύει καὶ ἐπατᾷ μέγαν ἀριθμὸν Ἑλλήνων.— Αὐστηρότης του κατά τινων λεηλατῶν. — Ἡ Εὔβοια καταστρέφεται ὑπὸ τοῦ Σελὶμ πασᾶ.— Φυγὴ μέρους τῶν κατοίκων αὐτῆς. — Αἰφνιδία ἀλλαγὴ τῆς διαγωγῆς τοῦ Μουσταῆ πασᾶ.—Συνέπεια αὐτῆς.— Συγκέντρωσις τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς Σαλαμῖνα.— Διάφορα μέτρα ἄτινα παραδέχεται.— Ὁ Ι. Κωλέττης διορίζεται ἔπαρχος Εὐβοίας. — Μεταβαίνει εἰς τὴν νῆσον ταύτην. — Προφυλάξεις ληφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ Μεσολογγίου.— Ἄφιξις τοῦ ἐπάρχου Κωνσταντίνου Μεταξᾶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.— Παρήγοροι εἰδήσεις τὰς ὁποίας λαμβάνει ὁ Μάρκος Μπότσαρης.— Ἀτυχὴς θέσις τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀποβληθέντων ἐκ τῶν ρωσικῶν ἐπαρχιῶν — Φιλοξενοῦνται ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ. — Ὁ Μουσταῆ πασᾶς εἰσβάλλει εἰς τὰ Ἄγραφα.—Διαρπαγαὶ διαπραχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του.— Ἐπιστολὴ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἰγνάτιον.— Μονομερὴς μάχη τοῦ Στουρνάρα, τοῦ Ζούγκου καὶ τοῦ Μακρῆ κατὰ τῶν Τούρκων.—Δυνάμεις τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ.— Ἄφιξις τοῦ Μάρκου Μπότσαρη μετὰ τῶν Σουλιωτῶν πρὸ τοῦ ἐχθροῦ.—Λόγος τὸν ὁποῖον ἀπευθύνει πρὸς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ.—Νυκτερινὴ προσβολὴ ἣν σχεδιάζει καὶ ἐκτελεῖ.—Σφάζει τοὺς πασάδες Σεφὲρ, Χάγο Βεσιάρη καὶ πλῆθος Μωαμεθανῶν.—Θανάσιμος πληγὴ ἣν λαμβάνει.— Παρηγορίαι τὰς ὁποίας δίδει εἰς τοὺς φίλους του. — Συνιστᾷ εἰς αὐτοὺς τὴν οἰκογένειάν του.— Τοὺς ἐνθαρρύνει. — Ἥττα τῶν Τούρκων — Τελευταῖοι λόγοι τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. — Θάνατος αὐτοῦ. — Τὸ σῶμά του μεταφέρεται εἰς Μεσολόγγιον. — Ἐπικήδειοι τιμαὶ ἃς τῷ ἀπονέμουσι. — Θλῖψις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὅτι τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ προσεγγίσαντος εἰς Βοιωτίαν, οἱ Θηβαῖοι συνεβούλευσαν τὸν Μαρδόνιον νὰ παραμείνῃ εἴς τι μέρος ὁπόθεν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποταξῃ τὴν Ἑλλάδα μὴ διατρέχων τοὺς κινδύνους μάχης. «Ἐὰν ἀκολουθήσητε τὴν συμβουλήν μας, τῷ ἔλεγον, θὰ καταστῆτε ἀκόπως κύριος ὅλων τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν. Στείλατε χρήματα εἰς τοὺς ἰσχύοντας ἀνὰ τὰς διαφόρους πόλεις. Θὰ διασπείρητε οὕτω τὴν διχόνοιαν ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἀκολούθως τῇ βοηθείᾳ τοῦ μέσου τούτου θὰ κατανικήσητε τοὺς μὴ θελήσαντας νὰ συνενωθῶσι μεθ' ὑμῶν.»

Τὸ μέσον τοῦτο ὅπως εἷς τι τῶν προηγηθέντων βιβλίων τῆς ἱστορίας ταύτης εἴδομεν, εἶχε τεθῇ εἰς ἐνέργειαν ὄχι τῇ προτροπῇ τῶν Βοιωτῶν ἀλλὰ τῶν πρακτόρων τῆς Ἀγγλικῆς ἀστυνομίας ἥτις εἶχε σαγηνεύσει πλείστους ἀρχηγοὺς Αἰτωλούς, ὅτε ὁ Ὁμὲρ Βριώνης ἐπολιόρκει τὸ Μεσολόγγιον τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1822. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης διχόνοιαι μᾶλλον ἐπικίνδυνοι τοῦ χρυσοῦ τοῦ Μαρδονίου διήρουν

τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Μαυροκορδάτου μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τοὺς ἐναντίον του ἐξυβριστικοὺς λιβέλλους ἔμελλον νὰ ἐπιβουλευθῶσι καὶ τὰς ἡμέρας αὐτοῦ, ὅτε ἡ νομοθετικὴ γερουσία καὶ ὁ λαὸς παρὰ τοῦ ὁποίου ἠγαπᾶτο τὸν συνεβούλευσαν νὰ καταδικάσῃ ἑαυτὸν εἰς ἑκούσιον ἐξορίαν, ἀποσυρόμενος εἰς Ὕδραν.

Ὑπέκυψε· καὶ ὅμοιος πρὸς τὸν Φωκίωνα, πρὸς τὸν ὁποῖον κατὰ πολλὰ ὡμοίαζεν, διεῖδεν ἐν τῇ ἀπομακρύνσει αὐτοῦ νέον μέσον ἐξυπηρετήσεως τῆς πατρίδος. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἐγκαταλείψῃ τὴν Τρίπολιν, ὁ Μαυροκορδάτος συνεβούλευσε τὸ νομοθετικὸν σῶμα νὰ μεταβῇ εἰς Σαλαμῖνα, ὅπου συνεννοούμενον μετὰ τοῦ προέδρου τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας θὰ ἠδύνατο νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὰ μέσα τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἅτινα ἀπήτουν τὰ γεγονότα τὰ συνταράσσοντα τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Συγκατένευσαν ὅπως ἀκολουθήσωσι τὴν γνώμην του καὶ ἤλπισεν, ἐπειδὴ εὐχαρίστως εἶδεν ὅτι ἔθετον εἰς διάθεσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν ποσὸν διακοσίων χιλιάδων γροσίων, ὅτι ἡ πρόοδος αὕτη ἐν ᾗ περιπτώσει ἐπανήρχετο τάξις τις, θὰ τῷ ἔδιδε τὸ μέσον ὅπως καθησυχάσῃ τὸ ναυαρχεῖον τῆς Ὕδρας, ὅπερ εὑρίσκετο ἐν φανερᾷ ὀήξει πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν.

Οἱ κάτοικοι τῶν Κυκλάδων, μαθόντες ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ ναυτικαὶ μοῖραι εὑρίσκονται προσδεδεμέναι εἰς τοὺς λιμένας δι' ἔλλειψιν χρημάτων πρὸς πληρωμὴν τῶν πληρωμάτων, κινηθέντες εἰς ἀγανάκτησιν ἀπέστειλαν τὰς συνεισφορὰς αὐτῶν εἰς Ὕδραν, Σπέτας καὶ Ψαρᾶ· καὶ οἱ ναύαρχοι πεισθέντες, ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ συγκροτηθέντος εἰς Μετόχι, περὶ τοῦ ἐπείγοντος τοῦ κινδύνου, μόλις ἤκουσαν τὸν Μαυροκορδάτον, ἀπεφάσισαν νὰ ἐξοπλίσωσι μοῖραν πρὸς βοήθειαν τοῦ Μεσολογγίου θέσεως θεωρουμένης ὡς προμαχῶνος τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὸ μέρος τῆς Αἰτωλίας. Ἦτο τὸ καλλίτερον μέσον ὅπως καταπαύσωσι τὴν ἀναρχίαν ἥτις ἐμάστιζε τὴν Χερσόνησον. Ἦτο λίαν πιθανὸν, ὅτι μανθάνοντες τὰς παρασκευὰς ταύτας, οἱ Ἀρκάδες οἵτινες ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ κόμματος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν Δεληγιαννάιων, ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Λόντος τοὺς ὁποίους ἐγνώριζον ὅτι εἶχον ἀποσυρθῇ εἰς Ἀχαΐαν, θὰ ἐσχημάτιζον πάραυτα δύναμιν ἀξιόμαχον ὅπως παραταχθῇ κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, καὶ ὅτι αἱ δύο ἐξουσίαι συνερχόμεναι εἰς Σαλαμῖνα καὶ εὑρίσκουσαι μόνον ἄνω τῶν τετρακοσίων ἀνδρῶν ἐν τῷ Ἰσθμῷ, εἷς ἕκαστος θὰ ἐβιάζετο ὑπὸ τοῦ κινδύνου ὅπως ἐκτελέσῃ τὸ καθῆκον του, ἐπιφυλασσόμενος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἔριδας ὅτε οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ ἦσαν πλέον ἐπίφοβοι.

Ὁ ἐχθρὸς ἦτο ἐπὶ θύραις· ὁ Μουσταὶ Πασᾶς, ἄλλος Μαρδόνιος, ὁδηγούμενος ὑπὸ τῶν συμβούλων ἐκείνων οἵτινες εἶχον ἐμποδίσει τοὺς Μαυροβουνίους ὅπως ἐνεργήσωσιν ἀντιπερισπασμὸν εὐνοϊκὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας, μόλις εἶχε φθάσει εἰς Τρίκκαλα, ἔσπευσε νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν συνθήκην τὴν συνομολογηθεῖσαν μεταξὺ τοῦ Βεζύρου τῆς Λαρίσσης, καὶ τοῦ Στουρνάρα καὶ Καραΐσκου, διὰ τὴν οὐδετερότητα τὴν σχετικὴν πρὸς τ' Ἄγραφα καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ πολιτικοῦ τούτου μέτρου, ὁ νέος Βεζύρης, ὅστις ἤνωνε περίσκεψιν τὴν ὁποίαν οὐδόλως ἀνέμενον ἐξ αὐτοῦ μετ' ἐκτάκτου φιλοπροσηγορίας, ἐνησχολήθη νὰ καθησυχάσῃ τὰ πνεύματα καὶ ἐπέτυχε τόσον ὥστε μέρος τῶν χωρίων τῶν Ἀγράφων πληροφορηθὲν τὰς διχονοίας αἵτινες ἐβασίλευον ἐν Πελοποννήσῳ, συνήνεσε νὰ κατα-

θέσῃ τὰ ὅπλα Παραχωρῶν ἀσφάλειαν καὶ ἀμνηστείαν καὶ χαρίζων τοὺς φόρους, τοσοῦτον ἡ φήμη τοῦ φιλοδικαίου χαρακτῆρός του ἀπὸ στόματος εἰς στόμα διεδόθη, ὥστε εἶχε προσελκύσει μέχρι τοῦ στρατηγείου του μέγαν ἀριθμὸν ἁρματωλῶν εὐχαριστημένων νὰ ὑπηρετῶσι μᾶλλον ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ παρὰ ὑπὸ τοὺς ἁπλήστους ἐκείνους ἀρχηγοὺς κατὰ τῶν ὁποίων πάντοτε εἶχον παράπονα. Τέλος, τοῦ Μουσταὶ Πασᾶ κρεμάσαντος ἕνα ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῦ βέηδων, ὅπως καὶ τοὺς Γκέκηδες τοὺς ὁποίους διώκει, διότι εἶχον ληλατήσει Ἑλληνικόν τι χωρίον, ἡ αὐστηρά του πρᾶξις θὰ προσήλκυε τοὺς πάντας, ἐὰν δὲν ἦτο πεπρωμένον αὐτοῦ νὰ ἐπανέλθῃ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀδικίας ὅπως χαρισθῇ εἰς τοὺς φανατικοὺς ὑπὸ τῶν ὁποίων περιεκυκλοῦτο.

Ἀπεκαλύπτετο ἡ ἀδικία αὕτη εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐσχατιὰν τῆς Θεσσαλίας διὰ τῶν πράξεων τοῦ Σερασκέρη Σελὴμ καὶ τοῦ Βεζύρου τῆς Χαλκίδος. Οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι, πληροφορηθέντες περὶ τῶν διατρεχόντων ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Μουσταὶ πασᾶ, καὶ ἀνακαλοῦντες αἴρνης τὰ στρατεύματα ἅτινα εἶχον φέρει εἰς Βοιωτίαν, εἰσέβαλον ἐν τῇ Εὐβοίᾳ ἥτις εὑρίσκετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐστερημένη τῶν καλλιτέρων στρατιωτῶν της. Διασχίζοντες τὴν νῆσον ταύτην καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις εἶχον κατασφάξει τρεῖς χιλιάδας γυναικῶν ἢ παιδίων, καὶ διασπείρη τοιοῦτον φόβον, ὥστε ἐκ τῶν κατοίκων οἱ μὴ δυνηθέντες νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη ἀπῆλθον εἰς Ζάκυνθον, Σκόπελον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Τῆνον ὅπου ὁ λοιμὸς εἶχεν ἐντελῶς καταπαύσει. Ἡ πρόθεσις τῶν Τούρκων ἐν τῷ ἐξολοθρευτικῷ τούτῳ μέτρῳ, ἦτον νὰ μὴ ἀφήσωσιν οὐδένα ἐχθρὸν ἐπὶ τῶν πλευρῶν των πρὸ τοῦ εἰσδύσωσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἥτις ὑπερησπίζετο ὑπὸ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Γκούρα

Ὁ Μουσταὴ πασᾶς, μανθάνων τὰ γεγονότα τῆς Εὐβοίας, ἀπεφάσισε, μιμούμενος τοὺς συναγωνιστὰς αὐτοῦ νὰ καθαρίσῃ τὸν Πίνδον ἐκ τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων ἅτινα ἠδύναντο νὰ διακυβεύσωσι τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ. Ἐγείρων ἐν πρώτοις δυσκολίας κατὰ τοῦ περιεχομένου τῆς ἀνακωχῆς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐγκρίνει, ἠθέλησεν ὅπως οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ συνενωθῶσι μετὰ τῶν στρατευμάτων των, καὶ τούτων ἀρνηθέντων, παρήγγειλεν εἰς αὐτοὺς νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα των, Ἐπὶ τῇ ἀρνήσει των, εἰσῆλθεν εἰς τὰ ὄρη· καὶ ὁ Στουρνάρας, καταληφθεὶς ἐξ ἀπροόπτου, ἔσχε τὴν λύπην νὰ ἴδῃ τοὺς Γκέκιδες νὰ κατακλύσωσι ὁλόκληρον τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀχελώου μέχρι τῆς γεφύρας τοῦ Κοράκου. Ἠναγκάσθη νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὰ πέριξ τῆς Τριπολοΐδος (Εὐρυτανία) χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ βοηθήσῃ τὰ χωρία ἅτινα οἱ Τοῦρκοι κατέκαιον αἰχμαλωτίζοντες ἢ φονεύοντες τοὺς χωρικούς· συνέβη τὸ αὐτὸ καὶ μὲ τὸν Καραΐσκον ὅστις ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἀπόκρημνα μέρη τοῦ ὄρους Οἴτης καὶ ἡ κοινὴ προσοχὴ ἐμερίσθη μεταξὺ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀττικῆς.

Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, συνενωθεῖσα μετὰ τῆς πλειονοψηφίας τοῦ Νομοθετικοῦ σώματος, ἦτο, καθὼς ἐλέχθη, συνηθροισμένη ἐν Σαλαμῖνι, ὅπου εἶχον συναθροίσει σῶμα ἓξ χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἀνεξαρτήτως τοῦ στρατοῦ τούτου ἡ νῆσος ἐνέκλειε περὶ τοὺς δύο χιλιάδας ἑκατὸν πρόσφυγας, εἰς τρόπον ὥστε ἡ Ἀττικὴ, ἡ Βοιωτία καὶ ὁλόκληρος ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν προσφύγων καὶ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς εἶχε συγκεντρωθῇ ἐπὶ τοῦ βράχου τούτου, ὅπου κατήντησαν νὰ ἐνοικιάσωσι τὴν σκέπην αὐτὴν τῶν Ἐλαιώνων ὅπως στεγασθῶσιν. Ἡ πρώτη λοιπὸν φροντὶς τῆς Κυβερνήσεως ὑπῆρξεν

ἡ μεταφορὰ μέρους τοῦ πληθυσμοῦ τούτου εἰς Αἴγιναν, Καλαβρύαν καὶ Ἐπίδαυρον. Ἐσκέφθη εἶτα περὶ τοῦ τρόπου δι' οὗ θὰ ἐβοηθεῖτο ὁ Γκούρας ὅστις διώκει τὰς Ἀθήνας, καὶ θὰ ὑπερηπίζετο ὁ Ἰσθμὸς ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ ἐχθρὸς θὰ ἐζήτει νὰ εἰσβάλῃ ἐν Μεγαρίδι διὰ τῶν στενῶν τοῦ ὄρους Κιθαιρῶνος. Διώρισαν ἀκολούθως τὸν Ἰωάννην Κωλλέτην ἐκ Συράκου ἔπαρχον τῆς Εὐβοίας, ἐπεφόρτισαν δὲ αὐτὸν, ὡς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, ὅπως ἐπιφέρῃ ἀντιπερισπασμὸν ἄξιον λόγου ἐκ τοῦ μέρους τούτου ὅπερ καὶ ἐπέτυχεν. Ἀλλ' ὁποία θὰ ἦτο ἡ διέξοδος τῶν ἐν Αἰτωλίᾳ συμβαινόντων; Ἰδοῦ τί ἦτο δύσκολον νὰ προϊδῃ τις.

Ὁ Μάρκος Βότσαρης, διορισθεὶς στρατηγὸς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, εἶχεν ἐργασθῇ ἀπὸ τοῦ Ἰανουρίου μηνὸς εἰς ὀχύρωσιν τοῦ Μεσολογγίου, θέσεως θεωρουμένης, μέχρις ὅτου ἁλωθῶσιν αἱ Πάτραι, ἡ Νικόπακτος καὶ τὰ μικρὰ Δαρδανέλλια, ὡς τὸ πρόχωμα τῆς Πελοποννήσου. Ὁ λαιμὸς τοῦ λιθοστρώτου ὅπερ διαχωρίζει τὰς λιμνοθαλάσσας εἶχε διακοπῇ δι' εὐρείας τινὸς τάφρου, ὄπισθεν τῆς ὁποίας εἶχεν ὑψωθῇ στερεὸν τεῖχος, φέρον ἑξήκοντα πυροβόλα διαφόρου ὁλκῆς. Τὸ σχέδιον τῶν ἔργων τούτων καὶ ἑτέρων προπυργίων εἶχε δοθῇ ὑπὸ Εὐρωπαίων μηχανικῶν· ὁ δὲ κύριος Κάνιγξ ἐπιφορτισθεὶς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, μετὰ τοσούτου ζήλου εἶχεν ἐπιληφθῇ ταῦτα, ὥστε τὰ πάντα εἶχον περιχαρακωθῇ καὶ ἀποτελειωθῇ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ κόμης Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς, τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε διορίσει ἔπαρχον εἰς Αἰτωλίαν, ἔφθασεν εἰς Μεσολόγγιον· Εἶχε τὴν δόξαν νὰ προσεγγίσῃ εἰς αὐτὸ ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ὅστις περιέπλεε τότε ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν, χωρὶς οὐδεμία τῶν ἑπτὰ ἁλιευτικῶν λέμβων ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο ἡ συνοδεία αὐτοῦ νὰ ἐνοχληθῇ κατὰ τὴν δίοδόν των ἀπὸ Καβροστάσι ἕως Βασιλάδι ὅπου ἐγένετο δεκτὸς μετὰ δειγμάτων ἐκτάκτου χαρᾶς ἐκ μέρους τῶν Αἰτωλῶν. Εἶχε δημοσιεύσει ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου σωτηρίους τινας κανονισμοὺς, καὶ ἱδρύσει συγκοινωνίαν τακτικὴν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ, ἐπιφορτισθέντος τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν.

Ἀφ' ἧς ὁ Μουσταὶ πασᾶς εἶχε φθάσει εἰς Θεσσαλίαν εἶχε δώσῃ ἄσυλον ὁ ἔπαρχος εἰς ἄνω τῶν τριάκοντα χιλιάδων κατοίκους τοῦ Βλόχου, (Ὀφιετῶν) τοὺς ὁποίους κατώρθωσαν νὰ μεταφέρουν εἰς Μωρέαν, πρὸ τοῦ ὁ Ἀλγερινὸς στόλος, ὁ ἀφεθεὶς ὑπὸ τοῦ Καπετὰν πασᾶ πρὸ τῶν Πατρῶν, συστήσει μοῖραν κατασκοπευτικὴν μεταξὺ Ἰθάκης καὶ τῶν παραλίων τῆς Αἰτωλίας. Εἶχεν ἀκολούθως, ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πορφυρίου καὶ τῶν προϊόντων, διοργανίσει τὰς διαφόρους δημοσίους ὑπηρεσίας, ὅτε ὁ οὐρανὸς ἐπέχυσεν ἐν τῇ ψυχῇ του βάλσαμον παρηγορίας, ἐπιτρέπων αὐτὸν νὰ διίδῃ τὸ μέλλον τῶν τέκνων του καὶ τῆς συζύγου ἣν ὑπερηγάπα.

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ τῆς Ἑλβετίας εἶχον, ὅπως ὁ κόσμος καὶ οἱ μεταγενέστεροι θὰ εἴπωσιν ἡμέραν τινα, θερμάνει ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῶν τοὺς Ἕλληνας τοὺς ὁποίους ἀπάνθρωπος πολιτικὴ εἶχεν ἐκδιώξει ἐκ Βεσσαραβίας μετὰ τὴν ἀπερίσκεπτον ἐπιχείρησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη. Οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι, ὑποχρεωθέντες νὰ ἐξέλθωσι τῆς Ρωσσίας ἐν τῷ μέσῳ δριμυτάτου χειμῶνος, καὶ νὰ διέλθωσι τὴν μεγαλειτέραν διάμετρον τῆς Εὐρώπης ὅπως ἐπιβιβασθέντες διὰ Μασσαλίας ἐπανέλθωσι διὰ θαλάσσης εἰς τὰς πατρίδας των, ἔπρεπε νὰ διατρέξωσιν ὡς προγεγραμμένοι τὰ Αὐστριακὰ

κράτη. Ἄνευ οἴκτου, γενόμενοι δεκτοὶ ὑπό τινων προσώπων, θελόντων νὰ βλέπωσι καὶ ἐν τῷ θρησκευτικωτέρῳ ἀγῶνι πνεῦμα καρβοναρισμοῦ, οἱ Ἕλληνες, γυμνοί, ἄνευ ὑποδημάτων, ὑπὸ τῶν σκληροτέρων ἀναγκῶν μαστιζόμενοι, ἤρξαντο ἀναπνέοντες μόνον ἐν τῇ γηραιᾷ ἐκείνῃ Γερμανίᾳ, τῇ πλήρει ἀνεξαντλήτου φιλανθρωπίας, ὅπου κλῆρος πλούσιος φιλανθρωπικῶν αἰσθημάτων ὑπεδέχθη αὐτοὺς ὡς τὰ ἀτυχῆ τέκνα τοῦ λυτρωτοῦ Θεοῦ. Μετ' ἴσης σπουδῆς ἐγένοντο δεκτοὶ καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλβετῶν. Καθήμενοι παρὰ τὰς φιλοξένους ἑστίας τῶν κατοίκων τῆς Ζυρίχης καὶ τῶν κυριωτέρων πόλεων τῆς Ἑλβετίας ἀνέφερον εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν ὀρεινῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου ἐλευθερτθέντων, τὸν μάρτυρα Γρηγόριον καὶ τοὺς ἱεράρχας τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας οἵτινες διὰ τοῦ θανάτου αὐτῶν ἐμαρτύρησαν περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, Γεώργιον τὸν Ὀλύμπιον, ἀποθανόντα ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος Καναρὴν τὸν δὶς νικήσαντα εἰς Χῖον καὶ Τένεδον διὰ τῆς καταστροφῆς δύο Τούρκων ναυάρχων· Ὀδυσσέα τὸν Θερμοπύλιον, Νικήταν τὸν Ἀρκαδιακὸν, Μαυροκορδάτον τὸν Αἰτωλικὸν, Μάρκον Βότσαρην, τὴν δόξαν τῶν ὅπλων αὐτῶν. Ἀπεκάλουν τὸν τελευταῖον τοῦτον ἥρωά των, ἀετὸν τοῦ Σουλίου· καὶ οἱ Ἑλβετοὶ συγκινηθέντες ἐκ τοῦ ἐνδιαφέροντος ὅπερ εἶχον ἐμπνεύσει εἰς αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες, προσέφερον, ἔλεγον, ἄσυλον εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μάρκου Μπότσαρη τοῦ ὁποίου τὰ τέκνα θὰ εἰσήγοντο εἷς τι τῶν αὐτόθι Λυκείων.

Δάκρυα εὐγνωμοσύνης διέβρεξαν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Μάρκου Μπότσαρη μανθάνοντος τὴν εἴδησιν ταύτην. Ἡ γλυκεῖα γαλήνη ἔκτοτε εἶχε διαχυθῆ ἐκ τοῦ μετώπου του ὑπὸ φροντίδων ἄλλοτε βεβαρημένου. Ἀναλαμβάνων τὴν λύραν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τόσον καιρὸν εἶχεν ἐγκαταλελειμμένην, ἐπανεῦρεν, ὅπως τὰς ἡμέρας καθ' ἃς περιέβαλε τὸν διὰ νυμφικοῦ στεφάνου τὴν κεφαλὴν τῆς χρυσῆς του, φθόγγους νικητηρίους ὅπως δοξάσῃ τὴν σύζυγόν του καὶ τὴν γλυκεῖαν πατρίδα του. Τὸ Σοῦλι, ἡ Χρυσῆ, τὰ τέκνα του καὶ οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶταί του ἦσαν ἡ ἔκπνευσίς του, ὅτε, ὅπως διέλθῃ τὰς μακρὰς νύκτας, ἔψαλλε, καθήμενος πρὸ τοῦ πυρὸς τοῦ κατασκηνωμένου στρατοπέδου του ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ ὄρους Ἀρακίνθου. Παρετήρησαν ὅτι ὁ ἀετὸς τοῦ Σουλίου, προβλέπων, ὅπως συχνότατα συμβαίνει εἰς τὰ τέκνα τοῦ Ἄρεως, τὸ τέλος του, ὡμίλει συνεχῶς περὶ Λεωνίδου ἐφιλοδόξει τὴν δόξαν τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως, ὅπως κληροδοτήσῃ ταύτην εἰς τὰ τέκνα του· ἦτο ἡ μόνη κληρονομία τὴν ὁποίαν θὰ ἄφηνεν εἰς αὐτὰ, διότι ἡ πτωχεία ὑπῆρξε πάντοτε ὁ κλῆρος αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ τάφῳ θὰ συναπέφερε μετ' αὐτοῦ στέφανον δάφνης μόνον.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μουσταὶ πασᾶς, ὑπερηφανευθεὶς διὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀχαϊοήλιδος μετέφερε τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ εἰς Νιβρόπολιν παρὰ τὰ ὄρη τῶν Ἀγράφων, πλησίον τοῦ Φαναρίου ἐπισκοπείου τῆς ἐπαρχίας ταύτης. Ἀπατηθεὶς ἐκ τῆς θέας χώρας ἄνευ ὑπερασπίσεως φαινομένης, ἔσπευσε ν' ἀποστείλῃ τὸν Σεφὲρ πασᾶν καὶ Ντζελαντὴν βέην μὲ ὀκτὼ χιλιάδας ἀνδρῶν, ὅπως καταλάβῃ τὰ στενὰ τοῦ Καλοδρομίου καὶ τοῦ ὄρους Τυμφρηστοῦ, μέχρι τοῦ Φρισία καὶ τοῦ Ἀμφρισίου (Πλάτανος). Διέταξε ταυτοχρόνως τὸν Χάγο Μπεσιάρη, ὅπως ἀπέλθῃ διὰ Ρεντίνας ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐήνου, ὑποδεικνύων εἰς τοὺς διαφόρους τούτους ἀρχηγοὺς σημεῖον συνεννώσεως τὰ πέριξ τοῦ Βραχωρίου, διότι ἡ πόλις εἶχε καταστραφῆ διαρκούσης τῆς

προηγουμένης ἐκστρατείας. Τὸ ἀποτέλεσμα ἠδύνατο νὰ ὑπολογισθῇ ἐν ὡρισμένῃ στιγμῇ· διότι ὁ Ἴσκος, ἀσθενὴς ὤν, εὑρίσκετο ἔγκλειστος ἐν τῷ Μοναστηρίῳ τῶν Βρωσῶν κειμένου εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀποκώρου (Ἀποδοτίαν) καὶ οἱ Τοῦρκοι εἶχον κυρίως ἐναντίον των μόνον τὸν Στουρνάραν, ὅστις διὰ τριακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν ὑπεστήριζε τὴν γέφυραν τῆς Ταταρίνας (Κοράκου) ἀπέχουσαν πέντε ὥρας πορείας ἐκ Βραχωρίου.

Τῶν λεπτομερειῶν τῶν κινημάτων τούτων, ἅτινα ἀνήγγελον γενικὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων ἐν Αἰτωλίᾳ, γενομένων γνωστῶν εἰς τὸν Μάρκον Μπότσαρην τὴν νύκτα τῆς 15)2 Αὐγούστου, ἀπεφάσισεν οὗτος νὰ πορευθῇ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἐγνώριζεν τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ὅπερ ἠπείλει τὴν πατρίδα καὶ δὲν ἤλπιζε νὰ σταματήσῃ τὸν χείμαρρον, πιθανώτερον δ' ἤλπιζε νὰ ἐπιτύχῃ, διὰ σωτηρίου θανάτου, τὰ ἀποτελέσματα ἅτινα παρήγαγεν ἄλλοτε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ὁ ἔνδοξος τοῦ Λεωνίδου θάνατος ἀναρριπίζων τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων. Πρωτοῦ κινήσῃ, ἔγραψεν εἰς τὴν οἰκογένειάν του ἀποχαιρετῶν αὐτὴν ὅπως καὶ εἰς τὸν Σεβαστὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἄρτης Ἰγνάτιον ἀποσυρθέντα ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς Πίσαν εἰς τὸν ὁποῖον ἀπηύθυνε τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν, καθιστῶσαν γνωστὴν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ Σοβαλάκκον τὴν 3)15 Αὐγούστου 1823.

Ἁγιώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Μητροπολίτα!

Ὁ ἐχθρὸς ἐπροχώρησεν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ὑπέταξε τὸ Ἀσπροπόταμον καὶ τὰ Ἄγραφα, αἰχμαλώτισε καὶ κατέσφαξε πολλοὺς τῶν κατοίκων· ὅσοι ἐξέφυγον τὴν ὀργήν του, κατέφυγον εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Σοβαλάκκου μέρη, εἰς τὸν Ζυγόν, καὶ εἰς τὰς λοιπὰς χώρας. Ἡμεῖς ἐξήλθομεν εἰς ἀπάντησίν του καὶ εἴμεθα ἐστρατοπεδευμένοι εἰς τὸ μέρος τοῦ Καρπενησίου· τὰς δὲ ἀναγκαίας θέσεις τοῦ Καρλελίου τοὺς κρατοῦν οἱ ἐντόπιοι. Ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος τοῦ ἐρχομένου πρὸι τὸ μέρος τοῦτο εἶνε ὁ Σκόδρας Πκσᾶς. Εἴθε ἡ θεία δύναμις νὰ μᾶς δώσῃ θάρρος πρὸς ἀντίστασιν τῶν ἐχθρῶν. καὶ νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ πάντα.

ΜΑΡΚΟΣ ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ

Κατὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην στιγμὴν, ὁ Ζοῦγκος καὶ ὁ Μακρῆς, οἵτινες εἶχον συναθροίσει πλεῖστα στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα, κατώρθωσαν νὰ σχηματίσωσι σῶμα χιλίων ἑξακοσίων ἀνδρῶν καὶ νὰ παρενοχλῶσι τὴν ἐχθρικὴν προφυλακήν, ἰσχυρὰν ἐξ ἑπτὰ χιλιάδων ἀνδρῶν, εἰς τὰ δεξιὰ αὐτῆς μέρη περιελαύνοντες, ἐνῷ ὁ Στουρνάρας ἀνησύχει τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν διὰ συνεχῶν προσβολῶν. Εἰς ἕκαστον στενὸν, κατὰ τὴν δίοδον ὅλων τῶν δασοφύτων μερῶν, ἀκριβὰ ἐπλήρωνον οἱ βάρβαροι τὸ ἔδαφος ὅπερ ἐκέρδιζον, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῶσι νὰ ἐμποδίσωσι τὸν Μουσταὴ πασᾶν ἀπὸ τοῦ νὰ καταλάβῃ τὸ Καρπενήσιον, ὅπου εἶχεν ἱδρύσει τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ, ὅτε ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἐγνωστοποίησε εἰς τοὺς συμπολεμιστάς του νὰ ἐνερ-

γῶσι τὰς αὐτὰς κινήσεις μέχρι τῆς γεφύρας τοῦ Κοράκου, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἐμποδίσωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ ὑπερβῇ. Οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθουν λοιπὸν συμπτύσσοντες τὰς δυνάμις των μέχρι τοῦ Ἀμφυρασίου ὄρους (Πλάτανος), ὅπου συνηνώθησαν ὅπως ἀντιμετωπίσωσι τὸν ἐχθρὸν, ὅντινα νικήσαντες παρὰ τὸ χωρίον Ἀχιλλέων, ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ ταχέως πρὸς τὸ Καρπενήσιον, ὅπου ὁ Μουσταῆ πασᾶς ἔστειλε παραυτὰ ἐπικουρίαν πρὸς ἀνάληψιν τῆς ἐπιθέσεως ἐν συνόλῳ.

Οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες εἶχον ἀπωσθῆ ἐκ τῆς γεφύρας τοῦ Κοράκου, ἀνεφαίνοντο μετὰ δυνάμεως ἐξ ὅλων τῶν μερῶν, ὅτε ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἔφθασεν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν στενῶν τοῦ ὄρους Καλιδρομίου, τὴν 7)19 Αὐγούστου, μετὰ τετρακοσίων πεντήκοντα Σουλιωτῶν καὶ τριακοσίων Ἑλλήνων στρατολογηθέντων ἐκ τοῦ Ἀρακίνθου. Συνενώσας πάραυτα τοὺς Αἰτωλοὺς τούτους μετὰ τοῦ σώματος τοῦ διοικουμένου ὑπὸ τοῦ Μακρῆ, ὑπέδειξεν εἰς αὐτὸν ὅπως καὶ εἰς τὸν Ζοῦγκον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς, τὰς διαφόρους θέσεις τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ καταλάβωσιν ὅπως ἀνησυχῶσι τὸν Τουρκικὸν στρατὸν, παραγγέλλων εἰς αὐτοὺς ὅπως ἀκολουθήσωσι τὰ κινήματά του, τὸν παρενοχλῶσι καὶ παύσωσι πᾶσαν προσβολὴν κατὰ τὴν ἐπομένην νύκτα μέχρι τοῦ συμπεφωνημένου σημείου ὅπερ θὰ ἔδιδε.

Ἕκαστος ὑπήκουσε, καὶ οἱ Ἕλληνες, περὶ τοὺς δύο χιλιάδας πεντακοσίους ὄντες, παρόμοιοι πρὸς γύπας ἑτοίμους νὰ ἐπιπέσωσιν ἐπὶ τῆς λείας αὐτῶν, φθάσαντες εἰς τὰ πρὸς ἑνέδραν μέρη ἅτινα τοῖς ὑπεδείχθησαν, ὁ Ἀετὸς τοῦ Σουλίου μετὰ τετρακοσίων πεντήκοντα μαχητῶν μόνον, πρὸ στρατοῦ ἀποτελουμένου ἐκ βαρβάρων ἄνω τῶν εἴκοσι χιλιάδων, ἀπεφάσισαν ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ χειμάρρου τούτου.

Ὁ Μουστεὶ πασᾶς, ἐκτὸς τῶν δεκατεσσάρων χιλιάδων Γκέκιδων τῆς Ἄνω Ἀλβανίας, εἶχε λάβει μοῖραν τινὰ πέντε χιλιάδων τοξιδῶν στρατολογηθέντων ἐκ τῶν Κανδαβιανῶν ὀρέων· περὶ τὰς δύο χιλιάδας Ἰάπιδας περισυλλεχθέντας, ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρίων τοῦ Τεπελεν, καὶ πληθὺν Τούρκων νεοσυλλέκτων ἐκ τῆς Καστορίας καὶ τῶν παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα χωρίων. Οἱ χριστιανοὶ ἐγνώριζον τὰ στρατεύματα ταῦτα, καὶ ἐξετίμων τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν, ὅτε τὴν 8)20 Αὐγούστου ὁ Μάρκος Βότσαρης ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ σῶμα ἐξ ὀκτὼ χιλιάδων ἀνδρῶν, ὅπερ ὁ σερασκέρης εἶχε στείλει πρὸς τὰ ἐμπρός.

Συμφώνως πρὸς τὸ ἐξ ἀμνημονεύτου χρόνου ἔθος τῶν πολεμικῶν τῆς Ἑλλάδος τέκνων, ὁ Μάρκος Μπότσαρης παρεσκευάσθη εἰς μάχην ἑορτάζων μετὰ τῶν στρατιωτῶν του διὰ συμποσίου, ἐν τῷ ὁποίῳ προσέφερε σπονδὰς εἰς τὴν *ἐστεμμένην Παρθένον*, προστάτριαν τοῦ Σουλίου. Ἕκαστος ἐκαθαρίσθη ἔπειτα ἀπὸ παντὸς ρύπου λουόμενος εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Καμπύσου ποταμοῦ ὅστις χύνεται ἐντὸς τοῦ Ἀχελώου, καὶ ἀφοῦ ἐπιμελῶς ἐκτένισαν τὰς κυματοειδεῖς κόμας των, ἐνδυθέντες τὰ ὡραιότερα ἐνδύματά των, στεφανωθέντες μὲ ἄνθη, συνηθροίσθησαν πρὸ τοῦ πολεμάρχου ὅπως ἀκούσωσι τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἐνδεδυμένος τὴν κυανῆν αὐτοῦ χλαμύδα, σημεῖον διακριτικὸν τῶν στραταρχῶν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἐξέθηκεν εἰς αὐτοὺς τὸ σχέδιόν του διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων τὰς ὁποίας θεωροῦμεν καθῆκον πιστῶς ν' ἀναφέρωμεν : «Ἀγα-

πιστοὶ ἀδελφοί μου καὶ συστρατιῶται! Ὅσοι πιστεύουσιν εἰς Χριστόν, τοῦ ὁποίου τὸ πιστὸν σύμβολον κυματίζει πρὸ ἡμῶν, ἂς ἑτοιμασθῶσι νὰ πολεμήσωσι νικῶντες ἢ ἀποθνήσκοντες! Ἐὰν συγκρίνωμεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν πρὸς τοὺς βαρβάρους, εἴμεθα ἀσυγκρίτως κατώτεροι τὸν ἀριθμόν· ἀλλὰ θὰ ἐκρίνατε ἐκ τῶν μέτρων τὰ ὁποῖα ἔλαβον, ἐὰν μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀντιστῶμεν κατ' αὐτῶν μεμονωμένως ἐν κοιλάδι, δυνάμεθα νὰ πολεμήσωμεν καὶ τοὺς ἐκμηδενίσωμεν μεμονωμένους. Τοιοῦτον ἦτο τὸ σχέδιόν μου κατὰ πρῶτον· ἀλλὰ περικυκλωθέντες, ὅπως τώρα εἴμεθα, θὰ ἦτο ἐπίσης ἐπονείδιστον εἰς τοὺς Σουλιώτας ν' ἀποχωρήσωσιν ὅσον ἀνωφελὲς τὸ νὰ διαμφισβητῶμεν πρὸς αὐτοὺς τὸ ἔδαφος δι' ἐνέδρων. Ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ὁδηγηθέντες εἰς τὴν κεκλεισμένην ταύτην πεδιάδα, ἡ πατρὶς καὶ τὸ μέλλον ἀναμένουσιν ἐξ ἡμῶν ἀξιομνημόνευτον παράδειγμα!

«Τὴν νύκτα ταύτην, ἀδελφοί, κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα, κατὰ τὴν τρομερὰν ταύτην νύκτα ὑπὸ τὸ σκότος αὐτῆς, ἀπεφάσισα νὰ εἰσδύσω εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἀπίστων χωρὶς οὔτε ἕνα καψίλιον νὰ καύσω. Τὸ ἐγχειρίδιον καὶ ἡ σπάθη θὰ εἶναι τὰ μόνα θανατηφόρα ὅπλα μας, ἡ φρίκη καὶ ὁ φόβος, οἱ ἀχώριστοι σύντροφοι τῶν κτυπημάτων ἅτινα ἐν σκότει θὰ καταφέρωμεν. Ἡ ἐπιχείρησις εἶναι τολμηρὰ τὸ αἰσθάνομαι μεθ ὑπερηφανείας, ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἂς ἀποφασίσῃ ἐλευθέρως, διότι δὲν ἀποδέχομαι εἰς τοιούτους εὐγενεῖς κινδύνους ἀνδρὰς μὴ ἔχοντας καλὴν θέλησιν.»

Οὕτως ὡμίλησεν ὁ Μάρκος Βότσαρης· καὶ διακοσίων τεσσαράκοντα παλληκαρίων ἐξελθόντων ἐκ τῶν τάξεων καὶ ἀνακραξάντων *θὰ πολεμήσωμεν τὴν νύκτα ταύτην μαζύ σου καὶ ἐλπίζομεν ἡ θεία πρόνοια νὰ μᾶς βοηθήσῃ*, ηὐλόγησεν αὐτοὺς ἐπ' ὀνόματι τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Ὑψίστου.

Βλέπων εἶτα τοὺς Σουλιώτας οἵτινες εἶχον τηρήσει σιωπήν, ἀπέρριψε τὴν βραδύνατον αἴτησιν αὐτῶν ὅπως τὸν συνοδεύσωσι, εὐχαριστῶν μετὰ καλωσύνης. *Ὁ Οὐρανός*, εἶπεν, *ὥρισεν εἰς ἕκαστον ἐξ ἡμῶν τὴν θέσιν του ἀδελφοί μου, ἀλλὰ στηρίζομαι ἐφ' ὑμῶν προσέθηκεν ὡς ἐπὶ ἀπορθήτου προμαχῶνος ὅπως καλύψω τὴν ὑποχώρσίν μας. Σᾶς ἐμπιστεύομαι τὴν φύλαξιν τῆς σημαίας· καὶ ὁ ἀδελφός μου Κωνσταντῖνος ὅστις προχωρεῖ δὲν θὰ ἀργήσῃ νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν σας.*

Λαμβάνων ἀκολούθως τὸ ἔγγραφον διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώριζεν αὐτὸν στρατάρχην τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἠσπάσθη αὐτὸ εὐλαβῶς καὶ εἶτα τὸ ἔσχισε ἀνακράζων: *Σφραγίδας ἐκ τοῦ αἵματος ἡμῶν ἀπαιτοῦσι ἀπὸ τοῦδε οἱ διορισμοί! Φίλοι, ἡ κοινὴ ἡμῶν πατρὶς εὑρίσκεται ἢ ἐν τῇ νίκῃ ἢ εἰς τὰ ἔνδοξα τοῦ Ὑψίστου σκηνώματα, οὗτινος ὑπερασπίζομεν τὸν ἀγῶνα.*

Εἴπομεν ὅτι ὁ Μουσταὶ Πασᾶς ἀπέσπασε μοῖραν ὀκτὼ χιλιάδων ἀνδρῶν, ἥτις εἶχε καταλάβει τὸ Καρπενήσιον, πόλιν κάτω τῆς ὀπείας ἐστρατοπέδευσε ἐπὶ ἐδάφους ἐπιπέδου διακοπτομένου ὑπὸ ἀμπελώνων καὶ ἀγρῶν κυκλωμένων ἐκ τάφρων. Ὁ Μάρκος Βότσαρης εὑρίσκετο εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας λεύγας μακρὰν, καὶ εὐθὺς ὡς ὁ Ἥλιος ἔδυσεν, ἐξεκίνησε παραγγέλων τὸν Καπετὰν Βεσλίν, ὅστις ἐσχημάτιζε τὸ κέντρον του, νὰ ἐπέλθῃ πρὸς τὰ ἀριστερὰ, ἐκτελῶν μακρὰν περιστροφὴν ὅπως ἀποκόψῃ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἔδωκε καὶ εἰς 350 στρατιώτας τοῦ Καραίσκου, ὁρίζων ὡς σύνθημα συνενώσεως τὴν λέξιν Στουρνάρι.

ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ ΛΕΜΠΕΣΗΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΟΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Διηύθυνε ἀκολούθως τὸν ὁπλαρχηγὸν Τζεγιερῆ Τζαβέλλαν μετὰ μικροῦ ἀριθμοῦ Σουλιωτῶν, καὶ τὸ τάγμα τοῦ ἀρχηγοῦ Κίτσου ὅστις εἶχε πεντακοσίους ἄνδρας, πρὸς τὴν Ἀνιάδα, ὅπου ὁ ταξιάρχης Γιολδάσης ἀνεμένετο. Ἀφῆκε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον μετὰ τῆς ἐφεδρείας, προειδοποιῶν καὶ ἀρχηγοὺς καὶ στρατιώτας ὅπως οὐδόλως κινηθῶσι πρὸ τοῦ ἀκούσωσι τὰς σάλπιγγας ἃς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ. Ἕκαστος ἀνεχώρησε· ὁ δὲ Μάρκος Βότσαρης, προσευχηθεὶς περὶ τὴν δεκάτην ὥραν τῆς ἑσπέρας ὅπως καὶ οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀναχωρήσεως κραυγάζων: *Ὁ Θεὸς μᾶς βλέπει καὶ μᾶς ὁδηγεῖ.* Τηροῦντες τὴν βαθυτέραν σιγὴν ἐξεκίνησαν παραχρῆμα κραυγάζοντες : Ὁ *Θεὸς μᾶς βλέπει καὶ μᾶς ὁδηγεῖ* ! Ὁ *Ὕψιστος ἃς μᾶς βοηθήσῃ.*

Ἦτο μεσονύκτιον, ὅτε ὁ Βότσαρης μετὰ τῶν διακοσίων τεσσαράκοντα παλληκαρίων καταλαμβάνουσι τὴν ἐχθρικὴν προφυλακὴν τῆς ὁποίας οἱ στρατιῶται διασκορπισμένοι ἀνὰ τὸν λειμῶνα ἐκοιμῶντο οὐδὲν μέτρον προφυλακτικὸν λαβόντες. Εἰς διάστημα μιᾶς ὥρας ἄνω τῶν πεντακοσίων βαρβάρων σφάζονται καὶ ὁ Μάρκος ἱκανοποιηθεὶς ἐκ τοῦ φόβου τὸν ὁποῖον διέσπειρε πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, ὠπισθοχώρει πρὸς τὴν ἐφεδρείαν, ἥτις εἶχεν ἀκολουθήσει αὐτὸν εἰς ἀπόστασιν ὡρισμένην. Ἔτεινε τὸ οὖς εἰς τὰς φωνὰς αἵτινες ἤρχιζον ν' ἀκούωνται, ὅτε συνηντήθη πρὸς δεκαπεντάδα τινὰ στρατιωτῶν του. Οὗτοι χάσαντες τὰ ἴχνη αὐτοῦ καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι ἐν τῇ ταχύτητι τῆς ὀπισθοχωρήσεως ἐνέπεσαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Γκέκιδων σκιπετάρων, οἵτινες ἔκραζον ὅτι *τοὺς ἐδολοφόνουν καὶ ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ Ἠπειρῶται τοὺς ἐπρόδιδον.*

Οἱ Σουλιῶται μόλις ἐτελείωνον τὴν διήγησιν τῶν ὅσων ἤκουσαν, ὅτε ζωηρὸς πυροβολισμὸς ἐξερράγη ἐν τῷ ἐχθρικῷ στρατῷ· καὶ δύο παλληκάρια μείναντα ὄπισθεν ἐκείνων οἵτινες ὡμίλουν, ἀνήγγειλον ὅτι οἱ Σκοδραῖοι καὶ οἱ Ἠπειρῶται κατηγοροῦντες ἀλλήλους ἐπὶ προδοσίᾳ συνεπλάκησαν καὶ ἐπυροβολοῦντο μετὰ λύσσης.

Σύντροφοι ! ἔκραζεν εἰς τοὺς λόγους τούτους ὁ Μάρκος Βότσαρης· *τὸ ἠκούσατε* ! *ὁ Οὐρανὸς μᾶς παραδίδει τοὺς ἀπίστους. Ἀκολουθήσατέ με, πηγαίνομεν* ! Εἶπε καὶ συναθροίζων ὅλατὰ παλληκάρια αὐτοῦ, ἀποστέλλει διαταγὴν εἰς τοὺς παρὰ τὰ πλευρὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐνεδρεύοντας Ἕλληνας ὅπως κινηθῶσι, καὶ προσβάλλωσι τοὺς Τούρκους. Ἐπιτίθεται πάραυτα κατ' ἄλλου μέρους τοῦ στρατοῦ, φωνάζων: *Ποῦ εἶναι οἱ Πασάδες ; Οἱ Ἕλληνες προσβάλλουσι τὰς προφυλακάς* ! Τοποθετεῖ ταυτοχρόνως μέρος τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ οὕτως ὥστε νὰ δύνανται νὰ πυροβολῶσι ἐναλλὰξ κατὰ τῶν Σκοδραίων καὶ τῶν Ἠπειρωτῶν, ὅπως τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ γνωρίσωσιν ἀλλήλους. Αὐτὸς δὲ ἐξακολουθῶν νὰ ἐρωτᾷ. *Ποῦ εἶναι οἱ Πασάδες ; Οἱ Ἕλληνες προσβάλλουσι τὰς προφυλακάς* ! φθάνει πρὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Χάγο Βεσιάρι, ἀντιστρατήγου τοῦ Σερασκέρη, τὸν ὁποῖον συλλαμβάνων ἐκ τῆς γενειάδος: *Δήμιε τῶν Σουλιωτῶν, δὲν θὰ μοῦ διαφύγῃς*· καὶ μὲ τὰς λέξεις ταύτας τῷ ἐμπηγνύει τὸ ἐγχειρίδιον αὐτοῦ. Ἁρπάζων, βήματά τινα ἐκεῖθεν, ὑπὸ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, τὸν Σεφὲρ Πασᾶ ἡμιυπνώττοντα ἔτι, παραδίδει αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν παλληκαρίων του, διατάσσων νὰ τὸν φονεύσωσιν ἐὰν ὡμίλει τι.

Πλήττων πανταχόθεν, ἐπαναλαμβάνων *Ποῦ εἶναι οἱ Πασάδες ;* ὁ Μάρκος Μπότσα-

ρης καὶ μέρος ἐκ τῶν ἰδικῶν του εἰσδύουσιν εἰς τὸ στρατηγεῖον. Τὸ πᾶν κύπτει ὑπὸ τὰ κτυπήματά των, καὶ ὁ νέος Μακκάβαῖος μάτην καλῶν τὸν Μουσταὶ πασᾶν κατέσφαξε διαδοχικῶς τὸν Σελιχτὰρ αὐτοῦ καὶ ἑπτὰ τῶν κυριωτέρων βέηδων τῆς πλουσίας ἐπαρχίας Ζαδρίμα, οἵτινες δὲν θὰ ἐπανέβλεπον πλέον τὰς γονητευτικὰς ὄχθας τῆς Λαβεάτιδος λίμνης (Ζέντας), ὅτε προσεβλήθη ὑπὸ σφαίρας κατὰ τὴν ὀσφύν. Αἰθίωψ τις τὸν ὁποῖον ἀπηξίωσε νὰ φονεύσῃ ἐπιστόλισεν αὐτὸν καθ' ἣν στιγμὴν ἐξήρχετο τῆς σκηνῆς τοῦ Σερασκέρη ὅπως ἑτέρους ἀπίστους θανατώσῃ.

Ἀποσυρθεὶς ὅπως περιδέσῃ τὸ τραῦμά του, ὅπερ ἦτο μὲν ἐλαφρόν, ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ τὸ ἀποκρύψῃ ἀπὸ τῶν παληκαρίων του, ἀκούει ὁ Μάρκος Μπότσαρης τοὺς Τούρκους προσπαθοῦντας νὰ καθησυχάσωσι τοὺς στρατιώτας των λέγοντας ὅτι, *τὰ συμβαίνοντα προήρχοντο ἐκ κακῆς συνεννοήσεως, καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν προσέβαλλον τὴν προφυλακήν των.* Αἴρνης ὁ Ἀετὸς τοῦ Σουλίου ὁρμᾷ κραυγάζων: *Ὄχι! δὲν εἶναι λάθος. Τρέμετε, βάρβαροι! ὁ Μάρκος Βότσαρης εἰσεχώρησε εἰς τὸ στρατόπεδον, θὰ σᾶς φονεύσῃ ὅλους.* Διατάσσει ταυτοχρόνως τὰς σάλπιγγας νὰ σημάνωσι τὴν ἔφοδον.

Εἰς τὸν θόρυβον τοῦτον, τῶν Τούρκων συμπυροβοληκάντων πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἡ φωνὴ ἐξήρχετο, ὁ Μάρκος Βότσαρης προσβληθεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν ὑπὸ σφαίρας πίπτει ἀναίσθητος.

Εἰς τὸ πρῶτον τῆς ἡμέρας φῶς οἱ Μωαμεθανοὶ διακρίνουσι τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἀναπεπταμένην ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοπέδου των· ἀναγνωρίζουσι τοὺς Σουλιώτας καὶ ἀκούουσι τὴν φωνὴν τοῦ Σαφὲρ Πασᾶ λέγουσαν *Ὁ Μάρκος Βότσαρης ἀπέθανε.* Εἰς τὰς λέξεις ταύτας ὁ Σεφὲρ Πασᾶς πίπτει διατρυπηθεὶς· καὶ τῶν Τούρκων συναθροισθέντων ὅπως διαφιλονικήσωσι τὴν κεφαλὴν τοῦ ἥρωος, φοβερὰ μάχη συνάπτεται πέριξ τοῦ ἥρωος κειμένου κατὰ γῆς. Εἰκοσιἑξ Σουλιῶται φονεύονται πέριξ τοῦ ἀρχηγοῦ των, ἓξ πληγώνονται θανασίμως· καὶ ἅπαντες, συνενοῦντες τὰς δυνάμεις των, καλύπτουσι τὴν ὀπισθοχώρησιν τοῦ Ἀθανάση Τούζα, ὅστις κατορθώνει νὰ ἀποφέρῃ ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τὸν ἥρωα ὄντινα ὑπερηγάπων. Οὗτος ἂν καὶ θανασίμως πληγεὶς ἀνελάμβανε τὰς αἰσθήσεις του, καὶ ἔφθανον μὲ τὸ πολύτιμον τοῦτο φορτίον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀμφρισίου, ὅπου καθ' ἣν στιγμὴν τὸ ἀπέθετον, παρετήρησαν τοὺς Ἕλληνας, ὁδηγουμένους ὑπὸ τῶν στραταρχῶν αὐτῶν, νὰ κατέρχωνται τὰ ὄρη ὅπως προσβάλωσι τὸν ἐχθρὸν αὐτῶν.

Ὁ ἥλιος ἐφαίνετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τὸν ὁρίζοντα. Ὁ Ἴσκος, ὅστις καίτοι ἀσθενὴς εἶχεν ἀφήσει τὸ Μοναστήριον τῶν Βροσῶν, ὁ Ζοῦγκος, ὁ Μακρῆς, ὁ Μπελζὲς, οἱ Σουλιῶται, ἐπιπίπτοντες ἐκ νέου κατὰ τῶν βαρβάρων μετὰ φοβερᾶς μανίας προσβάλλουσι καὶ τρέπουσι εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους. Οἱ βάρβαροι φεύγουσι ἐγκαταλείποντες εἰς τοὺς Χριστιανοὺς, σκηνὰς, ἀποσκευὰς, πολεμεφόδια καὶ χιλίους πεντακοσίους νεκρούς. Ἀποσύρονται εἰς τὰ Ἄγραφα καὶ αἱ φωναὶ: *ἐνίκησεν ὁ Σταυρός!* διασχίζουσι τὸν ἀέρα. Οἱ Ἕλληνες πεντήκοντα τρεῖς νεκροὺς καὶ ἓξ τραυματίας ἀπώλεσαν. Ἀλλ' ὑπέστησαν τὴν σκληροτέραν τῶν ἀπωλειῶν, τὸν θανάσιμον τραυματισμὸν τοῦ Μάρκου Μπότσαρη· ἔπρεπε νὰ σκεφθῶσι περὶ ὀπισθοχωρήσεως ἐν ὅσῳ εἶναι καιρὸς εἰσέτι, διότι αἱ ἐχθρικαὶ ὁρδαὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐνισχυθῶσι διὰ πληθύος Ἠπειρωτῶν συναθροισθέντων ὑπὸ τὸν Ὀμὲρ Βριώνη. Ὁ προδότης Βαρνακιώτης, ὅμοιος πρὸς

ὄφιν ὅστις ἀναλαμβάνει νέας δυνάμεις καὶ δηλητήριον δραστικώτερον κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἔαρος, ἀνεψυχώθη ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῶν Ὀθωμανικῶν στρατιῶν. Ὁ λιποτάκτης τοῦ Σταυροῦ νέας ἤδη ἀπευθύνει ἐπιβούλους προκηρύξεις ἐν τῇ Ἀγραΐδι· καιρὸς ὅπως ἐνασχοληθῶσι περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ τελευταίου προμαχῶνος τῆς Αἰτωλίας ὑπερασπιζόμενοι τὸ Μεσολόγγιον.

Αἱ παρατηρήσεις αὗται ἔπεισαν τοὺς Ἕλληνας ὅπως ὀπισθοχωρήσωσιν. Ἐξεκίνησαν, ἀφοῦ πρῶτον ἐλαφυραγώγησαν τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὅπως ἀποσυρθῶσιν ὄπισθεν τοῦ Ἀρακυνθίου ὄρους. Ὁ Μάρκος Βότσαρης ἀπετέθη ἐπί τινος φορείου. Ἡ ἀπώλεια ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου μετέβαλε τὰς δάφνας τῆς νίκης εἰς κυπάρισσον. Ἐφοβοῦντο νὰ πληροφορηθῶσι τὰ κατ' αὐτόν, ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος Βότσαρης, ὅστις μέχρι τοῦδε ἠγνόει τὴν κατάστασιν τοῦ ἀδελφοῦ του, ρίπτεται, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν στρατάρχων καὶ κυριωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ φορεῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ ἥρως μετεφέρετο ὑπὸ τῶν παλληκαρίων του. Τοῖς ἔτεινε τὴν χεῖρα καὶ μὲ τραυλίζουσαν γλῶσσαν τοῖς εἶπεν: «Ἀδελφοί! ἐγὼ ἔκαμα τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος »μου, καὶ ἀποθνήσκω εὐχαριστημένος. Κρεμῶ τὰ παιδιά μου εἰς τὸν λαιμὸν σας καὶ »εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ ἔθνους. Σταθῆτε πιστοὶ εἰς τὴν πατρίδα ὡς πιστοὶ δοῦλοι τοῦ »Θεοῦ. Ἀφήσατέ με καὶ τρέξατε νὰ τελειώσητε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐγὼ ἤρχισα.»

Τελειώνων τὰς λέξεις ταύτας, ὁ γενναῖος Μάρκος Μπότσαρης ἔπαυσε τοῦ ὁμιλεῖν. Οἱ Ἕλληνες ἀναλυθέντες εἰς δάκρυα ὠδύροντο ὅτε ὁ *νέος Ἀχιλλεὺς*, Κωνσταντῖνος Βότσαρης, σύρων τὴν σπάθην του, τοῖς λέγει: *Διατί στενάζετε, ἀδελφοί μου; Ἐκδικούμενοι πρέπει νὰ τιμήσωμεν τὸν σύντροφον, τὸν συστρατιώτην μας, καὶ θυσιάζοντες πρὸς αὐτὸν ἑκατόμβας; Μωμαεθανῶν ἢ μᾶλλον ἀποθνήσκοντες ὅπως αὐτὸς διὰ τὴν πατρίδα!* Πάντες ἐγερθέντες εἰς τὰς λέξεις ταύτας τρέχουσι πρὸς ἐχθρικόν τι σῶμα ὅπερ ἐπροχώρει, φονεύουσι τετρακοσίους ἐξ αὐτῶν· καὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας ἀποσύρονται μετὰ τοῦ ψυχορραγοῦντος ἥρωος, εἰς χωρίον τοῦ ὁποίου ἡ ἰσχυρὰ θέσις ἐπροφύλασσεν αὐτοὺς ἀπὸ πάσης νυκτερινῆς προσβολῆς.

Τὴν ἐπαύριον διηύθυναν πρὸς τὸ Μεσολόγγιον, τὸν Μάρκον Μπότσαρην τοῦ ὁποίου ἡ φύλαξις ἀνετέθη εἰς ἀπόσπασμά τι ἑκατὸν πολεμιστῶν τοῦ Σουλίου, ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου Τούζα διοικούμενον, ἐπιφορτισμένον δὲ ὅπως συνοδεύσῃ αὐτὸν μετὰ τῶν λαφύρων καὶ τροπαίων ἅτινα παρὰ τῶν βαρβάρων εἶχον ἀποσπάσει. Φθάσαντες εἰς τὴν Λυσιμαχίαν γέφυραν, κοινῶς καλουμένην Γεφύρι τοῦ Ἀχμέτ, ὁ ἥρως περιέπεσεν εἰς τοιαύτην λυποθυμίαν, ὥστε οἱ συστρατιῶταί του νομίζοντες ὅτι ἔπαυσε τὸ ζῆν, ἤρχισαν τὰ θλιβερά των μυρολόγια ἐνθυμούμενοι τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ σπάνια κατορθώματα αὐτοῦ.

Ἐξηκολούθουν τὴν πορείαν των ἐμψυχούμενοι ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ ὡραίου βίου τοῦ ἀρχηγοῦ δι' ὃν ἐλυποῦντο, ὅτε φθάσαντες εἰς Κεφαλόβρυσιν, πηγὴν ἱεράν, μάρτυρα τοῦ ὅρκου εἰς τὸν ὁποῖον ὥρκισε τοὺς στρατιώτας του ὅτε τὸ προηγηθὲν ἔτος ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ἐπολιόρκει τὸ Μεσολόγγιον, ὁ ἥρως διὰ τελευταίαν φορὰν ἀνεγείρων τὰ βλέφαρα ἐπὶ τῶν ὁποίων βαρὺς ἐπεκάθητο ὁ θάνατος, ἀπηύθυνεν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἑξῆς λόγους: «Ἐγκάρδιοι φίλοι μου, παύσατε τὰς θλίψεις σας. Ἀποθνήσκω εὐ»χαριστημένος, διότι ἡ πατρὶς εἶναι ἐλευθέρα. Ἐὰν θέλητε νὰ τιμήσητε τὴν μνήμην

»μου, μιμηθῆτε τὰ παραδείγματα τὰ ὁποῖα σᾶς ἔδωσα. Ἐνθυμηθεῖτε ὅτι κράτος τι »δὲν θραύει τὰς ἁλύσεις καὶ δὲν ἱδρύει τὴν ἀνεξαρτησίαν του, εἰμὴ διὰ τῆς ἀφοσιώ»σεως καὶ τοῦ αἵματος μεγάλου ἀριθμοῦ τέκνων. . .» Ἐξέπνευσε προφέρων τὰς λέξεις ταύτας, ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανόν· καὶ αἱ ἠχοὶ τοῦ Ἀρκκίνθου, ἀποκρινόμεναι εἰς τοὺς ὁδυρμοὺς τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, ἔφερον τὴν εἴδησιν τοῦ θανάτου τοῦ ἀετοῦ τοῦ Σουλίου, μέχρι τῶν λιμνοθαλασσῶν τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ γενναῖος, ὁ ἀτρόμητος, ὁ περίνους Μάρκος Μπότσαρης δὲν ὑπάρχει πλέον ! ! ! Ἕκαστος ἐδάκρυε καὶ ἕκαστος ἠρώτα, *πῶς ὁ σώσας τοσάκις τοὺς Ἕλληνας εἶχεν ἀποθάνει* !

Τοῦ ἐπάρχου Κωνσταντίνου Μεταξᾶ, συνενωθέντος μετὰ τῶν προεστώτων καὶ πλήθους λαοῦ καὶ στρατιωτῶν, καὶ προχωρήσαντος πρὸς συνάντησιν τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ὅπως τιμήσῃ εἰς τὴν θνητὴν αὐτοῦ σωρόν, τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλλὰς ἀπώλεσε, τὸ νεκρικὸν φορεῖον προεχώρησε πάραυτα πρὸς τὸ Μεσολόγγιον. Προηγοῦντο τούτου αἰχμάλωτοι Μωαμεθανοὶ ἁλυσίδετοι, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ πολεμικῶν ἵππων τῶν δύο πασάδων καὶ μπέηδων τῶν φονευθέντων ἐν τῇ νυκτερινῇ μάχῃ τῆς 20 Αὐγούστου, τοὺς ὁποίους ὡδήγουν ἐπισεσαγμένους διὰ ἐπιστρωμμάτων, λοφίων, ροπάλων, Περσικῶν σπαθῶν, καὶ ἀσπίδων τῶν εὐγενῶν δούλων εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν. Ἠκολούθουν ἀκολούθως πεντήκοντα τέσσαρας σημαίας τὰς ὁποίας οἱ φιλοπόλεμοι Ἕλληνες εἶχον κυριεύσει· ἀλλ' ἄπασα ἡ προσοχὴ συνεκεντρώθη ἐπὶ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, κεκκλυμμένου διὰ τῆς κυανῆς αὐτοῦ χλαμύδος τὸν ὁποῖον τὰ ἀρχαιότερα αὐτοῦ παλληκάρια ἔφερον ἐπὶ τῶν ὤμων των. Ὀκτὼ χιλιάδες πρόβατα ἢ αἶγες, παρὰ τῶν βαρβάρων ἀφαιρεθέντα, ἐσχημάτιζον τὴν τιμητικὴν φρουράν, ὡς διὰ νὰ ἐνθυμίσωσι τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ τάξιν. Τέλος ἡ πορεία ἐκλείετο δι' ἵππων ἄνω τῶν χιλίων, καὶ διὰ μεγάλου ἀριθμοῦ ἡμιόνων πεφορτωμένων ἐκ τριῶν χιλιάδων διακοσίων ὅπλων, ἑπτακοσίων ζευγῶν πιστολίων, σκηνῶν, πολεμεφοδίων ἀποσκευῶν, καὶ μέρος τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ.

Τὸ σῶμα τοῦ Μάρκου Μπότζαρη κατετέθη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἐπάρχου. Ὥρισεν ἀκολούθως τεσσαράκοντα στρατιώτας πανόπλους καὶ μὲ μαῦρον φέσιον ὅπως ἀποτελέσωσι τιμητικὴν φρουράν· καὶ τοῦ Πορφυρίου Ἀρχιεπισκόπου Μητροπολίτου Ἄρτης, Αἰτωλίας, καὶ Ναυπάκτου, διαταξάντος δημοσίας δεήσεις, ἀθρόοι οἱ χριστιανοὶ μετέβαινον εἰς τὰς ἐκκλησίας των ὅπως αἰτήσωσι παρὰ τοῦ Ὑψίστου τὴν *αἰωνίαν εἰρήνην*, ὑπὲρ τοῦ χριστιανοῦ ἥρωος τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ *τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πατρίδος*.

Ἤρξαντο τῆς ἐπικηδείου τελετῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου ἐπανέλεγον, καίοντες θυμίαμα τὰς λέξεις ταύτας τὰς ἀκουσθείσας ἄλλοτε ἐν τῇ γῇ τοῦ Χοῦς. *Ἐγεννήθη παρόμοιος πρὸς ἄνθος, παρῆλθεν ὡς σκιά. Αἱ ἡμέραι τοῦ ἀνθρώπου, ἀπήντα χορὸς νέων λευϊτῶν, εἶνε πρόσκαιροι* ! *οἱ ὀφθαλμοὶ οἵτινες εἶδον αὐτὸν, δὲν θὰ τὸν ἐπανίδωσι πλέον, ἀλλὰ θὰ γεννηθῇ εἰς τὸ αἰώνιον φῶς. Ὑπῆρξεν ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ τυφλοῦ τὸ στήριγμα τοῦ ἀσθενοῦς*, ἔψαλλον οἱ διάκονοι, *καὶ ὁ πατὴρ τῶν πτωχῶν* ! Καὶ οἱ ἱεράρχαι ἐναλλὰξ μετὰ τῶν διαφόρων κληρικῶν ἐτελείωσαν τὴν ἀγρυπνίαν ἢ ὁλονυκτίαν διὰ τοῦ ῥητοῦ τῆς γραφῆς : *Αἱ ἡμέραι αὐτοῦ θὰ πολ-*

λαπλασιασθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι παρόμοιαι πρὸς τὰ τοῦ φοίνικος· ἡ δόξα αὐτοῦ θὰ εἶνε ἀθάνατος.

Ἐν ᾧ ἐν τοῖς ναοῖς τοῦ Ὑψίστου τοιαῦτα ἀντήχουν ἄσματα ἱλαστήρια, ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων, ἐν τῇ πόλει, ἤκουέ τις, στεναγμοὺς καὶ ὀλολυγμούς. Αἱ γυναῖκες αὐτοσχεδιάζουσι μυρολόγια γοερὰ, ἐπανέλεγον ὑπὸ ὅλας τὰς φάσεις τὴν ζωὴν τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ποιμένος, στρατιώτου, ταξειδιώτου, συζύγου καὶ πατρὸς ἀποθνήσκοντος ἐντὸς του κόλπου τῆς νίκης ἀλλὰ μακρὰν τῆς Χρυσῆς αὐτοῦ καὶ τῶν τέκνων του. Οἱ συστρατιῶται ἐδείκνυον τὸν λίθον ἐπὶ τοῦ ὁποίου, καθήμενος πρὸ τοῦ πυρὸς τοῦ στρατοπέδου, ἐλάμβανε θέσιν μεταξὺ αὐτῶν τὴν νύκτα καθ' ἣν ὡμίλει εἰς αὐτοὺς περὶ Λεωνίδου· καὶ πηγαὶ δακρύων διέβρεχον τὴν κόνιν!

Ὁ ἥλιος εἶχε πρὸ ὀλίγου δύσει· ἦτο μία τῶν καυστικῶν ἐκείνων νυκτῶν τῶν κυνικῶν καυμάτων, καθ' ἣν ἄνθρωποι καὶ ζῶα ἀδυνατοῦσι νὰ ἀπολαύσωσιν ἥσυχον ὕπνον. Ὁ Ἀράκυνθος πρὸ ἑνὸς μηνὸς ὑπὸ σφοδροῦ ἡλίου διακαιόμενος, ἐξέπεμπεν, ἀντὶ ζωογόνου αὔρας, ἀτμοὺς παρομοίους πρὸς καμίνου τῆς ὁποίας αἱ πλευραὶ ἐγκλείουσι ἑστίαν πυρὸς ἀδδηφάγου. Τὰ δάση ἄτινα ἐγκλείουσι τὰς Αἰολικὰς αὔρας, ἦσαν ἄνευ ἀποπνοιῶν, καὶ οὐδὲν φύσημα ἀέρος ἐκίνει τὰ ἄκρα τῶν καλαμώνων, συνήθους κοσμήματος τῶν λιμνοθαλασσῶν. Ἔντομα λαμπυρίζοντα, σκνῆπαι ἐνοχλητικαὶ ἦσαν τὰ μόνα ἔμψυχα ὄντα ἄτινα ἠκούοντο ἐνοῦντα τὸν βόμβον αὐτὸν πρὸς τὸν διαρκῆ θόρυβον τῶν τεττίγων. Ἡ ἔρημος τῆς θαλάσσης ἐπιφάνεια διακοπτομένη ὑπὸ τοῦ σκιρτήματος ἰχθύων τινῶν καταδιωκομένων ὑπὸ τῶν λαυρακίων, ἦσαν οἱ μόνοι κρότοι οἵτινες ἐτάρασσον τὴν νύκτα τῆς ὁποίας ἡ σελήνη ἐσημείου τὴν σιωπηλὴν πάροδον, ἐνῷ οἱ πολεμισταὶ κάθιδροι ἐξηδήλουν διὰ καυστικῶν παραπόνων τὴν βαθεῖαν θλῖψιν.

Ἡ προσέγγισις τοῦ ὄρθρου ἢ ὄνειρα εὐχάριστα καθησυχάζοντα συνήθως τὰς δριμυτέρας θλίψεις, δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπιφέρωσιν εἰς αὐτοὺς τὸν ὕπνον, ὅτε ὁ ἦχος τῶν κωδώνων καὶ ὁ κρότος τῶν κανονίων ἀνήγγειλον τὰς προετοιμασίας τῆς νεκρικῆς πομπῆς τοῦ ἥρωος ὃν ἐθρήνουν. Ὁ ἥλιος ὡς νικητὴς ἐπιφαινόμενος ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος παρουσίαζε τὸν ἐκ φωτὸς ἐκθαμβοῦντα δίσκον του ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Παρνασσοῦ, καὶ χίλιαι φωναὶ ἀπευθύνουσι πάραυτα αἰώνιον ἀποχαιρετισμὸν πρὸς τὸν Μάρκον Μπότζαρην. Τὸ σῶμα τοῦ ἀετοῦ τοῦ Σουλίου, περιβεβλημένον τὴν ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν, τὸ μέτωπον ἐστεφανωμένον μὲ δάφνην, ἔχον ὡς σάβανον τὴν κυανῆν αὐτοῦ χλαμύδα, καὶ ὡς παράσημον τὴν σπάθην του δι' ἐχθρικοῦ αἵματος βεβαμμένην, ἐξετέθη εἰς τὸ προαύλιον τοῦ Παλατίου τοῦ Ἐπάρχου. Παλάτιον ὄντως ἄξιον φθόνου, ἦτο ἡ ταπεινὴ οἰκία ἁλιέως τινός, ἀλλ' ἦτο κεκοσμημένη δι' εἴκοσι συμπλεγμάτων σημαιῶν καὶ διὰ τροπαίων ἀποσπασθέντων ἐκ τῶν ἀπίστων διὰ τῆς ἀνδρείας τοῦ υἱοῦ ποιμένος τοῦ Σουλίου.

Ἀπὸ τῆς οἰκίας τοῦ Ἐπάρχου μέχρι τῆς ἐκκλησίας, αἱ ὁδοὶ ἦσαν ἐπεστρωμμέναι διὰ δαφνῶν καὶ ἀνθέων. Οἱ κωδωνες ἀντήχουν, τὸ κανόνιον ἐκρότει ἀπὸ τοῦ Ἀνατολικοῦ μέχρι τοῦ Βασιλάδι, ὅτε τὸ φέρετρον κεκοσμημένον δι' ἀνθοδέσμων, ἀθανάτων, ῥόδων, καὶ ἀσφοδέλων, ἀνυψώθη ἐπὶ τῶν ὤμων δώδεκα τῶν ἀρχαιοτέρων παλληκαρίων τοῦ Μάρκου Μπότσαρη· πλῆθος ἀξιωματικῶν στρατιωτῶν, φερόντων πέν-

θιμον σκέπην ἐν τῷ δεξιῷ βραχίονι, συνοιθροίσθησαν κύκλῳ τῆς σημαίας τοῦ σταυροῦ ἀναπετασθείσης, τὸ σύνθημα τῆς ἀναχωρήσεως ἐδόθη.

Ἠκολουθεῖτο ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Πορφυρίου, τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων καὶ τοῦ κλήρου του συνοδευομένου ὑπὸ χοροῦ διακόνων φερόντων θυμιατήρια καὶ ψαλλόντων. *Ὁ ἐλεήμων ! ἀπέσυρε τὸν δίκαιον ἐκ τοῦ μέσου τῶν συμφορῶν, ὁ Ὕψιστος εἰσήκουσεν αὐτὸν ἐν τῇ ἐπιεικείᾳ του. Ἡ χεὶρ τοῦ παντοδυνάμου κατήρτισε τὴν ἰσχύν του, ἀπήντων οἱ πολεμισταὶ ἐν ὀνόματι τοῦ ἥρωος, αὕτη μὲ ἀνύψωσεν. Ὁ Ἰσχυρὸς μὲ ὑπεστήριξεν ἐν τῇ ἥττῃ μου· ἀλλὰ δὲν μὲ παρέδωσεν εἰς τὸν θάνατον, διότι ἔζων ὅπως εὐλογῶ αὐτόν. Ὁ λίθος τὸν ὁποῖον ἀπέρριψαν, ἀπήντων οἱ πιστοί, ἀπέβην λίθος γωνιαῖος· τὸ θαῦμα τοῦτο ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν ἐγένετο !*

Ἔφθασαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐκ περιτροπῆς ψάλλοντες τοιαῦτα ᾄσματα, ὅπου τῆς νεκρικῆς λειτουργίας καὶ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ εὐαγγελίου τελεσθείσης κατὰ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, ἐπηκολούθησεν ὁ τελευταῖος ἀσπασμός, τὸν ὁποῖον ὁ νικητὴς ἔλαβεν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του ὀνομαζόντων αὐτὸν πατέρα. Ἐτοποθέτησαν ἀκολούθως ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ὅπως παραχωρήσωσι τὴν θέσιν των εἰς τοὺς Μεσολογγίτας, εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς, καὶ εἰς τὸν λαὸν οἵτινες ἠσπάζοντο τὴν χεῖρα καὶ τὸ μέτωπον ἐκείνου, ὄντινα ἐκάλουν ἐλευθερωτὴν καὶ σωτῆρα τῆς πατρίδος.

Τοῦ τελευταίου ἀσπασμοῦ δοθέντος, ὁ Πορφύριος, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς πατερίτσας ἢ σκήπτρου ἱερατικοῦ, ἐνήργησε τὸ εὐχέλαιον τοῦ δούλου τοῦ Χριστοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τοῦ ὁποίου τὸ χρῖσμα καθιέρωσε τὸ βάπτισμα, ὅπερ ἐδέχθη διὰ τῆς καταδύσεώς του εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Σουλίου· καὶ ἀφοῦ ἔχυσε τὸ ἅγιον ἔλαιον ἐπὶ τῆς γῆς, ἥτις ἔμελλε νὰ καλύψῃ αὐτὸν, κατεβίβασαν τὸ σῶμα ἐν τῷ τάφῳ. Τοῦ τάφου δὲ πληρωθέντος ὑπὸ τῶν κληρωθέντων πρὸς τὴν λυπηρὰν ταύτην λειτουργίαν, ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς παρερχόμενος ἐν σιγῇ πρὸ τοῦ ἡρωικοῦ ἀναχώματος ηὔχετο τὴν εἰρήνην τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς αἰωνιότητος εἰς τὸν ἥρωα, ὅστις ἀναμφιβόλως θὰ ἔλαβε θέσιν μεταξὺ τῶν μαρτύρων τοῦ Κυρίου.

Ὁ μητροπολίτης πλησιάσας ἀκολούθως πρὸς τὸ τελευταῖον ἄσυλον τοῦ δικαίου ἀπήγγειλε λόγον ἁπλοῦν καὶ συγκινητικὸν λήγοντα διὰ τῶν ἑξῆς φράσεων. *Ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ἀνενγώριζεν ἐν τῷ Μάρκῳ Μπότσαρη, αἴτιον ἤδη τῆς θλίψεώς της, δεύτερον Λεωνίδαν ! Τιοθετεῖ τὴν οἰκογένειάν του, τοιαύτη εἶνε ἡ τιμὴ τῶν ὑπηρεσιῶν του· ἀναπαύσου ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ὑψίστου, ψυχὴ γενναία, γαίαν ἔχοις ἐλαφρὰν, ἀετὲ τοῦ Σουλίου ! Χαῖρε, Μπότσαρη χαῖρε, χαῖρε !*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

'Ο Κωνσταντῖνος Μπότσαρης διαδέχεται τὸν ἀδελφόν του. — 'Επιδρομὴ τῶν Τούρκων ὁδηγουμένων ὑπό τινων λιποτακτῶν. — Καταστροφὴ ἐν Αἰτωλίᾳ. — 'Οπισθοχώρησις τῶν 'Ελλήνων. — Μάχαι τὰς ὁποίας ὑποστηρίζουσιν. — 'Απώλειαι τὰς ὁποίας ὑφίστανται. — Οἱ Τοῦρκοι εἰσδύουσιν ἐν τῇ Δωρίδι· ἀπωθοῦνται. — Πορεία τοῦ Μουσταῆ πασᾶ. — Συνενοῦται μετὰ τοῦ 'Ομὲρ Βριώνη, φθάνουσι πρὸ τοῦ Μεσολογγίου. — Χριστιανοὶ αἰχμαλωτοι ἀπελευθεροῦνται ὑπὸ τοῦ 'Ανδρέου Ἴσκου. — Ἄφιξις τῆς Βαρβαρικῆς μοίρας πρὸ τῶν παραλίων τῆς Αἰτωλίας τὴν ὁποίαν πολιορκεῖ. — 'Εμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου. — 'Αναρχία τῆς χερσονήσου ταύτης. — Κατορθώματα τῶν Ψαριανῶν — Θάνατος τοῦ Χασὰν πασᾶ καὶ δύο ἄλλων βεζύρυδων ἐν τῇ Κρήτῃ. — 'Αποβίβασις τῶν Σαμίων εἰς Αἰτωλίαν. — Περιπέτειαι τῶν Τούρκων τοῦ Ταλιάνου.— Ἡ δῆθεν κεφαλὴ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἀποστελλομένη εἰς τὸν Σουλτάνον. — Διάφοροι ἀποβιβάσεις ἐπαναστατῶν ἐν τῇ Μικρᾷ 'Ασίᾳ. — Διαμονὴ τοῦ Χωρὲβ, Καπετὰν πασᾶ, εἰς Μιτυλήνην. — 'Εμφάνισις τοῦ 'Ελληνικοῦ στόλου εἰς τὰ ὕδατα αὐτοῦ. — Περιπέτειαι εἴκοσι δύο Χριστιανῶν διασωθέντων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. — Ναυμαχία μεταξὺ 'Ελληνικοῦ καὶ Τουρκικοῦ στόλου. — Κοινὴ ἀγανάκτησις προελθοῦσα ἐκ τῶν ὠμοτήτων τοῦ 'Αμπουλουμποὺτ πασᾶ. — Ἡ 'Ελληνικὴ κυβέρνησις εἰς τακτικωτέραν πορείαν ἐπανέρχεται. — 'Ελληνίδες ἐπὶ κεφαλῆς πλείστων πειρατικῶν. — 'Επάνοδος τῶν κατοίκων τῆς 'Αττικῆς εἰς τὰ χωρία αὐτῶν. — Λειποταξία Βουλγάρων τινῶν, λίαν ἀξιοσημείωτος. — 'Αποτυχία τῶν 'Ακαρνάνων. — 'Ο Καραΐσκος ἀσθενῶν μεταφέρεται εἰς 'Ιθάκην. — 'Επιτυχία αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων. — 'Απελπισία τούτων. — Μαρτύριον τοῦ μοναχοῦ Χρήστου σταυρωθέντος.—Συνθηκολόγησις τῆς 'Ακροκορίνθου παραδοθείσης εἰς τοὺς Ἕλληνας. — 'Ο Βαρνακιώτης ἐνθαρρύνει τὸν Μουσταῆ πασᾶν. — Προετοιμασίαι τῶν Βαρβάρων κατὰ 'Ανατολικοῦ καὶ Μεσολογγίου. — 'Αποτυχίαι αὐτῶν. — Λοιμὸς ἐν τῷ 'Οθωμανικῷ στρατοπέδῳ. — Ἄρσις τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ 'Ανατολικοῦ. — 'Οπισθοχώρησις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Φυγὴ τοῦ Μουσταῆ πασᾶ. — 'Επιστρέφει εἰς Σκόδραν. — Ἄφιξις τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγιον.

'Ο Κωνσταντῖνος Μπότσαρης ὠνομάσθη πολεμάρχης ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ λάβῃ τὴν θέσιν τοῦ ἥρωος, οὗτινος ὁ τάφος πρὸ ὀλίγου ἔτι περιέκλεισε τὰ ἄψυχα αὐτοῦ λείψανα. 'Ο υἱὸς τοῦ Κίτσου συγκατένευσεν εἰς τὰς εὐχάς των καὶ τοῦ δίσκου τοῦ ἡλίου ἐξαφανισθέντος ἐν τῷ 'Ωκεανῷ, μόλις ἡ νὺξ διεδέχθη αὐτὸν περιβαλοῦσα διὰ σκότους τὴν γῆν, ὅτε αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ συναθροισθεῖσαι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ 'Επάρχου τοῦ Μεσολογγίου, παύσασαι τῶν δακρύων συνεσκέπτοντο περὶ τῶν καταλλήλων μέσων πρὸς ἀποτροπὴν τῶν κινδύνων οἵτινες ἠπείλουν τὴν πατρίδα.

Μετὰ τὴν νυκτερινὴν μάχην τῆς 8)20 Αὐγούστου, οἱ Ἕλληνες ἐπανελθόντες εἰς τὰς θέσεις των, εἶδον ἀναφαινομένους τοὺς βαρβάρους, οἵτινες εἶχον δεχθῆ ἀξιοσημειώτους ἐπικουρίας ἐκ Θεσσαλίας. 'Οδηγούμενοι ὑπό τινων ἀχαρακτηρίστων προ-

δοτῶν ἀγνωμόνων τέκνων τῆς γεννησάσης αὐτοὺς Ἑλλάδος, προσέβαλλον δύο χιλιάδας Ἑλλήνων ὀχυρωμένους ἐπὶ τοῦ Ἀμφρησίου ὄρους. Οἱ ἀρχηγοὶ των Μακρῆς καὶ Ζοῦγκος (διότι ὁ Ἴσκος ὑπὸ πυρετοῦ κατατρυχόμενος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀρχηγίαν, ὅπως ἀποσυρθῇ εἰς τὸ Μοναστήριον τῶν Βροσσῶν), οὐδόλως πτοηθέντες ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐχθρῶν ἐδέχθησαν τὴν ἐπιδρομὴν αὐτῶν μετὰ σταθερότητος ἀποδεικνύοντες, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἐνεψύχου τὴν καρδίαν τῶν συστρατιωτῶν του. Προσβληθέντες κατ' ἐπανάληψιν μετὰ τόλμης ἥτις ἐφαίνετο αὐξάνουσα ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀντίστασιν ἣν εὕρισκον, ἔμειναν κύριοι τοῦ ἐδάφους; καὶ οἱ ἄπιστοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσι χάνοντες ἑξακοσίους ἄνδρας.

Μὴ καταβαλόμενοι ὑπὸ τῆς ἀποτυχίας ταύτης, οἱ Μωκμεθανοί, πάντοτε ὁδηγούμενοι ὑπὸ τῶν προδοτῶν, ἐπιτυχόντες νὰ διέλθωσι τὰ στενὰ τοῦ Ἀμφρησίου ὄρους, διὰ μονοπατίων ἅτινα ἦσαν γνωστὰ μόνον εἰς τοὺς αἰπόλους, κατώρθωσαν τὴν 26ην Αὐγούστου (7 Σεπτεμβρίου) νὰ προσβάλλωσι τοὺς Ἕλληνας καὶ κατὰ μέτωπον καὶ κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευράν. Φοβερὰ συνήφθη τότε μάχη· καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀνθιστάμενοι πρὸ τεσσάρων ὡρῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφόνευσαν ἢ ἐπλήγωσαν ἄνω τῶν χιλίων, κατενόησαν τὸ ἐπικίνδυνον τῆς θέσεώς των βλέποντες ἑαυτοὺς σχεδὸν περικυκλουμένους ὑπὸ ἀξιοσημειώτου ἀριθμοῦ ἐπιτεθειμένων, σπευδόντων ὅπως τοὺς καταβάλωσι.

Ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ οἱ Ἕλληνες διασκορπίζονται! Ταχεῖς τὴν φυγὴν ὡς αἱ δορκάδες, ἀνέρχονται τὰ ὄρη ἀπὸ βράχου εἰς βράχον, ὑπερπηδῶσι τοὺς κρημνούς, εἰσέρχονται εἰς τὰ δάση τοῦ Τυμφρηστοῦ, ὅπου συνενοῦνται διὰ τῶν ὁρισθέντων συνθημάτων. Σχεδὸν ἅπαντες ἀνευρίσκονται, διότι ἐν τῇ αἱματηρᾷ μάχῃ ἐξ ἧς ἤρχοντο ἑπτὰ μόνον νεκροὺς καὶ δέκα πέντε τραυματίας ἀπώλεσαν. Δώδεκα ἐκ τῶν τελευταίων τούτων ἀφέθησαν μετὰ ζωοτροφιῶν εἰς ἀσφαλές τι ἄντρον ἀγνοούμενον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ· καὶ οἱ συστρατιῶται αὐτῶν ἀπέφερον τρεῖς οἵτινες εἶχον πληγωθῇ φεύγοντες· ἦσαν ὁ μονογενὴς καὶ ἀγαπητὸς υἱὸς τοῦ Μήτσου Κοντογιάννη· ὁ Σουλιώτης Τσεγκουρῆ Τζαβέλας καὶ ὁ Θεσπρωτὸς Δημήτριος Κοντοζῆς τῆς Πλησιβίτσας. Ἐνεπιστεύθησαν αὐτοὺς εἰς τὰς φροντίδας ποιμένων τινῶν διότι ἔπρεπε νὰ ἀναχωρήσωσι. Ἐστεροῦντο πολεμεφοδίων, καὶ ὁ ἐχθρὸς κατεδίωκε τόσον πλησίον τοὺς Ἕλληνας, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ διέλθωσι ταχέως τὸν Εὔηνον ὅπως καταφύγωσι τοὺς Δωριεῖς τῶν Κραβάρων.

Δύο Ἑλληνικαὶ φάλαγγες αἵτινες ὑπερήσπιζον τὴν γέφυραν τοῦ Κοράκου, εὑρεθεῖσαι μεμονωμέναι διὰ τῆς ὀπισθοχωρήσεως τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐνεδρευόντων ἐπὶ τοῦ Ἀμφρησίου ὄρους, ἠναγκάσθησαν ἐπίσης ν' ἀποσυρθῶσι πρὸς τὸν Ζυγὸν ἢ Ἀράκινθον. Οὕτως αἱ γέφυραι, οἱ πόροι τοῦ Ἀχελώου καὶ τὰ στενὰ εὑρέθησαν ταυτοχρόνως ἐγκαταλελειμμένα ὡς ἐκ τῆς προδοσίας τῶν λιποτακτῶν οἵτινες ὡδήγησαν τοὺς βαρβάρους μέχρι τῶν Μετεώρων τῶν Κραββάρων, ὅπου ἔφθασαν σχεδὸν ταυτοχρόνως μὲ τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τὸν Ἴσκον. Νικηταὶ εἰς Πλάτανον, τὸν ὁποῖον μετέβαλον εἰς τέφραν οἱ Τοῦρκοι, εἰσέβαλον εἰς τόπους θεωρουμένους μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὡς ἀπροσίτους, ἀποδιώκοντες πληθυσμοὺς καὶ στρατιώτας, ἀρξαμένους νὰ τοὺς διαμφισβητῶσι τὸ ἔδαφος, ἀπὸ τῆς εἰς τὰ Μετέωρα τῆς Δωρίδος εἰσόδου των. Οἱ Τοῦρκοι

εἰσέβαλον τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς Ἀποδοτίαν, χώραν κειμένην μεταξὺ Αἰτωλίας καὶ Ὀφιονίας, ὅτε οἱ Βλάχοι Κοτινιῶται, ἑνωθέντες μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες μέχρ τοῦδε ὠπισθοχώρουν, προσέβαλον αὐτοὺς παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Κουπορἀχη ἁλύσεως κεντρικῆς Καλυδρομίου, τοὺς ἐνίκησαν καὶ τοὺς ἀπώθησαν, μετὰ δύο ἡμέρας ἀγώνων καὶ ἐπιτυχιῶν, πρὸς τὸ Καρπενήσιον, ὅπου ὁ Μοσταῆ πασᾶς ἵδρυσε τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ.

Ὁ Σερασκέρης οὗτος, διατάξας τὴν μεταφορὰν τῶν τραυματιῶν εἰς Τρίκκαλα τῆς Θεσσαλίας, πληροφορηθεὶς ὅτι οἱ ἐπαναστάται εἶχον ἐκκενώσῃ ἐντελῶς τὴν παρὰ τὸν Βλοχὸν χώραν, ἀπεφάσισε νὰ κατέλθῃ εἰς Βραχῶρι, ὅπου ἔφθασε τὴν 10 Σεπτεμβρίου ἐπικεφαλῆς δεκαὲξ χιλιάδων μαχητῶν. Μόλις εἶχε στρατοπεδεύσει μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Θερμησοῦ, ὅστις ἐκβάλει ἐν τῇ Τριχωνίᾳ λίμνῃ, ὅτε συνηντήθη μετὰ τοῦ Βεζύρου τῶν Ἰωαννίνων Ὀμὲρ Βριώνη. Ὁ δραστήριος οὗτος ἀρχηγός, ὅστις εἶχε κατορθώσει νὰ συνεγείρει ἅπαξ ἔτι τοὺς δυσηνίους Σκυπετάρους τῆς Ἠπείρου, ἠρίθμει ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ ἓξ χιλιάδας στρατιωτῶν καί τινας ἁρματωλοὺς ὁδηγουμένους ὑπὸ τοῦ προδότου Βαρνακιώτη. Τῆς ἑνώσεως ταύτης τελεσθείσης, ὁ ἡνωμένος στρατὸς τοῦ Μουσταῆ καὶ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Ζυγοῦ τὸν ὁποῖον κατέλαβε, καταπλυμμηρῶν τοὺς παραλίους ἁλιευτικοὺς τόπους ἀπὸ τοῦ Ἀνατολικοῦ μέχρι τοῦ Μεσολογγίου.

Ἅπαντες οἱ πληθυσμοὶ εἶχον φύγει ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῶν Βαρβάρων, οἵτινες ἔκαιον τὰ χωρία, τὰ ἀγροκήπια, καὶ πᾶν ὅτι εἰσέτι ὑφίστατο ἐκ τῆς σιγκομιδῆς, μὴ σκεπτόμενοι ὅτι ἐστεροῦντο τῶν μόνων προμηθειῶν χώρας ἠρημωμένης, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀποσυρθέντες εἰς τὰ ὄρη, παρεσκευάζοντο πρὸς ἀνώρυξιν τοῦ τάφου των· ἐν τῇ μέθῃ τῶν ἐπιτυχιῶν, λησμονοῦντες τὴν ἧτταν τῆς Νεβροπόλεως, ἀπέβλεπον εἰς τὸ παρὸν μόνον, καὶ ἠθέλησαν ν' ἀποστείλωσιν εἰς Σκόδραν τριακοσίους αἰχμαλώτους τοὺς ὁποίους συνέλαβον ἐν Ἀγραίδῃ, ὅπως ἐπιδείξωσι τὰ τρόπαια ταῦτα εἰς τοὺς συμπατριώτας των. Ὁ Μουσταῆ πασᾶς ἀπέστειλε μέρος τούτων εἰς τὴν μητέρα του. Ὤφειλε παρόμοιον δεῖγμα σεβασμοῦ, πρὸς τὴν σκληρὰν ἐκείνην γυναῖκα, ἥτις ἐθανάτωσεν ἄλλοτε τὴν καλὴν καὶ γλυκεῖαν σύζυγόν του Ἀϊτέ. Ὅτε ἔφθασαν ὅμως εἰς τὸ στενὸν τοῦ Μακρυνόρους, ὁ ταξιάρχης Ἀνδρέας Ἴσκος προσέβαλε τοὺς συνοδεύοντας τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς φονεύσας ὀγδοήκοντα πέντε. Μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦτο, οἱ Ἕλληνες ἔσπευσαν νὰ παρηγορήσωσι τοὺς ἀδελφούς των, ἀποστέλλοντες τούτους εἰς τὴν Ἀγραίδα ὁπόθεν καὶ κατήγοντο, ἐνῷ οἱ Γκέγκιδες σκυπετάραι, διαφυγόντες τὰ κτυπήματά των, κατέφυγον εἰς Ἄρταν, ὅπου διέδωκαν τὸν φόβον.

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τῶν Ἑλλήνων ἂν καὶ μικρᾶς σπουδαιότητος, ὤφειλε νὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην καὶ εἰς τὸν Μουσταῆ πασᾶν ὅτι φόβος ὑπῆρχε μήπως ἴδωσιν ἀνανεουμένας τὰς μυριάδας ἐκείνας τῶν μεμονωμένων ἐπαναστάσεων, αἵτινες ἐπέφερον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τὴν ἀποτυχίαν τῆς κατὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐπιχειρήσεως, θέσεως, τότε οὐδεμίαν παγιότητα ἐχούσης, τὴν ὁποίαν ὅμως ὁ Μάρκος Μπότσαρης εἶχεν ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου καταστήσει φοβερὰν ἀμυντικὴν θέσιν. Ἡ ἀνάμνησις αὕτη πιθανὸν νὰ τοὺς ἀπεθάρρυνεν, ἀλλ' οὗτοι κύριοι ὄντες τῶν ἐκβο-

λῶν τοῦ Ἀχελῴου, καὶ συγκοινωνοῦντες πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐνόμισαν ὅτι ἠδύναντο νὰ περιφρονήσωσι τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ οὐδόλως φοβούμενοι στέρησιν τροφῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ των.

Πράγματι ὁ Ἀλγερινὸς στολίσκος, τὸν ὁποῖον ὁ Χορὲβ πασᾶς εἶχεν ἀφήσει πρὸ τῶν Πατρῶν, ἵδρυσε τὸ κέντρον τῶν ἐπιδρομῶν αὐτοῦ παρὰ τὰς ὄχθας τῆς Αἰτωλίας, ἑπομένως τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Ἀνατολικὸν οὐδεμίαν λαμβάνοντα πλέον βοήθειαν οὔτε κατὰ ξηρὰν οὔτε κατὰ θάλασσαν ἀφεύκτως θὰ ὑπέκυπτον. Εἶχον συναθροίσει ἐντὸς αὐτοῦ μέγαν ἀριθμὸν ἀγροτῶν· καὶ ἐνῷ λιμὸς αὐτοὺς θὰ κατέτρεχεν, ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς θὰ εὑρίσκετο ἀφθόνως ἐφοδιασμένος διὰ τῶν πλοίων, ἅτινα ἔβλεπον καθ' ἑκάστην φθάνοντα πρὸς βοήθειαν αὐτῶν ἐκ Δαλματίας, Ραγούσης καὶ Κατάρρου. Τὸ κακοποιὸν πνεῦμα, ὅπερ παρώτρυνε τὸν Μουσταῆ πασᾶν ν' ἀφήσῃ τὴν Σκόδραν, ὅπως καταστρέψῃ τὴν Ἑλλάδα, ἐβοήθει αὐτὸν ἐν τῇ ἐπιχειρήσει του· καὶ ὁ Αὐστριακὸς παρατηρητὴς ἀνεκήρυττεν ἐκ τῶν προτέρων τὰς ἐπιτυχίας τοῦ νέου ἀρχηγοῦ τῶν βαρβάρων κατὰ τῶν ὑπερμάχων τοῦ Σταυροῦ.

Αἱ σκέψεις αὗται ἦσαν εὐλογοφονεῖς, ἐὰν ἐσκέπτετό τις βάσιν ἔχων τὴν συνήθη πορείαν τῶν γεγονότων· διότι ἡ Πελοπόννησος, ὁπόθεν οἱ Αἰτωλοὶ ἠδύναντο νὰ λάβωσι βοηθείας δραστικὰς, ἦτο εἴπερποτε παραδεδομένη εἰς τὴν ἀναρχίαν τῶν φιλοδόξων αὐτῆς ἀρχηγῶν τῶν διαφιλονεικούντων τὴν ἀρχήν. Οἱ φιλόδοξοι οἵτινες διέβλεπον ἐν τῇ ἀλλαγῇ τῶν πραγμάτων μόνον τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀντικατάστασιν τῶν Τούρκων εἶχον παρεκλίνει ἀπὸ παντὸς εἴδους νομιμοφροσύνης καὶ ἀντικαταστήσει τοὺς βέηδες. Ὁ Ἀναγνώστης Δηλιγιάννης καὶ πέντε ἀδελφοί του, κάποιος Παπα-Φλεώνας, ὁ Βαρούχας ἐξ Ἄργους καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἦσαν οἱ ἔνοχοι ἀρχηγοὶ κομμάτων! Οἱ Δηλιγιανναῖοι, οἵτινες διημφισβήτουν τὴν κατοχὴν τῶν τιμαρίων, τῶν ὁποίων τοὺς κατοίκους ἐθεώρουν ὡς εὐτελεῖς ἀγγαρευσίμους ἠτίμαζον, ἓν τινι μάχῃ χωρίου πρὸς χωρίον, στρατάρχην τινὰ ὀνόματι Κολεόπουλον, ἀνθιστάμενον εἰς τὰς ἀξιώσεις των. Συνεπείᾳ τοῦ γεγονότος τούτου, ἡ γῆ τοῦ Πέλοπος εἶδεν ἀναπαραγομένας σκηνὰς παρομοίας πρὸς ἐκείνας αἵτινες προηγήθησαν τοῦ αἰῶνος τοῦ Θησέως, ἐξολοθρευτοῦ τῶν τεράτων. Οἱ νικηταὶ εἶχον καταστήσει δοῦλον τὸν γαμβρὸν τοῦ Κολεοπούλου, ἀποκόψει τὴν κόμην τῆς θυγατρός του, καὶ τὰ μίση καὶ αἱ ἀντεκδικήσεις συνεπείᾳ τοῦ γεγονότος τούτου εἶχον προξενήσει ἐμφύλιον πόλεμον, οὗτινος δύσκολον ἦτο νὰ ὑπολογίσῃ τις τὰς συνενείας.

Ἐξ ἑτέρου ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης ἐκ Καλαβρύτων καὶ Ἀνδρέας Λόντος ἐκ Βοστίτσης, προσέβαλον τὸν Γεώργιον Σισίνην, προῦχοντα τῆς Γαστούνης, αἱ δὲ ἔριδες αὗται εἶχον τόσον παραλύσει τὰς δυνάμεις τῶν ἐπαναστατῶν, ὥστε δὲν εἶχον κατορθώσει ἀκόμη τὴν 18ην Σεπτεμβρίου νὰ συσφίγξωσι τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν[1]

---

[1] Ἡ ἑπομένη ἐπιστολὴ τοῦ γάλλου συνταγματάρχου Λαβιλὰς ἀπευθυνομένη εἴς τινα τῶν ἐν Ζακύνθῳ οἰκείων αὐτοῦ, ἐπιβεβαιοῖ τὴν λυπηρὰν ταύτην τῶν πραγμάτων κατάστασιν.

Γαστοῦνι, 6)18 Σεπτεμβρίου 1823.

Φθάνω ἐκ Πατρῶν, καὶ σκοπεύω ν' ἀναχωρήσω αὔριον διὰ τὸ στρατόπεδον ὅπερ θὰ σχηματισθῇ δύο λεύγας μακρὰν τῆς πόλεως ταύτης. Χθὲς οἱ Τοῦρκοι ἦλθον περὶ τοὺς χιλίους ἀριθμοῦ-

συμφώνως πρὸς τὴν διαταγὴν, ἥτις ἐδόθη περὶ τούτου ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πρό τῆς ἀναχωρήσεώς της διὰ τὴν Σαλαμῖνα. Ἐν τούτοις ἐγνώριζον τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς Τριπολιτσὰν, ὅτι πέντε χιλιάδες Τούρκων ἐξ Εὐβοίας προερχόμενοι εὑρίσκοντο καθ' ὁδὸν πρὸς πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Μάτην λοιπὸν ἐφώνουν ἐξ Αἰτωλίας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ζητοῦντες βοηθείας ἐκ Πελοποννήσου, ὅτε ὁ ἔπαρχος Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς κατέστησε γνωστὴν εἰς τὸ Ναυαρχεῖον τῆς Ὕδρας τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων κατὰ τῶν ὁποίων παρεκάλει νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειάν των. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις εὑρίσκετο ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, εἶχε προλάβει τὰς εὐχὰς των ταύτας ὑποχρεῶν τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν ὅπως ἐκπλεύσῃ. Ἀλλὰ πῶς θὰ κατώρθουν τοῦτο; Ἐστεροῦντο χρημάτων ὅπως πληρώσωσι τὰ πληρώματα, ἄλλως τε δὲν συνέφερε νὰ ριψοκινδυνεύσωσιν ἀποστέλλοντες ναυτικὴν μοῖραν πρὸς τὸ μέρος τῶν Πατρῶν, ἐνῷ ὁ Καπετὰν πασᾶς θὰ εὑρίσκετο μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεών του ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει; Ἡ ἐπιχείρησις δὲν ἐφαίνετο συνετή· διότι ἐγνώριζον ὅτι σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο νὰ ὀπισθοχωρήσῃ πρὸς τὴν Εὔβοιαν. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ὅπως, τοῦ Μεσολογγίου δυναμένου ν' ἀντιστῇ μέχρι τέλους φθινοπώρου, ἡ προσοχὴ τοῦ ναυάρχου στραφῇ πρὸς τὰ γεγονότα ἅτινα συνέβαινον ἐν τῇ θαλάσσῃ τοῦ Αἰγαίου.

Οἱ Ψαρριανοί, μὴ εὐχαριστούμενοι ἐκ τῶν ἀποβιβάσεων τὰς ὁποίας ἐνήργουν πρὸς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατεπτόησαν τὸν στόλον τοῦ Καπετὰν πασᾶ ἀποστέλλοντες ἐναντίον του πυρπολικὸν ὅπερ ἤρκεσεν ὅπως τὸν ἐκτοπίσῃ ἐκ τοῦ στενοῦ τῆς Χίου. Πειραταὶ Σπετσιῶται διήρπαζον σχεδὸν ταυτοχρόνως πλεῖστα Τουρκικὰ μεταγωγικὰ εἰς τὴν Ἡλουσιακὴν ἐκβολὴν τοῦ Νείλου, καὶ κατελάμβανον ἐν τῇ ἐπιστροφῇ πλοῖον κομίζον τοὺς μισθοὺς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ Κύπρου. Τέλος ἡ πανώλης πιστὴ τῶν Ἑλλήνων σύμμαχος, εἶχεν ἁφαρπάσει κατὰ τὸ διάστημα μιᾶς ἑβδομάδος τὸν περίφημον Κασὰν ἢ Χασὰν, ἀντιστράτηγον τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ ἐν Ἡρακλείῳ, τὸν Βεζύρην τῆς Ρεθύμνου, τῶν Χανίων καὶ τόσον ἀξιοσημείωτον ἀριθμὸν στρατιωτῶν, ὥστε ὁ Ἰσμαὴλ Γιβραλτὰρ ναύαρχος τοῦ σατράφου τῆς Μέμφηδος ἐδέησε ἐπιστρέφων εἰς Ἀλεξάνδρειαν νέον νὰ ἐνεργήσῃ φορτίον Σερασκέρηδων Μπιμπασίδων καὶ στρατιωτῶν.

Χάρις εἰς τὴν ἀσυμφωνίαν ταύτην τῶν ἐνεργειῶν, οἱ Σάμιοι οἱ ἀποβιβασθέντες εἰς Ταλιάνον, ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, συνεκόμιζον ἐν τοῖς ἀγροῖς τοὺς δημητριακοὺς καρποὺς, τοὺς ὁποίους οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐγκαταλείψει ἐπὶ τῇ προσεγγίσει των, σπεύ-

---

μενοι, ὅπως μᾶς προσβάλωσιν. Ἀλλὰ μετὰ πυρέλευσιν ἡμισείας ὥρας μάχης, ὠπισθοχώρησαν ἂν καὶ ἐντετάξαμεν εἰς αὐτοὺς διακοσίους μόνον ἄνδρας. Ἀπωλέσαμεν ἓξ νεκρούς, δύο τραυματίας καὶ ἕνα αἰχμάλωτον. Ὁ ἐχθρὸς εἶχε δέκα ἓξ νεκροὺς καὶ ἕνα τραυματίαν ὃντινα αἰχμαλωτίσαμεν. Διακόσιοι ἱππεῖς τοὺ; ὁποίους ἀπέστειλαν ἐναντίον μας καὶ οἵτινες μᾶς προσέβαλον παρημπόδησκν ἡμᾶς ὅπως τοὺς καταδιώξωμεν· τὸ Ὀθωμανικὸν πεζικὸν ἐτράπη εἰς φυγήν.

«Ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἡνωμένοι, οἱ Τοῦρκοι μικρὰν θὰ εἶχον δύναμιν, ἀλλ' ἐμφύλιος πόλεμος διαιρεῖ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἂν δὲν ἀλλάξωσι πολιτικὴν, ἐπίφοβον εἶναι μήπως διακυβεύσωσι τὴν πολιτικήν των ὕπαρξιν».

δοντες νὰ ἐπιβιβάσωσιν πᾶν ὅ,τι ἔπιπτεν εἰς χεῖράς των. Ἐξαπέστειλαν ταῦτα μετὰ ταχύτητος, πεπεισμένοι ὅτι οἱ βάρβαροι δὲν θὰ ἤργουν νὰ ἐπανέλθωσι μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεών των πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅτε ἐφαντάσθησαν μοναδικόν τι στρατήγημα ὅπως τοὺς ἐξαπατήσωσι.

Γνωρίζοντες τὴν ἀνανδρίαν τῶν Ἀσιανῶν, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχον νὰ κάμωσιν, ἀνεπέτασαν σημαίαν τινὰ ἐπὶ τῆς καταφανεστέρας οἰκίας τοῦ χωρίου Ταλιάνου. Διευθυνόμενοι ἀκολούθως πρὸς ἕτερόν τι μέρος ἐξηκολούθουν λαφυραγωγοῦντες παντοῦ ὅπου ἠδύναντο δημητριακοὺς καρποὺς καὶ ποίμνια τῶν Τουρκομάνων. Τοποθετοῦντες σκοπιωροὺς ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, ἐλεηλάτουν τὴν χώραν, ἐνῷ οἱ Μωαμεθανοὶ οἵτινες δὲν ἤργησαν νὰ ἐπανέλθωσι μετὰ δυνάμεως, ἔχανον τὸν καιρὸν των πολιορκοῦντες τὸ ἴδιον αὐτῶν χωρίον.

Ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς σημαίας τῶν ἐπαναστατῶν, ἥτις εἶχεν ἀναπετασθῇ ἐπὶ τῆς κατοικίας τοῦ ἀγᾶ αὐτῶν ἐφαντάσθησαν ὅτι οἱ Σάμιοι εἶχον ὀχυρωθῇ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των. *Καὶ ἐπειδὴ ἦλθον, ἤθελον* λέγει ὁ Θεατὴς τῆς Ἀνατολῆς *νὰ ἀποφύγωσι πᾶσαν αἱματοχυσίαν, ὑποχρεοῦντες τοὺς Ἕλληνας νὰ παραδοθῶσιν ἄνευ ὅρου*, ἀνέμενον πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν θέλοντες ν' ἀφήσωσιν αὐτοὺς ἐν ζωῇ, ὅτε ἤρξαντο ὑποπτεύοντες ὅτι τὸ χωρίον αὐτῶν δὲν ἐνέκλειεν ἴσως οὐδένα. Συνεκρότησαν συμβούλιον περὶ τούτου. Τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ συνεζητήθησαν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς ἐπεθύμει νὰ ἐξετάσῃ καὶ βεβαιωθῇ περὶ τοῦ γεγονότος, ἠνάγκασαν Ἰουδαίους τινὰς νὰ ἐξετάσωσι τὸ χωρίον. Περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐδέησε νὰ παροτρύνωσι διὰ πολλῶν ραβδισμῶν τοὺς Ἰσραηλίτας τούτους ὅπως ἐμπνεύσωτιν εἰς αὐτοὺς θάρρος· μόλις ἀνέφερον εἰς τὰ τέκνα τοῦ Ἰσλὰμ ὅτι δὲν ὑπῆρχον Σάμιοι ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των, ἐρρίφθησαν πυροβολοῦντες καὶ τὴν σπάθην μεταξὺ τῶν ὀδόντων κρατοῦντες κατὰ τοῦ χωρίων του, τὸ ὁποῖον κατέλαβον ὡς νικηταί, λίαν εὐχαριστημένοι ἐκ τῆς σημαίας ἣν εἶχον ἀποστείλει εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου δώδεκα Τάταροι, ἀποσταλμένοι ὑπὸ τοῦ Μουσταῒ πασᾶ τῆς Σκόδρας, ἔφερον τρόπαιον οὐχὶ ὀλιγώτερον σημαντικόν.

Ἦτο ἡ κεφαλὴ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη· τὸ μαντεῖον τῆς Βιέννης τὸ ἐπεβεβαίωσε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην· ἰδοὺ τὸ γεγονός. Ἐν τῇ μάχῃ τῆς 8)20 Αὐγούστου, οἱ Σουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι δέκα τραυματίας εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, σπευσάντων νὰ ἀποκόψωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ ν' ἀποστείλωσι ταύτας εἰς τὸν Μουσταῒ πασᾶν, ὑποδεικνύοντες εἰς αὐτὸν μίαν ὡς τὴν κεφαλὴν τοῦ πολεμάρχου Μπότσαρη. Ἄνευ ἄλλης ἐρεύνης, ὁ νέος Σερασκέρης ἔσπευσε ν' ἀποστείλῃ ταύτην εἰς Κωνσταντινούπολιν, μετὰ τοῦ δελτίου τῆς μεγάλης νίκης τῆς Νεβροπόλεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπιφέρει κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τῆς διηγήσεως τοῦ λαμπροῦ τούτου κατορθώματος ὁ Τουρκικὸς στόλος διέδωκεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀνάλογα φαντασιοκοπήματα· καὶ βραδύτερον μόνον ἔμαθον ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι καὶ τὰ τρόπαια τοῦ Μουσταῒ πασᾶ, ἦσαν παρόμοια πρὸς τὴν ἅλωσιν τῆς σημαίας τῶν Σαμίων ὑπὸ τῶν Ὀσμανλίδων εἰς Ταλιάνη.

Οὗτοι διπλασιάζοντες τὴν ἐνεργητικότητα αὐτῶν, προσήγγιζον μεταξὺ Κλαζομενῶν καὶ Κισσοῦ (Βούρλα καὶ Τσεσμὲς), ἐνῷ οἱ κάτοικοι τοῦ Ταλιανίου ἔψαλλον τὰ

ἐπινίκια. Ἐκτείνοντες τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν πέραν τοῦ Σιτσὶκ καὶ Γκιουλπατσὲ, διήρπαζον Τουρκικόν τι καραβάνιον, ὅπερ ἔφερον ἐν θριάμβῳ ἐν τῇ νήσῳ των, ἐνῷ ὁ Καπετὰν πασᾶς Χωρὲμπ, καταφυγὼν εἰς τὸν λιμένα Ὀλίβαρον τῆς Μιτυλήνης, μετὰ ἑβδομήκοντα δύο πολεμικῶν, διήρχετο εὐφροσύνως τὸν βίον μετὰ τῶν Ἰτσογλὰν αὐτοῦ, ἀριθμῶν τὰ κέρδη ἅτινα τὸ ἐν Πάτραις μονοπώλιον προσεπόρισεν αὐτῷ.

Θὰ ἐπεθύμει νὰ ἔληγεν ἡ ἐκστρατεία αὐτοῦ παρὰ τὴν Λέσβον, τοῦτο δὲ ἐπεθύμου, ἐπίσης καὶ οἱ γενναῖοι οἱ εὑρισκόμενοι ἐπὶ τὸν στόλον του· ἀλλὰ Ἑλληνική τις μοῖρα, συγκειμένη ἐκ τεσσαράκοντα πέντε βρικίων εἶχε πρὸ ὀλίγου ἀναφανῇ. Ὁ κατάπλους αὐτῆς ὠφείλετο εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ εἰς τὸν ζῆλον τῶν κατοίκων τῶν Κυκλάδων, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ καταβάλωσι τὰς συνεισφοράς των ἐν τοῖς ταμείοις τοῦ ναυαρχείου. Προτοῦ ἐπιβῇ τοῦ στόλου τούτου ὁ ναύαρχος Μιαούλης Βῶκος, ὅστις διώκει αὐτὸν, εἶχε συντάξει τὴν διαθήκην του· καὶ ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Ὀλιβάρου ἦτο πρόκλησις ἐξ ὑπολογισμοῦ γενομένη ὅπως παρασύρῃ τὸν Χωρὲβ πασᾶν εἰς μάχην, ἢ ὅπως ἀναγκάσῃ αὐτὸν ν' ἀποσυρθῇ εἰς Δαρδανέλλια, πεπεισμένος, ὅτι εἴτε νικητὴς εἴτε φυγὰς θὰ ἐπλήρωνε διὰ τῆς κεφαλῆς του τὰ ἀποτελέσματα ἐκστρατείας, ἥτις ἔμελλεν ὅπως καὶ αἱ προηγούμεναι νὰ ἐπιφέρῃ τὴν καταισχύνην τῆς ἡμισελήνου.

Ὁ Ἕλλην ναύαρχος ἀνήγετο εἰς τὸ πέλαγος, ὅτε παρετήρησε βρίκιον Σπετσιωτικὸν ρουμελικοῦν Τουρκικὸν πλοῖον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνατετραμμένη σημαία διεβρέχετο ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Κάμνει σημεῖον· τὸ πλοῖον πλησιάζει, ἀναγνωρίζουσι, ὦ! ἔκπληξις! ὦ εὐτυχία! ὦ ἀνέκφραστος χαρά! τοὺς εἴκοσι δύο ναυτικοὺς τοὺς ὁποίους ξένον ναυτικὸν πλοῖον εἶχε παραδώσει εἰς τὸν πασσᾶν τῆς Σμύρνης, ὅστις προσέφερε τὰς κεφαλάς των ὡς δεῖγμα σεβασμοῦ εἰς τὸν Καπετὰν πασσᾶ. Οὗτος, μᾶλλον ἀνθρωπίνως φερόμενος τοῦ χριστιανοῦ στρατηγοῦ ὅστις εἶχε καταδικάσει αὐτοὺς εἰς ἄφευκτον θάνατον, ἔκρινε καταλληλον νὰ ἀποστείλῃ αὐτοὺς ἁλυσοδέτους εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Φθάσαντες εἰς Μουλαλῆκ, μεταφέρουν τοὺς εἴκοσι δύο τούτους χριστιανοὺς ἐπὶ πλοίου ὁδηγουμένου ὑπὸ δεκαεπτὰ Τούρκων, οἵτινες προσεγγίσαντες τὴν νύκτα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἠγκυροβόλησαν εἰς Κοὺμ-Καπὶ, ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Σουλτανικοῦ Σεραγίου. Οἱ Τοῦρκοι, σπεύδοντες νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν ξηρὰν, εἶχον ἀφήσει τρεῖς μόνον ἄνδρας ὡς φύλακας θέτοντες τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν πυθμένα τοῦ πλοίου, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἀφῄρεσαν τὰς ἀλύσεις ἀπ' αὐτῶν καὶ ἠρκέσθησαν νὰ περιδέσωσιν αὐτοὺς διὰ σχοινίων, ὅπως τοὺς κατεβιβάσωσιν εὐκολώτερον εἰς τὸ κάτεργον ὅπου ἔμελλον, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, νὰ ἀποκεφαλισθῶσι. Τὰ θύματα τοιοῦτον τι προσεδόκουν, ὅτε ἀκούσαντες τοὺς βαρβάρους παρακελευομένους εἰς εὐθυμίαν ἐν τῷ θαλάμῳ τοῦ πλοιάρχου, συνέλαβον τὴν ἐλπίδα ὅτι ἢ θὰ ἐσώζοντο ἢ θὰ ἐπώλουν ἀκριβὰ τὴν ζωήν των.

Ὁ Ἕλλην πλοίαρχος ἀνεκοίνωσε τὸ παρ' αὐτοῦ συλληφθὲν σχέδιον εἰς τοὺς ναύτας, λέγων εἰς αὐτοὺς ὅτι δὲν εὑρίσκοντο ἐν τῷ πλοίῳ εἰμὴ μόνον τρεῖς Τοῦρκοι· ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐν τῇ πόλει εἶχον ἀφήσει τὰ ὅπλα των καὶ ὅτι ἠδύναντο νὰ καταλάβωσι τὸ πλοῖον. Διέταξε λοιπὸν ἕνα τῶν ἰδικῶν του νὰ τὸν ἀπελευθερώσῃ τῶν δεσμῶν

του, τὰ ὁποῖα οὗτος κατώρθωσε νὰ κόψῃ διὰ τῶν ὀδόντων του. Ἄνευ ἀναβολῆς, λύει τὰ δεσμὰ τινῶν ἐκ τῶν οἰκείων του, οἵτινες ἀμοιβαίως βοηθούμενοι εἰς τὸ νὰ θραύσωσι τὰ δεσμά των ἐπιπίπτουσι πάραυτα κατὰ τῶν βαρβάρων τοὺς ὁποίους, καταλαβόντες κοιμωμένους, ἀπέσφαξαν.

Κύριοι τοῦ πλοίου καταστάντες, οἱ 22 Ἕλληνες ἐνδύονται Τουρκικά· ἔργον λίαν εὔκολον δι' αὐτούς, καθ' ὅσον ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας των δὲν εἶχον κείρει τὴν γενειάδα. Ἀποπλέουσι, καὶ εὐνοούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀνέμου διέρχονται τὸν Ἑλλήσποντον. Φθάσαντες εἰς Δαρδανέλλια φωνοῦσι πρὸς αὐτοὺς ὅπως σταθῶσι, ἀλλ' οὗτοι ἀποκρίνονται Τουρκιστὶ ὅτι παρασύρονται ὑπὸ τοῦ ρεύματος, καὶ ὅτι φέρουσι διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου εἰς τὴν μοῖραν· καὶ οὕτως ἀφίνουσι αὐτοὺς νὰ διέλθωσι. Ἀποφεύγουσι μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας τὰ τελευταῖα φρούρια· ἀλλὰ φθάσαντες πρὸ τῆς Τενέδου, Τουρκική τις φρεγάτα ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν. Ἅπαντες τότε ἀνέρχονται ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ καταφεύγουσι ὑπὸ τὸ πυροβολικὸν τοῦ φρουρίου· διὰ τοῦ κινήματος τούτου πείθεται ἡ φρεγάτα ὅτι ἦσαν Ὀθωμανοί, καὶ παραιτεῖται τοῦ νὰ τοὺς ἐπισκεφθῇ.

Ὁ διοικητὴς τοῦ φρουρίου τῆς Τενέδου, ἐξ ἴσου ἀπατηθεὶς ἐκ τοῦ κινήματος τούτου, ἀναμένει τὴν ἐπαύριον, ὅπως ἐξετάσῃ τὸ πλοῖον τὸ καταφυγὸν ὑπὸ τὰς κανονοστοιχίας του, ὅπερ, ἐπωφεληθὲν τοῦ ἀνέμου, ἀνεχώρησεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός. Δὲν ἤργησε νὰ συναντηθῇ ὑπὸ τοῦ Σπετσωτικοῦ βρικίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφανέρωσε τὴν ἐθνικότητά του καὶ *ἔφθανον εἰς Ψαρᾶ, μετὰ πενθήμερον εὐτυχῆ θαλασσοπλοΐαν ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.*

Ἔτι κήδεται Θεὸς Ἑλλάδος! ἀνέκραξεν ὁ ναύαρχος Μιαούλης Βῶκος ἀκούων τὴν διήγησιν ταύτην, καὶ διατάσσων διὰ σημείου τὸν στόλον του, διηύθυνε τοῦτον πρὸς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον, ὅπου κλύδων ἐπαναστατικὸς ἐτάραττε τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὰ πνεύματα.

Ἡ πολιτικὴ δύναται νὰ ὑποστηρίζῃ τοὺς Τούρκους, ἀλλ' οὐδεμία γενναιόφρων ψυχὴ θὰ λάβῃ ποτὲ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν τύχην των καὶ ἂν ἀκόμη ἐσύροντο ὡς αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ, αἰχμάλωτοι, ἐπὶ ὀχθῶν μεμακρυσμένων μετὰ τῶν Οὐλεμάδων των, τῆς ψευδοῦς αὐτῶν λατρείας καὶ τῶν Σουλτάνων. Οἱ νόμοι αὐτῶν τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά των εἶνε ἀντικοινωνικά, ὁ πόλεμος αὐτῶν εἶνε ἄπιστος· διότι, ἐνῷ ἔχουσι τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας, προκηρύττουσι ἀντὶ χρήματος τὴν κεφαλὴν τῶν ἐχθρῶν των, ἢ δολοφονοῦσιν αὐτούς, ὅπως ὁ Γιουσοὺφ ἐκεῖνος Κιὼρ πασᾶς, ὅστις μετεχειρίσθη τὸ ἐγχειρίδιον Σείδου τινὸς ὅπως φονεύσῃ τὸν γενναῖον Κλέβερον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ οἴκου του. Χρειάζονται αἷμα. Οὕτως οἱ βάρβαροι ἐνόμισαν καταλληλον νὰ ἐκδικηθῶσι τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σαμίων καὶ Ψαριανῶν οἵτινες εἶχον ἁρπάσει τὸ χαρέμιον τοῦ Μεχμὲτ Ὀγλοῦ εἰς Σανδερλὺ, σφάζοντες χιλιάδας χριστιανῶν ἐκ τοῦ ἀθώου πληθυσμοῦ τῆς Περγάμου.

Τὴν αὐτὴν ἐγκληματικὴν ἀναλογίαν ἐτήρησε καὶ ὁ Ἀμπτουλουμποὺτ πασᾶς, δολοφονῶν τοὺς Μακεδόνας, ὡς ἐκ τοῦ φόβου ὄντινα προκαταβολικῶς τῷ ἐνέπνεον οἱ Ἕλληνες, κατὰ τῶν ὁποίων διετάχθη νὰ βαδίσῃ. Αἱ σφαγαὶ αὐταὶ τοιαύτην ταραχὴν εἶχον ἐπιφέρει εἰς τὰ πέριξ τῶν Σερρῶν, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ στρατολογήσωσιν

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ἐκ τῆς πέραν τοῦ Ἀξιοῦ Μακεδονίας ἄνευ φόβου ἐπαναστάσεως τῆς ἐπαρχίας ταύτης κατὰ τῆς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου. Ἡ ταραχὴ αὕτη ἦτο τὸ ἔργον τοῦ ἀγρίου Μαμελούκου Τζεζὰρ πασᾶ, οὗτινος ὁ διορισμὸς εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ τῆς Θεσσαλίας, γενικὴν ἐπέφερεν ἐξέγερσιν εὐθὺς ὡς ἐγνώσθη τοῦτο ἐν Ρουμελίᾳ. Οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι αὐτοὶ τῆς Λαρίσσης οἵτινες εἶχον καταφύγει ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, εἶχον πάραυτα συσκευάσει τὰς ἀποσκευάς των ὅπως ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Μακεδονικὴν Ἰλλυρίαν, ὅτε ἔμαθον ὅτι ὁ ἔπαρχος Ι. Κωλλέτης, ἀποβιβασθεὶς εἰς τὰ πέριξ τῆς Καρύστου ἐν τῇ νήσῳ τῆς Εὐβοίας, συνήνωνε τοὺς ὀρεινούς, καὶ ἤρξατο ἐπιτυγχάνων κατὰ τῶν Τούρκων, τῶν ὁποίων πλεῖστον μέρος εἶχεν ἤδη κατακοπεῖ.

Αἱ συμφοραὶ αἵτινες εἶχον καταθλίψει τοὺς Ἕλληνας προσήγγιζον εἰς τὸ τέλος των· διότι ἡ ὁμόνοια ἤρξατο συνενοῦσα τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες ἤρξαντο ἀσχολούμενοι περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους ἀναβαλόντες τὰς οἰκιακὰς αὐτῶν ἔριδας. Ἴδρυον ἀξίας λόγου ἀποθήκας ζωοτροφιῶν εἰς Γαστούνην τῆς Ἤλιδος ὅπως ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας στρατοῦ σκοποῦντος, νὰ βοηθήσῃ τὸ Μεσολόγγιον καὶ νὰ πολιορκήσῃ τὰς Πάτρας. Εἶχον ἀποστείλει ἐπικουρίαν τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἡ Ἀκροκόρινθος προέτεινε συνθηκολογίας. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐν Σαλαμῖνι ἐδρεύουσα ἐβάδιζε τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἡ νῆσος ἦν κατεῖχε δαψιλῶς ἦτο ἐφωδιασμένη διὰ ζωοτροφιῶν καὶ ἀμυντικῶν μέσων. Ἡ Αἴγινα ἐπροστατεύετο ὑπὸ ἑλαφρῶν προσκόπων τοὺς ὁποίους διώκουν δύο ἡρωΐδες ἀναπτύξασαι σπανίαν δραστηριότητα ὅπως προλάβωσι πᾶσαν αἰφνιδίαν ἐπιθεσιν. Αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες εἶχον στιγμιαίως καταληφθῇ ὑπὸ πέντε χιλιάδων Τούρκων, ἠλευθερώθησαν χάρις εἰς τὸν Στρατάρχην Γκούραν, διαμείναντα κύριον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἠττηθέντες εἰς Μαραθῶνα ὑπὸ τοῦ ἀτρομήτου τούτου ἀρχηγοῦ ὅστις τοὺς εἶχε καταδιώξει μέχρι Θηβῶν, τοσοῦτον παρενοχλήθησαν οἱ βάρβαροι ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, στραταρχου τῆς Βοιωτίας, ἡνωμένου μετὰ τοῦ Τάσσου καὶ Διαμάντη, ἀρχηγοῦ τῶν Μαγνησίων, ὥστε ὁ Μπὲρ Κορεσλὶ Γιουσοὺφ πασᾶς παρέστη ἀνάγκη ὅπως δράμῃ εἰς βοήθειαν των ὅπως αἱ Τουρκικαὶ ἐκθέσεις ἀναφέρουσι μετὰ 14 ἢ 15 χιλιάδων ἀνδρῶν. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, οἱ Ἕλληνες οἱ καταφυγόντες εἰς Σκίαθον καὶ εἰς Σκόπελον, ἐπανελθόντες εἰς Εὔβοιαν, εἶχον κυριεύσει ἐκ νέου τὸ ἀρκτικὸν τῆς νήσου μέρος. Τέλος, ὁ ναύαρχος Μιαούλης Βῶκος συνηντήθη τὴν εἰκοστὴν ἑβδόμην Σεπτεμβρίου, εἰς τὰ παράλια τοῦ ὄρους Ἄθωνος, μετὰ μοίρας Τουρκικοῦ στόλου καταφυγούσης εἰς τὸν κόλπον τοῦ Βόλου μὲ δεκαοκτὼ κορβέτας, λίαν γοητευμένης ἐκ τοῦ ὅτι ἀπέφυγε πυρπολικά τινα ἄτινα κατ' αὐτῆς εἶχον διευθύνει. Ἀνήγγελον τῇ ἀληθείᾳ, ὅτι ὁ Χορέμπ Καπετὰν πασᾶς, ὅστις ἐπὶ τῶν δαφνῶν ἂς ἐν Μυτιλήνῃ ἔδρεψεν ἐπανεπαύετο, ἔμελλε νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο. Ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο μετ' ἀσφαλείας, καθ' ὅσον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἔσπευδε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ὕδραν, ὅπως ἐμπλέξῃ οὕτω τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, εἰς ὃν θὰ καθίστατο τρωτός, ὡς ἐκ τῆς εὐκολίας ἣν θὰ εἶχον προσβάλλοντες αὐτόν.

Καθησυχάσαντες ἐκ τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων, οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς καὶ μέρους τῆς Βοιωτίας ἔσπευσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἑστίας των, ὅπως συλλέ-

ξωσι τὰς ἐλαίας των καὶ ἐνεργήσωσι τὰς διὰ τὴν σιτοσποράν ἀναγκαιούσας προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας. Ἦσαν πεπεισμένοι ὑπό τινος μυστικοῦ ἐνστίκτου, ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ ἦσαν ἄπαξ ἔτι τὰ ὄργανα τῆς καταστροφῆς των. Δὲν ἠγνόουν ὅτι ὁ Ἰβραὴμ διαδεχθεὶς τὸν Ἀμπουλουμποὺτ πασᾶν εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἀξιοῦ Μακεδονίαν, ἐξηκολούθει νὰ μεταχειρίζηται αὐτοὺς δι' ἀπανθρώπων μέσων στηρίζων ἐπ' αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν του. Πράγματι, μόλις ἀναλαβὼν τὰ λειτουργήματα αὐτοῦ, ἐνέκλεισεν εἰς τὰς φυλακὰς τοὺς προὔχοντας τῆς Θεσσαλονίκης, παρὰ τῶν ὁποίων ἐζήτει σπουδαῖον χρηματικὸν ποσόν. Ἐπιμένων εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ προκατόχου του, ἀπηγχόνισεν ταυτοχρόνως ἓξ φύλακας ποιμνίων ὡπλισμένους δι' ὅπλων ὅπως ἀμύνωνται κατὰ τῶν λύκων, ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἡ ὁπλοφορία ἦτο ἀπηγορευμένη εἰς τοὺς Χριστιανούς.

Τὸ πραξικόπημα τοῦτο τοσοῦτον εἶχε δυσαρεστήσει τοὺς Βουλγάρους τοὺς ὁποίους εἶχον κατορθώσει νὰ προσελκύσωσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ στρατοῦ τοῦ Σουλτάνου, ὥστε εἶχον διασκορπισθεῖ ὁρκιζόμενοι θανάσιμον κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν μῖσος. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου, ἄρχονται ἐκδηλούμεναι ζωηραὶ ἀνησυχίαι μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν τοῦ Αἵμου καὶ ἡμέραν τινὰ πιθανῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἀφ' ἧς δέον νὰ ἄρξηται ἡ Ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Σκυθοσλάυων, τῶν ὁποίων οἱ πολεμικοὶ πληθυσμοὶ οἱ περικυκλοῦντες τὴν Ἑλλάδα, ἀνυπομόνως φέρονται πρὸς τὸν ζυγόν, ἀναμένουσι μόνον τὸ σύνθημα ὅπως ἀναπετάσωσι τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ.

Ἀναμένοντες τὸ ἀναπόφευκτον τοῦτο γεγονός, ἂν καὶ εἰς τὸ μέλλον εἰσέτι ἔγκειται ἡ ἐκπλήρωσις, ὁ Ὀδυσσεύς, ὅστις τὴν 25 Σεπτεμβρίου εἶχε μεταβῆ εἰς Σαλαμῖνα, ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὅτι τῶν βαρβάρων συγκεντρωσάντων τὰς δυνάμεις των εἰς τὰ πέριξ τοῦ Ζειτουνίου, εἶχε λάβει τὰ καταλληλα μέτρα ὅπως διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν αὐτῶν μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Μουσταῆ Πασᾶ εὑρισκομένου ἐν Αἰτωλίᾳ. Νικήτας ὁ τουρκοφάγος, μετὰ τοῦ Πανουργιᾶ, Σκαλτσοδετείου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχηγῶν τῆς Φωκίδος ὑπερησπίζοντο τὰ στενὰ τῶν Σαλόνων ὁ Ἀνδρέας Λόντος ἐπὶ κεφαλῆς σώματος Πελοποννησίων, ὑπερίσπιζε τὸν κόλπον τῆς Ναυπάκτου. Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἐπεφορτίζετο, ὅπως εἶχε πραξει ἤδη, νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ κινήματα τῶν Τούρκων, καὶ ἀνεχώρει πάραυτα ὅπως καταλάβῃ θέσιν ἐν ᾗ νέας ἔμελλε νὰ δρέψῃ δάφνας.

Ὁ ὁρίζων, πλήρης ἄχρι τοῦδε μελανῶν νεφῶν, ἤρξατο οὕτω διαυγαζόμενος πρὸ τῶν βημάτων τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀπεφάσισαν ὁμοφώνως τὴν μεταφορὰν τῆς κυβερνήσεως εἰς Ναύπλιον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαστούνην, ἀναλόγως τῆς τροπῆς ἣν θὰ ἐλάμβανον τὰ πράγματα. Ἐψήφισαν ἀκολούθως κανονισμὸν τελωνείων τοῦ ὁποίου αἱ βάσεις ἀνετέθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ὕδρας, εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ὁποίου ἔνδοξος φιλέλλην, ὁ Λόρδος Βύρων, ἔθηκε σπουδαῖον χρηματικὸν ποσόν. Ὁ Ναύαρχος Μιαούλης Βῶκος ἀπέπλεεν ἐκ νέου διευθυνόμενος εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον· ὑπελείπετο πλέον ὅπως μόνον περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Αἰτωλίας ἐνασχοληθῶσι.

Οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὅπως καὶ οἱ τῆς Ἀκαρνανίας, ἐρημοῦντες, ὡς εἴπομεν, τὰ χωρία αὐτῶν ἅμα τῇ προσεγγίσει τῶν βαρβάρων, ἀπεσύροντο εἰς Καλαμᾶν, Κάστον καὶ εἰς τὰς Τηλεβοϊκὰς νήσους αἵτινες γειτνιάζουσι πρὸς τὴν Ἤπειρον. Ἕτεροι εἶχον καταφύγει εἰς τὰ δάση ἅτινα καλύπτουσι τὸ Ξηρόμερον. Ὀκτακόσιαι

οἰκογένειαι ἐγκατέστησαν εἴς τινα νῆσον κειμένην ἐντὸς τῆς λίμνης Λεζίνης, (Κυνία) ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ χιλιάρχου Ζούγκου, ὅστις διῴκει φρουρὰν ἐκ διακοσίων πεντήκοντα Ἀγρινίων. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, συνελθόντες ἐκ τοῦ πρώτου τρόμου των δὲν ἤργησαν νὰ ἀρχίσωσιν ἐκ νέου τὰς ἐπιδρομάς των ἐκείνας αἵτινες ὑπῆρξαν τόσον ὀλέθριαι τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὸν Ὁμὲρ Βριώνην. Ἤδη εἶχον συλλάβει πλείστους ταχυδρόμους, ὅτε ἐνθαρρυθέντες ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων οἱ Ἕλληνες ἐξελθόντες ἐκ τῆς νήσου τῆς λίμνης Λεζίνης κατέλαβον τριακοσίους πεντήκοντα ἵππους φέροντας πολεμοφόδια καὶ ζωοτροφίας φονεύοντες ἢ αἰχμαλωτίζοντες ἑβδομήκοντα πέντε Τούρκους. Εἰς δευτέραν τινὰ ἐπιδρομὴν εἶχον ἐξολοθρεύσει ἑκατὸν πεντήκοντα ἐχθρούς, διακοσίους ὀγδοήκοντα εἰς τρίτην, καὶ πληθὺν πολεμοεφοδίων, ὅτε εἶδον φθάνοντα ἐν τῇ ὑπ' αὐτῶν κατακληρθείσῃ χώρᾳ, τὸν Γεώργιον Καραΐσκον.

Ὁ στρατάρχης οὗτος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀσθένεια ἐπεδεινώθη ἀπὸ τῆς νυκτερινῆς μάχης τῆς 8)20 Αὐγούστου, μὴ εὑρίσκων ἀνακούφισιν εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Βρυσῶν ὅπου ἄπαξ ἔτι εἶχεν ἀποσυρθῇ, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Ἰθάκην ὅπως θεραπευθῇ ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκογενείας του ἤτις ἦτο ἐκεῖ ἐγκατεστημένη. Τὰ παλληκάρια αὐτοῦ τὸν μετέφερον ἐπὶ φορείου, ὅτε, φθάσαντα εἰς τὰ δάση τῆς Ἀκαρνανίας, ὅπου εἶχον ἀποφασίσει νὰ διέλθωσι τὴν νύκτα, οἱ πρόσκοποι τῆς προφυλακῆς του ἀνεκάλυψαν τουρκικὸν καραβάνιον, ἐρχόμενον ἐξ Ἄρτας καὶ μεταβαῖνον εἰς Μεσολόγγιον, ἐστρατοπεδευμένον εἰς μακρὰν ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῶν. «*Παιδιὰ*» εἶπε τότε εἰς τοὺς στρατιώτας του ὁ στρατάρχης Καραΐσκος, *μεταφέρατέ με εἰς μέρος ἀπόκρυφον καὶ δύσβατον· καὶ ἐπιπέσατε πάραυτα κατὰ τῶν ἀπίστων ἐχθρῶν μας.*»

Ταῦτα εἶπε καὶ τῶν διαταγῶν του ἐκτελεσθεισῶν, οἱ Μωαμεθανοὶ οἱ φυλάσσοντες τοὺς τριακοσίους ἵππους, ἄνω τῶν τριακοσίων ὀγδοήκοντα ὄντες, διεσκορπίσθησαν μετ' ἀπωλείας πεντήκοντα ἑπτὰ ἀνδρῶν. Τότε ὁ Καραΐσκος μανθάνων ὅτι οἱ στρατιῶται του ἐγένοντο κύριοι τῆς ἀποστολῆς παρεκάλεσεν αὐτοὺς ν' ἀφήσωσι τὰ λάφυρα ἐκεῖνα ὑπὲρ τῶν Ἀγραφιωτῶν. Οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι παρὰ τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα ὑποζύγιά των εἶχον κλαπῇ καὶ τῶν ὁποίων τὰ χωρία εἶχον καταστραφῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων, περιεπλανῶντο ἐν τῷ μέσῳ τῶν δασῶν, τρεφόμενοι ἐκ γλυκέων δρυοβαλάνων· δὲν ἠδύναντο νὰ λάβωσι βοήθειαν πλέον ἀποτελεσματικήν. Ἅπαντες οἱ μαχηταί του συνήνεσαν εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην, καὶ ὁ στρατάρχης μεταφερθεὶς τὴν ἐπαύριον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Κανδυλῆ, ἐπεβιβάσθη διὰ Καλαμῶν. Ἡ Ἀγγλικὴ ἀστυνομία τὸν ἀπώθησε κατὰ πρῶτον ἀπὸ τῆς ὄχθης αὐτοῦ ἀποστέλλουσα αὐτὸν εἰς Ἰθάκην, ὅπου ἠρνήθησαν νὰ τὸν δεχθῶσι· τέλος, δεκτὸς γενόμενος εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον τῆς Κεφαλληνίας, εὐθὺς ὡς ὑπέστη τὴν κάθαρσιν αὐτοῦ, ἐπανῆλθεν εἰς Ἰθάκην, ὅπου διὰ τῶν φροντίδων τῆς οἰκογενείας του δὲν ἤργησε ν' ἀνακτήσῃ τὴν ὑγείαν του.

Οἱ Ἀκαρνᾶνες, οἱ ἐκ τοῦ Βάλτου καὶ ἐκ τῆς λίμνης Λεζίνης, δὲν ἦσαν οἱ μόνοι οἵτινες ἠνώχλουν τοὺς βαρβάρους, διαρπάζοντες τὰς ἀποστολάς των. Οἱ Ἕλληνες οἵτινες εἶχον ἀποσυρθῇ ἐπὶ τῶν Ἐνιάδων πόλιν κατὰ τὸ ἥμισυ ὑποβρύχειον, κειμένην εἰς τὰς εἰσβολὰς τοῦ Ἀχελώου, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρήμων νήσων αἵτινες εὑρίσκονται εἰς τὰς ὄχθας, δὲν ἐπροξένουν εἰς αὐτοὺς ὀλιγωτέρας βλάβας. Ἀψηφοῦντες τὰ βαρβαρικὰ πλοῖα ἅτινα ἐπολιόρκουν τὴν Ἤπειρον, δὲν παρήρχετο νὺξ χωρὶς νὰ ἐνερ-

γήσωσιν ἐπωφελῆ τινα ἀποβίβασιν. Εἰσδύοντες μέχρις αὐτοῦ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοπέδου ἐφόνευον Τούρκους, διήρπαζον τὰ ὅπλα, τὰς ἀποσκευὰς καὶ τοὺς ἵππους των καὶ πλείονες τῆς μιᾶς Ἰουδὶθ ἀπέφερον τὴν κεφαλὴν Ἰσλαμητῶν Ὀλοφερνῶν οἵτινες εἶχον αἰχμαλωτίσει ταύτας.

Οἱ ὀρεινοὶ συναμιλλώμενοι, κατήρχοντο εὐθὺς ὡς ὁ ἥλιος ἔδυεν εἰς τὰς κοιλάδας, καὶ πάντοτε συνελάμβανον τινὰς τῶν ἵππων τοὺς ὁποίους ἄφινον ἐκεῖ πρὸς βόσκησιν, ἐνίοτε μάλιστα καὶ τοὺς φύλακας αὐτῶν. Εἰς ἅπαντα τὰ μέρη διακεχυμένη πληθὺς ἀτάκτων στρατιωτῶν, οὐχὶ ὀλιγώτερον εὐκινήτων, ἀνησύχει τοὺς Τούρκους, ἀπὸ τοῦ στενοῦ τοῦ Στράτου μέχρι τῆς Ἄρτης, τόσον ὥστε οἱ ἰθαγενεῖς Τοῦρκοι κατηρῶντο τοὺς ἀπελευθερωτὰς, τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ τὸν Σουλτάνον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὑψηλοφώνως ἰσχυρίζοντο ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποχωρισθῶσι, διότι ἡ προστασία αὐτοῦ ἦτο χειροτέρα τοῦ κακοῦ ὅπερ ἤθελε νὰ θεραπεύσῃ.

Δὲν ἦτο πιθανῶς τοιαύτη ἡ γνώμη τῶν οὐλεμάδων τῶν Ἰωαννίνων τοὺς ὁποίους οἱ Σκυπεταραι ἀνέκαθεν εἶχον χαρακτηρήσει ὡς ὑπατοφάγους, θέλοντες νὰ ὑποδείξωσι τὴν πρὸς εὐζωΐαν τάσιν αὐτῶν. Οἱ σοβαροὶ οὗτοι δόκτορες τοῦ νόμου, οἵτινες θεωροῦσιν ἑαυτοὺς ὡς κατὰ τὰς ἱερωτέρας ἡμέρας τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, πάντοτε τοὺς σοφωτέρους καὶ τοὺς ἰσχυροτέρους, διότι ὄπισθεν τοῦ κορανίου ὀχυρούμενοι εἶναι οἱ ἀμαθέστεροι καὶ οἱ πλέον ἀλαζόνες, εὐθὺς ὡς ἔμαθον τὴν ἄφιξιν τοῦ Μουσταὶ πασᾶ πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, ἀνέλαβον ἐπιβοηθητικῶς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σχεδίου τῆς ἐξολοθρεύσεως τῶν Χριστιανῶν τοῦ μετὰ τόσης ἐπιδεξιότητος σχεδιασθέντος ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτη Β'. καὶ τοῦ Συμβουλίου του.

Πληροφορηθέντες ὅτι μοναχός τις Χρῆστος καλούμενος, ἐπαρηγόρει τοὺς πιστοὺς ἀναγγέλων εἰς αὐτοὺς τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ, συνέλαβον καὶ ὡδήγησαν αὐτὸν πρὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ Καδῆ. Ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐμαρτύρησε Θεὸν τὸν ζῶντα, τὴν γέννησιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἄφιξίν του τὴν ὑπὸ τῶν προφητῶν ἀναγγελθεῖσαν, τὸν θάνατον, τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν αἰώνιον βασιλείαν του. Ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ Μωάμεθ, ἐτήρησε σιωπήν. Τότε ὁ Καδῆς διασχίσας τὰ ἱμάτια αὐτοῦ διέταξε νὰ τὸν ραβδίσωσι καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ Σταυροῦ.

Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἦγε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὅτε ὁ μάρτυς παρεδόθη εἰς τοὺς δημίους. Οὗτοι, ὅπως μιμηθῶσι τὰς σκηνὰς τοῦ Ἁγίου Πάθους, ἐν ἡμέρᾳ εὐθυμίας, καὶ πικράνωσι τοὺς Χριστιανοὺς ἐξυβρίζοντες τὰ μυστήρια τῆς Θρησκείας αὐτῶν, εἶχον περιβάλει τὸ μέτωπον τοῦ θύματος διὰ στεφάνου ἐξ ἀκανθῶν. Συρόμενος διὰ τῶν ὁδῶν τῶν Ἰωαννίνων ἐν τῷ μέσῳ πλήθους φρενητιῶντος ὅπερ ἐνόμιζεν ὅτι ἐξηυτέλιζεν αὐτὸν ἀποκαλῶν Χριστόν, ὡδήγησαν τὸν ἱερέα τοῦ Ὑψίστου εἰς τοὺς πλατάνους τοῦ Καλοῦ Τζεσμέ, οἵτινες εἶναι ὁ Γολγοθᾶς, ἢ ὁ συνήθης τόπος θανατώσεως τῶν ἐγκληματιῶν. Ἐκεῖ ἄνευ ἐνδυμάτων καταπτυόμενος τίθεται ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὸν προσηλοῦσι διατρυπῶντες διὰ καρφίων τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας του. Ἀνυψοῦσι τὸ ἐξαγιασθὲν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἀθώου ξύλον· εὔχεται ὑπὲρ τῶν δημίων του οἵτινες τῷ λέγουσι ν' ἀπευθυνθῇ πρὸς τὸν Χριστὸν ὅπως σωθῇ καὶ, ἀνακαθήμενοι σταυροειδῶς, ἐξακολουθοῦσι νὰ ἐξυβρίζωσιν αὐτὸν καθόσον ἐξησθένει. Τοῦρκός τις

τῷ διασχίζει τὴν πλευρὰν διὰ σπαθισμοῦ! Ἐκπνέει καὶ τῶν Ἀθιγγάνων περιβαλόντων τὸ σῶμα αὐτοῦ διὰ πίσσης, θέτουσιν εἰς αὐτὸν πῦρ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ἐξαφανίζεται ὅπως τὰ πτώματα τῶν Χριστιανῶν τὰ ὁποῖα ὁ Νέρων μεταχειρίζετο ὡς λαμπάδας εἰς τοὺς κήπους αὐτοῦ, ὅπου προσεκάλει τοὺς μονομάχους καὶ τοὺς ἡνιόχους εἰς τὰς νυκτερινὰς ἑορτάς του.

Ἡ εἴδησις τοῦ μαρτυρίου τοῦ Χρήστου ἀπὸ στόματος εἰς στόμα διαδιδομένη εἰσέδυεν ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ, ὅπου ἤρχησε νὰ διαδοθῇ, ἐν στιγμῇ καθ' ἣν ὁ Σερασκέρης Μουσταὶ πασᾶς, ἐξοργισμένος ἐκ τῶν ἀπωλειῶν τὰς ὁποίας ὑφίστατο κατὰ πᾶσαν στιγμήν, προσέφερε βραβεῖον χιλίων γροσίων εἰς πάντα στρατιώτην ὅστις ἤθελεν ἐπιχειρήσει ἔφοδον· εἰς μάτην ὅμως, πάντες ἠρνήθησαν. Ὁ φόβος εἶχε παγώσει, τὸ θάρρος τῶν πολεμικῶν Γκέκηδων, οἵτινες εἶχον ἐγκαταλείψει τὰς εὐφόρους κοιλάδας τοῦ ποταμοῦ Δρύνου καὶ τὰς γελώσας ὄχθας τῆς Λεβεάτιδος λίμνης ἐλπίζοντες νὰ αἰχμαλωτίσωσι καὶ πωλήσωσιν εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Ζαδρίμα τοὺς Ἕλληνας τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ὡς τοὺς ἀπογόνους τοῦ αὐτοῦ λαοῦ παρ' οὗτινος οἱ πρόγονοι αὐτῶν τόσον ἄρθονον λείαν ἀπέφερον, ὅτε κατέστρεψαν κατὰ τὸ 1770 τὴν κάτω Αἰτωλίαν καὶ Πελοπόννησον.

Οἱ καιροὶ μετεβλήθησαν· ἡ ἀνδρεία, δῶρον τοῦ Θεοῦ, ἐθέρμαινε τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων, ἐνῷ ὁ φόβος ὅστις ἄλλοτε κατελάμβανεν αὐτοὺς ἐπὶ τῇ θέᾳ μιᾶς κιδάρεως κατέστη ὁ κλῆρος τῶν βαρβάρων, τρεμόντων ἐπὶ τῇ ἁπλῇ θέᾳ τῆς σημαίας τοῦ Σταυροῦ. Ὁ Μουσταῒ πασᾶς ἐλάμβανεν ὁ ἴδιος τὴν λυπηρὰν πεῖραν τούτου. Ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ ἀποσυρθεὶς ὁ νέος σατράπης, ἐξεχύνετο εἰς ματαίας κατὰ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ κατάρας, ὅτε αἱ εἰδήσεις τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἐκ τοῦ βεζύρου τῆς Ναυπάκτου, τῷ κατέστησαν γνωστὸν ὅτι ἡ Ἀκροκόρινθος, τὴν ὁποίαν ὁ καπετὰν πασᾶς δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ ἐφοδιάσῃ διὰ τῶν ἀπαιτουμένων, εἶχε συνθηκολογήσει. Ἡ ἐν αὐτῇ φρουρὰ εἰς τετρακοσίους δέκα ἀνθρώπους περιορισθεῖσα εἶχε μεταφερθῇ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, καὶ τὸ λάβαρον ἐκυμάτιζεν ἤδη διαρκῶς ἐπὶ φρουρίου θεωρουμένου ὡς ὁ προμαχὼν τῆς Πελοποννήσου.

Συνήθροισε πάραυτα τὸ πολεμικὸν συμβούλιον ὅπως ἀνακοινώσῃ τὴν δυσάρεστον ταύτην εἴδησιν τὴν ὁποίαν ἀπεφάσισαν ματαίως νὰ κρύψωσιν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ, διότι τὴν ἐπομένην ἐμάνθανε τοῦτο ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων οἵτινες ἐώρτασαν ἐπισήμως τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀκροκορίνθου διὰ δοξολογίας καὶ κανονοβολισμῶν. Ἐπληροφορήθησαν τὸ σπουδαῖον τοῦτο γεγονὸς, ἐξ ἀποστολῆς τεσσαράκοντα ἕως πεντήκοντα πλοιαρίων πεπληρωμένων ζωοτροφιῶν καὶ πολεμεφοδίων ἀποστελλομένων ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Κυλλήνης, κατορθωσάσης νὰ διαφύγῃ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς τουρκικῆς μοίρας. Ῥιπὴ ἀνέμου ἠνάγκασε ν' ἀπομακρυνθῶσι τῶν θέσεών των, καὶ ἐθλίβησαν βλέποντες τὴν ἐπαύριον εἰσερχομένην, ἐν πλήρει ἡμέρᾳ γολέτταν πεφορτωμένην ἐκ παντὸς εἴδους προμηθειῶν, ἥτις οὐδεμίαν δίδουσα προσοχὴν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐπυροβόλει μέχρι τοῦ ὅρμου τοῦ Βασιλαδίου, ὅπου ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὰς ἐπανειλημμένας ἐπευφημίας τῶν Ἑλλήνων.

Ἐξευτελισθέντες ἐκ τῶν διατρεχόντων, ὁ Μουσταὶ πασᾶς, ὁ Ὁμὲρ Βριωνης καὶ οἱ ἀρχηγοὶ θὰ ἔλυον τὴν πολιορκίαν, καταρώμενοι μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ τὸν Σουλτά-

νον καὶ τοὺς ἀνοήτους αὐτοῦ συνδυασμούς, ἐὰν ὁ προδότης Βαρνακιώτης καί τινες λιποτάκται δὲν ἐνεθάρρυνον αὐτὸν συμβουλεύοντες τὴν κατάληψιν τοῦ Ἀνατωλικοῦ. Ἡ νῆσος αὕτη, κειμένη εἰς τὴν ἐσχατιὰν τῶν ἁλιευτικῶν τόπων πρὸς τὸ μέρος τῶν παρακτίων ἐπιχωμάτων ἅτινα ἑνοῦσι τὰς Ἐχινάδας πρὸς τὴν Ἤπειρον, πίπτουσα εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων, θὰ ἐγκαθίστα αὐτοὺς στρατιωτικῶς ἐν τῷ κέντρῳ τῶν λιμνοθαλασσῶν. Θὰ ἠδύναντο ἐκεῖθεν νὰ καταλάβωσι τὰς ὑφάλους ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ ἁλιεῖς εἶχον ἐγείρει καλύβας τινὰς καὶ ὀχυρούμενοι ἀφ' ἑνὸς τόπου εἰς ἄλλον, θὰ κατώρθουν νὰ συσφίξωσι τὸ Μεσολόγγιον ὅπερ ἀνωφελῶς ἐπολιόρκουν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μόνον μέρους, ἐνῷ θὰ ἐλάμβανον ἐκ θαλάσσης βοηθείας.

Ἡ ἰδέα αὕτη ἤρεσεν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς στρατάρχας. Ἵδρυσαν σειρὰν ὁλμοβόλων κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ. Ἔπεμψαν ζητοῦντες πλοῖα ἐκ Πρεβέζης ὅπως ἐπιχειρήσωσιν ἀπόβασιν, καλύπτοντες τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην διὰ τακτικῆς πολιορκοῦντες, κανονοβολοῦντες καὶ βομβαρδίζοντες τὸ Μεσολόγγιον ὅπως προσελκύσωσι τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν πόλιν ταύτην. Προσεποιήθησαν μάλιστα ὅτι θὰ προσέβαλον ταύτην ἐξ ἐφόδου μετακινοῦντες ἰσχυρὰν προφυλακὴν, ἥτις ἱδρύθη ἐν μικρᾷ ἀποστάσει ἀπὸ τῆς τάφρου μετὰ κλημάτων καὶ σάκκων ἄμμου. Ἀλλ' ὁ δόλος οὗτος ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν σύγχυσιν τῶν βαρβάρων.

Ὁ Μουσταῆ πασᾶς ἐν τῷ μεταξὺ ἐλάμβανε θάρρος, ὄχι ὅμως καὶ ὁ Ὁμὲρ Βριώνης, ὅστις τῷ ἀπηύθυνε λόγον ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ Ὀρχομενίου Θεσάνδρου ἢ μᾶλλον πρὸς τὸν λόγον ὃντινα ὁ Ἡρόδοτος διὰ τοῦ στόματος Πέρσου τινὸς ἐν περιστάσει σχεδὸν παρομοίᾳ ἀναφέρει. «Βλέπετε ἀδελφέ μου, τὸν στρατὸν τοῦτον· γνωρίζετε τὴν »ἀξίαν του· καὶ ὅμως ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου τῶν στρατιωτῶν τῶν ἑστρατοπεδευμένων »παρὰ τὰς λιμνοθαλάσσας ἀπὸ τῆς σήμερον συντόμως, πιστεύσατέ με, ὀλίγοι τινὲς »μόνον θὰ διαμείνωσιν. — Ἀδελφέ μου, ἀπήντησεν ὁ Μουσταῆ· ὅ,τι ἡ εἱμαρμένη »ὥρισεν οἱ ἄνθρωποι δὲν δύνανται ν' ἀποφύγωσι. Μὴ θελήσῃς νὰ πικράνῃς τὴν ψυ»χήν μου. Δὲν ὑπάρχει μεγαλειτέρα λύπη διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐκείνης τὴν ὁποίαν »αἰσθάνεται ὅταν προβλέπῃ ἐκεῖνο ὅπερ θὰ ἠδύνατο καλλιον νὰ κάμῃ καὶ ὅμως δὲν »δύναται. Προδοθέντες ὑπὸ τοῦ καπετὰν πασᾶ, ὅστις τρόπον τινὰ ἔφυγεν ἐπὶ τῇ »προσεγγίσει μας, ἂς δοκιμάσωμεν μόνοι τὴν τύχην· ἐλπίσωμεν ὅτι ὁ Ἀλλὰχ καθο»δηγήσει ἡμᾶς ἐν τῇ ὁδῷ τῆς γενναιότητος».

Ὁ Κωνσταντῖνος Μπότσαρης, ὅστις εἶχε διαδεχθῇ τὸν ἀδελφόν του, ὑποπτευόμενος τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτοπίσῃ αὐτὸν ἐκ τῆς θέσεως ἣν κατεῖχε. Λαμβάνων μεθ' ἑαυτοῦ ὀκτακοσίους ἀποφασιστικοὺς ἄνδρας προσβάλλει αὐτὸν νύκτωρ, φονεύει ἢ αἰχμαλωτίζει μέρος τῶν στρατιωτῶν του καὶ ἐπανέρχεται ἐν τῇ πόλει πλήρης λαφύρων. Τὸ συμβὰν τοῦτο ὅπερ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου ἔλαβε χώραν ἐπηκολούθησαν αἱ φθινοπωριναὶ βροχαί, καὶ ὅτε τὰ πλοῖα τὰ ἐκ Πρεβέζης ἔφθασαν αἱ σχεδίαι τὰς ὁποίας εἶχον κατασκευάσει εἰς Τζαμπαράκι ἦσαν ἕτοιμοι, ὁ δὲ τουρκικὸς στρατὸς ἐξησθενημένος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν.

Ἐξαντληθέντες ἐκ τῶν ἀγρυπνιῶν ὡς ἐκ τῶν συνεχῶν νυκτερινῶν ἐξεγέρσεων τὰς ὁποίας οἱ ἐπαναστάται ἐπροξένουν, οἱ Μωαμεθανοὶ ἐκοιμῶντο μόνον ὑπὸ τὸν θόρυβον τῶν καταιγίδων αἵτινες καταλήγουσαι εἰς βροχὴν ἐπλημμύρουν τὰς σκηνὰς

καὶ τὰ στρατόπεδα αὐτῶν διὰ κατακλυσμοῦ ὑδάτων ἀφ' ἧς ὁ ἥλιος ἔδυε. Τὰς βροχερὰς νύκτας διεδέχθησαν καυστικαὶ ἡμέραι· καὶ τῶν σεισμῶν, οἵτινες εἶνε συνεχεῖς κατὰ τὸ φθινόπωρον, πληρούντων τὴν ἀτμοσφαῖραν ἐκ δηλητηριωδῶν μιασμάτων, οἱ πυρετοὶ δὲν ἤργησαν νὰ πολλαπλασιασθῶσιν ἐν τῷ στρατῷ. Ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἑλώδους κλίματος τῆς κάτω Αἰτωλίας. Ὀλίγην προσοχὴν ἔδιδον εἰς τοιαῦτα, (διότι τί εἶνε οἱ ἄνθρωποι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ δισσοτερισμοῦ;) ὅτε ἕκαστος ἐπέστη γενικὴν κακουχίαν.

Οἱ ἀσθενεῖς ἠσθάνοντο μέχρι τοῦδε κόπωσιν εἰς τὰ μέλη, ὀδονταλγίαν, ὀφθαλμίαν, καὶ φρικιάσεις τὰς ὁποίας διεδέχοντο παροξυσμοὶ μετὰ παραληρημάτων, ὅτε τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νεκρῶν αὐξάνοντος, οἱ Ὀθωμανοὶ διισχυρίσθησαν ὅτι εἶχον δηλητηριάσει τὰς πηγάς. Ἀτυχεῖς! ὁ λοιμός, μεταδοθεὶς ἐκ τοῦ Καπετὰν πασᾶ εἰς τὴν Βαρβαρικὴν μοῖραν, εἶχε μεταπηδήσει ἐκ τῶν Ἀλγερινῶν πλοίων εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον ὅπερ παρίστα τὰς φοβερωτέρας σκηνάς. Εἶδον ἐντὸς ὀλίγου τὴν γῆν ἐστρωμμένην στρατιωτῶν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντας πλήρης αἵματος ἢ τὸ βλέμμα ἀπειλητικὸν, τὸ στόμα πεπληρωμένων ἑλκῶν ἢ τὰ μέλη κεκαλυμμένα ἐκ μελανῶν κηλίδων, ἀποπνέοντες ἐν τῇ ἀγωνίᾳ καυστικὸν καὶ πτωματώδη ἀέρα ἐκ τοῦ βάθους τοῦ στήθους αὐτῶν. Οἱ μὲν τρέχοντες πρὸς τὰς πηγὰς ἢ πρὸς τὸν Ἀχελῶον πρὸς κατάπαυσιν τῆς δίψης των, ἐρρίπτοντο καὶ ἐπνίγοντο ἐν αὐτῷ. Ἕτεροι, ἐξ ὑδροφοβίας προσβληθέντες, φεύγοντες τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, ἀνέβαινον τοὺς βράχους ἢ ἀνερριχῶντο ἐπὶ τῶν δένδρων, ζητοῦντες τὰ ὅπλα των ὅπως καταπολεμήσωσι φαντάσματα ἄτινα ἐνόμιζον περιϊπτάμενα ἐν τῷ ἀέρι. Πλεῖστοι, σχίζοντες τὰ ἐνδύματα αὐτῶν, ἐξετίθεντο γυμνοὶ καὶ πλῆρες ἱδρῶτος εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀνέμων ὅπως ἀναψυχθῶσι τὰ μέλη αὐτῶν τὰ κεκαλυμμένα ἐκ φλοκτενῶν κυανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων, ξεόμενοι διὰ τῶν ὀνύχων των, ὅπως καταπαύσωσι κνισμὸν ἄγοντα εἰς ἀπελπισίαν, πλῆθος αἱμάτων ἔρρεεν.

Οἱ ὀλιγώτερον ἐνεργητικοί, προσβληθέντες ἐκ βομβῶν τῶν ὤτων, ἐνόμιζον ὅτι ἤκουον ἀπειλητικὰς φωνὰς προερχομένας ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ἐκ τοῦ βάθους τῆς γῆς καὶ ἀναγγελούσας τὴν τελευταίαν αὐτῶν ὥραν. Ἔχυνον δάκρυα ἐνθυμούμενοι τοὺς τόπους εἰς οὓς ἐγεννήθησαν, τοὺς γονεῖς των, τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ τέκνα των ἅτινα δὲν θὰ ἐπανέβλεπον πλέον. Μέγας ἀριθμὸς αὐτῶν ἀποβάλλοντες μετὰ πόνου, αἷμα διαφθόρως καὶ γλιώδης, ἔχοντες τὴν γλῶσσαν ἐξοιδημένην περιφέροντες μανιώδη βλέμματα, ἐξέπνεον ἀποπνιγόμενοι. Ἡ ἀπελπισία ἐζωγραφίζετο εἰς τοὺς στεναγμοὺς ἐκείνων τῶν ὁποίων οἱ βουβῶνες μὴ φαινόμενοι ἐξωτερικῶς, ἀφήρπαζον αὐτοὺς ἐν τῷ μέσῳ σπασμωδικῶν παραφορῶν. Πλεῖστοι, προσβληθέντες ἐκ τυφλώσεως, περιπλανώμενοι κατὰ τύχην, ἔπιπτον καταρώμενοι τὰ κακοποιὰ πνεύματα τὰ καταδιώκοντα αὐτούς, ἐνῷ λῃσταὶ ἕτοιμοι νὰ ὠφεληθῶσι τὰ λάφυρα τῶν νεκρῶν καὶ τῶν θνησκόντων ἐπεσώρευον ὅπλα, διφθέρας, κιδάρεις, καὶ ζώνας ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐξέπνεον, μετὰ μανίας βλέποντες νὰ λῃστεύηται ὑπ' ἄλλων τὸ ἀντίτιμον τῶν ἐγκλημάτων των. Ἀλλαχοῦ στρατιῶταί τινες λεηλατοῦντες ἀποθήκας τινὰς ἐμέθυον καὶ διημφισβήτουν τὰ τρόφιμα, καταστάντα πολυτιμότερα, ὡς ἐκ τῆς πείνης, τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀντικειμένων τῆς φιληδονίας τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ πανώλη ἐνήργει τὸ καταστρεπτικὸν αὐτῆς ἔργον πρὸ δεκαοκτὼ ἡμερῶν, ὅτε ὁ Μουσταῆ πασᾶς καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ ἀπεφάσισαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἅτινα ἀνωφελῶς πρὸ μηνὸς προσέβαλον. Θέλοντες ν' ἀποχαιρετίσωσιν ἐπαξίως τῆς βαρβαρότητός των τὴν Αἰτωλίαν, διέταξαν νὰ κατακόψωσι τὰς ἐλαίας, αἵτινες ἐκάλυπτον τὸν Ἀράκινθον. 6,000 τῶν δένδρων τούτων ἔπεσαν ὑπὸ τὸν πέλεκυν τῶν στρατιωτῶν των καὶ θέσαντες πῦρ εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὰς σχεδίας, αἵτινες εὑρίσκονται εἰς Τζαμπαράκι, ἀνεχώρησαν τὴν 17)29 Νοεμβρίου διευθυνόμενοι εἰς Βραχῶρι. Κατασκηνώσαντες εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐξεκένωσαν τὴν γενικὴν ἀποθήκην, ἥτις εὑρίσκετο εἰς Κατοχὴν, ἐπιβιβάσαντες τὰ ἀποτελοῦντα ταύτην ἀντικείμενα ἐπὶ πλοίων Σλαβικῶν, διὰ τὴν Πρέβεζαν καὶ τὴν Σαλαγώραν, τοὺς κυριωτέρους λιμένας τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἐγκαταλιπόντες ἀκολούθως κανόνια, ὁλμοβόλους, βλήματα καὶ πᾶν ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μεταφερθῇ, διέβη ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς, εἰς τὸ τρίτον περιορισθεὶς, τὸν Ἀχελῶον εἰς τὸ στενὸν τοῦ Στράτου. Φθάσαντος εἰς Ἀμβρακίαν, ὁ Ὁμὲρ Βριώνης ἐπεβιβάσθη εἰς Πρέβεζαν, ἀφοῦ ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν στρατηγὸν τοῦ Μουσταῆ πασᾶν ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ Πύλη εἶχεν ὡρισμένως τὸν σκοπὸν νὰ ἀποκεφαλίσῃ αὐτόν. *Ὅσον ἀφορᾷ ἐμέ*, εἶπεν, *θὰ ἴδωσιν ἀντὶ ποίας τιμῆς θὰ παραδώσω τὴν κεφαλήν μου, ἥτις προεγράφη μετὰ τῆς ἰδικῆς του διὰ τῶν μηχανορραφιῶν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου.*

Ὁ Μουσταῆ πασᾶς ἐξακολουθῶν τὴν ὀπισθοχώρησιν αὐτοῦ μετὰ τὴν συνδιάλεξιν ταύτην, ἐσταμάτησεν εἰς Ἄρταν, ὅπου μετέδωκε τὸν λοιμόν. Ἡμέρας τινὰς κατόπιν ἐξεκίνησεν, ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς Γλυρίαν· ἀλλὰ μόλις φθάσαντος εἰς Κούμ-Σαντὲς, οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, οἵτινες εἶχον διασπαρῆ ὅπως λαφυραγωγήσωσι τὰ χωρία, προσεβλήθησαν μετὰ τόσης δυνάμεως ὑπὸ τῶν Ἠπειρωτῶν, ὥστε μέγας ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν ἀνεφάνη πλέον ὑπὸ τὰς σημαίας του. Προσβληθεὶς ὀλίγον ἔπειτα εἰς Μουλιανὰ ὑπὸ ὀρεινῶν τῆς Λάκκας, οἵτινες εἶχον σταθμεύσει εἰς τὰ γειτονικὰ τοῦ Σουλίου δάση, ἀπώλεσε μέγα μέρος τῶν ἀποσκευῶν του. Τέλος προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰσμαὴλ Ποτὲζ ἢ Πότα ἀρχαίου Συληκτάρη τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις εἶχεν ἐπαναστατήσει μετὰ τῶν τοξιδῶν, κατώρθωσε διὰ τουφεκισμῶν νὰ εἰσέλθῃ μετὰ ἑξαήμερον πορείαν εἰς Ἰωάννινα, πόλιν δεκατέσσαρας λεύγας ἀπέχουσαν τῆς Ἄρτας· τόσον ὁ στρατὸς αὐτοῦ εἶχε καταβληθῇ ὑπὸ τῶν δεινῶν. Μετέδωκε τὸ μιασματικὸν νόσημα, ὅπερ διέδωκεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀώου ποταμοῦ ἢ (Βοϊβοῦσα) ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ χωρίου τῆς Μουζακιᾶς (Ταυλαντία), ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Δρήνου καὶ εἰς Σκόδραν, ὅπου εὐθὺς ὡς εἰσῆλθε, τὸ πυροβόλον τῆς νίκης ἀνήγγειλε τὴν ἐμφάνισιν Ἑλληνικῆς μοίρας ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῆς Αἰτωλίας.

Ὁ Μαυροκορδάτος, διορισθεὶς ἀρχηγὸς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐπλησίαζεν εἰς Μεσολόγγιον ὅπου ἔφερε τὴν ἀρθονίαν καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν νόμων. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἐπὶ κεφαλῆς ὀκτὼ χιλιάδων ἀνδρῶν ἐξήρχετο τῆς Ἤλιδος ὅπως προσβάλῃ τὰς Πάτρας. Σπετσιώτικόν τι βρίκιον διοικούμενον ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Κομπότη, ἐκραυνοβόλει ἀλγερινήν τινα κορβέταν εἰς τὰς προσόρμους τῆς Ἰθάκης. Οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀκαρνᾶνες ἐξελθόντες ἐκ τῶν Τηλεβοΐδων νήσων, ἐκ τῶν δασῶν, ἐκ τοῦ κέντρου τῶν λιμνῶν, ἢ κατελθόντες ἐκ τῶν ὀρέων, ἅτινα εἶχον ὡς ἄτυλον, ἐπανήρχοντο εἰς τὰς

πεδιάδας. Αἱ πολιτικαὶ διχόνοιαι εἶχον παύσει ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ἡ Ἑλληνικὴ Γερουσία συναθροισθεῖσα εἰς Ἄστρος συνεζήτει εἰρηνικῶς τὴν διακανόνισιν δανείου, ὅπερ ἀπεσταλμένοι θὰ συνῆπτον ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ κοινὴ προσοχὴ ἐστραμμένη πρὸς τὴν Εὔβοιαν, ἠκολούθει τὰς ἐνεργείας τοῦ Ὀδυσσέως. Ὑπέστησαν ἀτυχήματα ἐν Κρήτῃ, ἀλλὰ ταῦτα ἠδύναντο νὰ ἐπανορθωθῶσι. Τὸ Αἰγαῖον ἦτο ἐλεύθερον καὶ ἡ ἐκστρατεία ἐγγίζουσα πρὸς τὸ τέλος της δὲν ἠδύνατο εἰμὴ εὐάρεστα ἀποτελέσματα ν' ἀποφέρῃ, ὅτε ἔμαθον, ὅτι ὁ ναύαρχος Μικούλης Βῶκος, μεγαλην ἤρατο ἐπιτυχιαν εἰς τὰ θυελλώδη παράλια τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Φῆμαι προαγγέλλουσαι νίκην ναυτικὴν τῶν Ἑλλήνων. — Συνήκη συνομολογηθεῖσα μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν κατοίκων τοῦ Τρικέρι. — Φόβοι τῶν τελευταίων τούτων. — Πρόσκλησις τοῦ Καπετὰν πασᾶ ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Σκιάθου. — Ἄρνησις αὐτῶν. — Προσβολὴ ἣν ἀκάρπως πειρᾶται κατὰ τῆς νήσου ταύτης. — Αἰτία τῆς λιποταξίας τοῦ Ἰσμαὴλ Πότα. — Συνέπειαι αὐτῆς. — Ἄφιξις τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Παγασητικὸν κόλπον. — Ἐπικήδειος τελετὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Ποντίφηκος Πίου VII. — Ὁ Ναύαρχος Μιαούλης Βῶκος κυριεύει Τουρκικὴν ἀποστολήν, προσβάλλει τὸν ὀθωμανικὸν στόλον, νικᾷ καὶ διασκορπίζει αὐτόν. — Ἅλωσις πλείστων Τουρκικῶν πλοίων. — Ἐπάνοδος τοῦ Καπετὰν πασᾶ εἰς Δαρδανέλλια. — Ἐπιδρομαὶ τῶν ναυτικῶν τοῦ Ἀρχιπελάγους. — Ἁλώσεις πλοίων καὶ αἰχμαλωσίαι ἃς κατορθώνουσι. — Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀναστρατεύει. — Ὀπισθοχώρησις τοῦ Μπερκοφεσλῆ Γιουσοὺφ πασᾶ πρὸς τὴν Λάρισσαν. — Ἀποβίβασις τοῦ Ὀδυσσέως εἰς Βοιωτίαν. — Οἱ Τοῦρκοι καταλαμβάνονται αἰφνιδίως καὶ νικῶνται. — Πολιορκία τῆς Καρύστου, τῆς Ἐρυθραίας (Παληὰ Πανάγια). Ἀτυχήματα καὶ ἐπιτυχίαι τῶν Κρητῶν. — Προκήρυξις τοῦ Λόρδου ἀρμοστοῦ Μάϊτλαν — Θάνατος αὐτοῦ. — Χαρὰ τῶν Ἑλλήνων. — Ἔκπτωσις τοῦ Καπετὰν πασᾶ. — Ὁ Ἀμπολουμποὺτ πασᾶς ἐν δυσμενείᾳ. — Ἐπανάστασις τοῦ Σεραγίου ἐν Κωνσταντινουπόλει. — Ὑπουργοὶ στραγγαλιζόμενοι. — Στενοχωρία τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. — Παρατηρήσεις τοῦ Γεωργίου Τούρτορη ἐπὶ τῶν ὑπευθύνων τῆς Ἑλλάδος. — Βοήθειαι τὰς ὁποίας λαμβάνουσι. — Ἄφιξις τοῦ Λόρδου Βύρωνος. — Διάταγμα σχετικὸν πρὸς τὴν δημοσίευσιν περιοδικῆς τινος ἐφημερίδος. — Ἀποστολὴ στρατευμάτων εἰς Ψαρὰ καὶ εἰς Κρήτην. — Ἐπιδρομὴ τῆς Χίου καὶ τῆς Μυτιλήνης ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. — Γενικαὶ σκέψεις. — Συμπέρασμα.

Καθ' ἣν στιγμὴν οἱ Ἕλληνες ἔβλεπον ἀπομακρυνομένους τοὺς βαρβάρους, φήμη διεδόθη μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ὅτι ὁ Ναύαρχος Μιαούλης Βῶκος ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὰ παράλια τοῦ Βώλου. Πρὸς βεβαίωσιν τῆς εἰδήσεως ταύτης ἀνέφερον γεγονὸς πειστικώτερον τῆς *ἐμφανίσεως κυρηκείου φερομένου ὑπὸ τῶν κυμάτων*, πρὸς τὴν παραλίαν τῆς Μυκάλης, ἀναγγείλαντος τὴν νίκην τῶν Πλαταιῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐπολέμουν τοὺς Πέρσας εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἔπειθεν αὐτοὺς περὶ τούτου ἡ ἐξαφάνισις τῆς βαρβαρικῆς μοίρας ἥτις αἰφνιδίως εἶχεν ἐγκαταλείψει τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας. Συνεπέρανον, ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Καπετὰν πασᾶς ἐτράπη εἰς φυγὴν καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας πράγματι πλοῖα ἐρχόμενα ἐκ Πελοποννήσου ἐγνωστοποίουν τὴν διήγησιν τῶν συμβάντων ἅτινα συνέβαινον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ τῷ Αἰγαίῳ.

Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ὅστις εἶχεν ἐπισιτίσει τὰ φρούρια τοῦ Καρᾶ Μπαμπᾶ, τῶν Ἐρυθρῶν καὶ τῆς Καρύστου, οἱ Ἕλληνες τοῦ Τρικέρι εἶχον συνομολογήσει εἶδός τι οὐδετερότητος προταθὲν ὑπὸ τοῦ Βεζύρου τῆς Λαρίσσης. Συνεφω-

νήθη, ὅτι ἡ πόλις μὲν αὐτῶν οὐδεμίαν θὰ ἐδέχετο Μωαμεθανικὴν φρουράν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὕτη θὰ ἔπαυε συμμαχοῦσα μὲ τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὅτι θὰ ἐπλήρωνεν ἐλαφρόν τινα φόρον εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ πρὸς τὸν Σουλτάνον. Δυνάμει τῆς συμβάσεως ταύτης οἱ τὰ τῆς ἀνεξαρτησίας φρονοῦντες εἶχον ἀπομακρυνθῇ, καὶ θὰ διέμενον ἥσυχοι ἐὰν δὲν ἐμάνθανον τὸν διορισμὸν τοῦ Ἀμπουλουμποὺτ πασᾶ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ρομελῆ Βαλεσί· συμβὰν ὅπερ ἔθετεν ἕκαστον ἐν τῇ ἀνάγκῃ τοῦ νὰ προφυλαχθῇ κατὰ τῆς σκληρότητος σατράπου τὰ πάντα καταπατοῦντος.

Οἱ Τρικκεριῶται ἐνησχολοῦντο, οὐδὲν ἐχθρικὸν φρόνημα ὑποδεικνύοντες, φροντίζοντες περὶ τῆς ἀσφαλείας των, ὅτε τὰ ἐπὶ τοῦ Πηλίου σήματα ἀνήγγελλον, τὴν 4 Νοεμβρίου, τὴν προσέγγισιν τῆς Ὀθωμανικῆς μοίρας. Ὁ Καπετὰν πασᾶς Χωρὲβ ἀνεφαίνετο ἐκ νέου ἐν τῷ Θερμαϊκῷ κόλπῳ. Ἐπροτίθετο νὰ καταλάβῃ τὴν νῆσον Σκίαθον ὅπου εἶχε καταφύγει μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Εὐβοίας. Ἐπεθύμει νὰ ἐξολοθρεύσῃ ἢ αἰχμαλωτίσῃ τοῦτον ὅπως πανηγυρίσῃ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ τοῦ θεάματος τῶν κεφαλῶν καὶ τῶν αἰχμαλώτων. Τέλος εἶχε τὸ σχέδιον νὰ καταστρέψῃ ἐκ θεμελίου τὸ Τρικκέρι, ὅπως δυνηθῇ καὶ παρουσιάσῃ οὕτως εἰς τὸ Διβάνιον ἔκθεσιν στρατιωτικοῦ τινος κατορθώματος. Ἑνόνων τὸν δόλον πρὸς τὴν δύναμιν ἣν προὐτίθετο ν' ἀναπτύξῃ, ἔστειλεν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Σκιάθου ὡς κήρυκα τὸν Στέφανον Βογορίδην διερμηνέα τῆς Λευκῆς θαλάσσης ἐπιφορτισθέντα ὅπως ζητήσῃ παρ' αὐτῶν ὕδωρ, γῆν, καὶ τὰ ὅπλα των. Θάνατος ἢ νίκη, ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἀπάντησις εἰς τὴν ἀλαζονικὴν ταυτην πρόσκλησιν! Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ δεκτὴ ἀλλως παρ' ἀνδρῶν ὡς ὁ Διαμάντης καὶ ὁ Τάσος, οἵτινες εἶχον ἀποσυρθῇ εἰς Σκίαθον, ἀφ' ὅτου οἱ Τρικκεριῶται εἶχον παραλύσει δι' ἀκουσίου ὑποταγῆς τὰς προσπαθείας τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Μαγνησίας. Ἦτο ἀνάγκη νὰ συμπλακῶσι καὶ ὁ Χωρὲβ πασᾶς διατάξας νὰ καταβιβάσωσιν εἰς τὴν θάλασσαν τὰς λέμβους, τὰς ὁποίας ἐπλήρωσαν χιλίων διακοσίων στρατιωτῶν, ἔστρεψε πρῴραν πρὸς τὴν νῆσον, ἣν προὐτίθεντο νὰ καταστρέψωσι. Τὰ μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα θὰ ἐπροστάτευον τὴν ἀπόβασιν ἥτις θὰ ἐπραγματοποιεῖτο, ἂν μὴ σφοδρὸς ἄνεμος ἀνάγκαζε ταῦτα νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος. Οἱ Ἕλληνες κατελθόντες ἐκ τῶν ὀρέων προσέβαλον ταυτοχρόνως τοὺς βαρβάρους, οἵτινες ρίπτονται ἐντὸς τῶν λέμβων, τὰς ὁποίας μανιώδης θάλασσα καταποντίζει, χωρὶς ὁ ναύαρχος αὐτῶν νὰ δυνηθῇ οὐδεμίαν νὰ φέρῃ βοήθειαν. Ὑποχρεωθεὶς μάλιστα ὁ ἴδιος ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας του κατέφυγεν ἐν τῷ Παγασητικῷ κόλπῳ, ὅπου ἕτεροι κίνδυνοι τὸν ἀνέμενον.

Ὁ Ἰσμαὴλ Ποτὲζ ἢ Πότας, ὅστις δὶς εἶχε προσβάλλει τὸ Τρικκέρι ἀνεπιτυχῶς, ἐξηκολούθει τότε νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν πόλιν ταύτην, μετὰ θρησκευτικῆς ἀκριβείας ἐπιβλέπων τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης, ἣν εἶχεν αὕτη συνάψει μετὰ τοῦ Τζελαντῆ, βεζύρου τῆς Λαρίσσης. Αἱ προθέσεις του αὗται, ἡ ἄρνησίς του τοῦ νὰ παραβῇ τὰ ὁρκισθέντα, ἐκίνησαν κατ' αὐτοῦ τὰς ὑπονοίας τῶν φανατικῶν, οἵτινες συνηνώθησαν ὅπως τὸν καταγγείλωσι.

Οἱ κακοὶ ἄρχοντες εἶνε ὁ συνηθὴς καρπὸς τῆς κοινωνικῆς ἐξαχρειώσεως. Παράγονται ὅτε οἱ συκοφάνται πολλαπλασιάζονται, ὅτε ἕκαστος χάριν τοῦ χρήματος γίνεται δεσμοφύλαξ ἢ ἱερόδουλος καὶ προπάντων ὅτε εὑρίσκονται κόλακες ἐν τῷ μέσῳ τῶν πο-

λιτικῶν ἀθλιοτήτων φωνοῦντες, ὅτι τὰ πάντα ἔχουσι καλῶς. Ὁ Ἰσμαὴλ Πόταἠτόλίαν ἐνάρετος, ὅπως ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιμείνῃ ἀτιμωρήτως εἰς τὴν ὁδὸν, ἣν ἠκολούθει. Ἡ κεφαλή του προεγράφη διά τινος φιρμανίου τοῦ Σουλτάνου, τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὁποίου ἀπέφευγε φονεύων ἰδιοχείρως τέσσαρας Καπιτσὶ-Μπασίδες σταλέντας ὅπως τὸν δολοφονήσωσι. Μόλις διέφυγε τὸν κίνδυνον τοῦτον, εἰδοποιεῖ τοὺς Τρικκεριώτας νὰ προφυλάσσωνται, καθ' ὅτι καθιστᾷ εἰς αὐτοὺς γνωστὸν ὅτι παρεχώρουν ἀνακωχὴν μόνον ὅπως τοὺς κατακρεουργήσωσιν ἐν καταλλήλῳ στιγμῇ. Οὗτος, ὁρκιζόμενος αἰώνιον μῖσος κατὰ τῶν Ὀσμανλιδων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ τοῦ Σουλτάνου, εἶχεν ἀποσυρθῇ εἰς Ἤπειρον μετὰ τῶν τοξιδῶν του, τοὺς ὁποίους εἴδομεν πρὸ ὀλίγου προσβάλοντας τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς τοῦ Μουσταῒ πασᾶ, μελλοντος ἐντὸς ὀλίγου, ὅπως καὶ οἱ σκυπετάροι, ν' ἀποσπασθῇ ἐκ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πιστῶν.

Οἱ Τρικκεριῶται εὑρίσκοντο οὕτως ἐν ἀμυντικῇ θέσει ὅτε ὁ Χωρὲβ Καπετὰν πασᾶς, ἠγκυροβόλησεν ἐν τῷ Παγασητικῷ κόλπῳ. Πληροφορηθεὶς περὶ τῶν διατρεξάντων, ἀπέστειλε πάραυτα εἰς Τρικκέρι τὸν δραγομάνον του Βογορίδην, ὄντινα ἐπεφόρτισε νὰ καθησυχάσῃ τοὺς κατοίκους. Ἔδιδεν εἰςαὐτοὺς διαβεβαιώσεις ἀορίστους καὶ ἀφειδῶς ἐξέφερεν ὅρκους δολερούς, ἐὰν συνήνουν νὰ τῷ παραδώσωσι τὰ ὅπλα των· καὶ ἴσως θὰ κατώρθωνε νὰ ἀπατήσῃ ἀνθρώπους ζητοῦντας νὰ ζῶσιν ἐν εἰρήνῃ, ἂν δὲν ἐνεφανίζετο ἡ Ἑλληνικὴ μοῖρα.

Ἐνῷ ἡ θύελλα διεσκόρπιζε τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον, ὁ ἀρχιναύαρχος Μιαούλης Βῶκος, ὅστις διέμεινεν εἰς Τῆνον μετὰ τὴν σύναξιν τῶν συνεισφορῶν τῆς νήσου ταύτης, ἀπέδιδε τιμάς, κατὰ τὸ παράδειγμα ὅλων τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων τῶν Κυκλάδων, εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ποντίφηκος Πίου τοῦVII, ὑπὲρτοῦ ὁποίου οἰκαθολικοὶ ἐτέλουν ἐπικήδειον τελετήν. Κανονοβολισμοὶ ἐρρίπτοντο ἀνὰ πᾶν τέταρτον, οἱ κώδωνες ἀντήχουν καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῶν δύο κοινοτήτων μελανὰ περιβεβλημέναι ἐμαρτύρουν τὸ γενικὸν πένθος τῶν πιστῶν. Προς ὁ ἕβδομος, εἶχε δεχθῇ εἰς τὰ κράτη αὐτοῦ ὅλους τοὺς Ἕλληνας τοὺς βιασθέντας νὰ φύγωσι μακρὰν τῆς πατρίδος. Οἱ βουλευταὶ τῶν Ἑλλήνων ἐγένοντο ἀξιοπρεπῶς δεκτοὶ εἰς Ἀγκῶνα. Οὐδόλως δὲ ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς Αὐτοῦ Ἁγιότητος ἡ εἴσοδος των ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Βερώνης. Ἐγνώριζον ὅτι μόνον πολιτικὴ ἐναντία τῆς ἰδικῆς εἶχε παρεμποδίσει τὰς προθέσεις ἄρχοντος εὐγενοῦς περὶ τοῦ ὁποίου ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι κατὰ διάρκειαν θυελλωδους σταδίου, οὐδέποτε *ἐπένθησε μία καὶ μόνη οἰκογένεια δι' αὐτόν.*

Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θρησκευτικῆς ταύτης τορμπῆς, ὁ Μιαούλης Βῶκος ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος, ὅτε πλησιάζων τὴν Σκίαθον κατέλαβεν ἀποστολὴν ἐκ Θεσσαλονίκης προερχομένην καὶ ἐκ μιᾶς κορβέτας Ἀγγλικῆς κατασκευῆς καὶ τεσσάρων μεταγωγικῶν ἀποτελουμένην. Ἦσαν πεπληρωμέναἐκ ζωοτροφιῶν καὶ Χριστιανῶν δούλων τοὺς ὁποίους ὁ νέος βεζύρης τῆς Μακεδονίας ἀπέστειλεν ὡς δῶρον πρὸς τὸν Χωρὲβ πασᾶν.

Ὤπλισαν τοὺς ἀπελευθερωθέντας αἰχμαλώτους καὶ ὁ ἀρχιναύαρχος διευθυνόμενος πρὸς τὸν Παγασητικὸν κόλπον, εἰσῆλθεν ἐν αὐτῷ καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Χωρὲβ πασᾶς εὑρίσκετο εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ Τρικκέρι.

Πυρπολικόν τι ὅπερ πάραυτα διηύθυνεν ἀνεπιτυχῶς ἐν μέσῳ ἐχθρικοῦ στόλου

κατεπτόησε τόσον τοὺς Τούρκους, ὥστε κόπτουσι τοὺς κάλωσόπως ἀποπλεύσωσι. Δὲν βλέπουσι καὶ δὲν ἀκούουσι πλέον τίποτε. Ἅπαντες θέλουσι νὰ ἐξέλθωσι τοῦ κόλπου, καὶ ὁ θόρυβος τῶν πυροβόλων ἅτινα ἐκκενοῦσι κατὰ τύχην, τοὺς ἀποκρύπτει τὴν θέαν δευτέρου τινὸς πυρπολικοῦ ὅπερ πυρπολεῖται ὑπὸ τὴν πρύμνην τοῦ Καπετὰν πασᾶ. Εὐτυχῶς τὸ ἀπέφυγεν, ἀλλὰ τὸ πυρπολικὸν προσκρούει κατά τινος τῶν φρεγατῶν αὐτοῦ ἥτις ἀνεφλέγεται. Δύο ἕτεραι, ὅπως καὶ τρία βρίκια μὴ δυνάμενα νὰ ἐπωφεληθῶσι τοῦ ἀνέμου ἐξωκέλλουσιν εἰς τὴν παραλίαν, χωρὶς οἱ βάρβαροι νὰ σκεφθῶσι περὶ πυρπολήσεώς των. Τρεῖς ἕτεραι κορβέται, ἓξ βρίκια καὶ πλεῖστα πλοῖα ὑπὸ τῶν πληρωμάτων ἐγκαταληφθέντα κυριεύονται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς προσόρμους τῆς Ἁγίας Μαρίνης, παρὰ τὸ Ζητοῦνι. Εἴκοσι δύο πολεμικὰ ἅτινα ἀπετέλουν τὸν ὀθωμανικὸν στόλον συγκείμενον, ὥρας τινὰς πρότερον, ἐκ πεντήκοντα τεσσάρων πλοίων πάσης δυνάμεως συνενοῦνται μόνα πέριξ τοῦ Χορὲβ πασᾶ ὅστις τρέπεται εἰς φυγὴν βλέπων εἰς τὰ ὕψη τοῦ Τρίκκερι τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ κυματιζουσαν, καὶ τὴν 17ην Νοεμβρίου, ἡμέραν καθ' ἣν ὁ στρατὸς τοῦ Μουσταὶ πασᾶ ἐξεκένου τὴν Αἰτωλίαν, ὁ ὡς ἀήττητος χαρακτηρισθεὶς στόλος τοῦ Σουλτάνου, ἠγκυροβόλει ὑπὸ τὸ Ἀσιατικὸν φρούριον τῶν Δαρδανελλίων.

Ὁ Καπετὰν πασᾶς, οὗτινος ἡ ἐκστρατεία τόσον θλιβερῶς ἔληξε, μόλις ἀνελάμβανε, ὅτε σκαμπαβία τις ἐκ Ψαρῶν, ὑπὸ τριάκοντα τεσσάρων ναυτῶν ἐπιβαινομένη, ἀπεφάσισε νὰ τῷ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἦσαν ἐντὸς ὀλίγου ἱκανοὶ νὰ καταπτοήσωσιν ἐντὸς τοῦ βάθους τοῦ Σεραγίου καὶ αὐτὸν τὸν Σουλτάνον. Ὀλιγωροῦντες τὸ πυροβόλον τῆς Σηστοῦ καὶ τῆς Ἀβύδου, μετὰ ἀνωτέρας τόλμης, τοῦ ναυάρχου Ντούγκαν κατὰ τὸ 1806, περιφρονοῦντες τὰ πλοῖα τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ στόλου Μαχμοὺτ τοῦ Βου, εἶχον προχωρήσει βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ σκότους τῆς νυκτὸς μέχρι τῆς Ναγάρας, ὅρμου κειμένου πρὸς νότον τῶν φρουρίων. Ἐκυρίευσαν ἐκεῖ τουρκικήν τινα σακκολλέβαν φορτωμένην λακέρδαν (ἰχθὺς παστὸς τῆς Μαύρης θαλάσσης) καὶ ἠθέλησαν ν' ἀναμείνωσι τὴν ἡμέραν ὅπως πανηγυρίσωσι τὴν νίκην των. Οἱ Ψαριανοί, ἔχοντες βοηθητικὸν νότιον ἄνεμον διέρχονται ἐκ νέου τὰ Δαρδανέλλια ὑπὸ τὴν ὄψιν τῶν φρουρίων καὶ τῆς μοίρας, ρυμουλκοῦντες τὴν λείαν. αὐτῶν καὶ ἐξυβρίζοντες διὰ πατριωτικῶν ἀσμάτων τὴν ἡμισέληνον, τὸν προφήτην καὶ τὴν Α. Μεγαλειότητα τὸν Σουλτάνον, *τὸν κυρίαρχον δύο θαλασσῶν καὶ δύο Ἠπείρων.* Τὸ προϊὸν τῆς λείας ταύτης κατεκυρώθη εἰς Ψαρὰ τὴν 24ην Νοεμβρίου ἀντὶ τεσσαράκοντα χιλιάδων γροσίων, ὅτε εἶδον πλησιάζοντας πεντήκοντα ναύτας, τῶν ὁποίων αἱ σημαιοστόλιστοι λέμβοι ἦσαν πεπληρωμέναι ἐξ ἄλλων λαφύρων· ἔφερον ἐριοῦχα, καφφέ, εἴδη ξένης βιομηχανίας, ἡμιόνους, ἵππους, ὄνους καὶ ὀνηλάτας, καμήλους καὶ τοὺς ὁδηγοὺς αὐτῶν ἐκ τῶν τοῦ καραβανίου ὅπερ μετέβαινεν ἀπὸ Σμύρνης εἰς Πέργαμον. Δύο ἕτερα πλοῖα ἐξεφόρτωνον ταυτοχρόνως εἰς Λέχαιον, τὰ λάφυρα τῶν Τούρκων τῆς Λήμνου. Ἀποβιβασθέντες νύκτωρ εἰς τὸν λιμένα τῆς Κόνδιας, εἶχον προχωρήσει μέχρι τοῦ χωρίου τῆς Ἐσιμαδείας κειμένης δύο λεύγας μακρὰν τῆς θαλάσσης, ὁπόθεν ἠχμαλώτισαν τὸν εὐγενῆ ἀγᾶν τοῦ Σουλτάνου, ὅστις προσέφερεν ὡς λύτρα εἴκοσι χιλιάδας γροσίων.

Παρεχώρησαν αὐτὸν εἰς τὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν τιμὴν ταύτην, ἥτις ἐσχεδίαζε

νὰ ἀνταλλάξῃ τοῦτον μὲ Ἑλληνικὰς οἰκογενείας τὰς ὁποίας οἱ Μωαμεθανοὶ ἀπέλυον ὅπως ἐξαγοράσωσιν αὐτὸν ἐκ τῆς δουλείας. Κατ' ἀρχὰς ἐπαρουσίασαν δυσκολίας τινὰς ὅπως πναδεχθῶσι τοιαύτας προτάσεις· ἀλλὰ τοῦ ναυαρχείου τῶν Ψαρῶν ἐπιβιβάσαντος ἐπὶ τέλους ἑκατὸν πεντήκοντα βέηδες ἢ ἀγάδες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὅπως ἐργασθῶσιν εἰς τὰ ὀχυρωτικὰ ἔργα τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Ἀνατολῖται Τοῦρκοι κατέστησαν μᾶλλον συνδιαλλακτικοί. Ἄλλως τε, δὲν παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ φθάνωσι τινὲς ἐκ τῶν βαρβάρων τούτων εἰς Ψαρὰ ἢ εἰς Σάμον. Τὰ πλοιάρια τῶν νήσων τούτων κατέστησαν ὁ τρόμος τῶν Ἀσιανῶν, τόσον ὥστε, καθὰ ἔλεγον, εἶχον ἐκφοβίσει καὶ αὐτὸν τὸν συντάκτην τοῦ «Θεατοῦ τῆς Ἀνατολῆς», ὄντινα θὰ ἦτο ἀρκετὰ δίκαιον νὰ ἔβλεπέ τις, μετὰ τοῦ Αὐστριακοῦ παρατηρητοῦ συνεργαζόμενον ὅπως λευκάνῃ τὰ ὀχυρώματα τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ Κέκροπος, ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, πρὸς ἐξιλασμὸν τῶν ὕβρεων καὶ τῶν συκοφαντιῶν διὰ τῶν ὁποίων ἐπὶ πολὺν χρόνον τοὺς εἶχον φιλοδωρήσει.

Ἀλλὰ ἡ Θεία δικαιοσύνη οὐσα αἰωνία βραδέως τιμωρεῖ καὶ οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον ὅτι ἔπρεπεν ἀκόμη κύματα αἱμάτων νὰ ἐκχύσωσιν, ὅπως ἐπιτύχωσι παρὰ τῆς χριστιανωσύνης τὴν ἀναγνώρισιν τῆς νομιμότητος τοῦ ἀγῶνος τοῦ Σταυροῦ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου ἐμάχοντο. Τὸ Ναυαρχεῖον Ὕδρας ἀπεφάσισε συνεπῶς νὰ ἀποστείλῃ ναυτικὴν μοῖραν εἰς Θερμοπύλας, ὅπως βοηθήσωσι τὰς ἐνεργείας τοῦ Ὀδυσσέως, τοῦ Γκούρα, τοῦ Νικήτα, τοῦ Τουρκοφάγου, τοῦ Βιοτράχου, Διαμάντη καὶ Τάσσου, οἵτινες προητοιμάζοντο ὅπως ἐκδιώξωσι τοὺς βαρβάρους ἐκ τῆς Εὐβοίας.

Ὁ Ὀδυσσεὺς μόλις εἶχεν ἐξέλθει τῆς Σαλαμῖνος ὅτε πληροφορηθεὶς τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Γκούρα, ὅστις εἶχεν ἀπωθήσει τοὺς βαρβάρους τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς, ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ αὐτοὺς ἐν Βοιωτίᾳ. Συνεκεντροῦντο ἐν αὐτῇ χωρὶς νὰ φαίνωνται ἔχοντες ὡρισμένον σχέδιον, ἐκτὸς ἐὰν τοιοῦτον ἦτο τὸ νὰ διέλθωσιν ἐκεῖ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἐκστρατείας πρὸ τοῦ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ χειμερινὰ ἐνδιαιτήματα, διότι πλούσιοι ὄντες ἐκ τῶν λαφύρων τῆς Εὐβοίας ἐσκέπτοντο πλέον περὶ τῆς ἀσφαλείας μόνον τῶν λαφύρων των. Οὕτως εἰς τῶν πασάδων αὐτῶν, ἐπωφεληθεὶς εὐνοϊκῆς τινος περιστάσεως εἶχεν ἤδη διαφύγει εἰς τὰ ὄρη τῆς Βουλγαρίας, καὶ ὁ Μπερκοφεζλῆς Γιουσοὺφ πασᾶς θὰ ἀνέπνεεν ἐλευθέρως μόνον κατὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν θὰ ἀπεσύρετο εἰς Λάρισσαν.

Οἱ Τοῦρκοι τῆς Εὐβοίας, καὶ ὁ Ὁμὲρ Βριώνης ὅστις διῴκει τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου ἐκείνης, ἱκανοποιηθέντες ἐκ τῆς πυρπολήσεως 12 χωρίων καὶ ἐκ τῆς καταστροφῆς ἄνω τῶν πεντήκοντα, τὰ ὁποῖα κατέστρεψαν ἐν στιγμῇ καθ' ἣν οἱ χωρικοὶ ἠσχολοῦντο εἰς τὸν τογητὸν ἢ εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ἀραβοσίτου, ἀδιαφοροῦντες περὶ τοῦ μέλλοντος, εἶχον ἀφήσει ἄνω τῶν 70 χιλιάδων ζώων ἅτινα διήρπασαν καὶ ἅτινα οἱ ὀρεινοὶ ἐξελθόντες ἐκ τῶν ὀρέων των κατέλαβον ἐκ νέου ἀποσυρόμενοι ἐν τῇ Ἀττικῇ, ὅπου τὰ ἐπώλησαν, τοσοῦτον ἡ ἔνδεια αὐτῶν μεγάλη τοὺς βόας πρὸς 15 φράγκα, τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἶγας ἀπὸ 30 ἕως 50 λεπτὰ ἑκάστην. Ἡ Εὔβοια ἦτο κατεστραμμένη, ὁ δεσποτισμὸς εἶχε μετατρέψει τὴν ἀκμάζουσαν ταύτην νῆσον εἰς εὐρεῖαν ἔρημον, ὅτε ἡ ἦττα τοῦ Καπετὰν πασᾶ, τὴν ὁποίαν διηγήθημεν, ἠνάγκασε τὸν Μπερκοφεσλῆ Γιουσοὺφ πασᾶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς Θεσσαλίαν.

ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

(Ἐκ Παλούμπα τῆς Γορτυνίας)

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

Τῆς ὀπισθοχωρήσεως ταύτης ἀνακουφισάσης τοὺς Μαγνησίους, δὲν ἤργησαν νὰ ἀναφανῶσιν οὗτοι εἰς τὰ πέριξ τοῦ Ζητουνίου, καὶ τῆς Ψαρριανῆς μοίρας προσεγγισάσης σχεδὸν ταυτοχρόνως ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ταλάντου, οἱ ἐπαναστάται ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλλωσι τὴν Εὔβοιαν ἐκ διαφόρων σημείων ταυτοχρόνως.

Συνεπείᾳ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, τὴν 7 Δεκεμβρίου (25 Νοεμβρίου) ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποβιβασθεὶς διαρκούσης τῆς νυκτὸς πρὸ τῆς Καρύστου, κατέλαβε τοὺς Τούρκους αἰφνιδίως, διεσκορπισμένους ἐν τοῖς ἀγροῖς ὅπου ἤλπιζον νὰ διελθωσιν ἡσύχως τὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου. Ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, τριακόσιοι σαράντα πέντε διακεκριμένοι Μωαμεθανοὶ εἶχον πέσει ὑπὸ τὰ κτυπήματα τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, αἰχμαλωτισάντων 100 ἐχθρικὰς οἰκογενείας· καὶ ὁ Ὁμὲρ, πασᾶς τῆς Καρύστου, ὡς μόνον καταφύγιον ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ὑπολοίπου πληθυσμοῦ εὗρε τὸ φρούριον ὅπερ ὅμως ἠμέλησε νὰ ἐφοδιάσῃ πρότερον.

Ὁ λιμὸς ἐπηκολούθησε· καὶ ὁ ἀπρονόητος Ὁμὲρ πασᾶς ὡς μόνον σωτηρίας του μέσον εὗρε τὸ νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως μεταμφιεσμένος εἰς τὸν βεζύρην διοικοῦντα τὰς Ἐρυθρᾶς, ὅπως ἐξορκίσῃ αὐτὸν παρακαλῶν νὰ προσέλθῃ εἰς βοήθειαν κατὰ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου εἰς ὃν εὑρίσκοντο οἱ ὁμόθρησκοι αὐτοῦ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Καρύστου. Ἡ αἴτησίς του ἐγένετο ἀποδεκτὴ, ὅτε οἱ Ἕλληνες κατορθώσαντες νὰ διαπετεύσωσιν ἐκ Χαλκίδος, ἀνεκάλυψαν τὸ σχέδιον τῶν Τούρκων εἰς τὸν στρατάρχην Τάσον, ὅστις εἰσήρχετο εἰς Εὔβοιαν ἐπὶ κεφαλῆς χιλίων πολεμιστῶν τοῦ ὄρους Ὀλύμπου. Οὗτος ἀνεκοίνωσε τὴν εἴδησιν ταύτην εἰς τὸν Ὀδυσσέα, ὅστις ἀφίνει τὴν φρουτίδα τῆς πολιορκίας εἰς τινα τῶν ἀντιστρατήγων του, καὶ συνενοῦτο μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ στενὸν τῆς Κακῆς Σκάλας παρὰ τὸ χωρίον Βάθυ, ἔχων ἀπέναντί του 3,000 Τούρκους ὁδηγουμένους ὑπὸ τοῦ Ὁμὲρ πασᾶ. Ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγήν· καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀναρανέντων νικητῶν πρὸ τῆς Καρύστου μετὰ τῶν Μωαμεθανικῶν σημαιῶν, οἱ πολιορκούμενοι εἰς τοὺς ὁποίους ἀφῆκαν τὴν εὐκολίαν ὅπως δραπετεύσωσιν, ἐπωφεληθέντες τοῦ σκότους τῆς νυκτὸς, ὥρμησαν εἰς τὰ δάση, ὁπόθεν οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν κατώρθωσαν νὰ καταφύγωσιν εἰς Ἐρυθρέαν.

Τὸ λάβαρον παρ' αὐτὰ ἀνεπετάσθη ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς Καρύστου. Οἱ Εὐβοιεῖς, ἐπανῆλθον ἀθρόοι εἰς τὰς ἑστίας αὐτῶν, καὶ τοῦ Ὀδυσσέως, Τάσου καὶ Διαμάντη ἑνωθέντων μετὰ τῶν ναυάρχων τῶν Ψαρῶν καὶ ἐπελθόντων κατὰ τῆς Ἐρυθρέας, ἡ θέσις αὕτη, τελευταῖον ἄσυλον τῶν Τούρκων, τόσον ἐντελῶς ἐπολιορκήθη, ὥστε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν θὰ ἀνθίστατο ἐπὶ πολὺν χρόνον. Τότε ἡ κατάκτησις τῆς Ἑλλάδος θὰ ἦτο συμπεπληρωμένη, διότι οἱ Ἕλληνες οὐδόλως ἐλησμόνησαν τὸ ρητὸν τοῦ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἄρχων τῆς Εὐβοίας ἄρχει τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ ποία χεὶρ ἠδύνατο νὰ ἐπέσχῃ τὰ κύματα τῶν αἱμάτων ἅτινα ἐκ τῆς Κρήτης ἔρρεον, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ Ἕλληνες ἐνίκων ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἑλλάδος; Ἡ κυβέρνησις ἥτις εὑρίσκετο εἰς Ἄργος ἐμάνθανεν ὅτι ὁ στολίσκος τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, Πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὅστις εἶχε συνοδεύσει μέχρι Δαρδανελλίων πλοῖα πεφορτωμένα ἐκ δώρων ἅτινα οἱ πασάδες τῆς Ἄκρης Πτολεμαΐδος καὶ τῆς Ταρσοῦ ἀπέστελον εἰς τὸν Σουλτάνον, ἐπλησίασεν ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ἀποστολῆς ταύτης εἰς Ἡράκλειον.

Ἐπιβιβάζων παρ' αὐτὰ 6,000 Τούρκων τῆς πόλεως ταύτης, μετέφερεν αὐτοὺς εἰς Ρέθυμνον, ὅπου, βοηθοῦντες τὴν φρουρὰν τῶν Χανίων, ἐνήργησαν ἐπιδρομὴν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς νήσου. Περὶ τοὺς 9,000 μαχητῶν συγκροτηθέντες, καὶ ὑπὸ Πελλὰ πασσᾶ ὁδηγηθέντες, ἐπέπεσαν αἰφνιδίως κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπησχολημένων εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐλαιῶν των, καὶ ἐξωλόθρευσαν μέγαν ἀριθμὸν αὐτῶν. Τριάκοντα ἓξ χωρία μετεβλήθησαν εἰς τέφραν! Ὀκτακόσιοι γέροντες, γυναῖκες, ἢ παιδία, οἵτινες εἶχον καταφύγει ἐν τῷ Σπηλαίῳ τοῦ Στομαράμπελου, καπνισθέντες ὅπως τὰ ἄγρια θηρία ἅτινα οἱ κυνηγοὶ καταδιώκουσιν ἐντὸς τῆς σκήτης αὐτῶν, εἶχον ἀποπνιγεῖ διὰ τοῦ τρόπου τούτου.

Ἐνταῦθα θὰ ἔπαυεν ἡ διήγησις τοῦ ἀτυχήματος τούτου, ὅτε ἐπληροφορήθησαν ὅτι ὁ ἁρμοστὴς Τομπάζης, μετὰ σώματος 6,000 Ἑλλήνων, κατενίκησε καὶ ἀπώθησε τοὺς βαρβάρους ἐντὸς τοῦ φρουρίου ὅπου ἐκ νέου εἶχον κλεισθῆ. Ἐπίσης ἡ εἴδησις τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ ἐπιτυχιῶν τῶν Μωαμεθανῶν, ἂν καὶ διαδοθεῖσα μετὰ τῆς γοτθικῆς ἐμφάσεως τοῦ «Θεατοῦ τῆς Ἀναρχίας» παρήγαγε περισσοτέραν αἴσθησιν ἐν τῇ Χριστιανωσύνῃ παρὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ὁ «Αὐστριακὸς Παρατηρητὴς» ὡμολόγει μετὰ ὑποκρυπτομένου πεισματος, ὅτι *τὰ στρατιωτικὰ τῆς Ἑλλάδος συμβάντα εἶχον ἐκ νέου ζωηρῶς ἀναψυχήσει τὸ Ὀθωμανικὸν ὑπουργεῖον. Μὲν ἐλυπήθησαν*, ἔλεγεν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, *πολὺ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἀκροκορίνθου*[1], *τῆς ὁποίας ἡ φρουρὰ πρὸ μηνῶν ἠγωνίζετο κατὰ τῆς πείνης*[2] *καὶ εἶχεν ἀπομείνει ἐλαχίστη*[3]. *Ἐθλίβησαν μᾶλλον ἐκ τῆς εἰδήσεως ὅτι οἱ ἐπαναστάται*[4] *κατέλαβον τὴν Εὔβοιαν καὶ ἀπερβάσθησαν εἰς Μυτιλήνην.*

Οἱ λόγοι οὗτοι, ἢ μᾶλλον αἱ τελευταῖαι αὗται ὕλακαὶ δὲν ἤργισαν νὰ ἐκδηλωθῶσι διὰ τρόπου μᾶλλον ἐπιβαρυντικοῦ διὰ τοὺς Τουρκοφίλους, ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ Λόρδου ἁρμοστοῦ Μεϊτλαν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ἡ Χάρις Αὐτοῦ, ἥτις εἶχε προσεγγίσει εἰς τὰς νήσους Ζακύνθου, καὶ Κεφαλληνίαν, ἔμαθε τὰ ἀφροῦντα τὴν Ἀλγερινὴν κορβέταν τὴν αἰχμαλωτισθεῖσαν εἰς τοὺς ὅρμους τῆς Ἰθάκης ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Κομπότη, καὶ δὲν εὗρε πλέον ἡσυχίαν. Μὴ δυνάμενος νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἕλληνας, ἐπέρριψεν ὅλην τὴν ὀργὴν αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἰωνίων, καὶ φωνὴ παρομοία πρὸς τὸν βραχνωδῆ ἦχον τῆς καταχθονίου σάλπιγγος, ἥτις τρομάζει τὰ Τάρταρα, ἠκούσθη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἀναγγείλασα τοὺς τελευταίους ὀργίλους φθόγγους τοῦ Λόρδου Ἁρμοστοῦ, διὰ τῆς ἑπομένης προκηρύξεως.

1.) Πρέπει νὰ στέργῃ τις, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ. Ἐνταῦθα ἁρμόζει ἡ καταφρόνησις τῆς ἀλώπεκος τῶν σταφυλῶν ἃς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγγίσῃ.

2) Διατί ὁ Καπετὰν Πασᾶς καὶ ὁ στρατὸς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ἑξακοντισθέντες δὲν εἶχον ἀποκτήσει τὴν θέσιν ταύτην;

3) Ἦσαν τὰ λείψανα τῶν 28 χιλ. ἀνδρῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Δράμαλης ἐπέδραμεν εἰς Ἀργολίδα κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1822.

4) Θὰ ἠδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ ἐνταῦθα τυπογραφικόν τι σφάλμα καθ' ὅτι οἱ Ἕλληνες χαρακτηρίζονται ὡς ἐπαναστάται. Ἀπεκάλουν αὐτοὺς μέχρι τοῦδε ἀντάρτας· ἀλλ' ὁ Αὐστριακὸς Παρατηρητὴς βελτιοῦται προϊόβη καὶ εἰς σπουδαιοτέρας παραχωρήσεις. Ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ μετατρεισθῇ πρὸς ὄφελος τοῦ ἀγῶνος.

Κέρκυρα 20 Δεκεμβρίου 1823.

Ὡς ἐκ τῆς κατὰ τὴν δεκάτην καὶ δωδεκάτην τρέχοντος μηνός, ἐπανελθούσης αὐτοφώρου παραβιάσεως τοῦ ἐδάφους ἡμῶν εἰς τὰς νήσους τῆς Λευκάδος καὶ Ἰθάκης, ἐκ μέρους ἐξωπλισμένων τινῶν Ἑλληνικῶν πλοίων ὑπὸ τὰς διαταγὰς *ἀνθρώπου τινὸς καλουμένου πρίγκηπος Μαυροκορδάτου*[1] καὶ ταύτης παρὰ πᾶσαν ἀνεγνωρισμένην ἀρχὴν οὐδετερότητος καὶ διεθνοῦς δικαίου, ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης ὁ Λόρδος Ἁρμοστὴς τῆς Αὐτοῦ Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος εὑρίσκεται ἠναγκασμένος μετὰ μεγίστης ἀπαρεσκείας του νὰ διατάξῃ ὅπως αἱ ἀνωτέρω δύο νῆσοι τεθῶσιν ἀμέσως, σχετικῶς πρὸς τὰς λοιπὰς Ἰονίους νήσους, εἰς κάθαρσιν τριακονθήμερον.

Ὁ γενναῖος ἐπιθεωρητὴς τοῦ ὑγειονομικοῦ τμήματος τῆς Κερκύρας ἐπιφορτίζεται ὅπως διαβιβάσῃ πάραυτα τὰς πρὸς τοῦτο ἀναγκαιούσας διαταγάς.

Ἡ Αὐτοῦ ἐξοχότης ἀληθῶ ὑρίσταται λύπην διὰ τὰ ἄτοπα καὶ τὰς ζημίας αἵτινες θὰ προκύψωσι κατ' ἀνάγκην ἐκ τοιούτου μέτρου· καὶ ὅ,τι καθιστᾷ τοῦτο μᾶλλον φοβερὸν εἶναι ὅτι οὐδόλως ἠλπίζετο νὰ τεθῇ εἰς κίνδυνον καὶ νὰ ἐξυβρισθῇ ἡ Ἰονικὴ Κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν ἐξουσίαν τῆς Α. Β. Μ τεθειμένη *παρ' ἀνθρώπων* οἵτινες διακηρύττουσιν ὅτι μάχονται διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐλευθερίαν καθιστῶντες οὕτω τὴν Κυβέρνησιν ταύτην, ἐὰν τὸ πρᾶγμα ἀπεσιωπᾶτο, συνένοχον τῶν φοβερῶν ἐκείνων δυστυχημάτων καὶ τῶν ἀποτροπαίων ὠμοτήτων αἵτινες εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας καὶ εἰς πλείστας ἄλλας, διέκρινον τὴν διαγωγὴν τῶν μαχωμένων μερῶν ἐν τῷ παρόντι πολέμῳ».

Κατὰ διαταγὴν τῆς Αὐτοῦ ἐξοχότητος

Ὑπογεγρ. ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΣ ΜΟΚΕ Ι·

Τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο συμβὰν, καὶ προπάντων αἱ νῖκαι τῶν Ἑλλήνων, διετάραξαν ταχέως τὴν ὑγείαν ἀνθρώπου εὐρεθίστου, προσβληθέντος τὴν δεκάτην ἑβδόμην Ἰανουαρίου, ἐν τῇ ἐπιστροφῇ του ἐκ Μάλτας, ἐκ κεραυνοβόλου ἀποπληξίας, σχεδὸν δὲ πάραυτα ἠκούσθησαν ἀντηχοῦντες ἀπὸ νήσου εἰς νῆσον μέχρι τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Ἄργους οἱ ἑξῆς λόγοι, ὁ τρόμος τῶν κακῶν. *Ὁ Σὶρ Θωμᾶς Μέϊτλαν ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων ἀποθνήσκει, ὁ Σὶρ Θώμᾶς Μέϊτλαν ὁ ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων ἀπέθανε! Ματαιότης ματαιοτήτων, ὁ λόρδος ἁρμοστὴς τῶν Ἰονίων νήσων ἐτάφη! Ἀνάθεμα εἰς τὰ ἔργα καὶ τὴν μνήμην αὐτοῦ!*

Ἑλληνές τινες ἤθελον νὰ στεφανωθῶσι δι' ἀνθέων· ἀλλὰ ἀναλογιζόμενοι τὴν ἀστάθειαν τῶν ἀνθρωπίνων μεγαλείων, ἠρκέσθησαν νὰ εὐχαριστήσωσι τὸν Ὕψιστον διὰ τὴν λύτρωσίν των ἐξ *ἀνθρώπου* λίαν τιμωρηθέντος ἤδη ἀναμφιβόλως διὰ τὰ δεινὰ ἄτινα ἐπροξένησεν εἰς τὰ τέκνα τοῦ Σταυροῦ. Εἶχον αἰτίας εὐγενεστέρας καὶ προπάντων σπουδαιοτέρας ὅπως εὐχαριστήσω τὴν Θείαν πρόνοιαν, ἥτις ὁρθαλμοφανῶς ἐπροστάτευε τὴν Ἑλλάδα.

---

(1) Ὁ Μαυροκορδάτος κατήγετο ἐξ οἰκογενείας ἴσης εὐγενοῦς ὅσον καὶ ἡ τοῦ Μέϊτλαν, διότι διπλοῦν τίτλον εὐγενείας ἔχει armis et atavis.

Ὁ Καπετὰν Χωρὲβ πασᾶς εἶχεν ἐξορισθῆ καὶ πάλιν ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ἐκστρατείας. Ὁ Ἀμπολουμποὺτ πασᾶς, διορισθεὶς εἴς τινα σατραπείαν ἀσήμαντον ἐν τῷ βάθει τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐξηφανίζετο ἐκ τῆς σκηνῆς τῆς Ἑλλάδος τὴν ὁποίαν εἶχε πληρώσει αἵματος. Ὁ Σουλτάνος εἶχε μεταβαλεῖ τὸ ὑπουργικόν του Συμβούλιον ἀπογυμνόνων τινὰς τῶν ὑπουργῶν του, καὶ στραγγαλίζων τοὺς ἐπιλοίπους. Ὁ Φὲτ Ἀλῆς Σάχης τῆς Περσίας ἀκολουθῶν τὰς συμβουλὰς τοῦ Κεφαλῆνος Κεφαλᾶ, ἐδίσταζε νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης τὴν διαπραγματευομένην ὑπὸ τοῦ Βιλωχ ὅστις ὤφειλε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς Ὀθωμανικὰς ἐπαρχίας τὰς παρὰ τὸν Εὐφράτην. Ὁ λόρδος Στράφωρ πολλὰ ὑποσχεθείς, δὲν εἶχε κατορθώσει ἀκόμη νὰ συνδιαλλάξῃ τὴν Ρωσσίαν μετὰ τῆς Πύλης.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ταραχῶν τούτων τοῦ Σεραγίου, ἐμάνθανον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅτι ὁ Μουσταὶ πασᾶς πληροφορηθεὶς ἅμα τῇ εἰσόδῳ του εἰς Σκόδραν παρὰ τῶν Καπῆ Τσοχαντὰρ αὐτοῦ θετικώτατα περὶ τοῦ κινδύνου ὃν διέτρεχε ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ προγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἀπηύθυνεν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Σκυπετάρους διὰ τῆς ὁποίας ἐξέθετεν εἰς αὐτοὺς ποία ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἀπωλείας τόσων γυναίων μαχητῶν οὓς ἐπένθουν. Ἅπασαι αἱ οἰκογένειαι τῆς Γκεγκαρίας ἐπενθηφόρουν, καὶ εἶχον ὁρισθῆ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς θλίψεως των διατελοῦσαι, ὅπως μὴ ὁπλισθῶσι πλέον ὑπὲρ μονάρχου ὅστις εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ὑποδουλώσῃ αὐτοὺς ἐν ἡ περιπτώσει θὰ εἶχον τὴν ἀτυχίαν νὰ καταστρέψωσι τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἰσμαὴλ Πόστας ὅστις εἶχεν ἀφ' ἑτέρου κατορθώσει νὰ ὑποκινήσῃ ὁλόκληρον τὴν Ἤπειρον, ἀπήτει ἐπιτακτικῶς παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη καὶ τὴν Βεζυρικὴν θέσιν τῆς Κάτω Ἀλβανίας διὰ τὸν Μαχμοὺτ βέη, τὸν υἱὸν τοῦ Βελῆ πασᾶ Ἀλῆ Ζαντέ, στραγγαλισθέντος εἰς Κουτάγιὰν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τέλος ἡ Μακεδονικὴ Ἰλλυρία καὶ ἡ Ἤπειρος σύνθημα μόνον ἀνέμενον ὅπως ἀποχωρισθῶσι τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Τόση δόξα, ἐπιτυχίαι καὶ ἐλπίδες ἐξεθάμβουν τοὺς Ἕλληνας. Ἔλεγον:[1] «Οἱ πατέρες μας ὑπὸ τῶν νόμων κυβερνώμενοι, φωτιζόμενοι ὑπὸ τῆς λαμπάδος ταῦ πολιτισμοῦ, ὁδηγούμενοι ὑπὸ πεπειραμένου ἀρχηγοῦ, κύριοι ὄντες πόλεων ἀκμαζουσῶν καὶ ὁπλοστασίων, ἐν τῇ σχολῇ τῆς μεγαλουρίας τῶν τεχνῶν καὶ τῆς δόξης ἀνατραφέντες, ἐταπείνωσαν τὴν Περσικὴν ἀλαζονείαν. Ἡ πειθαρχία καὶ ἡ πολεμικὴ ἐπιστήμη ἐθριάμβευσαν κατὰ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν κακῶς διευθυνομένων βαρβάρων. Τέκνα ἀπόκληρα καὶ ἐξουθενημένα τῆς χώρας ἣν ἐδόξασαν, ποιμένες ἀρχηγοὶ στρατιωτικῶν σωμάτων ἀτιμασθέντες διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν ληστῶν, διότι ἐτόλμων ν' ἀποσείσωσι τῆς κεφαλῆς των τὸν ζυγὸν τῆς τυραννίας, χωρικοί,

---

(1) Ἀρχοῦμαι εἰς τὴν κατὰ λέξιν μετάφρασιν τοῦ τεμαχίου τούτου, ἀποσπάσματος ἐκθέσεως λίαν ἐκτεταμένης τῶν συμβάντων ἅτινα ἔλαβον χώραν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς τελευταίους τρεῖς μῆνας τοῦ ἔτους 1823 ὅπως μοι ἀπηυθύνθη ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Τούρτουρη ἐκ Καλαβρύτων, τὸν ὁποῖον ἤδη δύναμαι νὰ ὀνομάσω. Αὐτὸς οὗτος μοὶ προσέφερε πλείστας λεπτομερείας ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς Ἠπείρου· ἡ Ἑλλὰς ἀριθμεῖ ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ πολίτην φιλοπάτριδα καὶ ἐνάρετον.

γέροντες καὶ γυναῖκες ἐξεγείρονται ἐπικαλούμενοι τὸν *Πανίσχυρον*. Νέος τις Γεδεὼν καταλείπει τὸ ἀλώνιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ σῖτος ἐπιέζετο, καὶ τὰ πάντα ἡ ἔξοχος αὐτοῦ φωνὴ ἐμψυχώνει. Χιλιάδες τινὲς Χριστιανῶν, τὴν σφενδόνην ἀνὰ χεῖρας ἔχοντες, καταρρίπτουσι τοὺς Ἀσυρρίους. Κυριεύουσι τὰ ὅπλα των ὅπως πολεμήσωσιν, ὄχι πλέον πρὸς τὰς ὀρδὰς τοῦ Ξέρξου ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀτρομητοτέρους στρατιώτας τῆς Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, τοὺς βαδίζοντας κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ὅπως ἐξολοθρεύσωσι τοὺς αἰτίους καὶ τοὺς ὑποστηρικτὰς ἐπαναστάσεως κηρυχθείσης ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Λυτρωτοῦ τοῦ Θεοῦ. Οἱ Ἰσμαηλῖται ὑπέκυψαν· ἡ ἀθάνατος Ἑλλὰς ἐπεράτωσεν ἐκστρατείαν πολὺ σπουδαιοτέραν τῶν προηγηθεισῶν. Ἐξισώθημεν καὶ ἴσως ὑπερέβημεν τοὺς προγόνους ἡμῶν».

Οὕτως ὡμίλει Ἕλλην, τέκνον τοῦ Πίνδου, ἀφήνων τὴν Ζάκυνθον καὶ ἀπερχόμενος εἰς Αἰτωλίαν· ἀλλ' ὅσον ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτοῦ ἦτο δικαιολογημένος, διότι οὐδέποτε ἐγένετο πόλεμος διὰ δικαιοτέραν καὶ σπουδαιοτέραν αἰτίαν, τόσον ἡ θλῖψις αὐτοῦ ἦτο βαρεῖα, ὅτε ἐπανεῖδε τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας αἵτινες κατὰ τρία ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως ἐχρησίμευσαν ὡς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. «Ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ Σουλίου μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ ὀφθαλμός, ἐξηκολούθει, μόνον ἐρείπια συντρίμματα καὶ τάφους ἀπαντᾷ. Οὐδεμία πόλις, οὐδὲν χωρίον, οὐδεμία καλύβη ἐφαίνετο ἐπὶ τῆς ἐρειπωμένης ἐκείνης γῆς, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ αὐτὰ τὰ ποίμνια εἶχον ἐξαφανισθῆ. Οἱ κάτοικοι γυμνοί, ἔχοντες ὡς στέγην τὰ ἄντρα καὶ τὰ δάση ἐστερημένοι γεωργικῶν ἐργαλείων ὅπως καλλιεργήσωσι τὴν γῆν τροφὴν τῶν ἀνθρώπων, ἀπέλπιδες διατελοῦσι. Τίς θὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς ἐν τῇ μεγίστῃ τῶν ταύτῃ ἀνάγκῃ ;»

Τὰς γραμμὰς ταύτας ἐχάραττε, ὅτε Χριστιανοὶ ἐκ τῆς Δύσεως προσελθόντες εἰς τὴν φωνὴν τῆς ἀτυχίας, ἐπέμιξαν τὰ δάκρυα τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Ἀκαρνάνων. Ἕτερον εἰς αὐτοὺς τὰς βοηθείας τοῦ εὐεργετικοῦ ἐκείνου κλήρου τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ἑλβετίας καὶ τῆς Γερμανίας, ὅστις ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἱερᾶς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἐφιλοδόξησε τὸν τίτλον τοῦ φιλέλληνος καταστάντα συνώνυμον τῆς ἐννοίας τοῦ φίλου τῶν ἀτυχῶν καὶ τοῦ προηγόρου τῶν μαρτύρων τοῦ Ὑψίστου. Ἀπέστελλον εἰς αὐτοὺς ὄχι λόγους χυδαίους οἵτινες φέρουσιν εἰς ἀθυμίαν καὶ προκαλοῦσι τὴν κατάραν κατ' αὐτῆς τῆς ἀρετῆς· ἀλλ' ἐνδυμασίας, ἀξίνας, ὠνία, προωρισμένα νὰ προμηθεύσωσιν εἰς τοὺς νικητὰς τῶν Τούρκων τὰ μέσα δι' ὧν θ' ἀπέκτων ἄρτον διὰ τοῦ ἱδρῶτος τῶν μετώπων των ποτισμένον. Κυρίαι ὑψηλῆς περιωπῆς, διότι ἡ μεγαλόψυχος καρδία τῶν γυναικῶν τῆς γηραιᾶς Εὐρώπης καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου πάντοτε θὰ κλίνῃ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, προσέθηκαν ἄλλας ἀφθόνους προμηθειας· δὲν μοὶ εἶναι δυστυχῶς, ἐπιτετραμμένον νὰ δημοσιεύσω τὸ ὄνομα.

Ἄνθρωποι ἐπίσης σπουδαῖοι τόσον διὰ τὰ θρησκευτικά των αἰσθήματα ὅσον καὶ διὰ τὰ φῶτα των προσεφέρθησαν ὅπως διδάξωσι τοὺς Ἕλληνας τὴν μεγάλην τέχνην τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν, ἥτις θεωρεῖται ὡς μυστήριον μόνον δι' ἐκείνους οἵτινες θέλουσι νὰ ὑπερισχύωσι τὰ ἀτομικὰ αὐτῶν συμφέροντα κατὰ τοῦ γενικοῦ. Πάντες ἦσαν προητοιμασμένοι εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σπουδαίων τούτων λειτουργιῶν διὰ τῆς σπουδῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ δὲν ἐζήτουν πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῶν ἄλλο τι εἰ μὴ τὸ νὰ διατηρηθῶσι δι' ἐξόδων των εἰς τὰς ὑπηρεσίας τὰς

ὁποίας ἐζητοῦντο. Ἀλλὰ τὸ συμβεβηκὸς ὅπερ ἐπέσυρε τὴν ἰδιαιτέραν προσοχὴν τῆς κυβερνήσεως, ἦτο ἡ ἄφιξις τοῦ νέου Τυρταίου· ὁ Λόρδος Βύρων, τὸ μέτωπον ἔχων ἐστεμμένον διὰ τῶν δαφνῶν τοῦ Παρνασσοῦ, ἔφθασε εἰς Μεσολόγγιον ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ τυπογραφικὰ πιεστήρια, τεχνίτας, μηχανικοὺς καὶ χειρώνακτας. Δὲν εἶχεν ἀναμείνει τὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἑλλήνων ὅπως στιγματίσῃ τοὺς τυράννους αὐτῶν διὰ Πινδαρικῶν στίχων. Ἔφερε βοηθείας, καὶ τὴν ἐλπίδα νὰ ἴδῃ πραγματοποιούμενον δάνειον ὅπερ οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς γερουσίας τοῦ Ἄργους ἦσαν διαπιστευμένοι νὰ πραγματοποιήσωσιν εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Λονδίνου.

Εἶχε προμηθεύσει μέρος τῶν κεφαλαίων τούτων ἅτινα εἶχον δώσει τὰ μέσα εἰς τὸν ναύαρχον Μιαούλην Βῶκον ὅπως θαλασσοκρατήσῃ καὶ κεραυνοβολήσῃ τὴν μοῖραν τοῦ Καπετὰν Πασᾶ ἐν τῷ Παγασητικῷ κόλπῳ. Τὸ παράδειγμα τοῦ διδειν τὴν ὤθησιν εἰς τὰ πνεύματα, νέος ἐκτενὴς ὁρίζων ἐπεφάνη εἰς τοὺς Ἕλληνας ὄντινα διέβλεπον ἐν τῷ μέσῳ Ὠκεανοῦ δόξης, κινδύνων ἢ νέων θριάμβων. Ἡ ὀχυρωθεῖσα θέσις τοῦ Μεσολογγίου ἥτις εἶναι ἡ κλεὶς τοῦ κόλπου τῶν Ἀλκυόνων, ἡνωμένη πρὸς τὴν ἐσχάτως γενομένην κατάκτησιν τῆς Ἀκροκορίνθου παρέδιδεν ἀπὸ τοῦδε τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν, τῆς Ναυπάκτου καὶ τῶν μικρῶν Δαρδανελλίων εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐπαναστατῶν, καταστάντων κυρίων τῶν ὀχθῶν αἵτινες περιβάλλουσι τὰς ἐσωτερικὰς ταύτας θαλάσσας τοῦ κλασικοῦ ἐδάφους. Ἠδύναντο νὰ ἀφήσωσι τὰς Τουρκικὰς φυλακὰς νὰ ἀφανισθῶσι μεμονωμένως. Ὁ χρόνος θὰ ἐξηνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, κύριοι τῶν ὑδραγωγείων καὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν Πατρῶν γινόμενοι, ἀφοῦ κατενίκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τέσσαρας διαφόρους ἐξόδους, ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἐγκλεισθῶσι ἐκ νέου ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἡ κακουχία θὰ ἦτο μεγάλη ἐν αὐτῷ, διότι ἤδη πλεῖσται οἰκογένειαι Ὀθωμανικαὶ εἶχον ἐξέλθει τούτου συνθηκολογήσασαι μετὰ τῶν χριστιανῶν στρατάρχων αἵτινες εἶχον παραχωρήσει εἰς αὐτὰ ἄδειαν πορείας μέχρι τῆς Ἤλιδος.

Παρὰ τὰ συμπτώματα ταῦτα, προαγγέλοντα πρυσεχῆ συνθηκολόγησιν, ὁ Μαυροκορδάτος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιταχύνῃ αὐτὴν, μεταφέρων τὴν πολιορκίαν πρὸ τῆς Ναυπάκτου καὶ τοῦ φρουρίου τοῦ κειμένου ἐπὶ τοῦ Ἀντιρρίου τῆς Αἰτωλίας. Ἐνησχολήθησαν πάραυτα εἰς τὰς προπαρασκευὰς τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, ἥτις ἦτο ἤδη ἕτοιμος ὅπως ἐκτελεσθῇ, ὅτε διάταγμα τῆς κυβερνήσεως τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀνήγγειλεν ὅτι ἀπὸ τῆς 1)13 Ἰανουαρίου θὰ ἐξεδίδετο ἐν Μεσολογγίῳ ἐφημερὶς φέρουσα τὸν τίτλον τὰ Ἑλληνικὰ χρονικά, καὶ σκοπὸν ἔχουσα νὰ φωτίσῃ τὸν πολιτισμένον κόσμον ἐπὶ τῶν διατρεχόντων, ἅτινα ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ παρεμόρφωσαν.

Τὸ ἐκτελεστικὸν συμβούλιον, ἐν Ναυπλίῳ διαμένον, πόλει ὑπερασπιζομένῃ ὑπὸ φρουρᾶς δεκαπέντε χιλιάδων ἀνδρῶν διοικουμένων ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνου, ὅστις εἶχε νυμφευθῇ ἐσχάτως τὴν κόρην τῆς ἡρωΐδος Βουβουλίνας, ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας τῆς ἑδρευούσης εἰς Ἄργος, ἐψήφισε τὴν ἀποστολὴν τριῶν χιλιάδων στρατιωτῶν εἰς Ψαρὰ, ὅπου εἶχον ζητηθῇ ὑπὸ τοῦ ναυαρχείου τῆς πολεμικῆς ταύτης νήσου. Βοήθειαι σπουδαιότεραι εἶχον ἀποσταλῇ διὰ τὴν Κρήτην. Ἐχρησιμοποίουν οὕτω ἑξήκοντα χιλιάδας πολεμιστῶν οἵτινες εὑρίσκοντο λίαν πε-

ριωρισμένοι ἐν Πελοποννήσῳ τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς εἶχε τριπλασιασθῇ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐσκόπουν νὰ ψηφίσωσι ἐντὸς ὀλίγου ἱερὸν ἔαρ, ἀποστέλλοντες μέγαν ἀριθμὸν ὀρεινῶν ἐκλεκτῶν εἰς Θεσσαλίαν, ὅπως συνενούμενοι μετὰ τῶν Μαγνησίων μεταφέρωσι κατὰ τὸ 1824, τὸ θέατρον τοῦ πολέμου εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἀξιοῦ, θέτοντες τὰ ὅρια τῆς ὁμοσπονδίας προσωρινῶς εἰς Θεσσαλονίκην.

Ἵδρυσαν ἐν τῷ μεταξὺ, νομισματοκοπεῖον εἰς Τρίπολιν ὅπου ἔκοπτον νομίσματα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ μὲ τὸν αὐτὸν τίτλον καὶ τὰ αὐτὰ σήματα τοῦ Σουλτάνου. Τὸ μέτρον τοῦτο ὅπερ ἀπέφερε καθαρὸν κέρδος ἄνω τῶν ἑξήντα τοῖς ἑκατὸν, ἐπέφερε κτύπημα μᾶλλον θανάσιμον εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν ὅλων τῶν ἀπωλειῶν ἃς μέχρι τοῦδε ὑπέστη. Οὕτως ἔπιπτεν ὁ κολοσσὸς ὁ ἐπὶ ποδῶν ἀργίλου ἱστάμενος, εἰς ὅντινα πολλὰ ἐστοίχισεν ἤδη ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ ὅπως ὑποβάλῃ ἐκ νέου εἰς τὸν ζυγὸν ὑπηκόους πάντοτε ἀμφιβόλους τοὺς ὁποίους εὐκολώτερον θὰ ἦτο νὰ ἐξολωθρεύσῃ ἢ νὰ ὑποδουλώσῃ· διότι εἶναι τόσον ἀνόητον τὸ νὰ θέλῃ τις νὰ βασιλεύῃ ἐπὶ καρδιῶν ἐξηγριωμένων, ὅσον καὶ τὸ νὰ ἰσχυρίζεταί τις, ὅπως ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐγένετο, ὅτι αἱ γαῖαι αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Κολόμβου ἐδημιουργήθησαν ὅπως αἰωνίως ἀποτελῶσιν ἐξάρτημά τι τῆς Εὐρώπης.

Ὦ Θεία Πρόνοια! Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Ἀμερικὴ ὑποδουλωθεῖσαι ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, εὑρίσκονται ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου ἐννάτου, ἀπέναντι τῶν καταστροφέων αὐτῶν! Ἀλλὰ μὴ παραπλανώμεθα εἰς σκέψεις ξένας τοῦ θέματος ὅπερ μᾶς ἀπασχολεῖ· παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἐπικαλοῦντο κατὰ τὴν ἐπίσημον ἡμέραν τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν, ὅπως διδάξει εἰς αὐτοὺς τὴν χρῆσιν ἣν δέον νὰ ποιήσωσι τῆς ἀνεξαρτησίας ἣν ἀπέκτησαν, βοηθήσῃ αὐτοὺς ὅπως δυνηθῶσι νὰ φέρωσι τὸ βάρος τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐπιτυχιῶν. Αἱ ἐπιτυχίαι ἐπέφεραν τὴν καταστροφὴν τῶν προγόνων αὐτῶν, ἀποπλανηθέντων ἐν τῇ ὁδῷ ἣν ὁ Θεμιστοκλῆς τοῖς ὑπέδειξε. Κύριοι τῆς θαλάσσης, οἱ Ἕλληνες τὰ πάντα δύνανται νὰ τολμήσωσι κατ' ἐχθροῦ ἔχοντος πλοῖα μόνον καὶ οὐχὶ ναύτας, ἀλλ' ἂς μὴ λησμονῶσιν ὅτι, ἐὰν τὸ ναυτικὸν τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρξεν ἡ σωτηρία αὐτῶν, αὐτὸ τοῦτο κατέστη οὐχὶ βραδέως ἡ αἰτία τῆς φιλοδοξίας καὶ καταστροφῆς των. Γνωρίζουσιν ὅτι δὲν ὀφείλουσι πλέον ν' ἀναμένωσι τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι ὅπως παραλύσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἀρκεῖ ν' ἀπειλήσωσι τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Δύνανται καὶ περισσότερα ἀκόμη νὰ τολμήσωσι!... Οἱ Σάμιοι ἀπειλοῦσι ἐκ νέου τὴν Χίον, ἡ Μιτυλήνη εὑρίσκεται εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ ὀθωμανικὴ κυριαρχία καταρρακοῦται. Ἀνάγκη ν' ἁρπάσῃ τις τὴν τύχην ἐν τῇ ταχείᾳ πτήσει της, καὶ νὰ μὴ καταχρᾶται τῆς εὐνοίας της καταλαμβάνων πόλεις ἀνυπερασπίστους ἢ καταστρέφων ἐγκαταλελειμμένας γαίας. Τρόπος πολέμου ἐστὶ, λέγει ὁ Πλάτων, ὅστις *διδάσκει τὸ ὑπολογίζειν τὰς ἰδίας δυνάμεις, τὸ προσεγγίζειν τὸν ἐχθρὸν ἐν τρόμῳ, τὸ φεύγειν ἀνερυθριάστως, καὶ ὅστις προσδίδων εἰς τοὺς στρατιώτας τὰς κακίας τῶν πειρατῶν, τοὺς ὠδήγει*, καθὼς ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ, *εἰς τὴν ἐπικράτησιν ἐν τῇ γερουσίᾳ καὶ τὴν μετάβασιν τῆς ἐξουσίας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ λαοῦ, ὅπερ σχεδὸν πάντοτε συμβαίνει εἰς κράτος ὅπου τὸ ναυτικὸν ἀκμάζει.*

Τοιαῦται αἱ συμβουλαὶ τῆς πείρας τὰς ὁποίας οἱ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος ἐκληροδότησαν εἰς τοὺς ἀπογόνους των· εἴθε νὰ εἰσακούωνται ὑπ' αὐτῶν.

Τὸ κατ' ἐμέ, καταστήσας γνωστὰ τὰ *παθήματα τῶν Ἑλλήνων*, *τὰς ἀξιομνημονεύτους αὐτῶν πράξεις καὶ τὴν βαρβαρότητα τῶν Τούρκων* εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ συμβαίνοντα καὶ λίαν ἐκ τούτου εὐχαριστημένος διατελῶν, θὰ θεωρήσω ἐμαυτὸν ἀρκετὰ ἀνταμειφθέντα ἐὰν, παρὰ τῶν τέκνων τοῦ Δώρου, μοὶ δοθῇ ἡμέραν τινὰ στέφανος ἐκ τῶν κλάδων τῆς ἐλαίας ἐκείνης ἥτις ἔστεψε τὸ μέτωπον τοῦ Ἡροδότου εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας.

Περιορίζω ἐνταῦθα τὸ στάδιον τῆς διηγήσεώς μου καὶ τὰς εὐχάς μου!... καὶ σύ, αὐστηρὰ τῆς Ἱστορίας Μοῦσα, πρὸς ἣν ἀφιερῶ τὸν καρπὸν τῶν ἀγρυπνιῶν μου, ὦ Κλειὼ, ἀγνὴ τοῦ Ἀπόλλωνος κόρη, θέλησον νὰ προστατεύσῃς τὸ ἔργον μου, καὶ δέχθητι τοὺς αἰωνίους ἀποχαιρετισμούς μου.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ[1]

[ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ]

Ὁ Πανουργιᾶς Ἡλιόπουλος ἐγεννήθη τῷ 1787 ἐν τῷ ἱστορικῷ χωρίῳ Παλούμπα. Τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς πολεμικῆς καὶ στρατηγικῆς τέχνης ἔλαβε παρὰ τοῦ ἀτρομήτου κλέπτου Κόλια Πλαπούτα ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἀείποτε διετέλεσε πιστὸς ἀγωνιστής. Οὕτω, μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ του Κόλια Πλαπούτα καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη, κατετάχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ ἐν Ζακύνθῳ, λαβὼν μάλιστα καὶ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Μεσσήνης ἐν Σικελίᾳ κατὰ τῶν Γάλλων. Ἐπανελθὼν εἶτα μετὰ τοῦ Δημητρίου Πλαπούτα ἢ Κολιοπούλου εἰς Ἑλλάδα ὅπου ἡ ἱερὰ τοῦ 1821 ἐπανάστασις ἐξερρήγνυτο τότε, παρευρέθη καὶ συνηγωνίσθη εἰς ὅλας τὰς μάχας καὶ συμπλοκάς, εἰς ἃς ὁ Πλαπούτας ἔλαβε μέρος.

Ἦτο ὑψηλὸς καὶ ἐπιβλητικὸς τὸ παράστημα, δραστήριος καὶ ἐνεργητικὸς τὴν ψυχήν. Διʼ ὃ ἦτο καὶ ὁ μόνος εἰς ὃν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πλαπούτας ἀνέθετον τὴν στρατολογίαν ἐπαρχίας τινὸς ἢ τὴν εἴσπραξιν τῶν ἀναγκαιούντων διὰ τὸν στρατόν. Πράγματι δὲ, οὐδέποτε ἀπετύγχανε τῆς ἀνατεθείσης ἐντολῆς μεταχειριζόμενος ἐν ἀνάγκῃ ἐκβιαστικὰ μέτρα. Οὕτως, τοῦ χωρίου Λιγκοῦ τῆς Ὀλυμπίας δυστροπήσαντός ποτε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων ἃς ἡ πατρὶς ἀπῄτει, ὁ Πανουργιᾶς οὐδόλως ἐδίστασε, παράδειγμα σωτήριον δίδων καὶ διὰ τὰ λοιπὰ χωρία, νὰ κατακαύσῃ αὐτὸ ἐντελῶς, παραδιδὼν εἰς τὰς φλόγας οἰκισμὸν τουρκικὸν μᾶλλον ἢ Ἑλληνικὸν τὸ φρόνημα.

Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκβιάζοντας ἢ ληστεύοντας τοὺς ὁμογενεῖς ἀσπόνδως ἐμίσει. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Τριπολιτσᾶς παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη ὁλόκληρος οἰκογένεια κακούργων ἢ τῶν Τραστέων, ὅπως μεταφέρῃ αὐτοὺς εἰς Λάλαν.

1.) Εὐχαριστοῦμεν τὰς ἀνωτέρω βιογραφικὰς περὶ Πανουργιᾶ Ἡλιοπούλου ὁμολογουμένως ἀκριβεῖς πληροφορίας τοῦ φίλου συγγενοῦς τοῦ βιογραφηθέντος εὐμενῶς παραχωρήσαντος, καθότι ἀνάγκη εὐλαβῶς νὰ περισυλλέγηται πᾶσα τὴν ἱερὰν τοῦ 1821 ἐπανάστασιν ἀφορῶσα εἴδησις. Σ. Δ. Ζ.

Τοιαύτη ὅμως ἦτο ἡ γενικὴ φρίκη καὶ ἡ ἀπέχθεια κατὰ τῶν τεράτων ἐκείνων, ὥστε ὁ Πανουργιᾶς οὐδόλως διστάσας ἀπεφάσισε καὶ ἐξετέλεσε διὰ τῶν στρατιωτῶν του τὸν φόνον τῶν βδελυρῶν ἐκείνων, ὑφ' ὧν ὁλόκληρος ἡ Πελοπόννησος ἐδρῶτο.

Τοιοῦτος ἐν συντόμῳ ὁ Πανουργιᾶς Ἠλιόπουλος ἀποβιώσας τῷ 1865 ἐν τῷ γενεθλίῳ χωρίῳ του Πολούμπα μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ, περὶ οὗ καὶ τὸ ἐξῆς διασώζεται δημοτικὸν ᾆσμα, ἀνυμνοῦν τὰς χάριτας αὐτοῦ ὡς ἀρίστου ἱππέως καὶ ἐκτάκτου χορευτοῦ.

Κάτου βρουτοῦν μόρ' Πανουργιᾶ
κάτου βρουτοῦνε χαϊμαλιᾶ
μορὲ Λάμπρο Σωλιώτη
καὶ Πάνο Παλουμπιώτη
κάτου βρουτοῦν ἀσίμια κτλ.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

Ἐνταῦθα λήγει ἡ ὑπὸ τοῦ Γάλλου φιλλέλληνος συγγραφεῖσα Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἣν ἰδίως χαρακτηρίζει εὐγενὴς ἐνθουσιασμὸς ὑπὲρ ἐνδόξου ἀλλ' ἀτυχοῦς λαοῦ ὅστις μόνος ἐκ πάντων τῶν ἀρχαίων διανηρήσας τὸν ἐθνισμόν του ὑπὸ τὴν ἀλλεπάλληλον δουλείαν σκληρῶν καὶ αἱματηρῶν κατακτητῶν καὶ ἀνάμνησιν τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ εὐκλείας δὲν ἔπαυσεν ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς παλιγγενεσίας καὶ ἐλευθερίας του. Λυπηρὸν ὅτι ὁ φιλέλλην συγγραφεὺς δὲν ἐπροχώρησε πέραν τοῦ τρίτου ἔτους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Οὐχ ἧττον καὶ ἡ ἐξιστόρησις τῶν κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα μεγαλουργιῶν τῶν ἡμετέρων πατέρων καὶ τῶν πρὸ τούτων μόχθων καὶ θυσιῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίως τῶν ἐπὶ τῆς σατραπείας τοῦ αἱμοβόρου Ἀλῆ πασᾶ εἶνε θησαυρὸς ἀνεκτίμητος ὃν ἔσται αὐτῷ αἰωνίως εὔγνωμον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εὐλογοῦν ἐσαεὶ τὴν μνήμην του.

Ἵνα παράσχωμεν πλήρη τὴν εἰκόνα δράματος τοσοῦτον ἐνδιαφέροντος καὶ εἰς ὃ ὀφείλομεν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀποκατάστασιν ἠναγκάσθημεν νὰ προσφύγωμεν εἰς ἄλλον ἐπίσης ἔνδοξον καὶ φιλέλληνα συγγραφέα καὶ παραλαμβάνοντες ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀφήγησιν τῶν κατόπιν διαδραματισθέντων νὰ προβῶμεν μετ' αὐτοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὅπερ ἀπηθανάτισεν ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία, ἥτις ἔθηκε τέρμα εἰς πάλην ἐξ ἧς ἀνέθορε βαπτισθὲν εἰς χειμάρρους αἱμάτων τὸ νέον Ἑλληνικὸν ἔθνος. Πεποίθαμεν ὅτι συμπληροῦντες διὰ τῆς ἱστορίας τοῦ Γερμανοῦ Μενδελσῶνος τὴν ἱστορίαν τοῦ Γάλλου Πουκεβίλ θέλομεν εὐχαριστήσει τοὺς μετὰ τόσης προθυμίας ὑποστηρίξαντας ἡμᾶς εἰς τοσοῦτον χαλεπὸν καὶ δαπανηρὸν ἐγχείρημα πολυαρίθμους ἡμῶν συνδρομητάς, οἵτινες ταὐτοχρόνως θέλουσιν ἴδει τὴν αὐτὴν λαμπρὰν εἰκόνα ἐπεξειργασμένην ὑπὸ δύο μεγάλων τεχνιτῶν ἀντιζήλων ἐθνῶν οἵτινες καίτοι διαφόρων σχολῶν καὶ φρονημάτων ἀποτυποῦσιν ἐν αὐτῇ τῆς μεγαλοφυίας των τὴν σφραγῖδα καὶ συνενοῦνται ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν εἶνε τὸκορύφωμα τῶν εὐγενεστέρων πατριωτικῶναἰσθημάτων. Τοῦ τελευταίου τούτου μέρους τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἔχοντες ζωηρὰν καὶ ἐπιτυχῆ κατὰ τὸ δυνατὸν μετάφρασιν φιλοπονηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ εὐπαιδεύτου καὶ φιλοπάτριδος κ. Μιχαὴλ Ι. Παππαρηγοπούλου τανῦν πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος ἐν Πετρουπόλει δὲν ἐκρίναμεν ἀναγκαίαν νὰ ζητήσωμεν ἑτέραν. Ὥστε οὕτως ἐν τῇ παρούσῃ ἱστορίᾳ συναντῶνται τρία ὀνόματα προσφιλῆ καὶ ἱερὰ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει τὸ ὄνοματοῦ ἱστορήσαντος τοὺς πρώτους ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐκ τῆς δουλείας ἀνακύψαντος Ἑλ-

λληνισμοῦ καὶ αὐτηκόου καὶ αὐτόπτου μάρτυρος τῶν στεναγμῶν καὶ μαρτυρίων του εἰς ἃ πολλάκις ἐπέχυσε τὸ βάλσαμον τῆς εὐγενοῦς παραμυθίας του καὶ ἃ στεντορείᾳ τῇ φωνῇ διετράνωσεν εἰς τὴν ἀδρανῆ καὶ ἀσυγκίνητον Εὐρώπην, καὶ παρέσχεν ὕλην ὑψηλὴν καὶ ἀνεξάντλητον εἰς τὰ ἔξοχα πνεύματα, ἅτινα υἱοθέτησαν τὸν ἱερὸν ἡμῶν ἀγῶνα, τὸ ὄνομα ἀνδρὸς ὅστις ἐν τῇ ἐμβριθεῖ καὶ βαθείᾳ μελέτῃ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων κατηνάλωσεν πάσας τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις καὶ ὑπέκυψε τοσοῦτον προώρως εἰς τὸ μοιραῖον τέλος μόλις ἀποπερατώσας ἔργον ὅπερ διακρίνει μεγίστη ἀκρίβεια καὶ ἀμεροληψία καὶ ἀληθής, καθὸ ἐκ τῆς καρδίας ἀναβλύζων φιλελληνισμὸς καὶ ὅπερ ὑπερτερεῖ πάντων τῶν περὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ἱστορίας συγγραμάτων τῆς ἑσπερίας, καὶ τρίτον τὸ ὄνομα ἀξίου υἱοῦ πατρὸς ἐργασθέντος μετὰ παντὸς ζήλου καὶ αὐταπαρνήσεως κατὰ τὸν μέγαν ἐθνικὸν ἡμῶν ἀγῶνα καὶ ἐκ τῶν πρώτων μυηθέντων καὶ ἄλλους μυήσαντος εἰς τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ μυστήρια, καὶ μνήμην καταλιπόντος ἀγαθοῦ καὶ φιλοπάτριδος πατριώτου. Π ο υ κ ε β ι λ, Μ ε ν δ ε λ σ ὼ ν καὶ Π α π α ρ ρ η γ ο π ο ύ λ ο υ ἡ τριὰς τῶν ὀνομάτων τούτων φρονοῦμεν ὅτι ὁμιλεῖ εὐγλωττότερον πάσης συστάσεως ὑπὲρ τοῦ ἔργου, ὅπερ χάριν τῶν ἡμετέρων ὁμοφύλων ἀναλαβόντες ἐπειγόμεθα νὰ παραδώσωμεν αὐτοῖς πλῆρες καὶ τέλειον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ὁ λόρδος Βύρων εἰς Ἑλλάδι. Θάνατος τοῦ Βύρωνος.—Ἀπαρηγόρητος τῆς Ἑλλάδος κατάστασις. —Ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος.—Κυβέρνησις Κουντουριώτου.—Ἀγγλικὰ δάνεια.—Κωλέττης.—Ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος.—Φυλάκισις Κολοκοτρώνου.—Τελευτὴ τοῦ Ὀδυσσέως. —Μεταβολὴ τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου τῶν Τούρκων.—Συμμαχία μετὰ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ.— Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς.—Ἡ εἰρηνοποίησις τῆς Κρήτης.—Ὑποταγὴ τῆς Κάσου.—Καταστροφὴ Ψαρῶν.—Ἀπειλὴ κατὰ τῆς Σάμου.—Μάχαι ἐν Σάμῳ.—Ναυμαχία ἐν Βουδρουμίῳ.— Ναυμαχίαι ἐν Κρήτῃ.—Ὁ Ἰμβραὴμ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ ἐν Σούδᾳ.—Προσόρμισις εἰς Ναυαρῖνον.—Μάχαι ἐν Κρεμμυδίῳ καὶ Σφακτηρίᾳ.—Πτῶσις τῶν φρουρίων τοῦ Ναβαρίνου.—Ἔργα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.—Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι.—Θάνατος Παππαφλέσα. —Μάχαι τοῦ Ἀχαΐου.—Ὁ Ἰμβραὴμ πρὸ τοῦ Ναυπλίου.—Ὑποστροφὴ τοῦ Ἰμβραὴμ ἕνεκα στρατιωτικῶν λόγων.—Μάχαι τῆς Τριπολιτσᾶς.—Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Κιουταχῆς—εἰσβολὴ εἰς τὰ φρούρια Φραγκλίνου καὶ Βότσαρη—Στενοχωρία τοῦ Κιουταχῆ τὸν χειμῶνα 1825—26—Ναυμαχία πρὸ τοῦ Μεσολογγίου.—Ἀπογοήτευσις τοῦ Ἰμβραήμ.—Ὑπεράσπισις τῆς Κλεισόβης.—Αἱ τελευταῖαι ὧραι τοῦ Μεσολογγίου.— Ὑποδοχὴ τοῦ ρωσσικοῦ ὑπομνήματος τοῦ Ἰανουαρίου.—Αἱ ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεις τοῦ 1825.—Ἡ Αὐστρία στρέφεται πρὸς τὴν Γαλλίαν.—Θάνατος τοῦ Τσάρου.—Στρατιωτικὴ στάσις καὶ σφαγὴ ἐν Πετρουπόλει.—Συνέπειαι διὰ τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀνατολῆς.— Ἀποστολὴ τοῦ ἀρχιδούκος Φερδινάνδου εἰς Πετρούπολιν.—Συμπροσέγγισις Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας ἐν τῇ πολιτικῇ.—Ὁ Βελιγκτὼν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος.—Τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ἀπριλίου.—Ἡ ἐπανάστασις ἐν Κωνσταντινουπόλει.—Ἀποτελέσματα τῆς ἐπαναστάσεως.—Αἱ συνδιασκέψεις τοῦ Ἀκκερμάν.—Ἀποστολὴ τοῦ Ριβωπιὲρρ (Ribeaupierre's.)— Ἡ Γαλλία περιζητεῖται ὑπὸ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας.—Αὐστριακὴ ἐπιδρασις ἐπὶ τὴν Πρωσσίαν.—Γένεσις τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου.—Ἡ συνθήκη τοῦ Ἰουλίου.—Βήματα πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἰουλιανῆς συνθήκης.—Ἄρνησις τῆς Πύλης.—Ἡ αὐστριακὴ μεσιτεία.— Ἡ νέα κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη καὶ ἡ ἐπιτόπιος βουλευτικὴ ἐπιτροπή.—Παυλούκης (Paulucci) Σάμος.—Ναυμαχία ἐν Μυτιλήνῃ.—Ἐκστρατεῖαι τοῦ Ἰμβραὴμ κατὰ τῆς Μάνης. —Ὁ Κιουταχῆς ἐν Ἀττικῇ.—Μάχη παρὰ τὸ Χαϊδάρι.—Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως.— Χαρακτὴρ τοῦ Καραϊσκάκη.—Σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη.—Αἱ ἐπιτυχίαι του.—Ἡ φονικὴ νὺξ τῆς Ἀραχώβης.—Ἐκστρατεία τοῦ Φαβιέρου ὑπὲρ τῆς Ἀκροπόλεως.—Νέαι ἀπόπειραι πρὸς ἐπικουρίαν τῆς Ἀκροπόλεως.—Μάχη τοῦ Καματεροῦ.—Γόρδων.—Χαϊδέκ.—Τσοὺρ καὶ Κόχραν.—Ἐκ νέου σύστασι τῶν φατριῶν.—Κίνησις (agitation) διὰ τὸν Καποδίστριαν.—Ἐξάρτησις τῆς κυβερνήσεως ἀπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος.—Ἐνέργεια τοῦ Κολοκοτρώνη.—Ζωηρὰ ἐνέργεια τοῦ Κόχραν.—Ἐθνοσυνέλευσις ἐν Τροιζῆνι.—Ἐργασίαι Κόχραν καὶ Τσοὺρτς πρὸς ἐπικουρίαν τῆς Ἀκροπόλεως.—Ἐξέφοδος ἐκπερθήσις τῶν ἐν Πειραιεῖ τουρκικῶν ὠχυρωμάτων.—Παράδοσις τοῦ ἁγίου Στυρίδωνος.—Ἐπιζήμιος ἐπίδρασις τοῦ Τσοὺρτς καὶ Κόχραν.—Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.—Προσόρμισις εἰς Φάληρον.—Μάχη τῶν Ἀθηνῶν.—Ἐκκένωσις τῆς Μουνυχίας—Συνθηκολόγησις τῆς Ἀκροπόλεως.—Συνέπειαι τῆς

συμβάσεως.—Τὸ πολίτευμα τῆς Τροιζῆνος.—Ἐθνικὴ σημασία τοῦ ἐν Τροιζῆνι πολιτεύμα-
ματος.—Ἀπόλυτος ἀναρχία ἐν Ἑλλάδι.—Αἱ ἐν Ναυπλίῳ ἔριδες.—Ἔργασίαι τοῦ Κωνσταντῆ
καὶ τοῦ Ἰμβραήμ.—Πρῶται ἀπομακρύνσεις ἀπὸ τῆς πατριωτικῆς ἐπιχειρήσεως ἐν Πελο-
ποννήσῳ.—Συμπλοκαὶ τῆς Καυκαρίας, τοῦ Δίβρι.—Ὁ Κολοκοτρώνης προασπίζει τὴν Μεσ-
σηνίαν.—Ἀποτυχία τοῦ Κόχραν πρὸ τῆς Ἀλεξανδρείας.—Ἐξάπλωσις τῆς πειρατείας.—
Παραδοχὴ τῆς ἰουλιανῆς συνθήκης ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων.—Τουρκο αἰγυπτιακὸς ἐξοπλι-
σμὸς κατὰ τῆς Ὕδρας.—Διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν ναυάρχων καὶ τοῦ Ἰμβραήμ.—
Ὠφέλεια τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν πολιτικῶν συνδυασμῶν.—Ναυτικὴ νίκη τοῦ Ἄστιγ-
γος ἐν Σχλώνοις.—Πρώτη διεθνὴς σύγκρουσις.—Ἕνωσις τῶν τριῶν συμμάχων στόλων.—
Ὁ Κοδριγκτὼν καθίσταται ὑπεύθυνος.—Ἡ προμελετωμένη διαδήλωσις τοῦ στόλου.—Ἔξο-
πλους εἰς τὸν λιμένα Ναυαρίνου.—Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου.—Ἐντύπωσις εἰς τοὺς λαοὺς
καὶ τὰς αὐλάς—Ἐντύπωσις εἰς τὴν Ἀγγλίαν.—Αἱ γερμανικαὶ δυνάμεις.—Τὸ διβάνιον.—
Διαπραγματεύσεις τοῦ διβανίου μετὰ τῶν τριῶν πρέσβεων.—Διπλωματικὴ ῥῆξις.—Ἀπέλευ-
σις τῶν πρέσβεων.—Ἔξαψις τοῦ Τουρκικοῦ φανατισμοῦ.—Ἐκδίωξις τῶν καθολικῶν Ἀρμε-
νίων.—Ἐπενέργεια τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου εἰς τοὺς Ἕλληνας.

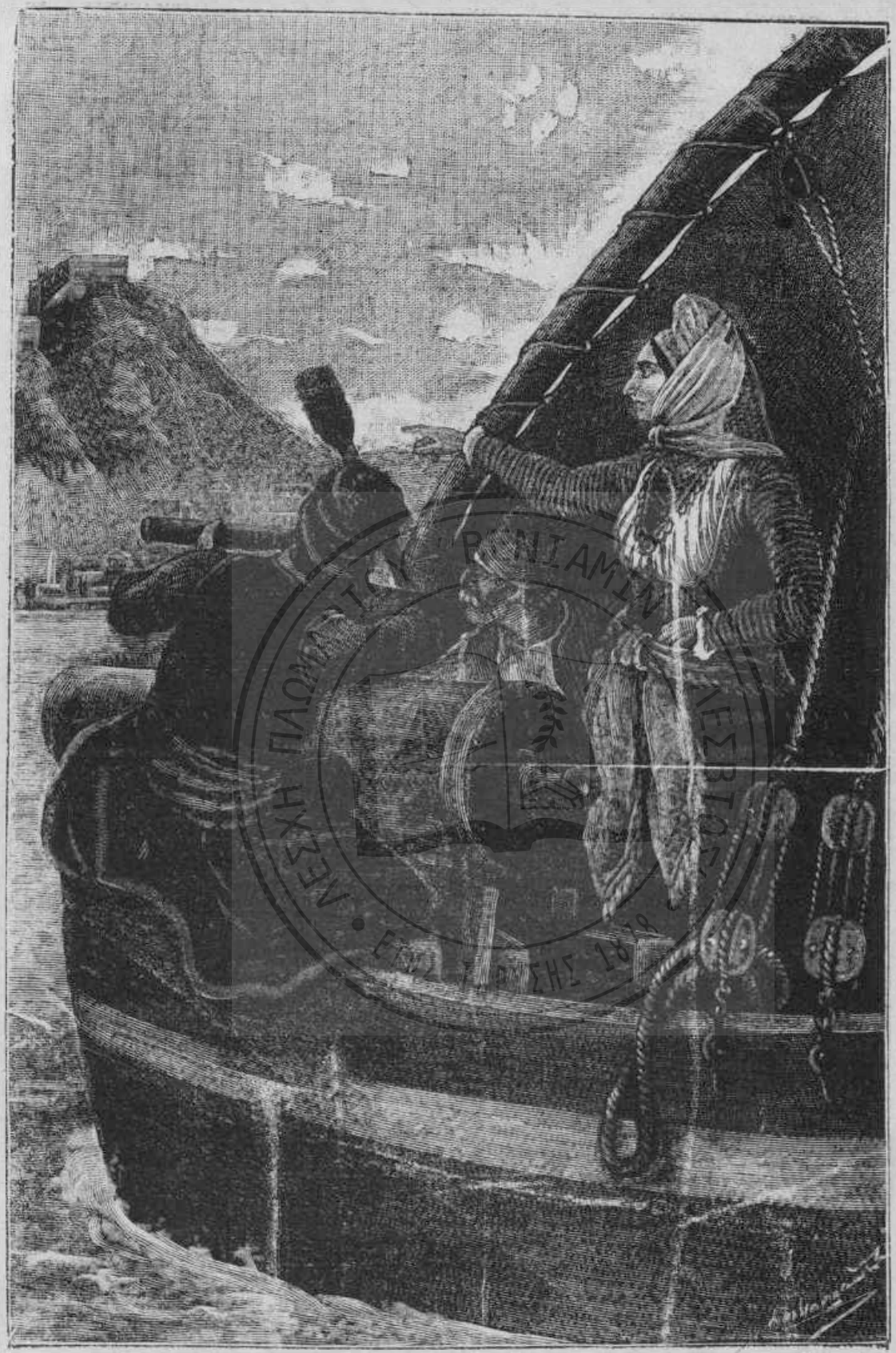
Ἂς ὑβρίζῃ τὴν μνήμην τοῦ ἐξόχου φιλέλληνος ἡ συκοφαντία ψευδολόγων γυ-
ναικείων γλωσσῶν, πεπληρωμένων ὑποκρισίας[1]. Ὁ λόρδος Βύρων ὑπῆρξε μέγας ὡς
ἄνθρωπος, καθὼς ὑπῆρξε μέγας καὶ ὡς ποιητής. Ἀμφότερον ἀπέδειξεν ἐν Ἑλλάδι.
Ἐγνώριζε τὴν χώραν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ οἱ ὀφθαλμοί του οὐδόλως ἠπα-
τήθησαν ὑπὸ ποιητικῆς πλάνης. Σπανίως δὲ μετέβη φιλέλλην ἄλλος εἰς τὴν Ἑλλάδα
τοσοῦτον ἐλεύθερος ἀπὸ πάσης προκαταλήψεως.

Καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως οὐδαμῶς ἐπλα-
νᾶτο. Ἐγνώριζεν ὅτι ἐπαρουσιάζετο εἰς τὸ κοινὸν ὡς συνήγορος καὶ προασπιστὴς
ἀτυχοῦς καὶ ἀπολωλότος νομιζομένου ἐπιχειρήματος. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἀνεδέχθη
μετ' ἀκραδάντου θάρρους τὴν ἀποστολὴν τοῦ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς πλη-
ρεξούσιος τῆς φιλελληνικῆς τοῦ Λονδίνου ἐπιτροπῆς.

Οἱ Ἕλληνες ἐφάνησαν ἐκ παντὸς τρόπου ἐπιθυμοῦντες καὶ προτιθέμενοι νὰ τῷ
ἀποκαλύψωσι μετὰ πολλῆς ἀφελείας τὸν ἐγωισμὸν καὶ τὰς κομματικὰς διενέξεις των.
Οὕτως, ὅτε κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1823 εὑρίσκετο ἐν τῇ νήσῳ Κεφαλληνίᾳ,
ὑπῆγον πρὸς αὐτὸν ἀπεσταλμένοι παρ' ἑκάστου τῶν διακεκριμένων ἀρχηγῶν καὶ
προεστώτων, καὶ ζηλοτύπως ὡμίλλῶντο πρὸς ἀλλήλους αἱ διάφοραι φατρίαι ἵνα
κερδήσωσι τὴν εὔνοιάν του.

Ὁ Κολοκοτρώνης προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐμφανισθῇ ἐν τῷ μέσῳ τῶν στρατιωτικῶν
ἀρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου, καὶ τῷ ἐμήνυσεν ὅτι: ἂν ὁ Μαυροκορδάτος δὲν παρη-
τεῖτο ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξυφαίνῃ καὶ πλέκῃ ῥαδιουργίας, ἤθελε καθίσει αὐτὸν ἐπὶ ὄνου
καὶ διατάξει νὰ τὸν ἐκδιώξωσιν ἀπὸ τοῦ Μωρέως διὰ μαστίγων. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος
καὶ ὁ Μεταξᾶς τὸν προσεκάλεσαν νὰ ὑπάγῃ πρὸς αὐτούς. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἰσχυρίζετο

(1) Γνωστὰ τὰ κατὰ τοῦ ἐνδόξου ποιητοῦ φθονερὰ ληρήματα καὶ ἄλλων μὲν πρότερον καὶ
τῆς κυρίας Στόβης πρό τινων ἐτῶν, καθ' ὧν μάλιστα κατεξανέστη καὶ ἐπισημότατα διεμαρτυρήθη
σύμπας ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος, ἀποδεικνύων αὐτὰ ἀνοήσια, κενὰ καὶ μωρὰ ἢ κακεντρεχῆ φαντασιο-
κοπήματα, καὶ δικαίαν οὕτω τιμὴν ἀποδίδων εἰς τὴν δωρεὰν καταπροσβαλλομένην μνήμην
τοσοῦτον παγκοσμίου ὑπολήψεως καὶ φήμης προσκτησαμένης καὶ χαιρούσης μεγαλοφυΐας. Σ.τ.Μ.

Η ΒΟΒΟΛΙΝΑ ΑΠΟΚΛΕΙΕΙ ΤΗΝ ΝΑΥΠΛΙΑΝ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἤθελε πάντῃ καταστραφῇ, ἂν ὁ λόρδος δὲν μετέβαινεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος. Ὁ δὲ Πετρόμπεης ἐδείχθη, κατὰ τὸ σύνηθες, ὁ πάντων ἀφιλέστατος. Οὗτος ἀνεκοίνωσε, δηλαδή, εἰς τὸν «μυλόρδον» ὅτι ἡ ἀληθὴς ὁδὸς πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος ἦτο τὸ νὰ δανεισῃ εἰς αὐτὸν, τὸν μπέην τῆς Μάνης, χιλιάδας τινὰς λιρῶν στερλινῶν. Καὶ ἕκαστος δὲ ἀρχηγὸς ἐνεκωμίαζεν ἑαυτὸν, ρίπτων συνάμα βλέμμα ὕπουλον ἐπὶ τὸν γείτονά του. Ὥστε δικαίως τότε ἔγραφεν ὁ Βύρων: «Μέχρι τοῦδε δὲν δύναμαι νὰ εἴπω πολλὰ καλὰ περὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ κακὰ πάλιν δὲν ἐπεθύμουν νὰ εἴπω περὶ αὐτῶν, ἂν καὶ ἀμοιβαίως λέγουσιν ὁ εἷς ἐναντίον τοῦ ἄλλου τὰ χείριστα.»

Ἐν τῷ μέσῳ τοσοῦτον ἀνωμάλων καὶ δυσαρέστων περιστάσεων δὲν ἀπώλεσεν ἐν τούτοις ὁ μέγας ἀνὴρ τὸ ψυχρὸν αἷμα καὶ τὸ ὀξυδερκὲς, ἐποπτικὸν βλέμμα του. Ὡρελήθη δ' ἐκ τῆς ἐν Κεφαλληνίᾳ διαμονῆς του ἵνα πληροφορηθῇ περὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῶν προθέσεων τῶν φατριῶν, ἀπέφυγεν ὅμως ἐπιμελῶς νὰ συσχετισθῇ στενότερον εἴτε μετὰ τούτου εἴτε μετ' ἐκείνου τῶν ἀρχηγῶν. «Ἂν ἀνεχώρουν πρότερον ἐντεῦθεν», ἔγραφε τὴν 7ην Δεκεμβρίου τοῦ 1823 ἐκ Κεφαλληνίας πρὸς τὸν γραμματέα τῆς ἐν Λονδίνῳ φιλελληνικῆς ἐπιτροπῆς **Blaquiere**, «ἤθελον μὲ ἀναγκάσει νὰ προστεθῶ εἰς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην φατρίαν. Καὶ τώρα ἔτι ἀμφιβάλλω ἂν δὲν θελῃ τοῦτό μοι συμβῇ, ἀλλ' ὅμως θέλω πράξει πάντοτε ὅ,τι τυχὸν δύναμαι καλλιον νὰ πράξω.» Κατὰ βάθος δὲ συνεπάθη πρὸς τοὺς κυβερνητικοὺς ὁ Βύρων ἢ πρὸς τοὺς «κλέφτας»· μᾶλλον πρὸς τὸν λεπτὸν τοὺς τρόπους καὶ εὐρωπαϊκῶς μεμορφωμένον Μαυροκορδάτον ἢ πρὸς τὸν Κολοκοτρωνην. Ὅθεν καὶ ἔπεμψε τὸν ταγματάρχην **Stanhope** μετὰ κολακευτικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, καὶ τῷ διεβεβαίου ὅτι εὐκυμάζε «τὸ θάρρος αὐτοῦ, τὰ διανοητικὰ πλεονεκτήματα, καὶ ἰδίως τὴν τιμιότητά του». Ἀπεκάλει δὲ αὐτὸν «Βαστιγκτῶνα ἢ Κοσσιοῦσκον (**Washington oder Kosziusko**) τῆς Ἑλλάδος».

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μαυροκορδάτος περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1823 μετέβη αὐτοπροσώπως ἐξ Ὕδρας εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, καὶ κατέστησε πρακτικὴν τὴν λόρδου εἰς τὴν σπουδαιότητα τοῦ Μεσολογγίου, καὶ ἐπειδὴ σύναμα ὁ **Stanhope** προετρεπεν αὐτὸν ἐπιμόνως νὰ ὑπαγῃ ἐκεῖσε, ἀπεφάσισεν ὁ Βύρων νὰ μεταβῇ καὶ μείνῃ τότε οὐχὶ, ὡς ὁ Κολοκοτρώνης ἐπεθύμει εἰς Πελοπόννησον ἀλλ' εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.

Τὴν πρωΐαν τῆς 5ης Ἰανουαρίου τοῦ 1825 ἐνεφανίσθη, ἐκ τῆς τρικυμίας καὶ τῶν Τούρκων ὡς ἐκ θαύματος διασωθείς, εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως, ἔνθα ὑπεδέξαντο αὐτὸν διὰ λαμπρῶν τιμῶν καὶ ἐχαιρέτισαν οἱ κάτοικοι ὡς πολιτικὸν Μεσσίαν. «Σὲ περιμένομεν ὡς τὰ νεογνὰ χελιδόνος περιμένουσι τὴν μητέρα των» τῷ ἔλεγον. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατό τις οὔτ' ἔπρεπε βεβαίως νὰ συγκινηθῇ βαθέως ὑπὸ τοιούτων διαβεβαιώσεων[1], καὶ ὁ Βύρων ἐγίνωσκε καλῶς ὅτι ἅπασαι αὗται αἱ τιμαὶ κατὰ βάθος ἐνέκρυ-

---

1) Περίεργοί πως φαίνονται αἱ ἐνταῦθά τε καὶ κατωτέρω περὶ τῶν τότε μάλιστα Ἑλλήνων παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως. Οὐδὲ συναινέθα νὰ συμφωνήσωμεν παντάπασι πρὸς αὐτάς. Λέγει ὅτι ἡ ἔκφρασις, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυναν πρὸς τὸν ἐρχόμενον εἰς βοήθειάν των μέγαν ποιητήν: «Σὲ περιμένομεν, ὡς τὰ νεογνὰ χελιδόνος περιμένουσι τὴν μητέρα των» δὲν ἠδύνατο οὔτ' ἔπρεπε νὰ συγκινήσῃ βαθέως τὴν καρδίαν κανενός, διότι ὁ πονηρὸς οὗτος

πτον λίαν ὑλικὸν σκοπὸν, ὅτι ὁ πονηρὸς οὗτος λαὸς ἔβλεπεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ «μυλόρδου» τὴν χρηματικὴν δύναμιν αὐτῆς τῆς Ἀγγλίας, ἀγγλικὰ δάνεια, καὶ ἐνόμιζε τὰ θυλάκια καὶ βαλάντια αὐτοῦ ἀνεξάντλητα.

Ἐν θαυμασίᾳ μεταλλαγῇ ἀπέδειξεν ὁ Βύρων διὰ μιᾶς ὅτι ἐξεφάνισεν ἐν ἑαυτῷ τὸν φαντασιώδη καὶ περὶ τὰς ἰδέας ἐνασχολούμενον ἄνδρα καὶ ἠδύνατο νὰ ἦναι καὶ αὐτὸς ὅλως διόλου, τὸ δὴ λεγόμενον, «τοῦ κόσμου ἄνθρωπος».* Ὁ Ἀλκιβιάδειος

λαὸς ἐνέκρυπτε λίαν ὑλικὸν σκοπὸν ὑπὸ τοιαύτας ἐκφράσεις, καὶ ἐνέβλεπεν αὐτὴν τὴν χρηματικὴν δύναμιν τῆς Ἀγγλίας εἰς τὰ πλήρη θυλάκια καὶ βαλάντια τοῦ λόρδου Βύρωνος,» κ.τ.λ. Ἀλλ' ἀποροῦμεν, τῇ ἀληθείᾳ, φίλε ἱστορικὲ, διὰ τὰς ψυχρὰς ταύτας καὶ σκληρὰς, ἵνα μὴ καί τι ἄλλο εἴπωμεν, γραμμὰς τοῦ ἄλλως φιλελληνικοῦ καλάμου σου. Καὶ πῶς! παρακαλοῦμεν, εἶναι ἄξιος νὰ ἐπικληθῇ «πονηρὸς» λαὸς, ὡς ὁ ἑλληνικὸς, διότι μετὰ βαρύτατον δουλικὸν ζυγὸν αἰώνων, ὁρμῶν ἄνευ καὶ τῶν ἐλαχίστων ἰδίων μέσων, ἀπηλπισμένου δίκην, πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας του, ἀπέβλεπε καὶ ἀπευθύνετο βεβαίως, ὡς πρὸς σωτῆρά του, πρὸς πάντα χριστιανὸν δυνάμενον καὶ βουλόμενον νὰ τῷ συνδράμῃ, συνεπῶς δὲ ἀπέβλεψε καὶ ἀπηυθύνθη καὶ πρὸς τὸν λόρδον Βύρωνα, καὶ μάλιστα πρὸς τοῦτον, τὸν ἐξόχως ἔνθουν, φιλάνθρωπον καὶ φιλέλληνα ποιητήν — ὅστις ἐξεπίτηδες καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵν' ἀφιερώσῃ πάντων ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς;— Ἡμεῖς τοὐναντίον φρονοῦμεν καὶ διϊσχυριζόμεθα ὅτι, οὐχὶ μόνον πρασηκόντως εἰς τὰς δεινὰς περιστάσεις των, ἀλλὰ καὶ πάντη κατὰ φύσιν καὶ ἀπέβλεπον καὶ ἀπηυθύνοντο, τοιουτοτρόπως καὶ πρὸς τοιούτους προστάτας καὶ βοηθοὺς των ἀποβλέποντες καὶ ἀπευθυνόμενοι, οἱ Ἕλληνες· καὶ ὅτι ἡ πρὸς τὸν Βύρωνα ἐκείνη ἔκφρασίς των: «Σὲ περιμένομεν, ὡς τὰ νεογνὰ χελιδόνια περιμένουσι τὴν μητέρα των» οὐ μόνον μεγάλην διεξεδήλου ἀλήθειαν, τὴν πράγματι δεινὴν ἀνάγκην καὶ ἀμηχανίαν των, κατὰ τρόπον ἀφελέστατον, ἀλλ' ἐνταυτῷ μάλιστα καὶ τρυφερότητα αἰσθήματος καὶ περιπάθειάν τινα καὶ ποιητικὴν χάριν ἐμπεριεῖχεν, ὥστε καὶ ἠδύνατο καὶ ἔπρεπε βαθέως νὰ συγκινήσῃ τὴν καρδίαν παντὸς εὐαισθήτου, ἀκούοντος αὐτὴν παρὰ τοιούτων καὶ ἐν τοιούτοις δεινοῖς εὑρισκομένων, καὶ ἀφεύκτως δὲν ἔλειψε νὰ διεγείρῃ βαθύτερον αὐτοῦ ἰδίως τοῦ μεγαθύμου ἀοιδοῦ τὴν συμπάθειαν, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ ἀπηυθύνθη. Οὐδὲ ἀμφιβάλλομεν παντάπασιν ὅτι ἡ ἔξοχος εὐαισθησία τοῦ ποιητοῦ Βύρωνος βαθύτατα μάλιστα ἠδύνατο νὰ κατανυγῇ ὑπὸ τοιαύτης τῶν δυστυχῶν Ἑλλήνων ἐκφράσεως, καὶ ὅτι ὁ μέγας ποιητὴς πιθανῶς ἐθαύμασεν ἐπανευρίσκων τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐσχάτῃ δυσπραγίᾳ καὶ ταλαιπωρίᾳ των τόσον εὐγενεῖς καὶ λεπτοὺς εἰς τὰς ἐκφράσεις των ποιητάς!

Σ. τ. Μ.

(*) Καὶ ἡ παρατήρησις αὕτη μόνον ὑπό τινα ἔποψιν καὶ κατὰ μέρος φαίνεται ἡμῖν ἀληθεύουσα· διότι δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Βύρων ὅλως ἐξηφάνισεν, ἤτοι κατέστρεψεν, ἐν ἑαυτῷ τὴν ἔμφυτον τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἰδανικότητα, καὶ ἐγένετο διὰ μιᾶς μόνον καὶ μόνον πρακτικώτατος τοῦ κόσμου ἄνθρωπος. — Τοσοῦτον ὀλίγον μάλιστα φαίνεται ἡμῖν ὀρθὴ καὶ σωστὴ ἡ παρατήρησις, ὥστε διστάζομεν τῇ ἀληθείᾳ καὶ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αὐτὸ ἁπλῶς ἐφρόνει γράφων ἐνταῦθα ὁ κύριος Μενδελσών. Ἴσως ἄλλο καὶ ἄλλως ἤθελε νὰ εἴπῃ, ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς ἐκφράσεώς του δὲν φαίνεται ἀκριβὴς οὔτε καθόλου ἐπιτυχοῦς ἐκλογῆς ἐν τούτῳ τῷ μέρει· καθότι πάντως ὀρθότερον ἤθελεν εἶναι νὰ παρατηρήσῃ ἐν πάσει πεποιθήσει καὶ ἱστορικῇ ἀληθείᾳ καὶ κυριολεξίᾳ περὶ τοῦ Βύρωνος ὅτι: μετὰ τῆς ἐξόχου πρὸς τὰ ἰδεώδη τάσεως τοῦ πνεύματός του ἠδύνατο νὰ συνδυάζῃ κατὰ

αὐτοῦ χαρακτὴρ φαίνετ' αἴφνης λαμβάνων νέαν ἰσχύν, ἀφ' ὅτου ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργῇ καὶ πράττῃ πρὸς μέγαν σκοπόν. Ἡ δὲ σκιὰ ἐκείνη, ἡ πλήρης δοκιμασιῶν καὶ στερήσεων ζωή, ἥτις τὸν περιέμενεν, ἀνέδειξε τὴν πρακτικὴν διάθεσιν καὶ φρόνησιν τοῦ Ἄγγλου ὡσεί τινα δροσερὰν καὶ ὑγιᾶ πηγὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀναβλύζουσαν. Ὅθεν καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶχεν ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν τοῦ νοός του μόνον εἰς δυνατὰ καὶ κατορθωτά· Οὕτω, προσεπαθήσε νὰ μεταβάλῃ τὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι ἐπὶ τὸ ἀν-

---

τὰς περιστάσεις, καὶ ἀληθῶς συνεδύαζεν, ἐξαίρετον πρακτικὸν νοῦν. Ἡ βάσις ὅμως ἐν αὐτῷ ἦτο καὶ ἔμενεν ἀναμφιβόλως, ἀπαναχοῦ καὶ πάντοτε, ἡ εὐγενεστάτη καὶ ὑψίστη ἰδανικότης. Ἐπειδὴ μόνον αὐτὴ ἠδύνατο νὰ ἐμπνέῃ θεόντως, διεξεγείρουσα καὶ τὴν πρακτικὴν ἐντός του φρόνησιν ἵνα, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, συναποφέρῃ καὶ ταλαιπωρίας καὶ κινδύνους μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἑκουσίως καὶ προθύμως, καὶ γενναιότατα δαπανᾷ ὑπὲρ αὐτῶν, ἐπιμένων καὶ μέχρις ἐσχάτης αὐταπαρνήσεως καὶ θυσίας αὐτῆς τῆς πολυτιμοτάτης ζωῆς του εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ λαμπροῦ σκοποῦ, ὃν ἅπαξ προέθετο, ἤτοι τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἀπελευθερώσεως. — Ναί, τὸ ἄφατον ἰδανικὸν τῆς Ἑλλάδος κάλλος, τῆς ἀρχαίας ὁμοῦ καὶ τῆς νέας, καίπερ καλλος νεκρᾶς ὑπὸ τὴν μακραίωνα δουλείαν φαινόμενον, αὐτό, αὐτὸ καὶ μόνον, τὰ ποιητικώτατα τῆς παγκοσμίου ταύτης μούσης θέλγητρα, αὐτά, αὐτὰ καὶ μόνα παρώρμησαν τὸν μέγαν Βύρωνα, τὸν ἐξαλλον πνευματικὸν τῆς Ἑλλάδος υἱόν, ὡς ἀείποτε ἀκμαίαν τὴν ἔμφυτον ἰδεώδη τάσιν του διασώζοντα, νὰ καταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν λαμπρὰν περιουσίαν καὶ τὴν ἔξοχον νεότητα καὶ τὴν τιμαλφεστάτην αὐτοῦ ζωήν! Ὁ ὡραῖος, ὁ ἐμπεπνευσμένος καὶ ἔθνους καὶ φιλόδοξος ποιητὴς Βύρων ἠγάπα τὴν ὡραίαν τὴν ἔνθεον Ἑλλάδα, τὴν ἔμπνευσιν, τὴν ποίησιν, τὴν δόξαν τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν αἰώνων, τὸ τηλαυγὲς πρόσωπον τῆς πνευματικῆς τῆς οἰκουμένης καλλονῆς! — «Ὡς ἀεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον!» Ἀλλὰ καὶ ἄλλη ὁμοιότης μεταξὺ Βύρωνος καὶ Ἑλλάδος εἵλκυσεν ἐκεῖνον πρὸς αὐτήν, εἵλκυσεν ἀμφοτέρους πρὸς ἀλλήλους. Ἑλλὰς καὶ Βύρων, βουλήσει τῶν κακῶν δαιμόνων καὶ συγκαταβάσει βεβαίως τοῦ Θεοῦ, ἦσαν ὁμοιοπαθεῖς. Οὐδὲ ἄλλο τί ποτε συνδέει στενότερον καὶ διαρκέστερον τὰς καρδίας μετ' ἀλλήλων εἰμὴ ἡ ὁμοιοπάθεια. Αἱ ἀπροόπτως ἀτυχεῖς καὶ ἀνίαραὶ περιστάσεις τῆς ἰδιωτικῆς αὐτοῦ ζωῆς εἶχον καταλυπήσει καὶ κατερεθίσει τὸν Βύρωνα· αἱ μοναδικῶς δειναὶ καὶ πολυΰδυνοι περιπέτειαι τῆς τύχης της εἶχον καταθλίψει καὶ κατεξεγείρει ἐναντίον αὐτῆς τὴν Ἑλλάδα· ἡ κακεντρέχεια καὶ ὁ φθόνος τῶν ἐχθρῶν του·—χαμερπῶν καὶ χαμεζήλων Ζωΐλων πάσης ἀληθοῦς μεγαλονοίας·—εἶχον καταπικράνει ἐκεῖνον· τὸ ὀλέθριον μῖσος καὶ ἡ ἀπηνὴς ὠμότης τῶν ἐχθρῶν της — βαρβάρων καὶ ἀγρίων πάσης εὐγενοῦς ἐθνικῆς ὁρμῆς διωκτῶν--- εἶχον καταφαρμακεύσει αὐτήν! . . Καὶ ποῦ ὑπῆρχεν ἁρά γε εὐαρμοστότερον ζεῦγος; Καὶ ποῦ ἠδύνατο λοιπὸν νὰ συναφθῇ καλλίων καὶ καταλληλοτέρα εὐγενῶν καὶ ὁμοίως ἀναξιοπαθῶν ὄντων συζυγία; Δύο ἔξοχοι ἀστέρες ἀμαυρωθέντες ἐπ' ὀλίγον, κατ' ὀλίγον μόνον ἐπισκοτισθέντες ὑπὸ τῶν συννέφων, ἅπερ πάντοτε παράγει ἡ ἐξάτμισις τῆς σκοτεινῆς, τῆς σατανικῆς τοῦ κόσμου κακίας, ἀλλὰ μία καρδία, μία ψυχή, ἓν πνεῦμα, μία ἀγάπη, μία διάπυρος, ὑψηλὴ καὶ εὐγενὴς στοργή, ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ Βύρων, ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας ἀλλήλων ἀκτινοβολοῦντες ἀμοιβαίως εἰς ἀλλήλους τὴν δόξαν των, τὴν ἀγαθὴν καὶ ἀληθῆ δόξαν, — τὴν ἐν χρισίμοις στιγμαῖς καθυπερισχύουσαν πάσης μυσαρᾶς ἐνεργείας τοῦ φθόνου καὶ τοῦ ἔχθους — ἀντανακλῶντες, ὡς εἰς θαυμάσιά τινα κάτοπτρα, μαγικῶς εἰς ἀλλήλους τὰ αἰώνια νοερὰ φῶτα,

θρωπινώτερον ἑνταυτῷ καὶ φιλανθρωπότερον, νὰ καταργήσῃ τὰς βασάνους καὶ τὸν φόνον τῶν αἰχμαλώτων. Ἐφ' ᾧ καὶ ἔγραψε πρὸς τὸν Γιουσοὺφ, τὸν Τοῦρκον διοικητὴν τῶν Πατρῶν, συνιστῶν αὐτῷ ἠπιωτέραν συμπεριφορὰν, ἐνῷ συνάμα τῷ ἐπέστρεφε Τούρκους αἰχμαλώτους. Περαιτέρω προσεπάθησεν ἵνα τὰ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐπικρατοῦντα ἀντιζηλα καὶ ἀντίπαλα κομματικὰ στοιχεῖα συνδιαλλάξῃ, δεικνύμενος αὐτὸς οὗτος μάλιστα ἀνώτερος τῶν διενέξεων καὶ ἐριδων των, καὶ ἀποφεύγων πᾶσαν

τὴν ἀθάνατον πνευματικὴν λαμπηδόνα των! Καὶ τότε ὁ κόσμος ἔκθαμβος εἶδεν ἐνώπιόν του δύο πρώτου μεγέθους ἡλίους, καὶ ἐνθους ἐπεκράτησε τότε, καὶ δύο μεγάλα ὀνόματα ἐκ περάτων ἕως περάτων αὐτοῦ ἀνέμελψε καὶ ὕμνησε, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Βύρωνα!

Ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν αὐτὸν τὸν ποιητὴν νὰ εἴπῃ ὑμῖν ἐμμούσως καὶ ἁρμονικῶς: ὁπόσον βαθύρριζος, ἰσχυρὰ καὶ ἀκατάστρεπτος ἐνυπῆρχεν αὐτῷ ἡ ἰδεώδης τάσις· ἂς ἀκούσωμεν ἐκ τοῦ μελιῤῥόγγου στόματός του: τί καὶ ἔφερεν αὐτὸν καὶ ἐκράτησε καὶ ἐθυσίασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἂν δὲ καὶ πολλαχοῦ τῶν λαμπρῶν ποιημάτων του ἠδυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὸ ζητούμενον, καὶ ἰδίως εἰς τὸ ἀριστοτέχνημα "Childe Harold", προτιμῶμεν ὅμως νὰ παραθέσωμεν ἀποσπῶντες ἐνταῦθα τὴν ἀρχὴν τοῦ "Γκιαούρ", αὐτοῦ: διότι τὸ χαριέστατον τοῦτο ποίημα δὲν ἀποτελεῖ πλέον μόνον μαργαρίτην τῆς ἀγγλικῆς, ἀλλ' αὐτόχρημα μαργαρίτην καὶ τῆς νέας ἡμῶν Ἑλληνικῆς --- φιλολογίας καὶ μάλιστα αὐτῆς, τῆς ἄλλως ἔτι πτωχῆς εἰς ἀληθῆ ποιητικὰ καλλιτεχνήματα, εἴτε πρωτότυπα, εἴτε μεταπεφρασμένα,---ἀφ' ὅτου, δηλαδή, δεξιὰ χεὶρ εὐμούσου καὶ σπανίων διανοητικῶν πλεονεκτημάτων κατόχου Ἑλληνίδος, πάνυ ἐπιχαρίτως καὶ ἐπιτυχῶς νὰ μεταφυτεύσῃ κατώρθωσε τὸ ἔξοχον ποιητικὸν ἄνθος ἀπὸ τοῦ ὁμιχλώδους βρεττανικοῦ εἰς τὸν ἑλληνικὸν Παρνασόν, ἡ χεὶρ τῆς μακαρίτιδος Αἰκατερίνης Κ. Δοσίου --- ἄνθους καὶ αὐτῆς ταύτης σπανίου, τοῦ ὁποίου, κατὰ δυστυχίαν, πρωΐρως ἀπωρφάνισε τὴν Ἑλλάδα τῆς ἀμειλίκτου Μοίρας τὸ δρέπανον. ---Ἀλλ' ἰδοὺ οἱ περικαλλεῖς τοῦ Βύρωνος ἑνταῦτῷ καὶ τῆς Ἑλληνίδος ποιητρίας στίχοι:

. . . . . .

«Πάντοτε διαγελῶντα κ' εὔδιον, ὦ χώρα θεία,
Βλέπουσι τὸν οὐρανόν σου τὰ ὡραῖά σου νησία.
Ὅστις ἀπὸ τοῦ Σουνίου τὴν λοφώδη παραλίαν
Τὰ παρατηρεῖ, τοσαύτην ἀπολαύει εὐτυχίαν,
Ὥστε θέλγητρα εὑρίσκει κι' εἰς αὐτὴν τὴν ἐρημίαν.
Ἄπειροι ἐδῶ καθρέπται τῆς θαλάσσης κατοπτρίζουν
Τῶν βουνῶν τὰ πέριξ ὕψη, καὶ μὲ τούτων χρωματίζουν.
Τὰς βαφὰς, τὴν μειδιῶσαν πεδιάδα τῶν ὑδάτων,
Ὅσα τὴς Ἑσπέρ τῆς Ἕω βρέχουν μὲ τὰ νάματά των.
Ἂν δὲ ζέφυρός τις φεύγων θάλασσαν ἢ γῆν περάσῃ,
Κ' ἢ τὸν κρύσταλλον τοῦ πόντου τὸ κυάνεον συνθλάσῃ,
Ἡ ἐξ εὐανθέμων δένδρων τινὰ ἄνθη ἀναρπάσῃ,
Τότε πόσον γλυκὺς εἶναι, ἔφυδρος καὶ ἀνθοσμίας·
Πανταχοῦ τὴν δρόσον φέρει· πανταχοῦ τὰς εὐωδίας!
Ἐδῶ φύεται τὸ ῥόδον μέσον βράχον καὶ αὐλῶνος
Εἶναι τοῦ πολυκελάδου ἀοιδοῦ,---τῆς ἀηδόνος,---

στενὴν συσχέτισίν του πρὸς τοὺς διαπληκτιζομένους. Πανταχοῦ δὲ καὶ εἰς πάντας συνεβούλευε τὴν σύμπνοιαν καὶ ὁμόνοιαν καὶ ὁσάκις Ἕλλην τις ἐζήτει νὰ συκοφαντήσῃ τὸν ἀνπίπαλόν του πρὸς αὐτὸν, ὡδήγει παρευθὺς τὸν παραπονούμενον πρὸς τὸν κατηγορούμενον, τὸ αἴτιον τῶν παραπόνων του, καὶ τῷ ἀνεκοίνου φανερὰ τὰ κατ' αὐτοῦ παράπονα τοῦ ἄλλου. Ἐπέτρεψε δὲ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Μαυροκορδάτου τὰ μετρητὰ χρήματα, ὅσα εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ. Καὶ κατ' ἑβδομάδα παρεῖχε μόνον

"Σεμνὴ νύμφη, ἡ ὁποία, ὅταν ὕμνους οὗτος ψάλλῃ
Ἐπαινῶν ἀπὸ τὰ ὕψη τὰ ἐξαίσιά της κάλλη,
Εἰς τοῦ ἐραστοῦ τοὺς λόγους ἐρυθρόχρους ἀναθάλλει,
Εἶναι ἄνασσα τῶν κήπων, ποτὲ φύσημα τυφῶνος
Δὲν τὴν κάμπτει οὔτε ψύχη τὴν παγόνουσι χιόνος·
Ἐντελῶς ἀπηλλαγμένη τῶν τῆς δύσεως χειμώνων,
Ἀπὸ τοὺς ζεφύρους ὅλον περιπνέεται τὸν χρόνον·
Ὅσα δὲ ἀπὸ τὴν φύσιν ἔλαβεν αὐτὴ ὡς δῶρον,
Τὰ ἀντεπιστρέφει πάλιν ὡς εὐγνωμοσύνης φόρον
Τοὺς λαμπροὺς χρωματισμούς της εἰς τὸν ἱλαρὸν αἰθέρα,
Τοὺς εὐώδεις στεναγμούς της εἰς τὸν εὐμενῆ ἀέρα.
Ἄνθη ἔαρος τὸν τόπον πανταχοῦ κατακοσμοῦσι,
Πανταχοῦ τοὺς ἐρωμένους σκιαὶ δένδρων προσκαλοῦσι
Πανταχοῦ εὑρίσκεις πλῆθος ἄντρων ἀναπαυτηρίων,
Τώρα ὅμως κατοικοῦνται ὑπὸ πειρατῶν ἀγρίων.

. . . . . .

Ἄπορον! ἐνῷ ἡ φύσις ὡς κατὰ παραγγελίαν
Θεοῦ ἔπλασεν ἐνταῦθα δι' ἀγγέλους κατοικίαν,
Ἐκκενώσασα εἰς ὅλον τὸν ὡραῖον τόπον τοῦτον
Τὰς ἀφθόνους χάριτάς της, τῶν θελγήτρων της τὸν πλοῦτον,
Ὁ θνητὸς τῆς φρουρᾶς φίλος, ὡς ἐν μέθῃ καὶ κραιπάλῃ
Εἰς φρικώδη ἐρημίαν θέλει νὰ τὸν μεταβάλῃ.

. . . . . .

Ἀπαράλλακτος ἡ χώρα, ὡς ἂν ἑωσφόρου στίφη
Ἀπεβίωξαν ἐντεῦθεν τοὺς ἀγγέλους μὲ τὰ ξίφη.
Καὶ πᾶν ἔκτρωμα τοῦ Ἅδου, φάλαγγες κακῶν δαιμόνων,
Ἐπεκάθησαν θρασέως εἰς τοῦ οὐρανοῦ τὸν θρόνον.
«Τόσον ἡ Ἑλλὰς ὡραία, τόσον ἡ Ἑλλὰς ἑλκύει,
Τόσον καὶ οἱ ὀλετῆρες τύραννοί της εἶν' ἀχρεῖοι!

Ὅστις εἰς θανόντος κλίνην ἔτυχε ποτὲ νὰ ἔλθῃ
Πρὶν ἀκόμη ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου του παρέλθῃ,
Ἡ πανώλεθρος ἐκείνη, πρώτη τῆς ἀνυπαρξίας,
Ἀλλ' ἐσχάτη τῶν κινδύνων, τῶν παθῶν τῆς ἀγωνίας,»

πρὸς τροφὰς δύο χιλιάδας δολλαρίων (ταλλήρων). Προσέτι ἀνεδέχθη νὰ μισθοδοτῇ αὐτὸς τοὺς συντρόφους τοῦ Μάρκου Βότσαρη, καὶ συναπήρτισεν ἐκ τῶν ἀπομεινάντων μαχητῶν τοῦ Καρπενησίου σουλιωτικὴν σωματοφυλακήν, προσεπάθησε νὰ συνειθίσῃ αὐτὴν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πειθαρχίαν, καὶ ἤρχισε νὰ προετοιμάζηται ὅπως προϊστάμενος αὐτῶν ὡς «ἀρχιστράτηγος» ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Λεπάντου.

Ὁ συνετὸς οὗτος καὶ πλήρης θάρρους καὶ πεποιθήσεως τρόπος τῆς παρουσίας

(Πρὶν τὸ πρόσωπον ὁ ὄνυξ παραφθείρῃ τοῦ θανάτου
Καὶ τὸ ἐπιμένον κάλλος σβέσῃ μὲ τὰ δάκτυλά του.)
Θὰ ἐθαύμασε βεβαίως τὴν ἀγγελικὴν γαλήνην,
Τῆς ἐκτάσεως τὸ ἦθος, τὴν ἀτάραχον εἰρήνην·
Τὴν ὠχρὰν ἐκείνην ὄψιν, στερεὰν ἀλλ' ἀνειμμένην,
Τὴν ὑπὸ τῆς ἀτονίας τρυφερῶς ὡραϊσμένην.
Ἂν δὲν ἔβλεπε τὸ ὅμμα τὸ στερρὸν καὶ φρικαλέον,
Ὅπου δὲν γελᾷ, δὲν λάμπει οὐδὲ δάκρυ χύνει πλέον.
Καὶ τὸ μέτωπον ἐκεῖνο τὸ ξηρὸν καὶ παγωμένον,
Ὅπου ἡ τῶν τάφων νάρκη τῶν ἐκεῖ παριταμένων
Τὴν ψυχὴν καταταράττει, ὡς ἂν ἔμελλον ὁμοίαν
Καὶ αὐτοὶ νὰ λάβουν τύχην μετ' ὀλίγον, τὴν ὁποίαν
Τρέμουν βλέποντες καὶ φρίττουν, ἀπενίζουν μολονταῦτο·
Ἂν τὸ μέτωπον καὶ τ' ὅμμα ἔμπροσθεν δὲν εἶχε τοῦτο,
Στιγμὰς,—ὄχι—ὥρας ὅλας αὐτὸς ἤθελε διστάζει.
Ἂν ὁ θάνατος τῷ ὄντι τὸν νεκρὸν ἐξουσιάζῃ.
Τόση χάρις καὶ γαλήνη, τόσον καλλονὴ μεγάλη
Κατὰ τὰς στιγμὰς τὰς πρώτας τοῦ θανάτου ἐπιθάλλει!
Καὶ αὐτῆς τῆς παραλίας ἡ εἰκὼν εἶναι ὁμοία·
Εἶναι ἡ Ἑλλὰς, ἀλλ' ὅμως ἡ Ἑλλὰς νεκρὰ καὶ κρύα!
Ναί, νεκρά· ἀλλὰ ὡραία, ναὶ ψυχρά· ἀλλὰ γλυκεῖα·
Ὅμως φρικιᾶς μὴ βλέπων οὐδαμοῦ ζωῆς σημεῖα.
Καλλονὴν τοιαύτην ἔχουν μόνον οἱ ἀποθαμμένοι·
Ἥτις, καὶ ψυχῆς ἀπούσης, εἰς τὸ πρόσωπόν της μένει.
Ἥτις, ἐωσοῦ ὁ τάφος σκεπασθῇ ἀπὸ τὸ χῶμα,
Μᾶς πλανᾷ ἐνῷ δεικνύει ψευδὲς κάλλος, ψευδὲς χρῶμα.
Αἴγλη τῆς ψυχῆς εἶν' αὕτη εἰς τὸ τέρμα τοῦ σταδίου·
Εἶν' ἀστὴρ περιαυγάζων τὰ ἐρείπια τοῦ βίου,
Ἐκπνευσάντων αἰσθημάτων ζώπυρον τὸ τελευταῖον·
Σπινθὴρ,—ἴσως ἀπὸ φλόγα οὐρανίαν ἀπορρέων,—
Ὅστις τὸν νεκρὸν φωτίζει, ἀλλὰ δὲν θερμαίνει πλέον».
Τῶν μεγάλων ἀνδρῶν μῆτερ, κλεινὴ χώρα τῶν ἀνδρείων!
Ἀπὸ τῶν βουνῶν τὰ ἄντρα ἦσο μέχρι τῶν πεδίων
Προμαχὼν ἐλευθερίας εἴτε δόξης μαυσωλεῖον!
Νεκροθήκη ἡμιθέων! αὕτη ἡ κατάστασίς σου:
Ταῦτα λείψανα τὰ μόνα ἐκ τῆς ἄλλοτε ζωῆς σου;»

καὶ ἐνεργείας τοῦ Βύρωνος ἀπετέλει ἀληθῶς πάντῃ ζωογόνον καὶ εὐφρόσυνον ἀντίδρασιν πρὸς τὴν μεγάλην καὶ σφοδρὰν τοῦ νεωτεριζειν τάσιν τῶν ἄλλων ἐκ τῆς Δύσεως ὁρμωμένων ἐκπολιτιστῶν, ὅσοι ἐπεσκέπτοντο τότε τὴν Ἑλλάδα, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως νὰ τὴν εὐτυχίσωσι προτιθέμενοι. Σαρκαστικῶς δ' ἐμειδία ὁ λόρδος πρὸς τοὺς ἐπ' ἐξευγενισμῷ καὶ πολιτισμῷ τῶν Ἑλλήνων καταβαλλομένους κόπους τοῦ φίλου αὐτοῦ **Stanhope**, τὸν ὁποῖον καὶ «τυπογραφικὸν ταγματάρχην» ἐτιτλοφόρησε,

---

"Πρόσελθε, δειλὲ σὺ βουλε, τῶν ἀλύσεών σου φίλε,
Καὶ εἰπέ, δὲν εἶν' ἐκεῖναι αἱ ἀρχαῖαι Θερμοπύλαι ;
Καὶ τὸ κυανοῦν δὲ ὕδωρ τὸν τὴν γῆν σου πέριξ πλῆττον
Γόνε χαῦνε προπατόρων αὐτονόμων, ἀνικήτων·
Λέγε, τίς ἡ παραλία, τίς ὁ σκόπελος ἐκεῖνος ;
Εἶν' ἡ θάλασσα, ὁ βράχος, ὁ λιμὴν τῆς Σαλαμῖνος !
Ἐγερθῆτε ! ἐγερθῆτε ! ἀνακτήσατε γενναίως
Τὴν γῆν ταύτην, τῆς ὁποίας εἶναι ἄφθαρτον τὸ κλέος.
Εἰς τὴν τέφραν τῶν προγόνων εὕρετε τινὰς σπινθῆρας
Καὶ ἀνάψατ' εἰς τὰ στήθη ἐνθουσιασμοῦ κρατῆρας.
Ὁ φιλόπατρις ἂν πέσῃ εἰς τὴν μάχην τῶν αἱμάτων,
Ὄνομα θὰ ἀποκτήσῃ φοβερὸν ὡς τ' ὄνομά των,
Αἰωνίως τῶν τυράννων τὰς ψυχὰς καταπαράττον.
Εἰς τὰ τέκνα του θ' ἀφήσῃ δόξαν καὶ ἐλπίδα τόσην,
Ὥστε ἀντὶ τῆς δουλείας θάνατον νὰ προτιμῶσιν.
Ἀφ' οὗ ἡ ἐλευθερία ἅπαξ πόλεμον κινήσῃ,
Μάχονται τὰ τέκνα ὅταν ὁ πατήρ των τελευτήσῃ.
Ὥστ' ἀργὰ εἴτε ταχέως αὐτὴ πρέπει νὰ νικήσῃ.
Σὺ, Ἑλλὰς τοῦ λόγου μάρτυς, τῆς λαμπρᾶς σου ἱστορίας
Αἱ σελίδες ἀναφέρουν τὰς τοιαύτας ἀληθείας.
Βασιλεῖς ἐνῷ ἀγνώστους πυραμίδας ἔχουν μόνον,
Βυθισμένοι εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν κόνιν τῶν αἰώνων·
Οἱ μεγάλοι ἥρωές σου---ἂν καὶ τὸ ἐκ λίθου μνῆμα,
Ἡ ἀνιδρυθεῖσα στήλη, ἔγινε τοῦ χρόνου τρίμμα,
Διαρκέστερον μνημεῖον ἔχουσιν οἱ δαφνηφόροι,
Τύμβον ἔνδοξον καὶ μέγαν,---τῆς πατρίδος των τὰ ὄρη !
Εἰς τὸν ξένον λέγ' ἡ μοῦσα, αἱ ἀκρώρειαι ἐκεῖναι
Ὅτι ἄφθαρτον μνημεῖον ἀθανάτων ἀνδρῶν εἶναι !
Μακρὸν εἶναι νὰ ἐκθέσῃ, λυπηρόν τις νὰ δηλώσῃ
Πῶς μετὰ τοσαύτην δόξαν ἦλθεν ἀθλιότης τόση.
Ἀρκεῖ ὅτι κανεὶς ξένος δὲν σοῦ ἔκοψε τὸ γόνυ,
Εἰμὴ ὅτι διεφθάρης· ναί, ἐταπεινώθης μόνη».
«Ναὶ ἀφοῦ ἐξεχρειώθης ἔφερες εἰς φῶς προδότας·
Κ' ἄνοιξας ὁδὸν καὶ πύλας εἰς τοὺς ἔξωθεν δεσπότας.

φιλονεικῶν πρὸς αὐτὸν καὶ ἀρνούμενος τὴν ἀνάγκην τῆς ἐλευθεροτυπίας ἐν τῷ μεσῳ ἀνεναπτύκτων καὶ ἀπαιδεύτων ἀνθρώπων συνίστα δ' ἐπιμόνως ἵνα ἐν Ἑλλάδι προηγηθῇ ἡ τάξις τῆς ἐλευθερίας. Μετ' ἀγανακτήσεως δὲ καὶ δυσαρεσκείας ἔβλεπε τὴν εἰς τὴν χώραν ταύτην πρόωρον εἰσαγωγὴν τῶν ἐκπολιστικῶν μέσων τοῦ Βενθάμου (**Bentham**) συγγραμμάτων, τυπογραφικῶν πιεστηρίων, σχολῶν τοῦ **Lankaster**, καὶ ἐν γένει βιβλίων, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Λονδίνου κατεπλημμύριζε τότε τὴν Ἑλλάδα. Καλῶς ἐξησκημένα καὶ πειθαρχοῦντα στρατεύματα τῷ ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν σπουδαιότερα ἢ καλῶς συντασσόμεναι ἐφημερίδες. «Ἔχουσα προϊστάμενον τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς πραγμάτων πεπειραμένον τραπεζίτην, ἐπιτήδειον στρατηγὸν προϊστάμενον τακτικοῦ στρατοῦ, καὶ τὸν Ἄγγλον Ἄστιγγα (**Hanstiggs**) προϊστάμενον εὐόπλου ἀτμοκινήτου στολίσκου», ἔλεγεν ὁ Βύρων, «δύναται καὶ πρέπει νὰ εἶνε ἡ Ἑλλὰς βεβαία περὶ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγῶνός της;» καὶ τῇ ἀληθείᾳ, οὐδεὶς τῶν φιλελλήνων ἐσκέπτετο τοσοῦτον ἐπωφελῶς, οὐδὲ ἐνήργει τοσοῦτον συνεπῶς πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ σκέψεις του, ὅσον αὐτός. Ὅθεν «ἠδύνατο νὰ εἶνε ὁ Σόλων ἢ ὁ Λυκοῦργος τῆς νέας Ἑλλάδος,» ἔλεγε καὶ αὐτὸς ὁ Γοίθιος (**Goethe**), ὅστις ἄλλως ἦτο ἐναντίος εἰς τὴν φιλελληνικὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Βύρωνος, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὡς οὐχὶ ἀγνὴν (ἀπέναντι τοῦ γραμματέως Μυλλέρου, (**Müller**)· ἀλλὰ μάλιστα ἡ δύναμις αὕτη ἔμελλε νὰ συντριβῇ, εἰς τὸν μεγαλοφυᾶ ἄνδρα ἔμελλε νὰ πληρωθῇ τὸ πεπρωμένον, καὶ τοῦτο ἐνῷ μάλιστα ἐμελέτα ν' ἀρχίσῃ νέαν ζωήν. Ἀφ' ὅτου εὑρίσκετο ἐν Μεσολογγίῳ ἐπέπιπτον ὁρμῶσαι πανταχόθεν ἐπ' αὐτὸν ἀφορμαὶ ἀγανακτήσεως καὶ δυσαρεσκείας, καὶ ἀπογοητεύσεις, αἱ ὁποῖαι καὶ ὀλιγώτερον λεπτόχορδον καὶ εὐαισθητοῦσαν καρδίαν ἠδύναντο νὰ συγκλονίσωσι.

Τὰ πρῶτα διαβήματα τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἤρξαντο ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ νὰ γίνωνται ἐπαισθητά. Οἱ Σουλιῶται ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Βότσαρη ἀπέπτυσαν καὶ ἀπέβαλον πάντα χαλινὸν αὐτῶν. Ἔξω διακείμενοι πρὸς τοὺς πολίτας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοὺς ἐπιλοίπους Ἕλληνας ἐν ἀκαταπαύστῳ διχονοίᾳ, ἀπῄτησαν ἵνα ἕκαστος τρίτος αὐτῶν λάβῃ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀξιωματικοῦ, καὶ ἐν τοῖς καφφεπωλείοις ὑπηρετῆται ὑφ' ἑνὸς ὑπηρέτου, ἤτοι κομιστοῦ τῆς καπνοσύριγγός του. Ἐζήτησαν διπλῆν μισθοδοσίαν καὶ τριπλῆν τροφοδοσίαν, ἐρραδιούργησαν καὶ ἐφόνευσαν Σουηδὸν φιλέλληνα τὸν **Sasse**, ἐπειδὴ τοὺς προέτρεπεν εἰς ἡσυχίαν· θορυβοῦντες δὲ εἰσῆλθον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κατοικίαν τοῦ λόρδου Βύρωνος, καὶ προὐχώρησαν μέχρι τῆς κλίνης, ἐν ᾗ κατέκειτο ὁ ἀσθενὴς ποιητής, ὅστις τοὺς ἀπεμάκρυνε μετ' ἀξιοπρεπείας, τοὺς

"Τί νὰ εἴπῃ ὅστις ἔλθῃ εἰς αὐτὰς τὰς παραλίας;
Τῶν ἀρχαίων ἡμερῶν σου δὲν εὑρίσκεις ἱστορίας,
Οὔτε θέμα ὡς τὸ πάλαι ἀνυψοῦν τὴν φαντασίαν·
Καὶ τὴν Μοῦσαν περιφέρον εἰς ὁδὸν τὴν οὐρανίαν·
Ὅτε γενεὰν σὺ εἶχες τοῦ ἐδάφους σου ἄξιαν.
Καὶ τὴν σήμερον θὰ τρέφουν αἱ κοιλάδες σου καρδίας
Καὶ ψυχὰς ἐνθουσιώδεις πάλιν εἰς μεγαλουργίας
Τοὺς υἱούς σου δυναμένους νὰ κινήσουν.---»

ἀπέλυσε τῆς ὑπηρεσίας του, καὶ παρητήθη ἀπὸ τῆς ἐναντίον τοῦ Λεπάντου ἐκστρατείας. Ἀλλ' οἱ συνεχεῖς νευρικοὶ ἐρεθισμοὶ καὶ τὸ νοτῶδες κλίμα τοῦ Μεσολογγίου ἠπείλουν νὰ τῷ ἐπενέγκωσι φλόγωσιν, καθυποσκάπτοντες ἐντελῶς τὴν ὑγείαν τοῦ καὶ ἄλλως ἐξησθενωμένου ἤδη ὀργανισμοῦ του. Τὴν πρωΐαν τῆς 22ας Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1824 ἔφερεν εἰς τοὺς ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς ὑποδοχῆς τοῦ οἴκου του συνηθροισμένους φίλους τὸ γνωστὸν αὐτοῦ ποίημα, τὸ ἐπιγραφόμενον «Τριακοστὴ ἕκτη ἐπέτειος ἑορτὴ τῆς γεννήσεώς μου» ὅπερ, ὡς πάντα, ὅσα ἔγγραψεν ὁ Βύρων, συνεδέετο καὶ αὐτὸ στενότατα μετ' αὐτοῦ τοῦ προσώπου τοῦ ποιητοῦ:

«Redauerst deine Jugend dû ? wozu leben ?
Hier winkt ein ehrenvoller Tod !
D'rùm saûme nicht dich hinzugeben
Für besserer Tage Morgenroth »[1]

Ἡ δὲ τριακοστὴ ἕκτη αὕτη ἐπέτειος γενεθλιακὴ ἑορτὴ τοῦ Βύρωνος ὑπῆρξε καὶ ἡ τελευταία τοῦ πολυτίμου βίου του ἡμέρα. Τὸ ποίημα τοῦτο ἦτο τὸ κύκνειον ἆσμά του. Ἐξελθὼν εἰς περίπατον ἐφιππος τὴν 7ην Ἀπριλίου μετὰ τοῦ κόμητος **Gamba**, εἰς ἀπόστασιν τριῶν ἀπὸ τοῦ Μεσολογγίου μιλίων κατελήφθη ὑπὸ ραγδαιοτάτης βροχῆς καὶ κακοκαιρίας, ὁμοίας πρὸς καταιγίδα, καὶ ἐξ ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι συνήθως ἐν καιρῷ τῆς ἀνοίξεως συχνὰ συμβαίνουσιν ἐν Ἑλλάδι. Ὅτε, τέλος, σχεδὸν ἄνευ πνοῆς, ἔφθασαν εἰς τὰς πύλας τοῦ Μεσολογγίου, ἠρνήθη ὁ Βύρων νὰ μεταβῇ

---

(1) Ὡς ἐν παρόδῳ σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι οἱ στίχοι οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς γερμανικὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου, καὶ εὑρίσκονται οὕτως ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἱστορίας· ἀλλ' ἀνέγνωμέν που πρὸ ἐτῶν γαλλικήν τινα μετάφρασιν τοῦ αὐτοῦ τούτου ποιήματος εὐρυθμοτέραν τῆς γερμανικῆς καὶ πάντων λίαν ἐπιτυχῆ, ἧς ἡ ἀρχή, εἰν ἠμνήμη δὲν ἀπατᾷ ἡμᾶς, ἦτο :

«Il est temps d' ettouffer l' ardeur qui me devore ;
Cessons d'imbortuner un coeur qui m'est fermé...
Mais non ! à mon destin obeissons encore ;
Aimons sans être aimé !»

Καὶ ὁ ἡμέτερος δὲ ἱστοριογράφος «τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», ὁ κ. Σπυρίδων Τρικούπης, μετὰ χάριτος ἀπεπειράθη νὰ μεθερμηνεύσῃ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς δημώδη γλῶσσαν τὸ ὄντως κύκνειον τοῦτο ἆσμα τοῦ ἐξόχου τῆς Ἀγγλίας ἀοιδοῦ, οὕτως, ἐὰν καλῶς ἐνθυμώμεθα·

Καιρὸς εἶνε ἡ καρδιά μου ἀνερώτευτη νὰ ζῇ,
Ἀ' οὐ ἔπαυσε ν' ἀνάφτῃ ς' ἄλλαις φλόγα ἐρωτικὴ,
Πλὴν κι' ἂν ἔπαυσε ν'ἀνάφτῃ ς' ἄλλαις φλόγα ἐρωτικὴ,
Ἡ καρδιά μου πάντα θέλει μὲ τὸν ἔρωτα νὰ ζῇ !
Μοῦ μαράθηκαν τὰ νιάτα, πᾶνε τ' ἄνθη κ' οἱ καρποί
Τῆς ἀγάπης· τώρα χάρος ὁ σκληρὸς μὲ καρτερεῖ·
. . . . . .
Ἀ' θρηνῇς χαμίνα νιάτα, γιατὶ θέλεις πλειὰ νὰ ζῇς ;
Τῆς τιμῆς ἰδοὺ ὁ τάφος ! τρέξ' ἐκεῖ νὰ σκοτωθῇς !»
. . . . . κτλ. Σ. τ. Μ.

πεζὸς τὴν οἰκίαν του· καὶ μεθ' ὅλας τὰς προτροπὰς τοῦ **Gamba**, θερμὸς ὡς ἦτο, ἐκάθισεν εἰς λέμβον καὶ διὰ τῶν τελμάτων ὑπῆγεν εἰς τὴν κατοικίαν του. Πάραυτα δὲ καταληφθεὶς ὑπὸ τρομεροῦ πυρετώδους ρίγους, ἀνθίστατο ἐπιμόνως ἐπί τινας ἡμέρας εἰς τὴν ἀφαίμαξιν, τὴν ὁποίαν τῷ διέταττεν ὁ ἰατρός του Βροῦνος (**Bruno**) καὶ ἐνέδωκε τότε μόνον, ὁπότε ἠπειλήθη ὅτι ἠδύνατο νὰ καταληφθῇ ὑπὸ παραφροσύνης, τὴν ὁποίαν πρὸ πάντων μάλιστα ἐφοβεῖτο· ἀλλ' ἡ φλεβοτόμησις πλέον ἐγένετο λίαν ἀργά. Ὁ πυρετὸς ὑσημέραι ηὔξανε καὶ καθίστατο σφοδρότερος, συμπτώματα φλογώσεως τοῦ ἐγκεφάλου ἐπαρουσιάσθησαν, καὶ τὴν 17ην Ἀπριλίου πλέον ἅπαντες ἦσαν ἀπηλπισμένοι ἐν Μεσολογγίῳ, καὶ περιέμενον τὸ τέλος του. Τὴν 18ην μ. μ. ἀπώλεσε τὴν ἐνέργειαν τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ λόγικοῦ του, καὶ ἀσυνεπεῖς μόνον ἐκφράσεις ἐξήρχοντο ἐκ τοῦ στόματός του. Οὐχ ἧττον δὲ ὡμίλει περὶ τῶν πολυτίμων καὶ περιποθήτων αὐτοῦ οἰκείων καὶ περὶ τῆς Ἑλλάδος. «Ἑλλάς», ἐφώνει, «εἰς σὲ ἔδωκα ὅ,τι δύναται νὰ δώσῃ ἄνθρωπος: Τὴν περιουσίαν μου, τὸν χρόνον μου, τὴν ὑγείαν μου, τώρα δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν μου. Εἴθε νὰ σοὶ ὠφελήσωσι χρησιμεύοντα εἰς τὴν εὐημερίαν!» Περὶ τὴν ἕκτην ὥραν τῆς ἑσπέρας εἶπε πρὸς τὸν πιστὸν ὑπηρέτην του, ὅστις κλαίων ἐκράτει τὰς χεῖράς του: «Τώρα θέλω νὰ κοιμηθῶ», καὶ μεταστραφεὶς ἐνέπεσεν εἰς βαθὺν ὕπνον· ἅπαξ δ' ἔτι— κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς 19ης— ἠνέωξε τοὺς ὀφθαλμούς του, ὡσὼς ἐπαναλείψῃ αὐτοὺς εὐθύς. Τοῦτο ἦτο τὸ τελευταῖον δεῖγμα ζωῆς, ὅπερ ἔδωκε, καὶ ἡ καρδία, ἥτις τόσον θερμῶς ἔπαλλε πρὸς πᾶν μέγα καὶ ὡραῖον, ἔπαυσε πλέον πάλλουσα.(1)

---

(1) «Fermosi all fine il cor che balzo tanto!»

Ὡς λέγει ζωηρῶς καὶ εἰκονικῶς Ἰταλὸς ποιητής' — Ὁ δὲ ἡμέτερος συχνὰ ἐν ταῖς σημειώσωσι τοῦ παρόντος βιβλίου μνημονευόμενος διαπρεπὴς λυρικὸς κ. Ι. Δ. Καρασούτσας ἰδού, καὶ τοῦτο παρεκβατικώτερον σημειωθήτω ἐνταῦθα, πόσον ὡραίας στροφὰς ἤξευρε νὰ γράψῃ εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐν Μεσολογγίῳ τελευτῆς τοῦ Βύρωνος.

. . . . . .

«Ἡρώων πόλις Μεσολόγγι,
Εἰς σὲ οἱ ἔσχατοί του φλόγγοι
Ἐξέπνευσαν, οἱ τεθλιμμένοι.
Τὸ σῶμα ἔχει ἡ Ἀγγλία·
Ἀλλ' ἡ μεγάθυμος καρδία
Εἰς σὲ καὶ τὴν Ἑλλάδα μένει.

Παρὰ τὸ φίλον του στοιχεῖον
Εὕδει τῆς λύρας ὁ Ἀμφίων,
Ὁ μέγας τῶν παθῶν ζωγράφος,
Καὶ ὅταν Νότος λιγὺς πνέῃ
Πλησίον μελῳδεῖ καὶ κλαίει
Τὸ κῦμα, τῆς Σαπφοῦς ὁ τάφος.

Ἀπὸ τὸν βράχον τῆς Λευκάδος,
Ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος».

Ἐν Μεσολογγίῳ ἀνέμενον τὴν ἔκβασιν τῆς νόσου του μετὰ μεγίστου ἐνδιαφέροντος καὶ περιεργείας. Τὴν δὲ 18ην Ἀπριλίου, Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, ἐξέπνεε μόλις προφερόμενος ὁ συνήθης «τοῦ Χριστὸς ἀνέστη» χαιρετισμὸς εἰς τὰ χείλη τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἀντὶ νὰ ἐκφράζωσι συγχαρητηρίους εὐχὰς ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τῆς χαρμοσύνου ταύτης ἡμέρας ἠρώτων ἐναγωνίως ἀλλήλους : «Πῶς εἶνε ὁ Βύρων ;»

Καταπληξις δὲ καὶ λύπη κατέλαβεν ἅπαντας εὐθὺς, ὡς διεδόθη ἡ φήμη τοῦ θανάτου του. Οὐδὲ ὑπῆρχεν ἀνάγκη τῆς ἐπισήμου διαταγῆς τῆς κυβερνήσεως οὔτε τῶν 37 πενθίμων τηλεβοληματων, τῆς κλείσεως τῶν ἐμπορικῶν καὶ τοῦ ἐπικηδείου λόγου τοῦ Τρικούπη, ἵνα διατηρηθῇ τὸ ζωηρὸν συναίσθημα τῆς λύπης ἐν τῇ καρδίᾳ ἑκάστου· ἐπειδὴ βεβαίως ἔπρεπε νὰ πενθῶσι διὰ τὸν ἀποθανόντα τριακονταεπταέτη, οὐχὶ διὰ τὰ ἔτη, τὰ ὁποῖα ἔζησεν, ἀλλὰ διὰ τὸ λαμπρὸν μέλλον, ὅπερ εἶχεν ἐνώπιόν του, ἂν ἐξηκολούθει, ὡς εἶχεν ἀρχίσει ἐν Μεσολογγίῳ[1]. Ἀλλ' ἔπεσεν εἰς τὸ ἄνθος

«Δύω σκιαὶ ὁρμοῦν, ζητοῦνται·
Ὡς ἀλκυὼν μὲ ἀλκυόνα
Εἰς τὴν βοῶσαν ἠιόνα
Θρηνοῦν καὶ ἀνεμοφοροῦνται!
Ὕμνους, λατρείαν τῶν αἰώνων,
Ἓν εἰς αὐτοὺς ἡ λύρα μόνον».
Δὲν ἔῳκε, τὴν εὐτυχίαν.
Μήστωρες τέχνης ἀθανάτου,
Εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ θανάτου
Ἐζήτησαν τὴν ἡσυχίαν.»

Ἡ φήμη τ' ὄνομά των στέλλει
Καὶ ὅπου πρῶτον ἀνατέλλει
Καὶ ὅπου δύνει ἡ ἡμέρα.
Ἀλλ' ἴσως τόσον τὸ γλυκύ των
Ἄσμα δὲν ἔθελγεν, ἂν ἦτον
Ἡ λύπη των ὀλιγωτέρα.

Τῆς τυφλωθείσης ἀηδόνος
Ρέει γλυκύτερος ὁ σιόνος,
Εὐστροφωτέρα ἡ φωνή της.
Ἀπὸ δεινὸν ὀστρέου πάθος
Εἰς τοῦ ὠκεανοῦ τὸ βάθος
Ἐκφύεται ὁ μαργαρίτης.» Σ. τ. Μ.

1). Καθὼς προσφυέστατα λέγει ἐν τοῖς «ἑλληνικοῖς ᾄσμασιν» αὐτοῦ («Griechenlieder») ὁ συμπατριώτης τοῦ ἡμετέρου ἱστοριογράφου Γουλιέλμος Μύλλερος «Wilhelm Müller», λιαν δόκιμος Γερμανὸς ποιητής:

. . . . . .

«Sied' nunddreissig Jahre sind es, so die Zahl der Donner meint,
Byron, Byron, deine Jahre welche Hellas heut beweint!
Sind's die Jahre, die du lebtest? Nien, um diese wein'ich nicht:
Ewig leben diesse Jahre in des Ruhmes Sonnenlicht.

τῆς δυνάμεώς του εὑρισκόμενος, ἐνῷ ἐμελέτα καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπενεργήσῃ διαπλάττων καὶ μορφῶν ἐπὶ τὴν χαοτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν, ὅπερ ἀθάνατον πνεῦμα διενεργεῖ, δὲν συμπερατοῦται μετὰ τοῦ βραχυχρονίου διαστήματος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Οὕτω δὲ καὶ τὸ πένθος ἐν τῇ προώρῳ ἀπωλείᾳ τοιούτου ἀνδρὸς ἐξαφανίζεται, ὁπόταν τις ἀναλογισθῇ ὅτι προώρισται εἰς τὸν καὶ λίαν ψηγέντα καὶ λίαν ἐγκωμιασθέντα τοῦτον ἄνδρα ν' ἀποθάνῃ ἀξιοπρεπῶς, ἐπιδιώκων σκοπὸν, οὗτινος εἶχε βαθυτάτην καὶ ἀρίστην συνείδησιν[1].

Ἂν καταλαμβάνῃ ἡμᾶς ὁ θάνατος ἐξισου ἐν καιρῷ σπουδαιοτάτων, ὡς καὶ ἐν καιρῷ σμικροτάτων ἐνασχολήσεων, εἶναι λαμπρὰ καὶ τὸ πνεῦμα ἐξαίρουσα ἰδέα: ὅτι τὸν Βύρωνα κατέλαβεν οὐχὶ εἰς εὐχερῆ τινα καὶ ἐπιπόλαιον στιγμὴν, ἀλλ' ἐν ᾧ μάλιστα ἐν πλήρει συνειδήσει ἀφιέρου καὶ περιουσίαν καὶ ζωὴν εἰς τὸ ὕψιστον καὶ μέγιστον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἐλευθερίαν.

Auf des Liedes Adlerschwingen, die mit nimmer müdem Schlag
Durch die Bahn der Zeiten rauchend, rauschen grosse Seelen wach.
Nein, ich wein' um andre Jahre, Jahre die du nicht gelebt,
Um die Jahre, die für Hellas du zu leben hast gestrebt.
Solche Jahre, Monde, Tage kündet mir des Donners Hall,
Welche Lieder, welche Kämpfe, welche Wunden, wetehen Fall!
Einen Fal in Siegestaumel auf den Mauern von Byzanz,
Eine Krone dir zu Füssen, auf dem Haupt der Freiheit Kranz!»
. . . . . .
«Arger Tod, du feiger Würger, hast die Bitt'ihm nicht gewahrt!
Hast ihn hinterrücks beschlichen, als er wetztsan seinem Schwärt,
. . . . . .
Also ist er hingesunken in des Lebens vollem Flor,
Aufgeschürzt zu neuem Laufe harrend au der Schranken Thor,
Mit dem Blick die Bahn durchmessend, mitdem Blick am Ziele schon,
Dass ihm heiss entgegenwinkte mit dem grünen Siegeslohn.
Ach er hat ihn nicht errungen! legt ihn auf sein bleiches Haupt!
Tod, was ist dir nun gelungen? hast den Kranz ihm nichtgeraubt!
Hast ihn früher ihm gegeben, als er selbstihn hätt'erfasst!
Und der Lorbeer glänzet grüner, weilsein Antlitz ist erblasst.
. . . . . .
Uebez seiner Bahre reichen wir dem Britten uns're Hand:
Freies Volk, schlag' ein und werde Freund und Hort von uns genannt.»

Σ. τ. Μ.

1). Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, ἐκτὸς τῆς γενναίας καὶ ὑψηλῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος αὐτοθυσίας του, ὁ Βύρων, ἂν καὶ τόσον ὀλίγον ἔζησε, κατώρθωσεν οὐχ ἧττον νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ ἄλλον μέγαν αὐτοῦ ἐπὶ Γῆς προορισμόν: Ἐ ἐνετο ἱδρυτὴς πάντῃ νέας καὶ ἰδιαιτέρου ἐν τῇ ποιήσει σχολῆς, τῆς καλουμένης «Βυρωνείου», τῆς ὁποίας οἱ θιασῶται καὶ ὀπαδοὶ καὶ τὰ προϊόντα δημέραι αὐξουσι καὶ πληθύνονται, μεγάλως ἐπιδρῶντα εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ μορφωσιν ὁλοκλήρου τῆς σκεπτομένης χριστιανικῆς Ἀνθρωπότητος. Κἰς τὸν διπλοῦν δὲ αὐτοῦ ἔξοχον σκοπὸν καὶ προορισμὸν ἀποβλέπων, ἰδοὺ πόσον προσφυῶς ἅμα καὶ ζωηρῶς ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βύρωνα καὶ ὁ ἀοιδὸς τῆς Τουρκομάχου ἐν τῇ «Πλάστιγγι:»

Ἀλλ' αὐτὸς οὗτος παρέβαλλε τὰς ἐν Ἑλλάδι ἐνεργείας του πρὸς τὰ κύματα[1], τὰ ὁποῖα θραύονται καὶ ἐκπνέουσιν εἰς τὴν παραλίαν, πρὶν ἢ τὸ ρεῦμα, ὅπερ ἔφερεν αὐτὰ, προφθάσῃ νὰ κορυφωθῇ ἐντελῶς. Ἐν τῷ ποιητῇ τοῦ «Chil de Harold» τοῦ μηδέποτε καὶ μηδαμοῦ εὑρίσκοντος ἡσυχίαν περιπλανωμένου, «ὅστις φεύγει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σκοτεινὴν ψυχὴν,» ἔμελλε νὰ ἀποκαλυφθῇ: ὅτι εἰς ἕκαστον ἡμῶν, οἱονεὶ παροδικὸν προσκυνητὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀπολύτρωσις προώρισται μόνον «ἂν κοπιάζῃ προσπαθῶν νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθὸν», καὶ ὅτι ἡ ἀληθὴς τῆς ζωῆς εὐδαιμονία ἄρχεται τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ ἀτομικὴ προσπάθεια ἐπεκτεινομένη καθίσταται γενική». Προαισθανόμενος τοιαύτην ὑψηλὴν εὐτυχίαν, ἀπολαύω ἤδη τῆς ὑπερτάτης στιγμῆς· οὕτως ἠδύνατο νὰ λέγῃ καὶ ὁ Βύρων, ὁ Φαῦστος οὗτος τῆς νεωτέρας καὶ καθ' ἡμᾶς κοινωνίας, (**Faust**) ὅτε μακρὰν τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ἐρήμου παραλίας τοῦ Μεσολογγίου, ἐνεταφιάζετο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἔθνους, παλαίοντος πρὸς τοὺς τυράννους του[1].

Καὶ ὄντως ἐδέοντο τοιούτου θύματος, — τῆς ἐξόχου δόξης καὶ αἴγλης τοιούτου ἀνδρὸς, — ἵνα μὴ ἀποπλανῶντπι οἱ φίλοι τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν παρεκτροπῶν τῆς

«Καθὼς τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου του τὸν δίσκον
Ὁ Πέρσης προσευχόμενος μὲ δέμα βλέπει θρῆσκον
Πρὸς σὲ ὁ νοῦς μου στρέφεται, ὦ Βαῖρών, ὦ νέε
Τῆς ἀθανάτου παλης μας ἀθάνατε Τυρταῖε!
Τὴν τετριμμένην πάρα τῶν κονίαν τῶν αἰώνων,
Τοὺς διαβήτας ἔρριψας τῶν κλασικῶν κανόνων,
Ὡς βρέφος τὰ παιγνίδια τῆς χθεσινῆς ἡμέρας,
Καὶ ἤνοιξες ποιήσεως ἀγνώστους ἀμοσφαίρας!»
. . . . . κτλ. Σ. τ. Μ.

1). Συχνὰ ἠγάπα νὰ παραβάλῃ ὁ Βύρων τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἐνεργείας του πρὸς κύματα τεταραγμένης καὶ τρικυμιώδους θαλάσσης — καὶ πρὸς ἄλλα σκυθρωπότητα εἰς γνῶσιν καὶ μελαγχολίαν ἐμφαίνοντα καὶ διεγείροντα, εἴτε τῆς φύσεως εἶναι τῆς τέχνης, ἀντικείμενα· καὶ τὸ λίαν χαρακτηριστικὸν τοῦ μεγαλοφυοῦς ἀνδρὸς ψυχολογικὸν τοῦτο φαινόμενον μετ' ἐξαιρέτου ζωηρότητος παρουσιάζουσιν εἰς τὰς πνευματικὰς ἡμῶν ὄψεις οἱ ἑξῆς λίαν ὡραῖοι καὶ περιπαθεῖς στίχοι του:

. . . . . .

Ὦ κύματα, τῶν σπλάγχνων μου εἰκόνες θυελλώδεις
Καὶ φθόγγοι, ὡς τῶν σπλάγχνων μου οἱ φθόγγοι, θορυβώδεις!
Μ' ἐξαναβλέπετε· πλὴν τίς εἶν' ἤδη ἡ ζωή μου;
Ὦ! ἡ αὐτή! ἓν ὄνειρον . . . μυστήριον . . . ἐρήμου
Ἐρείπιόν τι μονωθὲν καὶ ἄμορφον . . . ἢ μία
Ἀείποτε γογγύζουσα τοῦ πόντου τρικυμία.
Ἢ ἓν τι κῦμα ἀπ' αὐτὰ τὰ κύματα, ποῦ πλάνον
Περιδινοῦσ' οἱ ἄθυμοι, κ' εἰς παραλίας φθάνον,
«Ἀφρούς σκορπᾷ καὶ γογγυσμοὺς καὶ μὲ τὸν ροῦν ὁμοίως
Τοῦ πόντου τρέχει πάντοτε, καὶ τρέχει αἰωνίως!. . .»

Κατ' ἀπόσπασμα μεταφράσεως στίχων τοῦ Βύρωνος πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν δημοσιευθείσης ἔν τινι τῶν φυλλαδίων τοῦ περιοδικοῦ ἡ «Εὐτέρπη». Σ. τ. Μ.

ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἵνα ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Εὐρώπης μὴ ἀποστραφῇ ἀπ' ἔργου, ὅπερ εἶχεν ἤδη καταισχυνθῇ διὰ τοῦ φατριασμοῦ καὶ τοῦ ἀλαζονικοῦ καὶ αὐθάδους ἐγωϊσμοῦ.

Ὁ Βύρων ἔζησεν ἀρκούντως ἵνα συναισθανθῇ ὁλόκληρον τὴν ἀθλιότητα τῶν ἑλληνικῶν περιστάσεων, καὶ ἀναβιβάζει ἄρα τὴν ἀξίαν τῆς αὐτοθυσίας του ὅτι ἐτελεύτησε δι' ἐπιχείρημα, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπολωλός.

Ἀλλ' ἐνῷ αὐτὸς, ἐπὶ τῆς νεκρικῆς του ἐν Μεσολογγίῳ κατακείμενος κλίνης, ἐπάλαιε πρὸς τὸν πυρετόν, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου παρὰ τὴν Τριπολιτσὰν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ τοῦ νομοθετικοῦ σώματος εὑρίσκοντο ἔνοπλοι καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀντιπαρατεταγμένοι, αἷμα εἶχεν ἤδη χυθῇ, καὶ οἱ διαπληκτισμοὶ τῶν φατριῶν μετεβλήθησαν εἰς φανερὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ὠφελήθη ἐκ τῆς ἐπὶ τὰ ἐπίλοιπα τῆς κυβερνήσεως μέλη ἐπιρροῆς του, παρακινῶν αὐτὰ ἵνα λαμβάνωσιν ὁσημέραι ἀποτομώτερα μέτρα κατὰ τοῦ ἐν Ἄργει συνελθόντος νομοθετικοῦ σώματος. Ἡ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀντίθεσις διετέλει σφοδροτέρα ἐν τῇ διενεξει τῶν δύο ἐν Ἄργει συστηθέντων κυβερνητικῶν σωμάτων ἢ πρότερον. Ἐκήρυξαν ἄλληλα ὡς παράνομα καὶ μὴ ἐπὶ τοῦ δικαίου στηριζόμενα. Κατὰ δὲ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1823, ὁ «Γέρων» διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Πάνου ἐπεχείρησεν ἔνοπλον ἐπίθεσιν κατὰ τῆς νομοθετικῆς ἐπιτροπῆς. Ὡπλισμένοι εἰσήλασαν εἰς τὸ κατάστημα τῶν συνεδριάσεων, ἐπέπεσαν κατὰ τῶν πληρεξουσίων καὶ ἐξεδίωξαν αὐτούς· οἱ πλεῖστοι δὲ αὐτῶν δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Ἄργος, καὶ συνηθροίσθησαν εἰς Κρανίδιον, πλησίον τῆς φιλικῆς Ὕδρας. Ὑποστηριζόμενοι ζωηρότατα ὑπὸ τῶν νησιωτῶν, ἐκήρυξαν διαλελυμένην τὴν κυβερνητικὴν ἐπιτροπὴν, καὶ διώρισαν νέαν κυβέρνησιν, συνισταμένην ἐκ τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν φίλων. Πρόεδρος διωρίσθη ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης. Ὁ Μπότασης δέ, ὁ Λόντος, ὁ Κωλέττης καὶ ὁ Σπηλιωτάκης εὑρίσκοντο παρ' αὐτῷ. Συνάμα προσεκλήθησαν αἱ ἐπαρχίαι, ὧν τινων οἱ ἀντιπρόσωποι εἶχον ἀπολυθῇ, ὅπως ἐνεργή-

---

1). Ὥστε πολὺ προσφυῶς καὶ ὁ Καρασούτσας πά ιν εἰπέ μου τῶν ποιημάτων του περὶ τοῦ μεγάλου φιλέλληνος ποιητοῦ τούτου, ὡς καὶ τοῦ Σατωβριάνδου :

. . . . . .

«Ἐκεῖνος ἀπὸ βλην σας τὴν φήμην τῶν τριόδων
Προέκρινε πολλάκις ἓν τοῦ Μαραθῶνος ῥόδον.
Ἐδῶ εἰς τὰ χαλκόκροτα ἑλληνικὰ πεδία
Εὕρῆκεν ἀνακούφισιν ἡ πάσχουσα καρδία.
Τὸν Μάρκον εἶχε σύντροφον, καὶ εἰς τὸ Μισολόγγι
Ἐξέπνευσαν πανευτυχεῖς οἱ ἔσχατοί του φθόγγοι.
Ἐκεῖν' οἱ ἄνδρες εὐγενεῖς, ἁπλοῖ, ἀρχαῖοι, ἦσαν,
Καὶ ἔπνεον ἀκάθεκτον κατὰ τυράννων λύσσαν.
Δὲν τοὺς ἐδίδαξαν ψευδεῖς τὸν νοῦν Ἰησουΐται·
Ἦσαν τῆς Σπάρτης μαθηταί, τῶν οὐρανῶν πολῖται.
Ὁ Οὐρανὸς τὴν Γῆν φθονῶν μακράν της τοὺς ἐπῆρε.
Ὁ Ἑλικὼν πενθηφορεῖ, κ' αἱ Μοῦσαι μένουν χῆραι» Σ. τ. Μ.

ΗΛΙΑΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

σωσι νέας ἐκλογάς. Ἡ δ' ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις ἀνταπέδωκεν ὅμοια εἰς ὅμοια, διέταξεν ὡσαύτως ἐκλογὰς πρὸς νέαν ἐθνοσυνέλευσιν, καὶ μετέφερε τὴν ἕδραν αὐτῆς εἰς Τριπολιτσάν.

Τὰ πράγματα λοιπὸν κατήντησαν οὕτως, ὥστε εὑρίσκοντο ἀπέναντι ἀλλήλων δύο κυβερνήσεις, ἡ μὲν ἐν Τριπολιτσᾷ, ἡ δὲ ἐν Κρανιδίῳ, αἱ ὁποῖαι ἀμοιβαίως ἀλλήλας ἐπολέμουν καὶ κατέκρινον ὡς παρανόμους. Οἱ «κυβερνητικοὶ» ἀπεκάλουν τοὺς ἀντιπάλους των «κλέφτας καὶ ἀντάρτας» καὶ τὸν «φαναριωτικὸν συρφετόν». Ἐν τούτοις ἡ ὑπεροχὴ ἦτο πρὸς τὸ μέρος τῆς νέας κυβερνήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ὑδραιο-Σπετσιῶται πλοίαρχοι καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Κωλέττου ἀρχηγούμενοι καπετάνοι τῆς Στερεᾶς, οἱ Ρουμελιῶται, παρεῖχον σπουδαῖον καὶ ἰσχυρὸν ὑποστήριγμα. Πάντες δὲ οἱ ἔχοντες ἀξίωσιν νοημόνων καὶ πεπαιδευμένων, ὁ ἐπιτόπιος καὶ ὁ ξένος τύπος καὶ οἱ φιλέλληνες ἔκλινον ἀποκλειστικῶς πρὸς τὸ κόμμα τοῦ Κουντουριώτου καὶ τῶν «κυβερνητικῶν.» Καὶ αὐτὸς ὁ Βύρων ἔκλεινε πρὸς αὐτούς. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης κυρίως ἠδύνατο νὰ θαρρῇ εἰς τοὺς ὀλίγους ἐναπομείναντας αὐτῷ πιστοὺς ὁπαδούς, οἵτινες πρὸ δύο ἐτῶν εἶχον ὑπάγει μετ' αὐτοῦ εἰς Μάνην,—εἰς τὴν οἰκογένειάν του, τοὺς υἱούς του, τὸν τίμιον, γενναῖον, ἀλλὰ περιωρισμένον τὸ πνεῦμα Νικήταν, καὶ εἰς τὸν ζωηρὸν ἀρχιμανδίτην Παππᾶ-Φλέσσαν. Ὁ δὲ Πετρόμπεης, ὅστις, ὡς μέλος τῆς παλαιᾶς κυβερνήσεως ἦτο μετ' αὐτοῦ, ἔδει νὰ θεωρῆται ὡς λίαν ἀναξιόπιστος καὶ ἀβέβαιος βοηθός. Ὁ «Γέρων» κατεῖχε βεβαίως τὰ φρούρια Ἀκροκόρινθον καὶ Ναυπλίαν, καὶ ἤρνεῖτο νὰ παραδώσῃ τὰς κλεῖδας εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν. Ἀλλ' ἡ Κόρινθος παρεδόθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1824 εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀντιπάλων του, καὶ ἡ Ναυπλία, ὅπου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πάνος, ὁ γαμβρὸς τῆς Βουβουλίνας, ἦτο φρούραρχος, τοσοῦτο στενῶς ἀπεκλείσθη, ὥστε ἐκάστην στιγμὴν ἀνεμένετο ἡ παράδοσίς του. Ἐνώπιον τῆς Τριπολιτσᾶς ἐγένετο τὴν 13ην Ἀπριλίου 1824 μεγαλητέρα μέν τις ἀλλὰ λίαν ἀναίμακτος συμπλοκὴ μεταξὺ τοῦ Κολοκοτρώνου, αὐτοῦ, καὶ τῶν προεστώτων. Κατηνάλωσαν ἱκανὴν ποσότητα πυρίτιδος, ἥτις ἠδύνατο καλλίτερον καὶ σκοπιμώτερον νὰ χρησιμεύσῃ κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ πάντῃ προεφυλάχθησαν ἀπὸ τοῦ νὰ κακοποιήσωσιν ἀλλήλους. Οἱ δὲ προεστῶτες ἔκαμον κακὴν χρῆσιν τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως των, ἔχαιρον ὅτι, τέλος, ἠδύναντο νὰ καταλάβωσι τὴν Τριπολιτσάν, καὶ ἄρπαζον τοὺς ἀντιπάλους των ν' ἀπέρχωνται ἐκεῖθεν ἀνενόχλητοι καὶ ἀβλαβεῖς. Ἐπὶ δὲ τῇ ἀγγελίᾳ ὅτι μέρος τοῦ ἀνυπομόνως προσδοκωμένου ἀγγλικοῦ δανείου εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς Ζάκυνθον, ἐδιπλασίασεν ὁ «Γέρων» τὰς προσπαθείας του ὅπως ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν διαχείρισιν. Παρώτρυνε λοιπὸν τὸν Πετρόμπεην νὰ καταλάβῃ τὴν κλεῖδα τῆς Μεσσηνίας, τὴν Καλαμάταν, καὶ αὐτὸς ἐξεστράτευσε μετὰ τάχιστα συλλεχθέντος στρατοῦ ἐκ νέου κατὰ τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ διὰ τοῦ Γενναίου καὶ τοῦ Πλαπούτα ἀπεπειράθη νὰ βοηθήσῃ τὸν Πάνον εἰς Ναύπλιον. Ἀλλ' οἱ ἀντίπαλοί του εὑρίσκοντο διαρκῶς εἰς τὰς θέσεις των. Ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Πλαπούτας ἀπέτυχον ὁλοσχερῶς, καὶ ὁ «Γερων» ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ προτάσεις εἰρήνης, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο μὴ τυχὸν τὰ τοῦ δανείου χρήματα δαπανηθῶσιν εἰς μάτην, ἂν ἐξηκολουθήσῃ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Τότε τῷ προέτεινον μετρίους ὅρους. Ἔπρεπε, δηλαδή, νὰ ὑποσχεθῇ ἡσυχίαν καὶ ὑποταγήν·

ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πάνος, ὅστις εἶχε κηρυχθῇ ἔνοχος ἰσχάτης προδοσίας, ἔλαβεν ἀμνηστείαν, ἀφ' οὗ τὴν 4ην Ἰουνίου 1824 παρέδωκε τὰς κλεῖς τοῦ Ναυπλίου, ὅπου ἡ νέα ἐν τῷ ἅμα ἀναγνωρισθεῖσα κυβέρνησις ἐνεκαθιδρύθη. Οὕτως ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος ἔληξε ταχέως καὶ εὐτυχῶς. Ἡ συμμαχία τῶν τριῶν μεριδων, τῶν προεστώτων, τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν Ρουμελιωτῶν ἐνίκησεν.

Ἐν τούτοις ἠδύνατό τις νὰ προίδῃ ὅτι οἱ νικηταὶ ἤθελον καταντήσει εἰς ῥῆξιν. Ὁ Κουντουριώτης καὶ οἱ φίλοι του δὲν ἤξευρον νὰ τηρήσωσι μέτρον καὶ νὰ ὠφεληθῶσι φρονίμως ἐκ τῆς νίκης αὐτῶν, ἥτις ἔδει νὰ καταστῇ νίκη τῆς τάξεως κατὰ τῆς ἀϋθαιρεσίας. Ὁ νέος πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως δὲν ἦτο περὶ τὰ πολεμικὰ ἐξησκημένος ἀνήρ, ἀλλὰ κακὰς ἕξεις ἔχων ἐμποροπλοίαρχος, ὅστις βεβαίως ἔκαμε μὲν χρηματικὰς θυσίας ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἔργου, ὑστέρει ὅμως τοῦ ἀδελφοῦ του καθ' ὅσον ἀφώρα τὴν πρὸς τὴν πατρίδα πίστιν, ἀλλ' οὔτε δύναμιν θελήσεως οὔτ' ἐμπειρίαν καὶ σύνεσιν εἶχεν, ὅπως εἰς τὰς ἐσωτερικὰς περιπλοκὰς καὶ ἔριδας φανῇ ἀνώτερος τῶν φατριῶν. Τὸ στάδιον κυρίως τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ περιωρίζετο εἰς τὴν βραχώδη ἐρημόνησον, ἔνθα ἐγεννήθη. Ὁ πόλεμος εἶχε διακόψει πάσας τὰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὑποθέσεις ἐσταμάτησαν· ἡ Ὕδρα ἐπηπειλεῖτο ὑπὸ βαρείας ὑλικῆς κρίσεως· τοῦ Κουντουριώτου λοιπὸν ἡ μεγίστη προσοχὴ ἦτο προσηλωμένη εἰς τὸ νὰ βοηθήσῃ τὴν γενέτειραν αὐτοῦ νῆσον, ν' ἀνυψώσῃ πάλιν τὴν Ὕδραν εἰς τὴν λαμπρὰν ἐκείνην περιωπήν, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Παρὰ τὸ τοπικὸν πατριωτικὸν συμφέρον, τὸ γενικὸν συμφέρον τῆς Ἑλλάδος παρηγκωνίσθη. Καὶ δὲν ἐδειλίασε παντάπασι νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ὑδραϊκὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν πειραιϊκὴν ὁρμὴν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὴν 27ην Μαΐου 1824 ἐδημοσίευσε προκήρυξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὸ μέλλον ἡ σημαία δὲν ἐκάλυπτε τὰ ἐμπορεύματα, καὶ ἐχθρικὴ περιουσία εὑρισκομένη ἐντὸς οὐδετέρου πλοίου ἠδύνατο ν' ἁρπαγῇ, τοιαῦτα δὲ μάλιστα πλοῖα ἠδύναντο καὶ νὰ βυθισθῶσι. Μόνον μετὰ ἐνεργητικὴν παρέμβασιν τοῦ λόρδου ἁρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων κατωρθώθη κατὰ τὸν Σεπτέμβριον ν' ἀναγκάσῃ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ν' ἀνακαλέσῃ τὴν διάταξιν ταύτην, καὶ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸ γενικὸν τῆς Εὐρώπης ναυτικὸν δίκαιον.

Παρὰ τὸν χλευασμὸν δὲ τοῦτον τοῦ ἐν χρήσει διεθνοῦς εὐρωπαϊκοῦ δικαίου, ὅστις βεβαίως ἔπρεπε νὰ βλάψῃ τὴν ὑπόληψιν τῆς κυβερνήσεως, παρεισέρρυσε καὶ ἀξιόποινος ἀδράνεια περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων· οἱ ἐξοπλισμοὶ καὶ αἱ προπαρασκευαὶ ἐν γένει κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων, διεξήγοντο μετὰ τοσαύτης ὀκνηρίας, ὡς ἂν ἐγίνετο ὁ πόλεμος μόνον πρὸς τὸ θεαθῆναι καὶ ὁ κίνδυνος ἦτο ἁπλῶς φαντασιώδης.

Καὶ ἐν τούτοις εὑρίσκοντο εἰς τὴν διάθεσιν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κουντουριώτου ἰσχυρὰ καὶ τακτικὰ ἐπιβοηθητικὰ μέσα, πλεονέκτημα, τὸ ὁποῖον οἱ προκάτοχοί του δὲν ἔχαιρον. Τὸ παρὰ τῆς δευτέρας ἐθνικῆς συνελεύσεως σκοπηθὲν δάνειον, ἐγένετο εὐτυχῶς ἐν Λονδίνῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1824. Τὸ ὄνομα τοῦ λόρδου Βύρωνος κάλλιον ἢ ὁ λόγος τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ ἡ ὑποθήκευσις τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, δασμῶν, ἁλαεωρυχείων καὶ ἰχθυοτροφείων, ἐξείλκυσε τὰ χρήματα ἐκ τῶν θυλακίων τῶν εἰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς πεπειραμένων αὐτοῦ συμπατριωτῶν. Πρὸς

τούτοις οἱ Ἕλληνες πληρεξούσιοι Ὀρλάνδος καὶ Λουριώτης ἐπέτυχον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 1824 εὐνοϊκὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἡ ὄρεξις τῶν εἰς ἀπομεμακρυσμένους τόπους ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων ἐκίνει ἅπαντα τὸν ἀγγλικὸν ἐμπορικὸν κόσμον. Τὸ δάνειον συνεφωνήθη μετὰ τοῦ Ρικκάρδου ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ προέδρου τῶν λόρδων, μετά τι γεῦμα εἰς τὸ ὁποῖον παρευρέθησαν ὁ δοὺξ τοῦ **Sussex** καὶ τὰ μέλη τῆς ἀντιπολιτεύσεως· ἡ ὀνομαστικὴ ἀξία αὐτοῦ ἀνέβαινεν εἰς 800,000 λιρ. στερλ. Ἕτερον δὲ--κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1825 συνομολογηθὲν-δάνειον προσήνεγκεν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κουντουριώτου δύο ἑκατομμύρια λιρῶν στερλινῶν· ἀλλ' ἐκ τῶν ποσοτήτων τούτων βεβαίως μόνον τὸ ἐλάχιστον μέρος ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα: οἱ δύο ἐπιφορτισμένοι τὴν διαπραγμάτευσιν αὐτοῦ εἶχον ἐμπέσει εἰς χεῖρας Ἄγγλων «**Stokjobbern**», οἵτινες διὰ πονηρῶν των τεχνασμάτων κατώρθωσαν νὰ κατασοφιστευθῶσι τὸ ἀδιάπλαστον ἔτι καὶ ἀνανάπτυκτον ἀναξιόχρεων τῶν Ἑλλήνων. Τὰ δάνεια συνωμολογήθησαν ἐπὶ τόκῳ τῶν 29 καὶ 55 1)2 τοῖς ἑκατόν, ἐκ τοῦ πρώτου παρεδόθησαν ὀλίγον περισσότεραι τῶν 300,000, ἐκ τοῦ δευτέρου μόλις 600,000, καὶ ἐν συνόλῳ 920,000 λ. στερ. εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Τὰ δ' ἐπίλοιπα πάντα χρήματα ὑπὸ διαφόρους τίτλους καὶ προφάσεις ἐκρατήθησαν ἢ ἀφῃρέθησαν[1]. Ἐκτὸς τούτου ὤφειλον νὰ πληρωθῶσι μεσιτικὰ χρήματα, τόκοι τοῦ πρώτου ἔτους καὶ χρεώλυτρα, καὶ ὅπως ἄλλως ἔτι καλοῦνται οἱ ὡραῖοι τίτλοι, ὑπὸ τοὺς ὁποίους τὰ χρηματιστήρια ἐξεύρουσι νὰ καλύπωσι τὰς ὠφελείας αὐτῶν καὶ νὰ ἐκμεταλλεύωνται τὴν ἄγνοιαν τοῦ κόσμου. Ἐκτὸς τούτου ἔπρεπε νὰ διαμοιρασθῶσι δῶρα εἰς καλὰς ὑπηρεσίας προσενεγκόντας «φίλους τῶν Ἑλλήνων», καὶ νὰ καθυπολογισθῶσι τὰ ἔξοδα τῶν ταξειδιωτῶν, ναύλων καὶ ἐφημεριδῶν. Ὁ λόρδος Κόχραν ἐπληρώνετο ὡς ναύαρχος τῶν Ἑλλήνων ἐν ἐνεργείᾳ, οὗτινος ἡ ἁπλῆ ἐπὶ μισθοδοσίᾳ πρόσκλησις, ὡς οἱ περὶ τὸν Ρικάρδον ὑπελόγιζον, ἔδει καὶ ἔμελλε νὰ ὑψώσῃ τὴν τιμὴν τῶν ἑλληνικῶν χρεωγράφων, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐν Βρασιλίᾳ ἤδη εὑρισκόμενος, εἶχε κατορθώσει θαυμάσια πράγματα. Προεμάντευον δὲ ὅτι ὁ Κόχραν δι' ἑνὸς ἀτμοκινήτου στολίσκου ἤθελε καταστρέψει τὸν τουρκικὸν στόλον, καταπυρπολήσει τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ καταστήσει περιττὴν πᾶσαν ἄλλην τέως ἀπαιτουμένην αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων ἐνέργειαν. Προσωρινῶς λοιπὸν ἔλαβεν ὁ μέγας θαλάσσιος ἥρως 37,000 λιρῶν στερλινῶν ἐκ τοῦ δευτέρου ἐθνικοῦ δανείου, καὶ παρήγγειλαν δι' αὐτὸν εἴς τινα μηχανικὸν ἐργοστασιάρχην, ὁ ὁποῖος ἕνεκα τῶν μετὰ τῆς Αἰγύπτου σχέσεών του ἐξετέλει πάσας τὰς εἰς αὐτὸν διδομένας παραγγελίας μεθ' ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλητέρας βραδύτητος καὶ ὑπερτιμήσεως καὶ ἀθλιότητος, ἓξ ἀτμοκίνητα, διὰ τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ νικηθῇ καὶ καταβυθισθῇ ὁ τουρκικὸς στόλος. Τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν ἦσαν 150,000 λ. στερλίναι, καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1825 ἔδει νὰ ἦναι τὰ πλοῖα ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλὰ μόλις τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 1826 ἔφθασεν εἰς δρόμων (κορβέτα)

(1) Εὖγε! λοιπὸν καὶ ὑπέρευγε!... Οἱ Ἕλληνες εἶναι λῃσταί, ἔ;.. ἢ μόνον μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσι τοιοῦτοι, ἄξιοι ἦχου καὶ λόγου καὶ κρότου καὶ πατάγου ἀνὰ σύμπασαν τὴν Οἰκουμένην;... Εὖγέ σοι καὶ μυριάκις εὖγε, δικαιοσύνη εὐγενῶν καὶ πεπαιδευμένων χριστιανικῶν ἐθνῶν οὐ 19ου αἰῶνος! Σ. τ. Μ.

«Καρτερία»[1]. δύο δὲ ἄλλα ἀτμοκίνητα ἔφθασαν τὸ ἑπόμενον ἔτος, ὅτε δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ χρησιμεύσωσι καὶ ὠφελήσωσι. Τὰ δὲ λοιπὰ τρία κατεστράφησαν ἐν αὐτῷ τῷ ναυπηγείῳ τοῦ Λονδίνου, καὶ ὁ λόρδος Κόχραν. αὐτὸς ὁ θερμῶς ποθούμενος, ἠργοπόρησε τὴν εἰς Ἑλλάδα ἔλευσίν του μέχρι τῆς ἀνοίξεως τοῦ ἔτους 1827. Καὶ εἰς Ἀμερικὴν δ' ἐστάλη μάλιστα εἷς Γάλλος στρατηγὸς τοῦ ἱππικοῦ, ὁ **Lallemand** ὅστις, ἂν καὶ οὐδεμίαν περὶ ναυτικοῦ ἔννοιαν εἶχεν, οὐχ ἧττον ἐπεφορτίσθη ἐπὶ ἀδρᾷ πληρωμῇ νὰ παραγγείλῃ ἐκεῖ τὴν ναυπήγησιν δύο φρεγατῶν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν ἦσαν 160.000 λ. στερλ. καὶ ὅτε ὀψέποτε, μετὰ παρέλευσιν ἱκανοῦ χρόνου, τέλος πάντων, ἑτοιμάσθησαν, ἀπῄτουν οἱ τὴν ναυπήγησιν αὐτῶν ἀγυρτικῶς ἀναδεχθέντες ναυπηγοὶ τὸ διπλάσιον τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ὑπῆρχε κίνδυνος μήπως δὲν πληρωθῇ καὶ ἡ μία μόνον, ὁ **Lallemand** καὶ ὁ πρὸς συναποπλήρωσιν τῶν ἀπαιτουμένων ἀποσταλεὶς Κοντόσταυλος ἔπρεπε νὰ χαίρωσιν ὅτι διὰ τῆς μεσολαβήσεως ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐκ Βατιγκτῶνος κατωρθώθη ἡ ἀποπεράτωσις καὶ παράδοσις τοὐλάχιστον τῆς μιᾶς τῶν φρεγατῶν τούτων, ἤτοι τῆς «Ἑλλάδος», ἡ ὁποία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1826 ἦλθε, τέλος πάντων, εἰς Ναύπλιον.

Τὸ δὲ ὑπόλοιπον τῶν χρημάτων τοῦ δανείου, ὅσα ἔπρεπεν ἔτι νὰ λάβῃ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ μεθ' ὅλας ταύτας τὰς ἀφαιρέσεις, οὔτε ταχέως ἐπληρώθη οὔτε εἰς μίαν δόσιν καὶ εὐπροαιρέτως. Ἡ πρώτη τοῦ δανείου ποσότης, τὴν ὁποίαν ὁ **Blaquiere** ἔφερεν εἰς Ζάκυνθον, ἐξ 8,000 λιρῶν στερλινῶν, συνισταμένη, ἔμεινεν ἐκεῖ ἀχρησιμοποίητος καὶ ἀνωφελὴς καὶ δὲν παρεδόθη εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἐπειδὴ ὁ λόρ-

---

(1) Ἀλοίμονον! .... Ἡ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς σημαινομένη ἰδιότης ἡ ἀρετὴ ἤτοί σως εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ταλαιπώρους, εἰς τοὺς παρὰ τῆς χριστιανικῆς εὐσυνειδησίας καὶ συμπαθείας καὶ φιλανθρωπίας τῶν ἰσχυρῶν τοῦ κόσμου βοήθειαν προσδοκῶντας καὶ παντοίως ἀναξιοπαθοῦντας Ἕλληνας, πολύ. πολὺ ἀναγκαιοτέρα, ἢ αὐτὸ τὸ πλοῖον καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοῦ!— «Καρτερία»! ναί, καὶ πάλιν "Καρτερία!„ καὶ ἀνεξάντλητος "Καρτερία!„ εἰς τοὺς ἐν μυρίοις κινδύνοις καὶ ἀμηχανίᾳ καὶ ἀγωνίᾳ δεινῇ καὶ σχεδὸν ἐσχάτῃ ἀπελπισίᾳ πολλάκις εὑρισκομένους! . . . Ὁποῖον, ὁπόσον μέγα θαῦμα ἀληθῶς ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος! ὁποῖον, σχεδὸν ἀπίστευτον καὶ νῦν ἔτι ὄνειρον, ὁπόταν ἀποβλέψῃ τις εἰς τὰ τεράστια τῶν ἐμποδίων ὄρη, ἅπερ ὑπὸ τῶν τότε περιστάσεων παρενεβάλλοντο εἰς αὐτήν!. . Καὶ ὅμως τὸ μέγα καὶ βαρὺ καὶ πάντῃ δυσκατόρθωτον, τὸ μυρίας θυσίας ἀπαιτῆσαν ἔκτακτον αὐτὸ ἔργον, τὸ εὐγενὲς αὐτὸ τοῦ εὐγενεστάτου μέρους τῆς ἀνθρωπότητος ὄνειρον, ἀντὶ νὰ συντελῶσι προθύμως εἰς τὴν ταχεῖαν συμπλήρωσιν, εἰς τὴν ἀξιοπρεπῆ πραγματοποίησίν του, ἢ κἂν ἀντὶ νὰ εὔχωνται καὶ ἐπιθυμῶσιν ὁπωσδήποτε, μηδόλως ἀποκωλύοντες αὐτήν, πολλοὶ ὑπάρχουσιν οἱ δυσαρέστως καὶ κακοβούλως ἔστω καὶ, ὡς νῦν ἔχει μόνον, ἡμιτελὲς—ὑποβλέποντες, οἱ φθονοῦντες καὶ μηδόλως στέργοντες τὴν δικαίαν αὔξησιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὸ θετικῶς προσῆκον εἰς αὐτὴν μεγαλεῖον πόρρωθεν ἔτι παντὶ σθένει νὰ παρεμποδίσωσι καὶ προλωβήσωσι προσπαθοῦντες! . . . Ἀλλ' ὦ θαυματουργὲ καὶ πάνσοφε τῆς θείας παντοδυναμίας Πρόνοια, σὺ μόνη σκέπη καὶ σώτειρα τῶν ἀναξιοπαθούντων καὶ κινδυνευόντων, σύ, σύγγνωθι τοῖς τοιούτοις, καὶ σῶζε ἀνδρίζουσα καὶ ἐνισχύουσα πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς τὴν μικρὰν ἀλλ' ἐπὶ σοὶ ἀείποτε θαρρεῦσαν Ἑλλάδα, ἥτις οὔτ' ἔπαυσεν οὔτε παύει διαπύρως καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν παρακαλοῦσα τὸ τοῦ Χριστοῦ "Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι!„ καὶ ὑπὲρ φίλων ἵνα καὶ οὕτοι συντονώτερον ὑπὸ σοῦ φωτιζόμενοι καὶ ἐπ' ἀγαθοῖς σκοποῖς ἐνισχυόμενοι, ὀσημέραι ἐρρωμενέστερον καὶ μετὰ μείζονος ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐπιτυχέστερον τοῦ μεγάλου καὶ δυσχεροῦς τῶν νέων Ἑλλήνων ἀγῶνος συνεπιλαμβάνωνται!

Σ. τ. Μ.

δος Βύρων, οὐτινος εἶχεν ἤδη προσυμφωνηθῆ ἡ πρὸς πληρωμὴν πληρεξούσιος ἐγγύησις, εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθάνει καὶ ἡ ἰονικὴ κυβέρνησις ἐπαρουσίαζε δυσκολίας, ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν ἔκδοσιν τῶν χρημάτων. Μόλις δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου 1824 ἔφθασεν ἡ ἄδεια ἐκ Λονδίνου ἵνα πληρωθῶσι τὰ χρήματα εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Ἀλλὰ μήπως ἠδύνατό τις τοὐλάχιστον νὰ προσδοκᾷ ὅτι τὸ ἐπίλοιπον τοῦ δανείου, ὅπερ εἶχε διασωθῆ ἐκ τῶν ὀνύχων τῶν τοκογλύφων, ἤθελε παράσχει ὠφελείας εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν; Καὶ αὐτὸς ὁ Βύρων εἰς τὰς τελευταίας ἔτι στιγμὰς τῆς ζωῆς του ἐφαίνετο φροντίζων ἵνα τὰ χρήματα ἐγχειρισθῶσιν εἰς ἀξίας χεῖρας. Ἐφοβεῖτο δὲ μήπως ἤθελεν ὠφεληθῆ ἐξ αὐτῶν ἡ ἰδιοτέλεια κομματικῶν τινων ἀρχηγῶν μᾶλλον ἢ αὐτὸ τὸ ἔθνος.

Ἡ δὲ κρίσις τοῦ στρατηγοῦ Γόρδωνος περὶ τῶν ἀνδρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐμπιστευθῆ ἡ κατανάλωσις τῶν κεφαλαίων τοῦ δανείου, εἶχεν ὡς ἑξῆς: Ἐξαιρουμένου ἴσως τοῦ Ζαΐμη, τὰ μέλη τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ «λησταὶ τῶν δημοσίων». Ὅπως δὲ καὶ ἂν κρίνῃ τις τὴν τότε κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος, εἶναι δυστυχῶς ἀδύνατον ν' ἀρνηθῇ ὅτι ὁ Κουντουριώτης καὶ οἱ ὀπαδοί του εὑρίσκοντο ἕτοιμοι καὶ εἰς τὴν ἀκμήν· καὶ αὐτὸ τὸ διασωθὲν μέρος τῶν ἀγγλικῶν δανείων νὰ καταδαπανήσωσιν εἰς δεύτερον ἐμφύλιον πόλεμον, ἐνῷ ἡ Κρήτη, ἡ Κάσος, τὰ Ψαρὰ ἐθυσιάζοντο εἰς τὸν ἐχθρὸν τοῦ ἔθνους, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ὡπλίζοντο καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ κτυπήσωσι μέχρι παντελοῦς τὴν Πελοπόννησον καταστροφῆς. Αὕτη εἶναι ἡ βαρεῖα μομφή, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀδύνατον νὰ κηρύξῃ τις ἀθώους τοὺς ἐν μέρει μὲν φιλαγάθους ἀλλὰ περιωρισμένους τὸν νοῦν ἄνδρας. Τὸ ἐξοχώτατον μέλος τῆς κυβερνήσεως ἦτο ὁ Ἰωάν. Κωλέττης. Ὁ πρόεδρος καὶ ὁ ἀντιπρόεδρος, ὁ Κουντουριώτης καὶ ὁ Μπότασης, πολὺ ὑπερῆκοντίζοντο ὑπὸ τοῦ λεπτοῦ καὶ ἐπιτηδείου τούτου πολιτικοῦ. Τὸ ἐξωτερικόν, ὡς καὶ ὁ τρόπος τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου διήλεγχε τὴν καταγωγὴν τῆς αἰνιγματώδους ἐκείνης Ἰνδικῆς φυλῆς, ἥτις συνεπείᾳ εἰσβολῆς Μογγόλων μετενεχθεῖσα εἰς Εὐρώπην κατὰ τὴν δευτέραν πεντηκονταετηρίδα τοῦ 14ου αἰῶνος διεσπάρη εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς ἀκτὰς καὶ τὴν Πελοπόννησον—ἤτοι: τῆς φυλῆς τῶν Ἀθιγγάνων[1]. Προσμένουσα τὰς περιστάσεις φρόνησις, σῶφρον καὶ νηφάλιον φλέγμα, εἶχον καταστῆ δευτέρα φύσις εἰς τὸν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ μαθητεύσαντα καὶ διδαχθέντα ἄνδρα. Τώρα δὲ δὲν διεξέφυγε τὸν διορατικὸν αὐτοῦ νοῦν ὅτι οἱ δύο Ὑδραῖοι δὲν ἦσαν κατάλληλοι διὰ τὴν ὑψηλὴν θέσιν, ἣν λαβόντες κατεῖχον. Ὁ Κωλέττης κατεῖχεν εἴς ἔτι ὑψηλότερον βαθμὸν ἢ ὁ Μαυροκορδάτος τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ ὠφελῆται ἐκ τῶν ἀδυναμιῶν τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων καὶ ν' ἀρήνῃ αὐτοὺς διὰ τῶν ἰδίων των σφαλμάτων νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἔβλεπεν ἡσύχως πῶς ὁ Ὑδραῖος ἔμπορος ἕνεκεν ἰσχυρογνωμονος καὶ αὐθάδους συμπεριφορᾶς ἐστερήθη διωξας ἀφ' ἑαυτοῦ, τοὺς ἰδίους του ὀπαδούς, τὸν ὑπεστήριζε μάλιστα εἰς τὰς

(1) παραβ. C Hopf, «die EinWanderung der Zigeuner in Enreopa Gotha 1870 s. 12. ff. (ἤτοι· «Μετανάστ. τῶν Ἀθιγγάνων εἰς τὴν Εὐρώπην, Γόθᾳ 1870 σελ. 12 ff» Ὅτι δὲ ὁ εὐταίδευτος συγγραφεὺς θεωρεῖ τοὺς θαλασσίους Ἥρωας τῶν Ψαρῶν ὡς ἀπογόνους τῶν Ἀλβανῶν, τοῦτο φαίνεται βαπτιζόμενον εἰς παρανόησίν τινα. Σ. τ. Μ.

ἰδιαιτέρας αὐτοῦ,—τὸ τοπικὸν τῆς Ὕδρας συμφέρον ἀποβλεπούσας—προσπαθείας, καὶ ἀφῆκεν ὥστε ὁ Κουντουριώτης διὰ τῆς διορρουμένης ἐκείνης περὶ πειρατείας διαταγῆς νὰ προκαλέσῃ καθ' ἑαυτοῦ τὴν καταιγίδα εὐρωπαϊκῆς ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως.

Καὶ περαιτέρω δ' ἐθεώρει μετ' ἀδιαφορίας πῶς διὰ τῆς ἀνεπιτηδειότητος τοῦ Κουντουριώτου διεξηγέρθη ἡ ἐπαρχιωτικὴ ζηλοτυπία μεταξὺ τῶν νήσων καὶ τῆς Πελοποννήσου, δι' ἧς βεβαίως αὐτὸς, καθὸ ἀντιπρόσωπος τῶν Στερεοελλαδιτῶν, μόνον νὰ κερδήσῃ ἠδύνατο.

Ἀφ' οὗ ἡ στρατιωτικὴ μερὶς τῆς Πελοποννήσου εἶχεν ἤδη ταπεινωθῇ, ἔπρεπε πλέον νὰ ἔλθῃ καὶ ἡ σειρὰ τῶν κυβερνητικῶν, οἱ ὁποῖοι πρὸ σμικροῦ ἔτι εὑρίσκοντο συνησπισμένοι μετὰ τῆς νέας κυβερνήσεως ἐναντίον τοῦ Κολοκοτρώνου. Ἡ ὑπερηφάνεια τῶν προεστώτων ἔπρεπε νὰ καταβληθῇ, καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν Στερεοελλαδιτῶν ν' ἀποφασισθῇ. Μεταξὺ τῶν προεστώτων κατεῖχον τώρα λαβόντες οἱ δύω Ἀνδρέαι [1], ὁ Λόντος καὶ ὁ Ζαΐμης, τὴν διαπρεπεστάτην θέσιν, ὡς καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος κτηματίας Σισσίνης ἐξ Ἤλιδος, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου οἱ χωρικοί του ὤφειλον νὰ γονυπετῶσιν, ὁσάκις ἤθελον νὰ τὸν προσαγορεύωσιν: Ὁ ἀνὴρ ὅστις ἐπεθύμει καὶ ἤθελε τὸν θάνατον τοῦ «**Klarence** ἐν **Malvasierwein**», καὶ ἰδίως ἄνετον ἐξακολούθησιν τῆς ζωῆς τῶν Τούρκων σατραπῶν, τρέμοντας ἐνώπιόν του δούλους καὶ δούλας, ὡραίας ἐξοχὰς μετὰ κήπων ἀγγλικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἱπποστοσίων. Ἅπαντες οἱ κυβερνητικοὶ συνησθάνοντο ἑαυτοὺς παρηγκωνισμένους ἕνεκα τῆς ἀντιπελοποννησιακῆς κυβερνήσεως τοῦ Κουντουριώτου, καὶ τὴν φιλαυτίαν προσβεβλημένους, καθόσον, μόνον ἐπὶ τῇ προϋποθέσει ὅτι αὐτοὶ ἤθελον ἀναλάβει καὶ διαχειρίζεσθαι τὴν ἐξουσίαν, συνήργησαν εἰς τὴν πτῶσιν τοῦ Κολοκοτρώνου. Ἀλλ' οὐδόλως τοῖς συνέφερεν οὔτε ἤρεσκε νὰ βλέπωσι τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς Ρουμελιώτας διαχειριζομένους ὅλην τὴν δύναμιν καὶ ἀποκλειστικοὺς τῶν ἀγγλικῶν χρημάτων κατόχους. Ἡ δὲ δυσαρέσκειά του κατήντησε νὰ γίνῃ φανερὰ ἀντίπραξις, ὅτε κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1824 ἐν καιρῷ τῶν νέων ἐκλογῶν διὰ τὴν κυβέρνησιν, καὶ ἐκ δευτέρου ἐξελέχθησαν ἀμφότεροι οἱ Ὑδραῖοι, περαιτέρω δὲ ὁ Κωλέττης καὶ ὁ Σπηλιωτάκης καὶ ὁ ἐκ Καλαβρύτων Φωτίλας. Οὕτως ἄρα καταφανὲς βεβαίως ἐγένετο ὅτι ἡ Πελοπόννησος κατεπατήθη ὑπὸ τῶν αὐθαδῶν νησιωτῶν καὶ Ρουμελιωτῶν, καὶ τὴν μετεχειρίζοντο ὡς χώραν κατακτήσεως. Ὁ Φωτίλας παρητήθη ἀπὸ τῆς θέσεώς του, εἰς Ἀρκαδίαν ἐπῆλθε γενικὴ ἄρνησις τῆς τῶν φόρων πληρωμῆς, τὰ στρατεύματα τοῦ ἐκτελεστικοῦ μέρους τῆς κυβερνήσεως ἀπεκρούσθησαν, καὶ ὁ γέρων Κολοκοτρώνης, ἔνθους διότι οἱ μέχρι τοῦδε ἀντίπαλοί του ἤριζον οὕτω πρὸς ἀλλήλους καὶ διεπληκτίζοντο, εὑρίσκετο εἰς αὐτὸ τὸ μέσον τῶν ἀνταρτῶν καὶ ἐκέντα καὶ ἐξῆπτε τὴν ὀργὴν αὐτῶν διὰ τῶν ταραχοποιῶν τεχνασμάτων του. Ἔπεμψε δὲ τὸν Νικήταν κατὰ τῆς Ναυπλίας, καὶ αὐτὸς ὥρμησε μετὰ τῶν υἱῶν του ἐπὶ τὴν Τριπο-

---

1). «Οἱ δαφνηφόροι παῖδες τῆς φήμης:
Ἀνδρέαι δύω, Δόντος, Ζαΐμης . . .»
ὡς ἐν τῇ «Τουρκομάχῳ» κομψῶς λέγεται. Σ. τ. Μ.

λιτσάν. Ὁ δὲ Νοταρᾶς καὶ ὁ Λόντος ἐκινήθησαν κατὰ τῆς Ἀκροκορίνθου. Ἀλλ' ὁ δεύτερος οὗτος ἐμφύλιος πόλεμος ἔτι τάχιον καὶ ἀποφασιστικώτερον ἀπεπερατώθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ἡ κυβέρνησις, ἧς τ' ὄνομα μόνον ἦτο ὁ Κουντουριώτης, ἡ ψυχὴ δὲ ὁ Κωλέττης, ἀνέπτυξε τοιαύτην καὶ τοσαύτην ἐνέργειαν, ὁποίαν καὶ πόσην οὐδέποτε προσέμενον παρ' αὐτῆς οἱ ἀντάρται. Ἐν διαστήματι ὀλίγων ἑβδομάδων ὁ Κωλέττης προσεκάλεσε σπουδαίαν στρατιωτικὴν δύναμιν ὑπὸ τὸν Γούραν καὶ τὸν Καραϊσκάκην ἐκ τῆς Στερεᾶς, καὶ διεσκόρπισεν αὐτὴν ἐπὶ τὰ ἐπαναστατήσαντα μέρη τῆς χερσονήσου. Τὰ στρατεύματα τοῦ Ζαΐμη, Λόντου καὶ Σισσίνη κατετροπώθησαν ὑπὸ τῶν Ρουμελιωτῶν τούτων. Ὁ δὲ Πάνος Κολοκοτρώνης ἐσφάγη ὡς λῃστὴς εἴς τινα παρὰ τὴν Τριπολιτσὰν γενομένην συμπλοκήν.

Οἱ δύο Ἀνδρέαι κατέφυγον εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὁ Μαυροκορδάτος ὑπεδέξατο καὶ ἐπροστάτευσεν αὐτούς. Ὁ Σισσίνης διεσώθη φυγὼν εἰς Ζάκυνθον, ἀλλ' ἡ ἰονικὴ κυβέρνησις παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν Κουντουριώτην. Ὁ γέρων Κολοκοτρώνης ὅμως ἐλυπήθη τοσοῦτον ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τοσοῦτον κατεβλήθη, ὥστε δευτέραν ταύτην φορὰν ἐζήτησατο τὴν ἀμνηστείαν παρὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ παρέδωκεν ἑαυτόν, ἐπειδὴ ἐπέμενον εἰς τοῦτο—ἐναντίον ἁπάντων τῶν κανόνων τῆς φρονήσεως,—εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀντιπάλων του. Τότε μετ' ἄλλων δεκατριῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀνταρσίας μετῆχθη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1825 εἰς Ὕδραν, ὅπου κατέκλεισαν αὐτοὺς εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἠλιοῦ ὡς πολιτικοὺς αἰχμαλώτους. Ἐκεῖ ἐκάθητο τότε ὁ «γέρων κλέφτης» εἰς τὴν ἐχθρικὴν νῆσον, καθ' ἡμέραν ἀτενίζων τοὺς ὀφθαλμούς του εἰς τὴν θάλασσαν, μὴ τυχὸν φανῇ πρὸς αὐτὸν ἐρχομένη βοήθειά τις ἐκ τῶν πατρίων ὁρίων. Μετὰ προμελετημένης δὲ καὶ προϋπολογιζούσης τὴν προξενηθησομένην ἐντύπωσιν ἀδιαφορίας ἠμέλησε τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ, ἄφηκε νὰ αὐξήσῃ ὁ πώγων καὶ οἱ ὄνυχές του τόσον, ὥστε ξένοι περιηγηταί, οἵτινες ἐκ περιεργείας ἤρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξ Εὐρώπης, εὗρον αὐτὸν ὁμοιάζοντα μᾶλλον πρὸς ζῶον ἢ πρὸς ἄνθρωπον. Ἅπαντα δὲ τὰ ἐν Ἑλλάδι συμβαίνοντα δυστυχήματα καὶ ἁπάσας τὰς ἐπιτυχίας τῶν Τούρκων ἀπέδιδεν εἰς τὴν κάθειρξίν του, καὶ προεφήτευεν: ὅτι ταχέως θέλουσι συναισθανθῇ πάλιν τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ οἱ συμπολῖταί του καὶ τὸν ἐπανακαλέσει εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα καὶ μεγάλας τιμάς.

Ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν βεβαίως δὲν ἐφαίνετο ἐκπληρουμένη καὶ ἐπαληθεύουσα ἡ προφητεία του. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς δυνάμεώς της. Βασιζομένη ἐπὶ τῆς εὐπόρου ἐμπορικῆς τάξεως, ἐπὶ τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος πεπαιδευμένων καὶ πρὸ πάντων, ἐπὶ τῶν ὑλικῶν ἐπιβοηθητικῶν μέσων τῶν ἀγγλικῶν δανείων, κατώρθωσε νὰ δαμάσῃ ἁπάσας τὰς ἰδιοτρόπους καὶ ἰδιοτελεῖς ἐπιθυμίας, συνάμα δὲ καὶ τὰς ἰδιαιτέρας προσπαθείας τῶν ἀντιπάλων της. Καὶ ἐν μὲν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι κατέβαλε τὸν ἀρχηγὸν τῶν «κλεφτῶν» Μακρῆν, ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ κατεβλήθη ὑπ' αὐτῆς πάλιν ὁ ἰσχυρότατος τοῦ Κολοκοτρώνου σύμμαχος, ὁ Ὀδυσσεύς.

Ἡ προσπάθεια τοῦ φιλοδόξου καπετάνου ἵνα σχηματίσῃ κράτος ἐν κράτει, ἵνα ὠφεληθῇ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος, οὕτως, ὥστε νὰ καταστήσῃ ἰδίαν αὐτοῦ ἡγεμονίαν: τὴν Εὔβοιαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἐγένετο καταφανεστέρα κατὰ τὰ

τελευταῖα τοῦ πολέμου ἔτη. Ἐδοκίμασε δὲ νὰ ἐμπλέξῃ εἰς τὰ δίκτυά του καὶ τὸν λόρδον Βύρωνα, καὶ τοὐλάχιστον κατώρθωσε τοὺς φίλους αὐτοῦ, τὸν **Stanhope** καὶ τὸν **Trelawny** ἐπὶ τοσοῦτον πρὸς ἑαυτὸν νὰ ἑλκύσῃ, ὥστε ἀμφότεροι οὗτοι ἅπασαν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος ἐνεώρων, οὕτως εἰπεῖν, ἐνσεσαρκωμένην εἰς τὸν Ὀδυσσέα. Ὁ **Trelawny** μάλιστα, παράδοξος ἅγιος, ἐπέτεινε τὸν πρὸς τὸν Ὀδυσσέα θαυμασμόν του μέχρι τοσούτου βαθμοῦ, ὥστε ἐνυμφεύθη καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ ρωμαντικῶς σθεναροῦ ἀνδρός, καὶ κατῴκησε μετ' αὐτῆς ἐντὸς σπηλαίου τινὸς τοῦ Παρνασσοῦ παρὰ τὸ Καστρί[1]. Πλὴν ἄλλως ἐσκέπτετο ἡ κυβέρνησις, ἥτις προεφυλάσσετο καλῶς ἀπὸ τοῦ νὰ δεχθῇ τὴν συνδρομὴν, τὴν ὁσοίαν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀρκετὰ ἐπιμόνως τῇ προέτεινε κατὰ τῶν ἀνταρτῶν τῆς Πελοποννήσου. Προετίμησε δὲ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Γούρα καὶ τοῦ Καραϊτσάκη. Ἤδη δὲ ἡ ἀνακωχὴ ἐκείνη τῶν ὅπλων, τὴν ὁποίαν συνεφώνησεν ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1822, εἶχε διεγείρει ὑποψίας, ἂν καὶ μετὰ ταῦτα ἐνέβλεπον εἰς αὐτὴν μόνον πανουργίαν πατριωτικὴν πρὸς ἐπιστασίαν τῆς «ἀνατολικῆς Ἑλλάδος». Κατὰ τὸν Δεκέμβριον ὅμως τοῦ 1824 ἐγένοντο πάντῃ καταφανῆ τὰ σκοτεινὰ σχέδια τοῦ ἀνδρός, ὅτι διεπραγματεύετο νέαν συνθήκην μετὰ τοῦ Ὁμὲρ-Βριώνου καὶ, λαβὼν ὑπόσχεσιν ὅτι ἤθελε τῷ παραχωρηθῇ ἡ ὁπλαρχηγία τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, συνεφώνησε μετὰ τοῦ σουλτάνου καὶ ὡρελήθη ἐκ τῆς ἀπουσίας τῶν Ρουμελιωτῶν, οἵτινες εἶχον ἐκστρατεύσει κατὰ τῶν ἀνταρτῶν τῆς Πελοποννήσου, ὅπως προσκαλέσῃ τοὺς Τούρκους ἐξ Εὐβοίας εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἀλλ' ἡ προδοσία ἀπέτυχεν. Ὁ Γούρας ἀντιπαρετάχθη κατὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ διδασκάλου ὅπως ἐκδικήσῃ τὴν πατρίδα, ἐπανῆλθε κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1825 μετὰ ὑπερόχου στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Τούρκου ἀρχηγοῦ Ἀββᾶ-πασσᾶ παρὰ τὴν Δαυλίδα, τοὺς ἐκτύπησε καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ὀπισθοχωρήσωσι μέχρι Χαιρωνείας. Παρὰ δὲ τὴν θέσιν **Livanades** ἠναγκάσθη ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ παραδοθῇ ἑκὼν ἄκων εἴτε εἰς τὴν εὐμένειαν εἴτε εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ ποτὲ πρωτοπαλληκαρίου του. Ἀλυσσίδεσαν λοιπὸν αὐτὸν καὶ ἤγαγον αἰχμάλωτον παρὰ τὸ σπήλαιον ἐκεῖνο εἰς τὸν Παρνασσὸν, ὅπου εἶχεν ὀχυρωθῇ ἡ οἰκογένειά του καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ **Trelawn** Ἀλλ' ἀποτυχούσης τῆς ἀποπείρας τοῦ ν' ἀναγκάσωσιν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ, μετήγαγον τὸν αἰχμάλωτον εἰς Ἀθήνας. Ἡ παρὰ τῷ λαῷ καὶ τῷ στρατῷ ὑπόληψις, ἣν ἔχαιρε, κατεστράφη καθ' ὁλοκληρίαν, ὅθεν καὶ παρίστα εἰκόνα πεπτωκότος μεγαλείου. Αἱ γυναῖκες ἔπτυον εἰς τὸ πρόσωπόν του, τὸ δὲ πλῆθος ἐλιθοβόλει σχεδὸν καθ' ὁδὸν τὸν μέγαν ἥρωα τοῦ Χανίου τῆς Γραβιᾶς. Πρὸς τούτοις δὲ τὸν ἐβασάνιζον ἵν' ἀποκαλύψῃ τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε δῆθεν κεκρυμμένους τοὺς θησαυρούς του, τὴν ἀμοιβὴν, τὴν ὁποίαν παρὰ τῶν Τούρκων ἔλαβε διὰ τὴν προδοσίαν του. Τελευταῖον, μετήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὸν καθεῖρξαν εἰς τὸν καλούμενον «Ἐνετικὸν πύργον», δεξιὰ τῶν προπυλαίων. Ἐκεῖ

(1) Ἐντεῦθεν ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς, τὸ «Δρακοσπήλαιον», τὸ κοινῶς «δρακοσπηλιὲς» καλούμενον. Σ. τ. Μ.

παρὰ τὰ ἐρείπεια τοῦ ναοῦ τῆς «Ἀπτέρου νίκης» εὗρον αὐτὸν τὴν 16ην Ἰουλίου 1825 κείμενον μετὰ κατεθραυσμένων μελῶν, καὶ ὁ λαὸς διηγεῖτο μὲν εἰς τοὺς ξένους ὅτι ἔπεσεν ἀποπειρώμενος νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλ' οἱ εἰς τὸ ἀληθὲς τέλος τοῦ βίου του μεμυημένοι ἐγνώριζον ὅτι ὁ Γούρας εἶχε διαταξει νὰ τὸν πνίξωσι καὶ νὰ τὸν κατακρημνίσωσιν ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου, καὶ ὅτι ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅτε ὁ πιστὸς ὑπηρέτης ἀπηλλάγη τοῦ ἐπικινδύνου ἀντιπάλου του διὰ βιαίου τρόπου[1].

Οἱ Ἄγγλοι φίλοι τοῦ Ὀδυσσέως ὀλίγον ἔλειψε νὰ περιέλθωσιν εἰς δεινὴν θέσιν ἕνεκα τοῦ συμβάντος, διὰ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ συμπάθειαν καὶ μεροληψίαν. Καὶ ὁ μὲν **Stanhope** ἐξηφανίσθη ἐγκαίρως, ἀλλ' ὁ **Trelawny** εὑρέθη περιπεπλεγμένος εἰς τὴν τύχην τοῦ γυναικαδέλφου του. Ἡ δὲ κυβέρνησις δὲν ἠσχύνθη ν' ἀκούσῃ καὶ παραδεχθῇ τὴν πρότασιν Σκώτου τινὸς, ὅστις ἐπεφορτίσθη ν' ἀναζητήσῃ τὸν **Trelawny** καὶ νὰ τὸν φονεύσῃ. Ἀλλ' ὁ Ἄγγλος ἠμύνατο ἐν πῷ σπηλαίῳ του μετ' ἐπιτυχίας ἐναντίον τῶν συμπεφωνημένων δολοφόνων. Ὁ δὲ Σκῶτος τυγχάνει φονεύθη. Μόνον δὲ ὅτε, συνεπείᾳ τῶν διαδοθέντων, ὅτι ὁ **Trelawny** ἐφύλαττε τοὺς θησαυροὺς τοῦ γυναικαδέλφου του Ὀδυσσέως, ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν προσβαλλόντων αὐτὸν, καὶ τὸ σπήλαιον ὅσον οὔπω σπανιότατα ἐπολιορκεῖτο, ἐγκατέλιπεν ὁ **Trelawny** τὸ καταφύγιόν του, καὶ διεσώθη εὐτυχῶς φυγὼν μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς περιουσίας του εἰς τὴν Κεφαλληνίαν.

Ἐκ τούτων βλέπει τις ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐξεμεταλλεύθη τὴν νίκην της μετ' ἀμειλίκτου σκληρότητος. Ἐν Πελοποννήσῳ διῆγον καὶ συμπεριεφέροντο οἱ ὑπὸ τοῦ Κωλέττου τροσκληθέντες Ρουμελιῶται ὡς ἂν εὑρίσκοντο ἐν ἐχθρικῇ χώρᾳ: Ἥρπαζον τὰ ζῶα τῶν χωρικῶν ἀπὸ τοῦ ἀρότρου, ἐλεηλάτουν καὶ κατῄρημουν τοὺς ἀγροὺς, τὸ ἔδαμος ἔμεινεν ἄνευ σπορᾶς, ὁ δὲ λαὸς εὑρίσκετο ἐκτεθειμένος εἰς τὸν ἐκ τῆς πείνης θάνατον. Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ ἐλάμβανον παρὰ τῆς κυβερνήσεως τροφὰς καὶ μισθοὺς διὰ στρατεύματα, ἅτινα οὐδαμοῦ ἐπεθεωρήθησαν. Ὁ Γούρας ἐλάμβανε τροφὰς διὰ 12,000 ἄνδρας, ἂν καὶ μόλις εἶχε 4,000 ὑπὸ τὰς διαταγάς του. Αὐτόθι ἄρα εὑρίσκετο ἀνοικτὴ ἡ ἀκόρεστος ἄβυσσος, ἡ ὁποία χανδὸν κατέπινε τὸ ὑπόλοιπον τῶν δύο δανείων: Ὅσα ὁ Κολοκοτρώνης δὲν εἶχεν ἤδη καταναλώσει ὡς ἀπυζημιώσεις τῶν συμπατριωτῶν του καὶ διὰ φαντασιώδη ὑδραϊκὰ πυρπολικὰ, ἅτινα οὐδεμίαν ἐπέφερον εἰς τὸν ἐχθρὸν βλάβην, τὰ χρήματα αὐτὰ ἐχρησίμευον τώρα πρὸς προσποριομὸν περικεντήτων ἐνδυμάτων καὶ δι' ἀργύρου ἐπικεκοσμημένων ὅπλων, δηλαδὴ, πρὸς στολισμὸν ἐν γένει, ὃν ἐσόβουν περιβαλλόμενοι οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ὅσοι κατέπαυσαν τὸν δεύτερον ἐμφύλιον πόλεμον. Οἱ δὲ ἄνδρες τῆς τάξεως, οἱ περιστοιχίζοντες τὸν Κουντουριώτην, ἐγένοντο ὄργανα τῆς ἀταξίας. Κατασπάθησις τῶν ἐθνικῶν τοῦ δανείου χρημάτων, τῶν ἐπὶ τοιούτοις σκληροῖς ὅροις εὑρεθέντων καὶ ληφθέντων, κακίστη χρῆσις τῆς νίκης κατὰ τῶν ὑποτεταγμένων ἀντάρτων, μικρόψυχος καὶ μι-

(1 Ὡς ὑπασπιστὴς τοῦ Ὀδυσσέως κατὰ τοῦ Σουρμελῆ ἐν τῇ «Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν 1834» παρουσιάζεται ὁ Παππαδόπουλος βλ. τῆς «Ἀνασκευῆς τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν ἀναφερομένων περὶ τοῦ στρατηγοῦ Ὀδυσσέως» Ἀθην. 1837. Σ. τ. Μ.

κροφιλότιμος προτίμησις τῆς Ὕδρας, ἀπονομὴ θέσεων καὶ ἀξιωμάτων εἰς τὰ ἀναξιώτατα ὑποκείμενα, ὡς ἔβλεπέ τις π. χ. εἰς τὰ τακτικὰ στρατεύματα τῆς κυβερνήσεως τοὺς φαρμακοποιοὺς ὡς ταγματάρχας καὶ τοὺς ὑπηρέτας ὡς λοχαγούς, πληροῦντας τὰς ὁδοὺς τοῦ Ναυπλίου· — ἂν βεβαίως τοιαῦται αἰτιάσεις καὶ μομφαὶ εἶναι πάντοτε λίαν βαρεῖαι, εἶναι ὅμως διπλασίως βαρύτεραι ἐν καιρῷ φοβερᾶς ἐθνικῆς κρίσεως· ἐπειδὴ ἀληθῶς μετ' ἀπορίας ἀναγκάζεται τις νὰ ἐρωτήσῃ, μετὰ τὴν περιγραφὴν τῆς ἀναρχίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ὑπέπεσεν εὑρισκομένη ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κουντουριώτου: «Καὶ ποῦ ἦσαν λοιπὸν οἱ Τοῦρκοι; Ὁ σουλτὰν-Μαχμούτης δὲν ἐπελάβετο τῶν ἐλλείψεων καὶ ἀδυναμιῶν, ἃς ἀδιακόπως παρεῖχον αὐτῷ οἱ ἀντάρται διὰ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἐρίδων καὶ διαπληκτισμῶν των;»

Αἱ κατὰ ξηρὰν ἐνέργειαι τῶν Τούρκων κατὰ τὸ ἔτος 1824 ἐγένοντο τόσον ὑποψύχρως καὶ μετὰ τοσαύτης ἀδρανείας καὶ ἀκηρίας, ὥστε σχεδὸν ἐφαίνετο ὡς ἂν ἤθελεν ὁ Μαχμούτης νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τοὺς ἀντάρτας «γκιαοὺρ» ὅπως συγκατασπαράξωσιν ἀλλήλους. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα οὐδὲν σχεδὸν ἐγένετο, ἐξαιρουμένων τῶν συνήθων ἐπιθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἀνελαμβάνοντο μετὰ τοσοῦτον ἀσημάντων στρατιωτικῶν δυνάμεων, ὥστε οἱ Ἕλληνες ἄνευ πολλοῦ κόπου ἠμύνοντο κατὰ τῶν προσβαλλόντων αὐτούς. Ὁ Γούρας καὶ ὁ Πανουριᾶς ἀπέκρουσαν παρὰ τὸν Μαραθῶνα καὶ τὴν «Ἀγγελιανὴν» τὸν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἰσορμήσαντα ἐχθρόν, ἐνῷ ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ὑπερησπίζετο τὴν θέσιν τοῦ «Λιγοβυτσίου» (**Ligovytsi**) ἐναντίον τοῦ Ὀμὲρ-Βριώνου. Ἀλλ' αἱ νωθραὶ αὗται κινήσεις δὲν ἠδύναντο ν' ἀποδοθῶσιν ἁπλῶς εἰς ἐξάντλησιν τῶν δυνάμεων τῶν Τούρκων, ἀλλ' εἰς καθ' ὁλοκληρίαν τροποποίησιν τῶν πολεμικῶν αὐτῶν σχεδίων.

Ὁ σουλτάνος εἶχεν ἀφήσει πλέον τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ δώσῃ ἀποφασιστικὸν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τέλος διὰ μιᾶς εἰσβολῆς εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα. Ἐσκέπτετο δὲ νὰ στερήσῃ τοὺς Ἕλληνας ἁπάντων τῶν ἔξωθεν ἐπιβοηθητικῶν μέσων πρὶν ἢ ἐπιπέσῃ κατ' αὐτῶν εἰς τὸ καθ' αὐτὸ κέντρον τῆς δυνάμεώς των. Ἤθελε νὰ ἐξαφανίσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον, ἄνευ τῆς συνδρομῆς τοῦ ὁποίου ἡ ἐπανάστασις ἤθελε σβεσθῇ ἀφ' ἑαυτῆς. Ἀλλὰ, πρὸ πάντων, συνέφερε καὶ ἔδει νὰ ὑποτάξῃ τὰς τρεῖς ἡγεμονικὰς νήσους, τὰ Ψαρὰ, τὰς Σπέτσας καὶ τὴν Ὕδραν, ὡς καὶ τὴν Σάμον καὶ τὴν Κάσον, ὧν τινων οἱ ναῦται ἀπετέλουν τὸν πυρῆνα τῆς ναυτικῆς τῶν ἑλλήνων δυνάμεως. Πρὸς ἐπέτευξιν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου δὲν ἤρκουν βεβαίως—καὶ τὸ ἠνόει κάλλιστα ὁ Μαχμούτης—μόνον αἱ ἴδιαι αὐτοῦ δυνάμεις. Ἡ πολιτικὴ κλείει ἀπέναντι σμικροτέρων κακῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς ἀποφυγὴν μεγαλειτέρων, ὥστε καὶ ὁ σουλτάνος ἐρρίφθη τώρα εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ ὑποτελοῦς, τοῦ Αἰγυπτίου, τῇ συνδρομῇ τοῦ ὁποίου μόνον ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες νὰ νικηθῶσι καὶ καταβληθῶσι διὰ θαλάσσης. Ὁ Μαχμούτης οὐδόλως ἠπατᾶτο ὑπὸ τῆς φαντασίας του διὰ τοὺς κινδύνους τοῦ συνδέσμου τούτου. Αὐτὸς, ὅστις ἀνέκαθεν προσεπάθει νὰ καθυπερισχύσῃ τῶν ἰδίου σκοποὺς ἐπιδιωκουσῶν τάσεων τῶν μεγάλων ἐν Τουρκίᾳ ὑποτελῶν του, ἐφαίνετο τώρα αὐτὸς οὗτος εὐδιάθετος νὰ τοῖς παράσχῃ μεγαλητέραν δύναμιν καὶ ἀφοσίωσιν. Ἀλλ' ἅπαξ ἐδίδαξαν τὰ τελευταῖα ἔτη τὸν σουλτάνον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ ὑπὸ ἰσχυρῶν ὀρέων περιεζωσμένῃ αὐτῶν χώρᾳ δὲν ἦσαν

περιφρονητέοι ἀντίπαλοι, καὶ ἑπομένως ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ὅτι κατὰ πρῶτον ἤθελε καταβάλει τὸν βέβαιον ἐχθρὸν διὰ τοῦ ἀβεβαίου φίλου, ἵνα βραδύτερον καὶ πρὸς αὐτὸν τοῦτον ἀποπερατώσῃ τοὺς λογαριασμούς του. Ὁ Χοσρὴφ-πασσᾶς, ὁ ἔμπιστος τοῦ Μαχμούτου φίλος καὶ θανάσιμος τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ ἐχθρός, κατέστησε προσεκτικὸν τὸν σουλτάνον εἰς τὸ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πόλεμος ἔμελλε νὰ ἐξαντλήσῃ τὰ χρήματα καὶ τὰ πολεμικὰ ἐν γένει μέσα τοῦ Αἰγυπτίου καὶ βαθμηδὸν ν' ἀποφθείρῃ τὸν εὐρωπαϊκῶς πως ὠργανισμένον τακτικὸν αὐτοῦ στρατόν. Ἂν ὅμως ὁ στρατὸς οὗτος ἤθελε νικήσει τοὺς Ἕλληνας, τότε ἤθελον ἔχει ἕνα λόγον περισσότερον ἵνα εἰσαγάγωσι τοιαῦτα στρατιωτικὰ συστήματα καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐπαναλάβωσι τὰς τοῦ Σουλτὰν-Σελὶμ «νέας διατάξεις» καὶ περιστείλωσι τὴν ὑπεροψίαν τῶν Γιανιτσάρων. Εἴτε δὲ ὁ τὰς δυνάμεις ὑπέρτερος ὑποτελὴς κατηναλίσκετο εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα, εἴτε τοὐλάχιστον ἀπεπεράτουν καταστέλλοντες τὴν ἐπανάστασιν ταύτην καὶ συνάμα ἀπηλλάσσοντο τῶν πραιτωριανῶν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, τῶν Γιανιτσάρων, κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις ἤθελον εὑρεθῇ εἰς καλλιτέραν θέσιν ἐκείνης, εἰς ἣν εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε. Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1824 ἔπεμψε ὁ Μαχμούτης πράκτορά του εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐνετείλατο αὐτῷ νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν Αἰγύπτιον κατακτητὴν τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν γενικὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγίαν.

Μέχρι τοῦδε ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς ὑπὸ τὸν σκέπτοντ' αὐτὸν θόρυβον τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἑδραιωθῇ εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθεῖσαν ἰσχυρὰν τῆς Αἰγύπτου ἀρχήν, καὶ οὕτως αὐτὸς ἦτο ἤδη ὅ,τι ὁ σουλτάνος ἠδύνατο νὰ ἦναι. Ἀλλὰ τὸ μυστήριον τοῦ μεγαλείου του ἔγκειται ἐν τῷ ἐξευρωπαϊσμῷ τῆς Ἀνατολῆς ἐν τῇ χρησιμοποιήσει τῶν πλουσίων πολιτικῶν μέσων καὶ ὑλικῶν πόρων, ὅσους εἰς τὸν ἰσχυρὸν παρεῖχεν ὁ εὐρωπαϊκὸς πλιτισμός. Ἐκ Μακεδονίας καταγόμενος, ἀπώλεσεν ἐνωρὶς τὸν πατέρα του, ἀγᾶν—ἐπιστάτην—τῶν ὁδοφυλάκων. Ὁ δὲ διοικητὴς τῆς Καβάλας, τὸν ὁποῖον ἐξέπληξεν ἡ ἀσυνήθης τοῦ παιδὸς εὐφυΐα, παρέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ τὸν ἀνέθρεψε καὶ ἐξεπαίδευσε πρὸς τὸ ἐμπόριον. Καὶ οὕτω λοιπὸν ὁ ἀνὴρ, ὅστις ἔμελλεν ἔπειτα νὰ ἄρχῃ κράτους ἰσχυροῦ, καὶ νὰ κρατῇ πάντως εἰς ἑαυτὸν προσηλωμένην καὶ ἀτενῆ τὴν προσοχὴν ὁλοκλήρου τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, ἵστατο κατὰ τὴν νεότητά του παρὰ τράπεζαν καπνοπωλείου καὶ ἐπώλει καπνὸν καὶ σιγάρα.

Ἀλλ' ἡ εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατεία τοῦ Βοναπάρτου, ἥτις ἀπολύσασα τῶν τέως δεσμῶν της ἀνέπτυξε πλησμονὴν ζωτικῶν πόρων εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἐσήμαινε καὶ διὰ τὸν Μεχμὲτ-Ἀλῆν τὴν ἀνάδυσιν ἐκ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀφανείας, ἐν οἷς εὑρίσκετο κατακεκρυμμένος. Ἡ Πύλη συνέλεξεν ἐν Μακεδονίᾳ στρατεύματα κατὰ τῶν Γάλλων, καὶ τὸ πολεμικὸν πνεῦμα, ὅπερ τότε διῆκε διὰ τοῦ κόσμου, κατέλαβε καὶ τὸν τότε παρὰ τὴν τράπεζαν τοῦ καπνοπωλείου ἐμπορικὸν μαθητευόμενον. Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς κατώρθωσε νὰ γίνῃ σωματάρχης καὶ, ἄγων τριακοσίους ἀλβανοὺς, μετέβη εἰς Αἴγυπτον. Αὐτόθι νέος κόσμος δι' αὐτὸν ἠνεῴχθη. Ἡ Αἴγυπτος ἦτο τότε ἡ παικτικὴ σφαῖρα τῶν διαφορωτάτων φατριῶν καὶ ἐθνῶν. Τοῦρκοι, Μαμελοῦκοι, Γάλλοι, ἠγωνίζοντο ἐναμίλλως περὶ τῆς κατοχῆς τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου. Ἐτι-

μωρεῖτο δὲ ὁ λαὸς διὰ τὴν διένεξιν τῶν ἰσχυρῶν, καὶ ἐστέναζεν ὑπὸ σκληρὰν πίεσιν βαρυτάτων φόρων. Μετὰ δὲ τὴν ἀπέλευσιν τῶν Γάλλων ἐγίνετο ὁσημέραι καταφανέστερον ὅτι οἱ Μαμελοῦκοι, ὁ Κιρκασιανὸς ἐκεῖνος στρατός, ὅστις προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Σελίμ, ὡς ἀντιστάθμισμα κατὰ τῶν Γιανιτσάρων ἔτεινον πρὸς τὴν κατάληψιν τῆς κυριαρχικῆς ἐξουσίας, ὅθεν καὶ ἠρνοῦντο πρὸς τὸν σουλτάνον πίστιν καὶ ὑπακοήν. Ὁ δὲ πασσᾶς, ὅστις ἔδει ν' ἀντιπροσωπεύῃ τὴν τουρκικὴν ἀρχὴν ἐν Καΐρῳ, εἶχεν ἤδει καταπατηθῇ ὡς μηδενικόν. Ἡ ὑποτελὴς χώρα ἐν τῇ χειρίστῃ αὐτῆς σκαιότητι, κατακτητικὸς στρατός, ὅστις ἐξανίστατο κατὰ τοῦ μονάρχου του, παρηκμακὼς καὶ κτηνώδης ἀρχαίων κατοίκων πληθυσμός, ὅστις ἀπερισκέπτως ἐπώλει ἑαυτὸν εἰς τὸν ἑκάστοτε ἰσχυρότερον, ἰδοὺ ἐν γένει ἡ ἐκεῖ ἐπικρατοῦσα τότε τῶν πραγμάτων κατάστασις. Ὅθεν καὶ ὁ Μεχμὲτ ἠνόησεν ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς αὐτῆς ἀναρχίας ἠνοίγετο λαμπρότατον στάδιον εἰς ἐπίμονον καὶ ἐπιτηδείαν φιλοδοξίαν. Ἡ Αἴγυπτος εὑρίσκετο λοιπὸν ἄνευ ἀρχηγοῦ, καὶ αὐτὸς ἀπεφάσισε νὰ γείνῃ κυβερνήτης της. Ἐρρίφθη εἰς τὸ μέσον τῶν διαμαχομένων, ὑπηρετῶν, κατὰ τὸ φαινόμενον, ὁτὲ μὲν τοὺς σκοποὺς τῆς μιᾶς, ὁτὲ δὲ τῆς ἄλλης μερίδος, ἀλλὰ κατὰ βάθος ἀποσκοπῶν μόνον εἰς τὸ νὰ ἐξολοθρεύσῃ ἀμφοτέρας δι' ἀλλήλων. Καθ' ἑκάστην ἐπανάστασιν, ἥτις ἐγίνετο εἰς Καΐρον, ἐλαμβάνε καὶ αὐτὸς μέρος μετὰ τῆς πιστῆς ἐξ Ἀλβανῶν σωματοφυλακῆς του, καὶ νῦν μὲν συνηνοῦτο μετὰ τῶν δυνάμεων τῆς Πύλης, καθ' ὅσον ἔδει νὰ ταπεινωθῶσιν οἱ Μαμελοῦκοι, νῦν δὲ πάλιν συνησπίζετο μετὰ τῶν Μαμελούκων, ἵνα συγκλονίσῃ τὴν δύναμιν τῶν μέχρι τοῦδε συμμάχων του. Κατὰ σειρὰν δὲ κατώρθωσε νὰ ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου τοὺς ἐπιφανεστάνους Τούρκους σατράπας καὶ μπέηδας τῶν Μαμελούκων. Ἀφοῦ δὲ κατέστησε τοὺς μὲν διὰ τῶν δὲ ἀβλαβεῖς εἰς ἑαυτόν, ἀνέλαβε παρὰ τῶν ὁπαδῶν του, μετὰ πολλὰς δῆθεν εἰς τοῦτο ἀντιστάσεις του, καὶ ὡς ἂν ἐνέδιδε μόνον εἰς τὴν βίαν, τὸ ἀξίωμα τοῦ πασσᾶ. Διὰ δὲ τῆς ἐνεργείας τῶν ἀποστόλων του, καὶ διὰ τῆς μεσιτείας τῆς Γαλλίας ἀπέκτησε κατὰ τὸ ἔτος 1806 καὶ τὴν κυριαρχικὴν (σουλτανικὴν) ἔγκρισιν καὶ ἐπικύρωσιν αὐτοῦ, καὶ ταχέως τῷ ἐπρουσιάσθη ἐφεξῆς περίστασις ἵνα δώσῃ εἰς τὸν σουλτάνον τρανὴν ἀπόδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀφοσιώσεώς του καὶ τῆς, ὡς ὑποτελοῦς, πίστεως. Κατὰ τὸν Μάρτιον, δηλαδὴ, τοῦ ἔτους 1811 εἴλκυσε προσκλῶν τοὺς μπέηδας τῶν Μαμελούκων 470 ἐφίππους, εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Καΐρου, ἵνα συμμετάσχωσι δῆθεν ἑορτῆς τινος πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τουσσοὺν γινομένης. Ἀφ' οὗ δὲ τοὺς ὑπεδέχθη καὶ ἐφιλοξένησε φιλοφρόνως, διέταξε νὰ τοὺς περιζώσωσι καὶ φονεύσωσιν ἀπέναντι τοῦ φρουρίου. Ὡς ἐκ θαύματος εἷς καὶ μόνος ἐξ αὐτῶν διεσώθη διὰ τολμηροῦ πηδήματος πρὶν ἡ καταπέσῃ τὸ ὀλέθριον κιγκλιδωτὸν τοῦ φρουρίου περίφραγμα. Συγχρόνως δὲ διέταξεν ὁ Μεχμὲτ νὰ συλλάβωσι καὶ φονεύσωσι καὶ τοὺς εἰς τὰς ἐπαρχίας διεσπαρμένους Μαμελούκους, καὶ ὁ λαὸς ἐπέπεσε μετὰ χαρᾶς κατὰ τῶν μισουμένων καταπιεστῶν, ὥστε αἱ κεφαλαὶ των σωρηδὸν εἰς τὸ Καΐρον ἐπέμποντο. Ἐνῷ δὲ αἱ «νέαι διατάξεις» τοῦ Σελὶμ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνετέλουν μόνον πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ πραιτωριανισμοῦ καὶ πτῶσιν τοῦ ἀναμορφωτικοῦ σουλτάνου, ὁ Μεχμὲτ ἀπέδειξε διὰ τοῦ ἐξολοθρευτικοῦ τούτου κτυπήματός του κατὰ τῶν στασιαστικῶν στιρῶν τῶν Μαμελούκων φοβερώτατα μὲν ἀλλ' ἐνταὐτῷ καὶ καταφανέστατα

τίνι τρόπῳ δέον νὰ γίνωνται ἀναμορφώσεις εἰς τὴν ἀνατολήν. Καὶ συνέβη μὲν βεβαίως: Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ νὰ φιλονεικήσωσι πρὸς τὸν Μεχμὲτ περὶ τῆς αἰγυπτιακῆς ταύτης νυκτὸς τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου. Ἐκεῖνος δὲ ὡμίλει περὶ τοῦ θέματος τούτου ὡς ἂν προέκειτο περὶ σεισμοῦ τινος ἢ περὶ ἄλλου φοβεροῦ ὁμοῦ καὶ ἀναγκαίου τῆς φύσεως φαινομένου. Ἂν δὲ τῷ ἀπέδιδον ὠμότητα, ἠδύνατο καλλιστα ν' ἀπαντήσῃ ὅτι αἱ πράξεις του ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῆς ἱστορίας ἤθελον ὡς μᾶλλον ἀναγκαῖαι δικαιολογηθῇ ἢ ὁ θάνατος εἴτε φόνος τοῦ δουκὸς τοῦ Enghien, τὸν ὁποῖον ὁ Ναπολέων δὲν θέλει δυνηθῇ τόσον εὐκόλως νὰ δικαιολογήσῃ.

Διὰ τῆς τῶν Μαμελούκων καταφράξεως ἀρχίζει ἡ καθ' αὐτὸ κυριαρχία καὶ ἡ διοικητικὴ ἐνέργεια τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Ἀλλ' οὗτος, ἀντὶ ν' ἀρκεσθῇ εἰς ὅ,τι ταχέως ἐπέτυχε νὰ κατορθώσῃ, προσεπάθει νὰ ἐξασφαλίσῃ μονιμοποιῶν τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ παντός[1]. Αἱ βοηθητικαὶ τῆς χώρας πηγαὶ εἶχον ἐξαντληθῇ καθ' ὁλοκληρίαν ἕνεκα τῶν ἀδιακόπων πολέμων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν διαπληκτισμῶν. Οἱ τακτικοὶ φόροι μόλις ἐξήρκουν πρὸς πληρωμὴν τοῦ ἐνιαυσίου φόρου εἰς τὴν Πύλην. Ὁ Μεχμὲτ λοιπὸν μετεχειρίσθη ἓν τῶν σκληροτάτων καὶ βιαιοτάτων μέσων, ὅπως ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπορίας καὶ ἀμηχανίας ἐγκαθιδρύσῃ ἰσχυρὰν καὶ στερεὰν κυβέρνησιν. Ἰδιοποιήθη ἅπαντα τὰ κτήματα τῆς Αἰγύπτου: κοινήν, ὡς καὶ ἰδιωτικὴν περιουσίαν, κληροδοτήματα τόσον τῶν Μαμελούκων, ὅσον καὶ τῶν Τούρκων, τὰ πάντα βιαίως ἔλαβε καὶ ᾠκειοποιήθη. Τοὺς μέχρι τοῦδε ἰδιοκτήτας ἀπεδίωξεν ἀνεξαιρέτως καὶ ἀσπλάγχνως, καὶ ἀνέλαβεν, ὡς ἂν ἠννοεῖτο τοῦτο οἴκοθεν, αὐτὸς τὴν δικαιοδοσίαν των. Διὰ μιᾶς δ' ἐπομένως μετέβαλε τὸν τρόπον τῆς καλλιεργείας τῆς Γῆς. Ἐκάλυψε τὴν χώραν, ἥτις μέχρι τοῦδε παρῆγε μόνον δημητριακοὺς καρποὺς, διὰ βαμβακοφυτειῶν. Καὶ ἅπασαι δ' ἐν γένει αἱ ὑλικαὶ δυνάμεις, ἡ Φύσις καὶ οἱ ἄνθρωποι, τὰ πάντα ἐγένοντο ἰδιοκτησία καὶ ἐργατικὰ ὄργανα τοῦ πασᾶ. Τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν διὰ μονοπωλίων συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτόν. Ἅπασαν τὴν Αἴγυπτον μετέβαλεν εἰς μέγιστον, γεωργικόν τε καὶ βιομηχανικόν, ἐργοστάσιον, ἐξυπηρετοῦν τὴν θέλησιν αὐτοῦ καὶ φιλοδοξίαν. Οὕτως ἄρα ἐξαγαγὼν ἐχρησιμοποίησε τὰ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐφαρμοστέα συμπεράσματα τῆς μεγάλως ὑπ' αὐτοῦ θαυμαζομένης κυβερνητικῆς συνέσεως καὶ σοφίας τοῦ Ναπολέοντος, παντόλμως παρουσιαζόμενος ὡς ἀπεριόριστος κύριος καὶ διαιτητὴς τῆς ζωῆς καὶ τῆς τύχης τῶν ὑπηκόων του. Καὶ ἄλλους μὲν ἐνέδυσε τὴν στρατιωτικὴν στολὴν, ἄλλους δὲ ἐτοποθέτησεν εἰς τὰ ἐργοστάσια ἢ τὰ ναυπηγεῖα τῆς Ἀλεξανδρείας. Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν κατοίκων ὤφειλον νὰ καλλιεργῶσι τὴν Γῆν καὶ νὰ τῷ παραδίδωσιν ἀντ' εὐτελῶν ἀντιτίμων καρποὺς, τοὺς ὁποίους εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πωλῇ ἀνθ' ὑπερόγκων τιμῶν. Οὕτως ἠδύνατό τις ἀληθῶς νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Μεχμὲτ ὑπῆρχεν ὁ μόνος γαιοκτήμων, ὁ μόνος βιομήχανος, καὶ ὁ μόνος ἔμπορος τῆς Αἰγύπτου. Ἐμιμήθη δ' ἐκ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καισαρισμοῦ ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ τεχνάσματα, διὰ τῶν ὁποίων ἡ πρὸς ὥραν ἀμυντικὴ δύναμις χώ-

(1) Διότι φαίνεται ὅτι ὁ ἔκτακτος ἀνὴρ, ἂν καὶ δὲν ἀνεγίνωσκε τὸν Ἰσοκράτην, ἤξευρεν ὅμως ὅτι «τὸ φυλάξαι τ' ἀγαθὰ τοῦ κτήσασθαι χαλεπώτερον», καὶ ἐζήτει νὰ καταστήσῃ τὸ ἔργον του «κτῆμα ἐς ἀεί, οὐκ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα». Σ. τ. Μ.

ρας τινὸς ἐπιτείνεται,—ἔστω ἄλλως καὶ ἐπὶ τῷ ἀντιτίμῳ αὐτῆς τῆς μελλούσης ἐθνικῆς εὐημερίας—καὶ ἡ τῶν ὑπηκόων φορολογικὴ ἐπιδεκτικότης ἀναβιβάζεται εἰς τὸν ἀνώτατον δυνατὸν βαθμόν. Οὕτω π. χ. μόνον εἰς τὸν φοίνικα, τὸν φλοιὸν αὐτοῦ, τὰ φύλλα, τοὺς καρποὺς καὶ τοὺς κόκκους του, ἐπέβαλε τὸ βάρος πενταπλῆς φορολογίας.

Καθὼς ὅμως νοήμων φυτευτὴς τὴν πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι δύναμιν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τῶν δούλων του ἐπιτείνει καὶ αὐξάνει διὰ καταλλήλων ἀμοιβῶν καὶ διασκεδάσεων καὶ ἐμπνέει εἰς αὐτοὺς ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν προαγωγὴν τῶν ἀλλοτρίων κτημάτων, οὕτως ἤξευρεν ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς νὰ συνειθίσῃ τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὰ ἐπιπόνως καὶ δυσχερῶς ἀποκτώμενα ἀγαθὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀγωγῆς. Ἐν τῇ κατοχῇ καὶ χρησιμοποιήσει τῆς τοῦ Νείλου πεδιάδος, τοῦ μαργαρίτου τούτου τῶν χωρῶν, ὡς καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, ἤλπιζε νὰ αὐξήσῃ τὰ εἰσοδήματα αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ Αἴγυπτος νὰ καταστῇ ἡ ἕκτη μεγάλη δύναμις τοῦ κόσμου. Ἀλλ' ἔπρεπε βεβαίως νὰ ὑπερνικηθῇ πρῶτον μία δυσκολία. Ἡ πρὸς τὴν Πύλην αὐτῆς σχέσις· καθότι δὲν ἠδύνατο τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι οἱ σουλτάνοι ἤθελον βλέπει μεθ' ἡσυχίας τὴν ἀνύψωσιν ὑποτελοῦς, ὅστις ἦτο ἰσχυρότερος καὶ ἐπικινδυνότερος ἢ ὁ Ἀλῆ-πασᾶς. Καὶ ἐνταῦθα ἰδίως ἔγκειταί τι μὴ ὑποτιμητέον διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς, ἤτοι ἡ σπουδαία συνέπεια τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτι αὕτη ἀπεκώλυσε τὸν σουλτάνον νὰ προβῇ κατὰ τοῦ Αἰγυπτίου ὑποτελοῦς αὐτοῦ, καὶ οὕτω συνετέλεσεν ἀμέσως εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ τὴν αὔξησίν του, καθόσον μάλιστα ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς ἐγνώριζε νὰ ὠφελῆται ἐκ τῶν πολιτικῶν συνδυασμῶν καὶ δὲν παρεσύρθη οὔτε ὑπὸ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ, οὔτε ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ πληρώνῃ ἡσύχως εἰς τὴν Πύλην τοὺς χρηματικοὺς αὐτοῦ φόρους, καὶ δὲν ἔλειπε παρέχων ἐξωτερικὰ δείγματα τῆς πίστεως αὐτοῦ, ὡς ὑποτελοῦς. Ἂν ὅμως περιωρίζετο εἰς ταῦτα καὶ προσέβλεπεν ἡσύχως τὸν ἀπηλπισμένον ἀγῶνα τοῦ σουλτάνου πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἡ αἰτία τῆς προσμενούσης ταύτης καὶ οὐδετέρας διαγωγῆς ἦτο ἡ ἐνδόμυχος αὐτοῦ ἐπιθυμία καὶ εὐχὴ ἵνα ταπεινώσῃ σπουδαίως τὸν σουλτάνον. Ὁ Μαχμούτης ἔπρεπε ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀνικανότητα καὶ τὴν ἀναγκην αἰγυπτιακῆς συνδρομῆς. Αὐτὸς ἔδει νὰ τῷ ἀφήσῃ τὴν Κρήτην, τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἄγουσαν ταύτην γέφυραν, καὶ οὕτω νὰ τῷ ἀνοίξῃ τὴν πρὸς τὴν Εὐρώπην, — πιθανὸν δὲ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν — ἄγουσαν ὁδόν.

Οὕτω διεσταυρώθη τὸ ὑπὸ τοῦ Χοσρὴβ-πασσᾶ καὶ τοῦ Μαχμούτου προταθὲν σχέδιον τοῦ Αἰγυπτίου. Ἐνῷ ὁ σουλτάνος ἤλπιζε νὰ ἐξαντλήσῃ καὶ ἐξαδυνατήσῃ τὸν ὑποτελῆ του διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολέμου, ἐστοχάζετο οὗτος ἀφ' ἑτέρου ν' ἀνυψωθῇ δι' αὐτοῦ τούτου πάλιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἅμα δὲ ὁ σουλτάνος ἐφάνη ὡς ἐπικαλούμενος βοήθειαν, δὲν ἐσκέφθη πολὺ ὁ Μεχμέτ. Εὐθὺς ἐπεχείρησεν. Ἅμα τῷ ἐπαρουσιάσθη ἡ εὐκαιρία, νὰ θέσῃ στερεὸν πόδα καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀρνηθεὶς δι' ἑαυτὸν τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν, ἀπεδέχθη αὐτὴν διὰ τὸν υἱόν του Ἰμβραὴμ καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν ἐπισήμως τὰ χορηγηθέντα πληρεξούσια ἀξιώματα. Ὁ τουρκικὸς κατάλογος τοῦ προβιβασμοῦ τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν ὑπαλλήλων ἀναφέρει διὰ τὸ

Ὁ Νικήτας καταθραύσας τὸ ἱππικὸν τοῦ Δραμαπασσᾶ, ἐπονομάζεται Τουρκοφάγος.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ἔτος 1824 τὸν Ἰμβραὴμ ὡς τοποτηρητὴν τῆς Ἀβυσινίας καὶ τοῦ Μωρέως. Οἱ Ἕλληνες ἔμελλον τώρα νὰ μάθωσιν ὁποίαν φοβερὰν βαρύτητα παρεῖχεν εἰς τὸν νέον αὐτῶν ἀντίπαλον ἡ κατοχὴ εὐρωπαϊκῶν βοηθητικῶν μέσων καὶ διοικητικῶν δυνάμεων. Ὁ Μεχμὲτ ὥπλισε στόλον ἐκ 54 πολεμικῶν καὶ 400 πρὸς μεταφορὰν τῶν ἐπιτηδείων προωρισμένων πλοίων, ηὔξησε τὸν στρατόν του ἐκ 19 εἰς 90,000 ἀνδρῶν· διέταξε νὰ διδαχθῶσι τὴν πειθαρχίαν χίλιοι αἰχμάλωτοι μαῦροι, καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἐφάνησαν ἱκανοὶ ν' ἀντέχωσιν εἰς τὴν ἐπιβαλλομένην εἰς αὐτοὺς ἄσκησιν τῶν δυνάμεών των καὶ σκληραγωγίαν, κατέταξεν εἰς τὰ τάγματά του δι' ἀναγκαστικῆς νεοσυλλεξίας 30,000 Φελλάχων. Οὐδὲ χρημάτων πρὸς τοῦτοις οὔτε κόπου ἐφείδετο ὅπως ἑλκύσῃ εἰς τὸν στρατόν του Εὐρωπαίους, ἰδίως εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ναπολέοντος ἐκπαιδευθέντας καὶ ἐξασκηθέντας ἀξιωματικούς. Οὕτω διὰ τὸν στόλον του ἀπέκτησεν ἐξησκημένον καὶ ἔμπειρον διοικητὴν, τὸν Γάλλον **Letellier**. Τὸν δὲ εὐφυέστατον λοχαγὸν **Sève** κατέπεισε ν' ἀσπασθῇ τὸν Ἰσλαμισμὸν, καὶ τὸν ἀνέδειξε στρατ «Ἡ τελετὴ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ δόγματός σου» τῷ εἶπεν εἰς τὸ οὖς γελῶν, «πρέπει τελεσθῇ μεταξὺ ἡμῶν τῶν δύο». Ὁ Σουλεϊμὰν-μπέης, —οὕτως ὠνομάζετο ἔκτοτ λοχαγὸς — ἔπινε λοιπὸν τὸν οἶνόν του ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀλλὰ χαρέμιον ὅμως συνέστησε δημοσίᾳ καὶ ἀναφανδόν, ἀποδεικνύων ὅτι γνήσιος Γάλλος εἶνε ἀνώτερος τῶν προλήψεων τῆς θετικῆς θρησκείας[1]. Ἐγένετο δὲ ἡ δεξιὰ χεὶρ, ὁ ἐπιτηδειότατος ἀντιστράτηγος τοῦ Ἰμβραὴμ, καὶ ἡ πολεμικὴ πεῖρα καὶ ἡ γενναιότης του πολλάκις ἐπέφερον ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων εἰς κρισίμους καὶ ἀποφασιστικὰς στιγμὰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Τουρκικῶν ὅπλων. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ πρῶτος σκοπὸς τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ ὑπῆρξεν, ἡ Κρήτη, ὁ πρόσφορος οὗτος σταθμὸς μεταξὺ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ ἀρίστη βάσις ἐνεργείας πρὸς πᾶσαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσιν.

Καὶ ἐν Κρήτῃ ἡ πορεία τῶν γεγονότων ἀπέδειξεν εἰς τὸν σουλτάνον, ὅτι ἦτο ἀνίκανος νὰ ὑποταξῃ τὴν νῆσον δι' ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν οἱ Σφακιανοὶ, οἱ πολεμικοὶ κάτοικοι τῶν λευκῶν ὀρέων, ἤρχισαν νὰ πολεμῶσι καὶ αὐτοὶ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως, δι' ἀλλεπαλλήλων μαχῶν ἐπῆλθον αἱ καταστροφαὶ τῆς Θερισσοῦ, τῆς Κρέπας καὶ τῆς Ἀλτακῆς[2]. Οἱ δὲ Τοῦρκοι εὑρέθησαν μετ' οὐ πολὺ περιωρισμένοι ἐντὸς τῶν τριῶν βορεινῶν παραλίων φρουρίων, καὶ ἡ πεδιὰς καὶ τὰ ὄρια ἀνῆκον ἐφεξῆς εἰς τοὺς ἐπαναστάτας.

Ἀλλὰ καὶ ἐφεξῆς μεταξὺ τῶν Κρητῶν ἀνεφάνη, μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας ἡ τάσις πρὸς διχόνοιαν καὶ φατριασμὸν, ἅπερ ἦσαν ἀνέκαθεν ἐθνικὴ κακία τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Σφακιανοὶ ἦλθον εἰς διενέξεις πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς Κρήτην πεμφθέντα διοικητὴν, τὸν Ρῶσσον Ἀφεντούλην, καὶ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν πεδινῶν τῆς Κρήτης μερῶν, οἵτινες δὲν ἤθελον ν' ἀναγνωρίσωσι τὰς περὶ ἡγεμονείας ἀξιώσεις τῶν ὀρεινῶν αὐτῆς κατοίκων. Ὁ ἱκανώτατος ἀρχηγὸς τῶν πεδινῶν Κρητῶν, ὁ Μελιδόνης, ἐδολοφονήθη ἐν καιρῷ τοῦ γεύματος τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1822

---

1) Βλέπ. «Γερβίνου Ἱστορίαν τοῦ 19ου αἰῶνος. Β' Σελ. 42. Σ. τ. Σ.

2) Αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἀγώνων τούτων ζητεῖται ἐν τῷ ὑπομνήματί μου «Ἡ νῆσος Κρήτη» «Οἱ καθ' ἡμᾶς χρόνοι» 1869. Σελ. 289 ff. Σ. τ. Σ.

ὑφ' ἑνὸς Σφακιανοῦ, Ρούτου ὀνομαζομένου. Ἑτέρωθεν δὲ ἐνοχλοποιοῦν τὸν Ἀφεντούλην, ὡς προσπαθοῦντα νὰ καταστήσῃ τὴν Κρήτην ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σκῆπτρον. Αἱ ρωσσικαὶ σχέσεις του, ἡ πρὸς αὐτὸν εὔνοια τοῦ Ὑψηλάντου, διήγειραν τὴν ὑποψίαν τῶν ἐντοπίων Κρητῶν πατριωτῶν. Καὶ ὅτε ἀκόμη ὁ «Ρῶσσος οὗτος προδότης» κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1822 εὐτυχῶς ἦρθη ἐκ τοῦ μέσου, καὶ ἐστάλη εἰς τὴν θέσιν του νέος διοικητὴς, ὁ Ὑδραῖος Τομπάζης, εἰς Κρήτην ὑπὸ τῆς Πελοποννησιακῆς κυβερνήσεως, ἐξηκολούθουν οἱ ἐσωτερικοὶ διαπληκτισμοί. Πολύτιμος δὲ καιρὸς ἐχάνετο εἰς ἀνωφελεῖς περὶ πολιτεύματος συσκέψεις καὶ συνελεύσεις, αἵτινες ἔδει ν' ἀποφασίσωσι περὶ τῶν θεμελιωδῶν καὶ κυρίων τοῦ κρητικοῦ λαοῦ δικαιωμάτων, ὅθεν καὶ ἄριστα ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἕνεκα τοπικῶν συμφερόντων ἀδιακόπως διχονοῶν καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐριζων λαὸς, καὶ ἂν ἀνθίστατο κατὰ τῶν Τούρκων, δὲν ἦτο ὅμως ἱκανὸς ν' ἀντιστῇ καὶ πρὸς τοὺς ἐν ἑνότητι συνησπισμένους καὶ αὐστηρότατα διωργανισμένους Αἰγυπτίους. Ἐνῷ οἱ Κρῆτες μόνον ἔλεγον, ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς ἐνήργει. Ἡ νῆσος ἐτέθη λοιπὸν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του, καὶ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον προσωρμίζοντο εἰς Σούδαν οἱ Αἰγυπτιακοὶ στρατοί. Τὰ δὲ μεγαλείτερα τῶν ἀνταρτῶν ὀτίφη, τὰ ὁποῖα ὁ Ἕλλην διοικητὴς Τομπάζης εἶχε συγκεντρώσει παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἴδης, καταδιεσπάσθησαν ὑπὸ τῶν λοχιῶν τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ, καὶ ἀμέσως τότε ἤρχισεν ἡ εἰρηνοποίησις τῆς νήσου κατὰ τρόπον ἀνακαλοῦντα εἰς τὴν μνήμην τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Μαμελούκων. Δισχίλιοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες κατέρυγον εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Μελάτου, ἀλλ' ὁ γαμβρὸς τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ, ὁ Χασσὰν-πασσᾶς, προέφθασε τοὺς φεύγοντας, τοὺς προσεβαλε καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ παραδοθῶσιν. Οἱ δὲ ἄνδρες οὗτοι κατεσφάγησαν, ἐξαιρουμένων μόνον τριάκοντα, τοὺς ὁποίους δεσμίους ἔσυραν εἰς τὴν Σπιναλόγγαν. Οἱ αἰχμαλωτισθέντες ἱερεῖς συνεδέθησαν ὁμοῦ διὰ μιᾶς ἁλύσεως, ὡς ἂν ἦσαν τοσαῦτα κτήνη, ἐρρίφθησαν ἐντὸς μεγάλης πυρᾶς καὶ κατεκάησαν ζῶντες. Αἱ πρεσβύτεραι τῶν γυναικῶν κατεπατήθησαν ὑπὸ τῶν ἱππέων καὶ ἐφονεύθησαν, αἱ δὲ νεώτεραι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλαι εἰς Ἀσίαν καὶ Αἴγυπτον. Νεαρά τις καὶ ἀνθηρὰ κόρη, τὴν ὁποίαν ἔλαχεν ὡς λείαν εἰς Ἀλβανὸς καὶ εἶχε πέμψει εἰς Σπιναλόγγαν, ἐπήδησε καθ' ὁδὸν παρὰ τὴν θέσιν «Φοῦρνον» ἐντὸς βαθείας δεξαμενῆς ὕδατος καὶ ἐπνίγη. Πρέπει δὲ κατὰ λέξιν νὰ πιστεύσωμεν τὸν Ἄγγλον **Spratt**, λέγοντα ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Μελάτου, καὶ νῦν ἔτι, διηγούμενοι τὰς φρικώδεις ταύτας σκαιότητας καὶ ἀνοσιουργίας, οὐδόλως ἀποκρύπτουσι τὴν ἐκδίκησιν ἣν πνέουσιν. Ἂν ὅμως ὁ εὐσεβὴς Βρεττανὸς θαλασσοπόρος δὲν δύναται νὰ ἐκπλαγῇ ἀρκούντως πρὸς τὰ τοιαῦτα, καὶ πως ἐξάγει τὸ σοριστικὸν συμπέρασμα ὅτι τὸ κάλλιστον εἶναι: τοιαῦτα εὐτελῆ καὶ ἀσήμαντα συμβάντα νὰ καλύπτῃ τις διὰ τοῦ μανδύου τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ νὰ παραδιδῇ εἰς λήθην, βεβαίως μόνον λίαν ἀναίσθητοι ψυχαὶ ἤθελον συμμερισθῆ τοσοῦτον ἠπίαν θεωρίας καὶ ἀρχάς. Περὶ δὲ τὸ παρὰ τὸ χωρίον «Μελιδόνη» σπήλαιον αἰωρεῖται ἔτι καὶ σκοτεινοτέρα τις ἀνάμνησις. Ἐκεῖ, δηλαδὴ, εἶχον καταφύγει, ὅτε ἔφθασαν αἱ πρῶται τῶν Αἰγυπτίων ἐπικουρικαὶ δυνάμεις εἰς Σούδαν, 370 ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ 30 ἔνοπλοι, οἵτινες διὰ τὸ εὐνοϊκὸν τῆς τοποθεσίας καὶ τῆς στενῆς ἐξόδου τοῦ σπηλαίου ἀπέκρουσαν ἐπιτυχῶς πᾶσαν ἐχθρικὴν προσβολήν. Τὸ σπήλαιον ἐπολι-

ορκήθη συστηματικῶς καὶ κατεπυροβολήθη διὰ τηλεβόλων· ἀλλ' ὅμως οἱ πολιορκηταὶ οὐδὲν κατώρθουν. Τότε ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν, Χουσσεὶν-πασσᾶς, συνέλαβε διαβολικὸν σχέδιον· ἐπελάβετο, δηλονότι, τῶν ἐκπολιτιστικῶν ἐκείνων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας βραδύτερον ὁ Πελισσιὲρ ἔβαλεν εἰς πρᾶξιν ὡς πρὸς τοὺς Καβύλους τῆς Ἀφρικῆς. Εὗρεν ἄνοιγμά τι ἐπάνω ὡσὰν εἰς τὴν στέγην τοῦ σπηλαίου, ἀπέφραξε τὴν εἰς αὐτὸ εἴσοδον ὁλοκλήρως διὰ ξύλων καὶ λίθων, καὶ συγχρόνως ἀνέφλεξε καυστικὰς ὕλας εἰς τὴν ὀπὴν ἐκείνην. Τότε οἱ ἐκεῖ ἐνταφιασμένοι ζῶντες ἀτυχεῖς ἔφευγον ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην γωνίαν τοῦ σπηλαίου, ἀλλὰ τὸ ὀλέθριον ἐκεῖνο πλῆρες καπνοῦ σύννεφον τοὺς ἔφθανε παντοῦ καὶ τοὺς ἀπέπνιγεν. Ὅτε δὲ οἱ Ἕλληνες βραδύτερον, μετὰ διαφόρους τοῦ ἀγῶνος περιπετείας, πάλιν ἐπῆραν τὸ Μελιδόνι καὶ τὸ σπήλαιον, τότε συνέβη συγκινητικὴ καὶ παθητικωτάτη σκηνή, ἐν ᾧ ἀνεγνώριζον ἐντὸς αὐτοῦ τὰ ὀστᾶ τῶν προσφιλῶν αὐτῶν συγγενῶν. Ἐνεκολποῦντο τότε καὶ περιέπτυσσον τὰ ὑπὸ τοῦ καπνοῦ κατάμαυρα ὀστᾶ, καὶ ὡρκίζοντο τρομερὰν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἐθνικῶν βαρβάρων. Ὅστις θέλῃ νὰ σχηματίσῃ πιστὴν εἰκόνα τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς Κρήτης διὰ τῶν Τουρκ-αἰγυπτίων, ἂς ἀναγνώσῃ τ' ἀπομνημονεύματα ἀνδρός, οὗτινος τὰ ὑπὲρ τῶν Τούρκων φιλικὰ αἰσθήματα οὐδ' ἐλαχίστην ἐπιδέχονται ἀμφιβολίαν, ἤτοι τοῦ βαρώνου Πρόκες-Ὄστεν (**Prokess-Osten**). Ἀλλ' ἔπρεπε δὰ καὶ ἔμελλε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ ἴδῃ κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1824 ὁποῖον παιγνίδιον ἔπαιζον οἱ Αἰγύπτιοι πρὸ τοῦ παρὰ τὴν Σούδαν στρατοπέδου των, ὅτι, δηλαδή, διασκέδαζον ῥίπτοντες τὰς μαχαίρας αὐτῶν ἐπὶ νέον Ἕλληνα ἐστηριγμένον καὶ στερεῶς προσδεδεμένον εἴς τινα τοῖχον. Ἐκεῖθεν τότε διαβαίνει πλῆθος αἰχμαλώτων, καὶ ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν ἐξορμᾷ ὡραιοτάτη κόρη, ἐκβάλλουσα φωνὰς ἀπελπισίας. Περιβάλλει διὰ τῶν βραχιόνων αὐτῆς τὸν ὑπὸ τῶν τουρκικῶν μαχαιρῶν ἀπειλούμενον ἐκεῖνον νεανίαν, ἀναγνωρίζουσα τὸν ἴδιον αὐτῆς ἀδελφόν. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀρχίζουσι τότε νὰ γελῶσι θορυβωδῶς, ἀγρία πάλη συγκροτεῖται μεταξὺ τῶν ἀγοραστῶν τῆς Ἑλληνίδος καὶ τῶν στρατιωτῶν, πάλη, ἥτις τελευτᾷ διὰ τῆς κορέσεως τῶν κτηνωδῶν ὀρέξεων τοῦ ὄχλου ἐπὶ τῆς ἀτυχοῦς, καὶ μεθ' ἣν συνδέουσι στερεῶς τὸ αἱματόφυρτον σῶμά της μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς, καὶ πνίγουσιν ἀμφοτέρους εἰς τὴν θάλασσαν. Τοιαῦτα συμβεβηκότα κατετάραξαν καὶ αὐτὸν τὸν ὀπαδὸν τῆς συντηρητικῆς πολιτικῆς Πρόκες καὶ ἐνέπνευσαν εἰς αὐτὸν ἐνδοιασμοὺς καὶ ὑποψίας ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι τῶν Τουρκ-αἰγυπτίων. Ἀλλ' ἡ συνεπὴς τῶν Τουρκ-αἰγυπτίων βαρβαρότης ἤγαγεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ ποθούμενον σκοπόν. Εἰς μάτην αἱ διακοινώσεις τοῦ Τομπάζη παρεκίνουν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ θεωρήσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Κρητῶν ὡς τὸ κύριον αὐτῆς μέλημα, καὶ παντὶ σθένει νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ. Ὁ ἐμφύλιος Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἀπεκώλυε πᾶσαν ἰσχυρὰν πρὸς τὰ ἔξω ἐνέργειαν. Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1824 ἠναγκάσθη ὁ Τομπάζης νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν νῆσον, ἀπελπισθεὶς περὶ πάσης τακτικῆς ἀντιστάσεως, καὶ μόνον λοιπὸν εἰς τοὺς ἀβάτους κρημνοὺς καὶ τὰ ὑψώματα τῶν «λευκῶν ὀρέων» ἐξηκολούθει ἀκμάζουσα καὶ ζῶσα ἡ ἐθνικὴ ἀντίστασις τῶν Κρητῶν, πολεμούντων δίκην κλεπτῶν ἄτακτον καὶ ἀκανόνιστον πόλεμον. Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις ἐπνίγη καὶ ἐσβέσθη εἰς τὸ αἷμα. Ὁ ἄγγελος τοῦ ὀλέθρου τοῦ Μελιδονίου Χουσσεὶν-πασσᾶς κατώρθωσε κατὰ τὸν Ἰού-

νιον τοῦ 1824 νὰ ὑποταξῃ καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κρήτης κειμένην μικρὰν ἐρημόνησον Κάσσον, ἧς τινος οἱ θαλασσινοὶ κάτοικοι μετήρχοντο μέχρι τοῦδε λίαν ἐπιτυχῶς πειρατείαν ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας, καὶ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν διὰ προσκομίσεως τῶν ἐπιτηδείων, δι' ἀποκλεισμοῦ τῆς Ρεθύμνου καὶ τῶν Χανίων, οὐσιωδῶς ὠφέλησαν. Δεκατέσσαρα δὲ μεγαλήτερα καὶ τριάκοντα μικρότερα πλοῖα ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων. Καὶ οἱ μὲν ἱκανοὶ νὰ φέρωσιν ὅπλα ἄνδρες καὶ αἱ γηραιαὶ γυναῖκες ἐφονεύθησαν, αἱ δὲ νεώτεραι γυναῖκες καὶ τὰ παιδία διεμοιράσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Ἡ τύχη τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσσου ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σοβαρὰ παραίνεσις καὶ νουθεσία εἰς τοὺς Ἕλληνας. Καὶ ἦτο πλέον καιρὸς ἵνα ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου ἐξεγερθῇ ἀνορμῶσα ἐκ τοῦ ληθάργου της. Τὰ βραδέα καὶ ἀνεπαρκῆ αὐτῆς μέτρα ἀνακαλοῦσιν ἀτυχῶς εἰς τὴν μνήμην τοὺς ἀνεπιτηδείους ἐκείνους συμμάχους, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ Δημοσθένης ὅτι παρευθὺς ἔφερον τὴν χεῖρα πρὸς τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον τοὺς ἐπετύγχανε κτύπημά τι. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου ἀπέπλευσαν 18 ὑδραϊκὰ καὶ 12 σπετσιωτικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Μπουκουβάλαν καὶ τὸν Σαχτούρην εἰς Κάσσον, ἀλλ' ἔφθασαν ἐγκαίρως μόνον ἵνα γίνωσιν αὐτόπται μάρτυρες τῆς νίκης τῶν Αἰγυπτίων. Μόνους δὲ Κασσίους τινάς, οἵτινες διέφυγον τὴν καταστροφὴν καὶ περιεπλανῶντο εἰς τὰς ἀκτάς, παρηγόρουν παρακινοῦντες νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα. Ἀλλ' οἱ ἄτυχεῖς οὗτοι οὐδεμίαν εἶχον διάθεσιν νὰ ἐγκαταλίπωσι τοὺς πατρίους αὐτῶν βράχους, ἀπήντησαν ὅτι ἦσαν παραπολὺ πτωχοί, καὶ προὐτίμησαν τὴν βεβαίαν τοῦ δούλου τύχην τῆς ἀβεβαίου ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ὑπάρξεως.

Ἐκ Κάσσου δὲ ἔπλευσαν οἱ Ὑδραιο-Σπετσιῶται εἰς Σάμον. Ἐνόμιζον ὅτι ὁ Καπουδὰν-πασσᾶς εἶχε καπὰ νοῦν καίριον κτύπημα κατὰ τῆς νήσου ταύτης. Ὅτε δὲ εἰς τὰ ὑψηλὰ τῆς Θήρας ὕδατα εὑρισκόμενοι ἐπολόριζον πρὸς ἐναντίους ἀνέμους συνήντησαν ἐμπορικὸν αὐστριακὸν πλοῖον, καὶ ἐπληροφορήθησαν παρ' αὐτοῦ ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος δὲν εἶχε στραφῆ κατὰ τῆς Σάμου, ἀλλ' ὅτι ἐπέπεσε κατὰ τῶν Ψαρῶν καὶ τὰ κατέστρεψεν.

Ἐκ τῶν τριῶν ἡγεμονικῶν νήσων ἡ μάλιστα ὑπὸ τῶν Τούρκων μισουμένη ἦτο ἡ νῆσος Ψαρά, διότι οἱ κάτοικοί της διὰ τῶν τολμηρῶν αὐτῶν ἐπιθέσεων καὶ ληλασιῶν εἶχον καταστήσει ἀνασφαλῆ ὁλόκληρον τὴν παραλίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ σουλτὰν-Μαχμούτης ἤδη, πρὸ πάντων, ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἔπρεπε συνεπῶς νὰ περιμένῃ τις ὅτι ἔμελλε νὰ ἐνέγκῃ τὸ πρῶτον κτύπημα κατὰ τῶν Ψαρῶν. Ἐπειδὴ ἡ νῆσος ἕνεκα τῆς θέσεώς της ἦτο μάλιστα ἐκτεθειμένη εἰς τὸν κίνδυνον. Ὁ σουλτάνος συνεφώνησε μετὰ τοῦ Αἰγυπτίου συμμάχου του ὅτι αἱ ἐπιθέσεις κατὰ τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Κάσσου ἔπρεπε νὰ γείνωσι ταὐτοχρόνως. Ὁ δὲ φόβος περὶ τῆς συγχρόνου καταστροφῆς τῶν δύο λῃστρικῶν φωλεῶν ἔμελλε νὰ παραλύσῃ καὶ παρεμποδίσῃ τὰς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἡ ταχύτης καὶ ἡ ἀνυπομονησία τοῦ αἰγυπτίου προδραμοῦσα προέλαβε τὸν σύμμαχόν του: Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἦτο ἕτοιμος πρὸς ἐνέργειαν πρὶν ἢ ὁ τουρκικὸς δυνηθῇ ν' ἀποπλεύσῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Κάσσος εἶχεν ἤδη καταστραφῇ πρὶν

ἢ ὁ Καπουδὰν πασσᾶς φανῇ ἀκόμη πρὸ τῶν Ψαρῶν. Οὐχ ἧττον ὤφειλον οἱ Ψαριανοὶ νὰ μὴ ὑποτιμῶσι τὸν κίνδυνον. Ἐπειδὴ, ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν δύο ἄλλων ἡγεμονικῶν νήσων, δὲν ἠδύναντο αὐτοὶ καὶ μόνοι ν' ἀντιστῶσιν ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Διὰ τῶν εἰς Ψαρὰ συρρευσάντων φυγάδων ἐκ Χίου Κυδωνιῶν καὶ Σμύρνης ηὔξησεν ἀναμφιβόλως ὁ πληθυσμὸς μέχρι 30.000 ψυχῶν, ἀλλὰ τὰ ἀπροστάτευτα καὶ δειμαλέα ἐκεῖνα πλήθη ἀπετέλουν τὸ ἄχρηστον ἕρμα, ὅπερ ἐπέφερε δυσκολίας εἰς τὴν ἄμυναν. Οἱ καθ' αὐτὸ ἱκανοὶ νὰ φέρωσιν ὅπλα ἄνδρες ἔφθανον μέχρι τῶν 3.000, ἐξ ὧν 1.027 ξένοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μισθωτοὶ Μακεδόνες. Ἐπὶ δὲ τῶν παραλίων φρουρίων εἶχον τοποθετηθῇ 170 τηλεβόλα. Καὶ δὲν δυνάμεθα μὲν ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι οἱ Ψαριανοὶ ἐξ αἰτίας τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιτυχιῶν των εἶχον καταντήσει ἀλαζονικοὶ καὶ ὑπερόπται. Τὸν σουλτάνον ἐνόμιζον μωρὸν ἢ παράφρονα, τὸν Καπουδὰν-πασσᾶν, δειλὸν μαμμάκουθον, καὶ εἶχον ἀπεριόριστον πεποίθησιν εἰς τὰ πυρπολικά των, χωρὶς νὰ συλλογίζωνται ὅτι, μὴ προσπνέοντος εὐνοϊκοῦ ἀνέμου καὶ κακοκαιρίας ἐπικρατούσης, αὐτὰ εἰς οὐδὲν ἠδύναντο νὰ τοῖς χρησιμεύσωσιν οὔτε νὰ κατορθώσωσι τὸ παρακιρόν. Τὴν Κυριακὴν — 20ὴν Ἰουνίου — συνεκρότησαν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεφάσισαν ὁμοψήφως καὶ ὁμοθύμως ν' ἀντιστῶσι μέχρις ἐσχάτων εἰς τοὺς ἐχθρούς· καὶ μάλιστα ἡ τόλμη των ἔφθασεν εἰς τοσοῦτον βαθμόν, ὥστε τὰ πλοῖά των ἠγκυροβόλησαν, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν πυρπολικῶν των καὶ πέντε παρώνων (βρικκίων) ἀφῆρεσαν τὰ πηδάλια, ὅπως οὕτω προλάβωσι καὶ ἐμποδίσωσι πᾶσαν ἀπόπειραν φυγῆς (1). Ἀλλ' ὅμως ὀφείλομεν ἐκ προοιμίων νὰ τοῖς ἀποδώσωμεν δικαιοσύνην κατὰ τοῦτο, καθ' ὅτι ἔπραξαν ἀληθῶς πᾶν ὅτι ἠδύναντο ἵνα γνωστοποιήσωσι τὰ συμβαίνοντα εἰς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, τοὺς κατοίκους τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, καὶ ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1824 ἐζήτουν κατ' ἐπανάληψιν συνδρομήν, οὐδὲν ὅμως ἄλλο ἐπέτυχον νὰ λάβωσι παρὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κουντουριώτου εἰμὴ κενὰς μόνον—ὑπεκφυγὴν δηλούσας—ἐκφράσεις καὶ παρηγορίας. Ὅτε δὲ τὰ προμηνύματα ἐχθρικῆς συμπλοκῆς ηὔξανον, ἐζήτησαν ἐπιμονώτατα ἵνα τοῖς ἀποστείλωσι τοὺς στόλους τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ὡς καὶ τοὺς ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐθνοσυνελεύσει τοῦ Ἄστρους δι' ὑποσχέσεως εἰς αὐτοὺς ταχθέντας 1.000 ἄνδρας, πρὸς βοήθειαν. Ἀλλ' οἱ Ὑδροσπετσιῶται δὲν ἤθελον ν' ἀποπλεύσωσιν ἐκεῖσε ἄνευ χρημάτων. Ἡ δὲ κυβέρνησις ἐκάλυπτε περιχυροῦσα τὴν ὑπαλέαν ἀπάθειάν της ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι αἱ ποσότητες τῶν ἀγγλικῶν δανείων δὲν ἠδύναντο ἀκόμη νὰ τεθῶσιν εἰς κυκλοφορίαν, καὶ μετεχειρίσθη τελευταῖον αὐτὰς κατὰ τὴν εἰς Κάσσον ἀποστολήν, ἥτις ὅμως καὶ ἐκεῖ, ὡς καὶ εἰς Ψαρά, ἐγένετο λίαν βραδέως.

Ὁ σουλτάνος εἶχε δώσει ὁριστικὴν διαταγὴν εἰς τὸν ἔμπιστον αὐτοῦ, «τὸν χωλόν» Χοσρὴβ, νὰ ὑποτάξῃ τὰ Ψαρὰ, δι' ὁποιασδήποτε θυσίας. Ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἦτο ἤδη ἐντελέστατα πεπληροφορημένη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους 1824

(1) Ἴδε ὑπόμνημα τῆς νήσου Ψαρῶν ὑπὸ Κ. Νικοδήμου. Ἀθ. 1862. τόμ. I σελ 438, καὶ Ναυτικὰ ὑπὸ Ὀρλάνδου Ἀθ. 1869 τόμ. II σελ. 33 ff, δι' ὧν ἡ κακεντρεχὴς ἔκθεσις τοῦ Φινλάϋος II σελ 49 ff, ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Τρικούπη δεόντως ἀναιροῦνται. Σ. τ. Σ.

ὅτι προητοιμάζετο ἀποτελεσματικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Ψαρῶν. Ἀλλ' ὅμως ὁ Τοῦρκος ναύαρχος, κατὰ τὸν συνήθη αὐτοῦ δειμαλέον καὶ ὑπὲρ τὸ δέον προφυλακτικὸν τρόπον, ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ εἰς προπαρασκευὰς πολύτιμος χρόνος, ὅστις ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς διάσωσιν τῶν Ψαρῶν.

Ἀφοῦ κατέλιπε τὰ Δαρδανέλλια, ἔκαμε πλαστὴν ναυμαχίαν, ἀφήσας μέρος τῶν πρὸς μεταφορὰν χρησίμων πλοίων ἐν Μιτυλήνῃ, τὰ ἐπίλοιπα ἔπεμψεν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, καὶ αὐτὸς οὗτος μετὰ τριάκοντα τριῶν μεγαλητέρων καὶ μικροτέρων πολεμικῶν πλοίων ἐστράφη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαΐου κατὰ τῆς Σκοπέλου καὶ τῆς Εὐβοίας. Ἐπέτυχε δὲ νὰ ἐφελκύσῃ καὶ τὴν προσοχὴν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐκεῖσε εἰς τρόπον, ὥστε αὐτὴ κατέστη ἔτι ἀμεριμνοτέρα περὶ τῶν Ψαρῶν, καὶ τὰς περὶ βοηθείας ἀναφορὰς τῶν Ψαριανῶν τοσοῦτον ἀταραχωτέρας εἰς τὰ πρακτικά της ἀπεγκατέθετεν. Ἐξ Εὐβοίας δὲ ἔπλευσεν ὁ Χοσρὴβ εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ 6,000 Ἀλβανῶν, καὶ ἐπανέκαμψε κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου εἰς Μιτυλήνην. Οὕτω βλέπομεν λοιπὸν ὅτι δὲν ἔσπευδε σπουδαίως. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον ἀποβιβασθῇ εἰς τὰ πλοῖα καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας συνηθροισμένοι στρατιῶται τοσοῦτοι, ὥστε ὁ ναύαρχος εἶχεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν καὶ τὰς διαταγάς του, ἂν οὐχὶ 28,000 ἢ 14,000, ὡς ἀναφέρουσιν ὁ Νικόδημος καὶ ὁ Ὀρλάνδος, βεβαίως ὅμως περισσοτέρας τῶν 10,000 δεδοκιμασμένων καὶ ἱκανῶν πρὸς ἀπόβασιν στρατιωτῶν. Ἐνῷ δὲ ἐφ' ὁλοκλήρους ἑβδομάδας ἔμενεν ἀπέναντι τῆς Μιτυλήνης κατασκοπεύων, ἐφάνη πρὸς τὸ τέλος Ἰουνίου εὐνοϊκὴ εἰς αὐτὸν ἡ περίστασις ὅπως ἀποτολμήσῃ τὸ μέγα κίνημα. Ἀλλ' ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐπεκράτει ἄκρα νηνεμία, ὁ ὁρίζων ἦτο κεκαλυμμένος ὑπὸ πυκνῆς ὁμίχλης, «ὡς ἂν» διηγεῖται ὁ αὐτόπτης Νικόδημος, «προεμήνυαν τὸ πένθος, ὅπερ ἔμελλε νὰ καλύψῃ τοὺς Ψαριανούς».

Ἀλλά —τέλος πάντων— τὴν 2αν Ἰουλίου (20ὴν Ἰουνίου π. η.) ὁ ἐτησίας («τὸ μελτέμι»), ὡς ἐλάφρα τις ἐξ Ἄρκτου αὔρα, ἤρχισε πνέων, καὶ ὡδήγησε τὸν τουρκικὸν στόλον ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς Μιτυλήνης ἀκρωτηρίου Σιγρίου κατὰ τῶν Ψαρῶν. Ἠρίθμει δὲ ὁ στόλος οὗτος 235 μεγάλα καὶ μικρὰ πλοῖα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ψαριανοὶ δὲν ἐγνώριζον ποῦ ὁ Καπουδὰν-πασσᾶς ἐσκόπει νὰ κάμῃ ἀπόβασιν, ἔδει νὰ διασκορπίσωσι τὸν ὀλιγάριθμον αὐτῶν στρατόν. Ὅθεν ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς καὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου, ἐπὶ τῆς ὁποίας, ὅταν πνέῃ ὁ Βορρᾶς, δύναταί τις πολὺ εὐκόλως ν' ἀποβιβασθῇ, περιέμενον μᾶλλον τὸν ἐχθρὸν, καὶ ἐκεῖ τότε ἐτοποθέτησαν τοὺς πλείστους τῶν στρατιωτῶν των πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως καὶ τῶν πλοίων. Εἶχον δ' ἐκεῖ τοποθετηθῇ καὶ αἱ ἰσχυρόταται αὐτῶν κανονιοστοιχίαι καὶ τὰ ὀχυρώματα, ἐνῷ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους οὐδέν, ἐπὶ δὲ τῆς βορείου πλευρᾶς μόνον πλησίον τῆς «Πούντας Ρούσσου» ἦσαν ἱδρυμένα ὀχυρώματα. Ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ βορεινὴ τῆς νήσου πλευρὰ εἶναι φύσει προπεφυλαγμέναι δι' ἀποτόμων, βραχωδῶν τοιχωμάτων, εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὁποίων τὰ κύματα ῥήγνυνται μετὰ τοσαύτης φοβερᾶς ὁρμῆς καὶ βοῆς, ὥστε εἶναι ἀδύνατον, μάλιστα ὅταν πνέῃ ὁ βόρειος ἄνεμος, ν' ἀποβιβασθῇ τις ἐκεῖ. Πεποιθότες καὶ βασιζόμενοι εἰς ταῦτα τοῦ τόπου τὰ πλεονεκτήματα, παρημέλησαν οἱ Ψαριανοὶ νὰ καταλάβωσι τοὺς ἀνατολικοὺς καὶ τοὺς βορείους βράχους. Μόνον δὲ 18 ἔνοπλοι καὶ τινες ἐγχώριοι ἐφύλαττον τὸ ἀκρωτήριον

«Μαρκάκην» ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς, ὡς καὶ τὴν ἀτραπόν, ἥτις ἀνατολικῶς ἄγει ἀπὸ τοῦ ὅρμου Ἐρινοῦ πρὸς τοῦ τόπου τούτου τὸ ὕψωμα.

Οἱ Τοῦρκοι ὠφελήθησαν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, καὶ αἱ προετοιμασίαι των ἐγένοντο μετ' ἐκπληκτικῆς ταχύτητος καὶ ἐπιτηδειότητος. Πρὸς τὸ ἑσπέρας ἐπλησίασαν ἀπὸ τῆς διώρυγος πρὸς τὴν νῆσον, καὶ ἤρχισαν σφοδρὰ πυροβολήματα, ἅπερ ἀδιαλείπτως ἐκράτουν τοὺς Ψαριανοὺς ἐν ἀμηχανίᾳ, καὶ διήρκεσαν μέχρι τῆς 3ης ὥρας τῆς νυκτός. Εἰς Ψαρὰ δὲ ἐπίστευον τόσον ὀλίγον τὴν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ βόρειον μέρος ἀποβίβασιν τοῦ ἐχθροῦ, ἰδίως ἐπειδὴ ἡ νὺξ εἶχεν ἐπέλθει μετὰ τῶν συνήθων προμυνημάτων τοῦ βορείου ἀνέμου, ἤτοι μετὰ συχνῶν καὶ πυκνῶν ἀστραπῶν καὶ ἀδιακόπου ἐκλάμψεως διαττόντων ἀστέρων. Ἀλλ' ἀτυχῶς, διηγεῖται ὁ Νικόδημος, ἐπῆλθε νηνεμία, ἴσως ἵνα τὸ ὁλέθριον πεπρωμένον πληρωθῇ. Πρὸς τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ἤρχισεν ἡ ἐχθρικὴ κανονιοβόλησις μετὰ νέας σφοδρότητος. Αἱ κανονιοστοιχίαι τῶν Ψαριανῶν ἀπήντων ζωηρῶς, ἀλλ' ἐνῷ ἡ προσοχὴ τῶν νησιωτῶν προσηλοῦτο εἰς τὴν κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπειλουμένην πόλιν καὶ τὴν δυτικὴν πλευράν, μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου εἶχεν ἤδη στραφῆ περὶ τὴν «Πούνταν Ρούσσου» πρὸς τὴν πλευράν, καὶ ὑποβοηθούμενα ὑπὸ τῆς νηνεμίας εἰσῆλθον τὰ τουρκικὰ πλοιάρια περὶ τὴν 8ην ὥραν τῆς πρωΐας εἰς τὸν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀκρωτηρίου «Μαρκάκη» εὑρισκόμενον ἐκεῖνον ὅρμον.

Οἱ στρατιῶται ἀνέβησαν τὴν ἀτραπόν, ἡ ἐπάνω τοποθετημένη ἀδύνατος φυλακὴ κατεβλήθη ἤδη, καὶ ἀνεπτύχθησαν πλήθη Τούρκων στρατιωτῶν εἰς τὰ ὄπισθεν τῆς πόλεως ὑψώματα. Μέρος τῶν προσβολέων ἐστράφη πλαγίως κατὰ τῶν παρὰ τὸ «Φτέλι» εὑρισκομένων τριῶν κανονιοστοιχιῶν τῶν Ψαριανῶν. Τὸ κύριον ὅμως στίφος αὐτῶν ἐξώρμησεν ἐπὶ αὐτὰ τὰ Ψαρά. Ὅτε δὲ οἱ Ψαριανοὶ παρετήρησαν ὅτι κατεστράφησαν, καὶ ὅτι ἐνέπεσαν μεταξὺ δύο πυρῶν, τότε ἠθέλησαν νὰ μεταχειρισθῶσι τὸ τελευταῖον ἐπιβοηθητικὸν αὐτῶν μέσον, τὰ πυρπολικά. Ὅθεν τὰ παρὰ τὸ «Φτέλι» ἠγκυροβολημένα πέντε πυρπολικὰ διετάχθησαν ἀμέσως νὰ ἐκπλεύσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ὡς ἂν ἡ τύχη εἶχε συνομώσει κατὰ τῶν ταλαιπώρων νησιωτῶν, ἠγέρθη πάλιν ὁ ἐτησίας καὶ ἀπεκώλυσε τὰ πυρπολικὰ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνεργήσωσι. Τότε συνέστη ἀπελπιστικὸς ἀγὼν περὶ τὰς κανανιοστοιχίας τοῦ «Φτελίου». Οἱ Ψαριανοὶ ἀπέκρουσαν τρεῖς ἐφόδους καὶ προσβολὰς τῶν Τούρκων, καὶ ἔπειτα ἀνετίναξαν ἑαυτοὺς εἰς τὸν ἀέρα, καὶ κατέλιπον εἰς τὸν ἐχθρὸν μόνα τὰ καπνίζοντα ἐρείπια. Καὶ ἡ πόλις δὲ εἶχεν ἁλωθῇ ὑπὸ τῶν ἀποβιβασθέντων, καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας. Παρὰ δὲ τὴν παραλίαν ἔσπευδον οἱ Χῖοι καὶ οἱ ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας φυγάδες, οἵτινες ἐκ νέου ἤδη συνηισθάνοντο τοὺς τρόμους τῆς ὁλεθρίας τύχης, τοὺς ὁποίους καὶ ἄλλοτε συνησθάνθησαν· μετ' αὐτῶν δὲ καὶ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα τῶν Ψαριανῶν. Τὸ πλῆθος ὥρμα εἰς τὰ κωπῶν ἐστερημένα καὶ ἐπ' ἀγκύραις πλοῖα, καί τινες τῶν ὑπὲρ τὸ δέον πεφορτωμένων ἀκάτων ἀνατραπεῖσαι ἐβυθίσθησαν. Ἤδη δ' ἐφάνησαν οἱ καταδιώκοντες αὐτοὺς Τοῦρκοι παρὰ τὴν ἀκτήν· καὶ τότε τῶν γυναικῶν τινες ἐρρίφθησαν μετὰ τῶν τέκνων των εἰς τὰ κύματα ἵνα διαφύγωσι τὴν Τουρκικὴν αἰχμαλωσίαν. Τινὰ τῶν Ψαριανῶν πλοίων ἀντέστησαν ἀνδρείως κατὰ τῶν τουρκικῶν μονοκρότων, ἅπερ ἐπλησίαζον τώρα ἐκ τῆς μεσημβρινῆς καὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἀλλὰ πολλὰ

πλοῖα ἐκ τοῦ στόλου τῶν Ψαρῶν, ἐν οἷς δώδεκα πάρωνες (βρίκκια) καὶ δύο πυρπολικά, συνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Καπουδὰν πασσᾶ, μόνον δὲ 16 πάρωνες καὶ 7 πυρπολικὰ διεσώθησαν.

Τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἱκανῶν νὰ φέρωσιν ὅπλα Ψαριανῶν καὶ πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδίων των ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ ἐξωτάτου μεσημβρινοδυτικοῦ ἄκρου τῆς νήσου κείμενον φρούριον: «Παλαιόκαστρον». Ἐκεῖ δὲ ἀντιπαραταχθέντες ἀντέστησαν γενναίως καὶ τολμηρῶς οἱ τελευταῖοι «οὗτοι Ψαριανοὶ» μέχρι τῆς κυριακῆς τῆς 4ης Ἰουλίου κατὰ τοῦ ὑπεραρίθμου καὶ ὑλικῶς ἰσχυροτέρου εἰσορμῶντος ἐχθροῦ· ἀλλ' ἡ ἀνδρεία καὶ τόλμη των κατώρθωσε νὰ τοῖς ἐξασφαλίσῃ μόνον ἔνδοξον θάνατον. Τὸ πῦρ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἠραίωσε τὰς σειρὰς αὐτῶν, οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐλπὶς σωτηρίας, — καὶ πῶς; ἠδύναντο 150 κάτοχοι ἡρωϊκῆς τόλμης ἄνδρες ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν προσβολὴν ὁλοκλήρου τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ! Ὁ Καπουδὰν-πασσᾶς εἶχε δώσει καλῶς ὑπολελογισμένην διαταγήν: νὰ ἀλωθῇ ἐξ ἐφόδου τὸ Παλαιόκαστρον, συνέστησε λοιπὸν ἓν τάγμα ἐξ ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν, ὅπερ ἔδει νὰ προσβάλῃ τὰ ἐπίλοιπα πλήθη ἐναντίον τῶν τηλεβόλων τοῦ Παλαιοκάστρου. Καὶ οἱ μὲν Ψαριανοὶ πυροβοληταὶ εἶχον ἤδη τραυματισθῇ, οἱ δὲ Τοῦρκοὶ ἐφώρμησαν εἰς τὴν κανονιοστοιχίαν καὶ συνεπλάκησαν πρὸς τοὺς ἀμυνομένους. Οὗτοι δὲ τὴν προτεραίαν νύκτα εἶχον κοινωνήσει τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ, τῇ προτάσει τοῦ Κοτσᾶ, εἶχον ἀποφασίσει ἵνα ὁ Ἀντώνιος Βρατσάνος, ὅταν ἐκλίπῃ πᾶσα ἐλπίς, βάλῃ πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Εὗρε δὲ αὐτὴν περιεζωσμένην ὑπὸ γυναικῶν καὶ παιδίων θρηνούντων καὶ ἀνακραζόντων: «προτιμῶμεν νὰ κακῶμεν μᾶλλον ἢ νὰ παραδοθῶμεν εἰς τοὺς Τούρκους». Ὁ Βρατσάνος ἐξεπλήρωσε τότε τὴν ὑπόσχεσίν του. Τρομερὰ ἔκρηξις συγκατεκλόνισε τὴν νῆσον καὶ εἰς μακρὰν ἀπόστασιν αὐτὴν τὴν θάλασσαν. Οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ περίπου 2,000 εἰσβαλόντων ἐνεταφιάσθησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Μόνον δ' Ἑλληνίδες τινὲς γυναῖκες διεσώθησαν, καὶ ἠδυνήθησαν νὰ διηγηθῶσι τί συνέβη εἰς τὸ Παλαιόκαστρον.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν διήγειρε τὸν μέγιστον ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς Τούρκους, τῶν ὁποίων οἱ Ψαριανοὶ διὰ τῶν ὡς βέλη γοργῶν αὐτῶν πλοίων εἶχον καταστῇ ἀλάστορες δαίμονες. Πλήθη λείαν ἐπιζητούντων στρατιωτῶν συνέρρεον τώρα πρὸς τὴν Κολοφῶνα, πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπειδὴ ὑπελόγιζον ὅτι ἡ αὐτὴ τύχη ὅσον οὔπω περιέμενε καὶ τὴν ἀντικρὺ τῶν Ψαρῶν κειμένην Σάμον. Περιέμενον δὲ ὅτι ὁ Καπουδὰν-πασσᾶς ὠφελούμενος ἐκ τοῦ πρώτου τῶν Ἑλλήνων τρόμου ἤθελε στραφῇ ταχέως καὶ κατὰ τῆς Σάμου, πρὶν ἢ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐξεγερθῇ ἐκ τοῦ ληθάργου της καὶ πρὶν ἢ ὁρθώσωσιν οἱ Ὑδραιο-Σπετσιῶται ὅπως ἐκδικήσωσι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν Ψαριανούς. Ἀλλ' ὁ χωλὸς Χοσρὴφ δὲν ἦτο φίλος τοιούτων κατεσπευσμένων ἀποφάσεων. Ἐρώτα τὸ πῶς τεθορυβημένος καὶ ἐκπεπληγμένος ὑπὸ τῆς μέχρι τοῦδε αὐτοῦ ἐπιτυχίας, καὶ ὡς ἀγαθὸς Μουσουλμάνος ἐδείτο ἡσυχίας ὅπως συνέλθῃ εἰς ἑαυτόν. Ἀφῆκεν ἑξακοσίους Ἀλβανοὺς ὀπίσω εἰς Ψαρὰ καὶ αὐτὸς ἀπέπλευσε μετὰ τῶν λαφυραγωγηθέντων πλοίων τῶν Ψαριανῶν εἰς τὴν Μιτυλήνην, ὅπως ἑορτάσῃ τὸ Βαϊράμ (πάσχα τῶν Τούρκων). Ἐπέστειλεν εἰς τὸ διβάνιον μεγαλόστομον ἔκθεσιν περὶ τῶν γεγονότων, ἐν ᾗ δὲν ἐνεδοίασεν οὔτε ἠσχύνθη νὰ καταβι-

βάσῃ τὴν ἀξίαν τῶν γενναίων αὐτοῦ ἀντιπάλων διϊσχυριζόμενος ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ψαριανῶν, ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς εἶχον ἀρνηθῇ νὰ παραδοθῶσιν ἐν καιρῷ τῆς πάλης ἐτράπησαν εἰς φυγήν, καὶ ἐγκατέλιπον τοὺς συμπατριώτας των εἰς τὴν τύχην των.

Ὁ Μεττερνῖχος καὶ ὁ Γέντς εὑρίσκοντο εἰς **Ischl** ὅτε τὴν 30ὴν τοῦ Ἰουλίου ἦλθεν ἡ ἀγγελία. «Ὁ πρίγκηψ εὑρίσκετο εἰς περιπατον, εἰς τὸν ὁποῖον δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθην νὰ τὸν ἀκολουθήτω. Ἀλλὰ παρήγγειλ' ἀμέσως τὸν Φραγκῖσκον (**Franz**) νὰ ὑπάγῃ πρὸς ἀναζήτησίν του, καὶ τῷ ἔπεμψα τὴν σπουδαίαν ταύτην ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν εἰς μέρος, ὅπου βεβαίως οὐδέπρτε ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ Καποὺδὰν πασσᾶ. Ὁ πρίγκηψ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἦλθε πρός με, καὶ (σιγὰ ἵνα μὴ μὲ ἀκούωσιν οἱ γρικόφιλοι) ἐχάρημεν ἀμοιβαίως διὰ τὴν εἴδησιν, ἥτις εὐκόλως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους (**le commencement de la fin**) τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.»

Ἡ πτῶσις τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως φοβερὸν κτύπημα κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔργου, καὶ τίς ἄλλος εἶχεν ἤδη λαμπρότερον ἀποδείξει τί κατορθοῦσιν ἀνδρικὴ γενναιότης, ταχύτης καὶ ἐπιτηδειότης διὰ θαλάσσης ἢ οἱ Ψαριανοί; Τίς ἄλλος ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ καὶ ἀντιμετρηθῇ ὡς πυρπολητὴς πρὸς τὸν Παπανικολῆν καὶ τὸν Κανάρην; Ἀλλὰ τώρα πλέον εὑρίσκετο ἡ ἀνθηρὰ δύναμις τῆς νεολαίας τῶν Ψαρῶν ἐντὸς τοῦ τάφου, καὶ οἱ ὀλίγοι Ψαριανοί, ὅσοι ἐπέζησαν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος αὐτῶν, ἠναγκάζοντο ὡς φυγάδες νὰ συντηρῶνται ἐκ τοῦ ἐλέους τῶν συμπατριωτῶν των, καὶ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἐζήτησαν καὶ εὗρον ἄσυλον εἰς Σπέτσας. Τινὲς δὲ κατέφυγον εἰς Ὕδραν, Σύρον καὶ Αἴγιναν. Εἰς τὴν παραθαλασσίαν περιπλανῶντο Ψαριανὰι γυναῖκες μετὰ τῶν τέκνων των, ἀπολέσασαι τοὺς συζύγους καὶ τοὺς φροντίζοντας περὶ τῆς διατροφῆς των, ἐπλήρουν δὲ τὸν ἀέρα διὰ τῶν θρήνων καὶ ἀνέσπων τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς των. Οὕτως ἡ παραλία τῆς Αἰγίνης παρίστα, κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ὀρλάνδου, εἰκόνα ὁμηρικοῦ θρήνου.

Οἱ Σπετσιῶται καὶ οἱ Ὑδραῖοι μεγάλως ἐπτοήθησαν. Ἡ κυβέρνησις συνησθάνετο αἰσχύνην. Ὑπὸ τὸ κέντρον πατριωτικοῦ ἄλγους ἀνέπτυξαν τώρα τοιαύτην δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν, ὁποία πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων ἤθελεν εἶναι ἀρκοῦσα πρὸς διάσωσιν τῶν Ψαρῶν. Ὁ Μιαούλης ἀπέπλευσεν ἐξ Ὕδρας μετὰ 16 πολεμικῶν πλοίων καὶ 4 πυρπολικῶν, ὁ Ἀποστόλης μετὰ 5 ἐκ τῶν διασωθέντων πολεμικῶν πλοίων τῶν Ψαριανῶν καὶ 4 πυρπολικῶν ἐκ Σπετσῶν πρὸς τὰ μέρη τοῦ ἀτυχήματος παρὰ τὴν Χίον· συνηνώθησαν μετὰ τοῦ Ὑδραιο-Σπετσιωτικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Μπουκουβάλα καὶ τοῦ Σαχτούρη, τὴν 15ην Ἰουλίου ἀνεφάνη ἅπας ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς τὰ ὑψηλὰ τῆς θαλάσσης τῶν Ψαρῶν. Μία δὲ ἀπόβασις γενομένη ἐστέφθη δι' ἐπιτυχίας. Μετὰ σπουδαίαν ἀντίστασιν οἱ Ἀλβανοὶ ἐβιάσθησαν ἐν μέρει μὲν νὰ καταφύγωσιν ἐντὸς τῶν ἐν τῷ λιμένι ἐναπομεινάντων πλοίων· ἐν μέρει δὲ νὰ κλεισθῶσιν ἐντὸς ὀχυρῶν τῆς πόλεως οἰκιῶν, ὅθεν ἠμύναντο ὡς ἀπηλπισμένοι. Ὅτε ὅμως ὁ ἑλληνικὸς στόλος προσέβαλε τὰ τουρκικὰ πλοῖα, αὐτὰ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Εἷς δὲ πάρων καὶ τέσσαρες κανονιοφόροι διεσώθησαν φυγοῦσαι εἰς Μιτυλήνην τὰ δ' ἐπίλοιπα προσεπάθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς Χίον. Ἀλλ' ἢ συλληφθέντα ἐβυθίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἢ ἐπὶ τῶν χιακῶν ἀκτῶν κατεπυρπολήθησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν Τούρκων.

Τώρα βεβαίως ὁ χωλὸς Χορσὴβ δὲν ἠδύνατο ἐπὶ πλέον νὰ ἐπαναπαύηται εἰς τὸν ὕπνον τῆς νίκης του· ἀφοῦ ὑπῆρχε μάλιστα καταφανὲς ὅτι τὸ μάθημα, ὅπερ ἔδωκεν εἰς τοὺς Ψαριανούς, δὲν ἤρκει. «Ἀτυχῶς,» ὁμολογεῖ τουρκικὴ πληροφορία, «ἡ ὑποταγὴ τῆς νήσου τῶν Ψαρῶν δὲν ἐνεποίησε τὴν ἠθικὴν ἐκείνην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι ἤλπιζον.»

Ὁ Καπουδὰν-πασσᾶς διέκοψεν οὕτω τὰς διασκεδάσεις τοῦ «Βαϊραμίου», ἐκινήθη πάλιν διὰ θαλάσσης καὶ ἀνεφάνη τὴν 19ην Ἰουλίου μεθ' ἅπαντος τοῦ στόλου του ἀπέναντι Ἰταμῶν ἐπαναστατῶν, οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ ἐκδικήσωσι τὴν πτῶσιν τῶν Ψαρῶν. Ἐπειδὴ ἔπνεε βορειανατολικὸς ἄνεμος καὶ ἦτο κίνδυνος νὰ προπεράσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον ὁ ἐχθρός, ἐπανέκαμψεν οὗτος πρὸς τὴν Σκῦρον καὶ τὸν Καφηρέα, ἵνα προσβάλῃ τὸν ἐχθρὸν, εὐνοϊκωτέρου τοῦ καιροῦ γινομένου. Ὁ Καπουδὰν ὅμως ἐπανέκαμψεν εἰς Μιτυλήνην, ἀφοῦ ἀπεβιβάσθη εἰς Ψαρὰ αὐτός τε καὶ οἱ Ἀλβανοί, οἱ ὁποῖοι μέχρι τοῦδε εἶχον μείνει εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν. Οὕτως ἐπανέκαμψαν καὶ οἱ Ἕλληνες οἴκαδε, ὅπως ἐφοδιασθῶσιν, ἐπειδὴ τὴν φορὰν ταύτην, βιαζόμενοι, εἶχον ἀποπλεύσει σχεδὸν ὁλοσχερῶς ἄνευ τῶν ἐπιτηδείων.

Ἀλλὰ διὰ τὰ εἰς Ψαρὰ λαφυραγωγηθέντα τηλεβόλα καὶ λοιπὰ ἐφόδια ἤρχισε γνησία ἑλληνικὴ διχόνοια. Οἱ Ψαριανοὶ ἐζήτουν διακηρύττοντες τὰ λάφυρα ταῦτα ὡς ἰδιοκτησίαν των. Οἱ Ὑδραῖοι ὅμως τοῖς τὰ κατεκράτουν, ἐπειδὴ, ἄνευ τῆς βοηθείας των, ἤθελον ἀπομείνει τὰ πάντα εἰς τοὺς Τούρκους. Οἱ Σπετσιῶται προσεπάθουν νὰ μεσολαβήσωσιν. Ἂν δὲ καὶ ἐνέκειτο σκαιά τις καὶ φοβερὰ εἰρωνεία ἐν τῷ ὅτι τὰ πρὸς διάσωσιν τῶν Ψαρῶν ἐκπλεύσαντα ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπλούτησαν ἐκ τῆς περιουσίας τῶν Ψαριανῶν, οὐδεὶς ὅμως ὑπερήσπισε τοὺς λῃστευθέντας πρὸς ἀπονομὴν τοῦ δικαίου εἰς αὐτούς. Ἡ ἀπελπισία των δ' ἐξετράπη ταχέως εἰς αὐθάδειαν καὶ θρασύτητα, καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ἔδωκεν εἰς τὴν πειρατείαν νέαν καὶ τρομερὰν ἐπίτασιν. Εἰς δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Ψαριανῶν ἱδρυθεῖσαν ἐπὶ τῆς Σύρου πόλιν «Ἑρμούπολιν» ἀνεπτύχθη ζωηρὸν καὶ ἀνθηρὸν ἐμπόριον διὰ τῆς πωλήσεως τῶν πραγμάτων τῶν πειρατῶν.

Ὁ πρῶτος πρὸς προσβολὴν σκοπὸς διὰ τὸν Τουρκικὸν στόλον ἦτο ἡ Σάμος. Ἅμα ὑπετάχθη ἡ νῆσος, ἐσκέφθη ὁ Χοσρὴβ ἵνα συνησπισμένος μετὰ τῶν Αἰγυπτίων στραφῇ κατὰ τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Ψαρῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σάμῳ ἐπεκράτει μεγίστη ἀνησυχία. Οἱ Σάμιοι ἀπεφάσισαν νὰ πέμψωσι γυναῖκας καὶ παιδία εἰς τὰ ὄρη, καὶ νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς ἐναντίον τῶν Τούρκων, μέχρις ὅτου φανῇ ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ἐγκαταλελειμμένη ὑπὸ τῶν ἐπιλοίπων ἑλλήνων ἤθελεν ἀναμφιβόλως λάβει καὶ ἡ Σάμος τὴν τύχην τῶν Ψαρῶν. Ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην οἱ Ὑδραῖο-Σπετσιῶται εὑρέθησαν εἰς τὰς θέσεις των. Τὴν 8ην Αὐγούστου Σπετσιωτικὸς στόλος, συνιστάμενος ἐκ 15 πολεμικῶν πλοίων καὶ ἑνὸς πυρπολικοῦ ὑπὸ τὸν Ἀνδροῦτσον, ἠγκυροβόλησε πρὸ τῆς Σάμου. Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἐφάνησαν οἱ Ὑδραῖοι ὑπὸ τὸν Σαχτούρην μετὰ 20 πολεμικῶν πλοίων καὶ 4 πυρπολικῶν εἰς τὴν μεταξὺ Σάμου καὶ μικρᾶς Ἀσίας διώρυγα, καὶ βέβαια λίαν ἐγκαίρως, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν μεταφορὰν τοῦ πρὸς ἀπόβασιν χρησίμου τῶν Τούρκων στρατοῦ, ὅστις ἔμελλεν ἐκ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς νὰ μεταβιβασθῇ εἰς τὴν νῆσον. Τὰ πρὸς μεταφορὰν χρήσιμα τουρκικὰ πλοῖα διεσκορ-

πίσθησαν καὶ ἐβυθίσθησαν. Οἱ δὲ Σάμιοι τότε ἀνέπνευσαν. Καὶ ἐπλησίαζε μὲν τότε ὁ τουρκικὸς στόλος ἐκ Μιτυλήνης, ἀλλ' ἡ ἁπλῆ προαποστολὴ Σπετσιωτικῶν καὶ Ὑδραϊκῶν πυρπολικῶν, ἤρκει ὅπως ἀφαιρέσῃ πᾶσαν ἐπιθέσεως καὶ προσβολῆς ἐπιθυμίαν τοῦ «Χωλοῦ» Χοσρὴβ Τὴν 15ην Αὐγούστου συνεκρότησαν οἱ Ἕλληνες πολεμικὸν συμβούλιον ἐπὶ τῆς Σπετσιωτικῆς ναυαρχίδος καὶ ἀπεφάσισαν νὰ μείνωσιν ἠγκυροβοληµένοι ἐν τῇ μεταξὺ Σάμου καὶ μικρᾶς Ἀσίας διώρυγι, νὰ περιμείνωσιν ἐκεῖ τὸν ἐχθρόν, καὶ κινήσωσι κατ' αὐτοῦ μόνα τὰ πυρπολικά, τῶν δὲ πολεμικῶν νὰ κάμωσι χρῆσιν μόνον ἐν τῇ μεγίστῃ καὶ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, ὅπως ὁ ἐχθρὸς μηδεμίαν εὕρῃ εὐκαιρίαν νὰ μεταβιβάσῃ εἰς Σάμον τοὺς ἐπὶ τῆς Στερεᾶς διαμένοντας στρατιώτας. Τοῦτο ἦτο τὸ φρονιμώτατον, ὅπερ τότε ἠδύναντο νὰ πράξωσιν. Ὁ Χοσρὴβ προσεπάθησε τὴν 16ην καὶ 17ην Ἀπριλίου νὰ μεταχειρισθῇ βίαν εἰς τὴν διώρυγα, νὰ ἐξελκύσῃ παρακινῶν τοὺς Ἕλληνας εἰς ναυμαχίαν, καὶ ν' ἀποβιβασθῇ εἰς Σάμον. Ἀλλ' οὗτοι ἔμειναν ἡσύχως ἠγκυροβοληµένοι καὶ ἔπεμψαν μόνον τὰ πυρπολικὰ αὐτῶν, ὁδηγούμενα ὑφ' ἑνὸς μόνον πολεμικοῦ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Καναρὴς ἐξεδικήθη τότε διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πατρίδος του.

Τὴν 16ην τὸ πυρπολικὸν αὐτοῦ καὶ τὸ τοῦ Σπετσιώτου Λέκκα Ματρόζη ἐνέβαλον πάλιν φόβον εἰς τοὺς τούρκους, καὶ διὰ μόνης τῆς πρὸς τὰ ἐμπρὸς κινήσεώς των τοὺς ἔτρεψαν εἰς ὑποχώρησιν, τὴν δὲ 17ην ἀνετίναξαν ἓν τουρκικὸν μονόκροτον εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ὁ Λέκκας ἔκαυσε τὴν ναυαρχίδα τῆς Τύνιδος, ἐνῷ ὁ Ὑδραῖος ἀρχιπυρπολητὴς Βατικιώτης ἐπυρπόλησεν ἕνα πάρωνα ἐκεῖθεν ὡσαύτως προερχόμενον. Καθ' ἃ δὲ ὁ Σπετσιώτης ναύαρχος Ἀνδροῦτσος ἀναφέρει, ἡ ἀπώλεια τῶν Τούρκων ἀνέβη τότε μέχρι 2,000 ἀνδρῶν.[1] «Εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, καὶ χαίρομεν διὰ τὴν ματαίωσιν τῶν σχεδίων τοῦ ἐχθροῦ, ἡ Σάμος διεσώθη τώρα ἀπὸ τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτὴν κινδύνου». Ὁ Ἀνδροῦτσος καὶ ὁ Σαχτούρης ἀπέδωκαν τὴν νίκην αὐτῶν εἰς τὰ πυρπολικά. Ἐκ συμφώνου δὲ παρεκάλεσαν τὰς ἀρχὰς τῶν πατρίων αὐτῶν νήσων νὰ ἑτοιμάσωσι κατεσπευσμένως περισσότερα τοιαῦτα πυρπολικά, «ἐπειδή», ἔλεγον, «μόνον πυρπολικὰ τώρα δύνανται νὰ σώσωσι τὴν Ἑλλάδα.»

Πράγματι δὲ ὁ «Χωλὸς» Χοσρὴβ παρητήθη πρὸς τὸ παρὸν ἀπὸ τῶν κατὰ τῆς Σάμου σχεδίων του, καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ἔφυγε διωκόμενος ὑπὸ τοῦ φόβου τῶν ἑλληνικῶν πυρπολικῶν ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος δὲν εἶχεν ἔτι παρέλθει. Ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐκπλεύσει ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὸν Ἰμβραὴμ-πασᾶν μετὰ 56 πολεμικῶν, 150 πρὸς μεταφορὰν χρησίμων πλοίων, 26,000 στρατιωτῶν τοῦ πεζικοῦ καὶ 2,000 ἱππέων, ἵνα συνεργήσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν νήσων ἐπιχείρησιν.

Εἰς τὸν ἔρημον καὶ ὡσὰν διὰ μαγικῆς ῥάβδου ζωογονηθέντα κόλπον τῆς Μάκρης ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Τελμησσοῦ, ἐπανηγύρεζον οἱ Αἰγύπτιοι τὰς ἑορτὰς τοῦ Βαϊραμίου, καὶ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου παρὰ τὸ Βουδροῦμι (**Bubrun**) ἀπέναντι τῆς Κῶ, συνηνώθησαν μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἰσχυροτάτη ἄρα δύναμις εἶχεν ἤδη συγκεντρωθῇ: καθότι ἠριθμει 3,000 πλοῖα τῆς μεταφορᾶς, 40 πάρωνας, 20 δρό-

(1) Ὁ Ὀρλάνδος 11 σ. 99, ἀναιρεῖ τὴν ἀνακριβῆ ἔκθεσιν τοῦ Γριεούπη. Σ. τοῦ Σ.

μωνας, 20 μονόκροτα καὶ ἓν πλοῖον τῆς γραμμῆς, ὅπερ ἔφερε τὴν σημαίαν τοῦ «χωλοῦ» Χοσρήβ. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες εἶχον λάβει ἐπικουρικὴν δύναμιν ἐξ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν. Τὴν δὲ 5ην Σεπτεμβρίου συνεκέντρωσαν αὐτὰ μεταξὺ τῶν νήσων Λέρου, Λιψοῦ καὶ Πάτμου· καὶ τοι μόνον 80 πλοῖα μετὰ 850 τηλεβόλων καὶ 5,000 ναυτῶν ἀντιπαρέτασσον εἰς τὴν ἐχθρικὴν δύναμιν, ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλωσι τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βουδρουμίου.

Ἐν ᾧ δὲ τὸ μεγαλήτερον μέρος τοῦ στόλου των εὑρίσκετο εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῆς περὶ τὴν Κάλυμνον θαλάσσης, ἐφώρμησαν 6 πυρπολικὰ ὁδηγούμενα ὑπὸ 20 πολεμικῶν πλοίων κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Οἱ παρόντες ἐκεῖ Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, οἵτινες πρώτην φορὰν ἔβλεπον τὰ ἑλληνικὰ πυρπολικὰ ἐνεργοῦντα, κατελήφθησαν ὑπὸ θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως, ἐτρόμαξε δὲ καὶ ὁ «χωλὸς» Χοσρὴβ, ὅτις εἶχεν ἤδη καὶ ἄλλοτε ἰδεῖ καὶ γνωρίσει αὐτά. Πολὺ δ' εὐκταῖον τῷ συνέβη εὐθὺς μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ναυμαχίας: νὰ βλαβῇ τὸ μεσαῖον ἱστίον του, καθότι, ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς ἐπιδιορθώσεως, ἐγκατέλιπε τὴν γραμμήν του ἐν ὥρᾳ μάχης καὶ κατέφυγεν ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τοῦ Βουδρουμίου. Τότε δὲ αἱ σειραὶ τῶν τουρκικῶν πλοίων, συνεπείᾳ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ ναυάρχου, ἐνέπεσαν εἰς μεγάλην παραχήν. Ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἐξεπλήττοντο τόσον εὐκόλως καὶ ἐχαιρέτησαν τοὺς Ἕλληνας διὰ σφοδρᾶς τηλεβολήσεως, τέσσαρα δὲ ἐκ τῶν μονοκρότων των προσεπάθουν νὰ ἀποκερδήσωσιν αὐτῶν τὸ μέρος, ὅπου ἔπνεεν ὁ ἄνεμος, καὶ νὰ ὠθήσωσιν αὐτοὺς ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ φρουρίου τῆς Κῶ. Ἀλλ' ἡ ναυτικὴ ἐπιτηδειότης τῶν Ὑδραιο-Σπετσιωτῶν ἐματαίωσε μὲν βεβαίως τὸ μηχάνημα τοῦτο τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλ' ἔπεσεν ὅμως ἓν πυρπολικὸν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρικῶν τηλεβόλων καὶ ἐξ ἀνάγκης ἐγκατελείφθη διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ πληρώματος. Ἄλλο δὲ πυρπολικόν, ὅπερ εἶχε διευθυνθῇ κατὰ τῆς φρεγάτας τοῦ Ἰμβραήμ, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του, καὶ κατεκάη ἀνωφελῶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἀφ' ἑτέρου πολεμική τις λέμβος τῶν Τούρκων κατεπυρπολήθη ὑπὸ τῶν Σπετσιωτῶν Λεμπέση καὶ Σ Σάντου. Τὸ δὲ «ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης ταύτης ναυμαχίας» παρὰ τὸ Βουδροῦμι, οὐδόλως ὑπῆρξε τι σπουδαῖον, διότι ἠσκήθησαν μᾶλλον ἢ ἠγωνίσθησαν καταναλώσαντες καὶ εἰς μικροτάτην ἀπόστασιν ἱκανὴν ποσότητα πυρίτιδος μάτην. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπώλειαν τῶν δύο ἑλληνικῶν πυρπολικῶν ἐξισώθη πάλιν ἀντισταθμισθεῖσα ἡ ἐν ἀνδρείᾳ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων ἀπέναντι τοῦ Καπουδὰν-πασσᾶ.

Τὴν 9ην Σεπτεμβρίου συνεκροτήθη παρὰ τὰ Τσάτσαλα (1) πρὸς Βορρᾶν τοῦ Βουδρουμίου δευτέρα τις καὶ σπουδαιοτέρα πάλη. Αἱ Τουρκ-Αἰγύπτιοι ἔχαιρον κατ' ἀρχὰς τὸ πλεονέκτημα τοῦ ἀνέμου καὶ τοῦ καιροῦ. «Ἐκεῖνοι εἶχον ἄνωθεν», ἀναφέρει ὁ Ἀνδροῦτσος, «ἡμεῖς κάτωθεν τὸν ἄνεμον.» Ἐκεῖνοι εἶχον καθ' αὐτὸ ἄνεμον, ἡ-

(1) Ὁ Τρικούπης μεταφέρει ἀμέσως τὸ θέατρον τῶν συμβάντων τούτων εἰς τὴν Ἀττάλειαν, ἑκατοντάδας τινὰς μιλίων μακρὰν αὐτόθεν, ὡς καὶ ἐν γένει ὀλίγη δύναται νὰ δοθῇ πίστις εἰς τὴν γεωγραφίαν του. Ὁ δὲ Φίνλαϋς γράφει «Ἀτάκι». ἡμεῖς δὲ ἀκολουθοῦμεν τὸν Ὀρλάνδον Ι. 115.

Σ. τ. Σ.

μεῖς νηνεμίαν.» Οἱ Ἕλληνες ἐκινδύνευον ν' ἀποκοπῶσι καὶ ἐμποδισθῶσιν ὑπὸ τῆς ἀκτῆς καὶ νὰ περιζωσθῶσιν ἐπομένως. Δὲν ἀπώλεσαν ὅμως τὸ θάρρος, ἔβαλον εἰς κίνησιν τὰ πλοῖά των διὰ τῶν κωπηλατουσῶν λέμβων, καὶ ὠφελήθησαν αἴρεως ἐξ ἀνατολικῶς πνευσάσης αὔρας ὥστε, διερχόμενοι πλησίον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου νὰ ἐπιτύχωσιν ἄνεμον δυνατώτερον. Τότε ἀπέλυσαν τὰ πυρπολικά των. Εἷς αἰγυπτιακὸς πάρων προσεβλήθη ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ 4 πυρπολικῶν, καὶ ἐπὶ στιγμὴν ἐφάνη ὡσεὶ περικυκλούμενος ὑπὸ φλογῶν. Τὸ ἔμπροσθεν αὐτοῦ μέρος ἐρρίγετο ἀληθῶς, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς ἀπολωλότα. Ἀλλὰ τὸ πλήρωμα ἔσβεσε ταχέως τὸ πῦρ, ὁ πάρων ἐξῆλθε τῶν φλογῶν ἄνευ βλάβης, ἐνῷ τὰ τέσσαρα πυρπολικὰ εἰς μάτην ἐκάησαν. Τότε φωνὴ θριαμβευτικὴ ἀντήχησεν ἐκ τοῦ τουρκ-αἰγυπτιακοῦ στόλου, καὶ μετὰ πλήρους εἰς τὴν νίκην του πεποιθήσεως προὐχώρησεν οὗτος, καὶ οἱ μὲν Αἰγύπτιοι ἐτράπησαν πρὸς Ἀνατολάς, οἱ δὲ Τοῦρκοι πρὸς δυσμάς, καὶ προσεπάθουν νὰ περιζώσωσι τοὺς ἡσύχως ὑποχωροῦντας Ἕλληνας. Ἡ μάχη μετηνέχθη βορείως μέχρις ἐγγὺς τοῦ ὅρμου τοῦ «Ῥεόντα.» Τότε ὅμως δύο ὑδραϊκὰ πυρπολικὰ κατώρθωσαν νὰ προσκολληθῶσι στερεῶς, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, εἰς μίαν φρεγάταν ἐκ Τουνεζίου μετὰ 44 τηλεβόλων, ἥτις ἀπερισκέπτως εἶχεν ἀποσυρθῆσει νὰ προδράμῃ τῶν ἄλλων πλοίων, καὶ ἀνέφλεξαν καὶ κατέκαυσαν αὐτήν. Πανικὸς τότε φόβος κατέλαβε τοὺς προσβάλλοντας ἐχθρούς, καὶ ὑπεχώρησαν ἐν ἀταξίᾳ μέχρι τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Παππανικολῆς δὲ ὁ νικητὴς τῆς Ἐρεσσοῦ, ὁ Σπετσιώτης Λεμπέσης, οἱ Ὑδραῖοι Βατικιώτης καὶ Παππαντωνίης ἀπήλαυσαν τῶν τιμῶν τῆς ἡμέρας. Ἀλλὰ πάντοτε ἤθελεν ἀποβῆ δύσκολον εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐνεργήσωσιν ἐπιτυχῶς ἀπέναντι τῆς ἀνωτέρας τῶν ἐχθρῶν δυνάμεως, ἂν μεταξὺ αὐτῶν δὲν διηγείροντο ζηλοτυπίαι καὶ ἔριδες καὶ δὲν παρεμβάλλοντο ἐμπόδια ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν ἐνέργειαν των. Ὁ Καπουδὰν-πασᾶς ἐνώπιον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰμβραὴμ τὸν υἱὸν τοῦ ἀντιζήλου καὶ ἐχθροῦ αὐτοῦ, ἠλαζονεύετο δὲ καὶ ἐκόμπαζεν ἐπὶ τῷ ὅτι αὐτὸς ἦτο ἀνώτερος ἐκείνου κατὰ τὸν βαθμόν. Ἀλλ' ὁ Ἰμβραὴμ εὐδόλως ἠσθάνετο διάθεσιν νὰ θυσιάσῃ τὰ ὡραῖα αὐτοῦ αἰγυπτιακὰ πλοῖα διὰ τὸν Τοῦρκον ναύαρχον, ὅστις ἐπιμελῶς ἐφύλαττεν ἑαυτὸν μακρὰν τῆς βολῆς τῶν Ἑλληνικῶν κανονίων. Ἀμφότεροι δὲ ἀπέδιδον εἰς ἀλλήλους τὴν αἰτίαν τῆς μέχρι τοῦδε ἀποτυχίας. Ἐν τούτοις πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ καλοῦ σκοποῦ ἐφάνη, τέλος, πρόθυμος ὁ Ἰμβραὴμ νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Καπουδὰν-πασσᾶ τὰ Αἰγυπτιακὰ πλοῖα: πρὸς δευτέραν, δηλονότι, κατὰ τῆς Σάμου ἐπίθεσιν, ἐνῷ αὐτὸς οὗτος ἀπεβιβάσθη παρὰ τὸ Βουδροῦμι καὶ συνέστησε στρατόπεδον διὰ τοὺς Αἰγυπτίους αὐτοῦ τακτικούς.

Εὐκόλως ὅμως δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι ὁ «χωλὸς» Χορσὴδ, προκειμένου νὰ ἐνεργήσῃ μόνος κατὰ τῆς Σάμου, δὲν ἦτο πολὺ εὐτυχέστερος παρ' ὅσον ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Αἰγυπτίου.

Τὴν 18ην Σεπτεμβρίου ἔπλευσε μετὰ 200 μεγαλητέρων καὶ μικροτέρων πλοίων κατὰ τῆς Σάμου. Ἡ θάλασσα μεταξὺ Κῶ καὶ Ἀγαθονήσου ἐφαίνετο καλυπτομένη ὑπὸ κινητοῦ ἐκ πλοίων δάσους. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες προέδραμον αὐτοῦ ἐπιτυχόντες τὸν ἄνεμον εὐνοϊκόν, καὶ ὅτε εἶδεν αὐτοὺς εἰς πρόσφορον θέσιν πρὸ τῆς νοτίου εἰσόδου τῆς διώρυγος τῆς Σάμου καὶ ἑτοίμους πρὸς πόλεμον, ἐπανέκαμψε κατεσπευσμένως

εἰς τὴν νῆσον «Ἄρκι»· καὶ τὰς ἑπομένας ἡμέρας δὲν ἐπέτυχε περισσότερον. Σφοδρὰ δὲ τρικυμία προσεπῆλθεν, ἥτις διεσκόρπισε τὸν στόλον του καὶ ἔρριψεν αὐτὸν παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Χίου. Τότε παρητήθη πλέον ἀπὸ πάσης περαιτέρω κατὰ τῆς Σάμου ἐπιθέσεως καὶ ἐπανέπλευσεν εἰς Δαρδανέλλια —ηὐχαριστημένος ἐνδομύχως διὰ τὴν συνοδείαν, ἣν εἶχον παράσχει εἰς αὐτὸν οἱ Αἰγύπτιοι —κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου μετὰ μέρους τινὸς τοῦ στόλου του. Τὸ δὲ ἄλλο μέρος καὶ τὰ Αἰγυπτιακὰ πλοῖα κατέλιπε καρὰ τὴν Μιτυλήνην, καὶ συστήσας ἀνέθετο εἰς τὸν Ἰμβραὴμ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐνεργείας του. Οἱ Ἕλληνες ἰσχυρίζοντο, ὅτι τοῦτο συνέβαινεν ἵνα μὴ παρατηρήσῃ ὁ σουλτάνος τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀπολεσθέντων πλοίων καὶ τὰς μεγίστας ἀποτυχίας, τὰς ὁποίας ὑπέστη ὁ Χορσήφ. Ἡ πεποίθησις των ηὔξησεν. Ἀπεράσισαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ Ἰμβραὴμ, ὁπουδήποτε καὶ ἂν τὸν εὕρισκον. Ὁ Αἰγύπτιος ἡτοιμάζετο ν' ἀποπλεύσῃ ἐκ Μιτυλήνης πρὸς τὸ Βουδροῦμι, ὅτε οἱ Ὑδραιο-Σπετσιῶται τὴν 6ην Ὀκτωβρίου τὸν προέφθασαν εἰς τὰ ὕψηλὰ τῆς περὶ τὸ ἀκρωτήριον «Καρὰ-Μπουρνὰ» θαλάσσης. Ἀμέσως τὸν κατεδίωξαν διὰ τῶν πυρπολικῶν καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποστραφῇ εἰς Μιτυλήνην. Δύο δ' αἰγυπτιακοὶ δρόμωνες συνελήφθησαν καὶ ἐπυρπολήθησαν. «Ἂν», διηγεῖται ὁ Ἀνδροῦτσος, «εἴχομεν πλείονα πυρπολικά, ἠθέλομεν καύσει ἅπαντα τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον ἢ ἠθέλομεν ρίψει αὐτὸν παρὰ τὸ «Καρὰ-Μπουρνὰ» εἰς τὴν ἀκτήν. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπελείποντο ἔτι εἰς ἡμᾶς δύο πυρπολικά, τὰ ἐφυλάττομεν δι' ἄλλον κίνδυνον. Τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἐστάλη καὶ τὸ προτελευταῖον πυρπολικὸν ἀπέναντι τῆς Μιτυλήνης κατ' αἰγυπτιακῆς φρεγάτας, κατώρθωσεν ὅμως ν' ἀναφλεξῇ αὐτὴν κατὰ μέρος μόνον καὶ, τέλος, ἐγένετο καὶ αὐτὸ παρανάλωμα τῶν φλογῶν. Ἐννοεῖται δ' εὐκόλως ὅτι ὁ Ἀνδροῦτσος καὶ ὁ Μιαούλης ἀπηύθυνον τὰς ἐπιμονωτάτας παρακλήσεις εἰς Σπέτσας καὶ Ὕδραν, ἵνα τοῖς προμηθεύσωσι νέα πυρπολικά, καὶ δυνηθῶσιν οὕτω νὰ ματαιώσωσι τὰς περαιτέρω ἐνεργείας τοῦ Αἰγυπτίου. Ὁ Ἰμβραὴμ ἠρίζεν ὑπ' ὀργῆς καὶ λύσσης διὰ τὴν ἀτολμίαν καὶ τὴν ἀνεπιτηδειότητα τῶν ναυτῶν του· καὶ ἕνα μὲν πλοίαρχον διέταξε ν' ἀπαγχονίσωσιν, ἄλλον δὲ νὰ δείρωσιν. Ὁ καιρὸς ὅμως τοῦ ἔτους ἦτο πολὺ προκεχωρημένος ἢ ὥστε νὰ ἐμπορῇ νὰ σκεφθῇ περὶ ἀνταποδόσεώς τινος εἰς τοὺς θρασεῖς Ὑδραίους καὶ Σπετσιώτας, καὶ ἔπρεπε νὰ εἶνε ηὐχαριστημένος ὅτι τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου, εὐνοϊκοῦ πνέοντος ἀνέμου, ἠδυνήθη ν' ἀφήσῃ τὴν Μιτυλήνην καὶ νὰ ἐπανελθῇ μὴ ἐνοχλούμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Βουδροῦμι. Αὐτόθι δὲ διέταξε κατεσπευσμένως τοὺς ὑπ' ἐπιδημίας καὶ κακοκαιρίας καταβληθέντας στρατιώτας νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ πάλιν ἀπέπλευσεν ἵνα φθάσῃ εἰς τὸν ἐν Κρήτῃ λιμένα, «Σούδαν», ὅπου καὶ ἐσκόπευε νὰ διαχειμάσῃ. Οἱ Ἕλληνες τὸν ἠκολούθησαν, ἀλλὰ βραδυποροῦντες μόνον, καὶ εἶχον βεβαίως νέα τινὰ πυρπολικά, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ Κανάρου, συνενωθῇ μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ, κατὰ τὴν κακὴν συνήθειαν τῶν νησιωτῶν, ἐπῆλθεν, ἅμα τῇ ἀρχῇ τοῦ χειμῶνος, γενικὴ λειποταξία τῶν πλοίων εἰς τρόπον, ὥστε ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Ἀνδροῦτσος μόλις ἠριθμοῦν τριάκοντα ἱστιοφόρα, ὅτε τὴν 13ην Νοεμβρίου κατέφθασαν τὸν ἐχθρονεῖς τὰ ὕδατα τοῦ Μεγαλοκάστρου. Ἡγούμενος τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου ἔπλευσεν ὁ Ἰβραὴμ μετὰ τῶν μονοκρότων, τὰ ὁποῖα παρηκολούθουν ἐν μικρᾷ ἀποστάσει, τῶν φορτηγῶν καὶ, ἐν τέλει, τῶν ἐπιλοίπων μικροτέρων πολεμικῶν

ΚΟΜΝΑΣ ΤΡΑΚΑΣ

ΛΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

πλοίων. Οἱ Ἕλληνες ὠρελήθησαν ἐκ τῆς ἀπομονώσεως τῶν ἐχθρῶν καὶ τοῦ εὐνοϊκοῦ πνέοντος βορείου ἀνέμου, καὶ ἐπέπεσαν κατὰ τῶν φορτηγῶν πλοίων καὶ μιᾶς ἐναντίον τοῦ πνέοντος βορείου ἀνέμου καὶ τοῦ λοιποῦ στόλου θαλασσοδρομούσης αἰγυπτιακῆς φρεγάτας. Τὰ πυρπολικὰ ἐπήνεγκον μὲν μικρὰν ζημίαν, ἐγένοντο δὲ δύω παρανάλωμα τῶν φλογῶν ἀνωφελῶς, καὶ ἡ ἐχθρικὴ ἐκείνη φρεγάτα ἐξέφυγεν ἐκεῖθεν μόνον τρομάξασα. Καὶ ὁ Κανάρης δὲ δὲν κατωρθωσε νὰ προφθάσῃ τὸ ταχύτερον πλέον αἰγυπτιακὸν πλοῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπωρθλμία. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κατώρθωσαν νὰ ἐμποιήσωσιν ἀνησυχίαν καὶ ἀταξίαν εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον εἰς τρόπον, ὥστε οὗτος ἅμα τῇ νυκτὶ — καὶ τρικυμίας ἐπερχομένης — διεσκορπίσθη πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις. Αἰγυπτιακά τινα δὲ πλοῖα διεσώθησαν φυγόντα εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἄλλα, πεσόντα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου συνετρίβησαν, καὶ ἄλλα συνελήφθησαν παρὰ τὴν Κασον τὴν ἐπιμένην ἡμέραν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ πλεῖστον μέρος μετέβη εἰς τὰ ὕδατα τῆς Ρόδου καὶ ἐπειδὴ ἡ νῆσος οὐδὲν προπεφυλαγμένον μέρος παρέχει πρὸς ἀγκυροβόλησιν ἐπιτηδειον ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, εὗρεν ἐν τέλει καταφύγιον εἰς τὸν ἀπέναντι παρὰ τὰς ἀνατικὰς ἀκτὰς κείμενον λιμένα τοῦ Μαρμαρᾶ, ὅπου ὁ Ἰμβραὴμ ἀμέσως διέταξε νὰ ἐπιβιβάσθῃ αὐστηρὰ τιμώρια εἰς τοὺς ἀνικάνους καὶ ὀκνηρούς. Οἱ Ἕλληνες, οὕτινες καὶ αὐτοὶ πολὺ ἐδεινοπάθησαν ὑπὸ τῆς τρικυμίας, ἐθεώρησαν τὴν κατὰ θαλασσαν ἐκστρατείαν ὡς ἤδη συντετελεσμένην, καὶ ἐπανέπλευσαν οἴκαδε μετὰ τῶν λαφύρων των. Ἐνόμιζον δὲ ὅτι ἡ ὄρεξις τοῦ Αἰγυπτίου ἵνα διαχειμάσῃ εἰς Κρήτην, εἶχε καταστραφῆ. Ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζον τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὸ σκληροτράχηλον τοῦ Ἰμβραήμ. Μόλις εἶδεν ὁ πασσᾶς τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν ἐκ τῶν ἐχθρῶν, ἐγκατέλιπε τὴν 5ην Δεκεμβρίου τὸν λιμένα τοῦ μαρμαρᾶ καὶ κατώρθωσε νὰ μεταβιβάσῃ τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον του ἀκωλύτως καὶ ἀζημίως εἰς Κρήτην. Ὅτε δ' εὑρίσκετο ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας, παρετήρησε πρός τινα τῶν Εὐρωπαίων ἀξιωματικῶν του: «Ἀφ' οὗ κατθυπερισχύσαμεν τῶν Ἑλλήνων διὰ θαλάσσης δὲν θέλει εἶνε δύσκολον εἰς ἡμᾶς νὰ τοὺς κτυπήσωμεν καὶ διὰ ξηρᾶς».

Καὶ πιθανὸν μὲν τοιαύτη τις ἔκφρασις ν' ἀποδεικνύῃ μᾶλλον ἐγωιστικὴν αὐτοσυναίσθησιν ἢ γνῶσιν, πιθανὸν αἱ κατὰ θάλασσαν ἐργασίαι τοῦ ἔτους 1824, ἐξαιρουμένων τῶν κατὰ τῆς Κασσου καὶ τῶν Ψαρῶν πιτυχιῶν, ν' ἀνταπεκριθησαν κατὰ βαθος ὀλίγον εἰς τὰς ὑψηλὰς προσδοκίας τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Τουρκων. Οὐχ ἧττον ὅμως δὲν δυναταί τις ν' ἀρνηθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον νὰ κάμωσι πρὸς δυσδαμαστότερον καὶ ἐπικινδυνότερον ἐχθρὸν παρ' ὅσον μέχρι τοῦδε. Ηὐτύχησαν νὰ σώσωσι τὴν Σάμον καὶ, συνεπείᾳ τούτου, νὰ ἐμποδίσωσι πρὸς τὸ παρὸν τὸν τὴν Ὕδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὴν Πελοπόννησον ἐπαπειλοῦντα κινδυνον. Τὰ πυρπολικὰ καὶ τὸ ἔτος τοῦτο παρεσχον ἱκανὰ τῆς ἀξίας των δείγματα παρὰ τὸ «Βουδρουμι» καὶ τὸ «Κυρὰ Μπουρνά». Ἀλλὰ βεβαίως—ἀφ' ἑτέρου—εἰς τὴν μίαν καὶ μόνην ἐκστρατείαν δὲν ἀπωλέσθησαν καὶ ὀλιγώτερα τῶν 22, ὅθεν ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ πρώτη ἐκείνη τρομερὰ καὶ καταπληκτικὴ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν αὐτὰ κατ' ἀρχὰς προὐξένουν, εἶχε βαθμηδὸν ἐκλείψει καὶ ἐξηφανισθῇ. Πρὸ πάντων ὅμως φόβος ὑπῆρχε καὶ κίνδυνος ἐπεκειτο ὅτι ὁ Ἰμβραὴμ δὲν ἤθελεν ἡσυχάσει ἐν Κρήτῃ οὔτε διαμεί-

νει ἀργὸς, ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἤθελεν ὠφεληθῇ ἐκ τῆς εὐνοϊκῆς χειμερινῆς αὐτοῦ θέσεως, ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

Οὕτως ἄρα τώρα ἔμελλε νὰ ἀναγνωρισθῇ ὁπόσον μεγάλην στρατιωτικὴν σημασίαν ἔχει ἡ κατοχὴ τῆς Κρήτης διὰ πάντα βουλόμενον νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ἰμβραὴμ εὑρίσκετο ἐν Σούδᾳ, ὁπόθεν, εὐνοϊκοῦ πνέοντος ἀνέμου ἐν διαστήματι 48 ὡρῶν, ἠδύνατο νὰ μεταβιβάσῃ τὰ στρατεύματά του πέραν εἰς τὸν Μωρέαν, ἐπειδὴ ἐν καιρῷ καθαρᾶς ἀτμοσφαίρας ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ καὶ ἀναγνωρίσῃ τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τοῦ Ταϋγέτου, καὶ τοῦτο βεβαίως ἦτο καθημερινὸν κέντρον τῆς φιλοδοξίας του, ἂν ὁ πασσᾶς εἶχεν ἔτι καὶ τούτου ἀνάγκην. Ἂν δὲ ἡ ὑγεία του εἶχεν ἤδη προσβληθῇ, οὐχ ἧττον διετέλει πάντοτε ἀνενδότως ἐνεργός. Ἐθεάθη τότε ὑπὸ εὐρωπαίων περιηγητῶν καθήμενος ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν μέρους τοῦ πλοίου του, καὶ διὰ λακτισμάτων, κτυπημάτων καὶ πυροβολισμάτων ἐξέχεε τὴν ἐνδόμυχον αὐτοῦ ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν ἐπὶ τοὺς ἀτυχεῖς ὑποτεταγμένους του. Εἶχεν ὁρκισθῇ νὰ μὴ πατήσῃ ποτὲ τὸν πόδα ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους, εἰμὴ εἰς τὸν Μωρέαν. Ἐγνωριζον δὲ ὅτι συνείθιζε νὰ μὴ κομποραμονῇ εἰς μάτην. Ἦτο ἀναμφιβόλως ὁ ἐπικινδυνότατος ἀντίπαλος ἁπάντων, ὅσους ἡ Ἑλλὰς ἔσχεν ἢ καὶ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ. Ὡς δὲ ὁ θετὸς αὐτοῦ πατὴρ Μεχμὲτ-Ἀλῆς τὸν ὑπερτέρει κατὰ τὴν πανουργίαν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα, οὗτος τὸν ὑπερέβαινε κατὰ τὴν πολεμικὴν ζέσιν καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα. Διηγοῦντο δὲ ὅτι ἐν καιρῷ τῆς νεότητός του εὗρισκε διασκέδασιν πυροβολῶν κατὰ τῶν ἀσκῶν τῶν διαβαινόντων ἐνώπιόν του ὑδροκομιστῶν, ὅπως ἴδῃ ἂν αἱ σφαῖραι διεπέρων αὐτούς. Ὡς δὲ ἔλεγον οἱ γνωρίζοντές τον, οὐδόλως ἐτρόμαζε, σκληρὸς ὢν ἐκ φυσικῆς διαθέσεως καὶ κλίσεως, πρὸ κάνενὸς μέσου, δυναμένου νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν φιλοδοξίαν του. Ἦτο δὲ πεπεισμένος ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἀπὸ πολλοῦ ἤθελεν εἶναι ἤδη τετελειωμένη, ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρουν τὸ ἔργον αὐτῶν μετὰ περισσοτέρας ἐπιτηδειότητος. Διὰ τῆς ἀσπλαγχνοτάτης δὲ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ὠμότητος, διὰ σιδήρου καὶ αἵματος, ἐσκόπει ὁ Ἰμβραὴμ νὰ εἰρηνοποιήσῃ τὴν Ἑλλάδα, ὡς εἶχεν ἤδη καὶ ἡ Κρήτη εἰρηνοποιηθῇ. Ἡ δὲ Πελοπόννησος καὶ αἱ νῆσοι δὲν εἶχον πυκνὸν πληθυσμόν. Οὐδὲν δ' ἀπεκώλυε τὸν Αἰγύπτιον ἵνα τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ὅσου εἶχον φεισθῇ πόλεμος καὶ λοιμὸς, μεταφυτεύσῃ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἀντ' αὐτοῦ τοὺς Ἀραβάς του καὶ Φελλάχους εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐν ἄλλαις λέξεσι νὰ μεταβάλῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς πολιτείαν Βαρβαρέσων,—σχέδιον τόσον τρομερὸν, ὥστε ἡ ἀπαλὴ τὴν καρδίαν Δύσις δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ συλλάβῃ, καὶ ὥστε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὴν 25ην Νοεμβρίου 1826 ἀπήτησεν ἐπίσημον αὐτοῦ διάψευσιν πρὸς καθησύχασιν τῆς κοινῆς γνώμης. Ἥκιστα δὲ προησθάνοντο καὶ ὑπώπτευον οἱ Ἕλληνες τίς ἴστατο ἀπέναντί των· καθ' ὑπερβολὴν δ' εὐκόλως καὶ εὐχαρίστως ἐβαυκαλίζοντο εἰς εὐθυνὰς φαντασιαπάτας περὶ τῆς πρὸς τὸ μάχεσθαι ἀνικανότητος τῶν Αἰγυπτίων, περὶ τῶν ὁποίων ὡς ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν θαλασσίων ἀγώνων τοῦ ἔτους 1824, μόνον μετὰ περιφρονήσεως ἦσαν συνειθισμένοι νὰ ὁμιλῶσιν.

Ἡ δὲ κυβέρνησις, ηὐχαριστημένη διὰ τὰς νίκας της κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, οὐδὲ τὰ ἐλάχιστα προφυλακτικὰ μέτρα ἔλαβεν, οὔτε πλοῖα διέταξε νὰ κινῶν-

ται μεταξὺ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Κρήτης, οὔτε τὰ φρούρια, ἄτινα, πρὸ πάντων, ἦσαν ἐκτεθειμένα εἰς προσβολήν, ὡς τὸ τοῦ Ναβαρίνου, διέταξε νὰ ἑτοιμασθῶσι πρὸς ἄμυναν. Τότε ἀντήχησεν ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Ἰμβραὴμ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος ἐξῆλθε τῆς Σούδας καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς Πελοπόννησον· ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ ἀφροντισία εἶχεν ἤδη διευκολύνει τὴν ἐπιχείρησίν του. Χωρὶς λοιπὸν οὐδὲ ἕν ἐχθρικὸν πλοῖον ν' ἀπαντήσῃ, ἔπλευσε τὴν 24ην Φεβρουαρίου 1825 πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν ἄκρον τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἀπεβιβάσεν εἰς τὴν ξηρὰν παρὰ τὴν Μεθώνην 4,000 πεζοὺς καὶ 500 ἱππεῖς. Διέταξεν εὐθὺς τὴν σύστασιν ὀχυροῦ στρατοπέδου, ἐν ᾧ τὰ φορτηγὰ αὐτοῦ πλοῖα ἐπανέκαμψαν εἰς Σούδαν καὶ ἐντὸς ὀλίγου μετέφερον δεύτερον αἰγυπτιακὸν σῶμα ἐξ 6,000 πεζῶν, 500 ἱππέων, καὶ ἱκανὴν μοῖραν πυροβολικοῦ. Τότε ἤρχισεν ὁ Ἰμβραὴμ τὴν ἐπιθεσιν. Ἐστράφηκατὰ τῶν φρουρίων Ναβαρίνου καὶ Πύλου, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκεῖνο μὲν εἶχε φρουρὰν 1,600 ἄνδρας, αὐτὸ δὲ 800. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου ἔμεινε πιστὴ καὶ συνεπὴς εἰς ἑαυτὴν καὶ κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν, προδίδουσα μόνον ὀλίγην συναίσθησιν τῶν καθηκόντων τῆς θέσεως της. Μετὰ ταῦτα, ὡς καὶ πορτοῦ, διετήρει τοὺς Μωραΐτας στρατιωτικοὺς ἀρχηγοὺς πεφυλακισμένους ἐν Ὕδρᾳ καὶ οὕτως ἐστέρησεν αὐτὴ ἑαυτὴν καὶ τῶν φυσικωτάτων ὑποστηριγμάτων της. Τὸ ἀγγλικὸν δάνειον ἐφαίνετο προωρισμένον νὰ ληφθῇ ὅπως πληρώνῃ στρατὸν ἐκ 30,000 φανταστῶν στρατιωτῶν συνισταμένον. Παρουσιασθείσεις δὲ τώρ' ἀνάγκης καὶ προκειμένου νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν Αἰγυπτίων συνεκεντρώθησαν μόλις 8,000 ἄνδρες, τὸ πλεῖστον Ρουμελιῶται καὶ Μακεδόνες μισθωτοί, ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς κυβερνήσεως. Ἀτυχῶς ὁ πρόεδρος Κουντουριώτης ἐπείσθη ὑπὸ τῶν κολάκων του ὅτι ἦτο προωρισμένος νὰ καταστρέψῃ τὸν Ἰμβραήμ. Μετὰ μεγάλης λοιπὸν πομπῆς καὶ κανονιοβολημάτων πάντων τῶν πλοίων καὶ τῶν κανονοστοιχιῶν τῶν φρουρίων ἐκινήθη τὴν 28ην Μαρτίου ἐκ τοῦ Ναυπλίου. Ἐπειδὴ δὲ ὡς γνήσιος νησιώτης δὲν ἠδύνατο καλῶς νὰ ἱππεύσῃ, ἐχρειάσθη τρεῖς ἡμέρας ἵνα φθάσῃ μόνον εἰς Τριπολιτσάν. Περικρατούμενος δὲ ὑπὸ δύω ὑπηρετῶν ἐφαίνετο ὡς σάκκος τις ἀχύρου πλήρης ἐπὶ πλουσίως κεκοσμημένου ἵππου. Σμῆνος φερόντων στρατιωτικὰ κοσμήματα ὑπηρετῶν, κομιστῶν τῶν καπνοσυρίγγων του καὶ γραμματέων, συνωδοιπόρουν μετ' αὐτοῦ. Περὶ δὲ τῶν σχεδίων τοῦ ἐχθροῦ εἶχε τοσοῦτον τελείαν ἄγνοιαν, ὥστε ἤθελε νὰ προχωρήσῃ πρὸς βορρᾶν, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι ὁ Ἰμβραὴμ ἰδίως ἐσκόπει νὰ προσβάλῃ τὰς Πάτρας. Ὅτε δὲ ἔμαθεν ὅτι ἡ καταιγὶς εἶχεν ἤδη ἐγκατασκήψει εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς χερσονήσου ὥρμησε μὲν διευθυνόμενος πρὸς τὸ Ναβαρῖνον, διεχάραξεν ὅμως τὴν μακροτέραν ὁδὸν, καὶ ὅτε, τέλος πάντων, εὐτυχῶς ἀφίκετο εἰς Καλαμάταν, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἐκ τῆς ἱππασίας ταλαιπωρίαν, ἀλλ' ἐπανέκαμψε, χωρὶς κἂν νὰ ἴδῃ τὸν ἐχθρὸν εἰς τὴν γενέθλιον αὐτοῦ νῆσον. Τέλος ἐπέστειλε τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ ἐκστρατείαν διορίσας ἀρχιστράτηγον τοῦ στρατοῦ ἐπιστήθιόν τινα φίλον του, τὸν καπετὰν-Σκούρτην, γενναῖον μὲν καὶ ἱκανὸν ναυτικόν, ἀλλ' ἀπολύτως μηδεμίαν περὶ τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου ἔννοιαν ἔχοντα. Ὁ Σκούρτης ἐποιήσατο δοκιμὴν ν' ἀποκόψῃ τὴν μεταξὺ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς Μεθώνης συγκοινωνίαν. Ἐτοποθετήθη παρὰ τὸ Κρεμμύδιον, δύω ὥρας ἀπέχον τῆς Μεθώνης, εἰς θέσιν, δηλαδὴ, ὅπου ἐτοποθέτησε τὰ στρατεύματά του ἐν εἴδει ἡμικυκλίου, οὗτινος

αἱ πτέρυγες ἐσχηματίζοντο ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν· καὶ πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ τοῦ Κρεμμυδίου ἵστατο ὁ Κρεϊτικάκης καὶ ὁ Τσαβέλλας, πρὸς δὲ τ' ἀριστερὰ ὁ Βότσαρης καὶ ὁ Καρα-Τάσος. Ἀλλ' ὁ Ἰμβραὴμ δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν ν' ἀναπτυχθῇ ἐν ἡσυχίᾳ. Τὴν 19ην Ἀπριλίου δραστηρίως προσέβαλε τὴν θέσιν τοῦ Ὑδραίου στρατηγοῦ. Σφοδρὰ δὲ προσβολὴ τῶν λογχῶν τοῦ Αἰγυπτίου διέρηξε τὸ κέντρον, ὅπερ ἀμέσως ἀποσυνετέθη καταδιασπασθέν. Αἱ δὲ πτέρυγες ἀντέσχον περισσότερον ἕως ὅτου ἡ ἀριστερὰ ὑπὸ τὸν Κώσταν-Βότσαρην, πλευρόθεν προσβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Ἰμβραὴμ, διελύθη καθ' ὁλοκληρίαν. καὶ τότε ἡ καταστροφὴ ἐπῆλθε γενική. Πικρανθέντες ὑπὸ τῆς ἀνεπιτηδείας διοικήσεως ἧς τινος ἐγένοντο θύματα, καὶ μεριμνῶντες περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος, ἐγκατέλειπον οἱ Ρουμελιῶται τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπανέκαμψαν 3,000 ἄνδρες τὸν ἀριθμόν, εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ δὲ Ἰμβραὴμ ἠδύνατο τότε ἐλευθέρως κινούμενος νὰ προσβάλῃ τὰ φρούρια τοῦ Ναβαρίνου καὶ τῆς Πύλου. Ἡ κατοχὴ αὐτῶν ἦτο μεγίστης σπουδαιότητος. Ἐπειδὴ ἂν ὁ προσβάλλων, ἐκτὸς τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Κορώνης, κατεῖχε προσέτι τὰ δύω ἐκεῖνα φρούρια, τότε ἀπέκτα ἐν τῷ ἐκ φρουρίων ἐκείνῳ παρὰ τὴν παραλίαν συνισταμένῳ τετραγώνῳ ἀσφαλὲς ἐνεργείας κέντρον κατὰ τῆς Μεσσηνίας καὶ ἁπάσης τῆς Πελοποννήσου.

Οὕτω συνεκεντρώθη τώρα ὁ πόλεμος ἐπὶ τοῦ καὶ τὸ πάλαι δι' αἵματος ποτισθέντος ἀμμώδους τῆς Πύλου ἐδάφους.[1] Μεταξὺ τῶν δύο φρουρίων τοῦ παλαιοῦ καὶ νέου Ναβαρίνου ἐκτείνεται βαθὺς, ἡμικυκλοειδὴς λιμὴν, οὗτινος ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν ἔξοδος καλύπτεται σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τοῦ βραχωδους ἐρημονήσου Σφακτηρίας. Ἵνα καταλάβωσι τὸ παλαιὸν Ναβαρῖνον τὸ πάλαι οἱ Λακεδαιμόνιοι προκατέσχον τὴν Σφακτηρίαν, ἀλλὰ ταχέως ἀπεδείχθη ὅτι διὰ τούτου τοῦ τρόπου παρέδιδετο ἁπλῶς εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀντιπάλων των. Ἐπειδὴ, ἂν καὶ διὰ τὸν ἐξουσιάζοντα τὴν νῆσον ἦθελεν εἶναι εὔκολον νὰ καταλάβῃ τὸ χαμηλότερον κείμενον παλαιὸν Ναβαρῖνον, ἡ κατοχὴ τῆς Σφακτηρίας καθίσταται παντοτε ἀκροσφαλής, ἐν ὅσῳ δὲν κατέχῃ τις σπουδαίαν ναυτικὴν δύναμιν, ἵνα προφυλάττῃ καὶ ὑπερασπίζῃ τὴν νῆσον. Ἡ Σφακτηρία, περικυκλουμένη ὑπὸ βαθέων πλευστῶν ὑδάτων, δύναται εὐκόλως νὰ περιζωσθῇ καὶ ὑποταχθῇ ὑφ' ἑνὸς στόλου. Οἱ Ἕλληνες τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1825 ἔπραξαν τοιοῦτο σφάλμα, ὁποῖόν ποτε οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ἐτοποθέτησαν, δηλαδὴ, εἰς Σφακτηρίαν 800 ἄνδρας μετά τινων τηλεβόλων, δηλαδὴ, φρουράν, ἥτις ἐξήρκει μόνον ἐν ὅσῳ εἶχον καὶ τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχήν. Ἀλλὰ μόνον 5 ἑλληνικὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν ἠγκυροβολημένα πλησίον τῆς νήσου — ἀδύνατος προστασία καὶ ὑπεράσπισις, — καὶ ἡ κυριωτέρα δύναμις τῶν Ὑδραιο-Σπετσιωτῶν δὲν ἦτο πάλιν κατὰ τὴν ἀποφασιστικὴν στιγμὴν εἰς τὴν θέσιν της. Ὅτε δὲ τούτου ἕνεκεν ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος μετὰ 90 ἱστιοφόρων ἐφάνη ἀπέναντι τοῦ Ναβαρίνου, ἡ θέσις τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ κεκλεισμένων κατέστη κατ' ἀνάγκην ἀπελπιστική. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν εὑρίσκοντο ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Τσαμαδὸς ὁ γέρων «κλέφτης» Ἀνα-

(1) «Πύλον ἡμαθόεντα» λέγει αὐτὴν ὁ Ὅμηρος. Σ. τ. Μ.

γνωσταρᾶς καὶ ὁ φιλέλλην Σάντα-Ρόζας (**Santa-Rosa**). Χωρὶς ποτε ν' ἀναγνώσῃ τὸν Θουκυδίδην, ὁ Χουσεὶν, ὁ καταστρεπτικὸς δαίμων τοῦ Μελιδονίου, διέγνω τὴν στρατηγικὴν σημασίαν τῆς νήσου, καὶ κατέστησε τὸν Ἰμβραὴμ προσεκτικὸν εἰς αὐτὴν, ὡς εἰς τὴν κλεῖδα τοῦ Ναβαρίνου. Ὁ Ἰμβραὴμ τὸν ἐπεφόρτισε τὴν διεύθυνσιν τῆς προσβολῆς, καὶ κατώρθωσε τὴν 8ην Μαΐου, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ στόλος ἤρχισε σφοδρὰ τηλεβολήματα κατὰ τῆς Σφακτηρίας, ν' ἀποβιβάσῃ εἰς τὴν παραλίαν ὑπὸ τὸν ὡς νέφη ὑψούμενον καπνὸν τῶν κανονιοβοληματῶν χιλιάδας τινὰς Ἀράβων, οἵτινες ἐν ὀλιγωτέρῳ, εἰ δυνατόν, χρόνῳ, ἢ τὸ πάλαι οἱ Ἀθηναῖοι, κατεβαλον τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς νήσου, ὁ βυρσοδέψης Κλέων καὶ ὁ Δημοσθένης ὠφελήθησαν τότε ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς δάσους τινός, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐστερήθησαν τῆς ἀσφαλοῦς κρύπτης, ὄπισθεν τῆς ὁποίας ἠδύναντο νὰ κρύπτωσι τὸν μικρὸν αὐτῶν ἀριθμόν, ἢ κατ' ἀρέσκειαν διὰ προσθήκης νὰ ἐπενισχύωνται ἀπέναντι τοῦ ἐπαπειλουμένου μέρους. Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι λοιπὸν προσβολεῖς ὠφελήθησαν ἐκ τῆς σημερινῆς ἀδένδρου καὶ ἐρήμου καταστάσεως τῆς βραχωδους Σφακτηρίας. Ὡς ἄγριοι αἴλουροι ἀνερριχῶντο οἱ στρατιῶται τοῦ Χουσεὶν εἰς τοὺς βράχους. Ἐδίωκον τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν τηλεβόλων των, καθυπερίσχυσαν αὐτῶν, καὶ πάραυτα ἐγένοντο κύριοι ἁπάσης τῆς νήσου. 350 Ἕλληνες ἔπεσαν νεκροί, 200 ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ δ' ἐπιλοιποι, ἐν οἷς καὶ ὁ Σαχτούρης, καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις ἐν καιρῷ τῆς μάχης διηνεκῶς ἐκράτει ἀνωρθωμένον τὸν λύκον τοῦ πιστολίου του ἵνα μὴ παραδοθῇ ζῶν εἰς τοὺς ἐχθροὺς — διεσώθησαν ἐπὶ τῶν πέντε ἐκείνων πολεμικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ θαύματος κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι διὰ μέσου τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου. Ὁ Τσαμαδὸς καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἔπεσαν ἐνδόξως, καὶ ὁ εὐγενὴς ἀλλ' ἀτυχὴς Σάντα-Ρόζας, ὅστις ὡς ἁπλοῦς ἐθελοντὴς εἶχε καταταχθῇ εἰς τὰς σειρὰς τῶν προμάχων τῆς Σφακτηρίας, εὗρε μαχόμενος τὸ ἐπιθυμητὸν καὶ εὐκταῖον εἰς αὐτὸν θάνατον[1].

Τώρα ἐδοκιμάσθη τὸ στρατηγικὸν βλέμμα τοῦ Χουσεὶν. Ἡ ταχεῖα ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας ἐπιτυχία ἀπεφάσισε καὶ περὶ τῆς τύχης τοῦ φρουρίου τοῦ Ναβαρίνου. Τὴν 11ην Μαΐου κατέθετο ἡ φρουρὰ τοῦ παλαιοῦ Ναβαρίνου τὰ ὅπλα. Τὴν 23ην Μαΐου παρεδόθη τὸ νέον Ναβαρῖνον, τὸ ὁποῖον ὁ ἐκ Πεδεμοντίου **Kollegno** γενναίως ὑπερήσπισε. Τότε δὲ ἄρθονοι πολεμικαὶ ἀποστολαὶ ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ. Ἡ φρουρά, κατασυντακεῖσα — οὕτως λέγει — μέχρι 2 200 ἀνδρῶν, μετεβιβάσθη δ' αὐστριακῶν πλοίων εἰς Κυλαμάταν. Ὁ δὲ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, ὅστις εἶχεν ἀντιστῇ σκληροτραχήλως εἰς τὴν παράδοσιν, ἔμεινε μετὰ τοῦ Γιατράκου ὡς ὅμηρος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων διὰ τὸν Σελὴμ καὶ Ἀλῆ-πασᾶν, οἱ ὁποῖοι ἐν Ναυ-

---

(1) Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ γενναίου Φιλέλληνος! Ναί, ἀγὴ ὡς, ἀθάνατος ἔστω ἡ μνήμη καὶ αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἁπάντων ἀνεξιρέτως τῶν εὐγενῶν ἐκείνων, ὁποιασδήποτε πατρίδος τέκνων, ὁποιασδήποτε θρησκείας ὁπαδῶν, ὅσοι ἐδαπάνησαν, ἢ ὧν σθησαν, ἐθυσιασθησαν μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος! Ὁπουδήποτε γῆς ἢ θαλάσσης, εἴτε ἐκτὸς εἴτε ἐντὸς τῆς φιλτάτης πατρίδος, εὑρίσκωνται πεσόντες, ἡ καρδία παντὸς Ἕλληνος ἔστω βωμὸς ἀειζώου πυρὸς εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτούς, εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τὰς ἱερὰς, τὰς ἀκοιμήτους φλόγας τοῦ ἀναρρίπτοντος!

Σ. τ. Μ.

πλίαρ εἶχον αἰχμαλωτισθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Ἰμβραὴμ διὰ τῆς πιστῆς τηρήσεως τῆς περὶ παραδόσεως συνθήκης ἤξευρε νὰ ἐντροπιάσῃ τοὺς Ἕλληνας, καὶ κερδήσῃ τὴν ὑπόληψιν καὶ εὐγνωμοσύνην τῶν συνοδευόντων αὐτὸν Εὐρωπαίων.

Ὡς συνήθως καὶ τὴν φορὰν ταύτην ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐνεφανίσθη, μετὰ τὸ ἐπελθὸν ἀποτέλεσμα τῆς Σφακτηρίας, εἰς τὸ θέατρον τῶν γεγονότων. Τὴν δὲ μέχρι τοῦδε νωθρότητα καὶ ὀκνηρίαν του ἐπανώρθωσε διὰ θαρραλέου καὶ τολμηροῦ κινήματος κατὰ τῶν ἀπέναντι τῆς Μεθώνης ἠγκυροβολημένων Αἰγυπτίων. Ὁ Μιαούλης ἔπεμψε τὴν 8ην ὥραν τῆς ἑσπέρας ἓξ πυρπολικὰ εἰς αὐτὸ τὸ μέσον τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, ἅτινα ταχέως καὶ μετὰ γενναιότητος ἐξεπλήρωσαν τὴν ἀποστολήν των. Ἡ «Ἀσία» λαμπρὸν ἐν **Deptford** ναυπηγηθὲν μονόκροτον, δύω πάρωνες καὶ ὀκτὼ φορτηγὰ πλοῖα ἐτιναχθησαν εἰς τὸν ἀέρα, καὶ μία ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀποθήκη ἐγένετο παρανάλωμα τῶν φλογῶν. Ὁ δὲ κρότος τῆς ἐκρήξεως ἠκούσθη καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰμβραὴμ πρὸ τοῦ Ναβαρίνου. Ἀλλ' ὁ Αἰγύπτιος ὑπ' ἀποτυχιῶν τινων δὲν ἐπτοήθη οὔτε ἀνεστάλη ἀπὸ τῆς ἐξακολουθήσεως τῶν ἐργασιῶν του. Ἂν καὶ τώρα τὰ ἑλληνικὰ πυρπολικὰ κατώρθουν ἡρωικὰς πράξεις, ἂν καὶ ὁ Σαχτούρης παρὰ τὴν Εὔβοιαν τὴν 1ην Ἰουνίου διεσκόρπισε τὸν στόλον τοῦ Χοσρὴδ καὶ ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὴν ναυαρχίδα του, ἂν καὶ ὁ Μιαούλης μετὰ 14 ἡμέρας παρὰ τὴν Σούδαν ποσέβαλε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον καὶ ἔκαυσεν ἕνα αἰγυπτιακὸν δρόμωνα, ἢ ἂν μάλιστα ὁ Κανάρης κατώρθωσε τὴν 10ην Αὐγούστου νὰ κάμῃ τὴν ἀπόκοτον δοκιμὴν νὰ καταστρέψῃ διὰ τριῶν καὶ μόναν πυρπολικῶν τὰς προετοιμασίας τοῦ Αἰγυπτίου ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, ἥτις ὅμως ἕνεκα τοῦ ἐναντίου ἀνέμου ἐματαιώθη, ὁ Ἰμβραὴμ ἐν τούτοις ἔβαλεν ἅπαξ πλέον στερεὸν τὸν πόδα του πατῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατέλαβε τὸ ἐκ φρουρίων τετράγωνον τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην τὸ παλαιὸν καὶ νέον Ναβαρῖνον, εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του τοὺς λαμπρότατον λιμένας τῆς Οἰκουμένης, καὶ ἠδύνατο νὰ ἐντρέφῃ τὴν βάσιμον προσδοκίαν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἤθελον ὀλίγον κατ' ὀλίγον πεισθῆ περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως καὶ ἤθελον οἰκειθελῶς ὑποταχθῆ.

Αἱ μάχαι τοῦ Κρεμμυδίου καὶ τῆς Σφακτηρίας ἐνεποίησαν βαθυτάτην εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἐπαναστατῶν ἐντύπωσιν. Ἡ ὑπεροχὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς ἀπηνῶς διεδηλώθη εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὡς τείχη ἵσταντο ἐνώπιόν των αἱ λόγχαι καὶ τὸ ἱππικὸν τῶν Αἰγυπτίων, ἐνῷ τὰ ἴδια αὐτῶν ὅπλα ἔπρεπε νὰ τοῖς φαίνωνται — πρὸς ἐκεῖνα παραβαλλόμενα ὡς σχοίνινα. Ἀπέναντι δὲ τῆς συμπνοίας καὶ συνεννοήσεως τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν ἐγίνοντο ἔτι καταφανέστερα τὰ μειονεκτήματα τῆς ἑλληνικῆς ἀπομονώσεως, διχονοίας καὶ ἀποσυνθέσεως. Ἱκρότατα παράπονα ἠκούοντο· μεταξὺ δὲ τῶν ἀποχωρούντων Ρουμελιωτῶν, ἰδίως ὁ Καραϊσκάκης ἔδωκεν ἐλεύθερον δρόμον εἰς τὴν κακὴν αὐτοῦ γλῶσσαν. Εἰς μάτην δὲ ἡ κυβέρνησις προσεπάθησε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀναχώρησιν τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίζετο μέχρι τοῦδε. Ὁ Κουντουριώτης μάλιστα ἔδωκε διαταγὴν ἵνα μηδαμῶς γίνηται πού δεκτὸν τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη, καὶ νὰ τὸ προσβάλωσι μάλιστα καὶ τὸ καταστρέψωσιν. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εὐκολώτερον διετάχθη ἢ ἐξετελέσθη, καθ' ὅσον μάλιστα ὁ Κωλέττης, ὁ φυσικὸς φίλος τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν Ρουμελιωτῶν, πάντα λίθον ἐκίνησε πρὸς μα-

ταίωσιν τῆς διαταγῆς τῆς κυβερνήσεως. Ἐν τούτοις ἡ θέσις τοῦ Κουντουριώτου περιεπλέκετο καὶ ἐδεινοῦτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περισσότερον, καὶ μετὰ πλείονος ὀργῆς ἠγείρετο ἡ αἰτίασις ὅτι ἐκρατοῦντο δέσμιοι οἱ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοί, οἵτινες μόνοι ἠδύναντο νὰ παράσχωσι σπουδαίαν κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας βοήθειαν. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ὕδρᾳ ἠπείλει ὁ λαὸς ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου: «ἂν δὲν τοὺς ἐλευθερώσητε, θέλομεν τοὺς λάβει διὰ τῶν ὅπλων.» Καὶ μεταξὺ δὲ τῶν περιστοιχιζόντων τὸν Κουντουριώτην ἠκούοντο σπουδαῖαι φωναὶ ὑπὲρ τῶν δεσμωτῶν. Ὁ Παππᾶ-Φλέσσας[1], ὅστις ἐν καιρῷ τῶν ἐμφυλίων πολέμων εἶχε ζωηρῶς ὑπερασπίσει τὸ κόμμα τῆς κυβερνήσεως, καὶ τώρα παρὰ τὸν Κουντουριώτην ἐξήσκει χρέη ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν, εἶχεν ἀρκοῦσαν πολιτικὴν εὐφυΐαν ἵνα διίδῃ καὶ ἀναγνωρίσῃ τοὺς κινδύνους τῆς ἐπισήμου ἀδιαλλάκτου. Παρώτρυνε λοιπὸν τὸν Κουντουριώτην ν' ἀπελευθερώσῃ τοὺς δεσμώτας, νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τῶν δύω Ἀνδρέων, ὡς καὶ μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνου, καὶ νὰ προκηρύξῃ γενικὴν ἀμνηστείαν. Ὅπως δὲ δώσῃ εἰς τὰς παραστάσεις αὐτοῦ μείζονα τόνον, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ μόνος ἐναντίον τοῦ Ἰμβραὴμ, καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελε νικήσει τὸν Αἰγύπτιον νὰ ζητήσῃ ὡς ἀμοιβὴν διὰ τὴν νίκην τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν πεφυλακισμένων. Ἡ δὲ κυβέρνησις ἀφῆκεν οὐχὶ δυσαρέστως τὸν ἀνήσυχον ἱερέα νὰ ἀπέλθῃ. Ὡς ἄλλοτε οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὸν Κλέωνα εἰς ἐκστρατείαν, ἐλπίζοντες ὅτι ἤθελον οὕτως ἀπαλλαγῇ τοῦ ἑτέρου τῶν δύω κακῶν, ἢ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ.

Κατὰ τὸ τέλος Ἀπριλίου ἐξῆλθεν ὁ ἀρχιμανδρίτης μετὰ σώματος ἐθελοντῶν ἐκ τοῦ Ναυπλίου πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Αἰγυπτίου. Καθ' ὁδὸν ἀπήντησε παντοῦ εὐθυμίαν καὶ λιποταξίαν. Καὶ δεδοκιμασμένοι δὲ «κλέφται», ὡς ὁ Καρατάσσος, ἐφαίνοντο ὡσὰν ἀποθαρρυνθέντες καὶ δυσκίνητοι γενόμενοι ὑπὸ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Αἰγυπτίου. Ὁ Πετρόμπεης ἐδικαιολογήσε τὴν μὴ ἐμφάνησίν του ἀποδίδων αὐτὴν εἰς ἄλγος τι κατὰ τὸν πόδα του, καὶ ἔγραψε πρὸς τὸν Παππᾶ-Φλέσσαν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ἀπεκάλει τὸν Ἰμβραὴμ «δεύτερον Ναπολέοντα» ἢ Πύρρον τῆς Ἠπείρου, καὶ ἐξέφραζεν ὅτι ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς δὲν ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν τοῦ Δράμαλη, ὡς ὢν εὐρωπαϊκῶς ἐξησκημένος καὶ ὁδηγούμενος ὑπὸ Γάλλων ἀξιωματικῶν. Εἰς Φούρτσαλα (**Furtsala**) ἔμαθεν ὁ ἀρχιμανδρίτης ὅτι, αν ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν φυλακισμένων ὑπῆρχεν ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας του, αὐτὸς εἶχεν ἤδη ἐπιτευχθῇ. Διότι ἄλλοι εἶχον προλάβει αὐτοῦ τὴν δόξαν τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης. Κατὰ προτροπὴν

(1) Ἴδε: Βίον τοῦ Παππα Φλέσσα. Ἀθ. 1868 σελ. 42. Παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Κολοκοτρώνου, φαίνεται ὅτι καὶ αἱ ραδιουργίαι τῶν γαλλικῶν βασιλοφρόνων ἐξήσκουν ἱκανὴν ἐπιρροὴν εἰς τὸν Παππᾶ Φλέσσαν: Οὗτος ἤξίου νὰ ἐπιδείξῃ ὅπως ἑαυτοῦ τὴν δόξαν τῆς ἐναντίον τοῦ Ἰμβαὴμ νίκης, ἀφοῦ ἤθελεν ἐλθεῖ ὁ ξένος βασιλεύς. Ἡ δὲ πληροφορία τοῦ Φωτάκου περὶ τῆς παρὰ τὸ Μανιάκι μάχης βασίζεται ἐπὶ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἐπιζῶντος ἔτι Μ. Σταϊκοπούλου καὶ Ζαφειροπούλου. Ὁ Πρόκεσς ἀναφέρει ἐν τόμῳ 1. σελ 382 ἐσφαλμένως περί τινος ἀκαλῶς φυλαχθείσης θέσεως παρὰ τὸ Μανιάκι. Ὅτι δὲ ὁ Ἰμβραὴμ ἠσπάσθη τὴν κεφαλὴν τοῦ τεθνεῶτος ἀρχιμανδρίτου — Ἴδε Γερβίνον vi, 86, — ἶδν φαίνεται πιθανόν. Σ. τ. Σ.

δὲ τοῦ Κωλέττου ἀπηλευθέρωσαν τὴν 22αν Μαΐου τὸν γέροντα Κολοκοτρώνην, «ἂν καὶ ὁ ἀνὴρ», ὡς ἔλεγεν ὁ Κουντουριώτης, «εἶχε νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τόσα καὶ τόσα!» καὶ τὴν 30ὴν Μαΐου ἐκήρυξαν γενικὴν ἀμνηστείαν. Εἰς πασας τὰς ἐκκλησίας ἐγένοντο εὐχαριστήριοι εὐχαί, διότι ὁ Θεὸς κατέστησεν ἡπιωτέρας τὰς καρδίας τῶν κυβερνώντων τὴν Ἑλλάδα. — Μ' ὅλην δὲ τὴν μικρὰν ταύτην προσβολὴν τῆς φιλαυτίας του, ἀπεφάσισεν οὐχ ἧττον ὁ ἀρχιμανδρίτης νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ πορείαν του, ἔστω καὶ μετὰ τοῦ κινδύνου νὰ θυσιασθῇ ὑπὲρ τῆς ἀγνώμονος κυβερνήσεως. Ὁ τολμηρὸς ἱερεὺς ἓν μόνον εἶχε στρατιωτικὸν πλεονέκτημα: θάρρος. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τοὺς βράχους τοῦ Μαλέα πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἠρώτησε ποῖος τόπος ἦ ὄρος εἶναι ἀκούοντως ὑψηλὰ, ἵνα δυνηθῇ ν' ἀναγνωρίσῃ ἐκεῖθεν τὸ Ναβαρῖνον. Τῷ ἔδειξαν τότε τὰς τοποθεσίας «Πεδεμένου» καὶ «Μανιάκι» πρὸς τὰ ἀνατολικὰ κάταντες τοῦ ὄρους. Ἐκεῖ διέταξε νὰ στηθῶσι τρεῖς πρωμαχῶνες («ταμπούρια»), κατέλαβεν αὐτὸς τὸ βόρειον καὶ ἐπικινδυνότατον ὀχύρωμα, καὶ ἐπωπτευεν ἐκεῖθεν τὰς κινήσεις τοῦ Ἰμβραήμ. Ἀλλ' ἡ θέσις εἶχεν ἐκλεχθῇ κακῶς. Τὰ ὀχυρώματα ἦσαν τοσοῦτο χαμηλά, ὥστε ὁ ἐπιτιθέμενος ἠδύνατο εὐχερέστατα καὶ τάχιστα νὰ εἰσελθῇ εἰς αὐτά. Οὗτος δὲ δὲν ἐβράδυνε καὶ πολὺ νὰ κάμῃ τοῦτο. Τὴν 1ην Ἰουνίου ἔφθανε ὁ Ἰμβραήμ μετὰ 6,000 ἀνδρῶν ἐκ τῆς «Σκαρμίγγας» πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἐκ τῆς «Κεφαλοβρύσσης» πρὸς δυσμάς, καὶ ἡτοιμάσθη νὰ περιζώσῃ τὴν θέσιν, ἐν ᾗ εὑρίσκετο ὁ ἀρχιμανδρίτης, ὅτε δὲ οἱ Ἕλληνες εἶδον πεδιάδας καὶ ὄρη, ἐφ' ὅσον ὅσον ἐξικνεῖτο τὸ βλέμμα των, πλήρη ἐχθρῶν, ἤρχισαν νὰ ψιθυριζωσι μεταξύ των, καὶ ἕκαστος ἔλεγε πρὸς τὸν ἄλλον: «Ἔρχεται ἵππους!» ἔπειτα ἵππευον καὶ ἔφευγον!

Καπετάνος τις, ὁ Στυλιανὸς Καπετανάκης, ἔδωκε πρῶτος τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς, καὶ παραυτὰ ἠκολουθήσαν αἱ τάξεις τοῦ ἀρχιμανδρίτου. Ἀλλ' ὁ Παπᾶ-Φλέσας εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐπιμείνῃ καρτερικῶς ὄπισθεν τῶν ἀθλίων αὐτοῦ λιθίνων ὀχυρωμάτων προτιμῶν αἶσχος καὶ φυγῆς τὸν ἔντιμον θάνατον.

Μετ' ἀγανάκτησιν καὶ ὀργὴν ἐκδηλοῦντος μειδιάματος ἔβλεπε πῶς οἱ Αἰγύπτιοι ἱππεῖς ἐδίωκον τοὺς φεύγοντας καὶ πῶς ὁ Ἰμβραήμ περιεκύκλωσε διὰ σιδηρᾶς ζώνης τὰ τρία ὀχυρώματα εἰς τρόπον, ὥστε πάραυτα ἡ φυγὴ αὐτόθεν κατέστη πλέον ἀδύνατος. Τότε ἐστράφη πρὸς τὸ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ του, — ὅπερ δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 1000 ἄνδρας ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην των τὰς νίκας τοῦ Βαλτετσίου, Λεβιδίου καὶ Δολιανῶν, τὴν πτῶσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη, καὶ μετὰ θάρρους ἑβδόμου αὐτοὺς περὶ τῆς νίκης. Ἐνῷ εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας του μόλις ἠδύνατο νὰ σώζῃ ἔτι ἀμυδρὰν περὶ αὐτῆς ἐλπίδα. «Θὰ χαθῶμεν», εἶπε πρὸς τὸν Κεφαλᾶν καὶ τὸν Παππᾶ-Γεώργην, «ἀλλὰ τοὐλάχιστον θὰ ἐξαδυνατίσωμεν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, πολλοὶ Τοῦρκοι θὰ πέσωσι νεκροὶ, καὶ αὐτὴ ἡ μάχη θέλει ὀνομασθῇ εἰς τὴν ἱστορίαν «ἡ μάχη τοῦ Λεωνιδα». Πραγματι δὲ ἦρχισε τότε μία τῶν διαπυροτάτων καὶ αἱματηροτάτων συμπλοκῶν ὅλου τοῦ πολέμου. Τὰ τακτικὰ στρατεύματα τοῦ Ἰμβραήμ εἰσώρμησαν εὐθὺς εἰς τ' ἀδύνατα κατώτερα «ταμπούρια» τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐντὸς αὐτῶν ἦρχισεν ἀπελπιστικὸς ἀγὼν διὰ λογχῶν καὶ ξιφῶν, ὅστις ἐπήνεγκε τὸν θάνατον εἰς 800 Ἕλληνας καὶ οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀριθ

μὸν Αἰγυπτίων. Εὗρον δὲ τὸ σῶμα τοῦ ἀρχιμανδρίτου περικυκλωμένον ὑπὸ τουρκικῶν πτωμάτων, καὶ ὁ Ἰμβραὴμ διέταξε ν' ἀναζητήσωσι καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ νὰ στηριξωσι τότε τὸν ὅλον νεκρὸν εἰς ξύλον οὕτως, ὥστε ὁ Παππᾶ-Φλέσας ἐφαίνετο ζῶν καὶ ὄρθιος ἱστάμενος. Ὁ στρατηγὸς τῶν ἐχθρῶν ἔβλοπεν αὐτὸν ἀκίνητος καὶ σιωπῶν, καὶ ἔπειτα παρετήρησε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς του· «Ἀληθῶς οὗτος ὑπῆρξεν ἄξιος καὶ γενναῖος ἀνήρ. Ἤθελεν εἶνε κάλλιον νὰ ὑποφέρωμεν διαπλασίαν ἀπωλειαν ἀνδρῶν, ἀλλὰ αὐτὸν νὰ αἰχμαλωτίσωμεν ζῶντα, ἐπειδὴ ἤθελε χρησιμεύσει πολὺ εἰς ἡμᾶς».

Το προσίσθημα τοῦ Παππᾶ-Φλέσσα κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου του ἐπηλήθευσεν. Ἡ παρὰ τὸ Μανιακκι μαχη ἀνύψωσε τὸ πεπτωκὸς αἴσθημα καὶ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων. Αὐτὴ ἐπανέφερεν εἰς αὐτοὺς πάλιν τιμὴν καὶ θάρρος. Ὁ Ἰμβραὴμ οὐδεμίαν στιγμὴν ἀπωλεσεν ὅπως ὠφεληθῇ ἐκ τῆς νίκης του. Προύχώρησε λεηλατῶν διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Παμίσου εἰς τὸ «Νησὶ» καὶ τὴν «Καλαμάταν», τὰ ὁποῖα ἐπυρπόλησεν, ἀνεγνώρισε τὰ ὄρη τῆς Μάνης μέχρι τῆς θέσεως «Κυτραῖς» καὶ ἡτοιμάσθη τότε νὰ προβῇ ἀριστερόθεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὴν Τριπολιτσάν. Ἀλλὰ τότε ἀντετάχθη κατ' αὐτοῦ ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις ἤδη πάλιν ἦτο ἐλεύθερος καὶ τὴν 1ην Ἰουνίου, ἡμέραν τῆς τοῦ Μανιακίου μάχης, ἀνηγορεύθη διδάκτωρ μετ' ἀπεριορίστου πληρεξουσιότητος, πρὸς διάσωσιν τῆς πατρίδος Ὁ «Γέρων» ἐπομένως ἐγένετο δεκτὸς μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς Ναύπλιον.

Ὅτε δὲ ἤκουσεν ὅτι οἱ κάτοικοι ἐκείνου τοῦ τόπου ἔσκαπτον πρὸς ἀνεύρεσιν θησαυροῦ, τοῖς ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἔρριψε τώρα πλέον ὅλον αὐτοῦ τὸν θυμὸν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔπρεπε νὰ κάμωσι τὸ αὐτό, νὰ καταθάψωσι τὸ παλαιὸν αὐτῶν μῖσος, καὶ οὗτος ἤθελεν εἶνε ὁ κάλλιστος θησαυρός, ὅνπερ ἤθελον δυνηθῇ νὰ ἐξορύξωσιν. Ἡ πρότασίς του ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου· ὅτι ἤθελεν εἶναι προτιμότερον νὰ ἐρημώσωσιν αὐτοὶ διὰ τῶν ἰδίων των χειρῶν τὴν χώραν των ἢ νὰ τὴν παραδώσωσιν εἰς τοὺς αἰγυπτίους. Πᾶσαν θέσιν δυναμένην νὰ τοῖς χρησιμεύῃ ὡς στήριγμα, οἷον τὴν Τριπολιτσάν, τὸν ἄχρηστον τοῦτον «σταῦλον» νὰ καταστρέψωσι. Τοσοῦτον φοβερὰ ἐνέργεια πάντως ἤθελεν ἀναλογεῖ εἰς τὴν σπουδαιότητα τῆς περιστάσεως. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ἐτρόμαζε πρὸς τὰ μέτρα τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ· καὶ δυνατὸν νὰ ἐφοβεῖτο ὅτι αὐτὰ ἤθελον ἐπίσης χρησιμεύσει ὅπως ἀποκαταστήσωσι τὸν Κολοκοτρώνην ἡγεμόνα τοῦ Μωρέως, ὡς καὶ ὅπως ἀποκρούσωσι τὸν Ἰμβραὴμ, καὶ ὅτι ἠδύνατο νὰ μετανοήσῃ ἀμέσως διὰ τὴν ἔνδοσίν της. Οὕτω λοιπὸν ὁ «Γέρων» καθ' ἣν στιγμὴν μόνον ὁλόκληρα μέτρα ἠδύναντο νὰ φανῶσιν ὠφέλιμα, ἔβλεπεν ἑαυτὸν πρὸς ἡμιτελῆ τοιαῦτα φερόμενον. Ἐν τούτοις δὲν ὠλιγώρησε τῶν ἀναγκαίων στρατιωτικῶν προπαρασκευῶν ἵνα ἐμποδίσῃ τὸν Ἰμβραὴμ ἀπὸ τοῦ νὰ προβῇ περαιτέρω. Τὸ ὄνομά του ἐξήσκει ἔτι τὴν παλαιὰν αὐτοῦ βαλλενσταϊνειον ἐλκυστικὴν ἐπιρροὴν, ὅθεν καὶ χιλιάδες ἐνόπλων συνέρρεον περὶ τὰς σημαίας του. Προσδιώρισε δὲ τὸ ξενοδοχεῖον τὸ εἰς «Μακρυπλάγι»—ἐπὶ τῶν μεταξὺ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Παμίσου ὑψωμάτων κείμενον — ὡς τόπον συγκεντρώσεως τῶν στρατευμάτων του, ἵνα δι' αὐτῶν προασπίζῃ καλύπτων τὴν ἀπὸ Μεσσηνίας πρὸς τὴν ὑψηλὴν πεδιάδα τῆς Τριπολιτσᾶς διάβασιν Ἀλλ' ὁ Ἰμβραὴμ, ὁδηγηθεὶς ὑπὸ δωροδοκηθέν-

των ἐμπείρων τοῦ τόπου ὁδηγῶν, ἐξελέξατο τὸ ὑψηλότερον κείμενον στενὸν τῆς Πολιανῆς καὶ ἐνεφανίσθη τὴν 18ην Ἰουνίου μετὰ 8,000 πεζῶν, μεθ' ἅπαντος τοῦ ἱππικοῦ καὶ τῶν ὀρεινῶν τηλεβόλων εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ διαταγὴν τοῦ «Γέροντος» ἔσπευσαν μὲν πρὸς αὐτὸν ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Κ. Δεληγιάννης, κατέλαβον τὸ δύω ὥρας μακρὰν κείμενον «Ἄχοβον» καὶ ὠχυρώθησαν ἀπέναντι τοῦ παρὰ τὴν Τραμπάλαν χωρίου. Ὀλίγον δ' ἔπειτα κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Γιατράκου τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Πολιανῆς κείμενον Διράχιον—ἐκ Μακρυπλαγίου δ' ἔφθασαν ἐπιβοηθητικαὶ δυνάμεις ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, Τσόκρην, Κ. Μαυρομιχάλην, τοὺς ὁποίους ὁ «Γέρων» ἐτοποθέτησεν εἰς τὰς μάλιστ' ἀπειλουμένας τοποθεσίας. «Εὑρισκόμεθα ἐδῶ εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κτισθὲν λίθινον ὀχύρωμα «Τραμπάλα», οὕτως ἔγραφον τὴν 18ην Ἰουνίου, μόλις ἀρξαμένης τῆς μάχης, ὁ Δεληγιάννης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς τὴν κυβέρνησιν. «Οἱ Ἕλληνες εἶναι ὡς λέοντες. Ἐλπίζομεν εἰς τὸν Θεὸν ὅτι θὰ στείλωμεν τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὸν διάβολον.—Πέμψατε εἰς ἡμᾶς τροφὰς, ἐπικουρικὴν δύναμιν καὶ πολεμεφόδια, θέσατε εἰς κίνησιν πάντα λίθον, ἐπειδὴ προβαίνουσιν ὁρμῶντες ἤδη οἱ μαῦροι σκλάβοι, καὶ ἐὰν προχωρήσωσιν μέχρι ἡμῶν, τότε τὰ πάντα ἀπόλλυνται». Πράγματι δὲ ὁ ἀγὼν ἤρξατο περὶ τὸ Ἄχοβον ὑπὸ καλοὺς οἰωνοὺς διὰ τοὺς Ἕλληνας. Ἐνῷ ὅμως οἱ γενναῖοι πρόμαχοι τῆς Τραμπάλας ἀνθίσταντο ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ὀγκώδη καὶ πομπώδη προσβολὴν τῶν Αἰγυπτίων, ἐτίμησε πάλιν ὁ Γιατράκος τὸ δοθὲν εἰς αὐτὸν ἐπίθετον «μεγαλορρήμων». Ἐπειδὴ δὲν ἔλαχεν εὐνοϊκὴν θέσιν πρὸς ὑπεράσπισιν, καὶ ἅμα τῇ ἀρχῇ τῆς μάχης ἐπλήγωθη, ἔδωκε τὸ ἐπονείδιστον παράδειγμα τῆς φυγῆς. Καὶ ὁ ἐχθρὸς ἠδυνήθη λοιπὸν τώρα ἐκ Διραχίου νὰ προχωρήσῃ κατ' εὐθεῖαν διὰ τῆς πεδιάδος Ζερίλλου πρὸς τὸ «Λεοντάριον», καὶ ἡ τοῦ Ἀχόβου θέσις μόλις ἠδυνήθη πλέον νὰ κρατηθῇ. Οὐχ ἧττον ὑπερησπίσθησαν ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Δεληγιάννης δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ὄπισθεν τῶν ὀχυρωμάτων των. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἡμέραν προσεπάθησεν ὁ «Γέρων» Κολοκοτρώνης νὰ τοῖς παράσχῃ ὀλίγην ἄνεσιν διατάξας τὸν Πλαπούταν καὶ τοὺς Ἀρκάδας νὰ ἐπιχειρήσωσι σπουδαίαν προσβολὴν καθ' ἁπάσης τῆς αἰγυπτιακῆς γραμμῆς. Ἀλλ' ὁ Ἰμβραὴμ ἀπέκρουσε τοὺς προσβολεῖς. Τὰ ὀρεινὰ τηλεβόλα του καὶ τὰ ἄλλα πυροβόλα ὅπλα ἤρχισαν φοβερὸν πῦρ κατὰ τῶν παρὰ τὸ Ἄχοβον «ταμπουρίων», καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 16ης ἠναγκάσθησαν οἱ γενναῖοι πρόμαχοι νὰ ἐκκενώσωσι τὰς θέσεις. Ἡ δὲ πρὸς Τριπολιτσὰν ὁδὸς ἔμεινεν ἐλευθέρα εἰς τοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ Κολοκοτρώνης συνήθροισε πάλιν τὰ στρατεύματά του παρὰ τὸ «Χρυσοβίτσι», καὶ ἔδωκε διαταγὰς ἵνα πυρποληθῇ ἡ Τριπολιστά. Ἀλλὰ μόλις εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς του, καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰμβραὴμ ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν.

Πράγματι ὁ Ναπολέων, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀστραπιαίαν ταχύτητα τῶν κινήσεων, ἦτο τὸ πρότυπον τοῦ Αἰγυπτίου στρατάρχου· ἐπειδὴ μόλις ἐπέτρεψεν εἰς τὰ στρατεύματά του βραχεῖαν ἀνάπαυσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπνιζόντων ἐρειπίων τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ παρευθὺς διέταξεν αὐτὰ πάλιν νὰ κινηθῶσι πρὸς ἀνατολὰς, καὶ τὴν 24ην Ἰουνίου εἶδον τὸ Ναύπλιον καὶ τὸ Ἄργος τὰ ὑψώματα, διὰ τῶν ὁποίων ἄγει ἡ ὁδὸς εἰς τὴν Τριπολιτσὰν, διαλάμποντα ἐκ τῶν λογχῶν τῶν Αἰγυπτίων. «Ἄ! μι-

κρὰ Ἀγγλία, ἕως πότε ἔτι θὰ μὲ διαφεύγῃς;» ἐφώναξεν ὁ Ἰμβραὴμ πρὸς τὴν θέαν τῶν πρὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου νήσων καὶ τῆς νήσου Ὕδρας.

Ἡ αἰφνιδία ἐμφάνισις τοῦ Ἰμβραὴμ εἰς Ναύπλιον προὐξένησε μεγίστην κατάπληξιν καὶ ταραχήν. Ὑπέθετον προδοσίαν, ἐνῷ τὰ πάντα φυσικῶς ἐξηγοῦντο διὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς περὶ τὰς κινήσεις καὶ τὰ τεχνάσματα τοῦ πολέμου ἐμπειρίας καὶ ἱκανότητος τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ Γεώργιος Ὀρφανίδης, φίλος τοῦ Κωλέττου, λέγεται ὅτι εἶχεν ἀνταπόκρισιν μετὰ τοῦ Αἰγυπτίου καὶ τῷ προέτεινε νὰ εἰσβάλῃ εἰς Ναύπλιον, ἐτέθη δὲ ὑπὸ ἀνάκρισιν, ἀλλ' ἐκηρύχθη ἀθῷος ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου. Ὅτε δὲ ὁ Ἰμβραὴμ ὁδηγούμενος ὑπὸ 80 μόνον ἱππέων, προσήγγισεν — ἔφιππος καὶ αὐτὸς — τὴν πύλην τοῦ Ναυπλίου, μόλις ἐν τῇ ταραχῇ αὐτῶν οἱ Ἕλληνες ἔσχον τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον ἵνα κλείσωσιν αὐτήν. Τότε δὲ συνέβησαν σκηναὶ ἀγωνίας καὶ ἀμηχανίας, ὁμοίαι πρὸς τὰς συμβάσας κατὰ τὴν προσέγγισιν τοῦ Δράμαλη, ἀλλὰ καὶ τὴν φορὰν ταύτην δὲν ἔλειψαν εὔτολμοι ἄνδρες, οἵτινες, ἐνῷ τὰ πάντα ἵσταντο ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, προσέβησαν εἰς τὸ μέσον προτείναντες τὰ στέρνα των ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξηγέρθη ἀνάλογος πρὸς τοῦ κινδύνου τὸ μέγεθος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐπηπειλοῦντο. Εὐθὺς δέ, καθὼς αἱ Αἰγυπτιακαὶ φάλαγγες ἐκ τῶν ὑψωμάτων κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα, ἔσπευσαν ὁ Μακρυγιάννης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης μετὰ 350 στρατιωτῶν πρὸς τοὺς Λερναίους «Μύλους», ὅπου εὑρίσκοντο αἱ σιτηραὶ προμήθειαι τοῦ Ναυπλίου. Ἡ ἀσφάλεια τοῦ φρουρίου ἐξήρτητο ἐκ τῆς κατοχῆς αὐτοῦ. Ὁ δὲ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ τινες φιλέλληνες ἐπορεύθησαν πρὸς τὸν ἀπειλούμενον τόπον.

Ὅτε ὁ Γάλλος πλοίαρχος **de Rigny** ἔκαμε παραστάσεις εἰς τὸν πρίγκηπα ὅτι δὲν ἔπρεπεν ἀνωφελῶς νὰ θυσιασθῇ εἰς τὸν μέγιστον κίνδυνον, οὗτος ἀπεκρίνατο «Ὄχι, χρέος ἡμῶν εἶναι ν' ἀποθάνωμεν ἐνταῦθα.»

Τὸ τῆς Λέρνης ἕλος, ἤτοι: βαθεῖα λίμνη καὶ συνάμα λίθων αἱμασιαί, ἀπετέλουν τὰ ἀμυντήρια τῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκλεχθεισῶν θέσεων, προσέτι δὲ εὑρίσκοντο ἠγκυροβολημένα ἐν ἀποστάσει βολῆς πυροβόλου ἀπὸ τῆς παραλίας καὶ δύο ἑλληνικαὶ κανονιοφόροι. Τὸ πεζικὸν τοῦ Ἰμβραὴμ προσεπάθει νὰ εἰσβάλῃ διά τινος εἰς τὴν αἱμασιὰν τῶν λίθων εὑρισκομένου σμικροῦ ῥήγματος, ὅπερ οἱ Ἕλληνες εἶχον λησμονήσει νὰ γεμίσωσιν· ἐνῷ δὲ ἤδη ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ ἐπιθετικοῦ τῶν Αἰγυπτίων στρατεύματος εἶχε φθάσει εἰς τὴν ἐκεῖθεν τοῦ τείχους αὐλὴν καὶ προσεπάθει νὰ σχηματισθῇ, ἐφώρμησαν οἱ ἀμυνόμενοι ὡς μαινόμενοι καὶ λυσῶντες κατ' αὐτῶν, τοὺς ἀπέκρουσαν καὶ ἐγέμισαν τότε τὸ ῥῆγμα.

Κατὰ βάθος ὁ Ἰμβραὴμ ἐσκόπει μόνον τὴν μίαν προσβολὴν πρὸς ἐξ ἐφόδου κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου. Ἐπειδὴ δὲ διέγνω ὅτι οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν «Μύλων» ἦσαν ἀπεφασισμένοι εἰς ἀπηλπισμένην ἄμυναν καὶ μέχρις ἐσχάτων καὶ ἐπειδὴ τὸν ἔλειπε τὸ βαρύ, εἰς τακτικὴν πολιορκίαν ἀναγκαιοῦν πυροβολικόν, ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τῆς κατὰ τῶν «Μύλων» καὶ τῆς Ναυπλίας ἐπιθέσεως, ἠρκέσθη δὲ μόνον εἰς τὸ νὰ πυρπολήσῃ τὸ Ἄργος, καὶ τὴν 27ην Ἰουνίου ἐπανέκαμψε διὰ τοῦ «Παρθενίου» ὀπίσω εἰς τὴν Τριπολιτσάν.

Ἡ φήμη ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπληρεξουσιοδοτήθησαν ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ ἐπὶ τῶν χαρα-

κωμάτων τοῦ Ναυπλίου νὰ ὑψωσωσι τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν, νὰ θέσωσι τὴν πόλιν, τὴν χώραν ἅπασαν καὶ τὰς νήσους ὑπὸ ἀγγλικὴν προστασίαν. Ἡ ἐν Ναυπλίῳ ἀναθεσις τῆς γενικῆς ἀρχηγίας εἰς τὸν Γάλλον Φαβιέρον (Fabvier) ἡ παρουσία τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων πλοιάρχων, τοῦ Ἀμιλτῶνος (Hamilton) καὶ τοῦ Δεριγνὺ (Derigny), οἵτινες ἀμφότεροι οὐδόλως ἀπέκρυπτον τὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα συμπαθείας των, καὶ ἐφαίνοντο ὡς νὰ ἤθελον μόνοι ν' ἀναλάβωσι τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Ναυπλίου, ἐν συντόμῳ ὁ φόβος διεθνοῦς συμπλοκῆς, συγκρούσεως πρὸς τὰς μεγάλας δυτικὰς δυνάμεις πιθανὸν νὰ συνετέλεσαν εἰς τὴν ταχεῖαν ὀπισθοχώρησιν τοῦ Ἰμβραήμ. Ἀλλὰ κυρίως τὸ ἀποτέλεσμα ἐπῆλθε διὰ τῆς ἐγκαίρου καταλήψεως τῶν «Μύλων» καὶ διὰ τῆς θυσίας τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῶν.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἔφθασε λίαν ἀργὰ ὅπως προετοιμάσῃ τὴν αὐτὴν τύχην εἰς τοὺς ὀπισθοχωροῦντας Αἰγυπτίους, εἰς τὰς στενὰς τοῦ Ἁρβενίου διόδους, ὡς εἰς τὸν Δράμαλην εἰς Δερβενα. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἀνενέωσε τὸ παλαιὸν αὐτοῦ τέχνασμα κατὰ τῆς Τριπολιτσᾶς. Διέταξε νὰ καταλάβωσι τὴν στεφάνην τῶν περιζ κειμένων ὀρέων, καὶ ἤλπιζεν ὅτι ἤθελεν ἀφήσει τοὺς περιστενοχωρημένους Αἰγυπτίους ν' ἀποθανωσιν ὑπὸ τῆς πείνης. Ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς ἐματαίωσε τὸ σχέδιον διὰ τῶν γοργῶν πολεμικῶν κινημάτων του. Τὴν 6ην Ἰουλίου προσέβαλεν ὁ Ἰμβραὴμ τὰ πρὸς τὴν Τριπολιτσὰν κινηθέντα στίφη τοῦ Γενναίου μετ' ἀνωτέρας καὶ ὑπερόχου δυνάμεως καὶ ἀπέκρουσεν αὐτὰ μετ' ἐπίμονον ἀγῶνα ἐκ τῶν «ταμπουρίων» των, ἐνῷ τὰ ἐπίλοιπα ἑλληνικὰ σώματα, τὰ εὑρισκόμενα παρὰ τὰ Δερβενα καὶ τὸ Λεβίδιον, παρκμελήσαντα παρέδραμον τὴν καταλληλον στιγμὴν ὅπως τρέξωσιν εἰς βοήθειαν. Μετὰ ταῦτα κατέλαβε τοὺς «Μύλους» τῆς Πιάνας, Ζερικόβας καὶ Νταβίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἐν Τριπολιτσᾷ φρουρὰ ἐπορίζετο τὸν ἄρτον αὐτῆς, ὠχύρωσεν αὐτοὺς καὶ ἠσφάλισε τὸν σύνδεσμον διὰ σειρᾶς θέσεων καὶ οἰκιῶν ὀχυρῶν καὶ πρὸς ἀποκλεισμὸν χρησίμων. Τὴν 8ην Αὐγούστου προσέβαλε τὸν Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Ὑψηλάντην παρὰ τὰ Βέρβενα.

Οἱ Μανιᾶται διεσκορπίσθησαν εὐθὺς ἅμα ἤκουσαν ἠχούσας τὰς σάλπιγγας τοῦ πρώτου αἰγυπτιακοῦ σώματος. Καὶ εἰς Ἀλωνίσταιναν καὶ Μαγουλιάναν δὲν ἀντέστη καρτερικῶς τὸ στράτευμα τοῦ Κολοκοτρώνου, ὁ Ἰμβραὴμ νικηφόρος διέτρεχε τὴν χερσόνησον κατὰ πᾶσας τὰς διευθύνσεις ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀνατολῆς ἤτοι ἀπὸ τῆς Μονεμβασίας μέχρι τῆς ἀπωτάτης Δύσεως, μέχρι Γαργαλιάνου καὶ Μεθώνης μεταχειριζόμενος τὴν Τριπολιτσὰν ὡς κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του καὶ ὡς ἀποθήκην τῶν πολεμικῶν ἀποσκευῶν καὶ πολεμεφοδίων του. Οἱ Αἰγύπτιοι αὐτοῦ ἠρήμουν παντοῦ τὴν χώραν καὶ κατέστρεφον τὰ τελευταῖα βοηθητικὰ μέσα τοῦ εἰς ἀπελπισίαν ἐμπεσόντος πληθυσμοῦ, ὅστις δὲ δὲν ἔπιπτεν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ τὸ ξίφος, οὗτος ἀπέθνησκεν ὑπὸ τῆς πείνης. Ἀντὶ τῶν ὀλιγῶν Ἑλλήνων ἤρχετο ἴσως εὐπειθέστερός της λαὸς ἐκ Φελλάχων καὶ Κοπτῶν συνιστάμενος. Ὡς ἄλλοτε ὁ Σαναχάριβος καὶ ὁ Ναβουχοδονόσσωρ (Sanherib und Nevakadnezar) οἱ τύραννοι τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς, ἐξωλόθρευσαν ὁλοκλήρους λαοὺς καὶ πάλιν οὗτοι ἀνεβλάστησαν, οὕτως ἐσκέπτετο ὁ Ἰμβραὴμ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ φοβερὸν αὐτοῦ πρόγραμμα: ἀγρίως καὶ ἄνευ φειδοῦς ἐκίνησε καταστρεπτικὸν πόλεμον, πρὸς τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες μόνον

διὰ τῆς «Κλεφτουριᾶς», διὰ ληστρικῶν ἁρπαγῶν καὶ αἰφνιδίων ἐπιδρομῶν ἠδύναντο ν' ἀντιταχθῶσι. Περιωρίσθησαν δὲ ἁπλῶς καὶ μόνον εἰς τὸ νὰ παρακολουθῶσιν ἐπιτηροῦντες ἀκριβῶς τὰς εἰς τὰ ὄρη κινήσεις αὐτοῦ, ὄπισθεν αὐτοῦ ἢ πλευρόθεν νὰ ἐπιπίπτωσι καθ' ἁμάξης πλήρους τροφοδοσιῶν ἢ φορτίων πολεμικῶν ἀποσκευῶν. Εἰς ἀνοικτὸν πεδίον ἀπὸ τῆς ἐν Τρικόρφοις μάχης οὐδεμίαν ὁ Κολοκοτρώνης συνεκέντρωσε πλέον στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τῆς φοβερᾶς λόγχης καὶ σπαθῆς τῶν ἐχθρῶν. Καὶ τοῦτο, οὐχὶ ὡς ἂν ἠλαττώθη ἡ ἐλαστικότης καὶ γοργότης τοῦ πνεύματός του ἀπὸ τῆς ἐν Ὕδρᾳ αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ διότι ἐνόμιζεν ὅτι ἀπέναντι τῶν Αἰγυπτίων ἡ τύχη τὸν εἶχεν ἐγκαταλίπει παντελῶς, καὶ ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἀντίστασις, εἶχε πλέον θραυσθῇ καὶ κατασυντριβῇ· ὅτι ἡ κυβέρνησις δὲν εὑρίσκετο πλέον ἐν καταστάσει ἵνα τὸν συνδράμῃ καὶ στρατιῶτας δὲ ἂν ἠδύνατο ἀκόμη νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τοῦ ἐδάφους, κτυπῶν αὐτὸ διὰ τοῦ ποδός, δὲν ἠδύνατο βεβαίως ἄνευ μέσων νὰ συγκεντρώσῃ καὶ διαθρέψῃ αὐτούς. Ἀπὸ τῆς αἰφνιδίου ἐμφανίσεως τῶν Αἰγυπτίων πρὸ τοῦ Ναυπλίου κατεταράχθησαν οἱ ἐκεῖ καθ' ὁλοκληρίαν. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὅμως στενοχωρίᾳ, κατὰ παρακίνησιν τοῦ Μαυροκορδάτου ἐλήφθη τὴν 20ὴν Ἰουλίου ἡ κατ' οὐσίαν ἐκείνη βαρεῖα καὶ δεινὴ ἀπόφασις τοῦ νὰ ἐμπιστευθῶσιν ὅλως εἰς τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ τὴν προστασίαν μεγάλης δυνάμεως, τῆς μεγάλης Βρεττανίας. Ἔφθασαν μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε ἀπελπισθέντες παρῃτήθησαν ἀπὸ τοῦ νὰ φροντίζωσι καὶ αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν. Μόλις λοιπὸν καὶ μετὰ βίας ἐσκέπτοντο ἔτι περὶ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς ὑποστηριξέως τοῦ «γενναιοτάτου στρατάρχου.»

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Σεπτεμβρίου 1825 ὁ Ἰμβραὴμ εἶχε σχεδὸν ἐκπληρώσει τὴν ἀποστολήν του. Εἶχεν ὑποτάξει τὴν Πελοπόννησον, ἐξαιρέσει τῶν ἀβάτων καὶ ἀπροσβλήτων ὀρέων καὶ τινῶν παραλίων φρουρίων, ἅτινα, ὡς ἡ Ναυπλία, παρίστων εἰκόνα ἐσχάτης ἀθλιότητος· ἀλλὰ τότε ἐκάλεσεν αὐτὸν ἡ προστασία τοῦ πατρός του πρὸς ἄλλο θέατρον τιμῆς καὶ κινδύνου. Ἔμελλε νὰ ἐπιστέψῃ τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ ἔργα ἐπὶ τῆς Στερεᾶς διὰ τῆς ἐκπορθήσεως τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ Σουλτὰν-Μαχμούτης δὲν ἠθέλησε νὰ φανῇ κατώτερος τῶν λαμπρῶν πολεμικῶν ἔργων τοῦ αἰγυπτίου ὑποτελοῦς του. Ἐπεθύμει καὶ αὐτὸς, κρίνων σπουδαῖον καὶ ἀξιόλογον, νὰ «εἰρηνοποιήσῃ» τὴν Στερεάν, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰμβραὴμ «εἰρηνοποίει» τὴν Πελοπόννησον. Τούτου ἕνεκεν, ἡγούμενος τοῦ μέλλοντος νὰ εἰσβάλῃ ἐκεῖ στρατοῦ διώρισε τὸν πλήρη ἀρειμανοῦς ζέσεως νικητὴν τοῦ Πέτα, Μεχμὲτ-Ρεσχὶτ-Κιουταχῆν, τὸν μόνον Τοῦρκον στρατηγὸν, ὅστις ἤξιζε νὰ καταλαβῇ καὶ κατέχῃ θέσιν παρὰ τῷ Ἰμβραὴμ, καθ' ὅσον συχνὰ ἤδη εἶχον ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἱκανότης τοῦ νέου σερασκιέρου αἱματηρῶς δοκιμασθῇ. Πρὸς τούτοις δ' ἐπειδὴ ἐπάναγκες ἦτο καὶ προέκειτο διὰ συνετῶν φενακισμῶν καὶ ἐγκαίρου, ἐντέχνου καὶ ἐπιτηδείας ὑποχωρήσεως νὰ ἐξαπατᾷ καὶ κερδαίνῃ ἑλκύων ἀνθισταμένους εἰς ἑαυτὸν ἀντιπάλους καὶ, ἐν συντόμῳ νὰ κατορθοῖ ἐπιτυχῆ πολιτικὰ ἔργα κατὰ τῶν ἐν ἐπαναστάσει Ραγιάδων, ἐφαίνετο ὁ Κιουταχῆς οὐχ ἧττον ἢ ὁ Ἰμβραὴμ προσφυῶς πεπλασμένος πρὸς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀποπειρωμένου τῶν τοιούτων.

Ἀφοῦ εἶχεν ἐξασφαλισθῇ περὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν Ἀλβανῶν διὰ τῶν συνήθων σμικρῶν χρηματικῶν φιλοδωρημάτων, ἐκινήθη ἡγούμενος στρατοῦ ἐξ 20,000 ἀνδρῶν

συνισταμένου, ἐξῆλθε τῶν Ἰωαννίνων, καὶ προύχώρησε τὴν 6ην Ἀπριλίου 1825 διὰ τῆς ὀρεινῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, διὰ τοῦ Μακρυνόρους. Ἡ κυβέρνησις εἶχεν αὐτόθι τοποθετήσει ἀδύνατον μόνον ἐπιτηρητικὴν φρουρὰν ὑπὸ τὸν Νότην-Βότσαρην, ἥτις ἅμα τῇ προσεγγίσει, τοῦ ἐχθροῦ διεσκορπίσθη. Ἄνευ καμμιᾶς ἀντιστάσεως διῆλθε τότε ὁ Κιουταχῆς τὴν Αἰτωλο-Ἀκαρνανίαν, ἐξέπεμψεν ἓν σῶμα ἐκ 1,500 Ἀλβανῶν ἀνατολικῶς πρὸς τὰ Σάλωνα, καὶ εὑρέθη τὴν 27ην Ἀπριλίου ἀπέναντι τῆς ἑλώδους πόλεως «Μεσολογγίου», ἥτις καὶ πρότερον ἔτι εἶχεν ἀντιστῇ εἰς αὐτὸν ἐπιτυχῶς. Εἶχε δὲ ἀποφασίσει νὰ μὴ ἀποσυρθῇ πάλιν ἄπρακτος. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀξίωμά του ὡς «ρουμελὶ βαλεσὶ» ἤτοι ὡς στρατάρχου, τῷ εἶχεν ἀπονεμηθῇ μετὰ τῆς σημασίας: «Ἢ τὸ Μεσολόγγιον νὰ πέσῃ ἢ ἡ κεφαλή σου.» Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ διευθύνῃ πολιορκίαν καθ' ὅλους τοὺς τρόπους τῆς Εὐρωπαϊκῆς τέχνης τοῦ πολεμεῖν. Φράγκοι μηχανικοὶ εὑρίσκοντο πλησίον του. Πιεζόμενοι χριστιανοὶ ἐργάται ὤφειλον νὰ σκάπτωσιν ἡμέραν καὶ νύκτα, μετὰ δύω ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἤρχισαν εἰς ἀπόστασιν 300 ὀργυιῶν ἀπὸ τῶν τειχῶν νὰ χαράττωσι τὴν πρώτην παραλληλον γραμμὴν, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβον τὴν 7ην Μαΐου.

Τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ τῆς πρώτης πολιορκίας διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ μηχανικοῦ Κοκκίνη εὑρίσκετο εἰς τοιαύτην ἀμυντικὴν θέσιν, ὁποία ἐφαίνετο ἀρκοῦσα ὅπως ἀντιστῇ ἐναντίον τῶν πολιορκητικῶν τεχνῶν ἀκατεργάστου καὶ ἀπείρου ἐχθροῦ. Τὸ χῶμα, ὅπερ περιεκύκλου τὴν πόλιν πρὸς Ἄρκτον καὶ Ἀνατολὰς ὑπερησπίζετο ἀριστερόθεν μὲν ὑπὸ μιᾶς κανονιοστοιχίας ἐπὶ τῆς ἑλώδους νήσου τοῦ «Μαρμαρᾶ», πρὸς τὸ κέντρον ὑπὸ τῶν δύο προμαχώνων «Φραγκλίνου» καὶ «Βοτσαρη», δεξιόθεν δὲ ὑπὸ τοῦ τηλεβόλου «ὁ Βύρων» καὶ πολλῶν ἄλλων μικροτέρων ὀχυρωματικῶν ἔργων. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀπέναντι τοῦ προχώματος τάφρου εἶχον χαράξει καὶ ἄλλην ἔτι ὁδὸν κεκαλυμμένην, ἔνθα καὶ ἐπάλξεις κατεσκεύασαν. Τὸ πυροβολικὸν τῶν πολιορκουμένων ἦτο κατ' ἀρχὰς ἰσχυρότερον ἢ τὸ τῶν πολιορκητῶν, οἱ Ἕλληνες ἠριθμοῦν 48 τηλεβόλα, 2 ὅλμους καὶ 2 ὁβούζια. Καὶ στρατευμάτων δὲ δὲν ὑπῆρχεν ἔλλειψις. Οἱ γενναιότεροι καπετάνοι καὶ στρατιῶται τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἴσκος, ὁ Βεϊκος, ὁ Στουρνάρης, ὁ Μακρῆς, ὁ Λιακατᾶς, ὁ Κοντογιάννης εἶχον ριφθῇ εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Ἀνατολικόν. Ἡ φρουρὰ ἀνέβαινε εἰς τετρακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες ἐνεπνέοντο ὑπὸ τῶν ἀρίστων διαθέσεων καὶ φρονημάτων, ἐν περιπτώσει δὲ ἀνάγκης ἠδύναντο νὰ στηριχθῶσιν εἰς τὴν συνδρομὴν καὶ ἀπάντων τῶν δυναμένων νὰ φέρωσιν ὅπλα πολιτῶν. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο ἠναγκάζοντο καὶ νὰ τρέφωσιν ἐντὸς τῶν τειχῶν δωδεκακισχιλίους ἀνθρώπους εἰς τρόπον, ὥστε μετ' οὐ πολὺ δὲν ἤθελον ἔχει ἐπαρκεῖς τροφὰς οὔτε τὰ ἀπαιτούμενα πολεμεφόδια. Ὁ δὲ ἀπόμαχος Νότης-Βότσαρης συνεκρότησε μετὰ τῶν διασημοτάτων καπετάνων τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος συμβούλιον περὶ ὑπερασπίσεως, ἡ δὲ πολιτικὴ διοίκησις εὑρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας ἐπιτροπῆς ἐκ τριῶν ἀνδρῶν συνισταμένης, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐκ Πατρῶν εἰς πατριωτικὰς θυσίας προθύμου προύχοντος Παπαδιαμαντοπούλου.

Αἱ προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι τῶν πολιορκητῶν προέβαινον ἐρρωμένως. Ἡ σκαπάνη δὲν ἠσύχαζε. Κατὰ τὸ τέλος Μαΐου, οἱ Τοῦρκοι εἶχον πλησιάσει τὸ προχω-

Ν. ΠΕΤΜΕΖΑΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

μα μέχρι 16 ὀργυιῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἐνεργότατοι, συνέστησαν νέας κανονιοστοιχίας, διαπήγματα καὶ ὁδοφράγματα, ἐνῷ ὁ ἐχθρὸς εἰργάζετο πρὸς καταστροφὴν αὐτῶν. Ὁ Κιουταχῆς μετέφερε κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου ἐπικουρίας διὰ τὸ πυροβολικόν του, καὶ διέταξε τοὺς στρατιώτας ν' ἀρχίσωσι τὴν πυροβόλησιν κατὰ τῶν κεντρικῶν θέσεων τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἀνατολικοῦ, κατὰ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Βότσαρη καὶ τοῦ Φραγκλίνου. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ τὰ ὑπὸ ἀνικάνων χειρῶν διευθυνόμενα τηλεβόλα του δὲν ἐπέφερον μεγάλην ζημίαν, ἐπειδὴ ταχέως ἔλειψαν τὰ πολεμεφόδια, καὶ τότε οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ γεμίζωσι τοὺς ὅλμους των διὰ λίθων ἀντὶ διὰ βομβῶν. Ἡ δὲ πρὸς ἐξ ἐφόδου κατάληψιν τῆς νήσου Μαρμαρᾶ δοκιμὴ ἀπέτυχεν. Ἀλλ' ἄνευ ἐλπίδος ἀπέβλεπον οἱ πολιορκούμενοι εἰς τὸ μέλλον. Τὴν δὲ 10ην Ἰουνίου ἔλαβον δι' ἑπτὰ ὑδραϊκῶν πλοίων ὑπὸ τὸν Νέγκαν τροφὰς καὶ τὴν λίαν παράδοξον διαβεβαίωσιν ταχείας ἐπιβοηθείας. Ἔρθασαν δὲ καὶ ἐκ Πελοποννήσου βοήθειαι καὶ ἀνεζωογόνησαν τὸ ἐκλεῖπον θάρρος. Ὅτε δὲ τὴν 10 Ἰουλίου ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης ἐγνωστοποιήθη διὰ συνθήματος ἡ προσέγγισις στόλου, ἀνηλάλαξαν ὑπὶ ἀγαλλιάσεως οἱ πολιορκούμενοι, καὶ μετὰ θριάμβου ἀπηυθύνοντο φωνάζοντες πρὸς τὴν τουρκικὴν ἐμπροσθοφυλακήν. Ἐνόμιζον ὅτι ἦτο ἡ ἐπικουρικὴ δύναμις τὴν ὁποίαν τοῖς εἶχον ὑποσχεθῆ ἐξ Ὕδρας καὶ Σπετσῶν. Ὅτε ὅμως εἶδον πλησιάζοντα καὶ ἄλλα μεγαλήτερα καὶ μικρότερα πλοῖα, ἀντὶ τοῦ σταυροῦ τὴν ἐρυθρὰν σημαίαν μετὰ τῆς ἡμισελήνου ἀνεπεταννύοντα, τότε ἡ ἀπάτη ἐγένετο καταφανής. Ἦτο δὲ ὁ Καπουδὰν-πασσᾶς, ὅστις ἀπὸ τῶν ζημιῶν καὶ τοῦ τρόμου,—ἅπερ προὐξένησαν εἰς αὐτὸν τὰ ἑλληνικὰ πυρπολικὰ παρὰ τὴν Εὔβοιαν καὶ τὴν Σούδαν,—ἀναλαβών, εἶχε συνοδεύσει τὸν Αἰγύπτιον Χουσσεὶν ἀπὸ Σούδαν εἰς Ναβαρῖνον, καὶ ἤδη ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, ὅπως ἀποδιώξῃ τὸν ὑδραϊκὸν στόλον καὶ μεταφέρῃ εἰς τοὺς πολιορκητὰς τροφὰς, πολεμεφόδια καὶ χρήματα ἐν ἀφθονίᾳ. Ὁ δὲ Γιουσοὺφ-πασσᾶς ἐκ Πατρῶν προσέθετο εἰς τὰ τοῦ Καπουδὰν-πασσᾶ καὶ ἄλλα 36 μικρὰ καὶ εὐπετῆ πλοῖα, ἅπερ ἔπλεον εἰς τ' ἀβαθῆ ἕλη καὶ ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι τὴν πόλιν ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης. Ἀλλὰ συγχρόνως ὁ Κιουταχῆς κατέσχε τὰ εἰς τὰ ἕλωδη ὕδατα εὑρισκόμενα νησίδια. Οὕτως ἡ Σκύλλα καὶ ὁ Προκοπάνιστος ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας του· τὸ προτείχισμα Βασιλάδι δεινῶς ἐστενοχωρήθη εἰς τρόπον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀποκλεισθῆ παντελῶς καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης.

Εἰς τοὺς πολιορκουμένους δυσάρεστον βεβαίως ἔκπληξιν προὐξένησεν ἡ ἐμφάνισις τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἀλλὰ τὸ θάρρος των οὐδόλως ἐκλονίσθη. Ὅ,τι μετὰ τὴν ἀπέλπιδα καὶ τὴν ἀπαρηγόρητον ἐκείνην περίοδον τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῆς ἀναρχίας εἶχεν ἐναπολειφθῆ ὑψηλὸν καὶ μέγα εἰς τῶν Ἑλλήνων τὰς ψυχὰς, ἤτοι ἡ ἀκαταδάμαστος εὐστάθεια καὶ πίστις τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τῆς δισχονοίας καὶ διαστάσεως τῶν ἀρχηγῶν αὐτοῦ, τοῦτο διεξεδηλώθη τῷ ὄντι ὡραιότατα κατὰ τὸ διάστημα τῆς παρούσης πολιορκίας. Ὁ ἑλληνικὸς πατριωτισμὸς κατέφυγεν ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐνῷ ἀλλαχοῦ ἡ ἐπανάστασις εὑρίσκετο εἰς παῦσιν, ἐνῷ ὁ πόλεμος εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, εἰς ἣν ἐπέδραμον οἱ Τοῦρκοι ἐξ Εὐβοίας καὶ Σαλώνων ἐξετράπη εἰς ληστρικὰς καὶ λαφυρα-

γωγικὰς ἐπιδρομὰς, συνεκεντρώθη ἤδη ὅλον τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος εἰς Μεσολόγγιον. Προῆσθάνοντο πλέον τὸ πρᾶγμα ἐν Εὐρώπῃ. Καὶ οἱ μὲν φιλότουρκοι ἠτένιζον μετ' ἀπιστούσης ἐκπλήξεως, οἱ δὲ φιλέλληνες μετ' ἐναγωνίου προσδοκίας πρὸς τὴν τελματωδη πόλιν. «Ὅπως καὶ ὁτιδήποτε καὶ ἂν σκέπτηται τις περὶ τῶν Ἑλλήνων» ἔγραφεν ὁ Γέντς τὴν 21ην Σεπτεμβρίου 1823 πρὸς τὸν πιστὸν αὐτοῦ Πιλάτ, «τὰς περὶ τῆς πολιορκίας ἐν τῇ ἐρημεριδι πραγματευομένας περικοπὰς οὐδεὶς δύναται νὰ ἀνγνώσῃ ἄνευ μεγάλου ἐνδιαφέροντος καὶ ἥκιστ' ἄνευ συμπαθείας τινὸς ἐπειδὴ ὅτι ἡ ὑπεράσπισις τοῦ Μεσολογγίου ὁποιονδήποτε καὶ ἂν λαβῃ τέλος, εἶναι ἀληθὲς ἡρωϊκὸν κατόρθωμα, τοῦτο οὔτε φίλος οὔτε ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων κανεὶς δύναται νὰ διαψεύστῃ.»

Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ὁ διάπυρος τοῦ Κιουταχῆ ζῆλος κατέστη πλέον ἀκράτητος. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς πόλεως εἶχεν ἀποτελειωθῆ, καὶ οἱ πολιορκηταὶ, κεκαλυμμένοι ὑπὸ τῶν οἰονεὶ περιϊπταμένων ἐμπύρων σφαιρῶν, προσήγγισαν ἤδη τὴν κεκαλυμμένην ὁδὸν, ἀπεφάσισε τότε ὁ Κιουταχῆς νὰ ἐφορμήσῃ κατὰ τῆς πόλεως.

Ἡ ὑπὸ τοῦ πρώην ὀπαδοῦ τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ Ταχὶρ-Ἀββᾶ πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἀπευθυνθεῖσα πρόσκλησις πρὸς τὴν ἐπὶ συνθηκολογήσει παράδοσιν ἔμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἀπὸ δὲ τῆς 23ης Ἰουλίου ὁ βομβαρδισμὸς ἔκ τε τῆς ξηρᾶς καὶ τῶν εἰς τὰ ἕλη εἰσχωρησάντων πλοίων ἤρχισε νὰ ἐπιτείνηται καὶ γίνηται σφοδρότερος, καὶ πρὸ τῶν ἐν τῷ κέντρῳ εὑρισκομένων κανονιοστοιχιῶν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἐμάχοντο νυχθημερὸν σχεδὸν καὶ ἄνευ διακοπῆς, καὶ πάντες ἐνεῖχον τὸ προαίσθημα ἐπικειμένης γενικῆς ἐφόδου καὶ προσβολῆς. Λοιπὸν τὴν 28ην Ἰουλίου ἀνετίναξαν οἱ Τοῦρκοι ὑπόνομον κάτωθι τοῦ προμαχῶνος τοῦ Βότσαρη· κατέστρεψαν ἓν μέρος αὐτοῦ, καὶ ἐζήτησαν νὰ εἰσβάλωσι διὰ τοῦ ἀνοιχθέντος ῥήγματος εἰς τὴν πόλιν. Τὴν δ' ἑπομένην ἡμέραν ἔστησαν ἤδη εὐθὺς τὰς μικρὰς αὐτῶν σημαίας εἰς τὰ ἐρείπια. Ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἐπέμενον ἀνθιστάμενοι. Οἱ πολῖται συνέρρεον σωρηδὸν πρὸς τὸ ἀπειλούμενον μέρος, καὶ οἱ ἐφορμῶντες ἀπεκρούσθησαν μετὰ καθημαγμένων κεφαλῶν ὀπίσω εἰς τὰ ἴδια. Νέαι δὲ πάλιν περὶ συνθηκολογήσεως προτάσεις τοῦ Κιουταχῆ ἀπερρίφθησαν ἀνενδοιάστως καὶ ἀμέσως, καὶ οἱ Ἕλληνες ἔπεμψαν πρὸς χλευασμὸν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐχθρῶν φιάλας τινὰς ρουμίου διὰ τοὺς ὁρμητικοὺς αὐτοῦ σημαιοφόρους. Τὴν δ' ἑσπέραν τῆς 1ης Αὐγούστου παρετήρησαν γενικὴν προσευχὴν γινομένην εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, καὶ τὴν 2αν Αὐγούστου, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, ἐπανέλαβον οἱ Τοῦρκοι τὴν προσβολὴν κατὰ τοῦ προμαχῶνος τοῦ Φραγκλίνου, ἐνῷ ὁ προμαχὼν τοῦ Βότσαρη καὶ τὰ ἀνατολικὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα ἐνταὐτῷ προσεβλήθησαν μετὰ νέας σφοδρότητος. Ἀλλὰ καὶ τώρα οἱ πολῖται εὑρέθησαν εἰς τὰς θέσεις των. Καὶ κατώρθωσαν μὲν οἱ ἐφορμῶντες νὰ στήσωσι τὰς σημαίας αὐτῶν εἰς τὰ συντρίμματα τῶν ἑλληνικῶν προμαχώνων, ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν καὶ νὰ τὰς κρατήσωσιν ἑστημένας ἐκεῖ. Μετὰ δὲ δύο ὡρῶν καὶ ἡμισείας ἀγῶνα, ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν ἀπολέσαντες 500. Ὁ δὲ Κιουταχῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἐθυσθύμησεν ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἥττης καὶ καταβολῆς, ὥστε διέταξε νὰ μεταφέρωσι πρὸ τῶν τειχῶν καὶ ν' ἀποκεφαλίσωσι τοὺς Ἕλληνας αἰχμαλώτους, ὅσοι

εἶχον ἤδη πέσει εἰς χεῖράς των. Ἐνῷ βεβαίως, ἂν ἐγνώριζεν ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν τοῦ πολιορκουμένου φρουρίου, δὲν ἤθελε τρομάξει ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης ταύτης ἀποτυχίας, ἀλλ' ἤθελεν ἐξακολουθήσει μετὰ θάρρους τὴν ἔφοδον, ἐπειδὴ ἡ ἔνδεια εἶχε κορυφωθῇ ἐν τῇ πόλει, τὰ τρόφιμα καὶ τὰ πολεμεφόδια ἐξηντλήθησαν, οἱ πολιορκούμενοι κατεῖχον ἔτι μόνον δύω πίθους πυρίτιδος, καὶ δυσκόλως ἤθελον δυνηθῇ ν' ἀντιστῶσιν εἰς νέαν ἐπίθεσιν. Ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος. Τότε ἀνηγγέλθη κατὰ τὴν νύκτα τῆς 3ης Αὐγούστου διὰ συνθήματος ἐκ τῶν πύργων τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἄφιξις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ ναυτικὸς λαὸς τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν ἠρνεῖτο νὰ παράσχῃ καὶ δεύτερον πλέον ὑπηρεσίας (εἰς τὴν κυβέρνησιν) ἐν ὅσῳ δὲν τῷ ἐδιπλασίαζον καὶ δὲν τῷ προεπλήρωνον μάλιστα τὴν μισθοδοσίαν. Ἀλλ' ἡ ἔγκαιρος ἄφιξις χρημάτων τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου ἀνεζωπύρωσε τὸν πατριωτισμὸν τῶν γενναίων τούτων, καὶ τὴν 2αν Ἰουλίου ἐξέπλευσαν οἱ Σπετσιῶται ὑπὸ τὸν Ἀνδροῦτσον, οἱ Ὑδραῖοι ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ οἱ Ψαριανοὶ ὑπὸ τὸν Ἀποστόλην. Ἀναγκασθεὶς ὅμως ν' ἀργοπορήσῃ ὑπὸ κακοκαιρίας, ἐφάνη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐκ 40 πλοίων συνιστάμενος, μόλις τὴν 2αν Αὐγούστου εἰς τὴν θάλασσαν τῶν «Σκροφῶν». Βόρειος ἄνεμος καὶ τρικυμία ἀπεκώλυσαν αὐτὸν τοῦ νὰ ἐπιτεθῇ ἀμέσως κατὰ τοῦ στόλου τοῦ Καπουδὰν-πασσᾶ. Ἀλλὰ τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἔπλευσαν οἱ Ἕλληνες πλήρεις ἀποφάσεως ἐπὶ τὴν ἐχθρικὴν γραμμήν. Μετὰ μεγίστου δ' ἐνδιαφέροντος παρετήρουν ἐκ τῶν τειχῶν τοῦ Μεσολογγίου τὰς κινήσεις τῶν δύο στόλων. Οἱ Τοῦρκοι ἐμάχοντο μετὰ τῆς δειλῆς προσοχῆς, ἥτις ἐχαρακτήριζε τὸν ναύαρχον αὐτῶν καὶ καλῶς ἠνόουν ὅτι οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ προσεπάθουν νὰ ἀποκερδήσωσι κόπτοντες τὸν ἄνεμον αὐτῶν ἵνα μετὰ ταῦτα πέμψωσιν ἐναντίον των τὰ πυρπολικά. Ἐπί τινας δ' ὥρας ἐκινοῦντο τῇδε κἀκεῖσε μέχρις ὅτου, τελευταῖον, κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες νὰ καταλάβωσιν εὐνοϊκὴν θέσιν ἀπέναντι τῆς πρὸς τὸν ἄνεμον ἐστραμμένης πλευρᾶς τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἔπεμψαν λοιπὸν τότε τρία μόνον πυρπολικὰ κατὰ τῆς ναυαρχίδος, τῶν ὁποίων τὴν προσβολὴν μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ ὑπεξέφυγεν ὑποχωρῶν ὁ Χοσρὴβ καὶ, φρονῶν ὅτε παρέσχε τὴν δέουσαν ἱκανοποίησιν εἰς ἑαυτὸν τιμήν, ἔκαμε σύνθημα πρὸς γενικὴν ὀπισθοχώρησιν. Ἓν μέρος τῶν ἑλληνικῶν πλοίων τὸν κατεδίωξε μέχρι Κεφαλληνίας, ἀλλ' οὐδ' ἐπέσχε που ὁ Καπουδὰν εἰμὴ μόνον ἀφικόμενος εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἐνταῦθα δὲ ἀπέδωκεν εἰς ἑαυτὸν τὴν νίκην, ἐπειδὴ αὐτὸς οὐδεμίαν ἄλλην ζημίαν ὑπέστη, ἐλησμόνησεν ὅμως ὅτι ἐγκατέλιπε τὸν στολίσκον τοῦ Γιουσοὺφ-πασσᾶ ἐντὸς τῶν ἑλῶν τοῦ Μεσολογγίου καὶ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι ὁ συνάδελφος αὐτοῦ Κιουταχῆς εἶχε μείνει ἐν μεγίστῃ ἀπορίᾳ καὶ ἀμηχανίᾳ. Μόνον δ' ἓν μέρος τῶν κανονιοφόρων κατώρθωσεν ὁ Κιουταχῆς ν' ἀποσύρῃ ἐγκαίρως εἰς τὴν ξηρὰν καὶ διασώσῃ, ἐνῷ αἱ ἐπίλοιποι συνελήφθησαν καὶ κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὴν 6ην Αὐγούστου, καθ' ἣν νυκτερινὴ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου ὑπὸ τῶν καπεταίνων τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, προεξάρχοντος τοῦ Καραϊσκάκη, καὶ προσυμπερωνημένη σύγχρονος ἐπίθεσις τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου προὐκάλεσαν τὴν μεγίστην σύγχυσιν εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον. Μέρος τῶν πολιορκητικῶν ἔργων καὶ ὀχυρωμάτων κατεστράφη, αἱ θέσεις τοῦ Κιου-

ταχῆ ἐπὶ τῶν ἑλωδῶν νήσων ἀπωλέσθασαν, καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς πόλεως καθόλου ἤρθη καὶ διελύθη.

Ἀφ' οὗ ὁ σκοπὸς τῆς διὰ θαλάσσης ἑλληνικῆς ἐκστρατείας ἐστέφθη δι' ἐπιτυχίας, ἀφ' οὗ ἡ πόλις προὐμηθεύθη πλουσιοπρόχως τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, ὑπελείφθη δὲ εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου στόλος ἐξ ἑπτὰ πολεμικῶν πλοίων συνιστάμενος πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ προστασίαν τοῦ μεταξὺ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς ἐμπορίου, ἀπέπλευσαν ἐκεῖθεν παλιν ὁ Ἀνδροῦτσος, ὁ Ἀποστόλης καὶ ὁ Μιαούλης. Κατεδίωξαν δὲ τὰ ἴχνη τοῦ Καπουδὰν-πασσᾶ μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ταινάρου, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν, φυσικῷ τῷ λόγῳ, νὰ τὸν προφθάσωσι πλέον πρὸ αὐτοῦ τοῦ Μεσολογγίου. Ὅμως ἤρχισαν τώρα τὰ πράγματα νὰ λαμβάνωσιν ἄλλην τροπήν.

Ὁ Κιουταχῆς εὑρίσκετο εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου ἔτι εὑρίσκοντο οἱ Ἕλληνες. Ἐστερημένος πολεμεφοδίων, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ συντόνως τὴν κανονιοβόλησιν, ἄνευ τροφῶν καὶ ἄνευ χρημάτων, δι' ὧν ἤθελε διατηρεῖ ὑπὸ τὰς σημαίας του τοὺς πεινῶντας καὶ δυσαρεστημένους Ἀλβανούς, ἔπρεπεν ἤδη νὰ φοβῆται μήπως οἱ Ἕλληνες τῷ ἀποκόψωσιν ὄπισθεν τὴν εἰσαγωγὴν τροφῶν καὶ τῶν πρὸς πόλεμον ἐπιτηδείων, ὡς καὶ τὴν διὰ τῶν στενῶν τῶν ὀρέων συγκοινωνίαν καὶ τότε δὴ ἤθελε μεταβληθῆ ἀπὸ πολιορκοῦντος εἰς πολιορκούμενον.

Ἡ ἐπίθεσις τῆς ὁπῆς Αὐγούστου ἀπέδειξε μέχρι πόσον ὑψηλοῦ βαθμοῦ εἶχε φθάσει ἡ τόλμη τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλ' ἐν τῇ ἰσχυρᾷ καὶ εὐσταθεῖ στρατιωτικῇ καρδίᾳ τοῦ Κιουταχῆ ἀγωνιώδεις περισκέψεις οὐδόλως ἐνεφιλοχώρουν. Ἐπειδὴ ἠναγκάζετο νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τῆς ἰδέας τοῦ νὰ βιάσῃ τὴν πόλιν δι' ἐνεργοῦ πυρὸς ἢ διὰ πολιορκίας, ἤρχισε τὸν ἀποκλεισμὸν μετὰ τοσοῦτο συντονωτέρου ζήλου ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς. Τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καταστραφέντα ἔργα κατεσκευάσθησαν ἐκ νέου ἐπιμελῶς, καὶ ὁ σερασκιέρης ἐφαίνετο τώρα ὅλος ἀφιερωμένος ἔτι μόνον εἰς τὴν χρῆσιν τῆς σκαπάνης. Πρὸ τοῦ προμαχῶνος τοῦ «Φραγκλίνου» ἀνήγειρεν ἰσχυρὸν πρόχωμα, ὅπερ προσεπάθει νὰ ἀσφαλίσῃ διὰ περιχαρακωμάτων καὶ ἀόκνως ἐζήτει νὰ ὑψώσῃ περισσότερον, μέχρις ὅτου ὑπερβῇ τὸν ἑλληνικὸν προμαχῶνα καὶ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν ὑπεράσπισίν του. Οἱ Ἕλληνες ἔσκωπτον τὴν παράδοξον ταύτην ἀνανέωσιν τῶν παλαιῶν πολιορκητικῶν μεθόδων. Ὁ μηχανικὸς αὐτῶν Κοκκίνης ἐβάπτισε τὸ τουρκικὸν τέρας διὰ τοῦ ὀνόματος: «ὕψωμα τῆς ἑνώσεως», ὡς ἱστορικὴν ἀνάμνησιν τοῦ προχώματος τοῦ «Μεγάλου Ἀλεξάνδρου», ἐν καιρῷ τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου. Καὶ ὅμως οἱ σκῶπται ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσωσι τὸν προμαχῶνα τοῦ «Φραγκλίνου», ὅτε τὸ ὑπερεξέχον κολοσσιαῖον πρόχωμα εἶχε προχωρήσει πλησιέστερον, καὶ ἡ τάφρος εἶχεν ἤδη πληρωθῆ ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν. Οἱ Τοῦρκοι εἰσέβαλον εἰς τὸ μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς προασπιζόμενον τέως ἔργον—ἀλλ' ἀναμφιβόλως ἀπεδείχθη τώρα πλέον ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου οὐδὲν ἀποφασιστικὸν ἀποτέλεσμα ἐπήρχετο.—Ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες εἶχον ὄπισθεν τοῦ φρυγγος τῶν προμαχώνων ἀνιδρύσει ἤδη νέας τάφρους καὶ ἀποκατέστησαν οὕτω δυσχερῆ τὴν περαιτέρω τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν πόλιν προχώρησιν. Ἐπυροβόλησαν δὲ ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων αὐτῶν θέσεων τὸν προμαχῶνα «Φραν-

κλῖνον» καὶ παρευθὺς ἀλλαγέντ' ἀντεστράφησαν τὰ διαδραματιζόμενα μέρη. Οἱ Τοῦρκοι εὑρέθησαν αἴφνης ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀποκτηθέντος ἔργου καὶ τοῦ ἰδίου των προχώματος πεπολιορκημένοι καὶ περιεσφιγμένοι ἀπανταχόθεν. Μετὰ μακρὸν δὲ καὶ θερμὸν ἀγῶνα κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες τὴν 31ην Αὐγούστου καὶ τὴν 1ην Σεπτεμβρίου νὰ ἐπαναπτήσωσιν ὅλην τὴν προαποληφθεῖσαν αὐτῶν τοποθεσίαν, καὶ οὐδὲ μόνον τὸν προμαχῶνα Φραγκλῖνον, ἀλλὰ καὶ μέρος τοῦ «ὑψώματος τῆς ἑνώσεως». Πάντα δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἐν διαστήματι τριῶν ἑβδομάδων μετὰ μεγάλου κόπου κατασκευασθέντα ἔργα κατεστράφησαν. Ἀλλὰ βεβαίως τὸ θάρρος τοῦ Κιουταχῆ δὲν εἶχεν ἔτι συντριβῆ· ὅθεν καὶ προητοιμάζετο οὗτος πρὸς νέαν γενικὴν προσβολήν, ἂν καὶ ἄλλως παρὰ τοῦ ὑπὸ λιμοῦ τε ἅμα καὶ λοιμοῦ καὶ λιποταξίας ἐξαδυνατισθέντος στρατοῦ δὲν ἠδύνατό τις νὰ περιμείνῃ πλέον μέγα τί. Ἐνῷ δὲ ἀκόμη προσεδόκα εὐνοϊκὴν περίστασιν ἵνα ἐπιτεθῇ, οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν τὴν 21ην Σεπτεμβρίου διὰ γενικῆς ἐξόδου καὶ προσέβαλον τὸ στρατόπεδόν του μετὰ τοιαύτης ὁρμῆς καὶ λύσσης, ὥστε ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἔμεινεν ἀπορῶν καὶ μὴ γνωρίζων πῶς ἔπρεπε νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτόν. Ἡ κορυφὴ τοῦ προχώματος κατεστάφη δι' ἑλληνικῆς ὑπονόμου, καὶ ἐνῷ ἔτι ἡ πάλη ἐμαίνετο εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον καὶ οἱ Τοῦρκοι μετὰ πολλοῦ κόπου ἠμύνοντο κατὰ τῆς ἐπιθέσεως, τὰ τηλεβόλα των μόλις ἔτι προὐφύλαττον ἀπὸ τῆς καθηλώσεως, νέοι καὶ γέροντες ἐκ τοῦ Μεσολογγίου εἰργάζοντο κρατοῦντες τὴν σκαπάνην ἵν' ἀποκομίσωσι τὸ χῶμα καὶ τὰ ὁδοφράγματα· δευτέραν δὲ προσβολήν, ἣν ἐπεχείρησεν ἡ φρουρὰ τὴν 13ην Ὀκτωβρίου, ἐπέστεψεν ἡ αὐτὴ ἐπιτυχία. Τὰ ἐπίλοιπα τοῦ «ὑψώματος τῆς ἑνώσεως» κατεστράφησαν· καὶ οἱ ὀχυρωματικοὶ σπλίωνες τῶν Τούρκων ἐπυρπολήθησαν. Φθινοπώρου βροχὴ καὶ τρικυμία συναπετελείωσαν τὰ ἐπίλοιπα, ἤτοι κατέστρεψαν καθ' ὁλοκληρίαν πάντα τὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πολιορκητικὰ ἔργα τῶν Τούρκων.

Ὁ Κιουταχῆς ἔπρεπε τώρα, πρὸ πάντων, νὰ ἐγκαταλίπῃ πᾶσαν ἰδέαν ἐπιθέσεως καὶ νὰ σκέπτηται περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀσφαλείας. Δὲν ἠδύνατο οὔτε ἤθελε ν' ἀρχίσῃ τὴν ὀπισθοχώρησιν, ἐγνώριζε τὴν ὁριστικὴν θέλησιν τοῦ σουλτάνου, ἔπρεπε νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν ἢ ν' ἀποθάνῃ πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς. Οὕτω κατενεκλείσθη ἀποσυρθεὶς εἰς τ' ἀπώτατα αὐτοῦ ὀχυρώματα, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ζυγοῦ· διέταξε τὸ ἱππικὸν νὰ διατηρῇ τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Κρυονέρου, δύω ὥρας ἀνατολικῶς ἀπὸ τοῦ Μεσολογγίου, καὶ ἐτήρει οὕτως ἑαυτὸν ἐπιμελέστατα εἰς ἀμυντικὴν θέσιν. Μετὰ ζωηρᾶς ἀνησυχίας περιέμενε τὴν ἐπάνοδον τοῦ Καπουδὰν-πασσᾶ καὶ τὴν ἐπικουρικὴν δύναμιν, ἣν ἔμελλε νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν ὁ Ἰμβραὴμ-πασσᾶς· ὁ ὑπερήφανος αὐτοῦ στρατὸς περιωρίσθη ἤδη εἰς τρισχιλίους ἄνδρας, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες διὰ νέων προσθηκῶν ἐκ τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου ἀδιακόπως ἐνεδυναμοῦντο. Οἱ καπιτάνοι τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, μεταξὺ τῶν ὁποίων τώρα τὸ ὄνομα «Καραϊσκάκης» μετ' αὐξούσης ὁσημέραι ὑπερηφανίας καὶ δόξης ἀνεφέρετο, κατεῖχον τὰ ὄπισθεν τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου ὄρη. Ἂν ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου συνεφώνει μετ' αὐτῶν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, δὲν ἦτο σχεδὸν δυνατὸν νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ ψύχους τρέμοντα καὶ πεινῶντα τουρκικὰ στρατεύματα ἤθελον ἀντιστῇ πλέον. Ἀλλ' ὅμως οἱ Ἕλληνες δὲν ὠφελήθησαν ἐκ τῆς τοσοῦτον καταλλήλου πρὸς ἀποφα-

στικὸν κίνημα εὐκαιρίας, ἥτις ἐπαρουσιάσθη κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ ἔτους 1825. Ἐνετρύφων δὲ εἰς τὰς πομπώδεις εἰδήσεις, τὰς ὁποίας «Τὰ Ἑλληνικὰ Χρονικὰ» ἀνέφερον περὶ τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Μεσολογγίου, τῆς ἑλληνικῆς αὐτῆς Σαραγόσης. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῆς νίκης οὐδόλως ἐσκέπτοντο ἵνα δι' ἐπαρκοῦς προμηθείας τῶν ἐπιτηδείων διὰ τὸ μέλλον προετοιμασθῶσι καὶ διατάξωσιν ἵνα τοὺς ἐπὶ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου συνηθροισμένους δημητριακοὺς καρποὺς μετακομίσωσιν ἐκεῖθεν. Οὐδόλως ποοῦσθάνοντο πόσον ταχέως προπαρασκευάζετο νὰ ἐνσκήψῃ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου νέα θύελλα.

Πρῶτόν τι προμήνυμα τοῦ κινδύνου ἦτο ἡ ἐμφάνισις τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τὴν 18ην Νοεμβρίου ἐπανέκαμψεν ὁ Καπουδὰν-πασσᾶς πλουσιοπάροχα φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τροφὰς καὶ χρήματα ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Μεσολόγγιον, καὶ ἔφθασε λίαν ἐγκαίρως ἵνα δώσῃ τὰ ἐκ πείνης θνήσκοντα —παρὰ τὸν Ζυγὸν ἑστρατοπεδευμένα— στρατεύματα τοῦ Κιουταχῆ. Καὶ ναὶ μὲν κατεδίωξεν αὐτὸν παρκυτα κατὰ πόδας ὑδρατικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μιαούλη, καὶ συνεκρότησε πρὸς αὐτὸν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον «Παππᾶ» ὁλόκληρον σειρὰν μικρῶν συμπλοκῶν, ἀλλ' ἦτο λίαν ἀδύνατον νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐνέγκῃ ἀποτελεσματικὴν κατ' αὐτοῦ προσβολήν. Ἠρκέσθη δὲ τελευταῖον νὰ ἐπανακαταστήσῃ τὴν μετὰ τῶν Ἰονίων συγκοινωνίαν, καὶ ἀκολούθως ἐπανέκαμψε κατὰ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου οἴκαδε, εἰς Ὕδραν. Ἔδει δὲ νὰ ἐγκαταλίπῃ εἰς τὸν Τρουκικὸν στόλον τὴν ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Μεσολογγίου κυριαρχίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐφάνη ἐνώπιον τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ἰμβραὴμ, νέος ἐπίφοβος ἐχθρός. Ὁ δὲ σουλτάνος ἐδέησε νὰ κάμῃ τὴν τελευταίαν θυσίαν τῆς ὑπερηφανίας του· ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ πολεμικοῦ αὐτοῦ ὑποτελοῦς ἵνα καταβάλῃ τὴν ἀντίστασιν τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς ἐν τῇ ὑπολελογισμένῃ τοῦ ὑποτελοῦς ἐκείνου πίστει οὐδ' ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὠκνησε νὰ πέμψῃ—καὶ ἔπεμψεν—ἐπικουρίαν ἐκ 10,000 ἀνδρῶν εἰς Ναβαρῖνον, καὶ διέταξε τὸν υἱὸν αὐτοῦ νὰ συνενώσῃ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ μετὰ τῶν τοῦ Κιουταχῆ.

Εἶνε λοιπὸν λίαν καταφανὲς καὶ ἀδύνατον νὰ παραγνωρισθῇ ὅτι ὁ Ἰμβραὴμ ὑπετίμα τὴν δύναμιν τῆς ἀντιστάσεως καὶ τὸν ἡρωισμὸν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐστοχάζετο ὑπολογιζων ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ Κιουταχῆς ἐν ὥρᾳ θέρους δὲν κατώρθωσεν. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ ὑπερτερήσῃ τὸν Τοῦρκον ἀντιζηλόν του, τὸν παρώτρυνε πρὸς ζωηροτάτην καὶ δραστηριωτάτην ἐνέργειαν, ἐνῷ διέταξε τὸ πυροβολικὸν καὶ μέρος τῶν πεζῶν νὰ μεταβῶσι διὰ θαλάσσης εἰς Πάτρας, ὥρμησεν αὐτὸς ταχυπορῶν μετὰ τοῦ ἐπιλοίπου τῶν πεζῶν καὶ τοῦ ἱππικοῦ ἐκ Ναβαρίνου πρὸς Ἄρκτον. Οὐδὲν δ' εὗρε σπουδαῖον ἐμπόδιον εἰς τὴν πορείαν του. Ἡ δὲ σπουδαία στενὴ δίοδος «Κλειδὶ» δὲν κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἀμερίμνων καὶ ἀδιαφόρων Ἑλλήνων Εἰς μάτην ὁ Κολοκοτρωνης παρεκίνει τὴν κυβέρνησιν ἵνα τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ λάβῃ τοὺς ἐν Πύργῳ καὶ Γαστούνῃ συσσωρευμένους σίτους καὶ νὰ τοὺς μεταφέρῃ εἰς Μεσολόγγιον. Μετὰ πράγματι ἀξιοκατακρίτου νωθρότητος καὶ ἀδιαφορίας ἔβλεπον ἐκ Ναυπλίου πῶς οἱ Αἰγύπτιοι συνέλαβον τὰς διὰ τὸ Μεσολόγγιον

προωρισμένας ταύτας προμηθείας, αἱ ὁποῖαι βράδιον ἔμελλον ἔτι μᾶλλον νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς αὐτούς. Ἐκ Ρίου, ἔνθα τὰ ἐκ θαλάσσης ἐλθόντα αὐτοῦ στρατεύματα εἶχον στρατοπεδεύσει, προυχώρησεν ὁ Ἰμβραὴμ εἰς τὸ Λέπαντον, καὶ ἐκεῖ τὴν 27ην Νοεμβρίου συνεκρότησε μετὰ τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Γιουσοὺφ πολεμικὸν συμβούλιον. Τὸν δὲ Δεκέμβριον μῆνα κατηνάλωσε διατάττων ἵνα κατασκευάσωσιν ἀποθήκας εἰς «Κρυονέρι», μεταφέρωσι στρατεύματα καὶ πολεμικὰς ἀποσκευάς, καὶ συστήσωσι στρατόπεδον παρὰ τὸ τοῦ Κιουταχῆ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ βροχὴ ἐπλήρωσεν ὕδατος ἅπασαν τὴν πεδιάδα ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς πολεως μέχρι τῶν στομίων τοῦ Εὐήνου, οὐδὲ κἂν λόγος ἠδύνατο τότε νὰ γείνῃ πλέον περὶ ἐργασιῶν ἐντὸς τῶν προχωμάτων. Ἀλλ' ἡ πρὸς τὸν Κιουταχῆν θέσις διεμορφώθη οὐδὲν ἧττον φιλική. Ἡ δραστηριότης καὶ ἡ τάξις, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ στρατοπέδῳ, ἡ αὐτοσυνειδητος παρουσία τοῦ Αἰγυπτίου, ὅστις περιεφρόνει ὁποιανδήποτε συμβουλήν, καὶ ἀδιακόπως ἐφαίνετο λέγων ὅτι μέχρι τοῦδε μόνον σφάλματα διεπράχθησαν, καὶ ὅτι τώρα μόνον ἀρχίζει ἡ ἀληθὴς πολιορκία, πάντα ταῦτα δὲν ἔλειψαν νὰ ἐρεθίσωσι τὸν Κιουταχῆν καὶ νὰ πληγώσωσι βαρέως τὴν φιλοτιμίαν του. Εὐθὺς δὲ κατὰ τὴν πρώτην συνέντευξιν ἠρώτησεν ὁ Ἰμβραὴμ χλευαστικώτατα τὸν Ταῦρκον ἀρχηγὸν πῶς κατώρθωσε νὰ μείνῃ ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας ἀπέναντι τοῦ χαρακώματος τούτου, ἐνῷ αὐτὸς ἐν διαστήματι ὀκτὼ ἡμερῶν ἐκυρίευσε τὸ Ναβαρῖνον, ἐστοιχημάτιζε δὲ ὅτι ἐν διαστήματι μόνον δεκαπεσσάρων ἡμερῶν ἤθελε καταλάβει τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Κιουταχῆς παρεδέχθη τὴν πρότασιν ταύτην οὐχὶ ἄνευ ἐνδομύχου ἐπιχαιρεκακίας, ἀπήλλαξεν ἑαυτὸν πάσης εὐθύνης ἀπέναντι τοῦ σουλτάνου, καὶ ἐγκατέλιπεν εἰς τὸν Αἰγύπτιον ἀντίζηλον αὐτοῦ τὰς κανονιοστοιχίας του καὶ τὰς προεχούσας ἀπέναντι τῆς πόλεως στρατιωτικὰς θέσεις. Ἀπέναντι τοῦ Μεσολογγίου ἐρρίφθη ὁ πυρὴν τῆς ἐναντιότητος μεταξὺ τῶν δύο σθεναρῶν ἐκείνων καὶ βιαίων ἀνδρῶν, ἡ ὁποία μετὰ πολλὰ ἔτη ἐν μάχῃ ἀνοικτοῦ πεδίου διεξεδηλώθη, ἐν Κονιᾷ. Ἀλλ' ὁ Κιουταχῆς ὠργίζετο τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἠναγκάζετο νὰ περιστέλλῃ τὴν ὀργήν του. Οἱ ἀτυχεῖς αἰχμάλωτοι ὤφειλον ν' ἀποτίσωσιν ὑποφέροντες ἕνεκα τούτου: Εἷς ἱερεύς, δύω γυναῖκες καὶ τρία παιδία κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἀνεσκολοπίσθησαν πρὸ τῶν προχωμάτων τοῦ Μεσολογγίου.

Κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ὁ ἐχθρὸς ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἑλλάδος μόνον ἐν καιρῷ θέρους. Οὐχὶ δὲ ἄνευ ἐνδομύχου φόβου ἔβλεπον οἱ Ἕλληνες ὅτι προητοιμάζετο ἵνα διαχειμάσῃ ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν. Ἡ κυβέρνησις ἤρχισε ν' ἀναγνωρίζῃ ὅτι ἡ ὑπεράσπισις τοῦ Μεσολογγίου ἐγίνετο μέχρι τοῦδε μετὰ μεγίστης νωχελείας καὶ βραδύτητος, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐπλανᾶτο βαυκαλιζομένη ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι ὁ Κιουταχῆς ἔμελλε ν' ἀναχωρήσῃ εὐθὺς ὡς ἤρχιζεν ὁ χειμών. Τὰ ἀγγλικὰ χρήματα εἶχον ἤδη σπαταληθῇ, ἄνευ δὲ σπουδαίων χρηματικῶν μέσων οὐδεμία ἠδύνατο νὰ γείνῃ ὑπὸ τοῦ στόλου ἰσχυρὰ ἐνέργεια πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐγένετο δὲ ἀρκετὰ ἀφελῶς ἡ πρότασις τῆς ἐκποιήσεως τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, ἅτινα ὑπῆρχον ὑποθηκευμένα ἀπέναντι τῶν ἀγγλικῶν δανείων. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ ρητὴ ἀπαγόρευσις τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ Ἄργους ἀντέκειτο πρὸς τοσοῦτον διφορούμενον καὶ τολμηρὸν μέτρον. Οὕτω προέβησαν εἰς ἐκουσίαν δι' ἐράνων συνδρομὴν, καὶ ἐγένετο

καταφανὴς ἡ πρὸς ἑρήνους εὐδιαθεσία ἑκάστου πατριώτου. Ὁ καθηγητὴς Γενναδίος ἔρριψε τὸ βαλάντιόν του κατὰ γῆς εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Ναυπλίου, καὶ, «ἰδού, εἶπε, πᾶν ὅ,τι ἔχω, τὸ δίδω τόσον εὐχαρίστως εἰς τὴν πατρίδα, ὅσον εἰς τὸ ἴδιόν μου τέκνον. Εἶμαι δὲ πρόθυμος καὶ ἕτοιμος ἵνα ὑποκινδυνεύσω ὑπηρεσίαν ὑπηρετήσω ἐπὶ ἔν ἔτος εἰς τὴν πολιτείαν, καὶ ἀφιερώσω ὁλόκληρον τὸν μισθόν μου εἰς τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον». Οἱ θεαταὶ καὶ ἀκροαταὶ συνεκινήθησαν μέχρι δακρύων. Τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ ἀνδρὸς τούτου εὗρε μιμητάς. Ἐνῷ δὲ δάνειον ἐξ ἑνὸς ἑκατομμυρίου κολωνάτων προκηρυχθὲν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως δὲν ἐπραγματοποιήθη, ἐνῷ ὑπουργοί τινες καὶ ἀνώτεροι τῆς πολιτείας λειτουργοί, οἵτινες εἶχον πλουτισθῇ ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου, ἐκράτουν ἐναγωνίως τὰς χεῖρας ἐντὸς τῶν θυλάκων αὐτῶν, συνέδραμε καὶ ἡ ἰδιωτικὴ ἐθελοθυσία τοσοῦτο πλουτιοπαρόχως, ὥστε ὁ Μιαούλης κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου τοῦ 1826 εὑρέθη εἰς θέσιν ἵνα μετὰ 20 ὑδραϊκῶν καὶ 4 ψαριανῶν πλοίων ἐκπλεύσῃ εἰς Μεσολόγγιον. Σκληρῶς δὲ ταλαιπωρηθεὶς ὑπὸ τῶν τριήρων, ἀλλ' ἐνδυναμωθεὶς ὑπὸ τριῶν εἰς τὰ πλοῖα του προστεθέντων σπετσιωτικῶν πλοίων, ἅπερ συνήντησε καθ' ὁδόν, ἔφανη ὁ Ὑδραῖος ναύαρχος τὴν 21ην Ἰανουαρίου εἰς τὸν λιμένα τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἔνθα ἡ ἄφιξίς του μετὰ μεγίστου πόθου περιεμένετο. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ αὐστηροτέρου ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων γινομένου ἀποκλεισμοῦ ὁ λιμὴς ἐν τῇ πόλει καθέστη τοσοῦτον ἐπικίνδυνος, ὥστε, ἀφ' οὗ κατηνάλωσαν σφάξαντες ἅπαντας τοὺς καμήλους καὶ τοὺς ὄνους, ἡ μερὶς τοῦ ἄρτου ὑπεβιβάσθη ἀπὸ 50 εἰς 30 ἑκατοστὰ τὴν ἡμέραν δι' ἕκαστον ἄτομον, καὶ τότε ἤρχισαν οἱ δυστυχεῖς πολιορκούμενοι νὰ τρώγωσι παντὸς εἴδους ζωύφια. Ὁ Μιαούλης ἤρχισεν ἀμέσως ν' ἀποβιβάζῃ τρόφιμα διὰ τοὺς πολιορκουμένους παρὰ τὴν νῆσον «Βασιλάδι». Τὴν δὲ ἑπομένην ἡμέραν προσέβαλον αὐτὸν οἱ Τουρκο-Αἰγύπτιοι ἐπιβοηθούμενοι ὑπ' εὐνοϊκοῦ ἀνέμου, καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοχωρήσῃ μέχρι τῶν «Σκροφῶν». Κατὰ τὴν νύκτα ὅμως τῆς 27ης πρὸς τὴν 28ην Ἰανουαρίου ὁ πυρπολητὴς Πολίτης κατώρθωσε νὰ κατακαύσῃ ἐχθρικὸν δρόμωνα φέροντα 24 τηλεβόλα καὶ πλήρωμα ἐκ 300 ἀνδρῶν ἐξερριμένον παρὰ τὸν Προκοπάνιστον, καὶ οὕτω νὰ ἐμβάλῃ πάλιν τοιοῦτον τρόμον εἰς τοὺς ἐχθρικοὺς διακειμένους ναύτας, ὥστ' εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἓν ἀπόσπασμα ἐξ εἴκοσιν ἐχθρικῶν πλοίων καταδιωχθὲν ἐφυγαδεύθη ὑφ' ἑνὸς πυρπολικοῦ ὑπὸ τὸν Σπετσιώτην Λεμπέσην καὶ κατέφυγε παρὰ τὸ ἀκρωτήριον «Ἀκπᾶ», καὶ ὅτε κατὰ τὴν 28 ἐγένετο μεγαλητέρα συμπλοκὴ μεταξὺ τῶν δύο στόλων, ὁ Τουρκ-αἰγυπτιακὸς μετὰ τρίωρον μάχην ἀφῆκεν ἐπονειδίστως δύω τῶν πυρπολικῶν αὐτοῦ ἐκεῖ καὶ κατέφυγεν εἰς Πάτρας. Τότε ἠδυνήθη ὁ Μιαούλης νὰ προμηθεύσῃ εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια ἀρκετὰ διὰ δύω μῆνας. Ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἀπεσταλμένους τινὰς, οἱ ὁποῖοι ἔδει νὰ ἐκθέσωσιν εἰς τὴν κυβέρνησιν τὴν κατάστασιν καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ Μεσολογγίου, καὶ ἐπανέκαμψε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου.

Τὸ ὑπὲρ τοῦ Μεσολογγίου οὕτω προκύψαν κέρδος ἦτο μόνον βραχυχρόνιος ἀναβολὴ τῆς καταστροφῆς. Μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας ἀπὸ τοῦ ἀπόπλου τοῦ Μιαούλη ἤρχισεν ὁ Ἰμβραὴμ τὰς συντόνους αὐτοῦ κατὰ τῆς πόλεως ἐργασίας, ἀφ' οὗ κατ' ἐπανάληψιν προσεκάλεσε τοὺς ἀτρομήτους αὐτῆς ὑπερασπιστὰς νὰ παραδοθῶσιν. Ἐνῷ

ὁ Κιουταχῆς ἔσπευδεν εἰς τὰ ὄρη, ἵν' ἀποκρούσας διώξῃ ἐκεῖθεν τὸν Καραϊσκάκην· εὐδύνῃ δὲ τὸν περὶ τοὺς πολιορκητὰς κύκλον, εἰκοσακισχίλιοι Αἰγύπτιοι εὑρίσκοντο ἤδη ἐγγύτατα περὶ νὰ τείχῃ, ὑποσκάπτοντες καὶ καταπυροβολοῦντες αὐτά. Ὅσον δὲ μακρὰν καὶ ἂν ἔφθανε τὸ βλέμμα τῶν Ἑλλήνων, οὐδεμίαν ἄλλην σημαίαν ἔβλεπον εἰμὴ τὴν ἡμισέληνον, ἡ περιξ πεδιὰς ἦτο κατακεκαλυμμένη ὑπὸ σκηνῶν καὶ σημαιῶν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὁ τῶν ἐργατῶν θόρυβος πρὸς τὴν «Ἄσπριν Ἀλικὴν» ἐπὶ τῆς ὄχθης τῶν ἑλῶν, ὅπου εὑρίσκοντο τὰ λείψανα τῶν τουρκικῶν κανονιοφόρων, τὰ στρατιωτικὰ προστάγματα τῶν Ἀράβων ἀντήχουν ἐκ τῶν γυμναστηρίων των εἰς τὴν πόλιν, ὡσὰν τρομερὰ πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἀπειλή. Εἰς δὲ τὴν θέσιν τῶν παλαιῶν τουρκικῶν ἐπεστήθησαν πολυάριθμοι νέαι κανονιοστοιχίαι, κατασκευασθεῖσαι ὑπὸ ἐμπείρων χειρῶν ἐν ἀπειλούσῃ κινδύνων γειτονικῇ θέσει. Τὴν δὲ 25ην Φεβρουαρίου προανήγγειλεν ἡ αὔξουσα σφοδρότης τοῦ αἰγυπτιακοῦ βομβαρδισμοῦ ὅτι ἐπέκειτο ἐχθρικὴ ἔφοδος· 8.000 σφαῖραι καὶ βόμβαι ἔπεσαν εἰς τὴν πόλιν ἐν διαστήματι τριῶν ἡμερῶν, τῶν οἰκιῶν πᾶς ὁποῖος τὰ ἐρείπια ὑπὸ τὴν σιδηρᾶν ταύτην χάλαζαν καταχωθέντα παντελῶς ἐξηφανίσθησαν. Τὴν δὲ 28ην ἐκυρίευσαν οἱ Αἰγύπτιοι ἓν ἐξωτερικὸν ὀχύρωμα κείμενον πρὸ τοῦ προμαχῶνος τοῦ Βότσαρη, πέριξ τοῦ ὁποίου συνεκροτήθη αἱματηρὸς ἀγών. Καὶ αὐτὸς ὁ ἐξησκημένος πεζικὸς τοῦ Ἰμβραὴμ στρατὸς εὗρε τώρα τὸν διδάσκαλόν του, οἱ Αἰγύπτιοι ὑπεχώρησαν εἰς τὴν ἀκατάσχετον ὁρμητικὴν προσβολὴν τῶν Μισολογγιτῶν, ὅτε οὗτοι κρατοῦντες τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας ἐπέπεσαν ὡς μαινόμενοι κατ' αὐτῶν. Ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης παρεκίνει τὴν φρουρὰν του νὰ ἐπιτεθῇ ἐκ νέου· δὶς δὲ κατέλαβον τὸ πρόχωμα βιαίως, ἀλλὰ καὶ δὶς ἐξεδιωχθησαν αὐτόθεν πρὸς τὰ κάτω. Καὶ μετ' ἐκπλήξεως ἅμα καὶ λύσσης ἠναγκάζετο ὁ Ἰμβραὴμ νὰ βλέπῃ πῶς, τελευταῖον, περὶ τὴν μεσημβρίαν ἡ τόσον θερμῶς διαφιλονεικηθεῖσα θέσις ἔμεινεν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὁ σερασκιέρης ἦτο μάρτυς τῶν ἀγώνων τούτων, οἱ ὁποῖοι τῷ προητοίμασαν λαμπρὰν ἱκανοποίησιν. «Ἐξακολουθεῖς νὰ σκέπτησαι καὶ σήμερον ἔτι, ὡς πρὸ ὀλίγου, περὶ τοῦ ὀχυρώματος;» Ἠρώτησε τὸν ἀντίζηλόν του Ἰμβραήμ. Μετ' αἰσχύνης δὲ ἠναγκάσθη οὗτος νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν περιφρονηθεῖσαν τουρκικὴν σύμπραξιν, καὶ νὰ ἀνοικοινωσῃ μάλιστα εἰς τὸν σουλτάνον ὅτι ἐδεῖτο αὐτῆς.

Ἡ ἀποτομὴ ἀντίστασις τῶν πολιορκουμένων ἀπέδειξεν ὅτι μία ἐξ ἐφόδου προσβολὴ ἤθελεν ἀπαιτήσει μεγάλας θυσίας ἐνόσῳ δὲν προσεβάλλετο ἡ πόλις ἐν ταὐτῷ καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Ἐντεῦθεν διηύθυνον ἀμφότεροι οἱ στρατηγοὶ τῶν ἐχθρῶν τὰς προσπαθείας αὐτῶν ἰδίως ἐναντίον τῶν εἰς τὰ ἕλη ἐκείνων νήσων.

Ὁ Ἰμβραὴμ διέταξε ν' ἀποκαταστήσωσιν ὡς πρότερον ἐπισκευάζοντες τὸν στολίσκον τοῦ Ἰουσούφ, ὅστις εὑρίσκετο ἠγκυροβολημένος καὶ ἡμισαπὴς παρὰ τὴν «Ἄσπρην Ἀλικήν», ἐξέβαλεν ἱστοὺς καὶ τρόπιδας εἰς τρόπον, ὥστε νὰ πλεύσωσιν εἰς ἀβαθέστατα ὕδατα· ἀτμοκίνητα δὲ αὐτοῦ ἔσυρον ὀλίγα τινὰ ἀκόμη εἰς ῥηχὰ ὕδατα πλέοντα πλοιάρια, — μονόξυλα — καὶ σχεδίας ἐκ Πατρῶν δι' ἐπὶ τούτῳ σχοινίων συρομένας, καὶ τὴν 9ην Μαρτίου 1200 ἐκ τῶν Ἀράβων αὐτοῦ ἐντὸς 400 τοιούτων πλοιαρίων, ἐξ ὧν ἕκαστον ἔφερεν ἀνὰ ἓν κανόνιον κατὰ τοῦ Φρουρίου «Βασιλάδι» διευθυνόμενον, τῆς κλειδὸς τῆς διώρυγος τῶν ἑλῶν. Ὁ Ἰταλὸς **Riakomazzi**

ἀνέστη γενναίως μετὰ 14 τηλεβόλων καὶ ὀλιγίστων ἀνδρῶν. ἀλλ' ἡ ἀντίπαλος δύναμις ἦτο καθ' ὑπερβολὴν μεγαλειτέρα, ὥστε τὸ περιπόλιον καὶ τὰ τηλεβόλα ἐκυριεύθησαν, ὁ γενναῖος φιλλέλην καὶ τὸ πλεῖστον τῆς φρουρᾶς διεσώθησαν διὰ μέσου ὕδατος καὶ βορβόρου βαδίζοντες εἰς τὴν πόλιν· τὴν 12ην ἠγωνίσθησαν 7 ὥρας ἐπὶ σκοπῷ καταλήψεως τοῦ προχώματος Ντολμᾶ, ὅπερ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς προμαχὼν τοῦ ἀνατολικοῦ, ἕως ὅτου ἡ ἀδύνατος ἑλληνικὴ φρουρά, 120 ἄνδρες ὑπὸ τὸν καπετάνον Λιακάτον ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ δεκαπλασίως ἰσχυροτέρου ἐχθροῦ. Τὴν δ' ἐπομένην ἡμέραν παρεδόθη συνθηκολογήσας ὁ ἐκ 3,000 ψυχῶν συνιστάμενος πληθυσμὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ, ὅστις εἶχεν ἀπενθαρρυνθῇ ὑπὸ τῆς πτώσεως τοῦ «Βασιλαδίου» καὶ τοῦ Ντολμᾶ, ὑπὸ τὸν μόνον ὅρον ἵνα φεισθῶσι τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Μετ' ἐλαχίστου λοιπὸν μέροτς τῆς περιουσίας του μετήχθη εἰς Ἄρταν.

Τώρα καὶ ἐν Μεσολογγίῳ ἤρχισαν ν' ἀναγνωρίζωσιν ὅτι οὐδεμία πλέον ὑπῆρχεν ἐλπὶς σωτηρίας. Τὸ ὕφος ἑλληνικῶν ἐπιστολῶν καὶ δημοσιογραφικῶν φύλλων, πρὸ μικροῦ ἔτι μεστὸν θάρρους καὶ πεποιθήσεως, ἐφαίνετο ἤδη λίαν ἀπελπιστικόν. Φιλανθρωπίας δὲ λόγοι παρεκίνησαν τὸν λόρδον ἀρμοστὴν τῶν Ἰονίων νήσων, τὸν στρατηγὸν **Adams**, ὅστις εὑρίσκετο τότε ἐντὸς πλοίου εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, ν' ἀποπλεύσῃ εἰς «Κριονέρι» καὶ νὰ προτείνῃ καὶ προσφέρῃ τὴν μεσολάβησιν του. Ἀλλ' ὁ Ἰμβραὴμ καὶ ὁ Κιουταχῆς ἦσαν ἤδη βέβαιοι περὶ τῆς λείας των, ὥστε ἠρνήθησαν νὰ συναντηθῶσι μετὰ τοῦ Ἄγγλου, καὶ οἱ Ἕλληνες οὐδὲ κἂν ἤθελον ν' ἀκούσωσί τι περὶ τῶν προτάσεών του, εἰς τρόπον, ὥστε ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ ἄπρακτος. «Ἀπόδειξις» παρατηρεῖ ὁ Φίνλαυς, τῆς ἀνοησίας τοῦ ἀναμιγνύεσθαι μεθ' ὑπερβάλλοντος ζήλου εἰς ξένας ὑποθέσεις. Ἀφοῦ δὲ ὁ Ἄγγλος ἀπῆλθεν, ἔπεμψαν οἱ πολιορκηταὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἔγγραφον πρόσκλησιν, προφασιζόμενοι ὅτι δὴθεν εἶχον ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ μάθωσι τοὺς ὅρους τῆς πρὸς παράδοσιν συνθηκολογήσεως. Οἱ Ἕλληνες ὤφειλον νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα των καὶ ἐγκαταλίπωσιν ἀνεμποδίστως τὴν πόλιν, ἡ, ἂν τοῦτο προέκρινον, ἠδύναντο νὰ μείνωσιν εἰς Μεσολόγγιον μεθ' ἁπάσης τῆς περιουσίας αὐτῶν, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ σουλτάνου.

Οἱ Μεσολογγῖται ἄκαμπτοι καὶ ἀνένδοτοι διαμένοντες ἀπήντησαν: «Πῶς ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ τοιοῦτό τι εἰς τὸν νοῦν τοῦ πασσᾶ, ἐνῷ αὐτοὶ οὐδὲ κἂν ἐφαντάσθησαν συνθηκολόγησιν καὶ παράδοσιν; Ὁποία φαντασία: νὰ ζητήσῃ ὀκτακισχίλια καθημαγμένα ὅπλα, ἀπὸ τῶν ὁποίων μόνον ὁ θάνατος ἠδύνατο ν' ἀποχωρίσῃ τοὺς Ἕλληνας! Καὶ βεβαίως μὲν ἐννοοῦμεν τὸν σκοπόν, τὸν ὁποῖον σεῖς ἔχετε, καὶ τὴν ἀπόφασιν ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως θέλει γίνει ὅ,τι οὔτε ἡ ὑμετέρα ἐξοχότης ἠξεύρει οὔτε ἡμεῖς γνωρίζομεν. Γένοιτο λοιπὸν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ!»

Ἡ μόνη θέσις, τὴν ὁποίαν ἐξουσίαζον ἔτι οἱ Ἕλληνες ἐντὸς τῶν ἑλῶν ἦτο ἡ μικρὰ νῆσος Κλείσοβα, 1|4ον τῆς ὥρας νοτιανατολικῶς τῆς πόλεως ἀπέχουσα. Εἶχον δὲ περικυκλώσει τὸ ἐκεῖ εὑρισκόμενον μοναστηρίων τῆς «Ἁγίας Τριάδος» διὰ ξυλίνων ὀχυρωμάτων, καὶ ἡ ἐκκλησία τοῖς ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπερασπιζόντων τὴν θέσιν ἔφθανε μέχρις 131 ἀνδρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ κινδύνου προσετέθησαν καὶ ἐθελονταὶ ἐκ τῆς πόλεως ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἀτρομήτου ἀρχηγοῦ, τοῦ Κίτσου Τσαβέλα. Τὴν 6ην

Ἀπριλίου διέταξεν ὁ Κιουταχῆς νὰ προσβάλωσι τὴν νῆσον διὰ 2,000 Ἀλβανῶν. Τὰ περιξ τῆς νήσου ἕλη ἦσαν τόσον ἀβαθῆ, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ἐπίπεδα πλοιάρια, τὰ μονόξυλα τῶν Τούρκων, δὲν ἠδύναντο πολὺ νὰ πλησιάσωσιν· ὅθεν οἱ προσβολεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ πηδήσωσιν εἰς τὸ ὕδωρ καὶ περιπατοῦντες νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν παραλίαν. Ἅμα δὲ οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἀπέναντι τοῦ πυρὸς τῶν τουρκικῶν κανονιοφόρων κατακεκρυμμένοι προεφυλάττοντο ὄπισθεν τῶν ὀχυρωμάτων αὐτῶν, παρετήρησαν τοῦτο, ἀνώρμησαν εὐθὺς, ἔθεσαν τὰ μικρὰ αὐτῶν ὅπλα ἐπὶ τῶν προμαχώνων, καὶ ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι τοσοῦτο σκοπίμως, ὥστε οἱ ἔμπροσθεν εὑρισκόμενοι προσβολεῖς ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν, καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἔμφοβοι ὠπισθοχώρησαν. Οἱ δὲ ἀξιωματικοί, οἵτινες ἵσταντο ὄρθιοι ἐπὶ τῶν μονοξύλων καὶ διηύθυνον τὴν ἀπόβασιν, παρεῖχον εἰς τοὺς Ἕλληνας σκοποβολεῖς εὐδιάκριτον σκοπόν, οἱ πλεῖστοι δὲ ἔπεσαν, καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς ἐπληγώθη κατὰ τὸ ἕτερον τῶν σκελῶν.

Ἀμιλλώμενοι ἐδοκίμασαν λοιπὸν τώρα οἱ Αἰγύπτιοι τὴν τύχην των, ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία ἦτο ἡ αὐτή. Ὁ Ἰμβραὴμ ἤθελε καὶ ἐζήτει ν' ἀποδείξῃ ἀντὶ πάσης θυσίας τὴν ὑπεροχὴν τοῦ τακτικοῦ αὐτοῦ στρατοῦ ἀπέναντι τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Κιουταχῆ, ὅθεν καὶ τὸν διέταξε νὰ κάμῃ καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἔφοδον. Ὁ δὲ ἄγγελος τοῦ Ὀλέθρου τοῦ Μελιδονίου, ὁ «Χοσσεὶν» διηύθυνε τὴν τρίτην προσβολήν. Ἀλλὰ τότε αἴφνης, καθ' ἣν στιγμὴν ἐκ τῆς λέμβου του ἐτακτοποίει τὰ σχηματιζόμενα ἐπιθετικὰ τάγματα, ἐπέτυχεν αὐτὸν ἡ σφαῖρα τῆς ἐκδικήσεως καὶ, θανασίμως πληγωθείς, ἔπεσε χαμαί. Οὐχ ἧττον ὅμως ὁ σκληρὸς καὶ ἐπίμονος Αἰγύπτιος διέταξε νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ ἀγὼν μέχρις ὅτου ἐπῆλθεν ἡ νύξ, ἀλλὰ τὸ ἐπιτυχῶς διευθυνόμενον πῦρ τῶν Ἑλλήνων ἀπεκώλυσε τοὺς προσβολεῖς τοῦ νὰ συγκεντρωθῶσι. Τελευταῖον, ἐπεχείρησεν ὁ Τσαβέλλας ἔπιθεσιν, ἐκυρίευσε δώδεκα μονόξυλα καὶ ἔστησε τρόπαιον ἐκ δύω χιλιάδων σχεδὸν λαφυραγωγηθέντων εὐρωπαϊκῶν ὅπλων. Αὐτὸς δὲ ἠρίθμησε μόνον τριάκοντα πέντε νεκροὺς καὶ τραυματίας. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν πτωμάτων τῶν Τουρκ-Αἰγυπτίων, ἅπερ ἐπορφύρωσαν τὸ ὕδωρ τῶν ἑλῶν ἀνέβαινε, κατὰ μὲν τὰς ἑλληνικὰς πληροφορίας, μέχρι 3,000, κατὰ δὲ τὴν τουρκικὴν ὁμολογίαν εἰς σχεδὸν 500, καὶ κατὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ Γόρδωνος, ἡ ὁποία τηρεῖ τὸν μέσον ὅρον εἰς 1,000.

Ὁ ἀγὼν ἐπὶ τῆς ἀμμώδους ταινίας τῆς Κλεισόβης ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Μεσολογγίου. Ἠδύναντο δὲ οἱ πολιορκούμενοι νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ τρόμου, τὸν ὁποῖον προὐξένησαν εἰς τοὺς πολιορκητὰς, νὰ διελθωσι διὰ μέσου αὐτῶν ἐν τολμηρᾷ ἐπιθέσει, ἀλλ' οὐρανὸς ἔσωσε τὸ Μεσολόγγιον, τὸ παλλάδιον τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὡς οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ τὸ ἀπεκάλουν, μέχρι τοῦδε ὡς ἐκ θαύματος ἀπὸ παντὸς κινδύνου εἰς τρόπον, ὥστε, πεποιθότες εἰς τὴν σκέπην καὶ προστασίαν αὐτοῦ, προὐτίμησαν νὰ καρτερήσωσι καὶ ἐμμείνωσιν.

Ἡ ἐλπὶς ἀποστολῆς βοηθείας τινὸς παρὰ τῆς κυβερνήσεως, ἢ γενικῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πόλεως ἢ σωτηρίου τινὸς ἐπιχειρήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἀνέμεινεν ἀπαρέγκλιτος ἐντὸς τῶν γενναίων στέρνων τῶν πολιορκουμένων.

Ἂν καὶ ἡ Πελοπόννησος ἀπελυτρώθη τῆς ὀχληρᾶς παρουσίας τοῦ Ἰμβραὴμ,

μ' ὅλον τοῦτο οὐδόλως ἐκινεῖτο, τὸ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Φαβιέρον (**Fabvier**)[1] τακτικὸν στρατιωτικὸν σῶμα, ὅπερ εἶχε σταλῇ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὔβοιαν, ἵνα τοὐλάχιστον — ἔστω καὶ πορρωθεν — διενεργήσῃ ἀντιπερισπασμόν τινα ὑπὲρ τοῦ Μεσολογγίου, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ παρὰ τὴν Κλεισοβαν ἀγὼν ἐλύσσα, σχεδὸν κατετροπώθη ὑπὸ τοῦ Ὀμὲρ-πασσᾶ πλησίον τῆς Καρύστου. Ὁ ἔκπλους ἐπαρκοῦς ἐπιβοηθητικοῦ στόλου εἶχεν ἐμποδισθῇ ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς ἀμηχανίας τῆς κυβερνήσεως. Μετὰ μεγάλου δὲ καὶ κόπου καὶ μόχθου συνεκέντρωσαν, τελευταῖον, 30 πλοῖα τὰ ὁποῖα τὴν 31ην Μαρτίου ἐξέπλευσαν τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλ' ἦσαν πλέον παρά ποτε ἐνδεῶς ἐξωπλισμένα καὶ δι' ὀλίγου πληρώματος ἐφωδιασμένα, τινὰ ἐξ αὐτῶν ἀριθμοῦντα μόλις εἴκοσι ναύτας, καὶ πρὸς τούτοις ὑπῆρχεν ἔλλειψις ἀθαθῶν καὶ ἐλαφρῶν κανονιοφόρων, διὰ τῶν ὁποίων μόνον ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ τι εἰς τὰ ἕλη. Ὅτε δ' ἐπλησίασαν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Μεσολογγίου, εἶδον τότε τὸν ἐχθρικὸν στόλον ἐν μακρᾷ γραμμῇ ἀπὸ τῶν «Σκροφῶν» μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου «Παππᾶ» ἀποκλείοντα καὶ ἀποκωλύοντα πᾶσαν εἰς τὰ ἕλη εἴσοδον. Ἡ δὲ ἀπόπειρα τοῦ νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὴν πόλιν διὰ τοῦ θάμνους περιπεφυκότας καὶ καλύπτοντας αὐτὸν ἔχοντος πορθμοῦ τοῦ Πεταλᾶ ἐματαιώθη. Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀγρυπνότεροι καὶ φρουρητικώτεροι ἢ ὅσον συνήθως, ἀφεῖλον τὰς Ζακυνθίας λέμβους, αἵτινες ἐζήτουν νὰ διεκφύγωσιν αὐτούς, ἐδέσμευσαν τὸ πλήρωμα, καὶ πᾶσα συγκοινωνία τοῦ Μιαούλη μετὰ τῶν πολιορκουμένων διεκόπη. Τὴν δὲ 15ην Ἀπριλίου ἔπεμψαν πυρπολικά τινα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὅπως ἐμβάλωσιν εἰς ἀμηχανίαν καὶ διαρρήξωσι τὴν γραμμὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ οὕτως ἀπειληθέντα τουρκικὰ μονόκροτα διετήρουν μετὰ προσοχῆς τὴν πρὸν ἄνεμον θέσιν αὐτῶν, ἐνῷ τὰ πυρπολικὰ πλοῖα βεβλαμμένα ἐπανέκαμψαν ἢ καὶ κατεκάησαν ἀνωφελῶς. Ἀγὼν δὲ ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τὸν πλέον ἢ διπλασίως ὑπερέχοντα τουρκ-αἰγυπτιακὸν στόλον ἐφαίνετο ὅλως ἀνωφελής, καὶ ἐν περιπτώσει ἔτι, καθ' ἣν τυχὸν ἤθελον οἱ Ἕλληνες νικήσει, δὲν ἤθελον δυνηθῇ νὰ βιάσωσι τὰς εἰς τὰ ἕλη ἀγούσας εἰσόδους, ὡς ὑπερασπιζομένας ὑπὸ κανονιοστοιχιῶν τῶν κανονιοφόρων, καὶ οὕτως ἄκοντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πόλιν εἰς τὴν τύχην της, καὶ ἐπανέπλευσαν ἄπρακτοι πάλιν οἴκαδε. Ἀλλ' ἡ τύχη τοῦ Μεσολογγίου ἐκρέματο ἤδη πράγματι ἐπὶ τριχός.

Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε προμηθευθῇ πρὸς χρῆσίν του μονόξυλα, ἤθελεν ἔχει κατορθώσει νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἕλη, νὰ τροφοδοτήσῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐπενέγκῃ γενικὴν εἰς τὴν κατάστασιν αὐτῆς μεταβολήν. Τότε βεβαίως ἔπρεπεν οἱ πολιορκηταὶ ν' ἀπελπισθῶσιν. «Βλέπεις πῶς ἡ χιὼν ἐκείνη ἐπὶ τῶν ὀρέων τήκεται;» ἔλεγεν ὁ Ἰμβραὴμ πρὸς τὸν Γάλλον **de Rigny**. «Οὕτως ἠθέλομεν συντακῇ καὶ ἡμεῖς, ἂν τὸ Μεσολόγγιον ἐλάμβανε τροφὰς ἐπὶ τρεῖς ἔτι μόνον ἑβδομάδας».

Ἀλλὰ καθὼς ἦλθον τὰ πράγματα, ἔμελλε τὸ Μεσολόγγιον, καὶ περ ἀκαταμάχητον καὶ ἀνένδοτον εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων δειχθὲν, νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν ἐχθρὸν ὑπὸ τῆς πείνης δαμαζόμενον.

---

(1) Τὸν λαμπρὸν φιλέλληνα, οὗ τὸ ὄνομα λίαν δημοτικὸν καὶ δημοφιλὲς ἐν Ἑλλάδι κατέστη.

Ὅτε δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπέπλευσεν, εὑρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς πόλεως τροφαὶ ἐπαρκεῖς διὰ δύω μόνον ἡμέρας. Τὸ δὲ κρέας τῶν γαλῶν καὶ τῶν μυῶν ἐθεωρεῖτο ὡς πολύτιμον φαγητόν. Ἰχθῦς καὶ ἀστακοὺς μετὰ κινδύνου τῆς ζωῆς κατώρθουν νὰ συλλαμβάνωσιν. Ἡ δὲ πρὸς τροφὴν χρῆσις θαλασσίων φυκῶν, σιωλήκων καὶ δερμάτων ζώων ἀνέπτυσσε νόσους καὶ θάνατον. Οὕτω πολλοὶ ἔπιπτον ἀποθνήσκοντες εἰς τὰς ὁδοὺς, ὑπ' αἰφνιδίων σπασμῶν καταλαμβανόμενοι. Οἱ ὑγιεῖς δὲ περιεφέροντο μετ' ὀφθαλμῶν κεκοιλωμένων καὶ ὠχροὶ ὡς φάσματα. Τῶν δὲ πόνων τῶν ἀσθενῶν, ὅσοι, ἐστερημένοι περιποιήσεως καὶ γυμνοὶ, ὑπ' ἀκαθαρσιῶν καὶ ζωύφιων κατακαλυπτόμενοι καὶ φθειρόμενοι καὶ αὐτόχρημα σηπόμενοι, ζῶντες κατεστρέφοντο, πάντων τούτων οἱ ἐκεῖ τότε παρευρεθέντες ἰατροὶ ἐζωγράφησαν φρίκην ἐμπνέουσαν εἰκόνα. Αἱ οἰκίαι κατέκειντο ἤδη ἐρείπια, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ὁ βομβαρδισμὸς ἐν γένει τῶν Αἰγυπτίων κατέστησεν ὁλόκληρον τὴν πόλιν ἐρείπιον ἀστέγαστον. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον οἱ ἄνδρες ἀνεγίνωσκον εἰς τοὺς καταπεπτωκότας καὶ κεκοιλωμένους ὀφθαλμοὺς τῶν γυναικῶν αὐτῶν, καὶ αἱ γυναῖκες πάλιν εἰς τοὺς τῶν ἀνδρῶν, τὴν σταθερὰν καὶ ἀκλόνητον ἀπόφασιν τοῦ νὰ ὑποστῶσι μᾶλλον τὰ ἔσχατα ἢ νὰ παραδοθῶσι. Πᾶσα πρόσκλησις τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἐγνώριζεν ἀκριβῶς τὴν δεινὴν καὶ τρομερὰν ἐκείνην ἀμηχανίαν, ἀπερρίπτετο μεθ' ὑπερηφανείας καὶ χλευασμῶν. «Περιήλθομεν εἰς τὴν ἀνάγκην» ἔγραφεν ὁ ἐκδότης τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» κατὰ τὰ μέσα Ἀπριλίου «νὰ τρεφώμεθα ἐκ τῶν ἀηδεστάτων ζώων, ὑποφέρομεν τρομερὰ ὑπὸ πείνης καὶ δείψης, καὶ ἀσθένειαι προσέτι ἐπαυξάνουσι τὴν δεινοτάτην καὶ δυσχερεστάτην ἡμῶν κατάστασιν. 1,740 ἐκ τῶν συντρόφων ἡμῶν ἀπέθανον, 100,000 σφαῖραι καὶ βόμβαι κατέστρεψαν τὰς οἰκίας καὶ τοὺς προμαχῶνας ἡμῶν. Πάσχομεν ἔλλειψιν ξύλων πρὸς ἄναψιν πυρὸς καὶ θέρμανσιν, ἐνῷ τὸ ψῦχος μέγα καὶ δριμὺ καθ' ἡμῶν ἐπιτίθεται. Καὶ ὅμως εἶναι ἱλαρὸν καί πως παρήγορον θέαμα τὸ νὰ παρατηρῇ τις τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τῆς φρουρᾶς, ἔτι καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων στερήσεων. Ὀλίγαι ἀκόμη ἡμέραι χρειάζονται, καὶ οἱ ἥρωες οὗτοι θέλουσι μεταβληθῆ εἰς ἀσώματα πνεύματα. Ἀλλ' ἐν ὀνόματι τῶν γενναίων στρατιωτῶν ἡμῶν, ἐν ὀνόματι τοῦ Νότη-Βότσαρη, τοῦ Παπαδιαμαντοπούλου καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ, εἰς ὃν ἡ κυβέρνησις ἐνεπιστεύθη τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν ἑνὸς στρατιωτικοῦ σώματος, διακηρύττω ὅτι ὡρκίσθημεν εἰς τὸν Οὐρανὸν: νὰ ὑπερασπίσωμεν τὸ Μεσολόγγιον βῆμα πρὸς βῆμα, νὰ μὴ συναινέσωμεν εἰς κἀμμίαν συνθηκολόγησιν καὶ νὰ ἐνταφιασθῶμεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Ἡ τελευταία ἡμῶν στιγμὴ πλησιάζει. Ἡ ἱστορία θέλει ἀποδώσει εἰς ἡμᾶς δικαιοσύνην, καὶ οἱ μεταγενέστεροι θέλουσι θρηνήσει πὴν συμφορὰν ἡμῶν!»

Εἰς τὴν ἡρωϊκὴν φρουρὰν ἔμεινεν ἄρα μόνον ἡ ἐκλογή: ν' ἀποθάνῃ ἐν Μεσολογγίῳ ὑπὸ τῆς πείνης ἢ ν' ἀποπειραθῇ, ἂν — ὡς ἄλλοτε ἐν ὁμοίᾳ δεινῇ περιστάσει ἔπραξαν οἱ Πλαταιεῖς — κρατοῦσα τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας ἤθελε δυνηθῇ διὰ μέσου αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν νὰ χαράξῃ εἰς ἑαυτὴν τὴν δίοδον.

Ἐν κοινῇ συνελεύσει ἀπεφασίσθη τὸ τελευταῖον. Καί τοι ἐφαίνετο ἀρκούντως σκληρὸν εἰς τοὺς πολίτας ν' ἀποχωρισθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, μεθ' οὗ συνήπτετο ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος καὶ τὸ αἷμα τῶν πεσόντων αὐτῶν ἀδελφῶν, ἡ δὲ ἔκβασις τῆς ἀποτόλμου ἀποπείρας ἐφαίνετο ἀβέβαιος καὶ σκοτεινὴ, οὐχ ἧττον ἀπεφάσι-

σαν νὰ καύσωσι τὰ ὑπάρχοντά των, νὰ λάβωσιν εἰς τὸ μέσον τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, καὶ τὴν νύκτα τῆς 22ας Ἀπριλίου νὰ διέλθωσι μαχόμενοι διὰ μέσου τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Καὶ πιθανὸν μὲν ὅτι μικρὸν μόνον μέρος ἤθελεν οὕτω διασωθῇ, ὅτι οἱ ἐπίλοιποι κατὰ τὴν ἐσχάτην αὐτὴν ἐπίθεσιν ἤθελον καταστραφῇ. Ἀλλ' ὅμως καὶ οἱ πίπτοντες καὶ οἱ σωζόμενοι ἤθελον ὡσαύτως ἐλευθερωθῇ.

Πρὸς τούτοις ἤλπιζον ὅτι ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ τῆς Στερεᾶς ὁπλαρχηγοί, οἵτινες εὑρίσκοντο ἐστρατοπεδευμένοι εἰς Πλάτανον διά τινος συγχρόνου ἀντιπερισπασμοῦ ὄπισθεν τοῦ ἐχθροῦ, ἤθελον ἀποσπάσει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Μεσολογγίου. Λαθραίως λοιπὸν μετέβησαν ἐκ τῆς πόλεως διὰ τῶν πολιορκητικῶν γραμμῶν ἀπεσταλμένοι εἰς Πλάτανον ἵνα δώσωσιν εἴδησιν εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Οὗτος δὲ ἐξησθενημένος ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ κινηθῇ, συνεκάλεσε περὶ ἑαυτὸν τοὺς ὁπλαρχηγούς του καὶ τοῖς ἀνεκοίνωσεν ὅτι αὐτὸς δὲν εὑρίσκετο ἐν καταστάσει ὥστε νὰ συνενεργήσῃ προσωπικῶς πρὸς διάσωσιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅτι ὅμως συνεβούλευεν εἰς αὐτοὺς ἵνα πάντες ὁμοῦ προβῶσι πρὸς τὰ κατάντη τοῦ Ζυγοῦ καὶ διὰ μιᾶς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιθέσεως καὶ προσβολῆς ἀνακουφίσωσι τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ ἀδελφούς των. Ἀλλ' ἡ νόσος ἀρχηγοῦ, ὅστις ἔχαιρε τὴν μεγίστην ἐμπιστοσύνην τῶν στρατιωτῶν του, κατὰ τὴν κρισιμον ταύτην στιγμὴν ἐπέδρα κατ' ἀνάγκην ἀποθαρρυντικῶς ἐπ' αὐτούς. Ἐκ δὲ τῶν 2,000 ἐν Πλατάνῳ συνηθροισμένων Ἑλλήνων προὐθυμοποιήθησαν ἵνα συμπορευθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ τὸν Κώσταν-Βότσαριν μόνον ἑκατοστύες τινές. Προὐχώρησαν δὲ ἀνατολικῶς ὑπερβαίνοντες τὰ ὑψώματα, μέχρις ὅτου ἔφθασαν εἰς τὸν δάσωδη Καρβασαρᾶν, καὶ ἑπομένως τὴν 22αν Ἀπριλίου, ὀλίγον πρὸ τῆς τοῦ ἡλίου δύσεως, κατέβησαν πρὸς τὴν πεδιάδα, καὶ διὰ πυροβολημάτων τῶν ὅπλων των παρὰ τὸν ἅγιον Συμεῶνα, ἔκαμον τὸ πρῶτον μετὰ τῶν πολιορκουμένων προσυμπεφωνημένον σύνθημα.

Οὐχὶ δὲ μόνον οὗτοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι ἀμέσως ἠνόησαν τί ἐσήμαινεν ἡ ἐμφάνισις τῶν ἐξ Ἑλλήνων συνισταμένων αὐτῶν στιφῶν. Ὁ Ἰμβραὴμ καὶ ὁ Κιουταχῆς ἐπληροφορήθησαν περὶ τοῦ σχεδίου τῶν Μεσολογγιτῶν παρά τινος Βουλγάρου προδότου. Ἂν δὲ καὶ μόλις ἠδύναντο νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ἅπας ὁ τῆς πόλεως πληθυσμὸς ἤθελε δοκιμάσει νὰ διελάσῃ οὕτω δι' αὐτῶν, οὐχ ἧττον ἔλαβον ἅπαντα τὰ προβλεπτικὰ μέτρα ὅπως ἀποκρούσωσι τυχοῦσαν ἔξοδόν των: Συνεκέντρωσαν ἅπαντα τὰ εἰς Κρυόνερον, Στέμμαν καὶ Ἀνατολικὸν εὑρισκόμενα περισσὰ στρατεύματά των εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐτοποθέτησαν 1)2 ὥραν μακρὰν ἀπὸ τῆς πόλεως ὀπισθοφυλακὴν ἐξ ἱππέων, καὶ ἀντέταξαν εἰς τὸν «Ἅγιον Συμεῶνα» 200 Ἀλβανοὺς πρὸς τὸ σῶμα τοῦ Κώστα-Βότσαρη, ἤτοι ἀνωτέραν δύναμιν, ἀπέναντι τῆς ὁποίας αὐτὸ τάχιστα ἔμελλε νὰ ὑποχωρήσῃ.

Οἱ πολιορκούμενοι οὐδόλως προησθάνθησαν—καὶ ἴσως πρὸς εὐτυχίαν των—ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς ἀνπερισπασμὸς εἶχεν ἤδη ματαιωθῇ. Ἐτακτοποιήθησαν δὲ παρὰ τὰ ὀχυρώματα τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, παρὰ τοὺς προμαχῶνας τοῦ Μονταλεβέρτου (**Montalembert**) καὶ τοῦ Ρήγα. Ὁ δὲ πρεσβύτατος τῶν ὁπλαρχηγῶν τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Νότης-Βότσαρης, ἀνήγγειλε τὸ σχέδιον τῆς ἐξόδου των. Διέταξε τοὺς μαχιμωτάτους τῶν ἀνδρῶν ἐν ἄκρᾳ σιγῇ νὰ ἔλθωσι πρὸ τῶν προμαχώνων, καὶ ἐκεῖ νὰ

Κ. Γ. ΣΟΥΤΣΟΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

καθίσωσιν εἰς τὴν τάφρον κλινόμενοι κατὰ γῆς. Ἅμα δὲ νέα πυροβολήματα ἐκ τοῦ Ζυγοῦ ἀνήγγελον ὅτι ἡ ἐπικουρική των δύναμις συνεπλέκετο πρὸς τοὺς πολιορκητάς, ἔπρεπε τὰ παλληκάρια ν' ἀναπηδήσωσιν εὐθὺς καὶ διαχωρισθῶσιν εἰς δύωστίφη. Καὶ τὸ μὲν ἔδει νὰ στραφῇ κατὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Κιουταχῆ, τὸ δ' ἕτερον μετὰ γυναικῶν, παιδίων καὶ γερόντων, κατὰ τοῦ στρατοπεδου τοῦ Αἰγυπτίου. Ὡς τόπον δὲ συνενώσεως καὶ συγκεντρώσεως ὥρισε τὸν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν εὑρισκόμενον ἀμπελῶνα τοῦ «Κότσικα» παρὰ τὸν «ἅγιον Συμεῶνα».

Ἐν τούτοις τὸ σχέδιον αὐτὸ τόσον ταχέως καὶ εὐτυχῶς, ὅσον προεσχεδιάσθη, δὲν ἔμελλε καὶ νὰ ἐπιτύχῃ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ πόλει εὑρισκομένων ἀνθρώπων ἀνέβαινε ἔτι εἰς 9,000· ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν δυναμένων νὰ φέρωσιν ὅπλα ὑπὸ τὸν Νότην Βότσαρην, Κίτσον Τσαβέλλαν καὶ τὸν Μακρῆν, μόλις ἔφθανεν εἰς 3,000. Ἐνῷ ὁ τῶν γυναικῶν ὑπερέβαινε τὰς 5,000. Τοὺς δὲ βαρέως πληγωμένους ἠναγκάζοντο νὰ ἐγκαταλείπωσι καὶ ἄλλοι δέ τινες παρὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀφίσωσι τὸ πάτριον ἔδαφος· καὶ σπαραξικάρδιος σκηνὴ συνέβη ὅτε οἱ ἐναπολειφθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τῶν ἀπερχομένων ἀδελφῶν αὐτῶν καὶ ὁ ἀποχαιρετισμός των ἠργοπόρει. Εὐεξήγητον δὲ εἶναι ὅτι οἱ πολῖται τοῦ Μεσολογγίου ὑπὲρ πάντας μάλιστα τοὺς ἄλλους ἠργοπόρησαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ Τοῦρκοι, ὑπὸ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν τῇ πόλει συγκεχυμένου θορύβου προσεκτικώτεροι γενόμενοι, ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν προμαχώνων τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ὁπόθεν περιεμένετο ἡ ἔξοδος, ὡς καὶ κατὰ τῶν εἰς τὴν γῆν κεκλιμένων ἐκείνων παλληκαρίων.

Τὸ μεσονύκτιον ἦλθε, καὶ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Ζυγοῦ, ὁπόθεν περιεμένετο τὸ ἐπανειλημμένον σύνθημα καὶ ἡ ἐπίθεσις ὄπισθεν κατὰ τῶν Τούρκων, τὰ πάντα διετέλουν ἐν ἠρεμίᾳ. Τότε ἡ ἀνυπομονησία τῶν παλληκαρίων κατήντησεν ἀκράτητος· ὑποψιθύρισμα δὲ καὶ γογγυσμὸς ἠκούοντο διατρέχοντα τὰς τάξεις αὐτῶν, καὶ ὅτε ἡ Σελήνη ἀνέτειλεν ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι, ἀνεπήδησαν αἴφνης ἅπαντες ὁμοῦ ἐκ τῆς τάφρου καὶ ἐφώρμησαν ὁμοθύμως ἀναφωνοῦντες «Ἐμπρός!» κατὰ τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρωμάτων καὶ κανονιοστοιχιῶν. Ὁ Βότσαρης ἐβάδισε μετὰ τῶν ὁπαδῶν του πρὸς τὰ δεξιά, ὁ Μακρῆς μετὰ τῶν ἑαυτοῦ πρὸς τ' ἀριστερὰ, ὁ Τσαβέλλας ἐτήρησε τὸ κέντρον. Ἡ δὲ πρώτη αὐτῶν ὁρμὴ ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος. Ἐνῷ ὅμως οὗτοι ἀκράτητοι διεπήδων, ὁρμῶντες ἐμπρός, ὀχυρώματα, τάφρους καὶ λόγχας, ὄπισθεν αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ ἡ προσυμπεφωνημένη τάξις. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν σιωπῇ, ἀλλ' ἔπειτα μετ' ὀλολυγμῶν καὶ ὠρυγμῶν ἐξώρμα συνωθούμενον τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων, γυναῖκες καὶ ἄνδρες περικεκαλυμμένοι καὶ μετημφιεσμένοι καὶ ἔνοπλοι, παιδία φέροντα πιστόλια καὶ μαχαίρας εἰς τὴν ζώνην, γέροντες, ἐντὸς τῶν πρεσβυτικῶν, χειρῶν τῶν ὁποίων ἔτρεμον τὰ ὅπλα, διὰ τῆς πύλης καὶ τῶν ἐπάλξεων, πάντες ὑπερπηδῶντες τοῦ φρουρίου τὴν τάφρον. Ἀλλ' ἐν τῷ ἅμα τὸ πυκνὸν αὐτὸ σμῆνος διεσπάσθη ὑπὸ τῶν σφαιρῶν τῶν τουρκικῶν κανονιοστοιχιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μέση εὑρίσκετο τριάκοντα βήματα μακράν. Αἱ δὲ τέσσαρες ξύλιναι γέφυραι, αἵτινες εἶχον στηθῇ ἐπὶ τῆς τάφρου, ἐγένοντο τὸ θέατρον τῆς ἀγριωτάτης τύρβης καὶ συγχύσεως. Ἐκ δὲ τοῦ θορυβώδους ἐκείνου ὄχλου ὑψώθη ἡ φωνὴ αὕτη τοῦ τρόμου:

«Ὀπίσω, ὀπίσω, πρὸς τὰς κανονιοστοιχίας καὶ τὰ κανόνια ἡμῶν!» Δὲν εἶνε γνωστὸν τίς ἐξέβαλε τὴν κραυγὴν αὐτὴν, ἂν προδότης ἢ ἀπηλπισμένος, καταρριφθεὶς εἰς τὴν τάφρον, ἢ πολίτης τοῦ Μεσολογγίου, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεώς του.

Ἀλλ' ὁπωσδήποτε τὸ σχέδιον τῆς ἐξόδου ἐματαιώθη ὁλοσχερῶς, ἐπειδὴ ἤδη ὥρμησαν οἱ Μεσολογγῖται, ἀπατηθέντες ὑπ' ἐκείνης τῆς κραυγῆς, ὠπισθοχώρησαν εἰς τὴν πόλιν — σμήνη κατασυγκεχυμένα καὶ ἀποσυντεθέμενα — προτιμῶντες νὰ πέσωσιν ἐπὶ τῆς πατρῴας γῆς μᾶλλον ἢ νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἀπόκοτον καὶ φρικώδη ἀπόπειραν τῆς ἐξόδου. Συγχρόνως δὲ μετ' αὐτῶν συνδιεχύθησαν καὶ τὰ πλήθη τῶν πολιορκητῶν—φρενούντα καὶ καίοντα — ἐπὶ τὴν πανολέθρως καταστρεφομένην πόλιν. Ἡ βροντὴ τῶν ὅπλων, οἱ ὀλολυγμοὶ τῶν θνησκόντων, ὁ πάταγος δοκῶν καταπιπτουσῶν, αἱ θορυβώδεις ἐπικλήσεις τοῦ Ἀλλὰχ τῶν Μουσουλμάνων, ἀνήγγελον ἁπανταχόσε τὴν αἱματηρὰν καταδίκην τῆς τρομερᾶς ἐκείνης νυκτός.

Ἀλλὰ καὶ τωρα ἐξηγόρασαν οἱ πολιορκηταὶ τὴν νίκην αὐτῶν διὰ βαρυτάτων θυσιῶν: Οἱ Μεσολογγῖται ἠμύνοντο ἀπηλπισμένοι. Εἷς δὲ τετραυματισμένος γέρων προσέμενεν ἡσύχως παρὰ τὸν πρόμαχῶνα τοῦ Βότσαρη τὴν στιγμήν, καθ' ἣν εἰσωρμων οἱ ἐχθροί, ἔβαλε πῦρ εἰς τὴν ὑπόνομον τῆς πυριτιδος, καὶ ἀνετίναξεν ἑαυτὸν μετ' ἐκείνων εἰς τὸν ἀέρα. Ὁ δὲ μηχανικὸς τοῦ φρουρίου Κοκκίνης, ὁ ἐκδότης τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» διδάκτωρ Μάγερ, οἱ Γερμανοὶ φιλέλληνες **Roeser, Klemp Schipan, Lytzow Spitzelberg,** ὁ βαρὼν **Riedesel** ὁ ἐπίκαιρος **Ioseph, von Rogon** οἱ καπιτανοι Α. Γριβας, Στουρνάρης, Σαδήμας, οἱ προεστῶτες Τρικούπης καὶ Παπαδιαμαντόπουλος ἀπέθανον ὡς ἥρωες. Ἡ ποιητὶς λαμπρὰ ἐξυμνήσασα ἀπεθανάτισε τὴν ἀρχοϊκὴν αὐταπάρνησιν τοῦ γέροντος Καψάλη. Οὗτος ἄνευ δακρύων εἶδεν ἡμέραν τινὰ πρὸ τῆς ἐξόδου θνήσκουσαν τὴν σύζυγόν του, παρηγόρησε τὸν κλαίοντα υἱόν, λέγων εἰς αὐτὸν ὅτι πρέπει νὰ χαίρῃ, διότι ἡ μήτηρ του διεξέφυγεν οὕτω τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν ἵνα διασωθῇ μετὰ τῶν ἄλλων ἐξερχομένων, αὐτὸς ὅμως ἠρνήθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ τὰ μνημεῖα τῶν πατέρων του. Οἱ Τοῦρκοι ἤλπιζον νὰ εὕρωσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν . . . . ἐργαστάσιον, πλούσια λάφυρα, ἐπειδὴ ἔβλεπον ὅτι πλῆθος γυναικῶν κατέφευγεν εἰς ἐκεῖνο τὸ οἰκοδόμημα. Ἀνερριχήθησαν εἰς τὴν στέγην καὶ ἀπεπειράθησαν νὰ κατεισδύσωσιν εἰς τὸ κτίριον ἄνωθεν· ἐντὸς αὐτοῦ ὅμως τοὺς προσέμενεν ὁ Καψάλης, κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα ἀνημμένην θρυαλλίδα, ἐξεφώνησε τὸ «Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε!» ἔβαλε πῦρ, καὶ τρομερὰ ἐκπυρσοκρότησις ἐνεταφίασε τότε πιστοὺς καὶ ἀπίστους. Ἐπὶ δὲ τὰ ἐρείπια τοῦ κτιρίου συνετρίβοντο τὰ κύματα τῆς θαλάσσης. Οὕτως ἄρα οἱ κατακτηταὶ εὗρον ἐκεῖ ἀντὶ λαφύρων τὸν θάνατον. Καὶ ὅτε τὴν 23ην Ἀπριλίου ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος ἐφώτισε τὴν ἔτι κατακαιομένην πόλιν, ἔνθα χιλιάδες πτωμάτων κατεκάλυπτον τὸ ἔδαφος. Ὁ δὲ Ἰμβραὴμ ἐπαίρετο λέγων ὅτι οἱ Αἰγύπτιοί του μόνον εἶχον συναθροίσει τριῶν χιλίας κεφαλάς. Αἱ δὲ ἐπιζήσασαι γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἀπήχθησαν εἰς τὴν δουλείαν.

Ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ μεσημβρινοδυτικὰ τῆς πόλεως κειμένης νήσου «Ἀνεμομύλου» ἐκρατεῖτο σμικρὸν Ἑλλήνων στίφος ἔτι μέχρι τῆς 24ης Ἀπριλίου. Ἀφοῦ δὲ

πᾶσα ἐλπὶς ἀντιστάσεως ἐξέλιπε, προὐτίμησαν οἱ ἀμυνόμενοι τὸν θάνατον τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Καὶ τὸ πεπρωμένον δὲ τῶν στιφῶν, ἅτινα εἶχον προεξορμήσει ὑπὸ τὸν Βότσαρην, Κ. Τσαβέλαν καὶ Μακρῆν, καὶ διέσχισαν τὰς ἐχθρικὰς γραμμάς, εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ τάχιστα πληρωθῆ. Ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς, ἐπειδὴ ἐγκατέλιπον ὄπισθέν των τὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐφώρμησε τὸ ὑπὸ τὸν Ἰμβραὴμ ὄπισθεν εὑρισκόμενον ἱππικὸν καὶ ἔδιωκε τοὺς φεύγοντας, τῶν ὁποίων αἱ μορφαὶ σαφῶς ἀνεγνωρίζοντο εἰς τὸ φῶς τῆς Σελήνης. Τότε ἤρχισε τρομερὰ σφαγή. Ἑλληνίς δέ τις παρθένος, ἡ ὁποία ἔρρεεν ἐπ' ὤμων τὸν ἀσθενῆ αὐτῆς ἀδελφόν, εἶδε Τοῦρκον ἱππέα πηδῶντα πρὸς τὰ ἐμπρός. Εὐθὺς ἀποφασίσασα κατέθεσε χαμαὶ τὸν ἀσθενῆ, ἔλαβε τὸ ὅπλον του, ἀντέστη ἀνδρείως πρὸς τὸ πῦρ τοῦ Τούρκου, τὸν κατέρριψεν ἀπὸ τοῦ ἵππου, καὶ ἔπειτα ἐξηκολούθησε τὸν δρόμον της, ἀποκομίζουσα τὸν ἀδελφόν. Καὶ ἡ γενναία δὲ φρουρὰ τῆς Κλεισοβης ἐπλησίασε διὰ τῶν ἐλῶν καὶ μετέσχε τοῦ κατὰ τῶν ἱππέων τοῦ ἐχθροῦ ἀγῶνος. Ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός, ἡ αὐταπάρνησις καὶ ἐθελουσία εἰς οὐδὲν συνετέλεσαν. Τὰ στίφη, ἅτινα ὑπὸ τὸν Μακρῆν εἶχον στραφῆ ἀριστερὰ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν καὶ ἔδει ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν σφοδροτάτην τῶν ἱππέων προσβολήν, κατεστράφησαν ὁλοσχερῶς, καὶ τὰ ἄλλα δύω ἑλληνικὰ ἀποσπάσματα ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας. Ἐπανασυνηθροίσθησαν δὲ τότε μόνον, ὅτε τὸ ἀπότομον ἔδαφος παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ ἐνεπόδισε τὰς κινήσεις τοῦ διώκοντος ἱππικοῦ. Αὐτόθι ἀνέπνευσαν ἐκ νέου καὶ ἤλπισαν ὅτι τελευταῖον ἤθελον γείνει δεκτοὶ καὶ προσληφθῆ εἰς τὰ ἐπικουρικὰ τάγματα τοῦ Καραϊσκάκη.

Ἀντ' αὐτῶν ὅμως εὗρον τὸ ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὸν «Ἅγιον Σωμεῶνα» ἀποσταλὲν σῶμα, ὅπερ ἠφάνισε καὶ λαθραίως ἐξ ἐγγυτάτης θέσεως ἤρχισε τὰ θανατηφόρα αὐτοῦ πυροβολήματα. Ἡ τότε δ' ἀπώλεια τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε μεγαλειτέρα ἢ πρότερον ἐπὶ τῆς πεδιάδος. Ἔντρομοι δ' ἔφυγον παρρωτέρω εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε δοθῆ ὑπόσχεθις ὑψηλῆς ἀμοιβῆς δι' ἑκάστου κεφαλήν. Αἱ πλεῖσται τῶν γυναικῶν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν παιδίων, ἅτινα εἶχον δυνηθῆ ν' ἀκολουθήσωσι σχεδὸν συρόμενα τόσον μακράν, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο πλέον περαιτέρω νὰ προχωρήσωσιν, ἔπεσαν κατὰ τὴν ἀγρίαν αὐτὴν ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους κυνηγεσίαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀλβανῶν. Τελευταῖον οἱ φεύγοντες εἶδον ἑαυτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ζυγοῦ, ὅπου εὗρον ὀλιγίστους ἄνδρας ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Κ Βότσαρη καὶ τινα τρόφιμα.

Μακρὰν δὲ εἰς τὴν κοιλάδα κάτω ἐχάνετο ὁ θόρυβος τῶν διωκόντων. Ἐκ δὲ τῆς πεδιάδος ἐφώτιζον αἱ σωζόμεναι ἔτι φλόγες τῆς καιομένης πόλεως. Οἱ διασωθέντες, πεινῶντες καὶ γυμνοί, διῆλθον τρομερὰν νύκτα ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Τὴν δ' ἑπομένην πρωΐαν ἔφθασαν εἰς τὴν ἔρημον Δερβέκισταν, καὶ τὴν ἑπομένην ἡμέραν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Πλατάνου, ὅπου διέμειναν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα, ὅπως ἐλκύσωσιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους καταδιεσπασμένους. Παρὰ τοῖς ἀρχηγοῖς εὗρον βεβαίως μόνον μικρὰν ὑποστήριξιν καὶ οὕτω, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου, ἐσύρθη τὸ ἐπίλοιπον τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου—ἦσαν μόλις 1,300 ἄνθρωποι, ἐν οἷς 7 γυναῖκες καὶ τινα κοράσια καὶ παιδία κάτω τῶν 12 ἐτῶν — ἐν θρήνοις καὶ θλίψεσιν εἰς Σάλωνα, ὅπου

εὗρον ἀνακούφισιν καὶ συνδρομήν. Ἐκεῖ δὲ πάντες ἐξεπλήττοντο πρὸς τὴν θέαν τῶν διασωθέντων ἀνδρῶν, τοῦ γέροντος Νότη-Βότσαρη, τοῦ Τσαβέλλα καὶ τοῦ Φωτομάρα, θεωροῦντες αὐτοὺς ὡς θαύματα τῆς ἀνδρείας ζῶντα. Διέτρεχεν ὅμως καὶ προαίσθημά τι τὰς καρδίας τοῦ ἀτυχοῦς καὶ κατεσπαραγμένου λαοῦ, ὅτι τὸ Μεσολόγγιον ἐθυσιάσθη διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅτι αὐτὸς ἔπρεπεν ἑπομένως νὰ δειχθῇ ἄξιος τῆς θυσίας.

Ὅτε ἡ λυπηρὰ εἴδησις ἔφθασεν εἰς Ἐπίδαυρον καθ' ἣν στιγμὴν εἶχε συνέλθει ἡ τρίτη ἐθνικὴ συνέλευσις ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ὑπερτάτης ἀνάγκης ἐπεκράτησεν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν νεκρικὴ σιωπή. «Ἕκαστος», οὕτως ἀναφέρει ὁ Κολοκοτρώνης, «ἀνεμέτρει ἐν τῷ λογισμῷ του τὴν ἰδίαν αὐτοῦ καταστροφήν. Ἔπρεπε νὰ αἰτιῶνται ἑαυτοὺς ἐπειδὴ ἤργησαν, διεσκέπτοντο καὶ ἐφιλονείκουν, ἐνῷ ὁ ἐχθρὸς ἵστατο ἤδη πρὸ τῶν πυλῶν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐνεθάρρυνε τοὺς συνηθροισμένους ἐνησχολήθη εἰς νέας πολεμικὰς προετοιμασίας καὶ τὴν σύστασιν νέας κυβερνήσεως εἰς Ναύπλιον. Ὁ Κουντουριώτης καὶ οἱ ἀσθενοῦς καρδίας ἐγωισταί, οἱ περικυκλοῦντες αὐτόν, δὲν ἠδύναντο νὰ τελεσφορήσωσι καὶ κατήντησαν ἀφόρητοι, καὶ μόνον ἰσχυρός, πλήρης αὐταπαρνήσεως πατριωτισμὸς ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὡς ἐν Ἑλλάδι, οὕτω καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, ἐξηγέρθη ἡ κοινὴ γνώμη κατὰ τῶν ἐξόχως συνετῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες εἶχον σταθῇ μακρὰν καὶ σοφῶς συνδιασκεφθῇ καὶ συμβουλευθῇ, ἐνῶ ὁ κώδων τοῦ θανάτου προσκλητικῶς ἤχει.

Διὰ τῆς πολιορκίας ταύτης τόσον ἀξιομνημονεύτου, ὅσον ἡ τοῦ Σαγούντου (**Sagunt**) κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ ἡ τῆς Σαραγόσης (**Saragosa**) κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, διὰ τοῦ ἡρωικοῦ αὐτοῦ ἀγῶνος, ὅστις θέλει μείνει ἀθάνατος ἐν ὅσῳ ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα καὶ δύναται νὰ θυσιάσῃ ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ζωήν του, διὰ τῆς ἐνδόξου ταύτης πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, διεξεδηλώθη τώρα ἡ ἀδιάλλακτος ἀντίθεσις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ἀναγραφεῖσα δι' εὐκρινῶν στοιχείων αἵματος, ἐγένετο δὲ καὶ εἰς τὴν βραδυποροῦσαν, ἐνδεᾷ ἐνθουσιασμοῦ, διπλωματίαν καταφανὲς ὅτι δέον νὰ γείνῃ τι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅτι τὸ κίνημα δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ καταστέλληται οὔτε νὰ καταταφῇ ἐν ἄκρᾳ σιγῇ καὶ ἡσυχίᾳ.

Τὸ ρωσσικὸν ὑπόμνημα τῆς 9ης Ἰανουαρίου 1824 ἐπενήργησε σημαντικὰ εἰς τὰς περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος διαπραγματεύσεις. Ἡ Ρωσσία ἐγνωστοποίησε δι' αὐτοῦ τί ἐπρέσβευε, καὶ αἱ προθέσεις της προέκειντο ἤδη δεδημοσιευμέναι καὶ φανεραὶ εἰς πάντας. Τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετρουπόλεως ἤλπιζε νὰ διενεργήσῃ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῶν τόσον παρὰ τοῖς Τούρκοις καὶ τοῖς Ἕλλησιν, ὅσον καὶ παρ' αὐταῖς ταῖς μεγάλαις δυνάμεσι τῆς Εὐρώπης.

Καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ φανῇ εἰς τὴν Πύλην εὐκταῖον καὶ εὐχάριστον νὰ ἴδῃ τετελεσμένον τὸν ἄλλως ἀπελπιν ἐκεῖνον καὶ ἄνευ μέλλοντος ἀγῶνα διὰ τῆς οἰκειοθελοῦς ὑποταγῆς τῶν ἀνταρτῶν, τὴν δὲ ὑπέροχον τοῦ σουλτάνου ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἀρχὴν ἐξησφαλισμένην καὶ ὑπ' αὐτῆς μάλιστα τῆς Εὐρώπης διηγγυημένην; — Καὶ διατί τάχα δὲν ἤθελον οἱ Ἕλληνες συγκατατεθῇ; Διατὶ νὰ μὴ προτιμήσωσι τὰ μεγάλα τοῦ ρωσσικοῦ σχεδίου πλεονεκτήματα μᾶλλον τοῦ ὀνειροπολήματος τῆς ἀνεξαρτησίας; Τελευταῖον δὲ ἐπίστευε τὸ ρηθὲν ἀνακτοβούλιον ὅτι ἠδύνατο νὰ εἶνε βέβαιον

καὶ περὶ τῆς συγκαταθέσεως τῶν δυνάμεων, ἐπειδὴ ἡ ρωσσικὴ πρότασις ἦτο ἁρμοδιωτάτη εἰς τὸ νὰ ματαιώσῃ παντελῶς τὰς ἐνεργείας τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐπαναστατικῆς μερίδος, καὶ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν δημαγωγῶν τὴν ἄλλως πιθανὴν αἰτίασιν ὅτι δῆθεν οἱ ἡγεμόνες ἐσκόπουν νὰ ἐπαναρρίψωσι τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν βαρβαρότητα, καὶ νὰ ἀναβιβάσωσιν εἰς τὴν αὐτὴν περιωπὴν Μωαμεθανισμὸν καὶ Χριστιανισμόν.

Πράγματι ὅμως ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ρωσσικοῦ σχεδίου ἤθελε ψυχράνει τάχιστα τὸν ὑπὲρ Ἑλλάδος ἐνθουσιασμὸν καὶ ἀποτρέψει τὸ γενικὸν τῆς Εὐρωπης ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔργου.

Ἀλλ' ἔμελλε νὰ γείνῃ ἄλλως.

Τὸ ρωσσικὸν ὑπόμνημα δὲν εὗρε τὴν προσδοκωμένην ἔγκρισιν οὔτε τῶν διαμαχομένων μερῶν οὔτε τῶν δυνάμεων. Ὅτε ὁ λόρδος **Strangford** προσεπάθησε νὰ ἐξασθενώσῃ τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν τὸ ὑπόμνημα ἐνεποίησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ νὰ διεγείρῃ ἀμφιβολίαν περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἀντιγράφου, τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὴν Πύλην, ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ Ρείς: «Ἐν ποίᾳ συνθήκῃ εὑρίσκεται γεγραμμένον ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες δικαιοῦνται νὰ διαδραματίζωσι τὸ πρόσωπον κυρίων ἐν Τουρκίᾳ κατ' ἀρέσκειαν, ἐπειδὴ χριστιανοὶ ὑπήκοοι τῆς Πύλης εὐηρεστήθησαν νὰ ἐπαναστατήσωσι; πῶς δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι τὴν θρασεῖαν αὐτὴν ἀξίωσιν; Μήπως ἆρά γε διότι τὰ ἡμέτερα ὅπλα δὲν κατεδάμασαν τοὺς ἀντάρτας; ἀλλὰ καὶ τούτου πάλιν εἰς πυῦν ἀποδοτέον τὸ αἴτιον; Ἤρκειται νὰ πολεμήσωμεν μόνον τοὺς Ἕλληνας, μήπως δὲ παρὰ τὸν κεκηρυγμένον καὶ φανερὸν τοῦτον ἐχθρὸν προσέτι καὶ τοὺς κρυφίους, οἵτινες εἰς ἡμᾶς μὲν βεβαίως φιλικὰς λέξεις ἀπευθύνουσιν, εἰς τοὺς ἀντάρτας ὅμως ὅπλα, χρήματα, συμβουλὰς καὶ βοήθειαν παντὸς εἴδους χορηγοῦσιν; Ἂν ἡμεῖς ἐζητοῦμεν ξένην συνδρομήν, ἡ μία ἢ ἡ ἄλλη δύναμις ἤθελε δικαιοῦσθαι νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τὴν ἡμετέραν αἴτησιν· ἀλλ' ἡμεῖς οὐδὲν ἄλλο ζητοῦμεν εἰμὴ σεβασμὸν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀνεξαρτησίαν, μηδόλως δὲ ἀναμιγνυόμενοι εἰς ξένας ὑποθέσεις ἔχομεν σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀνεχθῶμεν ὅπως ἀναμιγνύωνται ἄλλοι εἰς τὰς ἡμετέρας!» Ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξίσου ὀλίγον ἐπεθύμουν ν' ἀκούσωσι περὶ τῶν ρωσσικῶν προτάσεων ὡς καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐγένετο ταχέως φανερόν. Ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Ρόδιος διεμαρτυρήθη πρὸς τὸν Κάνιγγα ἔν τινι ἐπιστολῇ ἀπὸ 12ης Αὐγούστου 1824 διὰ τοῦ ἐπισημοτάτου τρόπου κατὰ πάσης ἐπιστήσεως τῆς προσοχῆς τῶν μεγάλων δυνάμεων εἰς τὴν ρωσσικὴν πρότασιν. Ἐπεκαλέσατο δὲ τὴν συνδρομὴν τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς συνδρομῆς, τὴν ὁποίαν αὕτη εἶχε παράσχει εἰς τὴν Ἀμερικὴν διὰ τὰς Ἱσπανικὰς ἀποικίας. Πόσον δὲ βαθέως ἡ ρωσσικὴ ἐπιρροὴ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων συνεπείᾳ ἐκείνου τοῦ ὑπομνήματος εἶχε καταπέσει, ἀπεδείχθη ὅτε κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1824 ὁ ὀγδοηκοντούτης πλούσιος Βαρβάκης ἐξ Ὀδησσοῦ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ζωηρῶς ἐξεφράσθη κατὰ τῶν μετὰ τῆς Ἀγγλίας χρηματικῶν συνδέσμων αὐτῆς, συνέστησε τὸν Καποδίστριαν ὡς πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεώς της, καὶ προσεπάθησε νὰ σχηματίσῃ προπαγάνδαν ὑπὲρ τῆς Ρωσσίας. Καὶ ἐδέχθησαν μὲν τὰς ποσότητας τὰς ὁποίας ἐδωρήσατο ὑπὲρ των Ψαριανῶν καὶ ὑπὲρ ἀγαθοεργῶν ἐν γένει σκοπῶν, κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως δυσπιστοῦντες ἀπέφευγον τὴν

συναναστροφήν του καὶ τὸν μετεχειρίζοντο ὡς ὕποπτον. Ἐστερημένος λοιπὸν πάσης ἐπιρροῆς ἀπέθανε μετ' οὐ πολὺ ἐν Ζακύνθῳ. Εἰς τὸν Κάνιγγα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ πρόσκλησις πρὸς συνδρομὴν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως λίαν ἐπιθυμητὴ ἀφορμὴ καὶ λαβὴ ὅπως ἐνδυναμώσῃ καὶ μονιμοποιήσῃ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἀγγλικὴν ἐπιρροήν. Ὅθεν καὶ ἀπεκάλεσε τὴν ἀποστολὴν ἐκείνου τοῦ ἐγγράφου, τὸ φρονιμώτατον τῶν ὅσα οἱ Ἕλληνες ἔπραξαν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἐπαμινώνδου. «Ὁ Κάνιγγ φαίνεται» παρετήρησε τότε ὁ Μεττερνίχος «ὅτι θεωρεῖ τὸ γεγονὸς τοῦτο ὡς θρίαμβον τῆς Ρωσσίας». Πρὸς δὲ τὸν πρίγκηπα Ἐστερχάζην, ὅστις ἐξεπλάγη διότι ἀπέδιδον σημασίαν καὶ ἀξίαν εἰς ἔγγραφον μὴ ἀνεγνωρισμένης κυβερνήσεως, ὡμολόγησεν ὁ πρόεδρος τῆς ἀγγλικῆς βουλῆς, ὡς παρετήρησεν ὁ Ἐστερχάζης, οὐχὶ ἄνευ ἀμηχανίας ὅτι «οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀντάρτας, καὶ ὅτι ἡ κοινὴ ἐν Ἀγγλίᾳ γνώμη, ἤδη ἐξεγηγερμένη, ἤθελεν ἔτι μᾶλλον ἐξερεθισθῇ, ἂν ἐναντίον τῆς θελήσεως ἀμφοτέρων τῶν μερῶν προεκαλεῖτο καὶ τοῖς ἐπεβάλλετο ἀναγκαστικὴ ἐπέμβασις. Ἐν τοιούτῳ πνεύματι ἀπήντησεν ὁ Κάνιγγ τὴν 1ην Δεκεμβρίου τοῦ 1824 πρὸς τὸ ἔγγραφον τοῦ Ἕλληνος ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ἀπαντήσεως ὑπῆρξε αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὡς πρὸς τὰς συνεπείας του ἀκαταλογίστου σημασίας. Διεριλονίκησε τὴν γνησιότητα τῆς ρωσσικῆς προτάσεως καὶ παρεδέχθη ὡς τετελεσμένον ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰς οὐδεμίαν ἤθελον ἔλθει συνεννόησιν μὴ ἔχουσαν ὡς βάσιν τὴν ἀνεξαρτησίαν, ὡς ἐπίσης ὅτι τὸ διβάνιον ἤθελεν ἀπορρίψει πᾶσαν τοιαύτην, ἂν δὲν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν οὔτε ὡς βάσιν ἔθετον τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κυριαρχίαν του. Ἐν τῷ μέσῳ τοσοῦτον ἀποτόμως πρὸς ἀλλήλας ἀντικειμένων ἐπιθυμιῶν μεσολάβησίς τις, τῆς ὁποίας αἱ στοιχειώδεις βάσεις βεβαίως ἐμπεριείχοντο ἐν τῷ οὕτως ἀποκαλουμένῳ ρωσσικῷ ὑπομνήματι, δὲν ὑπῆρχε πιθανή. Τελευταῖον, ἀνεκοίνωσε μὲν ὅτι ἤθελε διατηρήσει αὐστηρὰν οὐδετερότητα, ἀλλ' ὅμως ὅτι δὲν ἤθελε νὰ συντελέσῃ εἰς κἀνένα συμβιβασμὸν ἀντιβαίνοντα εἰς τὴν θέλησιν τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐγγράφου τούτου, ὅπερ παρηκολούθησεν ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἑλληνικοῦ ἀποκλεισμοῦ, ὑπῆρξε μεγίστη. Οἱ Ἕλληνες εἶδον ἑαυτοὺς ἀναγνωρισθέντας ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῶν ὑπάρξει καὶ ὡς ἴσα πρὸς τὴν Πύλην δικαιώματα ἔχουσαν καὶ ἀπέναντι αὐτῆς τασσομένην δύναμιν. Ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος δὲν ἠδύνατο ν' ἀποκρύψῃ τὴν πρὸς τοῦτο ἔκπληξίν του, ὅτι ἡ τοῦ Κάνιγγος ἀπάντησις ἀνεγνώριζεν ὁλοσχερῶς ὡς κυβέρνησιν τὰ ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἦρχον ἐν Νεαπόλει τῆς Ρωμουνίας. «Ἐξέφρασε τὴν ὑποψίαν ὅτι οὐχὶ τόσον ἡ Ἑλληνικὴ διαμαρτύρησις, ὅσον μᾶλλον ἡ τοῦ Κάνιγγος δυσμένεια καὶ ἀποστροφὴ πρὸς τὰ ρωσσικὰ σχέδια εἶχε προκαλέσει τὸ ἀσύνηθες διάβημα τοῦ Ἄγγλου προέδρου καὶ παρηγορεῖτο διὰ τῆς ἐλπίδος ὅτι ὅσον ἐπαναστατικώτερος προέβαινεν ὁ Κάνιγγ, τόσον τάχιον ἤθελεν ἀναγκασθῇ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ Ρωσσία εἰς τὸ στάδιον τῆς εἰρήνης καὶ τῆς νομιμότητος».

Ὡς συνήθως συνέβαινεν, οὕτω καὶ κατ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἔβλεπεν ὀξυδερκέστερον τὸ ὄμμα τοῦ Μετερνίχου εἰς τὸ παρελθὸν ἢ εἰς τὸ μέλλον. Ὁ κίνδυνος τῶν ρωσσικῶν προτάσεων ἐκέντησε τὸν Κάνιγγα πρὸς ἀνεξάρτητον αὐτοῦ προχώρησιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Ἦτο ἀρκούντως εὐγενὴς τοὺς τρόπους ὅπως εὕρῃ ὅτι ἐν τῷ ρωσσικῷ ὑπομνήματι ἐμπεριείχετο λίαν πολύτιμος ὕλη καὶ λαμπρά, ἐξαίρετος βάσις,

κατὰ θεωρίαν, συνεφώνει πρὸς τὰς ρωσσικὰς ἰδέας. Ἐν τῇ πράξει ὅμως ἐσκέπτετο νὰ τὰς μεταβάλῃ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἀγγλίας καὶ νὰ κερδήσῃ ἐπιρροὴν ἐν Ἑλλάδι. Τούτου ἕνεκα προσεπάθει νὰ ματαιώσῃ τὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου εἰς Πετρούπολιν προσκληθείσας συνόδους, εἰς τὰς ὁποίας προέκειτο νὰ συσκεφθῶσι περὶ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ρωσσικοῦ ὑπομνήματος. Ἀνεκοίνωσε δὲ ὅτι δὲν ἐπετρέπετο εἰς τὸν ἀπεσταλμένον του νὰ συμμετάσχῃ αὐτῶν, καὶ ὅτι ἡ Βιέννη ἦτο καταλληλότερος πρὸς συνδιασκέψεις τόπος ἢ ἡ Πετρούπολις.

Ἡ σιωπηλὴ ἀντίδρασις τοῦ Κάνιγγος κατὰ τῶν ρωσσικῶν σχεδίων ἔμελλε τόσον τάχιον νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ της καθ' ὅσον καὶ τὰ λοιπὰ ἀνακτοβούλια ἂν καὶ πρὸς τὸ φαινόμενον καλῶς ὑπεδέχθησαν τὰ ὑπόμνημα, δὲν συνεμερίζοντο τὰς ρωσσικὰς περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος θεωρίας. Ἅπαντες δὲ ἐπεφυλάσσοντο, ἂν καὶ κατὰ τὴν βάσιν συνεφώνουν πρὸς τὰς ρωσσικὰς προτάσεις, νὰ δηλώσωσι τὰς ἀφεστώσας περὶ τῆς ἐκτελέσεως των δοξασίας αὐτῶν. Ὅτε ἐν τούτοις ἤρχισαν αἱ συνδιασκέψεις τὴν 17ην Ἰουνίου τοῦ 1824 ἐν Πετρουπόλει, καὶ ὁ κόμης Νεσσελρῶδος ἐπαρουσίασε τὸ ὑπόμνημα τῆς 6ης Ἰανουαρίου, ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἐκφράσωσι τὴν γνώμην αὐτῶν περὶ τῶν βάσεων καὶ τῆς ἐκτελέσεως τῆς εἰρηνοποιήσεως, ἐφάνησαν μὲν οὗτοι ἕτοιμοι ὅπως ἀπονείμωσι δικαιοσύνην εἰς τὰς γενναιόφρονας προθέσεις τῆς Ῥωσσίας, ἐκήρυξαν ὅμως ἑαυτοὺς ἀναρμοδίους εἰς τὸ νὰ ἐπιστείλωσιν ὁδηγίας πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, καὶ ἐν γένει εἰς τὸ νὰ κάμωσι διαβήματα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ρωσσικῶν σχεδίων.

Κατὰ τὸν Αὔγουστον ἡ κακὴ σύμπτωσις τῆς ἑλληνικῆς διαμαρτυρήσεως καὶ τῆς τοῦ Τσάρου περιοδείας εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας ἐπήνεγκε χρονιωτέραν παρεμπόδισιν τῶν συνδιασκέψεων. Ὁ Κάνιγγ ἐπεκαλέσατο εἰς μαρτυρίαν τὸ ἔγγραφον τοῦ Ῥοδίου καὶ τὴν σύγχρονον διαμαρτύρησιν τῆς Πύλης. «Ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων», ἀνεκοίνωσεν «ἐγένετο τοιαύτη, ὥστε τὸ βρεταννικὸν ἀνακτοβούλιον δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ μεσολαβήσῃ ἐναντίον τῆς θελήσεως τῶν δύω διαμαχομένων μερῶν. Ἦτο δὲ καταφανὲς ὅτι ὁ ἀγὼν ὑπῆρχε πεισματωδέστατος, μέχρις ἐσχάτου βαθμοῦ καταντῶν. Τούτου ἕνεκα δὲν ἔφθασεν ἀκόμη ἡ πρὸς ἐνέργειαν τῆς διπλωματίας πρόσφορος στιγμή· ἀλλὰ πρῶτον ἔπρεπε νὰ ἐξαντληθῶσιν αἱ φατρίαι, πρὶν ἡ δυνηθῇ νὰ ἐπέλθῃ ξένη ἐπέμβασις. Κατέκρινε τὸν πρεσβευτὴν αὐτοῦ «Bayot» διότι ἐν γένει μετέσχε τῶν συνδιασκέψεων. Ὁ δ' ἐξάδελφος αὐτοῦ **Stratford** δὲν διέψευσεν ἀπέναντι τοῦ Μεττερνίχου ὅτι εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀγγλίας δὲν ἐνεποίει εὐάρεστον ἐντύπωσιν σύνοδος, ἡ ὁποία ἠδύνατο νὰ ἐπανακαλέσῃ πάλιν τοὺς τύπους τῆς συμμαχίας. «Δὲν ἠθελήσαμεν μόνον» παρετήρησε σκωπτικῶς, «ἀφ' οὗ εἴμεθα ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν συμμαχίαν ἀπαράλλακτα ὡς καὶ ὁ πρίγκηψ Μεττερνίχος, νὰ βεβηλώσωμεν τὴν ἱερὰν κιβωτόν».

Ὁ αὐστριακὸς ἀρχικαγκελάριος ἠρνεῖτο μὲν βεβαίως ὅτι ὁ Κάνιγγ ἐν γένει ἐγνώριζε τὴν συμμαχίαν καὶ ἔπλεξεν εἰς αὐτὴν ἐκτεταμένον ἐγκώμιον, λέγων: ὅτι παρεῖχε τὸ πλεονέκτημα ὅτι δὲν εἶχον ἀνάγκην ν' ἀναζητήσωσιν ἀλλήλους ὅπως εὑρεθῶσι σύμφωνοι ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἀρχῇ. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖτο ἡ ἐν τῇ ἀνατολῇ συμπεριφορὰ καὶ αἱ ἐπιθέσεις τῶν φατριαστῶν κατὰ τῆς συμμαχίας. Ἂν δὲ ἡ ἀγγλικὴ

κυβέρνησις ἐβάδιζεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς μετὰ τῆς αὐστριακῆς, τότε ἂς ἔκαμνε βήματά τινα ὀλιγώτερα ἢ ἓν βῆμα περισσότερον ἵνα θωτεύῃ καὶ περιποιῆται ὀλιγώτερον τὰς ἐπαναστάσας χώρας, καὶ ἀναγνωρίζουσ' ἀναμολογήσῃ τὰς ἀρχάς, αἵτινες ὑπέκειντο ὡς βάσεις εἰς τὸ σύστημά των. Οὐχ ἧττον ἀνεγνώρισεν ὁ πρίγκηψ Μεττερνίχος καλλιστα, πόσον ἐπιτυχῶς ὁ Ἄγγλος διπλωμάτης ὑπῆνιξατο τὴν μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας ἀντίθεσιν. Καθ' ὅσον καλλιστα ὁ ἀρχιγραμματεὺς τοῦ αὐστριακοῦ κράτους κατὰ βάθος τόσον ὀλίγον ηὐχαριστημένος ἦτο ἐκ τοῦ ρωσσικοῦ ὑπομνήματος, ὅσον ἀντίζηλος αὐτοῦ διπλωμάτης ἐν τῷ **Downing-Street**. Ὁμολογουμένως δὲ εἶχεν ἀκούσει μετ' εὐχαριστήσεως ὅτι οἱ Ἕλληνες διεμαρτύροντο ἐναντίον τοῦ ὑπομνήματος, καὶ προεῖπεν ὅτι καὶ ἡ Πύλη ἤθελεν ἀντιστῆ εἰς τὰς ρωσσικὰς προτάσεις. Ὅτε δὲ ὁ **Lebzeltern** ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὸ ρωσσικὸν ἀνακτοβούλιον διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ὑπομνήματος εἶχεν ἐμπέσει εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἤλπιζεν ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον νὰ ἐξαχθῇ, — ἐν ἐναντία δὲ περιπτώσει ἤθελεν ἀναγκασθῇ νὰ καταφύγῃ εἰς πολιτικὸν πραξικόπημα, εὗρε τοῦτο ὁ Μεττερνίχος καλῶς ἔχον.

Ἐσκέπτετο να προχωρήσῃ ἀνεξαρτήτως ἀπό τε τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ ρωσσικοῦ ἀνακτοβουλίου εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος.

Αἱ ἐνέργεια καὶ ἡ διαγωγὴ ἐν γένει τῶν ἐν Ἑλλάδι φατριῶν παρετηροῦντο ὑπὸ τοῦ βιενναίου ἀνακτοβουλίου μετὰ μεγίστου ἐνδιαφέροντος. Ἀνεγνώρισεν αὐτὸ ὁπόσον ἀποτόμως ἀρίσταντο οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κουντουριώτου καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου ἀπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κολοκοτρωνου καὶ τοῦ Ὀδυσσέως, οἱ εὐρωπαϊκῶς διαμεμορφωμένοι ἀπὸ τῶν «κλεφτῶν», ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἀντιθέσεως καὶ τῆς συγκρούσεως τῶν φατριῶν, ὅπως ἀποκτήσῃ αὐθυπόστατον πολιτικὴν καὶ ἐπιρροὴν ἐν Ἑλλαδι. Ἀφ' οὗ ὁ Κάνινγ ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν εὐρωπαϊκῶς ἐκπεπαιδευμένων καὶ πεπολιτισμένων, ἤθελον οὗτοι νὰ στηριχθῶσιν ἐπὶ τῶν ἁδιαπλάστων καὶ ἡμιαγρίων ἀλλὰ γνησίως ἐθνικῶν στοιχείων. Ἤθελον νὰ μεταχειρισθῶσι τοὺς «κλέφτας» ἵνα καταρρίψωσι τὴν δημοκρατικὴν μερίδα «τὸ νόθον τεκνον τοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος τούτου», ἡ ὁποία προήδρευε τῆς ἐν Ἑλλάδι κυβερνήσεως. Ἤθελον νὰ ὑποστηρίζωσι καὶ διατηρήσωσιν ἄπτωτον τὴν ἀρχὴν τῆς νομιμότητος διὰ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ τοῦ Ὀδυσσέως, οἵτινες βεβαίως ἥκιστα ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσιν ὅτι εἶχον καταστῆ τὸ ἀντικείμενον πολιτικῶν θεωριῶν καὶ σχεδίων ἐν τῷ βιενναίῳ ἀνακτοβουλίῳ. «Ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐκεῖ» διαδηλοῖ ὑπόμνημά τι ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Γέντς γεγραμμένον, «πρέπει ἡ πορεία τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τὴν παροῦσαν διεύθυνσιν νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἡμᾶς ὡς διδασκαλία καὶ ὁδηγία οὐχὶ ὅπως μιμηθῶμεν αὐτὴν, ἀλλ' ὅπως ἐκλέξωμεν τὴν ἀντίθετον πορείαν. Ἡ Ἀγγλία βλέπει τὴν Ἑλλάδα μόνον εἰς τοὺς δημαγωγοὺς τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Ὕδρας. Οἱ τὸ πραγματικὸν καλὸν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμοῦντες πρέπει νὰ τὸ ζητήσωσιν εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος. Διὰ πάσης δὲ ἄλλης ὁδοῦ θέλουσι ναυαγήσει». Ὁ πρίγκηψ Μεττερνίχος διὰ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πρακτόρων του ἐγνώριζε καλλιστα τὰς ἐν Ἑλλάδι διαθέσεις καὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐλπίδας περὶ τῆς τελείας ἀποκαταστάσεως τοῦ «**status quo**.» Ἐθεώρει ὅμως σπουδαιότατον καὶ σημαντικώτατον πρᾶγμα τὴν τακτοποίησιν τῶν ἑλληνικῶν ὑποθέσεων καὶ διεδήλωσεν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα πρέ-

πει νὰ συζητηθῇ, καὶ αὐτὸ τὸ αὐτοκρατὲς τοῦ αὐτοκράτορος κῦρος δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τοῦτο. Κατώρθωσεν ὥστε κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1824, τὸ ἀντικείμενον πολυετοῦς ἔριδος μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, τὸ ζήτημα τῶν ἡγεμονιῶν νὰ λυθῇ. Ἀφ' οὗ καὶ ἀπέναντι τοῦ λόρδου **Srangford**, πρὸ τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπελεύσεώς του, ἀνεγνωρίσθη κατ' ἀρχὴν ἡ ἑκκένωσις τῶν ἡγεμονιῶν, κατώρθωσαν αἱ ἀποφασιστικαὶ παραστάσεις τοῦ Μεττερνίχου νὰ κινήσωσι τελευταῖον, τὸ διβάνιον ἵνα καὶ ἐμπράκτως προβῇ εἰς τὴν ἑκκένωσιν αὐτῶν. Οὐδὲν ἐφαίνετο πλέον τὸ ἐμποδίζον τὴν ἐπανάληψιν τῶν διπλωματικῶν σχέσεων μετὰ τῆς Ρωσσίας καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ρώσσου πληρεξουσίου ἀπεσταλμένου **Ribeaupierre** εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ τὰ ζητήματα, τὰ ἀφορῶντα τὴν φιλανθρωπίαν, εἶχον λάβει ἀσυγκρίτως ὑψηλοτέραν σημασίαν ἢ τ' ἀποβλέποντα τὴν κατάστασιν τῆς εἰρήνης τοῦ Βουκουρεστίου.» Ὁ Μεττερνῖχος κατενόησε κάλλιστα—καὶ τοῦτο εἶναι τὸ μέχρι τοῦδε παραγνωρισθὲν θετικὸν μέρος τῆς πολιτικῆς τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνακτοβουλίου τῶν ἡμερῶν ἐκείνων—ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἔδει νὰ λάβῃ οὐχὶ ἡμισείαν, ἀλλὰ τελείαν καὶ ὁλοσχερῆ λύσιν. Αἱ δύω φατρίαι, ὧν τὴν ἀπότομον ἀντίθεσιν ἀνεγνώρισε καὶ ἐπεβεβαίωσεν ἐκεῖνος ἐν Ἑλλάδι, οἱ «κλέφται» καὶ οἱ προεστῶτες, εἴτε ἦσαν ὄργανα νομιμόφρονος εἴτε ἦσαν ὄργανα δημοκρατικῆς πολιτικῆς, καὶ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἶχε λάβει ὁ Μεττερνῖχος ἀρκετὰς πληροφορίας, συνεφώνουν εἰς ἓν πρᾶγμα καθ' ὁλοκληρίαν. Εἰς τὸ κατὰ τῶν τούρκων μῖσος. Οὔτε οἱ μὲν οὔτε οἱ δὲ ἐπεθύμουν ἀνανέωσιν τῆς παλαιᾶς καταστάσεως ὑπὸ νέους τύπους σχέσιν, μετὰ τῆς Τουρκίας καθιστῶσαν αὐτοὺς ἐξηρτημένους καὶ ὑποτελεῖς. Ἀμφότεροι ἐπεθύμουν ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν, ἂν καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διὰ τοῦ ἀπὸ 27ης Μαΐου περὶ πειρατίας θεσπίσματός της καὶ διὰ τῆς συλλήψεως καὶ λαφυραγωγήσεως αὐστριακῶν ἐμπορικῶν πλοίων εἶχε περιέλθει εἰς ἐχθρικὴν θέσιν πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἐθεώρησεν ὁ Μαυροκορδάτος ἁρμόδιον νὰ φυλαχθῇ ἀπέναντι τοῦ αὐστριακοῦ ἀνακτοβουλίου τοσοῦτον ἐπισήμως κατὰ τῶν Ρωσσικῶν σχεδίων, ὅσον καὶ ἀπέναντι τοῦ Ἀγγλικοῦ. Ἀπετάθη δὲ τὴν 17 Δεκεμβρίου 1824 πρὸς τὸν Φριδερῖκον Γέντς, τῷ ὑπέδειξεν ὅτι ὁ ἔνδοξος ἀγὼν εἶχεν ἤδη φθάσει τὸ τέταρτον αὐτοῦ ἔτος, ὅτι ἡ πεπλανημένη δοξασία ὅτι ἡ Τουρκία ἦτο μόνη ἱκανὴ νὰ δαμάσῃ τὴν ἐπανάστασιν, ὡς καὶ ἡ λελανθασμένη δοξασία περὶ τῆς συναφείας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔργου μετὰ τοῦ ἔργου ἐν γένει τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε καταστραφῇ πλέον, ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος εἶχε καταστῇ πλέον ζήτημα χρόνου μόνον. Κατὰ πόσον δὲ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἑλλάδος ἠδύνατο νὰ ὑπηρετήσῃ ἢ νὰ παραβλάψῃ τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης; Τοῦτο ἦτο ἄξιον δεόντως νὰ στα θμισθῇ. Ἡ Ρωσσικὴ πρότασις ἐσκόπει νὰ διαχωρίσῃ ἐν ἑαυτῇ τὴν Ἑλλάδα καὶ να προετοιμάσῃ δι' ἑαυτὴν εἰς τὰς φόρου ὑποτελεῖς ἐπαρχίας, ἄλλας τόσας εὐκόλους κατακτήσεις, ἐνῷ ἡ Ἑλλὰς ἀνεξάρτητος, ὁ φυσικὸς φίλος καὶ σύμμαχος τῆς Πύλης, μετ' αὐτῆς συνάμα ἤθελεν εἶνε καὶ ἄγρυπνος φύλαξ κατὰ τῆς Ρωσσίας καὶ βεβαίως καλλίτερος τοῦ μέχρι τοῦδε. Λοιπὸν διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔπρεπε νὰ ἦναι εἰς τὰς δυνάμεις εὐκταία καὶ νὰ συγκρατηθῇ καὶ στηριχθῇ ὑπ' αὐτῶν, διὰ τὸν ὁποῖον διετήρουν μέχρι τοῦδε τὸ τουρκικὸν

κράτος. Ἡ δὲ Αὐστρία ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ αὐτῆς συμφέροντι διὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἠδύνατο μόνον νὰ κερδήσῃ.

Τὸ ὀξυδερκὲς ὄμμα αὐστριακοῦ πολιτικοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ παραγνωρίσῃ τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀποδεικτικῶν τούτων συλλογισμῶν. Ἀπέφυγε ν' ἀπαντήσῃ ἀπ' εὐθείας, καὶ ἀπήντησε διὰ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ γενικοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας **Hauenschild** μετ' εὐγενοῦς ἀριστοκρατικοῦ ὕφους. Ἂν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ὑπερήσπισεν ἐπιτηδείως τὸ τῆς ἀνεξαρτησίας ζήτημα, ἐν τούτοις ὑρίσταται ὑπεράνω τοῦ ζητήματος τούτου τῶν συμφερόντων διὰ τὰς κυβερνήσεις ἡ ὑψηλοτέρα στάθμισις τῶν ἀρχῶν. Ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἀναμφιβόλως ἔφερεν ἰδιάζοντά τινα ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Ὅθεν καὶ δὲν πρέπει νὰ τὸ συγχύσωμεν μετ' ἐκείνων τῶν ἐπαναστάσεων, τὰς ὁποίας ἀλλαχοῦ που διήγειρεν ἡ λύσσα ἢ ἡ κακεντρέχεια πολιτικῆς τινος φατρίας ἀλλὰ πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ λύσωμεν τὸ περὶ αὐτῆς ζήτημα ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς ἀφετηρίας τοῦ δημοσίου δικαίου, ὅπερ μόνον κανονίζει τὰς σχέσεις τῆς Πύλης μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, καὶ οὐδὲν δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν δίκαιον μέσον ἵν' ἀναγκάσωμεν τὸν σουλτάνον νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κυριαρχίας του.

Οὐχ ἧττον ἔπρεπεν ὁ Γέντς εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου του νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς λίαν σημαντικῆς ἐκφράσεως ὅτι ἂν οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπιμένωσιν εἰς τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐπίσης ἐναντιῶνται εἰς τὸ νὰ τοὺς παράσχωσιν αὐτὴν — ἂν αἱ δυνάμεις εἰς μηδέτερον τῶν διαμαχομένων μερῶν ὑπαγορεύωσι νόμους, μηδὲ θέλωσι νὰ θυσιάσωσι τὰς ἀρχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης — τότε μόνον ἡ θεία Πρόνοια δύναται νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα.»

Αἱ ὁμολογίαι, τὰς ὁποίας τόσον ἔνθερμος φίλος τῶν Τούρκων, ὁ Γέντς, ἔκαμεν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔργου εἶναι λίαν χαρακτηριστικαί.

Ἐν ἐμπιστευτικῷ τινι ὑπομνήματι τῆς 10ης Νοεμβρίου 1824 εἶχεν ἤδη θεωρήσει ὁ Γεντς καὶ αὐτὴν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ὡς τὸ ἐλάχιστον τῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ ἐπέλθωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην· «ἂν» ἔλεγε πρὸς τὸν πρίγκηπα Μέτερνιχον «ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ περὶ οὐδενὸς ἄλλου πλέον πρόκειται, φαίνεται εἰς ἡμᾶς τοσοῦτο σπουδαῖον ἀγαθόν, ἢ κἂν τοσοῦτον ἀποδεδειγμένη ἀνάγκη, ὥστε πρέπει ν' ἀποφασίσωμεν περὶ τῆς μελλούσης ὑπάρξεως τοῦ τουρκικοῦ κράτους, τότε ἔστω· ἂς ἀναγνωρίσωμεν καθαρῶς καὶ ἁπλῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς, καὶ ἂς περιμείνωμεν νὰ ζητήσῃ ἡ Πύλη παρ' ἡμῶν εὐθύνας καὶ λόγον διὰ τοῦτο.» Αἱ τοῦ Γέντς ἐκφράσεις ἐπέρριψαν νέον καθαρὸν φῶς ἐπὶ τὴν ἀνατολικὴν πολιτικὴν τοῦ αὐστριακοῦ ἀνακτοβουλίου· ἀναγνωρίζομεν τελευταῖον, ὀξυδερκῶς βλέποντες, περὶ τίνος πρόκειται: Ἀντετάσσοντο, δηλαδή, κατὰ τοῦ Κάνιγγος καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσσίας συγχρόνως. Ἐνῷ ἐζήτουν ν' ἀντιπαρατάξωσιν εἰς τὰς πράξεις τῆς ἀγγλικῆς προστασίας τὸν μετὰ τῶν «κλεφτῶν» σύνδεσμον, καὶ νὰ ἀναγκάσωσι τὸ βρεττανικὸν ἀνακτοβούλιον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ καθῆκόν του, ἀντέτασσον εἰς τὰ ρωσσικὰ σχέδια, ἅτινα ἀπεκαλύφθησαν ἐν τῷ ὑπομνήματι ἐκείνῳ τοῦ Ἰανουαρίου, τὴν ἰδέαν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ἡ Ρωσσία ἠρνεῖτο τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἤξιζε νὰ τὴν παράσχῃ εἰς αὐτὴν ἡ Αὐστρία.

Ὁ ἐγωϊσμός, ὅστις θεωρεῖ τοὺς Ἕλληνας μόνον ὡς ὄργανα τοῦ Πανσλαβισμοῦ, ἔπρεπε ν' ἀποκαλυφθῇ, καὶ ἐκ τῶν ὑποπτευομένων ὑποτελῶν τῆς Ῥωσσίας ἔπρεπε νὰ σχηματισθῇ προπύργιον κατὰ τῶν μοσχοβιτικῶν πρὸς ἐπέκτασιν καὶ μεγαλεῖον ὀρέξεων. Τὸ ἑλληνικὸν ἔργον διὰ τοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ θυσιασθέντος Λόρδου Βύρωνος εἶχεν ἀποκτήσει νέαν λάμψιν καὶ δόξαν, καὶ διὰ τῆς συστολῆς τοῦ ἀγγλικοῦ κεφαλαίου οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ὑλικὴν συνδρομήν. Ἀφ' ἑτέρου ἐπηπείλει βεβαίως ὁ κίνδυνος τῆς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων καθυποτάξεως αὐτῶν. Ὁ Ἰμβραὴμ κατέλαβε τὸ Ναβαρῖνον, καὶ ἤρχισε νὰ προχωρῇ διὰ τῆς Πελοποννήσου περαιτέρω νικῶν καὶ λεηλατῶν τὴν χώραν. Οὕτω λοιπὸν τώρα ἔπρεπε ν' ἀποφασισθῇ ὡς ἐν διλήμματι δυοῖν θάτερον «ἀνεξαρτησία ἢ ὑποταγή», ὡς σαφῶς διέκρινεν ὁ ναῦς τοῦ αὐστριακοῦ ἀρχιγραμματέως, ὅστις ἀνεγνώριζεν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα μόνον μίαν λύσιν ὁλοσχερῆ ἠδύνατο νὰ λάβῃ. Ὅτε δὲ τούτου ἕνεκεν αἱ διακοπεῖσαι ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεις κατὰ τὸ τέλος Φεβρουαρίου τοῦ 1825 ἤρχισαν πάλιν, ἐπεφόρτισεν ὁ Μέττερνῖχος τὸν πρεσβευτήν του κόμητα **Lebzeltern** μυστικῷ τῷ τρόπῳ ἵνα ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἡ ὑποταγὴ δὲν ἐπετύγχανε, μόνον ἡ ἀνεξαρτησία τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἄλλη κατ' ἐναλλαγὴν περίπτωσις, γείνῃ παραδεκτή. Ὁ **Lebzeltern** ἔδει τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας νὰ προτείνῃ παριστῶν ὡς τὴν μόνην ἀπειλήν, τὴν ὁποίαν ὤφειλον νὰ μεταχειρισθῶσιν ὡς ἐκβιαστικὸν κατὰ τοῦ διβανίου μέτρον.

Οὕτως ἐπῆλθε πλήρης σύγχυσις συνεπειῶν τροπὴ τῶν πραγμάτων. Τὸ αὐστριακὸν ἀνακτοβούλιον ἐπέτρεψε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὰς συνδιασκέψεις τὸ πρόγραμμα τῶν φιλελευθέρων ἐν Εὐρώπῃ τάσεων τὸ ἐλάχιστον ὡς τε ἐνδεχόμενον. Οὐδὲ ἀπέκρυπτον ἀφ' ἑαυτῶν καὶ ἀπ' ἀλλήλων οἱ ἐν Πετρουπόλει διπλωμάται, ὅτι εἴτε μεσολάβησις μεταξὺ τῶν διαμαχομένων μερῶν εἴτε ἀνακωχὴ ὅπλων ἀπὸ τῆς ἀποβάσεως τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχεν ἤδη καταστῇ διπλασίως δυσχερής. Ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας ἐξεφράσθη τούτων ἕνεκεν ἡ ἐπιθυμία ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν συνδιασκέψεων — τῶν ὁποίων ἐπισήμως μόνον οἱ πρέσβεις τῶν τεσσάρων μεγάλων δυνάμεων συμμετέσχον, ἐν ᾧ ὁ **Stratford Canning**, ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀγγλίας, ἐξωδικῶς ἔλαβε γνῶσιν τῶν ἀποφάσεων — ἵνα ἡ Αὐστρία συνενεργήσῃ φιλικῶς ἐν περιπτώσει καθ' ἣν αἱ ἀπόπειραι τοῦ νὰ πείσωσι τὴν Πύλην ἤθελον μείνει ἄνευ ἀποτελέσματος. Προὐτάθη δὲ προτέτι νὰ πέμψωσι διπλωματικοὺς πράκτορας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ὑποσχεθῶσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας διοικητικὴν ἀνεξαρτησίαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Ἐνόμιζον δὲ ὅτι ἤθελον ἐκφοβίσει τὴν Πύλην διὰ τῆς ῥήξεως τῶν διπλωματικῶν σχέσεων. Τώρα ὅμως ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας ἐπελάβετο τῆς στιγμῆς ἵνα πολεμήσῃ τὰ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας προταθέντα ἀναγκαστικὰ μέτρα, καὶ πραγματοποιήσῃ τὸ νέον πρόγραμμα τοῦ ἀνακτοβουλίου. «Ἐγώ, τὸ κατ' ἐμέ», διεξήλωσε τὴν 24 Φεβρουαρίου τοῦ 1825, «εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἡ αὐλή μου δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ γίνηται λόγος περὶ ὅπλων, περὶ κατοχῆς χωρῶν, περὶ στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων. Καὶ ἀναμφιβόλως μὲν ἡ ἐπιθυμία ἐν Βιέννῃ τοῦ νὰ χαρισθῶμεν καὶ εὐαρεστήσωμεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν θέλει ἐπιφέρει τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ παραβλέψωμεν μικράς τινας εἰς τὴν γνώμην ἀντιφωνίας οὐδέποτε ὅμως ἔτι καὶ προκειμένου—τούτου ἕνεκα—νὰ διακινδυνεύσωσι τὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσσίας ὁμοῦ καὶ τῆς Πρωσσίας,

Ἄλλως δὲ πρὸς τὸ παρὸν οὐδὲν ἀκόμη βιάζει νὰ ἐκφράσωμεν ὁποῖα τὰ ἐν ἐσχάτῳ κινδύνῳ ληπτέα μέτρα. Διατί ἀπὸ τοῦδε ν' ἀναγγέλλωνται ἀποφάσεις, ὧν τινων καὶ αὐτὴ ἡ ἔκφρασις ἤθελεν εἶνε ἤδη ἀπόδειξις ἐχθροπαθείας πρὸς τὴν Πύλην, ἧς τινος ἡ ἐμπιστοσύνη εἶνε ἐπιθυμητὴ καὶ ἐπιδιώκεται, εἶνε δὲ καὶ σπουδαία ἀφ' ἑτέρου συνδρομὴ εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἣν προτιθέμεθα νὰ καταπαύσωμεν ; Ἡ αὐλή μου, ἐλευθέρως εἰπεῖν, ἤθελε προτιμήσει μᾶλλον δι' ἑνὸς ἅλματος νὰ ὑπερπηδήσῃ τὴν τάφρον, ἥτις καὶ μετὰ πάσας τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ χωρῶν καταλήψεις καὶ κατοχὰς οὐχ' ἧττον εὑρίσκεται πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν, ἤθελε προτιμήσει ἀπ' εὐθείας ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ οὕτω νὰ καταδικάσωμεν τὰς δυσχερείας, αἵτινες ἀναφύονται εἰς ἁπάσας τὰς πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου ὁδούς.» Ἡ φιλελεύθερος γλῶσσα τοῦ **Lebzeltern** οὐδόλως ἔλειψε νὰ ἐμποιήσῃ βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἐν Πετρουπόλει συνηθροισμένους διπλωμάτας. Ὁ δὲ κόμης Νεσελρῶδος δὲν ἠδύνατο νὰ συνέλθῃ ἐκ τῆς ἐκπλήξεώς του, διότι τόσον ριζικὴ ἰδέα εἶχεν ἀναφυῆ ἐκ τοῦ ἐδάφους τῆς συνήθως τοσοῦτο συντηρικῆς πολιτικῆς τοῦ αὐστριακοῦ ἀνακτοβουλίου. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ **Lebzeltern** ἐξηκολούθει στενοχωρῶν αὐτὸν περισσότερον καὶ ἐζήτει νὰ μάθῃ παρ' αὐτοῦ ἂν ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ δὲν ἤθελεν εἶνε μέσον προτιμότερον πολέμου, ὁ Ρῶσσος διπλωμάτης οὐδόλως ἐνεδοίασε νὰ διατρανώσῃ ὅτι ἡ Ρωσσία οὐδέποτε δύναται νὰ θέλῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων, θέλει μόνον ἵνα οὗτοι, διατελοῦντες ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου ἀπολαύωσί τινων δικαιωμάτων καί, καθ' ὅσον τοῦτο εἶνε δυνατόν, ἀνεξαρτήτως διοικῶνται. «Οὕτως ἀντημείφθη πάραυτα ἡ τολμηρὰ γλῶσσα ἣν μετεχειρίσθη ὁ κόμης **Lebzeltern** οἱονεὶ ἐν ὀνόματι τῆς κοινῆς γνώμης τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ρωσσία ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ τὸ πολιτικόν της φρόνημα, ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἐν τῷ ἀνατολικῷ ζητήματι ἐνέμενε σταθερὰ εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ Πέτρου καὶ τῆς Αἰκατερίνης, ὅτι, πρὸ πάντων, ἐπεθύμει νὰ ἐνισχύσῃ τὴν Ρωσσικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τὴν τοῦ Αἵμου χερσόνησον, καὶ νὰ διαχαράξῃ τὴν ὁδὸν τῆς λύσεως ἐκείνην, ἐπὶ τῆς ὁποίας αὐτὴ ἡ ἰδία ἠδύνατο νὰ προπορευθῇ γινομένη ὁδηγός.»

Αἱ συνδιασκέψεις ὀλίγου ἐδέησε νὰ διακοπῶσιν. Ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς οἱ Ρῶσσοι διπλωμάται τίποτε δὲν ἤθελον ν' ἀκούσωσι περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς «χιμαίρας» ταύτης, ὡς ἀπεκάλεσεν αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, τοὐτέστι περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἀφ' ἑτέρου ὁ κόμης **Lebzeltern** ἀντέτεινε κατά τινος ἐκ τῆς Πύλης ἐξαναγκαστέας ἐπεμβάσεως καὶ κατὰ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἀπειλήσεως τῶν **Facheuses Conséquences** (λυπηρῶν συνεπειῶν), δι' ἃς οἱ Ρῶσσοι ἤλπιζον ὅτι ἤθελον συντρίψει τὴν ἰδιότροπον ἐπιμονὴν τῶν Τούρκων. Συνεφώνησαν δὲ τελευταῖον τῇ 7ῃ Ἀπριλίου τὴν σύνταξιν πρωτοκόλλου, ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ὁποίου εἶνε σαφῶς γεγραμμένον τὸ ἀσυμβίβαστον τῶν πρὸς ἀλλήλας ἀντικειμένων θεωριῶν καὶ ἡ μυστικὴ μεταξὺ τῶν ὑπογεγραμμένων ἀντίθεσις. Ἡ Πύλη ἔδει νὰ ὑποχρεωθῇ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπέμβασιν τῶν αὐλῶν. Καὶ ἦτο τοῦτο ἡμιτελές, ἀβέβαιον ἀποτέλεσμα, περὶ τῆς πολιτικῆς ἀξίας τοῦ ὁποίου οὔτε ἐν Βιέννῃ οὔτε ἐν Πετρουπόλει ἠπατῶντο δι' ὀνειροπολημάτων. Ἐκ νέου διεχωρίσθησαν αἱ ὁδοὶ τοῦ αὐστριακοῦ καὶ τοῦ ρωσσικοῦ

ἀνακτοβουλίου. Ἀλλ' ἡ βιενναία πολιτικὴ τέχνη ἐπέτυχεν ἓν θεωρητικὸν πλεονέκτημα, τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν τῆς νοσηρᾶς πολιτικῆς καταστάσεως. «Ἀνεγνώρισαν», διετράνου ὁ **Lebzeltern**, «τί δὲν θελει ἡ Ρωσσία καὶ συνεπέραναν τί θέλει: Θέλει νὰ παίξῃ τὸ μέρος, ὅπερ ἡ Γαλλία ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ ἡ Αὐστρία ἐν Ἰταλίᾳ, ν' ὑρομοιώσῃ διὰ στρατιωτικῶν ἐπιδείξεων, στηριζομένη ὑπὸ τῆς συμμαχίας νὰ ἐπαναχτήσῃ τὴν παλαιὰν αὐτῆς ἐπιρροήν.» Ἔτι δριμύτερον ἔκρινεν ὁ Μεττερνῖχος περ. τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀποκαλουμένων ρωσσικῶν ἠθικῶν ἀποπλανήσεων καὶ παραλογισμῶν.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ **1825** εἶχεν ἀπέλθει εἰς Παρισίους χάριν τῆς πασχούσης ὑγείας τῆς συζύγου αὐτοῦ, ὡς ἔλεγεν· ὅμως τὸ ταξείδιον τοῦτο κατὰ βάθος εἶχε πολιτικοὺς σκοπούς. Προέκειτο, δηλαδὴ νὰ κερδήσῃ τὰς διαθέσεις τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ **Villèles** καὶ νὰ παρακινήσῃ αὐτοὺς ἵν' ἀπολύτως ἀσπασθῶσι τὴν αὐστριακὴν πολιτικήν. Παρὰ τὴν αὐστηρῶς μοναρχικὴν διαθεσιν ἥτις ἐπεκράτει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Τουϊλερίων δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε εἰς τὸν Μεττερνῖχον δύσκολος ἡ ἐκπλήρωσις τῆς προθέσεώς του. Ἐκ Παρισίων ἔλαβε τὴν διαβεβαίωσιν καὶ ἐπείσθη ὅτι ἡ Γαλλία εἰς τὸ μέλλον ἤθελε συμβαδίσει μετὰ τῆς Αὐστρίας εἰς πάντα τὰ μεγάλα ζητήματα. Ὅτε δ' ἐπανεῖδε τὸν αὐτοκράτορα Φραγκίσκον ἐν Μιλάνῳ, ἐξέφρασε τὴν μεγίστην αὐτοῦ εὐχαρίστησιν διὰ τὴν ἐν Γαλλίᾳ διαμονήν του, καὶ ὁ Γέντς ἔλεγεν ὅτι «τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο τοῦ ταξειδίου εἶχε μεγάλην ἀξίαν. Ἐνισχύει ἡμᾶς σπουδαίως ἐναντίον τῆς Ρωσσίας, καὶ δίδει ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ἄγγλους, μ' ὅλα τὰ μεγάλα αὐτῶν σχέδια, νὰ συλλογιζωνται.» Τὸ στήριγμα, ὅπερ ἡ Αὐστρία ἐνόμισεν ὅτι ἐκέρδησεν ἐν τῇ Γαλλίᾳ, παρέσχε πράγματι εἰς τὴν συμπεριφορὰν αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας μεγίστην ἀποφασιστικότητα. Εἴς τινα δὲ ρωσσικὴν ἐγκύκλιον τῆς 19ης Ἀπριλίου, ἥτις καὶ πάλιν ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν ἀναγκαστικὰ μέτρα κατὰ τοῦ διβανίου, καὶ ἐθεώρει ὡς ἀνάγκην τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν, ὁ γραμματεὺς τῆς αὐστριακῆς ἐπικρατείας ἐνετείλατο ν' ἀπαντήσωσι κατὰ τὸ τέλος Μαΐου μετὰ λίαν ζωηροῦ καὶ ἐνεργοῦ ὕφους ὅτι ἡ Αὐστρία ἤθελε πάντοτε προτιμήσει τὰ ἠθικὰ ἐξαναγκαστικὰ μέτρα, δηλαδὴ, τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ — κατὰ τὰ λοιπὰ — ἤθελεν ἀποτρέψει ἀπὸ παντὸς ὑλικοῦ ἐκβιαστικοῦ μέσου. Ὅθεν βλέπομεν μετὰ πόσου ζήλου ὁ Μεττερνῖχος προσεπάθει νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐπωφελῶς τὴν εὐνοϊκὴν θέσιν, ἣν ἐκέρδησε διὰ τῆς εὐαγγελίσεως τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Τὸ «ρωσσικὸν ἀνακτοβούλιον» παρετήρησε, «δὲν θέλει ν' ἀναγνωρίσῃ δυσάρεστον ἀλήθειαν: ὅτι ἡ ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἐπιρροή του ἐξέλιπε πλέον. Ἀλλὰ πάντοτε εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἶνε δύσκολον νὰ ὁμολογήσωσι δυσάρεστον ἀλήθειαν: Καὶ τοῦτο συμβαίνει σήμερον εἰς τὸ ρωσικὸν ἀνακτοβούλιον. Δὲν θέλει νὰ πεισθῇ ἵνα παρατηροῦν ἀναγνωρίσῃ ὅτι ὁ χρόνος, τὰ γεγονότα, καὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ πορεία εἰς τὴν πρώτην περιοδον τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως μετέτρεψαν τὴν θέσιν πάντων. Ἡ Ρωσσία οὐδέποτε ἐπεθύμησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων, οὔτε ἠδύνατό ποτε ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς συμφέροντι νὰ τὴν ἐπιθυμήσῃ. Ἡ ἐπανάστασις εἶνε ὅμως σήμερον ἀγὼν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας, καὶ τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς μεταλλαγῆς ταύτης, τὸ ἀσυμβίβαστον τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἐξήσκει ἄλλοτε ἡ Ρωσσία εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν νῦν συμφερόντων τῶν Ἑλλήνων· ἀλλὰ τοῦτο δὲν θέλει νὰ «ὁμολο-

γήση, καὶ νομίζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ξένη πρὸς τὴν τύχην χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐξήσκει ὑπερέχουσαν τὴν τῶν ἄλλων δυνάμεων ἐπιρροήν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ πάλιν εἶνε τόσον στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τῶν δυνάμεων, ὥστε ἄνευ τῆς συναινέσεως καὶ συμπράξεως αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ τι. Καὶ ζητεῖ μὲν ν' ἀνεύρῃ διεξόδους, ἀλλ' οὐδεμίαν εὑρίσκει. Ὅ,τι ζητεῖ εἶνε μάλιστα ἀδύνατον, τὸ δὲ δυνατὸν καὶ κατορθωτὸν δὲν θέλει· αὕτη εἶνε ἡ κλεὶς ἁπασῶν τῶν ἀμηχανιῶν.

Μεθ' ὅσον δὲ ψυχροτέρου αἵματος ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος ἐνετρύφα εἰς τὰς ἀμηχανίας τοῦ ρωσσικοῦ ἀνακτοβουλίου, τοσοῦτον ηὔξανεν ἡ ὀργὴ τοῦ τσάρου. Ἡ πρὸς διάρρηξιν τῶν σχέσεων διάθεσις ηὔξανεν ἀδιακόπως ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ Αὐστρία εἶχε δοκιμάσει νὰ ὑφαρπάσῃ ἀπὸ τοῦ ρωσσικοῦ ἀνακτοβουλίου τὰ πλεονεκτήματα φιλελληνικῆς διαγωγῆς. προσετέθησαν δὲ καὶ εἰς τοῦτο προσωπικά: Κρυφίως ἀνέφερον εἰς τὸν τσάρον ὅτι ὁ Μεττερνῖχος παρέστησεν εἰς Παρισίους τὰς ρωσσικὰς περὶ πολέμου ἀπειλὰς ὡς μὴ μετὰ σπουδαιότητος γενομένας. Ἀλαζονική τις δὲ καὶ κομπορρήμων ἔκφρασις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Γαλλίας κόμητος **Guilleminot,** ὅτι πρέπει νὰ ἁλυσσοδέσωσι μόνον τὴν Ἄρκτον τοῦ Βορρᾶ, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν αὐτὸς ἐγγυᾶται», ἐπηύξησε τὴν δυσαρέσκειαν ἐν Πετρουπόλει. Ἦσαν ἠγανακτημένοι διὰ τὰ χαλαρὰ καὶ ἀσθενῆ ἀποτελέσματα τῶν συνδιασκέψεων, καὶ ἐνεθυμήθησαν τὴν προφητείαν τοῦ Καποδιστρίου: «Τὸ ἑλληνικὸν ἔργον οὐδέποτε θέλει τακτοποιηθῆ τῇ συμπράξει τῆς συμμαχίας, ἐπειδὴ ἡ Αὐστρία εἶνε ἐναντία, καὶ θέλει νὰ ἐξαπατήσῃ τὴν Ρωσσίαν». Ἀναλόγως πρὸς τὰς διαθέσεις ταύτας τῆς αὐλῆς τῆς Πετρουπόλεως ἀνεκοίνωσεν ἐγκύκλιος τῆς 18ης Αὐγούστου ὅτι «ἡ Ρωσσία ἐν τῷ μέλλοντι θέλει προχωρήσει μόνη εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, καὶ ὅτι μόνον τὸ δίκαιον καὶ τὰ συμφέροντά της θέλει συμβουλευθῆ καὶ ἐρωτήσει». Ὁ **Pozzo di Borgo** παρεκίνει ἐκ Παρισίων πρὸς τὸν πόλεμον, ἐν ἐγγράφῳ δέ τινι τῆς 16ης Ὀκτωβρίου δὲν παρέστησε τὸν κινδυνον τῆς διαταραχῆς τῆς εἰρήνης ὡς καθ' ὑπερβολὴν μέγαν, καὶ διεβεβαίωσεν ὅτι ὑπ' οὐδεμιᾶς τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἠδύνατό τις νὰ προσδοκᾷ ἔνοπλον ἀντίστασιν, καὶ ὅτι ὁ τσάρος μόνος ἠδύνατο δικαιωματικῶς νὰ λάβῃ βίαια μέτρα κατὰ τῆς Πύλης καὶ τῆς ἡγεμονίας ὡς ἐνέχυρον. Ἂν δὲ ὁ Μεττερνῖχος ἀνθίστατο, τότε ἐντολὴ τῆς ρωσσικῆς πολιτικῆς ἦτο ν' ἀπειλήσῃ τὴν Αὐστρίαν διὰ τῆς τρομερωτάτης ἐναντίον αὐτῆς ἐφόδου. Ἡ Πύλη βεβαίως συνεπείᾳ τῶν ἐπιμόνων ἀπαιτήσεων τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Αὐστρίας συνήνεσε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἡγεμονιῶν, τὰς πρώτας ὅμως ἐμπιστευτικὰς ἀνακοινώσεις, τὰς ὁποίας τῇ ἔκαμον περὶ τῆς παρεμβάσεως εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἀπέρριψε μετ' ἀγανακτήσεως καὶ δριμείας εἰρωνείας. Οὕτως ἡ τοῦ **Pozzo di Borgo** ἐνθαρρυντικὴ φωνὴ ἐν Πετρουπόλει εὗρε μεγίστην ἠχὼ μεταξὺ τῶν περιστοιχιζόντων τὸν τσάρον. Θρησκεία καὶ πολιτικὴ, πίστις καὶ δεισιδαιμονία, ἔπρεπε νὰ ἐξυπηρετήσωσι τοὺς σκοποὺς τῆς ὑπὲρ τοῦ πολέμου μερίδος.

Ἡ τοῦ Νέβα πλημμύρα κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1824 πρὸς τὸ 1825 ἐθεωρήθη ὡς σημεῖον τοῦ ὠργισμένου Οὐρανοῦ, οὗτινος ἡ μακροθυμία ἐξηντλήθη διὰ τῆς παραμελήσεως καὶ παραρρίψεως τοῦ σταυροῦ. Ὁ πολιτικὸς καὶ θρησκευτικὸς φανατισμὸς ἐνέβλεπον εἰς τοιοῦτο συμβεβηκὸς οἱονεὶ τὰς ὀρμητικὰς λέξεις τοῦ «Μανή,

Ο ΓΟΥΡΑΣ ΚΑΤΑΘΡΑΥΕΙ ΤΟΥΣ ΕΧΘΡΟΥΣ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΜΑΡΑΘΩΝΑ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

μανή, θεκέλ, φάρες» ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων. Ἡ ψυχὴ τοῦ τσάρου ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ κακῶν προαισθημάτων, ἡ ἀνάμνησις τῆς αἱματηρᾶς τελευτῆς τοῦ πατρός του τὸν παρηκολούθει καὶ ἀγρυπνοῦντα καὶ ὀνειρώττοντα. Ἀπαλώτερος καὶ μελαγχολικώτερος παρά ποτε ἦτο ἤδη καὶ ἐπιρρεπέστερος ἢ πρότερον εἰς τὸ ν' ἀκολουθῇ μόνος τὰς θρησκευτικὰς παρορμήσεις εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιχείρησιν καὶ εἰς τὸ νὰ διαρρήξῃ τὰς διπλωματικὰς περιπλοκὰς διὰ τοῦ ξίφους.

«Ὁ ἐρεθισμὸς ἐν Πετρουπόλει» ἀνέφερον πρὸς τὸν πρίγκηπα Μεττερνῖχον «ηὔξησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ πρέσβεις τῆς Αὐστρίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ὤφειλον νὰ τείνωσι τὴν χεῖρα εἰς τὸ ρωσσικὸν ἀνακτοβούλιον, καὶ ἦτο ζήτημα ἂν αὐτὴ ἡ τάσις τῆς χειρὸς ἤθελε πλέον καρποφορήσει. Ἐνῷ δὲ αἱ συνδιαλλακτικαὶ προσπάθειαι ἐν Πετρουπόλει καὶ Κωνσταντινουπόλει ἔλαβον νέαν, ἂν καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἄνευ ἀποτελέσματος, ἐπίτασιν, διερράγη τὸ ἔδαφος ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν μεσαζόντων.

Ἦτο γνωστὸν ὅτι ὁ τσάρος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ ἀντιπροσώπων τοῦ πολεμικοῦ κόμματος, ὡς π. χ. ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου **Diebitsch**, εἶχε ταξειδεύσει εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας τῆς Ρωσσίας. Βαρεῖά τις ἀτμόσφαιρα φόβου πνίγους ἐπεβάρυνε τὴν Εὐρώπην καὶ, διαμεμοιρασμένη μεταξὺ φόβου καὶ ἐλπίδος ἠτένιζεν ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία τὰ ὄμματα πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Τότε ἦλθεν ἡ πάντας ἐκπλήξασα ἀγγελία ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέθανε τὴν 1ην Δεκεμβρίου τοῦ 1825 εἰς Ταϊγάνιον ἐν Κριμαίᾳ, καὶ εὐθὺς ἔπειτα ἠκούσθη ὅτι ἐν Πετρουπόλει συνέβη αἱματηρὰ στρατιωτικὴ στάσις, καὶ ὅτι ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Νικόλαος ἐχάραξε τὴν πρὸς τὸν θρόνον ὁδὸν πατῶν ἐπὶ πτωμάτων.

Ἡ δύσθυμος διάθεσις, μεθ' ἧς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀρχίσει τὸ ταξείδιόν του, πιθανὸν νὰ ὑπῆρξε προαίσθημα τῆς προσεγγιζούσης τελευτῆς του· ἀλλὰ πῶς ἦτο δυνατὸν ἡ πεῖρα, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἐν τῇ κυβερνήσει του, νὰ τὸν διαθέσῃ εὐθύμως ; Κίνδυνος πολέμου ἐκτός, ὑπόκωφος ἀναβρασμὸς τῶν πνευμάτων ἐντὸς τοῦ κράτους του· ὥστε μόνον βαρύφροντις καὶ πολυμέριμνος ἔβλεπεν ὁ αὐτοκράτωρ τὴν κατάστασιν τῆς ἐπικρατείας του.

Εἰς τὸ δημόσιον πνεῦμα τῆς Ρωσσίας ἀπὸ τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἀπὸ τῆς μετὰ τῆς Εὐρώπης συνεπαφῆς ἐπῆλθε μεγίστη μετατροπή. Ὁ στρατός, ὅστις μάλιστα παρίστα καὶ ἐξεπροσώπει τὴν δύναμιν τοῦ ρωσσικοῦ κράτους, εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῆς Δύσεως. Ἀφοῦ οἱ νέοι Ρῶσσοι ἀξιωματικοὶ εἶχον ἐκθέσει θαρραλέως προτείνοντες τὰ στήθη αὐτῶν εἰς τὰς σφαίρας τῶν ἐχθρῶν, ἔπαυσαν νὰ εἶνε τόσον ὑποτεταγμένοι, καὶ νὰ συναισθάνωνται ἑαυτοὺς εὐτυχεῖς ἐν τῇ ὑποταγῇ, ὅσον ἄλλοτε· συνεμερίσθησαν δὲ ζωηρῶς τοὺς πολιτικοὺς μεταξὺ τῶν κομμάτων τῆς χώρας ἀγῶνας πρὸς τὴν καταπολέμησιν τῆς ὁποίας εἶχον ἐκστρατεύσει καὶ λαβόντες μεθ' ἑαυτῶν εἰσήγαγον εἰς τὴν Ρωσσίαν τὰς ἰδέας τοῦ πολίτου τῶν συνταγματικῶν δικαίων καὶ τῆς ἐλευθερίας, τουτέστιν εἰσήγαγον εἰς τὴν Ρωσσίαν ἐπιστρέφοντες τὴν φιλελεύθερον Γαλλίαν.

Ὁ ὀφθαλμὸς δὲν ἔμεινε πλέον κεκλεισμένος πρὸς τὰ κακὰ τῆς ἐγχωρίου καταστάσεως· ὁ λαὸς ὑπεγόγγυζεν ἐναντίον τῆς διαφθορᾶς τῆς διοικητικῆς ὑπαλληλίας

καὶ τῆς ἀστυνομικῆς πιέσεως, τὰς ὁποίας πρότερον παρεδέχετο ὡς ἀνάγκην. Ἀπήτει δὲ παραμονίμους ἐγγυήσεις πολιτικῆς ἀναμορφώσεως, καὶ θεσμοὺς ἀντὶ τῶν ἀτόμων. Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν καλλιτέρων στρατιωτικῶν συνταγμάτων τῆς Ρωσσίας συνεστήθησαν σύλλογοι ἐλευθέρων τεκτόνων, ὅτε δὲ οὗτοι διελύθησαν καὶ ἀπηγορεύθησαν, μυστικαὶ πάλιν ἑταιρίαι, αἵτινες ἐπεδίωκον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ μεταβάλλωσι τὴν Ρωσσίαν εἰς συνταγματικὴν μοναρχίαν. Ἀπὸ δὲ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1817, ὅτε ὁ Παῦλος Πέστελ (**Paul Pestel**) μετὰ τῶν ταγματαρχῶν τῆς φρουρᾶς Μουραβιέφ, Τρουβετσκόη (**Muraview**, **Trobetskoy**) καὶ ἄλλων συνέστησε τὴν πρώτην μυστικὴν ἑταιρίαν τὴν «ἑταιρίαν τῆς σωτηρίας» τὸ ἄνθος τῆς ρωσσικῆς νεολαίας τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ στρατοῦ προσεκολλήθη εἰς τοὺς νεωτεριστάς. Ὁ ἐνδοιασμὸς καὶ ἡ βραδύτης τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ ἀνατολικῇ πολιτικῇ, ἡ ἐξάρτησις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πρίγκηπος Μεττερνίχου, διέδιδον καὶ ἐξήπλουν εἰς ὅσημέραι εὐρυτέρους κύκλους τὴν δυσαρέσκειαν.

Ὁ σύνδεσμος ἔλαβε τὸ μεγαλόσχημον ὄνομα «ἑταιρία ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐημερίας», καὶ παρὰ τὰς συνταγματικὰς τάσεις ἀνεφάνησαν ἐκεῖ καὶ δημοκρατικαί. **Pestel**, ὁ θερμότατος καὶ εὐφυέστατος ἁπάντων τῶν συνομωτῶν, ἐκήρυξεν ὅτι μεταξὺ πάντων τῶν κυβερνητικῶν εἰδῶν προετίμα τὸ δημοκρατικόν. Εἰς δὲ τὰς διαπραγματεύσεις, αἵτινες ἐγένοντο τὸ 1825 μεταξὺ τῶν ρωσσικῶν καὶ πολωνικῶν μελῶν τῆς μυστικῆς ἑταιρίας ἀντεπροσώπευσεν ἀποφασιστικώτατα τὴν δημοκρατικὴν ἀρχήν. Ἀνῆκεν εἰς τὰς σκιὰς καὶ τῶν πάντων ὀλιγώρους ἐκείνας φύσεις, αἵτινες φαίνονται προωρισμέναι ἢ πρὸς τὴν ὑψίστην κορυφὴν ἀνθρωπίνου μεγαλείου ἢ πρὸς εἰρκτὴν καὶ κατεργόν. Ὀλίγου δεῖν νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ πρώτου τέρματος. Τὸ μυστικὸν τοῦ συνδέσμου εἶχε κάλλιστα διατηρηθῇ. Καὶ ναὶ μὲν ἴσως εἰς τοὺς κυβερνητικοὺς κύκλους εἰσεχώρησεν ὑποψία τις καὶ ἐγένετο ἐπαισθητὴ ἡ ἐπικρατοῦσα δυσαρέσκεια· ἀλλ' ἀπέτυχον ν' ἀνακαλύψωσι τ' ἀληθῆ ἴχνη τῶν συνομωτῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἀπανταχοῦ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ὑπώπτευε καὶ κατεδίωκε τὴν ἐπανάστασιν, κ' ἐκεῖ ἀκόμη, ὅπου ἐλάμβανε τὸν ἀρειὴ τύπον τῶν σωματείων τῆς σπουδαζούσης νεολαίας τῶν Γερμανῶν, ἔμαθε κατὰ πρῶτον παρὰ τὸ τέρμα τῆς ζωῆς του, κατὰ τὸ ταξείδιον ἐκεῖνο τῆς Κριμαίας—εἰς Ταϊγάνιον—ὅτι εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ κράτος εἶχε διεξυφανθῇ ἐκτεταμένη συνωμοσία, ὅτι μέγα μέρος τῶν στρατευμάτων ἦτο μεμυημένον εἰς τὰς νέας ἰδέας καὶ κατείχετο ὑπ' αὐτῶν, ὅτι εἶχεν ἀποφασισθῇ ὑπὸ τῶν μεσημβρινῶν συνομωτῶν δολοφονία κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης ἠννόησε τὸ ἐπισφαλὲς ὅλης τῆς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας του, καὶ ἐπῆλθεν εἰς αὐτὸν ἡ προαίσθησις ὅτι ἡ ἐπανάστασις, ἥτις ὑπῆρξε τὸ φόβητρον καὶ ὁ τρόμος ὁλοκλήρου τῆς ζωῆς του, ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἁγίαν Ρωσσίαν. Ἀλλὰ παρέσχε καὶ αὐτὸς μάλιστα λαβὴν ὁμοῦ καὶ πρόφασιν πρὸς ἔκρηξιν στάσεως, ἀφήνων νὰ ὑφίσταται ὀλεθρία περὶ τῆς διαδοχῆς ἀβεβαιότης. Οὐδὲ καὶ κατ' αὐτὰς τὰς τελευταίας στιγμὰς ὑπηνίξατό πως ἂν ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς Κωνσταντῖνος ἢ ὁ νεώτερος Νικόλαος, ἔπρεπε νὰ γίνῃ αὐτοκράτωρ.

Ὑπὸ βαρυθύμων καὶ ἀκαταλογίστων ἰδιοτροπιῶν ὁ Κωνσταντῖνος βεβαίως κυριευόμενος, ἐξέφρασε κατ' ἐπανάληψιν τὴν ἀποστροφήν του, καὶ ἐξαπέδειξεν αὐτὴν

πράγματι κατὰ τοῦ ἀχαρίστου ἔργου τοῦ κυβερνᾶν: διεζεύχθη ἐκ τῆς πρώτης γυναικός, τῆς ἐκ Κομβούργου καταγομένης, καὶ ἐνυμφεύθη τὴν Πολωνίδα Ἰωάνναν Γρουνδτσίνσκαν (**Grundzinska**) ἐνῷ αὐτοκρατορικὸν οὐκάζιον ἀπέκλειε ῥητῶς τὰ τέκνα τοῦ τοιούτου δυσαναλόγου γάμου ἀπὸ τῆς διαδοχῆς, τέλος, ἐν γράμματι αὐτοῦ ἀπὸ 14ης Ἰανουαρίου 1822 πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἀπεποιεῖτο μετὰ πάσης ἐπισημότητος τὸ ρωσσικὸν στέμμα. Ἀλλ' οὔτε εἰς τὸν λαὸν οὔτε εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν εἶχε γείνει γνωστὸν τὸ παράδοξον τοῦτο διάβημα τοῦ μεγάλου δουκός. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, κατὰ τὸν ἰδιάζοντα εἰς αὐτὸν ἀναποράσιστον τρόπον, ἐβράδυνεν ἐπὶ ἓν ὁλόκληρον ἔτος, ἕως ὅτου καταστήσῃ ἐπίσημον τὴν ἰδιωτικὴν αὐτὴν τοῦ ἀδελφοῦ του ἀνακοίνωσιν. Μόλις τὸ θέρος τοῦ 1823 διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Φιλαρέτου κατέστρωσεν ἔγγραφον περὶ τῆς παραιτήσεως τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ κατέθετο αὐτὸ εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Μόσχας. Ὅτε δὲ ὁ Φιλάρετος ὑπεδείξε τὴν σημασίαν τοῦ πράγματος καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ μυστικοῦ τούτου, ἐνέδωκεν ὁ τσάρος ἵνα καὶ εἰς τρία ἔτι μέρη, εἰς τ' ἀρχεῖα τῆς γερουσίας, τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας καὶ τῆς συνόδου, παρακατατεθῶσιν ἀντίγραφα τοῦ σπουδαίου κατὰ τὸ περιεχόμενον ἐγγράφου. Τὸ δὲ παραδοξότατον ἦτο ὅτι αὐτὸς δή, ὁ πρὸς διαδοχὴν τοῦ θρόνου προσδιορισθεὶς μέγας δοὺξ, οὐδὲ κἂν εἶδεν αὐτοπροσώπως τὸ περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ ἀπορασίζον ἔγγραφον, καὶ συνδιαλεγόμενος μὲν ὁ αὐτοκράτωρ ὑπηνίξατό ἤδη τὸ ἔτος 1819 τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, λέγων ὅτι ὁ νεώτερος ἀδελφός του θέλει τὸν διαδεχθῇ Ἀλλ' ὁ Νικόλαος, ὅστις εἶχεν ἀνατραφῇ πρὸς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, οὐδὲ εἶχε παντελῶς σκεφθῇ μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ κυβερνᾶν, μᾶλλον ἐξεπλάγη καὶ ἐταράχθη ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀνακαλύψεως ἢ ἐχάρη· διότι ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἦτο ἀνεπτυγμένος καὶ ἱκανὸς πρὸς ἐκπλήρωσιν τοιούτου ὑψηλοῦ προορισμοῦ. Ὅθεν καὶ μόνον εἰς τοὺς ὑπαινιγμοὺς αὐτοὺς ἔμεινε τὸ πρᾶγμα. Ἡ περικαλύπτουσα δὲ αὐτὸ ἀσάφεια ἤρεσκέ πως εἰς τὴν ἀγαπῶσαν τὰ μυστήρια διάθεσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅτε δὲ ὁ πρίγκηψ **Calizyn** μετ' ἐλευθεροστομίας τῷ παρέστησε πόσον ἀσύμφορον ἦτο ἐν τῷ κρυπτῷ νὰ διαθέτῃ τὴν τύχην μιᾶς ὅλης αὐτοκρατορίας, ἀπεκρίνατο τότε ὁ τσάρος: «Ἂς ἀφήσωμεν τοῦτο εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ, οὗτος θέλει διευθύνει κάλλιον τὰ πράγματα ἢ ἡμεῖς, οἱ ἀδύνατοι θνητοί.»

Ἀλλὰ τοῦτο ἐσήμαινε κακῶς ἐννοουμένην καὶ ἐφαρμοζομένην πεποίθησιν εἰς τὸν Θεόν. Αἱ πρῶται ἤδη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡμέραι ἀπέδειξαν ὁποίαν σύγχυσιν εἶχεν ἐπενέγκει ὁ «ἄγγελος οὗτος», ἐντὸς τῶν θυλακίων τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν δύω ἰδιοχείρως γεγραμμέναι προσευχαὶ μετὰ ῥητῶν ἐκ τῆς Βίβλου. Μόλις ἡ λυπηρὰ εἴδησις ἀφίκετο εἰς Βαρσοβίαν, καὶ ἔσπευσεν εὐθὺς ὁ Κωνσταντῖνος νὰ δώσῃ τὸν ὅρκον τῆς πίστεως εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον. Ὅτε δὲ αὐτὴ μετὰ δύο ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Πετρούπολιν, ἔσπευσεν οὐχ ἧττον καὶ ὁ Νικόλαος νὰ δώσῃ παρευθὺς τὸν ὅρκον τῆς πίστεως εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον. Ἀλλ' ὁ Νικόλαος οὐχ ἧττον ἐπέμενε δυσπιστῶν καὶ ἀπιστῶν μάλιστα εἰς τὴν χορηγηθεῖσαν αὐτῷ ἐξουσίαν, ἐκήρυξεν ἐγγράφως τε καὶ προφορικῶς ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας ὅτι τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα τῷ ἦσαν ἤδη ἀπὸ μακροτάτου χρόνου γνωστά· διέταξεν ὅμως τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας, τὸν στρατὸν καὶ τοὺς ὑπαλλήλους

νὰ ὁρκισθῶσιν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον, καὶ ἔδωκεν ἀνάλογον διαταγὴν καθ' ἅπασαν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἵνα δοθῇ ὁ ὅρκος τῆς πίστεως εἰς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον. Ὁ Κωνσταντῖνος εὑρίσκετο ἔτι τότ' ἐν Βαρσοβίᾳ, κατότε λοιπὸν ἤρχισε μεταξὺ τῶν δύω ἀδελφῶν ἀξιομνημόνευτος συνδιάλεξις καὶ ὡς ἡ ἐπίσημος πληροφορία τοῦ βαρῶνος **Modeste Korff** ἀναφέρει, «παρέστη τότε σκηνὴ ἡ ὁποία οὐδέποτε ἄλλοτε συνέβη, καὶ ἐν ᾧ ἄλλως ἡ παγκόσμιος ἱστορία» διηγεῖται μόνον αἱματηροὺς ἀγῶνας «περὶ καταλήψεως τῆς κυριαρχικῆς ἐξουσίας ἐνταῦθα οἱ δύω εὐγενεῖς ἀδελφοὶ διημφισβήτουν ἐναμίλλως πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀπάρνησιν αὐτῆς».

Ὁ Νικόλαος, τελευταῖον, ἐξώρκισε τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν ν' ἀποφασίσῃ τὴν τύχην του. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεκρίνατο ἀρνητικῶς, καὶ ἐξέφρασεν ὅτι ἤθελεν ἐπιμείνει εἰς τὴν ἀπόφασίν του, ἠρνήθη ὅμως νὰ μεταβῇ εἰς Πετρούπολιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τρίτος ἀδελφὸς Μιχαὴλ ἐταξείδευε μεταξὺ Βαρσοβίας καὶ Πετρουπόλεως ἐπανειλημμένως, καὶ κατὰ βάθος οὐδὲ αὐτὸς ἐγνώριζε θετικῶς εἰς ποίαν θέσιν εὑρίσκετο. Πάντες ἀνησύχουν, πάντες ἐταξείδευον ἀναμίξ, οὐδεὶς ἐγνώριζε τί εἶχε νὰ πράξῃ. Συνεπείᾳ δὲ τῶν μεγάλων ἀποστάσεων καὶ τῶν κακῶν τῆς συγκοινωνίας μέσων ἐπεξετάθη ἡ πολύπλοκος καὶ συγκεχυμένη μεσοβασιλεία ἐπὶ τέσσαρας ἑβδομάδας, τὰς ὁποίας βεβαίως μετὰ ταῦτα διὰ μιᾶς προκηρύξεως ἐξηφάνισαν, διὰ τῆς ὁποίας ὥρισαν ὅτι ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἤτοι ἡ 1η Δεκεμβρίου, ἦτο καὶ ἡ ἡμέρα τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Νικολάου. Μόλις δὲ τὴν 24ην Δεκεμβρίου μετὰ μεσημβρίαν ἔφθασε τὸ τελεσίγραφον τοῦ Κωνσταντίνου, ἐπίσημος, δηλαδή, καὶ ἀποφασιστικὴ ἄρνησις, εἰς Πετρούπολιν.

Ὁ Νικόλαος ἀποφάσισεν ἄρα νὰ δώσῃ τάχιστα τέλος εἰς τὴν ὀλεθρίαν αὐτὴν τῶν πνευμάτων ἀνησυχίαν. Ἐγνώριζεν ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Πετρουπόλεως ἦτο λίαν ἐξηρεθισμένη. Τὴν πρωΐαν τῆς 24ης ἔφθασεν ἐκ μέρους τοῦ **Diebitsch**, τοῦ ἐμπιστευτικοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, γράμμα φέρον ἐπιγεγραμμένας τὰς λέξεις: «λίαν κατεπεῖγον» ἐν ᾧ ἀνηγγέλλετο ἡ ὕπαρξις τῆς συνομωσίας, ἥτις εἶχε τὸ κέντρον αὐτῆς ἐν Πετρουπόλει καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ στρατῷ. Ἡ δὲ πληροφορία συνομώτου τινός, **Rostofzoff** ὀνομαζομένου, εἰς ὃν ὁ **Korff** δίδωσι τὸ ἐπίθετον «εὐγενὴς νέος», ἐπενίσχυσε τοὺς χειρίστους φόβους καὶ τὴν ἀνάγκην ταχίστης ἀποφάσεως. Ὁ Σπεράνσκης (**Speransk**) ἐπεφορτίσθη τὴν ἐντολὴν τοῦ νὰ συντάξῃ νέαν προκήρυξιν, ἐν ᾗ ἀνεπτύσσοντο οἱ λόγοι τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον διαδοχῆς τοῦ Νικολάου, καὶ τὴν 26ην τῆς πρωΐας ἔμελλε νὰ γείνῃ ἡ νέα ὁρκοδοσία τῶν στρατευμάτων.

Οἱ συνομῶται ἐν τῷ μεταξὺ κατεγίνοντο ὅπως ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς εὐνοϊκῆς περιστάσεως. Οἱ περισσότεροι βεβαίως ἐπτοήθησαν ἀκούσαντες τὴν ἐσχάτην ἀπόφασιν τῆς δολοφονίας τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, εἰς τρόπον, ὥστε εἷς τῶν σκαιοτάτων, ὁ **Kachoffsky**, ἀγανακτῶν ἀνεφώνησε: «Μετὰ τῶν φιλανθρώπων τούτων τίποτε δὲν δύναται νὰ γείνῃ· δέον νὰ φονεύσωμεν, καὶ τοῦτο μόνον!» Ἐν τούτοις συνεφώνησαν τὴν 24ην Δεκεμβρίου παρὰ τῷ πρίγκηπι **Obolensky** ὅπως, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς διαφυλάξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ Κωνσταντίνου, ἀρνηθῶσι νὰ δώσωσι τὸν ὅρκον

τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν μέγαν δοῦκα Νικόλαον, νὰ συναθροίσωσι τὰ ἐπαναστατικὰ στρατεύματα εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς γερουσίας, νὰ κηρύξωσι τὸν θρόνον κενὸν, καὶ νὰ διορίσωσι προσωρινὴν κυβέρνησιν ἐκ πέντε μελῶν. Ὡς γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς ὡπλισμένης δυνάμεως ἐξελέχθη ὁ πρίγκηψ **Trubetzkoy**. Ὑπῆρξε δὲ τὸ ὀλέθριον πεπρωμένον τῆς συνομωσίας ὅτι ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὅστις ἦτο ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ὁ Πέστελ, (**Pestel**) εὑρίσκετο μακρὰν, εἰς τὴν Μεσημβρίαν. Ὁ **Trubetzkoy** δὲν ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ πρὸς αὐτὸν οὔτε κατὰ τὴν ἰσχὺν οὔτε κατὰ τὸ ἔξοχον πνεῦμα. Ἀβεβαιότης καὶ συγχεχυμένη ἀνυπομονησία ἐξεδηλοῦντο διὰ τῶν ληφθέντων μέτρων. «Πρέπει, τελευταῖον, ν' ἀρχίσωμεν, πρέπει νὰ πράξωμέν τι» ἤκουέ τις λεγόμενον ἀπανταχόθεν.

Ἐν τούτοις τὸ μόνον, ὅπερ ἔπραξαν ἦτο ὅτι κατεγίνοντο ὅπως ἀσκήσωσι τοὺς στρατιώτας εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζωνται τὴν λόγχην. Ὁ Νικόλαος, ἕνεκα τῆς στρατιωτικῆς αὐτοῦ αὐστηρότητος ὀλίγον ἠγαπᾶτο ὑπὸ τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, Παρίσταναν δὲ εἰς τὸ εὔπιστον πλῆθος ὅτι ἦτο κατακτητὴς, καὶ ὅτι διέταξε νὰ ῥίψωσιν εἰς τὸ δεσμωτήριον τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Κωνσταντῖνον καὶ Μιχαὴλ Χρημάτων καὶ τοῦ σπουδαίου παρὰ τοῖς Ῥώσσοις ποτοῦ, τοῦ οἰνοπνεύματος, ἐννοεῖται, δὲν ἐφείσθησαν. Ἵνα δὲ πληρώσωσι καὶ διά τινος συγκεκριμένης εἰκόνος τὴν περιωρισμένην διάνοιαν τῶν κοινῶν στρατιωτῶν, παρίστων εἰς αὐτοὺς ὅτι τὸ σύνταγμα ὅπερ ἐζήτουν, ἦτο ἡ σύζυγος τοῦ μεγάλου δουκὸς Κωνσταντίνου. Αἱ ὑποσκάψεις αὗται δὲν ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὅθεν καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 26ης ἀνεγνώσθη προκήρυξις τοῦ Σπεράνσκη, καὶ ἤρχισεν ἡ ὁρκοδοσία. Καὶ μέρος μὲν τῶν στρατευμάτων ὡρκίσθη ἡσύχως. Τὸ σύνταγμα τῆς Μόσχας ὅμως ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὸν νέον ὅρκον, ἐπέμενεν εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντίνου ὅρκον, καὶ ἐπορεύθη, ὁδηγούμενον ὑπὸ τῶν συνομωτῶν, εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς γερουσίας. Ἐκεῖ ἐσχηματίσθη ἐν τετράγωνον, καὶ ἀπέκρουσε προσβολὴν τοῦ φρουρητικοῦ ἱππικοῦ. Οἱ στρατιῶται τοῦ ναυτικοῦ καὶ τρία τάγματα τῶν ἐπιλέκτων τῆς σωματοφυλακῆς ἔσπευσαν εὐθὺς μετὰ τὰ πρῶτα πυροβολήματα νὰ συνδράμωσι τοὺς ἐπαναστάτας.

Πλείονες τῶν δισχιλίων στρατιωτῶν καὶ πλῆθος θορυβούντων καὶ κραυγαζόντων πολιτῶν ἦσαν συνηθροισμένοι ἐπὶ τῆς πλατείας, ἀλλ' ὁ ἐκλεχθεὶς δικτάτωρ οὐδαμοῦ εὑρίσκετο, εἶχε καθ' ὁλοκληρίαν ἀπολέσει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐκρύπτετο. Οὕτως ἔλειπε τοὺς ἐπαναστάτας ἡ ἐνιαία καὶ ἁρμονικὴ διεύθυνσις. Πάντες διέτασσον καὶ ἐφώναζον ἀναμιξ, παρημέλησαν τὴν εὐνοϊκὴν στιγμὴν ἵνα ἐπιχειρήσωσιν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ χειμερινοῦ ἀνακτόρου, καὶ οἱ στρατιῶται, οἵτινες εἰς ψῦχος 10 βαθμῶν κάτω τοῦ μηδενικοῦ, καὶ σφοδροῦ ἀνατολικοῦ ἀνέμου πνέοντος, ἠναγκάζοντο ἐπὶ ὁλοκλήρους ὥρας νὰ εὑρίσκωνται ἐκτεθειμένοι μόνον ἐν στολῇ, ἠρκέσθησαν εἰς τὸ ν' ἀποκρούσωσι τὴν προσβολὴν τῶν ἱππέων τῆς σωματοφυλακῆς διὰ ροπάλων καὶ λογχῶν ἢ νὰ ζητωκραυγάσωσιν ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκέρδησε καιρὸν ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἵνα συναθροίσῃ τὰ πιστὰ στρατεύματα ἀπέναντι τοῦ χειμερινοῦ ἀνακτόρου καὶ τοῦ καταστήματος τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου. Τὸ σύνταγμα τοῦ **Preobraschensky** ἐσχημάτισε τετράγωνον ἀπέναντι τῶν δενδροστοίχων περιβόλων (**Boulevards**) τοῦ ναυαρχίου, καὶ παρέσχεν, ἵνα μεταχειρισθῶμεν αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ Νικολάου, «ὴν ὡσεὶ γρανίτης ἐκδήλωσιν

βαθυτάτης τοῦ καθήκοντος συναισθήσεως.» Οἱ ἐπαναστάται εἶδον ἑαυτοὺς βαθμηδὸν περιζωσθέντας ἀπανταχόθεν ὑπὸ ἰσχυρῶν στρατιωτικῶν σωμάτων. Ἀλλ' ἡ πλάστιγξ ἔκλινεν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος. Οὐχ ἧττον ὅμως πᾶσα πρότασις διαπραγματεύσεως ἀπεκρούσθη πεισματωδῶς. Αἱ δὲ παραστάσεις τοῦ στρατηγοῦ **Suchasonet** καὶ τοῦ μεγάλου δουκὸς Μιχαὴλ, οἵτινες ὥρμων ἔφιπποι οὐχὶ ἄνευ κινδύνου τῆν ζωῆς πρὸς τὸ θορυβοῦν καὶ φωνάζον πλῆθος, καὶ προσεφώνουν αὐτό, ἀντήχουν εἰς μάτην. Ὁ στρατηγὸς Μιλοραδοβιτς (**Miloradowits**) ἀπόμαχος, τοῦ ὁποίου ἐφείσθησαν αἱ σφαῖραι ἐν καιρῷ τῶν πρὸς τὸν Ναπολέοντα ἀγώνων, ἐφονεύθη πυροβοληθεὶς ὄπισθεν ὑπὸ τοῦ Καχόρφσκη, καθ' ἣν στιγμὴν ἐζήτει νὰ προτρέψῃ τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν. Πρὸς δὲ τὸν μητροπολίτην Σεραφὶν (**Serafin**), ὅστις, κρατῶν τὸν σταυρὸν εἰς τὰς χεῖρας, προσῆλθεν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς παρεκάλει νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τοὺς στρατῶνάς των νὰ δεχθῶσι τὴν αὐτοκρατορικὴν συγγνώμην, ἀπεκρίναντο φωνάζοντες: «Ὕπαγε οἴκαδε, πάτερ, ἱκέτευε ἐκεῖ ὑπὲρ ἡμῶν, ὑπὲρ πάντων, ἐδῶ δὲν ἔχεις τίποτε νὰ κάμῃς.»

Ἦτο λοιπὸν καταφανὲς ὅτι μόνη ἡ λογικὴ τῶν τηλεβόλων ἠδύνατο νὰ ἐμποιήσῃ ἐντύπωσιν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλας ἐβράδυνε, καὶ ἐπὶ πολὺ δὲν ἠδύνατο ν' ἀποφασίσῃ νὰ μεταχειρισθῇ τὸ ἔσχατον μέτρον. Οὐδὲ ἐδείχθη διόλου κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ἡμέραν ὡς ὁ ἀρχαῖκὸς ἐκεῖνος ἥρως ὡς τὸν ὁποῖον ἐζήτει νὰ τὸν χαρακτηρίσῃ ἡ ἐπίσημος πληροφορία τοῦ **Korff**. Εἶχε δώσει κυρίως ἤδη διαταγὴν ὅπως ἑτοιμασθῶσιν αἱ πρὸς φυγὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας ἅμαξαι. Ἡ δὲ ψυχικὴ αὐτοῦ διάθεσις ἦτο μᾶλλον ἀπαλὴ καὶ ἐνδοτικὴ ἢ ἡρωική, ὡς αὐτὸς οὗτος, ὀλίγον ἔτι πρὶν ἢ ἐγκαταλίπῃ τὸ χειμερινὸν ἀνάκτορον, παρίστα θῦμα ἑαυτὸν εἰς τὴν μεγαλην δούκισσαν Μαριαν. «Προσεύχου εἰς τὸν Θεόν, ὑπὲρ ἐμοῦ, προσφιλεστάτη καὶ ἀγαθὴ Μαρία. Οἰκτειρε τὸν ἀτυχῆ σου ἀδελφὸν, τὸν ὁποῖον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ ἡ θέλησις ὡς θῦμα ἐξελέξατο. Ἐν ὅσῳ ἠδυνάμην ν' ἀποκρούσω τὸ ποτήριον τοῦτο, παρεκάλουν τὴν Πρόνοιαν, καὶ ἔπραξα ὅ,τι μ' ὑπηγόρευεν ἡ καρδία καὶ τὸ καθῆκόν μου.»

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ αὐτοκράτωρ μου, ἀπέκρυψε τὸν ὅρκον, τὸν ὁποῖον ἐγὼ καὶ ἅπασα ἡ Ρωσσία τῷ ὠφείλομεν· ἤμην ὑπήκοός του, καὶ ὤφειλον νὰ τῷ ὑπακούσω. Ὁ φύλαξ ἡμῶν ἄγγελος πρέπει ἄρα νὰ εἶνε εὐχαριστημένος, διότι ἡ θέλησις του ἐξεπληρώθη, ὅσον καὶ ἂν εἶνε πικρὰ καὶ τρομερὰ δι' ἐμέ. Ἀκόμη ἅπαξ εἰς τὸν Θεὸν προσεύχου διὰ τὸν ἀτυχῆ σου ἀδελφόν, ἔχει ἀνάγκην αὐτῆς τῆς παρηγορίας, καὶ συλλυποῦ αὐτόν». Ἀλλὰ δὲν ἦτο βεβαίως τοῦτο τὸ φρόνημα, ὅπερ ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὰ θορυβοῦντα στρατιωτικὰ πλήθη.

Ἡ ἡμέρα τοῦ Δεκεμβρίου εἰς τὰς ὑπερβορείους χώρας δὲν διαρκεῖ πολύ, πρὸς τὴν τρίτην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἤρχισε νὰ γίνηται νύξ. Οἱ δὲ συνομωτοῦντες στρατιῶται ἐξηκολούθουν μένοντες συνηθροισμένοι περὶ τὸν ἀνδριάντα Πέτρου τοῦ μεγάλου. Ἅμα δ' ἐπῆλθε τὸ νυκτερινὸν σκότος, ὁ ὄχλος, ὅστις ἅμα τῇ προσεγγίσει τῶν πιστῶν στρατευμάτων εἶχε διασκορπισθῇ, ἐπανέκαμψε, καὶ αἱ πιθανότητες τῆς στάσεως οὐδαμῶς ἐξέλιπον. Ὅτε, τελευταῖον, ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ τηλεβόλα, ἔλειπον αἱ σφαῖραι, ὅτε δὲ πάλιν ἡ δέουσα ἀποσκευὴ ἦτο πρόχει-

ρος, δὲν ἠδύνατο τότε νὰ πείσῃ ἑαυτὸν οὔτε ἀπεφάσιζεν ὁ Νικόλαος νὰ δώσῃ τὴν ἀπορασιστικὴν διαταγὴν πρὸς πῦρ, καὶ τὰ στρατεύματα ὑπεγόγγυζον, μεταξὺ τῶν πυροβολητῶν ἀνεφαίνοντο ὕποπτα συμπτώματα, καί τινες ἐγίνοντο συναδελφοι (ἀδελφοποιητοὶ) τῶν συνομωτῶν. Τώρα ὅμως ἠνάγκασαν γοργοὶ καὶ ἐνεργητικοὶ ἄνδρες τὸν αὐτοκράτορα νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὸ ἐπικίνδυνον δρᾶμα καὶ μὴ ἀφήσῃ πλέον εἰς τὸν λαὸν καιρὸν πρὸς σκέψιν. Ὁ πρίγκηψ τῆς Βυρτεμβέργης Εὐγένιος κατεβιβρωσκετο ὑπ' ἐνδομύχου ἀνησυχίας διὰ τὴν ἐξακολουθοῦσαν ἐνδοιαστικὴν τοῦ αὐτοκράτορος βραδύτητα. «Μεγαλειότατε», ἐφώναξεν ὁ στρατηγὸς **Toll**, «προστάξατε νὰ πυροβολήσωσι πρὸς ἐκκένωσιν τῆς πλατείας, ἄλλως, παραιτήθητε ἀπὸ τοῦ θρόνου!» Καὶ πάλιν ὁ τσάρος παρήγγειλεν εἰς τὸ συνηγμένον πλῆθος νὰ διαλυθῇ. Ὅτε δὲ ὁ στρατηγὸς **Suchosanet** τῷ εἶπεν: «Οἱ παράφρονες ζητοῦσι σύνταγμα!» ὕψωσε τοὺς ὤμους του, καὶ ἔδωκε διαταγήν, τὴν ὁποίαν ὅμως καὶ πάλιν ἀπέσυρε. Τέλος διέταξε νὰ πυροβολήσωσιν ἄνευ σφαιρῶν, καὶ βροντῶδες ἠκούσθη τὸ πρῶτον κανονιοβόλημα· ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται δὲν ἐπτοήθησαν, καὶ ὅτε ἀκόμη αἱ σφαῖραι διεφίπταντο ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς των εἰς τοὺς τοίχους τοῦ καταστήματος τῆς γερουσίας, ἀπεκρίνοντο καὶ τότε δι' ἐντόνων ζητωκραυγῶν. Τότε ἤρχισαν νὰ γεμίζωσι διὰ βομβῶν καὶ ἐσκόπουν εἰς τὸ μέσον τοῦ τετραγώνου τοῦ συντάγματος τῆς Μόσχας. Ἀλλ' εἷς πυροβολητὴς ἠρνήθη νὰ βάλῃ πῦρ, καὶ ἔκαμε τὸν σταυρόν του· ὁ δὲ λοχαγὸς **Bakuni** ἥρπασε τὴν θρυαλλίδα ἐκ τῶν χειρῶν του, ὁ Νικόλαος προσέταξε: πῦρ! καὶ αἱ σφαῖραι ἔπιπτον χαλάζης δίκην εἰς τὸ μέσον τοῦ πυκνοῦ πλήθους. Ἡ ἐνέργεια ἦτο ἀκαριαία, τρομερά. Οἱ συνομῶται διεσπάσθησαν καὶ διελύθησαν, ἔφευγον διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν κατέργων καὶ διεπέρων τὸν Νέβαν, ἀλλὰ τὸ ἱππικὸν ἔμενεν εἰς τὴν θέσιν του, αἱ σφαῖραι τοῦ διώκοντος πυροβολικοῦ κατέθραυον τὸν πάγον τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἡτοίμαζον εἰς τοὺς φεύγοντας ὑγρὸν τάφον. Οὕτως ἐπανῆλθεν εὐθὺς ἡ ἡσυχία εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὁ Νικόλαος ἀνεγνωρίσθη αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ρωσσιῶν. «Τώρα ἠδύνατο» ἀναφέρει ὁ **Korff** «δικαίως νὰ φέρῃ τὸν τίτλον «ἐλέῳ Θεοῦ», ἐπειδὴ ἰδιαζόντως ἐφάνη ἐπαργυρπνῶν καὶ προστατεύων αὐτὸν ὁ δάκτυλος τοῦ Θεοῦ. Τὸ μέλλον ἰσχυροῦ κράτους ἔστη ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Ἂν ἀντὶ τοῦ **Trubestkoy**, ὅστις τὴν στιγμὴν τοῦ κινδύνου-κοχλίου δίκην-κατεκρύβη, εὑρίσκετο ὁ **Pestel**, τότε ἤθελον ἐπαληθεύσει οἱ σκοτεινοὶ φόβοι τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ὁ κύριος **von Korff** οὐδεμίαν ἤθελεν εὑρεῖ στιγμὴν πρὸς νομιμόφρονας ἱστοριοφιλοσοφικὰς παρατηρήσεις.

Καὶ ἠδύνατο μέν τις βεβαίως νὰ παραπονῆται πικρῶς ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἀπέτυχεν. Ἡ τύχη τῶν **dekabristes**, τῶν νέων Ρώσσων εὐγενῶν καὶ στρατιωτικῶν, οἵτινες εἶχον συμμετάσχει τῆς συνομωσίας, ἦτο βεβαίως σκληροτάτη· διότι ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας δυνάμεως οὐχὶ μεγαλοψύχου. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν συνεχώρησεν εἰς αὐτοὺς ὅ,τι πρὸ μιᾶς στιγμῆς ἠναγκάσθη νὰ τρέμῃ ἀπέναντί των. Καὶ ἀπέτισαν λοιπὸν τὸν πρὸς τὸ ἰδεῶδες ἐνθουσιασμόν των διὰ τῆς ἀγχόνης, τῆς εἱρκτῆς, ἐν ἀθλιότητι καὶ ἐξορίᾳ. Ἂν ὅμως ἦσαν ἐν καταστάσει νὰ δώσωσι σῶμα καὶ σχῆμα ὁμοῦ εἰς τὰς πολιτικὰς ἰδέας, πρὸς τὰς ὁποίας ἔτεινον, ἂν βεβαία τις βάσις καὶ ὑποστήριξις, ἂν βαθεῖα, ἐνδόμυχος δυσαρέσκεια τοῦ ρωσσικοῦ ἔθνους ἐδικαιολόγει τῶν

καθεστώτων τὴν ἀνατροπήν; Ὅταν ἀναλογίζηταί τις ὅτι τὰ πλήθη ἔμενον ἥσυχα ἀντὶ ὡς εἷς καὶ μόνος ἀνὴρ ὁμοῦ νὰ ἐπαναστατήσωσι κατὰ τοῦ ἔργου ἐκείνου τοῦ δεσποτισμοῦ, ὅπερ μετέτρεψεν αὐτὰ εἰς ἀντικείμενον ἐμπορίου μεταξὺ τοῦ γαληνοτάτου ζεύγους τῶν δύω αὐτοκρατορικῶν ἀδελφῶν, ὅταν τις ἀναλογίζηται τὰ σμικρὰ πλήθη τῶν πεινώντων καὶ ὑπὸ τοῦ ψύχους πιεζομένων ταραχοποιῶν, τὸ μέγα σμῆνος περιέργων, ἀναποφασίστων καὶ δειλῶν συνομωτῶν, καὶ τελευταῖον, ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰ πολυάριθμα πλήθη πολιτῶν καὶ στρατιωτῶν, ἅτινα τὴν 26ην τοῦ Δεκεμβρίου περιεστοίχιζον τὸν αὐτοκράτορα καὶ προσεπάθουν ν' ἀσπασθῶσι τὴν στολήν του ἢ καὶ τὰ ὑποδήματά του, δύναταί τις βεβαίως νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ **Dekabristen** δὲν ἠννόουν ὀρθῶς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἔζων, καὶ τὸν λαόν των, καὶ ὅτι εἶχον ἀπατήσει αὐτοὶ ἑαυτοὺς ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην συνταγματικῆς ἀναμορφώσεως τῆς Ρωσσίας. Ἡ ἀποτυχία των συνίστατο εἰς τὸ ἀνώριμον τῶν περιστοιχιζόντων αὐτούς. Περὶ θετικοῦ σκοποῦ εἶχον τόσον ὀλίγον εὐκρινῆ ἔννοιαν, ὅσον οἱ στρατιῶται, οἵτινες ἐζητωκραύγαζον περὶ τοῦ συντάγματος, ὅπερ ἐφαντάζοντο ὡς τὴν σύζυγον τοῦ Κωνσταντίνου.

Μόνον εἷς σκοπὸς ὑπῆρχεν, ὅστις ἠδύνατο τότε νὰ δεσμεύσῃ τὴν στρατιωτικὴν καὶ θρησκευτικὴν φιλοδοξίαν τοῦ ρωσσικοῦ λαοῦ· καὶ εἷς ὅμως μόνον ὑπῆρχεν ἀνὴρ μεταξὺ τῶν συνομωτῶν, ὅστις ἔλαβεν αὐτὸν εὐκρινῶς ὑπ' ὄψιν. Ὅτε ὁ **Pestel**, ὅστις τὴν 26ην Δεκεμβρίου εἶχε φυλακισθῇ ἐν Τουλτσὶν (**Tultschin**) ἐν ἀνακρίσει διατελῶν, ἠρωτήθη περὶ τῆς μελλούσης προσωρινῆς κυβερνήσεως, ἀνεκοίνωσεν ὅτι εἶχε δοθῇ εἰς αὐτὴν ὁ προορισμὸς νὰ ἐνισχύσῃ ἰλιγγιώσας ψυχὰς δι' ἐξωτερικῶν πολέμων, ὅτι προέκειτο νὰ ἐπανακαταστήσῃ τὰς ἐν Ἑλλάδι παλαιὰς δημοκρατίας.

Οὐδόλως πλανᾶταί τις παραδεχόμενος ὅτι ἡ διακήρυξις αὕτη ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν νικητὴν τῆς 26ης Δεκεμβρίου. Ἐνέκειτο εἰς αὐτὴν μομφὴ μὲν πρὸς τὴν παρελθοῦσαν, νεῦμα δὲ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀνατολικὴν πολιτικὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

Οὕτω, μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς στρατιωτικῆς ἐν Πετρουπόλει στάσεως, ἀνεφύη τὸ σπουδαῖον ζήτημα· πῶς ὁ Νικόλαος ἔμελλε νὰ χρησιμοποιήσῃ, ἐνεργῶν πρὸς τὰ ἔξω, τὴν πεῖραν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποκτήσει. «**C'est une affaire de famille avec la guelle l'Europe n'a rien à demêler,**» ἀνεκοίνωσεν ὁ Νικόλαος εἰς τὸ διπλωματικὸν σῶμα· ἀλλ' οἱ ὀξυδερκεῖς πολιτικοὶ ᾐσθάνοντο ὅτι τ' ἀποτελέσματα καὶ ἡ σημασία τοῦ συμβάντος ἤθελον φθάσει καὶ πέραν τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ρωσσίας ὑποθέσεων. Ἂν ὁ αὐτοκράτωρ ἐξετίμα ὡς σπουδαῖόν τι καὶ σημαντικόν, νὰ παρεμποδίσῃ ἐπανάληψιν τῆς στάσεως, τότε ἔδει νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ναπολέοντος, ὅπερ ὁ **Pestel** ἐκήρυττεν ἐνώπιον τῶν δικαστῶν του, καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ κατορθώσῃ τὴν ἀποτροπὴν τῶν στοιχείων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν πνευμάτων ἀναβρασμοῦ διὰ δόξης καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων. Ὁ Νικόλαος δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος φιλοτιμίας καὶ φιλοδοξίας. Ἡ ταλαντευομένη συμπεριφορὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ πρίγκηπος Μεττερνίχου ἐξάρτησις αὐτοῦ εἶχον πολλάκις κινήσει τὴν δυσαρέσκειάν του. Ὅθεν καὶ ἔτρεφε προσωπικὴν δυσμένειαν πρὸς τὸν αὐστριακὸν ἀρχιγραμματέα, οὗτινος οἱ παλαιοὶ ἐχθροὶ, ὁπόταν ὁ Καποδίστριας καὶ ὁ **Pozzo di Borgo**, ἤρχισαν νὰ κινῶνται πάλιν ζωηρῶς.

Ὁ Μετερνῖχος ἐν τῇ πλάνῃ διατελῶν, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ὁ διάδοχος τοῦ ρωσσικοῦ θρόνου, οὐδόλως ἐμερίμνα περὶ τῆς ἐν Ἀνατολῇ πολιτικῆς τῆς Ῥωσσίας. Ἐγνώριζε τὸν μέγαν τοῦτον δοῦκα, καὶ ἦτο πεπεισμένος ὅτι ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ὡς πρὸς μὲν τὰ ἔξω ἤθελεν ἐπιδιώκει τῆς εἰρήνης τὴν διατήρησιν, ὡς πρὸς δὲ τὰ, ἔσω ἤθελεν ἐπιδιώκει τὴν διατήρησιν τοῦ μοναρχικοῦ πολιτεύματος καὶ τὰς διοικητικὰς βελτιώσεις. «Διὰ τὴν Ῥωσσίαν» ἀνήγγειλε μετὰ πεποιθήσεως, «ἄρχεται τώρα ἡ ἱστορία, ἀφ' οὗ ἔληξε τὸ μυθοστόρημα.» Ἡ ἐν Πετρουπόλει ἐπανάστασις καὶ ἡ εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασις τοῦ Νικολάου συνεκλόνισαν αὐτὰς τὰς ἐλπίδας. Ἡ Αὐλὴ τῆς Βιέννης ἔπεμψε τὸν ἀρχιδοῦκα τῆς Ἔστης (**Este**) εἰς Πετρούπολιν, ἵνα διαβιβάσῃ συγχαρητηρίους προσρήσεις διὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ νέου αὐτοκράτορος. Ὁ δὲ Μετερνῖχος τῷ ἔδωκε τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1826 ὁδηγίας περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, καθ' ἃς ὤφειλε, δηλαδή, νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν μεταξὺ τῶν δύω αὐτοκρατορικῶν αὐλῶν σύμπνοιαν, καὶ εἰς τὴν διατήρησιν καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν καθεστώτων· συγχρόνως δὲ ἔλαβεν ἐκτενῆ ἱστορικὴν ἔκθεσιν ὅπως ἐπανορθώσῃ τὰς ἐσφαλμένας ἰδέας τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ὁ δὲ ζῶντος ἔτι τοῦ Ἀλεξάνδρου διορισθεὶς Ἄγγλος πρέσβυς ἐν Πετρουπόλει, ὁ φιλότουρκος λόρδος **Strangford**, εἶχεν ὑποβάλλει εἰς τὸν πρίγκηπα Νεσσελρῶδον ἐγγράφους προτάσεις, τεινούσας εἰς τὸ νὰ εὐαρεστηθῇ ἡ Ρωσσία νὰ πέμψῃ πάλιν τὸν πρεσβευτὴν αὐτῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἵνα αἱ εὐρωπαϊκαὶ αὐλαί, συννηνωμέναι, μεσάσωσι μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν Ἑλλήνων, «ἄνευ ἀπειλῆς ἐξαναγκαστικῶν μέτρων.» Ἂν ἡ Πύλη δὲν ἐνέδιδε, τότε ἔμελλεν ὁ Ῥῶσσος πρέσβυς νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ οἱ λοιποὶ πρέσβεις ν' ἀνακοινώσωσιν ὅτι ἐγκατέλιπον τὴν Πύλην εἰς τὰς «συνεπείας τῆς δευτέρας ἀπελεύσεως τοῦ ρώσσου πρέσβεως.» Εἰς τὰς πέντε πάντως λίαν ἠπίας αὐτὰς προτάσεις τοῦ **Strangford** ἐδωρήσατο ὁ Μεττερνῖχος τὴν ἔγκρισίν του, καὶ παρήγγειλεν εἰς τὸν ἀρχιδοῦκα ζωηρότατα νὰ τὰς ὑποστηρίξῃ.

Εἰς τὸν κόμητα **Lebzeltern** ἔδωκε τὴν παραγγελίαν «νὰ συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν τοὺς συναδέλφους του συνεπείᾳ τοῦ ἀξιοθρηνήτου ἐν Ταυγανίῳ συμβάντος. Ὁ πρίγκηψ **Trubetskoy**, ἡ κατὰ τὴν ἀποφασιστικὴν στιγμὴ ἄφαντος γενομένη κεφαλὴ τῆς στρατιωτικῆς συνομωσίας, εἶχε καταφύγει καὶ κρυβῇ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γυναικαδέλφου αὐτοῦ, τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας, τοῦτο δὲ ἦτο γεγονὸς δυνάμενον ν' αὐξήσῃ τὴν μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατορικῶν αὐλῶν διάστασιν. Ὁ κόμης **Lebzeltern** παρέδωκε τὸν φυγάδα, καὶ προσεπάθησε τὰς ὁποιασδήποτε ἐκείνας κακὰς ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας εἶχε προξενήσει ὁ μετὰ τοῦ ἀντάρτου σύνδεσμος αὐτοῦ, νὰ ἐξαλείψῃ διὰ διπλῆς προθυμίας του πρὸς τὴν ρωσσικὴν κυβέρνησιν δεικνυομένης. Ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν ἡ ἄφιξις τοῦ ἀρχιδουκὸς Φερδινάνδου περιεμένετο μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ περιεργίας. Καὶ ἔτυχε μὲν οὗτος λαμπρᾶς ὑποδεξιώσεως, ὁποία ἐγένετο καὶ εἰς τοὺς ἐκτάκτους ἀπεσταλμένους τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, εἰς τὸν πρίγκηπα Γουλιέλμον καὶ εἰς τὸν δοῦκα Βελλιγκτῶνα. Ἀλλ' ἐκ τῶν καθησυχαστικῶν καὶ εἰρηνοφίλων προσλαλιῶν τοῦ Νικολάου ἀπῆχει καὶ τόνος τις πικρᾶς δυσπιστίας, ὅστις ἔδει νὰ ἐκπλήξῃ τὸν μεμυημένον. Αἱ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ σχέσεις τῆς βιεννα[ί]ας αὐλῆς, αἱ ἐλπίδες τὰς ὁποίας εἶχον εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, δὲν διέφυγον τὴν

προσοχὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Εἶπεν ὅτι παρεγνώρισαν τὰς ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα προθέσεις αὐτοῦ, ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἐνεργήσῃ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν δυνάμεων. «Καὶ ἐν τούτοις τὸ πρᾶγμα πρέπει νὰ λάβῃ ἓν πέρας. Ἂν δὲν δυνάμεθα νὰ συνεννοηθῶμεν, ἂς μὲ ἀφήσωσι νὰ ἐνεργήσω μόνος. Ἔχω τὰ πρὸς τοῦτο μέσα, καὶ θέλω τελειώσει τὸν λογαριασμόν μου πρὸς τοὺς ἀχρείους ἐκείνους!» Παρὰ δὲ τοιαύτας ἐνεργοὺς ἀπειλὰς ὀλίγην εἶχε κατὰ βάθος σημασίαν ἂν ὁ αὐτοκράτωρ «ἕνεκα τῶν συνομωσιῶν ἔδιδε βαρύτητα» εἰς τοὺς στενοὺς οἰκογενειακοὺς μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας δεσμούς, οἵτινες μόνον ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἐγγυηθῶσιν ὑπὲρ τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης καὶ ἡσυχίας», ἂν ἀμφέβαλλε περὶ τῆς τιμιότητος τῆς Ἀγγλίας καὶ ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐξέφραζε γνώμας, αἵτινες ἐφαίνοντο ἐξαγγέλλουσαι τὸν σωστὸν τῆς νομιμότητος πολιτικόν.

Ὅτε ὁ ἀρχιδοὺξ ἀνέφερε τὴν λέξιν: «Ἕλληνες». Ὄχι!» ὑπέλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ «δὲν τοὺς ὀνομάζω Ἕλληνας, τοὺς ὀνομάζω ἀντάρτας, καὶ ὡς εἰς τοιούτους οὐδέποτε θέλω παράσχει εἰς αὐτοὺς συνδρομήν, διότι δὲν δικαιοῦμαι νὰ πράξω τοῦτο. Ἀλλ' ὑφίστανται δυσκολίαι ἄλλης φύσεως μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ ἐμοῦ. Σήμερον, ὅτε γνωρίζω ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας οὐδαμῶς ἀναγνωρίζει εἰς ἑαυτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μεταχειρισθῇ βίαν κατὰ τῆς δυνάμεως ταύτης, θέλω ἐκκαθαρίσει μόνος τὸ πρᾶγμα τοῦτο καὶ ἐὰν ἐπέλθῃ ῥῆξις, τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος οὐδέποτε θέλουσιν ἀναμιχθῇ εἰς τὰς μετὰ τῆς Πύλης συμβάσεις μου». Μ' ὅλας αὐτὰς τὰς εὐήχους ὑποσχέσεις, ὁ ἀρχιδοὺξ Φερδινάνδος ἀπῆλθεν ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐν Πετρουπόλει ἕνεκεν ὑπερηφανείας καὶ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς Τούρκους, ἐὰν μὴ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἐπιθυμοῦσι στρατιωτικήν τινα ἐπίδειξιν κατὰ τῆς Πύλης, ὅπως ἀναγκάσωσιν αὐτὴν πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος. Εἶχε δὲ καλῶς ἰδεῖ: Αἱ περιφρονητικαὶ ἐκφράσεις τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Κάνιγγος καὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Βελλιγκτῶνος, τὴν ὁποίαν ἀπεκάλει «**farce**», οὐδαμῶς ἦσαν σοβαραί, ἀλλ' ἐλέγοντο ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ἀποκαλύψωσιν εἰς τὸ αὐστριακὸν ἀνακτοβούλιον σπουδαίαν κλόνισιν, ἥτις συνέβαινεν ἐνωπίον του εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχιδουκὸς Φερδινάνδου ὑποβληθεῖσαν ἱστορικὴν ἔκθεσιν (**exposè**) τοῦ Μεττερνίχου δι' ὁμοίου ἐγγράφου, ὅπου βασιζόμενοι εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ 1821 μεταξὺ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Πύλης ἐπελθούσης διαφορᾶς, ἐπέφερον τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν Ἀνατολῇ οὐδὲν κατωρθώθη, ἐπειδὴ τὸ βιενναῖον ἀνακτοβούλιον δὲν ἄφηκε τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον νὰ ἐξέλθῃ τοῦ κύκλου τῶν ματαιοτάτων διαπραγματεύσεων. Μεθ' ἓν δὲ περιφρονητικὸν πλάγιον βλέμμα ἐπὶ τὰς ὑπὸ τῆς Αὐστρίας τοσούτῳ θερμῶς συνιστωμένας προτάσεις τοῦ **Strangford,** ἀνεφέρετο μετὰ πολλῆς εὐαρεσκείας ὅτι ἡ Ἀγγλία εὑρέθη ἑτοίμη νὰ διαπραγματευθῇ μόνη μετὰ τῆς Ρωσσίας περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων.

Καὶ οὕτω πράγματι συνέβη. Ὁ Κάνιγγ διέψευσεν ἐπισήμως τὰ ἐπὶ συνεργείᾳ τῆς Αὐστρίας ὑπολελογισμένα διαβήματα τοῦ **Strangford**, καὶ τῷ ἀπηγόρευσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Γαλλων καὶ Αὐστριακῶν συναδέλφων του. Τὸ «τραγικὸν συμβεβηκὸς τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠδύνατο νὰ ἐξαλείψῃ τὰ σημεῖα προτέρων συμβάσεων καὶ νὰ συγχωρήσῃ νέους συνδυασμούς, καθ' ὅσον τοῦτο ἐξηρ-

τᾶτο ἀπὸ τῆς φρονήσεως καὶ ἐπιτηδειότητος τοῦ **Strangford**. Ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐνδώσῃ ὅπως παράσχῃ εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Γαλλίαν την εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ προβῇ συμπράττων ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν, ἐπειδὴ αἱ ἀντιπάθειαι τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα, αἱ ραδιουργίαι τῆς Γαλλίας ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἀντέκειντο καθ' ὑπερβολὴν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας. Ὅτι ὤφειλε περαιτέρω νὰ ἐκφράσῃ πρὸς τὸν Νεσσελρῶδον τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ δωρήσῃ ἐμπιστοσύνην ἀντ' ἐμπιστοσύνης καὶ νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν πρότασιν ἐμπιστευτικῆς συνεννοήσεως μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας». Οὕτω τωρα ἐπῆλθε τροπὴ, ἡ ὁποία, κατὰ τὴν πορείαν, ἣν εἶχον ἤδη λάβει τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς, ἔδει νὰ γείνῃ ἀποφασιστική. Αἱ δὲ δυνάμεις, αἵτινες, ἐπειδὴ εἶχον ἀποφασίσει νὰ ἐνεργήσωσι καὶ νὰ προχωρήσωσι διὰ σθεναρῶν διαβημάτων εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἦσαν ἕτοιμοι ν' ἀπορρίψωσι τὰς ἀρχὰς, αἱ ὁποῖαι διεῖπον τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς πτωσεως τοῦ Ναπολέοντος, προσήγγιζον ὁσημέραι περισσότερον εἰς ἀλλήλας.

Ὁ Κάνιγγ παριστάνεται συνήθως ὑπὸ τοῦ Μεττερνίχου ὡς ἁπλοῦς ῥήτωρ καὶ ἀδαὴς τῆς πολιτικῆς. «Δὲν εἶναι πολιτικὸς ἀνὴρ» παρατηρεῖ ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Αὐστρίας, καὶ οὐδέποτε θέλει εἶναι τοιοῦτος, διότι τὸ πνεῦμα του ἀρίσκεται νὰ ἐνεργῇ ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τῶν κανόνων τῆς πείρας· εἶναι εὔγλωττος καὶ ἐπαγωγός, γνωρίζει νὰ διεκφεύγῃ τὰ παρενοχλοῦντα αὐτόν. Τούτου ἕνεκα ἔκυψεν ἀπέναντι τῆς ἀντιπολιτεύσεως, καὶ θωπεύει καὶ περιποιεῖται αὐτήν· ἀλλ' ἔπραξεν ἤδη τόσον πολλὰ ὑπὲρ τῆς ἀκράτου φιλελευθερίας, ὥστε οὐδὲ δύναται αὐτὴ νὰ μὴ ἔχῃ τὴν ἀξίωσιν τοῦ νὰ τῇ δώσῃ ἔτι περισσότερα ἐχέγγυα καὶ ἐνέχυρα. Κατὰ δὲ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν σκέψεων, τὴν μεταξὺ τοῦ Μεττερνίχου καὶ τοῦ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ **St-James** πρέσβεως αὐτοῦ γενομένην, ἐπανέρχεται λίαν συχνὰ ἡ παρατήρησις περὶ τῆς ἐπιεικείας καὶ συγκαταβάσεως τοῦ Κάνιγγος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Μετὰ μελαγχολικοῦ δὲ τόνου γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐκπτώσεως τὴς Ἀγγλίας ἀπὸ τοῦ συστήματος τῆς μονιμότητος τῶν ἠπειρωτικῶν δυνάμεων, καὶ περὶ τῶν τοῦ Κάνιγγος ἀντιζήλων διὰ τῶν φιλελευθέρων τὴν εὔνοιαν. Ὁ θρίαμβος, ὃν διεξήγαγεν ὁ Ἄγγλος πολιτικὸς ἀνὴρ κατὰ τῆς ἐν Ἱσπανία πολιτικῆς τῆς παλινορθώσεως, ἡ ἀναγνώρισις τῶν δημοκρατιῶν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, διήγειρε τὴν φρίκην τῶν νομιμοφρόνων πολιτικῶν. Ἡ δὲ περίφημος γενομένη πρότασις εἰς τὸ γεῦμα τοῦ **Harwich** «Πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον», (1) ἠκούσθη μετ' ἀνεκφράστου τρόμου, καὶ εἰς ἐπίμετρον πλέον ἐπῆλθον αἱ ἀγγλικαὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ προσπάθειαι! Καὶ εἰς τοὺς τυφλοὺς δ' αὐτοὺς ἦτο καταφανὲς ὅτι τοῦ Κάνιγγος καὶ τοῦ λόρδου Βύρωνος ἡ ἐμφάνισις καὶ ἐνέργεια εἶχον λίαν ἀνυψώσει τὸ ἀγγλικὸν ὄνομα ἐν Ἑλλάδι.

Εἰς τὴν κατὰ τοῦ ρωσσικοῦ ὑπομνήματος διαμαρτύρησιν καὶ τὴν περὶ προστασίας αἴτησιν τοῦ Ῥοδίου ἐπηκολούθησε τὸν Αὔγουστον τοῦ 1825 τῇ συμπράξει καὶ συνεννοήσει τοῦ ἀνωτάρου λόρδου ἁρμοστοῦ τοῦ Ἰονίων νήσων **Adams**, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰμβραὴμ ἠπείλει τὸ Ναύπλιον, ἡ πρᾶξις ἐκείνη, δυνάμει τῆς ὁποίας τὸ ἑλλη-

(1) Ὁποῖον ὄνειρόν σου τλήμων ἀνθρωπότης!... Σ. Τ. Μ.

νικὸν ἔθνος ἔθετεν ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν προστασίαν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας τὸ κειμήλιον τῆς ἀνεξαρτησίας του,—τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεώς του.— Οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων εἶχον ἐξωσθῆ τοῦ πεδίου. Κατὰ τὸ ἔτος 1823 εἶχον διανοηθῆ νὰ ζητήσωσι τὸν **don Miguel** (δὸν Μιχαὴλ) τῆς Πορτογαλλίας ὡς βασιλέα. Κατὰ τὸ ἔτος 1824 ἐπαρουσιάσθη εἰς Μεσολόγγιον διδάκτωρ τις Φιτάλης (**de Vitali**) ὅπως ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τοῦ δευτέρου υἱοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας.

Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1825 ὁ ἀπεσταλμένος τῆς ἐν Παρισίοις ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἑταιρίας, ὁ στρατηγὸς **Roche**, δὲν ἐφείδετο χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ὡρολογίων, εἰκόνων τῶν αὐρηλιανῶν πριγκήπων, καὶ χρυσίου, δὲν κατώρθωσεν ὅμως ν' ἀποπλανήσῃ καὶ ἐξαπατήσῃ τοὺς προνοητικῶς ὑπολογίζοντας καὶ πονηροὺς Ἕλληνας. Ἐλάμβανον τὰ δῶρά του καὶ ἄφηνον αὐτὸν καὶ τὸν ἀμερικανὸν ἀπεσταλμένον **Townsend Washington** νὰ διαμαρτύρωνται ἐμπαθέστατα κατὰ τοῦ ἀγγλικοῦ τελεσιγράφου πρακτικοῦ. Σιωπηλῶς ὅμως ἔχαιρον διὰ τὴν ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν ἐπέφερε τὸ ἔγγραφον τοῦτο, καὶ οὐδόλως ἐνεδοίαζον νὰ τὸ ὑπογράψωσιν. Εὗρε λοιπὸν χιλιάδας ὑπογραφῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ φίλος καὶ ὀπαδὸς τῶν Γάλλων, ὁ Γούρας, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐπιμόνως ἠναντιοῦτο, ἐπείσθη τελευταῖον ὑπὸ τῆς γυναικός του πόσον ἀβάσιμος ἦτο ἡ αἰτίασις, ὅτι δῆθεν διὰ τῆς ἀναφορᾶς αὐτῆς ἤθελον νὰ μεταβάλωσι τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀγγλικὴν ἀποικίαν. Οἱ δὲ ὄντες ὑπὲρ τῆς ἀναβάσεως Γάλλου εἰς τὸν θρόνον, ὁποῖοι ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κωλλέτης, ἔβλεπον τὴν αὐξάνουσαν ἀγγλικὴν δημοτικότητα μετὰ δυσαρέστου ἐγχωρήσεως. Οἱ δὲ πατριωτικὰ τρέφοντες αἰσθήματα ἤλπιζον ὅτι ἡ προσφορὰ τῆς προστασίας ἤθελεν ἀποσπάσει τὰς δυνάμεις ἐκ τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀδιαφορίας των. Καὶ πράγματι ἔμελλε τοῦτο νὰ συμβῇ.

Καὶ ναὶ μὲν ὁ Κάνιγγ εἰς τὸν κομιστὴν τοῦ περὶ προστασίας πρακτικοῦ, τὸν υἱὸν τοῦ Μιαούλη, ἔδωκεν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν. Τῷ ἐδήλωσεν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀπαίτησις ἔμελλε νὰ περιπλέξῃ τὴν Ἀγγλίαν εἰς ἄδικον πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν, ὅτι αἱ δυνάμεις ἤθελον θεωρήσει τὴν αὔξησιν τῆς ἰσχύος τῆς Ἀγγλίας ὡς προσβολὴν κατὰ τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν. Ἀλλὰ προσέθετο καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν παραίνεσιν, νὰ μὴ ἀποταθῶσιν εἰς ἄλλην δύναμιν, καὶ ὅσον προσεπάθει ἐπισήμως νὰ φαίνηται ψυχρός καὶ ἐναντίος πρὸς τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Ἑλλήνων, τοσοῦτον ζωηροτέραν χαρὰν κατὰ βάθος συνησθάνετο διὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον τῆς πολιτικῆς του. Ἔδωκε πληρεξουσιότητα εἰς τὸν ὡς ἀντικαταστάτην τοῦ **Strangford** διορισθέντα πρεσβευτὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνεψιὸν αὐτοῦ **Stratford**, ὅπως καθ' ὁδὸν εἰσέλθῃ εἰς διαπραγμάτευσιν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων. Τὸν δὲ Ἰανουάριον τοῦ 1826 ἠγκυροβόλησεν ὁ ἄγγλος διπλωμάτης ἀπέναντι τῆς Ὕδρας παρὰ τὰ «Περιβολάκια», ὅπου ἔκαμε συνδιασκέψεις μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Ζωγράφου. Ἀπεδείχθη λοιπὸν ὅτι οἱ Ἕλληνες πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς τότε δεινῆς τῶν περιστάσεων ἀνάγκης, ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν παρὰ τῇ Τουρκίᾳ μεσολάβησιν τῆς Ἀγγλίας, καὶ μάλιστα ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ παραιτηθῶσι κἂν ὁπωσοῦν καὶ ἀπὸ τῆς ἀπαιτήσεως τῆς ὁλοσχεροῦς ἀνεξαρτησίας των, καὶ νὰ εὐχαριστηθῶσιν ἀποκαθιστάμενοι ἐλευθερώτεροι ἢ ὅσον τέως ἦσαν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν πάντοτε τῆς Πύλης. Οὕτως ἠδύνατο ὁ Κάνιγγ νὰ ἐλπίζῃ ὅτι ἤθελε τάχιστα διεξαγάγει τὴν μεσολάβησιν μόνος,

ἄνευ συνόδων καὶ ὀχληρῶν συμμάχων. Οὕτως ἐγένετο ὁσημέραι καταφανέστερον εἰς ποίαν εὐνοϊκὴν θέσιν εἶχε φθάσει τὸ βρεττανικὸν ἀνακτοβούλιον διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκείνου περὶ τῆς προστασίας πρακτικοῦ. Καὶ αὐτὸς ὁ Μεττερνῖχος ἀναγνωρίσας ὡμολόγησεν ὅτι ἡ λύσις τοῦ ἑλληνικου ζητήματος ἔπρεπε τώρα νὰ ζητηθῇ οὐχὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Πετρουπόλει, ἀλλ' ἐν Λονδίνῳ, ὅτι, ἡ Ἀγγλία εἶχε πλέον κερδήσει ἐκείνην ἐν Ἑλλάδι τὴν βάσιν, τὴν ὁποίαν οἱ μὲν σύμμαχοι δὲν κατεῖχον, οἱ δὲ Τοῦρκοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκτήσωσιν. Ἀλλ' ἐνῷ προσεπάθει νὰ διαχωρίσῃ τὰ δύω ἀνακτοβούλια, ὧν τινων τὰς ἐνεργείας ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἰδίως ἐροβεῖτο, αὐτὰ ὁσημέραι περισσότερον προσήγγιζον εἰς ἄλληλα. Ἐν μυστικαῖς δὲ συνδιαλέξεσι μεταξὺ τοῦ Κάνιγγος καὶ τοῦ Ρώσσου πρεσβευτοῦ **Lieven** πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1825 ἐγεννήθη ἡ ρωσσαγγλικὴ συμμαχία, τὸ «τερατῶδες ἐκεῖνο προϊὸν» τοῦ ὁποίου τὴν πραγματικὴν ὕπαρξιν ὁ Μεττερνῖχος κατ' ἀρχὰς δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ. Ἀλλ' ὁ **Lieven**, ἐπηρεαζόμενος ὑπὸ τῆς πνευματώδους καὶ συνετῆς συζύγου του, εἰργάζετο ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ὑπὲρ τοιαύτης τινὸς ἐν τῇ πολιτικῇ τροπῆς. Ἐπαρουσιάσθη λοιπὸν τὴν 24ην Ὀκτωβρίου 1825 εἰς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν μετὰ μεγάλην ἐμπιστοσύνην ἐκμαρτυρουσῶν ἐνδείξεων, καὶ ταιούτων, ὁποίας ἡ Ἀγγλία ἀπὸ πολλοῦ παρ' οὐδεμιᾶς ἀνεξαρτήτου δυνάμεως εἶχε λάβει, καὶ ἐξέφρασε πρὸς αὐτὸν τὴν εὐχὴν ἵν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὸ ἔργον, ἐπειδὴ ἡ Ἀγγλία ἦτο ἡ μόνη δύναμις, ἥτις ἠδύνατο καὶ νὰ τὸ ἀποπερατώσῃ εἰρηνικῶς. «Τὰ μέλη τῆς ἱερᾶς συμμαχίας» ἔγραφεν ὁ Κάνιγγ πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ **Granville** τὴν 8ην Νοεμβρίου τοῦ 1825 εἰς Παρισίους, «κηρύττουσι τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, ὅτι μόνοι ἡμεῖς δυνάμεθα βοηθοῦντες νὰ τὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῶν δυσχερειῶν των». Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς δεκεμβριανῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν αὐξήσει ἔτι μᾶλλον ἡ ζωηρότης τῶν μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσσίας σχέσεων.

Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐδήλωσε διὰ τοῦ Νεσσελρώδου ὅτι «ἀναγνωρίζει ὅτι, ἡ εἰρηνοποίησις τῆς Ἀνατολῆς μόνον διὰ τῆς συνεννοήσεως τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ, ὅτι βασίζεται εἰς τὴν δικαιοσύνην τῆς Ἀγγλίας, ἀπορρίπτει ὅμως τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Αὐστρίας». Ὁ Κάννιγ λοιπὸν συνεννοήθη μετὰ τοῦ **Lieven** περὶ τῶν ἑξῆς τριῶν πραγμάτων. **Oubli du passé. Confiance intime entre les deux Gouvernements. Le secret** Καὶ αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ γένεσις τῆς ρωσσαγγλικῆς συμμαχίας.

Ἡ ἰδέα στενοτέρου συνδέσμου μεταξὺ Πετρουπόλεως καὶ Λονδίνου περιῳωρεῖτο οἱονεὶ εἰς τὸν ἀέρα. Ὁ ἐπὶ συγχαρητηρίῳ προσαγορεύσει τοῦ νέου αὐτοκράτορος εἰς Πετρούπολιν σταλεὶς δοὺξ **Wellington** ἐχρειάζετο ἓν μόνον βῆμα νὰ κάμῃ εἰς τὴν διεύθυνσιν ταύτην, καὶ οἱ πολιτικοὶ τῆς Ρωσσίας ἤθελον ὑποδεχθῇ αὐτὸν φιλικώτατα. Οὕτως ἄρα ἡ ἀποστολή του δὲν ἦτο τοσοῦτον «ἀθῴας φύσεως», ὅσον ἐξέλαβεν αὐτὴν ὁ Μεττερνῖχος. Ὁ σιδηροῦς δοὺξ ἐπαρουσίασεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν 23ην Μαρτίου ἓν ὑπόμνημα περὶ Ἑλλάδος. «Ἡ εἰρηνοποίησις θέλει ἐπιτύχει ἂν ἡ Ρωσσία συνενωθῇ μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἀγγλία ἀναλαμβάνει τὴν τακτοποίησιν ταύτην νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν τεσσάρων ἄλλων δυνάμεων.» Ὁ αὐτοκράτωρ περιεκαλύπτετο καὶ ἐνώπιον τοῦ Ἄγγλου πληρεξουσίου διὰ τῆς αὐτῆς

πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀδιαφορίας, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς τὸν ἀρχιδοῦκα Φερδινάνδον, τὸν πρίγκηπα Γουλιέλμον καὶ τὸν **Laferronnaye**. Ἀμφέβαλλεν ἂν ποτε θέλῃ εἶνε δυνατὸν νὰ δώσῃ τις εἰς τοὺς Ἕλληνας, τοσαύτην ἔλλειψιν πολιτισμοῦ ἔχοντας πολιτικὴν ὕπαρξιν. Ἀφ' ἑτέρου ἐφαίνετο ἀποδιδὼν ἰδιαιτέραν βαρύτητα εἰς τὴν ταχεῖαν ἐξομάλυνσιν τῶν ἐπιλοίπων αὐτοῦ πρὸς τὴν Πύλην διαφορῶν, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ δώσῃ ἓν τέλος εἰς τὰ πράγματα τῆς Ρουμανίας καὶ Σερβίας ἀντὶ πάσης θυσίας. «Ἄφετε ἡμᾶς μόνον νὰ ἐνεργήσωμεν» ἔλεγε, «καὶ θέλετε μείνει εὐχαριστημένοι μεθ' ἡμῶν». Ἀριδήλως ἡ φιλοδοξία τοῦ Νικολάου ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ κατορθώσῃ ἐν Ἀνατολῇ πολιτικὰς ἐπιτυχίας μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος, μετὰ τῆς ὁποίας καὶ ὁ Κάνιγγ. Πεπεισμένος δὲ ὅτι μόνον σοβαρᾶς συμπεριφορᾶς ἐδεῖτο ἵνα κλονίσῃ τὴν Πύλην, ἤδη εὐθὺς τὴν 17ην Μαρτίου εἶχε πέμψει τελεσιγραφον εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ διὰ τούτου ἐζήτει τὴν ἐν διαστήματι ἓξ ἑβδομάδων ἐξομαλυνσιν τῶν ρουμουνικῶν καὶ σερβικῶν διαφορῶν, καὶ ἀποστολὴν Τούρκων πληρεξουσίων εἰς τὰ ρωσσικὰ σύνορα, οἵτινες ἤθελον κανονίσει ἀπάσας τὰς συνεπείας τῆς εἰρήνης τοῦ Βουκουρεστίου ἀπὸ τοῦ 1816 ἐκκρεμεῖς ὑπαρχούσας διαφορὰς μεταξὺ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Πύλης. Ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ὁ πόλεμος, ἐν περιπτώσει δὲ παραδοχῆς, συνεννόησις τῆς Ρωσσίας μετὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων, ὅπως ἐνεργηθῇ ἡ εἰρηνοποίησις τῆς Ἑλλάδος». 500,000 λόγχαι ἐλέγετο ἐν ἑπομένῳ ὑπομνήματι τῆς ρωσσικῆς πρεσβείας, εἰ ἐ ἕτοιμαι νὰ παρασχωσι κῦρος εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν θέλησιν. Ἡ ἀπειλητικὴ γλῶσσα τοῦ νέου αὐτοκράτορος δὲν ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ της ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Μέττερνιχος εἶχεν ἤδη κάμει σπουδαίας παρατάσεις· ὅτι «ὁ νόμος τῆς ἀνάγκης ἀπαιτεῖ νὰ μὴ ἐπέρχηται δυσμένεια μήτε ἀγανάκτησις προκειμένου περὶ ζητήματος πολιτικῆς ὑπάρξεως. Εἰς τοῦτο δὲ προσετέθη καὶ ἡ εὐάρεστος ἱκανοποίησις, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει τὸ διβάνιον διὰ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου. Τὴν 30ὴν Ἀπριλίου ἀπεφασίσθη ἡ ἐκπλήρωσις τῶν τριῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ρωσσικοῦ τελεσιγράφου, καὶ ἐλήφθη μόνον ἐκδίκησις διὰ τὴν πρὸ τῆς Ρωσσίας ταπείνωσιν ταύτην, δοθέντος ἑνὸς λακτίσματος εἰς τὴν παλαιὰν ἀλλ' ἀποστᾶτιν ἤδη σύμμαχον Ἀγγλίαν.

Τὴν συνδιάλεξιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Στρατφόρδος μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπεδέχθη τὸ διβάνιον μετ' ἰδιαζούσης δυσαρεσκείας οὕτως, ὥστε ἀπέκρουσε τὸν ἄγγλον πρεσβευτὴν καὶ τὰς πρὸς μεσολάβησιν προτάσεις του μετὰ περιφρονήσεως. «Ἐκ τῶν τριῶν ὑποστηριγμάτων» ὡς ἀνεκοίνωσεν ὁ Ρεὶς εἰς τὸν κ. **von Ottenfels** «ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐβασίζοντο οἱ Ἕλληνες, τοῦ Μεσολογγίου, δηλαδὴ, τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, τὰ δύο πρῶτα ἐξέλιπον (**fait defaut**), τὸ δὲ τρίτον ἀπομεῖναν, ἡ Ἀγγλια, δὲν θέλει πλέον εἶνε εἰς αὐτοὺς μεγάλης ὠφελείας πάροχον.» Οὕτως ἡ Ρωσσία ἐώρτασεν ἐν Κωνσταντινουπόλει νίκην, ἡ δὲ Ἀγγλία ὑπέστη ἥτταν. Ἡ ἀγγλικὴ νίκη καὶ ἡ ρωσσικὴ κατάπτωσις ἐν Ἑλλάδι ἐφαίνοντο ἐξομαλυνθεῖσαι καὶ ἐξαγνισθεῖσαι. Καὶ τὸ διβάνιον ἠδύνατο πλέον νὰ ἐλπίσῃ ὅτι διὰ τῆς εἰς τὴν Ρωσσίαν ὑπείξεως καὶ ἐνδόσεώς του ἤθελε κατορθώσει νὰ ἀναβάλῃ ἐπὶ πολὺ τὸ μισητὸν ζήτημα τῆς εἰρηνοποιήσεως. Ἀλλ' ἡ ἐλπὶς αὕτη ὑπῆρξεν ἀπατηλή.

Ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ὡριμάσει ὁ καρπὸς τῶν μυστικῶν διαπραγματεύσεων

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

μεταξὺ τοῦ ρωσσικοῦ καὶ τοῦ βρεττανικοῦ ἀνακτοβουλίου. Ὁ Ἄγγλος ἐπιτετραμμένος τὴν διαπραγμάτευσιν εἶχεν ἀναγνωρίσει ὅτι ὁ νέος αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀποφασίσει νὰ προβῇ μονομερῶς εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ ὅτι τούτου ἕνεκεν ἤθελεν εἶναι προτιμότερον νὰ συμβαδίσῃ μετ' αὐτοῦ ἢ ν' ἀφήσῃ αὐτὸν νὰ βαδίσῃ μόνος. Μετ' ἐπιτηδειότητος εἶχε θρέψει τὴν μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γαλλίας δυσπιστίαν ἡ, ὡς ὁ Μεττερνῖχος ἐξεφράζετο, «ἔπαιξε τὴν κωμῳδίαν τοῦ νὰ προσποιηθῇ ὅτι παραδέχεται προσέγγισιν μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἵνα καταστήσῃ καταφανῆ τὴν κατεπείγουσαν ἀνάγκην τῆς κατ' ἰδίαν συνεννοήσεως τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Ἀφ' ἑτέρου ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεγνώρισεν ὅτι ἡ μονομερὴς προχώρησις τῆς Ρωσσίας εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἤθελεν ἐμποδισθῇ καὶ δυσκολευθῇ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. «Ὁ φόβος» οὕτως ἀνεκοίνωσεν βραδύτερον εἰς τὸν κ. **Laferronnaye** «ὅτι ἡ Ἀγγλία ἐνοχλεῖ πως καὶ παρεμποδίζει τὴν Ῥωσσίαν, ἐνίκησε τὴν δυσδιαθεσίαν του πρὸς ὑπογραφὴν μονομεροῦς πρακτικοῦ. Ὅτι δὲ ἐνέδωκεν, ἐπειδὴ ἔβλεπε πόσον ἐπειγόντως ἐπεθύμει ἡ Ἀγγλία τὴν τακτοποίησιν τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως καὶ ποίαν ἔκαμνεν ὁ **Wellington** διάκρισιν μεταξὺ τῆ. Τουρκίας καὶ τῆς Ἀγγλίας εἰς τρόπον, ὥστε ἠδύνατο νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῆ Αἰγύπτου χωρὶς νὰ κατανήσῃ καὶ πρὸς τὴν Τουρκίαν εἰ. ρῆξιν. Ὅτι προσετι καὶ ἡ Ρωσσία ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἤθελε παρουσιασθῇ ἀνάγκη βίας, ἐδέσμευε δι' ἑνὸς πρωτοκόλλου τὰς χεῖρας τοῦ ἀγγλικοῦ ἀνακτοβουλίου.» Οὕτως, ἀκόμη μὴ ἀπηλλαγμέναι τῆς παλαιᾶς δυσπιστίας, ἕτοιμοι δὲ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ δεσμεύσωσι καὶ ἐξαπατήσωσιν ἡ μία τὴν ἄλλην, συνεφώνησαν αἱ δύω ἀντίζηλοι δυνάμεις καὶ τὰ ὑπερήφανα καὶ ἰσχυρὰ αὐθάδη πρόσωπα, ἅτινα ἀντεπροσώπευον αὐτὰς, ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ δοὺξ **Wellington**, καὶ τὴν 4ην Ἀπριλίου 1827 ὑπεγράφη εἰς Πετρούπολιν ἐν ἄκρᾳ μυστικότητι πρωτόκολλον, ἐν ᾧ ἀμφότεραι αἱ δυνάμεις ὑπεχρεοῦντο νὰ μεσάσωσι πρὸς τὴν μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν Ἑλλήνων συνδιάλλαξιν. Κατὰ δὲ τὴν αἰτιολόγησιν αὐτοῦ ἀνεφέρετο ὁ **Wellington** εἰς τὰ περὶ προστασίας πρακτικὰ τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ εὐχὴν αὐτοῦ ἵνα ἴδῃ ὁ αὐτοκράτωρ ἀποπερατωμένον τὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀγῶνα. Αἱ δὲ προτάσεις, τὰς ὁποίας ἐσκέπτοντο νὰ ὑποβάλωσιν εἰς τὴν Πύλην, συνεφώνουν μετὰ τῶν προτάσεων τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες εἶχον κάμει εἰς «Περιβούλακια» ἤτοι: ὁ σουλτάνος ἔδει νὰ διατηρήσῃ καὶ ἐφεξῆς, ὡς καὶ πρότερον, κυριαρχίαν τινά, ἡ δὲ Ἑλλὰς, ὡς κράτος ὑποτελὲς, νὰ μένῃ συνδεδεμένη μετὰ τῆς Τουρκίας διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς προσωπικῆς ἑνότητος. Ἀφ' ἑτέρου δὲ παρεχωρεῖτο εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς διοικήσεως, ἐλευθέρα ἐκλογὴ τῶν ἀρχῶν των, οἱ Τοῦρκοι ὤφειλον νὰ ἐκκενώσωσι τὴν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένην ἑλληνικὴν γῆν ἀντὶ ἀποζημιώσεως ἢ ἐξαγοράσεως τῶν κτημάτων των. Ἂν δὲ τὸ διβάνιον ἐπέμενε καὶ ἀπέκρουε τὴν μεσολάβησιν, πρὸς ἐπιτευξιν τῆς ὁποίας ἡ Ἀγγλία ἔμελλε νὰ κάμῃ τὰ πρῶτα διαβήματα, τότε ἀμφότεραι αἱ δυνάμεις ἤθελον διατηρήσει ἀκραδάντον τὴν βάσιν τοῦ πρωτοκόλλου, «ὁποιαιδήποτε — δίδοτι τοιαύτη εἶνε ἡ ὑπερήφανος ἔκφρασις — καὶ ἂν ἤθελον εἶνε πάντοτε αἱ σχέσεις τῆ. Ρωσσίας πρὸς τὴν Πύλην.»

Ὁ δοὺξ **Wellington** ἰσχυρίζετο μετὰ ταῦτα ὅτι ὁ Κανιγγ ἤθελε νὰ τὸν διαψεύσῃ διὰ τὸ αὐθαίρετον διάβημά του, καὶ ὅτι τῷ ἔγραψεν ἀνοίκειον ἐπιστολήν,

Ἀλλὰ πάντως ἡ δυσαρέσκεια τοῦ Κάνιγγος δὲν ἦτο ὑπερβαλλόντως σοβαρά, καὶ ἤδη τὴν 15ην Μαΐου ἐπεκύρωσε τὸ πρωτόκολλον. Ἐκαυχᾶτο δὲ ἀπέναντι τοῦ Ἐστερχαζη: «ὅτι τὸ πρακτικὸν αὐτὸ δεσμεύει τὴν Ρωσσίαν, ἐνῷ ἡ Ἀγγλία μόνον ὡς φίλη ὑπεχρεοῦτο, καὶ εὐθὺς, ἅμα ἡ διαγωγὴ τῆς Ρωσσίας μετεβάλλετο, οὐδεμίαν πλέον ἀνεγνώριζεν ὑποχρέωσιν, καὶ ὅτι ἡ Ρωσσία ἐσκέπτετο ἐν περιπτώσει πολέμου νὰ μὴ ζητήσῃ αὔξησιν ἐν Εὐρώπῃ.» Ἀφ' ἑτέρου καὶ ἡ ρωσσικὴ αὐλὴ δὲν ἀπέκρυπτε τὴν ἱκανοποίησιν, τὴν ὁποίαν εὕρισκεν εἰς τὰ γενόμενα. Ὡσὰν ὅπως ἐπικυρωθῇ ἐπισήμως ὅτι ἡ Ρωσσία παρὰ τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῆς πρὸς τὸ διβάνιον διαφορὰς δὲν εἶχε παραβλέψει καὶ τὸ περὶ γενικῆς εἰρηνοποιήσεως ζήτημα, καὶ οὐδόλως ἐσκέπτετο νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔργον, κατέστησαν ἐμπιστευτικῶς γνωστὸν τὸ πρωτόκολλον καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀνακτοβούλια, καὶ προσέθεντο ἐν γνώσει ὅτι «μόνον ἡ συνεννόησις καὶ συνένωσις μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσσίας δύναται νὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τῆς ἀντιστάσεως τῆς Πύλης.» Ἡ ξένισις καὶ ἡ δυσμένεια τῆς Αὐστρίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πρωσσίας διεδηλώθησαν πάραυτα κατὰ τρόπον λίαν χαρακτηριστικόν. Εἶδον ἑαυτοὺς παρηγκωνισμένους καὶ εἶρνης «ἄνευ καμμιᾶς ἀβροφροσύνης» νὰ καταπλαγῶσιν ὑπὸ τῶν τετελεσμένων. Ὁ Μεττερνῖχος ἀπεκάλεσε τὸ πρωτόκολλον «ἀχώνευτον προϊὸν ἀντιμαχομένων ἰδεῶν καὶ συμφερόντων.» Ἀμφότερα δὲ τὰ ἀνακτοβούλια ἤθελον νὰ ἐξουδετερωθῶσιν, ἀλλ' οὕτω τὸ γενικὸν συμφέρον ἔδει νὰ παραλωβηθῇ. ἔμενεν ἀσυγχώρητος προσβολὴ κατὰ τῆς συμμαχίας, τοῦθ' ὅπερ ἦτο πολιτικὸν ἔγκλημα διαπραχθὲν ἐναντίον αὐτῆς. Ἀμφότεραι αἱ εἰς ἄκρον ἀντίθετοι ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα μερίδες συνερώνησαν ὡς πρὸς τὴν πολεμικὴν ἀρχήν. Τὸ ρωσσικὸν Κοινὸν καὶ ἡ γνώμη τῆς Εὐρώπης ἤθελον λάβει νέαν ἀναπτέρωσιν, ἐπειδὴ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ρωσσία εἶχον συνταξει εἶδός τι συνθήκης πρὸς διάπραξιν ἐγκλήματος, καὶ ὅτι τοῦτο ἦτο θνησιγενές τι, μέλλον νὰ παρατείνῃ οἰκτρὰν καὶ ἀθλίαν ὕπαρξιν. Ἐν συνόλῳ ὁ Μεττερνῖχος ἀπέκλινε πρὸς τὴν θεωρίαν ὅτι ἡ Ρωσσία ἦτο τὸ ζημιωθὲν μέρος. Περὶ δὲ τοῦ Κάνιγγος ἔλεγεν· ὅτι «δὲν εἶνε μὲν ἐμπρηστής, ἀλλ' ἅμα ἐκρήγνυταί που πῦρ, θέλει τις εὑρεῖ αὐτὸν βεβαίως μεταξὺ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν κατασβεστικῶν σιφώνων. Ὅτι ὁ δοὺξ **Wellington** ἠθέλησε νὰ σώσῃ τὴν ἀγγλικὴν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα μεσολάβησιν, εὗρεν ὅμως ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεώρει τὸ ἑλληνικὸν ἔργον ὡς πάρεργον. Ὁ **Lieven** καὶ ὁ Νεσσελρῶδος, οἱ «φιλέλληνες» εἶχον φοβηθῇ μήπως ὁ κύριος αὐτῶν ἤθελεν ἐγκαταλίπει τοὺς Ἕλληνας καὶ προσεπάθησαν νὰ μεσάσωσι μεταξὺ τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ ρωσσικοῦ ἔργου, ὁ δὲ φόβος μήπως οἱ Ἄγγλοι λάβωσι τὴν προστασίαν τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἡ ἀπειρία τοῦ αὐτοκράτορος εἶχον συντελέσει ἵνα ὁ Νικόλαος ἀνέχηται τὴν ἀποτελείωσιν ἔργου πλήρους ἀδυναμίας καὶ γελοιοτήτων· ὅτι ἡ Ἀγγλία ὅμως ἤθελε μετανοήσει διὰ τὴν διαγωγήν της. Ἐν περιπτώσει πολέμου προέβλεπεν ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Αὐστρίας τὴν ὑπεροχὴν πρὸς τὸ μέρος τῶν Ρώσσων. «Ἂν καταντήσωσιν εἰς πόλεμον» προεφήτευε «τότε ἡ Ρωσσία θέλει ρυθμίσει τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος.» Τὸ πρωτόκολλον ἔπρεπε νὰ ἐμποιήσῃ τὴν βαθυτάτην ἐντύπωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὰς παραχωρήσεις, τὰς ὁποίας εἶχον κάμει εἰς τοὺς Ρώσσους, καθ' ὅσον ἀφώρα τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Ρουμουνίαν, ἐφαντάζοντο, ὅτι περὶ

τῆς εἰρηνοποιήσεως καὶ τῆς Ἑλλάδος οὐδὲ κἂν λόγος πλέον ἤθελε γείνει. Ὁ Μεττερνίχος συνεβούλευεν ὅπως ἀφοπλίσωσι τοὺς τερατώδεις σκοποὺς τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας διὰ ταχείας τινὸς συνδιαλλακτικῆς ἀποφάσεως.' Ἐπήνεσε τὸ διβάνιον διὰ τὴν ἐπιείκειαν καὶ συγκατάβασίν του ὡς πρὸς τὸ ρωσσικὸν τελεσίγραφον, καὶ παρετήρησεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατεχάρη, τὸ δὲ ρωσσικὸν ὑπουργεῖον ἔμεινεν ἔκπληκτον, ἐπειδὴ εἶχε πιστεύσει τὴν παντελῆ ἠλιθιότητα τῆς Πύλης. Ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ πρωτοκόλλου ἐξύπνισε μόνον πάντα τὰ παλαιὰ πάθη, καὶ ὡρίμασεν ἰσχυρὰς ἀποφάσεις. Ὁ σουλτάνος ἀπεφάσισε ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὸ πρωτόκολλον καὶ εἰς τὴν ἀπειλὴν διὰ τῆς μικτῆς ἐπεμβάσεως διὰ μέτρου, ὅπερ ἔμελλε νὰ ἀλλοιώσῃ τὸ μέλλον ὁλοκλήρου τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους, καὶ ν' ἀποδείξῃ εἰς τοὺς ἀμφιβάλλοντας ὅτι ἡ Τουρκία δύναται ἀκόμη νὰ ζήσῃ.

Ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ σουλτάνου Σελὶμ εἶχε διαφυλάξει ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν τοῦ ν' ἀπαλαγῇ τῶν ἀτάκτων καὶ ἀδαμάστων πραιτωριανῶν, τῶν Γιανιτσάρων. Καὶ ὡς ἡ Ρωσσία μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς στρατιωτικῆς ἐπαναστάσεως εὑρίσκετο ἰσχυροτέρα ἢ πρότερον, οὕτως ἤλπιζε καὶ ὁ σουλτὰν-Μαχμούτης: καταβάλλων τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς νὰ κατενέγκῃ ἐνταυτῷ καὶ κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν ἓν κτύπημα, κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν προστατευόντων αὐτούς. Ἕνα τῶν πανουργοτέρων ταραχοποιῶν μεταξὺ τῶν Γιανιτσάρων, τὸν Ἀγᾶν-Χουσσεΐν, ἄνδρα ἀθλητικὸν καὶ ἄγριον, κατέστησεν ἀβλαβῆ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1823, καὶ ἐκέρδησε νικήσας αὐτὸν καὶ ἀνυψώσας εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πασσᾶ μετὰ τριῶν ἀλογουρῶν καὶ διοικητὴν τοῦ Βοσπόρου. Εἰς τὴν ἐρώτησιν: ἂν μεταξὺ τῶν Γιανιτσάρων τῆς πρωτευούσης ὑπάρχωσι πολλοὶ ἀκόμη ἐκ τοῦ παλαιοῦ συρφετοῦ, ὁ ἀξιοπρεπὴς οὗτος ἀνὴρ ἀπεκρίνατο εἰς τὸν σουλτάνον: «Ὄχι, κύριε, εἶμαι ὁ τελευταῖος τοῦ εἴδους μου.» Ὁ Χουσσεΐν ἐφαίνετο ὡς τὸ καταλληλον ὄργανον ἵνα μετατρέψῃ ἢ καταστρέψῃ τὸ σωματεῖον τῶν συντρόφων του. Κατέλαβεν ἁπάσας τὰς σπουδαίας στρατιωτικὰς θέσεις δι' ἀσφαλῶν καὶ ἀφωσιωμένων εἰς τὸν σουλτάνον προσώπων, μετὰ ταῦτα ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν αὐτοῦ ὡς ἀγᾶ-τῶν Γιανιτσάρων εἰς εὔβουλον μὲν τινα ἀλλ' ἀσήμαντον διάδοχον, τὸν **Dschelaleddin**, καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Προύσσης καὶ τῆς Νικομηδείας, ὅπου συνέστησε στρατιωτικὴν δύναμιν, ἑτοίμην νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς πρώην αὐτοῦ ἐν ὅπλοις συναδέλφους.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχον ἤδη ἐννοήσει ἀπὸ πολλοῦ τὴν περὶ τὸ μάχεσθαι ἀνικανότητα τῶν Γιανιτσάρων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ συνδιελέγοντο περὶ τῶν ἐπιτυχῶν ἐνεργειῶν τῶν εὐρωπαϊκῶς ἐξησκημένων στρατευμάτων τοῦ Ἰμβραὴμ, καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἰδέας Σελὶμ τοῦ Γ'. Τὴν 22αν Μαΐου ἀνήγγειλεν ὁ **Stratford Kanning** εἰς τὸ διβάνιον ὅτι ἡ Ρωσσια καὶ ἡ Ἀγγλία ἔμελλον νὰ ἐπεμβῶσιν ὡς μεσάζουσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὴν δὲ 29ην συνεκάλεσεν ὁ σουλτάνος ἔκτακτον διβάνιον εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Ἀγᾶ, ὑπέδειξε μετὰ πολλῆς ὁμιλῶν ὀργῆς τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸ ἀνεπιτυχὲς τοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, «τῶν ἀσθενῶν αὐτῶν καλάμων, τοὺς ὁποίους τὸ ὁρμητικὸν, ἀκατάσχετον ρεῦμα τῆς ὀσμανικῆς ἀνδρείας ἐν ἀκαρεὶ ἔπρεπε νὰ καταστρέψῃ,» καὶ παρεκίνησε τὴν συνέλευσιν νὰ σκεφθῇ περὶ τῶν μέσων καὶ τοῦ τρόπου, δι' ὧν ἠδύνατο

πάλιν ν' ἀποκατασταθῇ ἡ στρατιωτικὴ ἰσότης τῶν Τούρκων πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη. Αἱ λέξεις τοῦ Πατισσὰχ ἐγένοντο δεκταὶ μετὰ γενικῆς ἐπικροτήσεως καὶ ἐπιδοκιμασίας. Οἱ Οὐλεμάδες ὑπενθύμισαν τὸ ἱερὸν ρητόν: «Πολεμήσατε τὸν ἐχθρὸν, ἀντιπροτείνοντες τὰ αὐτὰ ὅπλα, διὰ τῶν ὁποίων σᾶς πολεμεῖ,» προσέτι δὲ τὰς ἐπιτυχίας τῶν Αἰγυπτίων ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τὴν ἐπονειδιστον ὀδηγίαν τῶν Τούρκων κατὰ τὸν τελευταῖον ρωσσικὸν πόλεμον. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ σχηματίσωσι νέον στρατιωτικὸν σῶμα ὑπὸ τ' ὄνομα **Muallem Ischkendj** ἤτοι «γεγυμνασμένη γείρ.»

Τὸ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐπαναστάσεων δύσφημον ὄνομα «**Nizamidjdid**» ἀπεφεύγετο, κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως ὡρίσθη ὅλως ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὰς ἀναμορφώσεις τοῦ Σελὶμ Γ'. Ἵνα ἑκάστη τῶν 51 ὀρδῶν (**orta**) τῶν Γιανιτσάρων συνεισφέρῃ 150 ἄνδρας εἰς τὸ νέον στρατιωτικὸν σῶμα. (1)

Οἱ Γιανίτσαροι ἀνεγνώρισαν ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο ἰδίως εἶχε ληφθῇ ἀπευθυνόμενον κατ' αὐτῶν. Ὑπογογγύζοντες ἔβλεπον γινομένην μεταξύ των τὴν νεοσυλλεξίαν, ἔβλεπον πῶς πρὸς χλευασμόν των πρὸ τῶν στρατώνων των ἡ ἐγκαινίασις τῶν νέων ταγμάτων καὶ συνάμα παράταξις ἐγίνετο ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Αἰγυπτίων ὑπαξιωματικῶν. Ὁ σουλτάνος ἐκέντα κρυφίως τοὺς δυσαρεστημένους—δι' ἐπὶ τούτῳ διορισμένων ταραχοποιῶν—πρὸς τὴν ποᾶξιν καὶ εἶχε μάλιστα λάβει τ' ἀπαιτούμενα μέτρα πρὸς καταστολὴν συνομωσίας οὕτως, ὥστε ἡ ῥῆξις ἐπῆλθεν εἰς αὐτὸν εὐκταία. Τὴν νύκτα τῆς 14ης πρὸς τὴν 15ην Ἰουνίου εἶχον συναθροισθῇ 20,000 ἄνδρες εἰς τὸ **Elmeidan**, τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εὑρισκομένην πλατεῖαν ἐκείνην τὴν, οὕτως εἰπεῖν, πατροπαράδοτον βάσιν τῆς ἐνεργείας τῶν στάσεων. Ἤθελον δὲ νὰ κατισχύσωσι τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσωσι ν' ἀναγνωρίσῃ ἐπισήμως τὴν τρόμον ἐμποιοῦσαν κυριαρχίαν τῶν Γιανιτσάρων, καὶ κατὰ τὴν ἐλαχίστην ἀντίστασιν προὐτίθεντο νὰ τὸν φονεύσωσι μεθ' ἁπάντων τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ, μουφτήδων καὶ οὐλεμάδων.—Πλείονας τῶν 100 πασσάλων μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα, ἂν ἡ ἐπιχείρησις ἐπετύγχανεν, ἔμελλον νὰ διοβελισθῶσιν, εὗρον ἐντὸς ἑνὸς τῶν στρατώνων. Ἀποσπάσματα δὲ τῶν συνωμοτῶν προὐχώρησαν πρὸς τὰ κτίρια τῶν Πυλῶν καὶ πρὸς τὸ παλάτιον τοῦ ἀγᾶ τῶν Γιανιτσάρων, ἵνα λάβωσιν ὁμήρους: τὸν μέγαν βεζίρην καὶ τὸν Τσαλκλεδίν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀπειλούμενοι ἐγκαίρως διεσώθησαν ὑπεράνω τοῦ χρυσοῦ κέρατος, κατηφίασαν καὶ ἐλαφυραγώγησαν τὰς οἰκίας αὐτῶν, ὡς ὁμοίως καὶ τὴν κατοικίαν τοῦ πρέστορος τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ, κατὰ τοῦ ὁποίου ἦσαν ὠργισμένοι ἐξ αἰτίας τῆς εἰσαγωγῆς τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατιωτικῶν γυμνασίων, εἰσήλασαν βιαίως εἰς τὰ χαρέμια αὐτοῦ, καὶ διέπραξαν βιαιοπραγίας κατὰ τῶν γυναικῶν καὶ τοῦ ὑπηρετικοῦ του.

Ἐν τούτοις οἱ ἐπαναστάται ὤφειλον νὰ ἀρκεσθῶσι καὶ εὐχαριστηθῶσιν εἰς τὰ ἄθλια ταῦτα ἀποτελέσματα. Οἱ συνεργοὶ τοῦ ἔτους 1807, οἱ Γιαμὰκ (**Jamak**) οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν παλατίων τοῦ Βοσπόρου, καὶ οἱ Τοπτσῆδες (**Topdschi**), οἱ πυροβολητὰι τοῦ Τοπχανὰ, ἠρνήθησαν πᾶσαν συνδρομήν. Ὁ ὄχλος τῆς πρωτευούσης οὐ-

(1) **Rosen, Geschichte der Turkei** I, 166 s 10 ff.

Σ. τ. Σ.

δόλως ἔμεινεν ἀδιάφορος, καὶ ἐνῷ οἱ ἐπὶ τοῦ **Elmeïdan** συνηθροισμένοι συνομῶται διὰ τῆς πανουργίας τοῦ Κοὺλ-ἀγᾶ, τοῦ κατὰ δεύτερον λόγον ἀνωτάτου αὐτῶν ἀξιωματικοῦ, ὅστις τοὺς εἶχε συμβουλεύσει ν' ἀπευθύνωσιν ἔγγραφον αἴτησιν πρὸς τὸν σουλτάνον, ἔστερξαν νὰ μείνωσιν ἐκεῖ ἐπὶ δύο πολυτίμους ὥρας, εὗρε καιρὸν ὁ Μαχμοὺτ ν' ἀντιτάξῃ κατ' αὐτῶν ἰσχυρὰν δύναμιν. Τὰ στρατεύματα τοῦ Χουσεϊν-πασσᾶ καὶ τοῦ Μεχμὲτ τοῦ Βείκου ἐντὸς μεγάλων λέμβων ἐκ τοῦ Βοσπόρου ἔφθασαν αὐτόθι. Τὸ πυροβολικὸν καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ ναυτικοῦ ἦταν πρόχειροι. Τὸ **Chyrka-i-cherif**, ἡ ἱερὰ τοῦ προφήτου σημαία, εἶχεν ἀνατετακτῇ, κήρυκες διέτρεχον τὴν πόλιν καὶ τὰ προάστεια, ἐφώναζον πρὸς τὸν λαὸν νὰ συγκροτισθῇ περὶ τὰς μεγαλοπρεπεῖς κυπαρίσσους εἰς τὸν κῆπον τῆς νίκης περὶ τὴν πρασίνην σημαίαν τοῦ προφήτου. Τότε συνέρρεον ἐκεῖ Οὐλεμάδες καὶ σοφτάδες, καθηγηταὶ καὶ μαθηταί, οἱ πιστοὶ Μωαμεθανοὶ κατὰ χιλιάδας εἰς τὸ ἱπποδρόμιον, τὰ αὐτὰ πλήθη, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐβασίζοντο οἱ Γιανίτσαροι, συνεπετέλουν ἐκουσίων προαστιστῶν στίφη, ἵνα διατηρῶσι τὴν ἡσυχίαν ἀπέναντι τῶν συνομωτῶν. Ὅτε τελευταῖον, οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Γιανιτσάρων ἐπαρουσιάσθησαν ἐνώπιον τοῦ σουλτάνου, καὶ ἐζήτουν διάλυσιν τοῦ νέου στρατιωτικοῦ σώματος καὶ τὰς κεφαλὰς ἁπάντων τῶν εἰς αὐτοὺς μισητῶν μεγάλων ἀξιωματικῶν, ἀπέτεμψεν αὐτοὺς μετὰ περιφρονήσεως ὁ ἅγιος Χουσεϊν καὶ τοῖς ἀνεκοίνωσεν ὅτι θέλει στείλει νὰ ἐπάρῃ τὰς κεφαλάς των, ἐὰν δὲν παραδοθῶσιν ἀμέσως εἴτ' ἐπὶ χάριτι εἴτ' ἐπὶ δυσμενείᾳ. Τὰ πιστὰ στρατεύματα τοῦ σουλτάνου προῆλθώρησαν κατὰ τοῦ **Elmeidan**. Σιδηροζώνη περιέκλεισε τὴν πλατεῖαν καὶ τὸν παρακείμενον στρατῶνα. Οἱ Γιανίτσαροι προτελευθέντες νὰ παραδοθῶσιν, ἀπεκρίθησαν ὡτὰν κύνες ὠρυόμενοι. Ὅτε ὅμως τὰ τηλεβόλα ἐξεπυροκρότουν κατὰ τοῦ ὑψηλοῦ τῆς ὁδοῦ πυλῶνος, τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν εἰς τὴν πλατεῖαν εἴσοδον, καὶ αἱ τάξεις τῶν ἀνταρτῶν εἶχον κατασβεσθῇ διὰ μυδροβόλων, ἔτοιμοι τότε ἦρχισαν νὰ φεύγωσι δρομαῖοι πρὸς τὸν στρατῶνα, οἰκοδόμημα κενόν, ἀλλὰ, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ ξυλίνων δοκῶν καὶ λιθίνης οἰκοδομικῆς ὕλης (τσατμάδων) κατεσκευασμένον κτίριον, ὅπου ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐμφωλεύσῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ὁ Χουσεϊν-πασσᾶς διέταξε νὰ περικυκλώσωσι τὸ κτίριον τοῦτο, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ πυροβολήσωσιν ἀνάπτοντες αὐτὸ διὰ πυροβολικάτων. Ἀπεσταλμένοι τῶν συνομωτῶν, οἵτινες τώρα ἤθελον νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν χάριν τοῦ σουλτάνου, κατεκερματίσθησαν. Ὁ Μουφτῆς κατηράσθη αὐτούς, ἀνεκήρυξε τὴν καταστροφὴν των ὡς ἔργον θεάρεστον, καὶ τοὺς εἰς τὴν κατ' αὐτῶν πάλην πεσόντας ὡς μάρτυρας ὑπὲρ πίστεως. Ὅσοι ἠθέλησαν νὰ φύγωσιν, ἐφονεύθησαν διὰ τοῦ ξίφους, οἱ πλεῖστοι δὲ συγκατεκάησαν μετὰ τοῦ οἰκοδομήματος. Κατὰ τῶν ὀλίγων δὲ, ὅσους ἐζωγρήσαν, καὶ κατὰ τῶν ὑπόπτων, οἵτινες εἶχον συλληφθῇ ὑπὸ τῶν «ἀνδρῶν τῆς τιμῆς», ὡς ὠνομάζοντο, τῶν πολιτοφυλάκων, συνέστη πολεμικὸν δικαστήριον. Ἤρκει δὲ ἡ προσαγωγὴ τῶν ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς ἱκανὸς λόγος ἵνα καταδικασθῶσιν. Ὁ Χουσεϊν-πασσᾶς καὶ ὁ μέγας βεζύρης μετήσχοντο τὸ ἔργον τοῦ **Fouquier Tinville** ἢ τοῦ **Hermann** μετὰ ψυχρᾶς ἀναισθησίας. Οἱ λέβητες τῶν Γιανιτσάρων, μέχρι τοῦδε κέντρον τῶν Ραγιάδων, ἀντικείμενον λατρείας τῶν Μουσουλμάνων, δημοσίᾳ, ἐβομβαρδοῦντο καὶ κατεξεσχίζοντο, οἱ πίλοι ἐσύροντο εἰς τὰς ὁδοὺς, καὶ εἰς τὸν Καθῆν ἐκοινοποιήθη

φερμάνιον, ὅπερ ἠτιολόγει τὴν αἱματηρὰν πρᾶξιν καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν Γιανιτσάρων διὰ νέου στρατιωτικοῦ σώματος, τοῦ νέου νικηφόρου μωαμεθανικοῦ στρατοῦ.» Κατ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ ὀνόματος τῶν Γιανιτσάρων ἐξεμαίνοντο καὶ ἐλύσσων, ὅπερ δὲν ἐπετρέπετο νὰ προφέρηται πλέον ἐν Κωνσταντινουπόλει δυνατῇ τῇ φωνῇ, καὶ κατὰ τῶν μαρμαρίνων πλακῶν τῶν τάφων εἰς τὰ κοιμητήρια, οἵτινες, ὡς ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν παριστανομένων πίλων, προὐδίδοντο ὡς τάφοι Γιανιτσάρων. Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνάδοχος τῶν Γιανιτσάρων, ἡ τάξις τῶν **Begtasch**, κατηργήθη, ὁ **Scheich**, ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν, ἀπεκεφαλίσθη, τὰ μοναστήριά των κατεδαφίσθησαν καὶ οἱ δερβίσαι ἀπήγχθησαν. Οἱ πυροσβέσται καὶ οἱ ἀχθοφόροι τῆς πρωτευούσης, οἵτινες ἦσαν συνδεδεμένοι μετὰ τῶν Γιανιτσάρων, ἀπεκεφαλίσθησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως ὁ Μαχμούτης, διέταξε νὰ τῷ καταστρώσωσι κατάλογον πάντων τῶν ὑπόπτων καὶ ἀπεχθῶν προσώπων, κατὰ τῶν ὁποίων τώρα ἐπέπεσαν καὶ φυλακίσεις καὶ ἀποκεφαλίσεις. Μετὰ τρόμου ἀνέφερεν ὁ λαὸς τὸν φόβον ἐμποιοῦντα «Χουννιὰρ» (**Ghunkiar**), ἄρχοντα, καὶ ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὸν τὸν συνήθη τῆς εὐλογίας χαιρετισμόν: «**Bin jascha !**» ἤτοι «Ζῆθι 1,000 ἔτη !» Καὶ αὐτὸς ἐφαίνετο πλέον ἐπιχρμένος καὶ ὑπερήφανος ἢ πρότερον, ὡς ἀνὴρ, ὅστις διέρρηξεν ἤδη πολυετεῖς ἁλύσεις, καὶ διὰ τολμηρᾶς ἀποφάσεως ἐνίκησεν ἑαυτόν τε καὶ τοὺς συγχρόνους του. Θριαμβεύων ὁ Χουσσεὶν-πασσᾶς ἠρώτησε τὸν Γάλλον διερμηνέα **Desgranges**: «Πόσον καιρὸν διήρκεσεν ἡ ὑμετέρα ἐπανάστασις ἐν Γαλλίᾳ; καὶ ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ «25—30 ἔτη» ἀντεφώνησεν αὐτός. «Καλῶς, γράψατε εἰς Παρισίους ὅτι ἡμεῖς ἐτελειώσαμεν μίαν ἐντὸς 23 λεπτῶν τῆς ὥρας.» Χωρὶς οὐδόλως ν' ἀποπλανηθῇ ὑπὸ τῶν συνεπειῶν τῶν κινημάτων, ὑπὸ τῶν πυρκαϊῶν, τῶν γενομένων ὑπὸ τῶν δυσηρεστημένων, πυρκαϊῶν, αἱ ὁποῖαι τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου μετέβαλον εἰς κόνιν τὸ ὀγδοον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξηκολούθησεν ὁ σουλτὰν-Μαχμούτης μετ' ἀνενδότου αὐστηρότητος ὀργιζόμενος ἐναντίον τοῦ ἀναρχικοῦ ὄχλου, καὶ ἐγκαινιάζων τὸ ἔργον τῆς τουρκικῆς ἀναγεννήσεως διὰ ποταμῶν αἵματος. Οἱ δὲ κόλακές του ἐκομπορρημόνουν καυχώμενοι ὅτι δι' αὐτοῦ ὁ ἐκ παραδόσεως λόγος τοῦ προφήτου θελει ἐπικυρωθῇ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ ἑκάστου αἰῶνος πέμπει ἀνὰ ἕνα ἄνδρα ἔχοντα τὴν ἀποστολὴν τοῦ νὰ ἐδραιώσῃ τὴν πίστιν.

Ἀλλ' ἡ Δύσις ἦτο γλισχροτέρα ἐπαίνων. Ἐκεῖ ἠρώτων οἱ ἄνθρωποι : ἂν ὁ Μαχμούτης ἐπέτυχε τὴν κατάλληλον στιγμὴν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν φοβερῶν αὐτοῦ μέτρων, καὶ ἐὰν μᾶλλον ὁ ἴδιος δι' ἀνωφελῶν ἐπιδείξεων τῆς ἰσχύος του δὲν εἶχεν ἐξαδυνατίσει ἑαυτόν. Καὶ ὡμολόγουν μὲν ὅτι ἡ ἐξολόθρευσις τῶν Γιανιτσάρων ἦτο ἀναγκαία, ἵνα μεταβάλωσι τὴν Τουρκίαν εἰς φεουδαλικὴν ἐπικράτειαν, εἰς νέαν μεταγενεστέρων τύπων μοναρχίαν, ἀλλ' ἐδίσταζον ἂν ἡ ἐπανάστασις τῆς 16ης Ἰουνίου ὑπῆρχεν ἡ ὀρθὴ ἀπάντησις εἰς τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ἀπριλίου. Ἂν ὁ σουλτὰν-Μαχμούτης κατεπάτησεν εὐκολώτερον τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν κοινὴν γνώμην, ἐπειδὴ εἶχε καταστείλει τὴν ἀνταρσίαν ἐπὶ τοῦ **Elmeidan**. Ὁ αὐστριακὸς ἀπεσταλμένος παρετήρησε περίφροντις ὅτι εἰς τὴν πρώτην ἐλπίδα κρείττονος μέλλοντος καὶ προοδευτικῶν ἀναμορφώσεων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπῆλθε γενική τις δυσαρέσκεια. Ὁ Μεττερνῖχος δὲν ἠδύνατο ν' ἀποσοβήσῃ τὸν φόβον: ὅτι ἡ Ρωσσία ἐκ τοῦ ἀναβρασμοῦ, τὸν ὁποῖον προὐκάλεσεν

ὁ σουλτὰν-Μαχμούτης ἤθελεν ἐξαγάγει πολιτικὸν κεφάλαιον, ὅτι ἤθελεν ὠφεληθῆ ἐκ τῆς παρούσης ἀδυναμίας τῆς Τουρκίας καὶ διακόψει τὴν λειτουργίαν τῆς ἀναγεννήσεως αὐτῆς διὰ πολέμου. Καὶ βεβαίως μὲν πρὸς στιγμὴν ἐφαίνετο πᾶσα ἰδιαιτέρα ἀφορμὴ ρωσσικῶν παραπόνων ἀνηρημένη διὰ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ τελεσιγράφου τῆς 17ης Μαρτίου. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ρωσσικὴν ἐπιθυμίαν ἔφθασαν οἱ Τοῦρκοι πληρεξούσιοι εἰς τὸν βεσσαραβικὸν τόπον **Akkermann** ἵνα κανονίσωσι καὶ τακτοποιήσωσι τὰς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1816 ἐκκρεμεῖς διεθνεῖς διαφοράς. Ἐκεῖ ὑπεδέξαντο αὐτοὺς μετ' ἐξεζητημένης φιλοφροσύνης, εὗρον τὰ οἰκήματα αὐτῶν προητοιμασμένα μετὰ πλουσιωτάτης ἀνατολικῆς φιλοκαλίας, ἅμαξαι τῆς πολιτείας συρόμεναι ὑπὸ ἓξ ἵππων καὶ τιμητικαὶ φρουραὶ εὑρίσκοντο εἰς τὴν διάθεσίν των.

Ἀλλ' ἐνῷ κατὰ τύπους ὑπερεπλήρουν αὐτοὺς περιποιήσεων, πράγματι ἔδιδον εἰς αὐτοὺς νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι ὤφειλον νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς Ρωσσίας, καὶ ὑπὸ τὰ βλέμματά των διέτασσον νὰ γίνωνται θορυβώδεις πολεμικαὶ προπαρασκευαί, αἵτινες ἐσήμαινον ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε ζητήσει διὰ τῶν ὅπλων ὅ,τι δὲν παρεχωρεῖτο εἰς αὐτὸν διὰ τῶν διαπραγματεύσεων. Οἱ αὐστριακοὶ διπλωμάται ἐχαρακτήριζον ὅλην τὴν διαπραγμάτευσιν, ἥτις ἤρχισε τὸν Αὔγουστον τοῦ 1826 ἐν **Akkermann** ὡς κωμῳδίαν. Ἀντὶ πάσης ἐλευθέρας συνδιασκέψεως ὁ κόμης **Woronzoff** ὑπέβαλεν εἰς τοὺς Τούρκους τελεσίγραφον, καὶ ὥρισεν εἰς αὐτοὺς προθεσμίαν πρὸς παραδοχὴν αὐτοῦ μέχρι τῆς 7ης Ὀκτωβρίου. Ἐζήτει ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Διόρθωσιν τῶν ὁρίων ἐν Βεσσαραβίᾳ· ἐπικύρωσιν τῶν εἰς τοὺς Ρουμεύνους καὶ Σέρβους παραχωρηθέντων δικαιωμάτων καὶ προνομίων τὴν παραχώρησιν φρουρίων τινῶν ἐπὶ τῆς Κιρκασιανῆς καὶ Ἀβχασιανῆς παραλίας· ἐλευθερίαν ἐμπορίου ὑπὸ ρωσσικὴν σημαίαν, ἐκπλήρωσιν τῶν ἀπαιτήσεων ρώσσων τινῶν ὑπηκόων. Ὁ κόμης **Woronzoff** δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ καταλληλοτέραν στιγμὴν, ἵνα προτείνῃ τοσοῦτο μεγάλας ἀπαιτήσεις. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔτριζον τοὺς ὀδόντας ὑπ' ὀργῆς, ἀλλ' ἐγνώριζον πόσον διὰ τοῦ πραξικοπήματος τῆς 15ης Ἰουνίου εἶχον ἀδυνατίσει καὶ ἀνίκανοι καταστῆ διὰ τοῦ μόνου ἐπὶ χάρτου γεγραμμένου «νέου νικηφόρου μωαμεθανικοῦ στρατοῦ», ν' ἀντιστῶσι κατὰ τοῦ ρωσσικοῦ στρατοῦ. Οὕτως ἀπεφάσισαν μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς λήξεως τῆς ὁρισθείσης προθεσμίας νὰ συγκατανεύσωσιν εἰς τὰς ρωσσικὰς ἀπαιτήσεις, νὰ ὑπογράψωσι τὴν συνθήκην τοῦ **Akkermann** καὶ νὰ ἀρκεσθῶσιν εὐχαριστούμενοι ὅπως ἐν τῷ διὰ τὴν Πύλην προωρισμένῳ ἀντιγράφῳ κολάσωσι κατά τι εἰς τινας περικοπὰς τὸ ἀπότομον ὕφος.

Ἡ Ρωσσία ἀπέκτησεν ἐν **Akkermann** δι' ἑνὸς χαράγματος τῆς γραφίδος ὅ,τι ἄλλοτε μόνον διὰ νικηφόρου ἐκστρατείας ἤθελε δυνηθῆ ν' ἀποκτήσῃ. Ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἀπέκρυψαν οἱ Τοῦρκοι διπλωμάται ὅτι μόνον ὑπὸ τὴν ἐπιταγὴν βιαζούσης ἀνάγκης, καὶ ὡς ἂν εὑρίσκοντο ὑπὸ τὴν μάχαιραν, εἶχον ὑπογράψει. Ὁ Ρεὶς κατέστησε τὰς δυνάμεις προσεκτικὰς εἰς τὸ τί ἠδύναντο καὶ αὐτοὶ ν' ἀναμένωσι παρὰ νεαροῦ καὶ ἰσχυροῦ μοναρχου, ὅστις ποιεῖται κακὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεώς του κατὰ φιλικοῦ κράτους. Ἐκήρυξεν ἐπανειλημμένως ὅτι ὤφειλον τὴν εἰρήνην μόνον εἰς τὴν ἐξόντωσιν τῶν Γιανιτσάρων, δηλαδή, εἰς τὴν ἐξαδυνάτισιν τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῶν Τούρκων, καὶ εἰς τὴν μετριοπάθειαν, ἥτις τὸ συμβεβηκὸς ἐκεῖνο ἀποκαθίστα πά

ρυτα καθῆκον εἰς τὸν σουλτάνον. Ἔδωκε νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι, φωραθέντες αἴφνης ὑπὸ τῆς Ρωσσίας κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀναδιοργανώτεως τοῦ κράτους, ὑπῆρξαν ἠναγκατμένοι εἰς ἔνδοσιν, ἀλλ' ὅτι ὅμως θέλουσιν ὠφεληθῆ ἐκ τῆς πρώτης παρουσιασθησομένης εὐκαιρίας ἵνα λάβωσι τὰ ὅπλα.

Καὶ πάλιν οὐδὲν ἀπερασίσθη ὁριστικὸν περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ρωσσία ἐπανέδετε μὲν τώρα τὰς μετὰ τῆς Πύλης διπλωματικὰς σχέσεις της, καὶ ἔπεμψε τὸν κύριον **von Ribeaupiere** ὡς πρεσβευτὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς εἰ. τὸν διπλωματην τοῦτον δοθείσας ὁδηγίας οὐδόλως ἐλησμονήθη τὸ ἑλληνικὸν ἔργον ἐντόνως δὲ τῷ παρηγγέλθη νὰ σώσῃ ἀπὸ τῆς ἐπαπειλούσης αὐτὸ ἐκμηδενίσεως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, οὗτινος ἡ καταστροφὴ ἤθελε προσβάλει τὴν Ρωσσίαν κατὰ τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας καὶ τὰ ἐμπορικὰ αὐτῆς συμφέροντα. Μόνον δὲ ἔδει νὰ προβάλῃ πρῶτον τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν εἰς τὴν σειράν, καὶ νὰ φαίνηται ὡς ἂν ἐναπελείπετο εἰς τὸν Κάνιγγα ἡ διεύθυνσις. Ἀλλ', ἡ Πύλη παρεσύρθη εἰς τὰς πρώτας ἰχνηλατικὰς ἐρωτήσεις τοῦ Στρατφόρδου Κάνιγγος ἀντιπαρέταξε τραχεῖαν ἰσχυρογνωμοσύνην καὶ ἀπόλυτον ἄρνησιν. καὶ ὅτε ὁ Ἄγγλος ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ **Ribeaupierre** τὸν Μάρτιον τοῦ 1827, τὸ πρωτόκολλον τῆς Πετρουπόλεως, τὸ περὶ τῆς αἰτήσεως τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐμπιστευτικῶς. ἔπειτα δέ, κατὰ τὴν ἐνιαύσιον ἡμέραν, 4ην Ἀπριλίου, ἐπισήμως ἀνεκοίνωσεν. ἐγκαθήκτηρισεν ὁ τὴν 23ην Μαρτίου διορισθεὶς εἰς τὴν θέσιν τοῦ **Seyda Efenti**, **Reis Petrew-Efenti**, παλαιὸς Τοῦρκος αὐστηροτάτων ἀρχῶν, τὸ πρωτόκολλον «ἐν τῷ ὁποίῳ δύω δυνάμεις αὐθαιρέτως διέθεντο περὶ τῶν δικαίων τρίτης ἄλλης», ὡς μηδεμίαν ἔχον ἀξίαν λευκὸν τεμάχιον χάρτου. οὗτινος ἡ ὑποχρεωτικὴ ἀνακοίνωσις ἐνεποίησε δυσάρεστον ἐντύπωσιν εἰς τὸ διβάνιον, ἐνῷ ἡ ἐπίσημος ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς προσβλητικὴ ὕβρις. «Προτιμῶμεν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς Ἀσίαν εἴτε τὸν πόλεμον, ἢ νὰ παραδεχθῶμεν τὰς ρωσσ-ἀγγλικὰς προτάσεις». Ἡ δὲ σιωπή, τὴν ὁποίαν ἡ Ρωσσία ἐτήρησεν ἐν **Akkermann** περὶ τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως, καὶ ἡ ὁποία ὑπ' αὐτῶν τῶν Ρώσσων ἐθεωρήθη ὡς ἔνδειξις τρυφερᾶς φειδοῦς, πάλιν ἐξελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς παραχώρησις, καὶ μάλιστα ἰσχυρίσθησαν οὗτοι ὅτι ἡ Ρωσσία ἐν **Akkermann** παρητήθη παντελῶς διὰ τὸ μέλλον ἀπὸ πάσης ἀναμίξεως εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Ἰσχυρισμόν, δηλονότι τοῦ ὁποίου τὸ μὴ ἀληθὲς ὁ κύριος **Ribeaupierre** κατ' ἐπανάληψιν ἐζήτει νὰ πολεμήσῃ διὰ τῆς παραπομπῆς εἰς τὸ κειμενον τοῦ πρωτοκόλλου αὐτολεξεί. Αἱ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐπιτυχίαι κατέστησαν τὴν Πύλην ἔτι μᾶλλον δύστροπον καὶ δύσκολον. Εἰς τὴν τουρκικὴν διπλωματίαν ἐπεκράτουν εὐαισθησία καὶ νευρικὴ διέγερσις, αἵτινες εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ἐξ Ἄρκτου ἀντίπαλον εὐκόλως ἠδύναντο νὰ παράσχωσι μέρος ἐπιλήψιμον. Ὁ κυριώτατος κίνδυνος διὰ τοὺς Τούρκους ἐνέκειτο ἰδίως ἐκεῖ, ὅπου ἐξεπίτηδες ἐζήτουν νὰ τὸν ἀγνοῶσιν. Αἱ παραχωρήσεις, τὰς ὁποίας ἐδέησεν ἐν **Akkermann** νὰ κάμωσιν, ἦσαν ἁπλοῦν προανάκρουσμα τῶν θυσιῶν, τὰς ὁποίας ἠξίου ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία παρὰ τοῦ διβανίου εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεγνώρισε βεβαίως πόσον ἰσχυρὰ ἐγένετο ἡ θέσις του ἀφ' ὅτου τὸν ὑπεστήριζον ἡ κοινὴ γνώμη καὶ ἡ Μεγάλη Βρεττανία. Ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῆς ἀδιαφορίας, τῆς περιφρονήσεως μάλιστα πρὸς τὸν Κάνιγγα καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀν-

τάρτας, ὡρελήθη ἐκ τῆς λαβῆς, ἣν εἶχε δώσει εἰς αὐτὸν τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ἀπριλίου κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν Εὐρωπαίων αὐτῆς προασπιστῶν. Ἡ διάθεσις τῆς βιεννέζικης αὐλῆς ἦτο εἰς αὐτὸν γνωστή. Ἐγνώριζεν αὕτη ὅτι ὁ πρίγκηψ Μεττερνίχος ποτὲ δὲν ἤθελε συγκατατεθῆ εἰς χρῆσιν ἀναγκαστικῶν μέτρων πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου· ἦτο δὲ εὔκολον νὰ πεισθῆ τις ὅτι καὶ τὸ ρωσσικὸν ἀνακτοβούλιον, χαριζόμενον εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἀπέφυγε τοῦ νὰ συμμετάσχῃ τῆς ἀγγλορωσσικῆς συμβάσεως, ἢ ὅτι ἐκεῖ, ὡς ὁ Μεττερνίχος ἐξεφράζετο, «καὶ μᾶλλον σαφεῖς γνῶμαι περὶ τῆς συστολῆς ἀπέναντι τῆς Ρωσσίας ὑπερίσχυσαν». Μετὰ τόσον πλείονος ζήλου προσεπάθουν ἡ Ρωσσία καὶ ἡ Ἀγγλία νὰ κερδήσωσι τὴν ἐκ συμφώνου μεθ' ἑαυτῶν ἐπέμβασιν—εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα—τῆς αὐλῆς τῶν Τουϊλεριῶν.

Ὁ φιλελληνισμὸς κατεῖχε τὴν κοινὴν ἐν Γαλλίᾳ γνώμην. Τὰ δημόσια ὄργανα ὡμίλουν μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔργου. Κάρολος ὁ Γ'. ἐπληροφορήθη μετ' εὐαρεσκείας, ὅτι αἱ τῶν Ἀδριλιάγων ἐν Ἑλλάδι ραδιουργίαι εἶχον ματαιωθῇ, τὸ ἑλληνικὸν ἔργον ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς ἱπποτικὰς καὶ θρησκευτικὰς δυξασίας. Καὶ ὀλίγα βεβαίως ζητήματα ἠδύναντο νὰ ὑπαρχωσιν ἐν Γαλλίᾳ ὑπὲρ τῶν ὁποίων ὑφίστατο τοιαύτη συμπνοια μεταξὺ βασιλέως καὶ ἔθνους, ὡς τὸ ἑλληνικόν. Ἤρκει μόνον νὰ κολακεύσωσι τὴν γαλλικὴν ἐθνικὴν ὕβριν καὶ φιλοδοξίαν, νὰ ἀφήσωσιν εἰς τοὺς Γάλλους τὴν ἰδέαν ὅτι ἔμελλον νὰ διακοσμήσωσι τὸ πρῶτον πρόσωπον εἰς τὰς σκοπουμένας μεγάλας διπλωματικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἐνεργείας ἐν Ἀνατολῇ, καὶ τοὺς Γάλλους τότε ὁλοσχερῶς ἐκέρδαινον. Ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐνήργουν ὁ **Pozzo di Borgo** καὶ ὁ Κάνιγγ, ὅτε ὁ τελευταῖος οὗτος μετέβη εἰς Παρισίους κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1826 ἕξ ὅλου ἕνεκα τῆς Πορτογαλλο-ἱσπανικῆς ἔριδος καὶ ἕνεκα τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Εἰς μάτην ἀπέτρεπεν ὁ Μεττερνίχος τοῦ νὰ ἐκλαμβάνωσι τὰς ρωτσαγγλικὰς ἀνακοινώσεις ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν καὶ προσεπάθει ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἀντὶ ἑνὸς θρησκευτικοῦ πολέμου πρὸς χάριν τῶν Ἑλλήνων, ἤθελον ἀναλάβει ἁπλῶς πόλεμον ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Ἀγγλίας. Εἰς μάτην ἤλπιζεν ὅτι ὁ Κάνιγγ ἐν Παρισίοις ἔθιξε μόνον τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Τυχὸν ἔσχεν ἀφορμὴν νὰ ἐκφρασθῇ πικρῶς ἐναντίον τῆς ἀξιομέμπτου ἀδυναμίας τοῦ ὑπὸ τοῦ φιλελληνισμοῦ παρασυρθέντος γαλλικοῦ ἀνακτοβουλίου, ἐπειδὴ ὁ **Villèle** καὶ ὁ **Damas** ἐνῷ πρὸς τοὺς ἐν Βιέννῃ ἐξεφράζοντο ἀρκετὰ περιφρονητικῶς περὶ Κανιγγος, προεβησαν τοσοῦτο χαριζόμενοι εἰς τὸν Ἄγγλον πολιτικόν, ὥστε τῷ ἀνεκοινωσαν ὅτι εὐχαρίστως ἤθελον ἰδεῖ τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ἀπριλίου μεταβαλλόμενον εἰς σύμβασιν, καὶ ὅτι μάλιστα ὑπέβαλον εἰς αὐτὸν ἓν σχέδιον συνθήκης (**canevas**) περὶ τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ δὲ πρὸς ἐνέργειαν διάθεσις παρὰ τὸν Σηκουάναν εὗρε τάχιστα ἀντήχησιν παρὰ τὸν Νέβαν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεκοίνωσε τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1827 ὅτι προθύμως καὶ ἑτοίμως συνεμεριζετο τὴν γαλλικὴν πρότασιν ἵνα διὰ μετατρέψεως τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Ἀπριλίου εἰς συνθήκην δοθῇ εἰς αὐτὸ ἐπίσημος χαρακτήρ. Ἀλλὰ, πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ ληφθῇ φροντὶς ἵνα δυνηθῶσι ν' ἀναγκάσωσι τὴν Πύλην εἰς παραδοχὴν τῆς συνθήκης, ἐπειδὴ δὲν ἔπρεπε ν' ἀκεσθῶσι μήτε νὰ μείνωσιν εὐχαριστημένοι εἰς χρῆσιν ἀτελῶν μέτρων. Ὁ κόμης **Lieven** προέτεινε τούτου ἕνεκα εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ὅτι ἔπρεπε, μετὰ τὴν μεταλλαγὴν τοῦ πρωτοκόλλου εἰς συνθή-

κην νὰ τάξωσιν ὡρισμένην προθεσμίαν εἰς τὴν Πύλην ἵν' ἀποφασίσῃ, καὶ οἱ συμμαχικοὶ στόλοι ὤφειλον ἐν τούτοις διατηροῦντες ἀρνητικήν τινα ἔχθραν νὰ ἐμποδίσωσι πᾶσαν περαιτέρω ἐνίσχυσιν τοῦ Ἰμβραὴμ εἰς τὸν Μωρέαν. «Τελευταῖον πρέπει νὰ δοθῇ ἅπαξ ἔν τέλος» ἀνεκοίνωσεν ὁ Νεσσελρῶδος εἰς τὸν κύριον **von Bombelles**.

Ἡ πρότασις τοῦ νὰ ληφθῶσι βίαια μέτρα κατὰ τῆς Πύλης δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ προξενήσῃ μεγίστην δυσαρέσκειαν ἐν Βιέννῃ. Ὁ δὲ πρίγκηψ Μεττερνῖχος προέβλεπεν ἀπέραντον περιπλοκὴν ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τοῦ ἐν Ἀάχεν (**Aachen**) τὴν 15ην Νοεμβρίου 1818 σοφῶς ὁρισθέντος δικαιώματος ἐπεμβάσεως. Τότε μόνον ὅμως ἤθελε συναινέσει εἰς σύμβασιν ἅμα ἔπαυον ν' ἀποβλέπωσιν εἰς τὴν χρῆσιν πολεμικῶν ἐξαναγκαστικῶν μέσων. Ἐπεθύμουν εἰρηνοποίησιν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐπέμβασιν. «Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν» ἀνεφώνησε «νὰ εἰρηνοποιήσωμεν διὰ πολέμου;» Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον ἐθεώρει τὸ βιεννᾶτον ἀνακτοβούλιον ὡς τὸ μέγιστον δυστύχημα, ὅπερ ἐπεφυλάσσετο εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὸ δὲ μόνον βίαιον μέτρον, τοῦ ὁποίου τὴν χρῆσιν ἠνόει ὁ Μεττερνῖχος ἔν τινι εἰς Λονδῖνον πεμφθέντι ἐγγράφῳ του ἀπὸ 25ης Μαρτίου 1827, ἦτο ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἀπειλὴ συγχρόνου καὶ ἐπισήμου ῥήξεως καὶ τῶν πέντε ὁμοῦ δυνάμεων. «Μόνον ἂν ἡ Πύλη καὶ τότε σκληροτραχήλως ἐπέμενε», διεδήλου ὁ Μεττερνῖχος ὅτι ἤθελεν εἶναι ἐπάναγκες νὰ συνεννοηθῶσι περὶ τῆς ἀπέναντι αὐτῆς θέσεως ἑκάστης ἐξ αὐτῶν. Προκειμένου περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος, προέτεινε διαχωρισμὸν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τῶν Τούρκων, κατάληψιν καὶ κατοχὴν τῶν ἑλληνικῶν ὁρυρίων, αὐτοδιοίκησιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνιαύσιον πληρωμὴν φόρου. Κατὰ βάθος λοιπὸν τὸ αὐτό, ὅπερ εἶχε συμβῇ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τοῦ Ἀπριλίου. Σύμφωνος ἄρα ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν ὁ ἀρχιγραμματεὺς τοῦ αὐστριακοῦ κράτους, διετείνετο ὅτι ἔδει νὰ ἔχῃ διάφορον γνώμην ἀπὸ τῆς τῶν συνυπογραψάντων τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ἀπριλίου. Ἤλπιζε πάντοτε νὰ τοὺς διαχωρίσῃ. Ὑπεδείκνυε εἰς τὸν τσάρον τοὺς κινδύνους τῆς ἐξαρτήσεως αὐτοῦ ἀπο τοῦ βρεταννικοῦ ἀνακτοβουλίου, «μετὰ τοῦ ὁποίου δὲν ἠδύνατο κανεὶς νὰ συνενοηθῇ χωρὶς νὰ καταστῇ συνένοχος τῶν ἀποπλανήσεων καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν δογμάτων του.» Οὐδεμιᾶς ἐφείσθη λέξεως ἐκφραζούσης τὴν κατὰ τοῦ Κάνιγγος ἀγανάκτησίν του, οὗτινος αἱ πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαί, ἀνατρεπτικαὶ τῶν καθεστώτων, ὁρέξεις εἶχον πρὸ σμικροῦ ἔτι φοβεραὶ διεκδηλωθῇ ἐν τῇ περὶ τῶν πορτογαλλικῶν πραγμάτων ἀπὸ 12ης Δεκεμβρίου 1826 ἀγορεύσει του. Ἀφ' οὗ οὗτος, «ὁ ἀφαιρεθεὶς τὸ προσωπεῖον Ἰακωβῖνος ἐπὶ τῆς ὑπουργικῆς ἕδρας», παρωμοίαζεν ἑαυτὸν πρὸς τὸν Αἴολον, ὅστις ἠδύνατο νὰ λύσῃ ἐκ τῶν δεσμῶν τὸν ἀσκὸν ἐπαναστατικῶν τρικυμιῶν! ἀφ' οὗ μόνος ἐπαιρόμενος ἔλεγεν: «Ἐπανήγαγον εἰς τὴν ζωὴν τὸν νέον κόσμον, ὅπως ἐπαναγάγω τὴν ἰσορροπίαν εἰς τὸν παλαιόν.»

Ὑπὸ τῆς Αὐστρίας παριστάνετο ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Κάνιγγος ὡς ἀσύνετος καὶ ἐμπαθής, καὶ κατεβάλλετο προσπάθεια πρὸς ἀποβολὴν ἀπὸ τῆς θέσεώς του, καὶ ἵνα κακολογηθῇ καὶ δυσφημισθῇ παρὰ τῷ βασιλεῖ· ἀλλὰ πάντα εἰς μάτην! «Ἂν καὶ περικυκλούμενος ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ,» ἔλεγε μετ' ἀπελπισίας ὁ Μεττερνῖχος περὶ αὐτοῦ, «οὐχ ἧττον ἐξασκεῖ ὁ Κάνιγγ ἐπὶ τὸν βασιλέα καὶ τὸ ὑπουργεῖον αὐτόχρημα τρομοκρατικὴν ἐπιρροήν.» Δὲν ἀνεμιμνήσκετο ὅμως καὶ ἄνευ μελαγχολώδους τινὸς

πόθου ὁ αὐστριακὸς ὑπουργὸς τὴν ὀρθὴν πολιτικὴν τοῦ **Londondederry**, οὗτινος ὁ θάνατος διελυσε κατὰ βάθος τὰς παλαιὰς διατάξεις τῆς Εὐρώπης, εἰς τρόπον, ὥστε ἡ ἱερὰ συμμαχία κατήντησεν ἀφηρημένον τι καὶ μόνον ψιλῷ ὀνόματι ὑφίστατε.» Ἡ σκοπουμένη τριπλῆ συμμαχία μεταξὺ Ἀγγλίας, Ῥωσσίας καὶ Γαλλίας ἐφάνη εἰς θολερώτατον φῶς. Οἱ ἐν Λονδίνῳ διισχυρίζοντο ὅτι ἠπάτησαν τὴν Ῥωσσίαν, οἱ δ' ἐν Πετρουπόλει ὅτι τὴν Ἀγγλίαν καὶ οἱ ἐν Παρισίοις ὅτι συμμετέσχον τῆς συνθήκης μόνον τύπου χάριν, ἵνα ἐξαπατήσωσιν ἀμφοτέρας, καὶ ἐμποδίσωσι τὰ ἐπικίνδυνα αὐτῶν σχέδια.» Ἐν ᾧ ὅμως ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Αὐστρίας ἰσχυρίζετο ὅτι ἀπὸ τοῦ 1815 μόνον ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία ἐνέμειναν ἐπὶ τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ ἐνῷ ἀποδεικτικῶς προανήγγειλεν ὅτι τὸ ἀποτρόπαιον ἐκεῖνο προτόκολλον ἤθελεν ἀναγκαίως ἐπανέγκει ἦτταν καὶ καταβολὴν, ὅτι ἦτο «φάσμα», καὶ ὅτι «ἐκ τῆς συγχύσεως τὴν ὁποίαν ἐπεκύρωσεν, οὐδεμία ἠδύνατο νὰ προκύψῃ μεσολάβησις, ἀλλὰ μόνον τέρας τι ἄξιον τῆς καταγωγῆς του», ἐνδομύχως ἀνεγνώριζε καὶ καθ' ἑαυτὸν ὡμολόγει ὅτι καὶ ἡ φρόνιμος ἰδία αὐτοῦ πορεία δὲν ἤθελεν ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ της, καὶ τῷ ἐπέπρωτο νὰ ἴδῃ ὅτι αἱ πρὸς διαχωρισμὸν τῆς βλαστανούσης τριπλῆς συμμαχίας προσπάθειαί του συνετέλεσαν μόνον εἰς τὴν ἀπομόνωσιν τῆς Αὐστρίας. Ἐν Παρισίοις δ' ἐξέφρασεν ὁ Δαμᾶς, ὡσεὶ πρὸς ἐμπαιγμὸν, τὴν λύπην του, διότι ἡ Αὐστρία ἀπεχωρίζετο τῆς συμμαχίας. Ἐν Λονδίνῳ ὁ Ἐστερχάζης ἀπεκρούσθη μετά τινος ψυχρότητος ὅτε προέτεινε τὴν Αὐστριακὴν σύμπραξιν εἰς τὴν σκοπουμένην συνθήκην, καὶ τῷ ἐδόθη νὰ ἐννοήσῃ ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ Αὐστρία ἐν μέρει μόνον εἶχε συναινέσει, καὶ ἡ διαγωγὴ τῆς Πρωσσίας ἦτο ἀβέβαιος, ὑπέγραψαν τὴν σύμβασιν μετὰ τοῦ γαλλικοῦ ἀνακτοβουλίου. Ὁ κόμης **Lieven** ἐμέμφετο τὴν αὐστριακὴν πρεσβευτὴν λέγων ὅτι αἱ δοθεῖσαι εἰς αὐτὸν ὁδηγίαι ἦσαν ἀνεπαρκεῖς, καὶ ὅτι, προκειμένου περὶ χρήσεως βιαίων μέτρων, δὲν ἠδύναντο τὰ βασισθῶσιν εἰς τὴν συνέργειαν τῆς Αὐστρίας. Καὶ παρὰ τοῦ ἄλλου τόσον εὐαρέστου **Tatitsche** ἔλαβεν ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος τὴν μεγίστην ἀνησυχίαν ἐμποιοῦσαν ἀνακοίνωσιν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐνέβλεπεν εἰς τὰς ὁδηγίας τῆς Αὐστρίας μόνον ἀπόπειραν πρὸς τὸ ν' ἀναβληθῇ ἡ περὶ τῆς ὑποθέσεως ἀπόφασις, καὶ ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ἤθελε προχωρήσει μόνος. «Ὁμολογῶ» παρετήρει ὁ αὐστριακὸς διπλωμάτης «ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τὴν ἠθικὴν θέσιν τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου. Παλαιὰ δὲ πεῖρα μοὶ ἀπέδειξεν ὅτι, ὁσάκις μεγάλαι ἢ μικραὶ ὑποθέσεις δίδωσιν ἀφορμὴν εἰς τοιαύτην σύγχυσιν, εἰς ὁποίαν ἀφορμὴν παρέχει τωρα ἡ ἑλληνικὴ ὑπόθεσις, τότε δὲν συμβαίνει ὅ,τι προεσκοπεῖτε, καὶ τοῦτο θέλει γείνει τώρα καὶ μετὰ τῶν ρωσσ-αγγλο-γαλλικῶν ἰδεῶν. Ἐλεύσεται ἦμαρ, καθ' ὃ θέλει ἀπονεμηθῇ ἡ προσήκουσα ἀξία εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ βιενναίου ἀνακτοβουλίου· ὅ,τι σήμερον φαίνεται δυστροπία καὶ κενὸς καὶ μάταιος στοχασμὸς, θέλει ἔχει τότε τὴν ἀξίαν τῆς προφητείας.»

Ὅτε τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον κατὰ τὸν Μάϊον ἀνεκοίνωσεν εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις τὸ σχέδιον τῆς συνθήκης, καὶ ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν ἵνα καὶ ἐν Βιέννῃ συμμορφωθῶσι πρὸς αὐτὸ, διεμαρτυρήθη ὁ Μεττερνῖχος σφοδρότατα κατὰ τῆς ἀξιώσεως τοῦ νὰ λάβωσι μέρος εἰς ἀόριστον τυχοδιωκτικὸν ἔργον, καὶ νὰ ἐπισφραγίσωσι τὸν θρίαμβον νέας ἐπαναστάσεως ἐν Εὐρώπῃ διὰ τῆς πολιτικῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων,

Ὅθεν ἤχησε πάλιν ὡς εἶδός τι χλευασμοῦ, ὅτι ἡ γαλλικὴ διπλωματία ἀνεγνώρισέ καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ὀρθότητα τῶν σκέψεων αὐτοῦ, καὶ ὡμολόγησεν ὅτι προὐτίθεντο ν' ἁμαρτήσωσι πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς νομιμότητος, ἀλλ' ὅμως προσέθετο ὅτι «πρέπει νὰ συνθηκολογήσῃ τις μετὰ τῶν κακῶν, ὅπως ἐπιτύχῃ τὰ ἀγαθά.»

Ὁ αὐστριακὸς νομιμόφρων δὲ παρέλιπε τὴν εὐκαιρίαν ἵνα κατακρίνῃ αὐστηρῶς τοιαύτας αὐθαδεῖς ἐκφράσεις. «Θέλουσιν αὐξήσει μόνον τὸ κακόν» παρετήρει, «περιθάλποντες καὶ τρέφοντες τὴν ρωσσ-αγγλικὴν συμμαχίαν. Νὰ προσεπιρρίψωσι δὲ σύγχυσιν εἰς τὴν σύγχυσιν, νὰ κρημνισθῶσιν εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀταξίας ὅπως αὐξήσωσιν αὐτήν, δὲν ἦτο βεβαίως τὸ πρόσφορον καὶ ἁρμόδιον μέσον, ὅπως ἐξασφαλισθῶσιν ἀπὸ τῶν προσβολῶν αὐτῆς, καὶ ἠδύνατό τοῦτο νὰ ἦναι ἐπωφελέστερον εἰς τὸν ἐκτὸς μένοντα». Καὶ πρὸς μὲν τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦ Βερολίνου ἐξεφράζετο μετὰ σφυδρότητος περὶ τοῦ περιωρισμένου ὁρίζοντος τῶν Γάλλων, ὠργίζετο καὶ κατεμέμφετο τὸν ὑποκινοῦντα τοὺς ἐπαναστάτας Κάνιγγα, οὗτινος ἡ κυρία μέριμνα, κατ' αὐτόν, συνίστατο εἰς τὸ νὰ ἀποδείξῃ ἐνώπιον ὅλου τοῦ κόσμου τὴν διάλυσιν τῆς συμμαχίας, νὰ φέρῃ εἰς τὸ ἔπακρον καὶ μὴ περαιτέρω τὴν σύγχυσιν τῆς Ἀνατολῆς, καὶ νὰ κερδήσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ Μωρέως προστασίαν· ἔδιδε νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι ὁ τσάρος ἦτο νέος ἄπειρος ἀνήρ, ὅστις δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ ἀγαθὴν συμβουλήν, καὶ ἔθετε τὴν δύσθυμον αὐτοῦ διάθεσιν πρὸς τὴν Αὐστρίαν μετὰ τῆς διαγωγῆς τῶν Γάλλων παραφρόνων ταραξιῶν τοῦ 1793 ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος, «τὴν ὁποίαν ὁ Πὶττ καὶ ὁ Κοβούργ ἐπεκάλεσαν: «τὰς ἀφ' ἑαυτῶν πλασθείσας δυσχερείας τῆς ἐποχῆς των». Οὕτως, ἔλεγε, θέλει εὑρεῖ ὁ τσάρος, ἀκολουθῶν τὴν ὁδὸν τοῦ πρωτοκόλλου, ἀδιακόπως ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα θέλει ἀποδίδει εἰς τὸν Μεττερνίχον καὶ τὸ αὐστριακὸν ἀνακτοβούλιον.

Αἱ παραστάσεις τοῦ ἀρχιγραμματέως τῆς αὐστριακῆς ἐπικρατείας ἐνεποίησαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Φρειδερῖκον Γουλιέλμον Γ', ἀτομικῶς συμπαθοῦν πάντοτε πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔργον. Βλέπων δ' εὐαρέστως τὰς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων προσπαθείας τοῦ Ἀνκιλλῶνος (**Ancillon**) καὶ τὴν προκήρυξιν τοῦ Οὐφελάνδου (**Hufeland**), καὶ ἐν μυστικότητι συνεδράμε διὰ σπουδαίων χρηματικῶν ποσοτήτων τὰς φιλελληνικὰς ἐπιτροπάς. Ὁ κύριος **von Büllow** ὁ πρεσβευτὴς τῆς Πρωσσίας παρὰ τῇ ἀγγλικῇ αὐλῇ, ἐνέτεινεν ἅπασας τὰς δυναμεις του, καὶ διὰ παντὸς τρόπου προσεπαθησε διενεργῶν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εἰς τὴν τριπλῆν συνθήκην προσχώρησιν καὶ προσθήκην τῆς Πρωσσίας.

Καὶ πάλιν, ὡς κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1821, ἐπῆλθεν ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Ἀνκιλλῶνος συνδόνησις ἀποφασιστικὴ τῆς Πρωσσίας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν κρισιμον αὐτὴν καὶ ἀποφασιστικὴν στιγμὴν ἀφῆκε νὰ τὸν σύρῃ ὡσὰν διὰ σχοινίου ὁ Μεττερνίχος. Οὐχὶ δὲ ἄνευ ἐνδομύχου συστολῆς καὶ σεβασμοῦ ἤκουσε πῶς ὁ Μεττερνίχος «παρεβάλεν ἑαυτὸν πρὸς βράχον ἱστάμενον ἐν τῷ μέσῳ συνταρασσομένης καὶ κυμαινομένης θαλάσσης.» «Συνειθίσαμεν ν' ἀποκρούωμεν τὰ κύματα, καὶ εἴδομεν αὐτὰ κατασυντριβόμενα ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν, χωρὶς κατ' οὐσίαν νὰ μεταβληθῇ τι τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν. Κατὰ τὴν παροῦσαν δὲ στιγμὴν προτιθέμεθα ν' ἀνανεώσωμεν τὴν πεῖραν ταύτην.» Ἡ εὐγενὴς αὕτη πεποίθησις εἶχέ τι τὸ ἐπιβάλ-

λον, καὶ προὐξένησεν ἐντύπωσιν. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο ν' ἀποφασίσῃ ἵνα διὰ τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν συνθήκην ἀπομονώσῃ τὴν Αὐστρίαν ἐνώπιον τοῦ κόσμου. Ὅτε δὲ ὁ τσάρος ἔπειτα διέταξε νὰ κάμωσιν εἰς τὸν κόμητα Bernsdorff παρατάσεις περὶ τοῦ: διατί ἡ Πρωσσία δὲν συνεφώνησε πρὸς τὴν σύμβασιν, ἐδικαιολόγησε ν ὁ Πρῶσσος διπλωμάτης τὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως διὰ τοῦ λόγου, ὅτι ἡ Πρωσσία οὐδὲν εἶχε ν' ἀντιπροσωπεύσῃ ἐν Ἀνατολῇ ἀπ' εὐθείας συμφέρον, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον ἠθικήν τινα ἀρετηρίαν, καὶ ὑπέδειξεν ὅτι «ἡ συνθήκη μόνον δι' ἐξωτερικῶν τύπων συνέδεεν ἀντίθετα συμφέροντα καὶ στοιχεῖα».

Οὕτω λοιπὸν ἀπεφασίσθη ἵνα αἱ δύω γερμανικαὶ δυνάμεις μείνωσιν ἀμέτοχοι τῆς μεγάλης διπλωματικῆς ἐνεργείας ἣ, ὡς ὁ Μεττερνῖχος ἐγκωμιάζων τοῦτο ἔλεγε, «νὰ διατηρήσωμεν ἀνεξάρτητον ἐνέργειαν».

Τὴν 6ην Ἰουλίου τοῦ 1827 ἡ σύμβασις ἥτις ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς Ἀνατολῆς, ὑπεγράφη ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ρωσσίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ὁ Κάνιγγ προσεπάθησε νὰ συνδυάσῃ τὸ γαλλικὸν «**Canevas**» μετὰ τῶν προτάσεων τῆς Ρωσσίας καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς Ἀγγλίας, καὶ διεξειργάσθη νέαν πρότασιν, ἡ ὁποία συνεζητήθη μετὰ τοσαύτης μυστικότητος, ὥστε οὔτε κἂν αὐτὸς ὁ ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς **Poliguac** ἐπληροφορήθη τι περὶ αὐτῆς. Ὁ δὲ λόρδος **Granville** μετέφερεν αὐτὸ τὸ ἔργον εἰς Παρισίους, ἔνθα ἔτυχε τῆς ἐπιδοκιμασίας τοῦ βασιλέως Καρόλου τοῦ Ι'. ὡς καὶ τῆς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου, καὶ τοιουτοτρόπως ὑπόκειται τεθὲν ὡς βάσις τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου. Ἄλλα δυναταί τις νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν σκοπὸν τῆς Ἀγγλίας εὐθὺς εἰς τὰ ἐλατήρια τῶν σημαντικωτάτων πολιτικῶν πρακτικῶν. Ἐπειδὴ αὐτόθι λέγεται, ὅτι αἱ ζημίαι, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸ ἐμπόριον τῶν τριῶν δυνάμεων ἐξ αἰτίας τοῦ μακροχρονίου πολέμου ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀναρχίας, παρεχούσιν εἰς τὰς τρεῖς κυβερνήσεις τὸ δικαίωμα ἵνα λάβωσι μέτρα πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης. Εἰς ἀμρότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη ἔπρεπε νὰ προταθῇ μεσολάβησις καὶ ἀνακωχὴ ὅπλων. Ἂν δὲ τὸ δίκαιον δὲν παρεδέχετο τὰς προτάσεις τῶν τριῶν δυνάμεων, τότε ἤθελον ν' ἀποσκοπήσωσιν εἰς τὰς ἀμέσους συνεπείας τῆς ἀνακωχῆς, δηλαδὴ, νὰ ἐπενέγκωσι δι' ἀναγκαστικῶν μέσων τὴν εἰρηνοποίησιν, χωρὶς νὰ διαταράξωσι τὰς φιλικὰς πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις. Εἰς τοὺς Ἕλληνας δὲ προέκειτο νὰ παραχωρηθῇ αὐτόνομος διοίκησις ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι ἔμελλον τοῦ λοιποῦ νὰ εὑρίσκωνται καθ' ὁλοκληρίαν ἀποκεχωρισμένοι ἀλλήλων, δηλαδὴ, αἱ μωαμεθανικαὶ ἰδιοκτησίαι ν' ἀπαλλοτριωθῶσιν ἀπέναντι ἀποζημιώσεως. Ἑκάστη τῶν τριῶν κυβερνήσεων—καὶ εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦτον ἀνεγνώριζέ τις τὴν προσεκτικὴν χεῖρα τοῦ Κάνιγγος;—παρητεῖτο ἀπὸ πάσης δυναμένης ν' ἀποκτηθῇ ἐν Ἀνατολῇ ἐπιρροῆς ἐπὶ ἰδιαιτέρων ἐμπορικῶν πλεονεκτημάτων. Εἰς τρία δὲ μυστικὰ ἄρθρα προεβλέπετο ἡ συμπεριφορὰ, τὴν ὁποίαν ἐν περιστάσει ἀρνήσεως ἤθελον μεταχειρισθῇ κατὰ τῆς Πύλης. Ἤθελον νὰ συνάψωσιν ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων, νὰ διορίζωσι παρ' αὐτοῖς, προξενικοὺς ὑπαλλήλους, καὶ νὰ δέχωνται παρ' αὐτῶν τοιούτους. Ἤθελον, ἂν ἡ ἀνακωχὴ ἐντὸς διαστήματος ἑνὸς μηνὸς δὲν ἐγίνετο παραδεκτή, «νὰ δράξωσι τὰ εἰς τὰς περιστάσεις καταλληλα μέτρα» καὶ ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν

αὐτὰ δὲν ἐξήρκουν, νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης κατὰ τὰς ἀμετατρέπτως πλέον ὁρισθείσας βάσεις.» Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον ἦτο ὅτι εἰς τὰς ἀφηρημένας ἠχούσας ἀπειλὰς ἔμελλε νὰ δοθῇ κῦρος εὐτονον διὰ σημαντικῆς ἐπιδείξεως. Ρωσσικὸς στόλος ἐξ εἴκοσιν ἱστιοφόρων πλοίων συνιστάμενος ὑπὸ τὸν ναύαρχον **Simavins** ἐξέπλευσεν ἀπὸ Κρονστάνδης εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου. Εἶχε δὲ λάβη τὴν ἐντολὴν νὰ πέμψη πρὸς τὸ Ἀρχιπέλαγος ἐκ τῆς Πλυμούθης (**Plymouths**) τὸν ἀντιναύαρχον Ἔϊδεν (**Heiden**) μετὰ τεσσάρων πλοίων τῆς γραμμῆς, τεσσάρων μονοκρότων καὶ δύω παρώνων.[1]

Ὁ δὲ ἀγγλικὸς καὶ ὁ γαλλικὸς στόλος, οἵτινες εὑρίσκοντο ἤδη ἐν τῇ Μεσογείῳ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Κοδριγκτῶνος καὶ τοῦ **de Rigny**, ἐνισχύθησαν, καὶ εἰς τὰς ὁδηγίας, τὰς δοθείσας εἰς τοὺς τρεῖς διοικητὰς τῶν στόλων—ἐνταῦθα ἔγκειται ἡ κλεὶς τῶν ἑπομένων γεγονότων—ἡ χρῆσις βιαίων μέσων ἐναντίον τῶν Τούρκων παρεστάθη ὡς πιθανὴ ἀνάγκη. Ἐν περιπτώσει δὲ, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες παρεδέχοντο τὴν εἰρηνοποίησιν, οἱ Τοῦρκοι ὅμως ἠρνοῦντο αὐτὴν, οἱ ναύαρχοι εἶχον λάβει πληρεξουσιότητα: οὐχὶ μόνον νὰ εἰσέλθωσιν εἰς φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ νὰ διακόψωσι καὶ ἅπασας τὰς τουρκ-αιγυπτιακὰς διὰ πλοίων ἀποστολὰς ὅπλων καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει νὰ μεταχειρισθῶσι βίαν. «Αἱ ὁδηγίαι ὑμῶν δὲν δύνανται» οὕτως ἀνεκοινώσαν εἰς τοὺς ναυάρχους «βεβαίως νὰ προϊδωσιν ἅπασας τὰς δυνατὰς περιπτώσεις, καὶ ἑπομένως ἔχετε ἀνάγκην εὐρυτέρας ἐνεργείας· ὁ δὲ βασιλεὺς παραχωρεῖ εἰς ὑμᾶς αὐτὴν καθ' ὁλοκληρίαν.»

Παρὰ τὴν ἐκτεταμένην ταύτην πληρεξουσιότητα ἐφαίνετο βεβαίως ὡς παραδοξόν τι καὶ εἰρωνεία ἂν ἐνταύτῳ συνιστᾶτο εἰς τοὺς ναυάρχους ἡ μεγίστη φροντὶς καὶ προσοχὴ ὅπως μὴ τὰ πρὸς εἰρηνοποίησιν ἀπαιτούμενα μέτρα ἐκτραπῶσιν εἰς ἐχθροπραξίας. «Νομίζουσιν» οὕτως ἠρώτων οἱ Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ «ὅτι οἱ τοῦ Ἰμβραὴμ Αἰγύπτιοι ἤθελον εἰρηνοποιηθῆ ραντιζομένοι διὰ ζακχαρούχου ὕδατος καὶ ὀπιοῦ πορτογαλλίου;»

Ἡ προσέγγισις τοῦ κινδύνου τοῦ πολέμου δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ πρίγκηπος Μεττερνίχου. Ὅσον περιφρονητικώτερον δὲ καὶ ἂν ἐξεφράζετο περὶ τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου,—διότι ἀπεκάλει αὐτὴν κατασκεύασμα βρίθον ψευδολογιῶν καὶ ἀοριστίας, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς «ὀλίγου» εἶχε καταντήσῃ νὰ γίνῃ σχεδὸν «μηδὲν»—ὅμως δὲν ἠδύνατο ἀπέναντι τοῦ ἀνακτοβουλίου τοῦ Βερολίνου νὰ καταστείλῃ τὸν φόβον: ὅτι αἱ σχολαῖαι λέξεις, αἵτινες ἦσαν περιβεβλημέναι ὑψηλὰς τυπικὰς ἐκφράσεις, ἠδύναντο νὰ ἐπενέγκωσεν ὄλεθρον. Ὅτε ἡ σύμβασις ἐν μέρει δημοσιευθεῖσα, ἐνεποίησε μεγίστην ἐντύπωσιν, καὶ γενικὴ δοξολογία ἀντήχησεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν φιλελλήνων, παρετήρησεν ὁ πολιτικὸς τῆς Αὐστρίας ἀνὴρ ὅτι ἦτο πολὺ μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποπτεύσῃ τὸν βρεττανικὸν ὑπουργὸν ὡς συμμετέχοντα τοῦ πολιτικοῦ ἐγκλήματος τῆς δημοσιεύσεως τῆς συνθήκης, ἀλλ' ὅτι οὗτος διῆγεν

1.) Annexe F. au Protocole de la Conf. du 12 Juillet 1827. Papers relative to the affairs of Grecco, Lond. 1830. Harisson. Σ τ. Σ.

Κ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ἐν τῷ μέσῳ τόσον κακῆς συναναστροφῆς, ὥστε καθ' ἡμέραν διέτρεχε κίνδυνον νὰ ἐνοχοποιηθῇ προσέτι κατ' ἄλλον τρόπον.

Ἡ κυριωτάτη προσοχὴ τοῦ Μεττερνίχου ἐστράφη πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ ἀγγελία περὶ τῆς προσεγγιζούσης ἀναμίξεως τῶν δυνάμεων κατώρθωσε μόνον νὰ ἐπιτείνῃ καὶ ἐνισχύσῃ τὴν αὐτοσυναίσθησιν τῆς ἀξίας τῶν Τούρκων. Ἐπαρθεὶς ὑπὸ τοῦ κατὰ τῶν Γιανιτσάρων θριάμβου του ὁ σουλτάνος, δι' εὐνοϊκῶν εἰδήσεων ἐκ τοῦ Μωρέως καὶ τῆς Ἀττικῆς εἶχε πεισθῇ: ὅτι ἓν ἔτι τελευταῖον κτύπημα ἀπῃτεῖτο κατὰ τῆς θαλασσίου δυνάμεως τῶν ἀνταρτῶν, κατὰ τῆς Ὑδρας, πρὸς ὁλοσχερῆ καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ τώρα ὤφειλε νὰ ἐκβιάσῃ τοὺς καρποὺς τῶν νικῶν του διὰ διπλωματικῆς ἐνεργείας. «Τί φοβεῖσθε δι' ἡμᾶς;» παρετήρησεν ὁ Ρεὶς εἴς τινα διπλωμάτην, ὅστις ὑπεδείκνυε τὸν ἀπειλητικὸν χαρακτῆρα τῆς περιπλοκῆς· «ἡμεῖς οὐδόλως φοβούμεθα, καὶ θέλομεν ὑπερασπίσει ἑαυτοὺς μέχρις ἐσχάτων». Εἰς τοὺς πληρεξουσίους τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας, συνεπείᾳ τῆς ἐπανειλημμένης παροτρύνσεως αὐτῶν πρὸς παραδοχὴν τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Ἀπριλίου καὶ τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων ἐπεδόθη πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου «διασάφησίς τις τῶν δικαίων» ἐν BayanName, ὅπερ ἀπέκρουε πᾶσαν ἀνάμιξιν ὡς ἀντιβαίνουσαν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς θείας Προνοίας, εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὸν νοῦν τῶν Μουσουλμάνων.

«Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ὑφίσταται, ἐπειδὴ πάντοτε τὰ τῶν Ἑλλήνων ὑπερευτύχησαν· δὲν εἶχε δὲ εἰσέτι καταστολῆ, ἐπειδὴ εἶχον κάμει εἰς τὴν Πύλην διαφόρους, πάντῃ ἀχρήστους καὶ ἀνωφελεῖς διπλωματικὰς προτάσεις καὶ ἐνταῦτῳ ἐπέμβασιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῆς ὑποθέσεις. Οὐδέποτε ὅμως ἡ Πύλη θέλει εἰσακούσει τοιαύτας προτάσεις αἱ ὁποῖαι σκοποῦσι νὰ συστηματοποιήσωσι καὶ μονιμοποιήσωσι σωρείαν λῃστῶν.» «Σωτηρία καὶ εἰρήνη ἂς εἶνε μετ' ἐκείνου, ὅστις περιπατεῖ τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης!» Ὁ Ρεὶς διεκόσμησε τὴν κατὰ τῶν δραγομάνων διακοίνωσίν του διὰ πλήθους περικοπῶν ἐκ τοῦ Κορανίου, καὶ τῷ παρετήρησαν μεμφόμενοι αὐτόν. «Πρὸς τί τὰ ῥητὰ ταῦτα πρὸς τοὺς χριστιανοὺς πρίγκηπας; Δὲν τὰ ἐννοοῦσιν», ἀπήντησεν αὐτὸς ὡς πιστὸς Μουσουλμάνος. «Βεβαίως δὲν τὰ ἐννοοῦσιν, ἐπειδή, ἂν τὰ ἠννόουν, ἔπρεπε πάντες ἤδη νὰ ἔχωσι γείνει Μουσουλμάνοι.» Ἡ δὲ τελευταία αὐτοῦ λέξις πρὸς ἕκαστον διερμηνέα ἦτο «Γεννηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Οὐρκνοῦ! ἡ ὑψηλὴ Πύλη εἶνε προητοιμασμένη πρὸς πάντα».

Ἡ διαγωγὴ τοῦ ἀπεσταλμένου ἐνεθάρρυνε καὶ ἐνίσχυσε τὸν ἀπότομον τρόπον τῶν Τούρκων. Ἐνῷ, δηλαδή, ὁ πρεσβευτὴς τῆς Πρωσσίας, κύριος **von Miltitz** συγκατετέθη εἰς τὸ ἀπὸ κοινοῦ διάβημα, ὅπερ ἔκαμον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων τὴν 16ην Αὐγούστου· ἵνα παρακινήσωσι τὴν Πύλην πρὸς παραδοχὴν τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου, ἠρνήθη ὁ κύριος **von Ottefenls**, ὅτε τὸν παρεκάλεσαν, τὴν σύμπραξιν καὶ ὑποστήριξίν του, καὶ δικαιολογούμενος προέτεινεν ὅτι οὐδεμίαν εἶχε λάβει πρὸς τοῦτο διαταγήν. Ὁ Ρεὶς οὐδὲ κἂν ἔτι παρεδέχθη τὸ μοιραῖον, ὀλέθριον ἐκεῖνο ἔγγραφον. Οἱ διερμηνεῖς ἄρα τῶν δυνάμεων ἐδέησε ν' ἀρκεσθῶσιν, ἀπερχόμενοι, ν' ἀφήσωσιν αὐτὸ ἀσφράγιστον ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου. Ἀπέναντι δὲ τοῦ κυρίου **von Hussar** προσηνέχθη ὁ Τοῦρκος διπλωμάτης μετὰ τῆς εἰς τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα

τῶν Ὀσμάνων ἰδιαζούσης δυνάμεως, καὶ τὸν ἐπέπληξε μετὰ δριμύτητος διὰ τὰς προτάσεις τῶν «μεγάλων καὶ μικρῶν τούτων Κανιγγων», οἱ ὁποῖοι ἐσκόπουν νὰ ἐξωσωσι τοὺς Μουσουλμάνους ἐκ τῆς ἑστίας αὐτῶν, τοῦ Μωρέως, νὰ ἐγκαταλίπωσι τζαμία καὶ λοιποὺς ναούς των εἰς τοὺς ἀπίστους, καὶ ν' ἀντικαταστήσωσι τοὺς «καδήδας» διὰ τῶν «παππάδων». Ὅτε δὲ οἱ τρεῖς πρέσβεις, ὠργισμένοι διὰ τὴν μεγάλην τουρκικὴν ὀλιγωρίαν καὶ ἀδιαφορίαν, ἀφήρεσαν 14 ἡμέρας ἐκ τῆς εἰς τὸ διβάνιον δοθείσης μηνιαίας προθεσμίας, καὶ ἀπήτησαν κατηγορηματικῶς ἀπάντησιν, τὴν 30ὴν Αὐγούστου ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἡ ἑξῆς ὑπεροπτικὴ ἀπάντησις: «Ἡ ὡρισμένη, ἀπόλυτος, τελειωτικὴ, ἀμετάβλητος, αἰωνία τῆς Πύλης ἀπάντησις εἶναι ὅτι «οὐδεμίαν παραδέχεται πρότασιν ἀφορῶσαν τοὺς Ἕλληνας». Τότε παρευθὺς οἱ τρεῖς ἀντιπρόσωποι ἐξέδωκαν τῇ 31ῃ συμφώνως πρὸς τὴν Ἰουλιανὴν σύμβασιν δευτέραν ἀπὸ κοινοῦ διακοίνωσιν, λέγουσαν ὅτι ἡ δοθεῖσα εἰς τὴν Πύλην προθεσμία ἐτελείωσε καὶ ὅτι ἐπομένως οἱ σύμμαχοι ἤθελον λάβει τοιαῦτα μέτρα, ὁποῖαι αἱ περιστάσεις ἤθελον τοῖς ὑπαγορεύσει, ὅπως ἐν τῷ ἅμα πραγματοποιήσωσιν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων. Ἀλλ' οὔτε οἱ ὄντες ἐντὸς τῆς ὑποθέσεως Εὐρωπαῖοι ὑπουργοὶ οὔτε οἱ διπλωμάται τῆς Τουρκίας ἐγνώριζον μεθ' ὁποίων ἐπικινδύνων ὅπλων ἔπαιζον, καὶ πόσον προσήγγιζεν ἡ αἱματηρὰ ἐκτέλεσις τῶν «ὑπὸ τῆς σοφίας ἐμπνεομένων μέτρων.» Ὅτε ὁ **Pertow** ἠρώτησε τὸν γαλλὸν διερμηνέα «περὶ τίνων μέτρων προέκειτο, μήπως τυχὸν περὶ κηρύξεως πολέμου;» Οὗτος διεβεβαίωσεν αὐτὸν ὅτι ἔτρεφον τὰς εἰρηνικωτάτας καὶ εὐνοϊκωτάτας διαθέσεις πρὸς τὴν Πύλην εἰς τρόπον, ὥστε τοῦτος σείων τὴν κεφαλὴν παρετήρησε: Τοῦτο σημαίνει νὰ θέτῃ τις πῦρ καὶ βάμβακα πλησίον ἀλλήλων. Οὐδὲ γνωρίζω τί νὰ εἴπω ἢ πράξω ἀπαντῶν πρὸς τὰς ἀνοήτους αὐτὰς ἐκφράσεις, τὰς διδομένας ἀντὶ ἀπαντήσεως. «Ἀλλ' ὁ ἀπεσταλμένος ἐξηκολούθει, πάντοτε, καὶ ἔπειτα, ὡς καὶ προτοῦ, ὢν ὑπὲρ τῶν τούρκων. Ἐπειδὴ ἂν καὶ ἐπεπλήχθη διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Μεττερνίχου, διότι δὲν συμμετέσχε καὶ αὐτὸς τοῦ ὅλως ἄνευ ἀποτελέσματος διαβήματός τῶν ἄλλων δυνάμεων, καὶ αν καὶ τὸ ἔκαμε μετέπειτα, οἱ μυστικαὶ ὅμως ὁδηγίαι, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἐκ Βιέννης, ἦσαν τοσοῦτον εὐνοϊκαὶ πρὸς τὴν Πύλην καὶ τὸ «καλὸν δίκαιον τοῦ σουλτάνου», ὥστε οὐδόλως ἐφοβεῖτο νὰ ὑποθρέψῃ καὶ ἐπαυξήσῃ τὴν τουρκικὴν ἀκαμψίαν. Ἀνεκοίνωσε δ' ἐμπιστευτικῶς εἰς τὸν Ρεὶς ὅτι ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ ἐγκρίνει τὴν ἀπόφασιν τῶν Τούρκων, ἂν προεσταθμισαν ὡρίμως τὰς συνεπείας καὶ ἔχωσι τὴν δύναμιν νὰ ὑπερασπίσωσι τὸ καλὸν αὐτῶν δίκαιον.»

Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Μεττερνίχου, ἡ κρυφία αὐτοῦ χαρὰ διὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν Τούρκων, ἤθελε φανῇ ἀνεξηγήτως ἀπέναντι τῆς ἐπαπειλούσης τριπλῆς συμμαχίας, ἂν ἡ τύχη δὲν ἀπελευθέρου τότε αἴφνης τὸν αὐστριακὸν τοῦτον πολιτικὸν ἐκ τοῦ ἐπικινδύνου ἀντιπάλου του, καὶ δὲν ἐπλήρου αὐτὸν νέας πεποιθήσεως καὶ θάρρους διὰ τὸ μέλλον. Τὴν 8ην Αὐγούστου, δηλαδὴ, πρὶν ἢ ἔτι δυνηθῇ νὰ ἐπικυρώσῃ τὸν τελευταῖον θρίαμβον τῆς ζωῆς του, τὴν συνθήκην τοῦ Ἰουλίου, ἀπέθανεν ὁ Κάνιγγ. Αἱ φροντίδες καὶ αἱ ἐναγώνιοι προσπάθειαι παγκοσμίου ἀποστολῆς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναλάβει, κατηνάλωσαν αὐτόν. «Ὅτε πρὸ δύο ὡρῶν ἐσφράγισα τὴν πρὸς ὑμᾶς ἐπιστολήν μου» ἔγραφεν ὁ Γεντς τῇ 13ῃ Αὐγούστου ἐκ τοῦ ἐν **Koenigswart** παλατίου

πρὸς τὸν **Pilat**, «δὲν ἐπίστευον βεβαίως ὅτι εὐθὺς μετ' ὀλίγον ἤθελον ἔχει νὰ γράψω πρὸς ὑμᾶς δευτέραν—καὶ ὁποίαν!—ἐπιστολήν. Ἐλάβομεν τὴν μεγάλην εἴδησιν περ τοῦ θανάτου τοῦ Κάνιγγος[1] καθ' ἣν στιγμὴν εὑρισκόμεθα εἰς τὴν τράπεζαν. Δύνασθε νὰ φαντασθῆτε ὁποίαν αὐτὴ προύξενισε ταραχήν! Ἅπαντες ἠγέρθημεν ἀπὸ τῆς τραπέζης χωρὶς νὰ τελειώσωμεν τὸ γεῦμα. Τὸ αἰσχρὸν ἄρθρον ἐκ τοῦ Χρόνου (**Times**) περὶ τῆς τουρκικῆς προκηρύξεως τῆς 9ης Ἰουνίου σήμερον μοὶ εἶχεν ἐμπνεύσει μάλιστα τοιαύτην διάθεσιν, ὥστε ἡ πρώτη ἐντύπωσις τοῦ θανάτου τοῦ Κάνιγγος μόνον εὐάρεστος ἠδύνατο νὰ μοὶ ἦναι, καὶ τόσον εἶναι καὶ μένει συνάμα βέβαιον: ὅτι ὁ θάνατος αὐτὸς ἐν γένει πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς εὐεργέτημά τι καὶ χάρις ἐκ Θεοῦ· οὐχ ἧττον ὅμως καὶ οὗτος, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο μέγα συμβάν, θεωρητέος ἐκ πλειόνων τῆς μιᾶς ἐπόψεων, καὶ κατὰ πόσον ἐφ' ἑκάστην, ταύτην ἢ ἐκείνην, τὴν ὑπόθεσιν θέλει ἐπιδράσει, τοῦτο εἶναι ἀκόμη λίαν προβληματικόν». Ἔτι μᾶλλον μεμετριασμέναι ἦσαν αἱ ἐκφράσεις τοῦ Γέντς πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Κοβούργου. «Πόσον εἶναι καλὸν» ἐπεφώνει πρῶτον ἤδη «ὅτι ἀπηλλάγημεν τοῦ μοιραίου, ὀλεθρίου ἐκείνου ἀνδρός! εἶναι ἀνυπολόγιστον μέχρι ποίου σημείου αἱ παράφρονες περὶ φιλανθρωπίας καὶ ἐλευθεροφροσύνης ἀρχαὶ καὶ ἰδέαι του ἠδύναντο ἔτι νὰ τὸν ὁδηγήσωσιν!» «Ὅμως» προσέθετε μετὰ μικρὰν παῦσιν ζωηρῶς «πρέπει καὶ εἰς τὸν διάβολον αὐτὸν ν' ἀποδώσωμεν τὸ δίκαιόν του. Ὡς ἔχουσι τώρα τὰ πράγματα, μένει τελευταῖον ἔτι ζήτημα: ἐὰν δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς δυστύχημα ὅτι ἀπεβίωσε κατ' αὐτὴν μάλιστα τὴν στιγμήν· ἐπειδὴ πρέπει νὰ ἀνομολογήσῃ τις ὅτι τοὐλάχιστον ὑπῆρχεν ὁ μόνος, ὅστις περιώριζεν ἀκόμη τὴν Ρωσσίαν. Τί δὲ θέλει πράξει αὐτὴ τώρα, τί προετοιμάζει ἔτι εἰς ἡμᾶς, τοῦτο πάλιν εἶναι ὅλως ἀπροϋπολόγιστον»[2].

Ἐπὶ τὸν πρίγκηπα Μέττερνίχον, ὅστις τότε ἦτο λίαν καλῶς διατεθειμένος ἐξ αἰτίας τοῦ προκειμένου γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς **Antoinette von Leykam** αἱ μελαγχολικαὶ θεωρίαι τοῦ πολιτικοῦ συντρόφου του οὐδόλως ἠδύναντο νὰ ἐξασκήσωσιν ἐπιρροήν. Ἤλπιζε δὲ μᾶλλον νὰ λάβῃ πάλιν αὐτὸς εἰς χεῖρας τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων. «Ὁ θάνατος τοῦ Κάνιγγος» ἀνεκοίνωσεν εἰς Παρισίους, «εἶναι γεγονὸς ἀκαταμετρήτων συνεπειῶν αἴτιον καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα, οὗτινος ἐκεῖνος ἦτο ὁ ὑποβαστάζων στύλος, θέλει κατ' ἀνάγκην καταπέσει. Ἡ ὑπὸ τοῦ Κάνιγγος διεύθυνσις τῶν ὑποθέσεων ὡμοίαζε πρὸς ὑπόνομον, ἥτις τὸ πᾶν ἀνατρέπει εἰς τὸν δρόμον της, μετὰ τὴν ἔκρηξιν ὅμως τῆς ὁποίας καὶ πολλὰ πράγματα καὶ ἄνθρωποι πάλιν ἀνορθοῦνται εἰς τρόπον, ὥστε ἐν Παρισίοις θέλουσιν αἰσθανθῇ ἑαυτοὺς μεγάλους, καὶ ἐν Πετρουπόλει ἀπηλευθερωμένους. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, ἥτις διὰ κουφότητος ὑπεστήριξε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κακοῦ, ἤθελε πράξει καλῶς νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς στιγμιαίας συμπτώσεως ἵνα ἐπιβοηθήσῃ τὸ βιενναῖον ἀνακτοβούλιον εἰς τὴν παρεμπόδισιν τῆς προόδου τοῦ κακοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ τοῦ **Villèle** κυβέρνησις δι' ὁμοίων παραστάσεων οὔτε ἐδεσμεύετο οὔτε ἀπεχωρίζετο

---

1) Τὴν εἴδησιν, φεῦ, τοῦ θανάτου ὁποίου σπανίου διὰ τὴν Ἑλλάδα Βύρωνος, ὁποίου ἐξόχου φιλέλληνος, ὅστις ἀληθῶς παγκόσμιον ἀξίαν καὶ τιμὴν ἔχοντος ἀνδρός! Σ. τ. Μ.

2) Ἴδε: F. von Gents ὑπὸ K. Mendelssohn-Bartholdy. Leipsig, Hirzel 1867 S. 99. Τ. τ. Σ.

τῆς συμμαχίας, ἀπεφάσισεν ὁ Μεττερνῖχος νὰ δοκιμάσῃ ἂν δὲν ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ ἄπασαν τὴν συμμαχίαν ἀδρανῆ. Ἐσκόπει ν' ἀφοπλίσῃ τὰς δυνάμεις καὶ ν' ἀναγκάσῃ τὴν Πύλην νὰ ἐνδώσῃ εἰς προσωρινὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν ἀνακωχὴν, καὶ νὰ παραχωρήσῃ χάριν τῆς Αὐστρίας ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἕνεκα πείσματος πρὸς τὰς ἄλλας δυνάμεις εἶχεν ἀρνηθῇ, κατέστησε προσεκτικὸν τὸν ἀπεσταλμένον εἰς τὸ ὅτι τώρα ἰδίως προέκειτο περὶ πολιτικῆς ἔριδος μεταξὺ τῶν δυνάμεων καὶ τῆς Πύλης, ὅτι ἡ Πύλη οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ φρονιμώτερον, ἢ ν' ἀπευθυνθῇ ἐμπιστευτικῶς εἰς τὴν Αὐστρίαν, ὡς εἰς τὴν τρίτην αὐθυπόστατον καὶ πάντῃ ἐλευθέρως ἐνεργοῦσαν δύναμιν, καὶ ζητήσῃ τὴν φιλικὴν μεσολάβησιν τοῦ αὐστριακοῦ ἀνακτοβουλίου παρὰ τοῖς ὑπογράψασι τὴν Ἰουλιανὴν σύμβασιν. «Πᾶσα ξηρὰ ἀπόκρουσις παρὰ τῶν δυνάμεων δέον νὰ φέρῃ εἰς πόλεμον, ἐν ᾧ πᾶν μέσον πλαγίας ὑπεκφυγῆς, τὸ ὁποῖον ἤθελε παράσχει ἡ Πύλη πρὸς διέξοδον ἀπὸ τοῦ λαβυρίνθου, ἤθελε παράσχει εἰς αὐτὴν ἀρίστην διαπραγμάτευσιν». Ἵνα δὲ διατηρήσῃ τὴν φήμην ἐντελοῦς ἀμεροληψίας μεταξὺ τῶν διαμαχομένων μερῶν, ὁ Μεττερνῖχος ἀπαλωτέρας χορδὰς ἔθιξε καὶ ἀπέναντι αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως ὁ διευθύνων τὸν αὐστριακὸν στόλον ἐν Ἀνατολῇ, διετάχθη νὰ διαβεβαιώσῃ τοὺς Ὑδραίους, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ηὐδόκησεν ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ μεγαλοπρεποῦς αὐτοῦ θρόνου νὰ ῥίψῃ ἔτι ἓν βλέμμα οἴκτου ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας, καὶ δὲν ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ αὐτοὺς ὑπαγομένους εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς Νεαπολίτας καὶ τοὺς κατοίκους τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τοὺς Ἱσπανούς». Εἷς δὲ αὐστριακὸς πλοίαρχος ἐπαρουσιάσθη ἐνώπιον τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς Αἴγιναν, ἵνα συμβουλεύσῃ αὐτὴν νὰ ἀποταθῇ εἰς τὴν καλοκἀγαθίαν καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ μοναρχου τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' ὁ σκοπὸς, ὅστις ὑπεκρύπτετο εἰς τὸ βάθος τῆς αἰφνιδίου αὐτῆς προθυμίας ἦτο λίαν εὐδιάκριτος. Ἤλπιζον ὅτι ἠδύναντο οὕτω νὰ κατορθώσωσιν ὥστε οἱ Ἕλληνες, ὡς καὶ οἱ Τοῦρκοι, ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν Αὐστρίαν ὡς τὸν πιστότατον καὶ ἄριστα ὑπὲρ αὐτῶν διατεθειμένον φίλον, καὶ νὰ ζητήσωσι τὴν αὐστριακὴν μεσολάβησιν. Ἡ δ' ἐλπὶς αὕτη, ἡ ὁποία ἐφάνη ἀπατηλὴ καὶ διεψεύσθη ἐν Αἰγίνῃ, ἐπληρώθευσε καὶ ἐπραγματοποιήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες οὐδὲ κἂν ἤθελον νὰ ἀξεύρωσι τίποτε περὶ τῆς ἀπροσδοκήτου πρὸς αὐτοὺς αὐτοκρατορικῆς εὐνοίας καὶ, ὡς μέχρι τοῦδε, μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐστήριζον τὴν πεποίθησιν καὶ τὸ θάρρος των, ἔβλεπον οἱ Τοῦρκοι τὰς προτάσεις τοῦ Μεττερνίχου πράγματι ὡς μέσον ἀσπαστὸν ὑπεκφυγῆς, ὅπως διεξέλθωσι τοῦ λαβυρίνθου». Αἱ προτάσεις ἐκολάκευον τὸν ἐγωισμόν των, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐνδώσωσιν εἴς τινας παραχωρήσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ διαλάμψῃ τὸ συνδιαλλακτικὸν αὐτοῦ πνεῦμα. Ὁ πατριάρχης ἐδέησε λοιπὸν καὶ πάλιν νὰ διαπρέψῃ ὡς εὐάγωγον ὄργανον τῆς πολιτικῆς τῆς Πύλης, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ σουλτάνου ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐπαρουσίασε τὴν 18ην Σεπτεμβρίου ἔγγραφον ὑποταγῆς, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τριάκοντα καὶ ἑνὸς ὁπλαρχηγῶν, προεξάρχοντος τοῦ Βαρνακιώτου τῶν πέντε ἐπαρχιῶν, Τρικάλων, Ἰωαννίνων, Ἀκαρνανίας, Λεπάντου καὶ Εὐβοίας ἔγγραφον, ὅπερ ἦτο πλῆρες ἐκφράσεων δουλικῆς μετανοίας κυνοπρεποῦς ταπεινοφροσύνης. Μετὰ ταῦτα δὲ προσηκόντως ἤρθη καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἀφορισμὸς ἀπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τούτων καὶ ὁ Μαχμούτης ἐξέδωκε φερμάνιον ἀμνηστείας διὰ τὰς πέντε εἰρημένας ἐπαρχίας.

Ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ μόνον οἱ Τοῦρκοι ἐν τῇ διανοητικῇ πορρώσει καὶ τυφλώσει αὐτῶν ἠδύναντο νὰ κολακευθῶσι πιστεύοντες ὅτι διὰ τοιούτων παραχωρήσεων ἐματαίωσαν τὴν ἐνέργειαν τῶν δυνάμεων, καὶ ὅτι πράγματι εἶχον ἐκτελέσει πλέον τὴν εἰρηνοποίησιν.

Ὅτε ὁ μέγας Βεζύρης τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου ἔπεμψεν ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πρίγκηπα Μεττερνῖχον, καὶ ἀληθῶς στηριζόμενος ἐπὶ τῶν συνδιαλλακτικῶν διαβημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχε κάμει ὁ σουλτάνος παρεκάλει τὴν αὐστριακὴν αὐλήν, «τὴν φίλην καὶ ἀγαπητὴν γείτονα τῆς Πύλης», ἵνα μεσιτεύσῃ ὑπὲρ τῆς Τουρκίας παρὰ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσι. . . . Τότε ἡ αὐστριακὴ μεσολάβησις προκατελήφθη πλέον ὑπὸ τῶν ἐπισυμβάντων, κατέστη ἀδρανὴς, καὶ ὁ Μεττερνῖχος ἐδέησε νὰ παραστήσῃ τὴν τοῦ Περτὲβ (**Pertew**) ἐπιστολὴν ὡς «βρέφος γεννηθὲν νεκρόν.» Ἐπειδὴ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν ἀπεφασίσθη ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ λιμένι τοῦ Ναβαρίνου. Οἱ κώδωνες ἐσήμαινον καὶ τὰ τηλεβόλα ἐβρόντων ἐπὶ τῇ τελέσει τῶν γάμων τοῦ πρίγκηπος Μεττερνίχου μετὰ τῆς **Antoinette von Leykam**. Ἀλλὰ τότε, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ πρίγκηψ ἔμελλε ν' ἀναβῇ εἰς τὴν ἅμαξαν ἵνα μεταβῇ εἰς **Hetzendorf** πρὸς τὴν τελετὴν τῆς νυμφεύσεως αὐτοῦ, ἔφθασε ταχυδρόμος φέρων τὴν ἀγγελίαν τοῦ συμβάντος, ὅπερ ἄρδην ἀνέτρεψεν ἁπάσας τὰς μέχρι τοῦδε διπλωματικὰς προσπαθείας του, διέσπασε καὶ διέλυσε καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ἱερὰν συμμαχίαν, καὶ ἔθηκε τὴν βάσιν πρὸς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ δὲ ροδόχους φωταύγεια, διὰ μέσον τῆς ὁποίας ὁ πρίγκηψ Μεττερνῖχος ἔβλεπε τὸν θάνατον τοῦ Κάνιγγος, ἦτο φῶς ἀπατηλὸν, ἡ θλιβερὰ προφητεία τοῦ Γέντς ἐπληρώθησεν, ἤρχισε νέα ἐποχὴ, καὶ τοῦ λοιποῦ προέκειτο ἐν Ἀνατολῇ νὰ «καταπολεμήσωσι τὸν Ῥῶσσον ἀντὶ τοῦ Ἄγγλου.»

Πληροφορία τις τοῦ Πρόκες ἀπὸ τῆς 2ας Αὐγούστου 1827 ἀναφέρει «ἡ Ἑλλὰς, ὑπὲρ τῆς ὁποίας θέλουσι νὰ ἐπεμβῶσιν, οὐδαμοῦ εὑρίσκεται. «Ἡμεῖς, οἱ ἐνταῦθα εὑρισκόμενοι, μεθ' ὅλων τῶν φώτων τοῦ κόσμου δὲν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὴν Ἑλλαδα, ὑπὲρ τῆς ὁποίας θέλουσι νὰ ἐπεμβῶσι, [τοὺς λόγους ὑποστηρίζοντες διὰ τῶν ὅπλων.» Ἡ πορεία τοῦ Ἑλληνικοῦ κινήματος ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἐντεῦθεν—παρέχει ἀπελπιστικὸν σχόλιον εἰς αὐτὴν τὴν παρατήρησιν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν «τῆς ἱερᾶς πόλεως», τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰμβραὴμ πάλιν ἀπεχωρίσθησαν· ὁ τοῦρκος στρατηγὸς ἐστράφη πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὁ Αἰγύπτιος ἐπανέκαμψεν εἰς Πελοπόννησον, ὅπως ὑποταξῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ σατραπείαν. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν μόλις ἐν ναταστάσει ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὰ πρὸ τοῦ Μεσολογγίου συναθροισθέντα στίφη τῶν ἀντιπάλων των. Ἡ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης εἰς Πιάδαν συγκαλεσθεῖσα ἐθνικὴ συνέλευσις κατεγίνετο—λυπηρὰ καὶ τοῦτο ἀπόδειξις τῆς ἀδυναμίας της—ἰδίως συσκεπτομένη περὶ τῆς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἀπευθυνομένης αἰτήσεως προστασίας.

Συνεπείᾳ τῶν διαπραγματεύσεων, τὰς ὁποίας ἔσχον ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Ζωγράφος μετὰ τοῦ Στρατφόρδου Κάνιγγος εἰς «Περιβολάκια», ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε παρακαλέσει ἐπισήμως τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας ἵνα μεσολαβῶν ὑποστηρίξῃ παρὰ τῷ σουλτάνῳ ἐλευθερωτέραν τινὰ ἀποκατάστασιν τῆς

Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Ἡ πτῶσις τοῦ Μεσολογγίου ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν τοσοῦτον καταπληκτικὴν εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν, ὥστε σχεδὸν παμψηφεὶ ἀπεδέχθη ἐγκρίνασα τὸ διάβημα τῆς κυβερνήσεως, καὶ συγχρόνως παρεκάλεσε τὸν Σταρτφόρδον Κάνιγγα, πρὸ πάντων, νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐπιτύχῃ ὅπλων ἀνακωχήν. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ὅστις διεμαρτύρετο σφοδρότατα κατὰ τῆς ἐπικλήσεως μιᾶς καὶ μόνης εὐρωπαϊκῆς δυνάμεως, διὰ ψηφίσματος τῆς συνελεύσεως, ἀνεκηρύχθη ἔκπτωτος τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων. Μικροψυχία καὶ ἔνδοσις καὶ ἀνοχὴ κατέστησαν πολιτικὰ καθήκοντα καὶ, ἐὰν τὸ δυνάμενον ἤθελε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἐπελθούσης μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων του ἀδυναμίας, ἤθελεν ἐπιτύχει τότε νὰ ἀποπερατώσῃ συμφερόντως τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, καὶ νὰ διαφυλάξῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κυριαρχικὴν μεγαλοπρέπειαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἦτο ὑπὲρ τὸ δέον βέβαιος περὶ τῆς νίκης καὶ ταραχώδης πολὺ περισσότερον ἢ ὥστε νὰ παραδεχθῇ τὰς προτάσεις τοῦ Στατφόρδου, καὶ οὕτως ἡ τύφλωσις τῶν ἀντιπάλων των ἔμελλε νὰ προφυλάξῃ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν συνεπειῶν μικροψύχου ἀδυναμίας.

Ὁ Κουντουριώτης κατέστη ὕπαρξις πολιτικῶς ἀδύνατος μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου. Τὸν ἠτιῶντο ὡς προδόντα τὴν ἱερὰν πόλιν, διασκορπίσαντα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου τὰ χρήματα, καὶ θυσιάσαντα τὴν πατρίδα εἰς τὸν ἐγωισμὸν καὶ τὴν ἰδιοτέλειαν αὐτοῦ. Ἀπεφασίσθη δὲ ὁ διορισμὸς νέας κυβερνήσεως καὶ προέβησαν εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν αὐτῆς, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐπιτηρῆται ὑπὸ βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Ἐν δὲ τῇ ἐκλογῇ τῶν 11 μελῶν τῆς κυβερνήσεως ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἡ ἐπιτόπιος προσωρινὴ ἀντιζηλία. Ὡς ἀρχηγὸς ἐπαρουσιάσθη ὁ Α. Ζαΐμης, ὁ δὲ Πετρόμπεης, ὁ Σισίνης, ὁ Δελληγιάννης ἀντεπροσώπευον τὴν Πελοπόννησον, ὁ Σπυρίδων Τρικούπης τὸ Μεσολόγγιον, ὁ Βλάχος καὶ ὁ Ζῶτος τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν, ὁ Τσαμαδός, ὁ Ἀνάργυρος, ὁ Δημητρακόπουλος καὶ ὁ Μοναρχίδης τὰς νήσους. Ἡ ἐκ τῶν 11 τούτων προσώπων συνισταμένη κυβέρνησις προὐκάλεσεν, ἐννοεῖται, τὴν πικροτάτην ὀργὴν καὶ ἐχθροπάθειαν τῶν ἀποκλεισθέντων ἀπ' αὐτῆς. Ὁ Κουντουριώτης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης συνεδέθησαν πρὸς κοινὴν ἀντιπολίτευσιν καὶ παρενέβαλον ἐμπόδια κατὰ πᾶν βῆμα εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Ζαΐμη. Παρεσκεύαζον δὲ ἀμοιβαίως δεινὰ πρὸς ἀλλήλους, ὡς νὰ μὴ ὑπῆρχον ἀρκοῦντα. Ὅτε ἡ νέα κυβέρνησις εἰσῆλθεν εἰς Ναύπλιον κατὰ τὸ τέλος Ἀπριλίου τοῦ 1826, εὗρεν εἰς τὰ ταμεῖα κεφάλαιον ἐκ 16 γροσίων. Πρὸς τούτοις λοιμικὰς νόσους, πεῖναν καὶ ἀναρχίαν. Οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Ρουμελιῶται ὑπὸ τὸν Φωτομάραν καὶ τὸν Θεόδωρον Γριβαν εἶχον καταλάβει τὰ φρούρια Ἰτσ-Καλὲ καὶ Παλαμήδιον, καὶ τρομοκρατοῦντες ἠπείλουν τὴν πόλιν, ἡ κυβέρνησις εἶδεν ἑαυτὴν ἠναγκασμένην νὰ ζητήσῃ καὶ εὕρῃ καταφύγιον εἰς τὸν «θαλάσσιον πῦργον», ὅπου ἐξηκολούθει σύρουσα μηδαμινήν, ἀνίσχυρον ὕπαρξιν. Ἐν Κορίνθῳ δὲ ἤριζον οἱ δύω Νοταραῖοι περὶ τῆς συγκομιδῆς τῆς κορινθιακῆς σταφίδος καὶ τῆς χειρὸς ὡραίας κληρονόμου[1] ὁ δὲ ἐμφύλιος πόλεμος κατερήμου

(1) Κωμικώτατον ἀληθῶς πρᾶγμα εἰς τοιαύτας πάντῃ σοβαρὰς καὶ κρισίμους διὰ τὴν πατρίδα περιστάσεις!

Σ. τ. Μ.

τὰ τμήματα, τῶν ὁποίων εἶχε φεισθῇ μέχρι τοῦδε ὁ Αἰγύπτιος. Ὁ δὲ φόβος προσβολῆς ὑπὸ τοῦ Ἰμβραὴμ ἠύξανεν ἀδιακόπως ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ Σπετσιῶται οἵτινες δὲν συνῃσθάνοντο πλέον ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς ἐν τῇ νήσῳ αὐτῶν, κατέφυγον εἰς Ὕδραν· οἱ ἐν Ὕδρᾳ ὁμως, τρομαξαντες μὴ ὑποστῶσι τὴν τύχην τῶν Ψαρῶν, εἶχον σχεδὸν ἀποφασίσει νὰ μεταναστεύσωσι καὶ ἀποπλεύσωσιν εἰς Ἀμερικήν. Ὁ Τρικούπης διηγεῖται ὅτι ὁ Λαζαρος Κουντουριώτης, ὁ εὐγενὴς καὶ φιλόπατρις ἀδελφὸς τοῦ πρώην προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἐφώνησε πρὸς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ μεταναστεύσωσι: «Κάμετε ὅ,τι θελετε, ἀδελφοί, ἐγὼ ὅμως καὶ ὁ ἀδελφός μου καὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς ἡμᾶς, θέλομεν ν' ἀποθάνωμεν ἐδῶ ὅπου ἐγεννήθημεν». Τότε ἡ διάθεσις τῆς φυγῆς μετετράπη, καὶ ἅπαντες ἐνθουσιῶντες ἐνταὐτῷ, καὶ αἰσχυνόμενοι, ἀνέκραξαν: «Καὶ ἡμεῖς, καὶ ἡμεῖς!»

Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον τῆς ἐσχάτης ἀμηχανίας καθ' ὃν οἱ μικρόψυχοι ὡμίλουν περὶ μεταναστεύσεως ἢ ὑποταγῆς, οἱ δὲ ἰσχυροὶ ἀπεθνῄσκον ὑπὸ τῆς πείνης εἰς τὰς ὁδούς, καὶ ἡ κυβέρνησις οὐδὲν ἄλλο ἦτο εἰμὴ σκιὰ ἐστερημένη ὑπάρξεως, ἔμελλεν ἤδη ἡ ἔμπρακτος βοήθεια τῆς Δύσεως νὰ σώσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἀπὸ τῆς δεινῆς ἐπαπειλούσης αὐτὴν θανατηφόρου ἀδυναμίας. Αἱ δὲ φιλελληνικαὶ ἑταιρίαι ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου εἶχον ἀναπτύξει ζωηροτάτην δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν. Οἱ ἄνθρωποι προῃσθάνοντο ἐρμεμφύτως ὅτι ἀπῃτεῖτο μόνον ἔτι τελευταία τις ἔντασις δυνάμεων, ὅτι ἦρκει ἐπ' ὀλίγον ἀκόμη χρόνον νὰ διατηρηθῇ ἡ ἐπανάστασις, μέχρις ὅτου ἐπεμβῇ ἡ Εὐρωπη, μέχρις ὅτου αἱ μεγάλαι δυνάμεις σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν τῆς ἐξηντλημένης Ἑλλάδος. Τὸν Μάϊον τοῦ 1826 ἀντήχησε διαδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Εὐνάρδου ἡ ἐπικλητικὴ προκήρυξις τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἄρτης. Ἵνα θελήσῃ ἡ Εὐρώπη νὰ δώσῃ χεῖρα ἀρωγῆς εἰς τὰ αἰχμάλωτα ἑλληνικὰ γυναικόπαιδα, τὰ ὁποῖα ἐπωλοῦντο ὡς ζῶα συρόμενα εἰς τὸ μακελλεῖον καί, ἅπαξ μετενεχθέντα εἰς Αἴγυπτον, οὐδέποτε ἤθελον ἐπανέλθει πλέον ἐκεῖθεν. Τὸ σχέδιον τοῦ Ἰμβραὴμ, νὰ μεταβάλῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς Βαρβαρέσκων ἐπικράτειαν, ἐνεποίησεν εἰς τὰς ψυχὰς φρίκην καὶ ἀγανάκτησιν· βαθυτάτη δὲ συμπάθεια πρὸς τὰ πάθη τῶν ἀτυχῶν θυμάτων τοῦ πολέμου διεδόθη εἰς ἁπάσας τὰς κοινωνικὰς ταξεις τῆς Δύσεως. Ἐν Παρισίοις αἱ κυρίαι διενήργησαν οἰκογενειακὰς συνεισφορὰς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἡ δὲ φιλελληνικὴ ἐπιτροπὴ ἤρχισε σειρὰν περιοδικῶν δημοσιεύσεων, ἐν αἷς διεμαρτύρετο ἐν ὀνόματι τῶν πεπολιτεσμένων λαῶν διὰ τὴν «αἱμάσουσαν ὀρφανὴν τοῦ πολιτισμοῦ». Ἐν Μονάχῳ δὲν ἐνήργει ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος εἰς τρόπον μὲν κατά τι θορυβώδη, ἀλλὰ πάντοτε ἀποτελεσματικὸν ὁπωσδήποτε ὑπὲρ τοῦ φιλελληνισμοῦ. Ἐν Βερολίνῳ δὲ κατώρθωσεν ἡ πρόσκλησις τοῦ Οὐφελάνδου (**Hufeland**) πρὸς συνεισφορὰς καὶ πρὸς ἀνακούφισιν τῶν ἐνδεῶν καὶ πολυπαθῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ πρὸς ἐξαγορὰν τῶν αἰχμαλώτων, λαμπρότατα πράγματα. Ἀπὸ τῶν μελῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου μέχρι τῶν ὑπηρετῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἡμερομίσθων ἐργατῶν, ἕκαστος προὐθυμοποιεῖτο μετὰ χαρᾶς νὰ προσενέγκῃ τὸν ὀβολόν του· ὁ **I. H Voss** προσήνεγκεν ἐκ τῆς διὰ μικρᾶς, δι' εὐτελοῦς τινος συντάξεως οἰκονομηθείσης περιουσίας του, 1,000 φλωρίνια, «ὡς μικρόν, ἐλάχιστον μέρος τῆς μεγάλης ἐκείνης ὀφειλῆς διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ληφθεῖσαν αὐτοῦ παιδείαν». Αἱ δὲ

κατὰ προαίρεσιν συνεισφοραί, ὅσας ἐν γένει ἀνεδέχθη νὰ προσενέγκῃ καὶ προσήνεγκεν ἀληθῶς ἡ Δύσις μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1826 ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὑπερέβησαν τὰ 2 1)2 ἑκατομμύρια φράγκων. Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1827 προὐκάλεσεν ὁ Εὐνάρδος τοὺς βουλομένους εἰς μηνιαίας καὶ ἑβδομαδιαίας συνεισφοράς, καὶ μεταξὺ τῶν βιομηχάνων ἔτι καὶ ἐργατῶν πάσης τάξεως διενεργήθησαν ἑβδομαδιαῖαι συνεισφοραί, ἡ δὲ κίνησις αὕτη τοσοῦτον ηὔξησε καὶ εὐρύνθη ὥστε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Βιέννῃ δὲν ἐτόλμων ν' ἀρνηθῶσι πλέον τὴν ἄδειαν πρὸς συλλογὰς «ὑπὲρ φιλανδρωπικῶν σκοπῶν». Καὶ ἐκεῖ δ'ἐσχηματίσθη φιλελληνικὴ κοινότης, τῆς ὁποίας προήδρευεν ὁ Σινας.

Μετὰ δὲ τῶν χρηματικῶν συλλογῶν συνεπέμπετο καὶ προμήθεια ἐκ σιτηρῶν, διαφόρων ζωοτροφιῶν καὶ πολεμεφοδίων. Προσέτι ἐλαμβάνετο ἡ δυνατὴ πρόνοια καὶ φροντὶς ἵνα τὰ προϊόντα τῆς φιλανθρωπίας καὶ εὐποιίας τῶν Εὐρωπαίων μὴ περιπίπτωσι καὶ κατ' αὐτὴν τὴν φορὰν, ὡς καὶ πρότερον, εἰς ἀναξίους χεῖρας. Φιλέλληνες, ὁποῖοι ὁ διδάκτωρ **Goss**, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Εὐνάρδου, ὁ **Köhring**, ὁ κόμης **Porro**, ὁ **Heidegg**, ἐπαρουσιάσθησαν ὅπως ἐπιστατῶσι καὶ ἐποπτεύωσιν αὐτοὶ τὴν χρῆσιν τῶν χρημάτων ἐν Ἑλλάδι. Ὁ στρατηγὸς Γόρδων ἀφίκετο τὸν Μάϊον τοῦ 1826 λίαν ἐγκαίρως μετὰ τοῦ ἐπιλοίπου ἑλληνικοῦ δανείου, μετὰ 14,000 λιρῶν στερλινῶν, τὰς ὁποίας διέσωσεν ἐκ τῶν ὀνύχων τῶν τοκογλύχων τοῦ Λονδίνου ἵνα πληρώσῃ τὰ καθ' ὁλοκληρίαν κενὰ ταμεῖα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἀναζωπυρώσῃ κατά τι τὰς ἑλληνικὰς ἐνεργείας. Οὕτως ἀναδιοργάνωσαν λοιπὸν τὸ πρὸ ὀλίγου ἔτι παρὰ τὴν Κάρυστον πολλὰ παθὸν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Φαββιέρου στρατιωτικὸν σῶμα, καὶ ἀποκατέστησεν τὴν νῆσον Ὕδραν ἱκανὴν πρὸς ἄμυναν· ἑξήκοντα δὲ πολεμικὰ πλοῖα, εἴκοσι καὶ ἓν πυρπολικά, ἐννεακισχίλιοι στρατιῶται τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, ἦσαν ἤδη ἕτοιμα πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς κατὰ τῶν Τουρκ-αἰγυπτίων. Ἀλλ' ἡ προσμενομένη κατὰ τῆς Ὕδρας ἐπίθεσις δὲν ἐξετελέσθη. Ἀντ' αὐτῆς ὅμως ἔβλεπον ἑαυτοὺς οἱ Ἕλληνες ἐκτεθειμένους εἰς τὰς ἐχθροπραξίας αὐστριακοῦ στόλου, ὅστις τὸν Μάϊον τοῦ 1826 ὑπὸ τὸν μαρκήσιον **Paulucci** ἐφάνη εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Ἀρχιπελάγους. Ὁ **Paulucci** οὗτος ἐσκόπει νὰ προσβάλῃ καὶ τιμωρήσῃ τὴν ἀκολασίαν τῆς πειρατείας, καὶ νὰ ζητήσῃ ἱκανοποίησιν διὰ τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πειρατῶν συλληφθέντα αὐστριακὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἀνέβαινε κατὰ τὸ ἔτος 1826 εἰς μόνον 102.

Ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Κάσου καὶ τῶν Ψαρῶν ἡ πειρατεία εἶχε λάβει τὴν μεγίστην ἐπίτασιν καὶ ἔκτασιν εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος, καὶ δὲν δύναταί τις νὰ διαψεύσῃ ὅτι οἱ πειραταὶ μεθ' ὅλω, ἰδιάζοντος ζήλου ἐπέπιπτον κατὰ τῶν αὐστριακῶν ἐμπορικῶν πλοίων. Ἐπειδὴ αὐτὰ ἀδιακόπως προσέβαλον τὴν οὐδετερότητα, μετήρχοντο πολεμικὸν λαθρεμπόριον, καὶ διέκοπτον τοὺς ἑλληνικοὺς ἀποκλεισμούς, ἡ σύλληψίς των ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν πειρατῶν ὡς πατριωτικὸν χρέος. Ἀλλ' ὁ μαρκήσιος **Paulucci** ὠφελήθη ἐκ τῆς περιστάσεως ἵνα καταστήσῃ ὑπεύθυνον τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν διὰ τὰς κακουργίας τῶν πειρατῶν, συνέλαβεν εἰς Μύκωνον καὶ Τῆνον τὰ πρῶτα, ἅπερ κατὰ τύχης συνήντησεν, ἑλληνικὰ πολεμικὰ πλοῖα, ἐπυροβόλησε κατὰ τῆς Νάξου καὶ τῶν Θερμιῶν, ὅπως ἐκβιάσῃ αὐτόθεν χρήματα πρὸς ἀποζημίωσιν, καὶ μόνον συνεπείᾳ τῶν σοβαρῶν ἀπειλῶν τοῦ Ἄγγλου Ἀμμιλτῶνος καὶ τῆς προανα-

κρούσεως ἐχθρικῶν προσβολῶν κατὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πλοίων, παρεκινήθη νὰ μεταχειρισθῇ ἠπιώτερα μέτρα. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Γὲντς ὡμολόγησεν ὅτι «ἀπέβλεπεν εἰς τὰς πληροφορίας τοῦ **Paulucci** μετὰ βλέμματος δυσπιστίας.» Ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις ἠκολούθησε μόνον ἐπιταγὴν τῆς φρονήσεως ἀνακαλέσασα τὸν ὠμὸν καὶ βιαιον ναυτικὸν καὶ ἀντικαταστήσασα αὐτὸν διὰ τοῦ μετριωτέρου **Dandolo,** ὅστις διετάχθη νὰ σέβηται τοὺς πραγματικοὺς ἀποκλεισμούς, καὶ οὕτως σιωπηλῶς ν' ἀναγνωρίζῃ τὸν κατὰ θάλασσαν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Ἐνῷ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις πρὸς τοῖς ἐπιλοίποις δεινοῖς τοῦ πολέμου ἔδει ν' ἀνέχηται καὶ τὰς βιαιοπραγίας τοῦ **Paulucci** οὐδεμίαν ὅμως ἀπωλεσε στιγμὴν ἵνα προφυλάξῃ καὶ προασπίσῃ τὴν Σάμον ἐπαπειλουμένην ὑπὸ προσβολῆς τοῦ ὑπὸ τὸν Ταχὶρ-άββᾶ τουρκικοῦ στόλου. Τὴν 22αν καὶ 23ην Ἰουλίου ἀπέπλευσαν εἰς Σάμον 15 ὑδραϊκὰ, 12 σπετσιωτικὰ καὶ 7 ψαριανὰ πολεμικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Σαχτούρην τὸν «ναύαρχον», Ἀνδροῦτσον καὶ τὸν Ἀποστόλην μετὰ 8 πυρπολικῶν. Μετά τινας δὲ μὴ ἀποφασιστικὰς συμπλοκὰς, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Κανάρης ἀπώλεσε τὸ πυρπολικόν του, ἐπληγώθη καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν ἔσχατον τῆς ζωῆς του κίνδυνον, ἀπεσύρθη ὁ τουρκικὸς στόλος ὀπίσω εἰς Μιτυλήνην, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες ἠγκυροβόλησαν πρὸ τῆς Ἰκαρίας. Μόλις δὲ ἡ Σάμος ἀπηλλάγη τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτὴν κινδύνου, καὶ οἱ ἐλευθεροταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ μεταχειρισθῶσι βίαια μέτρα κατ' αὐτῶν τῶν Σαμίων, ὅπως εἰσπράξωσι 45,000 γροσίων, ἅτινα ὤφειλεν ἡ νῆσος εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ἐφάνη καὶ δεύτερον ἑλληνικὸς στόλος συνιστάμενος ἐκ 13 ὑδραϊκῶν πλοίων ὑπὸ τὸν Μιαούλην, καὶ 8 σπετσιωτικῶν, ἅτινα ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀνδρούτσου. Οὕτως οἱ ἑλληνικοὶ στόλοι συνενωθέντες ἀπέπλευσαν πρὸς τὴν Μιτυλήνην, καὶ ἀπήντησαν τὴν ἑσπέραν τῆς 10ης Σεπτεμβρίου τὸν Ταχὶρ-Ἀγᾶν, ὅστις μετὰ 24 μεγάλων πολεμικῶν πλοίων εὑρίσκετο ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τοῦ φρουρίου. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ πορθμοῦ μεταξὺ τῆς Μιτυλήνης καὶ τῆς Μικρασιατικῆς παραλίας ἠγκυροβόλησαν προσέτι ἑπτὰ τουρκικὰ μονόκροτα ὑπὸ τὸν Τοπὰλ-πασσᾶν. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ μεσονυκτίου περιωρίσθησαν ἀμφότερα τὰ μέρη ἐξ αἰτίας τῆς ραγδαίας βροχῆς εἰς ἀμοιβαῖα κανονιοβολήματα, τὴν δ' ἐπομένην ἡμέραν ἠναγκάσθη ὁ τουρκικὸς στόλος νὰ προχωρήσῃ ἐξ αἰτίας τοῦ σφοδροῦ πνέοντος ἀνέμου ἀρκτικῶς πρὸς τὸν πορθμὸν μεταξὺ τῆς Μιτυλήνης καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Μπαμπᾶ, ἐπέπεσεν ὅμως, ἐπειδὴ μόνον τινὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, πολὺ ὑπὲρ τὰ λοιπὰ προχωρήσαντα, τὸν ἠκολούθουν, κατ' αὐτῶν τούτων, ἅπερ οὐχ ἧττον τῷ ἀντέστησαν, ἕως ὅτου ἅπας ὁ ἑλληνικὸς στόλος προσῆλθεν ἐκεῖ, καὶ τότε συνεκροτήθη μία τῶν σφοδροτάτων ναυμαχιῶν, διαρκέσασα μέχρι τῆς νυκτός, καὶ ἐπανελήφθη πάλιν τὴν πρωΐαν τῆς 12ης Σεπτεμβρίου Οἱ Γάλλοι **de Rigny** καὶ **Cuilleminot** θεαταὶ τοῦ ἀγῶνος, ἐξεπλήττοντο πρὸς τὴν τόλμην, μετὰ τῆς ὁποίας τὰ σμικρὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀντιπαρετάττοντο κατὰ τῶν μεγίστων φρεγατῶν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ἰδίως τὸ πλήρωμα τοῦ μονοκρότου τοῦ Ταχὶρ-άββᾶ, ἠμύναντο, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μιαούλη, μετὰ μεγίστης ἐπιτηδειότητος. Τότε δὲ ἓν ὑδραϊκὸν πυρπολικὸν κατεβυθίσθη, ἄλλα ἑκάησαν ἀνωφελῶς ἢ ὑπέστησαν σπουδαίαν βλάβην. Τελευταῖον ὅμως περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 14ης Σεπτεμβρίου, αἱ μεγάλαι τουρκικαὶ φρεγάται, πε-

ριστοιχιζόμεναι καὶ ἐρεθιζόμεναι ὑπὸ τῶν μικρῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Σμύρνην. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπεσκεύασαν τὰ βλαβέντα πλοῖά των εἰς Ψαρά. Μέγα μέρος τῶν ὑδραϊκῶν πλοίων, κατὰ τὴν ἀτυχῶς ἐπικρατοῦσαν ἑλληνικὴν συνήθειαν, ἐπανέκαμψεν οἴκαδε τὴν 15ην Σεπτεμβρίου ἕνεκεν ἐλλείψεως χρημάτων καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιτηδείων. Οἱ Σπετσιῶται τὰ ἠκολούθησαν τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου. Μόνον ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Ἀποστόλης ἔμειναν μετὰ ὀκτὼ πολεμικῶν πλοίων καὶ δύω πυρπολικῶν παρὰ τὰ Ψαρά, ἐπεχείρησαν τολμηρὸν ἔκπλουν πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ πρὸς τὰ Δαρδανέλλια ἐπανελθόντος ἐχθρικοῦ στόλου καὶ μόλις κατὰ τὰ μέσα Ὀκτωβρίου, ἀφοῦ κατεπείσθησαν καὶ ἐβεβαιώθησαν ὅτι ἡ Σάμος οὐδόλως πλέον ἐκινδύνευεν, ἐπανέκαμψαν οἴκαδε, εἰς Ὕδραν.

Ἀλλὰ κατὰ ξηρὰν αἱ πολεμικαὶ ἐργασίαι τοῦ ἔτους 1826 ἦσαν ἐπίσης ὀλίγον ἀποφασιστικαί, ὡς καὶ αἱ κατὰ θάλασσαν. Ὁ Ἰμβραὴμ ἐξ αἰτίας τῶν ἀπωλειῶν, ὅσας εἶχεν ὑποστῆ ἦτο ὅλως ἐξησθενημένος, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ ἢ κατορθώσῃ τι ἀποφασιστικόν. Καὶ ὅτε ἐπεθεώρησε τὰ στρατεύματά του εἰς Πάτρας, ἠρίθμουν μόνον τετρακισχιλίους ἄνδρας πεζοὺς καὶ ἑξακοσίους ἵππεῖς. Ἡ πρώτη δὲ φροντὶς τοῦ Αἰγυπτίου στρατάρχου ἦτο ἡ τροφοδότησις τῆς Τριπολιτσᾶς. Προβαίνων πρὸς τὰ ἐκεῖ διέταξε τὴν 7ην Μαΐου τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἐντὸς ἀποτόμου, βραχώδους θέσεως κειμένου μοναστηρίου τοῦ Μεγασπηλαίου, ἐπειδὴ ὅμως ἐβεβαιώθη ὅτι οἱ καλόγηροι εἶχον ἀποφασίσει νὰ ὑπερασπίσωσι μέχρις ἐσχάτων τὴν καὶ φύσει ἰσχυρὰν καὶ ὀχυρὰν αὐτῶν θέσιν, παρητήθη ἀπὸ τῆς σκοπουμένης ἐπιθέσεως, καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς ἐν τῷ μοναστηρίῳ εὑρισκομένους ἀφορμὴν νὰ ὁμιλῶσι περὶ θαύματος μεγάλου τινὸς τείχους, ὅπερ αἴφνης ὑψώθη ἐνώπιον τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἐνεπόδισε καὶ ἀπέκοψε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν των. Ὁ Ἰμβραὴμ τότε ἐπορεύθη διὰ Καλαβρύτων, διέσπασε τοὺς ἐπὶ τῶν λοφίσκων τοῦ Χέλμου ὠχυρωμένους κατοίκους τῆς πόλεως καὶ ἐδίωξεν αὐτοὺς εἰς τὰ χιονοσκεπῆ ὄρη, ὅπου κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ παγετοῦ καὶ τῆς πείνης, τὴν 22αν Μαΐου εὑρέθη εἰς Τριπολιτσᾶν, καὶ πιστὸς εἰς τὸ παλαιὸν αὐτοῦ σύστημα, ἤρχισε νὰ διατρέχῃ τὴν χώραν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καταστρέφων τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν, καταπυρπολῶν τὰς ἤδη ἀποτεταμιευμένας ζωοτροφίας καὶ πολεμικὰς ἀποσκευάς, καὶ εἰρηνοποιῶν τοὺς κατοίκους διὰ τῆς ἐμπνεύσεως τοῦ τρόμου εἰς αὐτούς. Οὕτως ἡ Ἀχαΐα, ἡ Ἦλις, ἡ Ἀρκαδία, ἡ Μεσσηνία καὶ ἡ Λακωνία κατηρημώθησαν, καὶ ὁλόκληρα χωρία κατηδαφίσθησαν καὶ ἀπετεφρώθησαν. Οἱ δὲ κάτοικοι, ὅσους ἠδυνήθησαν νὰ συλλάβωσιν, ἐτουφεκίσθησαν ἢ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Τὸ πλεῖστον τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν — ἅμα τῇ προσεγγίσει μόνον τοῦ ἐχθροῦ — ἐγκατέλιπε τὰς κατοικίας του, ἔδραμεν εἰς τὰ σπήλαια καὶ τοὺς βράχους τῶν ὀρέων, καὶ προσετέθη εἰς τὰ στίφη τοῦ γέροντος Κολοκοτρώνου, ὅστις ἠκολούθει τὰς κινήσεις τοῦ Ἀφρικανοῦ, τὸν περιεζώννυε καὶ ἠνώχλει δι' ἀτάκτων στρατιωτῶν, ἐπιπιπτόντων καὶ κατακουραζόντων αὐτὸν κατὰ διαταγὴν τοῦ «γέροντος». Ὁ Ἰμβραὴμ ἀπεπειράθη δὶς νὰ εἰσβάλῃ εἰς Μάνην, τὸν Ἰούλιον ἐκ τοῦ δυτικοῦ μέρους διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Ἀρμυροῦ, καὶ τὸν Σεπτέμβριον ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ διὰ τοῦ «κακοῦ περάσματος» τῆς «κακῆς σκάλας» τοῦ Πεντεδακτύλου. Οἱ Μανιάται ὅμως ἐπεκύρωσαν καὶ ἐδικαιολόγησαν τὴν παλαιὰν φήμην τῆς ἀνδρείας των κατὰ τὴν

ὑπεράσπισιν τοῦ πατρίου ἐδάφους, καὶ ἀπέκρουσαν τοὺς ζητήσαντας νὰ εἰσβαλωσιν εἰς αὐτὸ ἐχθροὺς ἤδη, ὡς καὶ πρότερον, σπουδαίας ζημίας εἰς αὐτοὺς προξενήσαντες. Ὅτε δὲ ὁ Ἰμβραὴμ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1826 κατέλυσεν ἐν Μωρέᾳ τὴν διαγεμασίαν, αἱ τάξεις τῶν Αἰγυπτίων εὑρέθησαν δεινῶς ἠραιωμέναι ὑπὸ παντοίων ταλαιπωριῶν καὶ λοιμικῶν νόσων. Οἱ ἐλαφρῶς ἐνδεδυμένοι Ἀφρικανοὶ καὶ Ἀσιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπορέρωσι τὸ τραχὺ κλίμα τοῦ μωρέως, καὶ αἱ συνέπειαι τοῦ σκαιοῦ τῆς καταστροφῆς συστήματος, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀκολουθήσει, ἐγένοντο ἤδη καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς καταστροφεῖς ἐπαισθηταί, ἐπειδὴ ταχέως ἔλειψαν πολεμεφόδια καὶ τροφαί. Οὕτως ἓν δίπυρον (παξιμάδιον) ἐπληρώνετο δι' ἀργύρου ἀντισταθμιζόμενον Ἐξ Αἰγύπτου ἤρχοντο λίαν εὐτελεῖς βοήθειαι, ἐπειδὴ ὁ ἀντιβασιλεύς, ὅστις εἶχεν ἐξοδεύσει ἤδη 25 ἑκατομμύρια ἱσπανικῶν ταλλήρων διὰ τὸν ἑλληνικὸν πόλεμον, ἤρχισε νὰ συλλογίζηται ἐὰν αἱ μεγάλαι αὗται δαπάναι ἤθελον ἀμειφθῇ ἐπαρκῶς. Καὶ αὐτὸς μὲν καθ' ἑαυτὸν οὐδέποτε ἦτο διατεθειμένος νὰ θυσιασθῇ ἀνωφελῶς ὑπὲρ τοῦ σουλτάνου, τώρα δὲ καὶ ἡ διαγωγὴ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων τῷ παρεῖχεν ἀφορμὰς σκέψεων. Ἐθεώρει τὸ πρᾶγμα ὡς ἀπολεσθέν, ἂν ἡ Εὐρώπη ἐπενέβαινε, καὶ εἰς τοιαύτην περίπτωσιν εἶχεν ἀποφασίσει νὰ διατηρήσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς μόνον τύπους διὰ τῆς πίστεως τοῦ ὑποτελοῦς καὶ εὐθὺς ἅμα τῷ ἦτο δυνατόν, νὰ ἐκπύρῃ τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς παγίδος. Τούτου ἕνεκεν ἠλλάττωσε τὰς ἀποστολὰς στρατευμάτων εἰς τὸν Μωρέαν ὅθεν καὶ ὁ Ἰμβραὴμ ἐδέησε νὰ μένῃ μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1827 ἐν τῇ πλήρει λοιμικοῦ μιάσματος Μεθώνῃ, εὑρισκόμενος ὥστε ἡ δραστηριότης καὶ ἐνέργεια τοῦ ἀντιζήλου αὐτοῦ Κιουταχῆ νὰ τὸν ἐπισκιάζῃ.

Ὁ Κιουταχῆς μετ' ἐπιτυχίας προσεπάθησε μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ν' ἀποκαταστήσῃ πάλιν τὴν κυριαρχικὴν ἐξουσίαν τοῦ σουλτάνου εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Κατώρθωσε νὰ πείσῃ εἰς ὑποταγὴν σειρὰν ὅλην τῶν λῃστοκαπετάνων, οἷον· τὸν Βαναρκιώτην, τὸν Ράγκον, τὸν Ἴσκον, τὸν Δυωβουνιώτην καὶ τὸν Κοντογιάννην, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ὡς μὴ ὑφισταμένον ἀφ' ὅτου «ἡ ἱερὰ πόλις» εἶχε πέσει, καὶ ἐπομένως εἰρηνοποίησαν μετὰ τοῦ σουλτάνου. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐξησφάλισε τὴν ἡσυχίαν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ συνεπλήρωσε τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ του, ἐξεστράτευσεν ὁ Κιουταχῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, κατέλαβε τὰ στενὰ τῆς Οἴτης, ἐνεδυνάμωσε τὴν φρουρὰν τῶν Θηβῶν, συνηνώθη μετὰ τοῦ Ὁμὲρ-βριώνου τῆς Εὐβοίας, καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὶν ἢ ἀποπερατωθῇ ἡ ἐτήσιος συγκομιδή. Ἠρίθμει δὲ 8,000 ἄνδρας, ἀξιόλογον ἱππικὸν καὶ 26 τηλεβόλα.

Ὅτε οἱ χωρικοὶ τῆς Ἀττικῆς εἶδον τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ Κιουταχῆ εἰς Ραττάδεμα, τοὺς λοφίσκους μεταξὺ Πάρνηθος καὶ Εὐβοίας, ἐχαιρέτισαν τοὺς πλησιάζοντας Τούρκους ὡς ἐλευθερωτάς. Τόσον ὀλίγον εἶχε κατορθώσει ὁ Γούρας ἀπὸ τῆς δολοφονίας τοῦ Ὀδυσσέως νὰ καταστῇ δημοφιλής. Ὁ Κιουταχῆς εἵλκυσε πρὸς ἑαυτὸν τοὺς χωρικούς, ἐπιτρεψας εἰς αὐτοὺς νὰ καλλιεργῶσιν ὁσμανικὰς τοῦ κράτους ἰδιοκτησίας, καὶ ἐσχημάτισε μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἓν σῶμα χωροφυλάκων πρὸς καταδίωξιν Ἑλλήνων ληστῶν. Τὴν 28ην Ἰουνίου ἐστρατοπέδευσεν εἰς Πατήσια πλησίον τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἐτοποθέτησε κανονιοστοιχίαν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ μου-

σείου πέραν τῆς Πνυκὸς καὶ πλησίον τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου, καὶ ἤρχισε τὴν κατὰ τῆς πόλεως πυροβόλησιν. Ὁ Γούρας εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς Ἀκρόπολιν μετὰ σωματοφυλακῆς ἐκ 400 στρατιωτῶν, 17 κανονίων καὶ πλουσιοπαρόχων ἄλλων προμηθειῶν. Ἐκεῖ εὑρίσκετο μᾶλλον ὡς ἐχθρὸς ἢ ὡς φίλος, καὶ ἠρνεῖτο εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς Ἀκρόπολιν εἴσοδον. Ἐπὶ δὲ τῇ εἰδήσει ὅτι ἐπικουρικὸν σῶμα συνηθροίζετο εἰς Ἐλευσίνα, ἐδιπλασίασεν ὁ Κιουταχῆς τὰς προσπαθείας του, ἐπὶ 24 ὥρας ἐπυροβόλει διὰ τῶν κανονίων του κατὰ τῆς πόλεως, καὶ τὴν 25ην Αὐγούστου ἐφώρμησε κατ' αὐτῆς μετὰ τοῦ στρατοῦ του. Οἱ ὑπερασπισταὶ δὲν εὑρίσκοντο ἐν καταστάσει ὥστε νὰ διατηρήσωσι τὰ μακρὰ καὶ ἀπροστάτευτα τείχη, ἀντέστησαν ἀσθενῶς εἰς τοὺς ἐφορμήσαντας, καὶ ὥρμησαν σωρηδὸν πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου τὴν καταφυγὴν δὲν ἐτόλμα πλέον νὰ ἐμποδίσῃ εἰς αὐτοὺς ὁ Γούρας. Ἡ πόλις ἦτο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Κιουταχῆ.

Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς τῶν Τούρκων δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρῇ τὴν ἐπιτυχίαν του ἀσφαλῆ, ἐνόσῳ ἡ Ἀκρόπολις ἀντεῖχε, καὶ καθ' ὅσον μάλιστα καὶ ἑλληνικὰ τάγματα πλευρόθεν καὶ ὄπισθεν ἠπείλουν αὐτόν.

Ἐπὶ τῇ εἰδήσει, δηλαδὴ, τῆς εἰσβολῆς τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν Ἀττικὴν, εἶχε συγκεντρωθῆ ἐπικουρικὸν σῶμα εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Τοῦτο συνίστατο ἐκ χιλίων τακτικῶν ὑπὸ τὸν γενναῖον μὲν ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τῆς Τύχης καταδιωκόμενον λοχαγὸν Φαββιέρον, καὶ ἐκ δύω χιλιάδων ἀτάκτων στρατιωτῶν ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην. Προυχώρησαν λοιπὸν τὴν 17ην Αὐγούστου ἐξ Ἐλευσῖνος πρὸς τὰ ἐπάνω δι' ἀτραποῦ τινος ἐχούσης τὴν ἱερὰν ὁδὸν καὶ τὸ μοναστήριον «Δαφνὶ» πρὸς τὰ δεξιὰ, καὶ ἐτοποθετήθησαν παρὰ τὸ «Χαϊδάρι» μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἐντὸς περιτετειχισμένου τινὸς κήπου, ἔνθα λαμπρῶς ἀπεκρούσαν τῇ 18ῃ Αὐγούστου τὴν προσβολὴν στίφους τινὸς Τούρκων ἱππέων. Ἀντὶ ὅμως περαιτέρω νὰ προβῶσιν εἰς τὸν ἐλαιῶνα καὶ ἐκεῖ, μεταξὺ τῶν γεγγρωδῶν κορμῶν καὶ ριζῶν καὶ εἰς τοὺς περικειμένους ἀμπελῶνας νὰ καταλάβωσι θέσιν τινὰ, κατὰ τῆς ὁποίας τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν πυροβολικὸν οὐδὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ, ἤριζον οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ τί ποιητέον· καὶ οἱ μὲν ἄτακτοι κατεσκεύασαν προχώματα (ταμπούρια), ὁπόταν οἱ τακτικοὶ δι' ὑπερηφάνειαν καὶ ἀκνηρίαν παρέλειψαν νὰ κάμωσι, καὶ οὕτως ἔμειναν εἰς Χαϊδάρι, ἕως ὅτου ὁ σερασκιέρης τὴν 20ὴν Αὐγούστου μεθ' ἁπάσης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως ὥρμησε κατ' αὐτῆς, τῆς ἐντὸς λεβητοειδοῦς κοιλότητος κειμένης μὴ εὐνοϊκῆς θέσεως. Τετράγωνον δέ τι τῶν τακτικῶν στρατιωτῶν, ὅπερ ὁ Φαββιέρος εἶχε σχηματίσει ἔμπροσθεν τοῦ κήπου διεσπάσθη ὑπὸ τῶν Δελήδων (**Delhy**), καὶ ὁ κῆπος δὲ αὐτὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ, ἐνῷ οἱ ἄτακτοι πρὸς τ' ἀριστερὰ αὐτοῦ ὄπισθεν τῶν (ταμπουρίων) των δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐμάχοντο. Τὴν νύκτα ὅμως ἀπεχώρησαν ὀπίσω εἰς τὴν Ἐλευσῖνα ἄτακτοι καὶ τακτικοὶ καταλιπόντες τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ τηλεβόλα των. Ὁ Φαββιέρος καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἀπέδιδον—μεμφόμενοι—εἰς ἀλλήλους τὴν ἀποτυχίαν· καὶ ἐκεῖνος μὲν παρεπονεῖτο ὅτι τὴν καταβολὴν καὶ ἦτταν εἶχον προκαλέσει οἱ μὴ ἔχοντες πειθαρχίαν καὶ ὑπακοὴν Ρουμελιῶται. Οὗτος δὲ ἐπεκαλεῖτο εἰς μαρτυρίαν του ὅτι τὰ στρατεύματά του ὄπισθεν τῶν «ταμπουρίων» εἶχον γενναίως ἀντιστῇ, ἀλλὰ περὶ περαιτέρω ἀπὸ

κοινοῦ ἐνεργείας ἀμφοτέρων πᾶσα ἐλπὶς εἶχε πλέον ἐκλίπει. Ὀλίγον μάλιστα ἔλειψε νὰ ἔλθωσι μεταξύ των καὶ εἰς χεῖρας. Ἀλλ' ὁ Κιουταχῆς ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐστενοχώρει τὴν Ἀκρόπολιν, τῆς ὁποίας ἡ φρουρὰ εἶχε λίαν ἀπελπισθῇ ὑπὸ τὰς ἐν Χαϊδαρίῳ ἀποτυχίας. Καθὼς δὲ πρότερον περὶ τὸ Μεσολόγγιον, οὕτω καὶ τωρα τὸ κυριώτατον συμφέρον ἅπαντος τοῦ ἀγῶνος, περιεστρέφετο εἰς τὴν ἐκπόρθησιν ἢ τὴν διατήρησιν τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἀλλ' οἱ τοῦ Γούρα μισθωτοὶ δὲν ἦσαν Μεσολογγίται. Ἂν καὶ ἡ φυσικὴ στερεότης τοῦ φρουρίου παρεῖχε πολὺ ἀλλοίαν καὶ ἀνωτέραν προστασίαν ἢ ὅσην καὶ ὁποίαν παρεῖχον τὰ ἐκ πηλοῦ προχώματα τοῦ Μεσολογγίου, ἂν καὶ ὁ τουρκικὸς βομβαρδισμὸς καὶ ὁ δι' ὑπογείου ὑπονόμου πόλεμος, τὸν ὁποῖον ὁ Κιουταχῆς διέταξε τοὺς ὑπ' αὐτὸν ν' ἀνοίξωσιν, ὀλίγην ἐπέφερον ζημίαν, ἀλλ' οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς Ἀκροπόλεως οὐδόλως ἔδειξαν προθυμίαν ὅπως ἐπιμείνωσιν ἀντιτασσόμενοι μέχρις ἐσχάτων· συνωμότουν καὶ ἠὐτομόλουν. Ἡλλοι κατώρθωσαν ἐν καιρῷ νυκτὸς νὰ διαφύγωσι διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν γραμμῶν. Ὁ Γούρας ἠναγκάζετο νὰ διέρχηται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐμπροσθοφυλακῶν, καὶ συνεχῶς νὰ πυροβολῇ φωνάζων «εἰς τὰ ὅπλα!» ὅπως ἀναγκάζῃ τοὺς Τούρκους νὰ ἐξεγείρωνται, καὶ οὕτως ἐμποδίζηται ἡ δραπέτευσις. Κατὰ τὴν στιγμὴν δὲ τοιαύτης τινὸς πυροβολήσεως τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, διετρύπησεν αὐτὸν κατὰ τὴν νύκτα τῆς 13ης Ὀκτωβρίου θανατηφόρος σφαῖρα. Ὁ πυροβοληθεὶς ἐχθρὸς ὠφελήθη ἐκ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἐξήστραψεν ἡ πυρῖτις τοῦ ὅπλου τοῦ Γούρα.

Ἡ ἡρωικὴ σύζυγος τοῦ Γούρα καὶ ὁ Μακρυγιάννης, ὁ ἀτρόμητος ὑπερασπιστὴς τῶν «Μύλων» τῆς Λέρνης, ἀνεπλήρωσαν τὸν ἀρχηγόν: «Τί κλαίετε;» ἐπέπληττε μετ' ὀργῆς ἡ χήρα ὅτε οἱ μισθωτοὶ ἐθρήνουν τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των. «Ἡ δραπέτευσίς σας προὐκάλεσε τὸν θάνατόν του. Ἀποδειξατε καν τὴν ὑμετέραν λύπην καὶ συμπάθειαν πρὸς ἐμὲ μὴ αὐτομολοῦντες καὶ φονεύοντες οὕτω καὶ ἐμέ.» Ὁ εὔψυχος οὗτος λόγος ἐκ στόματος γυναικείου ἐξελθὼν, προὐξένησεν ἐντροπήν, καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς καταπεπληγμένους νέον θάρρος. Οἱ στρατιῶται ὡρκίσθησαν εἰς τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον νὰ μείνωσι πιστῶς καρτεροῦντες καὶ ἐπραγματοποίησαν τὸν ὅρκον αὐτῶν, ἀποκρούσαντες γενναίως τῇ 18ῃ καὶ 19ῃ Ὀκτωβρίου δύω ὁρμητικὰς ἐφόδους τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῶν προχωμάτων, ἅτινα ἦσαν κατεσκευασμένα ἀπέναντι τῆς μόνης πηγῆς τῆς Ἀκροπόλεως, τῆς Κλεψύδρας.

Ἅπασα ἡ Ἑλλὰς ἠτένιζε τὰ ὄμματά της εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη ἔτρεμεν ἐξ αἰτίας τοῦ σφάλματος, ὅπερ ὁ Κουντουριώτης διέπραξε διὰ τῆς εἰς τὴν τύχην της ἐγκαταλείψεως τῆς Ἀκροπόλεως. Παρὰ δὲ τῆς Ἀγγλίας εἶχε δοθῇ εἰς αὐτὴν νεῦμα ὅτι, ἂν πέσῃ ἡ Ἀκρόπολις, ἡ Στερεὰ δὲν θέλει εἶνε δυνατὸν νὰ ἀποτελέσῃ μέρος τοῦ μέλλοντος ἑλληνικοῦ κράτους.

Ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Φαββιέρος καὶ ὁ Κριεζώτης συνεφώνησαν σχέδιόν τι πρὸς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκουμένων. Ἐνῷ δὲ ὁ Καραϊσκάκης διὰ μιᾶς κινήσεως πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ τὸ Χαϊδάρι, ὁ Φαββιέρος δι' ἑνὸς ἀντιπερισπασμοῦ πρὸς τὰς Θήβας, ἀπέτρεπον τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἔμελλεν ὁ Κριεζώτης νὰ μετακῇ μετὰ 300 ἀνδρῶν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰλισσοῦ καί, ὑπερβαίνων τὸν λόφον τοῦ Μουσείου, νὰ

εισβάλῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Τὸ σχέδιον ἐξετελέσθη εὐτυχῶς ἐπὶ τοσοῦτον, καθ' ὅσον ὁ Κριεζώτης τὴν 23ην Ὀκτωβρίου σῶος ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐνῷ ὁ Καραϊσκάκης δι' ἑνὸς κινήματός του πρὸς τὸ Χαϊδάρι ἀπέκρουσε τὸν Κιουταχῆν. Ὁ Φαβιέρος ὅμως ἔσχε πάλιν τὴν αὐτὴν ἀτυχίαν. Οἱ ἄτακτοί του ἐγκατέλιπον, ὡς ἐνόμιζε, παρακινηθέντες ὑπὸ τοῦ ζηλοτύπου Καραϊσκάκη, τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποδείξει εἰς αὐτούς, ἐντὸς τῶν ὑπὸ τὸν Κιθαιρῶνα ὑφόδων, αὐτὸς δὲ ἐδέησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μέθανα, ἵνα προφυλάξῃ τὸ σῶμά του ἀπὸ τῆς ὀλοσχεροῦς ἀποσυνθέσεως. Ὠργισμένος δὲ ἀπέκρουσε τὴν προσφορὰν τοῦ Καραϊσκάκη, ὅστις τῷ προέτεινε νὰ ἐξακολουθήσῃ τηρῶν τὴν ἐπιθετικὴν αὐτοῦ θέσιν διὰ χειμερινῆς ἐκστρατείας — κατὰ τολμηρότερον τρόπον — εἰς τὴν Ρούμελην.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου παρέσχεν εἰς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ εὐκαιρίαν ἵνα προβῇ μόνος εἰς τὰ πρόσθια τῆς σκηνῆς καὶ ἑλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὸν θαυμασμὸν ἁπάντων. Ἀπὸ τοῦδε τὸ ὄνομα τοῦ Καραϊσκάκη συνεδέθη διὰ δεσμῶν ἀρρήκτων μετὰ τῆς δόξης τῆς ὑπερασπίσεως τῆς Ἀττικῆς, καὶ ἐν χρόνῳ ἐξασθενώσεως καὶ καταπτώσεως τῆς δυνάμεως τῶν Ἑλλήνων ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην ὁ ἀνὴρ οὗτος τὴν πρώτην ζωηρότητα καὶ ἰσχὺν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος.

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης,[1], γεννηθεὶς τὸ ἔτος 1782 εἰς Σκοῦλι τῆς Καριᾶς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἄρτης ἦτο υἱὸς καλογραίας. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ οὐδέν ποτε ἐγένετο γνωστόν. Ἡ δὲ μήτηρ ἀνῆκεν εἰς διάσημον οἰκογένειαν, ὁ Γῶγος Βακόλας ἦτο ἐξάδελφός της. Ὁ Καραϊσκάκης ἠγάπα νὰ κομπορρημονῇ ἐπὶ τῇ διφορουμένῃ καταγωγῇ του. «Ὡ, τὰ ἐγκεντριζόμενα δένδρα» ἔλεγεν, «εἶναι ὡραιότερα παρὰ τὰ συνήθη, οὕτω καὶ οἱ νόθοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀξιολογώτεροι ἢ οἱ ἐκ γνησίων γάμων υἱοί.» Καὶ δι' αὐτὸν ὡς καὶ δι' ἄλλους τινὰς ἥρωας τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ὑπῆρξαν τὰ Ἰωάννινα ἡ ὑψηλὴ σχολὴ τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολέμου. Ὅτε μὲν ἦτο μισθωτὸς τοῦ Ἀλῆ, ὅτε δὲ ἀντεπαρετάττετο πρὸς αὐτὸν ὡς κλέπτης ἐχθρός. Ἐν ἔτει δὲ 1798 ἠκολούθησε τὸν σατράπην τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν κατὰ τοῦ Πασβανόγλου ἐκστρατείαν, ἠτυμόλησε πρὸς τοὺς ἀντάρτας, ἠχμαλωτίσθη, ἐδέθη ἐνταθεὶς εἰς κορμὸν δένδρου καὶ ἐπιμωρήθη διὰ δαρμοῦ. Ὅτε δὲ συνελήφθη μεταξὺ τῶν «κλεπτῶν» καὶ κατεδικάσθη εἰς θανατικὴν ποινήν, ὁ Ἀλῆς χάριν τῆς μητρὸς ἐδωρήσατο εἰς αὐτὸν τὴν ζωήν, τὸν ἐκράτησεν ὅμως ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἕως ὅτου μετὰ δύω ἔτη κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ. Τότε μετέβη εἰς τὴν συμμορίαν τοῦ Κατσαντώνη, διεκρίθη μεταξὺ τῶν κλεπτῶν δι' ἀνδραγαθημάτων, ἠναγκάσθη πάλιν ὅμως, ἀφ' οὗ ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔπεσαν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ καὶ ἐθανατώθησαν, τὸ ἔτος 1815 νὰ παραδοθῇ. Ὁ Ἀλῆς συνεχώρησε τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλόν, παρέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν σωματοφυλακήν του, καὶ τῷ ἐδείκνυε τοῦ λοιποῦ ἰδιαιτέραν εὔνοιαν, τῆς ὁποίας ἄλλως ἡ πονηρὰ αὐτοῦ καρδία σπανίως ἦτο ἐπιδεκτική. «Ποίαν χάριν νὰ σοὶ κάμω, μωρὲ Καραϊσκάκη;» ἠρώτησέ ποτε

---

1) Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ὑπὸ Κ. Παπαρηγοπούλου. Ἀθ. 1867 Διορθώνει καὶ συμπληροῖ τὰς πληροφορίας τοῦ Βράνδου (Brandis) (II 225) καὶ τοῦ παλαιοῦ ἀνωνύμου βιογράφου. Ἴδε idelberoger Jahrbücker (Ἐϊδελβέργης χρονικά). 1870 ἀριθ. 13. Σ. 119. Σ. Σ. Τ.

ΚΩΣΤΑΣ ΒΟΤΣΑΡΗΣ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

αὐτόν. «Ἐὰν σὺ» ἀπήντησεν ὁ Ἕλλην μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν ἐλευθεροστομίας «μὲ νομίζῃς ἄξιον νὰ ἦμαι κύριος, κάμε με κύριον, ἂν δὲ νὰ ἦμαι δοῦλος, δοῦλον. Ἂν ὅμως πρὸς τίποτε δὲν μὲ νομίζῃς ἱκανόν, ρῖψόν με εἰς τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων.» Κατὰ τὸν ἀποφασιστικὸν ἀγῶνα μεταξὺ τοῦ Ἀλῆ καὶ τῆς Πύλης μετέβη ὁ Καραϊσκάκης εἰς τοὺς τούρκους. Εὐθὺς ὅμως μετ' ὀλίγον ἐξῆλθεν, ὡς καί τινες ἄλλοι τῶν συμπατριωτῶν του, ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου. Ὁ τρόπος, δι' οὗ ἔσωσεν ἐξ Ἰωαννίνων τὴν περιληπτὴν αὐτοῦ γυναῖκα ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ Ἀλῆ, καὶ μετήγαγεν αὐτὴν ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς Κάλαμον, ἀνύψωσε τὴν περὶ τῆς τόλμης του ἐπικρατοῦσαν ὑπόληψιν καὶ φήμην. Μετ' ἰδιαζούσης δὲ ἀγάπης καὶ προτιμήσεως ἔψαλλε τὸ τρίστιχον: «Νέος ὑπανδρεύθηκα, ὡραίαν γυναῖκα ἐπῆρα, ζεύκια πολλὰ ἐτράβηξα, δόξαν μεγάλην ἠὗρα, καὶ γρόσια ἐκαζάντησα, ὅσα μοῦ ἦτον χρεία». Ἂν καὶ ἄλλως τὴν σύζυγον αὐτοῦ, «τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθη νέος ὤν» ὑπεδείκνυε πάντοτε «ὡς τὸν μέγιστον τῆς ζωῆς του θησαυρόν», ἀλλ' οὐδόλως τὸν ἀπεκώλυεν, ὁσάκις ὁ ἀγὼν τὸν ἐκάλει μακρὰν ἀπ' αὐτῆς ν' ἀντικαθιστᾷ αὐτὴν πρὸς ὥραν δι' ἄλλης. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ 1821—1827 ὑπῆρξε πάντοτε ἡ ἀμαζὼν Μαριῶν, ἥτις ἐφόρει στολὴν καὶ ὅπλα στρατιώτου, ὁ ὑπασπιστὴς αὐτοῦ. Κατὰ δὲ τὰς ἀνειμένας αὐτοῦ ἔξεις, κατὰ τὴν κλίσιν, τὴν ὁποίαν ἐδείκνυε πρὸς τὴν ζωὴν τῶν χαρεμίων, ὡμοίαζε μᾶλλον πρὸς τοὺς Τούρκους ἢ πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἡ ζωηρότης, ἡ παρουσία τοῦ πνεύματος καὶ ἡ περὶ τὸν λόγον ἑτοιμότης, ἐξανήγγελλον τὸν ἀληθῆ καὶ γνήσιον Ἕλληνα. Ἦτο δὲ μικρὸς τὸ ἀνάστημα, ἰσχνὸς καὶ εὐκίνητος. Ἐκ τῆς σκοτεινῆς αὐτοῦ φυσιογνωμίας ἐξέλαμπεν ὀφθαλμὸς γοργότατος καὶ ἐκφραστικώτατος, καθαρὸς καὶ ζωηρός. Τὸ πρόσωπόν του ἐξέφραζεν, ὅτε ἡσύχαζεν, ἀλγεινήν τινα περιπάθειαν, ἣν παρηκολούθει συνήθως σπασμώδης τις κίνησις. Ἀνυπομονησία δὲ καὶ ἀκάματος προσπάθεια ἐφαίνοντο καταναλίσκουσαι ὁλόκληρον τὴν ὕπαρξίν του. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ πλεονεξία του περιεστρέφετο εἰς τέρματα λίαν περιωρισμένα. Προσεπάθει, δηλαδή, ν' ἀποκτήσῃ τὸ «ἁρματωλίκι» τῶν Ἀγράφων, καὶ ν' ἀποδιώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς ἀναξίους διαδόχους τοῦ κλέφτου Μπουκουβάλα. Πρὸς δὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐφαίνετο πᾶν μέσον δίκαιον. Ὡς δὲ ὁ Ὀδυσσεύς, ἐφαίνετο καὶ αὐτὸς ἱκανὸς νὰ πωλήσῃ τὴν πατρίδα ἀντὶ προσοδοφόρου ἀξιώματος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπολέμει ὑπὲρ τῆς μερίδος τῶν ἀνταρτῶν. Τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ 1821 εἰς συμπλοκήν τινα παρὰ τὴν θέσιν «Κομπότη» ἔλαβε βαρεῖαν πληγὴν εἰς τὸν μηρόν, καθ' ἣν στιγμὴν ἀνέβη, κατὰ τὸν ἀπότομον αὐτοῦ τρόπον, εἰς ὕψωμά τι ὅπως ἐμπαίξῃ καὶ χλευάσῃ τοὺς Τούρκους, ἐδείκνυεν εἰς αὐτοὺς τὰ ὀπίσθιά του. Τὸ δ' ἔτος 1823 διέταξε νὰ τὸν μετακομίσωσιν εἰς Ἰθάκην πρὸς ἴασιν. Ἀλλ' οἱ ἰατροὶ ἔδιδον ὀλιγίστας ἐλπίδας περὶ τῆς σωτηρίας του. Ἡ ἀδρανὴς ἡσυχία ὅμως ἦτο δηλητήριον διὰ τὴν ἀνυπόμονον φιλοδοξίαν τοῦ ἀνδρός. Μετ' οὐ πολὺ ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν Στερεάν, καὶ ἤρχισε νὰ ἐξυφαίνῃ καὶ πλέκῃ νέας ραδιουργίας πρὸς ἀπόκτησιν τῶν Ἀγράφων. Ὅτι δέ, ἀπογοητευθεὶς καὶ ἀγανακτῶν διότι παρεχωρήθη τὸ «ἁρματωλίκι» εἰς τὸν καπετάνον Ράγκον, ἀπεταθη πρὸς τὸν Ὁμὲρ Βρυώνην καὶ ἔσχε πρὸς τὸν Τοῦρκον μυστικὴν ἀλληλογραφίαν, ὅτι εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀνατο-

λικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου, τοῦτο καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νεωτάτου βιογράφου τοῦ ζητοῦντος νὰ διασώσῃ τὴν τιμὴν τοῦ Καραϊσκάκη, ὡς πιθανὸν ὁμολογεῖται.

Εἶνε δὲ βέβαιον ὅτι ἡ φλὲψ τῆς προδοσίας, ἥτις ἐν τῇ μητρικῇ αὐτοῦ οἰκογενείᾳ ἀντεπροσωπεύετό τόσον ἐξόχως ὑπὸ τοῦ Γώγου, ἐνεκινεῖτο καὶ εἰς τὸν Καραϊσκάκην, καὶ ὅτι ἡ αὐστηρὰ διαταγή, ἣν ἐξέδωκε κατ' αὐτοῦ ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τοῦ Μεσολογγίου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1824, ἦτο δεδικαιολογημένη. Ἀπελύθη δηλ. τῆς θέσεως αὐτοῦ ὡς καπετάνου, καὶ διετάχθη νὰ ἐγκαταλίπῃ ἀμέσως τὸ Ἀνατολικόν, ὅθεν εἶχε διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ Ὁμὲρ-Βριώνου. Ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει εὑρισκόμενον μετεκόμισαν τὸν φυσικῶς καὶ ἠθικῶς πάσχοντα ἄνδρα ἐπὶ φερέτρου διὰ τῶν ὀρέων εἰς Καρπενήσιον. Ἐλέγετο δὲ ὅτι διέτρεχε τὸ τρίτον στάδιον τῆς φθίσεως. Ἡ δοκιμασία αὕτη ἦτο σωτήριος ἐσωτερικὴ ἐκπαίδευσις. Ὁ Καραϊσκάκης δηλαδὴ ἤρχισε νὰ ἐννοῇ ὅτι δὲν προέκειτο ἁπλῶς περὶ ἀτομικῆς ἐλευθερίας γενναίων τινῶν καπετάνων οὔτε περὶ τῆς διευθύνσεως ἑνὸς τμήματος, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ὁλοκλήρου λαοῦ. Βραδύτερον δὲ ηὐχαριστήθη διαμοιράσας τὴν εἰς Ἄγραφα ἐπιρροὴν μετὰ τοῦ Ράγκου, καὶ ἀπέδειξε κατά τε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ ἰδιαιτέρως—κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, ὅτι ὁ εὐγενὴς πυρὴν τοῦ πατριώτου εἶχεν ἐξεγερθῇ ἐντὸς τοῦ στήθους του. Καὶ ἔμενε μὲν πάντοτε σαρκαστικὸς καὶ ἀχαλίνωτος εἰς τὰς ἐκφράσεις, ἀλλ' εἰς τὰς πράξεις ἦτο μέγιστος καὶ σπουδαῖος. Ὅσῳ μᾶλλον ηὔξανεν ἡ δεινὴ ἀνάγκη μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅσον ἀφευκτοτέρα ἐφαίνετο ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν σιδηρᾶν θέλησιν τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Ἰμβραήμ, τοσοῦτον ὑπερηφανωτέραν καὶ ἀκαμπτοτέραν ὕψου ὁ Καραϊσκάκης τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ἀπάντων τὰ βλέμματα ἐστρέφοντο πρὸς αὐτὸν πλήρη ἐλπίδων, καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ μόνος Ἕλλην, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἀντιστῇ εἰς τὸν Κιουταχῆν. Ἡ κυβέρνησις ἐνεδωκεν εἰς τὴν πίεσιν καὶ βίαν τῆς κοινῆς γνώμης, διορίσασα αὐτὸν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1826 γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς Στερεᾶς. Ὁ πρόεδρος Ζαΐμης, ὅστις καὶ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἐμφυλίου πολέμου ἦτο προσωπικὸς ἀντίπαλός του, ἔδωκε τὴν συναίνεσίν του διὰ τῶν λέξεων: «Ἡ πατρὶς πρέπει νὰ σωθῇ, ὁ ἐχθρός μου πρέπει νὰ ὑψωθῇ». Ὑπῆρξε δὲ πιθανώτατα συγκινητικωτάτη σκηνὴ ὅτε ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Ζαΐμης ἐνηγκαλίσθησαν ἀλλήλους ἐν τῷ ὑδροπύργῳ (**Wasserthurm**) τοῦ Ναυπλίου, καὶ ὑπεσχέθησαν πρὸς ἀλλήλους ἀμοιβαίαν λήθην πάσης παρελθούσης ἔχθρας. Ὁ Ὑδραῖος Βουδούρης ἀπεταθη πρὸς τὸν νεωστὶ ἐκλεχθέντα στρατηγὸν Καραϊσκάκην διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων. «Μέχρι τοῦδε, Καραϊσκάκη, δὲν ἐξεπλήρωσας τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος σου ὡς ὤφειλες. «Ὁ Θεὸς νὰ σὲ φωτίσῃ ὅπως ἐκπληρώσῃς αὐτὸ εἰς τὸ μέλλον!»

«Οὐδόλως τὸ ἀρνοῦμαι», ἀπεκρίθη ὁ Καραισκάκης μετὰ τῆς συνήθους εἰς αὐτὸν ἐλευθεροστομίας. «Ὅταν θέλω, γίνομαι ἄγγελος, καὶ ὅταν θελω διάβολος. Εἰς τὸ μέλλον δὲ ἔχω ἀποφασίσει νὰ γείνω ἄγγελος». Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν, μετὰ τὴν ἐν Χαϊδαρίῳ μάχην, κατὰ τύχην συνηντήθη ὁ Ἕλλην γενικὸς ἀρχηγὸς—ἐν οὐδετέρᾳ χώρᾳ ἐπὶ τοῦ μονοκρότου «**De Rigny**» μετὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ δὲ Γάλλος ναύαρχος, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε δεχθῇ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Φαββιέρου, εἶχεν ὅμως εὐτυχῶς κατορθώσει ὥστε νὰ μὴ ἀφήσῃ ἑαυτὸν νὰ παρατηρηθῇ, ἔγεινεν ἐκτὸς ἑαυτοῦ ὑπ'

ἀμηχανίας ὅτε ὁ ἕλλην στρατηγὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ πλοίου. Καὶ οἱ δύω ἀντίπαλοι κατὰ τὴν πρώτην στιγμὴν ἐξεπλάγησαν καὶ κατεταράχθησαν. Ὁ Καραϊσκάκης ἐχαιρέτισε κατὰ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν καὶ ἐκάθισεν. Ὁ Κιουταχῆς ἀπήντησεν ἁπλῶς διὰ κινήσεως τῆς κεφαλῆς καὶ ἠρώτησε: Τί κάμνεις, Καραισκάκη; Ἤλπιζον ὅτι ἤθελες ἐλθεῖ εἰς Βιτώλια ὅπως ὑποταχθῇς εἰς ἐμέ, καὶ ἤθελον τότε δυνηθῇ νὰ σοὶ δώσω ἅπασαν τὴν χώραν ἀπ' Ἀθηνῶν μέχρις Ἄρτης ὡς «βιλαέτι». «Ἐγὼ νὰ ὑποταχθῶ εἰς σέ;» ἀπήντησεν ὁ Καραισκάκης, «ἂν εἶσαι σὺ Ρουμελὶ βαλεσῆς εἶμαι κ' ἐγὼ Ρουμελὶ-βαλεσῆς, καὶ ἂν ἡ κυβέρνησίς μου ἐπληροφορεῖτο ὅτι συνδιελέχθημεν ὁμοῦ, ἤθελε μεθ' ἁπάντων τῶν 15,000 στρατιωτῶν μου νὰ σὲ κρεμάσει εἰς Ἐλευσῖνα». «Μήπως δὲν ἐμπορῇ νὰ σὲ κρεμάσῃ καὶ ὁ σουλτάνος ὅταν θέλῃ, ναὶ ἢ ὄχι;» «Ναί, ἐπειδὴ εἶνε βασιλεύς μου· ἀλλὰ ὁμοίως εἰμπορεῖ καὶ αὐτὴ (δηλ. ἡ κυβέρνησίς μου) νὰ μὲ κρεμάσῃ, ἐπειδὴ εἶνε βασιλισσά μου.» Ἐν μιᾷ δ' ἐπιστολῇ, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς χαρακτηριστικῆς ταύτης συναντήσεως καὶ συνομιλίας, συνοψίζει ὁ Καραϊσκάκης τὸ περιεχόμενον τῆς συνδιαλέξεως του ἐν τοῖς ἑξῆς: «ὡμιλήσαμεν πολλά. ἐκεῖνος φρονῶν ὅτι ἔχει τοὺς Ἕλληνας ὡς Ραγιάδας, καὶ ἐγὼ φρονῶν ὅτι εἴμεθα ἐλεύθεροι.»

Οὕτω βλέπομεν ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ μετατροπὴ ἐξετελέσθη, ὁ πατριωτισμὸς τοῦ Καραϊσκάκη ἀπεδείχθη ἀνώτερος πάσης δοκιμασίας καὶ παντὸς πειρασμοῦ. Τὸ πολεμικὸν σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἔκαμε κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, συνίστατο εἰς τὸ νὰ ἀποκόψῃ τὸν ἐν Ἀττικῇ διαχειμάζοντα ἐχθρόν. Ὄπισθεν τῶν Τούρκων ἔδει νὰ σχηματίσῃ συνεχῆ ἄλυσιν στρατιωτικῶν τῶν Ἑλλήνων θέσεων, ἐκτεινομένων ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ διὰ τοῦ Ἑλικῶνος μέχρι τοῦ βορείου Εὐβοϊκοῦ πορθμοῦ. Ἡ Ἀταλάντη καὶ ἡ Δοβρένα ἔδει νὰ καταστῶσιν οἱ σκοποὶ τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν ἐργασιῶν. Ἡ δὲ Ἀταλάντη ἐξουσίαζε τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐπιτηδείων ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης. Ἐκεῖ εὑρίσκοντο τὰ μαγαζεῖα τοῦ Κιουταχῆ. Τὴν δὲ Δοβρένα εἶχεν ἤδη διατάξει ὁ ἐχθρικὸς στρατάρχης νὰ καταλάβωσι καὶ ὀχυρώσωσιν, ἵνα καλύψῃ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας ἕνωσιν. Εἶχεν ἀποφασισθῇ καὶ συμφωνηθῇ ἵνα ὁ Κωλέττης συναθροίσῃ τοὺς ἐπὶ τῶν «Διαβολονήσων» τῆδε κἀκεῖσε διεσκορπισμένους Ὀλυμπίους μισθοτοὺς στρατιώτας, καὶ μετ' αὐτῶν ἀποβιβασθῇ εἰς Ἀταλάντην, ἵνα καταστρέψῃ τὰς τουρκικὰς ἀποθήκας, ἐνῷ ὁ Καραϊσκάκης ἐξ Ἐλευσῖνος μετὰ 2,500 ἀνδρῶν μετέβῃ εἰς τὸν Ἑλικῶνα καὶ ἐνήργει κατὰ τῆς Δοβρένας. Ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κωλέττου ἐπέτυχεν, ὁ Κιουταχῆς πάραυτα ἔπεμψε 2,000 ἐκλεκτοὺς Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν Μουστάμπεην εἰς ἐκείνην τὴν θέσιν, οἱ Ὀλύμπιοι ἐκτυπήθησαν τὴν 20ὴν Νοεμβρίου τοῦ 1826 καὶ ἠναγκάσθησαν κατεσπευσμένως πάλιν νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς τὰ πλοῖά των. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ Καραϊσκάκης δὲν ὑπῆρξε πολὺ εὐτυχέστερος ἀπέναντι τῆς Δοβρένας. Ἡ δὲ πολιορκία τῶν τριῶν ἰσχυρῶν πύργων, τοὺς ὁποίους οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον, παρετείνετο ἐπὶ πολύ. Πλαστή τις δὲ φυγή, τὴν ὁποίαν ὁ Ἕλλην ἀρχηγὸς διέταξεν εἰς τὸν στρατόν του, ἐγένετο πραγματική, καὶ μετὰ κόπου ἐπανασυνήθροισεν εἰς τὸ αὐτὸ τοὺς δασπασθέντας· οἱ στρατιῶται ὑπέφερον ἐκ τοῦ ψύχους καὶ τῆς κακοκαιρίας, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἔρθασε καὶ ἡ εἴδησις περὶ τοῦ παρὰ τὴν Ἀταλάν-

την δυστυχήματος. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐπτοήθη ὑπὸ τῆς κακῆς ἀρχῆς, καὶ ἔβλεπε μὲν ὅτι ὤφειλε νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τῆς πολιορκίας τῆς Δοβρένας, ἀπεφάσισεν ὅμως δι' αὐτὸ ν' ἀναγκάσῃ τὸν νικητὴν τῆς Ἀταλάντης Μουστάμπεην εἰς ὑπισθοχώρησιν. Τότε ἐγένετο εἶδός τι δρόμου πεζῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἑκατέρων ἀμιλλωμένων: τίς πρῶτος ἤθελε φθάσει τὸ μεταξὺ Παρνασσοῦ καὶ Κίρριδος στενόν. Τὴν 30ὴν Νοεμβρίου ἦτο ὁ Καραϊσκάκης εἰς Δίστομον, καὶ μοναχός τις τῷ προέδωκεν ὅτι ὁ Μουστάμπεης, ἐμποδισθεὶς κατὰ τὴν πρὸς τὰ Σαλωνα πορείαν του εὑρίσκετο ἤδη ἐν τῷ παρὰ τὴν Δκυλίαν μοναστηρίῳ. Εὐθὺς τότε ἔπεμψεν ὁ Ἕλλην στρατάρχης τὴν ἐμπροσθοφυλακήν του, ἤτοι 500 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Γρίβαν εἰς τὴν Ἀράχωβαν, καὶ διέταξε τὸν δεδοκιμασμένον τοῦτον ὑποτακτικόν του ἀρχηγὸν νὰ ἐμποδίσῃ ἐκεῖ τὴν προχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ὁ Γρίβας μόλις τὴν 1ην Δεκεμβρίου ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀράχωβαν, ὅτε καὶ αἱ κορυφαὶ τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ ἐφάνησαν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως καὶ πάραυτα ἤρχισαν τὴν ἐπίθεσιν. Ὁ Μουστάμπεης ἔλαβε σπουδαίαν ἐπικουρίαν ἐκ Λεβαδείας, καὶ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν δυνατὴν, ἵνα καταλάβῃ τὴν πόλιν πρὶν ἢ τὸ κυριώτατον στράτευμα φθάσῃ σπεῦδον ἐκ Διστόμου.

Ἀλλ' ὁ Γρίβας ἀτρομήτως ἀντέστη εἰς τὴν τετραπλῆν δύναμιν, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἠδυνήθη ὁ Καραϊσκάκης νὰ κάμῃ τὰς ἀπαιτουμένας προετοιμασίας καὶ διατάξεις του εἰς τρόπον, ὥστε ὁ ἐχθὸς εὑρέθη περικεκυκλωμένος εἰς τὴν Ἀράχωβαν ὡς ἂν ἐντὸς μυοπαγίδος. Διέταξε νὰ καταλάβωσι καὶ κρατήσωσι δι' ἰσχυρᾶς δυνάμεως τὴν τρίοδον ἵνα καταστήσῃ οὕτως ἀδύνατον τὴν εἰς Λεβαδείαν ὀπισθοχώρησιν, ἄλλο δὲ ἀπόσπασμα ἔπεμψεν ὑπὲρ τὴν Κίρφιν (**Cirfis**) εἰς τοὺς Δελφοὺς ἵν' ἀποκρύψῃ τὴν εἰς Σάλωνα προχώρησιν. Τὸ δὲ στόμιον τῶν τριῶν κοιλάδων, ἐπὶ τῆς συνενώσεως τῶν ὁποίων κεῖται ἡ Ἀράχωβα, εὑρίσκετο ἐν τῇ ἐξουσίᾳ του. Οἱ Τοῦρκοι εἶδον ἑαυτοὺς αἴφνης ἀπ' ἔμπροσθέν τε καὶ ὄπισθεν προσβαλλομένους καὶ, ἀφ' οὗ ἐπώλησαν τὰ ἔπιπλα καὶ τὰς ἀποσκευάς των ἐστενοχωρήθησαν ἐπί τινος λόφου ὑπερκειμένου τῆς πόλεως, ὅπου μετ' ὀλίγον καθ' ὁλοκληρίαν περιεζώσθησαν ὑπὸ τῶν ἐναντίων. Ἀφοῦ δὲ πᾶσα προσπάθεια ἵν' ἀνοίξωσι δρόμον καὶ διαφύγωσι μαχόμενοι διὰ μέσου τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ ἢ πέμψωσιν ἀπεσταλμένον πρὸς τὸν Κιουταχῆν, ἐματαιώθη, ὑπεχρεώθησαν οἱ πολιορκούμενοι νὰ στέρξωσιν εἰς διαπραγματεύσεις. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης ἐζήτησε τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐχθρῶν, τῆς περιουσίας των καὶ τῶν ὅπλων, καὶ τὴν παράδοσιν τῶν πόλεων Λεβαδείας καὶ Σαλώνων. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ὅροι οὗτοι ἐφάνησαν εἰς τοὺς νικητὰς τῆς Ἀταλάντης λίαν σκληροί, ἀπεφάσισαν νὰ καρτερήσωσιν ὥστε νὰ δοκιμάσωσι νὰ ἴδωσιν ἂν ἤθελε τοὺς ἀπελευθερώσει ὁ Κιουταχῆς.

Ὁ γενναῖος αὐτῶν στρατηγὸς Μουστάμπεης ἐπληγώθη θανατηφόρως τὴν 5ην Δεκεμβρίου. Μετὰ σφοδρὰν βροχὴν κατέπεσε τὴν 5ην Δεκεμβρίου ὑπερβολικὴ χιών, ἡ ὁποία κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ B. **Taylors** καθιστᾷ τὰ μέρη ταῦτα ἀφιλοξενώτερα καὶ τραχύτερα καὶ αὐτῆς τῆς Λαπλανδίας. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς πυκνοτάτης χιόνος οὐδὲ κἂν ἠδύναντο νὰ σκεφθῶσιν ὅπως ἐνταφιάσωσι τοὺς πεσόντας, πολλὰ δὲ ἀπέθανον ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τοῦ παγετώδους ψύχους. Τότε δὲ ἀπεφάσισαν οἱ ἐπιζήσαντες νὰ καταφύγωσι τὴν νύκτα τῆς 6ης Δεκεμβρίου διὰ τῶν χαραδρῶν τοῦ Παρνασσοῦ εἰς τὸ μοναστήριον τῆς «Ἁγίας Ἱερουσαλήμ». Ὁ ἀσυνή-

θης καιρὸς εἶχεν ἀναγκάσει τοὺς Ἕλληνας νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς οἰκίας τῆς Ἀραχώβης καὶ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς, ὡς εἴρηται, συνεχεῖς στρατιωτικὰς θέσεις των εἰς τρόπον, ὥστε ἡ πρὸς ἀποφυγὴν ἀπόπειρα πρώτη τότε πράγματι ἐπέτυχεν. Ἀλλὰ τὸ πρὸς τὰ πρόσω πήδημα, ὅπερ κατώρθωσαν νὰ κάμωσιν οἱ φεύγοντες ἦτο ἐλάχιστον, ἐξηντλημένοι δὲ ἐρριφθησαν εἰς τοὺς ἀποτόμους βράχους, ὅπου καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν ἐν καιρῷ τοῦ θέρους μετὰ κόπου μόνον δύναται νὰ ὁδηγήσῃ τὰς αἶγάς του. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ὥρμησαν εὐθὺς, ὡς παρετήρησαν τὸ συμβὰν, πρὸς καταδίωξιν, ἀφῆκαν τοὺς καθ' ὁλοκληρίαν ἀδυνάτους καὶ ἀπροστατεύτους κατὰ μέρος, ἔσπευσαν καὶ προέφθασαν τοὺς ἰσχυρούς.

Ἡ χιὼν κατέστησε τὰ τουφέκια ἄχρηστα, καὶ οὕτω τὸ ξίφος ἔκαμε τὸ χρέος του, καὶ ἐν ἄκρᾳ σιωπῇ ἐξετελέσθη ἡ φονικὴ ἐργασία. Ὁ Καραϊσκάκης, ὅστις εἶχε μείνει ὀπίσω ἐπὶ τῆς θέσεώς του, ἐνόμιζε κατ' ἀρχὰς μὴ ἀκούων κἀνὲν πυροβόλημα, ὅτι οἱ Τοῦρκοι διέφυγον, ἀλλὰ ταχέως ἐπληροφορήθη τὴν ἀλήθειαν. Ἐκ 2,000 μόλις 300 αὐτῶν φεύγοντες ἐσώθησαν. Οἱ δὲ τέσσαρες ἀρχηγοί των ἔπεσαν· ὁ δὲ θανασίμως πληγωθεὶς Μουστάμπεης παρεκάλεσε τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀδελφὸν νὰ τοῦ ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν, ὅπως μὴ πέσῃ ζῶν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τοὺς κομίσαντας τὰς κεφαλὰς τοῦ Μουσταφᾶ καὶ τοῦ Κεχαγιάμπεη ἐπλήρωσεν ὁ Καραϊσκάκης τέσσαρα διπλᾶ τάλληρα. Ἑκάστη μὲν συνήθης τουρκικὴ κεφαλὴ ἐτιμήθη ἀντὶ μικροῦ φλωρινίου, καὶ ἐπί τινος ὑψώματος ἀπέναντι τῆς πόλεως ἱδρύθη μία τῶν τρομερῶν ἐκείνων τὴν θέαν πυραμίδων ἐξ ἀνθρωπίνων κεφαλῶν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Καραϊσκάκης διέταξε νὰ ἐπιθέσωσι τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν· «τρόπαιον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων.»

Μετὰ τὰς τουρκικὰς παρὰ τὴν Ἀταλάντην καὶ τὴν Δόβρεναν ἐπιτυχίας ἡ καταστρεπτικὴ αὕτη κατάπτωσις ἔμελλε νὰ ἐμποιήσῃ καὶ ὄντως ἐνεποίησε, διπλασίως μεγάλην ἐντύπωσιν. Ὁ Ζαΐμης διέταξε νὰ ψαλῶσιν εἰς πάσας τὰς ἐκκλησίας δοξολογίαι. Ἡ τρομερὰ χειμερινὴ ἐκείνη νὺξ τῆς Ἀραχώβης παρέσχεν ἱκανοποίησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας διὰ τὸ Μεσολόγγιον. Ὁ Καραϊσκάκης ἐθεωρήθη ὡς ἐλευθερωτὴς τῆς Στερεᾶς, ἥτις ὀλίγον ἔλειψε νὰ πέσῃ ὑπὸ τὸν σιδηροῦν βραχίονα τοῦ Κιουταχῆ. Οὕτως ἀνέζησε πάλιν ἀπανταχοῦ ἡ ἐθνικὴ ἀντίστασις, καὶ ὅτε κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1827 κατώρθωσεν ὁ τολμηρὸς ἀρχηγὸς ἐκ τῆς ὀχυρᾶς αὐτοῦ παρὰ τὸ Δίστομον θέσεως ν' ἀποκρούσῃ τὰς προσβολὰς τοῦ Ὀμὲρ-πασσᾶ καὶ νὰ βιάσῃ αὐτὸν εἰς φυγὴν μετὰ τῶν ἐπίπλων καὶ τῶν τηλεβόλων του, τὸ ὄνομά του περιήρχετο ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, καὶ κατέστη τὸ εἴδωλον τῆς λατρείας τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν. Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1827 ἐπανήγαγεν ὁ Καραϊσκάκης πάλιν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ἑλλήνων τὴν στερεὰν πλὴν τῶν πόλεων Μεσολογγίου, Ἀνατολικοῦ, Λεπάντου καὶ Βονίτσης. Ὁ δὲ Φαβιέρος ἀπώλετο ἐκ φθόνου καὶ ὀργῆς πληροφορηθεὶς τὰς λαμπρὰς ἐπιτυχίας τοῦ ἀντιζήλου του. Μετὰ ζέσεως δ' ἐζήτει ὅπως ἐπισκιάσῃ τὸν Καραϊσκάκης, καὶ ἀποδείξῃ τὰ πλεονεκτήματα τῶν εὐρωπαϊκῶς ἐξησκημένων στρατιωτῶν του ἀπέναντι τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων τοῦ εὐτυχοῦς ἀντιπάλου. Ἤδη δὲ ὁ ἀτρόμητος Μακρυγιάννης, κατ' ἐντολὴν τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει κλεισμένων Ἑλλήνων, διαφυγὼν τὴν προσοχὴν τῶν τουρκικῶν τάξεων, μετεβίβασεν εἰς τὴν κυβέρνησιν τρομερὰς εἰδήσεις περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ φρουρίου. Οὗτος διηγήθη ὅτι ὑπῆρ-

χεν ἀνάγκη πολεμεφοδίων, ὅτι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν διὰ τῶν ὑπονόμων ἀγῶνα κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, ὅτι ἀναρχία καὶ ἀπενθάρρυνσις ἐνέσκηψαν εἰς τὴν φρουράν· καὶ αὐτὸς δὲ κατὰ τὰς ἐπιθέσεις ἐπανειλημμένως εἶχε πληγωθῆ. Ὑποφέρων δὲ ἀκόμη συνεπείᾳ τῶν πληγῶν του ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῆς ἐν Αἰγίνῃ κυβερνήσεως ἵνα καταισχύνῃ τοὺς ἀδιαφοροῦντας καὶ διεγείρῃ συμπάθειαν καὶ ζῆλον πρὸς μίμησιν. Ἀπεφάσισαν τὴν διοργάνωσιν νέας ἐκστρατείας πρὸς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων καὶ νὰ ἀναθέσωσι τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Φαββιέρον, ὅστις προσέκειτο ζητῶν τοῦτο μετὰ ζωηρότητος, ἂν καὶ παρὰ τοῦ Γάλλου φιλέλληνος, τοὐλάχιστον ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδουλεύσεών του, ἠδύνατό τις νὰ περιμένῃ πλείονα ζῆλον ἢ ἐπιτηδειότητα. Ὅπου ἀπῃτεῖτο ὑπομονὴ καὶ φρόνησις, μέχρι τοῦδε εὑρέθη βεβαίως ὁ Φαββιέρος ἥκιστα ἐν τῇ θέσει του· ἀλλὰ πρὸς ἀποφασιστικὴν καὶ ταχίστην ἐκτέλεσιν τολμηροῦ πραξικοπήματος ἀπεδείχθη τώρα ὡς ὁ ὁπωσδήποτε καταλληλότατος ἀνήρ. Ἀπεβιβάσθη τὴν νύκτα τῆς 12ης Δεκεμβρίου τοῦ 1826 μετὰ 650 ἐκλεκτῶν τακτικῶν ἀνατολικῶς ἀπὸ τῆς Μουνυχίας. Ἕκαστος δὲ στρατιώτης ἔφερεν ἐπ' ὤμων δερμάτινον σάκκον πλήρη πυρίτιδος. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ ἀνωφελῶν ἐκπυρσοκροτήσεων αἵτινες ἠδύναντο μόνον νὰ ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν, εἶχε διατάξει ὁ ἀρχηγὸς ν' ἀφαιρέσωσιν ἐκ τῶν ὅπλων τοὺς πυρολίθους (τσακμάκια). Οὕτως, ἐν ἀκροτάτῃ ἡσυχίᾳ καὶ ἐν ὥρᾳ πανσελήνου, προὐχώρησαν πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἐκεῖ δέ, ὅπου ἡ τοῦ Φαλήρου ὁδὸς διασταυροῦται μετὰ τοῦ Σουνίου, προσέκοψαν εἰς τὰς τουρκικὰς θέσεις. Ἐπέπεσαν τότε κατὰ τῶν ἐχθρῶν μεταχειριζόμενοι τὰς λόγχας καὶ ἠνέωξαν δρόμον, ἐνῷ ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως ἀντήχουν συνθηματικοὶ τυμπανισμοὶ ὅπως ἐφελκύσωσι τὴν προσοχὴν τῶν πολιορκουμένων.

Ἐν μέσῳ ζάλης μυδροβόλων καὶ μολυβδοβόλων ὡδήγησεν ὁ Φαββιέρος τὸ τάγμα του τάχιστα πρὸς τὸ θέατρον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ἀλλὰ τοσοῦτο ταχέως, ὥστε τὸ τάγμα τῶν κυνηγῶν τοῦ ἐχθροῦ, μ' ὅλον τὸ λαμπρὸν φῶς τῆς σελήνης, ἀπετύγχανε τοῦ σκοποῦ του. Μετὰ σχετικῶς πάντῃ ἀσημάντου ἀπωλείας ἔφθασαν οἱ εὔτολμοι ἄνδρες εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλὰ βεβαίως οὐδὲν ἄλλο ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν εἰμὴ πυρίτιδα καὶ ὅπλα, καὶ τοὺς ἐπενδύτας αὐτῶν εἶχον ἐγκαταλείψει, ἐπειτὴ ἡ πρόθεσις τοῦ Φαββιέρου ἦτο, ἅμα ἐπετύγχανε τοῦ σκοποῦ του, νὰ καταβῇ πάλιν εἰς Φάληρον. Ἡ φρουρὰ ἦτο τότε, διὰ τὴν μικρὰν ταύτην θέσιν ἀρκούντως πολυάριθμος, καὶ μάλιστα ὑπεράριθμος ἐν στιγμῇ, καθ' ἣν αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσι, καὶ καθ' ἣν ἐνεδυναμοῦντο διὰ νέων προσερχομένων ἐπικούρων. Οἱ ὑπὸ τὸν Κριεζώτην ἄτακτοι προὐτίμησαν νὰ ἐγκαταλείπωσι μόνον τὴν ἀπειλουμένην θέσιν καὶ ν' ἀφήσωσιν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Φαββιέρου τὴν περαιτέρω ὑπεράσπισιν. Ὁ Γόρδων ἰσχυρίζεται ὅτι ἐξ Αἰγίνης ἡ Κυβέρνησις ἔδωκε μυστικὰς διαταγὰς ἵνα ματαιωθῇ ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Φαββιέρου εἰς Φάληρον καὶ Μέθανα. Εἴτε λοιπὸν συνέβη πράγματι προδοσία, εἴτε διότι πιθανῶς οἱ Τοῦρκοι ἐξ αἰτίας τοῦ γενομένου κατέστησαν προσεκτικώτεροι, αἱ ἀπόπειραι τοῦ σώματος τοῦ Φαββιέρου, ὅπως ἐπιτεθῇ καὶ διελθῇ μαχόμενον διὰ τῶν ἐχθρικῶν τάξεων, ἐματαιώθησαν ἐπανειλημμένως. Ὁ Γάλλος φιλέλλην ἠναγκάσθη νὰ ἐπιμείνῃ μετὰ τῶν τακτικῶν αὐτοῦ μέχρι τέλους τῆς πολιορκίας, ὅπως αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν πεινώντων στομάτων ἐν Ἀκροπόλει καὶ τὰς βασάνους τῆς φρουρᾶς

εἰς τρόπον ὥστε ἡ εὐτυχὴς αὐτοῦ ἐπιχείρησις καὶ ἀπόπειρα νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν ἀτυχῆ ἀστέρα, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε γεννηθῇ διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἐνῷ ὁ Κιουταχὴς ἐξηκολούθει τὴν πολιορκίαν κανονικῶς ἀλλὰ καὶ ὁμοῦ δραστηρίως, καὶ ἡ δεινὴ ἀνάγκη τῶν πολιορκουμένων ηὔξανεν, ὁσημέραι περισσότερον διὰ νόσων, ὡς καὶ δι' ἀναρχίας,— τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1827 καὶ ἡ τοῦ Γούρα ἡρωικὴ χήρα ἐφονεύθη διὰ βόμβας ὑπὸ τὰ μαρμάρινα ἐρείπια τοῦ Ἐρεχθείου — ἐσκέπτετο ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη περὶ νέας ἐπικουρίας. Ἀντὶ ὅμως, πρὸ πάντων, νὰ ἐξασφαλισθῶσιν ὡς πρὸς τὴν συνδρομὴν τοῦ Καραϊσκάκη, νὰ ἀποκόψωσι τὴν διὰ θαλάσσης προμήθειαν τῶν ἐπιτηδείων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, καὶ τὸν ἐχθρικὸν ἀρχηγὸν ἐν τῷ πρὸ τῆς Ἀκροπόλεως στρατοπέδῳ, αὐτοῦ νὰ πηλιορκήσωσι διὰ σειρᾶς στρατιωτικῶν φυλακῶν, ἐκτεινομένης ἀπὸ Μεγάρων διὰ τῆς «Φυλῆς» καὶ «Δεκελείας» μέχρι τῆς Ράμνου, ἀπεφάσισαν ν' ἀποτολμήσωσιν ἐντεχνότατον στρατήγημα, ὅπερ, ἐὰν ἐπετύγχανε, κατ' ἀνώτατον ὅρον ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ διάλυσιν τῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει φρουρᾶς, καὶ νὰ παρατείνῃ τὴν προθεσμίαν τῶν πολιορκουμένων. Ὁ Ἄγγλος φιλέλλην Γόρδων ἔμελλε ν' ἀποβιβασθῇ εἰς τὸν φαληρικὸν λιμένα, καὶ συγχρόνως ἐξ Ἐλευσῖνος ἔδει νὰ ἐκτελεσθῇ ἐπιχειρούμενος ἀντιπερισπασμός τις πρὸς τὸ «Χαϊδάρι» καὶ τὸ «Μενίδι.» Ἐφαίνοντο δὲ ὡς νὰ μὴ ἤθελον κατ' οὐδένα τρόπον νὰ διδαχθῶσιν ὑπὸ τῶν τέως γενομένων ἀντιπερισπασμῶν.

Οὕτως ἀπεβιβάσθη ὁ Γόρδων τὴν 5ην Φεβρουαρίου 1827 μετὰ 2,300 ἀνδρῶν καὶ 15 τηλεβόλων εἰς ἐκείνην τὴν θέσιν, ὁπόθεν ὁ Θρασύβουλος τὸ πάλαι εἶχεν ἐξώσει τοὺς τριάκοντα τυράννους. Ὁ Κιουταχὴς διέταξε νὰ καταλάβωσι τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγ. Σπυρίδωνος, ὅπερ δεσπόζει τοῦ λιμένος Πειραιῶς, 700 Γκέκαι. Ἄλλως οὐδαμοῦ εὗρεν ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς ἐχθρόν τινα, καὶ ἐν πάσῃ ἀνέσει ἠδυνήθη νὰ ὀχυρώσῃ τὸν γυμνὸν λόφον τῆς Μουνυχίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως κατώρθωσεν ὁ Κιουταχὴς ἅπασαν τὴν διαθέσιμον ἐμπόλεμον αὐτοῦ δύναμιν νὰ μεταχειρισθῇ κατὰ τοῦ δευτέρου ἑλληνικοῦ σώματος, ὅπερ ἐξ Ἐλευσῖνος ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τοῦ Χαϊδαρίου καὶ τοῦ Μενιδίου. Ὁ Κεφαλλὴν Βούρβαχης, ὅστις ἐκ γαλλικῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ἐπανεκαμψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἡγούμενος ὀκτακοσίων ἀτάκτων, εἶχεν ἤδη προχωρήσει εἰς τὴν πεδιάδα μέχρι τοῦ «Καματερού» παρὰ τὸ «Μενίδι». Τὰ δὲ σώματα τοῦ Βάσσου καὶ τοῦ Π. Νοταρᾶ ἐκ 2,000 ἀνδρῶν συνιστάμενα, εὑρίσκοντο ὀπίσω ἐν προφυλάξει. Ἀλλὰ τότε ἀκατάσχετος ἔφοδος τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ διέσπασε τὸ προβαῖνον σῶμα τοῦ Βούρβαχη εἰς δύω μέρη, πρὶν ἢ ἀκόμη φθάσῃ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ἐλαιῶνος, καὶ δυνηθῇ ν' ἀρχίσῃ ἐκεῖθεν τακτικὴν πυροβόλησιν. Ὁ Βούρβαχης ἔμεινεν εἰς τὴν θέσιν του, ὁ Βάσσος καὶ ὁ Νοταρᾶς ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὶν ἢ ὁ ἐχθρὸς πλησιάσῃ. Ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἀπέτυχεν ὁλοσχερῶς τοῦ σκοποῦ. Ταχέως δ' ἐστράφη πάλιν ὁ Κιουταχὴς πρὸς τὸν Πειραιᾶ, ἵνα ρίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν τοὺς ὑπὸ τὸν Γόρδωνα ἐκστρατεύοντας. Κατέλαβε δὲ τὴν 11 Φεβρουαρίου μετὰ 4,000 ἀνδρῶν τὰ ὀχυρώματα τῆς Μουνυχίας. Ἐν ᾧ δὲ οἱ πυροβολησταί του ἐκ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος ἐπυροβόλουν κατὰ τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου τοποθετημένων Ἑλλήνων, ἀνέβησαν οἱ Τοῦρκοι, διεσκορπισμένοι ἐν εὐρυτάτῳ ἡμικυκλίῳ περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, εἰς τὰς πλευρὰς αὐτοῦ μέχρι

τῶν ἑλληνικῶν προμαχώνων, ἐν ᾧ τὸ κατὰ δύναμιν ἐπὶ τῶν ἀποτόμων κρημνῶν ἀπήμυνον τὸ ἑλληνικὸν πῦρ. Ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη καὶ τοῦ Καλλέργου ἀρχηγούμενοι, ἀντέστησαν ἀτρόμητοι οἱ Ἕλληνες ἐπὶ πέντε ὁλοκλήρους ὥρας καὶ οὕτως ἐπανώρθωσαν τὸ σφάλμα τοῦ Κιματεροῦ. Ὁ φιλέλλην **Hastings** (Ἄστιγξ) εἰσῆλθε μετὰ τοῦ πολεμικοῦ ἀτμοπλοίου «Καρτερία» εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐγκαίρως συμμετέσχε τοῦ ἀγῶνος. Τὰ ἑξήκοντα καὶ ὀκτὼ λιτρῶν σφαίρας δεχόμενα τηλεβόλα του ἤρχισαν ἐκπυρσοκροτοῦντα καὶ ἐκτινάσσοντα χάλαζαν σφαιρῶν κατὰ τῶν ἐφεδρων καὶ τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ Κιουταχῆ. Ἓν Τουρκικὸν κανόνιον κατεστράφη, καὶ ὁ Κιουταχῆς ἔπρεπε νὰ μείνῃ ηὐχαριστημένος ὅτι κατώρθωσε ν' ἀποστῇ τῆς κατὰ τῆς Μουνυχίας προσβολῆς καὶ νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τοῦ Πειραιῶς τὸν θρασὺν προσβολέα διὰ τῶν ὀβουζίων τοῦ (ὅλμων). Ἠρκέσθη δὲ περαιτέρω μόνον ἐνισχύων καὶ ὀχυρῶν τὴν παρὰ τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σπυριδώνος θέσιν του, ἐμποδίζων τοὺς ἐπὶ τοῦ λόφου Ἕλληνας νὰ εἰσάγωσι προμηθευόμενοι τὰ ἐπιτήδεια, καὶ διακόπτων πᾶσαν μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως συγκοινωνίαν. Ἔπεμψε δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ κράνος τοῦ Βούρβαχη, καὶ τὴν ἑξήκοντα ὀκτὼ λιτρῶν σφαῖραν τῆς «Καρτερίας», ἡ ὁποία κατέστρεψε τὸ τηλεβόλον του, καὶ ὡς δεῖγμα ἓν τεμάχιον λευκοῦ διπύρου (παξιμαδίου) ἐξ Ἀγκώνης, ὅπερ συνήθως ἐδίδετο ὡς μερὶς εἰς τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα. Ἔπρεπε, δηλαδὴ, νὰ ἐκτιμήσωσιν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τὰς δυσχερείας, πρὸς τὰς ὁποίας ἠναγκάζετο νὰ παλαίῃ πρὸ τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ συμφωνηθέντος κινήματος κατὰ τοῦ μετώπου τοῦ στρατοῦ τοῦ Κιουταχῆ παρεκίνησε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ ἀποπειραθῇ πάλιν πολεμικῶς ἐνεργοῦσα ὄπισθεν κατ' αὐτοῦ. Ὁ Βαυαρὸς φιλέλλην στρατηγὸς **Heideck** ἐπέμφθη μετὰ 500 ἀνδρων εἰς Ὠρωπὸν ἵνα καταστρέψῃ τὰς πολεμικὰς ἀποσκευὰς τοῦ Κιουταχῆ, αἵτινες εἶχον πεμφθῆ ἐκεῖ ἐξ Εὐβοίας. Ἀντὶ ὅμως κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Μιαούλη νὰ ἐφορμήσωσιν αἴφνης ἐπὶ τοὺς Τούρκους ἐν καιρῷ νυκτός, προσωρμίσθη ὁ **Heideck** ἐκεῖ ἐν πλήρει ἡμέρᾳ, ὅτε τὰ πάντα εὗρεν ἑτοιμοπόλεμα, καὶ ἐταράχθη ἐπὶ τοσοῦτον ὑπὸ τῆς ἐμφανίσεως σώματος ἱππικοῦ σταλέντος ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, ὥστε ἀμέσως διέταξε νὰ ἐπιβιβασθῶσι πάλιν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ἀδόξως ἐπανέκαμψεν ἐκ τῆς ἐκστρατείας του εἰς Μουνυχίαν. Αἱ καταπεσοῦσαι ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων ἀνεπτερώθησαν πάλιν ὅτε ὁ Καραϊσκάκης κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου, τῇ ἐπιμόνῳ παρακινήσει τῆς κυβερνήσεως, ἐνεφανίσθη εἰς Ἐλευσῖνα. Ἐτοποθετήθη μετὰ χιλίων ἀνδρῶν παρὰ τὸ Κερατσίνι δυτικῶς ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς, καὶ τὴν θέσιν ταύτην κατέχων ἀπέκρουσεν ἐπιτυχῶς τὰς ἐπανειλημμένας προσβολὰς τοῦ Κιουταχῆ. Τὸ ὄνομά του ἦτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὁλόκληρος δύναμις καὶ προσείλκυεν ἐπικουρικὰς δυνάμεις ἀπανταχόθεν. Ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἔφθασεν ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Πετιμεζᾶς καὶ ὁ Σισσίνης μετὰ 2,000 ἀνδρῶν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ οἱ ἐν Κερατσινίῳ Ἕλληνες εὑρίσκοντο μέχρις ὀδόντων ὀχυρωμένοι. Ἂν δὲ καὶ ὁ Καραϊσκάκης δὲν εἶχεν ἔτι κατορθώσει νὰ θέσῃ εἰς συγκοινωνίαν τὸ στρατόπεδόν του μετὰ τοῦ ἐν Μουνυχίᾳ εὑρισκομένου, οὐχ ἧττον ὅμως μετὰ ζήλου κατεγίνετο καὶ δραστηριότητος εἰς τὴν προπαρασκευὴν τούτου τοῦ ἀποτελέσματος, ὅπως ἔπειτα προχωρήσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, τακτοποιήσῃ τὴν συγκοινωνίαν αὐτῆς μετὰ τῆς θαλάσσης, καὶ ματαιώσῃ τὰς τοῦ Κιου-

ταχῆ πολιορκητικὰς ἐνεργείας βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀσφαλῶς. Καὶ ἠδύνατό τις νὰ περιμένῃ τὰ ἄριστα ἐκ τῆς ἐπιμόνου καὶ συναμα περιεσκεμμένης αὐτοῦ διευθύνσεως· Ἀλλὰ τώρα· ξέναι δυνάμεις ἠδύναντο νὰ ἐπενέγκωσι καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα εἰς τὸν ἀττικὸν ἀγῶνα, καὶ ὁ φυσιολογικὸς τρόπος τοῦ μάχεσθαι τοῦ Καραϊσκάκη ἔμελλεν ἀκαίρως νὰ διακοπῇ ὑπὸ τῶν στρατηγικῶν τεχνῶν τῶν φιλελλήνων.

Ὁ Κιουταχῆς εἶχε πράγματι δίκαιον ὅτι ἀπέναντι τοῦ σουλτάνου ὑπέδειξεν ὅτι τώρα ὁ πόλεμος δὲν ἐγίνετο πλέον ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἀλλ' ἐναντίον τῆς Εὐρώπης. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1026 ὁ φιλελληνισμὸς κατέστη λίαν ἐνεργητικὸς καὶ, ὡς ἂν ἤθελε νὰ προλαβῃ τὴν ἐπέμβασιν τῶν μεγάλων δυνάμεων, ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ἑλλήνων ὄχι μόνον χρήματα, ὅπλα καὶ πλοῖα, ἀλλὰ καὶ στρατηγοὺς καὶ ναυάρχους. Τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1826 ἐφάνη εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Ναυπλίου ὁ ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ δανείου ναυπηγηθεὶς ἀτμοκίνητος δρόμων «ἡ Καρτερία»· ὁ γενναῖος **Hastings** (Ἄστιγξ) διωρίσθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως πλοίαρχος τοῦ δρόμωνος καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν. Κατὰ δὲ τὸν Δεκέμβριον ἠκολούθησεν ἡ ἐν μέσῳ τοσούτων περιπετειῶν καὶ κινδύνων ἐν νέᾳ Ὑόρκῃ ναυπηγηθεῖσα μεγαλοπρεπὴς φρεγάτα «Ἑλλὰς». Μόλις δὲ ὁ Ἄστιγξ ἐφάνη ἀπέναντι τοῦ Ναυπλίου, καὶ ὁ ὄχλος ἤρχισε νὰ διηγῆται θαυμάσια περὶ τῶν μαγικῶν δυνάμεων τοῦ ἀτμοῦ, ὅστις ἔμελλε νὰ μεταβάλῃ ὅλον τὸν τέως ἐν χρήσει τρόπον τοῦ μάχεσθαι ἐν γένει, καὶ νὰ παραγκωνίσῃ ἀποκαθιστῶν ἄχρηστα τὰ πυροβολικά. Ἐμυθολόγουν ὅτι ὁ Ἄστιγξ μετὰ τοῦ μαγικοῦ αὐτοῦ πλοίου εἶχεν ἀναβῇ εἰς τὰ ὕψη τοῦ Παλαμηδίου. Αἱ ἐλπίδες δὲ ὑπερμέτρως ἀνεπτερωθησαν ὅτε παρὰ τοὺς πολυαρίθμους Γερμανοὺς, Ἄγγλους, Γάλλους, φιλέλληνας, ὁποῖοι ὁ **Heideck** ὁ Πόρδων, ὁ Φαββιέρος κ.λ. τοὺς ὁποίους εἴδομεν τέως ἡγουμένους τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἔτους 1827, ὁ εἰς τοὺς πολέμους τῆς Νεαπόλεως ἐγγεγυμνασμένος καὶ δεδοκιμασμένος στρατηγὸς Τσούρτς, καὶ ἰδίως ὁ ἀπὸ πολλοῦ ἀναμενόμενος περίφημος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ὑφήλιον ναύαρχος Κόχραν, ἐπαρουσιάσθησαν εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Ὁ Βρεταννὸς θαλάσσιος ἥρως δὲν ὠκνησε παντάπασι, προκειμένου ἔτι μᾶλλον νὰ ἐπαυξήσῃ τὰς μεγάλας προσδοκίας τοῦ θερμοαίμου λαοῦ. Ἐγνώριζον ὅτι ὁ Κόχραν εἶχε προσκληθῇ ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ φιλελληνικῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔργον, ὅτι ἐπληρώθη ἀρκούντως ἀκριβὰ ὡς ἐπιχειρηματίας καὶ ἐπιτήδειος κερδοσκόπος διὰ τὰς ὑπηρεσίας του. Πολυχρόνιος διαμονὴ μακρὰν, καθ' ἣν εἰς μάτην τὸν περιέμενον, ἔπρεπε νὰ ἐπιτείνῃ εἰς τὰς ψυχὰς τὸν πόθον τοῦ μακρὰν εὑρισκομένου σωτῆρος. Ἐνῷ κυνηγῶν περιεφέρετο εἰς τὴν Μεσόγειον ἐπέμφθησαν πρὸς αὐτὸν μεγαλορρήμονες ἐπιστολαὶ, ἐν αἷς ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς προσεκαλεῖτο ν' ἀποσυρθῇ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ «ν' ἀνοίξῃ εὐγενέστερον στάδιον εἰς τὴν δύναμίν του, ἐπειδὴ ὅ,τι ἤδη ἔπραττεν ἐν Ἑλλάδι ἦτο ἐπονειδιστον, καὶ προσετίθετο ὅτι ὁ λόρδος Κόχραν προσκάλει πλέον τοὺς ἐργαζομένους ὑπὲρ τῆς διαιωνίσεως τῆς βαρβαρότητος.» Χαίρων ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπὶ τοιαύταις ὑπερβολαῖς, ἐπίστευεν εἰς πᾶν θαῦμα, ὅπερ ὠνειροπόλουν οἱ ἄνθρωποι περὶ τοῦ ἥρωος τούτου· καὶ οὕτως ἄρα τὰ βλέμματα πάντα ἀπ-υθύνοντο πλήρη ἐλπίδος μακράν.

Ἀλλὰ τὸ δυστύχημα τῶν εὐγενῶν φιλελληνικῶν προσπαθειῶν ἦτο ὅτι αὗται

μάλιστα μεταξὺ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων ἠνέῳξαν στάδιον δυσπιστίας καὶ φατριασμοῦ, καὶ ὅτι ἐφεξῆς αἱ ποικίλαι τροποποιήσεις καὶ ἐθνικαὶ διαφοραὶ τῆς Εὐρώπης ἀντανεκλῶντο καὶ ἐγκατωπτρίζοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Καὶ μετὰ τὴν ἐκ Τουρκίας ἀπολύτρωσίν της ἔμελλεν ἡ Ἑλλὰς τὴν ἐξάρτησιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀλλοδαπῆς νὰ διατηρήσῃ ὡς ὁλέθριον κληροδότημα τουρκικῶν περιστάσεων. Οὕτως ἐσχηματίσθησαν ἓν ἀγγλικὸν, ἓν γαλλικὸν καὶ ἓν ρωσσικὸν κόμμα. Αἱ παλαιαὶ ἀντιθέσεις μεταξὺ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, μεταξὺ φίλων τῆς τάξεως καὶ ἀνταρτῶν, παρεμερίσθησαν. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἡ ἐπιτόπιος ἀντίθεσις, ἡ ἀδιάλλακτος διχόνοια μεταξὺ τῶν νήσων τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι τόσῳ ζωηροτέραν ἐπίτασιν, μεθ' ὅσῳ περισσοτέρου πόθου ἐπεζητεῖτο λαβὴ καὶ ὑποστήριγμα παρὰ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης τῶν τριῶν μεγάλων προστατίδων τῆς Ἑλλάδος δυνάμεων. Καὶ ναὶ μὲν ἀπὸ τῆς εἰς ἐνέργειαν θέσεως τοῦ περὶ προστασίας πρακτικοῦ ἡ Ἀγγλία ἔχαιρε παρὰ τοῖς πλείστοις ὑπέροχον ὑπόληψιν· ἀλλ' ὅμως ἡ ἀγγλικὴ ἐπιρροὴ ἰδίως ἐπὶ τὰς νήσους, παρὰ τῷ Μαυροκορδάτῳ, τῷ Μιαούλῃ, καὶ ἄλλοις, ἐπεκράτησεν, ἐνῷ παρὰ τοῖς Στερεοελλαδίταις ἡ Γαλλία καὶ παρὰ τοῖς Πελοποννησίοις ἡ Ρωσσία ἦσαν ἡ μεγάλη καταφυγὴ καὶ ἄγκυρα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστήριζον ἁπάσας τὰς ἐλπίδας των. Ἀφ' οὗ δὲ ἅπαξ ἕκαστοι ἐξελέξαν τὸν προστάτην των, οὐδὲ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐπτοοῦντο χάριν τῆς πρὸς τὴν ξένην σημαίαν συμπαθείας των, ἂν καὶ πᾶσαν ὑποψίαν ξενικῆς ἐξαρτήσεως ἦσαν πάντοτε πρόθυμοι καὶ ἕτοιμοι ν' ἀποκρούσωσι διὰ τῶν διαβεβαιώσεων τῆς διαπυροτάτης πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης. «Δὲν εἶμαι» ἔλεγεν ἐντόνως ὁ Κολοκοτρώνης «οὔτε φίλος τῶν Ἄγγλων, οὔτε ἄγομαι ὑπὸ τῶν Ῥώσσων, ἀλλ' εἶμαι φίλος ἐκείνου, ὅστις σκέπτεται εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου.» Οὐχ ἧττον ὅμως ὁ «Γέρων» ἕνεκα τῆς ἐχθροπαθείας του κατὰ τοῦ ἀγγλικὰ αἰσθήματα τρέφοντος Μαυροκορδάτου καὶ κατὰ τῶν νησιωτῶν, οἵτινες εἶχον κρατήσει αἰχμάλωτον αὐτὸν ἐν Ὕδρᾳ, εὑρίσκετο ἐν ὡρισμένῃ τινὶ ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀγγλικὴν ἐπιρροήν, καὶ ἐπειδὴ τώρα πλέον, ἐξαντληθέντων τῶν ἰδίων ἐπιβοηθητικῶν μέσων, εἶχαν ἀνάγκην ξένης συνδρομῆς, ἠναγκάσθη καὶ αὐτὸς νὰ περιέλθῃ εἰς σχέσιν ἐξαρτήσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας. Ἐγνώριζεν ὅτι τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετρουπόλεως ἤθελεν εὐχαρίστως ἰδεῖ τὸν κόμητα Καποδίστριαν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι ἐπισήμως μάλιστα εἶχεν ἤδη προτείνει αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1826 πρὸς τὸ 1827, εἰς τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον. Ἀλλὰ τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον, ὅπερ δὲν ἤθελε ν' ἀποκαλύψῃ τόσον πολὺ τὴν ἐν Ἑλλάδι φαστριαστικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν, ἔδωκεν εἰς τὴν ρωσσικὴν πρότασιν ἐξωτερικῶς τὴν ἔγκρισίν του, ἂν καὶ πράγματι ἀπεστρέφετο αὐτήν. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ὅπως κάμῃ χάριν καὶ φανῇ ἀρεστὸς εἰς τὴν ρωσσικὴν κυβέρνησιν ἐνήργει μετὰ τοῦ μεγίστου ζήλου ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ κόμητος καὶ τῆς τοῦ Περρούκα ἀποστολῆς εἰς Γενεύην, γινόμενος πρὸς τὸ παρὸν ὁ κῆρυξ τῶν μεγάλων προτερημάτων τοῦ «Ἰωάννου.» Καὶ ὁ Φοϊνιξ δέ, μυστικός τις πολιτικὸς σύνδεσμος, ἀναβλαστήσας καὶ συστηθεὶς ἐκ τῆς σποδοῦ τῆς Ἑταιρίας, ἐνήργει ἐπὶ τῷ αὐτῷ τούτῳ σκοπῷ. Ἐν Πελοποννήσῳ περιεφέρετο ἀναφορὰ ὑπογεγραμμένη ὑπὸ 117 ὁμο-

φρόνων τῷ Κολοκοτρώνῃ, ἥτις δὲν ἀνέφερε μὲν τὸ ὄνομα «Καποδίστριας», ἀναμφιβόλως ὅμως αὐτὸν ὑπεννόει ὡς μέλλοντα κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος.

Ἂν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἴσχυον ὡς κεφαλαὶ τῆς ἀγγλικῆς καὶ ρωσσικῆς μερίδος, ἀφ' ἑτέρου ὁ Κωλέττης ἤρχισε νὰ ἐπιζητῇ τὴν γαλλικὴν ἐπιρροήν, ἥτις εἰς τὰς νομικὰς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος εἶχε παρουσιασθῇ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ νὰ ἐξυφαίνῃ καὶ διαπλέκῃ περαιτέρω τὰς ὀρλεανικὰς ραδιουργίας, πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ὁποίων ὁ στρατηγὸς **Boche** ἐν ἔτει 1825 εἰς μάτην εἶχε καταδαπανήσει τόσα μνηστείας δῶρα. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαι τῆς γαλλικῆς μερίδος δὲν ἔτυχον βεβαίως εὐνοϊκῆς ὑποδοχῆς. Ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐδόθη ἡ ἀπενθαρρυντικὴ ἀπόκρισις ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἤθελεν ἀπορρίψει τὴν ἐκλογὴν Ὀρλεανίδου διὰ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος. Αἱ τοῦ Φαββιέρου ἀποτυχίαι ἔβλαψαν τὴν γαλλικὴν ἐπιρροήν, καὶ ἐγένοντο τοσαῦτα κτυπήματα κατὰ τῶν ἐγκωμιαζόντων τὴν «**grande Nation**». Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ ἰσχυρὰ περίνοια τοῦ Κωλέττου ἠξίουν καὶ διεξεδίκουν τὴν πλήρη ἐπιρροὴν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, καὶ ἡ μερίς, τῆς ὁποίας προΐστατο, ἐκέρδησε νέαν ἰσχύν, ἀφ' ὅτου καὶ ὁ πρώην πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτης, ὀργισθεὶς ἐξ αἰτίας τῆς παντελοῦς αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ὑποθέσεων τῆς πατρίδος ἀπομακρύνσεως, εἶχε προστεθῇ εἰς αὐτήν. Μεταξὺ δὲ τῶν τριῶν κυρίων κομμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ Ἑλλὰς ἦτο δεδιχασμένη καὶ βεβυθισμένη, ἐκλονίζοντο κυβερνησις καὶ νομοθετικὸν σῶμα ἐπί τινα χρόνον ἔνθεν κἀκεῖθεν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦσαν ἐν θέσει νὰ εἶνε ἀνώτεροι τῶν κομμάτων, ὅ,τε Ζαΐμης καὶ οἱ συνάδελφοί του, ταχέως ἠναγκάσθησαν νὰ προστεθῶσιν ὁσημέραι ἀποφασιστικώτερον εἰς ἓν κόμμα. Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1826 ἐγκατέλιπον τὴν ἕδραν αὐτῶν ἐν τῷ θαλασσίῳ πύργῳ τοῦ Ναυπλίου, ὅπου ἐν τῷ μέσῳ τῶν βομβῶν τοῦ φρουρίου Ἰτς Καλὲ καὶ τοῦ Παλαμηδίου μεταξὺ τοῦ πυρὸς τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν Ρουμελιωτῶν, τοῦ Φωτομάρα καὶ τοῦ Γρίβα, διήγαγον οἰκτρὰν ὕπαρξιν καὶ μετέβησαν εἰς τὴν νῆσον Αἴγιναν.

Ἤλπιζον οὕτω νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τῶν ἀχαλινώτων στρατιωτῶν, καὶ συγχρόνως νὰ διαφύγωσιν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Κωλέττου καὶ τοῦ Κολοκοτρώνου. Ἀπηγόρευσαν εἰς ἕκαστον στρατιωτικὸν νὰ πατήσῃ εἰς τὴν νῆσον ἄνευ ἀδείας, καὶ ἐτοποθέτησαν διορίσαντες ἴδιον στολίσκον πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς ταύτης. Ἡ νομοθετικὴ ἐπιτροπή, κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ νὰ τελειώσῃ τὰ ἐν Ὑδρᾳ ἀτελῆ μείναντα ἔργα, συνεκάλεσε τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν διὰ τὴν 13ην Σεπτεμβρίου εἰς Πόρον. Ἀνενέωσε τώρα τὴν ἄνευ ἀποτελέσματος μείνασαν προκήρυξιν οὕτως, ὥστε οἱ πληρεξούσιοι ἔπρεπε νὰ συνέλθωσι τὴν 27ην Νοεμβρίου εἰς Αἴγιναν, ὡς εἰς κέντρον ἐλεύθερον ἀπὸ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ὄχλου καὶ τῶν στρατιωτῶν. Ἦτο δὲ τοῦτο ἀπόπειρα τῶν κομμάτων ἵνα κάμωσιν ἔκκλησιν εἰς τὴν ψῆφον τοῦ λαοῦ.

Ἀλλὰ διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὰ κόμματα προεκλήθησαν ὅπως ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τῆς κυβερνήσεως. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐκήρυξεν ἐν Ναυπλίῳ καθαρὰ ὅτι ἡ ἐθνοσυνέλευσις δὲν ἔπρεπε νὰ συγκληθῇ καὶ γείνῃ εἰς Αἴγιναν, ἐπειδὴ ἐν Ὑδρᾳ εἶχεν ὁρκισθῇ νὰ μὴ πλεύσῃ πλέον τὴν θάλασσαν.

Εἰς δὲ τὸν Ζαΐμην παρέστησεν ὅτι ἡ Πελοπόννησος ἤθελε ψυχρανθῇ, ἂν ἤθελον τὴν ἐγκαταλίπει. Ὁ Ζαΐμης ἔβλεπεν ἐκ τοῦ παραθύρου καὶ δὲν ἀπεκρίνετο. «Ὑγίαινε,

ἀδελφέ,» τῷ εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης, «δὲν ὁμιλοῦμεν πλέον περὶ τούτου τοῦ πράγματος.» Οὕτω διεχωρίσθησαν οἱ δύω Πελοποννήσιοι, ἐνῷ δὲ ὁ Ζαΐμης μετέβη εἰς Αἴγιναν, μετέβη ὁ «Γέρων» εἰς Καστρί, καὶ προεκήρυξεν ἐκεῖ ἐθνικὴν σύνοδον, ὅπου— αὐτὸς εἰς πεῖσμα τῆς συντακτικῆς τῆς Ἐπιδαύρου—ἐπέτρεψεν εἰς τὰς ἐπαρχίας νὰ ἐκλέξωσιν ἓν τῶν δύω, ἢ τὴν ἀποστολὴν τῶν πρώτων αὐτῶν ἀντιπροσώπων ἢ νέων. Πάραυτα δὲ οἱ ὀπαδοί του ἐγένοντο πολυάριθμοι. Ὅτε δὲ ἡ νομοθετικὴ ἐπιτροπὴ προέτρεψε συμφώνως πρὸ τὸν δοθέντα ὑπ' αὐτοῦ ὅρκον νὰ μεταβῶσιν ὑπακούοντες τὴν πρόσκλησιν εἰς Αἴγιναν, ἀπεκρίναντο εἰς τοὺς ἐν Αἰγίνῃ συνηθροισμένους μετὰ τῆς αὐτῆς αἰτήσεως, ἵνα μεταβῶσιν εἰς Καστρί. Οὕτω; ἀντεπαρετάχθη συνέλευσις πρὸς συνέλευσιν. Ὁ δὲ μὴ μεμυημένος ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ Ἑλλὰς εὑρίσκετο διῃρημένη εἰς δύο στρατόπεδα, ἐξ ὧν τὸ μὲν εἰς Καστρὶ ἐζήτει τὸν περιορισμὸν τοῦ μέλλοντος ἑλληνικοῦ κράτους ἐν Πελοποννήσῳ, τὸ δὲ ἐν Αἰγίνῃ ἤθελε τὴν ἀπελευθέρωσιν πασῶν τῶν φυλῶν, ὅσαι εἶχον ἐξαναστῇ κατὰ τῶν Τούρκων, ἰδίως δὲ τῆς Στερεᾶς. Ἡ τελευταία μερὶς ἐφαίνετο περαιτέρω ὅτι ἦτο καὶ ἡ νόμιμος, ἐπειδὴ, στηριζομένη ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε κυβερνητικῶν ὀργάνων καὶ ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος, ἐζήτει συγκάλεσιν τῶν πρωην πληρεξουσίων, ἡ δὲ πρώτη, ἡ τῶν ταραχοποιῶν, τῶν «ἀνταρτῶν», ἐπειδὴ εἰς πεῖσμα τοῦ πολιτεύματος ἐπέτρεψε νέας ἐκλογάς. Ἀλλὰ δι' ὀξυδερκέστερον ὀφθαλμὸν ἐνέκειτο κατὰ βάθος εἰς τὰς προφάσεις τοῦ τόπου καὶ τοῦ σχήματος ἡ μὴ ἐξομολογουμένη ἀντίθεσις τῆς ἀγγλικῆς καὶ τῆς ρωσσικῆς μερίδος, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἐρρίφθη τὸ μῆλον τῆς ἔριδος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Ἡ δὲ ἐκλογὴ τῆς τρίτης, δηλαδὴ, τῆς ἐκ τῶν ὀπαδῶν τῆς Γαλλίας συνισταμένης μερίδος, ἡ τοῦ Κωλέττου καὶ τοῦ Κουντουριώτου, ἔδει νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἔκβασιν. Ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρόνου προτραπέντες ἐπιτηδείως ἤρχισαν νὰ κλίνωσι πρὸς τοὺς Ρώσσους. Ὁ Κουντουριώτης ἐν τῇ προσωπικῇ αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ζαΐμη πικρίᾳ οὐδὲν ἐγνώριζεν ὅριον τῆς προσοχῆς καὶ τῆς περισκέψεως, διέταξε δὲ νὰ τὸν ἐπιπλήξωσιν ἐν τῷ ὑδραϊκῷ τύπῳ ὡς θέλοντα ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Ἀγγλίας νὰ μεταβάλῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς ἡγεμονίαν. (**hospodarat**). Ἐν Ὕδρᾳ ἐπεκράτει ἀγρία ἀναρχία. Ὁ ὄχλος ἔπνεε μένεα κατὰ τῶν ἀγγλοφρόνων, καὶ ἤθελε νὰ καύσῃ τὰς οἰκίας τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Τομπάζη. Τὰ βίαια, ἂν καὶ δίκαια μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔδει νὰ λάβῃ καὶ ἔλαβεν ὁ Ἄγγλος Ἀμιλτὼν ὑπὲρ τοῦ ἐμπορίου τῶν οὐδετέρων κατὰ τῶν νησιωτῶν, μετέφερον τὸν ἰδιόβουλον, ἐπίμονον καὶ ὑψηλόφρονα Κουντουριώτην ὁλοσχερῶς εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ρωσσικῆς μερίδος, καὶ ὁ καρπὸς τοῦ γαλλορωσσικοῦ αὐτοῦ συνδέσμου ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ ἐκλογὴ τοῦ Καποδιστρίου ὡς κυβερνήτου. Ὁ Κουντουριώτης μετέβη εἰς Καστρί, καὶ παρέσχεν εἰς τὰ πλήθη τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν Πελοποννησίων ἀπεσταλμένων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐκεῖ συναθροίσει ὁ Κολοκωτρόνης, τὴν ἀναγνώρισιν τῶν τριῶν νήσων, ὡς καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Κρήτης, τῆς Σάμου καὶ τῆς Ἄνδρου.

Ὁ ἐξ Ἤλιδος κτηματίας Σισσίνης, ὅστις ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀμφεταλαντεύετο μεταξὺ τῶν δύω κομμάτων ἄνευ στηρίγματος, μετέβη ἐπίσης εἰς Καστρί, καὶ ἐξελέχθη πρόεδρος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως, ἥτις ἤρχισε τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς τὴν 23ην Φεβρουαρίου τοῦ 1827. Οἱ Ἄγγλοι, ἀπενθαρρυνθέντες ὑπὸ τῆς γενικῆς ἐκπτώσεως,

ἔπεμψαν τὴν 31ην Ἰανουαρίου ἐξ πληρεξουσίους εἰς Καστρί, οἵτινες ἦσαν ἐπιφορτισμένοι νὰ προτρέψωσι πρὸς ὁμόνοιαν καὶ σύμφωνον λύσιν τῶν ὑφισταμένων διαφορῶν. Προέτειναν δὲ τόπον συναθροίσεως, ἐκεῖ, ὅπου, ἂν δὲν ἠδύναντο νὰ βλέπωσι τὸ πῦρ, τοὐλάχιστον ἐμπόρουν ν' ἀκούωσι τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ταχθῆ ἀπειλουμένης «Ἀκροπόλεως,» ἀλλ' εἰς μάτην.

Πᾶσα συνδιαλλαγὴ ἀπερρίφθη ὑπερηφάνως, καὶ σκαιῶς διετυπώθη ὅτι τὸ Καστρὶ ἦτο τόπος μᾶλλον εὐπρόσδεκτος εἰς τὸ πλειότερον μέρος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Ὁ Κολοκοτρώνης, πρὸς τὸν ὁποῖον συνεφώνει ὁλοσχερῶς ὁ ἐπιφορτισθεὶς τὴν διαμοίρασιν τῶν φιλελληνικῶν βοηθημάτων **De Bailly**, συήθροισε 200 ἄνδρας πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Καστριοῦ, καὶ ἐφάνη ἔχων ἀπόφασιν νὰ μετέλθῃ βίαν κατὰ τῆς βίας. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν Ἄγγλων, οἵτινες ἐπίσης ἐναντίον τῶν Ρώσσων καὶ τῶν Γάλλων ἠνέῳξαν τὸ ἀντικοινοβούλιόν των ἐν Αἰγίνῃ. Καὶ πάλιν ἄρα εὑρίσκοντο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἐμφυλίων πολέμων. Τότε ἡ ἄφιξις τοῦ στρατηγοῦ Τσούρτς καὶ τοῦ λόρδου Κοχράνου (**Cochran**) ἐπέταξαν εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη νὰ σταματήσωσι. Καὶ προσεπάθουν μὲν νὰ παρελκύσωσι τοὺς πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμητοὺς τούτους φιλέλληνας εἰς Αἴγιναν ἢ εἰς Καστρί, κατώρθωσαν ὅμως μόνον, ὥστε ἀμφότεροι νὰ ἐκφρασθῶσι κατὰ τῆς καταστρεπτικῆς ταύτης διαιρέσεως. Ὁ Κόχρανος ἐδέξατο τὸν Κολοκοτρώνην μετὰ ἐπιπλήκτικῶν μορφῶν, διότι εὗρισκεν αὐτὸν ἀρχηγὸν φατρίας ἀντὶ τοῦ νὰ τὸν εὕρῃ ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ. Ὁ θαλάσσιος ἥρως τῆς Βρεττανίας τραχύτατα ἐπετίμησε καὶ τοὺς Πελοποννησίους διὰ τὴν ἀφιλοπάτριδα ἰδιοτέλειάν των. Ὑπέδειξε δὲ τὰς καταστρεπτικὰς προόδους τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν δεινὴν στενοχωρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. «Ἐπικρεμᾶται ἡ πτῶσις τῆς Ὀλύνθου, καὶ οἱ Ἕλληνες καταναλίσκουσι τὸν χρόνον αὐτῶν εἰς κοιλοβουλευτικὰς συζητήσεις. Ἂν ἡ σκιὰ τοῦ Δημοσθένους ἔδιδε ζωὴν εἰς τὴν κόνιν τῆς Αἰγίνης, τότε ἠθέλετε ἀκούσει ἐκ τοῦ στόματός του τὸν πρῶτον φιλιππικὸν αὐτοῦ λόγον. Ἀνάγνωστε αὐτὸν ἐν πλήρει συνεδριάσει, καὶ μάθετε παρὰ πεπειραμένου καὶ δεδοκιμασμένου πατριώτου ὁποῖον τὸ ὑμέτερον καθῆκον.» Ἡ ὑπενθύμισις αὕτη τῶν μεγάλων προσώπων τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος ἔφερεν ἀποτέλεσμα: «χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας ἐγκατέλιπεν ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς τὸ παρὸν τὰ φιλόδοξα αὐτοῦ σχέδια, συνενοήθησαν μετὰ τῶν Αἰγινητῶν ἵνα μεταφέρωσι τὴν συνέλευσιν εἰς τρόπον τινὰ οὐδέτερον τόπον, καὶ ἐξελέξαντο τὸ χωρίον «Δαμαλᾶ» 3/4 τῆς ὥρας μακρὰν τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς Τροιζῆνος ἀπέχον. Ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν αὐτόθι κἀνὲν κατάστημα ἁρμόδιον πρὸς συνάθροισιν, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ 200 ἄνδρας, συνῆλθον εἰς τὸ ὕπαιθρον, εἴς τινα λειμωνῶνα, ἀρδευόμενον ὑπὸ τῆς κλασικῆς πηγῆς «Ἱπποκρήνης.» Ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν διενυκτέρευσαν ἐν ὑπαίθρῳ εἰς «Δαμαλᾶ». Ὁ Κουντουριώτης κατῴκει ἐν Καλενδερίῳ, ὁ Μαυροκορδάτος ἐν Πόρῳ, ὁ λόρδος Κόχρανος ἐντὸς τοῦ πλοίου του. Τὴν δὲ 30ὴν Μαρτίου καὶ ἡ τοῦ Ζαΐμη κυβέρνησις μετετοπίσθη εἰς Πόρον, ἥτις ἐναπέθετο τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Μία δὲ τῶν πρώτων πράξεων τῆς συνόδου ὑπῆρξεν ἡ ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ Κοχράνου εἰς τὸ ὑπὸ τῆς πρώτης κυβερνήσεως ἀπονεμηθὲν εἰς αὐτὸν ἀξίωμα τοῦ ἀρχιναυάρχου. Τὴν 9ην Ἀπριλίου ὡρκίσθη νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ τοὺς Ἕλ-

ληνας ἐν ὅσῳ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι δὲν ἐγκατέλειπον ἑαυτούς. Ὁ γενναῖος Μιαούλης παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν φρεγάταν «Ἑλλάδα» καὶ ἐτέθη, ἐλεύθερος ἀπὸ πάσης μικροπρεποῦς ζηλοτυπίας, πρῶτος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βρεττανοῦ θαλασσίου ἥρωος. Τὴν 15ην Ἀπριλίου ἐπῆλθεν ὁ διορισμὸς τοῦ Τσούρτς εἰς τὴν θέσιν τοῦ στρατάρχου τῆς ξηρᾶς, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ὅμως τὰς διαταγὰς ὁ Κολοκοτρώνης βεβαίως οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ εἰλικρινείας ὑπεβλήθη, μεθ' ὧν ὁ Ὑδραῖος ναύαρχος. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τοῦ διορισμοῦ τοῦ ναυάρχου καὶ τοῦ στρατάρχου ἐμεσολάβησαν λίαν θυελλώδεις καὶ πλήρεις ταραχῶν ἡμέραι. Προέκειτο, δηλαδή, περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ προέδρου ὅθεν καὶ αἱ φατριαστικαὶ ἔριδες ἐπανεξέλαμψαν εἰς νέας φλόγας. Ὁ μεταξὺ Ρώσσων καὶ Γάλλων σύνδεσμος ἐπηπείλει νὰ διαρραγῇ, ἐπειδὴ τὰ μυστικὰ σχέδια τῆς ρωσσικῆς μερίδος ἐξῆλθον εἰς τὸ φῶς. Μόλις ἐγένετο μνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ Καποδιστρίου, καὶ εὐθὺς ἠγέρθησαν οἱ Ὑδραῖοι ὑπὸ τὸν Κουντουριώτην, καὶ ἐν ὀργῇ ἐξάψει καὶ ταραχῇ ἐξώρμησαν εἰς τὸν κῆπον. Ὅπως ἐν τούτοις τότε ἐν τῇ μεγάλῃ Εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ ἡ Γαλλία, μετὰ τινα ἀγανάκτησίν της καὶ ἀντίστασιν, ἐν τέλει ἐξυπηρέτησε τὰ σχέδια τοῦ Ρώσσου συμμάχου, οὕτω καὶ ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ γωνίᾳ τῆς παγκοσμίου σκηνῆς ἀπεδόθη ἡ ἐγωϊστικὴ πλεονεξία καὶ χλεύη εἰς τὴν γαλλικὴν μερίδα. Ἂν ὁ Κουντουριώτης ἐξ ἀρχῆς συνεδέετο καὶ ἔμενε στενῶς ἡνωμένος μετὰ τῶν Ἄγγλων, ἤθελε δυνηθῇ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ρώσσου ὑπουργοῦ. Τώρα ὅμως ἀπήντησεν αὐτὸν ἐκ μέρους τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Ζαΐμη βαθεῖα δυσπιστία, καὶ οἱ Ἄγγλοι Φιλέλληνες ἐδείκνυον εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀντιβασιλείας ἀδράνειάν τινα περιμένουσαν τὰς περιστάσεις, ἥτις ἐξαίρετα συνέφερεν εἰς τὰ σχέδια τοῦ Κολοκοτρώνου. Παρὰ τοῦ λαοῦ δὲ προσετέθη καὶ ἐμπιστοσύνη τις ἀσαφὴς μὲν εἰς τὸ ὄνομα «Καποδίστριας», ἀλλ' ὠφέλιμος εἰς τὴν ἀδελφότητα τοῦ «Φοίνικος.» Ἐγένετο δὲ δεκτὸν αὐτὸ ὡς τὸ ἀναγκαῖον παραπεμπόμενον καὶ προϊὸν τῆς ἀποτυχίας ἁπάντων τῶν κορυφαίων αὐτοχθόνων μέχρι τοῦδε. Οἱ ἐσωτερικοὶ ἀγῶνες ἦσαν τόσον πρόσφατοι, ὥστε, ἂν ὁ Καποδίστριας ἠρνεῖτο, ἕκαστον ἄλλον ἤθελον ζητήσει εἰς τὴν ἔξω Ἑλλάδα. Τοῦτο ἦτο ἀληθὲς πρᾶγμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Κολοκοτρώνης ἐσχημάτισε κόμμα. «Ἐγνωρίζομεν ὅτι ἅπασαι αἱ μέχρι τοῦδε κυβερνητικαὶ «ἀπόπειραι εἶχον ἁπλῶς χειροτερεύσει τὴν θέσιν. Ἐγὼ συνήνεσα δοὺς γνώμην, ἔλεγεν ὁ «Γέρων» οὐχὶ χωρὶς ν' ἀποβλέπῃ μετὰ πλαγίου βλέμματος εἰς τὸν Ζαΐμην καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, εἰς τοὺς ἄνδρας τοῦ περὶ προστασίας ἐγγράφου τοῦ 1825, νὰ ἐκλέξωμεν ἕνα κυβερνήτην, ὅπως ἀποδείξω εἰς τοὺς Ἄγγλους τὴν ἀνεξαρτησίαν ἡμῶν. Οἱ Ὑδραῖοι ἔκαμον λοιπὸν τελευταίαν δοκιμὴν ν' ἀντιπράξωσιν εἰς τὸ οὐχὶ ἐπιθυμητὸν συμβεβηκὸς (τῆς τοιαύτης ἐκλογῆς) διὰ τῆς ὑπολήψεως σημαντικοῦ ὀνόματος. Ὁ Κουντουριώτης ἐπεσκέφθη τὸν Κολοκοτρώνην, καὶ ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι ἤθελεν εἶναι καλὸν νὰ ἐρωτήσωσι τὸν πλοίαρχον Ἀμιλτῶνα πρὶν ἢ προβῶσιν εἰς τὴν ἐκλογήν.» πρὸς μεγίστην δὲ αὐτοῦ ἔκπληξιν ἡ γηραιὰ ἀλώπηξ προσηνέχθη ἵνα μεταβῇ μόνη καὶ λαλήσῃ μετὰ τοῦ Ἄγγλου ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως, ὡς ὁ ἴδιος ἔλεγε, μετ' αὐταρεσκείας, μὴ συμβῇ ἀγυρτεία τις.»

Μετέβη λοιπὸν κρυφίως εἰς Πόρον χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν τήρησιν τοῦ ὅρκου, τὸν ὁποῖον εἶχε ὁρκισθῇ πρότερον κατὰ τῆς θαλασσοπλοΐας, ἐπεσκέφθη τὸν

ΑΜΙΑΤΩΝ

ΔΕΣΥΗ. ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

πλοίαρχον, καὶ προσεπάθησε νὰ λάβῃ τὴν συναίνεσίν του, «ταχέως» οὕτω διηγεῖται αὐτὸς, «μετέβην εἰς «medias res·» τῷ ἀνεκοίνωσα ὁπόσον τὸν ἐτίμων ὡς εὐεργέτην τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μοὶ δώσῃ τὴν συμβουλήν του περὶ τοῦ ποῖον ἔπρεπε νὰ λάβωμεν ὡς κυβερνήτην. «Δίδει εἰς ἡμᾶς ἡ Ἀγγλία κυβερνήτην ἢ βασιλέα ;» Οὐχὶ ἡ Γαλλία ; ἡ Ρωσσία ; ἡ Πρωσσία ; ἡ Νεάπολις ; ἡ Ἱσπανία ; Οὐχί, «ζητήσατε λοιπὸν κανένα Ἕλληνα ἀξιώτερον τοῦ Καποδιστρίου.» Ἅμα ἐγένετο μνεία τοῦ ὀνόματος τούτου, ἐστράφη ὁ Ἀμιλτὼν εὐθὺς ὅλος, ἐνῷ πρὸ μικροῦ κατὰ τὸ ἥμισυ ἦτο ἐστραμμένος, ἠτένισεν εἰς τὸν ὁμιλοῦντα τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγων στιγμῶν ἀπέκρουσεν ὁ «Γέρων» ζωηρότατα τὴν γνώμην του, ὅτε ὁ Ἀμιλτὼν τῷ εἶπε κατὰ πρόσωπον ὅτι «ἔμαθεν ὅτι ἤθελον νὰ προσκαλέσωσι τὸν Καποδίστριαν· «ὅστις εἶπε τοῦτο», εἶπε τότε ἀγανακτῶν ὁ Κολοκοτρώνης, «ἠθέλησε νὰ σᾶς ἐμπαίξῃ.» Ὁ Καποδίστριας εἶναι ὑπουργὸς Ρῶσσος, καὶ δὲν ἁρμόζει νὰ προσκληθῇ εἰς τοιοῦτος ἀνήρ.» Ἡ δὲ παρατήρησις αὕτη τῆς μεταλλαγῆς τῆς διαθέσεως καὶ γνώμης ἐφάνη ἐπιτυγχάνουσα τοῦ σκοποῦ της. Ἐν τούτοις ὁ Κολοκοτρώνης, μηδόλως ὢν ἀμήχανος ἐν λόγοις, προκειμένου νὰ κρύψῃ διφορούμενα, παρετήρησε τότε πόσον εἶχον ἀλλαγῇ αἱ περιστάσεις. «Ἡ Ἀγγλία» εἶπεν, «εἶναι ἡ προστάτις ἡμῶν κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν, καὶ ἠθέλομεν εὐχαρίστως παραδεχθῇ Ἄγγλον κυβερνήτην, ἂν ἠδυνάμεθα νὰ λάβωμεν τοιοῦτον. Ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς λέγεις, δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν Ἄγγλον, ἔχομεν ἀνάγκην τοῦ Καποδιστρίου.

«Λοιπὸν» ἐφώναξεν ὁ Ἀμιλτὼν στενοχωρηθεὶς καὶ μεθ' ὑπερηφανείας, «λάβετε τὸν Καποδίστριαν ἢ ὁποιονδήποτε διάβολον θέλετε», ἀφ' οὗ ἄλλως εἶσθε ἤδη ἀπολωλότες. «Τοῦτο ἐπεθύμουν ν' ἀκούσω, καὶ τὸν ἀπεχαιρέτισα» ἀποπερατοῖ ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ θριαμβευτικοῦ ὕφους τὴν ἀφήγησίν του. Εὐκόλως δὲ ἠδυνήθη νὰ κερδήσῃ τοὺς διστάζοντας καὶ ἀμφιταλαντευομένους δι' ὑποδείξεως τοῦ βρεταννικοῦ κύρους. Ὁ Κόχρανος καὶ ὁ Τσούρτς ἐξεφράσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς, ἐπειδὴ αὐτοὶ εἶχον λάβει τὰ ἀνώτατα κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἀξιώματα, ἤθελον νὰ ἀποφύγωσι νὰ φαίνωνται περιωρισμένοι Ἄγγλοι. Οὕτως ἄρα τὴν 11ην Ἀπριλίου 1827 ἐξελέχθη ὁ Καποδίστριας ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἐπὶ 7 ἔτη. Ὁ δὲ Ζαΐμης, ὁ Μαυροκορδάτος, οἱ Ἀγγλοέλληνες ἐκίνησαν πρὸς τὸ ἄκουσμα τοῦτο τὴν κεφαλὴν, καὶ ὅτε ὁ Κουντουριώτης, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ὁμοφρόνων του, ἀνέβη εἰς τὸν λόφον «Δαμαλᾶ» πρὸς ψηφοφορίαν, ὡμοίαζον οὗτοι πρὸς ἐγκληματίας ὁδηγουμένους εἰς τὴν ἀποκεφάλισιν. Μόνος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ Ῥῶσσοι ἐθριάμβευσαν. Ὁ Καποδίστριας ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ «Κυβερνήτου·» ὤφειλε δὲ νὰ κυβερνήσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν κατὰ τοὺς διέποντας αὐτὴν νόμους. «Μέχρι δὲ τῆς ἀφίξεώς του ἔμελλεν ἀντιπροσοπε-τικὴ ἐπιτροπὴ νὰ διευθύνῃ τὰς ὑποθέσεις. Ἀλλ' ὑπῆρξεν ἐν τῶν μᾶλλον ἀναρμόστων, εἰς ὃ ἠδύνατο νὰ φέρῃ δημοκρατικὸς φθόνος· ὅτι τὴν ἀντιπροσωπείαν τοῦ συνταγματικοῦ τούτου κυβερνήτου ἐνεπιστεύθησαν εἰς τρεῖς ὅλως ἀλικάνους ἄνδρας, τὸν νέον Γεώργιον Μαυρομιχάλην, τὸν Ψαριανὸν Μιλαΐτην, καὶ τὸν ἐκ Λεβαδείας Νάκον, ἄτομον, δηλαδὴ, ὅπερ ἕνεκα τῆς ἀνοησίας του, ἐχρησίμευεν ὡς παίγνιον καὶ περίγελως τῶν παιδίων. Ταὐτοχρόνως δὲ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Τσούρτς εἶχον ὁρισθῇ καὶ ἀναλάβει τὰ καθήκοντά των. Κατ' ἀρχὰς ἀφῆρουν, πρὸ πάν-

των αἱ ἐνασχολήσεις τοῦ πολέμου πᾶσαν ἄλλην φροντίδα, ὁπότε μάλιστα προέκειτο νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Ἀττικὴ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν· Ἀλλὰ καὶ ἡ συνέλευσις, ὅπως ἀποκρούσῃ πᾶσαν διαδιδομένην συκοφαντίαν περὶ διαχωρισμοῦ τῆς Στερεᾶς ἐκήρυξεν ἐπισήμως ὅτι τὸ ἀδιάσπαστον καὶ ἀδιαίρετον ἑλληνικὸν κράτος συνίσταται ἐξ ἁπασῶν τῶν ἐπαρχιῶν, ὅσαι εὑρίσκονται εἰς τὰ ὅπλα.

Ὁ Κόχρανος καὶ ὁ Τσούρτς προέτεινεν ἀμέσως μεγάλην ἐπιχείρησιν πρὸς ἐπικουρίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἐκ τῆς φρεγάττας «Ἑλλάδος»· ἀπηύθυνεν ὁ ἀρχιναύαρχος τὴν 12ην Ἀπριλίου προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐν ᾗ ἐκήρυξε τὴν διχόνοιαν ὡς ἤδη καταδεδαμασμένην, καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ κλασικοῦ τῶν Ἀθηνῶν ἐδάφους ὡς βεβαίαν. «Οἱ Μουσουλμάνοι οὔτε σπιθαμὴν δύνανται τοῦ λοιποῦ νὰ κατέχωσιν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους, ὅπερ ἀνῆκε ποτὲ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὁ δὲ Ἑλλήσποντος πρέπει νὰ κλεισθῇ, καὶ ὁ ἀγὼν νὰ μετοβιβασθῇ εἰς τουρκικὸν ἔδαφος, καὶ ἡ αὐτοκρατορία τῶν «Μουσουλμάνων» νὰ καταρριφθῇ. Ἡ σημαία τοῦ σταυροῦ θέλει πάλιν κυματίσει ἐπὶ τοῦ ναοῦ τῆς «ἁγίας Σοφίας» ἐν Κωνσταντινουπόλει.»

Ἐνθαρρυνθέντες καὶ ἀναπτερωθέντες ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως, μεθυσθέντες ὑπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις ἐν Βρασιλίᾳ μετά τινων νέων ναυτῶν παίζων ἵδρυσε καὶ κατέστησε συμπαγῆ μίαν ὅλην αὐτοκρατορίαν, συνέρρεον πάμπολλοι ἐθελονταὶ πρὸς αὐτόν. 1,000 Ὑδραῖοι καὶ 200 Κρῆτες ἐλήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κοχράνου ὡς μισθωτοὶ καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του ἀνεψιοῦ αὐτοῦ ταγματάρχου **Urguard**, καὶ ὑπῆγον εἰς Φάληρον. Ὅστις ἤθελε κατορθώσει νὰ ἐπάρῃ τὴν σημαίαν τοῦ Κιουταχῆ, ἔμελλε νὰ λάβῃ χίλια τάλληρα, καὶ ἐπίσης τόσα ἑκάστῳ, ὅστις ἤθελε στήσει ἐπὶ τῆς πύλης τῆς Ἀκροπόλεως τὴν σημαίαν τοῦ Κοχράνου· καὶ διὰ τοὺς πρώτους δὲ 100 ἄνδρας, οἵτινες ἤθελον κατορθώσει νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, προσδιωρίσθησαν πλούσιαι ἀμοιβαί. Ἅπαντες δὲ κατείχοντο ὑπὸ ἴλιγγος μεγίστων ἐλπίδων. Μέχρι τέλους δὲ Ἀπριλίου ὁ ἐν Ἀττικῇ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχεν ἀναβῇ εἰς 10,000 ἄνδρας. Ὁ δὲ Ἄστιγξ ἐστάλη μετὰ τῆς «Καρτερίας» καὶ τεσσάρων μικροτέρων πλοίων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Βόλου ἵνα διακόψῃ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ γενναῖος ναυτικὸς συνέλαβε καὶ κατέστρεψε τῇ 20 Ἀπριλίου 8 τουρκικὰ πλοῖα, φέροντα δημητριακοὺς καρποὺς, καίπερ καταπροσβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ διασταυρουμένου πυρὸς τῶν ἐν τῷ λιμένι ἐχθρικῶν κανονιοστοιχιῶν. Μετὰ δύω δ' ἔπειτα ἡμέρας ἐπέπεσεν εἰς τὸν ἀρκτικὸν πυρθμὸν τῆς Εὐβοίας ἐναντίον πάρωνος ἠγκυροβολημένου παρὰ τὰ Τρίκερα καὶ ἐπίσης ὑπὸ παραλίων κανονιοστοιχιῶν ὑπερασπιζομένου, καὶ ἀφ' οὗ τὴν νύκτα ἀπέτυχε τοῦ νὰ τὸ συλλάβῃ, ἐπυρπόλησεν αὐτὸ τὴν 23ην διὰ μυδροβόλων Ἐπανῆλθε δὲ εἰς Πόρον ἐξεκένωσε τὰς ἐν Κούμῃ ἀποθήκας σιδηρῶν τοῦ Κιουταχῆ, καὶ ἀπήγαγε λαβὼν ἑλληνικούς τινας πάρωνας οἱ ὁποῖοι πάντῃ ἀνεμποδίστως καὶ ἀφελῶς μετήρχοντο τὸ λαθρεμπόριον διὰ τοὺς Τούρκους. Αἱ λαμπραὶ αὗται ἐπιτυχίαι κατέστησαν ἀναμφιλέκτως ἀναγκαίαν ἐκείνην τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1823 παντὶ σθένει ἐπεζήτει καὶ ἐπεδίωκεν ὁ Ἄστιγξ. Οἱ ἕλληνες ναῦται μετεχειρίσθησαν τὰ ἑξήκοντα καὶ ὀκτὼ λιτρῶν σφαῖρας δεχόμενα τηλεβόλα τῆς «Καρτερίας» λίαν φλεγματικῶς ἅμα καὶ ἐπιτηδείως, ἀνέφλεγον τὰς βόμβας, μετέφερον αὐτὰς εἰς τὸ πλοῖον καὶ τὰς ἐπλήρουν, ἐνῷ τὸ

πλοῖον ἐκινεῖτο ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρικῶν κανονιοστοιχιῶν. Τότε ἐφαίνετο βεβαίως φρονιμώτερον ν' ἀντικαταστήσωσι τὰ πυρπολικὰ διὰ τοῦ ἀτμοῦ καὶ τῶν ἰσχυρῶν καὶ φοβερῶν καταστρεπτικῶν μέσων τῆς νέας ἐποχῆς.

Ἐν ᾧ ὁ Ἀστιγξ ἐνήργει μετ' ἐπιτυχίας ὄπισθεν τοῦ στρατοῦ τοῦ Κιουταχῆ, οἱ Ἕλληνες καὶ νέοι αὐτῶν φιλέλληνες ἀρχηγοὶ ἐφιλονείκουν ἔτι μεταξύ των περὶ τοῦ σχεδίου τῆς ἐκστρατείας. Ὁ Καραϊσκάκης συνδιεσκέπτετο εἰς Κερατσίνι μετὰ τοῦ Τσούρτς καὶ τοῦ Κοχράνου. Ἐπαρουσιάσθησαν δ' ἐπιστολαὶ ἐξ Ἀκροπόλεων, ἐφ' αἷς ἐγράφετο ὅτι ὁ Φαββιέρος καὶ ἡ φρουρὰ δὲν ἠδύναντο ἐπὶ πολὺ πλέον νὰ συντηρηθῶσιν. Οὐχ ἧττον ὅμως συνεφώνει ὁ Καραϊσκάκης ἵνα παύοντες ν' ἀποβλέπωσιν εἰς πᾶσαν ἀπ' εὐθείας συνδρομὴν, ἐνεργῶσιν ὄπισθεν τῶν θέσεων τοῦ Κιουταχῆ, καὶ καταλάβωσι τὰς Θερμοπύλας καὶ τὸν Ὠρωπόν. Κτὶ ὁ ταγματάρχης Γόρδων ἔκλινε πρὸς αὐτὴν τὴν γνώμην, ἥτις, βασιζομένη εἰς ἐπιτόπιον πολεμικὴν πεῖραν, ἐθυσίαζε τὴν στιγμιαίαν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ μέλλοντος. Ἐπειδὴ διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσιν ὅτι θέλουσι στερήσει τοὺς Τούρκους τροφῶν, ἀφοῦ ἡ συγκοινωνία των εἶχεν ἤδη διακοπῆ, καὶ ὅτι ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἔπιπτεν ἡ Ἀκρόπολις θέλουσιν ἐπανακυριεύσει αὐτὴν ἐν βραχεῖ διαστήματι. Ἀλλ' ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἐπέμενεν ὅπως ἁρπάσωσι τὸν ταῦρον ἐκ τῶν κεράτων καὶ ἐλευθερώσωσι τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπιπίπτοντες ἀπ' εὐθείας κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Αἱ εὔηχοι αὐτοῦ ἐκφράσεις ἐκέρδησαν καὶ παρέσυραν πάντας. Καὶ ὁ Καραϊσκάκης δὲ αὐτὸς ἐνέδωκεν ἐναντίον τῆς καλλιτέρας πεποιθήσεώς του, καὶ οὕτως ἀπεφάσισαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὸ πρὸ τῆς Ἀκροπόλεως τουρκικὸν στρατόπεδον.

Τὴν 20 Ἀπριλίου ἤρχισεν ἡ ἐν Μουνυχίᾳ ἀποβίβασις τοῦ σώματος τοῦ **Urquard**. Συνηνώθη δὲ τοῦτο μετὰ τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην, καὶ συνεκρότει καθ' ἑκάστην ἀψιμαχίας πρὸς τὰς ἐμπροσθοφυλακὰς τοῦ Κιουταχῆ. Τὴν δὲ 3ην Ἀπριλίου συνήφθη ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ Κοχράνου πεισματώδης ἀγὼν, ὁ ναύαρχος ὠφελήθη ἐκ τῆς περιστάσεως, καθ' ἣν τολμηρὰ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπίθεσις ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ, ἐνεθάρρυνε τὰ περὶξ αὐτοῦ στρατεύματα, καὶ τὰ ὡδήγησε, κρατῶν μόνον τὸ τηλεσκόπιόν του εἰς τὴν χεῖρα, κατὰ τῶν τουρκικῶν ὀχυρωμάτων πρὸς τὸ μοναστήριον τοῦ «ἁγίου Σπυρίδωνος». Τότε κραυγὴ διέτρεξε τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων καὶ μετεδόθη ἀπὸ τοῦ Φαλήρου μέχρι τοῦ Κερατσινίου, καθ' ἅπασαν τὴν στρατιωτικὴν ταύτην γραμμὴν προὐχώρησαν εἰς προσβολὴν κατὰ τοῦ Πειραιῶς, καὶ ἐννέα τουρκικὰ ὀχυρώματα κατεστράφησαν. Ἡ Τουρκικὴ ἐμπροσθοφυλακὴ ἀπεκρούσθη ἐν μέρει μὲν πρὸς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, ἐν μέρει δὲ πρὸς τὸν λόφον τῆς Ξυπέτης, πέρα τοῦ Πειραιῶς. Οὕτω δὲ καὶ ἡ συνένωσις τοῦ ἑλληνικοῦ σαρατοπέδου ἀπὸ τοῦ Φαλήρου μέχρι τοῦ Κορυδαλοῦ ἀποκατέστη, ἡ σειρὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ Κιουταχῆ ἀπεκόπη ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Πειραιῶς. Ἀλλ' ἡ εὐτυχὴς αὕτη συμπλοκὴ ἔσχε τὴν κακὴν συνέπειαν: ὅτι ἐπέτεινε καὶ ηὔξησαν εἰς τὸ ἔπαρκον τὴν πεποίθησιν καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν φιλελλήνων ἀρχηγῶν. Οὕτως «ἀπὸ σήμερον» ἔλεγεν ὁ Κόχρανος «χρονολογεῖται νέα ἐποχὴ εἰς τὸ στρατιωτικὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος»· ἀπετόλμησε δὲ νὰ ἐπιβοηθήσῃ ἤδη τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὴν Ἀκρόπολιν.

Ἐν τούτοις ἔπρεπε πρῶτα ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν ἐπὶ τῆς χερσονήσου ἀποκεκλεισμέ-

νων τούρκων, ἵνα μηδένα ἀφήσωσιν ὄπισθεν αὐτῶν ἐχθρὸν, καὶ ἡ ἐνταῦθα γενομένη ἀντίστασις ἔπρεπε νὰ πείσῃ τὸν Κόχρανον ὅτι εἶχε νὰ κάμῃ μετ' ἄλλου εἴδους ἀντιπάλων ἢ ἐν Βαχίᾳ καὶ Περναμβούκῳ (Bachia, **Pernambuko**)· Οἱ 300 Γκέκαι, οἵτινες κατεῖχον τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, εὑρίσκοντο ἄνευ τῶν πρὸς πόλεμον ἐπιτηδείων καὶ ἐστεροῦντο ὕδατος καὶ τροφῶν. Τὴν 21ην Ἀπριλίου ἤρχισε τρομερὸς βομβαρδισμὸς ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης. Τὰ 32 λιτρῶν σφαίρας δεχόμενα τηλεβόλα τῆς «Ἑλλάδος» κατεκρήμνισαν τὰ τείχη τοῦ μοναστηρίου καὶ τὸ κτίριον παρίστα ἐν τέλει μόνον σωρὸν ἐρειπίων. Ὅτε ὅμως οἱ Ἕλληνες ἐδοκίμασαν νὰ κάμωσιν ἔφοδον, ἐξεπήδησαν οἱ ἡρωϊκοὶ ὑπερασπισταὶ ἐκ τῶν θολωτῶν κελλαρίων ὅπου εἶχον καταφύγει, ἐχαιρέτισαν τοὺς ἐπιτεθέντας δι' ἐπιτυχοῦς πυροβολήσεως, καὶ τοὺς ἀπέκρουσαν. Ἀπεπειράθησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις, ἐπειδὴ παρεπείσθησαν ὅτι ἡ πεῖνα εἶχεν ἐξαδυνατίσει καὶ ἀπαλύνει τοὺς Γκέκας. Ἀλλ' ὁ Ἕλλην, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὰς περὶ συνθηκολογήσεως καὶ παραδόσεως προτάσεις, ἐφονεύθη, καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐξετέθη ἀπέναντι τοῦ τείχους. Μία δὲ λέμβος, ἥτις ἐκ τοῦ κερκούρου (κοττέρου) τοῦ λόρδου Κοχράνου εἶχε σταλῇ ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἀνακωχῆς, ἐχαιρετίσθη διὰ σφαιρῶν, καὶ εἷς Ἄγγλος ναύτης ἐπληγώθη βαρέως. Οὕτως ἤρχισε πάλιν ἡ «Ἑλλὰς» τὴν 27ην νὰ ἐκφενδονίζῃ τὰς 32 λιτρῶν σφαίρας αὐτῆς κατὰ τοῦ μοναστηρίου, χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ ἀποφασιστικώτερόν τι ἢ τὸ τῆς προτεραίας ἀποτέλεσμα. Οἱ Γκέκαι εὗρον καταφύγιον καὶ σκέπην ἐντός τινος λάκκου, τὸν ὁποῖον εἶχον σκάψει ὄπισθεν τῶν ἐρειπίων τοῦ ἐξωτερικοῦ προχώματος, καὶ τὸ θάρρος αὐτῶν ηὔξησεν, ὁπότε παρετήρησαν ὁπόσον μικρὰν ἐπήνεγκε βλάβην τὸ τρομερὸν πῦρ τοῦ ἐχθρικοῦ μονοκρότου. 1,000 περίπου σφαῖραι ἐρρίφθησαν κατὰ τοῦ μοναστηρίου, καὶ ὅμως ἡ δεκάκις καταπυροβοληθεῖσα τουρκικὴ σημαία ἐκυμάτιζεν ἀκόμη περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐπὶ τῶν ἐρειπίων. Καὶ βεβαίως μὲν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ πολὺ πλέον ἡ θέσις αὕτη. Ἡ δίψα ἦτο ὁ χείριστος ἐχθρὸς τῶν πολιορκουμένων. «Τρία ἀκόμη πιθάρια, ὡς αὐτό», ἔλεγε μετὰ ταῦτα ὁ ἀρχηγὸς ὅτε διήρχετο πλησίον κρήνης τινός, παρὰ τὴν ὁποίαν ἵσταντο ὑδραντλίαι «καὶ ἠθέλομεν πολεμήσει ἐπὶ τρεῖς ἀκόμη ἡμέρας.» Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐδιϊσχυρίζοντο Ἐν ᾧ ὁ Τσούρτς ἔκλεινε πρὸς διαπραγμάτευσιν μετὰ τῶν πολιορκουμένων, ὁ Κόχρανος ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐπιθέσεως, καὶ ἐναντίον πάσης ἐπὶ συνθήκῃ παραδόσεως· ἐπειδὴ αὕτη μόνον ἠδύνατο πρὸς πεισματώδη ἀντίστασιν νὰ ἐνθαρρύνῃ. Ὡνείδιζε δὲ διὰ δειλίαν τοὺς Ἕλληνας ὁπλαρχηγούς, καὶ προσέθετεν ὅτι ἡ κατὰ τοῦ μοναστηρίου ἐπίθεσις εἶχεν ἀποφασισθῇ διὰ τὴν πρωΐαν τῆς 28ης. Ὁ Τσούρτς δ' ἐφαίνετο συμφωνῶν, ἔκαμε τὰς ἀπαιτουμένας προετοιμασίας, καὶ ἔδωκεν εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Γόρδωνα πυροβολικὸν διαταγὴν νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐπιχείρησιν. Ἀλλ' ἔν τινι κακῇ ὥρᾳ μετέβαλε γνώμην καὶ, παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν περικυκλούντων αὐτὸν συμβούλων, παρεσύρθη ἵνα προβῇ εἰς συνθηκολόγησιν μετὰ τῶν Γκεκῶν, χωρὶς κἂν μόνον νὰ προειδοποιήσῃ τὸν λόρδον Κόχρανον ἢ τὸν Γόρδωνα. Ἐβεβαίωσε δὲ τοὺς γενναίους ὑπερασπιστὰς τοῦ μοναστηρίου ὅτι ἤθελεν ἐπιτρέψει εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξέλθωσι μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Τὸ χείριστον δὲ ὅτι οὐδὲν προενόησε μέτρον πρὸς διατήρησιν τῆς περὶ παραδόσεως συνθήκης ὅπως ἀναγκάσῃ ὥστε τ' ἄγρια στίφη, ἅπερ εὑρίσκοντο

ἐν τῷ μοναστηρίῳ καὶ ἐδίψων αἷμα τῶν Ἀλβανῶν, νὰ διώξωσι κατὰ ζεύγη. Ἰσχυριζετο δὲ βραδύτερον ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι οὐδὲν παρημελήθη ἵνα προληφθῇ ἡ φοβερὰ καταστροφὴ, ἥτις ἐπηκολούθησεν.» Ἐν τούτοις τὰ μόνα αὐτοῦ προνοητικὰ μέτρα συνίσταντο εἰς τὸ ὅτι διέταξε νὰ συνοδεύσωσι τοὺς Γκέκας ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Τσαβέλλας, καί τινες ἄλλοι ἕλληνες ὁπλαρχηγοί, οἱ ὁποῖοι ἐχρησίμευσαν ἐπίσης ὡς ὅμηροι. Ἀλλὰ μόλις οἱ ἀτυχεῖς ἐκεῖνοι ἐγκατέλιπον τὸ τόσον ἀνδρείως ὑπερασπισθὲν μοναστήριον, καὶ ἔκαμον περὶ τὰ 100 βήματα διὰ μέσου τοῦ πυκνοῦ σμήνους τῶν ὡπλισμένων, οἵτινες ἦσαν συνηθροισμένοι εἰς τὴν εἴσοδον, καὶ παρευθὺς οἱ ἕλληνες ἐπήδησαν κατ' αὐτῶν, ὅπως ἀποσπάσωσιν ἀπ' αὐτῶν τὰ ὅπλα. Ἔγειναν πυροβολήματά τινα, περὶ τῆς ἀφορμῆς τῶν ὁποίων, ὡς συνήθως συμβαίνει εἰς τοιαύτας περιστάσεις, ἐπικρατεῖ φιλονικεία καὶ ἀβεβαιότης. «Φονεύσατέ με, ὡς σᾶς φονεύω,» ἐφώναξεν ὁ Καραϊσκάκης μετ' ἀπελπισίας πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, δὲν ἠδυνήθη ὅμως καὶ ν' ἀναστείλῃ τὴν ἐπελθοῦσαν φρικώδη καταστροφήν. Ἐξηντλημένοι ὑπὸ τῆς δίψης, τῆς ἀϋπνίας καὶ τοῦ ἀγῶνος οἱ Τοῦρκοι, οὐδόλως ἠδύναντο νὰ ἔχωσι κατὰ νοῦν νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς ἐπιτυχῶς. Καὶ οὕτως ἐπῆλθε τρομερὰ σφαγή. Ἐκ τῶν 270 Γκεκῶν, οἵτινες ἐγκατέλιπον τὸν ἅγιον Σπυρίδωνα, διεσώθησαν μόνον οἱ ἀρχηγοί, 60 περίπου ἄνδρες. Ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Τσαβέλλας τοὺς ἁρπάσαν ἐκ τῶν λυσσώντων συμπαριωτῶν των μετὰ μεγάλου κινδύνου τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς. Οἱ δὲ φονευθέντες ἐγυμνώθησαν πάραυτα καὶ κατελαφυραγωγήθησαν. Οἱ λυσσῶντες στρατιῶται ἀλληλοκτόνουν χάριν τῆς αἱματοφύρτου λείας. Οὕτω δὲ τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον μετεβλήθη εἰς σκηνὴν ἀπαισίας ἀναρχίας. Ὁ στρατηγὸς Γόρδων, ὅστις ἅπαξ ἤδη ὑπῆρξεν ὁ ἀγαναχτῶν καὶ ἀντιτείνων μάρτυς τῆς αἱματηρᾶς σκηνῆς τῆς Τριπολιτσᾶς, ἐγκατέλιπε τώρα πλήρης ἀπελπισίας καὶ ἀποστροφῆς τὴν θέσιν αὐτοῦ καὶ τὴν χώραν. Ὁ Κόχρανος ἐξώρμησεν εἰς τὰς τραχυτάτας ἀρῶν ἐκφράσεις τῶν θαλασσινῶν. Ὁ δὲ στρατάρχης Τσοὺρτς, ἐπὶ τὸν ὁποῖον, μ' ὅλην τὴν ἐπίσημον αὐτοῦ διάψευσιν, ἐπέπιπτε βαρεῖα ἡ κυριωτάτη αἰτία καὶ μομφὴ διὰ τὴν καταστροφήν, κατέθαπτε τὴν αἰσχύνην καὶ τὴν ὀργὴν δι' ὅ,τι αὐτὸς ἀπεκάλει «προδοσίαν τῶν Ἑλλήνων» εἰς τὸ πλοῖόν του, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχε συστόσει τὸ ἥκιστα μὲν στρατιωτικὸν ἀλλὰ λίαν ἀναπαυτικὸν στρατοπεδαρχεῖόν του. Ἐκεῖθεν ἐξέδωκε βροντώδη διαμαρτύρησιν, τὴν ὁποίαν ὑπῆρξεν ἀρκούντως ἀνεπιτήδειος ὥστε νὰ ἐγχειρίσῃ εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Οὗτος δὲ ἐγένετο σχεδὸν ἐκτὸς ἑαυτοῦ· «λοιπὸν ἐκ τῆς ἡμιολίας του (γολέττας του)» ἐφώναξεν οὗτος, «ὁπόθεν ἐν ἀνέσει θεᾶται τὸν ἀγῶνα, διαμαρτύρεται ἐναντίον ἡμῶν, οἵτινες ἀγωνιζόμεθα πρὸς τοσούτους διαβόλους!» καὶ ἠσθένησεν ἐκ τῆς συγχύσεως καὶ ὀργῆς του.

Ὅτε ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς ἔμαθε τὰ συμβάντα, ἐξανέστη καὶ ἀνεφώνησε μετὰ λίαν ἐπισήμου τρόπου: «Ὁ Θεὸς δὲν θέλει ἀφήσει ἀτιμώρητον τὴν ἀπιστίαν ταύτην Θέλει συγχωρήσει τὰς ἁμαρτίας τῶν φονευθέντων καὶ δεινῶς τιμωρήσει τοὺς φονεῖς».

Ἡ προφητεία αὕτη τάχιστα ἔμελλε νὰ ἐκπληρωθῇ. Μετὰ τὸ συμβᾶσαν καταστροφὴν τῆς 27ης Ἀπριλίου οἱ Ἄγγλοι φιλέλληνες ἐπέμενον περισσότερον ἢ ἀλλοτέποτε ἵνα καταστρέψωσι τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ. Καὶ ὁ Κόχρανος μάλιστα ὑπείλει ὅτι ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ὁ Καραϊσκάκης ἐπαρουσίαζε δυσκολίας, ἤθελεν

ἀμέσως ἀποπλεύσει αὐτὸς ἐκεῖθεν· «ὅπου ἐγὼ ἄρχω» ἐφώναξε μεθ' ὕφους ἐπιτακτικοῦ, «παύει ἄλλη ἀρχή». Ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ δεσμεύσῃ καὶ τῷ ὑποτάξῃ τὴν ὀρθοτέραν αὐτοῦ γνώμην, καὶ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ σχέδιον τοῦ νὰ ἐνεργήσῃ εἰς Ὠρωπὸν καὶ Μαραθῶνα, ὄπισθεν πολεμῶν τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τοῦ Κιουταχῆ. Μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου κατώρθωσεν ὅπως ἀποφασισθῇ νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν κατὰ τοῦ Κιουταχῆ προσβολὴν διαιρούμενοι εἰς δύω σώματα. Καὶ οἱ μὲν Ἄγγλοι προὐτίμων μάλιστα ν' ἀφήσωσιν ἀριστερόθεν τὸν ἐλαιῶνα καὶ νὰ ὁρμήσωσιν ἐκ τοῦ Φαλήρου ἐν ἑνὶ σώματι κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπειδὴ ἐνόμιζον ὅτι ἤθελον δυνηθῆ εἰς ἀνοικτὸν πεδίον νὰ συγκεντρώσωσι καὶ συνασπίσωσιν εὐκολώτερον τὰ στρατεύματα ἢ εἰς τὸ δάσος. Τώρα ὅμως ἀπεφασίσθη ὅπως ἓν ἀπόσπασμα ἐκ τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν δεξιόθεν ἀπὸ τοῦ Φαλήρου, ἕτερον δὲ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἀριστερόθεν διὰ τοῦ ἐλαιῶνος εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀμφότεραι αἱ γραμμαὶ ἔδει νὰ προμηθευθῶσι ζωοτροφίας καὶ πολεμεφόδια δι' ὀκτὼ ἡμέρας. Ὁ Καραϊσκάκης ἤθελε ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τοῦ σώματος ἐκείνου, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ δυσκολωτέρα ἐργασία, ἐπειδὴ ἡ ὁδὸς διὰ τοῦ ἀδένδρου καὶ ἀνάντους ἐδάφους ἀπὸ τοῦ Φαλήρου πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν προεμήνυέ πως τὰς δεινοτάτας περιπτώσεις τῆς προσβολῆς τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται ἐπέμενον εἰς τὴν συνήθη αὐτῶν φιλοδοξίαν, ὅπως ἀπονεμηθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ τιμὴ τῆς μᾶλλον ἐπικινδύνου θέσεως, καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἐνέδωκεν ὁ Καραϊσκάκης. Ἡ 5η Μαΐου προσδιωρίσθη ὡς ἡμέρα τῆς ἐπιθέσεως. «Λοιπὸν τὴν 5ην Μαΐου» ἐφώναξεν ὑπερηφάνως ὁ Κόχρανος «θέλομεν γευματίσει ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως.»

Ἡ κρατουμένη ὀργὴ ἕνεκα τῆς πολυπράγμονος καὶ ἀνωφελοῦς ἀναμίξεως τῶν ξένων, ἡ κακὴ προαίσθησις ἐπικειμένης καταστροφῆς, αἱ καθημεριναὶ συγκρούσεις πρὸς τὸν Τσούρτ, τὸν Κόχρανον καὶ τοὺς ἰδίους δυστροπούντας συμπατριώτας αὐτοῦ ἐπήνεγκον τοιαύτην κατάπτωσιν εἰς τὰς διαθέσεις τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τὸν κατέθλιψαν τοσοῦτον, ὥστε ἐπεθύμει τὸν θάνατον. «Ἤθελον οὕτω τοὐλάχιστον δυνηθῆ», ἔλεγε πρός τινα φίλον του, «νὰ διασώσω τὸ ὄνομα, ὅπερ ἀπέκτησα διὰ τῶν μέχρι τοῦδε ἀγώνων». Ἡ δὲ συγκίνησις τῶν τελευταίων ἡμερῶν ἐπενήργησεν ἐπὶ τὸ ἠσθενηκὸς σῶμα, καὶ τὴν 4ην Μαΐου κατελήφθη ὑπὸ ὀξέος πυρετοῦ. Ἐξημμένην ἔχων τὴν φαντασίαν καὶ ἀγρίως παραλαλῶν ἔκειτο ἐντὸς τῆς σκηνῆς του. Τότε ἀντήχησε περὶ τὴν μεσημβρίαν ὁ κρότος συμπλοκῆς τινος ἀπὸ τοῦ Ἰλισσοῦ ἐπάνω πρὸς αὐτόν. Ἂν καὶ εἶχεν ἀπαγορευθῇ αὐστηρῶς πρὸς τοὺς στρατιώτας νὰ πολεμήσωσι μίαν ἡμέραν πρὸ τῆ, μεγάλης ἐφόδου, ἤρχισάν τινες μεμεθυσμένοι Κρῆτες ν' ἀψιμαχῶσι πρὸς τοὺς Τούρκους, καὶ ἐπυροβόλουν κατὰ τοῦ πλησιέστατα εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἰλισσοῦ εὑρισκομένου ἐχθρικοῦ ὀχυρώματος. Εἰς μάτην δὲ παρεκίνουν οἱ ἀρχηγοὶ ἵνα παραιτηθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἀνωφελοῦς ἀγῶνος. Τὸ ὀχύρωμα κατελήφθη, ταχέως ὅμως ἀπόσπασμα Τούρκων ἱππέων, ἐξορμῶν τοῦ ἐλαιῶνος, ἐπέπεσεν εἰς τὴν πλευρὰν τῶν Κρητῶν, καὶ τοὺς ἐδίωξε κάτω πρὸς τὸ Φάληρον. Τότε ἐξύπνησεν ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῶν πυρετωδῶν αὐτοῦ ὀνείρων· Βλέπει τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας, πηδᾷ ἐπὶ τὸν ἵππον του, ἀποσπᾷ τοῦ πρώτου, ὃν κατὰ τύχην ἀπήντησεν ἐμπρός του, τὸ γιαταγάνιον, ὁρμᾷ, ἡγούμενος τῶν περὶ αὐτὸν ὁπλαρχηγῶν, κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ βιάζει

αὐτοὺς νὰ ὀπισθοχωρήσωσι πρὸς τὰ προχώματα. Ἀλλὰ, ἐξαφθεὶς ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ, ἐλησμόνησε τὴν συνήθη προσοχήν του, καὶ ἀπετόλμησε νὰ προχωρήσῃ ὑπὲρ τὸ δέον. Τὸ μικρὸν πλῆθος περικυκλοῦται εὐθὺς ὑπὸ τῶν δελήδων καὶ ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ὁ Καραϊσκάκης μένει ἵνα τελευταῖος καλύψῃ τὴν ὀπισθοχώρησιν, τότε πυροβολεῖ κατ' αὐτοῦ Τοῦρκός τις ἱππεὺς διὰ τῆς καραβίνας του εἰς τὴν γαστέρα, ὁ ἀρχηγὸς καταπίπτει ἐκ τοῦ ἵππου, ἀλλὰ δι' ἐσχάτης προσπαθείας ἐπανίσταται, καὶ ἐνθαρρύνει διὰ φωνῆς διακεκομμένης τοὺς ἑαυτοῦ ὁπαδοὺς πρὸς ἀντίστασιν. Τότε συνασπίζονται ἅπαξ ἔτι οἱ ἱππεῖς εἰς τρόπον, ὥστε οἱ πεζοὶ τῶν Κρητῶν καὶ τῶν Ὑδραίων νὰ δύνανται νὰ ὀπισθοχωρήσωσι. Φέρουσι δὲ τὸν βαρέως τετραυματισμένον ἥρωα εἰς τὸ παραθαλάσσιον, ἐπιβιβάζουσιν αὐτὸν εἰς τὴν ἡμιολίαν τοῦ Τσούρτς· ὁ χειρουργὸς θέλει ν' ἀποκρύψῃ πρὸς αὐτὸν τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης συναισθάνεται καὶ ἀναγνωρίζει ὅτι ὀλίγαι ἀκόμη ὧραι ζωῆς τῷ ὑπολείπονται. Ζητεῖ λοιπὸν συγχώρησιν παρὰ πάντων τῶν περικυκλούντων αὐτόν, κοινωνεῖ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ὑπογράφει τὴν διαθήκην του, καὶ προσδιορίζει μετὰ ψυχροῦ αἵματος καὶ εὐτόνου φωνῆς ὡς τόπον τῆς ἐνταφιάσεως αὐτοῦ τὴν Σαλαμῖνα. Παρηγορεῖ τοὺς κλαίοντας συναδέλφους αὐτοῦ ἐν ὅπλοις, Χατζῆ-Πέτρον καὶ Γριβᾶν, καὶ τοὺς ἐνθαρρύνει, ἐναγκαλιζόμενος αὐτοὺς διὰ τελευταίαν φοράν, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν θείων των καὶ ἐπικουρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. «Πρὸ πάντων δὲν πρέπει νὰ ὀπισθοχωρήσητε, παλαιοὶ ἀγωνισταί. Ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου. Εἰς τὸν υἱόν μου τὸ ὅπλον μου, ὅπερ τώρα εἶναι ἡ μόνη περιουσία μου. Τὰς θυγατέρας μου παραδίδω εἰς σᾶς, παλαιοὶ ἐν ὅπλοις συνάδελφοί μου... Τοσαῦτα περὶ τῶν ἐμῶν. Ἀλλὰ τί νὰ εἴπω καὶ περὶ ὑμῶν; Ἐπεθύμουν νὰ εἶχον ἐνώπιόν μου ὅλον τὸ ἔθνος, ἵνα τῷ εἴπω πόσον ἀξίζετε Χαιρετίσατέ μοι ἅπαντας τοὺς ἀξιωματικούς, καὶ αὔριον τὴν πρωΐαν ἐπανέλθετε ἐδῶ ἵνα σᾶς ἐπανίδω».

Τότε ἀπεχωρίσθησαν οἱ φίλοι, ἄλλα τὴν πρωΐαν δὲν ἐπανεῦρον ἐν τοῖς ζῶσι πλέον τὸν ἀρχηγόν, ὅστις τοσάκις ὡδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὴν νίκην. Μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων ὡρῶν ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου εἶχεν ἐκπνεύσει, καὶ ἐν Σαλαμῖνι ἐγένετο ἡ ἐπίσημος αὐτοῦ ἐνταφίασις. (1)

Εἰς τὸν στρατὸν ἀφῆκε πένθος καὶ ἀπελπισίαν, ἐπειδὴ ἐνδοιάζοντες καὶ ἀπιστοῦντες ἤκουον τώρα τοὺς παρηγορητικοὺς λόγους καὶ τὰς ἡρωϊκὰς λέξεις τοῦ Τσούρτς. Εἰς μάτην ὑπέσχετο ὁ Ἄγγλος ὅτι ἤθελεν ὁδηγήσει αὐτὸς ἀντὶ τοῦ πεσόντος τὰ πρὸς ἔφοδον ὡρισμένα στρατιωτικὰ σώματα.

Αὕτη δὲν ἦτο ἡ φωνή, ἥτις ἀντήχει εἰς Χαϊδάρι, εἰς Ἀράχωβαν, εἰς Δίστομον,

---

(1) Οὕτως ἀπέθανεν ὁ ὁμολογουμένως ἄριστος τῶν στρατιωτικῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀνδρῶν, ὁ γενναιότατος καὶ νοημονέστατος τῶν ὁπλαρχηγῶν, ὁ ἐπιτηδειότατος τῶν στρατηγῶν αὐτῆς Καραϊσκάκης. Καὶ τοῦ λαοῦ ἡ πιστὴ μνήμη καὶ παράδοσις, καὶ ἡ δημοτικὴ ποίησις καὶ ἡ ἀκριβὴς ὁμογενῶν τε καὶ ἀλλογενῶν ἱστοριογραφία, καὶ οἱ εὐτυχήσαντες νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἄνδρα, καὶ φίλοι καὶ ἐχθροί, πάντες ἐκ συμφώνου μαρτυροῦσι τὰ σπάνια καὶ ἐξαίρετα αὐτοῦ πλεονεκτήματα. Σ. τ. Μ.

εἰς Κερατσίνι, ἀπέναντι τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Σπυριδωνος, ἡ φωνὴ ἥτις εἶχεν ἐπαναγάγει εἰς τὴν ζωὴν ἐκ νέου τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τοῦ Μακρυνόρους μέχρι τοῦ Φαλήρου, ἥτις ναὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀδυνάτους εἶχεν ἐμπνεύσει τὴν ἱερὰν φλόγα τῆς φιλοδοξίας.

Καὶ εἶχον μὲν βεβαίως πάντοτε τὴν ἀπόφασιν ν' ἀγωνισθῶσι καὶ νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ πατριωτικὸν καθῆκον των, ἀλλὰ τὸ ἐξεπλήρουν τώρα πλέον ἄνευ ἐνδομύχου εὐχαριστήσεως καὶ μετὰ τοῦ σκοτεινοῦ μάλιστα προαισθήματος ὅτι ἐβάδιζον πρὸς τὸν ὄλεθρον. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἀπ' ἐναντίας ἠγάλλοντο καὶ ἠλάλαζον ὑπὸ τῆς χαρᾶς, ὅτε Αἰγύπτιός τις λιποτάκτης ἔφερε τὴν μεγάλην εἴδησιν ὅτι ὁ «Καραϊσκάκην δὲν ὑπάρχει πλέον». Ὅθεν καὶ ἐφώναζον ἐκ τῶν προμαχώνων των πρὸς τὰς ἑλληνικὰς προφυλακὰς: «Πρέπει νὰ πενθηφορήσητε».

Μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν ἄν τις ταχέως ἔφευγεν, ὑπῆρχεν ἐν χρήσει ἡ παροιμιώδης γενομένη ἔκφρασις: «Ποῦ τρέχεις, μωρέ, ὡς νὰ σὲ κυνηγᾷ ὁ Καραϊσκάκης;» «Ἡμεῖς ἔχομεν» ἔλεγον, οἱ Τοῦρκοι τότε «ἕνα Κιουταχῆν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἕνα Καραϊσκάκην: Δύω λέοντες ἀγωνίζονται νὰ καταπίῃ ὁ εἷς τὸν ἄλλον. Οἱ Ἀλβανοὶ οὐδένα ἄλλον φοβοῦνται Ρωμαῖον καπετάνον, εἰμὴ μόνον τὸν Καραϊσκάκην».

Ἡ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν γενομένη αὕτη ἀναγνώρισις εἶναι τὸ λαμπρότατον μνημεῖον διὰ τὸν Ἕλληνα ἥρωα. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὁ Ἀλῆ πασσᾶς διέταξε νὰ τὸν δείρωσι μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης, ὡς ἡ ψυχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἔπεσε πρὸ τῶν Ἀθηνῶν, ὁποία ἀπόστασις καὶ διαφορά! Ἐνταῦθα πράγματι δύναταί τις νὰ διδαχθῇ εἰς τί δύναται ἡ ἐλευθερία νὰ μεταβαλῃ τοὺς ἀνθρώπους!

Ὁ δ' ἐξ ἀγαλλιάσεως ἀλαλαγμὸς τῶν Τούρκων καὶ ἡ καταπτωσις τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη ἔμελλον νὰ εὕρωσι φοβερὰν ἐπικύρωσιν. Οὐδεὶς ὑπῆρχε πλέον ὁ δυνάμενος ν' ἀντιπαραταξῇ εἰς τὸ ὀλέθριον σχέδιον τῶν Ἄγγλων ἐπαρκῆ βαρύτητα ἢ τοὐλάχιστον δυνάμενος νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς ἀτυχεῖς αὐτῶν ἐπιχειρήσεις διὰ τολμηρᾶς παρουσίας πνεύματος. Ὅτε ὁ Κόχρανος τὴν 4ην συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν τοὺς Ἕλληνας ὁπλαρχηγοὺς πρὸς συνδιάσκεψιν, τὰ βλέμματ' ἁπάντων ἐστράφησαν πρὸς τὸ μέρος, ὁπόθεν ἄλλοτε ἀντήχει ἡ νεαρὰ καὶ τολμηρὰ φωνὴ τοῦ Καραϊσκάκη. Εἰς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἂν «ἦσαν προπαρασκευασμένοι διὰ τὴν αὔριον;» ἀπόκρισις ἐδίδετο δι' ἄκρας σιωπῆς, καὶ εἰς τὴν ἐπίμονον ἐρώτησιν τοῦ Κοχράνου ἀπήντων διὰ τοῦ «ὄχι!» διότι ἐλέγετο ὅτι ὁ στρατὸς διετέλει ἐν ἀταξίᾳ, καὶ ἤθελε νὰ μείνῃ πλησίον τοῦ θνήσκοντος ἀρχηγοῦ ἐν ὅσῳ ἀκόμη ἡ ψυχὴ δὲν εἶχεν ἐγκαταλίπει τὸ σῶμά του.

Ὠργισμένος μετέβη ὁ Κόχρανος εἰς τὴν γολέταν του, καὶ ἠπείλει ὅτι ἤθελεν ἀποπλεύσει ἐκεῖθεν, ἂν οἱ «δειλοὶ Ἕλληνες» δὲν ἀπετόλμων νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἐπίθεσιν. Τότε ἀπεράσισαν οἱ ὁπλαρχηγοὶ νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἐπιμόνου Ἄγγλου καὶ νὰ προχωρήσωσιν, ὅσον καὶ ἂν ἐφαίνετο τὸ πρᾶγμα ὑπερβολικόν.

Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἐπιχειρήσεως εἶχεν ἀναβληθῇ ἐπὶ μίαν μόνην ἡμέραν. Εἶχε δὲ ἀποφασισθῇ ἵνα τὴν 6ην Μαΐου 3,000 ἄνδρες μετὰ ἐννέα κανονίων ἐκ τοῦ Φαλήρου

ὁρμώμενοι προσβάλωσι τὴν Ἀκρόπολιν, ἐνῷ ὁ ἐπίλοιπος στρατὸς ὑπὸ τὸν Τσαβέλλαν ἔμελλε νὰ κάμῃ τὴν ἔφοδόν του ἐκ τοῦ ἐλαιῶνος. Τὸ δ' ἐσπέρας τῆς 5ης ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὸ πλοῖον τὸ τακτικὸν σύνταγμα, οἱ φιλέλληνες, οἱ Σουλιῶται, τὰ σώματα τοῦ Νοταρᾶ, Μακρυγιάννη καὶ Βάσσου, διέσχισαν τὸν κόλπον πρὸς τὸ ἀκρωτήριον «Κόλια», καὶ ἤρχισαν ν' ἀποβιβάζωνται κατὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἀλλ' ἐν τούτοις διήρκεσε μόνον μέχρις ὅτου ἐξημέρωσεν ἡ ἀποβίβασις ἁπάντων τῶν ἀνδρῶν εἰς τρόπον, ὥστε ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν προὐτίθεντο νὰ ἐπιτεθῶσι τὴν νύκτα, εἶχον ἤδη παραδράμει τὴν καταλληλον πρὸς τοῦτο στιγμήν. Ὁ ναύαρχος Κόχρανος ἠρκέσθη εἰς τὸ ν' ἀποβιβάσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ξηράν, ὁ Τσοὺρς ἐλησμόνησε τὰς ἠχηρὰς ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔμεινεν ἐντὸς τοῦ πλοίου του καὶ οὐδόλως ἐφρόντιζε περὶ τῶν περαιτέρω. Καὶ ἀμφότεροι δὲ οἱ φιλέλληνες οὐδαμῶς ἐνεδοίασαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τοὺς ἀποβιβασθέντας εἰς τὴν τύχην αὐτῶν.

Ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου ἤρχισεν ἡ ἄτακτος καὶ διακεκομμένη πρὸς τὰ πρόσω πορεία. Οἱ ὁπλαρχηγοί, οἵτινες, ἀνεξάρτητοι μεταξύ των ὄντες, ἦσαν ἰσοβάθμιοι, ἐσταμάτων ὅπου ἤρεσκεν εἰς ἕκαστον αὐτῶν. Οὕτως ἐξηπλώθη τὸ ἑλληνικὸν στρατιωτικὸν σῶμα εἰς ἔκτασιν τεσσάρων μιλίων. Ἡ ἐμπροσθοφυλακή, συνισταμένη ἐκ τῶν τακτικῶν φιλελλήνων καὶ τῶν Σουλιωτῶν, εἶχε προχωρήσει μέχρι βολῆς τηλεβόλου ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν λόφον τοῦ μουσείου, ἐν ᾧ ἡ ὀπισθοφυλακὴ εὑρίσκετο ἀκόμη ἐπὶ τῆς ἐρήμου παραλίας τοῦ Φαλήρου. Ἐπειδὴ δὲ οἱ στρατιῶται δὲν εἶχον προμηθευθῇ οὔτε λίσγους οὔτε κλάδους, ἔσκαπτον τὴν γῆν διὰ τῶν μαχαιρῶν των, ὅπως διὰ τῶν ἐκ τοῦ προχείρου «ταμπουρίων» τούτων ὑπερασπισθῶσι κατὰ τῆς πρώτης προσβολῆς τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ. Δύω δὲ ἴλας ἑλληνικοῦ ἱππικοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην (**Almeyda**) Ἀλμέϊδαν καὶ τὸν Χατζῇ-Μιχάλην εἶχον λησμονήσει καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ἐγκαταλίπει εἰς Πειραιᾶ. «Ἐὰν ἤδη καὶ αὐτὸ τὸ σχέδιον» λέγει ὁ Γόρδων «εἶναι ἄξιον τῆς ἐσχάτης καταδίκης, τί δύναταί τις νὰ εἴπῃ καὶ περὶ τῆς ἀθλίας ἐκτελέσεως του;» Ὁ Κρυταχῆς δὲν ἦτο ἀνὴρ τοιοῦτος, ὥστε ν' ἀφήσῃ τὴν οἰκτρὰν θέσιν καὶ κατάστασιν τῶν ἀντιπάλων του ἀνεκμετάλλευτον καὶ ἀνωφελῆ δι' ἑαυτόν. Ἐβράδυνε δὲ μόνον ν' ἀρχίσῃ τὴν προσβολήν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν παντελῆ ἀνοησίαν τοῦ Τσούρτς καὶ τοῦ Κοχράνου, καὶ ἐπειδὴ πολὺ ἐφοβεῖτο σύγχρονον ἐπιθετικὴν ἔξοδον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ οὕτως ἄρα κατ' ἀρχὰς ἠρκέσθη μόνον εἰς τὸ νὰ διατάξῃ τοὺς δελήδας νὰ ἐπιτηρῶσι τὰς κινήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος.

Ἐπειδὴ ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἐπείσθη ὅτι οἱ ἀντίπαλοι οὗτοι οὐδόλως ἦσαν ἐπίφοβοι, προητοίμασε τὰ πάντα μετὰ τῆς γνωστῆς ἐκείνης ψυχροαίμου ταχύτητος, ἥτις προὐμήθευσεν εἰς αὐτὸν τὴν νίκην εἰς Πέτα, Χαϊδάρι καὶ Καματερόν. Ἐτοποθέτησε τὸ πυροβολικὸν αὐτοῦ μεταξὺ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τοῦ λόφου τοῦ μουσείου, καὶ διέταξεν ἓν σῶμα ἐξ 800 δελήδων διὰ φαράγγός τινα νὰ στραφῇ ἀριστερόθεν ὅπως ἀπαρατηρήτως ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῶν Ἑλλήνων. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ πυροβολῇ κατὰ τῶν ἀδυνάτων χαρακωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀνοίξει ἡ ἑλληνικὴ ἐμπροσθοφυλακή. Μετὰ τὸ δέκατον ὄγδοον πυροβόλημα ἔψαλλον

οἱ Τοῦρκοι δυνατῇ τῇ φωνῇ προσευχὴν, κατὰ τὸ εἰκοστὸν, ἐπέπεσεν ἐν ἀταξίᾳ κατὰ τῶν προχωμάτων. Δύο κατὰ πρόσωπον προσβολαὶ ἀπεκρούσθησαν μετὰ θάρρους ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν τακτικῶν, ἀλλ' ἡ κατὰ πλευρὰν προσβολὴ τῶν δελήδων ἦτο ἀποφασιστική. Τὸ ἱππικὸν ὑπερέβη δρομαῖον τὰ ἄθλια προχώματα, καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς ἀμυνομένους. Ἐκ 350 εἰς τὸ χαράκωμα εὑρισκομένων Ἑλλήνων ἔμειναν ζῶντες 25 μόνον. Ἐκ δὲ τῶν 186 τακτικῶν διέφυγον 30 μόνον, καὶ ἐκ τῶν φιλελλήνων μόλις 4. Τότε αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς, ἄγων τοὺς ἱππεῖς του, ἐπέπεσε κατὰ τοῦ κυριωτάτου ἑλληνικοῦ σώματος, ὅπερ ὅμως οὐδόλως περιέμεινε τὴν ἐπίθεσιν, ἀλλ' ὠπισθοδρόμησε καὶ ἐγκαταλιπὸν τὰ τηλεβόλα του, ἔδη σπεῦδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὁ Τσοῦρτς καὶ ὁ Κόχρανος μόλις εἶχον ἀποβιβασθῇ ἵνα δυνηθῶσι νὰ ρίψωσιν ἓν βλέμμα ἐπὶ τὴν μάχην, καὶ μὴ εὑρίσκωνται ὑπὲρ τὸ δέον μακρὰν τοῦ ἐν Ἀκροπόλει νικητηρίου γεύματος. Ὁ ναύαρχος ηὐχήθη ἤδη εἰς τὸν στρατάρχην ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἐργασίαν του, ἀλλὰ τότε ἤκουσαν αἴφνης ἀπέναντί των βομβοῦν τὸ σμῆνος τῶν φευγόντων καὶ τὸ ἐχθρικὸν ἱππικόν. Οἱ δὲ δύω μύωπες ἥρωες ἐπήδησαν εὐθὺς ἐκεῖθεν πρὸς τὸ ἁλμυρὸν ρεῦμα, καὶ τάχιστ' ἀπεμακρύνθησαν φθάνοντες μέχρι τοῦ λαιμοῦ ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ἵνα φθάσωσιν εἰς τὰς λέμβους των. Ἔπλευσαν δὲ ἀμέσως πρὸς τὰ πλοῖα χωρὶς οὐδόλως νὰ φροντίσωσι περὶ τῶν ὄπισθέν των συμβαινόντων. Παρὰ τὴν παραλίαν δὲ οἱ ὑπὸ τῶν δελήδων διωκόμενοι φυγάδες εἰς μάτην ἐξέτεινον τὰς χεῖράς των πρὸς τὰ πλοῖα· περισσότεροι τῶν 100 ἐπήδησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν, ἐνῷ οἱ λοιποὶ ἐκυλίοντο ὠρυόμενοι καὶ θρηνοῦντες εἰς τὸ ἔδαφος. Μετὰ κόπου δὲ ὁ Σουλιώτης Ν. Ζέρβας, ὁ μόνος ἀνὴρ, ὅστις ἔδειξε παρουσίαν πνεύματος καὶ θέλησιν, ἐπανήγαγεν αὐτοὺς εἰς εἶδός τι πειθαρχίας καὶ τάξεως. Καὶ ὅμως οἱ δελῆδες ἤθελον τοὺς κατασράξει εὐκόλως παντας, ἂν τὰ πλοῖα δὲν προσήγγιζον ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον εἰς τὴν παραλίαν, καὶ δὲν ἤρχιζον σφοδρὸν πῦρ, ὅπερ ἀπεκώλυσε τοὺς διώκοντας ἀπὸ τῶν παραλίων βράχων νὰ καταβῶσιν εἰς αὐτὸ τὸ παραθαλάσσιον. Ἀλλὰ τότε ὁ Κόχρανος ἔκαμε πρὸς τοὺς ἕλληνας πλοιάρχους ἀπιστεύτως ἀσύμφορον πρότασιν, δηλαδὴ, νὰ σχηματίσωσι γέφυραν ἐκ σχεδιῶν ἀπὸ τῶν πλοίων μέχρι τῆς παραλίας ἐκτεινομένην, ὅπως εἰσπηδῶσιν εἰς τὴν πλησιεστάτην αὐτῶν οἱ φεύγοντες, καὶ οὕτως ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην μεταβαίνοντες κατορθώσωσι νὰ διασωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ Σπετσιώτης Α. Σωτήριος πρῶτος ἔκαμεν αὐτὸν προσεκτικὸν εἰς τὸ ὅτι αἱ πλησιέσταται εἰς τὴν παραλίαν λέμβοι ἤθελον διατρέξει κίνδυνον τοῦ ν' ἀπολέσωσι τὴν ἰσοσταθμίαν καὶ ν' ἀνατραπῶσιν ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν εἰς αὐτὰς σπευδόντων. Ὅθεν προέτεινεν ὅπως ἑκάστη λέμβος κωπηλατῇ πλησίον τῆς ἀκτῆς, ῥίπτῃ σχοινία εἰς τοὺς προσερχομένους καὶ παραλαμβάνῃ μόνον τόσους, ὅσους ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ Μετά τινας δὲ περιφρονητικὰς ἀντιπαρατηρήσεις ἐνέκρινεν ὁ Κόχρανος τὴν ὀρθὴν ταύτην πρότασιν. Ἐνῷ δὲ τὰ πλοῖα ἐξηκολούθουν πυροβολοῦντα κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ ἐπλησίαζον αἱ λέμβοι εἰς τὴν ξηράν, καὶ περὶ λύχνων ἀφὰς οἱ φυγάδες, οὓς τινας ἡ ἀπερίσκεπτος ἐπίθεσις τοῦ ἀρχιναυάρχου ἤθελε πάντας ῥίψει θύματα εἰς τὰ τουρκικὰ ξίφη, μετεβιβάσθησαν ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς τὰ πλοῖα.

Ἐνῷ ἡ ἀπὸ τοῦ Φαλήρου ἐργασία εἶχεν ἀθλίως ἀποτύχει, ὁ Κίτσος Τσαβέλλας

ἐν τῷ κέντρῳ καὶ πρὸς τ' ἀριστερὰ τῶν Ἑλλήνων ἔμεινε καθ' ὁλοκληρίαν ἄπρακτος, καὶ οὐδὲ βῆμα εἶχε προχωρήσει, καὶ οὐδεμίαν ἔκαμεν—ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην καὶ ἀκινδυνοτάτην—στρατιωτικὴν ἐπίδειξιν, ἂν καὶ τὰ στρατεύματά του οὐδόλως συμμετέσχον τοῦ ἀγῶνος, συνεμερίσθησαν ὅμως τὴν ἥτταν καὶ καταβολήν, ἐπειδὴ μόλις ἡ μάχη εἶχεν ἀποφασισθῇ, ἐξεκένωσαν τὰς θέσεις αὐτῶν ἐν τῷ ἐλαιῶνι καὶ δὲν ἡσύχασαν πρὶν ἢ ὁ Ἰσθμὸς εὑρέθη κείμενος μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἐχθρῶν. Τοῦρκοι δέ τινες, οἱ ὁποῖοι ἤλεθον σῖτον εἴς τινα μῦλον, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν φευγόντων, καὶ ἐφόνευσαν ὅσους κατώρθωσαν νὰ προφθάσωσιν. Ἐνταῦθα πλέον ἡ ὅπου δήποτε ἀλλαχοῦ ἐγένετο ἐπαισθητὴ ἡ ἔλλειψις τοῦ Καραϊσκάκη. Αἱ θέσεις τοῦ Πειραιῶς ἐγκατελείφθησαν, χωρὶς νὰ φανῇ εἰς ἐχθρός. Ἓν δὲ τουρκικὸν στρατιωτικὸν σῶμα ἐτόλμησε μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου νὰ προσβάλῃ τὴν θέσιν τῆς Μουνυχίας, καὶ εἶχεν ἤδη σχεδὸν ἀναβῇ τὸν λόφον, ἡ φρουρὰ ἔλαβε τὴν σημαίαν τῶν λαγωῶν ὅτε ὁ ταγματάρχης **Urquhardt**, ἡγούμενος τῶν Ὑδραίων, ἐγκαίρως ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ τὸν ἀπεδίωξε. Χίλιοι τότε ἐλιποτάκτησαν, καὶ ἐν διαστήματι ὀλίγων ἡμερῶν τὸ πλῆθος, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Τσοῦρτς κατεῖχεν ἀκόμη τὴν Μουνυχίαν, κατήντησε νὰ περιορισθῇ εἰς 2,000 ἄνδρας, οἵτινες εὑρίσκοντο ἐν τῇ ἀθλιεστάτῃ καταστάσει.

Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ αἱματηροτάτη καταστροφή, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Ἡ δὲ παρὰ τὸ «Πέτα» καὶ τὸ «Κρεμμύδι» γενομένη ὑπῆρξε πολὺ ὑποδεεστέρα καὶ ἀσημαντοτέρα. Κατὰ τὴν κατωτάτην ἐκτίμησιν ἡ 6η Μαΐου ἐζημίωσε τοὺς Ἕλληνας κατὰ 1500 ἐκλεκτοὺς πολεμιστάς, 9 τηλεβόλα καὶ πολλὰς σημαίας. Σχεδὸν δὲ ἅπαντες οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Κρῆτες εἶχον πέσει. Οἱ ὁπλαρχηγοὶ Ἰωάννης Νοταρᾶς, Α. Βεϊκος, Ε. Τσαβέλλας, Φωτομάρας καὶ ὁ συνταγματάρχης Ἰγγλέσης ἔπεσαν νεκροί. Ὁ Δημήτριος Καλλέργης καὶ ὁ Δράκος ἔπεσαν πληγωμένοι εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Δρακος ηὐτοκτόνησεν, ὅπως μὴ δώσῃ ἀφορμὴν θριάμβου εἰς τοὺς ἀπίστους, ὁ δὲ Καλλέργης μετεκομίσθη συντετριμμένην ἔχων τὴν κνήμην ἐνώπιον τοῦ Κιουταχῆ, ὅστις τὸν ἠρώτησε περὶ τῶν σκοπῶν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐπομένως τῷ προσέθηκεν: «Ἰδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἐδῶ ἐνόμιζον ἐμαυτὸν ἀπολωλότα καὶ παρατήρησον! Ἡ πρόνοια σὲ παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας μου.» Μετὰ ταῦτα διέταξεν ὁ Τοῦρκος ἀρχηγὸς τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ «Γκιαούρ», ἀλλ' ὁ Τοῦρκος ὅστις εἶχεν αἰχμαλωτίσει τὸν Καλλέργην ἐζήτησε τὴν ἀποζημίωσιν 5,000 δολλαρίων, τὴν ὁποίαν τῷ εἶχεν ὑποσχεθῇ ὁ αἰχμαλωτισθείς, καὶ ἐπειδὴ τὸ τουρκικὸν πολεμικὸν ταμεῖον δὲν ἦτο ἐν θέσει νὰ πληρώσῃ τοιαύτην τιμὴν διὰ μίαν μόνην κεφαλήν, ἠρκέσθη καὶ ηὐχαριστήθη ὁ Κιουταχῆς εἰς τὸ νὰ διατάξῃ νὰ ἀποκόψωσι τοῦ Ἕλληνος ἀρχηγοῦ τὸ ἕτερον οὖς, οἱ δὲ συγγενεῖς τοῦ Καλλέργου τὸν ἐξηγόρασαν, καὶ οὕτως ἐπέζησεν ἵνα διαδραματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος του, καὶ ἐξαιρέτως μάλιστα διακριθῇ εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ 1843. Ἅπαντες δὲ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες αἰχμάλωτοι, 240 τὸν ἀριθμόν, ἐτέθησαν εἰς μίαν γραμμὴν καὶ ἀπεκεφαλίσθησαν πρὸς τιμωρίαν διὰ τὴν παρὰ τὸν ἅγιον Σπυρίδωνα δειχθεῖσαν ἀπιστίαν των.

Ἡ ἀπωλεια τῶν Μωαμεθανῶν ἦτο ἀσήμαντος. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ εἶχε

λάβει ἐλαφρὰν πληγὴν εἰς τὸν βραχίονα. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν νίκην του, ἀπηύθυνε προτροπὴν πρὸς τοὺς ἐν Ἀκροπόλει ἀμυνομένους ἵνα παραδοθῶσιν. Ἀλλ' ἐκεῖ εἶχον παραμελήσει τὴν εὐνοϊκὴν καὶ καταλληλον πρὸς ἐπίθεσιν στιγμὴν, καὶ ἤδη μετὰ τὸ καταστρεπτικὸν κτύπημα, ὅπερ ὑπέστη τὸ ἑλληνικὸν ἔργον, αἱ ἐλπίδες πάντων εἶχον ὑποστῆ βαθεῖαν κατάπτωσιν. Ὁ Φαββιέρος ἐνδομύχως ἦτο λίαν ἐξωργισμένος καὶ κατηγανάκτει, διότι ἦτο καταδεδικασμένος νὰ διαδραματίζῃ δευτερεῦον πρόσωπον παρὰ τὸν Τσούρτς. Οἱ ὀφθαλμοί του ἠνεῴχθησαν καὶ εἶδεν ὅτι τὸν εἶχον κλείσει ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὡς ἂν ἐν μυάγρᾳ, καὶ ἐπιφορτίσει τὸν Κριεζώτην νὰ μὴ τὸν ἀφίσῃ νὰ ἐξέλθῃ ἐκεῖθεν. Ἦτο λοιπὸν διατεθειμένος νὰ ὑπογράψῃ πᾶσαν εὐπρεπῆ περὶ παραδόσεως συνθηκολόγησιν, μόνον ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν βράχον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατετήκετο ἐν τῇ ἀδυνάτῳ αὐτοῦ φιλοδοξίᾳ. Ἐκ μέρους δὲ τοῦ Κοχράνου, ὅστις εἶχεν ἀποπλεύσει ἀπὸ τῆς 7ης Μαΐου, ὅπως ἀποκρύψῃ εἰς Ὕδραν τὸ αἰσχός του διὰ τὰ ἐπισυμβάντα, ἡ φρουρὰ ὡσαύτως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ἀξιόλογον συνδρομὴν, ὡς καὶ ἐκ μέρους τοῦ Τσούρτς. Ὁ γενναιότατος Ἄγγλος στρατάρχης κατεῖχε τὴν Μουνυχίαν χάριν τιμῆς μόνον ἐπὶ τρεῖς ἀκόμη ἑβδομάδας μέχρι ὅτου οἱ στρατιῶταί του, ἐξηντλημένοι ὑπὸ τοῦ καύσωνος καὶ τῆς δίψης ἠρνήθησαν νὰ μένωσι πλέον ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ λόφου. Μετέφερον ἐκεῖθεν τὰς κανονιοστοιχίας, ἔρριψαν τὰς βαρείας αὐτῶν μηχανὰς ἐντός τινος πηγῆς, καὶ ἀπεβιβάσθησαν τὴν νύκτα τῆς 27ης, ἐνῷ ὁ Ι. Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Νικήτας προὐφύλαττον τὴν ὀπισθοχώρησιν. Ὁ δὲ Κιουταχῆς ἀνέβη τῇ 28ῃ Μαΐου ἔφιππος τὸν λόφον, καὶ ἔβλεπε μετ' ἐνδομύχου τέρψεως τὸν ἀπόπλουν τῶν φευγόντων ἐχθρῶν του, καὶ πρὶν ἢ ὁ Τσούρτς ἐκκενώσῃ τὸ Φάληρον, εἶχε πέμψῃ διαταγὴν εἰς τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ἵνα συνθηκολογήσῃ. Ὁ πλοίαρχος τῆς γαλλικῆς φρεγάτας «**Iuno**» **Leblanc** ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τοῦ στρατάρχου καὶ τοῦ ἀντινυάρχου, ἵνα προβῇ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Κιουταχῆ καὶ διενεργήσῃ ὅρους συμφωνίας διὰ τὴν φρουράν. Ὁ Κιουταχῆς ἐφάνη πρόθυμος νὰ παράσχῃ εἰς τὴν φρουρὰν ἐλευθέραν ἔξοδον ἂν ἔρριπτε τὰ ὅπλα. Ἀλλὰ τὸ συναίσθημα τῆς φιλοτιμίας εἰς τοὺς πολιορκουμένους ἐπανέζησεν ἅπαξ ἔτι, γενομένης γνωστῆς εἰς αὐτοὺς τῆς μακροψύχου διαταγῆς τοῦ Τσούρτς. Ἀφ' οὗ εἶχον ἤδη ἀποτολμήσει ν' ἀμιλληθῶσι κατά τε τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ θάρρος πρὸς τοὺς ἥρωας τοῦ Μεσολογγίου! Ἐνῷ ὁ Φαββιέρος, δυσηρεστημένος ἐπὶ τοῦ ὕψους τοῦ τείχους, ἐφώναζεν ὅτι ἡ παρουσία του ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἦτο ἁπλῶς τυχαία καὶ οὐδὲν εἶχε ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς παραδόσεως, οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοὶ ἀπέρριψαν ἐπανειλημένως τὰς προτάσεις τοῦ **Leblanc** μετ' ὀργῆς. «Εἴμεθα Ἕλληνες, ἀπεφασίσαμεν νὰ ζήσωμεν ἐλεύθεροι ἢ ν' ἀποθάνωμεν. Ἂν ὁ Ρεσσὶτ-πασσᾶς θέλῃ τὰ ὅπλα ἡμῶν, ἂς ἔλθῃ νὰ τὰ λάβῃ». Αἱ ὑπερήφανοι αὗται λέξεις δὲν ἐπιστοποιήθησαν δι' ἔργων. Ἅμα δὲ τὸ στρατόπεδον τοῦ Τσοὺρτς ἐγένετο ἄφαντον ἐκ Μουνυχίας, ἤρχισαν οἱ πολιορκούμενοι νὰ μετανοῶσι διὰ τὴν τόλμην των, καὶ νὰ ἐπιθυμῶσι τὴν παράδοσιν. Ὁ δ' ἐκ Πεδεμοντίου **Roccavilla** ἔφυγε κρυφίως ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς πλοιάριον μέλλον ν' ἀποπλεύσῃ εἰς Αἴγιναν.

Ἀνεκοίνωσε δὲ εἰς τὸν ἐκεῖ σταθμεύοντα εὐρωπαϊκὸν στόλον τὴν κατάστασιν

καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς φρουρᾶς. Ὁ πλοίαρχος τοῦ αὐστριακοῦ δρόμωνος **von Kotuer** προσήνεγκε τὴν μεσολάβησίν του καὶ ὅτε ἡ φρουρὰ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν ἵνα παρευρεθῶσι καὶ πλοῖα ἄλλων δυνάμεων εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, ἀνέλαβεν ὁ Γάλλος ναύαρχος **de Rigny** νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὴν παρὰ τῷ σερασκιέρῃ.

Ἔμεινε τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ τουρκικῷ στρατοπεδαρχείῳ ἡ διαπραγμάτευσις. Ἐπεξετείνετο, ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἐπέμενον εἰς τὴν ἐλευθέραν αὐτῶν ἔξοδον μεθ' ὅπλων τε καὶ σκευῶν, ὁ Κιουταχῆς ὅμως ἔβλεπε τὸ προνόμιον τῆς εὐνοίας ταύτης μόνον εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ τὴν ἰδιαιτέραν συνοδείαν των, καὶ ἐκτὸς τούτου ἤθελε ν' ἀποκλείσῃ τῆς συνθήκης τοὺς ἰθαγενεῖς Ἀθηναίους. Διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ὁ Ἰμβραὴμ-πασσᾶς προέκειτο νὰ φθάσῃ ἐκ τοῦ Μωρέως, καὶ φοβούμενος μὴ ὁ φιλόδοξος ἀντίζηλος ἀφῄρει ἀπ' αὐτοῦ τὰς τιμὰς τῆς νίκης, ὡς τοιοῦτό τι συνέβη καὶ ἐν Μεσολογγίῳ, ἐφάνη ὁ Κιουταχῆς πρόθυμος νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ **de Rigny** προταθεῖσαν συνδιαλλαγήν. Προσῆλθεν πρὸς τούτοις εἰς τὴν φρουρὰν 75 ἵππους πρὸς μεταφορὰν τῶν σκευῶν της. Ἀντηλλάξαν ὁμήρους, οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει εὑρισκόμενοι Μωαμεθανοὶ ἀφέθησαν ἐλεύθεροι, καὶ τὴν 5ην Ἰουνίου ἐξῆλθον τοῦ φρουρίου οἱ πολιορκούμενοι, 2 000 ἄνθρωποι ἑκάστης ἡλικίας, κατὰ τὸ ἥμισυ ἀσθενεῖς καὶ ἐξηντλημένοι ὑπὸ τῆς πείνης, ὁ **Rigny** ἐξῆλθεν ἡγούμενος ὅλου τούτου τοῦ σώματος, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὡδήγουν τοὺς Τούρκους ὁμήρους. Ὁ Κιουταχῆς εἶχεν ἀποσύρει ὀπίσω ἁπάσας τὰς φυλακὰς αὐτοῦ, τὰς μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου «Κόλια», περιεπόλει μετὰ μιᾶς ἴλης τοῦ ἱππικοῦ, ἵνα καταστήσῃ ἀδύνατον πᾶσαν προδοσίαν, καὶ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χειρὸς κατέβαλε πατάξας δύω ἀποτροπαίους Ἀρναούτας, οἵτινες ἠρέθιζον τοὺς ἑαυτῶν συμπατριώτας ὅπως ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν «Γκιαούρ».

Μεταξὺ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀνάμνησις τῶν τραυμάτων τῆς 27 Ἀπριλίου, ἦτον τόσον ζωηρά, καὶ ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς τόσον ἀπίστευτον τὸ νὰ δυνηθῇ Μωαμεθανὸς νὰ τηρήσῃ πιστῶς τὸν λόγον του, ὥστε ἓν μέρος κατὰ τὴν ἔξοδον ἐσταμάτησε καὶ μόνον διὰ μεμεπρημένων ἀπειλῶν παρεκινήθη νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω. Ὁ ὁπλαρχηγὸς Λέκκας, ὅστις εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸ αἱματηρὸν λουτρὸν τοῦ Ἰουλίου 1822, ἐπτέρνισε τὸν ἵππον του εὐθὺς ὡς ἐξῆλθε, καὶ κατέβη δρομαίως εἰς τὸ Φάληρον. Ἀλλὰ ὁ φόβος ἦτο ἀβάσιμος, ἡ σιδηρᾶ θέλησις τοῦ Κιουταχῆ ἐχαλίνωσε τοὺς Τούρκους στρατιώτας, καὶ ἄνευ προσβολῆς ἔφθασεν ἡ φρουρὰ εἰς τὸ παραθαλάσσιον, ὅθεν ἐπιβιβασθεῖσα εἰς γαλλικὰ ἢ αὐστρικὰ πλοῖα μετέβη εἰς Ἥρον ἢ εἰς Αἴγιναν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἔτι ἡμέραν κατέσχεν ὁ ἐχθρὸς τὴν νεκρῶν καὶ ἐρειπίων πλήρη Ἀκρόπολιν, ἧς τινος τὰ μνημεῖα συνεπείᾳ τῶν κανονιοβολημάτων ἔχουσι καταντήσει εἰς τὴν σημερινὴν ἀξιοθρήνητον αὐτῶν κατάστασιν.

Ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς εἶχεν ἐπανέλθει καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ὀσμάνων, αἱ ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη γενόμεναι εἰς Ῥούμελην κατακτήσεις εἶχον ἀπολεσθῇ, καὶ ἐν τῇ διπλωματίᾳ ἀνέλαβον νέον κῦρος αἱ γνῶμαι, αἵτινες ἤθελον νὰ περιορίσωσι τὸ μέλλον κράτος εἰς τὸν Μωρέαν καὶ τὰς νήσους, ν' ἀποκλείσωσι δὲ αὐτοῦ τὴν Στερεάν. Ἡ πτῶσις τῆς Ἀκροπόλεως κατέστησε πάντῃ καταφανῆ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν χρεωκοπίαν τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων, καὶ εἰς τὰ

ἄλλα κατὰ τὰς ἀτιμωρησίας καὶ τῆς ἀναρχίας προσέθετο τὰς ἔριδας μεταξὺ τῶν αὐτοχθόνων Ἑλλήνων καὶ τῶν Φιλελλήνων. Οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοὶ διὰ τῆς πρὸ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος ἀπιστίας των, ὁ Κόχρανος καὶ Τσοὺρτς διὰ τῆς ἀπερισκέπτου ἀρχηγίας των, ἀπέδειξαν τὰς χειρίστας ἐλλείψεις των. Τώρα δ' ἐπὶ πᾶσιν οἱ μὲν ἐπέρριπτον ἀμοιβαίως εἰς τοὺς δὲ τὴν εὐθύνην καὶ τὸ βάρος τῶν γεγονότων. Ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ φρουρὰ πολὺ πιθανῶς ἤθελε δυνηθῇ νὰ διατηρηθῇ περισσότερον, ὅτι πράγματι εἶχον ὑποστῇ πικρὰν στέρησιν κρέατος, ξύλων καὶ οἰκημάτων, ἀλλ' ὅτι εἶχον ἀρκοῦντα σῖτον ἐπὶ 4 καὶ 5 ἔτι μῆνας.

Πόσον εὐκόλως, ἂν πράγματι ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἡρωϊκὸν παράδειγμα τοῦ Μεσολογγίου, ἤθελεν αὕτη διατηρηθῇ μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ διπλωματικὴ τῶν δυνάμεων ἐπέμβασις μετεβλήθη εἰς στρατιωτικὴν, καὶ καθ'ἣν οἱ ἡνωμένοι στόλοι ἐφάνησαν πρὸ τοῦ Πειραιῶς, καὶ ἔδωκαν ἓν τέρμα εἰς τὴν αἱματοχυσίαν! Οἱ Ἕλληνες ὁπλαρχηγοὶ Κριεζώτης, Λέκκας, Εὐμορφόπουλος ἀνεκοίνωσαν ἔγγραφόν τι ἐν ᾧ ἀπέδιδον τὸ σφάλμα τῆς ἐπὶ συνθηκολογήσει παραδόσεως εἰς τὸν Φαββιέρον, καὶ τὸν κατηγόρουν ὅτι ἐνέβαλεν ἀταξίαν εἰς τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐνεθάρρυνε τὴν δειλίαν. Ὁ ὄχλος ἤθελε νὰ λιθοβολήσῃ ἐν Πόρῳ τὸν Γάλλον φιλέλληνα, καὶ ἡ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ νὰ τὸν θέσωσιν ὑπὸ κράτησιν χάριν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀσφαλείας. Ὁ Φαββιέρος προσηνέχθη πρὸς τὰς κατ'αὐτοῦ αἰτιάσεις καὶ κατηγορίας μετὰ περιφρονήσεως, καὶ δὲν διέψευσε μὲν ὅτι εὐχαρίστως ἐγκατέλιπε τὴν Ἀκρόπολιν, διεσχυρίσθη ὅμως ὅτι οἱ κατήγοροί του ἐπίσης, ὡς καὶ αὐτὸς, ἐπεθύμουν τὴν ἔξοδον. Διεμαρτύρετο κατὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ στρατηγοῦ Τσοὺρτς καὶ ἀπεσύρθη εἰς Μέθανα, ὅπου προσεπάθει νὰ διοργανώσῃ τὸ ἐκ τακτικῶν στρατιωτῶν συνιστάμενον σῶμά του. Ἐπειδὴ ὅμως ἤρνεῖτο νὰ δεχθῇ διαταγὰς παρὰ τοῦ Ἄγγλου, παρητήθη ὁ Τσοὺρτς ὅπως ἀπορύγῃ περαιτέρω δισκρεσκείας ἀπὸ τοῦ νὰ δίδῃ τοιαύτας. Τούτου ἕνεκεν ὁ γενναιότατος παρεπονέθη πικρῶς ὅτι τὸν ἠπάτησαν ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς φρουρᾶς, καὶ ὅτι οἱ Γάλλοι κατεφέροντο κατ' αὐτοῦ, ἐμπνεόμενοι ὑπὸ ἐθνικῆς ζηλοτυπίας καὶ ἀγανακτήσεως. Ἐλησμόνησεν ὅμως ὅτι διὰ τῆς πρὸς συνθηκολόγησιν διαταγῆς του πρὸς τὴν φρουρὰν εἶχεν αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἀφαιρέσει τὸ δικαίωμα τῆς αὐστηρᾶς κρίσεως τῶν ἐπισυμβάντων, καὶ ὅτι τοὐλάχιστον ἦτο ἄδικον νὰ καθιστᾷ ἄλλους ὑπολόγους διὰ τὰς συνεπείας τῆς ἰδίας αὐτοῦ μικροψυχίας. Οὕτως ἡ πτώσις τῆς Ἀκροπόλεως ἐγένετο τὸ μῆλον τῆς ἔριδος, ὅπερ τούς τε φιλέλληνας πρὸς ἀλλήλους καὶ τοὺς Ἕλληνας διεχώρησεν εἰς δύο καὶ τὴν μέθην τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τὰς μεγάλας, γλυκείας ἐλπίδας, τὰς ὁποίας διήγειραν καὶ μόνα τὰ ὀνόματα τοῦ Κοχράνου καὶ τοῦ Τσοὺρτς εἰς Τροιζῆνα, σκληρὰ διεδέχθη ἀνάνηψις.

Ἐν τῷ μέσῳ δεινῶν πολεμικῶν δυσχερειῶν καὶ στενοχωριῶν εὗρον καιρὸν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐνασχολῶνται εἰς θεωρητικὰ περὶ πολιτευμάτων ζητήματα καὶ εἰς συνταγματικὰ προβλήματα. Κατὰ τὸν αὐτὸν μάλιστα καιρὸν, καθ ὃν τὸ ἀττικὸν ἔδαφος κατεποτίζετο ὑπὸ ἑλληνικοῦ αἵματος, ἐφιλονείκουν ἐν Τροιζῆνι περὶ τῶν ὁρίων τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας. Κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1827 ἐφάνη τὸ ὑπὸ 171 πληρεξουσίων ὑπογεγραμμένον καὶ ἐξ 150 ἄρθρων συνιστάμενον σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἡ

Δ. ΒΟΥΔΑΡΗΣ.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

μέν πρακτική αὐτοῦ ἐπιρροὴ εὐθὺς ἑπομένως περιωρίσθη καὶ περιετμήθη, πάντοτε ὅμως μένει λίαν ἀξιοσημείωτον ἐν τοῖς πρακτικοῖς ἐγγράφοις.

Ἐν αὐτῷ ἡ ἀνατολικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἀνεκηρύχθη ἐκκλησία τοῦ κράτους. Εἰς πάντα δὲ τὰ λοιπὰ θρησκεύματα ἐπετράπη ἐλευθέρα ἐξάσκησις καὶ ἐχορηγήθη προστασία. Ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία ἔμελλε περαιτέρω νὰ διατελῇ ἡνωμένη καὶ ἀδιάσπαστος, περιλαμβάνουσα πάσας τὰς χώρας, ὅσαι εἶχον λάβει τὰ ὅπλα κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, ἢ καὶ ἔμελλον ἔτι νὰ λάβωσιν αὐτά.

«Τὸ μέλλον ἑλληνικὸν κράτος βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς τοῦ λαοῦ κυριαρχίας, πᾶσα ἐξουσία ἀπορρέει ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ ὑφίσταται διὰ τὸν λαόν.»

«Ἕλληνες εἶναι 1ον. Ἅπαντες οἱ γεννηθέντες ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες. 2ον. Ἅπαντες οἱ ἐκ τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας χριστιανοί, ὅσοι ἔρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵνα συναγωνισθῶσιν ἢ ἐγκατοικήσωσιν εἰς αὐτήν. 3ον. Ἅπαντες οἱ εἰς ξένα κράτη ὑπὸ Ἕλληνος πατρὸς γεννηθέντες. 4ον. Ἅπαντες οἱ διδοντες ὅρκον εἰς τὴν καθεστῶσαν ἑλληνικὴν πολιτείαν. 5ον. Πάντες οἱ ξένοι οἱ ἀποκτῶντες τὸ τοῦ πολίτου δικαίωμα. Περιπλέον, ἐν Ἑλλάδι ὁρίζονται: ἰσότης πάντων ἐνώπιον τοῦ νόμου, ἴσα δικαιώματα ὡς πρὸς τὰ δημόσια ἀξιώματα καὶ ἐπαγγέλματα, καὶ ἰσότης ὡς πρὸς τοὺς φόρους. Οὐδεὶς φόρος εἰσπράττεται ἄνευ προηγουμένου νόμου, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ θεσπισθῇ τοιοῦτος νόμος ἐπὶ χρόνον μακρότερον τοῦ ἑνὸς ἔτους. Προσωπικὴ ἐλευθερία, ζωή, τιμὴ καὶ περιουσία ἵστανται ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ προστασίαν τοῦ νόμου. Βάσανοι, περιουσίας δήμευσις καὶ δουλεμπορία ἀπαγορεύονται, ἡ δὲ ἀφαίρεσις τῆς περιουσίας τινὸς θέλει ἐκτελεῖσθαι μόνον μετ' ἀποδεδειγμένην ἀνάγκην καὶ μετὰ προηγουμένην ἀποζημίωσιν. Οὐδεὶς δύναται νὰ κρατηθῇ ἐν τῇ φυλακῇ πλέον τῶν 24 ὡρῶν, χωρὶς νὰ γείνωσιν εἰς αὐτὸν ἐπισήμως γνωστοὶ οἱ λόγοι τῆς φυλακίσεώς του, καὶ οὐχὶ πλέον τῶν τριῶν ἡμερῶν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνακρίσεως. Ὁ τύπος εἶναι ἐλεύθερος. Εὐγένεια δὲ καὶ τίτλοι καταργοῦνται. Μόνον ὁ πρόεδρος δικαιοῦται κατὰ τὸ διάστημα τῆς προεδρείας του νὰ φέρῃ τὸν τίτλον τῆς ἐξοχότητος. Ὅστις δ' ἐπὶ τρία συνεχῆ ἔτη ἔμεινεν ἐν τῷ ἑλληνικῷ κράτει, καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου τούτου δι' οὐδὲν κατεδικάσθη κακούργημα, καὶ κατέστη κύριος τοὐλάχιστον ἑκατὸν ταλλήρων ἀκινήτου περιουσίας, ὅστις διεκρίθη δι' ἐκτάκτων πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεων, ἵδρυσεν ἐπωφελῆ καταστήματα, ἢ ἐπὶ δύο ἔτη ὑπηρέτησεν εἰς τὸν πόλεμον, δύναται νὰ γείνῃ πολίτης. Ἐπιφυλάττεται δὲ ἡ κυβέρνησις εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ δύνηται νὰ συντομεύῃ μέχρις ἑνὸς ἔτους τὸν πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενον χρόνον. Ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ διαιρεῖται εἰς τρεῖς ἐξουσίας: Εἰς τὴν νομοθετικὴν, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν δικαστικήν. Ἡ πρώτη εὑρίσκεται εἰς χεῖρας τῆς Βουλῆς, ἡ δευτέρα εἰς τὰ τοῦ προέδρου, καὶ ἡ τρίτη εἰς τὰ δικαστήρια. Ἡ Βουλὴ συνίσταται ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ διατελεῖ, ὡς ὅλον θεωρουμένη, ἀπρόσβλητος. Ἐκλέγει δὲ μόνη τὸ προσωπικὸν τοῦ γραφείου της· ἡ διάρκεια τῶν προέδρων καὶ γραμματέων εἶναι ἐνιαύσιος. Τῇ αἰτήσει 20 βουλευτῶν ὑποχρεοῦται τὸ προεδρεῖον νὰ συγκαλῇ τὴν συνέλευσιν, καὶ 2|3 τῆς βουλῆς συνιστῶσιν ἀπαρτίαν. Οἱ βουλευταὶ ἐκλέγονται ἐπὶ τρία ἔτη, καὶ κατ' ἔτος ἀνανεοῦται τὸ ἓν τρίτον αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς βουλευ-

τὴς δὲν δύναται νὰ ἐκλεχθῇ κατὰ σειρὰν δίς. Ὁ βουλευτὴς λαμβάνει προσδιωρισμένην τινὰ μισθοδοσίαν, τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐξισφαλίζεται κατὰ τὸ διάστημα τῆς περιόδου, ὡς καὶ τέσσαρας ἑβδομάδας πρὸ αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν (ἐξαιρέσει τῆς νομίμου καταδίκης εἰς ἀποκεφάλισιν ἢ ἀπώλειαν τῆς τιμῆς) οὐδεὶς εἶναι ὑπόλογος δι' ὅσα ἐλάλησεν ἐν τῇ Βουλῇ. Αἱ ἀποφάσεις τῆς Βουλῆς μεταβαίνουσιν εἰς τὸν πρόεδρον τῆς πολιτείας, ὅστις ἐν διαστήματι 14 ἡμερῶν δικαιοῦται καὶ ὑποχρεοῦται ἢ νὰ ἐγκρίνῃ καὶ ἀποδεχθῇ ἢ νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὰς ἵνα λάβωσιν ἰσχὺν νόμου. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, ὀφείλει νὰ τὰς ἐπιστρέφῃ εἰς τὴν Βουλὴν μετὰ τῶν παρατηρήσεων καὶ ἐνστάσεών του. Ἐὰν ἐπιμένῃ ἡ Βουλὴ εἰς τὸ νομοσχέδιον μετὰ δευτέραν ἀποστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν πρόεδρον καὶ ἐπιστροφὴν ἐκ μέρους αὐτοῦ, καὶ ἀποστέλλῃ αὐτὸ διὰ τρίτην φοράν, τότε ὑποχρεοῦται ὁ πρόεδρος νὰ τὸ ἐπικυρώσῃ καὶ δημοσιεύσῃ ὡς νόμον. Νομοσχέδιον ὅμως, ὑπὸ τοῦ προέδρου τρὶς ὑποβληθὲν εἰς τὴν Βουλὴν καὶ μὴ ἐγκριθὲν ὑπ' αὐτῆς, ἀπορρίπτεται. Εἰς τὴν Βουλὴν ἐναπόκειται ἡ σύνταξις (τοῦ ἀπολογισμοῦ) τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ τρέχοντος ἔτους, ἀνατίθεται δ' ἐπίσης εἰς αὐτὴν ἡ ἔγκρισις χρηματικῶν αἰτήσεων, ὡς καὶ ἡ ἐξέλεγξις τῶν λογαριασμῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους. Περαιτέρω δὲ φροντίζει περὶ τῆς πληρωμῆς τῶν τόκων καὶ τῆς ἀποτίσεως τοῦ ἐθνικοῦ χρέους τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν ἐξόδων, τῶν δασμῶν, τῶν ἐθνικῶν δανείων, τῆς ἐκποιήσεως ἐθνικῶν κτημάτων καὶ τῆς ἐπαγρυπνήσεως τῶν ἐξόδων τοῦ κράτους. Κανονίζει τὸ νομισματικὸν σύστημα, τὰς μισθοδοσίας τῶν ὑπαλλήλων τοῦ κράτους, ἐπιτηρεῖ τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν, τὸν τύπον, τὴν γεωργίαν, ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν, μεταβάλλει τοὺς ὑπάρχοντας νόμους, καταργεῖ αὐτοὺς καὶ προτείνει νέους. Ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς δὲν δύναται ὁ πρόεδρος τῆς πολιτείας οὔτε πόλεμον νὰ κηρύξῃ, οὔτε εἰρήνην νὰ κλείσῃ, οὔτε συνθήκας νὰ συνάψῃ. Ὀφείλει δὲ νὰ ἐπεξεργασθῇ τὰ νομικὰ βιβλία βασιζόμενος εἰς τὴν γαλλικὴν νομοθεσίαν. Ὁ πρόεδρος εἶναι ἀπρόσβλητος καὶ ἀπαραβίαστος, ἀλλὰ περιστοιχίζεται ὑπὸ ὑπολόγων γραμματέων τῆς ἐπικρατείας· δύναται δὲ αὐτὸς νὰ συγκαλῇ τὴν Βουλὴν εἰς ἐκτάκτους συνεδριάσεις, καὶ νὰ διατηρῇ ἐπεκτείνων τὴν σύνοδον αὐτῆς καὶ πέραν ἕτι τῶν τεσσάρων μηνῶν. Ἅπασα ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς αὐτόν, ἔχει δὲ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς χάριτος, καὶ δύναται νὰ ὑποβάλῃ νομοσχέδιον πρὸς σύστασιν ἐθνοφυλακῆς. Οἱ γραμματεῖς τῆς ἐπικρατείας, ἀφορμῆς παρουσιαζομένης, καταδιώκονται καὶ ἀποβάλλονται ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Παρὰ δὲ τὰ εἰρηνοδικεῖα, τὰ πρωτοδικεῖα καὶ τὰ ἐφετεῖα πρέπει νὰ ὑφίσταται καὶ Ἄρειος Πάγος. Θέλουσι δὲ συστηθῇ δικαστήρια ἐνόρκων, ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ἰσχύουσιν ὁ Ἁρμενόπουλος, ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Ἄστρει συνελεύσεως γενομένη συλλογὴ ποινικῶν νόμων, οἱ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως γνωστοποιηθέντες νόμοι, καὶ ἡ γαλλικὴ νομοθεσία εἰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις.»

Εὐκόλως ἀναγνωρίζει μετὰ πόσης σπουδαιότητος ἐνταῦθα ἡ δημοκρατικὴ ζηλότυπία ἀπήτησε τὰ δικαιώματά της. Ὅ,τι τὴν 11ην Ἀπριλίου ἐδόθη διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς, ἐζήτουν τώρα νὰ διατηρήσωσι διὰ τῆς ἑτέρας. Εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Τροιζῆνος ἐνσαρκοῦται, οὕτως εἰπεῖν, ἡ ἔλλειψις ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν προσωρινὸν ἀρχηγὸν τῆς πολιτείας, ἤτοι εἰς τὸν πρόεδρον, οὗτινος ἐκ προκαταβολῆς ἀπεσκόπουν

νὰ δεσμεύσωσι τὰς χεῖρας. Τὰ ἐκτεταμένα δικαιώματα, ἅτινα παρεχωροῦντο εἰς τὴν Βουλὴν κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ πολίτευμα τῶν **Kortes** τῆς Ἱσπανίας, προέδιδον ὅτι ἤθελον νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν φύλακα τῶν διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀποκτηθεισῶν ὠφελειῶν. Τὸ πᾶν βεβαίως ἐξήρτητο ἐκ τοῦ ἂν ὁ μέλλων πρόεδρος ἤθελεν ἀνεχθῇ, τὰς ἡνίας, τὰς ὁποίας ἐπέβαλον εἰς αὐτόν· ἂν δὲν εὕρισκε τὸ πολίτευμα ὑπὲρ τὸ δέον πεπληρωμένον δημοκρατικοῦ δηλητηρίου, ἢ ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ παραδεχθῇ αὐτό. Ἀλλὰ προσέτι καὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ, καὶ αὐτῶν τῶν μεγάλων δυνάμεων, ἡ ἀπόφασις προελήφθη καὶ προεδικάσθη διὰ τοῦ πολιτεύματος τῆς Τροιζῆνος. Μ' ὅλον ὅτι δὲ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου δὲν ἦσαν εὐνοϊκά, ἐζητήθη ἡ προσάρτησις τῆς Στερεᾶς, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἀλβανίας, τῶν νήσων Σάμου καὶ Κρήτης, καὶ οὕτως ἡ ἐθνικὴ ἰδέα μετ' ἀναποπλανήτου τόλμης πρὸ παντὸς ἄλλου ἐντόνως διετρανώθη. Καὶ ἐγνώριζον μὲν καλῶς ὅτι ἡ προτέρα κυβέρνησις ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξαρτησίας εἶχε κάμει παραχωρήσεις, ὅτι ὁ Στρατφὸρδ Κάνιγγ τὴν εἶχε ἐπιφορτίσει νὰ εἰσέλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Πύλης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κυριαρχικῶν σχέσεων. Ἐνῷ λοιπὸν ἐν τῷ πολιτεύματι παρεσιωπῶντο αἱ ἀναγνωρίσεις αὗται καὶ ἀνήρουν τὸ δι' ἀντιθέτων ἀποφάσεων, παρεστάθη ἡ ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας παραίτησις ὡς ἀναρμόδιος πρᾶξις ἰδιωτευόντων τινῶν προσώπων. Προὐκάλεσαν δὲ μετὰ θρασύτητος τὰ ἀνακτοβούλια, ἅτινα ὑπέγραψαν τὸ πρωτόκολλον τῆς Πετρουπόλεως, καὶ ἔλαβον ὑπ' ὄψιν Ἑλλάδα φόρου ὑποτελῆ—οὕτως, ὡς ἴσως καὶ εἰς τὰς προθέσεις τοῦ μέλλοντος προέδρου προέστησαν φραγμὸν ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν οὗτος τυχὸν ἤθελε ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν ἰδέαν ἐξηρτημένης Ἑλλάδος. Αὕτη εἶναι ἡ βαθυτέρα σημασία τοῦ πολιτεύματος τῆς Τροιζῆνος, ὅπερ βεβαίως ὑπὸ τὰς τότε περιστάσεις ἐφαίνετο εἰς πολλοὺς ἁπλῶς ὡς κατόρθωμα ἐπὶ χάρτου μόνον γεγραμμένον, ὡς σχολαστόν τι καὶ ἐπιπόλαιον ἄθυρμα δημοκρατικῶν δογματιστῶν. (1) Τὸ πολίτευμα τοῦτο ἦτο οἷον διαμαρτύρησις ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ συνάμα προάσπισις καὶ φύλαξις τῶν ἐθνικῶν δικαιωμάτων ἐναντίον πάσης παραχωρήσεως.

Ἀλλ' αἱ δυσχέρειαι, πρὸς τὰς ὁποίας πᾶσα νόμιμος τάξις ἐν Ἑλλάδι εἶχεν ἐφεξῆς νὰ παλαίσῃ, ἦσαν μέγισται καὶ ἀνυπολόγιστοι. Ὅτε ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις τὴν 17ην Μαΐου ἀνήγγειλε τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν της, καὶ διελύθη, ἐπεκράτει πέριξ ἡ ἀπελπιστικωτάτη ἀναρχία. Τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιτήδεια ἐπλησίαζον εἰς τὸ τέλος των. Οἱ δασμοὶ δὲν εἰσεπράττοντο, τὰ δύο ἑκατομμύρια γροσίων, διὰ τὰ ὁποῖα εἶχον ἐνοικιασθῇ οἱ ἔγγειοι φόροι διὰ τὸ ἔτος 1827, εἶχον ἤδη δαπανηθῇ, διετηροῦντο δ' ἔτι οἱ ἄνθρωποι τρεφόμενοι ἐξ ἐλεημοσυνῶν τοῦ φιλελληνισμοῦ, αἵτινες εἶχον καταστῇ ἀντικείμενων ὑπεξαιρέσεων καὶ ἐρίδων. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Καποδιστρίου προέκειτο νὰ διευθύνῃ τὰς ὑποθέσεις, δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἐπαξίως τὸν τίτλον τῆς κυβερνήσεως. Ὁ Μιλαΐτης καὶ ὁ Γ. Μαυρομιχάλης

(1) Δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Γερβίνου, τοῦ Γόρδωνος καὶ Χερτεβέργου (Herzberg.) Krsch und Gruber, 87 Theil S. 178 Leipzig 1869. Ὅρα τὸ κείμενον: Constitutions, Lois, ordonnances, les assemblées nationales de corps legislatifs et du president de la Grèce Anhènes Tug. Royaale. 1835 s 170 ff.

ἦσαν ἠθικῶς ἐπίσης διεφθαρμένοι, ὡς ὁ Νάκος ἦτο πνευματικῶς διεστραμμένος καὶ στρεβλός. Ὅστις δὲν ἤθελε καὶ δὲν ἠναγκάζετο, δὲν ὑπήκουεν εἰς αὐτούς· ὅτι δὲ συνεταιρίζοντο μετὰ τῶν πειρατῶν, καὶ διὰ τοῦ γραμματέως των πωλοῦντες πειρατικὰς λείας μετήρχοντο αἰσχρὸν ἐμπόριον, τοῦτο οὐδένα ἐξένιζεν, ὅστις ἐγνώριζε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ παρελθὸν τῶν ἀκολάστων τούτων ἀνδρῶν. Οἱ Ὑδραῖοι δὲ καὶ οἱ Σπετσιῶται μόνον ἔτι διεκρίνοντο δι' ἰδίων μέσων, καὶ ἐν Αἰγίνῃ οἱ Ψαριανοὶ διεδραμάτιζον πρόσωπα κυρίων καὶ ἀρχόντων. Οἱ δὲ εἰς τὰς μικρὰς Κυκλάδας καταφυγόντες Κρῆτες μετήρχοντο τὰς ἀνοσιουργίας των. Ἐκ τῶν φρουρίων μετεβλήθησαν, ἡ Μονεμβασία εἰς φωλεὰν πειρατῶν διὰ τοῦ Ἰωάννου Μαυρομιχάλη, ἡ Ἀκροκόρινθος καὶ τὸ Ναύπλιον διὰ τοῦ Κ. Τσαβέλλα, τοῦ Φωτομάρα καὶ τοῦ Γρίβα εἰς κέντρα λῃστείας καὶ αἱματοχυσίας. Ἡ δὲ νομοθετικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία κατὰ τὸ νέον πολίτευμα ὤφειλε νὰ ἐπαγρυπνῇ καὶ ἐπιτηρῇ τὴν κυβερνητικὴν ἐπιτροπήν, ἡ Βουλή, δὲν ἐφαίνετο ἐν καταστάσει οὖσα ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς συμφώνους πρὸς τὰ καθήκοντά της λειτουργίας της. Ὁ πρόεδρος Θρ. Ρενιέρης, ἦτο γέρων τις κωφὸς Κρής, ὅστις ἀπέδιδε τόσην ὀλίγην ἀξίαν εἰς τὴν ἀπονεμηθεῖσαν αὐτῷ τιμήν, ὥστε προσεπάθει νὰ κρυβῇ ὄπισθεν λεμονέας, ὅτε ὁ Κολοκοτρώνης ἐν Τροιζῆνι ὑπέδειξεν αὐτὸν ὡς ἀρμόδιον πρόσωπον, ἵνα καταλάβῃ τὴν τιμητικὴν αὐτὴν θέσιν. Ὅτε δὲ τὴν 15ην Ἰουνίου μετὰ τῆς Βουλῆς καὶ τῆς κυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς μετέβη ἐκ Πόρου εἰς Ναύπλιον, ἡ ἄφιξίς του ἑωρτάσθη διὰ σκηνῶν τοσούτων ἐριδων καὶ ἀχαλιναγωγήτου συμπεριφορᾶς, ὥστε ὑπερηκόντισαν καὶ ἐπεσκίασαν πάσας τὰς προηγουμένας αὐτῶν τούτων των κακῶν ἐκδηλώσεις. Οἱ καπιτάνοι, οἵτινες μέχρι τοῦδε εἶχον τρομοκρατήσει αὐτὴν τὴν θέσιν, ὁ Γρίβας καὶ ὁ Φωτομάρας ἐν σιωπῇ συνεφώνησαν νὰ διαμοιρασθῶσι τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ναυπλίου. Ἕκαστος εἰσώδευε κατ' ἀρέσκειαν συνεισφορᾶς καὶ ἐξηνάγκαζε τὴν πληρωμὴν διὰ τῶν καταπειστικῶν μέσων τοῦ δαρμοῦ καὶ τῆς φυλακίσεως. Τώρα ὅμως ἐπίεζε καὶ ἡ τρίτη μερίς. Οἱ Πελοποννήσιοι πρὸ πολλοῦ ἤδη ἔπνεον ἐκδίκησιν, διότι τὸ λαμπρότατον καὶ ἰσχυρότατον φρούριον τῆς Πελοποννήσου εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν Ρουμελιωτῶν. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κολοκοτρώνου ἐπωφθαλμίων ἰδίως τὸ Παλαμήδιον, καὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀφαιρέσωσι τὸ βραχῶδες φρούριον ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Γρίβα. Καὶ ἐν πρώτοις ἐπείσθη ὁ Φωτομάρας, ὅστις προσεφέρετο νὰ κλείῃ τοὺς ὀφθαλμούς, ὁσάκις προέκειτο νὰ βλάψῃ τοὺς ἀντιπάλους του. Μετὰ τοῦτον δὲ προσεπάθησαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κολοκοτρώνου νὰ δωροδοκήσωσιν ἀξιωματικόν τινα διὰ ζεύγους περιχρύσων καὶ ἀδαμαντοκολλήτων πιστολίων. Ὁ ἀξιωματικὸς ἐβεβαίωσεν αὐτοὺς δι' ὑποσχέσεων, προέδωκεν ὅμως τὰ πάντα εἰς τὸν ἀρχηγόν του, καὶ ὁ Γρίβας ἔνθους καὶ κατηυχαριστημένος διότι ἤθελε δυνηθῇ νὰ στήσῃ παγίδα εἰς τοὺς Πελοποννησίους, τὸν παρεκίνησε νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐξαπατῶν αὐτούς.

Τὴν νύκτα τῆς 9ης Ἰουνίου προὐχώρησεν ὁ Ἰωάννης Κολοκοτρώνης μετὰ 250 ἀνδρῶν ἐν σιωπῇ εἰς τὴν κάτω πόλιν διὰ μικρᾶς τινος πύλης τὴν ὁποίαν ὁ Φωτομάρας εἶχεν ἀφήσει ἐπὶ τούτῳ ἀνοικτήν. Ταὐτοχρόνως ἀνέβη ἕτερος ὀπαδὸς τοῦ Κολοκοτρώνου, ὁ Τσώκρης εἰς τὸ ὕψωμα τοῦ Παλαμηδίου καὶ εὗρε τὴν εἴσοδον, ὡς προσεδόκα, οὐχὶ κεκλεισμένην. Μόλις ὅμως αἱ ἐμπροσθοφυλακαί του εἶχον ὑπερβῇ τὸ κα-

τώφλιον τῆς πύλης, ἐχαιρετίσθησαν δι' ἐπανειλημμένων τυφεκισμῶν, καὶ ἀπεδιώχθησαν ἐκεῖθεν μετὰ σπουδαίας ἀπωλείας. Ὁ Τσώκρης μετὰ πεπληγωμένης χειρὸς κατέβαινε τὸν λόφον· οἱ ὀπαδοί του δὲ ἔφευγον ἐν ταραχῇ ὄπισθέν του. Ὁ Ἰωάννης Κολοκοτρώνης ὠχυρώθη ἐντὸς μεγάλης οἰκίας, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ παραδοθῇ, καὶ ἐξηγόρασε παρὰ τοῦ Γριβα τὴν ἄδειαν τοῦ ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἄργος, ὑπογράψας συναλλαγματικὴν ἐξ 60,000 γροσίων. Ἐπὶ τῶν προμαχώνων τοῦ φρουρίου εὑρίσκετο σωρεία παιδίων (μοσχομαγκῶν) κατὰ σειρὰν καὶ ταξιν προβαινόντων, καὶ ἐχαιρέτησε τὴν ὀπισθοχώρησιν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κολοκοτρώνου μετὰ φωνῶν καὶ συριγμῶν. Ὁ δὲ Γρίβας εὗρισκεν ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησεν εἰς τὸ νὰ φέρῃ ἐντὸς τῆς ζώνης αὐτοῦ τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα πιστόλια, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ γέρων Κολοκοτρώνης εἶχεν ἀπατηθῇ ἐμπαιχθείς (1)

Ἡ μεταξὺ τοῦ Γρίβα καὶ τοῦ Φωτομάρα σύμπνοια δὲν ὑπῆρξε διαρκής. Κατηγορία τις τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ Κωλέττου ἐπὶ δωροδοκίᾳ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς νέαν πάλην. Μετὰ ζωηρότητος δὲ συμμετέσχον τῆς ὑπὲρ καὶ κατὰ τοῦ Κωλέττου γενομένης διαμάχης. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου συνεδαύλιζον τὴν διχόνοιαν, διημφισβήτουν εἰς τὸν Γρίβαν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐπιβάλῃ καὶ λαμβάνῃ συνεισφορὰς εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ ὀπαδοὶ τῶν δύω ἀντιζήλων ὁπλαρχηγῶν ἤλθον εἰς χεῖρας, αἱ κανονιοστοιχίαι τοῦ Παλαμηδίου ἤρχισαν πυροβολοῦσαι κατὰ τοῦ Ἰτσ-καλέ, καὶ τὰ πυροβολήματά των ἀπαντήθησαν μετὰ ζωηρότητος. Ἐπὶ ἐννέα δὲ ὁλοκλήρους ἡμέρας διήρκεσεν ὁ βομβαρδισμός, καὶ τὴν 13ην Ἰουλίου μόνον ἀντηλλάγησαν πλέον τῶν 220 βομβῶν καὶ ἄλλων συνήθων σφαιρῶν. Οὕτως ἡ πόλις εὑρίσκετο εἰς τὰς φλόγας. Ἀκόλαστοι δὲ στρατιῶται εἰσήρχοντο βιαίως εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἐλήστευον τοὺς κατοίκους, ὡς καὶ τοὺς χωρικούς, οἵτινες μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐζήτουν σκέπην καὶ προστασίαν ὑπὸ τὰ προτειχίσματα τῆς Ναυπλίας. Περισσότερον δὲ τῶν ἑκατὸν ἀνθρώπων ὑπέκυψαν εἰς τὸ πῦρ· τὴν δὲ 14ην Ἰουλίου ἐκ Παλαμηδίου σφαῖρα, διατρυπήσασα τὴν αἴθουσαν τῆς Βουλῆς, ἐπλήγωσε τρεῖς βουλευτάς· τὴν δὲ 16ην Ἀμερικανός τις φιλελλην **Towushegd Washington** ἐφονεύθη ὑπὸ σφαίρας τηλεβόλου. Ὅθεν ἤδη αἱ φλόγες, τὰς ὁποίας ἀσυνέτως εἶχεν ἀνάψει αὐτὴ ἡ κυβέρνησις, συνέπεσαν ἤδη κατὰ τῆς κεφαλῆς της καὶ συγκατεκάλυπτον αὐτήν. Δύο μέλη αὐτῆς κατέφυγον εἰς τὸν θαλάσιον πύργον, καὶ ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης τοὺς ἠκολούθησεν, ἀφ' οὗ μάτην προσεπάθησε νὰ κατασιγάσῃ τὴν λύσσαν τῶν διαμαχομένων. Ἔπεμψε δὲ ἀπεσταλμένους πρὸς πάντα τὰ πρόσωπα, ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τῶν ὁποίων ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσιν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης καὶ συνδιαλλαγὴν τῶν φατριῶν. Ὁ ναύαρχος Κοδριγκτών, ὅστις μάτην ἐν Πόρῳ εἶχεν ἐρωτήσει περὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, εὑρέθη τότε τυχαίως ἐν

(1) Ἡ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνου ἔκθεσις τῶν συμβάντων τούτων καταν[illegible] εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι: ὁ Γρίβας καὶ οἱ Ρουμελιῶται εἶχον ἀπεφ[illegible]γει νὰ σ[illegible]μμετάσχωσι τ[illegible] κατὰ Ἰμβραὴμ ἀγῶνος, καὶ ὅτι τούτου ἕνεκεν ὑπῆρξε πατριωτικὸν καθῆκον τὸ νὰ παρακινήσωσιν αὐτοὺς εἰς μεγαλητέραν δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν. (Ἑλληνικὰ ὑπομνήματα ὑπὸ Ἰωάννου Κολοκοτρώνου. Σ. τ. Σ. Σ. 465.)

τῷ λιμένι πρὸ τοῦ Ναυπλίου, ἵνα καταστῇ μάρτυς τοῦ οἰκτροῦ ἐκείνου θεάματος.

Αἱ λέμβοι αὐτοῦ συνέδραμον τὴν φυγὴν τῆς κυβερνήσεως ἐκ τῆς πυρπολουμένης πόλεως εἰς τὸν θαλάσσιον πύργον. Ἔπεισε τοὺς Ρουμελιώτας ἵνα τουλάχιστον ἀφήσωσι τοὺς κατοίκους καὶ χωρικοὺς νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ τὰς νήσους Ἐπειδὴ μέχρι τοῦδε οἱ στρατιῶται ἐκράτουν τὰς πύλας κεκλεισμένας καὶ ἀντὶ χρυσοῦ ἐξηγόραζον τὴν ἄδειαν τοῦ ἐξέρχεσθαι. Εὐθὺς δὲ ἅμα ἐπετράπη ἐλευθέρα ἔξοδος, ἅπας ὁ πληθυσμὸς ὥρμησε κατεσπευσμένως ἔξω τῶν πυλῶν. Μόνον δὲ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης εἶχεν ἀρκετὴν στωϊκὴν ἀπάθειαν ὅπως ἐπιμείνῃ καρτερικῶς ἐν τῇ ὑπὸ σφαιρῶν διατρυπηθείσῃ οἰκίᾳ του.

Τὴν 19ην Ἰουλίου, διὰ τῶν πειστικῶν λόγων τοῦ πλοιάρχου Ἀμιλτῶνος κατωρθώθη στιγμιαία ἀνακωχὴ ὅπλων. Ἡ πυροβόλησις ἀνεστάλη, καὶ οἱ δύω ἀντίπαλοι, ὁ Γρίβας καὶ ὁ Φωτομάρας, συνηντήθησαν ἐντὸς τοῦ «**Cambrian**» (πλοίου) ἵνα, κατὰ τὸ φαινόμενον, συνδιαλλαγῶσιν. Ἂν καὶ ὁ Κοδριγκτὼν διὰ γενικῶν ἐκφράσεων εἶχεν ὁμιλήσει περὶ τῆς συνδρομῆς τῶν δυνάμεων, ὁ Ἀμιλτὼν διετράνωσε τὴν ἐπέμβασιν τῶν μεγάλων δυνάμεων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀδύνατον, ἂν αἱ ἐσωτερικαὶ αὐτῆς διχόνοιαι δὲν κατέπαυον ἀμέσως. «Πρὸς κυβέρνησιν», εἶπεν «εὑρισκομένην ὑπὸ τὰ τηλεβόλα ἀνταρτῶν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κάμῃ τις ἐξηγήσεις».

Ἂν καὶ αἱ ἀπειλαὶ αὗται προὐξένησαν ποιάν τινα ἐντύπωσιν, οὐδεμία ὅμως ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἐγγύησις διαρκοῦς ἡσυχίας, πρὶν ἢ οἱ Ρουμελιῶται ἀρχηγοὶ παραιτηθῶσιν ἀπὸ τῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα κατεῖχον. Πρὸς τοῦτο ὅμως ἀμφότεροι οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔδειξαν διάθεσιν καὶ ὄρεξιν. Ἡ κυβέρνησις προσεκάλεσε τὸν στρατηγὸν Τσούρτς νὰ μεταβῇ εἰς Ναύπλιον, ἵνα διὰ τῆς ἐπιρροῆς του ἐπαναφέρῃ εἰς ὑπακοὴν τοὺς ἀντάρτας. Ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς ἐφάνη ἐλθὼν μετὰ ἑκατοντάδων τινῶν παλληκαρίων, ἅτινα εἶχον τῷ ὑπολειφθῇ μετὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἧτταν, καὶ ἐτοποθετήθη ἐντὸς τοῦ χωρίου «Ἄρια» πρὸ τοῦ Ναυπλίου. Ὁ Γρίβας καὶ ὁ Φωτομάρας τὸν ἐχαιρέτησαν διὰ τιμητικῶν ἐκπυρσοκροτήσεων, καὶ ἐξέφρασαν τὴν προθυμίαν των, ἵνα ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν ἀπόφασιν του. Ἀλλὰ μόνον ἡ τοῦ Φωτομάρα ὑπακοὴ ὑπερέβη τὰς ἁπλᾶς λέξεις. Ὅθεν εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐννοῇ ὅτι ἡ ἐπιρροή του πλέον ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν της, καὶ τούτου ἕνεκα παρεδόθη μετὰ συνοδείας 50 ἀνδρῶν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ στρατάρχου. Ἀλλὰ τόσον δριμύτερος ἐφάνη ὁ Γρίβας Ἀφῆκε τὸν Ἄγγλον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Παλαμήδιον ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ μὴ παραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ στρατεύματα, περιεπάτησε μετ' αὐτοῦ ἐπάνω εἰς τὰ ὀχυρώματα, καὶ ὁ Τσοὺρτς ἠναγκάσθη ἀφ' οὗ ἐπὶ δύω ἡμέρας μᾶλλον ὡς αἰχμάλωτος ἢ ὡς ἀρχηγὸς ἔμεινε ἐντὸς τοῦ φρουρίου, καὶ ἐχρησίμευσεν ἁπλῶς ὡς θέαμα θεατρικὸν, νὰ ἐπανέλθῃ κατεντροπιασμένος εἰς τὸ ἐν «Ἄρια» κατάλυμά του. Ὁ δὲ Γρίβας ἐπανέκλεισε τὰς πύλας, καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι δὲν ἐσκόπει νὰ ἐγκαταλείψῃ πρότερον τὸ φρούριον πρὶν ἢ πληρωθῇ εἰς αὐτὸν ἓν ἑκατομμύριον γροσίων. Ὁ Φαββιέρος, ὁ **Heideck** καὶ ὁ Κοχράνος ἐπίσης ὀλίγον ἐπέτυχον, καὶ ἡ παρουσία των ἀπεδείχθη καθ' ὁλοκληρίαν ἀνωφελής. Ἐν τῷ κρυπτῷ δὲ οἱ κυριώτατοι τῆς συνωμοσίας ἀρχηγοὶ ἔτριβον τὰς χεῖράς των. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ ἀθλιότης καὶ ἐλεεινότης τοῦ λαοῦ ἐφαίνοννο εἰς αὐτοὺς εὐάρεστος διασκέδασις. «Τοῦτο εἶναι κομωδία» ἔλεγεν ὁ

Φαββιέρος, «οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἶναι ἐπίσης ὀλίγον ἐχθροὶ μεταξύ των, ὡς καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ἀποβλέπουσιν ἁπλῶς πάντες εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ λαφυραγωγίαν. Ἅπαπα ἡ Ἀργολὶς ὑπέστη καὶ συνησθάνθη τὰ ἐκ τῆς ναυπλιακῆς ἀναρχίας κακά. Στιφὴ Ρουμελιωτῶν διεπέρων καὶ ἐλεηλάτουν τὴν χώραν, ἀπεγύμνουν τοὺς χωρικούς, οἵτινες, ἀπελπισθέντες ἐγκατέλειπον τὰ χωρία των καὶ ἀπεσύροντο εἰς τὰ σπήλαια τῶν ὀρέων, καὶ ὑπεδέχοντο διὰ πυροβοληματῶν τοὺς λεηλάτας, Ἐν Ἄργει δὲ ὁ ὄχλος ὠχύρωσε τὰς εἰσόδους τῆς πόλεως, καὶ ἐπυροβόλει κατὰ παντὸς στρατιώτου, ὁστισδήποτέ που ἐφαίνετο.

Ἀπορίας δὲ καὶ ἐκπλήξεως ἄξιον φαίνεται ὅτι τὴν ἀθλιότητα αὐτῆς τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως δὲν ἐξεμεταλλεύθησαν ἀρκούντως οἱ ἀντίπαλοι τῆς Ἑλλάδος. Ἂν ὁ Κιουταχῆς ἤθελε νὰ τείνῃ τὴν χεῖρα εἰς τὸν Αἰγύπτιον ἀντίζηλον αὐτοῦ, τότε ὡσαύτως ἐν Πελοποννήσῳ, ὡς καὶ ἐν Στερεᾷ, ἥκιστα ἠδύναντο νὰ σκεφθῶσι περὶ ἀντιστάσεως.

Τὰ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος σχέδια, τὰ ὁποῖα ἔκαμον ὁ Τσοῦρτς καὶ ὁ Φαββιέρος, ἐφαίνοντο ἐπιδεικτικῶς μόνον ἐπὶ τοῦ χάρτου. Ὁ δὲ Τοῦρκος στρατηγὸς οὗτινος αἱ στρατιωτικαὶ θέσεις μετὰ τὴν πλησίον τῶν Ἀθηνῶν μάχην εἶχον προεκταθῆ μέχρι τῶν γερμανικῶν ὀρέων, ἠδύνατο κάλλιστα νὰ προχωρήσῃ καὶ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ νὰ δώσῃ ἀπότομον καὶ οἰκτρὸν τέλος εἰς τὸ ἄγριον δρᾶμα τοῦ Ναυπλίου. Παρ' ἅπασαν δὲ τὴν ἀθλιότητά των ἦτο εὐτύχημα διὰ τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἡ πολλὴ πεῖρα τῆς ἐκ συμφώνου ἐνεργείας, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Κιουταχῆς πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, φοβίσασα ἐκώλυσεν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Ἰμβραὴμ-πασᾶν. Ἡ Πελοπόννησος ἐχρησίμευσεν ὡς ἰδιαιτέρα ἰδιοκτησία τοῦ Αἰγυπτίου, ὡς ἤδη ἔπειτα καὶ εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1824 χρονολογούμενον κατάλογον τῶν διοικητῶν (τοποτηρητῶν) ὁ Ἰμβραὴμ ἀνεφέρετο ὡς πασσᾶς τοῦ Μωρέως, καὶ τὸ 1825 ἐνεκαθιδρύθη εἰς τὸ ἄξίωμα τοῦτο καὶ διὰ τῆς σουλτανικῆς ἐπικυρώσεως. Ηὐχαριστημένος δὲ διὰ τὴν ἐπανάκτησιν ἁπάσης τῆς περιοχῆς τῆς ἐπαρχίας του, κατεγίνετο ὁ σερασκιέρης εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Στερεᾶς καὶ τὴν ἀπόλυσιν τῶν Ἀλβανῶν μισθωτῶν του, ὧν τινων τὸ ἀνήσυχον καὶ φιλοτάραχον πνεῦμα παρεῖχεν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν μεγάλων ἐνοχλήσεων. Διῆλθε δ' ἓν μέρος τοῦ θέρους ἐν Θήβαις, καὶ τὸν Αὔγουστον διὰ τῆς Λαρίσσης μετέβη εἰς Ἰωάννινα, ὡς ἂν μὴ τὸν ἐνδιέφερε ποσῶς ἡ ἐξακολούθησις τοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος. Οὐχὶ δὲ ἄνευ κακεντρεχοῦς τινος εἰρωνείας ἀφῆκεν εἰς τὸν ἀντίζηλόν του τὴν φροντίδα τοῦ νὰ ἀπεγκατασταθῇ μονίμως εἰς τὸ ἄξίωμα τοῦ πασσαλικίου τοῦ Μωρέως, καὶ νὰ δώσῃ ἓν τέλος εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ Κολοκοτρώνου.

Ἐπὶ πέντε ὁλοκλήρους μῆνας εἶχεν ἤδη διαμείνει ὁ Αἰγύπτιος ἄπρακτος ἐν Μεθώνῃ. Ἅμα δὲ τῇ ἀνοίξει ἐξεστράτευσε πάλιν πρὸς ἄρκτον, διέβη τὴν 18ην Ἀπριλίου τὸν Ἀλφειὸν καὶ προυχώρησεν εἰς τὴν Ἦλιδα. Τότε οἱ κάτοικοι κατέφυγον εἰς τὰ συνήθη αὐτῶν καταφύγια, τὰς νήσους, εἰς τὰ τέλματα τοῦ Ἀνίγρου, εἰς τὸν Ἀλφειὸν καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Κατακώλου. Ἀλλ' ὁ πασσᾶς διέταξε στόλον ἐκ μικρῶν πολεμικῶν πλοίων συνιστάμενον νὰ παρακολουθῇ κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς τὰς κινήσεις του. Αἱ νῆσοι κατελήφθησαν, οἱ θέλοντες νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ πλοῖα

Ἠλεῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον συνελήφθησαν καὶ ἠχμαλωτίσθησαν· 1,800 φυγάδες ὑπὸ τὸν δεύτερον υἱὸν τοῦ Σισσίνη ἐρρίφθησαν εἰς τὸ φρούριον τῆς «Χλεμούτσης» ἐν τῇ ἐξωτάτῃ δυτικῇ ἄκρᾳ τῆς Πελοποννήσου κείμενον Ἀνεβίβασαν ὀκτὼ τηλεβόλα εἰς τὰ προχώματα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀφαιρέσῃ ἀφ' ἑνὸς τουρκικοῦ πάρωνος παρὰ τὴν Κλαρέντσαν ἠγκυροβολημένου, καὶ ἤθελον, προφυλατόμενοι ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου, ὑπερασπίσει ἑαυτούς· μετ' ἐπιτυχίας ἐναντίον τοῦ πασσᾶ, ἂν αἱ δεξαμεναὶ τοῦ ὕδατος δὲν ἦσαν κατεστραμμέναι καὶ ξηραί. Οὕτως ἔλλειψις ὕδατος ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσι μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας, εἴτε ἤθελον τύχει εὐμενείας καὶ χάριτος εἴτε μή Ὁ Ἰμβραὴμ ὑπεδέξατο τὸν Μιχαὴλ Σισσίνην φιλοφρόνως. Τὸν δὲ μικρὸν ἀριθμὸν αἰχμαλώτων ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ἐπώλησεν ὡς δούλους.

Ἐκ Χλεμούτσης προύχώρησεν εἰς Πάτρας, καὶ τὴν 6ην Ἰουνίου πρὸς τὸ Ρῖον, ὅπως παραλάβῃ τοὺς ἐκεῖ μετενεχθέντας 3 000 ἵππους, οἵτινες εἶχον συλλεχθῇ εἰς Ἀλβανίαν καὶ ἐστάλησαν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἵνα τῷ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν ἐκ νέου σύστασιν τοῦ ἱππικοῦ του. Αἱ ἐρημωτικαὶ ἐκστρατεῖαί του ἐφάνησαν, τελευταῖον, ἐμποιήσασαι τὴν σκοπουμένην ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαόν. Ἡ εἴδησις περὶ τῆς πλησίον τῶν Ἀθηνῶν ἥττης κατέθραυσε τὸ θάρρος τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ Ἠλίδι πατριωτῶν. Εἷς δὲ δευτερεύων ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν, καπιτανίσκός τις, ὡς ἀποκαλοῦσιν αὐτὸν περιφρονητικῶς οἱ Ἕλληνες ἱστορικοί, ὁ Νενέκος ἐκ Ζουπάτης, ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῆς ἀπὸ τοῦ πατριωτικοῦ ἔργου παραιτήσεως. Κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀρχηγῶν τῆς Στερεᾶς ἔκαμε μετὰ τοῦ Ἰμβραὴμ τὸ συμβόλαιον τῆς ὑποταγῆς του, καὶ συνέστησεν ἴδιον ἐλεύθερον σῶμα, ὅπερ ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρόχειρος καὶ εὐπετῶς ἐναντίον τῶν πατριωτῶν κινουμένη δύναμις.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Αἰγύπτιος ἐν ταὐτῷ «ἀντὶ τῆς λεοντῆς ἔδειξε τὴν ἀλωπεκῆν», καὶ ἤρχισε φειδόμενος τῆς σπαρᾶς καὶ πληρώνων ὅσα ἐλάμβανεν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἀναγκαιοῦντα, τότε τὸ μέγα πλῆθος, ὅπερ εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀπελπίζηται περὶ τῶν τῆς πατρίδος, προσῆλθον εἰς αὐτόν. Αἱ ἐπαρχίαι Πατρῶν, Πύργου, Γαστούνης, Βοστίτσης καὶ Καλαβρύτων ὑπετάγησαν. Εἶνε δὲ ἀναμφισβήτητος ἐκδούλευσις τοῦ γέροντος Κολοκοτρώνη τὸ ὅτι ἀντενήργει πετσματωδῶς εἰς τὴν ἐπιδημίαν ταύτην τῆς δουλικῆς ὑποταγῆς. Ἐξέδωκε διαταγήν, δι' ἧς πάντες οἱ τὸ 15ον ἔτος μέχρι τοῦ 60 ἄγοντες ὤφειλον νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα, καὶ ἐπηπείλει τοὺς ὑποταχθέντας διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας Ἔπεμψε δὲ εἰς Πάτρας ἓν πολεμικὸν σῶμα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πετμεζᾶ, ἵνα συλλάβῃ ζῶντα ἢ νεκρὸν τὸν προδότην Νενέκον. Ὁ Νικήτας ἔδει νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Μεσσηνίαν ὅπως ἐπαπειλήσῃ τὴν βάσιν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἰμβραήμ. Ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Πλαπούτας ἐρρίφθησαν εἰς τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ «Γέρων» προύχώρησεν εἰς Κόρινθον μεθ' ἁπασῶν τῶν εὐχρήστων καὶ διαθεσίμων δυνάμεων, καὶ ἐστράφη τότε ἀριστερόθεν πρὸς τὴν λίμνην τοῦ «Φονιᾶ» ἵνα ὑποδεχθῇ ἐκεῖ τοὺς ὑπὸ τὸν Ναυαρῆν Κορινθίους, καὶ ἐπιτηρῇ τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἦδη εὑρίσκετο καθ' ὁδὸν ἐν Ζαχόλῃ, ἀντήχησε πρὸς αὐτὸν ἡ τῶν μοναχῶν τοῦ μεγάλου σπηλαίου αἴτησις βοηθείας. Ὁ δὲ Ἰμβραὴμ, ἀφοῦ ἀφῆκεν ὀπίσω εἰς Πάτρας ἰσχυρὸν σῶμα ὑπὸ τὸν Δελῆ Ἀχμέτην, ἐστράφη μετὰ 6,000 ἀνδρῶν καὶ τοῦ σώματος τῶν ἐθελοντῶν τοῦ Νενέκου κατὰ τοῦ μοναστηρίου Ὁ Κολοκοτρώ-

νης ἔπεμψεν ἀμέσως πρὸς βοήθειαν τῶν ἀπειλουμένων τὸ σῶμα τοῦ Πετμεζᾶ καὶ 100 ἄνδρας ἐκ τῆς σωματοφυλακῆς του ὑπὸ τὸν Χρυσανθόπουλον, καὶ ἔγραψε πρὸς αὐτοὺς τὴν 20ὴν Ἰουνίου λέξεις παρηγόρους καὶ ἐνθαρρυντικάς. «Συμφώνως πρὸς τὸ καθῆκον καὶ πρὸς τὸν ὅρκον, ὃν ὡρκίσθην, ἵνα θυσιάσω ὑπὲρ πατρίδος καὶ τὴν τελευταίαν ραγίδα τοῦ αἵματός μου, δὲν ἀπελπίζομαι, ἀλλὰ πέποιθα εἰς τὸν Θεόν, τὸν προστάτην τῆς Ἑλλάδος. Πράττω πᾶν ὅ,τι δύναμαι, γράφω, ἐνθαρρύνω, προσκαλῶ ἅπαντας τοὺς συναγωνιστὰς νὰ προσέλθωσι καὶ, ὡς πληροφοροῦμαι, συρρέουσι πλήθη στρατευμάτων ἀρκετὰ ὅπως, ἐὰν ὁ ἐχθρὸς προσβάλῃ τὸ ἱερὸν ὑμῶν ἄσυλον, μετατρέψωσιν αὐτὸ εἰς τάφον δι' αὐτόν. Ἐκείνους δὲ, οἵτινες συνεπείᾳ τῶν περιστάσεων ἐπονειδίστως ὑπετάγησαν, θέλομεν τοὺς ἐλευθερώσει. Γενναιότης λοιπὸν, αὐταπάρνησις καὶ εὔτολμος ἀπόφασις ἀπαιτοῦνται μόνον ἵν' ἀποθάνωμεν, καὶ τὰ πάντα τότε ἐκερδήσαμεν. Καρτερήσατε πλήρεις ἀποφάσεως, καὶ μὴ πτοηθῆτε ὑπὸ τῶν ἀπελπιστικῶν κινημάτων τοῦ Ἰμβραήμ.» Ἡ πεποίθησις τοῦ «Γέροντος» δὲν τὸν ἠπάτησεν. Ὁ Ἰμβραὴμ εὗρε πρὸ τοῦ ἱεροῦ ἀσύλου τοποθετημένα τηλεβόλα καὶ λαϊκοὺς, ὡς καὶ καλογήρους, τόσον εὐσταθῶς ἔχοντας ἀπόφασιν πρὸς ἄμυναν, ὥστε παρητήθη ἀπὸ τῆς κατὰ πρόσωπον ἐπιθέσεως. Ἔπεμψε δ' ἓν ἀπόσπασμα τοῦ στρατοῦ του μετὰ τοῦ προδότου Νενέκου πρὸς τὸ Διάκοπτον εἰς τὴν ράχιν τοῦ μοναστηρίου. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν τὸ βραχῶδες σπήλαιον ἦτο ἀπρόσιτον, οἱ δὲ μοναχοὶ ὠφελήθησαν ἐκ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνου ὅπως ἐπιπέσωσι μετ' ἐπιτυχίας· ὁ Ἰμβραὴμ οὐδεμίαν εἶχε διάθεσιν ἵνα θυσιάσῃ τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ εἰς ἔφοδον καὶ προσβολὴν κατὰ τῆς φύσει ἰσχυρᾶς καὶ ὀχυρᾶς θέσεως τοῦ μοναστηρίου, ἀπεσύρθη καὶ τὸ ἔτος τοῦτο, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ τίποτε εἰς Καλαβρυτα, καὶ προητοιμάζετο ὅπως, ἀντὶ τούτου, ὑποτάξῃ τὸ τμῆμα τῆς Καρυταίνης. Παρὰ τὴν Κατσάναν διεμοίρασε τὸν στρατόν του· αὐτὸς δὲ εὑρὼν τὰ πρὸς τὴν Καρύταιναν στενὰ κατεχόμενα ὑπὸ τοῦ Γενναίου καὶ τοῦ Πλαπούτα, ἐστράφη πρὸς τὴν Τριπολιτσὰν, τὸ δὲ ἕτερον καὶ ἰσχυρότερον ἀπόσπασμα τῶν Αἰγυπτίων προύχωρησε μέχρι τοῦ Ἀκόβου καὶ τῆς Δημητσάνης. Ἀλλ' ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Πλαπούτας, ἑδραίως κατεσπευσμένως πρὸς τὸ ἐπαπειλούμενον κέντρον, καὶ μετὰ σφοδρὰν παρὰ τὴν Δημητσάναν συμπλοκὴν προὐχώρησαν οἱ Αἰγύπτιοι βορειανατολικῶς, διευθυνθέντες πρὸς τὴν Τριπολιτσὰν, ὅπου συνηνώθησαν μετὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰμβραήμ. Ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Καρυταίνης ἐκστρατεία ἐματαιώθη ἐπίσης, ὡς καὶ ἡ κατὰ τοῦ Μεγαλοσπηλαίου ἐπίθεσις· Ὁ λαὸς ἤρχισε ν' ἀναπνέῃ πάλιν, ἐν ᾧ ὁ Αἰγύπτιος ἐπανέκαμψεν ἀδόξως εἰς Μεσσηνίαν, ἐπυροβόλουν δὲ εἰς τὰς πλευρὰς καὶ τὰ ὀπίσθια αὐτοῦ οἱ ὡπλισμένοι, ὡς μήκυτες φυόμενοι ἐκ τοῦ ἐδάφους. Ἡ μεταξὺ Μεσσηνίας καὶ Τριπολιτσᾶς συγκοινωνία εἶχε καταστῇ δύσκολος διὰ τοῦ Νικήτα, ὅστις κατεῖχε τὰ Δέρβενα τῆς Μεσσηνίας παρὰ τὸ «Λεοντάρι.»

Ὁ Κολοκοτρώνης ἀνέπτυξεν ἀκάματον δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν ὅπως ἀντιπράξῃ εἰς τὸ μίασμα τῆς τοιαύτης παραιτήσεως (καὶ ὑποταγῆς) εἰς τοὺς Τούρκους). Παρὰ τὸν ἅγιον Βλάσσιον καὶ παρὰ τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, εἰς τὸ τμῆμα τῆς Βοστίτσης, ἐγένοντο τὴν 15ην καὶ 29ην Ἰουλίου αἱματηραὶ συμπλοκαὶ μεταξὺ τῶν πατριωτῶν καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀχμὲτ-πασσᾶ ὑποβοηθουμένου σώματος

ἐθελοντῶν τοῦ Νενέκου. Ὁ «Γέρων» κατώρθωσε ν' ἀποδείξῃ εἰς τὰς Πάτρας τοὺς τουρκοφίλους, καὶ τοὐλάχιστον ἓν μέρος τῶν ὑποταχθέντων νὰ ἐπαναγάγῃ ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν· ἤθελε δὲ καὶ ὁ ἴδιος προσβάλει εἰς Πάτρας τὸν Αἰγύπτιον ὑποστράτηγον, ἂν δὲν ἤθελε στερεῖσθαι πάντων τῶν ἐπιτηδείων· ὅθεν καὶ παρώτρυνεν ἀκαταπαύστως τὴν κυβέρνησιν ἵνα τῷ πέμψῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, ἀφοῦ, ὡς ἔλεγε, δὲν ἤθελεν κἂν νὰ τῷ πέμψῃ αὐτὴ μηχανήν τινα δυναμένην νὰ διατρέφῃ τοὺς στρατιώτας δ' ἁπλοῦ ἀέρος, καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν γῆν εἰς πυρίτιδα, τοὺς δὲ βράχους εἰς σφαιρίδια μολύβδου. «Παρεπονεῖτο διότι ἔπεμψεν εἰς Ναύπλιον σωροὺς ὅλους ἀναφορῶν ἐξαιτητικῶν συνδρομῆς, καὶ ὅτι οἱ ἐκεῖ προσεποιοῦντο ὅτι καθ' ὁλοκληρίαν τὰς ἠγνόουν. «Καὶ ὁ λέων, τὸ μέγιστον τῶν θηρίων τῆς γῆς,» ἔγραφε πρὸς τὸν ἐν Ναυπλίῳ γραμματέα τῶν στρατιωτικῶν «οὐδὲν κατορθοῖ κατὰ πέντε δραμίων πυρίτιδος. Δὲν εἶμαι δὲ ἀρχηγὸς τῆς Πελοποννήσου, ἵνα μόνος ἐγὼ καταφάγω, ἢ σκοτώσω τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ' ἵνα ὁδηγῶ κατ' αὐτῶν τὰ στρατεύματα τῆς Πελοποννήσου. Καὶ στρατεύματα πάλιν συνίστανται ἐξ ἀνθρώπων οὐχὶ ἐκ βράχων· ἀλλὰ τί λέγω; καὶ βράχοι ὑποκύπτουσιν εἰς τὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος. Ἀπὸ δύο ἤδη μηνῶν εἰς μάτην παρακαλῶ, νὰ μοὶ σταλῶσι πολεμεφόδια καὶ ζωοτροφίαι, ἀλλ' οὔτε κἂν ἀπαντήσεως ἠξιώθην· δικαιολογοῦνται δὲ προτείνοντες ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι τίποτε δὲν ἔχουσι. Τώρα γνωρίζω θετικῶς ὅτι τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια ἐσταλήσαν παρὰ τῶν φιλανθρώπων φιλελλήνων τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ τίνος ἕνεκα δὲν τὰ πέμπει εἰς ἡμᾶς ἡ κυβέρνησις; Πρέπει νὰ φάγωμεν τοὺς βράχους; Ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς πρέπει νὰ διαθρέψῃ τὰ στρατεύματα δι' ὑπερφυσικοῦ τινος μέσου; καλὰ δύναται ν' ἁρπάσῃ λῃστρικῶς τὰ πρόβατα τοῦ πτωχοῦ χωρικοῦ, ν' ἀφαιρέσῃ ἐκ τοῦ στόματός του τὸν ὀλίγον ἄρτον του. Πόθεν ὅμως πρέπει νὰ κλέψῃ πυρίτιδα; δύναται νὰ μεταβάλῃ τὴν γῆν εἰς πυρίτιδα; Τοῦτο εἶναι ὅλως ἀδύνατον εἰς τὸν Κολοκοτρώνην, ἐπειδὴ ἐκ τῆς χημείας καὶ ἐν γένει ἐκ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν τίποτε δὲν ἐννοεῖ. Εἰς ἄλλον σοφώτερον ἄνδρα δύναται νὰ ἦναι τὸ ἔργον εὐκολώτερον.»

(1) Τελευτῶν δ' ἐπεκαλεῖτο ὁ «Γέρων» ἐπισήμως τὸ ἔθνος καὶ τὸν Θεὸν ὡς μάρτυρας ὅτι θέλει ἀναγκασθῇ νὰ καταφύγῃ εἰς χρῆσιν βιαίων μέτρων, ἂν δὲν τὸν ὑποστηρίζωσιν. Αλλ' αἱ ἀπειλαὶ αὐτοῦ, ὡς καὶ αἱ εἰρωνεῖαι, ἀντήχουν ἐπίσης ἄνευ ἀποτελέσματος, θραυόμεναι ἐπὶ τῆς ἀδυνάτου καὶ ὀκνηρᾶς κυβερνήσεως. Αὕτη οὔτε ἠδύνατο, ἀλλ' οὔτε ἤθελε νὰ βοηθήσῃ. Τὰ εὐτελῆ μέσα της εἶχε μεταχειρισθῇ εἰς Ναύπλιον κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Καὶ οὕτως ἔπεσε πάλιν τὸ βαρὺ φορτίον τοῦ πολέμου, ἡ διατροφὴ τῶν πατριωτικῶν στιφῶν τοῦ Κολοκοτρώνη, τώρα ὡς καὶ πρότερον, ἐπάνω εἰς τὴν ῥάχιν τοῦ πτωχοῦ χωρικοῦ. Ὅθεν καὶ οἱ «χωρικοί», πληροφορεῖ ὁ ναύαρχος **de Rigny** «ἐδιώκοντο ἐναλλὰξ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῶν παλληκαρίων, καὶ ἐγυμνοῦντο καὶ ἐληστεύοντο». Ὅτε δὲ ὁ Ἰμβραὴμ-πασᾶς ἤκουσεν ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης ἠπείλει τοὺς ὑποτεταγμένους τόπους εἰς τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐζήτει τὰ περὶ τῆς ὑποτάξεώς των πρακτικά, διέταξε νὰ σταλῇ πρὸς τὸν ὑποστράτηγον Ἀχμὲτ-πασσᾶν διὰ θαλάσσης ἐπικουρία, καὶ οὗτος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου(1) τῇ προτροπῇ τοῦ

(1) Ὑπομνήματα σελ. 481 Σ. τ. Σ.

(1) Ὁ Γερβῖνος VI Σ. 334: ἀναφέρει τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου. Ἀλλ' ὁ Ι. Κολοκοτρώνης λέγει: περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου (κατ. τὸ παλ. ἔτ.) ὑπομνημ. 532. Ὅρα προσέτι καὶ τὰς πληροφορίας περὶ τῆς πλησίον τῶν Καλαβρύτων μάχης τῆς 30ης Αὐγούστου π. ε. α. α. Σ. 537. Σ. τ. Σ.

Νενέκου διέταξεν ἐκδρομὴν κατὰ μῆκος τῆς ἀρχαϊκῆς παραλίας, ἵνα κατάσχῃ τὴν συγκοινωνίαν τῆς κορινθιακῆς σταφίδος.

Ὁ προδότης Νενέκος ἐχρησίμευσεν ὡς ὁδηγός. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἔλαβεν ἐγκαίρως τὰ προβλεπτικὰ αὐτοῦ μέτρα. Πλησίον τῆς Βοστίτσης παρὰ τὰ Καλάβρυτα ἐνεπόδισεν ὁ Πλαπούτας τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τοῦ νὰ προχωρήσῃ, καὶ ἀπέκρουσεν αὐτὸν ἕως εἰς τὰς Πάτρας ὀπίσω. Ἐπὶ τοῦ νοτιανατολικοῦ κατηφόρου τοῦ Ὀλενοῦ παρὰ τὸ Λιβάρτσι ἐφρούρει ὁ Γενναῖος· συνήντησε δὲ τοὺς Τούρκους ὅτε προσεπάθουν νὰ εἰσδύσωσιν εὐθὺς μετὰ ταῦτα εἰς Λιοδωρα (**Liodora**), ἐντὸς τῶν ἀμπελώνων τοῦ Διβρίου, καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς, μετὰ ζωηρὰν συμπλοκὴν, νὰ ὀπισθοδρομήσωσι μέχρι τοῦ Πύργου. Οἱ δὲ ὑποτεταγμένοι ἐν Ἠλιδι, ἐπανῆλθον ὑπὸ τὴν πατριωτικὴν σημαίαν. Ἀλλὰ τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τῆς χερσονήσου ἐπηπείλει τώρα ὁ μέγιστος κίνδυνος. Ὁ Ἰμβραὴμ τὰ πάντα προσέφερεν ἵνα κατορθώσῃ τὴν ὁριστικὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Μεσσηνίας. Ὁ Νικήτας μόλις ἔτι ἠδύνατο νὰ κρατῇ τὴν παρὰ τὸ «Λεοντάρι» θέσιν του. Τότε πάλιν ὁ γέρων Κολοκοτρώνης, ὅστις ἐγκαίρως τε καὶ δεόντως προῃσθάνετο παντοτε τῶν κινδύνων, ἔσπευσε πρὸς τ' ἀπειλούμενα μέρη, ἐνεδυνάμωσε τὸν πιστὸν αὐτοῦ Νικήταν καὶ ἀνεπύρωσε τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ Μεσσηνιακοῦ πληθυσμοῦ ἀναρριπίσας πρὸς τὴν ἐσχάτην ἀντίστασιν τὸ πῦρ αὐτοῦ. Προσεκάλεσεν ἐπικουρικὸν στράτευμα ἐκ Μάνης, καὶ συνεκέντρωσε παρὰ τὸν Ἀλμυρὸν τὰς δυνάμεις τῶν Μανιατῶν καὶ τῶν Λακώνων. Ἀλλ' ὁποῖον τινὰ βίον διῆγον οἱ κάτοικοι κατὰ τὸ διάστημα τῶν διαφόρων φάσεων τοῦ ἀγῶνος τούτου, δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν του τὸ παράδειγμα τοῦ Μισθρᾶ. Κατὰ τὰς ὥρας τοῦ σκότους ἡ ἡσυχία τοῦ κοιμητηρίου ἐβασίλευεν εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον, οὐδὲ ψυχὴ ἐτόλμα νὰ κοιμηθῇ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων, ἀλλ' ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἔφθανε συμῆνος ἀνδρῶν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ὡπλισμένων, ἐκ τῶν πλησιοχώρων βράχων κάτω εἰς τὴν ἀγοράν, ἀντήλλασσε τὰς πραγματείας αὐτοῦ καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὰς ὑποθέσεις του. Λαὸς ἄρα, ὅστις ἠδύνατο ν' ἀνταλλάσσῃ τὴν γλυκεῖαν συνήθειαν τῆς ὑπάρξεως πρὸς εἴδος βίου τόσον βαρὺ καὶ πλῆρες κινδύνων, εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἀπηλλαγμένος ἀπὸ πάσης μορφῆς μικροψυχίας. Ὅτε ἡ πανουργία καὶ αἱ γλυκεῖαι λέξεις εἰς μάτην κατηναλώθησαν, ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Ἰμβραὴμ ἐξέδωκε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ὀκτωβρίου προκήρυξιν πρὸς τὸν Μεσσηνιακὸν λαὸν, δι' ἧς ἠπείλει διὰ πᾶσαν περαιτέρω ἀνυποταξίαν καὶ ἀντίστασιν ἐκδίκησιν καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ἀψύχων ἀντικειμένων. «Κατὰ παραγγελίαν τοῦ κυρίου μου ἔρχομαι νὰ κατακόψω, κατακαύσω καὶ καταστρέψω ἅπαντα τὰ δένδρα ὑμῶν, ἅτινα εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὸ νὰ ὑπάρχητε· ὁ πτωχὸς λαός, ὅστις μέλλει νὰ ὑποστῇ τὴν ζημίαν, μοὶ προξενεῖ λύπην, καὶ θεωρῶ ἁρμόζον νὰ συστήσω εἰς ὑμᾶς ὅπως ἐν τῷ ἅμα σκεφθῆτε καλλίτερον νὰ παραιτηθῆτε ἀπὸ τῆς ἀποστασίας. Ἔλθετε, ὡς ἔπραξαν ἤδη οἱ ὁμόπιστοι ὑμῶν, ὑποτάχθητε, ἵνα διαφύγητε τὴν καταστροφὴν, ἥτις θέλει ἐπιπέσει καθ' ὑμῶν, πτωχῶν ὄντων. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει σεῖς εἶσθε ὑπεύθυνοι, καὶ θέλετε μετανοήσει κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Οἱ κάτοικοι τῆς Μεσσηνίας ἔδωκαν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν, καὶ συνεβούλευσαν τὸν Αἰγύπτιον στρατηγὸν εἰπόντες ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ πολεμήσῃ πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην μᾶλλον ἢ κατὰ τῶν ἀψύχων δένδρων. Ἐπαναλαμβάνομεν εἰς ἡμᾶς ὅτι

ἔχομεν ἀπόφασιν νὰ πολεμήτωμεν μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου, καὶ ν' ἀποθάνωμεν ὡς ἐλεύθεροι Ἕλληνες.

Ἐνῷ λοιπὸν οὕτω πόλεμος καὶ ἀπόφασις συνεκεντροῦντο πρὸς τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τῆς Πελοποννήσου, ὁ λόρδος Κόχρανος κατέβαλε πάσας αὐτοῦ τὰς προσπαθείας ὅπως κατορθώσῃ ὥστε νὰ λησμονηθῇ ἡ ἀπέναντι τῶν Ἀθηνῶν ἀποτυχία του, διά τινος τῶν λαμπρῶν ἐκείνων πραξέων, αἵτινες εἰς ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου ἐστέφθησαν μετ' ἐπιτυχίας. Ἐπειδὴ δὲ φόβος ὑπῆρχε μήπως ὁ ἐχθρὸς κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος ἐπιχειρήσῃ ἀποφασιστικὸν κτύπημα κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς νήσου Ὕδρας, ἡ πρώτη καὶ σπουδαιοτάτη προσοχὴ τοῦ θαλασσίου ἥρωος τῶν Βρεττανῶν ἔδει νὰ ἐπιστηθῇ εἰς τὸ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἕνωσιν τοῦ τουρκικοῦ μετὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ἦσαν παραπολὺ ἁπλᾶ καὶ ἄτεχνα, πρὸς τὰς ὑψηλὰς τοῦ Κοχράνου τάσεις παραβαλλόμενα. Ἀντὶ νὰ συλλάβῃ τὸν τουρκικὸν στόλον, τὸν ὁποῖον ὁ Σουλτάνος μετὰ μεγάλην καὶ δυσχερῆ τοῦ ἑαυτοῦ του ὑπερνίκησιν ἔθετο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Αἰγυπτίου ὑποτελοῦς του,—κατὰ τὸν ἀπὸ τῶν Δαρδανελλίων ἐαρινὸν αὐτοῦ ἔκπλουν, ἔβλεπεν ἁπλῶς πῶς ὁ στόλος οὗτος, ἐξ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ μεγάλων πολεμικῶν πλοίων συνιστάμενος, περιέπλεε τὴν Πελοπόννησον, καὶ τὴν 14 Μαΐου ἐν Ναβαρίνῳ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰμβραήμ. Προέτεινε δὲ σχέδιον παράδοξον (ὁμοῦ καὶ ριψοκίνδυνον): νὰ προσβάλῃ, δηλαδή, τὸν Ἰμβραήμ-πασσᾶν ἀπέναντι τῆς Χλεμούτσης, ἐπειδὴ εἶχε πληροφορηθῇ ὅτι ὁ Αἰγύπτιος συνείθιζε νὰ διευθύνῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου εὑρισκόμενος ἐντὸς πάρωνος. Ἐφάνη δὲ πράγματι μετὰ τῆς «Ἑλλάδος» καὶ τῆς «Καρτερίας» τὴν 27ην Μαΐου εἰς τὸν προσήκοντα τόπον, εὗρεν ὅμως ὅτι ὁ στρατηγὸς τῶν ἐχθρῶν ἐγκαίρως εἶχεν ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εὑρίσκετο ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ ἔδει ν' ἀρκεσθῇ μόνον συλλαμβάνων φορτηγά τινα παρὰ τὴν Γλαρέντσαν. Ἀλλὰ τάχιστα ἐδέσμευσε τὸν ἀστατὲν ἔτι λαμπρότερα πλάνη. Ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἰδέαν τοῦ Κανάρου, νὰ πλεύσῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ νὰ ματαιώσῃ τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν, πρὸς ἣν ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς προητοιμάζετο ἤδη ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως, πρὸς ταύτοις δὲ νὰ καταστρέψῃ καὶ τὸν αἰγυπτιακὸν ναύσταθμον. Μόλις δ' ἐπανεκαμψεν εἰς Σπέτσας, καὶ πάραυτα παρώρμησε τοὺς Ἕλληνας ναύτας οἱ ὁποῖοι πρὸ μικροῦ ἔτι εἶχον ἀρνηθῇ ἐν Πόρῳ νὰ ὑπηρετήσωσιν ὑπὸ τὰ διαταγάς του, ἂν μόνον τοῖς ἐπλήρωνε 14 ἡμερῶν μισθόν, διὰ πλουσιοπαροχωτέρων ὑποσχέσεων, συνήθροισεν εἴκοσι δύω ἱστιοφόρα καὶ ὀκτὼ πυροβολικά, μετὰ τοῦ στόλου του δὲ καὶ τῆς «Ἑλλάδος» ἐκινήθη πλησίστιος εἰς τὴν θαλασσαν τὴν 10ην Ἰουνίου. Ὁ δὲ Μιαούλης τὸν συνώδευσε, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ποῦ ἐπορεύετο. Μόνον πέρα τῆς Κρήτης ἀπεκάλυψεν ὁ λόρδος τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Τὴν δ' ἑσπέραν τῆς 16ης ἔρθασεν ἀπέναντι τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ ἀνύψωσε τὴν αὐστριακὴν σημαίαν ἵνα κατορθώσῃ οὕτω νὰ ἐκλάβωσι τὴν φρεγάταν «Ἑλλάδα» ἀντὶ τῆς Μπελλόνας (Bellona), ἥτις τότε συνήθως συνώδευεν ἐμπορικὰ πλοῖα εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ τολμηρὰ ἐπιχείρησις τοῦ Κανάρου ἐφαίνετο λησμονηθεῖσα. Ἐξέλαβον δὲ πράγματι κατ' ἀρχὰς τὴν «Ἑλλάδα» ὡς αὐτοκρατορικὸν πλοῖον. Ἀλλ' ὅτε ἐπλησίασε περισσότερον, κατεταράχθησαν τὰ ἐκτὸς εὑρισκόμενα καὶ περιπολοῦντα πλοῖα, καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν πρωτεύουσαν τῆς 17ης τὸν ἐχθρόν. Ὁ αἰγυπτιακὸς ἀκταιωρός, ἤτοι πάρων

τις, ἔχων 22 κανόνια, ἔσπευσεν ἵνα στραφῇ ὀπίσω διὰ τῆς στενῆς εἰσόδου, ἔνθα ἐβυθίσθη.

Ὅτε δὲ ὁ Κόχρανος εἶδεν ὅτι ἀνεγνωρίσθη, ἔπεμψεν ἐν πυριπολικὸν κατὰ τοῦ πάρωνος καὶ ἀφοῦ ἐκεῖνο ἀνωφελῶς καὶ μάτην κατεστράφη, ἔπεμψε δεύτερον, ὅπερ τὸ ἐγκαταλελειμμένον καὶ ἀπομεμονωμένον πλοῖον, τὴν 9ην ὥραν τῆς πρωΐας ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα. Ἡ «Ἑλλὰς» ἠγκυροβόλησεν ἐκτὸς τῆς εἰσόδου. Τότε ἔπρεπε καὶ τὰ ἐπίλοιπα ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν λιμένα, καὶ νὰ προσβάλωσι τὸν πρὸς ναυμαχίαν ἀπροετοίμαστον στόλον τοῦ Μεχμὲτ-Ἀλῆ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον καὶ ἀποφασιστικὴν στιγμὴν ἐξέλισε τὸ θάρρος, προσεπῆλθε δὲ καὶ ἄπρα νηνεμία. Ὥστε τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἔμενον ἀκίνητα μέχρι τῆς πρωΐας τῆς 18ης Ἰουνίου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀντιβασιλεὺς προσῆλθεν ἐσπευσμένως ἐκ τινος ἐξοχικῆς οἰκίας, μετ' ἀκαμάτου δὲ δραστηριότητος διέταξε νὰ μετακομισθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα του πολεμεφόδια, καὶ νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν. Ὤρθη δὲ τὴν πρωΐαν τῆς 18ης πῶς λυσσῶν ὑπὸ τῆς ὀργῆς διὰ τὸ προστριβὲν εἰς αὐτὸν ὄνειδος ἵστατο ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν μέρους πολεμικοῦ τινος νεωστὶ ἐν Μεσσαλίᾳ ἀγορασθέντος πάρωνος, ἐκίνει τὴν ῥάβδον του, ζωηρότατα ἐχειρονόμει, καὶ ἐξέσπα τὰς τρίχας τοῦ πώγωνός του. Ὁδηγῶν τόν: στόλον του ἐξῆλθε τοῦ λιμένος ἀπ' εὐθείας κατὰ τῶν Ἑλλήνων τυχοδιωκτῶν, καὶ ἂν καὶ τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα, καταληφθέντα ἐν μέρει ἐξαίφνης κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐπιδιορθώσεώς των, οὐδαμῶς ἠδυναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπίφοβοι ἀντίπαλοι, ὁ Κόχρανος δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιστῇ, ἀλλ' ἐπανέκαμψε συνοδευόμενος ἐν εὐσεβεστάτῳ καὶ ἐμφόβῳ ἀποστάσει ἀπὸ τοῦ στόλου τοῦ Μεχμὲτ εἰς Ῥόδον καὶ Πόρον ὀπίσω.

Τοιουτοτρόπως ἡ πτῶσις αὐτοῦ ἦτο πρᾶγμα ἤδη τετελεσμένον ἐν τῷ νῷ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μιαούλης, ὅστις μετριοφρόνως καὶ ἄνευ τῆς παραμικρᾶς ἀντιστάσεως καὶ ἀξιώσεως εἶχε τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ξένου ναυτικοῦ ἀνδρός, ἐθεώρει αὐτὸν εἰς τὸ μέλλον ὡς ἁπλοῦν ἥρωα λέξεων. Αἱ βρασιλιαναὶ αὐτοῦ δάφναι εἶχον καθ' ὁλοκληρίαν μαρανθῇ ἐν Ἑλλάδι. Καὶ ὅτε τὴν 12ην Ἰουλίου ἀπέπλευσε πάλιν ἐκ Πόρου καὶ περιέπλευσε τὸ Αἰγαῖον, ἵνα συγκεντρώσῃ τὴν διοίκησιν τῶν νήσων καὶ περιλαβῇ τὰ εἰσοδήματά των εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ ναυαρχείου, ἀπήντησεν ἀναφανδὸν τὴν ἐπιμονωτάτην πανταχοῦ ἀντίστασιν.

Οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν συμφερώτερον νὰ ὑπηρετῶσιν ἐντὸς πειρατικῶν πλοίων ἢ νὰ λιμώττωσιν ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν σημαίαν. Ἐν τέταρτον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος ἐπεδίδετο λοιπὸν τότε εἰς τὴν «αὐτόφυλον ταύτην ἐργασίαν» ὅπως ὁμιλήσωμεν μεταχειριζόμενοι τὰς ἐπικαλλυντικὰς τοῦ πράγματος λέξεις τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ **Spectateur d Orient** (1) ἔκαμε τὴν κακεντρεχῆ παρατήρησιν, ὅτι ἡ πειρατεία εἶναι πράγματι ὁ μόνος τέλειος καὶ κανονικὸς διοργανισμὸς ὅστις μέχρι τοῦδε προέκυψεν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821». (2) Ὁ δὲ **de Rigny** ἀναφέρει ὅτι

(1) Τὸ γνωστὸν περιοδικὸν φύλλον. Σ. τ. Μ.

(2) Ὑπερβολαὶ καὶ πάλιν ὑπερβολαὶ ἐνταῦθά τε καὶ κατωτέρω προκειμένου περὶ λῃστείας καὶ πειρατείας ἐν Ἑλλάδι. Ἀνούσια ἀναμασσήματα φιλοσκομμόνων μᾶλλον ἢ εἰλικρινῶν. Εὐρωπαίων, ἀρχαιοτέρων τε καὶ νεωτέρων. Ἰδοὺ ὅλη ἡ ἀλήθεια ἁπλῶς καὶ ἀδιάστως καὶ συντόμως ἐκφραζομένη! Σ. τ. Μ

«ἐφ' ἑκάστης νήσου τοῦ Ἀρχιπελάγους συμμορία λῃστῶν τῆς ξηρᾶς ἢ πειρατῶν τῆς θαλάσσης συντάττει καὶ ὁρίζει νόμους». Ὑπὸ δὲ τὴν ἐποπτείαν καὶ προστασίαν τῆς «Παναγίας τῆς Κλέφτρινας» ἱδρύθη ἐπὶ τῆς βραχώδους ἐρημονήσου Γραβούζης λαμπρὰ καὶ καλῶς κατῳκημένη πόλις, ἥτις ὡς κύριον ἐπάγγελμά της ἐξήσκει τὴν πειρατείαν. Καὶ τίς ἠδύνατο ἐκεῖ, ὁπόθεν τὸ ἄσκοπον, ἄνετον καὶ ἔντιμον τοῦτο ἐπάγγελμα ἐπαγωγὸν τῷ ἔνευεν, νὰ δώσῃ ἀκρόασιν εἰς τὰς αὐστηρὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ καθήκοντος καὶ εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Κοχράνου, καὶ μάλιστα ἐνῷ ὁ Ἄγγλος διὰ διηνεκοῦς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του ἀποτυχίας εἶχεν ὑποπέσει εἰς τὴν αὐτὴν περιφρόνησιν, εἰς τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου ὁ Γάλλος Φαβιέρος;

Ἡ τύχη ἐπεφύλαττε καὶ παρέσχεν εἰς τὸν τόσον ἀποτόμως ἀπὸ τοῦ ὑποβάθρου του κλονισθέντα μικρόν τινα θρίαμβον. Ὅτε πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου μετὰ τῆς «Ἑλλάδος» καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Θωμᾶ διοικουμένου ἐθνικοῦ πάρωνος «Σωτῆρος» (**Sauveur**) περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀνεγνώρισε τοὺς Ναβαρίνους, παρετήρησαν ἀρκτικῶς τῆς πρὸς τὴν Ζάκυνθον διευθύνσεως πέντε πολεμικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀμέσως κατεδίωξαν. Τὴν δὲ 1ην Αὐγούστου προσέφθασαν μεταξὺ τῆς Κλαρέντσης καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Παππᾶ καὶ προσέβαλον αἰγυπτιακὸν δρόμωνα ἔχοντα 38 τηλεβόλα, καὶ μίαν κανονιοφόρον τῆς Τύνιδος: μετὰ ναυμαχίαν δὲ διαρκέσασαν μὲν μόλις μίαν ὥραν ἀλλὰ σφοδρὰν ἠναγκάσθησαν ὁ δρόμων ἐνώπιον τῆς «Ἑλλάδος» καὶ ἡ κανονιοφόρος ἐνώπιον τοῦ Σωτῆριος νὰ καταβιβάσωσι τὴν σημαίαν των.

Ὁ Κοχράνος ἤρχισε νὰ μεταχειρίζηται τὸ πῦρ τῶν τηλεβόλων του ἐξ ἀποστάσεως βολῆς πιστολίου, τότε ὅμως ἐπέφερον αἱ 42 λιτρῶν βάρος ἔχουσαι σφαῖραι τῶν τηλεβόλων τῆς «Ἑλλάδος» μεγίστην καταστροφὴν εἰς τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον. Ἀλλ' ὁ Ἄγγλος ἦτο τόσον ὀλίγον ἠὐχαριστημένος ἐκ τῆς διαγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πληρώματός του, ὥστε, ὅτε ὑπὸ τῶν πυροβοληματῶν τοῦ τουρκικοῦ δρόμωνος ἀπειλούμενοι, ἔτρεξαν εἰς τὸ ἕτερον μέρος τοῦ καταστρώματος, ὥρμησεν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καὶ, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς πατρίδος του, καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πρὸς τ' ἀριστερὰ κατεπάτασσεν αὐτοὺς διὰ τῆς πυγμῆς του. Ἡ «Ἑλλὰς» ἔσχε μόνον δύω τραυματίας, ἀλλ' ὁ ὑψηλόφρων ἀνὴρ ἐδυσανάσχετει, διότι ἓν τοσοῦτον ἀσήμαντον πλοῖον, ὡς τὸ αἰγυπτιακὸν ἐκεῖνο, ἐκράτησεν αὐτὸν ἐπὶ μίαν σχεδὸν ὥραν εἰς ἀμφίρροπον καὶ ἐναγώνιον ναυμαχίαν. Ἂν δὲ καὶ ἐπέτυχε, μετὰ δυσαρεσκείας ὅμως διέταξε νὰ διορθώσωσι τὰ συλληφθέντα, ὡς λεία τοῦ πολέμου, πλοῖα, ἔσυρεν αὐτὰ διὰ σχοινίου, καὶ ἐπανέκαμψε τὴν 14 Αὐγούστου μετ' αὐτῶν ὀπίσω εἰς Πόρον. Ἡ δ' ἐντύπωσις, ἣν ἡ βραδεῖα αὕτη νίκη ἐνεποίησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἔμελλε νὰ αὐξήσῃ διὰ τῆς τροπῆς, ἥτις ἐν τῇ ὑψηλῇ διπλωματίᾳ εἶχε συμβῆ ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως.

Τὴν 11ην Αὐγούστου ἔφθασεν εἰς τοὺς ἐν Σμύρνῃ σταθμεύοντας ναυάρχους τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ γαλλικοῦ στόλου διὰ ταχυδρόμων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἡ εἴδησις τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου. Ὁ Κοδριγκτὼν καὶ ὁ **de Rigny** ἐγνώριζον τώρα ὅτι ρίπτονται μεταξὺ τῶν διαμαχομένων μερῶν, διὰ τοῦτο ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς **Strattford Ganning** διετράνου ὡς ἐπάναγκες, εἰ δυνατόν, διὰ σαλπίγγων, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ διὰ τηλεβόλων νὰ κατορθωθῇ ἡ εἰρήνη.» Προσδιώρισαν δὲ τὴν Μῆλον ὡς κέντρον συναθροίσεως τῶν δυνάμεών των, καὶ μετέβησαν μετὰ ταῦτα εἰς Ναύπλιον

Ὁ Ὑψηλάντης δεχόμενος τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας Ἀγῶνα.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ἵνα γνωστοποιήσωσι τὰ συμβάντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀμιλτῶνος ἐκ προκαταβολῆς διαδοθεῖσα καὶ ἐπικυρωθεῖσα φήμη προὐξένησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐπειδὴ ἦτο αὐθεντικὴ, ἀληθῆ μέθην χαρᾶς καὶ εὐθυμίας. Ἡ περὶ τῆς σωτηρίας πεποίθησις ἦτο ἔτι μᾶλλον εὐχάριστος, ἐπειδὴ ἡ ἐξάντλησις τῶν μέσων, καὶ ἡ ἀπόλυτος ἀναρχία, οὐδέποτε τέως εἶχον κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως παρουσιασθῆ τόσον ἀπαρηγόρητοι, ὅσον κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1827. περὶ τοῦ ἀντιτίμου, τὸ ὁποῖον ὤφειλέ τις νὰ πληρώσῃ, κατὰ βάθος δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐρωτᾷ τόσον ἐναγωνίως. Ἐπειδὴ, καὶ ἂν ἡ σύμβασις τοῦ Ἰουλίου ἐφαίνετο λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν μόνον κυριαρχικήν τινα σχέσιν, καὶ ἂν ἐφαίνετο κατὰ τοσοῦτον ἐναντία εἰς τὰς ἐλπίδας τῶν πατριωτῶν καὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιτυχιῶν καὶ κατορθωμάτων τῆς ἐπαναστάσεως, τίς ἠδύνατο νὰ ἐγγυηθῇ ὅτι αἱ δυνάμεις εἰς τὰς περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ἀποφάσεις αὐτῶν ἤθελον ἐμμείνει ἀπαραβάτως εὐσταθεῖς; ὅτι αὗται, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ Πύλη ἤθελε δειχθῇ σκληροτράχηλος, καὶ εὐθὺς ἅμα ἡ ἁπλῆ ἐπέμβασις ἐξετρέπετο εἰν ἔργον αἱματηρὸν, δὲν ἤθελον παρασυρθῇ πέρα τῶν ἀρχικῶν ὁρίων τοῦ περὶ εἰρηνοποιήσεως σχεδίου των, καὶ ἀναγκασθῇ ὑπὸ τῶν γεγονότων ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ὁλοσχερῆ ἀνεξαρτησίαν τῆς χώρας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας εἶχον ἐπεμβῇ; Ἡ ἐπέμβασις ἐπῆλθε, τελευταῖον, πάντα δὲ τὰ ἄλλα ἐθεωροῦντο ὡς δευτερεύουσα ὑπόθεσις. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεδέχθη ἀκούσασα τὴν συμβᾶσαν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων μετὰ τοσοῦτο μεγαλητέρας εὐχαριστήσεως, μεθ' ὅσον πλείονος βεβαιότητος ἠδύνατο, καὶ μετὰ πάντα τὰ προγεγονότα, νὰ προϋπολογίσῃ τὴν σκληρότητα καὶ ἐπιμονὴν τῆς Πύλης, καὶ ὅτι τὸ προϊὸν τῆς πολιτικῆς περιπλοκῆς ὡρίμαζε διὰ τὴν μερίδα ἐκείνην, ἥτις ἤθελε φανῇ ἡ μᾶλλον ἐνδιδοῦσα. Ὅσον δὲ ἀσθενεστέραν καὶ δυστυχεστέραν εἶχεν αἰσθανθῇ ἑαυτὴν μέχρι τοῦδε, μετὰ τοσοῦτο καὶ σφοδροτέρας ἐπιθυμίας ἥρπαζε τὴν ἀγκυραν τῆς σωτηρίας. Ἀφοῦ δὲ εἶχεν ἐκδώσει προκήρυξιν, δι' ἧς ἀνεκοίνου εἰς τὸν λαὸν τὸ εὐάρεστον γεγονὸς, καὶ τὸν ἐνουθέτει καὶ παρῆνε πρὸς σύμπνοιαν, μετετέθη κατὰ συμβουλὴν τοῦ Κοδριγκτῶνος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου εἰς Αἴγιναν, ἵν' ἀποφύγῃ τὸν ὑποβράζοντα καὶ ἀτμώδη ὁρίζοντα τῶν φατριαστικῶν ἐρίδων, ὅστις ὑπερῃωρεῖτο τοῦ Ναυπλίου. Οὕτω τὸ ἑλληνικὸν ἔργον ἐξετελέσθη εὐκόλως. Καθὼς δὲ ἠδύνατό τις νὰ προϊδῃ, εὗρον οἱ μεσάζοντες ναύαρχοι ὅ,τι αἱ κύριαι δυσκολίαι εὑρίσκοντο εἰς τὸ μέρος τῶν τουρκοαιγυπτίων. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, τῆς ὁποίας ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ ἰσχὺς εἶχον ἐκμηδενισθῇ, ἀπεδέχθη ἀκούσασα μετ' ἀνακουφίσεως καὶ εὐχαριστήσεως τὴν προταθεῖσαν διέξοδον καὶ τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων, ἥτις ἤθελεν εἶναι εἰς μόνην αὐτὴν ἐπωφελής. Πῶς ἠδύνατο ὅμως ὁ Σουλτὰν-Μαχμούτης καὶ ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς, οἵτινες, εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεώς των ὄντες, ἡτοιμάζοντο διὰ μιᾶς τελευταίας προσβολῆς νὰ κατακεραυνώσωσι τὴν ἐπανάστασιν, ν' ἀκούσωσιν ὅτι ἡ Εὐρώπη ἀνεχαίτιζε τὴν ἕτοιμον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα χεῖρα;

Δὲν ἠδύναντο νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς αἰσθηματικὴ ἰδιοτροπία τῆς δυτικῆς χριστιανωσύνης, ὅτι ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπάθεια, κατέστη πολιτικὴ δύναμις. Δὲν ἐξετίμων ἀρκούντως τὸν κίνδυνον, καὶ περιεφρόνουν πᾶσαν φρόνιμον νουθεσίαν. «Θέλομεν περιμείνει νὰ ἴδωμεν» ἀνεκοίνωσεν ὁ Ρεὶς «ἕως

ποῦ φθάνει ἡ αὐθάδεια καὶ θρασύτης τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν. Ἑλλὰς, ἐλευθερία, καταστολὴ τῆς αἱματοχυσίας, αὐτὰ εἶναι προφάσεις. Θέλουσι νὰ ἐκδιώξωσιν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς Εὐρώπης. Οὐδὲν θέτομεν πλέον ζήτημα, καὶ ὅ,τι λέγουσι πρὸς ἡμᾶς, οὐδεμίαν προξενεῖ εἰς ἡμᾶς ἐντύπωσιν». Ἐνῷ δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπανεπαύοντο εἰς τὰ ἐκ τῆς Ἑλλάδος συρρέοντα ὑποταγῆς ἔγγραφα, ἡ εὐθυνὴ μεγαλοψυχία προὐτίθετο ν' ἀνακηρύξῃ ἀμνηστείαν εἰς τοὺς ὑποτεταγμένους, προσεποιεῖτο ὡς ἂν τὰ πάντα ἐπλησίαζον εἰς τὸ τέρμα των, αἱ προετοιμασίαι πρὸς μέγαν ἀποφασιστικὸν ἀγῶνα ἐξηκολούθουν νὰ γίνωνται μετὰ παρδειγματικῆς δραστηριότητος.

Οὕτω λοιπὸν προέκειτο ὡς σπουδαῖον καὶ σημαντικὸν νὰ προσβάλωσι τὴν ἕδραν τῆς μέχρι τοῦδε ναυτικῆς ἀντιστάσεως τῶν Ἑλλήνων, τὰς νήσους Ὕδραν καὶ Σπετσας, ὡς εἶχον προσβάλη τὰ Ψαρὰ, νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις προλαμβάνοντες αὐτὰς διὰ τετελεσμένου γεγονότος, ἵνα δυνηθῶσιν ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελον ἐπεμβῆ ὑπὲρ τῶν Ραγιάδων, ν' ἀπαντήσωσι πρὸς αὐτὰς μετὰ θάρρους· καὶ δικαίου ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν ὑρίστατο πλέον. Ἀτρόμητος, καὶ μάλιστα ἔτι σφοδρότερον ἐρεθισθεὶς ὑπὸ τοῦ θρασέος πλοῦ τοῦ Κοχράνου εἰς Ἀλεξάνδρειαν, προητοίμαζεν ὁ Μεχμὲτ-Ἀλῆς μεγαλοπρεπῆ ἐκστρατείαν, ἵνα παράσχῃ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὰ μέσα πρὸς ἐκβίασιν της «μικρᾶς ἐκείνης Ἀγγλίας ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ.»

Ὁ μέγας οὗτος αἰγυπτιακὸς στόλος (**armada**) συνίστατο ἐξ ἑννενήκοντα καὶ δύο ἱστιοφόρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων πεντήκοντα καὶ ἓν ἦσαν πλοῖα πολεμικά. Ἔφερε δὲ ἓν ὁλόκληρον σῶμα τακτικοῦ πεζικοῦ, ὀλίγους ἱππεῖς, ἀλλὰ πλησμονὴν τροφοδοσιῶν καὶ πολεμεφοδίων, καὶ ἓν ἑκατομμύριον δολλαρίων (ταλλήρων) τοῖς μετρητοῖς. Διῃρημένος δὲ εἰς δυο τμήματα ὑπὸ τὸν Καπιτανὰ-μπεην καὶ τὸν Μοχαρέμμπεην ἐξέπλευσε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἔφθασε διὰ τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κρήτης τὴν 7ην Σεπτεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τῶν Ναβαρίνων.

Ἡ διπλωματία ἤθελεν εὐχαρίστως ἐμποδίσει τὸν ἀπόπλουν τοῦ γιγαντίου τούτου στόλου, καὶ συγχρόνως ἤθελε ἀποκόψει τὰ τουρκικὰ περὶ ἐπιθέσεως σχέδια διὰ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ἐκστρατείας. Ὁ Ἄγγλος ταγματάρχης Κράδοκος (**Cradock**) εἶχεν ἐπιφορτισθῆ μυστικὴν ἀποστολὴν πρὸς τὸν ἀντιβασιλέα. Ὥρειλε, δηλαδὴ, ν' ἀνακοινώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν σύμβασιν τοῦ Ἰουλίου, νὰ τὸν παρακινήσῃ ἐν ὀνόματι τῶν τριῶν δυνάμεων ν' ἀνακαλέσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τοῦ Μωρέως, καὶ ὡς ἀμοιβὴν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν του νὰ τῷ ὑποσχεθῇ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς, ὅστις μόλις τὴν 31ην τοῦ Ἰουλίου ἦτο εἰς Κορφοὺς ἔρθασε λίαν ἀργὰ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὅπως ἐμποδίσῃ τὸν ἀπόπλουν τοῦ στόλου. Καὶ ἤδη λοιπὸν τὴν 5 Αὐγούστου εἶχον ἐγκαταλείψει τὰ τελευταῖα πλοῖά του τὸν λιμένα. Ὑποστηριζόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ ἀπεσταλμένου καὶ τοῦ κ. **von Prokesch**, ἀπέκρουσεν ὁ Μεχτὲτ-Ἀλῆς τὰς ἐλκυστικὰς προτάσεις τοῦ Ἄγγλου, καὶ ἐκρύβη ἀπέναντί του ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς τοῦ ὑποτελοῦς εἰς τὸν σουλτάνον πίστεως, διατρανῶν ὅτι εἶναι πιστὸς ὑπηρέτης τῆς Πύλης καὶ Τοῦρκος, καὶ ἅπαντες οἱ ἀξιωματικοὶ, στρατιῶται καὶ ὑπηρέται του εἶναι ἐπίσης τοιοῦτοι, καὶ ὅτι ἑπομένως εἶχεν ἀπόφασιν ἵνα πλοῖα, ἀνθρώπους, ὅπλα, καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν ἐν ἀνάγκη ἀπολέσῃ θυσιάζων ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κυριάρχου του. Τὰ δὲ συμβεβηκότα ἀπέδειξαν μετ' ὀλίγον ὅτι ἐτή-

ρει τὸν λόγον του. Οὐδεὶς ἀμφέβαλλε πλέον περὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς ἰσχυρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως, ἥτις τώρα, συνισταμένη ἐξ ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν ἓξ ἱστιοφόρων, εὑρίσκετο εἰς τὸν λιμένα τῶν Ναβαρίνων ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰμβραήμ. Ἡ δὲ τύχη τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν ἤθελε τάχιστα καὶ φοβερὰ συνάμα ἀποφασισθῇ, ἐὰν αἱ λέξεις τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου δὲν μετεβάλλοντο εἰς πράξεις.

Ὁ ναύαρχος Κοδριγκτὼν ἤθελε νὰ συλλάβῃ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον κατὰ τὸν διάπλουν αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν καταδιώξῃ ἀπωθῶν ὀπίσω εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἅμα δὲ ἐπληροφορήθη τὸν ἀπόπλουν αὐτοῦ, χωρὶς νὰ περιμείνῃ τὸν συνάδελφόν του **de Rigny**. ἔπλευσε πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Μαλέαν, ἀλλ' ἔφθασε λίαν ὀψὲ καὶ εὗρεν, ἐπειδὴ τὴν 15ην Σεπτεμβρίου ἔφθασεν ἀπέναντι τῶν Ναβαρίνων, τὸν στόλον οὐχὶ μόνον ἠγκυροβολημένον ἤδη, ἀλλὰ καὶ ἐν μέρει πάλιν ἕτοιμον πρὸς ἀπόπλουν, ἵνα κινηθῇ κατὰ τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Ὕδρας. Ὁ δὲ Κοδριγκτὼν οὐδεμίαν στιγμὴν ἀπωλεσεν ἵνα πληροφορήσῃ τὸν διοικητὴν τῆς θαλασσίου δυνάμεως τῶν Ὀθωμανῶν περὶ τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου. καὶ τὸν ἀπατρέψῃ πάσης ἐπιχειρήσεως, δυναμένης νὰ ἐπενέγκῃ σύγκρουσίν τινα πρὸς τοὺς συμμάχους, καθότι τὸ πρῶτον τηλεβόλον, ὅπερ ἔμελλε νὰ ἐκπυρσοκροτήσῃ κατὰ τῆς βρεττανικῆς σημαίας, ἤθελεν εἶναι ὁλέθριον εἰς τὸν Ὀσμανικὸν στόλον. Ὁ Καπιτανάμπεης ἐπτοεῖτο πρὸς τὸ ὑπεύθυνόν του, καὶ ὡδήγησε τὸν κομιστὴν τῆς ἀγροίκου καὶ τραχείας ἀγγελίας πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰμβραὴμ πασσᾶν. Οὗτος δὲ ἐξέφρασε τὴν ἀπορίαν του, καὶ ἐξῃτήσατο καιρὸν ἵνα σκεφθῇ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐφάνη καὶ ὁ Γάλλος ναύαρχος **de Rigny**, καὶ συνήνωσε τὰς παραστάσεις του μετὰ τῶν τοῦ Κορδιγκτῶνος. «Αἱ ἐντολαί, τὰς ὁποίας ἔχομεν», λέγει ἔγγραφον, ἐκ συμφώνου ὑπὸ τῶν δύο ναυάρχων ἀπευθυνθὲν τῇ 22ᾳ Σεπτεμβρίου πρὸς τὸν Ἰμβραήμ, «εἶναι τοιαύτης φύσεως, ὥστε μᾶλλον θέλομεν μεταχειρισθῇ τὰ ἔσχατα μέτρα, ἢ παραιτηθῇ ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου, διὰ τὸ ὁποῖον οἱ ἡμέτεροι ἡγεμόνες συνεμάχησαν. Ἂν λοιπὸν κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην καὶ ἓν μόνον τηλεβόλον ἐκπυρσοκροτήσῃ κατὰ τῶν σημαιῶν ἡμῶν, ἤθελεν ἐπενέγκει τὰς χειρίστας συνεπείας εἰς τοὺς ὀθωμ. στόλους. Ὁ **de Rigny** ἔσχε μακρὰν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ἰμβραὴμ, τὸν ὁποῖον διὰ παντὸς προσεπάθει νὰ πείσῃ περὶ τῆς ἀνάγκης μιᾶς ἀνακωχῆς ὅπλων. Ὁ Αἰγύπτιος ὡμίλησε μετὰ ψυχρότητος καὶ φρονίμως ὡμολόγησεν ὅτι ἡ θέσις του τὸν φέρει εἰς ἀμηχανίαν, καὶ ὅτι ἐπὶ πᾶσιν ἀναγκάζεται νὰ παλαίῃ πρὸς τὴν δυσπιστίαν τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ τουρκικοῦ ναυτικοῦ. Τὴν 25ην Σεπτεμβρίου οἱ δύω σύμμαχοι ναύαρχοι ἐπεσκέφθησαν ἐπισήμως τὸν Αἰγύπτιον, καὶ ἐγένετο συνδιάσκεψις ἐν τῷ λιμένι εἰς ὃν προσεκλήθησαν συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Κοδριγκτῶνος, καὶ ἅπαντες οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοί. Ὁ Κοδριγκτὼν καὶ ὁ **de Rigny** μετεχειρίσθησαν κατ' ἀρχὰς ὕφος ὑψηλόφρον καὶ ἀπειλητικόν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δὲν ἐπήνεγκε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, μετέβαλον τὸν τρόπον των ἐπὶ τὸ ἐπιεικέστερον. Ὑπέδειξαν τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης καὶ τὴν λυπηρὰν ἀνάγκην, εἰς ἣν ἤθελον εὑρεθῇ, νὰ καταστρέψωσιν ἢ νὰ αἰχμαλωτίσωσι τὸν στόλον τοῦ κυριάρχου. Ἀπετόλμησαν δὲ καὶ τι τὰ μάλιστα διφορούμενον ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ὑψηλῆς πολιτικῆς, παραστήσαντες εἰς τὸν πασσᾶν ὅτι ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ὡς ἐκ τῆς μυστικῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν συμπαθείας των συμμετέσχον τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰου-

λίου διὰ τοῦτο μόνον, ὅπως προφυλάξωσι τὴν Πύλην ἀπὸ μεγαλητέρας βλάβης, δυναμένης νὰ ἐπέλθῃ ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας! ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν πραγματοποίησιν τῶν ὑπερηφάνων σχεδίων τοῦ Νικολάου, ἅτινα ἔτεινον εἰς τὴν ἐπανίδρυσιν τῆς ἀνατολικῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' ὁ Ἰμβραὴμ συνησθάνθη ὁρμεμφύτως τὴν ἀσθένειαν τοῦ συλλογισμοῦ τούτου, καὶ ἀπεκρίθη ὅτι οὐδὲν ἐγνώριζε περὶ τῆς τριπλῆς συμμαχίας οὔτε ἠνόει, ὅτι δὲν ἦτο ἔργον αὐτοῦ· νὰ ἐξετάσῃ τοὺς λόγους, τοὺς παρακινήσαντας εἰς τὴν κατὰ τοῦ σουλτάνου συμμαχίαν, ὅτι ὅμως συνησθάνετο μόνον ὅτι ἐγένετο εἰς ἐκεῖνον ἄδικον, ὅθεν κατὰ καθῆκον καὶ κατὰ πεποίθησιν ὁμοῦ συνεπάθει καὶ συνεμάχει μετ' αὐτοῦ. Ὅτι δὲ περαιτέρω ὁ τουρκικὸς στόλος ἠδύνατο μὲν νὰ καταστραφῇ, ἀλλὰ οὐχὶ καὶ νὰ αἰχμαλωτισθῇ. Ταυτοχρόνως ὁ Αἰγύπτιος ἀρχηγὸς ἠγγυήθη δοὺς τὸν λόγον τῆς τιμῆς του ὅτι, μέχρις ὅτου φθάσῃ ὁριστικὴ διαταγὴ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὑπελόγιζον ὅτι ἀπῃτοῦντο πρὸς τοῦτο εἴκοσι καὶ πέντε ἡμέραι—ἤθελε παραιτηθῇ ἀπὸ πάσης μεγαλητέρας θαλασσίας ἐπιχειρήσεως, ἰδίως δὲ ἀπὸ τῆς ἐναντίον τῆς Ὕδρας ἐκστρατείας, καὶ ὅτι ἤθελεν ἀφήσει τὸν στόλον ἐντὸς τοῦ λιμένος τῶν Ναβαρίνων. Ἐξῃτήσατο μόνον νὰ τῷ ἐπιτραπῇ νὰ πέμψῃ μικρὸν ἀπόσπασμα μέχρι 5 πλοίων εἰς Πάτρας καὶ Σούδαν μετὰ ζωοτροφιῶν, μισθῶν καὶ πολεμεφοδίων, ὡς καὶ ταχυδρόμους, εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Εὐθὺς δὲ ἅμα τῷ ἤρχοντο διαταγαὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς συμπεριφορᾶς του παρὰ τοῦ διβανίου, ἤθελεν ἀποφασισθῇ ἂν ὁ Ἰμβραὴμ ἔμελλε νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰμβραὴμ ἢ «ἂν ἔμελλε νὰ προβῇ κατὰ βούλησιν.» Ἀλλ' ἐγγράφως οὐδὲν συνεφωνήθη. Ὁ Γάλλος ναύαρχος ἤντλησε βεβαίως ἐκ τῶν ἐκφράσεων καὶ τῆς συμφεριφορᾶς τοῦ Ἰμβραὴμ τὴν πεποίθησιν ὅτι οὗτος οὐδόλως ἦτο διατεθειμένος «νὰ ἐκσύρῃ ἀπὸ τῆς ἀνθρακιᾶς ὀπτὰ κάστανα διὰ τὸν σουλτάνον,» (1) καὶ ὅτι ἐν περιπτώσει ἀκόμη, καθ' ἣν ἤθελε σταλῇ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διαταγὴ ἵνα ἀποκρούσωσι τὴν βίαν διὰ τῆς βίας, ἤθελεν ὀχυρωθῇ ὄπισθεν τῆς ἐναντίας θελήσεως τοῦ πατρός του, καὶ ὅτι οὕτω ἤθελεν ἀρκέσει μικρά τις διαμαρτύρησις τῶν συμμάχων, ὅπως ἐν ἀφελείᾳ ἐπανασυνοδεύσῃ τὴν ἰσχυρὰν τῆς ἐκστρατείας δύναμιν, ἥτις εὑρίσκετο εἰς τὸν λιμένα τῶν Ναβαρίνων, ὀπίσω εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Ἀλλ' αἱ πρὸς τὸν Αἰγύπτιον συμπάθειαι ἀπεπλάνησαν τὸν Γάλλον. Ὑπῆρχε πολὺ περισσοτέρα ἀμοιβαία πικρία καὶ ἀμοιβαῖος πολιτικὸς ἐρεθισμὸς ἐν τῇ πέριξ ἀτμοσφαίρᾳ ἢ ὥστε δι' εἰρηνικῆς διαδηλώσεως νὰ δυνηθῶσι νὰ ἐξορκίσωσι τὴν τρικυμίαν. Καὶ βεβαίως μὲν τὰ πάντα πρῶτον ἔφερον χαρακτῆρα λίαν ἀξιότιμον καὶ εἰρηνικόν. Οἱ ναύαρχοι ἐγκατέλιπον τὸν λιμένα ἀποδόντες εἰς τὸν Ἰμβραὴμ κατὰ τὸν ἀπόπλουν τὸν συνήθη χαιρετισμόν. Ἀφῆκαν δὲ δύω μόνον ἀκταιωρούς, (2) τὸν «Dartmouth» καὶ τὴν «Armida» ἀπέναντι τῶν Ναβαρίνων καὶ τῆς Μεθώνης. Ὁ δὲ de Rigny μετέβη εἰς Γλαφόνησον, ὅπου εἶχεν ἀφήσει πλοῖόν τι ὡς ἀποθήκη

(1) Ἀνάλογόν τι πρὸς τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς δημώδους ἡμῶν παροιμίας. «Ἔβαλαν τὸ λωλὸ νὰ βγάλῃ τὸ φίδι ἀπὸ τὴν τρύπα.» Σ. τ. Μ.

(2) Κατὰ τὴν λέξιν τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου «Signalschife» εἶναι ἀκριβῶς· πλοῖα χρησιμεύοντα εἰς τὸ νὰ δίδωσι συνθήματα. Σ. τ. Μ.

χρησιμεῦον, καὶ ὁπόθεν ἠδύνατο νὰ παρατηρῇ πᾶσαν οἱανδήποτε κίνησιν κατὰ τῆς Ὕδρας. Ὁ Κοδριγκτὼν ἔπεμψε μέρος τοῦ στόλου του πρὸς προμηθείας εἰς Μάλταν, καὶ αὐτὸς μετὰ τριῶν πλοίων μετέβη εἰς Ζάκυνθον, ἵνα ἐπιτηρῇ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ λόρδου Κοχράνου εἰς τὰ ὕδατα τῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Μεσολογγίου.

Ἀλλ' ἐκεῖ μάλιστα ἔμελλε νὰ περιπλεχθῇ ἐπὶ τοσοῦτον ὁ (οἱονεὶ γόρδιος) αὐτὸς δεσμὸς, ὥστε μόνον τὸ ξίφος ἠδύνατο νὰ τὸν διαχωρίσῃ καὶ λύσῃ. Ὁ Ἰμβαὴμ ἐν τῇ ὑποσχέσει τῆς 25ης Σεπτεμβρίου εἶχεν ὑποδείξει πόσον ἦτο ἄδικον τὸ νὰ ἐνεργῇ ὁ λόρδος Κόχρανος κατὰ τῶν Πατρῶν, καὶ ν' ἀφίνῃ τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρως νὰ πράττωσι κατὰ τὸ δοκοῦν, ἐν ᾧ περιώριζε καὶ ἐδέσμευε τοὺς Τούρκους. Οἱ ναύαρχοι ὅμως ἀντεπαρατήρησαν εἰς αὐτὸν ὅτι ἡ σύμβασις ὑπεχρέου αὐτοὺς νὰ προστεθῶσιν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπερ παρεδέχθη τὴν τῶν ὅπλων ἀνακωχὴν. Καὶ ἀληθῶς μὲν συνήνεσαν τὴν 25ην ἐξ ἀβροφροσύνης νὰ ἐμποδίσωσι τὸν λόρδον Κόχρανον ὅπως ἀναλάβῃ τι κατὰ τῶν Πατρῶν, ἀνεκάλεσαν ὅμως τὴν παραχώρησιν ταύτην τὴν ἐπομένην ἤδη ἡμέραν μετὰ τῆς διασαφήσεως ὅτι ἐμποδίζουσι πᾶσαν ἐπίθεσιν πέρα τῆς σκηνῆς τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐντὸς αὐτῆς δὲν ἤθελον δειχθῇ ἐναντίοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἐδέχθησαν τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων. Εἰς δὲ τὴν ἐρώτησιν τοῦ Ἰμβραὴμ, ἂν δὲν ἤθελε τῷ εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ πέμψῃ πολεμικὴν δύναμιν εἰς τὰς Πάτρας, ἐδόθη ἐξ ἀποφάσεως ὅλως ἀρνητικὴ ἀπάντησις. Οὕτως ἐγένετο καθ' ἑκάστην καταφανέστερον ὅτι ἡ συμπάθεια τῆς Εὐρώπης ἦτο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι παρεπονοῦντο διότι οἱ ἐπαναστάται συνεπείᾳ τῆς παραδοχῆς τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων ἐδικαίουν ἑαυτοὺς νὰ διαρρίξωσιν ἀτιμωρήτως αὐτὴν τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων ἀλλὰ ἐλησμόνησαν ὅτι ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἡ ἀνακωχὴ δὲν ἐγένετο δεκτὴ παρὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος, καὶ διὰ τοὺς Ἕλλ. οὐδεὶς ὑφίστατο λόγος ἵνα παραιτηθῶσιν ἀπὸ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ δέχωνται ἡσύχως τὰ κτυπήματα τῶν Τούρκων. Ἆρα, ὡς διέκειντο τὰ πράγματα, οἱ Ἕλλ. διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς ἀνακωχῆς ἔδειξαν μόνον τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν διάθεσιν, ἐκέρδησαν τὴν συνδρομὴν τῶν συμ. καὶ ἑαυτοὺς κατ' οὐδένα τρόπον ἐδέσμευσαν.

Δύναταί τις νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἑλληνικὴν ταύτην πολιτικὴν ὡς τολμηρὰν καὶ ἀποφασιστικὴν, ἀλλ' εἶναι ἀκατανόητον πῶς παρήχθησαν ἀντιλογία καὶ ῥῆξις συνθήκης, καὶ πῶς μάλιστα ἀνὴρ πνεύματος καὶ γνώσεων οὐχὶ τυχαίων κάτοχος, ὁποῖος ὁ Φουὰτ-πασᾶς, ἠδύνατο νὰ ἐξάρῃ τὴν πρὸ τῶν Ναβαρίνων ἀποδειχθεῖσαν ὅλως ἰδιάζουσαν πανουργίαν καὶ δολιότητα· μᾶλλον δὲ δύναται ἡ μομφὴ τῆς ἀπάτης νὰ στραφῇ κατὰ τῶν συμμάχων ναυάρχων, καὶ ὅμως ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ δι' αὐτοὺς ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν πλέον εἶχον ἀποφασίσῃ νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὰς ἐντολὰς τῆς συνόδου, ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι ἠρνήθησαν τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων, οὐδεμία τοῖς ἔμενε πλέον ἐκλογὴ εἰμὴ νὰ προσενεχθῶσιν ὡς προσηνέχθησαν. Ἐν πρωτόκολλον τῶν τριῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν, χρονολογούμενον ἀπὸ 4ης Σεπτεμβρίου 1827, ἐξῆγεν αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς δισταγμοῦ τε καὶ ἐνδοιασμοῦ σχετικῶς πρὸς τὴν ἐφεξῆς ῥύθμισιν τῆς διαγωγῆς των. Δι' αὐτοῦ τοῖς ἐδόθη ἡ πληρεξουσιότης ἵνα τὴν παρὰ τοῖς τούρκοις μὴ δεκτὴν γενομένην ἀνακωχὴν ἐκτελέσωσι πράγματι (de facto) νὰ ἐμποδίσωσι καὶ ἀποκόψωσι πᾶσαν ἐχθρικὴν κατὰ τῶν ἀκτῶν ἐπιδρομὴν, ν' ἀποπέμψωσιν ὀπίσω εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Ἀλεξάν-

δρειαν τὰ τουρκοαιγυπτιακὰ πολεμικὰ πλοῖα, καὶ νὰ κάμωσι χρῆσιν βίας κατὰ τῶν ἐν Ναβαρίνοις καὶ Μεθώνῃ ἐναπομεινάντων. «Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰ ἐντὸς τῶν λιμένων τῶν Ναβαρίνων καὶ τῆς Μεθώνης εὑρισκόμενα τουρκικὰ πολεμικὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα θέλουσι νὰ μείνωσιν ἐκεῖ, ὀφείλουσι καὶ αὐτὰ νὰὑποστῶσιν, ὡς τἀφρούρια, πάσας τὰς περιπετείας τῆς τύχης τοῦ πολέμου. (1)

Ἀπὸ τῆς γνωστοποιήσεως τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων εἶχεν ὁλοσχερῶς μεταβληθῆ. Αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων εὐκόλως ἅμα καὶ ταχέως ἀναζωπυρούμεναι ἀνεπτερώθησαν. Καὶ ὄντως ἔδει ν' ἀναφλεχθῇ πάλιν ἐκεῖ τὸ πῦρ τοῦ πολέμου, ὅπου εἶχεν ἤδη σβεσθῆ, ἵνα δυνηθῶσιν οἱ Ἕλληνες νὰ παρουσιάσωσι καὶ στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας κατὰ τὴν προκειμένην διπλωματικὴν τακτοποίησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, καὶ οὕτω νὰ ἔχωσι καὶ προτείνωσιν εὐλόγως ὅσον ἔνεστι μεγαλητέρας ἀξιώσεις καὶ ἀπαιτήσεις.

Ἡ κυβέρνησις συνῆνει καὶ εἰς τὰ μάλιστα ριψοκίνδυνα σχέδια, ἤρκει μόνον ν' ἀπεσκόπουν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπαναστατικῆς προπαγάνδας. Οὕτω δὲ καὶ κατ' αὐτὰς τὰς φθινοπωρινὰς ἡμέρας ἄπαξ ἔτι ἐπανῆλθον εἰς τοὺς στοχασμοὺς τοῦ ἔαρος καὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς. Προητοίμασαν ἐκστρατειαν ὑπὸ τὸν Φαββιέρον, ὅπως ἀναζωογονήσωσι τὸν ἀγῶνα, εἰς τὴν πολυπαθῆ Χίον, ἕτερον ὑπὸ τοῦ Κριεζώτην καὶ Καρατάσον πρὸς ἐπανάστασιν τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, ἀπέκλεισαν τὴν Κρήτην καὶ ἔπεμψαν 2,000 ἄνδρας εἰς τὴν λῃστρικὴν φωλεὰν Γραβούζαν, ὅπως ἐκεῖθεν διαδώσωσιν ἐξάπτοντες εἰς μέγα πῦρ τὸν ἔτι σωζόμενον καὶ ζῶντα σπινθῆρα τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως. Πρὸς τούτοις ἡτοιμαζοντο ἵνα δι' ἐκστρατείας ὑτὸ τὸν Κόχρανον καὶ τὸν Τσοῦρτς συνδράμωσι τοὺς καπιτάνους τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος: Τσόγγαν, Ράγγον καὶ Τσέλιον, οἵτινες ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου εἶχον ἀναλάβει πάλιν τὰ ὅπλα, νὰ ἐπανακυριεύσωσι τὸ Μεσολόγγιον, καὶ αὐτὴν μάλιστα τὴν Ἀλβανίαν νὰ προσβάλωσιν.

Οὕτως ἀνεφλέχθη πάλιν καὶ ἀνέλαμψεν ἡ πολεμικὴ δραστηριότης καὶ ἐνέργεια αἷς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ Φαββιέρου καὶ τοῦ Κριεζώτου, ἀφ' οὗ κατ' ἀρχὰς ἐπέτυχον, ἀπέτυχον ἔπειτα ἐξ αἰτίας ἐπελθουσῶν ἐριδων ἐλλείψεως πειθαρχίας. Ὁ κρητικὸς ἀγὼν ἐπήνεγκε μόνον τρομερὰν καὶ ἀνωφελῆ αἱματοχυσίαν, ἡ δὲ ἐκδρομὴ τοῦ Κοχράνου καὶ τοῦ Τσοῦρτς ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἡ ἔμμεσος ἀφορμὴ πρὸς τὴν ἀπὸ πολλοῦ ποθουμένην ἐπέμβασιν τῶν δυναμεων.

Ἐνῷ ὁ Τσοῦρτς διὰ ξηρᾶς μετὰ 1,400 ἀνδρῶν ἐκ τοῦ Ἰσθμοῦ προὐχώρει κατὰ μῆκος τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τοῦ κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ, ὁ Κόχρανος εἶχε συναθροίσῃ 23 πλοῖα παρὰ τὰς Σπέτσας, περιέπλευσε δι' αὐτῶν τὴν Πελοπόννησον, συνέλαβε παρὰ τὴν Ζάκυνθον τουρκικά τινα ἐμπορικὰ πλοῖα, καὶ τὴν 10ην Σεπτεμβρίου ἐφάνη πρὸ τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ δὲ Κοδριγκτὼν παρήγγειλε εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ ἀποβίβασιν εἰς Ἀλβανίαν. Ἦτο δὲ τοῦτο παραχώρησις εἰς τοὺς Τούρκους, ἀνθ' ἧς οἱ σύμμαχοι ναύαρχοι ἤθελον νὰ ἐξαγοράσωσι τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπάθειαν καὶ ἀμεροληψίαν των. Ὁ Κόχρανος λοιπὸν ἠρκέσθη μό-

(1) **Part. papers presented. 1830. p. 129.**

νον βομβαρδίσας τὸ φρούριον Βασιλάδι ἐκ τῶν κανονιοφόρων αὐτοῦ καὶ ἐξ ἑνὸς προχείρως καὶ ἐν ἀκαρεῖ συσταθέντος πορθμείου ὅλμων, καὶ ἐπειδὴ ὁ βομβαρδισμὸς ἔμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος καὶ οἱ Ὑδραῖοι αὐτοῦ ναῦται ἤρχισαν νὰ παραπονῶνται καὶ νὰ ζητῶσι προκαταβολὴν τοῦ μισθοῦ των, ἐπανέκαμψεν εἰς Σῦρον. Καὶ ἡ μὲν κατὰ τῆς Ἀλβανίας ἐπίθεσις δὲν ἐξετελέσθη. Ὁ δὲ Κόχρανος ἀφῆκε εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Μεσολογγίου στολίσκον ἐξ 6 πλοίων, ἤτοι τὴν «Καρτερίαν» τὸν «Σωτῆρα» ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Θωμᾶν, δύω ἡμιολίας, δύο κανονιοφόρους, καὶ τὸ πρόσωπον δὲ αὐτὸ τοῦ διοικητοῦ, τοῦ ἀτρομήτου Φραγγίσκου Ἄστιγγος (**Frank Hastings**), ἠγγυᾶτο ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἤθελον ἀπολαύσει αὐτόθι τοσοῦτο ταχέως ἡσυχίας.

Μ' ὅλον τὸ ἀπὸ τῶν φρουρίων τοῦ Ρίου πῦρ ὁ πλοίαρχος Θωμᾶς ἐν πλήρει ἡμέρᾳ μετὰ τοῦ «Σωτῆρος», δύω ἡμιολιῶν καὶ μιᾶς κανονιοφόρου, διέβη τὴν 21 Σεπτεμβρίου τὰ μικρὰ Δαρδανέλλια. Τὴν 23 ἐπετέθη κατά τινος στολίσκου ἠγκυροβολημένου εἰς τὴν σκάλαν τῶν Σαλώνων, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἡμιολίαι δὲν τὸν ὑπεστήριζον ἀρκούντως, ἀπεδιώχθη καὶ σφοδρὸς ἄνεμος παρέσυρεν αὐτὸν μέχρι Λουτρακίου. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ ὁ Ἄστιγξ εἶχεν ἀποπειραθῇ νὰ διέλθῃ διὰ μέσου τῶν μικρῶν Δαρδανελλίων· ἐν ἀποστάσει βολῆς ἀπὸ τῶν φρουρίων κατέλαβεν αὐτὸν αἴφνης νηνεμία, καὶ τότε κανονιοφόρος τις ἔσυρε τὸ πλοῖόν του διὰ σχοινίου ἐκ τοῦ ὄπισθεν μέρους, καὶ οὕτω διέβη τὸ στενόν. Ἀνεγνώρισε δὲ τὸν ἐχθρικὸν στόλον, ὅστις ἔμεινεν ἠγκυροβολημένος εἰς τὴν σκάλαν τῶν Σαλώνων ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν μιᾶς κανονιοστοιχίας καὶ ἑκατονταδῶν τινῶν μεταξὺ τῶν βράχων τοποθετημένων καραβινοφόρων. Ἦσαν δὲ 11 πλοῖα· δύω αὐστριακοὶ πάρωνες, οἵτινες εἶχον φορτίον κορινθιακῆς σταφίδος, δύω κανονιοφόροι, πέντε μεγαλήτερα πολεμικὰ πλοῖα καὶ πρὸς τούτοις μία ἡμιολία ἔχουσα 16, καὶ εἷς ἔτι πάρων ἔχων 15 τηλεβόλα, ὅστις ἔφερε τὴν σημαίαν τοῦ ναυάρχου. Ἀλλ' ἐναντίος ἄνεμος καὶ τρικυμία ἀπεκώλυσαν τὸν Ἄγγλον φιλέλληνας ἀπὸ τοῦ νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς ἐπίθεσιν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐβασίζοντο μετὰ τοσαύτης πεποιθήσεως εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως αὐτῶν, ὥστε ὅτε ὁ Ἄστιγξ ἐν τέλει τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου τοὺς ἐπλησίασε μετὰ τῆς «Καρτερίας» τοῦ «Σωτῆρος» καὶ δύω κανονιοφόρων, τότε μόνον ἤρχισαν νὰ προετοιμάζωνται ἵνα συλλάβωσι τὸν μικρὸν ἑλληνικὸν στόλον. Ἀλλ' ἐφείσθησαν τοῦ πυρὸς αὐτῶν ἕως ὅτου ἡ «Καρτερία» ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ φόβου μήπως ὁ ἐχθρὸς, ἂν τῷ καθίστα ἐνωρὶς γνωστὴν τὴν δύναμιν αὐτῆς, ἤθελε παραιτηθῇ ἀπὸ τῆς ἐπιθέσεως. Ἀλλὰ δὲν συνείθιζεν ὁ Ἄστιγξ νὰ μετρῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον τοὺς ἐναντίους· ἠγκυροβόλησεν ἑκατονταδας τινὰς βημάτων μακρὰν ἀπὸ τῶν τουρκικῶν πλοίων καὶ κανονιοστοιχιῶν, αἵτινες ἐχαιρέτισαν αὐτὸν διὰ σφοδρᾶς κανονιοβολήσεως. Ὁ «Σωτὴρ» καὶ αἱ κανονιοφόροι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀγκυροβολήσωσι 300 γυάρδας (**yards**) (1) ὄπισθεν τῆς «Καρτερίας.» Ὁ Ἄστιγξ ἤρχισε τότε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου του μετὰ τοῦ χαρακτηρίζοντος αὐτὸν ψυχροῦ αἵματος, διέταξεν ἵνα διὰ στρογγύλων σφαιρῶν πεπληρωμένα τηλεβόλα βραδέως ἐκπυρσοκροτῶσιν, ἵνα μετρήσῃ τὴν ἀπόστασιν. Μετὰ ταῦτα ὅμως ἐξεπυρσοκρότουν τὰ μακρὰ αὐτοῦ τηλεβόλα ἐκτινάσσονται φλογώδεις,

(1) Εἶδός τι ἀγγλικῶν ἢ ἀμερικανικῶν πήχεων. Σ. α Μ.

ἐμπρηστικὰς σφαίρας καὶ βόμβας. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀκαριαῖον μὲν, ἀλλὰ τρομερόν. Ὁ πάρων τοῦ ναυάρχου ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα, ἡ μεγάλη ἡμιολία, εἰς ἣν ἐξερράγη πεσοῦσα μεγάλη βόμβα, ἐκατελείφθη ὑπὸ τοῦ πληρώματος, ἐπειδὴ ἐξώρμ᾽ ἀπειλοῦσα νὰ πέσῃ εἰς τὴν ξηράν, ἄλλος δὲ πάρων ἐβυθίσθη καὶ ἄλλη τις ἡμιολία ἀνεφλέχθη. Οὕτως ἐν διαστήματι ἡμισείας ὥρας ὁ Ἄστιγξ κατέστρεψε τέσσαρα μέγιστα πολεμικὰ πλοῖα, πρὶν ἢ τὰ ἐπὶ τῆς παραλίας τοποθετημένα τηλεβόλα τῆς «Καρτερίας» δυνηθῶσι νὰ ἐπενέγκωσι σπουδαίαν τινὰ βλάβην. Ὁ «Σωτὴρ» καὶ αἱ ἑλληνικαὶ κανονιοφόροι ἐπλησίασαν ἔπειτα τὴν ξηράν, καὶ ἠνάγκασαν τὸ πῦρ μιᾶς κανονιοστοιχίας νὰ παύσῃ, καὶ τὰ ἐπίλοιπα δ᾽ ἐχθρικὰ πλοῖα κατεστράφησαν μέχρι μόνον δύω, τὰ δὲ αὐστριακὰ ἐμπορικὰ πλοῖα συνελήφθησαν. Ἐκ τῆς ἐκεῖθεν δὲ ἀχαϊκῆς ἀκτῆς τὸ στράτευμα τοῦ Τσοῦρτς παρετήρει τὸν εἴσπλουν τοῦ ἑλληνικοῦ στολίσκου εἰς τὴν σκάλαν, ἕως ὅτου ἐγένετο ἄφαντος ὄπισθεν τῆς προεκβολῆς τῆς ξηρᾶς· μετὰ ταῦτα δὲ ἀνήγγειλαν εἰς αὐτοὺς τὰ γενόμενα ὁ κρότος τῆς ἐκρήξεως, τὸ πῦρ καὶ τὰ ἐκ μαύρου καπνοῦ ἀνυψούμενα εἰς τὸν ἀέρα σύννεφα.

Αὕτη ὑπῆρξε λαμπρὰ νίκη, ἥτις μετὰ τὰς ἥττας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν, τὰς ὁποίας εἶχον ὑποστῆ, ἔδωκε νέαν ζωὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας· καὶ οὕτως ἐκέρδησαν ἤδη τὴν κατοχὴν καὶ ἐξουσίαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, τὴν ἕνωσιν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἄστιγξ ἠδυνήθη πλέον ἀκωλύτως καὶ ἀσφαλῶς νὰ μεταβιβάσῃ τὸ στράτευμα τοῦ Τσοῦρτς εἰς τὴν Στερεάν, καὶ νὰ στέψῃ τὰ ἑαυτοῦ ἔργα εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους, τὴν 29ην Δεκεμβρίου 1827, διὰ τοῦ βομβαρδισμοῦ καὶ τῆς ἐκπορθήσεως τοῦ Βασιλαδίου.

Ἔτι σπουδαιότερα ὑπῆρξαν τὰ πολιτικὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀγῶνος παρὰ τὰ Σάλωνα. Ὁ ἀγὼν ἐκεῖ ἐκορύφωσε τὴν διχόνοιαν μεταξὺ τῶν συμμάχων ναυάρχων καὶ τοῦ Ἰμβραὴμ πασᾶ. Ὁ Αἰγύπτιος εἶχεν ἤδη παραπονεθῇ διὰ τὴν ἑρμηνείαν, τὴν ὁποίαν οἱ σύμμαχοι εἶχον δώσει εἰς τὴν σύμβασιν τοῦ Ἰουλίου ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἡ εἴδησις ὅμως τῆς συμπλοκῆς τοῦ Ἄστιγγος ἐνέρριψεν αὐτὸν εἰς λυσσώδη παροξυσμόν. Καὶ πῶς; Οἱ σύμμαχοι ἐπέτρεψαν εἰς τὸ ἓν μέρος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, καὶ ἠθέλησαν νὰ ἐμποδίσωσι ἀπ᾽ αὐτοῦ τούτου τὸ ἕτερον μέρος; Εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐπετρέπετο ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν προστασίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων νὰ τολμῶσι τὰ πάντα, ἐν ᾧ ὁ Ἰμβραὴμ ἦτο δεδέσμευμένος; Ἐθεώρησε λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὡς προσβολὴν καὶ καταπάτησιν τῆς τῶν ὅπλων ἀνακωχῆς τὰ ἤδη γενόμενα, καὶ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν ἐλεύθερον ἀπὸ πασῶν τῶν προσυμφωνηθεισῶν ὑποχρεώσεων. Αἱ τὴν 25ην Σεπτεμβρίου γενόμεναι συμφωνίαι δὲν τῷ ἐφαίνοντο ἰσχύουσαι πλέον μήτε ὑποχρεοῦσαι αὐτόν. Ὅθεν καὶ ἀπεφάσισεν εὐθὺς νὰ λάβῃ τὰ καταλληλα μέτρα ἵνα τιμωρήσῃ τὸν Ἄστιγγα, καὶ ἤλπιζεν ὅτι ἤθελε δυνηθῇ νὰ καταστρέψῃ τὸν μικρὸν ἑλληνικὸν στόλον διὰ τῆς ὑπερόχου αὐτοῦ δυνάμεως. Ἀλλ᾽ ὁ Σὶρ Ἐδουάρδος Κόδριγκτων εὑρίσκετο μετὰ τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς «Ἀσίας», τοῦ μονοκρότου «Talbot» καὶ τοῦ πάρωνος «Zebra» ἐν τῷ λιμενι τῆς Ζακύνθου, ὅτε τὸ πρὸ τῶν Ναβαρίνων ἐναπολειφθὲν μονόκροτον «Dartmouth» διὰ συνθήματος ἀνήγγειλε τὸν ἀπόπλουν τοῦ μωαμεθανικοῦ στόλου. Τὴν δ᾽ ἑσπέραν τῆς 1ης Ὀκτωβρίου ἐφάνησαν ἐκ τῶν ὑψωμάτων τῆς Ζακύνθου τριάκοντα πολεμικὰ καὶ διακομιστικὰ πλοῖα, ἅτινα

εὐνοϊκὸν ἔχοντα τὸν ἄνεμον, ἔπλεον πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος. Ἦτο δὲ τοῦτο τὸ πρῶτον ἀπόσπασμα τοῦ τουρκ-αἰγυπτιακοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Παδρονάμπεην Μουσταφᾶν, τὸ ὁποῖον εἶχε πέμψει ὁ Ἰμβραὴμ ἵνα τιμωρήσῃ τὴν θρασύτητα τοῦ Ἄστιγγος καὶ ἐπανακτήσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ. (1)

Ἂν καὶ ἡ θάλασσα ἦτο λίαν ἐξωγκωμένη καὶ τεταραγμένη, ἐγκατέλιπεν ἀμέσως ὁ Κοδριγκτὼν τὸν λιμένα, καὶ εὑρέθη τὴν πρωΐαν τῆς 2ας Ὀκτωβρίου μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ τοῦ στομίου τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν. Ἐμήνυσεν εἰς τὸν Παδρονάμπεην διὰ τοῦ κυβερνήτου τοῦ «**Talbot**» **Spencer** ὅτι ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι διέρρηξαν τὸν λόγον των, δὲν σκοπεύει νὰ δειχθῇ πρὸς αὐτοὺς ἀβρόφρων, θέλει δὲ πυροβολήσει κατὰ τοῦ πρώτου πλοίου, ὅπερ ἤθελε φανῇ σκοποῦν νὰ διαβῇ ἔμπροσθέν του, καὶ ἐν περιπτώσει ἐπιστροφῆς τοῦ πυροβολήματος θέλει καταστρέψει ὅλον τὸν στόλον. Ὁ μπέης προσεπάθησε νὰ πείσῃ αὐτόν, προφασιζόμενος ὅτι ἐσκόπει νὰ τροφοδοτήσῃ τὰς Πάτρας μόνον. Ἀλλ' αἱ τοῦ Κοδριγκτῶνος παραστάσεις καὶ ἐξηγήσεις ἦσαν τόσον δραστήριαι, ὥστε μετὰ μικρὰν βραδύτητα συνεμορφώθη πρὸς τὴν παραινετικὴν ἀπαίτησιν καὶ προητοιμάσθη εἰς ἀπόπλουν. Τὰ δὲ ἀγγλικὰ πλοῖα ὡδήγησαν αὐτὸν μέχρι τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῆς Ζακύνθου, καὶ τότε πάλιν ἀνήγγειλαν διὰ συνθήματος—τὴν ἑσπέραν τῆς 3ης Ὀκτωβρίου—στόλον συνιστάμενον ἐκ 3 μονοκρότων, 4 δρομώνων καὶ 7 πραμῶνων εἰς τὴν διώρυγα τῆς Κεφαλληνίας.

Ἦτο δὲ τοῦτο τὸ δεύτερον ἀπόσπασμα τοῦ τουρ-αιγυπτιακοῦ στόλου. Καὶ ὁ Ἰμβραὴμ αὐτὸς εὑρίσκετο ἐντὸς τοῦ ἑτέρου τῶν μονοκρότων, ἐν ᾧ τὰ δύο ἄλλα ἔφερον τὰς σημαίας τοῦ Ταχὴρ-πασσᾶ καὶ τοῦ Μοχαρὲμ-μπέη ἐπὶ τοῦ κυριωτάτου τῶν ἱστῶν αὐτῶν. Μετὰ τινα δὲ ἀνταλλαγὴν σημείων πρὸς τὸν στόλον τοῦ Παδρονάμπεη, ἐφάνη καὶ τὸ δεύτερον αὐτὸ ἀπόσπασμα ὡς ἂν προὐτίθετο νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Ναβαρίνους. Οὕτω δὲ ὁ κίνδυνος τῆς συγκρούσεως ἐφαίνετο ὑπερβληθείς. Ἐν τούτοις τὴν νύκτα ἤρχισε νὰ πνέῃ σφοδρὸς νοτιανατολικὸς ἄνεμος, ὅστις ἐνεπόδισε τὴν ἐπάνοδον, καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 4ης Ὀκτωβρίου εὑρίσκοντο τὰ τρία μονόκροτα καὶ ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐκ τῶν μεγαλητέρων τουρκικῶν πλοίων εἰς τὴν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον «Πάπα» θάλασσαν, καὶ προητοιμάζοντο νὰ πλεύσωσιν εἰς Πάτρας. Χωρὶς δὲ νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὸν ὑπέρμεγαν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἐκ τούτου ὑπεροχὴν τῶν Τούρκων, ἐξώρμησε πάλιν ὁ Κοδριγκτὼν μετὰ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ στόλου ἀμέσως εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀγωνιζόμενος δὲ κατὰ τοῦ ἀνέμου καὶ τῶν κυμάτων προέφθασε τοὺς Μωαμεθανοὺς τὴν ἑσπέραν τῆς 4ης, καὶ διεκώλυσε καὶ ἀπέκοψε τὸν περαιτέρω εἰς Πάτρας πλοῦν αὐτῶν. Ἐπέπληξε δὲ συνάμα αὐτοὺς μετὰ τρόπου ἀπειλητικοῦ, ὡς διαρρήξαντας τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων, καὶ τοῖς ἀνεκοίνωσεν ὅτι εἰς τὸ μέλλον δὲν ἤθελε πλέον δώσει πίστιν οὔτε εἰς τὸν Ἰμβραὴμ οὔτε εἰς τοὺς ὑφισταμένους

(1) Ὅτι ἡ ἐκδίκησις, ἣν ἔπνεεν ὁ Αἰγύπτιος, ἐγίνετο πολὺ ἐπαισθητὴ εἰς τὸν λόρδον Κόχρανον, εἶναι πλάνη, ἥτις παρεισέφρυσεν εἰς τὰς πλείστας τῶν περιγραφῶν τῶν συμβεβηκότων ἐκείνων. Ὁ Κόχρανος, ὡς γνωρίζομεν, πρὸ τῆς 20ης Σεπτεμβρίου εἶχεν ἐπανέλθει εἰς Σῦρον· δὲν ἠδύνατο λοιπὸν ὁ Ἰμβραὴμ-πασσᾶς τὴν 1ην Ὀκτωβρίου νὰ τὸ «κυνηγήσῃ», ὡς ἀναφέρει ἡ τοῦ Rosen ἱστορία τῆς Τουρκίας 1866. § 48 ἢ ὡς ἐν τῇ τοῦ Prokesch II. 5. 171 ἀναγινώσκεται. Σ. τ. Σ.

του. Ὁ Ταχὴρ-πασσᾶς τότε ἀπεκρίθη ὅτι οὐδεμία εἶχε δοθῆ ὑπόσχεσις περὶ τῶν Πατρῶν, ἡ δὲ ὑπόσχεσις τῆς 25ης Σεπτεμβρίου περιωρίζετο μέχρι τῆς Ὕδρας. Ἀλλ' ὁ Ἄγγλος οὐδεμίαν ἀπέδωκεν ἀξίαν οὔτε ἰσχὺν εἰς τὴν ἀποδεικτικὴν ταύτην αἰτιολογίαν Ἡ «Ἀσία» καὶ ὁ «**Talbot**» ἐπυροβόλησαν κατὰ τῶν πρώτων τουρκικῶν πλοίων ἅτινα δὲν εἶχον ὑψώσει τὰς σημαίας αὐτῶν, καὶ ἐκφοβίσαντες οὕτω τὰ ἀπεδίωξαν.

Τὴν νύκτα ἐξερράγη τρικυμία, καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 5ης ἐπῆλθε τρομερὰ λαῖλαψ, ἥτις διεσκόρπισεν ἀμφοτέρους τοὺς στόλους. Ταλαιπωρηθεὶς ὑπὸ τῆς κακοκαιρίας καὶ ἔντρομος γενόμενος ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἄγγλου, διηυθύνθη ὁ Ἰμβραὴμ πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος, χωρὶς νὰ προσεγγίσῃ τὰς Πάτρας, καὶ ἐπανέκαμψεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Ναβαρίνων. Τὴν δ' ἑσπέραν τῆς 1ης Ὀκτωβρίου ἠναγκάσθη ὁ Κοδριγκτὼν νὰ καταδιώξῃ πάλιν περὶ τὰ 20 τουρκικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον εὑρεθῆ παρὰ τὸ ἀκροατήριον «Πάπα», ὡς ὀπίσω ἀπομείνασα συνοδεία τοῦ Ἰμβραὴμ, ἠναγκάσθη πάλιν νὰ μεταχειρισθῇ τὴν λογικὴν τῶν τηλεβόλων, ὅπως ἀποκρούων βιάσῃ αὐτὰ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ναβαρίνους. Δύναταί τις ν' ἀναφέρῃ ὅτι τὴν 25ην καὶ 26ην Σεπτεμβρίου ἀντηλλάγησαν ὑποσχέσεις, ὧν τινων τὸ περιεχόμενον ἦτο πολυεξήγητον. Ὅθεν καὶ εὐνόητον ὅτι ὁ Ἰμβραὴμ ἀπέναντι τῆς ὀργῆς του οὐδαμῶς πλέον ἐθεώρει ἑαυτὸν δεδεσμευμένον ὡς πρὸς τὸν Ἀστιγγα. Ἐν τούτοις τακτικὴ ῥῆξις ἀναμφιβόλως ἐπέκειτο, καὶ οὕτως ὀφείλομεν ν' ἀναγνωρίσωμεν δεόντως ἐκτιμῶντες τὴν σταθερότητα καὶ τὴν ἀνδρικὴν τόλμην, δι' ὧν ὁ Κοδριγκτὼν ἐγίνωσκε νὰ διατηρήσῃ ἰσχυρὰς καὶ ἀπτώτους τὰς ὑποσχέσεις ἐκείνας, καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ σεβασμὸν εἰς τὸν ὑπεραρίθμον ἐχθρόν.

Ὁ βρεττανὸς ναυτικὸς σφόδρα ἐλυπεῖτο διότι ἦτο μόνος. Ἐν ᾧ, ἂν ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῶν συναδέλφων του, τοῦ Ῥάλλου καὶ τοῦ Ῥώσσου, ἤθελεν ἐμποδίσει τὸν Αἰγύπτιον ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ναβαρίνους, καὶ ἐκ τῆς ἀναιρέσεως τῆς ὑποσχέσεως του ἤθελε λάβει ἀφορμὴν νὰ βιάσῃ αὐτὸν ὅπως ἐπανακάμψῃ ἀμέσως οἴκαδε εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Εἰς Ναβαρίνους ὁ Ἰμβραὴμ εὗρεν ὁδηγίας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ 21ης Σεπτεμβρίου, αἵτινες τῷ ἐγνωστοποίουν ὅτι ἡ Πύλη ἐπιμένει εἰς τὴν ἄρνησίν της «κατὰ πάσης ἀναμίξεως ξένων δυνάμεων εἰς τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῆς ὑποθέσεις.» Ἐπεφορτίσθη δὲ νὰ διπλασιάσῃ τὰς προσπαθείας αὐτοῦ πρὸς ὑποταγὴν τοῦ Μωρέως, καὶ τῷ ἐδιδετό πως ἡ ὑπόσχεσις τῆς συμπράξεως τοῦ σερασκιέρου Κιουταχῆ, ὅστις εἶχε συναθροίσει ἓν κατὰ τῶν Πελοποννησίων ὡρισμένον πρὸς στρατιωτικὴν ἐνέργειαν σῶμα. Ἐν δὲ τῇ μεταξὺ τοῦ Ἰμβραὴμ καὶ τοῦ Κιουταχῆ ὑφισταμένῃ διχονοίᾳ καὶ ζηλοτυπίᾳ, ἡ τελευταία αὕτη ἔνδειξις ἦτο τὸ ἀποτελεσματικώτατον κέντρον. Τώρα ἐξέδωκεν ὁ Αἰγύπτιος τὰς φοβερὰς ἐκείνας διαταγάς, αἵτινες ὑπεῖλουν νὰ τιμωρήσωσι πᾶσαν περαιτέρω ἀντίστασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς τὰ ἄψυχα ἔτι ἀντικείμενα, καὶ ἐπειδὴ αὗται ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος, ἐπέπεσε βάρβαρος ἐρήμωσις καθ' ἁπάσης τῆς χώρας. Στίφη ὁλόκληρα διέτρεχον τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ τὰ χωρία, τῶν ὁποίων μέχρι τοῦδε εἶχον φεισθῆ, ἐγένοντο παραναλώματα τῶν φλογῶν, ἑξήκοντα δὲ χιλιάδας συκῶν καὶ εἰκοσιπέντε χιλιάδες ἐλαιοδένδρων κατεκόπησαν, καὶ οὕτως ἡ συντήρησις τῶν μελλουσῶν γενεῶν κατεστράφη. Ἐν μεγαλήτερον δὲ

ἀπόσπασμα, ἐκ τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν συνιστάμενον, προέβη ἀρκτικῶς πρὸς τὰς Πάτρας, μετὰ δευτέρου δέ τινος ἐξ 6,000 χιλιάδων ἀνδρῶν προυχώρει αὐτὸς ὁ Ἰμβραὴμ πρὸς τὸ Λεοντάρι, καὶ τρίτον δὲ ἔτι ἐξ 7,000 ἀνδρῶν διηύθυνεν εἰς Καλάμας, ὅτε ὁ Βριττανὸς πλοίαρχος Ἀμιλτὼν, (**Hamilton**) ἰδίοις ὄμμασιν ἠδυνήθη νὰ πεισθῇ περὶ τῆς παραφορᾶς καὶ τῶν ἐρημώσεων τοῦ Αἰγυπτίου. «Ἂν ὁ Ἰμβραὴμ μείνῃ ἐν Ἑλλάδι, πλέον τοῦ 1/3 τῶν κατοίκων μέλλει ν' ἀποθάνῃ ὑπὸ τῆς πείνης.» ἀνήγγειλεν ὁ ναυτικὸς τῆς Βρεττανίας ἐκ τῶν «Κιτρεῶν.»

Ἡ διαγωγὴ αὕτη ὑπῆρξεν οἱονεὶ ὑπερήφανος ἀπάντησις εἰς τὴν σύμβασιν τοῦ Ἰουλίου, ἐπίμονος πρόκλησις πρὸς τὰς συμμάχους δυνάμεις, αἵτινες ἤθελον νὰ εἰρηνοποιήσωσι τὴν Ἀνατολήν. Ὢ! τοιαύτην ἐξέλαβεν αὐτὴν τοὐλάχιστον ὁ Κοδριγκτών.

Τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου συνηντήθησαν μετ' αὐτοῦ ὁ Ρῶσσος ἀντιναύαρχος κόμης Ἔϊδεν (**Heyden**)· καὶ ὁ ἀντιναύαρχος **de Rigny**· ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἠρίθμει ἕνδεκα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τρία πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ τέσσαρα μονόκροτα· ὁ γαλλικὸς 7, ἐν οἷς ἦσαν τρία τῆς γραμμῆς καὶ δύω μονόκροτα· καὶ ὁ ρωσσικὸς ὀκτὼ ἱστιοφόρα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τέσσαρα τῆς γραμμῆς καὶ τέσσαρα μονόκροτα μετὰ 270 τηλεβόλων. Οἱ τρεῖς ναύαρχοι ἀνεγνώρισαν πόσον ἦτο δυσχερὲς νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν διπλωματικὴν παραγγελίαν τοῦ νὰ διατηρῶσι κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων τὰ διαμαχόμενα μέρη. Ἡ προκεχωρημένη ὥρα τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐγίνετο μετὰ δυσαρεσκείας ἐπαισθητή. Εἰδήμονες δὲ ναύκληροι καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ ἐγνωστοποίουν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ θαλασσία ἔκτασις εὑρίσκετο ἀναποφεύκτως ἐκτεθειμένη εἰς ἀπὸ δυσμῶν καὶ μεσημβρίας πνέοντας τρικυμιώδεις ἀνέμους, ἐξ ἀνάγκης ἐν ὥρᾳ χειμῶνος πᾶς ἀποκλεισμὸς ἤθελε καταστῇ ἀδύνατος. Οὕτω δὲ ἤθελεν ἀποτύχει τὸ δραστηριώτατον μέσον τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἵνα βιασθῇ, δηλαδὴ, ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ἰμβραήμ. Τὰ δὲ καπνίζοντα ἔτι χωρία τῆς Μεσσηνίας, ἐμαρτύρουν πόσον ὀλίγον εὐδιάθετος οὗτος ἦτο πρὸς ἔνδοσιν. Ἀρά γε ἤθελον, ἀπέναντι τοιούτων γεγονότων νὰ ἐπιμείνωσιν εἰς τὴν τήρησιν τῶν εἰρηνικῶν λόγων τῆς συμβάσεως, τοῦ νὰ μεσάσωσι, δηλαδὴ, ἄνευ αἱματοχυσίας, ἢ ἤθελον νὰ ἐπεμβῶσιν ἐκ παντὸς οἱουδήποτε τρόπου; Ὁ Κοδριγκτὼν ἀνῆκεν εἰς τοὺς σπανίους ἐκείνους χαρακτῆρας τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, τοὺς ὁποίους οὐδαμῶς τὸ ὑπεύθυνον πτοεῖ. Δὲν εἶναι δὲ ἀνάγκη τῶν πολυπληθῶν ἐπικαλλυντικῶν μύθων, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἱστορικὴ ποίησις περιεκόσμησε καὶ διεσάφισε τὸ μέγα ἐν Ναβαρίνοις συμβάν· ὁ πρῶτος τοῦ ναυτικοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου λόρδος, ὁ μετέπειτα βασιλεὺς Γουλιέλμος, οὐδεμίαν εἶχεν ἀνάγκην, ὡς ἔχουσιν ἤδη ἀρκούντως διισχυρισθῇ οἱ φίλοι τῶν ἀνεκδότων, νὰ προσθέσῃ εἰς τὰς ὁδηγίας τοῦ φίλου του τὴν ἰδίᾳ αὐτοῦ χειρὶ γεγραμμένην παρατήρησιν «**Go-on Nell!**» ἢ «τὸ πρᾶγμα οὐδόλως ἐμποδίζει, φίλτατε Ἐδουάρδε, νὰ δαπανίσῃ τις πυρίτιδα, ἂν ἤθελε παρουσιασθῇ εὐκαιρία πρὸς τοῦτο.» Ἂς ἔχῃ ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ ἡ ὑπόθεσις, αἱ ὁδηγίαι τοῦ ναυάρχου ἐξησιοδότουν αὐτὸν, μ' ὅλας τὰς ὡραίας περὶ εἰρήνης καὶ εἰρηνοποιήσεως λέξεις, οὐχ ἧττον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ νά κάμῃ χρῆσιν καὶ τῆς βίας καὶ, ὡς σφοδρὸς καὶ ἀληθὴς φιλοκίνδυνος θαλασσινὸς, εὐθὺς ἀπεφάσισε νὰ διαρρήξῃ διὰ τοῦ ξίφους τὸν γόρδιον δεσμὸν τῆς διπλωματίας. (1)

(1) Ἡ προσθήκη εἰς τὴν δευτέραν ὁδηγίαν, τὴν πρὸς τοὺς διοικητὰς τοῦ στόλου ἀπὸ 12ης

Καὶ οἱ συνάδελφοί του ἔκριναν, ὡς συνηθίζουσιν οἱ στρατιῶται, ὅτι, πρὸ πάντων, ἀπῃτεῖτο σπουδαῖον καὶ στιβαρὸν κτύπημα, ὅπως ἀναγκασθῇ ἡ Πύλη νὰ ἐνδώσῃ. Ὅθεν ἔδραξαν τὰς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου διαταχθείσας κινήσεις τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων καὶ τὴν κατερήμωσιν τῆς Μεσσηνίας ὡς εὐκταίαν καὶ ἐπιθυμητὴν πρόφασιν, καὶ ἀνεκοίνωσαν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ ἀπουσιάζοντος Ἰμβραὴμ ὅτι ἡ μὴ τήρησις τοῦ λόγου του ἀναγκάζει τοὺς ναυάρχους νὰ ζητήσωσιν ἄλλας ἐγγυήσεις. Ὁ τουρκ-αἰγυπτιακὸς στόλος ὀφείλει ἐν τῷ ἅμα νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Ἀλεξάνδρειαν, αἱ ἐχθροπραξίαι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου πρέπει νὰ παύσωσι, καὶ ἡ Πελοπόννησος νὰ ἐκκενωθῇ. Τὴν δὲ κατηγορματικὴν ταύτην δήλωσιν ἠκολούθησεν ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Ἰμβραὴμ ἦτο ἀπὼν, ὁ δὲ Τοῦρκος διερμηνεὺς ὡρκίζετο ὅτι δὲν ἐγνώριζε νὰ τὸν εὕρῃ, καὶ ὅτι οὐδὲν ὑπῆρχε μέσον πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν ἀποστολήν τοῦ ἁρμοδίου γράμματος· ἀλλὰ τοῦτο ἐφάνη ὕποπτον· ἡ δὲ αὐστριακὴ ἐξήγησις, ὅτι ὁ πασᾶς ἀπεμακρύνθη ὅπως ἔλθῃ εἰς συνδιάλεξιν μετὰ τοῦ Κιουταχῆ, ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ φανῇ ἀπίστευτος εἰς ἕκαστον, γνωρίζοντα τὰς ὑφισταμένας σχέσεις μεταξὺ τοῦ Ἰμβραὴμ καὶ τοῦ Τούρκου ἀντιζήλου του. Ἐφαίνετο παραδεκτότερον ὅτι ὁ Αἰγύπτιος εἶχεν ἀπομακρυνθῇ ἁπλῶς καὶ μόνον ὅπως ἀποφύγῃ τὰς παροτρύνσεις τῶν ξένων καὶ μὴ θορυβηθῇ πως καὶ ἐμποδισθῇ εἰς τὸ ὅπερ μετήρχετο σύστημα εἰρηνοποιήσεως. Οἱ σύμμαχοι διέταξαν τὴν 17ην Ὀκτωβρίου νὰ γείνῃ ἀναγνώρισις τοῦ λιμένος, ὡς καὶ τῆς θέσεως τοῦ τουρκ-αιγυπτιακοῦ στόλου. Τὴν δ' ἐπέτειον ἡμέραν τῆς διεθνοῦς παρὰ τὴν Λειψίαν μάχης, ἤτοι τὴν 18ην Ὀκτωβρίου συνέστησαν οἱ τρεῖς ναύαρχοι πολεμικὸν συμβούλιον εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν, καὶ συνεζήτησαν τὸ ἐπάναγκες ἀποφασιστικῆς τινος πάλης.

Ἔλαβον ὑπ' ὄψιν δεόντως σταθμίζοντες ὅτι ὁ Ἰμβραὴμ ἠθέτησε τὴν ὑπόσχεσίν του, ὅτι τὰ στρατεύματά του ἐξηκολούθουν τὸν ἐξολοθρευτικὸν αὐτῶν ἀγῶνα πεισματωδέστερον παρ' ἄλλοτέ ποτε, γυναῖκες καὶ παιδία ἐσφάζοντο, οἰκίαι ἐπυρπολοῦντο, τὰ δένδρα τῆς χώρας ἐξερριζοῦντο ὁλοσχερῶς· ὅτι ὅπως ἀναστείλωσι καὶ παύσωσι τὰς φρικώδεις αὐτὰς διαιωπραγίας, αἵτινες εἶχον ὑπερβῇ πάντα τὰ μέχρι τοῦδε γενόμενα, τὰ μέσα, ὅσα μετεχειρίσθησαν πρὸς κατάπεισιν καὶ συνδιαλλαγὴν, αἱ εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Τούρκων δοθεῖσαι συμβουλαὶ, αἱ νουθεσίαι, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸν Μεχμὲτ-Ἀλῆν καὶ τὸν υἱόν του, ἐθεωρήθησαν ὡς ἁπλῆ τις μόνον ἀστειότης καὶ παιδιὰ, ἐνῷ ὁ Ἰμβραὴμ διὰ μιᾶς καὶ μόνης λέξεως ἠδύνατο νὰ κα-

---

»Ἰουλίου 1827 ἀπευθύνθεῖσαν: «Ile st evident, Monsieur, que ces Instructions nesauraient prévoir tous les cas possibles et qu' une certaine latitude vous est necessaire· le roi vous l' accorde plainement (Pari Papers Presented Mai 1830 p. 8) ὡς καὶ τὸ αὐτολεξεὶ κείμενον τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 4ης Σεπτεμβρίου (Ebenda p. 129) νομίζω ὅτι ἀρκούντως ἐξηγοῦσι πάντα τὰ γενόμενα. Τούτου ἕνεκα πρέπει ν' ἀποκρούσῃ τις ἐπίσης τὴν περὶ ἑνὸς «Go on Nell!» ἐπιγήσιν ἤτοι περί τινος πολυσηέντου εἰς τὸ περιθώριον γραφείσης ὑφηλῆς σημειώσεως, ἐν ὅσῳ αὕτη δὲν πιστοποιηθῇ διὰ τῆς παραθέσεως καὶ δείξεως τοῦ πρωτοτύπου, ὡς καὶ τὸν καλὸν ἐπίλογον, τὸν ὁποῖον ἐνθέτουσι εἰς τὸ στόμα τοῦ «De Rigny» ὅτι, δηλαδὴ, «ὁ χαρακτὴρ τῶν ἐνεργειῶν ἐξαρτᾶται ἐξ ἑνὸς ποτηρίου περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, τὸ ὁποῖον πίνει συνήθως ὁ Κοδριγκτών.» Ταῦτα πάντα φέρουσι τὸν τύπον καὶ τὴν σφραγῖδα ὑστερωτέρας τῶν συμβεβηκότων ἑρμηνείας καὶ τὰς διαφαφήσεις ἐπιζητούσης ποιήσεως. Σ. τ. Σ.

ταπαύση τὴν πρόοδον τοσούτων βαρβάρων πράξεων. Πῶς δὲ ἠδύνατο ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων νὰ ἐπετευχθῇ ὁ σκοπὸς τῆς συμβάσεως τοῦ Λονδίνου, ἡ πράγματι κατόρθωσις τῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων; Αὐτὸς ὁ Κοδριγκτὼν ὡμολόγησε μετὰ ταῦτα, ὅτι, μετὰ τὴν ἀθέτησιν τοῦ λόγου τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς χώρας, συνέλαβε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ τιμωρήσῃ τοιαύτας προσβολάς· «j' avoue que j'ai senti le desir de punir de telles offenses» Οὐχ ἧττον δὲ ἄλλως ἀνεγνώρισαν ὅτι ἡ ἐξακολούθησις τοῦ ἀποκλεισμοῦ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος ἤθελεν εἶναι δύσκολον, δαπανηρὸν καὶ ἀνωφελὲς ἔργον, ἐπειδὴ ἡ τρικυμία ἠδύνατο νὰ διασκορπίσῃ τοὺς στόλους καὶ νὰ παράσχῃ εἰς τὸν Αἰγύπτιον τὴν εὐκολίαν ἵνα μεταβιβάσῃ τὸν τακτικὸν αὐτοῦ στρατὸν εἰς διάφορα κέντρα τοῦ Μωρέως καὶ εἰς τὰς νήσους. Τούτου ἕνεκεν ἀπεφάσισαν νὰ πλεύσωσιν ἐν τάχει μετὰ τῶν στόλων εἰς τὸν λιμένα τῶν Ναβαρίνων, ὅπως «ἀνανεώσωσι πρὸς τὸν Αἰγύπτιον ἀρχηγὸν προτάσεις, αἵτινες, εἰσδύουσαι κατ' οὐσίαν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς συμβάσεως, ἤθελον εἶναι ὀφθαλμοφανῶς ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῆς Πύλης.» Παμψηφεὶ λοιπὸν ἀνεγνώρισαν ὅτι τοιαύτη τις ἐπίσημος καὶ βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἐμποιοῦσα διαδήλωσις, ἄνευ αἱματοχυσίας καὶ ἄνευ ἐχθροπραξιῶν, ἤθελεν ἀσφαλέστατα ἐπιφέρει τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα· ἂν δὲ ἦτο ἀκόμη δυνατὸν δι' ἁπλοῦ τινος τεχνάσματος νὰ ἐπιτύχωσι μεγάλα πολιτικὰ ἀποτελέσματα, ἂν ἡ σιωπηλὴ, εὐσταθὴς ἀπόφασις τῆς καρδίας τὰς εἰρηνικὰς λέξεις, αἵτινες ἵσταντο ἐπὶ τῶν χειλέων, δὲν διέψευδεν; Ἀλλὰ πῶς ὁ ἀνὴρ, ὅστις, ὡς ὁ ἀρχαιότατος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἔμελλε νὰ διαχειρισθῇ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν, πῶς ἔβλεπε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, τοῦτο γίνεται καταφανὲς ἐκ τῶν ὁδηγιῶν, τὰς ὁποίας ἔδωκε πρὸς τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ, τὸν Γάλλον καὶ τὸν Ρῶσσον, τὴν 19ην Ὀκτωβρίου;

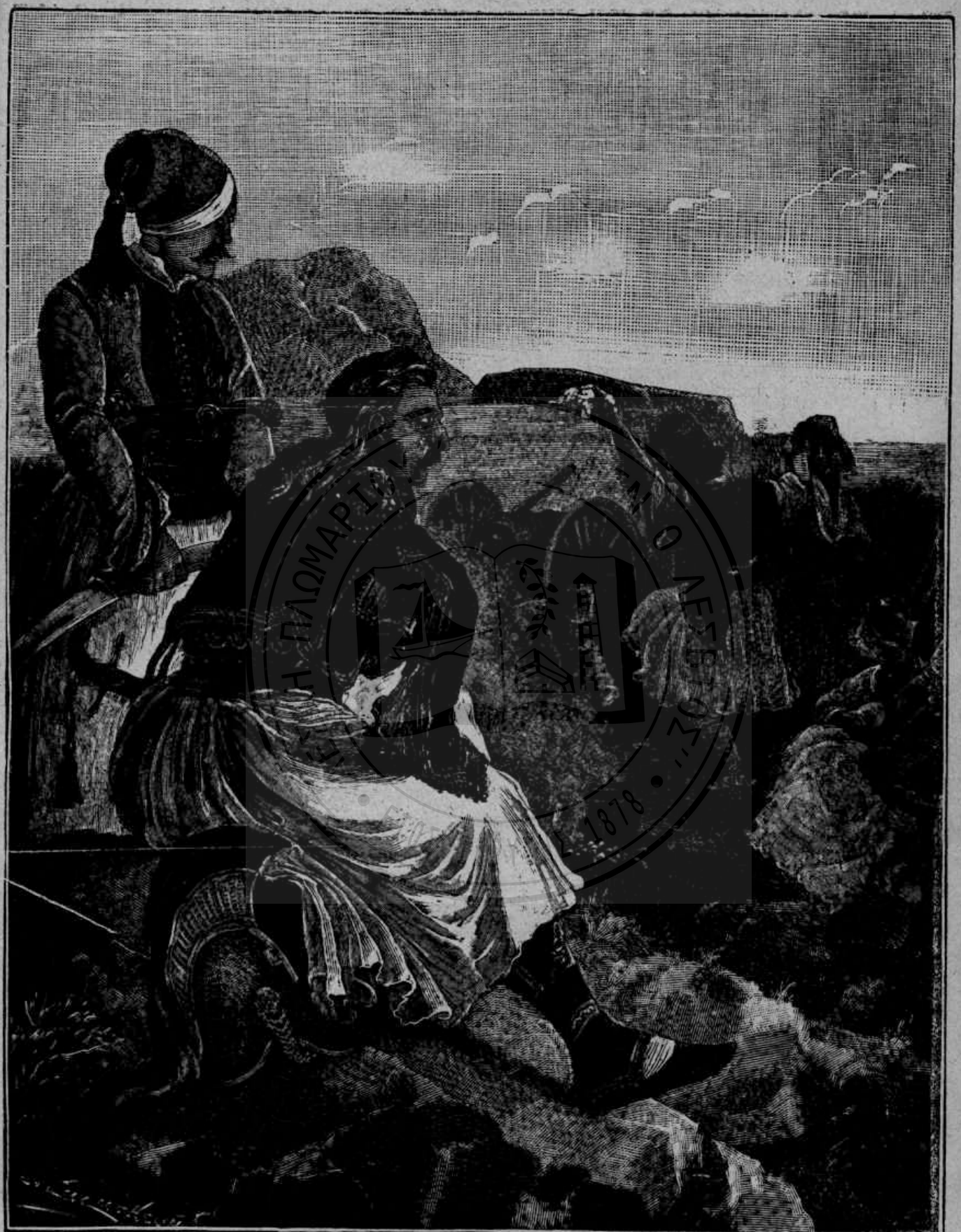
«Ἐπιθυμῶ ὅπως ὁ Α. ἐξοχότης ὁ ἀντιναύαρχος **de Rigny**, τοποθετήσῃ τὸν στόλον του πρὸς τὸ νοτιανατολικὸν μέρος τοῦ λιμένος ἀπέναντι τῶν αἰγυπτιακῶν πλοίων. Τὸ πλοῖον, ὅπερ ἔρχεται μετ' αὐτὸν, φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ πλοῖον τῆς γραμμῆς μετὰ τῆς ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἱστοῦ σημαίας τοῦ ναυάρχου. Θέλω τοποθετήσει ἀπέναντί του τὴν «Ἀσίαν» καὶ τὴν «Γενούην» καὶ τὴν «Ἀλβίονα» ὄπισθεν καὶ πλαγίως τῆς «Ἀσίας»· ἐπιθυμῶ ἵνα ἡ Α. ἐξοχότης, ὁ ἀντιναύαρχος κόμης. «Ἔϊδεν» ἀφήσῃ τὸν στόλον του ν' ἀγκυροβολήσῃ ὄπισθεν τῶν ἀγγλικῶν πλοίων, ὅπως τὰ ρωσσικὰ μονόκροτα δυνηθῶσι νὰ ἐπασχολήσωσι τὰ τουρκικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ὄπισθεν καὶ πλησίον τῶν ρωσσικῶν πλοίων τῆς γραμμῆς. Τὰ ἀγγλικὰ μονόκροτα σχηματίζουσι γραμμὴν πρὸ τῶν ἐν τῷ δυτικῷ μέρει τοῦ λιμένος εὑρισκομένων τουρκικῶν πλοίων καὶ ἀπέναντι τῶν ἀγγλικῶν πλοίων τῆς γραμμῆς, καὶ ὁμοίαν θέσιν θέλουσι καταλάβει τὰ γαλλικὰ μονόκροτα, ὅπως ἐπασχολήσωσι τὰ τουρκικὰ μονόκροτα, ἅτινα εὑρίσκονται ἀπέναντι τῶν γαλλικῶν πλοίων τῆς γραμμῆς. Ἂν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων ἔχωσιν ἀκόμη καιρὸν, τότε πρέπει τὰ πλοῖα νὰ προμηθευθῶσιν ἀγκύρας ἐχούσας δίκρανον. Ὁ συμμαχικὸς στόλος πρὶν ἢ τῷ δοθῇ τὸ ἀπαιτούμενον σημεῖον, οὐδὲ κἂν εἷς ἓν τηλεβόλον πρέπει νὰ ἐμβάλῃ πῦρ. Ἂν δὲ κἀνὲν τουρκικὸν πλοῖον ἀποτολμήσῃ νὰ πυροβολήσῃ, τότε πρέπει ἄνευ ἀναβολῆς ν' ἀντιπυροβοληθῇ καὶ καταστραφῇ. Οἱ δρόμωνες καὶ οἱ πάρωνες εὐ-

ρίσκονται ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πλοιάρχου τοῦ «**Dartmouth**» ὅπως ἐπιβλέπωσι τὰ πυρπολικὰ οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ταράττωσι τὸν συμμαχικὸν στόλον. Ὅταν δὲ ἡ μάχη γενικευθῇ, καθ' ἣν σύγχυσίς τις ἤθελεν εἶναι ἀναπόφευκτος, ἂς ἐνθυμηθῶμεν τὰς λέξεις τοῦ λόρδου Νέλσωνος: «Οὐδεὶς πλοίαρχος δύναται νὰ ἦναι κάλλιον εἰς τὴν θέσιν του, εἰμὴ ὅταν τὸ πλοῖον αὐτοῦ εὑρίσκηται ἀπέναντι ἄλλου πολεμικοῦ πλοίου.»

Ἡ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐπιθυμία, ἥτις διεθέρμαινεν αὐτοὺς τοιὺς λόγους, ἔμελλε τάχιστα νὰ ἐκπληρωθῇ. Τὴν 20ην περὶ τὴν μεσημβρίαν ἤρχισε νὰ πνέῃ εὐνοϊκὸς ἄνεμος, διαταγαὶ πρὸς ἑτοιμασίαν ἐδόθησαν, καὶ οἱ στόλοι τῶν συμμάχων ἐπλησίασαν τὸν λιμένα τῶν Ναβαρίνων. Προεπορεύετο δὲ πάντοτε ἡ ἀγγλικὴ ναυαρχὶς «Ἀσία», ἥτις διέπλευσε τὸ στενὸν νοτίως τῆς Σφακτηρίας καὶ ἠγκυροβόλησεν ἀπέναντι τοῦ τουρκ-αἰγυπτιακοῦ στόλου. Τὰ δὲ πλοῖα τῆς γραμμῆς «ἡ Γενούη» καὶ ἡ «Ἀλβίων» εἵποντο, ἐτοποθετήθησαν δὲ πρὸς τὸ ἀριστερὸν μέρος πρὸ τῆς «Ἀσίας· προηγοῦντο δὲ τὰ γαλλικὰ πλοῖα «Τριδέντον» (**Trident**) καὶ «Σκιπίων» (**Scipio**). Τὸ δὲ μονόκροτον «ἡ Σειρὴν», ἥτις ἔφερε τὴν σημαίαν τοῦ «**de Rigny**» ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸ ἐξώτατον δεξιὸν ἄκρον· εἰς δευτέραν δὲ γραμμὴν ἐτοποθετήθησαν ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ πρὸς τὸ ἀριστερὸν μέρος, ὁ ἀγγλικὸς δρόμων «**Rosa**», τὸ μονόκροτον «**Dartmouth**» ἡ ἡμιολία «Ἀλκυὼν» καὶ ἡ γαλλικὴ ἡμιολία «Δάφνη». Τὰ δ' ἐπίλοιτα πλοῖα, καὶ ἰδίως τὰ ρωσσικά, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ σχηματήσωσι τὴν ὀπισθοφυλακήν, προσῆλθον, καταπεσόντος τοῦ ἀνέμου, ἀλλὰ μόνον λίαν βραδέως. Ἀπῃτεῖτο δὲ μόνον ἡ ἀμβλεῖα ὑπεγχώρησις καὶ ἀνοησία τῶν Τούρκων, ἵνα μὴ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης. Αἱ δὲ κινήσεις τῶν προπλεόντων συμμαχικῶν πλοίων, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον εὖρον ἐμπόδιον, ἂν καὶ ἡ πρὸς τὸν λιμένα στενὴ εἴσοδος ὑπῆρχεν ἐκτεθειμένη εἰς τὸ διασταυρούμενον πῦρ τῶν φρουρίων τῶν Ναβαρίνων καὶ εἰς τὰ κανονιοβολήματα βαρείας τινὸς κανονιοστοιχίας, εὑρισκομένης ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ τέρματος τῆς Σφακτηρίας. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐνόησαν μὲν βεβαίως ὅτι τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο ἐν σπουδαιότητι, ὅτι «ὁ κῦβος ἐρρίφθη» ὡς ἔλεγεν ὁ Καπουδὰν-μπεης πρὸς τοὺς συναδέλφους του, ὅτι ὁ Κόδριγκτων ὥρμησε πλέον κατ' αὐτοῦ. «Προεῖπον ὑμῖν· ὅτι ὁ Ἄγγλος δὲν θέλει ἀφήσει νὰ ἀστειευθῶσι μετ' αὐτοῦ.»

Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ Τοῦρκος ἀρχηγὸς Μοχαρρέμπεης περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ παρακαλέσῃ τὸν Ἄγγλον ναύαρχον ἵνα μὴ εἰσέλθῃ μεθ' ἅπαντος τοιῦ στόλου του εἰς τὸν λιμένα, ὁ δὲ Κοδριγκτὼν τῷ ἔδωκε τὴν ἑξῆς ξηρὰν ἀπάντησιν: «Ἤλθον ἵνα δώσω διαταγὰς, οὐχὶ ὅμως καὶ ἵνα λάβω τοιαύτας». Τὰ προπλέοντα λοιπὸν τῶν ἄλλων πλοῖα τῶν συμμάχων εἶχον ὅλον τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον καὶ τὴν ἡσυχίαν, ἵνα στρέφωσι κατὰ τὸ πλάτος των καὶ ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ πρόσωπον τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ τουρκ-αἰγυπτιακὸς στόλος εἶχεν ἀγκυροβολήσει. Ἐν σχήματι πεταλου ἐπλήρου τὸν μεταξὺ Ναβαρίνων καὶ Σφακτηρίας εὐρὺν λιμένα. Τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ πετάλου τούτου ἐκρύπτετο ὑπὸ τοῦ φρουρίου τῶν Ναβαρίνων, τὸ δὲ δεξιὸν ὑπὸ τῶν κανονιοστοιχιῶν τῆς Σφακτηρίας. Τὸ δὲ κέντρον ἦτο ἠγκυροβολημένον πρὸ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λιμένος εὑρισκομένου μικροῦ σκοπέλου «Χελωνάκη»· δεξιόθεν δὲ τοῦ σκοπέλου «Χελωνάκη» διηύθυνον τὸν στόλον ὁ Καπουδὰν καὶ ὁ Μοχαρ-

Ὁ Κολοκοτρώνης συναθροίζει τοὺς νικητὰς τοῦ Δράμαλη.

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

ρὲμ, καὶ ἀριστερόθεν ὁ Ταχὴρ-πασσᾶς [καὶ ὁ Παδρονάμπεης. Ἡ διάταξις των εἶχε βάθος τριῶν πλοίων εἰς τρόπον, ὥστε, τὰ τηλεβόλα τῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ γραμμῇ ἠγκυροβοληµένων πλοίων κατέχοντες, ἐξουσίαζον πάντα μεταξὺ κενὸν χῶρον εἰς τὴν πρώτην γραμμήν. Ἡ δὲ πρώτη γραμμὴ συνίστατο ἐξ εἴκοσι καὶ δύω βαρέων πλοίων μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔβλεπέ τις τρία πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ πέντε δίκροτα. Ἡ δευτέρα ἠρίθμει 26 μονόκροτα καὶ δρόμωνας, ἡ τρίτη τοὺς μικροτέρους δρόμωνας, πάρωνας, ἡμιολίας. Εἰς δὲ τὰ ἄκρα πέρατα τοῦ πετάλου εὑρίσκοντο 6 πυροπολικά. Ὅθεν ἐν συνόλῳ ὑπῆρχε ναυτικὴ δύναμις συνισταμένη ἐξ ὀγδοήκοντα δύο πολεμικῶν πλοίων, καὶ ἔχουσα πλείονα τῶν 2,000 κανονίων, ἥτις ἐνταῦθα ἐξ εὐνοϊκωτέρας θέσεως ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐπίθεσιν καὶ προσβολὴν τῶν συμμάχων. Εἰκοσακισχίλιοι δὲ Τουρκαιγύπτιοι στρατιῶται ἵσταντο ἐπάνω εἰς τὰ δεσπόζοντα τῆς λίμνης ὑψώματα, τοποθετημένοι ὡσὰν θεαταὶ ἐν θεάτρῳ. Οὗτοι δὲ ἐμεθύσκοντο ὑπὸ τῆς θέας τοῦ ὑπερόχου ἀριθμοῦ των, καὶ ἤντλουν ἐξ αὐτοῦ βεβαιότητα καὶ πεποίθησιν περὶ τῆς νίκης, ἥτις ἄλλως βέβαια οὔτε διὰ τῆς τελειότητος τῶν πλοίων των, οὔτε διὰ τῆς διοικήσεώς των ἠτιολογεῖτο. Ἐπειδὴ, ἂν καὶ οἱ σύμμαχοι ἠρίθμουν μόνον εἴκοσι καὶ ἓξ ἱστιοφόρα μετὰ 1,270 κανονίων, ἐκ τῶν ὁποίων μέγιστον μέρος δὲν εἶχε ποτοθετηθῇ εἰς γραμμὴν, μάλιστα οὔτε νὰ συμμετάσχῃ ποσῶς τοῦ ἀγῶνος ἠδύνατο, ὅμως ἡ ἀνωτέρα μεταλλικὴ βαρύτης τῶν πλοίων των καὶ ἡ ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν ὑπεροχή των ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρωσι τὸ ἀποτέλεσμα.

Εὑρίσκοντο βεβαίως ἀκόμη ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰρήνης, καὶ ἐφαντασιοκόπουν ἴσως ἔτι ὁ εἷς ἢ ὁ ἄλλος τῶν διπλωματικῶν πρακτόρων, οἵτινες ἐντὸς ρωσσικοῦ δρόμωνος ὄπισθεν τῆς Σφακτηρίας ἀνέμενον τὰ συμβησόμενα, ὅτι τὰ πάντα ἤθελον ἐξομαλυνθῇ δι' εἰρηνικῆς τινος διαδηλώσεως· ἀλλ' ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὁ συμμαχικὸς στόλος, προπαρασκευασμένος καὶ διατεταγμένος νὰ ναυμαχήσῃ, εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα, οὐδεὶς φρόνιμος ἠδύνατο πλέον ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι τὰ πάντα ἔτεινον εἰς αἱματηρὰν λύσιν. Μεγάλη τις ἄρα μάχη οἰονεὶ περιῳκοδόμειτο εἰς τὸν ἀέρα, καὶ εἶναι κατὰ βάθος ματαία ἡ φιλονεικία περὶ τοῦ ποῖον ἐκ τῶν δύω μερῶν πρῶτον ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ ἄλλου, καὶ προύκάλεσεν οὕτω τὸν ἀγῶνα. Τὸ σφάλμα τῆς αἱματοχυσίας ἔγκειται βαθύτερον, καὶ τὸ συμβεβηκὸς τῶν Ναβαρίνων εἶναι μέγιστον, καὶ πολὺ σημαντικώτερον ἢ ὥστε νὰ δυνηθῇ ν' ἀποδοθῇ εἰς τυχαίαν σύμπτωσιν. Ἀλλ' ἤδη ἵσταται καὶ αὐτὴ ἡ τυχαία ἐξωτερικὴ ἀφορμή του καθαρὰ καὶ σαφὴς πρὸ τῶν ὄψεων τοῦ ἱστορικοῦ παρατηρητοῦ. (1)

---

(1) Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ **Bandiera**, αἵτινες μοὶ ἐδόθησαν ἐν Βιέννῃ, ὡς κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν τριῶν ναυάρχων, οὐδεμία ἠνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι οἱ Τουρκαιγύπτιοι προσέταξαν τὰ πρῶτα πυροβολήματα καὶ κανονιοβολήματα. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν ἠαψεύσεται καὶ διὰ τῶν πληροφοριῶν τοῦ Μοχαρρέμ μπεη πρὸς τὸν Μεχμὲτ-Ἀλῆν Ἐπειδὴ λέγεται μὲ ἐν αὐταῖς ὅτι μεταξὺ πῶν πλοίων «Dartmouth,» καὶ τοῦ πλοιάρχου τοῦ αἰγυπτιακοῦ εἶχε συναφθῇ ἔρις καὶ ὅτι ἐπυροβόλησε τὸ παρακείμενον ἀγγλικὸν μονόκρο ον κατὰ τοῦ πυροβολικοῦ), ἀλλὰ δὲν λέγεται ὅτι αὐτὰ ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα πυροβολήματα· ἀπ' ἐναντίας δὲ ρητῶς ὁμολογεῖται ὅτι πρῶτος ἐκανιοβόλησεν ὁ Αἰγύπτιος. Ὁ Μοχαρέμ-μπεης διέταξε τὸν διερμηνέα του νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἀγγλικὴν ναυαρχίδα, καὶ συγχρόνως διέταξε νὰ ἦναι τὰ πάντα ἕτοιμα πρὸς πόλεμον. Ἀλλ' ὁ ... ς ἐν εἶχεν ἀκόμη φθάσει εἰς τὴν ἀγγλικὴν ναυαρχίδα, ὅτε, πιθανῶς πρὸς ἀπόδειξιν

Ἦτο ἡ δευτέρα καὶ ἡμίσεια μετὰ μεσημβρίαν ὥρα. Τὰ πάντων τῶν λοιπῶν προηγούμενα πλοῖα τῶν συμμάχων ἠγκυροβόλησαν εἰς ἀπόστασιν βολῆς πιστολίου ἀπὸ τῶν Τουρκαιγυπτίων. Τότε ὁ πλοίαρχος **Fellowes** διέταξεν ἐκ τοῦ μονοκρότου «**Dartmouth**» νὰ προτρέψωσι τὰ εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ ἐπ' ἄνεμον ἠγκυροβοληµένα πυρπολικά, νὰ ἐκκενώσωσι τὰς θέσεις των, καὶ νὰ ἀγκυροβολήσωσιν εἰς μέρος ὑπήνεμον. Ὁ δὲ πλοίαρχος ἀπεκρίνατο ὅτι δὲν ἠδύναντο, ὡς πρὸ πολλοῦ ἠγκυροβοληµένοι, ν' ἀφήσωσι τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς τοὺς µετὰ ταῦτα ἐρχομένους, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς εὐρυχωρίας τοῦ λιμένος ἠδύναντο νὰ εὕρωσιν ἀρκετὸν τόπον. Τότε µία λέμβος ἐκ τῶν τοῦ «**Dartmouth**» ἐπλησίασεν εἰς τὸ ἐγγύτατα εὑρισκόμενον πυρπολικόν, ὅπως ἀποκόψῃ τὸ σχοινίον τῆς ἀγκύρας. Τὸ πλήρωμα τοῦ πυρπολικοῦ ἠθέλησε νὰ ὑπερασπισθῇ διὰ τυφεκισμῶν, τινὲς δὲ τῶν ἐν τῷ πλοιαρίῳ εὑρισκομένων Ἄγγλων ἐφονεύθησαν. Καὶ µετὰ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο τὸ «**Dartmouth**» ἵνα µεταχειρισθῶμεν τὴν ἔκφρασιν τοῦ Κοδριγκτῶνος, ἀπεκρίνατο δι' ἀμυντικῶν τυφεκισμῶν.» Ὁ δὲ **De Rigny**, ὅστις µετὰ τῆς «Σειρῆνος» εὑρίσκετο τόσον πλησίον τοῦ πυρπολικοῦ, ὥστε ἠδύνατο νὰ τὸ βυθίσῃ, ἂν δὲν ὑπῆρχε κίνδυνος διὰ τὸ ἀγγλικὸν πλοιάριον, ἐφώναξε διὰ τοῦ φωνητικοῦ σωλῆνος (1) πρὸς τὸ αἰγυπτιακὸν δίκροτον «Ἐσνίνα» (**Esnina**), ὅπερ εὑρίσκετο ἀπέναντί του, ὅτι, ἐὰν δὲν πυροβολήσωσιν ἐναντίον του οἱ Αἰγύπτιοι, οὔτε αὐτὸς θέλει πυροβολήσει κατ' αὐτῶν· ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἔπεσαν ἐξ ἑνὸς τῶν ὀπίσω τῆς «Σειρῆνος» εὑρισκομένων αἰγυπτιακῶν πλοίων αἱ πρῶται κανονιοβολαὶ κατὰ τοῦ «**Dartmouth**» καὶ τῆς «Σειρῆνος», ὡς βεβαιοῖ ἡ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων πρὸς τὸν Μεχμὲτ-Ἀλῆν δοθεῖσα εἴδησις, ἀναφέρουσα: «πιθανῶς πρὸς ἀπόδειξιν τῆς δυσαρεσκείας διὰ τὸ διαπραχθέν». Ὁ Κοδριγκτὼν ἀνέστειλε τὴν κανονιοβόλησιν, ἵνα βεβαιωθῇ ἂν ἡ συνάντησις µετὰ τοῦ «**Dartmouth**» δὲν ὑπῆρξε κακὴ «ἀτυχὴς συνεννόησις» ἔπεμψε µίαν κανονιοφόρον πρὸς τὴν ναυαρχίδα τοῦ Μοχαρρέμπεη, τοῦ Αἰγυπτίου ἀρχιναυάρχου, καὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι θέλει ν' ἀποφύγῃ τὴν αἱματοχυσίαν, καὶ δὲν θέλει νὰ πυροβολήσῃ. Ἀλλ' ὁ τῆς κανονιοφόρου πηδαλιοῦχος **Mitchel** ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Μοχαρρέμπεη, ἄγνωστον ἂν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἢ οὐχί. Ὅτε δ' ἐπλησίασε τὸ αἰγυπτιακὸν πλοῖον, τότε τὰ τηλεβόλα τῆς αἰγυπτιακῆς ναυαρχίδος ἐσφαιροβόλησαν κατὰ τῆς «Ἀσίας», καὶ πλέον ὁ Κοδριγκτὼν ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς προσβολῆς. Ἅπαντα δὲ τὰ εἰς τὴν γραμμὴν εὑρισκόμενα πλοῖα

τῆς ἀποδοκιμασίας τοῦ γενομένου ἐρρίφθη βολὴ κανονίου κατὰ τοῦ ἀγγλικοῦ μονοκρότου, ὅπερ εἶχε κατὰ πρῶτον πυροβολήσει. Ἂν τοιουτοτρόπως ἐξηγῆται ἡ ἐξωτερικὴ ἀφορμή, πρέπει τις νὰ εἴπῃ ἀφ' ἑτέρου ὅτι, ἂν οἱ Τοῦρκοι ὑπῆρξαν ὀλίγιστοι φυσικοί,—τοὐλάχιστον οἱ σύμμαχοι ὑπῆρξαν οἱ πνευματικοί—αἴτιοι τῆς αἱματηρᾶς συμπλοκῆς. Ὁ Bandiera παρατηρεῖ ὅτι, ἡ εἰς τὸν λιμένα εἴσοδος ἔφερεν εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς προσβολῆς, ὅτι πάντα τὰ ἄλλα ὑπῆρξαν ματαῖα πρόφασις, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐγένοντο θύματα τῆς ἁπλότητός των.» Ἠδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ διακοπὴ τῶν σχοινίων τῶν αἰγυπτιακῶν ἀγκυρῶν ὑπῆρξεν ὁπωσδήποτε γεγονός, συνεπείᾳ τοῦ ὁποίου τὰ πυροβολήματα ἐφάνησαν ὡς ἔργον ἀμύνης συμφώνου πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Σ τ. Σ.

(1) Εἶδος σάλπιγγος τηλεφώνου («le porte voix», «speaking trumpet», «τρομπέτας» ἐν τῇ ἁπλοελληνικῇ τῶν ἡμετέρων ναυτικῶν—). Σ. τ. Μ.

τῶν συμμάχων ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι, καὶ οὕτως ἡ ναυμαχία ἤρχισε. Τὸ κατὰ τὸν εἰσπλοῦν εὑρισκόμενον γαλλικὸν πλοῖον τῆς γραμμῆς «Breslau» ὑπὸ τὸν «Labretonniere» ἐκάλυψεν εὐθὺς τὰς ἐπὶ τῆς Σακτηρίας κανονιοστοιχίας καὶ προύχωρησε πρὸς τὰ ἀριστερά. Ἠκολούθησαν δὲ αὐτὸ τὸ γαλλικὸν μονόκροτον «Armide» ὁ ἀγγλικὸς δρόμων «Talbot» καὶ τέσσαρες ἀγγλικοὶ πάρωνες, οἱ ὁποῖοι περιεζωσαν ἐκ τοῦ ἐξωτάτου ἀριστεροῦ μέρους τοῦ ἐχθροῦ τὰ πυρπολικά. Ὁ δὲ ρωσσικὸς στόλος, ὅστις ἔμελλε ν' ἀννιταχφῇ πρὸς τὸ ἐκ τῶν φρουρίων πῦρ, προύχώρησε βραδέως μόνον μεταξὺ τοῦ «Breslau» καὶ τοῦ «Talbot» ἀλλ' ἀνέπτυξε τότε ἰσχυρὸν πῦρ καὶ τὸ ἀγγλικὸν μονόκροτον «Kambrian» μετὰ τοῦ μοιράρχου τοῦ στόλου Ἀμιλτῶνος, ὅπερ, ἐξ αἰτίας τῆς νηνεμίας ἠναγκάσθη νὰ σταματήσῃ κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ἐκεῖ διασταυρομένου πυρός, ἔφθασεν ἐγκαίρως ἵνα μετάσχῃ τῆς συντόμου μὲν, ἀλλὰ τρομερᾶς διαμάχης, ἥτις ἐκεῖ συνεκροτεῖτο.

Οἱ διαμαχόμενοι ἀντίπαλοι εἶχον τόσον πλησιάσει εἰς ἀλλήλους ὥστε οὐδεμία τῶν ριφθεισῶν βολῶν ἐκ τῶν χιλιάδων ἐκείνων πυροβολούντων στομάτων ἐχάθη εἰς μάτην. Τρομερὸς ἦτο ὁ κρότος τῶν τηλεβόλων ἐντὸς τῆς στενῆς, ὑπὸ ὀρέων περικυκλωμένης λεκάνης. Πυκνὰ τοποθετημένοι καὶ κατὰ τὰς κινήσεις των ἀνεπιτήδειοι καὶ βαρεῖς, κακῶς καὶ ἀπερισκέπτως ὁδηγούμενοι, ἠμύνοντο οἱ Τουρκ-αιγύπτιοι ὡς ἀπηλπισμένοι. Ἀντέτασσον δὲ εἰς τὸ ἀδιάκοπον καὶ ἐπιτήδειον πῦρ τῶν συμμάχων ἄτακτα καὶ ἀνασφαλῆ ἀλλ' ἐπίμονα πυροβολήματα. Τὸ αἰγυπτιακὸν μονόκροτον «Cuerriera» ἀνετινάχθη πρῶτον εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐκάλυψε τὴν γαλλικὴν ναυαρχίδα διὰ τῶν θραυσμάτων καὶ λειψάνων αὐτοῦ. Ἡ ὑπεροχὴ ὡς πρὸς τὰ βαρέα πλοῖα, ἡ πειθαρχία καὶ τὸ ψυχρὸν αἷμα τῆς διευθύνσεως καὶ ἀρχηγίας τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων, ἐπέφερε μετὰ τρομερᾶς ταχύτητος τὸ ἀποτέλεσμα. Μία πλήρης κανονιοβόλησις τῆς «Ἀσίας» ἐπήρκεσεν ἵνα φέρῃ εἰς τοιαύτην θέσιν τὴν αἰγυπτιακὴν ναυαρχίδα, ὥστε αὕτη ἔπεσεν ὡς ἁπλοῦν σύντριμμα πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀνέμου. Καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Καπουδάνμπεη διαικούμενον τουρκικὸν πλοῖον τῆς γραμμῆς, ὅπερ προσέβαλε τὴν «Ἀσίαν» ἐκ τοῦ μέρους, ὅπου ἦτο τὸ πηδάλιον δὲν ἔλαβε καλλιτέραν τύχην. Ἕκαστον δὲ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐξετέλει πλήρη κανονιοβόλησιν, μετεβάλλετο εἰς θρύμματα καὶ ἐρείπια· καὶ τὸ αὐτὸ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὡς ἰσχύον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀγγλικῶν, γαλλικῶν καὶ ρωσσικῶν πλοίων. Τὰ πρὸς τ' ἀριστερὸν πέρας τοῦ πεταλου τοποθετημένα μονόκροτα «Armide» καὶ «Talbot» νικηφόρως ἀντέστησαν πρὸς τὸ πῦρ τεσσάρων τουρκικῶν μονοκρότων, καὶ ἐβύθισαν αὐτὰ τελευταῖον, βοηθούντων τῶν Ρώσσων. Ὁ «Σκιπίων» ὑπὸ τὸν πλοίαρχον «Μύλιον» (Mylius), οὗτινος τὸ ἐμπρόσθιον ἱστίον εἶχεν ἀναφλεχθῇ ὑφ' ἑνὸς πυρπολικοῦ, ἔσβεσε τετραχις τὸ πῦρ εἰς τὴν πλευράν του καὶ ἐξηκολούθησε περαιτέρω ἀγωνιζόμενος, ἐνῷ ἐκ τῶν δύω πλευρῶν αὐτοῦ ἐπυροβόλει κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ κατὰ τῶν φρουρίων. Τὸ «Dartmouth» ἡ «Ἀλκυὼν» καὶ ἡ «Δάφνη» κατέστρεψαν πέντε πυρπολικὰ, καὶ οὕτως ἀπεκώλυσαν τὰ πυρπολικὰ ταῦτα ἀπὸ τοῦ νὰ ριφθῶσι κατὰ τῆς γαλλικῆς ναυαρχίδος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ, καθ' ἣν τὰ βαρέα πλοῖα τῶν Τούρκων εἶχον βυθισθῇ, οὐδεμία πράγματι πλέον ἐγίνετο μάχη, ἀλλ' ἁπλῶς ἐξηκολούθει καταστροφή. Κατὰ δὲ τὴν 2αν καὶ 1)2αν ὥραν ἔπεσεν ἡ πρώτη βολὴ, τὴν δὲ

δην ὥραν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ τουρκαιγυπτιακοῦ στόλου, 1 πλοῖον τῆς γραμμῆς, 12 μονόκροτα, 22 δρόμωνες καὶ 25 μικρότερα πλοῖα ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα ἢ καταπυροβοληθέντα κατεστράφησαν. Ὁ δὲ κρότος τῶν ἐκρήξεων ἠκούσθη μέχρι τῆς Ζακύνθου καὶ τῶν Κυθήρων· ἅπας δὲ ὁ λιμὴν εἶχε καλυφθῆ ὑπὸ θρυσμάτων καὶ συντριμμάτων, καὶ τὰ πρὸς πόλεμον ἀνίκανα καταστάντα πλοῖα, ἅμα τὸ σκότος ἐπῆλθεν, ἀνεφλέχθησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν Τούρκων. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς ἡ μία ἔκρηξις εἵπετο εἰς τὴν ἄλλην. Ὁ Κοδριγκτὼν ἀνέφερε χαρακτηρίζων ὡς θαῦμα ὅτι οἱ σύμμαχοι διέφυγον τὰς συνεπείας τούτων τῶν ἐκρήξεων. Ἐκ δὲ τῶν 82 πλοίων τοῦ τουρκαιγυπτιακοῦ στόλου δὲν ἔμενον πλέον τὴν πρωΐαν τῆς 21 8βρίου εἰμὴ μόνον 27 ὑπόλοιπα. Οὐδένα αἰχμάλωτον συνέλαβον. Ἡ δὲ πικρία, ἡ ἐπελθοῦσα μετὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰρήνης συγκροτηθεῖσαν μάχην, ἦτο καθ' ὑπερλίην μεγάλη. Ἅπαντες δὲ οἱ μαθηταὶ τῶν αἰγυπτιακῶν στρατιωτικῶν σχολῶν εἶχον πέσει. Μέχρις 6,000 ἠριθμοῦντο ἐν γένει οἱ ὡς θύματα τοῦ ἀγῶνος πεσόντες Τοῦρκοι καὶ Αἰγύπτιοι. Αἱ ἀπώλειαι τῶν συμμάχων ἦσαν πολὺ ἀσήμαντοι, διότι οὗτοι ἠρίθμουν μόνον 470 τετραυματισμένους καὶ 192 πεφονευμένους. Τὰ πλοῖά των ὅμως εἶχον ὑποστῆ βαρείας ζημίας. Καὶ τὰ μὲν ἀγγλικὰ καὶ τὰ ρωσσικὰ ἠναγκάσθησαν νὰ πλεύσωσιν εἰς Μελίτην, τὰ δὲ γαλλικὰ εἰς Τουλώνην, ὅπως ἐπιδιορθωθῶσι. (1)

Μόνον δὲ τὰ μικρότερα πλοῖα ἐναπέμειναν εἰς τὴν ἑλληνικὴν παραλίαν ἵνα ἐπιτηρῶσι τὰς περαιτέρω κινήσεις τοῦ Ἰμβραήμ.

Τὴν 21ην Ὀκτωβρίου εἶχεν ἐπανέλθει ὁ Αἰγύπτιος ἐκ τῆς ἀπαισίου καὶ ὀλεθρίας αὐτοῦ ἐκδρομῆς, καὶ ἔφθασεν ἀρκετὰ ἐγκαίρως ἵνα καταστῇ μάρτυς τῆς ἐπισυμβάσης καταστροφῆς, ὅπως ἴδῃ ἰδίοις ὄμμασι τὰ καπνίζοντα ἀκόμη λείψανα τῆς θαλασσίου δυνάμεως. Λέγεται δὲ ὅτι ἡ θέα αὕτη δὲν συνεκίνησεν αὐτὸν βαθέως, καὶ ὅτι μᾶλλον διὰ τὴν καταστροφὴν ἐγέλασε, ἂν καὶ βεβαίως οὔτε ἔπρεπεν αὕτη μᾶλλον διὰ τὸν πατέρα του καὶ τὸν σουλτάνον νὰ θεωρηθῇ οἰκτρὸν γεγονὸς ἢ ὅσον δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον. Ἀλλ' εἶχεν ἐλευθερωθῇ, τελευταῖον, ἐκ τοῦ βασανιστικοῦ διλήμματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκυμαίνετο μεταξὺ τῶν διαταγῶν τοῦ ἀρχηγοῦ του καὶ τῶν διαταγῶν τῶν τριῶν ναυάρχων. Ὁ στόλος αὐτοῦ ἐγένετο ἡ ἐξιλαστήριος θυσία τῆς τότε πολυταλαντεύτου πολιτικῆς περιπλοκῆς. Διὰ δὲ τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχε μερίμνης καὶ ἀνησυχίας. Εἶχε δὲ ἀποφασίσει νὰ μὴ ἀποσύρῃ τοὺς ὄνυχας αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἤδη ἐμπήξει εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ νὰ διατηρήσῃ παντὶ σθένει τὴν θέσιν του.

Οἱ ναύαρχοι κατ' ἀρχὰς προσηνέχθησαν πρὸς αὐτὸν μεθ' ὕφους τραχέος καὶ προσ-

---

(1) Ὁ γνωστὸς Γάλλος ἱστοριογράφος Pouqueville, καὶ ὁ παρ' ἡμῖν συγγραφεὺς τῶν «Παραλλήλων βίων τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεψάντων ἀνδρῶν» κ. Αν. Γούδας συμφώνως ἀποδίδουσι τὸ εὐκταιότατον αὐτὸ καὶ σωτήριον εἰς τὸ Πανελλήνιον γεγονὸς, τὴν ἐν Ναβαρίνοις ναυμαχίαν, καθ' ἱκανὸν μέρος, εἴς τινα ἐπιτηδείως γραφεῖσαν καὶ σταλεῖσαν ὡς ἐκ μέρους ἄλλου πρὸς τὸν Ἰμβραὴμ ἐπιστολὴν τοῦ κ. Ἰωάννου Παππαρρηγοπούλου, διὰ τῆς ὁποίας δηλαδὴ, κατώρθωσεν οὗτος καὶ ἐπέτυχε νὰ προκαλέσῃ τὴν συμπεριφορὰν ἐκείνην τοῦ στρατάρχου τῶν ἀλλοφύλων πρὸς τὴν τριάδα τῶν συμμάχων τῆς Εὐρώπης ναυάρχων, ἡ ὁποία κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην ἐγένετο ἡ βεβαία ἀφορμὴ τῆς περιφήμου ναυμαχίας. Σ. τ. Μ.

τακτικοῦ, καὶ ἀνεκοίνωσαν εἰς αὐτὸν ὅτι, ἐν περιπτώσει νέων ἐχθροπραξιῶν ἐκ μέρους του, ἤθελον καταστρέψει καὶ τὰ ἐπίλοιπα τῶν πλοίων του καὶ τὰ φρούρια. Ὁ «Ἐδὲν» μάλιστα ἔκαμε τὴν πρότασιν νὰ πολιορκήσωσι καὶ περαιτέρω τὴν Μεθώνην καὶ Κορώνην, καὶ ν' ἀποβιβάσωσιν ἐκεῖ στρατεύματα. Ἀλλ' ἡ ἀπειλὴ αὕτη δὲν ἔσχε σοβαρὰς συνεπείας, ἡ δὲ τοῦ «Ἐδὲν» πρότασις ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν συναδέλφων του. Τὴν δὲ 24ην Ὀκτωβρίου ἐξῆλθον οἱ νικηταὶ ἐκ τοῦ λιμένος, χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἤδη παρεμβιάσει τὴν ἐκκένωσιν τῆς χερσονήσου. Ὁ Ἰμβραὴμ, κατερημωθείσης οὕτω τῆς χώρας, θ' ἀπέθνησκεν ὑπὸ τῆς πείνης μετὰ τῶν στρατευμάτων του, ἀλλὰ διέταξεν ἀμέσως νὰ μεταφέρωσι τροφοδοσίας ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπηλλάγη τῶν τραυματιῶν, τῶν ἀπομάχων καὶ τῶν ὁπωσδήποτε ἀχρήστων στομάτων, πέμψας αὐτοὺς τὴν 22αν Δεκεμβρίου μετὰ τοῦ ἐναπολειφθέντος στόλου του εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Εἰς τὴν ἀποστολὴν ταύτην εὑρίσκοντο καὶ πολλαὶ χιλιάδες Ἑλλήνων αἰχμαλώτων, καὶ ἐθεωρήθη ὡς ἔλλειψις καὶ ἁμαρτία κατακριτέα τῶν συμμάχων ναυάρχων, ὅτι δὲν ἀπεκώλυσαν τὴν μεταφορὰν τῆς πληθύος ταύτης τῶν χριστιανῶν. Ἀλλὰ τί ἠδύναντο νὰ κάμωσιν; Εὐθὺς μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῶν Ναβαρίνων ἐξέδωκαν ἐνεργητικὴν διαμαρτύρησιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἕνεκα τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ αὐξούσης πειρατείας, καὶ ἠπείλησαν ὅτι ἤθελον λάβει τὰ αὐτὰ μέτρα κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, τὰ ὁποῖα εἶχον λάβει καὶ κατὰ τῶν Τουρκαιγυπτίων εἰς Ναβαρίνους. Καὶ τοῦτο ἦτο, τρόπον τινὰ, τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ βῆμα, πρὸς τὸ ὁποῖον ὅμοιαν εἶχον κάμει πρὸ ὀλίγου ἤδη πρὸς τ' ἀριστερά. Ἀλλ' ἵνα ληφθῶσι σπουδαῖα μέτρα κατὰ τῶν πειρατῶν, καὶ κατορθωθῇ διενεργούμενος ἀποτελεσματικὸς ἀποκλεισμὸς τῶν Αἰγυπτίων, δὲν ἐξήρκουν αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις, ὅσαι εὑρίσκοντο τώρα εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ναυάρχων.

Ἡ ναυμαχία τῶν Ναβαρίνων ὑπῆρξεν ὁ θρίαμβος τῶν λαῶν κατὰ τῶν βασιλέων. Καὶ τίς τῶν τριῶν συμμάχων ἡγεμόνων ἤθελε βεβαίως ἀποτολμήσει νὰ δώσῃ εἰς τὸν ναύαρχον αὐτοῦ τὴν πρὸς πόλεμον διαταγήν; Πιστεύομεν μάλιστα ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Νικόλαος ἤθελε τρομάξει ἀπέναντι τῆς εὐθύνης ταύτης. *Πρώτη ἄρα ἡ κοινὴ τῆς Εὐρώπης γνώμη ἠνάγκασε τὰς δυστροπούσας αὐλὰς εἰς τὸ νὰ κάμωσι διαβήματα εἰρηνοποιήσεως καὶ μεσάσωσι μεταξὺ τῶν διαμαχομένων μερῶν, καὶ αὐτὴ ἐν τέλει συμπαρέσυρε τοὺς ναυάρχους, ἐπειδὴ ἡ μεσολάβησις ἐκείνη ἐπαρουσίαζεν ἀδιάλυτον ἀντίφασιν, εἰς τὴν αἱματηρὰν ἀντίφασιν τῶν Ναβαρίνων.* Ὁ φιλελληνισμὸς ἀπέδειξεν οὕτως ὅτι δὲν ἦτο ἁπλῶς ὀνειροπόλημα εὐσεβῶν ἐνθουσιαστῶν, ἀλλ' ὅτι ἦτο δύναμις. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον μάθει διὰ καταστρεπτικοῦ κτυπήματος, πρὸς τὸ ὁποῖον ὅμοιον ἀπὸ τοῦ συμβάντος τοῦ Λεπάντου καὶ ἐφεξῆς οὐδὲν ἄλλο εἶχε προσβάλει αὐτούς, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ χλευάζωσιν ἀτιμωρητὶ τὰ αἰσθήματα τῆς Ἀνθρωπότητος. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ὁ σουλτάνος ἤθελεν ἐπαναδεσμεύσει τοὺς πρώην αὐτοῦ δούλους, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐφαίνοντο καταπίπτοντες, τότε τὸ μέγα καὶ δεινὸν τοῦτο συμβεβηκὸς ἀντέστρεψε πάντας τοὺς φόβους καὶ πάσας τὰς ἐλπίδας. Ἐκ βάθους ἀνέπνευσε σύμπαν τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα καὶ χαῖρον ἔλαβεν ἀναψυχήν. Καὶ οἱ μὲν λαοὶ ἐπανηγύρισαν ἀγαλλόμενοι καὶ δοξάζοντες τὸν Ὕψιστον, τὰ δὲ ἀνακτοβούλια ἐσιώπων ἔκπληκτα καὶ κατατεταραγμένα.

Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ αὐλαὶ τῆς Πετρουπόλεως καὶ τῶν Παρισίων αἱ ὁποῖαι ἰδίως εἶχον τὴν μεγίστην ἀφορμὴν νὰ ἦναι εὐηρεστημέναι ἐκ τοῦ συμβάντος, ἐνόμιζον ὅτι ἔπρεπε νὰ φανῶσι δι' ἐπισήμου τινὸς τρόπου καταστέλλουσαι τὸ σύνθημα τῆς ἐνδομύχου ἱκανοποιήσεως καὶ εὐαρεστήσεως. Ὁ Τσάρος ἀνεκοίνωσεν εἰς Λονδῖνον καὶ Παρισίους ὅτι λυπεῖται διὰ τὴν αἱματοχυσίαν τὴν ὁποίαν αἱ δυνάμεις δὲν προὐτίθεντο νὰ κάμωσιν· ὅτι εὑρίσκει δὲ μόνον ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶχον προκαλέσει τὸ γινόμενον διὰ τῆς σκληρᾶς καὶ ἀπίστου αὐτῶν διαγωγῆς. Ἐνδομύχως ὅμως ἡ χαρά των ἦτο ἀπεριόριστος. «Καὶ τί ἀρά γε θέλει εἰπεῖ ὁ φίλος ἡμῶν Μεττερνῖχος;» ἔγραφε θριαμβευτικῶς ὁ Νεσσελρῶδος πρὸς τὸν **Tatitschef** «περὶ τοῦ θριάμβου τούτου τῆς βίας κατὰ τῶν ἀρχῶν; Οἱ ναύαρχοι εἶναι ἄξιοι νὰ διορισθῶσι διευθυνταὶ τῶν ἀνακτοβουλίων, ἵνα διέπωσι τὴν πολιτικήν των.» Ἀντίχουν δὲ ἀπειλητικαὶ ἐκφράσεις ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, ἧς τινος τὰς πρὸς μεσολάβησιν ἀποπείρας εἶχον δυσαρέστως παρατηρήσει. «Ὁ τσάρος ἐλέγετο, «θέλει διεξαγάγει μέχρι τέλους τὴν σύμβασιν χωρὶς νὰ ἐμποδισθῇ ὑπὸ κἀνενὸς κωλύματος. Οὐδὲν ἄλλο δὲ μένει πλέον εἰς τὴν Αὐστρίαν, εἰμὴ νὰ παρακινήσῃ τὴν Πύλην πρὸς παραδοχὴν τῶν συμμάχων. Ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιπτώσει θέλει προκαλέσει τὸν πόλεμον. Πᾶσα δὲ ἀπόπειρα πρὸς διαχωρισμὸν τῶν δυνάμεων ἤθελεν εἶνε ματαία. Ὁ Μεττερνῖχος διὰ τῆς πρὸς μεσολάβησιν ἀποπείρας του περιέστησε τὴν Πύλην εἰς κίνδυνον καὶ ὕπουλον θέσιν.»

Ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Τουϊλεριῶν οὐδὲ κἂν προσεποιήθησαν ὅτι ἤθελον ν' ἀποκρύψωσι τὴν εὐχαρίστησιν αὐτῶν διὰ τὴν ναυμαχίαν τῶν Ναβαρίνων. Ἔβλεπον διὰ τῶν γενναίων ἔργων τοῦ **de Rigny** καὶ τῶν ἀξιωματικῶν του κατά τι ἀναζῶσαν τὴν ναπολεόντειον δόξαν, τῆς ὁποίας ἰδίως ἐπίστευον ὅτι εἶχεν ἀνάγκην ἡ κυβέρνησις τοῦ Καρόλου Ι΄., ὅπως ὑπερασπίσῃ ἑαυτὴν ἀπέναντι τῶν συνταγματικῶν τάσεων. Ἐδίδασκον δὲ τότε εἰς τὰ γαλλικὰ σχολεῖα ὅτι ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης ὑπῆρξε στρατηγὸς τοῦ νομίμου βασιλέως, ὅστις ἐν καιρῷ τῆς τυχαίας ἀπουσίας ἐκείνου εἶχε κατορθώσει λαμπρὰς νίκας εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Οὕτως ἐκολάκευον τὴν ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν καὶ διὰ τῆς εὐθείας καὶ διὰ πλαγίων ὁδῶν.

Οὐδὲν δὲ ὑπῆρχεν εὐαρεστότερον καὶ εὐπροσδεκτότερον εἰς τοὺς κληρονόμους τῆς αὐτοκρατορικῆς Γαλλίας ἢ ἡ δόξα, τὴν ὁποίαν ἐπέχυσεν ἐπὶ τὴν βασιλευομένην Γαλλίαν ἡ ναυμαχία τῶν Ναβαρίνων. Ὑπελόγιζον μάλιστα νὰ δώσωσιν εἰς τὸ γεγονὸς ἀξίαν καὶ κατὰ τὰς ἐκλογάς, καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ θρόνου λόγος ἀπεκάλεσεν αὐτὸ «ἀφορμὴν δόξης διὰ τὰ γαλλικὰ ὅπλα καὶ ἐνταυτῷ λαμπρὸν ἐνέχυρον τῆς συμπνοίας καὶ ἑνότητος τῶν τριῶν σημαιῶν». Ὅσον δὲ εἰλικρινῶς καὶ ἂν ἦτο ἀφωσιωμένος ὁ **Villele** ὡς πρὸς πάντα τὰ ἄλλα ζητήμαα εἰς τὸ πολιτικὸν εὐαγγέλιον τοῦ πρίγκηπος Μεττερνίχου, καθ' ὅσον ὅμως ἀφώρα τοὺς Ναβαρίνους, ἦτο καθ' ὑπερβολὴν Γάλλος, ἢ ὥστε νὰ συναισθανθῇ καὶ ἑτερόν τι παρὰ τὸν στιγμιαῖον κνισμὸν τῆς στρατιωτικῆς ἰπιτυχίας. «Ἅπασαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἀππονυίου (**Apponyis**), οὕτως ἔγραφον πρὸς τὸν αὐστριακὸν ἀρχιγραμματέα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 14ης Νοεμβρίου ἐκ Παρισίων, ἵνα διαφωτίσῃ τὸ γαλλικὸν ἀνακτοβούλιον περὶ τῆς κουφονοίας του, ἐματαιώθησαν,

καὶ ἐπίστευον ὅτι ἡ ναυμαχία τῶν Ναυαρίνων ἤθελε συντελέσει εἰς τὸ νὰ περιορίσωσι τὸν Τσάρον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς συμβάσεως».

Ἀφ' ἑτέρου τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐφαίνετο πληγὲν ὑπὸ τοῦ τεπελεσμένου πλέον γεγονότος, ὅπερ εἶχε κάμει ὁ σὶρ Ε. Κοδριγκτὼν ὡς ἂν ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ. Εἰς μάτην προσεπάθει ὁ νικητὴς νὰ παραστήσῃ ἐν τῇ ἀνακοινώσει του τὴν ἀνάγκην ἐκείνης τῆς ναυμαχίας, καὶ ἐξέφραζε τὴν βαθυτάτην πεποίθησιν ὅτι ὁ εἰς τὸν λιμένα τῶν Ναβαρίνων εἴσπλους ὑπῆρξεν ἀπολύτως ἀναγκαῖος, ἵνα μὴ καταστῇ φανταστόν τι μόνον ἡ σύμβασις· καὶ ἐπεβεβαίου ὅτι οὐδέποτε ἤθελε προβῇ εἰς τοιοῦτον ἔσχατον μέτρον, ἂν τῷ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνεργήσῃ ἄλλως. Ὁ ἀδύνατος διάδοχος τοῦ Κάνιγγος λόρδος Γοδερῖχος (**Coderich**) ἐτρόμαζεν ἀπέναντι τῆς ἀνυπολογίστως ἐργώδους καὶ δυσχεροῦς πολιτικῆς ὑποθέσεως, τῆς ὁποίας ἡ διεξαγωγὴ οὕτως ἐξαίφνης τῷ εὑρέθη προυτεθειμένη. Οἱ δὲ Τόρεις (**Torries**) ἐξερράγησαν εἰς καταιγίδα ὅλην ἀγανακτήσεως, διότι ἀνεπηροῦτο ἡ νομιμόφρων καὶ ἀνέκαθεν εἰς φιλικὰς εὑρισκομένη μετὰ τῆς Ἀγγλίας σχέσεις δύναμις, καὶ ἐνεποδίζετο ἀπὸ τοῦ νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὴν κατὰ τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὴν ἀπ' Ἄρκτου κολοσσοῦ. Καὶ ἡ τοῦ Ἰουλίου αὐτὴ σύμβασις ἐφαίνετο τώρα βαρὺ πολιτικὸν σφάλμα, ἡ δὲ τοῦ Κάνιγγος πρόθεσις, «νὰ δεσμεύσῃ τὴν Ρωσσίαν» ἐθεωρεῖτο πλέον καὶ ἐδυσφημεῖτο ὡς ἐπικίνδυνος καὶ ἀπόκοτος πλάνη. «Ἐδῶ βλέπει τις» ἐλέγετο, «ποῦ ἡ ἀνοησία τοῦ θεατρικῶς ἐνεργοῦντος ἐκείνου ὑποοργοῦ ἤγαγεν ἡμᾶς! Ἐπεπέσαμεν κατὰ τῶν πιστῶν ἡμῶν συμμάχων, τῶν Τούρκων, συνδεθέντες μετὰ τοῦ χειρίστου αὐτῶν ἐχθροῦ ἵνα παραδώσωμεν αὐτοὺς ὡς λείαν ἀπροστάτευτον καὶ ἀνυπεράσπιστον εἰς τὴν Ρωσσίαν! Ἰδοὺ λοιπὸν τώρα αἱ ἐναγώνιοι ῥροντίδες τῆς ἐμπορικῆς τάξεως, εἰς λογαριασμὸν τῆς ὁποίας εἶχον ἀγορασθῇ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ρωσσίᾳ μεγάλαι ποσότητες σίτου, μέλλοντος νὰ μεταφορτωθῇ πλέον εἰς ἀγγλικὰ πλοῖα. Ἐφοβοῦντο τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμόν, καὶ ἐν γένει ἐφοβοῦντο τὸν πόλεμον. Ἐκ δὲ τῶν ἐρωτήσεων, τὰς ὁποίας ἀπηύθυνεν ὁ λόρδος Δούδλεϋς (**Dudley**) πρὸς τὸν λόρδον ἀρχιναύαρχον, ἐξεφαίνετο ἡ ἀνησυχία ὅτι οἱ ναύαρχοι πιθανῶς εἶχον ὑπερπηδήσει τὰς δοθείσας εἰς αὐτοὺς ὁδηγίας, ἠρνοῦντο δὲ εἰς τὰ πληρώματα τοῦ στόλου τὰ μετὰ τὴν νίκην συνήθη φιλοδωρήματα, ἐταλαντεύοντο καὶ ἀμφέβαλλον ἂν ἔπρεπε ν' ἀνταμείψωσι τὸν ναύαρχον ἢ νὰ τὸν τιμωρήσωσιν ἕνεκα τῆς αὐθαιρέτου αὐτοῦ ἐνεργείας. Ἡ κοινὴ γνώμη τὸ ἐξέφρασεν· δὲν ὑπελείπετο πλέον ἄλλο εἰμὴ νὰ τὸν παρασημοφορήσωσιν ἢ νὰ τὸν ἐναγάγωσιν εἰς πολεμικὸν δικαστήριον. Καὶ ἀπεφασίσθη μὲν βεβαίως τὸ πρῶτον. Καὶ τὴν 13ην ἤδη Νοεμβρίου ἀπενεμήθη εἰς τὸν νικητὴν ναύαρχον ὁ μεγαλόσταυρος τοῦ τάγματος τοῦ **Bath**. Ἀλλ' ἡ κοινὴ ἐπιδοκιμασία, ἥτις τῷ ἀνεκοινώθη ἔφερε μᾶλλον τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑπερασπίσεώς του, ὅθεν ἔπεμψε τὸν «σὶρ **John Gree**» εἰς τὴν Μεσόγειον, ἵνα συλλέξῃ πληροφορίας, τοῦθ' ὅπερ ἦτο ἀποστολή, ἥτις ἐφαίνετο ὡσὰν ἐξεπίτηδες γινομένη πρὸς τὸν Κοδριγκτῶνα προσβολή, καὶ ὅτε τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Γοδερίχου (**Goderich**) πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἔτους διελύθη, καὶ διεδέχθη αὐτὸ τὸ ὑπουργεῖον Βελλιγκτῶνος, προχείρως εὑρέθη εὐτελής τις ἀφορμή, ἵνα τιμωρήσωσι τὸν νικητὴν τῶν Ναβαρίνων διὰ τὴν νίκην του. Ἐμέμφθησαν καὶ κατηγόρησαν αὐτόν, διότι ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἰμβραὴμ τὴν μεταφορὰν Ἑλλήνων

αἰχμαλώτων, καὶ ἀφήρεσαν ἀπ' αὐτοῦ τὴν διοίκησιν τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ σταθμευούσης τοῦ στόλου μοίρας. Ἡ ὀργὴ τῶν **Tories** ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὸ θῦμά της. «Ὁ βασιλεὺς» ἀνέφερεν ὁ Ἐστερχάζης τὴν 11ην Νοεμβρίου πρὸς τὸν πρίγκηπα Μεττερνῖχον «θεωρεῖ τὸ γεγονὸς τῶν Ναβαρίνων οὐχὶ ὡς θρίαμβον, ἀλλ' ὡς ἀτυχῆ καὶ ἀναπόφευκτον συνέπειαν τῆς σκληροτραχήλου ἐπιμονῆς τῶν Τούρκων. Καὶ ἔδωκαν μὲν εἰς τὸν αὐστριακὸν πρεσβευτὴν νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ὤφειλον νὰ συμβαδίσωσι μετὰ τῆς Ρωσσίας, ὅπως ἐπαγρυπνῶσιν εἰς αὐτήν. Παρὰ δὲ τὸ ὅτι πράγματι σαφῶς προέκειτο νὰ προστατεύσωσιν ἕνα χριστιανικὸν πληθυσμὸν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, συνωμολόγησεν ὁ Δούδλεϋς «ὅτι διὰ τὴν μεγάλην Βρεττανίαν ἐταλαντεύετο καὶ μέγιστον πολιτικὸν συμφέρον, ὅπερ εἶχε κοινὸν μετὰ τῆς Αὐστρίας· τὸ νὰ τεθῶσι, δηλαδή, ὅρια κατὰ πάσης περαιτέρω αὐξήσεως τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς Ρωσσίας. Οὔτε λοιπὸν τὴν ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων ἐπεθύμουν οὔτε τὴν παντελῆ ἐξολόθρευσιν τῶν Τούρκων. Ἤθελον δὲ πράξει τὸ πᾶν, ἵνα προφυλάξωσι τὰς ἡγεμονίας ἀπὸ τοῦ νὰ κατάσχωσιν αὐτὰς οἱ Ρῶσσοι, κατοχὴν ἀντιβαίνουσαν εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Αὐστρίας». Ὁ Ἐστερχάζης δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ ἀπὸ τοῦ νὰ κάμῃ τὴν ἑξῆς παρατήρησιν: «Ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀφήνῃ τὸ κακὸν νὰ ὡριμάζῃ ἵνα ἐπομένως τὸ καταπολεμῇ. Ἡ Ρωσσία ἔχει ἀπολαύσει ἀξιοσημειώτου εὐνοίας παρὰ τῶν δύω συμμάχων αὐτῆς καὶ τῆς Πύλης.»

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἔπειτα ἡμέρας ἤχουν αἱ ἐκφράσεις τοῦ Ἄγγλου διπλωμάτου ἔτι μᾶλλον ἀθυμοι καὶ ἀπενθαρρυντικαί. Ὁ Δούδλεϋς ἐβεβαίωσε τὸν Αὐστριακὸν ὅτι, ἀφοῦ ἅπαξ εὑρίσκοντο εἰς κακὴν ὁδόν, ἔπρεπε νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐμμένοντες εἰς αὐτὴν, καὶ ὅτι, ἀφ' οὗ ἅπαξ εἶχον κάμει ἀδικήματα, ἔπρεπε νὰ πράττωσι καὶ ἐπιτρέπωσιν ἔτι περισσότερα, ὅτι δὲ οἱ Ρῶσσοι κατέλαβον τὰς ἡγεμονίας.

Ὁ βασιλεὺς ἐξέφρασε πρὸς τὸν Ἐστερχάζην μεθ' ὕφους ἡσύχου καὶ ἐγχωρητικοῦ ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀποφύγωσι τὸν πόλεμον. Ὅτι ἡ Ἀγγλία ἤθελε ζητήσει ἐν Αἰγύπτῳ ἀντίδρασιν καὶ ἀντιστάθμευσιν πρὸς τὴν κολοσσαίαν δύναμιν τῆς Ρωσσίας.

Βλέπομεν ὅτι οἱ Ἄγγλοι πολιτικοὶ ἐταλαντεύοντο, ἐκπεπληγμένοι ὑπὸ τῶν γεγονότων, καὶ, ἐν ἀβεβαιότητι κυμαινόμενοι μεταξὺ τῆς ρωσσοφοβίας καὶ τοῦ φιλοτουρκισμοῦ δὲν ἑτοίμων ν' ἀποφανθῶσιν ὁριστικῶς οὔτε ὑπὲρ τῆς μιᾶς οὔτε ὑπὲρ τῆς ἄλλης μερίδος, ἀλλ' ἐζήτουν ἅπασαν τὴν σωτηρίαν των εἰς τὴν καλουμένην χρυσῆν μέσην ὁδὸν (**Goldene Mittelstrasse**). Ἂν δὲν ἤθελον νὰ βαδίσωσι τὴν ὑπὸ τοῦ Κάνιγγος χαραχθεῖσαν ὁδὸν, τότε ἔπρεπε, μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῶν Ναβαρίνων, νὰ μὴ μείνωσιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ, ἔπρεπε νὰ μὴ ἀφήσωσι τὴν Ρωσσίαν νὰ διαρρήξῃ τὴν πείσμονα ἐπιμονὴν τοῦ διβανίου. Ὤφειλον, ἀντὶ τῶν συνεσφιγμένων καὶ συνεσφηνωμένων προκηρύξεων καὶ ὑπεκφυγῶν, νὰ δείξωσιν ἔργα εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ νὰ τοὺς φέρωσιν εἰς συναίσθησιν ἑαυτῶν καὶ σωφρονίσωσι, πέμποντες τοὺς στόλους των, ἐὰν ἡ ἀνάγκη τὸ ἐκάλει, καὶ μέχρι τοῦ «Χρυσοῦ Κέρατος», καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν Κωνσταντινούπολιν ν' ἀποκλείσωσι διατάττοντες.

Τὸ ἀναπόδραστον πεπρωμένον ἔδει νὰ τοῖς ἐπέλθῃ διὰ τῶν χειρῶν τῆς Ἀγγλίας, καὶ οὐχὶ διὰ τῶν τῆς Ρωσσίας. Ἀλλὰ τοιαύτη τις πολιτικὴ ἦτο διὰ τοὺς διαδό-

χους τοῦ Κάνιγγος ὑπὲρ τὸ δέον μεγαλοφυής. Αἱ φροντίδες αὐτῶν καὶ αἱ ἀμφιταλαστεύσεις εὗρον τὴν ἀναλογοῦσαν εἰς αὐτὰς ἔκφρασιν εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον τοῦ 1828, ὅστις βαθεῖαν ἐξέφερε μεμψιμοιρίαν διὰ τὴν εἰς τὸν λιμένα τῶν Ναβαρίνων γενομένην «σύγκρουσιν», καὶ διότι τὴν ναυτικὴν δύναμιν παλαιοῦ συμμάχου κατηγωνίσθησαν. Ἀλλὰ παρηγορία πάλιν ἐπήρχετο διὰ τῆς σταθερᾶς πεποιθήσεως ὅτι τὸ μὴ εὐπρόσδεκτον ἐκεῖνο συμβὰν δὲν ἤθελε συνεπαγάγει περαιτέρω ἐχθροπραξίας, οὔτε ἤθελεν ἐμποδίσει τὴν εἰρηνικὴν λύσιν τῶν μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν Ἑλλήνων ὑφισταμένων διαφορῶν. Καὶ ἀναμφιβόλως μὲν ἠγέρθησαν εἰς τὸ κοινοβούλιον σπουδαῖαι φωναὶ καὶ γνῶμαι ἐναντιούμεναι πρὸς τὴν τοιαύτην τοῦ πράγματος ἀντίληψιν, ἥτις ἐθεώρει παγκόσμιον ἱστορικὸν γεγονὸς ὡς ἀτυχῆ σημασίαν καὶ ἀξίαν ἔχουσαν σύμπτωσιν. Οἱ λόρδοι **Holland** καὶ **Brougham** ἀπέρριψαν τὴν ἔκφρασιν «δυσπρόσδεκτον συμβεβηκὸς» ἡ ὁποία ἄφηνε μόνον τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ κατακρίσεως τῆς πολιτικῆς τοῦ Κάνιγγος καὶ τῆς τοῦ Κοδριγκτῶνος. Θέλουσιν οἱ νικηταὶ μετὰ μίαν ἔνδοξον, λαμπρὰν, ἀθάνατον πρᾶξιν ν' ἀποσπάσωσι τὴν δάφνην ἀπὸ τοῦ μετώπου των, ὅπως ἀντ' αὐτῆς φυτεύσωσι κυπαρίσσους;

Πάντοτε ὅμως ὑπενέφαινεν ἡ λιαρὰ ὑπένδοσις, μετὰ τῆς ὁποίας ὁ βασιλικὸς λόγος ἀνέφερε τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν συμβάντα, ὅτι παρητοῦντο ἀπὸ πάσης αὐθυποστάτου ἐνεργείας εἰς τὴν Ἀνατολὴν, καὶ ὅτι προὐτίμων ἀντὶ πάσης θυσίας τὴν εἰρήνην παρὰ τὸ τολμηρὸν δίλημμα τοῦ Κάνιγγος.

Εἰς τ' ἀνακτοβούλια τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Βιέννης τὸ δυσπρόσδεκτον συμβεβηκὸς ἔδει νὰ προξενήσῃ καὶ προὐξένησεν ὄντως δυσάρεστον ἐντύπωσιν τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐν γνώσει εἶχον ἀπομακρυνθῆ τῶν διαβημάτων τῶν δυναμένων νὰ παραγάγωσι τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐθεώρουν τὰς δυτικὰς δυνάμεις ὡς ὄργανα τῆς ρωσσικῆς φιλοδοξίας καὶ τῶν ρωσσικῶν κατακτητικῶν ὀρέξεων. «Ἠθελήσατε τὴν εἰρήνην» τοῖς ἔλεγον «καὶ ὁ πόλεμος ἐξεβλάστησεν ἐκ τῆς σπορᾶς, τὴν ὁποίαν ἐσπείρατε. Ὑμεῖς κατεστρέψατε τὴν φυσικὴν ἰσοσταθμίαν τῆς ἀείποτε αὐξούσης ναυτικῆς τῶν Ρώσσων δυνάμεως εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν, καὶ ἡ ἐπίθεσις τῆς Ρωσσίας κατὰ τῆς Τουρκίας θέλει ἐπέλθει.». Ἐν Βιέννῃ ἡ λύπη καὶ ἡ δυσαρέσκεια ἐγένοντο πολλῷ ζωηρότεραι καὶ καταφανέστεραι ἢ ἐν Βερολίνῳ. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος εὗρισκεν ὅτι ἡ πρᾶξις τῶν ναυάρχων, ἔφερε πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς δολοφονίας. Ὁ δὲ Μεττερνῖχος ἔβλεπε τὸ λεπτότατον ὕφασμα μακροχρονίου διπλωματικῆς ἐργασίας κατεξεσχισμένον, τὴν ἐποχὴν τοῦ πελέμου καὶ τοῦ χάους ἐπὶ θύραις, τὴν θυσίαν τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ὑπογραψάντων τὴν σύμβασιν τοῦ Λονδίνου κατεστράφη ἀποτόμως, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ μεγάλου βεζύρου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας κατέστη ὁλοσχερῶς ἄσκοπος. Ὁποίους ἠδύνατο ἔτι νὰ παραγάγῃ καρποὺς ἡ κενὴ ἐκείνη προσφορὰ, ἐκ τῆς ὁποίας τὸ βάθος οὐδ' αὐτὴ ἡ παραδοχὴ τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων ἐνυπῆρχεν;

Ὁ Μεττερνῖχος ἐχαρακτήρισε τὸ πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον αὐτοῦ διάβημα τοῦ διβανίου ὡς βρέφος θνησιγενὲς, καὶ πάρεπονεῖτο διὰ τὸ ἀτέραμνον καὶ ἄκαμπτον τῆς Πύλης ἦθος, ὅπερ ἐνεπόδιζεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ μιᾶς καλῆς συμβουλῆς ἄλλο τι εἰμὴ μόνον νεκρὰν λέξιν. Μόνον δὲ ἡ παραδοχὴ τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων

ἠδυνήθη νὰ ἐπιφέρῃ τελειωτικὸν ἀποτέλεσμα. Ὁ αὐτοκράτωρ κατεδίκαζε τὴν ἀποτρόπαιον, δολοφόνον ἀπόπειραν τῶν Ναβαρίνων, ἐξέφρασε τὴν δυσαρέσκειαν αὐτοῦ πρὸς τὰς αὐλὰς, καὶ ἔπεμψεν εἰς αὐτὰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ μεγάλου βεζύρου. Εἰς Πετρούπολιν ἔμαθον τὸ συμβεβηκὸς μετ' ἄκρας δυσαρεσκείας. Ἐν Παρισίοις δὲ καὶ Λονδίνῳ τὸ ἐθεώρησαν ὡς μὴ γενόμενον παντάπασιν, (**non avenu**) ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν δυνάμεων διχόνοια ἤθελεν ἐκβάλει τὸν σουλτάνον ἐκ τῆς δεινῆς καὶ ἐναγωνίου θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο. Καὶ ἴσως μὲν θέλει φανῇ μικρόψυχος ἡ συμπεριφορὰ τῆς αὐτ. βασιλικῆς αὐλῆς, ἀλλ' οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐκλογή.

Οὕτως, ἀφ' οὗ συνῆλθον ἐκ τοῦ πρώτου τρόμου τῶν συμβάντων, ἤρχισαν ἐν Βιέννῃ πάλιν νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς διαλύσεως τῆς τριπλῆς συμμαχίας, καὶ μεθ' ἡγεμονικοῦ χλευασμοῦ ἐπεφόρτισενό Μεττερνῖχος νὰ ἐρωτήσωσιν εἰς Λονδῖνον, «ὁποῖα μέσα κατεῖχεν ἡ Ἀγγλία καὶ ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν εἰς ζημίαν καὶ βάρος τῆς Τουρκίας αὔξησιν τῆς Ρωσσίας, ὁποίαν δὲ ἐθεώρει τὴν θέσιν καὶ τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος ;» «Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρωσσίας» παρετήρει μετὰ μεμψοιμοιρίας εὐαισθήτου «συνειθίζουσιν εἰς τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν τότε μόνον νὰ παραχωρῶσι συμμετοχὴν εἰς ἄλλους, ὅταν ἀναγνωρίζωσι τὸ ἀδύνατον τοῦ νὰ ἐπιτύχωσι μόνοι τὸν σκοπὸν αὐτῶν, ἢ ὅταν διαμοιράζωσιν εἰς πολλοὺς τὰ βάρη καὶ κρατῶσι δι' ἑαυτοὺς τὴ μερίδα τοῦ λέοντος». Ἡ φανερὰ ἀμηχανία τοῦ ἀγγλικοῦ ἀνακτοβουλίου ἐπηύξανε τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν αὐτοσυναίσθησαν τοῦ Μεττερνίχου. Ηὐχαριστεῖτο οὗτος διότι ἀπέσχεν ἀνεπιεικοῦς καὶ ἀδίκου ἔργου.» «Ὁ κόσμος ἄρδην ἀνετράπη !» Ἐκεῖνοι, οἵτινες δίδουσι τὴν ὥθησιν, οὐδένα τηροῦσι κανόνα ὁρίζοντα τὴν πορείαν αὐτῶν. Τὸ θέαμα, ὅπερ παρέχει ἡ Ἀγγλία, εἶναι μὲν ὀδυνηρὸν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τόσον, ὅσον τὸ τῆς Γαλλίας. Ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐκεῖ, εὑρίσκονται αἱ κυβερνήσεις εἰς διάλυσιν· οἱ ὑπουργοὶ ὁμοιάζουσι πρὸς πνιγομένους, οἵτινες κρατοῦνται στερεῶς ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ περιπλοκῆς, ὡσὰν ἀπό τινος σωτηρίου σανίδος. Ἐν Γαλλίᾳ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα εἶναι ἁπλῆ φαντασμαγορία, χρησιμεύουσα εἰς διασκέδασιν τοῦ κοινοῦ. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ τὸ ἐκμεταλλεύονται μὲν πρὸς τὸ παρὸν, ἀλλὰ ταχέως θέλει δώσει ἀφορμὴν καὶ ὥθησιν πρὸς πεισματώδη κατὰ τοῦ ὑπουργείου ἐπίθεσιν. Ἡ δὲ ἀναλογία ἀμφοτέρων τῶν πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας εἶναι ἁπλῶς καὶ μόνον ἀναλογία τῆς θέσεως καὶ τῆς συγχύσεως. Ἐν Ἀγγλίᾳ ὅμως ὁ βασιλικὸς πρίγκηψ ἐξεῦρε μέσον καθησυχάσεως (διὰ τῶν **Tories**), ἐν ᾧ ἐν Γαλλίᾳ οὐδεμία ὑφίσταται μερὶς ἱκανὴ ὅπως ἐννοήσῃ τὴν σειρὰν καὶ τάξιν τῆς ἁπλουστάτης ὀρθοφροσύνης (**bon sens**).» (1).

Ὁ ἀρχιγραματεὺς τῆς αὐστριακῆς ἐπικρατείας ἐφάνη ὅτι βαθύτατα συνῃσθάνετο τὴν παρὰ τῆς Ρωσσίας ἐκφρασθεῖσαν αἰτίασιν, ὅτι ἡ Αὐστρία διὰ τῶν προσπαθειῶν της ἵνα διαιρέσῃ τὰς δυνάμεις, καὶ διὰ τῶν ἀτυχῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ἐνεργειῶν αὐτῆς πρὸς μεσολάβησιν καὶ συμφιλίωσιν παρὰ τῷ διβανίῳ, ἐπέτεινε μόνον καὶ ἐπηύξησε τὸ κρίσιμον τῆς ὑποθέσεως καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν Τούρκων. Μετεχειρίσθη δὲ διαψεύσεις, καὶ ἐτόλμησε καθ' ὁλοκληρίαν ν' ἀρνηθῇ ὅτι αὐτὸς εἶχε παρακινήσει τὸν μέγαν βεζύρην νὰ γράψῃ τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην τῆς 24 Ὀκτωβρίου ! Ἐν

(1) Ἤ, ὡς συνήθως μεταφράζουσι, τοῦ ἁπλουστάτου κοινοῦ νοός. Σ. τ. Μ.

Λονδίνῳ καὶ Πετρουπόλει προσεποιήθησαν ὅτι ἔμειναν ηὐχαριστημένοι διὰ τῆς διαψεύσεως ταύτης, δὲν παρητήθησαν ὅμως ἀπὸ τοῦ νὰ λάβωσι τὴν δέουσαν ἱκανοποίησιν ἐν τῷ κρυπτῷ ἐκφράζοντες τὰς σκέψεις καὶ παρατηρήσεις των περὶ τοῦ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλληφθέντος μηχανορράφου. Ὁ Μεττερνῖχος εἶδεν ἑαυτὸν ἠναγκασμένον νὰ προτάξῃ φέρων εἰς τὴν σκηνὴν τὸ πρόσωπον τοῦ κυριάρχου του, καὶ νὰ καλύψῃ ἑαυτὸν διὰ τῆς ἀσπίδος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κύρους. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ἠναγκάσθη ν' ἀνακοινώσῃ εἰς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ρωσσίας ἔν τινι ἀκροάσει τὴν 27ην Δεκεμβρίου 1827. «Τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡ Αὐστρία εἶχε προτείνει τὴν ἑαυτῆς μεσολάβησιν, δὲν ἦτο σωστὸν, καὶ ὅτι ὁ ἀπεσταλμένος αὐτῆς εἶχε παραστήσει εἰς τὴν Πύλην τὸν κίνδυνον μόνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχεν, ἐὰν δὲν ἀνεγνώριζε τοὺς ὅρους, τοὺς ὑπὸ τῶν συμμάχων προτεινομένους, ἀλλ' ὅτι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἔμεινεν ἄκαμπτος, ἐπειδὴ ἐθεώρει τοὺς ὅρους τῶν συμμάχων ὡς τὴν θανατικὴν αὐτῆς καταδίκην· ὅτι δὲ περαιτέρω δὲν ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ, οὐδὲ ἠδύνατο ν' ἀναγνωρήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κανονίσῃ τὰς σχέσεις μονάρχου μετὰ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ.»

Διὰ τῶν τοιούτων συνεστραμμένων καὶ ἐντέχνων ὑπεκφυγῶν δὲν ἀπέφευγον βεβαίως τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ διαφύγωσιν, οὔτε τὴν βαθεῖαν δυσπιστίαν τῆς Ρωσσίας κατέπαυον, οὔτε τὴν πείσμονα ἐπιμονὴν τῶν Τούρκων κατεπράυνον, ἥτις διὰ τῆς εἰδήσεως τῆς ναυμαχίας τῶν Ναβαρίνων εἶχεν ἔτι μᾶλλον ἐπιταθῇ. Κατώρθωσαν δὲ μόνον ὅπως ἡ παρὰ τῇ Πύλῃ ἐμπιστοσύνη τοῦ αὐστριακοῦ ἀπεσταλμένου ἐξαλειφθῇ ὁλοσχερῶς, καὶ ὅτε ὁ κ. von Ottenfels κατ' ἐντολὴν τοῦ Μεττερνίχου τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828 συνέστησε καὶ πάλιν ἀμνηστείαν καὶ παραδοχὴν τῆς τῶν ὅπλων ἀνακωχῆς, ἐδέησε ν' ἀκούσῃ παρὰ τοῦ Ρεὶς-ἐφέντου πικρὰς παρατηρήσεις διότι, δηλαδὴ, τὸ βιενναῖον ἀνακτοβούλιον πρῶτον μὲν παρώτρυνε μυστικὰ τὸ διβάνιον εἰς ἀντίστασιν, καὶ μετὰ ταῦτα συνεννοεῖτο μετ' αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν τῶν Τούρκων.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει κατ' ἀρχὰς, ὅτε ἀφίκετο ἡ εἴδησις τῆς ναυμαχίας τῶν Ναβαρίνων, δὲν ἐνεποίησε μεγάλην ἐντύπωσιν. Οἱ ἐκεῖ ἐθεώρησαν τὸ βαρὺ κτύπημα, ὅπερ ἐπέπεσε κατὰ τοῦ κράτους μετὰ τῆς συνήθους ἐκείνης εἰς τὸ πεπρωμένον πίστεως καὶ ὑπεγχωρήσεως, ἥτις τοσοῦτον ἰδίως χαρακτηρίζει τοὺς γνησίους Ἀνατολίτας. Οἱ τρεῖς πρέσβεις τῶν συμμάχων δυνάμεων καὶ πρὸ αὐτοῦ ἔτι τοῦ διβανίου, τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου ἔμαθον τὸ γεγονὸς δι' ἐκτάκτων ἐκ Σμύρνης ταχυδρόμων. Αἱ τρεῖς δ' ἐρωτήσεις τὰς ὁποίας ἀμέσως ἀπηύθυναν πρὸς τὸν Ρεὶς-ἐφέντην ἐκφαίνουσι δεινὴν ἀμηχανίαν καὶ βαρεῖαν συναμα συνείδησιν. «Ποίας διαταγὰς εἶχε δώσει ἡ Πύλη εἰς τὸν Ἰμβραὴμ-πασσᾶν; Πῶς ἤθελε θεωρήσει ἡ Πύλη ἐχθροπραξίαν κατὰ τοῦ τουρκαιγυπτιακοῦ στόλου ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ὁ Ἰμβραὴμ δὲν ἐνέδιδεν εἰς τὴν θέλησιν τῶν τριῶν δυνάμεων;»

Ἄνευ κἀνενὸς προαισθήματος τῶν πράγματι συμβάντων, ἀπεκρίνατο ὁ Ρεὶς-ἐφέντης, ὅτι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἐθεώρει ἑαυτὴν ὑποχρεωμένην νὰ τοῖς γνωστοποιήσῃ τὰς εἰς τὸν Ἰμβραὴμ δοθείσας ὁδηγίας, ὅτι οὔτε κἂν τὸ δυνατὸν ἐχθροπραξίας τινὸς ἐμπόρει νὰ παραδεχθῇ, καὶ πάντως ἀπεῖχε νὰ δώσῃ ὁποιανδήποτε ἐξήγησιν τοῦ τρόπου, μεθ' οὗ ἤθελον — τυχὸν ἐπερχομένην — τὴν θεωρήσει. Ἐπειδὴ

καὶ παιδίον μήπω γεννηθὲν, καὶ οὔτινος τὸ γένος ἀγνοεῖται, οὐδὲν ἀκόμη δύναται νὰ λάβῃ ὄνομα. Τελευταῖον προσέθηκεν ἀπαντῶν ὅτι ἡ Πύλη οὐδέποτε θέλει ἀπομακρυνθῇ τῆς ὑπ' αὐτῆς ἑκατοντάκις τέως ἐπαναληφθείσης διακηρύξεως, τῆς ἀφορώσης τὴν ἐπέμβασιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀφίκετο ἡ μεγάλη εἴδησις διά τινος ὑπὸ τοῦ Χουσσεὶν-πασσᾶ ἐκ Σμύρνης σταλέντος Τατάρου πρὸς τὸν Ρεὶς-ἐφέντην. Τὴν 2αν Νοεμβρίου συνεκάλεσε περὶ ἑαυτὸν τοὺς διερμηνεῖς τῶν τριῶν δυνάμεων καὶ τοῖς ἐξεδήλωσεν ὅτι «Τώρα, ἀφ' οὗ ἐγεννήθη τὸ παιδίον, καὶ ἐγένετο γνωστὸν τὸ γένος αὐτοῦ, δύναμαι ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἀπευθυνθεῖσάν μοι δευτέραν ἐρώτησιν. Πράττω δὲ τοῦτο ζητῶν ἐπισήμως λόγον διὰ τὴν τρομερὰν βιαιοπραγίαν, τὴν κατὰ τοῦ στόλου τοῦ σουλτάνου διαπραχθεῖσαν». Οἱ διερμηνεῖς ἠθέλησαν νὰ παραστήσωσι τὰ πάντα ὡς ἀβεβαίαν ἰδιωτικὴν πληροφορίαν, καὶ ὁ Ρῶσσος μάλιστα ἔσχε τὴν τόλμην νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἐν πάσῃ περιστώσει ὁ ρωσσικὸς στόλος οὐδαμῶς συμμετέσχε τῆς ναυμαχίας, καὶ ἠθέλησε νὰ παρηγορήσῃ τὸν Ρεὶς-ἐφέντην, λέγων εἰς αὐτὸν ὅτι αἱ ζημίαι καὶ ἀπώλειαι τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἄγγλων ἦσαν ὑπέρογκοι. Ὁ Ρεὶς-ἐφέντης ὅμως οὐδεμίαν ἀπέδωκε σημασίαν εἰς τὰς καθησυχαστικὰς ταύτας διαβεβαιώσεις, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ πρέσβεις, οἵτινες ἐφοβοῦντο μὴ τυχὸν ἐκτεθῶσι διὰ τῆς πολυετοῦς σοφίας τῶν διερμηνέων των, ἔπεμψαν πάλιν αὐτοὺς τὴν αὐτὴν ἑσπέραν τῆς 2ας Φεβρουαρίου εἰς τὴν Πύλην, ἵνα ἐλευθέρως τῇ ἀνακοινώσωσιν ὅτι ὁ κυριαρχικὸς στόλος δὲν ὑπῆρχε πλέον, ὅτι ὁ Ἰμβραὴμ-πασσᾶς προβαλὼν διέρρηξε συμφωνίαν τινὰ, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει πρότερον, ὅτι ἐπυροβόλησε καθ' ἑνὸς ἀπεσταλμένου, καὶ συνεπείᾳ τούτου ἐγένετο ἡ ναυμαχία, ἥτις ἔληξεν εἰς τὸ προμνημονευθὲν ἀξιοθρήνητον ἀποτέλεσμα· ἀλλ' ὅτι οὐχ ἧττον ἤλπιζον ὅτι τοῦτο δὲν θέλει διαταράξει τὰς μεταξὺ τῶν τριῶν αὐλῶν καὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ὑφισταμένας εἰρηνικὰς σχέσεις. Ὁ δὲ Ρεὶς-ἐφέντης περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ μόνον, «ἐν τίνι δικαιώματι οἱ στόλοι τῶν τριῶν συμμάχων εἰσέβαλον εἰς τὸν λιμένα τῶν Ναβαρίνων;» Ἐφ' ᾧ καὶ ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἡ ἀπάντησις: «Δυνάμει τοῦ ὑφισταμένου δικαίου τοῦ νὰ εἰσπλέωσιν εἰς τὸν προειρημένον, ὡς καὶ εἰς πάντα ἐν γένει λιμένα τοῦ κόσμου.»

Τότε ἐγένοντο καὶ εἰς τὸν σουλτάνον τὰ πάντα γνωστὰ, καὶ ὁ Περτὲβ (**Pertew**) ἀνεδέχθη τὸ βαρὺ ἔργον τοῦ νὰ περιστείλῃ καὶ μετριάσῃ τὰς ἐκρήξεις τῆς λυσσώδους ὀργῆς τοῦ ἐμπαθοῦς ἀνδρός. Ἀλλ' ἐν τούτοις τὸ κατώρθωσε. Καὶ ἠρκέσθη λοιπὸν ἐκεῖνος εἰς τὸ νὰ διατάξῃ μόνον γενικὸν ἐξοπλισμὸν τῆς Ρούμελης, τὴν κατάσχεσιν ἁπάντων τῶν ἐντὸς τοῦ λιμένος εὑρισκομένων πλοίων, καὶ ν' ἀνακηρύξῃ ὅτι ἐθεώρει ὡς μὴ ὑφισταμένην πλέον τὴν μισητὴν τοῦ «**Akkerman**» σύμβασιν. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ δὲ ἐλήφθησαν μέτρα, ἵνα χαλιναγωγήσωσι καὶ ἀναστείλωσι τὸν ὄχλον τῆς πρωτευούσης, ὅστις πάντῃ πρόθυμος καὶ εὐαρέστως ἤθελεν ἐπιπέσει καθ' ἁπάντων τῶν χριστιανῶν· διεκήρυξε μάλιστα ὅτι δὲν ἤθελε δώσει τὰ διαβατήρια καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πρέσβεις, ὅτι δὲν ἐκήρυττε τὸν πόλεμον, ἀλλ' ὅτι, μόνον ἂν προσεβάλλετο ἐφεξῆς, ἤθελεν ὑπερασπίσει τὸ κράτος αὐτοῦ πάσαις δυνάμεσι.

Τὴν 4ην Φεβρουαρίου οἱ τρεῖς πρέσβεις προέτειναν εἰς τὸν Ρεὶς-ἐφέντην τὴν ἐρώτησιν: ἂν ἡ Πύλη ἦτο διατεθειμένη νὰ προλάβῃ καὶ προαποσοβήσῃ καὶ εἰς τὸ μέλ-

λον ἐν γένει τὸ *δυνατὸν* πράξεων : **pareils à celuis qu' il n' appartenait sans doute qu' à la Porte st à ses géneneraux de savoir prevenir, mais dont les representants n' en ont pas moins été les premieres à deplorer la cause et les désatreaux éffets?**» Ἀλλ' ὁ Περτὲβ-ἐφέντης διέκοψε τὰς φιλικὰς διαβεβαιώσεις τῶν διερμηνέων διὰ τῆς ἀναφωνήσεως : «Καὶ πῶς δύνασθε ἀκόμη νὰ προφέρητε διὰ τῶν χειλέων ὑμῶν τὴν λέξιν φιλία ; Ἀποκαλεῖτε ἀξιοθρήνητον τὸ ἐν Ναβαρίνοις συμβάν ; Τοῦτο εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς ἂν διερρήγνυέ τις τὸ κρανίον ἀνθρώπου, καὶ ἔπειτα τῷ διεβεβαίου τὴν πρὸς αὐτὸν ἔξοχόν του ὑπόληψιν !» Τὴν δὲ ἐπαύριον τὸ διβάνιον ἔκαμε μεγάλην συνεδρίασιν, τῆς ὁποίας προήδρευεν αὐτὸς ὁ σουλτάνος. Ἅπαντες ἦσαν ὡπλισμένοι ὡς ἐν καιρῷ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀπεφάσισαν δὲ νὰ θεωρήσωσι τὰς πρὸς τὰς δυνάμεις σχέσεις ὡς διακεκομένας, καὶ νὰ ἑτοιμασθῶσιν· ἐν τούτοις ὡς ἀντίτιμον τῆς συνδιαλλαγῆς, ν' ἀπευθύνωσι συνάμα εἰς τοὺς συμμάχους τὴν αἴτησιν, ἵνα τοῖς δώσωσιν ἀποζημίωσιν διὰ τὸν καταστραφέντα στόλον, ἀποδοκιμάσωσι τὴν διαγωγὴν τῶν τριῶν ναυάρχων, καὶ ἐφεξῆς ἀπέχωσι τοῦ νὰ ἐπεμβαίνωσι καὶ ἀναμιγνύωνται εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Τὴν 8 Νοεμβρίου ἀνεκοίνωσεν ὁ Ρεὶς-ἐφέντης εἰς τὸν διερμηνέα τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας τοὺς τρεῖς πρὸς τὴν εἰρηνοποίησιν ἀπαιτουμένους ὅρους τῆς Πύλης, καὶ τὴν 9ην ἐπανέλαβεν αὐτοὺς ταὐτοχρόνως πρὸς τοὺς τρεῖς διερμηνεῖς, πρὸς δὲ τὸν αὐστριακὸν ἀπεσταλμένον, ὅστις μέχρι τοῦδε εἰς μάτην εἶχε προσπαθήσει νὰ πραΰνῃ ἀμφότερα τὰ μέρη καὶ νὰ μετριάσῃ τὰς ἐξεγηγερμένας διαθέσεις, ἀνεκοίνωσεν ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὄχι ὀλιγώτερον ἦσαν λυπημένοι διὰ τὸ ἀπαίσιον συμβὰν, καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦσι διαρκῆ εἰρήνην, ἀφ' οὗ ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Αὐστρίας, ὁ «ἡμέτερος φίλος», παρεκίνησαν ἡμᾶς νὰ μὴ καταστρέψωμεν τὰς ἐνεργείας τῆς Αὐστριακῆς μεσολαβήσεως δι' ὑπερεσπευσμένης ἀποφάσεως, καὶ ἀφ' οὗ, χάρις τῷ ὑψίστῳ, ἡ Πύλη πάντοτε ἔλαβεν ὡς ὁδηγὸν τὸ ἄγιον «ἀλκοράνιον» εἴτε εἰς εἰρήνην εἴτε εἰς πόλεμον, διὰ ταῦτα δὲν ἀρνεῖται νὰ ἐπανασυνδέσῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις, ἂν αἱ τρεῖς δυνάμεις ἐνδίδωσιν εἰς πλήρη ἀποζημίωσιν ἁπασῶν τῶν ζημιῶν, τῶν ἐπενεχθεισῶν ὑπὸ τῶν στόλων αὐτῶν, ἂν παραιτῶνται ἀπὸ πάσης ἐπεμβάσεως εἰς τὰς ἀφορώσας τοὺς Ὀθωμανοὺς ὑπηκόους ὑποθέσεις, καὶ ἐὰν ἐν γένει δίδωσιν ἐπαρκῆ ἱκανοποίησιν.

Εὐκόλως θέλομεν ἐννοήσει ὅτι οἱ πληρεξούσιοι ἀντιπρόσωποι τῶν δυνάμεων ὤφειλον ν' ἀποκρούσωσι τὰς τουρκικὰς ἀξιώσεις ὡς ἀβασίμους· διετράνωσαν ἄρα ἐν κοινῷ ἐγγράφῳ, ἀπὸ 10ης Νοεμβρίου χρονολογουμένῳ, ὅτι προτίθενται νὰ τηρήσωσιν ἀπαρασαλεύτως τοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως τοῦ Λονδίνου. Περὶ δὲ ἀποζημιώσεως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ λόγος, ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι ἀρχίσαντες ἀδίκως τὴν ἐπίθεσιν ἦσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς Πύλης. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ἦναι ἀξιοθρήνητον τὸ συμβεβηκὸς τῶν Ναβαρίνων ἡ Πύλη οὐδόλως πρέπει ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τῶν ἀφιλοκερδῶν προθέσεων τῶν δυνάμεων, ὅτι ἀνησυχοῦσιν ἐξ αἰτίας τῶν προπαρασκευῶν τῆς Πύλης καὶ ἀπαιτοῦσιν ἀμέσως περιστολὴν αὐτῶν καὶ ὑποταγὴν αὐτῆς εἰς τοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως τοῦ Λονδίνου.

Οὕτως ἀπέναντι τῆς ἀποφάσεως τοῦ διβανίου ἀντιπαρίστατο ἑτέρα οὐχὶ ὀλιγώτερον εὐσταθὴς ἀπόφασις. Οἱ διερμηνεῖς ἀνεκοίνωσαν εἰς τὸν Ρεὶς ὅτι οἱ προϊσταμέ-

νοί του ἔμελλον νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὅτι αἱ ἀπόπειραι καὶ προσπάθειαι τῶν πολιτικῶν τῆς Πύλης ἵνα διαρρήξωσι τὴν μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων της ἀσφαλῆ σύμπνοιαν καὶ ἑνότητα, ἵνα δι' ἰδιαιτέρας διαπραγματεύσεως πρὸς τὰς δυτικὰς δυνάμεις ἢ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ αὐστριακοῦ ἀπεσταλμένου ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ των, ἀπεδείχθησαν ὅλως ἀτελεσφόρητοι. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ρεὶς τὴν 11ην προσεπάθησε νὰ εὕρῃ τὴν σωτηρίαν του εἰς νυκτερινήν τινα μετὰ **Guilleminot** συνδιάλεξιν, ἀνέλαβε τὴν 15ην νὰ παραπείσῃ πρὸς τοῦτ' αὐτὸ τὸν Στρατφόρδον Κάνιγγα. Αλλ' οὐδέτερος ἐδείχθη ὅτι ἦτον διατεθειμένος ὥστε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν πτῶσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, ἂν καὶ ὁ Ἄγγλος, συνεπείᾳ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὁμολογίας, ἐποίησε τὰς μεγίστας τυπικάς τε καὶ οὐσιώδεις παραχωρήσεις καὶ—πάντῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Μεττερνίχου—ἐκήρυξεν ἑαυτὸν ηὐχαριστημένον, ἂν ἡ Πύλη ἀπεδέχετο τὴν ἀνακωχὴν τῶν ὅπλων καὶ ἐχορήγει εἰς τοὺς Ἕλληνας οἰκείᾳ θελήσει τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα προνόμια, τὰ ἐν τῇ συμβάσει ὁριζόμενα.

Δυσκόλως ἐννοεῖ τί ἐνέπνευσε τόσον θάρρος καὶ πεποίθησιν εἰς τὴν Πύλην, ὥστε νὰ ἀποκρούσῃ τὰς ἐμπιστευτικὰς καὶ φιλίους προτάσεις τοῦ Στρατφόρδου, καὶ νὰ ἐπιμένῃ τοσοῦτο σκληρυτραχήλως μὴ δεχομένη ὁποιανδήποτε ἐπεμβασιν καὶ ἀνάμιξιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. «Ὑπερέβημεν τὰς ὁδηγίας ἡμῶν» ἔγραφεν ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς πρὸς τὸν Ἐρρῖκον Βελλεσλεῦν (Bellesley) ἵνα κατορθώσωμεν συνεννόησιν καὶ συμβιβασμόν· ἀλλ' ἀναμφιβόλως ἐπεβεβαιώσαμεν καὶ ἐκυρώσαμεν ὅτι ἡ ἀντίστασις τῆς Πύλης ἐξίσου θετικῶς κατὰ τῆς οὐσίας, ὡς καὶ κατὰ τοῦ τύπου τῶν προτάσεων ἡμῶν, ἀπευθύνεται, προκειμένου περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Δὲν θέλετε ἐκπλαγῆ ἂν ἡμεῖς ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοιούτων ὑποψιῶν ἐζητήσαμεν τὰ ἡμέτερα διαβατήρια. Τὴν 24ην Νοεμβρίου ἐρρέθη ἡ τελευταία λέξις μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν δυνάμεων. Εἰς πεντάωρον δὲ συνδιάσκεψιν ἐξηντλήθησαν καὶ πάλιν ἅπασαι αἱ παραστάσεις καὶ αἰτιολογίαι πρὸς διάλυσιν τῆς διαμάχης μεταξὺ τῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν τοῦ διβανίου. Εἰς μάτην ὁ **Pertw** ἐπέμενε διϊσχυριζόμενος ὅτι ἡ εἰρηνοποίησις τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἔργον τῆς Πύλης, ὅπερ οὐδεμία ἐπιδέχεται συζήτησιν· τὸ δὲ ὕψιστον, ὅπερ ἐμπιστευτικῶς προέτεινεν ἦτο τὸ νὰ συγχωρήσῃ ὁ μέγας κυρίαρχος τὸ ἔγκλημα, μηδεμίαν νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ νὰ ἀποστείλῃ ἄλλους λαοὺς ὡς μετανάστας εἰς τὴν Ἑλλάδα, Ἀλβανοὺς λ. χ. καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν διοίκησιν τοῦ Μωρέως εἰς κανένα δίκαιον τοποτηρητήν. Ὅτι δ' αἱ παραχωρήσεις αὗται διεξηγήθησαν ὑπὸ τῶν τριῶν διερμηνέων ὡς ἀνεπαρκεῖς ὅπως ἐμποδίσωσι νέαν ἔκρηξιν ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀντιπαρατήρησεν ὁ Ρεὶς ὅτι ἤρκουν καθ' ὁλοκληρίαν, ὅτι δὲ πρὸς τούτοις εἰς τὸ μέλλον ἴσως ἡ Α. αὐτοκρατορικὴ Μεγαλειότης ἐπιδαψιλεύσῃ νέας χάριτας εἰς τοὺς Ἕλληνας. «Ὡμιλοῦμεν περὶ τοῦ μέλλοντος γενέσθαι εὐθὺς μετὰ τὴν ὑποταγήν» ἀνεφώνησε μετ' ἀνυπομονησίας ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς «ἂς σκεφθῶμεν πρότερον πῶς δύναται νὰ κατορθωθῇ ἡ ὑποταγή;» Λίαν ὀρθῶς ἀπεκρίνατο ὁ **Pertew**· Οὕτω δύναμαι μόνον νὰ εἴπω ὅτι ἡ ὑποταγὴ θέλει ἐλθεῖ αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς, ἐὰν μόνον αἱ αὐλαὶ ἀφήσωσι τὸ ἔργον εἰς τὴν Πύλην.

Ἀλλ' ἡ εἰς μαρτυρίαν ἐπίκλησις τῆς συμβάσεως τοῦ Λονδίνου οὐδόλως ἔφερεν

ΑΣΤΙΓΞ

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
• ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1878 •

εἰς ἀμηχανίαν τὸν ὀχληρὸν Τοῦρκον. Ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἡ Πύλη οὐδόλως δύναται νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν σύμβασιν συνομολογηθεῖσαν ὄπισθεν τῶν ὄψεων καὶ ἐναντίον αὐτῆς, καὶ ἠρώτησεν ἐν τίνι δικαιώματι αἱ δυνάμεις εἶχον συνομολογήσει τὴν συνθήκην ταύτην; «Χάριν τῆς εὐρωπαϊκῆς εὐημερίας!» ἀπεκρίθη ὁ κόμης **Cuilleminot**. «Καὶ χάριν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συμφέροντος πρέπει ἡ Πύλη νὰ δώσῃ τὴν ἔγκρισιν αὐτῆς καὶ ὑπὲρ πράγματος ἐπιβλαβοῦς εἰς ἅπαν τὸ μουσουλμανικὸν ἔθνος;» — Τὸ βασίλειον τοῦ σουλτάνου θέλει ἔχει τὰς ὠφελείας του ἐκ τούτου, ὡς ἀποτελοῦν μέρος τῆς Εὐρώπης! Περὶ τούτου ἀφήσατε τὴν κρίσιν εἰς τὴν Πύλην. Ὁ κύριος οἰκίας γνωρίζει αὐτὴν καλλιον ξένου. Ἂν οἱ Ἕλληνες δι' ἐσχάτης προδοσίας καὶ ἀναστατώσεως ἀπολαμβάνουσι προνόμια, πῶς θέλει ἐπενεργήσει τοῦτο ἐπὶ τοὺς ἐπιλοίπους Ῥαγιάδας; Καὶ ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει ἡ ὑποχώρησις ἡμῶν δὲν ἤθελεν ἐνθαρρύνει τοὺς ἡμετέρους φίλους, ὅπως ἀναμιγνύωνται καθ' ἑκάστην εἰς τὰς ὑποθέσεις ἡμῶν; Ἡ συνδιάλεξις ἐγένετο θερμή. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ῥωσσίας ἠρώτησεν, ἂν ἡ Πύλη ἐπεθύμει νὰ περιέλθῃ εἰς ῥῆξιν πρὸς τὰς δυνάμεις; Παρεκίνησαν δὲ τὸν **Pertew** νὰ καταβάλῃ τὴν ἀντίστασιν τοῦ σουλτάνου εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Ἠπείλουν δὲ ὅτι ἤθελον ζητήσει τὰ διαβατήρια αὐτῶν ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ὁ σουλτάνος ἐν διαστήματι τριῶν ἡμερῶν «δὲν ἐξεπλήρου τὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων αἴτησιν τῶν τριῶν ἀντιπροσώπων». Μετὰ παρέλευσιν τῆς προθεσμίας ταύτης, ἤτοι τὴν 27ην Νοεμβρίου, ἐπαρουσιάσθησαν οἱ διερμηνεῖς εἰς τὴν Πύλην καὶ ἀπῄτησαν τὰ διαβατήριά των ἕνεκα τοῦ ὅτι αἱ αἰτήσεις τῶν τριῶν πληρεξουσίων ἔμειναν ἀνεκτέλεστοι. Τὰ ἠρνήθησαν δ' ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο ἀφορμή. Ὁ δὲ μέγας βεζύρης εἰς δημοσίαν τινὰ παρουσίασιν καὶ προσαγόρευσιν ἐγονυπέτησε τὴν 29ὴν Νοεμβρίου-πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ σουλτάνου καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐκφρασθῇ, ὁποῖα δικαιώματα τῇ παρακλήσει τῶν μεγάλων δυνάμεων συνήνει νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ δὲ σουλτὰν-Μαχμούτης, σκεφθεὶς ὀλίγον, ἀπεκρίθη. «Λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς παρατηρήσεις τῶν τριῶν αὐλῶν, ἀφήνω εἰς τοὺς ἀντάρτας τοὺς ἀπὸ ἓξ ἤδη ἐτῶν καθυστερουμένους κεφαλικοὺς φόρους, ὡς καὶ τὴν ἀποζημίωσιν τῶν ἐξόδων τοῦ πολέμου. Παραχωρῶ εἰς αὐτοὺς ὡσαύτως—ἐπὶ ἓν ἔτος ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ὑποταγῆς ἀρχόμενος,— ἀπαλλαγὴν πάσης πληρωμῆς φόρων.

Ἂν ἀληθῶς προέκειτο μόνον νὰ δοθῇ χάρις εἰς ἐγκληματίας, αἱ παραχωρήσεις τοῦ κυριάρχου ἤθελον εἶσθαι ἔγκαιροι καὶ κατάλληλοι. Ἀλλ' οἱ πρέσβεις τῶν δυνάμεων συνῃσθάνοντο παραπολὺ βαθύτερον τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν ἢ ὥστε νὰ δυνηθῶσι νὰ εὐχαριστηθῶσι διὰ τοιαύτης ἀσημάντου παραχωρήσεως. Ἐκήρυξαν δὲ τὰς παραχωρήσεις τοῦ Μαχμούτου ἀνεπαρκεῖς, ἐπέμενον εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν, ἐζήτησαν, ἂν δὲν ἔμελλον νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτοὺς τὰ διαβατήρια, ἀσφαλῆ συνοδείαν, καὶ ἀνεκοίνωσαν ὅτι ἔθετον τοὺς ἑαυτῶν ὑπηκόους ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ προσβευτοῦ τῶν Κάτω Χωρῶν. Τότε ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ συγκαλεσθῇ τὴν 2αν Δεκεμβρίου τὸ μέγα τοῦ διβανίου συμβούλιον, σῶμα φανατικώτατον προκειμένου περὶ τῆς ἐθνικῆς τιμῆς, ἵνα συζητήσῃ περὶ τῆς τοῦ κράτους καταστάσεως. Χιλιάδες συνεσωρεύθησαν εἰς τὴν Πύλην, ὅπως ἀκούσωσι τὸ ἀποτέλεσμα. Ὅ,τι δὲ ἀπεφασίσθη εὐκόλως ἠδύνατό τις

νὰ προΐδῃ καὶ προείπῃ. Πᾶσα περαιτέρω παραχώρησις παρὰ τῆς Πύλης εἰς τὰς δυνάμεις ἐφαίνετο ἀδύνατος, φιλία καὶ συμβάσεις ἐθεωρήθησαν ὡς κατεστραμμέναι, καὶ ὁ λαὸς τῶν Μωαμεθανῶν προσεκλήθη ἵνα λάβῃ τὰ ὅπλα καὶ συνασπισθῇ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ. Ἠρνήθησαν δὲ ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ζητηθεῖσαν συνοδείαν, καὶ ἀνήγγειλαν ὅτι μόνον χάριν ἀβροφροσύνης ἐπέχουσιν ὡς πρὸς τὴν πατροπαράδοτον συνήθειαν τῆς ἀπὸ τῆς χώρας των ἐξώσεως τῶν ὑπηκόων ἐχθρικῶν δυνάμεων, καὶ ἐπιτρέπουσιν εἰς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ διατελοῦντας Ἄγγλους, Ῥώσσους καὶ Γάλλους νὰ ἐναπομείνωσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τουρκικῶν νόμων. Ἀπέρριψαν δὲ τὴν σκέπην καὶ προστασίαν τοῦ πρεσβευτοῦ τῶν Κάτω Χωρῶν. Ἀφ' οὗ δὲ τελευταῖον ὁ σουλτάνος ἐνέδωκεν εἰς τὸ νὰ δώσῃ τὸ Ἰζνὶ-Σεφινὲ, τὴν ἄδειαν πρὸς ἀπόπλουν διὰ τὰ πλοῖα τῶν τριῶν διπλωματῶν, ἀφῆκαν ὁ κόμης **Cuilleminot** καὶ ὁ **Stratford Canning** τὴν 8ην Δεκεμβρίου τὴν πρωτεύουσαν, ἵνα μεταβῶσιν εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος καὶ τὴν Κέρκυραν. Ὁ κόμης **Ribeaupière**, ὑπ' ἐναντίου ἀνέμου κρατούμενος, διέμεινε μέχρι τῆς 17ης Δεκεμβρίου εἰς Βουγιοὺκ-Δερέ. Ἦτο δὲ ἕτοιμος ν' ἀποπλεύσῃ εἰς Ὀδησσὸν, ὅτε διαταγὴ τοῦ τσάρου ἐνετείλατο εἰς αὐτὸν ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς συναδέλφους του εἰς τὴν Μεσόγειον, ὅπου ἡ συνένωσις τῶν τριῶν πληρεξουσίων ἔπρεπεν ἀείποτε ν' ἀντιπροσωπεύῃ τὴν ὁμόφρονα καὶ ἑνιαίαν πολιτικὴν τῆς τριπλῆς συμμαχίας καὶ, ἀφ' οὗ αὐτὴ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοὺς Τούρκους, ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Ἕλληνας ν' ἀφήσωσι κατὰ μέρος τοὺς φατριασμοὺς καὶ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου». (1)

Ὁ **Ribeaupière** ὑπῆρξεν εἷς ἔτι μάρτυς τῶν βιαίων μέσων, δι' ὧν ἡ Πύλη συνώδευσε τὴν ῥῆξιν τῶν διπλωματικῶν σχέσεων. Αἱ πρὸς πόλεμον προπαρασκευαὶ ἐγένοντο μετὰ σπασμώδους σπουδῆς καὶ ταχύτητος. Ἐξ ἁπάντων τῶν μερῶν τοῦ κράτους ἐβάδιζον στρατεύματα πρὸς τὸν Βόσπορον, ἐν Ἀδριανουπόλει παρεσκευάσθη τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον, καὶ διεδόθη ἡ φήμη περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ σουλτάνου. Ὁ Χουσσεὶν πασσᾶς διετάχθη νὰ διευθύνῃ τὸ παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν μέλλον νὰ συστηθῇ στρατόπεδον. Οἱ ἀγάδες, οἱ προϊστάμενοι τῶν χωρίων καὶ οἱ τιμαριοῦχοι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ῥούμελης, προσεκλήθησαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἵνα σκεφθῶσι μετ' αὐτῶν περὶ τῆς δοθείσης διαταγῆς γενικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Ἐνεχείρισαν δὲ ἐκεῖ ἓν **Bayan-Name**, ἤτοι διασάφησιν τῶν δικαίων, εἰς ἣν ἀντανεκλῶντο καὶ ἐγκατωπτρίζοντο ὁλόκληρος ἡ ἀδιάλλακτος δογματικὴ ἐπιμονὴ καὶ ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τοῦ Ἰσλάμ. «Ἕκαστος νοήμων, πεφωτισμένος καὶ εὐπαίδευτος ἄνθρωπος» οὕτως ἤρχιζεν ἔγγραφον—ὅμοιον πρὸς τὸ **Bayan Name**—ἀπὸ τῆς 10ης Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους χρονολογούμενον, «πρέπει ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι, ἂν τὸ ἔθνος τῶν Μουσουλμάνων ἐκ φύσεως εἶναι ὁ ἠθικὸς ἀντίπαλος πάσης ἄλλης θρησκευτικῆς κοινότητος, τότε οἱ εἰς πᾶν ἄλλο θρήσκευμα ἀνήκοντες πρέπει νὰ ἦναι ἐχθροὶ τῶν Μουσουλμάνων. Πρὸ πάντων ὅμως ἡ Ρωσσία ἐδείχθη πάντοτε ὁ ἐχθρὸς τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, κατὰ τοῦ ὁποίου διηνεκῶς χαλκεύει καὶ τεκταίνεται τὰ πανουργότατα καὶ ὑπουλότατα σχέδια, καὶ ἀπὸ 50 ἢ 60 ἤδη ἐτῶν δράττει καὶ τὰς ἐπιπολαιοτάτας ἀφορμὰς πρὸς πόλεμον. Ἡ

(1) Ἔγγραφον τοῦ Νεσσελρώδου πρὸς τὸν Lieven ἀπὸ τῆς 6ης Ἰανουαρίου 1828. Σ. τ. Σ.

κακὴ διοργάνωσις τῶν Γιανιτσάρων ὑπῆρξεν εὐνοϊκὴ καὶ διηυκόλυνε τὰς ρωσσικὰς προόδους. Κατὰ τὴν ἀνεξερεύνητον δὲ βουλὴν τοῦ Θεοῦ ὡκειοποιήθησαν οἱ Ρῶσσοι τὴν μίαν ὀθωμανικὴν ἐπαρχίαν μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ ἡ ὑπερηφάνεια αὐτῶν καὶ αἱ ἀπαιτήσεις ηὔξησαν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Ἐν τέλει διεξήγειραν πρὸς διεξαγωγὴν τῶν πονηρῶν αὐτῶν σχεδίων τοὺς λαοὺς τῆς Ἑλλάδος, τοὺς ὁμοθρήσκους αὐτῶν πρὸς ἐπανάστασιν καὶ, ὡσὰν διὰ συμβολαίου, συνεφώνησαν μετ' αὐτῶν νὰ ἐπανέγκωσιν εἰς τὸν ὀθωμανικὸν λαὸν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα κακά. Ἐκτὸς τούτου, οἱ Ρῶσσοι προὐτίθεντο καὶ ἔμελλον νὰ προσβάλωσι καὶ τὰς ὀθωμανικὰς ἐπαρχίας,—ἀπὸ τοῦ ὁποίου κακοῦ ὁ Θεὸς νὰ διαφυλάξῃ ἡμᾶς!—ἅπαντας τοὺς ἀληθεῖς πιστοὺς, καὶ νὰ ἐξοντώσωσι τὸ τουρκικὸν κράτος ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν κρατῶν!» Οὕτως ὁλόκληρον τὸ **Bayan-Name** πνέει τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν καὶ τὸ μῖσος κατὰ τῆς Ρωσσίας· ἡ Ρωσσία ἐνεπόδισε τὴν Πύλην ἀπὸ τοῦ νὰ τιμωρήσῃ καὶ καταπνίξῃ τὴν ἑλληνικὴν ἀνταρσίαν. Ἀνεκοίνωσε δὲ τὴν παραφροσύνην της καὶ εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις, καὶ παραπείσασα παρεκίνησεν αὐτὰς νὰ συνδέσωσι συμμαχίαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ραγιάδων ἐκ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας. Προὐκάλεσεν ἔπειτα τὴν ναυμαχίαν τῶν Ναβαρίνων «τὰ ἐγκλήματα καὶ τὰς ἐπονειδίστους ἐκείνας πράξεις, ὧν τινων θῦμα ἐγένετο ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος. Παρεκίνησε τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις νὰ ἐπιμείνωσιν εἰς τὰς κενολόγους καὶ ματαίας αὐτῶν προτάσεις, τὰς ἀφορώσας τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ τελευταῖον νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὁ νόμος ἀπαγορεύει εἰς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσλὰμ ἕνεκα τοῦ πρὸς τὸν πόλεμον φόβου ν' ἀφήσῃ καταισχυνομένην τὴν θρησκείαν αὐτοῦ, καὶ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν χώραν, τὴν ἰδιοκτησίαν, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα του εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων. Οὐδὲ δύναται κἂν ἡ Πύλη ν' ἀριθμήσῃ τοὺς ἐχθρούς της. Ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἄπιστοι, «οἵτινες ἓν καὶ μόνον ἔθνος ἀποτελοῦσι» κατὰ τὸ ἱερὸν κείμενον, ἂν συνηνοῦντο ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου, ἡμεῖς ἠθέλομεν ἐγερθῆ ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως ἅπαντες, πλούσιοί τε καὶ πτωχοί, μεγάλοι καὶ μικροί, καὶ ἠθέλομεν θεωρήσει τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὡς ἱερὸν καθῆκον. Ὁ Θεὸς τὸ στήριγμα ἡμῶν!» «Παρ' οὐδενὸς» ἐξέφρασεν ὁ Ρεὶς πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Πρωσσίας, ὅστις ἔκαμε παραστάσεις πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ ἀνηκούστου ὕφους, μεθ' οὗ ἦτο συντεταγμένον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος «**Bayan-Name**», «δυνάμεθά τι νὰ ἐλπίσωμεν καὶ ποτὲ λοιπὸν ἔδει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν;» Πρὸς αὐτὴν τῆς ἀπελπισίας τὴν πολιτικὴν ἀνελόγει μόνον ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἀπεχαιρέτισαν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ πᾶσαν φιλάνθρωπον προσοχὴν πρὸς τὰς ἐθνικότητας τῶν Φράγκων, ὅθεν καὶ τὴν ἐκκοπὴν καὶ ἐκκαθάρισιν τοῦ φραγκικοῦ στοιχείου παρεδέχθησαν εἰς σὐστημα ὑψώσαντες αὐτήν. Οὕτως ἄρα οἱ εἰρηνικώτατοι Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι ἐξώσθησαν τῆς χώρας ἀνηλεῶς καὶ, εἰς τινας παραστάσεις ἐναντίον τοιαύτης διαγωγῆς εἴπετο ἡ ἀπάντησις, ὅτι οἱ Ἄγγλοι ναύαρχοι οὐδόλως βέβαια ἔλαβον ὑπ' ὄψιν οὔτε δικαιοσύνην οὔτε φιλανθρωπίαν. Καὶ κατὰ τῶν καθολικῶν δὲ Ἀρμενίων ἐπέπεσε τρομερὰ καταδίκη· δωδεκακισχίλιοι τὸν ἀριθμὸν ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος ἀπεπέμφθησαν ἐκ τῆς πρωτευούσης εἰς τὴν «Ἀγοράν.» «Οὐδεμίαν δὲ προὐξένησεν ἐντύπωσιν εἰς τὸν Ρεὶς ὅτι καθ' ὁδὸν ἑκατοντάδες αὐτῶν ἀπέθανον ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῆς πείνης. Ἡ «Ἀγγορὰ» δὲν εἶναι Σιβηρία,

παρετήρησε μετὰ ξηροῦ κακεντρεχείας τόνου. Ὅτε δὲ ὁ Αὐστριακὸς ἀπεσταλμένος ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀτυχεῖς τούτους, τῷ ἔδωκαν νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἐπειδὴ μάλιστα οἱ καθολικοὶ οὗτοι Ἀρμένιοι ἐξηρτῶντο ἀπὸ ξένου ἡγεμόνος, τοῦ πάπα, τοῦτο παρεκίνησε καὶ ἠνάγκασε τὸν σουλτάνον νὰ μεταχειρισθῇ αὐστηρὰ μέτρα κατ' αὐτῶν. Εἰς τὸν Μαχμούτην εἶχον ὑποδείξει οἱ ὑπουργοὶ αὐτοῦ τὸν πολιτικὸν κίνδυνον τοῦ καθολισμοῦ. Οὕτως «ἀφοῦ» λέγει πληροφορία τις τοῦ **Pertew** πρὸς τὸν σουλτάνον, ἐμπνευσθεῖσα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων Ἀρμενίων, (1) «κατὰ τὰς διαταξεις τοῦ χοίρου τούτου, τοῦ πάπα, αἱ γυναῖκες περιφέρονται ἄνευ καλύμματος εἰς τὸ πρόσωπον, ἀφ' οὗ ἐν καιρῷ νηστείας τρώγουσιν ἰχθῦς καὶ διάφορα θαλασσινὰ καὶ ἄλλα παρόμοια, ἀφ' οὗ ὁ πάπας παραχωρεῖ ἀφέσεις ἁμαρτιῶν καὶ διαφόρους ἄλλας ἀνακουφίσεις καὶ εὐκολίας, ὅπως ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς Ἀρμενίους, καὶ ἀφοῦ δισχυρίζεται ἐν ἐσχάτῃ βλασφημίᾳ ὅτι εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος καὶ τοποτηρητὴς τοῦ προφήτου Ἰησοῦ—ὅστις εἴη ηὐλογημένος!—ἀφ' οὗ δύναται νὰ συγχωρῇ τὰς ἁμαρτίας πάντων τῶν τεθνεώτων ἀπίστων καὶ νὰ τοῖς χορηγῇ *συγχωρητήρια, διαβατήρια καὶ εἰσιτήρια* διὰ τὸν παράδεισον—οὕτως ὀλίγον πολλοὶ ἐκ τοῦ Ἀρμενικοῦ ἔθνους ἐγένοντο καθολικοί. Ἂν λοιπὸν ἐκ τῶν εἰς τὸν πάπαν ὑποτεταγμένων λαῶν, λ. χ. τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Ἐνετῶν ὁ εἷς ἢ ὁ ἄλλος εὑρίσκηται εἰς πόλεμον πρὸς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, τότε οἱ Καθολικοὶ Ραγιάδες πράττουσι πᾶν ὅ,τι δύνανται ἵνα διὰ προδοσίας παράσχωσιν ὠφελήματα εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Πύλης, ἐπειδὴ ἄλλως ἐν τῇ θρησκευτικῇ αὐτῶν πεποιθήσει ἤθελον συναισθάνεσθαι ἑαυτοὺς ὡς ἀνταρτας κατὰ τοῦ προφήτου Ἰησοῦ Ἡ δὲ διαγωγὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἱκανῶς ἀποδεικνύει τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου, ἐνῷ οἱ πιστοὶ ἐμμείναντες εἰς τὸ δόγμα τῶν προγόνων τῶν Ἀρμένιοι, οἵτινες οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἄλλου μέρους ἐνδιαφέρονται, εἶναι βεβαίως ἐν εἰλικρινείᾳ ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν Πύλην.»

Οὕτως ἐξηκολούθει ἡ θρησκευτικὴ χορδὴ, τὴν ὁποίαν προανέκρουσε τὸ **Bayan-Name**, τὸ ἀπὸ τῆς 20ης Δεκεμβρίου 1827 χρονολογούμενον, νὰ ἐνδονῆται καὶ ἀφελὴς καὶ ἀθῶος πληθυσμὸς ἐξελέχθη ἵνα γένηται θῦμα ἐξιλαστήριον τῆς κυριαρχικῆς ὀργῆς, τὴν ὁποίαν προὐκάλεσεν ἡ ἐν Ναβαρίνοις ναυμαχία· καὶ οὕτω τὸ μῖσος καὶ ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἐξωρκίσθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν ἐκ τοῦ τάφου· ὁ δὲ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τῶν πιστῶν ἐστράφη οὐχὶ πλέον μόνον κατὰ τῆς Ρωσσίας, ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπαντος τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος.

Τῷ ὄντι, ἠδύνατό τις να πιστεύσῃ ὅτι ὀλέθριός τις δαίμων ἐμώραινε καὶ συνεβούλευε τὸν σουλτάνον. Καὶ πάλιν ἄρα τὰ πάντα ἐκρεμάσθησαν ἀπὸ τριχὸς ἵνα ματαιωθῇ τὸ κίνημα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἂν παρεδέχοντο τὸν συνδυασμὸν τοῦ Στρατφόρδου Κάνιγγος ἤθελε σχηματισθῇ, ἀντὶ ἐλευθέρας, ὑπεξούσιος Ἑλλὰς ἐν ᾗ ὁ

(1) Rosen, Ἱστορία τῆς Τουρκίας. I s. 60. «Geschichte der Turkei» ῥ.'ιουργία τις τῶν ὀρθοδόξων Ἀρμενίων ὑπάρχει βεβαίως· ἡ ἐξ ὑπόνοια τοῦ Γερβίνου VI. 376: ὅτι ἡ Πύλη, ὑπὸ δυσπιστίας κινουμένη ἕνεκα τῶν ρωσσικῶν σχίσεων τοῦ ὀρθοδόξου πατριάρχου τοῦ Etschmiazin, ἔλαβε τὰ φρικτὰ ταῦτα μέτρα, ἠδύνατο νὰ μετατραπῇ εἰς τὸ ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι Ἀρμένιοι, ὅπως ἀποκρούσωσιν ἀφ' ἑαυτῶν πᾶσαν ὑπόνοιαν προσεπάθησαν νὰ ἀτευθύνωσι τὴν ὀργὴν τοῦ Pertew καὶ τοῦ σουλτάνου κατὰ τῶν τόσον μισητῶν εἰς αὐτοὺς διηρημένων «Καθολικῶν». Σ. τ. Σ.

σουλτάνος θὰ διεμοιράζετο τὴν ἐξουσίαν μετὰ τῶν «Κοτσαμπασήδων», ἐν ᾧ ὁ λαὸς ἤθελεν εὑρεθῇ ἐξηπατημένος ὡς πρὸς τοὺς καρποὺς τοῦ αἱματηροῦ αὐτοῦ ἀγῶνος. Ἀλλ' ἡ πόρρωσις καὶ τύφλωσις τοῦ Μαχμούτου ἐνήργησεν ὥστε νὰ μὴ συμβῇ τοῦτο οὕτως· εἰς αὐτὴν λοιπὸν ὀφείλουσιν οἱ Ἕλληνες τὴν εἰλικρινεστάτην εὐγνωμοσύνην.

Ἡ ναυμαχία τῶν Ναβαρίνων ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλλάδα σωτήριον γεγονός. «Χαρῆτε», ἔγραφεν ὁ Νικήτας τὴν 21ην Ὀκτωβρίου ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην· «ἡ προσφιλὴς ἡμῶν πατρὶς Ἑλλὰς, ἡ τοσαῦτα δεινὰ ὑποστᾶσα, ἀνέστη, καὶ αἱ ἀφόρητοι αὐτῆς βάσανοι παύουσι πλέον». Καὶ τῷ ὄντι. Ἡ κρίσιμος διὰ τὴν Ἑλλάδα στιγμὴ ἐπέστη. Μόνον ὅστις θείᾳ βουλῇ ἐκ τοῦ μέσου βαρυτάτων δοκιμασιῶν διασώζεται, δύναται νὰ συναισθανθῇ καὶ ἐννοήσῃ τὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν προὐκάλεσε τὸ μέγα τοῦτο συμβὰν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἑλλήνων. Μεμεθυσμένος ὑπὸ χαρᾶς, συνέρρεεν ὁ λαὸς εἰς τοὺς ναοὺς, καὶ εἰς κοινὰς προσευχὰς ἀνέβλυζον πρὸς τὸν Ὕψιστον, αἱ ἐκφράσεις τῆς ἐγκαρδίου εὐγνωμοσύνης του. Ἀλλ' ἀφ' οὗ οἱ ἀτμοὶ τῆς μέθης ἐκείνης διελύθησαν, ἤρχισαν νὰ στρέφωσι πρὸς ἑαυτοὺς οἱ Ἕλληνες ἐταστικὸν τὸ βλέμμα, καὶ εὕρισκον πενίαν καὶ μυρίας πληγὰς μαστιζούσας αὐτούς.

Βεβαίως ἠδύνατο ὁ περιηγητὴς, ὅστις κατὰ τὸ ἔτος 1827 ἦρχετο ἐν Ἑλλάδι ν' ἀπευθύνῃ τὴν ἐρώτησιν: «Καὶ ποῦ εἶναι τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐπενέβησαν αἱ μεγάλαι δυνάμεις;»

Ἐφ' ὅλους ἑπτὰ κατὰ συνέχειαν μακροὺς ἐνιαυτοὺς ὁ τρομερὸς ἀγὼν ἐμαίνετο καὶ ἐλύσσα. Οἱ ἥρωες, οἱ ὑψώσαντες τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ, ὁ Γερμανὸς, ὁ Μάρκος Βότσαρης καὶ ὁ Καραϊσκάκης, ἔκειντο ἐν τῷ τάφῳ. Τὸ πῦρ τοῦ πάθους, ὅπερ παρώρμησεν αὐτούς τε καὶ τοὺς ὀπαδούς των εἰς ἔργα ἀγρίας μεγαλειότητος καὶ ἰσχύος, εἶχεν ἀποσβεσθῇ εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν τῶν ἀγωνιστῶν. Ἰσχνὰ δὲ, κεκοιλωμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τῶν παντοδαπῶν δεινοπαθημάτων ἔχοντα καὶ ἀξιοθρήνητα πλάσματα περιεπλανῶντο πλέον οὗτοι μεταξὺ τῶν καπνιζόντων ἐρειπίων καὶ κατηρημωμένων ἀγρῶν. Καὶ ἱκετευτικῶς ἠτένιζεν ὁ ὀφθαλμός των πρὸς τὴν Ἀνατολὴν, πρὸς τὸ μέρος ὅθεν ἔμελε νὰ ἔλθῃ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις ἔδωκε τέλος εἰς τὴν ἐπανάστασιν, καὶ διέσωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐριδων, τῆς ἀπελπισίας καὶ τῆς θανασίμου ἀγωνίας.

Ὁ λόρδος Βύρων ἐν τῷ «Γκιαούρ» αὐτοῦ παρωμοίασε τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἄνθρωπον μόλις εἰς τὸν ὕστατον αὐτοῦ ὕπνον τραπέντα:

«Καὶ αὐτῆς τῆς παραλίας ἡ εἰκὼν εἶναι ὁμοία·
Εἶναι ἡ Ἑλλὰς, ἀλλ' ὅμως ἡ Ἑλλὰς νεκρὰ καὶ κρύα!
Ναὶ νεκρὰ, ἀλλὰ ὡραία, ναὶ ψυχρὰ, ἀλλὰ γλυκεῖα,
Ὅμως φρικιᾷς μὴ βλέπων οὐδεμοῦ ζωῆς σημεῖα.
Καλλονὴν τοιαύτην ἔχουν μόνον οἱ ἀποθαμμένοι,
Ἥτις, καὶ ψυχῆς ἀπούσης, εἰς τὸ πρόσωπόν των μένει.
Ἥτις, ἐωσοῦ ὁ τάφος σκεπασθῇ ἀπὸ τὸ χῶμα,
Μᾶς πλανᾷ ἐν ᾧ δεικνύει ψευδὲς κάλλος, ψευδὲς χρῶμα».

«Αἴγλη τῆς ψυχῆς εἶν' αὕτη εἰς τὸ τέρμα τοῦ σταδίου,
Εἶν' ἀστὴρ περιαυγάζων τὰ ἐρείπια τοῦ βίου,
Ἀκπνευσάντων οἰσθημάτων ζώπυρον τὸ τελευταῖον,
Σπινθὴρ—ἴσως ἀπὸ φλόγα οὐρανίαν ἀπορρέων,—
Ὅστις τὸν νεκρὸν φωτίζει ἀλλὰ δὲν θερμαίνει πλέον!»

Καὶ ἀληθῶς ἐὰν καὶ ἀλλαχοῦ που ὁ μελαγχολικὸς οὗτος παραλληλισμὸς ἐφαρμόζεται μάλιστα εἰς τὴν θέαν, τὴν ὁποίαν παρεῖχεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸ ἔτος 1827. Ἂς ἴδωμεν δὲ ἂν ὁ Καποδίστριας ὑπῆρξεν ὁ πολιτικὸς Μεσσίας, ὅστις ἠδυνήθη νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν τεθνεῶτα ἐν λαοῖς Λάζαρον, πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν: «ἐγέρθητι καὶ περιπάτει!» (1)

---

(1) Ἔχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος καὶ ὡς πατριώτης ἑαυτῷ καὶ ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ ἔπραξεν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ πράξῃ, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐτέθη εἰς τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην περιωπήν του. Ἀλλ' ἐκ τῶν ὑστέρων θέλει καταστῇ φανερὸν τί κυρίως ἡ τάξασα αὐτὸν ἐκεῖ χριστιανικὴ Εὐρώπη τὸν ἀφῆκε νὰ εἴπῃ πρὸς τὴν πατρίδα του, πρὸς τὴν Ἑλλάδα: Ἂν τῷ ἐπέτρεψε, κατὰ βάθος, νὰ τῇ εἴπῃ τῷ ὄντι τὸ «ἐγέρθητι καὶ περιπάτει!» ἢ μὴ τῇ ἀληθείᾳ μόνον «ἐγέρθητι, ἀλλὰ πρόσκοπτε καὶ ὀλίσθαινε καὶ κινδύνευε κατὰ πᾶν σοῦ βῆμα... μέχρις ὅτου, καί περ διὰ παντοίων θυσιῶν καὶ τῶν τέκνων σου καὶ τῶν ἰδιαιτέρων φίλων των καὶ ἐμοῦ αὐτῆς, τῆς Εὐρώπης ὅλης, ἐκ τοῦ τάφου ἀναστᾶσα, μάτην καταστραφῇς!» Τὰ λεπτότατα νήματα τῆς τύχης τῆς πολυπαθοῦς Ἑλλάδος εἰς χεῖρας αὐτῆς κρατοῦσα, καὶ ὅτε μὲν πρὸς τὰς ὑψηλὰς ἀρχὰς τῆς φιλανθρωπίας καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅτε δὲ δυστυχῶς, καὶ πρὸς ἴδιόν τι κακῶς ἐννοούμενον συμφέρον διευθύνουσα, θέλει σαφῶς ἀποδείξει ἂν διανοητικῶς τε καὶ ἠθικῶς προώδευσεν ἢ ὠπισθοδρόμησεν ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ναυμαχίας τῶν Ναβαρίνων μέχρι τῆς σήμερον, ἐὰν σήμερον τῇ πρέπει νὰ ἀκυρώσῃ πλέον ἢ νὰ ἐπικυρώσῃ τῶν τότε ναυάρχων αὐτῆς τὸ ἔνδοξον ἔργον· ἐὰν ἦ αἰ τῷ ὄντι εὐγενὲς καὶ ὡραῖόν τι ἅμα καὶ σκόπιμον, ὡς τοῦ κοινοῦ - καὶ μάλιστα τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ — πολιτισμοῦ καὶ ἐξευγενισμοῦ προακτικόν, τὸ νὰ συντηρηθῇ καὶ προαχθῇ ἀτιαπρεπῶς ἡ Ἑλλὰς - ἢ ἀείποτε διδάσκαλος καὶ ὁδηγὸς τῆς Οἰκουμένης ἢ νὰ ἐπανεμπέσῃ εἰς ὁ σκότος βαρβάρου ζυγοῦ, ἄνευ ἐλαχίστης πλέον ἐλπίδος διὰ τὸ μέλλον. Ναί, πρόκειται ἅπαξ διὰ παντὸς νὰ μάθωσι, νὰ γνωρίσωσιν οἱ ἄνθρωποι παντὸς τόπου τε καὶ χρόνου: ἐὰν ἡ Εὐρώπη μετανοῇ δι' ὅ,τι ἐξόχως γενναῖον ἐπεχείρησεν ἄλλοτε, ἢ ἐὰν μᾶλλον ἐπιθυμῇ τὴν προσήκουσαν συντέλεσίν του. Τοῦτο θέλει κρίνει ἐπομένως καὶ ἀφεύκτως διὰ τοῦ ἀδεκάστου αὐτῆς δικαστηρίου καὶ ἡ παγκόσμιος ἱστορία. Καὶ πᾶς ἀληθὴς Ἕλλην, πρὸ πάντων, προσμένει νὰ ἴδῃ ἐὰν πρέπῃ νὰ ἀναφωνήσῃ πλήρης πικροτάτης ὀδύνης μετὰ τῶν ποιητῶν αὐτοῦ:

τοῦ Ι. Δ. Καρασούτσα ἐν τῇ Βαρβίτῳ:

«Μάταιως φοβερὸς κρατὴρ πανώλεθρος ἀνοίχθη,
Ματαίως μ' αἷμα καὶ μὲ πῦρ ἡ γῆ αὐτὴ ἐμίχθη,
Καὶ μὲ νεκροὺς ἐσπείραμεν καὶ ὄρη καὶ ὑφάλους,
Καὶ δὲκ' ἀντιπαλαίοντες ἐνιαυτοὺς μεγάλους,
Τὰ στήθη ἠναγκάσαμεν τοῦ πλέον ἀμειλίκτου,
Ν' ἀφίνουν πότε θαυμασμοῦ χραυγὴν καὶ πότε οἶκτου».

ἢ ἐὰν μέλλῃ καὶ πρέπῃ εἰλικρινῶς καὶ αἰωνίως νὰ εὐγνωμονῇ πρὸς τὴν ἀληθῶς εὐγενῆ καὶ εὐγνώμονα Εὐρώπην!

Σ. τ. Μ.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α'. ΜΕΡΟΥΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

ΒΙΒΛΙΟΝ Α'.

Ἔκθεσις. - Ἄποψις ἐπὶ τῆς γενικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1740. - Ἓν βλέμμα, ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. - Ἀλῆς ἐκ Τεπελενίου. - Καταγωγὴ αὐτοῦ. - Ἀναρχία τῶν Ἠπειρωτῶν. - Χάμκω ἡ μήτηρ τοῦ Ἀλῆ. - Χαρακτὴρ αὐτῆς. - Πόλεμος κατὰ τοῦ Γαρδικίου. - Ἠχμαλωτίσθη μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. - Οἱ πρῶτοι ἆθλοι τοῦ υἱοῦ της. - Ὁ Ἀλῆς καθείργεται ὡς λῃστής. Εἰκὼν αὐτοῦ. - Ῥῶσσοι ἀπόστολοι ἐν Ἑλλάδι. - Πέτρος ὁ Γ'. - Ἐπανάστασις ἐν τῇ ἄνω Ἀλβανίᾳ - Καπλὰν Πασσᾶς. Καταγγέλεται ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀλῆ. - Κατεδικάσθη εἰς θάνατον. - Χαϊνίτσα ἀδελφὴ τοῦ Ἀλῆ ὑπανδρευομένη. - Δολοφονία τοῦ συζύγου αὐτῆς. - Ταραχαὶ καὶ τεχνάσματα τοῦ Ἀλῆ. - Φονεύει τὸν Σιλὶμ Πασσᾶν ἐν Δελβίνῳ. - Διωρίσθη πασσᾶς τῆς Θεσσαλίας.

ΚΕΦ. Β'. Σελὶς 30.

Ἀλέξιος Ὀρλώφ. - Συνεννόησις τῶν Ῥώσσων ἀποστόλων μετὰ τῶν Ἑλλήνων. - Πολιτικὰ μηχανήματα Αἰκατερίνης τῆς Β'. - Σκοπὸς ὃν προὐτίθετο. - Προκαλεῖ τὸν πόλεμον τὸν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι κηρύττουσι πρὸς αὐτήν. - Ὀλεθρία πλάνη τῶν Ἑλλήνων, ἀποτύφλωσις αὐτῶν στηριχθέντων ἐπὶ τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Πετρουπόλεως. - Φήμη τὴν ὁποίαν ἐσφετερίσθη Ἀλέξιος ὁ Ὀρλώφ. - Αἱ μετὰ Γιαννάκη Γιατράκ Βέη τῆς Μάνης διχόνοια αὐτοῦ. - Ἄφιξις τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου ἐν Πελοποννήσῳ. - Ἀποβίβασις ἐν Οἰτύλῳ. - Ἐπανάστασις τοῦ 1770. - Ἔριδες μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ῥώσσων. - Οὗτοι ἐγκαταλιμπάνουν ἐρήμους τοὺς ἐπαναστάτας τῆς Πελοποννήσου. - Ἐμφάνισις τοῦ Βοιωτοῦ Ἀνδρίσκου. - Κατορθώματα αὐτοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ. - Καταστροφαὶ τῶν Σκυπετάρων. - Στάσις αὐτῶν. - Κατεσφάγησαν ὑπὸ τοῦ Χασὰν Πασσᾶ. - Ἄφυξις Ἀλῆ Πασσᾶ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἣν διηγεῖται ὁ ἴδιος. Τρόπος ἀποκτήσεως φήμης. Καταγωγὴ τῶν ἁρματωλῶν. - Προσκολλᾶται ὁ Παλαιόπουλος. - Ἀρχηγὸς ἁρματωλῶν. - Ἀριθμὸς τῶν καπετανάτων. - Θάνατος τῆς Χάμκως. - Διαθήκη αὐτῆς, ὁ Ἀλῆς διορίζεται εἰς τὸ σαντζάκιον τῶν Ἰωαννίνων. - Κατάστασις τῆς πόλεως ταύτης κατὰ τὸν διορισμὸν αὐτοῦ. - Δολοπλοκία ἐν τῇ διαγωγῇ του. Προσβολὴ καὶ καταστροφὴ τοῦ Χορμόβου. Πρώτη μάχη

τοῦ Ἰσμαὴλ Πασόβεη. Ἀνησυχία τοῦ Ἰβραὴμ Πασσᾶ τοῦ Βερατίου. Σύζευξις μιᾶς τῶν θυγατέρων του μετὰ τοῦ Μουκτὰρ υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ. Δηλητηρίασις τοῦ Σεφὲρ Βέη, ἀδελφοῦ τοῦ Βεζύρου Ἰμβραήμ.

ΚΕΦ. Γ' Σελὶς 51.

Πατριωτισμός. - Εὐχαὶ, ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων. - Σχέδια Αἰκατερίνης Β'. καὶ τοῦ Ποτεμκίνου. - Ἀλληλογραφία μεταξὺ τῆς Αἰκατερίνης καὶ τοῦ Βολτέρου. - Εἰκὼν τοῦ Ποτεμκίνου. - Ἀνησυχία τὰς ὁποίας προξενεῖ εἰς τοὺς Τούρκους. - Ἐνθουσιασμὸς τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ τῶν Ρώσσων. - Γέννησης τοῦ μεγάλου Δουκὸς Κωνσταντίνου. - Παραχώρησις γενομένη ὑπὸ τοῦ Διβανίου. - Περιοδεία τῆς αὐτοκρατείρας εἰς Κριμαίαν - Συνέντευξις μετὰ τοῦ Στανισλάου, βασιλέως τῆς Πολωνίας. - Ἄφιξις Ἰωσὴφ τοῦ Β'. - Διαμονὴ αὐτοῦ ἐν Κέρτῳ. - Ἑορταὶ, ἀποπλανήσεις - Πόλεμος μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας. - Ραδιουργίαι τοῦ Ρωσσικοῦ ἀνακτοβουλίου. - Ἕλληνες ἀπεσταλμένοι εἰς Πετρούπολιν. - Ὑποδοχὴ τῆς ὁποίας τυγχάνουσιν. - Ἐλπίδες τὰς ὁποίας διδουσι τοῖς συμπολίταις αὐτῶν. - Ὁ Φωτήρης διευθύνεται εἰς Σοῦλι. - Περιπετείαι τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. - Ἄφιξις αὐτοῦ τοῦ Ταμάρα εἰς Ἰθάκην πρὸς ἐξέγερσιν τῆς Ἑλλάδος. - Μέρος τὸ ὁποῖον λαμβάνει ὁ Ἀνδρίσκος εἰς τὰ γεγονότα. - Πόλεμος τῶν Σουλιωτῶν τῷ 1790 καὶ 1791 κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. - Θάνατος τοῦ Ποτεμκίνου. - Ὁ Ἰμβραὴμ ὑπανδρεύει τὴν δευτέραν αὐτοῦ θυγατέρα μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ Βελῆ. - Γαμήλιοι ἑορταί. - Δολοφονίαι τῶν Βέηδων τῆς Κλεισούρας. - Εἰρήνη μεταξὺ Ὀθωμαν. Πύλης καὶ Ρωσσίας. - Ἀναχώρησις τοῦ Ταμάρα ἐξ Ἰθάκης. - Ὁ Λάμπρος Κατσώνης τιτλοφορεῖται βασιλεὺς τῆς Σπάρτης. - Ἥττηθη. - Ἀποσύρεται εἰς Πετρούπολιν. - Προσωπικὴ κράτησις καὶ θάνατος τοῦ Ἀνδρίσκου. - Ὁ Ἀλῆς παραλαμβάνει τοὺς ἁρματωλοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. - Προσβάλλει τοὺς Σουλιώτας. - Οὗτοι νικῶσιν. - Πολιτεία αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας. - Ἀπόπειρα πρὸς κατάληψιν τοῦ Σουλίου. - Ἐπιστολὴ τοῦ Τζαβέλα. - Ὁ Ἀλῆς κατηγορεῖται ἐπὶ προδοσίᾳ. - Δικαιολογεῖται καὶ πῶς.

ΚΕΦ Δ'. σελὶς 76.

Ὁ Ἀλῆς καταστρέφει τοὺς Τούρκους τοῦ Βόσιγρατ. - Ἐπανάστασις τοῦ Βεζύρου τῆς Σκόδρας. - Ὠφέλεια τοῦ Ἀλῆ ἐκ τοῦ συμβεβηκότος τούτου. - Προσκαλεῖ τοὺς ἁρματωλοὺς εἰς βοήθειαν αὐτοῦ - Ὀνόματα τῶν κυριωτέρων αὐτῶν ἀρχηγῶν. - Φθονεῖ τὸν Παλαιόπουλον. - Σφαγὴ τῶν Ὀτμανιδῶν ὑπὸ τῶν Γκέγκηδων. - Πρῶτα φαινόμενα τῆς δυσαρεσκείας τοῦ Πασβὰν Ὀγλοῦ. - Ἀναρχία ἐν Ῥούμελῃ. - Καὶ ἐν τῇ Ὀθωμ. αὐτοκρατορίᾳ. - Μετὰ τῆς Ῥωσσίας εἰρήνη. - Θάνατος Αἰκατερίνης τῆς Β'. - Συμφορὰ τοῦ Διβανίου. - Ἐλθαρρύνεται τοῦτο ὑπὸ τῶν συμβούλων τῶν κ. κ. **Deseoihes** καὶ Μουραζᾶ θ' **Lohson** - Πρώτη τῆς ἐλευθερίας φωνὴ ἀκουσθεῖσα ἐν Ἑλλάδι. - Ἐμφάνισις τοῦ Ῥήγα. - Σχέδια αὐτοῦ. - Προσελκύει τὸν Πασβὰν Ὀγλοῦ εἰς ἑαυτόν. - Ἀποσύρεται εἰς Βιέννην. - Ἡ Κέρκυρα καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Γάλλων. - Ἀποστολὴ εἰς Ἰωάννινα τοῦ ἀντιστρατήγου **Rose**. - Νυμφεύεται ἐκεῖ. - Ἑορταί. -

Χοροί. - Καταστροφαὶ τῶν χριστιανῶν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. - Θηριωδία τοῦ Γιουσοὺφ Ἀράπη. Ἐπανάστασις τοῦ Πασβὰν Ὄγλοῦ. - Ὁ Ἀλῆς μεταβαίνει εἰς Δούναβιν. - Πρώτη ἰδέα τῆς συστάσεως τοῦ Νιζὰμ Δζετιδ, ἤτοι τακτικοῦ στρατοῦ. - Ἀποστολὴ Γάλλων εἰς Αἴγυπτον - Ὁ Ἀλῆς ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτη ἐπανέρχεται εἰς Ἤπειρον. - Προσωπικὴ κράτησις τοῦ ἀντιστρατήγου **Rose**. - Μάχη τῆς Νικοπόλεως. - Ἧττα τῶν Γάλλων. - Δείγματα ἀνδρείας πολλῶν ἀξιωματικῶν. - Τοῦ Γαβόρη καὶ τοῦ Ριχεμόντου. - Μητρικὸς ἡρωϊσμὸς Γαλλίδος. - Δολοφονία τῶν Περβεζιῶν ἐν Σαλγόρᾳ. - Ἀφοσίωσις Ἰθακησίου. - Αἰχμάλωτοι ἀχθέντες εἰς Κωνσταντινούπολιν. - Δολιότης τοῦ Ἀλῆ. - Ἡ Πάργα σωθεῖσα ὑπὸ τῶν Ῥωσσων. Ὁ Νέλσων στέλλει φιλοφρονήσεις τῷ σατράπῃ. - Ἀποκάλυψις τῶν συνομωσιῶν τοῦ Ῥήγα. - Τὸ τραγικὸν αὐτοῦ τέλος.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. σελὶς 99.

Ἐγκύκλιος ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τοὺς ἀγάδες τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ - Συνδιάσκεψις τοῦ Βουθρωτοῦ. - Ἀπατᾷ τοὺς Ρωσσους κατὰ τῶν Ἄγγλων. - Περιπέτειαι τῶν Σουλιωτῶν. - Παράπονα τῶν Ρώσσων. - Ὁ Παλαιόπουλος ὑποκινεῖ τοὺς ἁρματωλοὺς κατὰ τοῦ σατράπου. - Οἱ Σουλιῶται ἐγκαταλειφθέντες. - Πνιγμὸς τῆς Εὐφροσύνης καὶ τῶν δέκα ἑπτὰ γυναικῶν. - Ἄφιξις τοῦ Σαμουὴλ ἐν Σουλίῳ. - Ἐνθαρρύνει τοὺς χριστιανούς. - Ἀφοσίωσις, ἀμηχανία θλίψεις τοῦ Φώτου Τζαβέλα. - Ἐξωρίσθη καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰ δεσμά. - Μόνον περὶ τῆς σωτηρίας τῶν πατριωτῶν του φροντίζει. - Τρομερὰ στάσις τοῦ Σαμουήλ. - Ὁ Βελῆς καὶ ὁ Μουκτὰρ πρὸ τοῦ Σουλίου. - Τραγικὸς θάνατος τῆς Ἐμινέ, συζύγου τοῦ Ἀλῆ. - Συνθήκη περὶ παραδόσεως τοῦ Σουλίου. - Ὁλοκαύτωμα τοῦ Σαμουήλ. - Σουλιώτιδες γυναῖκες κατακρημνιζόμενας εἰς τὸ Βάραθρον μετὰ τῶν τέκνων αὐτῶν. - Δέσπω, ἡ χήρα ἀρχηγοῦ τινος μετὰ πολλῶν καίεται ἐν τῷ πύργῳ τῆς Ρενιάσας. - Μάχη τῆς Γεφύρας τοῦ Καράκου. - Δυστυχὴς ἀξία τοῦ Κίτσου καὶ τοῦ Νότη Βότσαρη. - Νέοι τοῦ Σουλίου μάρτυρες.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛ. Α.' Σελὶς 138.

Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ κατὰ τῆς Ρούμελης. - Ληστεῖαι γενόμεναι ὑπὸ τῶν λειψάνων τῶν στρατευμάτων τοῦ Πασβὰν Ὄγλοῦ. - Συγκρότησις τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀλῆ. - Ἆθλοι αὐτοῦ. - Γογγυσμὸς καὶ ἀνυποταξία τῶν στρατιωτῶν του Στασιαστικὰ ὄσματα. - Χαρακτηρισμὸς τῆς εὐφυΐας διὰ τῆς ὁποίας σώζεται ἐπανακάμπτει εἰς Ἤπειρον. - Δολοφονία τοῦ προὔχοντος τῆς Αἰτωλίας Σουσμάνου ἀποκεφαλισθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ. - Δεῖγμα ἡρωϊσμοῦ τοῦ Δίπλα καὶ τοῦ Κατσαντώνη. - Δυσμένεια τοῦ σατράπου. - Ὁ ἀνειψιός του Ἐλμὰς διοριζόμενος ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ, ἤτοι ἐν τῷ σαντζακίῳ τῆς Θεσσαλίας. - Ἀποθνήσκει μετ' ὀλίγον. - Θλῖψις καὶ λύσσα τῆς Χαϊνίστας διὰ τοῦτο. - Θάνατος τοῦ Βελῆ Γέγκα. - Δόξα τοῦ Κατσαντώνη. - Σπάθη

τοῦ Κοντογιάννη. - Κιβδηλοποιοὶ τῆς Πλιχιβίστας εὑρεθέντες τιμωροῦνται. - Καταγωγὴ καὶ τύχη τῆς Βασιλικῆς νεάνιδος τὴν ὁποίαν ὁ Βεζύρης παραλαμβάνει ὡς δούλην.

ΚΕΦΑΛ. 2ον. Σελὶς 151.

Ἄφιξις τοῦ ἱστορικοῦ εἰς Ἤπειρον. - Εἰκὼν τοῦ Ἀλῆ. - Περιβολὴ αὐτοῦ. - Καπου-στοχαδάρηδες, ἤτοι πράκτορες τοῦ Βεζύρου παρὰ τῇ ὑψ. Πύλῃ. - Διαγωγὴ τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἠπείρου ἀναχώρησιν αὐτῶν. - Ἐπιδρομαὶ τοῦ Ἀλῆ. - Ὁ τοποτηρητὴς αὐτοῦ Γιουσοὺφ Ἀράπης. - Ἐρήμωσις τῆς Αἰτωλίας. - Βλέμμα ἐπὶ τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως τῆς Τουρκίας. - Ἀρχὴ καὶ σύστασις τοῦ Νιζάμι-Τζεδίτ.-Ταραχαὶ καὶ στάσεις προκαλούμεναι ὑπ' αὐτῶν. - Φροντίδες τοῦ Ναπολέοντος πρὸς διάδοσιν τῆς φήμης του. - Ὕποπτος διαγωγὴ τῶν Ὁσποδάρων Κωνσταντίνου τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μουρούζη. - Διαπραγματεύσεις ἄκαρποι Ἰταλίνσκη καὶ Ἀρβουθνοτ. - Εἰσβολὴ τοῦ στρατηγοῦ Μίκελσων ἐν Μολδαυΐᾳ καὶ Βλαχίᾳ. - Πόλεμος τοῦ 1806. - Ἀδιαφορία τῶν Ἑλλήνων. - Συνάντησις τῶν Ἀρματωλῶν ἐν Λευκάδι. - Μαρτύριον τοῦ Κατσαντώνη καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Γεώργη. - Ὁ Βελῆς διορίζεται Βεζύρης τοῦ Μωρέως. - Ἰσμαὴλ Πασέβεης. - Ὁ Ἀρβουθνοτ ἀποσύρεται ἐν Τενέδῳ. - Ἀποστολὴ τοῦ ναυάρχου Δυκγόρθ. - Διέρχεται τὸν ἑλλήσποντον. - Ἐνέργειαι τῶν Τούρκων. - Καταφύγιον τῶν Ἄγγλων. - Συνετὴ πρότασις τοῦ Μουφτῆ. - Ἐπιχειρήσεις τῶν Ἄγγλων κατὰ τῆς Αἰγύπτου. - Ἀποτελέσματα αὐτῶν. - Ὀνόματα Τούρκων ἀρχηγῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος. - Ἡ Πύλη κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας. - Ὁ Μουσταφᾶς Βαϊρακτάρης. - Δολιότης τοῦ Μολλᾶ Πασᾶ. - Ἐπανάστασις τοῦ Καμπακτζῆ Ὀγλοῦ. - Πτῶσις Σελὶμ τοῦ Γ'. - Ἀνάρρησις Μουσταφᾶ τοῦ Δ'. - Δολοπλοκίαι τοῦ Ἀλῆ ὑπὲρ τῶν Ἄγγλων.

ΚΕΦ. 3ον Σελὶς 175.

Γενικὴ ἰδέα τῆς περιοδείας τοῦ σατράπου ἀνὰ τὰ κράτη αὐτοῦ. - Κατάσκοποι. Συκοφάνται. - Ἀκροάσεις. - Πράξεις οἰκονομικαὶ καὶ τοκογλυφικαί. - Ἐσωτερικὸν τοῦ σεραΐου. - Ὑπηρέται, φρουροί, αὐλικοί. - Τρόμος τοῦ τυράννου. - Προλήψεις. - Ἡδοναί. - Ἀνεξιθρησκεία. - Ἔρως αὐτοῦ πρὸς τὴν Βασιλικὴν γενομένην σύζυγόν του.

ΚΕΦ. 4ον Σελὶς 185.

Ταραχαὶ τῆς Μουζακιᾶς ὑποκινούμεναι ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ. - Δυσαρέσκεια τῶν Μωραϊτῶν καὶ τοῦ Βελῆ Πασσᾶ. Στάσις τοῦ Βλαχάβα καὶ ποινὴ αὐτοῦ. - Μαρτύριον τοῦ Καλογήρου Δημητρίου. - Συκοφαντίαι διαδοθεῖσαι ἐναντίον τοῦ Μουσταφᾶ Βαϊρακτάρ. - Ἀναρχία τοῦ Καβακτζῆ. - Πορεία τοῦ Βαϊρακτάρ. - Ἄφιξις αὐτοῦ εἰς Ἀνδριανούπολιν. - Διευθύνεται πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. - Ὁ Καβακτζῆς δολοφονεῖται. - Εἴσοδος τοῦ ἐλευθερωτοῦ στρατοῦ ἐν τῇ πρωτευούσῃ. - Θάνατος Σελὶμ τοῦ ΙΙΙ. - Παραίτησις Μουσταφᾶ τοῦ Δ'. - Ὁ Χουρσὶτ Πασσᾶς γινόμενος Ῥούμελης Βασιλεύς. - Εἰρήνη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας. - Ἀνάρρησις τοῦ Μαχμούτ. - Δο-

λοπλοκίαι τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ. - Ὁ Χουρσὶτ ἀνακαλεῖται. - Μηχανορραφίαι Ἀγγλίας. - Ἀμηχανία Μαχμοὺτ τοῦ Β΄. - Ὁ Σεὶκ Γιουσοὺφ ὑποστηρίζει τὸν Σουλτάνον. - Προκαλεῖ τοὺς Σκυπετάρας νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Ῥωσσίας. - Ἐνθουσιασμὸς τοῦ στρατοῦ ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ. - Τρόμος αὐτοῦ. - Ἀπερισκεψία τοῦ Μουσταφᾶ Βαϊρακτάρ. - Σταθερότης αὐτοῦ. - Συγκαλεῖ ἐπίσημον συμβούλιον ἐν Κων)πόλει. - Μέτρα ἄτινα παραδέχεται. - Σχέδια αὐτοῦ. - Ἡ θρασύτης του διεγείρει ἐπανάστασιν. - Ἐπάνοδος εἰς τὴν πρωτεύουσαν. - Πυρκαϊά. - Μάχαι. - Θάνατος τοῦ Βαϊρακτάρ. - Μουσταφᾶς ὁΔ΄. στραγγαλίζεται κατὰ διαταγὴν τοῦἀδελφοῦ του Μαχμοὺτ τοῦ Β΄. - Πλάναι τῆς πολιτείας τοῦ Ναπολέοντος. - Ὁ Ἀλῆς προσβάλλει τὸν βελὴν Ἰμβραήμ. - Ἅλωσις τοῦ Βερατίου. - Ὁ Ἰμβραὴμ ἀποσύρεται εἰς τὸνΑὐλῶνα. - Κακαὶ ἐντυπώσεις προκαλούμεναι ὑπὸ τοῦ γεγονότος τούτου καὶ κατευνασθεῖσαι διὰ χρημάτων.

ΚΕΦ. 5ον σελὶς 211.

Ἅλωσις τῆς Λευκάδος ὑπὸ τῶν Ἄγγλων. - Διπλῆ πολιτικὴ τοῦ Ἀλῆ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. - Ἁρπάζει τὴν περιουσίαν τοῦ ἀποσταλέντος εἰς Λονδῖνον πράκτορος. - Ἀμετάτρεπτος ἀπόφασις τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ Σατράπου τῶν Ἰωαννίνων. - Ἀναχώρησις τῶν υἱῶν του διὰ τὴν στρατιάν. - Ἀνανδρία αὐτῶν. - Ματαιωθέντα σχέδια τῶν Ἄγγλων κατὰ τῆς Κερκύρας. - Ἀφορισμὸς ἐκτοξευθεὶς κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, διαδοθεὶς μέχρι τῆς Τουρκίας. - Θάνατος τοῦ Ἀδεμβέη, μανία τῆς μητρὸς αὐτοῦ Χαϊνίτσας. - Καθαίρεσις τοῦ Βελῆ Πασσᾶ. - Σύλληψις καὶ αἰχμαλωσία τοῦ Ἰμβραὴμ Πασσᾶ. - ἐπιβουλὴ τοῦ σατράπου ἐναντίον τῆς ἀγγλικῆς σημαίας. - Συνέπεια τῆς ὑποθέσεως ταύτης. - Ἄφιξις πλήθους Ἄγγλων κατασκόπων εἰς Ἰωάννινα καὶ τοῦ **Hudsou Louwe**. - Ὁ Βεηλὲρ Μουκτὰρ διοριζόμενος Βέης Βερατίου. - Ἅλωσις τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ τοῦ Γαρδικίου. - Συνέντευξις τοῦ Ἀλῆ καὶ τοῦ προξένου τῶν Γάλλων. - Συνέντευξις τοῦ Ἀλῆ καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Χαϊνίτσας. - Σφαγὴ Γαρδικιωτῶν. - Μαρτυρία τῶν ὁμήρων . - Ἀποστροφὴ τοῦ Σεὶκ - Γιουσοὺφ καὶ τοῦ Ἀλῆ, ὃν προσβάλλει κατὰ πρόσωπον. - Κατάραι αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. 6ον Σελὶς 137.

Διαφθορὰ τῆς Ἠπείρου. - Ἐκστρατεία τῆς Ῥωσσίας. - Εἰρήνη μεταξὺ τῆς δυνάμεως ταύτης καὶ τῆς Τουρκίας. - Διαφοραὶ ἐπελθοῦσαι μεταξὺ τοῦ σατράπου καὶ τοῦ Γάλλου προξένου. - Δολοφονία τοῦ Ἀνδρούτσου. - Ἅλωσις τῆς Μόσχας. - Μέρος τὸ ὁποῖον λαμβάνει ὁ πρόξενος ἵνα σώσῃ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ταγματάρχου. - Ὁ Μουσταῆς πασσᾶς τῆς Σκόδρας νυμφεύεται τὴν πρωτότοκον θυγατέρα τοῦ Βελῆ. - Γάμοι. - Κρόνια. - Αἰφνίδιος τρόμος τοῦ Ἀλῆ προξενηθεὶς ὑπὸ τῆς ἀποτυχούσης Δρολοφονίας τοῦ Πασόμβεη. - Ἀνόμημα τοῦ σατράπου μετὰ τῆς νύμφης του Ζοβεϊδῆς. - Ἡμιεξομολόγησις τοῦ ἐγκλήματος τούτου γενομένη κατὰ τὴν ταραχήν του. ἐξορία τοῦ Ἀλῆ. - Ἐπιστολὴ τοῦ δουκὸς Βασάνου. - Ἔρις μεταξὺ τοῦ τυράννου καὶ τοῦ Γάλλου προξένου.

ΚΕΦ. 7ον. Σελὶς 250.

Νέοι κίνδυνοι τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας. - Ὁ Ἀλῆς ἐπανέρχεται ἐκ τῆς ἐξορίας του. - Δολοφονεῖ τὸν Γιουσοὺφ βέην τῶν Διβρῶν. - Δηλητηρίασις τῆς Ἀϊσὲς, συζύγου τοῦ Μουστάη πασσᾶ. - Καταστροφὴ τῶν Σέρβων. - Ἐπιστολὴ τοῦ Χαμλὲτ ἐφένδη πρὸς τὸν Βεζύρην Ἀλῆ. - Τὰ νέα αὐτοῦ κατὰ τῆς Πάργας σχέδια. - Ζωηρὰ συζήτησις ὡς πρὸς τοῦτο. - Ἀπεσταλμένος πεμφθεὶς, ἵνα ματαιώσῃ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην. - Τὰ στρατεύματα τοῦ σατράπου προσβάλλουσι τὴν Πάργαν. - Τρέπονται εἰς φυγήν. - Ἀναχώρησις τοῦ στολίσκου του. - Θανατοι ἓξ Γαλλων καὶ δύο καλογραιῶν. - Ἐπιθυμία τοῦ τυράννου μετατραπεῖσα εἰς ὀργήν. Ἔντιμος συμφορὰ τοῦ κ. Γ. Φορέστη, ἀντιπροσώπου τῆς Α. Β. Μ. - Στρατήγημα ἵνα καταστήσωσι τὸν συνταγματάρχην Νικόλαον ὕποπτον εἰς τοὺς Παργινούς. - Συνδιαλλαγὴ τούτων μετὰ τῶν ἄγγλων. - Παραδίδονται εἰς αὐτούς. - Λαμβάνουσι τὴν σημαίαν τούτων ἣν ἀναπεταννύουσιν. - Ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀλῆ εἰς Ἰωάννινα.

ΚΕΦ. 8ον. Σελὶς 266.

Εἴδησις τῆς ἀνορθώσεως τῆς δυναστείας τῶν Βουρβόνων. - Ἱερὰ συμμαχία. - Ἑταῖροι τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. - Κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1814. - Λύκεια. - Σχολεῖα. - Τυπογραφεῖα. - Ἐμπόριον. - Ναυτιλία. - Ζηλοτυπία τῶν Ἄγγλων. - Κατηγορίαι τῶν πρακτόρων αὐτῶν. - Ἀδιαφορία τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης. - Ἄφιξις τοῦ Σὶρ Θωμᾶ Νταίτλαν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. - Ταπεινὴ αἴτησις ἣν τῷ ἀπευθύνουσιν οἱ Πάργιοι. - Πώλησις τῆς γῆς αὐτῶν. - Ἀμφιβολίαι. Συμφοραί. - Ἀπελπισία. - Ἡ ἡμισέληνος ἀντικαθιστᾶ τὸν σταυρόν. - Ἀραὶ κατὰ τοῦ Βρεττανικοῦ ὑπουργείου. - Μετανάστευσις τῶν χριστιανῶν. - Ὁ τελευταῖος αὐτῶν ἀναστεναγμὸς ψαλεὶς ὑπὸ τοῦ Ξενοκλέους.

ΚΕΦ. 9ον. Σελὶς 283.

Γῆρας τοῦ Ἀλῆ. - Πλεονεξία αὐτοῦ. - Πυρκαϊὰ τοῦ ἐν Τεπελενίῳ ἀνακτόρου. - Ἀπελπισία. - Δωρήματα. Κληρονομία ἐκ τῶν ἐν Ἄρτῃ ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ παθόντων. - Ἀλβανοὶ ριφθέντες ἐντὸς ζέοντος ἐλαίου. - Ποικιλαι ὠμότητες. - Ὁ Ἰσμαὴλ Παχόμπεης καταφεύγει παρὰ τὸν Ἀζόρη τῆς Δράμας. - Κίνδυνος ὃν διαφεύγει. - Περιπέτειαι αὐτοῦ. - Χαρακτηρισμὸς αὐτοῦ. - Λαμβάνει ἐπιστολὴν παρὰ τῆς συζύγου, συνεταιρρίζεται μετὰ τοῦ Αἰτωλοῦ Παλαιοπούλου. - Σχέδια αὐτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ. - Θάνατος τοῦ Παλαιοπούλου Οἰκογένεια τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α΄. ΤΟΜΟΥ.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΚΕΦΑΛ. 1ον σελ. 1.

Ὁ Ἀλῆς ἐποφθαλμιᾷ τὴν ἀνεξαρτησίαν. - Ὁ Σουλτάνος ἐπιθυμεῖ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ. - Δεξιότης τοῦ Πασό-βεη. - Καθαίρεσις τοῦ Βελῆ πασᾶ ἐξορισθέντος εἰς Νάυπακτον. - Ὁ Χαλὲτ-ἐφέντης προστατεύει τὸν Πασόβεην. - Νέα ἀπόπειρα δολοφονίας κατ' αὐτοῦ. - Οἱ ἔμμισθοι ἀνθρωποκτόνοι τοῦ Ἀλῆ ἀπαγχονιζόμενοι. - Ἀνησυχίαι τοῦ Σουλτάνου. - Ὁ Ἀλῆς διακηρύσσεται φερμανλῆς. - Μεταβαίνει εἰς Πάργαν. - Φόβοι αὐτοῦ. - Ἀποκηρύττεται τοῦ κράτους. - Ἐκστρατεῖαι κατ' αὐ οῦ. - Ὁ Πασόβεης διορίζεται πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων. - Σχέδιον ἐκστρατείας τοῦ Ἀλῆ. - Συνδιαλλάσσεται μετὰ τῶν ἁρματωλῶν. - Διαπραγματεύσεις. - Στρατηγήματα. - Ὁ Σουλεϋμὰν διορίζεται βεζύρης τῆς Θεσσαλίας. - Ραδιουργίαι τοῦ γραμματέως αὐτοῦ πρὸς ὑποκίνησιν τῶν Ἑλλήνων. - Λαμβάνουσιν οὗτοι τὰ ὅπλα. - Μέρος τὸ ὁποῖον ἐσκόπει νὰ λάβῃ ὁ Ἀλῆς. - Συγκαλεῖ τὰ Βιλαέτια τῆς Ἠπείρου. Προεισαγωγικοὶ λόγοι καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτέλεσμα. - Προκήρυξις.

ΚΕΦ. 2ον. σελὶς 24.

Ραδιουργίαι τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης κατὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ρωσσίας. - Ὁμιλία τοῦ καλογήρου Θεοδώρου. - Ἓν βλέμμα ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς Τουρκίας κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου. - Ὁ Σουλεϊμὰν πασᾶς τῆς Θεσσαλίας ἀποκεφαλιζόμενος. Ὁ Δράμαλης διαδέχεται αὐτόν. - Εἴσοδος τοῦ Μπεχλιβὰν Μπαμπᾶ πασᾶ εἰς Ρούμελην. - Συγκρότησις τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ. - Ὁ Ἀναγνώστης προσλαμβάνεται ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ. - Πολιτικὴ τοῦ Δράμαλη. - Ἐπαναφέρει ἁρματωλούς τινας εἰς τὴν μερίδα αὐτοῦ. - Ὁ Πεχλιβὰν εἰσδύει εἰς Ἑλλάδα. - Ἀρκνεῖται εἰς τὴν Λεβαδείαν. Ἀποστέλλει τὸν Ἀναγνώστην πρὸς τοὺς ὀρεσιβίους ὅπου συνεταιρίζεται μετὰ τοῦ Θεοδώρου. - Ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς ἐγκαταλείπει τὴν Νάυπακτον. - Τρόμοι τῶν Παρινῶν. - Πορεία τοῦ Πεχλιβὰν πρὸς τὴν Αἰτωλίαν. - Ἐμπρησμὸς καὶ αἱματοχυσία ἐν Βοιωτίᾳ. - Αἱ ἐκκλησίαι κλείονται, τὰ χωρία λεηλατοῦνται καὶ πυρπολοῦνται. - Γενικὴ ἐρήμωσις. - Ὁ Ὀδυσσεὺς ὑποχρεοῦται νὰ δραπετεύσῃ καὶ ὁ τρόπος τῆς δραπετεύσεως ταύτης. - Ἀκροβολισμοί. - Τὰ ἐν Ἀμφίσσῃ. - Ἄριξις τοῦ Βελῆ καὶ τοῦ Μουκτὰρ εἰς Ἰωάννινα. - Αἱ πρὸς τὸν πατέρα διακοινώσεις αὐτῶν. - Αἱ στρατιωτικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις. - Ἀνανεόνει τὰς ἐλπίδας τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ. - Ὁμιλεῖ περὶ παροχῆς συνταγματικοῦ χάρτου. - Ἀποστολὴ ἐν Κερκύρᾳ. - Ἀληθὴς σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν. - Σύλληψις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Γεαλάμβεη. - Ἐπανάστασις τῶν Χαμηδῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ὅστις καταδικάζει αὐτοὺς εἰς τὸν διὰ τουφεκισμοῦ θάνατον. - Πυροβολισμὸς ὁμήρων τινῶν. - Χαρὰ αὐτοῦ διὰ τὰς παρεκτροπὰς τοῦ Πεχλιβάν. Ἀλλαγὴ διαγωγῆς τοῦ Δράμαλη. - Αἱ καταπιέσεις αὐτοῦ. - Ἐπιδρομὴ τῶν ἁρματωλῶν. Ἀπειλὴ πυρπολήσεως τῶν ἐκκλησιῶν. - Θλίψεις τῶν ἑλλήνων. - Συμμετοχὴ εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Σερασκέρη Πασόβεη. - Πῶς ἐνθαρρύνει τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ. - Ἀπαρίθμησις τῶν ὑποτελῶν, οὓς προσλαμβάνει. - Ἀπονομὴ τῶν διοικήσεων ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ - Στιγμὴ ἐλπίδος.

ΚΕΦ. 3ον σελὶς 43.

Σύστασις τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν γένει. - Καταφύγιον τοῦ Ὀδυσσέως. - Εἴσοδος τοῦ Πεχλιβὰν εἰς Ναύπακτον. - Καταστροφὴ τῆς Αἰτωλίας. - Ἐπάνοδος τοῦ Ἀναγνώστου παρ' αὐτῷ. - Κυριεύει τὴν Βόνιτσαν. - Ὁ Καπετὰν Βέης ὑποτάσσει τὸν λιμένα τοῦ Πανόρμου, τὴν Κάνιναν καὶ τὸν Αὐλῶνα. - Ἡ Γεωρτσᾶ παραχωρεῖται εἰς τὸν Ρούμελη Βαλισή. - Ὁ Μουκτὰρ ἐγκαταλείπει τὸ Βεράτι καὶ ἀποσύρεται εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον. - Σκέψις του Βαρβάρου τούτου. - Ἅλωσις τῆς Πάργας. - Ἐπάνοδος τῶν Σουλιωτῶν εἰς Ἤπειρον. - Ἐνθουσιασμὸς ὃν δοκιμάζουσιν ἐπαναβλέποντες τὰ ὄρη αὐτῶν. - Λαμβάνουσιν μέρος ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου. - Ὁ Πεχλιβὰν πρὸ τῆς Πρεβέζης. - Ὁ Βελῆ Πασσᾶς ἐμπιστεύεται τὰς θλίψεις αὐτοῦ εἴς τινα φίλον του. - Ἀληθὲς αἴτιον τοῦ θανάτου τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ. - Πορεία τοῦ Πεχλιβὰν κατὰ τῆς Ἄρτης. - Στίφη τοῦ Ἀλῆ ἡττώμενα παρὰ τὸ Κρυόνερον. Ἄφιξις Ρώσσου Πράκτορος εἰς Ἰωάννινα. - Ὁ Σερασκέρης Πασόβεης διέρχεται τὸν Πίνδον. - Γενικὴ ἀποστασία τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν στιφῶν τοῦ Ἀλῆ. - Ὁ Σείκης Γιουσοὺφ ἐγκαταλείπει τὴν Ἤπειρον. - Ὁ Πασόβεης ἐπανευρίσκει τὴν σύζυγον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. - Ἱεροσυλίαι καὶ βεβηλώσεις τοῦ Πεχλιβάν.

ΚΕΦ. 4ον σελὶς 56.

Θέσις τῶν Ἰωαννίνων. - Κατάστασις τῶν φρουρίων αὐτῶν. Πυρκαϊά. - Ὁ Πασόβεης χαιρετίζεται ὡς πασσᾶς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰσμαὴλ. - Ἀνάθεμα δημοσιευθὲν κατὰ τοῦ Ἀλῆ. - Ἰταμότης, ἀπελπισία. - Παρηγορεῖται ὑπὸ τῶν τυχοδιωκτῶν. - Εἴκοσι ἓξ (26) πασάδες ἀφικνοῦνται εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἰσμαὴλ. - Ὁ Πασᾶς τῆς Εὐβοίας εἰσέρχεται εἰς Βοιωτίαν καὶ ἐρημοῖ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην. - Οἱ Ἕλληνες δυσπιστοῦσιν εἰς τοὺς φιλικοὺς· θέλουσιν νὰ μείνωσιν πιστοὶ εἰς τὸν Σουλτάνον. - Ἀπελπίζονται ὑπὸ τοῦ Ἰσμαὴλ πασσᾶ. - Στρατὸς τοῦ Ρούμελη Βαλισί. - Ἀλληλογραφία τῶν φιλικῶν μετὰ τοῦ Ἀλῆ. - Ὀνόματα ἀρχηγῶν τινῶν τῆς ἑταιρίας ταύτης. - Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξέρχεται τοῦ φρουρίου τοῦ Ἀλῆ. - Φυγὴ αὐτοῦ.

ΚΕΦ. 5ον σελὶς 64.

Τὸ στρατήγημα τοῦ Ἀλῆ ἐξηγεῖται ὑπὸ τοῦ - Ὀδυσσέως. - Ἀχαριστία τοῦ Ἰσμαὴλ Πασσᾶ πρὸς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ. - Παροργίζει τὸν λαόν. - Ἀπορρίπτει τὰς προσφορὰς τυχοδιωκτῶν τινῶν. - Διαπραγματεύεται μυστικῶς μετὰ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλῆ. - Σφετερισμοὶ ἀγγελθέντες εἰς τὸ διβάνιον, ὅπερ ζητεῖ ὑπολογισμόν. - Συλλογὴ κεφαλῶν καὶ ὤτων σταλεισῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν - Συνθῆκαι τοῦ Βελῆ, τοῦ Μουκτὰρ καὶ τοῦ Σελὶκ πασσᾶ. - Ἐπαναθέτουσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου τὰ ὑπ' αὐτῶν ὑπερασπιζόμενα φρούρια. - Ὁ Μαχμοὺτ υἱὸς τοῦ Μουκτὰρ ἀρνεῖται νὰ παραδώσῃ τὸ τεπελένιον. - Τεχνάσματα τῆς Χαϊνίτσας. Τρόμος προληπτικὸς, ὑφ' οὗ αὕτη κατέχεται. - Διαταράσσει καὶ φοβίζει τοὺς δολοφόνους αὐτῆς. Τιμωρεῖ αὐτοὺς ἀναθεματίζουσα τὴν Χαϊνιτσαν.

ΚΕΦΑΛ. 6ον. Σελὶς 73.

Ἀπάντησις τοῦ Ἀλῆ μαθόντος τὴν ἀποστασίαν τῶν υἱῶν αὐτοῦ. - Ὁ Πεχλιβὰν ζητεῖ νὰ ποιήσῃ ἔφοδον. - Δολοπλοκίαι αὐτοῦ. - Δηλητηριάζεται. - Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ πέμπεται εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἄφιξις τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν ταύτην. - Χαρὰ καὶ ὕλτψις αὐτοῦ. - Ἡ φιλαργυρία τοῦ Ἀλῆ καταστελλομένη. - Πολεμεῖν τοὺς πορθητάς. - Χαρακτὴρ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη - Ὁ Μαχμοὺτ Βέης γίνεται τὸ εἴδωλον τῶν Τοσκῶν. - Διατάσσει νὰ σεβασθῶσι τὴν Χαϊνίσταν. - Ἀμηχανία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ. - Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰσμαὴλ πασσᾶ πρὸς τοὺς Παργίους καὶ ἀπάντησις αὐτῶν. - Γενικὴ ἀθλιότης τῆς Θεσσαλίας - Οἱ Σουλιῶται ζητοῦσι τὴν ἀξίαν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν. - Ἀποπέμπονται. - Δυσαρέσκεια αὐτῶν.

ΚΕΦ. 7ον. Σελὶς 85.

Φήμη τοῦ θανάτου τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλῆ. - Ἀπάθεια τοῦ πατρὸς αὐτῶν. - Λόγοι ἀξιοσημείωτοι. - Κίνησις τοῦ λαοῦ ἐν Ὕδρᾳ. - Ἀμηχανία τοῦ Σερασκέρου Ἰσμαὴλ. - Βομβαρδισμὸς τοῦ φρουρίου τῶν Ἰωαννίνων. - Μυστικὴ ἀλληλογραφία μεταξὺ τοῦ σατράπου καὶ τῶν Σουλιωτῶν. Συνδιάσκεψις τῶν ἀπεσταλμένων αὐτῶν μετὰ τοῦ Ἀλῆ - Ἀποκαλύπτει αὐτοῖς τὰ σχέδια τῆς Πύλης κατὰ τῶν ἑλλήνων. - Προσκαλεῖ αὐτοὺς νὰ σώσωσιν αὐτοὶ ἑαυτούς. - Ἡ Βασιλικὴ παρηγορεῖ αὐτόν. - Ὁμηρικὴ μάχη. - Ὁπλισμὸς τοῦ σατράπου. - Καραβίνα τοῦ Ναπολέοντος. Τουφέκιον τοῦ Τζεζὰρ καὶ Καρόλου τοῦ Ζ'. Ἀνδρία αὐτοῦ. - Ἥττα τοῦ περασκέρου. - Ἐπικουρία ὁδηγουμένη ὑπὸ τοῦ Βλτατζῆ πασσᾶ. - Ἐρήμωσις τῆς Βοιωτίας. - Ἄφιξις τοῦ Ῥούμελε Βλισῆ εἰς τὸ στρατόπεδον. - Μυστικοσυμβούλιον τῶν Σουλιωτῶν. - Τελευταῖα διαβήματα αὐτῶν παρὰ τῷ Σερασκέρῃ Ἰμβραήμ. - Ἀγέρωχος καὶ ὑβριστικὴ αὐτοῦ ἀπάντησις. - Συνάπτει συνθήκην συμμαχίας καὶ ἐπιμαχίας μετὰ τοῦ Ἀλῆ. - Ὅροι. - Ὅμηροι - Στρέφουσι τὰ ὅπλα κατὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς στρατιᾶς καὶ ἀποσύρονται εἰς Σούλι.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΚΕΦ. 1ον. Σελὶς 102 συνέχεια.

Ἐπάνοδος τοῦ Οὔγγου Ποκεβὶλ εἰς Ἑλλάδα. - Κατάστασις τῆς Κερκύρας. - Οἰωνοὶ περὶ τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος. - Ἀποβιβάζεται εἰς Σεγιάδες. - Πρώτη αὐτοῦ μετὰ τῶν Ἠπειρωτῶν συνέντευξις. - Ἰδιόρρυθμον συμπόσιον. - Ἀκριτομυθίαι. - Δρόμος μέχρι Πάργας. - Εἰδήσεις ἐξ Ἰωαννίνων. - Ἀπόστολος σταλεὶς εἰς Πετρούπολιν. - Ὀθωμανικὸν στρατόπεδον - Ἀδημονία τοῦ σερασκέρου Ἰσμαὴλ Πασσᾶ. - Πρῶται ἐπιτυχίαι τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τῶν ὁσμανλήδων. - Πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ αὐτῶν στάσις. - Κυριεύουσι τὰ πέντε (5) Πηγάδια. - Ἀφορίζονται ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἄρτης Πορφυρίου. - Ἑορτὴ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν. - Ντοᾶς, ἤτοι ἐξιλασμὸς ἐν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ. - Πορεία τῶν Μωαμεθανῶν ἡττηθέντων ἐκ νέου ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν. - Ἔριδες μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰ λάφυρα τῶν ἡττηθέντων.

ΚΕΦΑΛ. 2ον. Σελὶς 117.

Σεισμός. - Πρόδρομοι τῆς ἐπαναστάσεως. - Ὁράματα καὶ φῆμαι τοῦ λαοῦ. - Ψευδεῖς ἀγγελίαι περὶ τῆς ἐξωμοσίας αὐτοῦ. - Μετάκλησις τοῦ τίτλου τοῦ Σερασκέρου τοῦ δοθέντος εἰς τὸν Ἰσμαὴλ Πασσᾶν. - Ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ Χουρσὶτ πασσᾶ. - Ζητοῦνται ὅμηροι παρὰ τῶν ἀγάδων τῶν Σκυπετάρων. - Δυσαρέσκειαι αὐτῶν. - Συνωμοτοῦσι. - Συνεννοοῦνται μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ. - Δραστηριότης αὐτοῦ. - Γράφει πρὸς τὸν Χουρσίτ. - Συνέντευξις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἀλέξη Νού-

τσου. - Διακηρύττει αὐτὸν υἱόν του. - Ἡ πρὸς τοὺς Σουλιώτας ἐπιστολὴ αὐτοῦ. - Τὸ μετ' αὐτῶν σχέδιον αὐτοῦ ἀνακαλυπτόμενον. - Ἡ ἐκ τούτου ὠφέλεια τοῦ Ἰσμαὴλ Πασσᾶ. - Προδοσία καὶ λειποταξία τῶν ἀρχηγῶν Σκυπετάρων. - Μάχη τῆς 26ης Ἰανουαρίου. - Κίνδυνοι οὓς διαφεύγει ὁ Ἀλῆ πασσᾶς. Ἥττα αὐτοῦ. - Νίκη τοῦ στρατοῦ ἑορτασθεῖσα ἐν τῷ στρατοπέδῳ. - Ἐπικήδειος πομπή. - Τὰ καθ' ἕκαστα.

ΚΕΦΑΛ. 3ον. Σελὶς 138.

Γενικὴ ἔξαψις τῶν πνευμάτων. - Ὁ Χουρσὶτ ἐξέρχεται ἐκ Τριπολιτσᾶς ἵνα μεταβῇ εἰς Ἰωάννινα. - Ἀβεβαιότητες. - Πρῶται στάσεις ἐν Πάτραις. - Κατευνάζονται. - Ἀναπαράγονται ἐν Ἀρκαδίᾳ. - Διαστάσεις μεταξὺ τῶν προξένων Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας. Ἐξηγήσεις ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. - Προπαρασκευαὶ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. - Σφάλμα τοῦ Χουρσὶτ ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῶν πρώτων συγκινήσεων. - Κίνησις τῶν ἀποστολῶν τοῦ Ἀλῆ. - Μερικαὶ ἐπαναστάσεις. - Εὐθυμία τῆς φρουρᾶς τῶν Ἰωαννίνων. - Ἐκστρατεία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πορφυρίου κατὰ τῶν Σουλιωτῶν. - Ὅμηροι ἀποσπασθέντες ἐκ τῶν Ἑλλήνων. - Ἄφρων διαταγὴ τοῦ Κεχαγιᾶ τῆς Πελοποννήσου καὶ συνέπεια αὐτῆς. - Συνδιάσκεψις μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Τούρκων. - Ἀποστασία τῶν τελευταίων. - Ἐπιστολὴ τοῦ πολεμάρχου τοῦ Σουλίου πρὸς τὸν Ἀγᾶν τῆς Πρεβέζης. - Πρώτη ἀναγγελία τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Μολδαυίας. - Ὁ Χουρσὶτ ἀφικνεῖται εἰς Ἰωάννινα. - Ὠφέλεια, ἣν πορίζεται ἐξ ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ἀφῄρεσεν ἔκ τινος πράκτορος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, δολοφονηθέντος ἐν Νιαούστῃ. - Διάρρηξις τῶν μετοξὺ τοῦ Ἀλῆ καὶ Χουρσὶτ συνδιασκέψεων. - Ἱκανότης τῶν Σουλιωτῶν. - Πρόοδοι τῶν ταραχῶν ἐν Πάτραις.

ΚΕΦ. 4ον. Σελὶς 157.

Πολιτικαὶ σκέψεις. - Χαρακτηρισμὸς Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. - Ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ κρινομένη. - Πράκτορες αὐτοῦ. - Χαρακτηρισμὸς ἑπτὰ τινῶν τῆς φιλικῆς ἑταιρίας. - Προκήρυξις. - Ἀπιστία καὶ ἀνανδρία τῶν Βοϊκρδῶν. - Ἐπιχείρησις τοῦ Θεοδώρου Βλαδημιρέσκου. - Κινήσεις τῶν ἑταίρων. Ἀποκάλυψις τῶν σχεδίων αὐτῶν. - Ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς διευθυνούσης ἐπιτροπῆς. - Χρηματικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ πρόσοδοι. - Γερμανὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν. - Καταγωγὴ καὶ χαρακτὴρ αὐτοῦ. - Καταλείπει τὰς Πάτρας μετὰ τῶν ἑλλήνων ἀρχόντων. - Τρόμος τῶν Πατρινῶν. - Αἱ ἐκκλησίαι ἐγκαταλείπονται. - Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ σχέδια αὐτοῦ. - Ὁ Γερμανὸς ἐπανακάμπτει εἰς Πάτρας. - Προκήρυξις αὐτοῦ. - Τρόμος τῶν Τούρκων. - Κίνδυνοι οὓς διατρέχει. - Οἱ Τοῦρκοι ἐγκαταλείπουσι τὰ Καλάβρυτα καὶ τὴν Βοστίτσαν. - Προσφώνησις τοῦ Γερμανοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὓς προσκαλεῖ εἰς τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ στρατοῦ. - Ἀναλαμβάνει τὴν διοίκησιν τῶν στιφῶν. - Ῥαδιουργίαι τοῦ προξένου τῆς Ἀγγλίας· μυστικὸς ταχυδρόμος ὃν ἀποστέλλει εἰς Κωνσταντινούπολιν. - Ὑπόθεσεις τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπάντησις τοῦ Ἀλῆ πρὸς τοὺς Σουλιώτας.

ΚΕΦ. 5ον. Σελὶς 179.

Ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως. - Πυρκαϊά - Πορεία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ. - Ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι. - Ἐπανάστασις τῆς ἐλευθερολακωνίας. - Ἡ Κωνσταντίνα Ζαχαριᾶ ὑποκινεῖ τὴν Λακωνίαν εἰς ἐπανάστασιν - Διωγμὸς τῶν Τούρκων ἐκ Λεονταρίου. - Ἐπανάστασις τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Μεσσηνίας. - Γερουσίαι. - Γερουσία τῶν Καλαμῶν. - Οἱ Ἕλληνες εἰσέρχονται εἰς Πάτρας. - Ταραχαί. - Ὁ ἐπίσκοπος Προκόπιος μεταβαίνει εἰς Ἦλιδα. - Ὁ Γιουσοὺφ πασσᾶς ἀφικνεῖται εἰς Αἰτωλίαν. - Ῥαδιουργίαι τῶν Ἄγγλων πρακτόρων. - Πολιορκία τοῦ φρουρίου τῶν Πατρῶν. - Εἰδήσεις ἐκ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὅστις ἀναγγέλλει τὰς ἐπαναστάσεις ἃς προὐκάλεσεν. - Οἱ Ἕλληνες ὑπερπληροῦσι τὸ προξενεῖον τῆς Γαλλίας. - Σφαγαί. - Πυρκαϊὰ ἀδη-

φάγος. - Φυγὴ τῶν ἐπαναστατῶν. - Μαρτύρια, βασανιστήρια, ἀνασκολοπισμοί, χείμαρροι πυρὸς καὶ αἵματος. - Ἐπανάστασις κατὰ τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας, ὅστις ἐμποδίζει τὴν λεηλασίαν τῶν ἀποθηκῶν, τὰς ὁποίας ἐνεπιστεύθησαν αὐτῷ. - Χριστιανοὶ γονυπετοῦντες παρὰ τὴν Γαλλικὴν σημαίαν. - Οἱ Ἴωνες τρέχουσι πρὸς βοήθειαν τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν. - Συνάντησις τοῦ προξένου μετὰ τοῦ νικητοῦ πασσᾶ. - Ἀρνεῖται φρουρὰν ἀσφαλείας. - Ἀπάντησις ἐπὶ τοῦ ζητήματός του.

ΚΕΦΑΛ. 6ον. Σελὶς 200.

Ἐπανάστασις τῆς Βοιωτίας. - Ὁ Διάκος ἀπελευθεροῖ τοὺς ἄρχοντας. - Διελαύνει τοὺς Τούρκους ἐν στόματι μαχαίρας. - Νεώτεροι χρησμοὶ τοῦ Τροφωνίου. - Δημώδη ᾄσματα. - Ὕμνοι τοῦ Ρήγα. - Ὁμοσπονδία τῶν Βοιωτῶν. - Ὁ ἐπίσκοπος Προκόπιος ὑποκινεῖ τὴν Ἠλιδα. - Προφητικοὶ αὐτοῦ λόγοι. - Λεπτομέρειαι. - Μαρτύριον τῆς Ἀναστασίας - Σταθεροτης τοῦ Χριστοδούλου. - Συνέχεια τῶν ἐν Βλαχίᾳ καὶ Μολδαυίᾳ. - Λεηλασίαι Βλαδιμηρέσκου καὶ Σάββα. - Ἄφιξις τῶν Φιλικῶν. - Εἴσοδος τοῦ Βλαδιμηρέσκου εἰς Βουκουρέστιον. - Ἀπιστία τῶν Βογιάρδων. - Δυστυχία αὐτῶν. - Ἀβεβαιότητες τοῦ Ὑψηλάντου. - Ἀφικνεῖται εἰς Κολεντίναν. - Φόβοι αὐτοῦ. - Δυσπιστία μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. - Διάστασις τοῦ Βλαδιμηρέσκου. - Ἀνανδρία τῶν Μολδαυῶν. - Προδοσία τῶν Βογιάρδων αὐτῶν.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΚΕΦΑΛ. 1ον. Σελὶς 216 συνέχεια.

Προκήρυξις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου γνωσθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει. - Πανικός. - Σχέδια ἀποδοθέντα τοῖς ἕλλησι διαψευσθέντα δ' ὑπὸ τῶν γεγονότων. - Ἔναρξις συλλήψεων καὶ σφαγῶν προκληθεισῶν ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης. - Ἥτις ὑποκρίνεται ὅτι προσπαθεῖ νὰ καταστήλῃ αὐτάς. Συμβούλιον παρὰ τῷ μεγάλῳ Βεζύρῃ. - Ζητήματα λυόμενα ἐν τούτῳ. - Τρόμος τῶν Τούρκων. - Μαρτύριον Κωνσταντίνου τοῦ Μουρούζη, καὶ πολλῶν χριστιανῶν. - Βιογραφικὴ σημείωσις ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου. - Αἴτιοι τῶν κινδύνων αὐτοῦ, ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, περιγραφὴ τῆς τελετῆς ταύτης. - Σύλληψις καὶ ἀπαγχόνισμος τοῦ Πατριάρχου πρὸ τῆς Πύλης τῶν Πατριαρχείων. - Θανατικὴ ἐκτέλεσις τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. - Ἀνησυχίαι τῶν χριστιανικῶν πρεσβειῶν. - Ἐξηγήσεις ἃς αὐταὶ ζητοῦσι παρὰ τῆς Πύλης. - Ἀλαζονικὴ ἀπάντησις ταύτης. - Τὸ πτῶμα τοῦ μάρτυρος πατριάρχου συρόμενον ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ῥίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν. - Κτεδάφισις τῆς πατριαρχικῆς ἐκκλησίας. - Λεηλασία ἐν Φαναρίῳ. - Βιβλιοθῆκαι πωληθεῖσαι. - Στάσις τῶν Σκυπετάρων. - Παῦσις τοῦ Μεγάλου Βεζύρου Βεντερλῆ. - Προετοιμασίαι τῆς Ὀθωμανικῆς μοίρας δι' ἐκστρατείαν.

ΚΕΦΑΛ. 2ον. Σελὶς 240.

Γενικὴ ἀναστάτωσις τῆς Ἑλλάδος. - Πολιτικὴ κατάστασις τῶν νήσων Ὕδρας Σπετσῶν καὶ Ψαρρῶν. - Κηρύττουσιν αὐταὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν. - Πατριωτισμὸς τῶν ἐξοπλιστῶν αὐτῶν. - Συνέχεια τῶν τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας. Κακὴ διεύθυνσις τῶν ἐπαναστατῶν. - Στρατεύσις τοῦ πασσᾶ τῆς Βραΐλας. - Μάχη ἐν Γαλαζίῳ. - Μεγάλη ἀξία τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῶν Ἑλλήνων. - Ἀποσύρονται οὗτοι εἰς τὸν Προῦθον. - Ἀνέρχονται εἰς Ἰάσιον. - Ἄφιξις τοῦ Κατακουζηνοῦ εἰς τὴν πόλιν ταύτην. - Σύλληψις τοῦ Θεοδώρου Βλαδιμηρέσκου καὶ ἀποκεφάλισις αὐτοῦ. - Καταφύγιον τοῦ Ὑψηλάντου. - Ἀποστασία τοῦ Κατακουζηνοῦ. - Ἱερὸς λόχος τῶν Φιλικῶν. - Ὑψηλὴ ἀφοσίωσις τοῦ Ἀθανασίου. - Ἔνδοξον τέλος τοῦ Σπύρου Δαλώστρου. - Ὀνόματα τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων ἡρώων - Ἡ ἐν Δραγατσανίῳ μάχη: - Καταστροφὴ τοῦ Ἱεροῦ λόχου. - Φυγὴ τοῦ Ὑψηλάντου. καταφεύγει εἰς Αὐστρίαν, ὅπου συλλαμβάνεται καὶ καθείργεται εἰς Μουγάτς.

ΚΕΦ. 3ον. Σελὶς 263.

Ναυτικοὶ τῶν ἑλλήνων ἐξοπλισμοί. Ὁ Ἰάκωβος Τομπάζης διοριζόμενος ναύαρχος - Ὅρκος αὐτοῦ. - Ὁ ἑλληνικὸς στόλος προσορμίζεται εἰς Τῆνον. - Τελετὴ τῆς ἐπαναστάσεως. - Ψαρρὰ καὶ ἡ συγκατάθεσις αὐτῶν. - Ὁ ἕλλην ναύαρχος ἐν Χίῳ. - Προκήρυξις, ἣν ἀπευθύνει πρὸς τοὺς κατοίκους. - Ἀρνοῦνται νὰ μετάσχωσι τῆς ἐπαναστάσεως. - Σραγαὶ τῶν χριστιανῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. - Ἀξιοσύστατος εὐσπλαχνία τῶν Ψαριανῶν. - Ἡμερησία διάταξις. - Ἑλληνικὴ σημαία καὶ ἔμβλημα αὐτῆς. - Συμμαχία τῶν νήσων τοῦ ἀρχιπελάγους καὶ προπαρασκευαὶ πρὸς ἄμυναν. - Μύπνος. - Ἐνθουσιασμὸς τῆς Μαυρογένους· μοδένα Μαυρογένη.

ΚΕΦ. 4ον. Σελὶς 280.

Μαρτύριον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Αἴμου Κυρίλλου. - Τοῦ Δωρεθέου ἀρχαίου μαθητοῦ τῆς πολυτεχνικῆς τῶν Παρισίων σχολῆς, ἀρχιεπισκόπου Ἀδριανουπόλεως. - Τοῦ Τοῦ ἀρχιεπισκόπου εὐτροπίου. - Τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου Εὐγενίου. - Τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ. - Ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε ἐξάρχων καὶ ἡγουμένων. - πολλῶν τραπεζιτῶν καὶ ἐμπόρων ἑλλήνων. Ὠμότητες τῶν Τούρκων ἐν Πελοποννήσῳ. - Χριστιανοὶ ὀβελισθέντες. - Ὁ ἐν Πάτραις πρόξενος τῆς Γαλλίας σώζει τοὺς Φυγάδας. - Ἅλωσις τῆς ἐν τῇ λίμνῃ τῶν Ἰωαννίνων νήσου. - Οἱ κάτοικοι παραδοθέντες εἰς τὴν ἀσέλγειαν τῶν Τούρκων. - Ὁ Χουρὶτ ἀπαγχονίζει, τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Ἱερομερίου καὶ πολλοὺς ἱερεῖς. - Ἐνδιοασμὸς τῶν Αἰτωλῶν. - Οὗτοι ἀνακαλύπτουσι τὸ κατ' αὐτῶν σχηματισθὲν τῆς ἐξοντώσεως σχέδιον. - Ἐπαναστατοῦσι. - Πολεμοῦσιν κατὰ τῶν Τούρκων. - Ἐκστρατεία Ὁμὲρ Βριώνη. - πολεμεῖ καὶ ἀνασκολοπίζει τὸν ὁπλαρχηγὸν Διάκον. - Διέρχεται τὰς Θερμοπύλας. - ἡττᾶται ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, Ἅλωσις τῆς Ἀραχώβης. - Τοῦρκοι διελθόντες ἐν στόματι μαχαίρας. - Ἐπανάστασις τῆς Φωκίδος καὶ Λοκρίδος. Θάνατος τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλῆ Χαΐνιτσας. - Ἐπανάστασις τῆς ἄνω Βλαχίας. - Ἀπώλεια καὶ ἀνάκτησις τῶν πόλεων τῆς Πίνδου ὑπὸ τῶν Τούρκων. - Φυγὴ τῶν Μεγαλοβλαχιτῶν.

ΚΕΦΑΛ. 5ον. Σελὶς 301.

Ἅφιξις Ἑλληνικῆς μοίρας πρὸ τῶν Πατρῶν. - Τὸ μονόκροτον Ἀλλιέξε σώζει τὸν πρόξενον τῆς Γαλλίας. - Μάχαι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. - Ἀμηχανία αὐτῶν. - Ἐπανάστασις τοῦ Μεσολογγίου. - Τοῦρκοι αἰχμάλωτοι κηρυττόμενοι ραγιάδες. - Συμβουλαὶ τῶν Ὑδραίων πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Γαλαξειδίου ἀπορριπτόμεναι. - Οἱ ἐπαναστάται ἀδίκως κατηγορούμενοι. - Κατάσκοπος ἀπαγχονισθείς. - Λεηλασία τῆς Κορώνης ὑπὸ τῶν Μανιατῶν. - Γερουσία τῶν Καλαμῶν. - Ὁ Κολοκοτρώνης ἀρχιστράτηγος. - Ἅφιξις τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου τοῦ Μιχαὴλ Κομνηνοῦ Ἀφεντουλιὲφ καὶ Κατακουζηνοῦ. - Κατάστασις τῶν ἐπαναστατῶν. - Πολιορκία τῆς Μονεμβασίας. - Θηριωδία τῶν Τούρκων. - Πρόληψις τῶν Μανιατῶν ἐνθαρρυνομένων ὑπὸ τῶν γυναικῶν αὐτῶν. - Βοήθειαι, τὰς ὁποίας οἱ Ἄγγλοι παρέχουσιν εἰς τοὺς Τούρκους. - Συνέπεια τῆς πράξεως ταύτης. - Ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς Κορίνθου λύεται. - Τρόμος διαδοθεὶς ἐν Ἀρκαδίᾳ. - Λιτανεῖαι. - Ἀναθήματα. - Οἱ Λαλιῶται Βοηθούμενοι. - Καταφύγιον αὐτῶν. - Διώκουσι τοὺς Πατρινοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. - Ἡ ἀστυνομία τῆς Ζακύνθου. - Ἀπαγορεύει τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων. - Μανία τῶν Ζακυνθίων.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΚΕΦ. Α'. Σελὶς 1.

Ἐπανάστασις τῆς Σάμου. - Σύστασις καὶ διοργάνωσις τακτικῶν σωμάτων. - Μανία τῶν ἐν Ἀσίᾳ Τούρκων. - Ταραχαὶ αὐτῶν ἐν Δαρδανελίοις. Ἅφιξις τοῦ Μωαμεθανικοῦ στόλου εἰς Μυτιλήνην ἢ Λέσβον. - Ἡ ἑλληνικὴ μοίρα τὸν καταδιώκει. -

Ὡραῖον ναυτικὸν κατώρθωμα τεσσάρων Ἑλληνικῶν Βρικίων. - Φυγὴ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ναυτικοῦ. - Σχέδιον τῶν ἑλλήνων περὶ τῆς Σμύρνης. - Διευθύνονται εἰς Κυδωνίας. Πυρκαϊὰ καὶ καταστροφὴ τῆς πόλεως ταύτης. - Οἱ ἐπαναστάται σώζουσιν τοὺς κατοίκους. - Πώλησις Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Βαρβάρων. - Ἀπόβασις τῶν Σαμίων εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. - Σφαγαὶ ἐν Σμύρνῃ, ὡραία διαγωγὴ τοῦ Κ. Δαβίδ, προξένου τῆς Γαλλίας. - Παραμυθία εὐσπλαχνία, προστασία τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας. - Δολοφονία τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν. - Μουσουλμανικὴ ὀχλοκρατία. - Αὐτοθυσία Σαρδηνικοῦ πλοίου. - Δολοφονία τοῦ πληρώματός του. - Αἴτια καὶ συνέπειαι τῆς πράξεως ταύτης.

ΚΕΦ. 2ον. Σιλὶς 22.

Ἀγαλλίασις τῶν ἑλλήνων τοῦ ἀρχιπελάγους. - Ἄφιξις τοῦ ναυάρχου **Halgan** ἐπανάστασις τῆς νήσου Κρήτης διακηρυχθεῖσα ὑπὸ τῶν Σφακιανῶν. - Ἀβαδιῶται φυλή. - Ἀποκλεισμὸς Τούρκων ἐντὸς τῶν φρουρίων. - Τὰ Χανιά. - φρόνημα τῆς πόλεως ταύτης. - Καταστροφαὶ μουσουλμανικῶν ὁρδῶν. - Λαμπρὸς χαρακτὴρ τοῦ ἐλὴζ ἀγᾶσα τράπου τῆς Καρίας ἀποσταλέντος ἐναντίον τῆς Σάμου. - Ταραχαὶ καὶ ἀναρχία ἐν Σκάλα Νόβα. - Σφαγαὶ ἐν Κῷ Ῥόδῳ καὶ Κύπρῳ. - Δευτέρα ἄφιξις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸ ἀρχιπέλαγος καταδιωκομένου ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ. - ὑπεροχὴ τοῦ τελευταίου τούτου ἕνεκα τῶν πυρπολικῶν του. - Κίνδυνος εὐρωπαϊκοῦ ναυτικοῦ αἴτια. - Ἐπανάστασις τῆς πέραν τοῦ Ἀξιοῦ Μακεδονίας. - Πανικὸς καταλαμβάνει τὴν Θεσσαλονίκην. - Συμφωνία Ἑβραίων καὶ Τούρκων. - Οἱ Ἕλληνες ἡττῶνται εἴς τινας συγκρούσεις· καταφείγουσιν εἰς τὴν Χερσόνησον τῆς Κασσάνδρας. - Μοναχοὶ τοῦ Ἄθω. - Ὁ Βοιωτάρχης Διαμάντης σπεύδει εἰς βοήθειαν τῶν Μακεδόνων. - Ὁ Ζόγκος πολεμεῖ τοὺς Τούρκους ἐν Θεσσαλίᾳ. - Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ στρατηγὸς Νορμάννος φθάνουσιν εἰς Πελοπόννησον. - Ἅλωσις τῆς Πύλου καὶ τῆς Μονεμβασίας. - Δεινοπαθήματα τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Ἠπείρου. - Πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς. - Ὑπολογισμοὶ ἐπὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης. - Εἰκὼν τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου. - Ἀμηχανία τοῦ Χουρσὶτ. - Οἱ Τοῦρκοι κατασυντρίβονται ἔν τινι τεμένει τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τὰς Βόμβας τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ.

ΚΕΦ. 3ον Σελὶς 52

Κατασκαφὴ τῶν ναῶν. - Μεγαλαυχία τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης. - Σύλληψις τοῦ τραπεζίτου Δανέζη. - Διαμαρτυρία ἐπὶ τούτῳ τοῦ Ρώσσου πρεσβευτοῦ. - Δήλωσις τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Πετρουπόλεως. - Ἀπάντησις τῆς Πύλης εἰς τὴν διακοίνωσιν αὐτοῦ. - Ὁ Βρώνος δὲ Στραγονώφ ἐγκαταλείπει τὴν Κωνσταντινούπολιν. - Ἀφικνεῖται εἰς Ὀδησσόν. - Ἐπικήδειος πομπὴ τοῦ πρωτομάρτυρος Γρηγορίου. - Ὁ πανηγυρικὸς αὐτοῦ. - Ὁμοφώνως εὐχὴ ὑπὲρ τοῦ πολέμου. - Ὁ Βρώνος δὲ Στραγονώφ συναντᾷ τὸν κυρίαρχον αὐτοῦ εἰς Λούγαν. - Φιλοσοφικὴ καρτερία τοῦ Ἀγγέλου ἐπιτετραμένου τῆς Πύλης ἐν Παρισίοις. - Σύμβαμα καὶ ἄφιξις τοῦ Θ. Νέγρη εἰς Πελοπόννησον. - Βαλέστος. - Διχόνοιαι ἐν τῇ γερουσίᾳ τῶν Καλαμῶν. - Σίκερης - ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ. - Συμβούλιον ἐν Μεσολογγίῳ. - Ποιμαντορικὸν γράμμα τοῦ παρεισάκτου Πατριάρχου Εὐγενίου. Ἀναθεμάτισις αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ.

ΚΕΦ. 4ον Σελὶς 74

Οἱ Σουλιῶται καταλαμβάνουσι τὴν Ρενιαύην. - Ἡ ἰδιόρρυθμος στρατηγική των. - Ἀπόπειρα, αὐτῶν κατὰ τῆς Ἄρτης. - Ἐμβάλλουσιν αὐτοὺς. - Ἐπιτυχία τοῦ Μάρκου Βότσαρη ἐν Πλάκα τῆς Ἀθαμανίας. - Ὁ Χουρσὶτ πασσᾶς λαμβάνει ἐπικουρίας. - Διαπραγματεύσεις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἀλῆ-Πασσᾶ. - Ἔκκλησις τῶν Σουλιωτῶν πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Πάργας. - Οἱ Τόσκηδες ἐπαναστατήσαντες καταλαμβάνουσιν τὸ Τεπελένιον, βαδίζουσιν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων, διασκορπίζονται. - Σπουδαῖαι βοήθειαι στελλόμεναι τῷ Χουρσὶτ. - Ῥῆξις τῶν μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ διαπραγματεύσεων. -

Λύσις τῆς Πολιορκίας τῆς Ἄρτης. - Σχέδια κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει. - Προπαρασκευαὶ τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Ἀκαρνανίας τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. - Ὁ Διαμαντῆς ὑποστηρίζει τοὺς ἐπαναστάτας τῆς Κασσάνδρας. - Δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων. - Ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Μωρέως. - Πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς. - Μάχη τοῦ τροχοῦ ἢ Κακῆς Σκάλας. - Κατατρόπωσις τριῶν χιλιάδων πεντακοσίων Τούρκων ὑπὸ τοῦ Νικήτα ἡγουμένου ἐννενήκοντα Ἑλλήνων, ὅστις ἐπονομάζεται Τουρκοφάγος. - Ἄφιξις Γόρδονος καὶ Μαξίμου Ράϊνδω πρὸ τῆς Τριπολιτσᾶς. - Σκέψεις ἐπὶ τῶν ἔξωθεν ἐπικουριῶν τῶν Ἑλλήνων. - Ἄποψις τῆς καταστάσεως τῶν ἐπαναστατῶν. - Ἀξιοσημείωτον δεῖγμα συμφιλιώσεως. - Ὁ Δημαγωγὸς Ἀντώνιος ἐξοστρακίζεται ἐξ Ὕδρας.

ΚΕΦ. 5ον Σελὶς 102

Κρίσις περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. - Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουσιν ἐξαπίνης Τουρκικὰ ὁπλιταγωγά. - Ναυτικαὶ κινήσεις. - Συμβάντα ἐν Κύπρῳ. - Ἡ Γαλλικὴ ὁλκὰς Λέαινα συντείνει εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως. - Εὐστάθεια τοῦ προξένου **Mechain**. - Γαλλὶς συζευχθεῖσα μετὰ τοῦ πασσᾶ τῆς Ἱερουσαλήμ. - Καταστροφὴ τῆς καθολικῆς μονῆς τοῦ ὄρους Κερμήλου. - Οἱ Ἄγγλοι ἀναφανδὸν κηρύσσονται ὑπὲρ τῶν Τούρκων. - Ἄφιξις τῆς μοίρας αὐτῶν εἰς Ζάκυνθον καὶ ἄρσις τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Καπετανᾶ βέη. - Μαρτύριον τοῦ ἐπισκόπου τῆς Κορώνης καὶ τοῦ Τιμοθέου, διακόνου ἐκ Μεσσήνης, τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ καὶ ἑνὸς πκιδίου. - Νίκη τῶν Θερμοπυλῶν. - Αἰσχρὰ φυγὴ τῶν Τούρκων. - Ἀψιμαχίαι πρὸ τῶν Πατρῶν. - Ὁ Τουρκικὸς στόλος πλοηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ πλοίου Ζηνοβίας προσβάλλει καὶ καταστρέφει τὸ Γαλαξείδιον. - Πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς διευθυνομένη ὑπὸ Γάλλων ἀξιωματικῶν. - Τὰ ὀνόματα αὐτῶν. - Ὁ Μαυροκορδάτος πέμπεται εἰς Αἰτωλίαν. Λειποταξία τοῦ Κακουζηνοῦ. - Ὁ Δ. Ὑψηλάντης ἀπατηθεὶς μεταβαίνει εἰς Καλάβρυτα συναπάγει τοὺς ξένους ἀξιωματικούς. - Ὁ Ἐλμὰς βέη καὶ οἱ τόξιδες αὐτοῦ συνθηκολογοῦσιν. - Ἀπληστία Ἑλλήνων ὁπλαρχηγῶν. - Δυσαρέσκεια τῶν Στρατιωτῶν. - Βομβαρδισμὸς τῆς Τριπολιτσᾶς. - Ἔφοδος καὶ ἅλωσις τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. - Διάφοροι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐκδόσεις. - Ἀμφιβολίαι σχετικαὶ πρὸς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Κ. Βουτιέ. - Οἱ ἐπὶ τούτῳ λόγοι. - Δηώσεις. - Ἀναχώρησις τῶν Σκιπετάρων. - Ἡ ἀπειλητικὴ αὐτῶν στάσις. - Φρικαλέα σφαγὴ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἰουδαίων. Ἰωσὴφ ὁ ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης ἀπολυτρωθεὶς δέεται ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. - Τὰ ἐν Ζακύνθῳ. - Δολοφονία Ἄγγλου. - Συγκίνησις καὶ αἱ ὠλέθριαι συνέπειαι αὐτοῦ. - Συχναὶ παρελάσεις τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου· ἀπόπλους αὐτοῦ εἰς Ἀσίαν.

ΚΕΦΑΛ. 6ον. Σελὶς 131.

Πολιτικὴ κατάστασις τῶν Ἰονίων νήσων. - Διαγωγὴ τῶν ἐν Ζακύνθῳ Ἄγγλων πρακτόρων. - Ἀνέκδοτον περὶ τῆς Βασιλίσσης τῆς Νεαπόλεως Καρολίνας. - Ἐξυβρισις, αἰκίαι, ἐξορίαι, διωγμοὶ τῶν Ρώσσων ὑπηκόων. - Στάσις ἐν τῷ λιμένι Κερίῳ ἐπί τινι εὐκαιρία. - Αἱ συνέπειαι αὐτῆς. - Στρατιωτικὴ δίκη. - Ἀνησυχίαι, γελοῖα κινήματα τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων. - Ἀποδίωξις τῶν πρὸς τὴν ἐπαρχίαν καταφυγουσῶν ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν. - Τιμωρίαι ἐπιβληθεῖσαι εἰς τοὺς ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν ἐπικαλουμένους τὴν θείαν ἀρωγήν. - Κωλισιπλοια, ἀπαγόρευσις τῆς κωδονοκρουσίας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ψαλμῶν. - Ἓν βλέμμα ἐν Πελοποννήσῳ. - Λῃστεῖα τῶν Σκλαβούνων καὶ ἄλλων ἐν Πάτραις. - Ἐπάνοδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πόλιν ταύτην. - Ἐπικουρίαι αὐτῶν. - Σφαγαὶ τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς τῆς Τριπολιτσᾶς ὑπὸ τῶν Τούρκων σκυπετάρων. - Φυγὴ τοῦ καπετὰν πασσᾶ, ἀπώλειαι αὐτοῦ. - Θριαμβευτικὴ εἴσοδος αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. - Λεπτομέρειαι τῆς ἐκστρατείας τοῦ Γεωργίου Ὀλυμπίου ἐν ταῖς ὑπεριστρίαις ἐπαρχίαις. - Κήρυξις πολέμου τοῦ Σάχη τῆς Περσίας κατὰ τοῦ Μαχμοὺτ αὐτοκράτορος τῆς Τουρκίας.

ΚΕΦΑΛ. 7ον. Σελὶς 151.

Δυσαρέσκειαι γενιτσάρων ἐν Κωνσταντινουπόλει. - Νέαι ταραχαὶ ἐν Σμύρνῃ προσκληθεῖσαι ἐκ τῆς ἀπληστίας Φράγκων τινῶν. - Ἀξιόζηλος διαγωγὴ τοῦ προξένου κατὰ τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ τῆς Γαλλίας. - Θηριώδης ἐπιχείρησις ναυκλήρου ἀκτοπλοϊκοῦ πλοίου συνεργούσης Ἀλγερινῆς γολέττας. - Σφαγαὶ ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ. Καρτερόψυχία τοῦ Κ. Mechain. - Σχέδια συνδιαλλαγῆς Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. - Ἀποδείκνυται τὸ ἀδύνατον αὐτῆς. - Ἀπορρίπτεται ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης. - Ἄφιξις τοῦ ναυάρχου Ἀλγὰν εἰς Ἀττικήν. - Κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν. - Σκέψεις ἐπ' αὐτῆς. - Ἕλληνες καταφυγόντες εἰς τὴν νῆσον Σαλαμῖνα. - Δυσχερὴς θέσις καὶ καρτερία αὐτῶν. - Ἀξιομνημόνευτοι λόγοι πολεμιστοῦ. - Ἀξιοσημείωτος γνώμη νησιώτου. - Ἀνέκδοτον Διακριέως ποιμένος. - Ἐκστρατεία πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Κρήτῃ ἐπαναστατῶν. - Μετάθεσις τῆς Γερουσίας ἐκ Καλαμάτας εἰς Τριπολιτσάν. - καὶ ἐκ τούτης εἰς Ἄργος. Διατί; Ὄλεθρος τῶν Ἑλλήνων τῆς νήσου Σαμοθράκης. - Τὰ ἐν πέραν τοῦ Ἀξιοῦ Μακεδονίᾳ. - Καταγωγὴ καὶ τύχαι τοῦ Μεχμὲτ Ἀβουλουβούδ. - Διορίζεται πασσᾶς τῆς Θεσσαλονίκης. - Πολεμεῖ τοὺς Ἕλληνας, καταλαμβάνει τὴν Χερσόννησον Κασσάνδρα καὶ τὴν Σιθωνίαν ἢ Λόγους. - Ὑποκρισία αὐτοῦ. - Διαπραγματεύεται μετὰ τῶν κληρικῶν τοῦ ὄρους Ἄθως. - Καθυπόταξις τῆς Χερσονήσου Κασσάνδρας. - Διαγωγὴ τοῦ Ἀβδουλουβούδ πασσᾶ τῆς Θεσσαλονίκης. - Τὰ ἐν Εὐβοίᾳ. - Ἔνδοξος θάνατος τοῦ Ἠλία, υἱοῦ τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη. - Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουσι τὰς Ἀθήνας.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΚΕΦΑΛ. 1ον. Σελὶς 181.

Κατάστασις τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. - Τὰ κατὰ τὴν νῆσον Κρήτην. - Ἄφιξις τοῦ Μιχαὴλ Κομνηνοῦ Ἀραντουλιὲφ ἐν ταύτῃ. - Χαρακτηρισμὸς καὶ διακηρύξεις αὐτοῦ. - Στρατιωτικὴ πολιτικὴ κατάστασις τῆς νήσου Κρήτης. - Λεπτομερείαι τυπογραφικαὶ καὶ οἰκονομικαί. - Ὀνόματα τῶν κυριωτέρων ὁπλαρχηγῶν τῶν ἐπαναστατῶν. - Ἀνικανότης καὶ δουλοπροσύνη Κομνηνοῦ. - Παράπονα ἐναντίου αὐτοῦ. - Συνδιάσκεψις ἐν Ῥαχωρίῳ. - Ὁμιλία καὶ σώφρων πορεία τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. - Τὰ σχέδια αὐτοῦ. - Ἅλωσις τοῦ φρουρίου Λιθαρίτσας. - Οἱ Σουλιῶται βαδίζουσιν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. - Ἀρνεῖται τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. - Ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Σουλιώτας. - Ἀπόφασις τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. - Συγκατάθεσις τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Καραΐσκου. - Προσβάλλουσιν τὴν Ἄρταν. - Μάχαι αὐτῶν. - Ὑποστηρίζονται ὑπὸ τῶν Τόσκηδων οἵτινες προδίδουσιν αὐτούς. - Θάνατος τοῦ Καρ Ἀλῆ Χὰν καὶ τοῦ Μεχμὲτ βέη ἐκ Κλεισούρας. - Συνέπεια τούτων. - Τροπὴ τῶν Σουλιωτῶν. - Ἀπόταξις τοῦ Ἰσμαὴλ Πασόμπεη. - Ἕνωσις πάντων τῶν Σκυπεταρῶν ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Χουρσίτ.

ΚΕΦ. 2ον. Σελὶς 201.

Οἱ Ἀκαρνᾶνες ὑπὸ τοῦ Μακρῆ. Ὁ Μαυροκορδάτος μεταβαίνει εἰς Πελοπόννησον. - Διχόνοιαι μεταξὺ τῶν πολιορκούντων τὰς Πάτρας ἐπαναστατῶν· κατατρόπωσις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Γιουσοὺφ πασσᾶ. - Δολοπλοκία ἄγγλων κατασκόπων. - Πυρπόλησις τοῦ Γαλλικοῦ προξενείου. - Καρτερία καὶ ἀναρχία τῶν Ἑλλήνων. - Ῥαδιουργίαι. - Μετάθεσις τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς Ἄργος. - Ἐναρκτήριος λόγος. - Σύγκλησις καὶ καταρτισμὸς συνελεύσεως ἐν Ἐπιδαύρῳ· συζήτησις καὶ ἀπόφασις αὐτῆς. - Ἔκθεσις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Κρήτης. Ἄφιξις τοῦ Κ. Λενορμὰν de Kergit εἰς Ἀθήνας. Ἀποκλεισμὸς πολιορκία καὶ ὑπόσπουνδος παράδοσις τοῦ Ἀκροκορίνθου. - Σφαγὴ τῶν Τούρκων. - Ὁ Μαυροκορδάτος ἐκλέγεται πρόεδρος. - Προσωρινὸν σύνταγμα. - Ἔγγρα-

φον ἀνακηρύσσον τὴν ἀνεξαρτησίαν. - Νόμος περὶ οἰκονομικῶν. - Λύπη τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου. - Ἄφιξις δύο ἄλλων ἀπεσταλμένων πρὸς ἐξαγορὰν τοῦ Χαρεμίου τοῦ Τουρσὶτ πασσᾶ. Ἀναχώρησις τοῦ λοχαγοῦ Βαλέστου εἰς Κρήτην. - Προπαρασκευαὶ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1822.

[1]Ἀδημονία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. - Πανουργίαι τοῦ σερασκέρη Χουρσὶτ. - Ἀποσίρτησις τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ μηχανικοῦ Καρέτου. - Ἐπεσόδιον τοῦ Νεκιβὲ, τὸ φρούριον τῆς λίμνης καταλαμβάνεται παρὰ τῶν πολιορκητῶν, ὁ Ἀλῆ πασσᾶς διαπραγματεύεται περὶ συνθηκολογήσεως. Συνέντευξις αὐτοῦ μετὰ τῶν κηρύκων τοῦ Χουρσὶτ. - παρουσιάζει αὐτοῖς τὸν Σεΐδην αὐτοῦ Σελήμ. - ἐκκένωσις τοῦ φρουρίου ὑπὸ τῶν Ὀσμανλήδων. Παραδοχὴ προτάσεώς τινος τοῦ Ἀλῆ. - Ἡ πρότασις ἀποβαίνει αὐτῷ ἀπαισία. - Ἀπατηλαὶ ἐγγυήσεις παρεχόμεναι τῷ Ἀλῆ πασσᾶ. - Ὄνειρον ἀναγγέλλον αὐτῷ τὸ προσεχὲς τέλος του. - Ἀπέρχεται ἐπὶ τῆς ἐν τῇ λίμνη νήσου. - Πλάνη αὐτοῦ, ἀνία, θάνατος τοῦ Ἀλῆ. - Κηδεία αὐτοῦ. - Ἡ Βαλικὴ σώζεται. - Ἀποστολὴ τῆς κεφαλῆς τοῦ τυράννου εἰς Κωνσταντινούπολιν. - Ἐκθέτουσιν αὐτὴν εἰς πλ. μέρη καὶ ἐπιδεικνύουσιν αὐτὴν ἀντὶ χρηματικῆς ἀμοιβῆς.

ΚΕΦ. 4ον. Σελὶς 237

Ἔκθεσις τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ εἰς τὴν Πύλην τοῦ ἀνακτόρου τῶν Σουλτάνων. - Γιαφτὰς ἢ ἐπίγραμμα προσηρτημένον αὐτῇ. - Ἐπιστολὴ Μαχμοὺτ τοῦ Δ' πρὸς τὸν Χουρσὶτ πασσᾶν καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. - Ἐκτέλεσις τῆς ἀποφάσεως τοῦ Σουλτάνου κατὰ τῶν υἱῶν καὶ τῶν ἐγγόνων τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐν Χουτηγιὲχ - πώλησις τοῦ Χαρεμίου αὐτῶν. Δυσαρέσκεια τῶν Σκυπεταρῶν ἐν Ἰωαννίνοις. - Πολεμικαὶ παρασκευαὶ τῶν Τούρκων. - Κατάπτευτικὸς περίπλους τοῦ ναυάρχου Τομπάζη. - Κατάστασις τῶν Ψαρρῶν καὶ τῆ Σάμου. Σημαντικὴ λεία πυροβολικοῦ. - Ἀπιστία τοῦ Ἀδουλουβοὺδ πασσᾶ. Οἱ Τοῦρκοι εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν Χερσόννησον τοῦ Ἄθωνος. Φυγὴ τῶν προσφύγων καὶ πολλῶν κληρικῶν. - Κατάληψις ἀποθήκης ὑλικοῦ τοῦ πολέμου ὑπὸ τῶν ψαριανῶν. - Μεταφορὰ τοῦ ὑλικοῦ τοῦ ὄρους Ἄθωνος εἰς Θεσσαλονίκην. - Μάχαι καὶ νίκαι τῶν ἑλλήνων ἐν Ζητουνίῳ καὶ Πατριζικίῳ ἀπὸ τῆς 31 Μαρτίου μέχρι τῆς 6 Ἀπριλίου. - Διχόνοια ἐν Νάξῳ καὶ τὰ κατ' αὐτήν. - Πολιτικὴ διοργάνωσις τῆς Πάρου. - Κατάστασις τῆς Κρήτης. - Σχηματισμὸς Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ ὑπουργείου τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. - Ἔφορος Ἀθηνῶν· κατάστασις τῆς πόλεως ταύτης.

ΚΕΦ. 5ον Σελὶς 254

Ἄφιξις τῆς Ὀθωμανικῆς μοίρας ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει. - Στρατηγήματα τῶν Ὑδραίων. - Ἀποβιβάζει στρατὸν ἐν Ναυαρίνῳ. - Ἡττᾶται ὑπὸ τοῦ Μάρκου Βότσαρη ἐν Ῥηγνιάδῃ ἐπὶ τῶν Τούρκων. - Ἡ Βασιλικὴ καὶ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ Ἀλῆ πέμπονται εἰς Κωνσταντινούπολιν. - Θάνατος τοῦ Ἀβδὶν βέη ἐκ Λαρίσσης. - Ἐξορία τοῦ Ἰσμαὴλ Πασόμπεη. - Μεγάθυμος αὐταπάρνησις τῶν Σουλιωτῶν.

ΚΕΦ. 6ον Σελὶς 2. 7. 5.

Ἔκθεσις τῶν κυριωτέρων συμβεβηκότων, ἅτινα προηγήθησαν τῆς ἐν Χίῳ ἐπαναστάσεως. - Λόγοι δι' οὓς οἱ κάτοικοι αὐτῆς δὲν προσεχώρησαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. - Ἀπόφασις ἣν ἔδει νὰ λάβωσιν. - Ἀκμὴ τῆς Χίου, γεωργικὴ, ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ εὐημερία αὐτῆς. - Καπίεσις τῶν Τούρκων. - Αἰτοῦσιν ὁμήρους. - Ἐπιβάλλουσιν ἀγγαρείας. - Παράνομοι φορολογίαι καὶ δολοφονίαι. - Κοινὴς δυσαρέσκεια. - Ἀποβίβασις Λυκούργου Λογοθέτου μετὰ σώματος Σαμίων. - Ἐπαναστατεῖ τὰς ἐξοχὰς τῆς Χίου. Πολιορκεῖ τὴν ἀκρόπολιν. - Συνέντευξις αὐτοῦ μετὰ τοῦ ναυάρχου Ἀλγάν. Συνάθροισις τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν Τσεσμέ. - Δολοφονία φύλακος κυ-

ψελῶν τοῦ ὄρους Σιπύλου. - Τάγμα δερβισῶν. - Ἄφιξις Ὀθωμανικοῦ στόλου. - Ἀποβίβασις στρατηγοῦ Νομάνου. - Ἀνάπαυλα αὐτῆς ἐν Ζακύνθῳ. - Ὑποδοχὴ αὐτῆς. - Φῆμαι διαδοθεῖσαι ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας - Ἀπόπλοις τῆς μοίρας ἐν Πάτραις. - Ἐμφάνισις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, διοικουμένου ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Μιαούλη. - Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. - Εὔχεται ὑπὸ τῶν Βουρβόνων καὶ τοῦ πάπα. - Ἐπιταγὴ ἔγγραφος ἀπευθυνθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χουρσὶτ πασσᾶ πρὸς τοὺς Ἀκαρνάνας καὶ Αἰτωλούς. - Ἀπάντησις αὐτῶν. - Φυγὴ καὶ ἥττα τῶν Τούρκων. - Ἐπάνοδος τῆς μοίρας αὐτῶν εἰς Ζάκυνθον. - Δελτίον τοῦ προέδρου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. - Ἔγγραφον δι' οὗ κυρήσσει τὸν ἀποκλεισμόν. - Ναυτικὰ συμβάντα. - Κατάσκοπος Ἄγγλος. - Ὁ Γάλλος πρόξενος ἐν Πάτραις σώζει πολλὰ ἄτομα. - Μανία τοῦ Χουρσὶτ ἐναντίον τῶν Ἀκαρνάνων οἵτινες πολεμοῦσιν τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοῦ. - Ταραχαὶ τῶν Τσάμηδων ἀπεχθὴς μεροληψία των Ἄγγλων ὑπὲρ τῶν Τούρκων. - Ἐμποδίζουσιν ἐναντίον τῶν Συβέτων ἐπιχείρησιν τῶν Ὑδραίων. - Πλεονεκτήματα τῶν Τούρκων εἰς Χίον. - Πυρπόλησις τῆς πόλεως ταύτης. - Σφαγὴ τῶν κατοίκων αὐτῆς. - Φόνοι. - Ἀθρόα φυγὴ τῶν κατοίκων αὐτῆς τῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων τῆς πεδιάδος ἢ τοῦ κάμπου. - Προτείνεται ἀμνηστεία παρὰ τοῦ καπετὰν Πασσᾶ. - Ἀποστολὴ πληρεξουσίων ἐπιτρόπων ἐκ μέρους τοῦ Βεχὶ πασσᾶ. - πρὸς τοὺς ἐπαναστατας. - Σκέψεις ἐπὶ τοῦ ἀτόπου τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν. - Διατρέχουσιν τὰς πεδιάδας. - Καταστροφὴ τῆς νέας μονῆς. - Ἀσέλγεια τῶν Ὀσμανλιδῶν. - Σφαγὴ τῶν γυναικῶν ἃς ἠτίμασαν - διατί. - Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα σπεύδουσιν πρὸς βοήθειαν τῶν κατοίκων τῆς Χίου. - Σάμιοι καθείργονται.

Οἱ νησιῶται παραδέχονται τὴν ἀμνηστείαν. - Ὁ Λογοθέτης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀποσύρονται εἰς Ψαρὰ ἔνθα φυλακίζονται. - Ὁ Ἐλῆ ζαγᾶς ἀναλαμβάνει τὴν διοίκησιν τῶν ἀμνηστευθέντων χωρίων. - Ἐπιστροφὴ τῶν ἐπιτρόπων παρὰ τοῦ Βεχὶπ πασσᾶ. - Αὐταπάρνησις τοῦ πατρὸς καπουκίνου τῆς Γαλλικῆς ἐξαρχίας. - Ἀτιμωτικὰς ἁπλωστίας ἔργα μεγάλων ἀνατολιτῶν. - Στρεβλώσεις καὶ βάσανοι τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πλάτωνος καὶ τῶν ὁμήρων ἀπαγχονισθέντων ἐπὶ τοῦ στόλου ἐν τῇ ἀκροπόλει καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. - Αὐτοθυσία Ἕλληνός τινος ἵνα σώσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, μεθ' οὗ συναπόλετο. - Ἐπανάληψις τῶν φυγῶν. - Μαρτύριον ἀείμνηστον πλήθους ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν οἵτινες εἶχον ἐξομόσει. - Τραγικὸν τέλος τῆς εἰρήνης, τῆς ἐπονομαζομένης Ὀρειάδος τῆς Χίου. - Πρῶτα συμπτώματα λοιμοῦ. - Φρίκη τῶν Τούρκων ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν πλεόντων πτωμάτων πέριξ τῶν πλοίων αὐτῶν. - Παῦσις τῶν δολοφονιῶν. - Πώλησις δούλων. - Πνιγμὸς γερόντων, ἐγγύων γυναικῶν καὶ παίδων μικρᾶς ἡλικίας. - Θέσις τῶν Χριστιανῶν ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῆς Σμύρνης. - Ἐνθουσιασμὸς ἐξομοτῶν τινων. - Ἀναισθησία Ἀνατολιτῶν. - Φιρμάνια. - Ἔναρξις τοῦ Ραμαζανίου.

ΚΕΦΑΛ. 7ον. Σελὶς 307.

Σκέψεις ἐπὶ τῆς ἀδιαφορίας τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων. - Ὀνόματα πολλῶν ξένων ἀξιωματικῶν προσδραμόντων εἰς βοήθειαν αὐτῶν. - Πειρατὴς συλλαμβανόμενος ἐν Μονεμβασίᾳ. - Συμφοραὶ τῆς συζύγου τοῦ Χίου Γλαράκη. - Ἀσεβὲς μῖσος τῶν κατοίκων τῆς Σύρου κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν. - Τὰ ἐν Κρήτῃ. - Ἀφοβία τῶν νησιωτῶν τῆς Κάσου. - Διπροσωπία τοῦ Κομνηνοῦ Ἀφεντουτλιὲφ καὶ ἀνανδρία αὐτοῦ. - Γενναιοψυχία τοῦ Βαλέστου καὶ τοῦ πλοιάρχου Ἰουστίνου τοῦ Ρουενναίου. - Νίκαι κατὰ τῶν Τούρκων. - Συνένωσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς Ψαρά. - Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ πλοιάρχου Παύλου Ζουρδαὶν πρὸς τὸ ναυαρχεῖον τῆς Ὕδρας. - Συνέχεια λεπτομερειῶν ἐπὶ τῶν καταστροφῶν τῆς Χίου. - Εἰκὼν τῶν σφαγῶν καὶ τῆς λεηλασίας τῶν μεσημβρινῶν χωρίων τῆς νήσου. - Γενὴ σφραγεῖσα ἐπὶ τῆς κοιτίδος τοῦ τέκνου αὐτῆς. Ἀφοσίωσις δύο ἑλλήνων Ἱερέων. - Ναυμαχία τῆς 30 Μαΐου

Συνέχεια τῶν ἐν Κρήτῃ. - Ἄφιξις τῆς αἰγυπτιακῆς μοίρας. - Ἀπόβασις τῶν Τούρκων εἰς Ρεθυμνον. - Μάχη· ὁ Βαλέστος παραδοθεὶς φονεύεται ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, Ἀποστολὴ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ εἰς τὸν καπετὰν πασσᾶ. - Λυκοῦργος ὁ Λογοθέτης ἀνακρίνεται καὶ μεταφέρεται εἰς Ὕδραν. - Οἱ Σάμιοι ἀποῤῥίπτουσιν τὴν προτεινομένην αὐτοῖς ἀμνηστείαν. - Ἀπόφασις τῆς καταστροφῆς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. - Ἄνθιμος ὁ Πατριάρχης τῆς Ἀλεξανδρείας εὐλογεῖ τὰ πυρπολικὰ τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη καὶ τοῦ Γεωργίου Πιπίνου. ἐ Πυρπόλησις τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος. - Κηδεία ἀνταξία τοῦ Βαλέστου. - θάνατος τοῦ καπετὰν πασσᾶ. - θρίαμβος καὶ μετριοφροσύνη τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη · Οὗτος μεταλαμβάνει τῆς κοινωνίας ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου Μυρίνης. Λύσσα καὶ μανία τῶν Τούρκων. - Παντελὴς ἐξολόθρευσις τῶν Χριστιανῶν τῆς Χίου.

ΚΕΦ 8ον σελὶς 325

Εὐθυμία καὶ πολεμικὰ κατορθώματα τῶν νησιωτῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. - Ἐπαναστάται τοῦ ὄρους Ὀλύμπου καὶ τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Ἀξιοῦ Μακεδονίας.- Προσβάλλονται ὑπὸ τοῦ Μεχμὲτ Ἀβουλουβοὺδ πασσᾶ τῆς Θεσσαλονίκης. - Ἅλωσις τῆς Νιαούσης.- Σφαγὴ τῶν κατοίκων, ἑξακόσιοι Ἰουδαῖοι σχηματίζουσιν σῶμα ἐθελοντῶν δημίων. - Θάνατος τοῦ Ζαφείρων, ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀβουλουβοὺδ εἰς Θεσσαλονίκην.- Βάσανος. - Μαρτύρια πλείστων γυναικῶν χριστιανῶν βαθμηδὸν καταβιβρωσκομένων ὑπὸ μυῶν καὶ γαλλῶν. - Θάνατος τῆς σύζύγου τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Τάσου ἐγκλεισθείσης εἰς σάκκον πλήρη ὄφεων. - Γυναῖκες καταδικασθεῖσαι εἰς τὸν διὰ λοιμοῦ θάνατον.- Λεπτομέρειαι τῆς μακρᾶς αὐτῶν ἀγωνίας.- Νόμος καὶ ψηφίσματα τῆς ἐν Κορίνθου Γερουσίας - Ἧττα τῶν Τούρκων ἐν Θερμοπύλαις. Μεραρχία ὀθωμανικὴ ἐξολοθρευθεῖσα κατὰ τὴν γέφυραν τοῦ Μπαμπᾶ εἰς τὰ Τέμπη.- Μάχαι πρὸ τῶν Πατρῶν.- Ἄφιξις τοῦ Μάρκου Βότσαρη εἰς Κόρινθον.- Ἐπιστολὴ τοῦ θείου αὐτοῦ.-Ἐξαγορὰ καὶ ἀνταλλαγὴ τοῦ χαρεμίου τοῦ Χουρσὶτ πασσᾶ. - Ἡ Χρύσω ἀποδίδοται τῷ συζύγῳ της Μάρκῳ Βότσαρη. - Σχέδια τῶν Σουλιωτῶν, ὅπως μεταφέρωσιν τὸν πόλεμον ἐν Ἠπείρῳ. - Διοργάνωσις ταγματος τῶν φιλελλήνων καὶ συντάγματος ἐκ τακτικοῦ στρατοῦ. - Νόμος καὶ ψηφίσματα.- Ὁ Μαυροκορδάτος ὀνομάζεται πρωτωρινὸς δικτάτωρ.- Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐπιστρέφει παρὰ τῷ στρατῷ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδο .- Πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν.- Διακήρυξις.- Τὸ περὶ τῆς ὑδραϊκῆς Γολέτας (Τερψιχόρη) ἐπεισόδιον.- Ἐτιστολὴ ναυαρχείου Ὕδρας πρὸς τὸν μέγαν ἁρμοστὴν τῶν Ἰονίων Νήσων. Ἀλαζὼν ἀπάντησις αὐτοῦ.- Ἀναχώρησις τῆς κατὰ τῆς Ἠπείρου ἑλληνικῆς ἐκστρατείας. Ἄφιξις τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγιον.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ.

ΕΕΦ. Α'. Σελὶς 1.

Ὁ Χουρσὶτ στρέφει τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ Σουλίου. - Καταληψις τῆς Ρεγκνιάσας παρὰ τῶν Τούρκων. - Θλῖψις Σουλιωτῶν. - Τιμωρία δύο ὁπλαρχηγῶν. - Κατάστασις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. - Μέτρα καὶ σχέδιον ἀμύνης τῶν Ἑλλήνων. - Ἡ συμπλοκὴ τῆς 29 Μαΐου. - Τ' ἀποτελέσματά της. - Ἡ μάχη τῆς τριακοστῆς. - Φόβοι τῶν χριστιανῶν. - Συμπλοκὴ τῆς 31 καὶ ἀπώλεια τῶν θέσεών των. - Ἅλωσις τοῦ χωρίου Σουλίου παρὰ τῶν Τούρκων. - Ἀπώθησις Σουλιωτῶν εἰς Σαμονιβαν. - Τόλμης ἐγχειρήματα.- Θαυμάσια γέροντος Μωαμεθανοῦ. - Ἀμοιβαία ἀπώλεια. - Ἡ πολεμικὴ τῶν διαμαχομένων. - Μάχη τῆς 1ης Ἰουνίου. - Ἄφιξις Χουρσίτ. - Ἔναρξις διαπραγματεύσεων καὶ διακοπὴ αὐτῶ , Ἔφοδος τῆς 7 Ἰουνίου. Τρομερὰ ἀπόφασις τῶν Σουλιωτῶν. - Γενναιότης τῶν γυναικῶν των στρατιωτικῶς διοργανισμένων. - 10 Ἰουνίου ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν. - 12 Ἰουλίου νίκη τῶν Ἑλλήνων, ἁρπαγὴ τοῦ πολεμικοῦ ἵππου

Ὁμὲρ Βριώνη. - Λύπη αὐτοῦ. - Ἀνταλλαγὴ ὕβρεων μεταξὺ τῶν διαμαχομένων. - Ἥττα τῶν Τούρκων. - Τοῦρκος αἰχμάλωτος. - Ἐπιστροφὴ τοῦ Χουρσὶτ εἰς Ἰωάννινα. - Συνέντευξις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Γαβριὴλ. - Ἀναχώρησις καὶ ἄφιξις αὐτοῦ εἰς Λάρισσαν.

ΚΕΦ. 2ον σελὶς 26

Ἀξιοσημείωτος εὐχὴ Ἐρρίκου τοῦ 4ου. Βασιλικὸς λόγος κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ 1822. - Ἀπάντησις δύο Γάλλων ρητόρων εἰς ἐκτοξευθεῖσαν κατηγορίαν κατὰ τοῦ γαλλικοῦ ὑπουργείου προετοιμασίαι τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Πελοποννήσου. - Ἄφιξις πλείστων οἰκογενειῶν ἐκ Χίου εἰς Κόρινθον. - Συνθήκη παραδόσεως Ἀθηνῶν. - Καταστασις τῶν μνημείων αὐτῆς μετὰ τὴν πολιορκίαν. - Ἄφιξις εἰς Βοιωτίαν τοῦ Δ. Ὑψηλάντου καὶ Νικήτα. - Πρρτασις Ὀδυσσέως περὶ προσβολῆς τῶν Τούρκων. Ἀτιμὴς ἐπιτυχία τῆς ἐπιχειρήσεώς του. - Ὕβρεις ἃς ἀπευθύνει κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου. - Ἀπόφασις τοῦ ἐκτελεστικοῦ συμβουλίου κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως. - Ἐγκαταλείπει τὴν ἀρχηγίκν. - Ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ Παλάσκα καὶ Ἀλέξη Νούστη. - Δολοφονία τῶν δύο τούτων. - Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ γεγονότος. - Αἱ συνέπειαι αὐτοῦ. Διαπραγμάτευσις περὶ παραδόσεως τῶν Τούρκων τοῦ Ναυπλίου. - Ἀπόφασις τῆς Μπουμπουλίνας. - Παράδοσις τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ ὅρους. - Μέγιστον τῶν Ἑλλήνων σφάλμα. - Διχόνοιαι. - Φιληδονία. - Ἀναρχία. - Κίνδυνος δημόσιος.

ΚΕΦ. 3ον σελὶς 39.

Ἀπάθεια τῶν Ἑλλήνων. - Δυσάρεστα προγνωστικὰ ἐκστρατείας Μαυροκορδάτου Ἀποφασίζει νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ἔμπρὸς. - Φθάνει εἰς Κομπότιον. - Λύπη Μάρκου Μπότσαρη ἕνεκα θανάτου ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν του. - Ἀντιπερισπασμὸς Κυριάκου καὶ ἀντίπραξις εἰς τοῦτον Ἄγγλων. - Μάχη τῶν Σουλιωτῶν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων. - Ἡρωϊσμὸς πλείστων γυναικῶν. Λοιμὸς εἰς Ἰωάννινα καὶ παραμυθίαι. - Στρατιωτικαὶ κινήσεις Ὁμὲρ Βριώνη. - Ἀψιμαχία εἰς τὰ πέριξ τοῦ Κομπότι. - Ἀμιχανία τῶν φιλελλήνων. - Ἄφιξις ἐν τῷ στρατοπέδῳ των τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Γόγου Μπάκολη. - Κινήσεις εἰς τὰ Ἀκροκεραύνια καὶ τὴν Μουζακίαν. - Ὁ Κυριάκος συνενοεῖται μετὰ τῶν Σουλιωτῶν. - Ἐπιστολὴ τὴν ὁποίαν οὗτοι τῷ γράφουσιν. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἐρχεται ἐν Ἠπείρῳ - Πολεμεῖ τοὺς Τούρκους εἰς Πλάκαν καὶ εἰς Σκλιβάνι, πλὴν ἀναγκάζεται νὰ ὀπισθοδρομήσῃ. - Στενοχωρίαι τοῦ Μαυροκορδάτου Κατοχὴ τῆς Πέτας παρὰ τῶν ἐπαναστατῶν. - Μάχη τῆς 16ης Ἰουλίου. - Ἥττα τῶν φιλελλήνων. - Ἀνέκδοτα γενναιότητος πλήθους ξένων ἀξιωματικῶν. - Βάσανα αἰχμαλώτων. - Ἀντεκδικήσεις. - Ἐπιδρομὴ τοῦ Χρήστου Τζαβέλα ἐν Θεσπρετίᾳ. - Θάνατος τοῦ Κυριάκου. - Εἴδησις εἰσβολῆς τῶν Μωαμεθανῶν ἐν Πελοποννήσῳ.

ΚΕΦΑΛ. 4ον. Σελὶς 59.

Δυσφήμησις Ὀδυσσέως. - Ὁ Χουρσὶτ ἀποπειρᾶται νὰ διαφθείρῃ τοῦτον. - Ἡ Γερουσία τῶν ἑλλήνων παρασκευάζεται πρὸς κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου. - Ὁ Μεγμὲτ Δράμκλης διέρχεται τὰς Θερμοπύλας. - Σφαγαὶ καὶ ταραχαὶ ἐν Ἀθήναις. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνακαλεῖται εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ. - Σχέδιον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Ὀσμανλήδων. - Ἀσύνεται πορεῖαι τῶν τελευταίων τούτων. Ἐπιτυχίαι των. - Θάνατος τοῦ Κιαμὴλ Βέη. - Ἐπαίσχυντος παράδοσις τοῦ Ἀκροκορίνθου. - Ὁ ἐγκαταλείψας αὐτὴν Ἀχιλλεὺς φονεύεται. - Ἀπόφασις ἐπαναστατῶν. - Μέτρα ὑπερασπίσεως ἀποδεκτὰ γενόμενα παρ' αὐτῶν. - Εἴσοδος τῶν Μωαμεθανῶν εἰς Ἀργολίδα. - Ἀμοιβαῖαι παρασκευαὶ τῶν διαμαχομένων μερῶν. - Ὁ ἀποκλεισμὸς τοῦ Ναυπλίου αἴρεται. - Μάχη τοῦ Ἄργους. - Βομβαρδισμὸς τοῦ φρουρίου τῆς Λαρίσσης. - Διαταγὴ πυρπολήσεως Ναυπλίου μένει ἄνευ ἐκτελέσεως. - Ὁ Κολοκοτρώνης ἐν τῷ στρατῷ.

Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουσι τὸν Ἰσθμὸν καὶ τὰ στενὰ τῆς Κορινθίας. - Διατάσσονται ὅπως παρενοχλῶσιν τοὺς Τούρκους. - Μάχη τῆς εἰκοστῆς Αὐγούστου. - Ὑποχώρησις καὶ ἧττα τῶν Βαρβάρων. - Δεινὰ αὐτῶν δυστυχήματα. - Νικῶνται πανταχόθεν. - Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις μεταφέρεται εἰς Ἄστρος.

ΚΕΦ. 5ον. Σελὶς 89.

Ὀθωμανικὸς στόλος πρὸ τῶν Πατρῶν. - Συμβουλαὶ τῶν Ἄγγλων εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀτυχήματα τῶν Ἑλλήνων διαβιβαζόμενα παρὰ τῶν ἰδίων εἰς Σοῦλι. - Ἀκροβολισμὸς Κρυονερίου. . Οἱ Σουλιῶται καταπτοηθέντες συνθηκολογοῦσιν. - Διαδόσεις περὶ ὑποτιθεμένης τινὸς προστασίας τῶν Ἄγγλων ἀναιρεθεῖσαι. - Οἱ Σουλιῶται ἐν Κεφαλληνίᾳ. - Μηχανορραφίαι τοῦ Ἄγγλου Προξένου ἐν Πρεβέζῃ. - Ἡ εἴδησις τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Δράμαλη εἰς Μωρέαν διαβιβάζεται εἰς Κωνσταντινούπολιν. - Οἱ πρέσβεις Στρανκφὸρ καὶ Λουτσὼφ ἀναχωροῦσιν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης προσκληθέντες εἰς τὸ συνέδριον τῆς Βερώνης. - Ἡ Πύλη φωτίζεται ὑπὸ τῶν ὑποτεθειμένων νικῶν της. - Ἐπίσκοποι ἀποστελλόμενοι ὑπὸ τοῦ Χουρσὶτ πρὸς τὸν Ὀδυσσέα ἀποπέμπονται. - Διάδοσις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τῆς Λαρίσσης. - Μάχη τῆς 18ης Σεπτεμβρίου νίκη τοῦ Κολοκοτρώνη. - Ἀπληστεία Τούρκων στρατηγῶν. - Ὁ Καπετὰν Πασσᾶς ἀποπλέει. - Προπαρασκευαὶ Ἑλλήνων ὅπως τὸν πολεμήσωσιν. - Ναυμαχία πρὸ τῆς Ὕδρας. - Ἐπιβλητικὴ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου κατάστασις. - Κατάληψις Αὐστριακοῦ βρικίου. - Ἐπιστολαὶ συλληφθεῖσαι. - Φυγὴ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου· θύελλα ἣν ὑφίσταται. - Ἀποσύρεται εἰς Σούδαν. Θέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐν Κρήτῃ. - Τόλμη Κασοκτῶν. - Ἀναχώρησις τοῦ κ. Βιλωχ ὑπουργοῦ τῆς Α. Μ. διὰ Περσίαν. Ἀποκεφάλισις Ἰσμαὴλ Πασόβεη. - Κάθειρξις Βασιλικῆς. - Μεταφορὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Κωνσταντίνου εἰς Ὕδραν. - Τελετή. - Ἐπικήδειος τῶν μαρτύρων τῆς Χίου.

ΚΕΦ. 6ον. Σελὶς 111

Κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1822. - Ἡ Κῶς. - Μοναχοὶ ἐπισαχθέντες καὶ χαλκιωθέντες ἐν Κύπρῳ. - Εὐπορία Σάμου καὶ Ψαρῶν. - Συζητήσεις ἐν Ἄστρει. - Ἀπροκάλυπτοι δολοπλοκίαι. - Σχέδιον ἀποστολῆς Βουλευτῶν εἰς Βερώνην. - Συζήτησις τῆς παραστάσεως. - Σύνταξις καὶ ἀποδοχὴ τῆς πρὸς τοὺς χριστιανοὺς μονάρχας ἐκκλήσεως. - Οἱ ἐπιφορτισθέντες νὰ κομίσωσιν αὐτήν. - Ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς Ἀφεντούλης ἀνακαλεῖται ἐκ τῆς Κρήτης. - Ἀντικαθίστανται ὑπό τινος ἁρμοστοῦ καὶ συμβιβαστοῦ. - Ἀξιοσημείωτος οἰκονομικὴ συζήτησις. - Ὁ Ἀνδρέας Λουριώτης, στέλλεται εἰς Λονδῖνον ὅπως συνομολογήσῃ δάνειον. - Ἔγγεια γραμμάτια. - Σχέδιον ἐκστρατείας τοῦ φθινοπώρου. - Διάστασις Ὁμὲρ Βριώνη καὶ Χουρσὶτ Πασσᾶ. - Ὀλέθριαι ραδιουργίαι τοῦ Ἄγγλου προξένου ἐν Πρεβέζῃ. - Προσελκύει πλείστους ὁπλαρχηγοὺς Ἀκαρνᾶνας. - Ἄτιμος προδοσία Γεωργίου Βαρνακιώτη. - Ἐγκύκλιος Μακρῆ. - Ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ. - Σοφαὶ προετοιμασίαι Μαυροκορδάτου. - Μάχη τῆς 4ης Νοεμβρίου. Ἡρωϊκὴ διαγωγὴ τοῦ Μάρκου Βότσαρη. - ἐπιβιβάζει τὴν οἰκογένειαν του δι' ἀγῶνα. - Πολιορκία Μεσολογγίου ὑπὸ Ὀθωμανῶν.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ

ΚΕΦ. 1ον. Σελὶς 131.

Προπαρασκευαὶ Πελοποννησίων πρὸς ὑποστήριξιν Μεσολογγίου. - Ἀφιλοκέρδεια Νικήτα. - Σχέδια ναυαρχείου Ὕδρας. - Τόλμη τῶν Τηνίων. - Ἀποβίβασις τῶν Βαρβάρων εἰς Μύκωνον. - Νικῶνται ὑπὸ τῆς Μοδένας Μαυρογένη. - Δουλοπρέπεια Συριανῶν. - Μεταφορὰ τῆς κυβερνήσεως εἰς Ἑρμιόνην. - Ἄφιξις τῆς ὑδραϊκῆς μοίρας εἰς

Ψαρρᾶ. - Ἀπόφασις καταστροφῆς τοῦ ἐν Τενέδῳ ἀγκυροβολοῦντος Ὀθωμανικοῦ στόλου. - Ἀναχώρησις τῶν πυρπολικῶν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη καὶ Κυριάκου κυβερνουμένων. - Πυρπόλησις πλοίου γραμμῆς. - Ναυάγιον καὶ διασκόρπισις τῆς ναυτικῆς τουρκικῆς δυνάμεως. - Ταραχαὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. - Δυσαρέσκεια γενιτσάρων. - Βασανιστήρια Κωνσταντίνου Νέγρη. - Ἔκπτωσις Βεζύρου καὶ Μουφτῆ. - Ἐπανάστασις ἐν τῷ στρατηγείῳ. - Κάθειρξις καὶ μαστίγωσις τοῦ Χαναντὰρ Οὐστά. - Δυσμένεια τοῦ κουρέως τῆς Α. Υ. τοῦ Σουλτάνου. - Ἐξορία τοῦ Χαλὲτ Ἐφένδη. - Θάνατος αὐτοῦ. - Γαφτὰς, ἡ ἀπόφασις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του προσκολληθεῖσα. - Δηλητηρίασις τοῦ Σερασκέρη Χουρὶτ πασσᾶ. - Γνώμη περὶ τοῦ Βεζύρου τούτου. - Πολιτικοὶ κλονυσμοί. - Ἀρνοῦνται εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπεσταλμένους τὴν εἴσοδον ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Βερώνης καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀξιώσεων τοῦ τάγματος τῶν ἱπποτῶν τῆς Μάλτας. - Σκέψεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτους. - Ἀνωφελεῖς ἀπόπειραι χρηματισμῶν τινων πρὸς ἐπισιτισμὸν τοῦ Ναυπλίου. - Ἅλωσις τοῦ φρουρίου τούτου. - Προκήρυξις τῆς γερουσίας. - Ἧττα τοῦ τελευταίου σώματος τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη. - Προκήρυξις τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ σχετικὴ πρὸς τὴν σύγκλησιν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος.

ΚΕΦ. 2ον. Σελὶς 152.

Ἡρωϊκὴ ἀφοσίωσις τῶν Ἑλλήνων. - Ὁ Μαυροκορδάτος ἀναλαμβάνει τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Μεσολογγίου. - Κατάστασις τοῦ φρουρίου τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ, τῶν ὀχυρωμάτων του, τῶν μέσων τῆς ἀμύνης. - Προσβάλλεται ὑπὸ ἕνδεκα (11) χιλιάδων Τούρκων. - Διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη ἐπιχειρηθεῖσα. - Ὁ Μάρκος Βότζαρης συντείνει εἰς τὴν ἐξαπάτησιν αὐτοῦ. - Τρόπος μέσων ὑπερασπίσεως. - Ὁ Γιουσοὺφ πασσᾶς παρεμποδίζει τὰς ὑπὸ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη διεξαγομένας διαπραγματεύσεις. - Ὠφελήματα τοῦ Μαυροκορδάτου ἐκ τῶν ἐπελθουσῶν μετὰ τῶν πασσάδων ἀντιζηλιῶν. - Βομβαρδισμὸς Μεσολογγίου. - Ἀγωνία πολιορκουμένων. - Ἐμφάνισις ναυτικῆς ἑλληνικῆς μοίρας. - Διαλύει τὴν κατὰ θάλασσαν πολιορκία, τῶν Τούρκων. - Ἄφιξις τῶν ἐκ Πελοποννήσου ἀναμενομένων βοηθειῶν. - Θάνατος τοῦ στρατηγοῦ Νόρμου. - Εὐνοϊκὰ ὑπὲρ τῶν ἑλλήνων μέτρα ὑπὸ τῶν Ἄγγλων πρακτόρων λαμβανόμενα, νομίζονται ὡς βλαβερά. - Οἱ πρὸς βοήθειαν τοῦ Μεσολογγίου προσδραμόντες Ἕλληνες ἀρχηγοί. - Ἔξοδος τῶν πολιορκουμένων. - Δυσκρασία, βροχὴ, ἀσθένεια καὶ ἀθλιότης τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ. - ἐπαναστατικὸς κλονισμὸς Ἀρκανάνων καὶ Αἰτιωλῶν. - Ἀντιπερισπασμὸς ὑπὸ τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη ἐνεργηθεὶς· ἀποκάλυψις σχεδίων Ὀμὲρ Βριένη. - Ἔφοδος τούρκων κατὰ τὴν 25 Δεκεμβρίου 1822 - 6 Ἰανουαρίου 1823 - Νικῶνται. - Θλῖψις Ὀμὲρ πασσᾶ. - Φρονιμωτάτη χρονοτριβὴ Μαυροκορδάτου. - Ὑπόθεσις τοῦ Βρικίου Μοντεκούκουλη. - Ὁ Βαρνακιώτης προειδοποιεῖ τὸν Σερασκέρην περὶ τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως. - Ἄρσις τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. - Οἱ ἕλληνες κυριεύουσι τὸ πυροβολικὸν, τὰς σκηνὰς καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν Μωαμεθανῶν. - Ἀνεφελὴς ἀπόπειρα αὐτῶν πρὸς διάβασιν τοῦ Ἀχελώου. Νικῶνται κατὰ τὴν γέφυραν τοῦ Κόρακα, καὶ ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ Καλλιδρομίου ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ἴσκου. - Κατορθοῦσιν νὰ διέλθωσιν τὸν Ἀχελῷον. - Φθάνουσιν εἰς Ἀμβρακίαν. - Ἡ ὀπισθοφυλακὴ των κατατεμαχίζεται ὑπὸ τοῦ Μάρκου Βότζαρη. - Ὁ Ὀμὲρ Βριόνης καταφεύγει εἰς Πρέβεζαν. - Ὁ Ῥουσχὶδ πασσᾶς εἰσέρχεται εἰς Ἄρταν. - Ταραχαὶ ἐν Ἀλβανίᾳ. - Ὁ Μάρκος Βότσαρης διορίζεται στρατάρχης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. - Ἐπιστολὴ τοῦ κόμητος Μεταξᾶ ἀναφέρουσα περὶ τῶν ἐν Βερώνῃ διαπραγματεύσεων. - Ἐπάνοδος τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Πελοπόννησον.

ΚΕΦ. 3ον σελὶς. 174.

Ἡ ὕπαρξις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καθίσταται προβληματικὴ πως. - Καταστροφὴ τοῦ ὁπλοστασίου Τοπχανᾶ. - Φετφᾶς ἐπιτρέπων τὴν ἀπουσίαν τοῦ Σουλτά-

νου κατὰ τὰς πυρκαϊάς. - Προφητεῖαι τοῦ Σεὶκ Ἀχμέτ. - Φιρμάνιον ἐκδοθὲν ἐπὶ τοῦ θύματος τούτου. - Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα καταστρέφουσι τὸ τουρκικὸν ἐμπόριον. - Σπουδαιότης καὶ ἰσχὺς τῆς νήσου τῶν Ψαρρῶν. Ἐπίσης καὶ τῆς Σάμου. - Ἐρήμωσις τῆς Χίου. - Ὠμότητες τοῦ Ἀβουλσουρβοὺδ πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης. - Συνωμοσία τὴν ὁποίαν πλάττει. - Ἡ ἐξ αὐτῆς ὠφελειά του. - Ἡ ἐγκριθεῖσα διαταγή του. - Ἕλληνες εἰσπράκτορες σταλέντες ἐν τῷ ἀρχιπελάγει. - Συλλήψεις γενόμεναι ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. - Τὰ ἐν Κρήτῃ συμβαίνοντα. - Τρομερὰ μέτρα ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν γενόμενα δεκτὰ ὅπως διαφυλαχθῶσιν ἐκ τοῦ λοιμοῦ. - Ἀμηχανία τῶν Τούρκων τῶν ἐντὸς ἰσχυρῶν φρουρίων εὑρισκομένων. - Καταστάσεις τῶν ἐπαναστατῶν ἐν τῇ Εὐβοίᾳ. - Βοήθειαι τὰς ὁποίας προσάγει εἰς αὐτοὺς ἡ Μοδένα Μαυρογένη. - Κατασκόπευσις ἐνεργουμένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μέχρι τῶν ὀχθῶν τῆς Ἀφρικῆς. - Σταθερότης αὐτῶν ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τῆς θαλάσσης. - Ναυτικὴ θεσις των Ἑλλήνων. - Ἀποκλείουσιν διαρκῶς τὴν Κωνσταντινούπολιν. - Σοβαρὰ πολιτικὴ παρατήρησις. - Νέα τοῦ Σεραγίου ἐπανάστασις. - Γάμοι καὶ διχόνοιαι ἐσωτερικαὶ τῶν Πελοποννησίων. - Γελοῖαι δολοπλοκίαι τοῦ αὐστριακοῦ προξένου ἐν Ζακύνθῳ. - Σύνοδος τοῦ Ἄστρους. - Σύντομος θεώρησις τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν. - Νεμος σχετικὸς πρὸς τὴν διοργάνωσιν τῆς δημοσίας διοικήσεως, καὶ πρὸς τὰ μετρα τῆς κοινῆς σωτηρίας ἅτινα ἀποδέχεται. - Μέσα καὶ σχέδια στρατιωτικὰ τῶν Τούρκων. - Διορισμὸς τῶν στραταρχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. - Προκήρυξις ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τοὺς ὀρεινοὺς τῆς Ελλάδος. - Ἐμμανουὴλ Τομπαζῆς διορίζεται ἁρμοστὴς τῆς νήσου Κρήτης. - Νομοθετικαὶ ἐξαιρέσεις ὑπὲρ τῆς νήσου ταύτης καὶ τῆς Εὐβοίας. - Προκήρυξις τοῦ συνεδρίου. - Ἐγκατάστασις τῆς Κυβερνήσεως ἐν Τριπόλει. - Τουρκικὸν ναυτικόν. - Ἡ ἰσχὺς τοῦ συνεδρίου. - Ἀναρχία τῶν Ἠπειρωτῶν Σκυπετάρων. - Ὁ Γιουσοὺφ πασσᾶς στέλλεται ὅπως τοὺς διοικήσῃ. - Οἱ νησιῶται τῆς Νάξου καὶ τῆς Θήρας ἀναγκάζονται εἰς πληρωμὴν τῶν φόρων. - Ὑποτιθεμένη διακήρυξις τοῦ συνεδρίου τῆς Βερώνης διαδοθεῖσα ἐν Ἑλλάδι. - Ἀναχώρησις τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου.

ΚΕΦ. 4ον. σελὶς 203.

Γνῶμαι καὶ σχέδια δοθέντα εἰς τοὺς Τούρκους. - Προπαρασκευαὶ τῶν Ἑλλήνων ναυάρχων. - Ἀμυντικὰ μέτρα Ψαριανῶν. - Ἀνέκδοτον τολμης ἑνὸς τῶν πλοιάρχων αὐτῶν. - Πολεμοφόδια σταλέντα ὑπὸ τῆς Πύλης καὶ ὑπὸ τῶν Σαμίων καταληφθέντα εἰς Σκαλα Νόβα. - Σύλληψις πλείστων ὀθωμανικῶν πλοίων. - Ἄφιξις Ἐμμανουὴλ Τομπαζῆ ἐν Κρήτῃ. - Συνθήκη ἣν συνάπτει μετὰ τῶν Τούρκων τοῦ Καστέλλου. - Παραβιάζεται ὑπὸ τούτων. - Ἐμφάνισις Τουρκικῆς ναυτικῆς μοίρας. - Ὁ Καπετὰν πασσᾶς παρέχει ζωοτροφίας καὶ ἐπικουρίας εἰς τὰ φρούρια τῆς Καρύστου καὶ τῆς Χαλκιδος. - Ἀπειλὴ τῷ Τρικέρῃ. - Φθάνει εἰς Πάτρας. - Συνάθροισις Τουρκαλβανικοῦ στρατοῦ εἰς Βόνιτζαν. - Στρατιωτικαὶ ἐπιδείξεις τοῦ Πασσᾶ τῆς Σμύρνης. - Ἀπόβασις τῶν Ψαριανῶν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Σαντερλὶ καὶ τῆς Μιτυλήνης. - Ἐπιδρομὴ τῶν Σαμίων εἰς Κλαζομενὰς καὶ εἰς Καρὰ Μπουρνοῦ. - Ζηλοτυπία τοῦ Ὁμὲρ Βριώνη κατὰ τοῦ Γιουσοὺφ Πασσᾶ. - Ἀντιπράττει εἰς τὰ σχέδια αὐτοῦ συνεννοούμενος μετὰ τοῦ Μάρκου Βότσαρη. Κατορθώνει τὴν ἀποτυχίαν αὐτῶν. - Ἀποστασία τῶν Σκυπετάρων. - Διασκορπίζονται. - Ἐκστρατεία τοῦ Σουλτζωγιέρτζα κατὰ τῶν Βλάχων ποιμένων. - Προσβάλλεται καὶ νικᾶται ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη. - Τρόμος τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ. - Ἀνακωχὴ συνομολογηθεῖσα μεταξὺ τοῦ Βεζύρου τῆς Λαρίσσης καὶ τῶν Ἑλλήνων ὁπλαρχηγῶν τῶν Ἀγράφων. - Ἄφιξις τοῦ ἱππότου Ἐδουάρδου Μπελακὲρ ἐν Πελοποννήσῳ· ἀπόσπασμα τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν φιλελληνικὴν ἑταιρίαν τοῦ Λονδίνου. - Ἀφορμὴ διχονοιῶν μεταξὺ Μαυροκορδάτου καὶ Κολοκοτρώνη. - Σχέδιον ἐκστρατείας τοῦ Ὀδυσσέως. - Ἄφιξις τοῦ Σελὴμ πασσᾶ εἰς Θυμακόν. - Μοῖρα δώδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν ἣν ἀποστέλλει ἐν τῇ Μαγνησίᾳ. - Κατανι-

κάται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. - Θάνατος τοῦ διοικοῦντος αὐτὴν Ἀξδουλᾶ πασσᾶ. - Ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων εἰς Φωκίδα. - Νικῶνται ὑπὸ τοῦ Πανουργιᾶ παρὰ τὴν Καταλλίαν. - Καίουσι τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ. - Προσβάλλονται καὶ νικῶνται ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Περμέσης. - Εἰς Δωρέαν ἀπωθοῦνται ἐν τῇ Βοιωτίᾳ. - Σφάζουσι τριακοσίας γυναῖκας καὶ παιδιά. - Συνεχεῖς ἥτται τὰς ὁποίας ὑφίστανται παρὰ τοῦ Νικήτα, τοῦ Διαμάντη, τοῦ Κρατάσου καὶ Σκαλτζοδήμου. - Ἐπανέρχονται εἰς Θεσσαλίαν. - Θάρρος Μ.δένας Μαυρογένους. - Ἀπάθεια τοῦ Καπετὰν πασσᾶ. - Μονοπωλιον ὑπερ ἑξασκεῖ. - Λοιμὸς ἐν τῷ στόλῳ αὐτοῦ. Δὲν δύναται νὰ ἐπισιτίσῃ τὴν Ἀκροκόρινθον. - Ἀποτυχία ἣν ὑφίσταται ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Κυλλήνης. - Ἔνδεια χρημάτων παρὰ τοῖς Ἕλλησι. - Κακὴ διοίκησις τῶν ἀρχόντων αὐτῶν. - Ὁ πρόεδρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἀναχωρεῖ διὰ τὸν στρατον. - Διχόνοιαι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει. - Φόνοι. - Ἀναρχία. - Λόγος Α. Μαυροκορδάτου. - Παραιτεῖται τῆς προεδρείας τοῦ νομοθετικοῦ σωματος. - Ἀλαζονία Κολοκοτρώνη. - Ἀποτυχία ἣν ὑφίσταται ὁ Χορὲπ πασσᾶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλυδῶνος. - Θάνατος τοῦ Ρεαλαβέη. - Μεμονωμέναι ἐπιτυχίαι τῶν Ἑλλήνων. - Τόλμη τεσσάρων γυναικῶν τῆς Ἰωλκοῦ αἵτινες κυβερνῶσι πειρατικά. - Ταραχὴ τοῦ Καπετὰν πασσᾶ. - Δευτέρα καὶ φοβερὰ ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων εἰς Ἑλλαδα. - Λιποταξία τοῦ ναυάρχου Χουρὲμ πασσᾶ. - Εἰδήσεις τὰς ὁποίας διαδιδει ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

ΚΕΦ. 5ον. Σελὶς 233.

Κατάστασις τῆς Ἑλλαδος συγκρινομένη πρὸς ἐκείνην καθ' ἣν εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μαρδονίου. - Ἀναρχία τῶν στραταρχῶν τῆς Πελοποννήσου. - Ἀποχώρησις τοῦ Μαυροκορδάτου. - Μεταβαίνει εἰς Ὕδραν. - Ὀργὴ τῶν κατοίκων τοῦ Ἀρχιπελαγους κατὰ τῶν Πελοποννησίων. - Ὁ Μαυροκορδάτος ὑποχρεοῖ τοὺς Ὑδραίους νὰ βοηθήσωσι τὴν Αἰτωλίαν. Ἐπιδεξιος πολιτικὴ τοῦ Μ.υκτὰρ πασσᾶ. - Γοητεύει καὶ ἀπατᾷ μέγαν ἀριθμὸν Ἑλλήνων. - Ἡ αὐστηρότης του κατά τινων λεηλατῶν. - Ἡ Εὔβοια καταστρέφεται ὑπὸ τοῦ Σελὶμ πασσᾶ. - Φυγὴ μέρους τῶν κατοίκων αὐτῆς. - Αἰφνιδία ἀπαλλαγὴ τῆς διαγωγῆς τοῦ Μουσταῆ πασσᾶ. - Συνέπεια αὐτῆς. Συγκέντρωσις τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς Σαλαμῖνα. - Διάφορα μέτρα ἄτινα παραδέχεται. - Ὁ Ι. Κωλέττης διορίζεται ἔπαρχος Εὐβοίας. - Μεταβαίνει εἰς τὴν νῆσον ταύτην. - Προφυλαξεις ληφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Μάρκου Βότσαρη διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ Μεσολογγίου. - Ἄφιξις τοῦ ἐπάρχου Κωνσταντίνου Μεταξᾶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Παρήγοροι εἰδήσεις τὰς ὁποίας λαμβάνει ὁ Μάρκο Βότσαρης. - Ἀτυχὴς θέσις τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀποβληθέντων ἐκ τῶν ρωσσικῶν ἐπαρχιῶν. - Φιλοξενοῦνται ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ. - Ὁ Μουσταὴ πασσᾶς ἐξαβάλλει εἰς τὰ Ἄγραφα. - Διαρπαγαὶ διαπραχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του. - Ἐπιστολὴ τοῦ Μάρκο Μπότσαρη πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἰγνάτιον. - Μονομερὴς μάχη τοῦ Στουρνάρα, τοῦ Ζούγκου καὶ τοῦ Μακρῆ κατὰ τῶν Τούρκων. - Δυνάμεις τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ. - Ἄφιξις τοῦ Μάρκου Μπότσαρη μετὰ τῶν Σουλιωτῶν πρὸ τοῦ ἐχθροῦ. - Λόγος τὸν ὁποῖον ἀπευθύνει πρὸς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ. - Νυκτερινὴ προσβολὴ ἣν σχεδιάζει καὶ ἐκτελεῖ. - Σφάζει τοὺς Πασσάδες Σεφὲρ, Χάγο, Βεσιάρη καὶ πλῆθος Μωαμεθανῶν. - Θυασμὸς πληλὴ ἣν λαμβάνει. - Πανηγορίαι τὰς ὁποίας διδενεῖς τοὺς φιλους του. - Συνιστᾷ εἰς αὐτούς τὴν οἰκογένειάν του. Τοὺς ἐνθαρρύνει. - Ἥττα τῶν Τούρκων. - Τελευταῖοι λόγοι τοῦ Μάρκου Βότσαρη. - Θάνατος αὐτοῦ. - Τὸ σῶμα του μεταφέρεται εἰς Μεσολόγγιον. Ἐπικηδιοι τιμαὶ ἂς τῷ ἀπονέμουσιν. - Θλῖψις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

ΚΕΦ. 6ον. Σελὶς 249

Ὁ Κωνσταντῖνος Μπότσαρης διαδέχεται τὸν ἀδελφόν του. - Ἐπιδρομὴ τῶν τούρκων ὁδηγουμένων ὑπό τινων λιποτακτῶν. - Καταστροφὴ ἐν Αἰτωλίᾳ. - Ὀπισθοχώ-

ρησις τῶν Ἑλλήνων. - Μάχαι τὰς ὁποίας ὑποστηρίζουσι. - Ἀπώλειαι τὰς ὁποίας ὑφίστανται. Οἱ Τοῦρκοι εἰσδύουσιν ἐν τῇ Δωρίδι. - Ἀπωθοῦνται. - Πορεία τοῦ Μουσταῆ Πασσᾶ. - Συνενοῦνται μετὰ τοῦ Ὁμὲρ Βριώνη, φθάνουσι πρὸ τοῦ Μεσολογγίου. - Χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι ἀπελευθεροῦνται ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Ἴσκου. - Ἄφιξις τῆς βαρβαρικῆς Μοίρας πρὸ τῶν παραλίων τῆς Αἰτωλίας τὴν ὁποίαν πολιορκεῖ. - Ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου. - Ἀναρχία τῆς Χερσονήσου ταύτης. - Κατορθώματα τῶν Ψαριανῶν. - Θάνατος τοῦ Χασὰν πασσᾶ καὶ δύο ἄλλων Βεζύριδων ἐν τῇ Κρήτῃ. - Ἀποβίβασις τῶν Σαμίων εἰς Αἰτωλίαν. - Περιπέτειαι τῶν Τούρκων τοῦ Γουλιάνου. - Ἡ δῆθεν κεφαλὴ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἀποστελλομένη εἰς τὸν Σουλτάνον. - Διάφοροι ἀποβιβάσεις ἐπαναστατῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. - Διαμονὴ τοῦ Χωρὲβ Καπετὰν πασσᾶ εἰς Μιτυλήνην· ἐμφάνισις τοῦ ἑλληνικοῦ εἰς τὰ ὕδατα αὐτοῦ. - Περιπέτειαι εἴκοσι δύο χριστιανῶν διασωθέντων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. - Ναυμαχία μεταξὺ ἑλληνικοῦ καὶ τουρκικοῦ στόλου. - Κοινὴ ἀγανάκτησις προελθοῦσα ἐκ τῶν ὠμοτήτων τοῦ Ἀμπουλοπτοῦ πασσᾶ. - Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἰς τακτικοτέραν πορείανἐπανέρχεται ἑλληνίδες ἐπὶ κεφαλῆςπειρατικῶν Ἐπάνοδος τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς εἰς τὰ χωρία αὐτῶν. - Λιποταξία Βουλγάρων τινῶν λίαν ἀξιοσημείωτος. Ἀποτυχία τῶν Ἀκαρνάνων. - Ὁ Καραΐσκος ἀσθενῶν μεταφέρεται εἰς Ἰθάκην. - Ἐπιτυχία αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀπελπισία τούτων. Μαρτύριον τοῦ μοναχοῦ Χρήστου σταυρωθέντος. Συνθηκολόγησις τῆς Ἀκροκορίνθου παραδοθείσης εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Βαρνακιώτης ἐνθαρρύνει τὸν Μουσταῆ Πασσᾶν. Προετοιμασίαι τῶν βαρβάρων κατὰ Ἀνατολικοῦ καὶ Μεσολογγίου. Ἀποτυχίαι αὐτῶν. Λοιμὸς ἐν τῷ ὀθωμανικῷ στρατοπέδῳ. Ἄρσις τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ. Ὀπισθοχώρησις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Φυγὴ τοῦ Μουσταῆ πασσᾶ. Ἐπιστρέφει εἰς Σκόδραν. Ἄφιξις τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγιον.

ΚΕΦ. 7ον. Σελὶς 286.

Φῆμαι προαγγέλουσαι νίκην ναυτικὴν τῶν Ἑλλήνων. - Συνθήκη συνομολογηθεῖσα μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν κατοίκων τοῦ Τρικέρη. - Φόβοι τῶν τελευταίων τούτων. - Πρόσκλησις τοῦ Καπετὰν πασσᾶ ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Σκιάθου. - Ἄρνησις αὐτῶν. - Προσβολὴ ἣν ἀκάρπως πειρᾶται κατὰ τῆς νήσου ταύτης. - Αἰτία τῆς λιποταξίας τοῦ Ἰσμαὴλ Πότα. - Συνέπεια αὐτῆς. - Ἄφιξις τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Παγασητικὸν κόλπον. - Ἐπικήδειος τελετὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Ποντίφηκος Πίου ΝΙΙ. - Ὁ Ναύαρχ. Μιαούλης Βῶκος κυριεύει Τουρκικὴν ἀποστολήν, προσβάλλει τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον, νικᾷ καὶ διασκορπίζει αὐτόν. - Ἅλωσις πλείστων τουρκικῶν πλοίων. - Ἐπάνοδος τοῦ Καπετὰν πασσᾶ εἰς Δαρδανέλλια. - Ἐπιδρομαὶ τῶν ναυτικῶν τοῦ Ἀρχιπελάγους. - Ἅλωσις πλοίων καὶ αἰχμαλωσίαι ἃς κατορθώνουσιν. - Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀναστρατεύει. - Ὀπισθοχώρησις τοῦ Μεσπερκοφηλῆ Γιουσοὺφ πασσᾶ πρὸς τὴν Λάρισσαν. - Ἀποβίβασις τοῦ Ὀδυσσέως εἰς Εὔβοιαν. - Οἱ Τοῦρκοι καταλαμβάνονται αἰφνιδίως καὶ νικῶνται. - Πολιορκία τῆς Καρύστου, τῆς Ἐρυθραίας (Παλιὰ Παναγία). - Ἀτυχήματα καὶ ἐπιτυχίαι τῶν Κρατῶν. - Προκήρυξις τοῦ Λόρδου ἁρμοστοῦ Μέϊτλαν. - Θάνατος αὐτοῦ. - Χαρὰ τῶν Ἑλλήνων. - Ἔκπτωσις τοῦ Καπετὰν Πασσᾶ. - Ὁ Ἀμουλομποὺτ πασσᾶς ἐν δυσμενείᾳ. - Ἐπανάστασις τοῦ Σεραγίου ἐν Κωνσταντινουπόλει. - Ὑπουργοὶ στραγκαλιζόμενοι. - Στενοχωρία τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. - Παρατηρήσεις τοῦ Γεωργίου Τούρτουρη ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς Ἑλλάδος. - Βοήθειαι τὰς ὁποίας λαμβάνουσιν. - Ἄφιξις τοῦ Λόρδου Βύρωνος. - Διάταγμα σχετικὸν πρὸς τὴν δημοσίευσιν περιοδικῆς τινος ἐφημερίδος. - Ἀποστολὴ στρατευμάτων εἰς Ψαρὰ καὶ εἰς Κρήτην. Ἐπιδρομὴ τῆς Χίου καὶ Μυτιλλήνης ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν. - Γενικαὶ σκέψεις. - Συμπέρασμα. -

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

Ἀπὸ τῆς σελίδος 286 μέχρι τῆς σελίδος 520.

Ὁ λόρδος Βύρων ἐν Ἑλλάδι. — Θάνατος τοῦ Βύρωνος. — Ἀπαρηγόρητος τῆς Ἑλλάδος κατάστασις. — Ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος. — Κυβέρνησις Κουντουριώτου. — Ἀγγλικὰ δάνεια. — Κωλέττης. — Ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος. — Φυλάκισις Κολοκοτρώνου. — Τελευτὴ τοῦ Ὀδυσσέως. — Μεταβολὴ τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου τῶν Τούρκων. — Συμμαχία μετὰ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. — Ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς. — Ἡ εἰρηνοποίησις τῆς Κρήτης. — Ὑποταγὴ τῆς Κάσου. — Καταστροφὴ Ψαρῶν. — Ἀπειλὴ κατὰ τῆς Σάμου. — Μάχαι ἐν Σάμῳ. — Ναυμαχία ἐν Βουδρουμίῳ. — Ναυμαχίαι ἐν Κρήτῃ. — Ὁ Ἰμβραὴμ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ ἐν Σούδᾳ. — Προσόρμησις εἰς Ναυαρῖνον. — Μάχαι ἐν Κρεμμυδίῳ καὶ Σφακτηρίᾳ. — Πτῶσις τῶν φρουρίων τοῦ Ναυαρίνου. — Ἔργα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. — Μάχη παρὰ τῷ Μανιάκι. — Θάνατος Παππαφλέσα. — Μάχαι τοῦ Ἀχόβου. — Ὁ Ἰμβραὴμ πρὸ τοῦ Ναυπλίου. — Ὑποστροφὴ τοῦ Ἰμβραὴμ ἕνεκα στρατιωτικῶν λόγων. — Μάχαι τῆς Τριπολιτσᾶς. — Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. — Ὁ Κιουταχῆς. — Εἴσοδος εἰς τὰ φρούρια Φραγκλίνου καὶ Βότσαρη. — Στενοχωρία τοῦ Κιουταχῆ τὸν χειμῶνα 1825—26. — Ναυμαχία πρὸ τοῦ Μεσολογγίου. — Ἀποτυχία τοῦ Ἰμβραήμ. — Ὑπεράσπισις τῆς Κλεισόβης. — Αἱ τελευταῖαι ὧραι τοῦ Μεσολογγίου. — Ὑποδοχὴ τοῦ ρωσσικοῦ ὑπομνήματος τοῦ Ἰανουαρίου. — Αἱ ἐν Πετρουπόλει συνδιασκέψεις τοῦ 1825. — Ἡ Αὐστρία στρέφεται πρὸς τὴν Γαλλίαν. — Θάνατος τοῦ Τσάρου. — Στρατιωτικὴ στάσις καὶ σφαγὴ ἐν Πετρουπόλει. — Συνέπειαι διὰ τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀνατολῆς. — Ἀποστολὴ τοῦ ἀρχιδουκὸς Φερδινάνδου εἰς Πετρούπολιν. — Συμπροσέγγισις Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας ἐν τῇ πολιτικῇ. — Ὁ Βελιγκτὼν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος. — Τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ἀπριλίου. — Ἡ ἐπανάστασις ἐν Κωνσταντινουπόλει. — Ἀποτελέσματα τῆς ἐπαναστάσεως. — Αἱ συνδιασκέψεις τοῦ Ἀκκερμάν. — Ἀποστολὴ τοῦ Ριβωπιὲρρ (Pibeanpicrre s). — Ἡ Γαλλία περιζητεῖται ὑπὸ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. — Αὐστριακὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τὴν Πρωσσίαν. — Γένεσις τῆς συμβάσεως τοῦ Ἰουλίου. — Ἡ συνθήκη τοῦ Ἰουλίου. — Βήματα πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς Ἰουλιανῆς συνθήκης. — Ἄρνησις τῆς Πύλης. — Ἡ Αὐστριακὴ μεσιτεία. — Ἡ νέα κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη καὶ ἡ ἐπιτόπιος βουλευτικὴ ἐπιτροπή. — Παυλούκης (Paulucci) Σάμος. — Ναυμαχία ἐν Μυτιλήνῃ. — Ἐκστρατεῖαι τοῦ Ἰμβραὴμ κατὰ τῆς Μάνης. — Ὁ Κιουταχῆς ἐν Ἀττικῇ — Μάχη παρὰ τὸ Χαϊδάρι. — Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. — Χαρακτὴρ τοῦ Καραϊσκάκη. — Σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη. — Αἱ ἐπιτυχίαι του. — Ἡ φονικὴ νὺξ τῆς Ἀραχώβης. — Ἐκστρατεία τοῦ Φαβιέρου ὑπὲρ τῆς Ἀκροπόλεως. — Νέαι ἀπόπειραι πρὸς ἐπικουρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. — Μάχη τοῦ Καματεροῦ. — Γόρδων. — Χαϊδὲκ. — Τσούρτς καὶ Κόχραν. — Ἐκ νέου σύστασις τῶν φατριῶν. — Κίνησις (agitation) διὰ τὸν Καποδίστριαν. — Ἐξάρτησις τῆς κυβερνήσεως ἀπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος. — Ἐνέργεια τοῦ Κολοκοτρώνη. — Ζωηρὰ ἐνέργεια τοῦ Κόχραν. — Ἐθνοσυνέλευσις ἐν Τροιζῆνι. — Ἐργασίαι Κόχραν καὶ Τσοὺρτς πρὸς ἐπικουρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. — Ἐξ ἐφόδου ἐκπόρθησις τῶν ἐν Πειραιεῖ τουρκικῶν ὠχυρωμάτων. — Παράδοσις τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. — Ἐπιζήμιος ἐπίδρασις τοῦ Τσοὺρτς καὶ Κόχραν. — Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. — Προσόρμησις εἰς Φάληρον. — Μάχη τῶν Ἀθηνῶν. — Ἐκκένωσις τῆς Μουνυχίας. — Συνθηκολόγησις τῆς Ἀκροπόλεως. — Συνέπειαι τῆς συμβάσεως. — Τὸ πολίτευμα τῆς Τροιζῆνος — Ἐθνικὴ σημασία τοῦ ἐν Τροιζῆνι πολιτεύματος. — Ἀπόλυτος ἀναρχία ἐν Ἑλλάδι. — Αἱ ἐν Ναυπλίῳ ἔριδες. — Ἐργασίαι τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Ἰμβραήμ. — Πρῶται ἀπομακρύνσεις ἀπὸ τῆς πατριωτικῆς ἐπιχειρήσεως ἐν Πελοποννήσῳ.

ΜΕΣΤΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"

ΣΠΟΥΔΑΙΑ ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ

Κομίσαντες ἐξ Εὐρώπης ἐπίχρυσα καλύμματα τῆς παρούσης Ἱστορίας εἰδοποιοῦμεν τοὺς πολυπληθεῖς ἀναγνώστας αὐτῆς ὅτι δένομεν τοὺς τέσσαρας τόμους εἰς δύο βιβλία πρὸς δραχ 2.50 συμπεριλαμβανομένου εἰς ταύτας καὶ τοῦ ἀντιτίμου τοῦ καλύμματος.

Οἱ βουλόμενοι ὅπως ἴδωσι τὰ καλύμματα ὅς προσέλθωσιν εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον Α. Σ. Γεωργίου ὁδὸς Πραξιτέλους ἀρ. 34 ἀπέναντι τοῦ βιβλιοδετείου τοῦ κ. Πετεφρῆ. Οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δύνανται νὰ προμηθευθῶσι τοιαῦτα καλύμματα ἀποστέλλοντες πρός με δραχ. 4.

Ἀθῆναι 13 Ἀπριλίου 1891.

Α. Σ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ